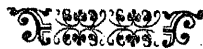

de la Comp^{ta} de N^{ro} de Granada.

B. R. 5906

BENEDICTI PERERII VALENTINI E SOCIETATE IESV

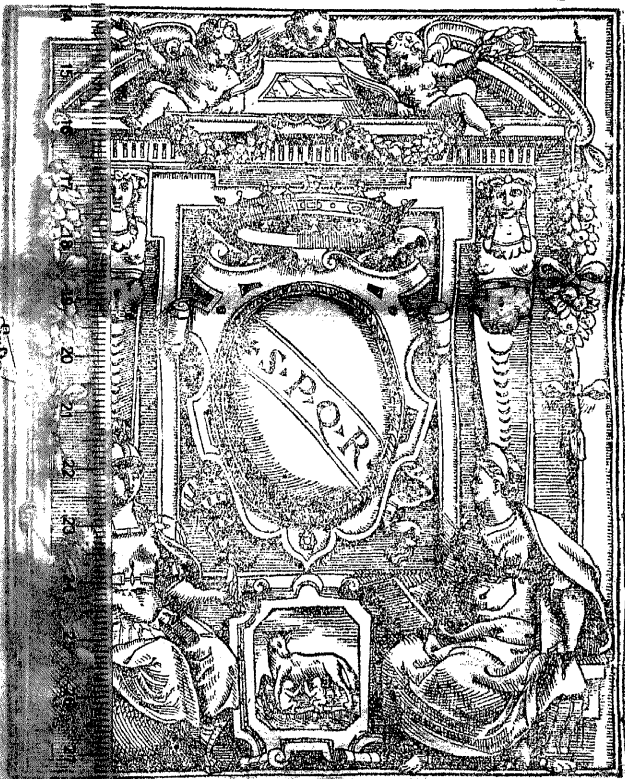
COMMENTARIORVM IN DANIELEM PROPHETAM
LIBRI SEXDECIM,

Adiecti sunt quatuor indices, vnus Quæstionum alter eorum quæ pertinent
ad doctrinam moralem, & vsum concionantium; tertius
locorum sacre scripturæ; quartus genera-
lis, & alphabeticus.

CVM PRIVILEGIO, ET FACVLTATE SUPERIORVM.

L. a. 6
13-

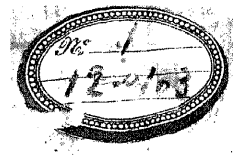
Exhibita in Bibliotheca
de la Com^{ta}
Sale
17
Tabla
103

ROMÆ, IN ÆDIBVS POPVLI ROMANI.

GEORGIVM FERRARIVM,
M. D. LXXXVII.

Del Collegio de la Compañia de Nro Sr de Granada.

B. R. 5906

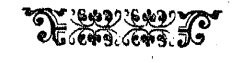

BENEDICTI PERERII VALENTINI

E SOCIETATE IESV

COMMENTARIORVM IN DANIELEM PROPHE TAM

LIBRI SEXDECIM,

Adiecti sunt quatuor indices, vnus Quæstionum alter eorum quæ pertinent ad doctrinam moralem, & vsum concionantium; tertius locorum sacrae scripturae; quartus generalis, & alphabeticus.

CVM PRIVILEGIO, ET FACVLTA TE SUPERIORVM.

L. a. 6
13-

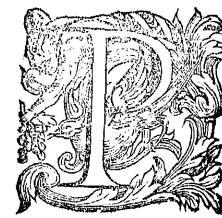
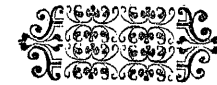
Facultate de Grammatica
Sale
17
103

ROMÆ, IN ÆDIBVS POPVLI ROMANI.

APVD GEORGIVM FERRARIVM,
M. D. LXXXVII.

ANTONIO CARAFÆ
S. R. E. CARDINALI
AMPLISSIMO

BENEDICTVS PERERIVS
E SOCIETATE IESV S. D.

ARVA ingenia, & modicis doctrinarum opibus instructa, vix aliquid mediocri laude dignum, nec sine magno & diuturno labore, enituntur. Et ego, ANTONI CARAFÆ, princeps Illustrissime, sexdecim libros commentariorum in Danielem prophetã, decennali cura elaboratos, etiam nũ cunctabundus, nec nisi, vt manum aliquando de tabula, pudore simul ac tædio moræ victus, sub tui nominis tutela & præsidio, in publicum emitto. Nec sum nescius, in his commentariis, licet tam lento studio compositis, & frequẽti retractatione, velut incudi subinde redditis, plurima tamen desideratum iri, etiam a non doctissimis. Facit nimirum, multiplex ingensque libri Danielis obscuritas, & communis mortalium, ad res arduas cognitu effectuque, superandas, infirmitas; atque in primis, conscientia propriæ tenuitatis & imbecillitatis; vt multa his meis scriptis adici, non pauca detrahi, omnia fieri posse meliora non dubitem. Sed mihi animum fecit ad aggrediendum, deditque ad perseverandum constantiam, quin, & spem aliquam iniecit, nonnullum finiti operis fructum consequendi, eorum maxime auctoritas, in quorum arbitrio & potestate studia mea sunt: quorum ego volũtati non obsequi, aut iudicio non acquiescere, nefas putavi. Opus igitur, licet maius viribus nostris sentiremus, magno tamen animo coepimus; coeptumque, pertinaci studio profecti sumus. Quod si ad extremum non perduximus, aliquatenus certe promovimus: id nempe profecimus, vt alii præpollentes ingenio, & doctrina otioque abundantes, inceptis nostris vel adiuti, vel incitati, efficiant ipsi, quod nos tentauimus; quodque inchoauimus, absoluant; denique, quo nos intendimus, ipsi perueniant.

Ac nobis quidẽ, in molitione huius operis, illud semper ante oculos fuit, vt quæ obscura sunt apud Danielem, (sunt autẽ quamplurima) sic nostra

Proposita
auctoris, &
difficultas
in explanan-
do Danielis
libro.

a a inter-

interpretatione illustraremus, vt ea lectori, etiam non admodum erudito, clara, & ad intelligendum facilia redderemus. Multa Daniel recte, abstruse, ac more prophetico, dissimiliū rerum imaginibus adumbrata edidit: quæ nos prophetis illis figurarum integumentis enudata, qualia ipsa per se sunt, expresse cognoscenda, velut sub legentium oculis subiecimus. In tractandis porro maximarum rerum arcanis, tam precise ac præcise scripsit Daniel, vt æquet verba sententiis; plusque interdum significet, quàm dicat, paucissimis verbis, augustissima coarctans mysteria. Hic nobis vtendum fuit plenioribus commentarijs, vt prophetiæ breuitas, latitudine interpretationis, quasi laxata, apertior esset ad intelligendum: ne scilicet, angustia dictionis prophetiæ, impenetrabilem redderent prophetiarum intelligentiam. Quid ego dicam de tam varijs, mirisque tot regum, regnorūque casibus? de subitis amplissimorum orbis terræ imperiorum conuersionibus? de obscurissimis totius pene mundi chronologijs & historiis? Has, vt passim lector in libro Danielis habet obuias, ita quasdam offendet propemodum inexplicabiles: quas nempe, vt in Gordio nodo Alexander Magnus fecisse dicitur, abrumperè facilius sit, quam rite dissoluere. Ad tantam igitur difficultatum molem exuperandam, vix credibile dictu est, quam crebro monumenta veterum & recentiorum, Græcorum & Latinorum, poetarum, philosophorum, chronologorum, historicorū, theologorū, deniq. cuiusq. generis scriptorū, volutanda, & excutienda nobis fuerint. Quam subtiliter, & curiose omnes antiquitatis anguli, latebræque identidem fuerint perscrutandæ. Quam sæpe, ad veri testificationem & confirmationem, falsique confutationem, grauissimos testes producere oportuerit, ex Græcia, Herodotum, Thucydidem, Ctesiam Gnidium, Xenophontem, Polybium, Diodorum Siculum, Strabonem, Dionysium Halicarnasæum, Plutarchum, Pausaniam, Dionem, & Appianū Alexandrinū; ex Latio, Liuium, Curtium, vtrumque Plinium, Tacitum, Florum, Iustinum: e Iudæa, Philonem, & Iosephum, atque Hebræorum rabbinos: ex nostra, idest Christianorum, schola, Iustinum martyrem, Irenæum, Clementem Alexandrinum, Iulium Africanum, Origenem, Tertullianum, Eusebium, Lactantium, vtrumque Cyrillum, Hieronymum, Seuerum Sulpitium, Augustinum, Isidorum, & Bedam; vt his posteriores, vsque ad nostrum æuū, quam plurimò, vt minoris nominis, prætermittam. Quoties horum sententias, in iudicium & examen vocari necesse fuit? Quoties contra nonnullos eorum, pro vero, aut quod similius veri nobis videbatur, fortiter fuit decertandum? Quoties, vt mutuas istorum, super grauissimis rebus discordias dissensionesque tolleremus, vel arbitri nos personam suscipere, vel pacificatoris partes implere oportuit? Neq. vero hanc difficultatum suscepti operis commemorationem, propterea hoc loco præteximus, quod aliquam laboris & industriæ laudem, velut pretiū nauatæ a nobis operæ, petere velimus, sed quo iustius, in tā spisso opere, omnes vel incertiæ, vel obliuionis, atq. imprudentiæ culpas, apud intelligentem

æquum-

æquumque lectorem deprecari possimus. Qui, si reputet secum, quæ nos de interpretandi Danielis libri difficultate diximus, nonnulla, quæ in his commentarijs, cuiuspiam fortasse, vel aliena, vel superuacua viderentur: ea Danielis prophetiarum illustrandæ obscuritati, vel necessaria, vel perutilia fuisse intelliget.

Sed cur ego, in tanta copia clarissimorum principum, qui in hac vrbe & orbis luce versantur, tibi potissimum, C A R A F A præstantissime, hos meos commentarios dicendos esse censuerim, nec tacere fas duco, nec facile tamen, prout equidem vellem, & res ipsa desiderat, possum explicare. Etenim, admirabilis quædam animi tui modestia, magnitudinem virtutum tuarum, altissima dissimulatione abstrudens & occultans, nec minus studiose laudari refugiens, quam plerique ambitiose gestiunt; tuis me de rebus, timide ac parce cogit dicere. Verum, quo satisfaciam officio meo, simul & verecundiæ tuæ obsecundem, dicam, vt potero, breuissimè. Splendidissimæ virtutes tuæ; singularis tua erga nostram societatem beneuolentia, multis ac magnis testata & expressa beneficiis; flagrantissimū bonarum omnium disciplinarum, maxime vero sacrarum litterarum studium; denique, incredibilis amor & gratia, qua diuinæ sapientiæ studiosos, cultoresq. complecteris, ad hoc me consilium, deliberationem, sententiam impulerunt. Tu enim (dicam hoc vere, & dicam magno doctorum, bonorumque assensu & gaudio) tu inquam, quod paucissimis mortalium contigit, cum splendore nobilitatis, virtutem; cum virtutis præstantia, prudentiam rerum ecclesiasticarum; cum prudentiæ gloria, ardorem animi, studia Christianæ pietatis & doctrinæ tueri, prouehere, ornareque cupientis, adæquasti. Sed alias virtutes tuas, prædicabunt alii, quorum scilicet, celebrandis tuis laudibus, ingenium & eloquentia suffecerit. Ego in præsens, de scientia tantum, & studio sacrarum litterarum strictim dicam. Hoc nempe, rationem proprie attingit huius operis, & muneris mei, quo, sacris libris interpretandis, publice fungor: atque hoc etiam studium, tibi ab ineunte ætate, magno in pretio & honore fuit: nunc autem, in amoribus est atque deliciis.

Diuina scriptura omnibus humanis doctrinis, antiquitate, veritate, dignitate, sanctitate, vtilitate, suauitateque antecellit. Horum singula, vel modice tractata, non epistolam modo, sed volumen implere possunt. Antiquitatem sacræ scripturæ, manifestam facit primus diuinatum litterarum scriptor Moses, quinque seculis antegressus Homerum; cuius poemate, nullum esse apud Græcos vetustius doctrinæ monumentum, auctoritate Iosephi confirmare possumus. Quin Aggæum, Zachariam, & Malachiam, nouissimos prophetarum, æquales fuisse constat Thaletis, Pythagoræ, & Anaxagoræ; priores etiam Socrate, & Platone: quos tamen Græcia, vt sapientiæ principes, & quasi parentes celebravit. ¶ De veritate autem diuinæ scripturæ, quæ potest esse dubitatio? cum eius princeps, auctor, effectorque sit D E V S; cuius nimi-

Encomium diuinæ scripturæ, ex antiquitate eius, veritate, dignitate, sanctitate, atque utilitate.

rum instinctu, ductuque regebantur, qui diuinorum scriptorum monumēta condiderunt. § *SPIRITV enim sancto inspirati*, vt ait B. Petrus, *locuti sancti Dei homines.* § omnia igitur, quæ legimus in sacris libris, Dei verba sunt; ab ipso nempe DEO, velut dictata, & per sanctos viros exarata, litterisque consignata. § *Principium autem verborum tuorum* (Dauid inquit, ipsum Deum alloquens) *veritas.* § Quapropter, nulla cuiquam falsitatis, quæ sacris illis scriptoribus, vel per libidinem mentiendi, vel per obliuionem, seu incogitantiam acciderit, suspicio esse potest. ¶ Quis porro huius scripturæ dignitatem enarret? Hæc in humanis disciplinis, ex auctoris, materiæ, finisque præstantia, ex rationum item, quibus quæque scientia nititur, atque vtitur, vi ac robore spectari æstimarique solet. At diuinæ scripturæ conditor, DEVS est: materia, DEVS est: finis, DEVS est: veritatis, & auctoritatis eius fundamentum atque firmamentum, idem DEVS est. Denique, nihil illa, cum sit vsquequaque diuina, nisi cæleste, & diuinum redolet ac spirat. Quemadmodum igitur in sole diu multumque (licet animi tantum gratia) deambulantes, calefcere tamen, & colorari videmus: ita diuinas litteras assidue, studioseque legentium atque tractantium, etiam mentes, sensus, consilia, vota, moresque, velut quodam diuinitatis colore tingi & affici solent.

Iam vero de sanctitate huius cælestis doctrinæ, superuacaneum est dicere. § *Eloquia Domini*, ait Dauid, *eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum.* § Qua similitudine significare ille voluit, verba DEI, sacris litteris prodita, ab omni esse falsitatis & turpitudinis labe purissima; ideoque simillima esse argento, quod artifex, non semel modo, atque iterum, sed summa diligentia sæpius igne purgauit. Quid enim sanctius ea doctrina, quæ tam multa, tamque mira & salutaria, diuinæ, angelicæ, humanæque sanctitatis, exempla & documenta continet? Hæc præterea, tres primos omnis sanctimonix fontes aperit, exhibetque mortalibus; castissimum dico, sanctissimumque veri DEI cultum ac religionem, tum mentis integritatem, animi moderatione, prauarumque omnium cupiditatum, sub rationis imperium subiectione perfectam; denique, aduersus ceteros homines, non eiusdem disciplinæ ac legis tantum professione nobiscum consociatos, sed vel solius naturæ similitudine coniunctos, iustitiæ ac misericordiæ studium atque obseruantiam. Ex his fontibus, velut riui cunctarum virtutum profluunt, & ad omnia vitæ humanæ officia rite suscipienda tractandaque deriuantur. Nec ipsa tantum scriptura per se sancta est; verum, sui amatores, etiam sanctos esse vult. Equidem puto, sacram doctrinam, non inepte comparari posse monti Sina; in quo DEVS, magnis quondam prodigiis, præsentiam suam declarans, bene viuendi præcepta, sui que numinis colendi cæremonias hominibus tradidit.

Ad hunc igitur cælestis disciplinæ montem, si quis belluæ animum, vitamque gerens, aut vulgi erroribus vitiiisque infectus, accesserit, lapidibus

bus interficietur; id est, vnde salutem, ac beatam vitam capere debebat, inde perniciem, certumque animi sui exitium referet.

Ceterum, quæ vis ingenij, quæ vbertas eloquentiæ consequi possit, inæstimabiles diuitias, & incomparabiles diuinarum litterarum utilitates, ad omnes humanæ vitæ partes, omneque genus hominum, tam priuatim, quam publice pertinentes? Ego sane de studioso, & assiduo, pioque sacrarum litterarum cultore, vere dixerim illud Dauidis; § *Et erit tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo; & folium eius non defluet; & omnia quæcūque faciet, prosperabuntur.* § Nam vt aqua, vitali humore arborem educat, & confirmat, virentemque ac florentem facit, & lætissimorum copia fructuum exornat: ita piorum animus, lectione ac meditatione sacrarum litterarum alitur ad æternitatem, pulcherrimisque fert, ac tempestiuos, omnium virtutum fructus idemque, salutari SPIRITVS sancti aqua perpetuo recreatus, nullos metuit rerum aduersarum æstus, & quicquid agit, ac molitur, prosperos exitus habet: quin fructum etiam capit ex ijs rebus, quæ res aliis detrimentum & perniciem afferre solent. Enimvero, quod quidam eleganter, magis quam vere, de philosophia dixit, hoc de sacra scriptura verissime dici potest. Est profecto diuina scriptura, lux vitæ, magistra morum, animi medicina, bene viuendi norma, impiæ superstitionis expultrix, castæque ac sanctæ religionis & pietatis generatrix. Hæc docet, quid iubeat DEVS, quidque prohibeat: quemadmodum ab homine DEVS coli velit: quæ sit breuissima rectissimaque in cælum via: quas pœnas improbi pendant, quæ præmia boni consequantur. Huius, qui præceptis ac monitis paret, nihil in terris nimis cupiens metuensue, atque inanium curarum & sollicitudinum vacuus, cælestem vitam humano in corpore imitatur: in tenebris videt, in tempestate quiescit, in sordibus nitet, in ipsa morte, velut mortis sensu carens, & securus immortalitatis, gaudio triumphat. Denique, prægustata dulcedine cælestium bonorum, quæ in sacra scriptura præmonstrantur ac promittuntur, fastidit omnia caduca & terrena, & quasi peregrinus, hanc vitam transigit, ad regiones cæli summo desiderio festinans. Quæ opes? quæ imperia? quæ voluptates? cum hoc cælesti vitæ statu, & tam dulci pace, ac tranquillitate animi conferendæ sunt?

Verum, præcipua ex sacrarum litterarum studio utilitas, auctore B. Paulo, ad Ecclesiæ principes rectoresque permanat. § *Omnis enim*, ait ille, *scriptura diuinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad corrigendum, ad erudiendum in iustitia, vt perfectus sit homo DEI, ad omne opus bonum instructus.* § Atque in hoc tam honesto & sancto, tantarumque voluptatum atque utilitarum foecundissimo, sacrarum litterarum studio, magna cum doctrinæ ac pietatis laude complures versati sunt, qui istius ornatisissimi Ecclesiæ Senatus decora & lumina fuerunt: Petrum dico Damianum, S. Bonauenturam, Ioannem Dominici, Turrecrematam, Hugonem, Bonauenturam Patavinum, super

Cardinales, diuinarum litterarum studio, insignes

super doctrinæ laudem, etiam martyrio clarum; Petrum Aliacensem, Bellarionem, Nicolau Cusanum, & ne huius gloriæ Cardinalium, sterile putetur hoc seculum, Roffensem martyrem, Caietanum, Contarenum, Polum, Sadoletum, Seripandum, Hosium, & Sirletum.

Horum tu, Illustrissime CARAFA, vt dignitate, sic ingenio studioque simillimus, eandem, quam illi ingressi sunt viam, pleno insistens gradu, ad consimilem scientiæ ac pietatis gloriâ contendis. Tu a tenera ætate, diuinarum litterarum incensus es amore; qui deinceps, pariter cum atate ac dignitate creuit. Non enim te fugit, scientiam diuinæ scripturæ, omnium esse temporum, locorum, ætatum. Hæc namque pueritiâ alit; erudit adolescentiam; iuuentutem frænat ac regit; maturæ iam ætati grauitatem simul & decorem addit; deniq. magnum hæc est senectuti solatiû, deficientique iam homini, & ad mortem festinanti, sufficiens pariter ac iucundum viaticum. Has ego, Cardinalis amplissime, iustissimas mihi causas esse duxi, cur hos ingenij & lucubrationum mearum prouentus, tibi potissimum offerre deberem. Si rei magnitudinem æstimes, paruum sane ac leue donum: quale scilicet, tenuitas nostra dare potuit: sin argumenti operis dignitatem, & offerentis singularem erga te reuerentiam & pietatem perpendas, nec aspernandum cuiquam munus, nec tibi, quaes prudentia & humanitate, non maxime placiturum. Nam & hominum nostri ordinis, quem vnice diligis, qualiacumque in te officia, humanissime accipis: & sacra scripturæ, qua nihil tibi est antiquius, non ineptis, nec ineruditis commentariis, mirifice delectaris. Quin tute mihi superiore anno significasti, te Danielis, præter alios omnes prophetas, penitus noscendi atque intelligendi esse cupidissimum: eoque, si quis ei prophetæ interpretando egregiam nauasset operam, eum tibi, atque omnibus diuinarum litterarum studiosis, vehementer gratificaturum. Fateor, hunc animi tui sensum & iudicium, tamque propensam in Daniele voluntatem, acerrimû mihi ad maturandam huius operis editionem, calcar addidisse. Quod si studio & labori meo, vel mediocri fructus responderit, magnam animo capiam voluptatem; Deoque bonorum omnium auctori gratias agam immortales; cui scilicet, omnis & suscepti, & absoluti operis laus, optimo iure debetur. Vale.

INDEX QVAESTIONVM, ET INSIGNIORVM TRACTATIONVM, QVAE IN SINGVLIS LIBRIS EXPLICANTVR.

In primo libro.

INSIGNIORVM diuinæ scripturæ, ex antiquitate eius, veritate, dignitate, sanctitate, atque vtilitate: in epistola nuncupatoria.

De quatuor causis obscuritatis libri Danielis. pag. 1

De præstantia huius libri. 2

Quæ res insignes, tempore Danielis, in orbe terrarum extiterint. 4

An Daniel, fuerit auctor huius libri. 4

An Daniel fuerit de tribu Iuda. 5

Cur Daniel soluta captiuitate a rege Cyro, non cû alijs Iudæis redierit in patriâ, & cur eius in sua historia non meminerit Esdras. 7

Quo tempore primum venit aduersus Iudæos rex Nabuchodonosor. 9

An Nabuchodonosor, cuius sit mentio in libro Danielis, sit alius, quam ille, qui memoratur in libro Iudith. 12

Vter Nabuchodonosor fuerit prior & antiquior. 12

Cur sinat Deus vasa sacra, & alias res cultui ipsius dicatas, sæpe a barbaris & impijs hominibus diripi, & contumeliose tractari. 13

An Daniel fuerit eunuchus, & an fuerit virgo. 15

An extraordinaria quædam cibi, potusque abstinentia, sit laudabilis. 16

An potuerit naturaliter fieri, vt Daniel parcissimo, vilissimoque vsu victu, plenior tamen & pulchrior alus laute epulantibus, efficeretur. 18

An legere libros gentiliam, eorumque doctrinas perdiscere, sit pijs hominibus licitum. 19

An sit fas studere superstitiosis & maleficis artibus. 20

Facultas interpretandi somnia data Danieli, an fuerit, ceu habitus in eo permanens. 23

Quæstiones de somnijs.

An omnibus sit fides habenda, vel deneganda. 25

De causis verorum somniorum. 27

De signis dignoscendi somnia diuina. 30

De varijs modis & effectis diuinorû somniorû. 31

Cur in somno Deus mysteria sua nonnunquam reuelat. 32

Cur diuina somnia, non semper dentur hominibus sapientibus & prudentibus. 33

Cur nõ omnia diuina somnia, sint clara & aperta. 34

An fas sit Christiano obseruare, & curare somnia. 35

Cuius sit vere, ac perite somnia interpretari. 36

An in somnio, liber vsus rationis, & liberi arbitrij, esse queat. 36

De somnio Salomonis, per quod sapientiam a Deo adeptus est. 37

In libro secundo.

Vnde computari debeat secundus annus regis Nabuchodonosor; quo anno somnium illius itatue ei contigit. 42

De antiqua Chaldæorum disciplina. 43

An lingua hebraica diuersa fuerit a chaldaica. 44

An aliena somnia, possint a quoquam hominum certo sciri. 45

An somnia hominum, sint angelis nota. 45

An Dij, seu angeli, cum hominibus consociantur, atque conuertuntur. 47

An quispiam hominum, propositi sibi somnij, ue ram significationem, naturali ratione scire queat. 47

An somnium Nabuchodonosor, potuerit ex causis naturalibus, ipsi accidere. 48

Cur Deus, tam eximijs somnis, Nabuchodonosor, regem impiû atque barbarû, dignatus fuerit. 49

An somnium Nabuchodonosor, potuerit Daniel humana solertia & sapientia vere interpretari. 50

An apud Gentiles fuerint veri somniorum interpretes. 50

Cur illa statua Nabuchodonosor, figurata fuit ad similitudinem hominis. 51

Cur aspectus illius statuæ, erat terrificus. 52

Cur per illam statuam, quatuor tantum imperia, significata sint, alijs plurimis omissis. 52

An visio huius statuæ, differat ab alia simili visione Danielis, quæ narratur infra cap. 7. 52

An rex Nabuchodonosor, fuerit rex regum, & omnia continens imperio suo. 53

Quomodo caput aureû statuæ, significabat imperium Nabuchodonosor, & Chaldæorû. 53

An regnante Nabuchodonosor, monarchia Medorum potentior fuerit imperio Chaldæorum. 54

Quomodo verum fuerit, quod dixit Daniel, regnû Persarum, minus fuisse imperio Chaldæorû. 55

Cur imperium Persicum comparatû sit argæo. 55

Cur comparatum sit pectori, & brachijs. 56

Cur imperium Alexandri comparatû sit ventri. 56

Quæ res maxime celebrem fecerint Alexandrû. 57

Cur Romanum imperium, comparetur ferro, & tibijs. 60.

De initio, sine, ac duratione quatuor regnorû, quæ signi-

I N D E X.

significabat statua.	pag. 62
An Daniel loquatur de regno Christi, quod est in hoc seculo, an in futuro.	64
Quid significet abscissio lapidis e monte, sine manibus.	65
Quomodo Christus instar maximi montis repleverit uniuersam terram.	67
Cur Daniel permisit se adorari a rege, eiusque munera & honores non reiecit.	68

In libro tertio.

Quo tempore contigit miraculum trium puerorum.	75
An statua, quam fecit Nabuchodonosor, superauerit alias omnes celebres statuas.	76
De mensura humani corporis, & singularum eius partium.	77
Cuius ætatis fuerint illi tres socij Danielis, cum sūt in ignem coniecti.	79
Cur alij Iudæi non sint vocati ad adorandam statuam.	80.
Cur non sit coactus Daniel adorare statuam.	80
Cur Deus seruos suos, nō semper liberet malis, quæ illis accidunt.	81
Cur tres illi iuuenes, tantopere imaginem regis adorare recusauerint.	81
Orationem Azariæ, esse sacram scripturam.	82
Quibus in rebus iudicia Dei, præcipue videantur incomprehensibilia.	83
Quomodo sancti, vere appellent se iniquos.	84
De conditoribus vrbis Hierusalem.	85
Cur dicta sit ciuitas sancta.	86
Vnde sit dicta Hierusalem.	86
Cur Iudæi commemorationem Abraham, Isaac & Iacob, tepissime usurpabant apud Deum.	88
Cur Azariæ dicat eo tempore non fuisse prophetas, cum tunc illa ipsa captiuitate florent Daniel, & Ezechiel.	89
An licitum esset Iudæis, extra templum Hierosolymitanum sacrificare Deo.	89
Quomodo potuerint Iudæi sacrificia Deo facere in Hierusalem, anno quinto post euerfam Hierusalem, atque incensum & dirutum templū.	90
De admiranda vi & facultate Naphtæ.	91
Quemadmodum tres iuuenes ex incendio liberati sunt, & de octo miraculis, quæ in eorum liberatione eluxerunt.	92
An citra miraculum fieri possit, vt corpus aliquod in igne positum, ab eo non lædatur.	93. 94
An hi tres iuuenes fuerint martyres.	95.
Quis fuerit ille quartus, quem rex vidit in fornace, & vocauit similem filio Dei.	96
Cur angeli apparuerint semper hominibus sub specie humana.	99
An vera fuerit conuersio regis Nabuchodonosor.	99, & 100

In libro quarto.

De auctoritate cantici trium puerorum.	102.
--	------

Quid sit, Deum sedere super Cherubim.	103
Quid sit Deum intueri abyssos.	104
Quomodo creaturæ rationis expertes, benedicant & laudent Deum.	104. & 105
Cur Moses creationē angelorum in libro Genes. non tradiderit.	106
De angelorum excellentia.	106. & 107
De decem caelorum excellentijs.	108
Quid in hoc cantico intelligi debeat per virtutes.	109
Quales sunt aquæ, quas scriptura dicit esse super caelos.	109. & 110
De præstantia solis.	111.
De excellentia lunæ.	112
De septem planetis, & cur eorum mentio vix fiat in sacris litteris.	113
De stellis in cælo fixis.	113
De raritate stellarum in australi parte cæli, & circapolum arcticum.	113
De rebus meteorologicis, quomodo ex illis maxime laudetur Deus in scriptura.	115
De arcu cælesti, seu iride.	116
De miraculis & commoditatibus ventorum.	117
Quemadmodum ex igne laudari Deus debeat.	119
De virtute vicissitudinis dierum, & noctium.	121
De præstantia lucis.	123
De mirabili natura, & potentia fulminum.	125
De præstantia terræ.	126
An omnis terra inter duos tropicos interiacens, sit intemperata, sterilis, & fere inhabitabilis.	127. 128
De montium vtu & rebus memorabilibus.	129
De antiquissimo vtu arborum ad victum & vestitū hominum, & prisca earum religione.	131
De octuplici varietate, quæ cernitur in arboribus.	132
Mira de umbris arborum.	133
De miraculis aquarum, quæ in sacris litteris memorantur.	134
De naturalibus aquarum miraculis, velut de fluxu, & refluxu maris.	135
De asphaltite lacu Iudææ.	135
De mirabili ingenio fluij sabbatici, & fontis qui est apud Garamantas, & cuiusdam fontis qui est iuxta Larium lacum.	136
Quid significant in scriptura hæc vocabula, cete, & leuiathan.	137
De magnitudine piscium.	138
De miraculo Ionæ a pisce deuorati, & eius piscis, in cuius ore B. Petrus statuerem inuenit.	138
Quomodo piscis ille Tobie, vim habere potuerit expellendi demones.	139
Quanta sit inter aues, & pisces similitudo.	140
Quomodo scriptura dicat renouari aquilæ iuuenturem.	141
Cur in canticis canticorum laudentur oculi columbarum.	141
Quenam auis sit, quæ in psalmo centesimo primo nominatur pelicanus.	142
De miraculo auis, quæ dicitur Phoenix.	143.
Virum manus naturæ artificij sit in paruis animalibus, quam in magnis.	144

De

I N D E X.

De Behemoth, id est, elephanti magnitudine, robore, mansuetudine, docilitate; similitudine cum homine, & longæuitate.	145
De quinque bonorum generibus, homini a Deo datis.	149
Quibus in rebus consistat naturalis honor, & gloria hominis.	151
An cælum sit homini subiectum.	151
De decem prærogatiuis gentis hebrææ.	152
De duplici munere Iudaici sacerdotij.	154
De comparatione sacerdotij Iudaici cum sacerdotio christiano.	154

In libro quinto.

Quo tempore, secundum somnium, quod narratur 4. cap. Danielis, contigerit regi Nabuchodonosor.	158
An illa Nabuchodonosor in bestiam transformatione, sit historice, an parabolice intelligenda.	159
Cur eius historia, apud Gentiles nō fiat mentio.	160
Quam multa peccauerit Iulianus, in historia rerum Iudaicarum.	160
Cur angelos, scriptura vocet vigiles.	165
An rex Nabuchodonosor, tempore suæ dementiæ, vinculis fuerit constrictus.	166
Quomodo rex delicatissimus, per totam septentrionis solis herbis vescendo, vitam tueri potuerit.	167
Quid significant septem tempora.	168
An rex Nabuchodonosor per totos septem annos in illo statu bellæ versatus sit.	169
De transformatione regis Nabuchodonosor, qualis illa fuerit, & de quatuor generibus transformationum.	170
An fuerit secundum substantiam mutatus in bouem, vel aliud animal.	171
An amiserit extremam figuram corporis humani.	171. & 172
An dicatur mutatus in bestiam secundum aliorum tantum, vel suam existimationem.	172
Quæ sit verior sententia de transformatione Nabuchodonosor.	172
Quomodo scriptura dicat, postea fuisse redditam ei regi propriam eius figuram.	173
Cur Daniel solam eleemosynarum largitionem suam ferit regi, ad placandum Deum.	173
An supplicium diuinitus regi constitutum, potuerit largiendis eleemosynis auerti.	174
Cur Daniel dubitanter dixerit, Forsitan Deus ignoscet, & ceteri sancti de remissione peccatorum dubitanter & timide loqui soleant.	174
Quomodo eleemosyna deleat peccata.	175
An sit aliquod genus eleemosynæ, vel aliquod genus peccatorum, in quibus permanenti homini, possit prodesse eleemosyna ad salutem æternam.	176. & 177
De Babylonis magnitudine & magnificentia.	178
De ciuitatis Babylonis conditore.	180
Cur supplicium regis Babylonis, duodecim menses dilatatum sit.	181
An rex Nabuchodonosor tandem saluus fuerit.	181

Cur Nabuchodonosor, Iudæos captiuitate, aut regem Ioachim carcere non liberauerit, aut cur id non ab eo rege petierit Daniel.	183
---	-----

In libro sexto.

Cur historia capitis quinti, contra rectam historiam feriem, & ordinem temporum, præposita sit historijs septimi & octauæ capitis.	187
De magnificentia antiquorum conuiuiorum.	188
Cur Baltasar, in maximo obsidionis periculo, tam securus conuiuabatur.	189
De Dijs Babyloniorum.	191
An illam manum scribentem in pariete, solus rex viderit.	196
Cur Chaldæi non potuerint legere scripturam illius manus.	196 & 197
Cur Deus pepererit regi Nabuchodonosor, & non Baltasari.	198
Quæ fuerint quædam apud principes insignia lumini honoris.	199
An Baltasar fuerit occisus.	201
An Babylone sit occisus.	201. & 202
An sit occisus eadem illa conuiuii nocte.	202
A quo sit occisus, a Dariō Medo, an a Cyro, an ab utroque.	203
Cur Græci soli Cyro eam victoriam tribuant.	203
Cur Daniel, solum Dariū Medum eius victoriæ auctorem laudat.	203
Quomodo vna nocte Babylon oppugnata, & expugnata; & rex Baltasar occidi potuerit.	202
Cur Baltasari, & regno Chaldæorum, tanta calamitas exitiumque acciderit.	204
An quæ prædixerant prophete de excidio Babylonis, congruant cum ipso euentu, & re vera sint impleta.	206
Quandiu steterit regnum Chaldæorum.	207
Qui, & quot reges ei regno præfuerint.	208
Quandiu quilibet illorum regum regnauerit.	208. & 209
An Baltasar filius, an nepos vel pro nepos fuerit regis Nabuchodonosor.	192

In libro septimo.

Quis fuerit Darius Medus.	212
An fuerit filius filie regis Nabuchodonosor.	213
An fuerit idem qui Darius Hystaspis.	213
An fuerit idem qui Cyrus.	213
An fuerit idem qui Astyages.	214
An fuerit is, quem Xenophon vocat Cyaxarē.	214
An fuerit is quem Berofus & alij appellarunt Nabonidum.	216
An Baltasar fuerit is, quem Berofus & alij vocant Labofardach.	215
An citra miraculum fieri possit, vt quis inter leones versetur illæsus.	217
Miraculum Danielis non læsi a leonibus, septem modis fieri potuisse.	217. & 218

In libro octauo.

Visio quatuor ventorum inter se pugnantium, in mari.	
--	--

maris, quid significauerit. pag. 222
 Cur angeli comparentur ventis. 222
 Cur quatuor monarchiae comparatae sint bestiis de mari ascendentibus. 223
 Cur imperium Chaldaeorum comparatum sit lea- ne habenti alas aquilarum. 224
 Cur regnum Persarum comparetur urso. 225
 Cur Alexander Magnus comparatus sit pardō alato & quadriceps. 226
 Cur bestiae, cui Romanum imperium comparatum est, haec species, nec nomen sit expressum. 227
 Quanta fuerit magnitudo & potentia Romani imperij. 228
 Qua ratione tantum imperium Romani sint adepti. 228. & 229
 An tantum imperium, Romani iuste acquisierint. 229
 An visio Danielis de cornibus decem, & alio paruo cornu, pertineat ad regem Syriae, Antiochum Epiphanem, ut dixit Porphyrius. 229. & 230
 An ea visio spectauerit ad sectam & imperium Mahumetanorum. 230. & 231
 An pertineat ad Antichristum. 231. & 232
 Quomodo Satan habitaturus sit corporaliter in Antichristo. 231
 Cur Deus dicatur antiquus dierum. 232. & 233
 Quid in Deo candor vestium, & albor capillorum significet. 233
 Quid sessio Dei, quid thronus eius flammans & ardens. 233. & 234
 Quid flumen rapidum & igneum a facie Dei egrediens. 234
 De varietate lectionis illius sententiae, millia milium ministrabant ei, & decies centena milia ministrabant ei, & quae lectio, ceteris probanda magis sit. 234. & 235
 Quantum sit numerus angelorum. 235
 Verum distinctio angelorum in ministrantes & assistentes probanda sit, & qui sint assistentes, qui autem ministrantes. 235
 Vtri plures sint, ministrantes, an assistentes. 236
 Qui sint libri aperiendi in extremo illo & generali iudicio. 237
 De libro vitae & mortis. 237
 An quintum regnum, tantopere laudatum hic a Daniele, fuerit (ut dicit Porphyrius) Machabaeorum principatus. 238
 An quintum regnum, a Daniele descriptum, sit regnum Iudeorum. 239
 An illud paruum cornu, significauerit Christum, ut dicunt Iudaei. 240
 De regno Christi in priori eius aduentu 240. & 241
 De monarchia summi pontificis. 241
 Regnum Christi, octo rebus praecellere ceteris omnibus regnis. 242
 De regno Christi post secundum eius aduentum. 243
 De opinione Chiliastarum, dicentium, per mille annos Christum in terris regnaturum cum sanctis in summa felicitate. 244
 An regnum Dei & sanctorum, descriptum hoc septimo capite a Daniele, sit illud factum à Chilia- stis, 245.

Qua ratione tot sancti & docti viri, in opinionem Chiliastarum, decepti sint. 245

In libro nono.

An ciuitas Susan, tempore Danielis, pertineret ad ditionem Chaldaeorum, an Persarum. 250
 De ciuitate Susan, origine, conditoribus, amplitudine, & a quo, & cur facta sit Persarum regia. 251
 Cur Susan appelletur a Daniele castrum. 251
 An Susan fuerit in regione Elamitica. 251. & 252
 Cur regnum Persarum comparatum sit arietem, & in priori visione, urso. 252. & 253
 Quid significent duo cornua arietis, & vnum sublimius altero. 253
 Cur Alexander Magnus comparatus sit hirco caprarum. 254
 Quae sit exacta chronographia ortus, vitae, rerum gestarum, atque obitus Alexandri Magni. 256. & 257
 An quatuor fuerint Alexandri successores. 257
 An diuisio imperij Alexandri in eius duces, eo viuente, an mortuo facta sit. 258
 De initio regni Seleuci. 259
 Regni Graecorum, quod saepe memoratur in libris Machabaeorum, unde capiendum sit exordium. 259. 260
 Tres quaestiones, prima, cur regnum Graecorum non inchoetur ab Alexandro Magno: secunda, cur inchoetur a rege Seleuco: tertia, cur appelletur regnum Graecorum. 260
 De chronologia regum Syriae, a primo Seleuco, usque ad Antiochum Epiphanem, & de crudelitate eius in Iudaeos. 261
 Quando cognauerit Antiochus Epiphanes. 262
 De causa nominum, quibus angeli in diuina scriptura appellantur. 263
 An sententia Danielis de duratione Antiochiae persequutionis Iudeorum, pugnet cum sententia auctoris libri prioris Machabaeorum. 265
 Disputatio de morte regis Antiochi Epiphanis. 265
 Quod fuerit, & in qua vrbē, templam quod spoliare voluit Antiochus. 266
 De loco, in quo mortuus est Antiochus. 267
 De genere mortis Antiochi. 267
 An rex Antiochus, cuius in primo capite posterioris libri Machabaeorum describitur interitus, fuerit Antiochus Magnus. 267. 268
 An fuerit Antiochus cognomento Pius. 268
 An fuerit Antiochus Epiphanes. 269
 An quae Daniel vaticinatus est octauo capite, factum regem Epiphanem aduersus Iudaeos, ea contempnant Anuchristo, 269. 270

In libro decimo.

Quis fuerit ille Assuerus, cuius filius fuisse dicitur Darius Medus. 273
 Quot annos Darius Medus Chaldaeis imperauerit. 274. & 275
 Quoto anno captiuitatis babilonicae, regnum Chaldaeorum euersum sit a Cyro. 274. & 275
 An Cyrus septuagesimo anno captiuitatis, dederit Iudaeis

In legis libertatem, & eo ipso anno ipse regnare ceperit. 276. & 277
 An Cyrus proxime post Darium Medum regnare ceperit. 275
 Cur vocetur annus, quo haec visio Danieli obigit, vnus & primus Darii Medi. 275
 An Cyrus initio sui regni, verè dixerit, ut est in exordio libri Ebraeae, omnia regna terrae sibi esse a Deo data. 278
 Quid significet vocabulum, generatio, prout denotat certum spatium temporis. 279
 Quid sibi voluit Baruch, dicens captiuitatem Iudaeorum duraturam ad septem generationes. 279. & 280

De septuaginta annis captiuitatis Babilonicae.

An initium eorum annorum, sumendum sit a decimo tertio anno regis Ioiacim, vel a captiuitate regis Ioiacim. 281
 An debeant inchoari a captiuitate regis Iechoniae. 282
 An eos ordiri oporteat a captiuitate regis Sedechiae. 282. & 283
 An septuaginta annos captiuitatis, duplices facere oporteat. 283. & 284
 An finiti sint septuaginta anni captiuitatis in secundo anno Darii. 284. & 285
 An finiti sint in primo anno Cyri. 286
 De aetate Machabaei. 285. & 286
 Cur Danieli, cum ipse supplicaret Deo pro liberatione populi sui, reuelatum sit tempus aduentus Messiae. 288
 Cur Daniel tam sollicitus & anxius erat liberationis Iudeorum, quam sciebat promissam a Deo, eiusque tempus tunc instare. 287
 Quid significet apud Danielem, vocabulum hebdomadis. 290
 Cur dicitur, septuaginta hebdomades. 291
 Quid sit consummari praerogationem. 294
 Quomodo Christus finem imponat peccato. 295
 An opinio existimantium, annos septuaginta hebdomadam intelligendos esse lunares, non autem solares, sit probabilis, ac bene defendi queat. 293
 Disputatio contra haereticos, quod per Christi gratiam, peccata non tantum homini non imputentur, sed etiam penitus auferantur. 296
 Quomodo Christus sit iustitia nostra. 298
 Quomodo differat iustitia euangelica a iustitia legali. 298
 An dominus noster impleuerit omnes prophetias, quae erant de Messia. 300
 Quomodo Christus impleuerit legem & prophetias. 299
 An ex ipsa scriptura probari possit animam Christi descendisse ad inferos. 302
 Cur dictus sit Messias seu Christus, quod latine significat vnctum. 305
 An sit proprium Messiae, appellari sanctum sanctorum, & de ratione eius appellationis. 305

An sumendum sit initium septuaginta hebdomadam ab anno quarto regis Sedechiae. 307
 An ab anno primo Darii Medi. 307
 An ab anno primo regis Cyri. 307
 An ab anno secundo Darii Hytaspis. 308
 An a septimo anno Artaxerxis Longimani. 307
 An ab anno secundo Darii Nochi. 309
 An ab anno vigesimo Artaxerxis Longimani. 309
 An post reuersionem Iudeorum ex captiuitate babilonica, ciuitas Hierusalem, & muri eius, restructi fuerint ante Nehemiam. 310
 An distincte ac definite notum fuerit Danieli, quantum temporis superesset, a sua aetate, usque ad Messiae aduentum. 311
 An, quem Gabriel, hic vocat, Christum ducem, is fuerit, vel Cyrus, vel Zorobabel, siue Iesus pontifex, siue Nehemias, vel Hyrcanus. 312
 An per Christum ducem, non alium, quam dominum nostrum Iesum, intelligere necesse sit. 312
 Cur Gabriel sic loquutus est, septem hebdomades & sexaginta duae hebdomades. 313
 An Christus, cuius necem post sexaginta duas hebdomadas futuram praedixit angelus, fuerit rex Agrippa. 314
 An fuerit Hyrcanus pontifex. 315
 An fuerit Dominus Iesus. 315
 Vnde auspiciari oporteat sexaginta duas hebdomadas, post quas Gabriel necem Messiae futuram esse dixit. 316
 Cur Gabriel in exponendo septuaginta hebdomadas, memoret mala Iudaeis euentura post illas hebdomadas. 317
 An probari possit, mala quae passi sunt Iudaei post Domini nostri mortem, & nunc patiuntur, fore perpetua. 318
 Quoties Iudaei, post excidium & exitum Ierusalem ab Antiocho & Adriano imperatoribus, conati sint restituere Ierusalem. 318
 Quibus prodigiis Iudaei ab instauratione templi, & deterriti, & retracti sint. 319
 An ex scriptura probari possit, hanc Iudeorum calamitatem, fore perpetuam. 320
 Quomodo differat haec Iudeorum calamitas ab alijs, quas ante Christi aduentum passi sunt. 321
 Quibus Dei singularibus beneficijs caruerint Iudaei, post captiuitatem babilonicam. 322
 An conuinci possint Iudaei, mala quae patiuntur, propter Messiae necem ipsis accidisse. 322
 Quibus poenis, propter Christi necem, puniti sint Iudaei. 324
 An post Christi mortem, Iudeorum sacrificia omnino defecerint. 326
 Quodnam sit pactum, quod Messias multis erat confirmaturus. 327
 Quibus modis Dominus noster probauit Iudaeis, se Messiam esse, & doctrinam suam esse veram. 328
 An abominatio desolationis, stans in loco sancto, significauerit Antichristum. 329
 An ea significauerit idolum in templo Hierosolymitano

mitano positum a rege Antiocho.	330
An significet statuas vel imagines Romanorum imperatorum.	330
An significet immaniſſima ſcœla Iudæorum, intra ipſum templum facta.	332
An significet futuram poſt Chriſti mortem, Iudæorum ſacrificiorum & cœremoniæ abominatiõnem ac deſolationem.	331
An significet exercitum Romanorum, quo deſolata eſt Hieruſalem.	333
De quo exercitu & obſidione Hieruſalem loquatur D. Lucas cap. 21 de obſidione Ceſtii præſidis Syria, an de obſidione Tiu imperatoris.	333
<i>In libro vndecimo.</i>	
De multiplici obſcuritate ac difficultate diſputationis, quæ eſt de ſeptuaginta hebdomadis.	335
An chronologia Hebræorum, vera ſit.	336
An probanda ſit chronologia Ioannis Annii, ſub nominibus Berofii, Manethonis, Metathenis & Philonis.	337
An ſit exactæ veritatis, chronologia per tempora regum ducta, & deſcripta.	340
De olympiadam nomine, origine, & in chronologia, certitudine.	341
Quando cœperit regnare Cyrus.	341
An initium olympiadam locandum ſit in octavo anno regni Achaz, regis Iuda.	342
Quando Roma condita ſit, ſecundum chronologiam ſacræ ſcripturæ.	342
An excidium Troæ contigerit tempore Heli, Hebræorum pontificis.	343
Quo tempore, ſecundum ſacram chronologiam, fuerit diluuium Ogygis.	343
Quis fuerit ille Darius, rex Perſarum, ſub quo narrat Eſdras templi ædificationem eſſe abſolutam, utrum is fuerit Darius Hyſtaſpis, an Darius Nothus.	344
An verum ſit quod Iudæi dixerunt domino noſtro, ut eſt apud Ioannem capite ſecundo, quadraginta ſex annis fuiſſe templum ædificatum.	345
Quo tempore templum inchoatum & perfectum fuerit.	345
An rex Artaxerxes, ſub quo muri Hieruſalem, duce Nehemia, reſecti ſunt, fuerit Xerxes qui bellum Græcis intulit.	346
An is fuerit Artaxerxes Mnemon.	346
An is fuerit Artaxerxes Longimanus.	347
Quoto anno poſt Romam conditam, natus ſit Chriſtus.	337
Quibus conſulibus ſit natus.	348
De tempore ortus, conſulatus, triumviratus, monarchiæ, & mortis Auguſti Cæſaris.	348
Quoto anno Auguſti Cæſaris, Chriſtus Dominus ſit natus.	349
In quotam olympiadem, Chriſti Domini ortus incederit.	350
Quoto anno poſt orbem conditum, natus ſit Dominus noſter.	351
Quoto anno regni Herodis, natus ſit ſaluator noſter.	351
ſter.	351
An Chriſtus baptizatus ſit, cum iam expleſſet viginti nouem annos & decem menſes, vt putat Epiphanius.	353
An baptizatus ſit Chriſtus, iam expleto trigeſimo anno, vt Bedæ placuit.	354
An ſit baptizatus decimo tertio die poſt expletum annum vigefimum nonum.	354
An Chriſtus ultra quadraginta annos, in terris vixerit.	355
An vixerit tantum triginta annos.	356
An D. Auguſtinus ſenſerit, Chriſtum trigeſimo anno eſſe mortuum.	356
An triginta duos annos non exceſſerit.	356
An trigeſimum quartum annum attigerit.	357
An mortuus ſit decimo nono anno Tiberij, & octavo anno procurationis Pilati, vt putant Onuphrius.	357
An mortuus ſit in ipſo plenilunio.	358
An Chriſtus ſit mortuus trigeſimo tertio ætatis anno, tantum inchoato.	358
An cum Chriſtus dicitur natus quadrageſimo ſecundo anno Auguſti, & mortuus, 13. anno Tiberij, intelligendi ſint illi anni pleni, an imperfecti, vel partum pleni, partum imperfecti.	358
An Chriſtus mortuus ſit anno quatuordecimo ſecunda olympiadis.	359
An, quem Ioannes capite quinto vocat diem feſtum, is fuerit dies pentecoſtes, an dies forſum, vel encæntorum, an potius dies paſchalis.	360
An miraculum aquæ in vinum mutatæ, factum a Chriſto in nuptiis, vno anno poſt eius baptiſmum, euenerit.	363
Quo tempore excidium hieroſolymitanum ſub Tito & Veſpaſiano factum, contigerit.	365
De immani clade Iudæorum ſub Adriano imperatore.	366
<i>Sequuntur queſtiones de opinionibus variorum auctorum, ſuper computatione ſeptuaginta hebdomadam.</i>	
Queſtio de opinione, quam reſert D. Auguſtinus in epiſtola octogeſima.	367
De opinione Hippolyti.	367
De opinione Clementis Alexandrini.	368
De opinione Iulij Africani.	368
De opinione Origenis.	368
De opinione Tertulliani.	369
De opinione veterum Hebræorum.	369
De opinione Eulebij.	369
De opinione Cyrilli Hieroſolymitani.	371
De opinione D. Chryſoſtomi.	371
De opinione Seueri Sulpitij.	371
De opinione Driedonis & Ianſenij.	371
De opinione Theodoret.	371
De opinione Lyrani, Burgenſis, Galatinij, Vatabli.	371
De opinione Ioannis Lucidi.	372
An Themiftocles, cum damnatus a Græcis, fugit in Aſiam; tunc adierit ad regem Xerxem, an ad ſiſtium eius	372

eius Artaxerxem.	373
In diſputatione de ſeptuaginta hebdomadis, quæ ſunt controuerſa, & quæ extra controuerſam ſint.	374
Quæ ſit, omnium probabiliffima ſententia, de ratione computandi ſeptuaginta hebdomadas.	375
An diuina ſcriptura, in recenſendo magno aliquo numero & ſumma annorum, ſoleat menſes aliquot, aut etiam annos omittere.	376
<i>In libro duodecimo.</i>	
An poſſit dici propheta, qui prophetica videt aut loquitur, ea tamen, naquaquã intelligens.	380
Cur Daniel tantopere lugeret eo tempore, quo populus hebræus ſolutus captiuitate Babylonica, reuerſus erat in patriam.	381
De antiquitate ac varietate vsus vnguentorũ.	383
De fluuio Tigre, cur ſic dictus, & cur appellatus ſit a Daniele flumen magnum.	384
Quid ſit aurum obrizum.	384
Quid ſignificet in ſcriptura vox Tharſis.	385
De Hyacintho & Chryſolitho, præſioſis lapidibus.	386
Cur angelorum viſio, & alloquium, primo terrificum eſt homini.	387
Cur ex diuina vel angelica viſione, accidat homini vt videatur ſibi eſſe infirmior, vilior, & rudior quam ante fuerat.	389
An D. Hieronymus ſenſerit, principẽ illum Perſarum, qui reſtitit Gabrieli, fuiſſe malum angelum.	390
An reuera ille princeps, fuerit bonus, an malus angelus.	391
Quomodo angeli boni inter ſe diſſidere ac pugnare poſſint.	394
Quibus rationibus, princeps Perſarum contendebat Iudæos non eſſe captiuitate liberandos.	394
Quibus rationibus, Gabriel & Michael, Iudæorum liberationem apud Deum procurabant.	395
Cur tandiu, id eſt, per vnum & viginti dies, duraerit pugna inter principem Perſarum & Gabrielem.	396
Ex quo ordine angelorum ſit beatus Michael.	397
Quis fuerit ille princeps Græcorum, qui dimicabat contra principem Perſarum.	399
Quis fuerit ille rex Perſarum, iuxta quem dicit ſe Gabriel remanſiſſe.	398
Quomodo nullus angelorum, præter Michaelẽ & Gabrielem, Iudæorum liberationi fauebat.	397
An tempore Danielis, gens Iudæorum, aliqua re læſerit aut offenderat gentem Græcorum, ſicut B. Gregorius exiſtimauit.	401
<i>In libro decimo tertio.</i>	
An viſio, quæ in decimo, vndecimo, duodecimoque capite narratur, ſit vna, an diuerſa.	404
Cur angelus memorauit reges Perſarum tantum qui futuri erant vsque ad Xerxem.	405

Diſputatio de monarchia Perſarũ, & primo quo reges in ea fuerint a primo Cyro vsq. ad vltimũ Darium.	406
De regis Cyri laudibus, & celebritate nominis.	407
Duodecim principes variarum gentium ex hiftorijs colligi, fuiſſe omnium maxime celebres, & memorabiles.	407
De ſecundo rege Perſarum Cambyſe: & an is fuerit ille Nabuchodonofor, qui memoratur in libro Iudith.	408
De quarto rege, qui dictus eſt Darius Hyſtaſpis, & quoto huius regis anno, vtrum ſexto, an nono, ædificatio templi Hieroſolymitani abſoluta ſit.	408
De quinto rege, qui appellatus eſt Xerxes, quandiu regnauerit; & an is fuerit ille rex, dictus Artaxerxes, qui miſit in Iudæam primo Eſdras, deinde Nehemiam; ſicut opinatur Iosephus.	409
Quantæ fuerint copiæ huius Xerxis tam terreſtres, quæ nauales, quas is duxit aduerſus Græcos.	409
De ſeptimo rege, id eſt, de Artaxerxe Longimano, cur is cognominatus ſit Longimanus: & an fuerit, quemadmodum exiſtimat Iosephus, maritus Eſther, qui nominatur in eo libro Aſſuerus: & an fuerit ille Artaxerxes, quem Eſdras ca pite quarto narrat prohibuiſſe ædificationẽ templi.	409
De Dario Notho, decimo Perſarum rege, quandiu regnauerit: & an ſub eo rege fabrica templi Hieroſolymitani abſoluta ſit, vt Seuerus Sulpitius putauit.	410
De vndecimo rege, qui dictus eſt Artaxerxes Mnemon: an is fuerit maritus Eſther.	410
De tempore, quo vixit Mardocheus.	410
De duodecimo rege, qui fuit Artaxerxes Ochus, an hic fuerit ille rex Nabuchodonofor, qui memoratur in libro Iudith, ſicut arbitratul Sulpitius.	411
Quandiu ſteterit monarchia Perſarum, a Cyro eius conditore, vsque ad Alexandrum Magnum eius euerſorem.	411
De origine imperii Parthorum.	412
Cur angelus tantum prænuntiare voluerit futura bella inter reges Syria & Aegypti prætermiſſis alijs regibus.	413
De felicitate Ptolemæi Lagi, qui primus fuit poſt Alexandrum, Aegypti rex.	413
Quemadmodum hic tractauerit Iudæos.	414
De opulentia, & magnificentia Ptolemæi Philadelphi, ſecundi regis Aegypti.	414
De bellis inter Philadelphum, & tertium regem Syriae Antiochum, cognomento Deum.	415
De bellis, & victorijs Ptolemæi Evergetis, tertij regis Aegypti aduerſus Seleucum Callenicum, quartum Syriae regem.	417
De Antiocho Magno: de rebus eius ſecundis, & aduerſis: de benignitate eius aduerſus Iudæos.	419
Victoria Ptolemæi Philopatris de Antiocho Magno: & copiarum vtriuſque regis deſcriptio.	420
Quemadmodum multa nobiliter geſta in Oriente, & in occidente, ſimul in eundem annum concurrerint.	421. & 422

Descriptio templi, quod Onias Iudæus in Aegypto condidit, 422
 An in eo templo Oniæ, impletum fuerit vaticinium Elaiæ, quod est in capite decimonono, de altari in medio Aegypti erigendo, 423
 Quomodo Scopas dux Ptolemæi, victus sit ab Antiocho Magno, 424
 Commendatio terræ Iudææ, 425
 Quantum fuerit tributum, quod Romani, victo Antiocho magno imposuerunt, 427
 De morte Antiochi magni, 428
 Cur Seleucus Philopater, filius Antiochi magni, cum undecim annis regnauerit, dicatur tamen ab angelo paucis diebus victurus, 429

In libro decimoquarto.

Quemadmodum imperium Græcorum ex sententia Theodoret, multis rebus simile fuerit imperio Romanorum, 431

Longa, & multiplex disputatio de Antichristo.

Vnde sumpta sint quæ in his commentariis disputantur de Antichristo, 431
 De nomine Antichristi, 432
 Antithesis, seu contrapositio Christi, & Antichristi fide tractatur, 432
 Antichristum, non fore ipsum diabolum sub specie hominis, ut putavit Hippolytus, 432
 Quomodo, D. Hieronymus dixerit, Satanam habitatum corporaliter in Antichristo, & cur is vocetur a Paulo homo peccati, & filius perditionis, 433
 De conceptu Antichristi, 433
 Descriptio sectatorum Antichristi, 433
 An, sicut Christus est caput omnium honorum, ita sit futurus Antichristus caput omnium malorum, 434
 Ex sententia veterum, utque ad Antichristum, per mansurum esse imperium Romanum, 434
 An ipse Nero Romanorum imperator, futurus sit Antichristus, ut multi non obscuri auctores putarunt, 434, & seq.
 Cur permittet Deus aduentum Antichristi, 435
 Quanta sub aduentum Antichristi futura sit hominum impietas, 436
 Iudæos in primis, recepturos Antichristum, 436
 Antichristum, Babylone nasciturum ex parentibus Hebraeis, & ex tribu Dan, 437, & seq.
 Antichristum ab initio futurum ignobilem, obscurum, & inualidum, 438
 Antichristum, sex modis ingentem sibi potentiam paulatim comparaturum, 438
 Futurum Antichristum callidissimum simulatorem, & hypocritam, 438
 Futurum etiam artium, & rerum curiosarum, professorem, ac doctorem, 438, & seq.
 De opulentia, & largitionibus Antichristi, 439
 De prodigiis, & miraculis eius, 439, & seq.
 Qualia sint futura eius miracula, 440
 An omnia prodigia quæ faciet Antichristus, futura

sint ficta, & mendacia, 440, & seq.
 An Antichristus superaturus sit priores omnes reges, imperit amplitudine, & potentia, 442
 De legatione Romanorum ad Antiochum Epiphanem, cum is obsideret Alexandriam, 443
 De infelici exitu, & interitu regis Antiochi Epiphanis, 446, & seq.
 An sit facturus se Deum Antichristus, 447
 In quo templo sessurus sit Antichristus, 447
 De nuntiis, & legatis, quos ad omnes gentes mittet Antichristus, 447, & seq.
 Oratio Antichristi ad suos, 448
 An futurus sit Antichristus libidinofus, & voluptuosus, 448, & seq.
 De miserrimo interitu Antichristi, 452
 Quomodo simulabit se mortuum, & rursus ad vitam redire, 452
 Quod iubebit obseruari diem Sabbati, & diem dominicum, 452
 Quomodo simulaturus sit, se in cælum ascendere, 452
 Quemadmodum Christus verbo suo, vel spiritu oris sui, ut ait Paulus, interfectorus sit Antichristum, 452, & seq.
 Quis nam futurus sit deus Maozim, quem colet Antichristus, 449

In libro decimoquinto.

Qui sint venturi testes veritatis in consummatione seculi, aduersus Antichristum, 455
 An Elias tantum, & Enoch, an etiam Hieremias, vel Moses, aut Ioannes euangelista, 459, & seq.
 Quanta futura sit persecutio Antichristi, & quod futura sit corporalis simul & spiritalis, 458, & seq.
 Quomodo Antichristus dicatur superaturus sanctos, 458
 De quinque generibus persecutionum Ecclesiarum, 458, & seq.
 Præcipue conabitur Antichristus de medio tollere Baptisimum, Eucharistiam, & signum crucis, 459
 Quod erit symbolum, & insigne Antichristi dandum eius sectatoribus, 459
 Quid significetur per nomen libri Dei, in quo scripti sunt electi, 459, & seq.
 An possit aliquis deleri de libro viuentium, 460
 An in fine mundi, omnes Iudæi sint ad Christum conuertendi, 461
 Cur angelus dicat, multos ex mortuis resurrecturos, cum sint resurrecturi omnes, 463
 Ex libro quarto Eldrae, tametsi non sit canonicus, multas tamen sententias, & a doctoribus, & ab ipsa Ecclesia in officijs ecclesiasticis, & diuinis mysteriis tractandis, usurpari, 463
 De gloria eorum, qui docent alios iustitiæ, 463, & seq.
 An sanctus indoctus, & sanctus doctus parem habituri sint mercedem, 465
 De obscuritate sacræ scripturæ aduersus hæreticos, 466, & seq.
 Quis idoneus sit scripturæ interpretæ, 467, & seq.
 Quid

Quid significet angelum, vel Deum iurare, 468 & seq.
 Quamdiu durabit persecutio Antichristi, 469
 De mirabili prouidentia Dei in moderandis diabolici tentationibus, 469
 De quadraginta quinque diebus, super futuris post necem Antichristi, 470, & seq.
 Quid sit fors sanctorum, & cur sic appelletur, 473

In libro decimo sexto.

An historia Susannæ, & Belis, quæ duobus ultimis capitibus libri Danielis narratur, sit canonica, 478
 Comparatio Lucretiæ & Susannæ in virtute, & laude castitatis, 481
 An in iudicio Susannæ, Daniel, se vera fuerit puer, 482
 Ratio seruanda in examinandis testibus, exemplo Danielis, 483
 Disputatio de illa agnominazione: & allusione nominum earum arborum, sub quibus illi senes se

mentiebantur fuisse, qua Daniel vsus est ad eos conuincendos falsitatis, 484
 Quæ poena fuerit in adulteros secundum Moysen constituta, 485
 Quæ poena fuerit adulterorum apud Romanos, Parthos, Aegyptios, Græcos, & Turcas, 486
 Sub quo rege, historia quæ narratur decimo quarto capite contigerit, 489, & seq.
 An ille rex fuerit Cyrus, 490
 Quis fuerit Belus Babyloniorum Deus, & quo tempore ille vixerit, 491
 Descriptio templi, & sepulcri Belis, 491
 An origo idololatriæ fuerit tempore huius Belis, 491
 Quod genus mensuræ fuerit, artaba, 491, & seq.
 De mensuris liquorum apud Romanos, 492
 De mensuris liquorum apud Hebræos, & in sacra scriptura usurpatis, 493
 Mira de serpentibus & draconibus, quos olim Gentiles diuinis honoribus colebant, 494
 De Habacuc, cuius mentio sit in extremo huius libri, 491

INDEX EORVM QVAE IN SINGVLIS LIBRIS

huius operis, pertinent ad doctrinam moralem, & vsui esse possunt concionatoribus,

In primo libro.

VR patiat DEVS innocentes, iisdem malis affici, quibus improbi puniuntur. pag. 10
 Cur permittat DEVS res factas, sibi que dicatas, ab impiis rapi, & contumeliose tractari. 13
 De laudibus abstinentiae, & quae sit vera, & perfecta abstinentia. 16. & seq.
 An vtile sit Christiano, libros Gentilium legere, eorumque disciplinas addiscere: 19
 Quarum rerum cognitio, sit omni homini necessaria ad bene instituendam, regendamque vitam. 20
 An fas sit Christiano, studere magicis artibus. 20
 Pulchra D. Bernardi sententia, de ratione discendi & tractandi humanas scientias. 21
 Donum prophetiae non esse in prophetis, modo habitus permanentis. 23
 Ex disputatione de somniis, quae tractatur in extremo primi libri, multa pertinent ad vsuum concionatorum: veluti est, pleraque somnia esse vana, & quibus credere stultum sit: quaedam somnia immitti a daemone, & quemadmodum ea dignosci possint: multa somnia dari a Deo, & de signis ea cognoscendi: quam varia Deus in somniis operetur in hominibus: de causis somniorum; an licitum sit obferuare somnia, &c. 25. & sequent. vsque ad finem libri.

In libro secundo.

Quid sentire oporteat de angelis, tam bonis quam malis; & quod manifestis experimentis constet, daemones immiscere se rebus humanis. 45. & 46
 Quomodo Deus, & cur transferat regna, & sinat impios ac barbaros regnare, & dominari bonis. 47
 Praeclara Philonis sententia, de volubilitate, atque instabilitate regnorum huius

mundi. 49
 De quatuor generibus diuinorum signorum. 50
 Per pectus & brachia argentea illius statuae, designari ingenium auari. 56
 Quid significant mystice, illius statuae venter, & femora aerea. 60
 Quidnam, illius statuae pes ferreus, in digitos partim ferreos, partim terreatos designans, secundum moralem sensum denotet. 62
 Disputatio de regno Christi, quae fusius tractatur, infra lib. 8. 64
 Christum in scriptura nominari lapidem, & cur; & qui lapides fuerint Christi figura. 65
 Quid significet abscissio lapidis de monte sine manibus. 66
 B. Virginem recte significari vocabulo, & similitudine montis. 66
 Quomodo Christus ex paruo lapide factus sit magnus, & quomodo impleuerit vniuersam terram. 67

In libro tertio.

Statua aurea, quam sibi erexit Nabuchodonosor, secundum Chrysostomum, significat auaritiam; & cur; secundum Hieronymum, significat falsam doctrinam Gentilium, vel Haereticorum; vel etiam figurat statum mundanae felicitatis. 67. & 68
 Vulgus, facile imitari mores principum; qui si mali sint, eos exemplo, valde perniciosos esse ceteris. 78
 Cur Deus non semper malis corporalibus eripiat seruos suos. 81
 Quae sint maxime incomprehensibilia Dei iudicia. 83
 De triplici veritate diuinorum iudiciorum. 83
 Quomodo viri sancti vere appellent se iniquos & sceleratos. 84
 De ciuitatis Ierusalem conditoribus; de sanctitate eius, & de etymologia nominis. 85, & seqq.
 Cur

I N D E X.

Cur Iudaei in suis preceationibus, usurpabant nomina Abraham, Isaac, & Iacob. 88
 De multiplici miraculo, liberationis illorum trium iuuenum ex incendio Babylonico. 92. & seq.
 De triplici martyrio, & de perfecta ratione martyrij. 95. & 96.
 Filium Dei, in scriptura vocari Angelum, & cur. 98
 Cur Angeli, cum visione sensibili apparuerunt hominibus, semper apparuerint sub specie humana. 99
 Notabilis sententia Augustini, quod haereticis, etiam corporali supplicio iuste puniantur a principibus catholicis. 100

In libro quarto.

Cur Deus dicatur sedere super Cherubim. 103
 Quid sit, Deum intueri abyssos. 104
 Quomodo creatura irrationalis laudet Deum. 104. & 105
 De multiplici excellentia Angelorum, super alias creaturas. 106
 De nouem, vel decem rebus, quae in caelis mire Deum praedicant. 108
 De praestantia solis, & lunae, prout materiae sunt laudandi Deum. 111. & 112
 Quemadmodum ex aspectu & contemplatione corporum caelestium, vilescant ac sordescant omnia terrena. 114
 Quod scriptura, maxime praedicet Deum ex rebus meteorologicis; quamuis per se sint imperfectae. 115. & 116
 Quomodo inter cetera diuinae prouidentiae opera, numerari debeant venti, quorum magna vis est, & multiplex utilitas. 117. & 118.
 Quomodo ignis, naturalibus suis proprietatibus vim rerum diuinarum mirabiliter exprimat. 119
 De miraculis per ignem a Deo factis. 120
 Quam utilis sit, tum animantibus, tum maxime homini, vicissitudo dierum & noctium. 121. & 122
 Aduersus eos, qui officia diei transferunt in noctem, & noctis in diem. 122
 De multiplici excellentia diei Dominicae. 123
 Encomium lucis, ex quinque eius proprietatibus concinnatum; & quam frequenter scriptura res diuinas, vocabulo & si-

militudine lucis exprimat. 123. & 124.
 De admirandis fulminum effectis. 125
 Quas res in terra mirari solet scriptura, & ex illis Deum praedicare. 128
 Ad quos vsus, diuina prouidentia montes extulerit in terra. 129
 Quae res in montibus sint maxime insignes & memorabiles. 130
 Qui montes in scriptura, ob res in ipsis gestas, sint famosi. 130
 Quemadmodum ex arboribus laudandus sit Deus. 131. & seq.
 De miraculis aquarum, quae memorantur in sacris litteris. 134
 Quod genus piscium sit, quod scriptura vocat leuiathan. 137
 Miracula piscium, quae traduntur in scriptura. 138
 An res aliqua corporalis, vim habere possit expellendi daemones ex aliquo loco, & ex corporibus humanis. 139
 Inusitatae magnitudinis pisces ducti & regi a paruo quodam pisce. 139. & 140
 De ingenio, proprietatibus, & moribus aquilarum, columbarum, pellicani, & phoenicis: unde multa peti possunt, magno vsui futura concionatoribus. 141. & seq.
 Vtium Dei prouidentia, magis appareat in paruis, an in magnis animalibus. 144
 Multa, & mira de elephanto. 145. & seq.
 De quinque generibus bonorum, quae homini data sunt a Deo. 149.
 Quomodo dicatur homo, paulo minor angelo. 150
 Quibus in rebus posita sit naturalis dignitas, & gloria hominis. 151
 Quomodo intelligendum sit, omnia esse subiecta homini. 151
 De decem prerogatiuis, quibus quondam gens Hebraea fuit a Deo decorata. 152
 Quam insignes & mirabiles viros in omni genere virtutum & laudum, olim tulerit gens Hebraea. 153
 De duplici munere sacerdotij Iudaici; & de comparatione eius cum sacerdotio Christiano. 154. & 155

In libro quinto.

Cur angelos, scriptura appellet vigiles. 155
 Arbor illa visa regi Nabuchodonosor in somno, quid significet secundum mysticum sensum.

I N D E X.

fenfum. 165
 Exemplo regis Nabuchodonosor, quanta sit efficacia perfectæ poenitentia. 168
 Cur principibus & magnatibus, ex operibus satisfactoriis, maxime suadenda, sit largitio elemosynarum. 173. & 174
 Cur scriptura, de remissione peccatorum vel accepta, vel accipienda, fere loqui soler dubitanter, 174. & 175
 Quomodo elemosyna purget & tollat peccata. 175. & 176
 An cuiquam in peccatis manenti, largitio elemosynarum conferre possit ad consequendam vitam æternam, 177
 Exemplo regis Nabuchodonosor, hominis impiissimi, qui tamen per misericordiam Dei, & poenitentiam ab ipso peractam saluus fuit, liquido intelligi, nulli peccatori, poenitentiam non abnudenti, desperandum esse, 181. & seq.

In libro sexto.

Quantum vitium sit ebrietas: & quantum mali ex ea homini accidat. 190
 Adversus eos, qui in summis peccatis, tranquillo tamen animo viuunt. 190
 Interpretatio mystica illius manus scribentis in pariete, & scripturæ eius, 198
 Adversus peccatores, qui laudant, & honorant, & libenter audiunt concionatores, nec tamen eorum verbis mouentur ad poenitentiam. 200
 Adversus hæreticos, rerum sacrarum violatores, raptos, & euersores. 205

In libro septimo.

De miraculo Danielis, in offensa versantis cum leonibus, an id factum sit miraculose, & an simile quid citra miraculum fieri potuerit. 217. & 218

In libro octauo.

Cur angeli comparentur ventis. 222
 Mundum recte significari per mare magnum. 223
 Memorabile exemplum Alexandri Magni, humiliter adorantis Iadum Pontificem Iudæorum, 227
 Descriptio ultimi, & generalis iudicii om-

nium hominum, expressis sex maxime notabilibus illius iudicii circumstantiis. 232. & seq.
 Cur Deus dicatur Antiquus dierum. 232
 Quid sit in Deo candor vestium, & albor capillorum. 233
 Quid significet sessio Dei, & thronus eius flammens, & ardens. 233
 Quid significant rotæ illius throni Dei. 234
 Quid denoter flumen igneum, & rapidum egrediens a facie Dei. 234
 De numero angelorum. 235
 De distinctione angelorum in ministrantes, & assistentes, & vtri sint plures. 236
 Quales sint libri, qui in extremo illo iudicio sunt proferendi, & aperiendi: & de duobus libris, altero vitæ, & altero mortis, 237
 De regno Christi, quod a Daniele describitur hoc capite, longa disputatio aduersus Gentiles, Iudæos, Hæreticos, & nonnullos catholicos. 238. & seq.
 Pulchra quædam Ruperti interpretatio allegorica eius visionis, quæ describitur in septimo capite Denielis. 246

In nono libro.

De causa, & ratione nominum, quibus boni angeli in scriptura appellantur. 263

In libro decimo.

Quid significet, Messiam consummaturum præuarcationem. 294
 Quomodo dicatur Christus impositurus finem peccato. 295
 Quomodo Deus deleat peccata, & a gratia Christi penitus deleat, & auferat peccata. 296
 Quomodo intelligendum sit, cum scriptura dicit, Deum non imputare peccata homini, aut ea tegere. 297
 Quomodo Christus sit iustitia nostra quinque modis. 298
 Triplex discrimen inter iustitiam legalem, & Euangelicam. 298
 Quemadmodum Christus impleuerit omnes prophetias. 299
 Commemoratio omnium prophetiarum, quæ de Christo in veteri testamento scriptæ sunt. 301
 Disputatio contra Hæreticos, quod sanctissima

I N D E X.

simam Christi anima, post eius mortem descendit ad inferos. pag. 302
 Quod ex oraculis veterum prophetarum, cõ uincatur Iudæi, Dominum nostrum fuisse verum Messiam. 303
 Quod eodem quoque argumento cogantur Gentiles fateri, veram esse doctrinam christianam. 304
 Quomodo singulariter Christo conueniat esse unctum. 305
 Duplici nomine, Christum verissime appellari sanctum sanctorum. 305. & 306
 Quomodo vere dicatur Dominus noster, & Christus, & dux. 312
 Quanta fuerit calamitas Iudæorum sub Tito, & Vespasiano. 317
 Mala, quæ post necem Christi usque ad hanc diem passi sunt Iudæi, probatur, deinceps perpetua fore. 318
 Quoties Iudæi, sed frustra, tētauerint instaurare templum Hierosolymitanum, & quibus prodigijs ab incepto desistere coacti sint. 319
 Quinque differentiæ inter calamitatem Iudæorum post necem Christi, & alias, quas antea passi fuerant. 321
 De septem singularibus beneficijs, a Deo concessis Hebræo populo; quibus tamē is caruit, post reuersionem ex captiuitate Babylonica. 322
 An præsens Iudæorum calamitas, contigerit illis propter necem Domini nostri. 322. & 323.
 De duplici genere poenarum, videlicet corporalium, & spiritualium, quibus Iudæi a Deo puniti sunt, propter necem Christi. 324
 Quando defecerint Iudæorum sacrificia. 326
 Quale sit pactum Christi Domini nostri. 327
 Quemadmodum Christus pactum suum, seu doctrinam euangelicam confirmauerit. 328
 Disputatio circa illam sententiam Domini, quæ est apud Mattheum capite 24. (Cum videritis abominationem desolationis, quæ dicta est a Daniele propheta, stantem in loco sancto,) &c. 329. & seq.

In libro undecimo.

Quanta sit obscuritas & difficultas in ea disputatione, quæ est de septuaginta hebdomadis. 335
 De tempore ortus Christi Domini, id est,

quoto anno a mundi creatione sit natus. 351
 Et quoto olympiade 350. Et quoto anno principatus Augusti. 349
 Necnon & quoto anno regni Herodis. 351
 Quoto anno ætatis suæ baptizatus sit Dominus. 353
 An eodem die, sed diuersis annis, Christus adoratus fuerit a Magis, & baptizatus a Ioanne, & aquam in nuptiis mutauerit in vinum. 363
 Quot annos Christus Dominus in terris vixerit. 355
 Quando contigerit excidium Hierosolymitanum sub Tito imperatore. 365

In libro duodecimo.

Non esse prophetam, qui visiones habet propheticas, vel sententias propheticas pronuntiat, si eas non intelligit. 380
 De antiquitate, & varietate vsus vnguentorum, tam apud Iudæos, quam apud alias gentes. 383
 Descriptio habitus, & ornatus angeli, qui visus est Danieli, & interpretatio eius, id est, quid significant renes angeli, accincti auro obrizo, quid vestis linea, quid zona aurea: quid corpus eius quasi chrysolithus, seu hyacinthus, quid facies fulgurans, quid brachia, & pedes ex gre candenti, quid vox multifona. 384
 Cur aspectus & congressus angelicus solet esse homini terrificus. 387
 Explicatio habitus, sub quo visus est Dominus noster Ioanni, vt est in primo capite Apocalypsis. 387
 Cur diuina, & angelicæ visiones tantopere conturbent, & debilitent hominem. 389
 Quod inter angelos malos sit discordia, & pugna. 391
 Quomodo malus angelus possit bono angelo resistere, ac præualere. 392
 Quomodo inter ipsos bonos angelos sint dissensiones, & prælia. 394
 Ex quo ordine cœlestium spirituum sit Michael. 397

In libro decimoquarto.

In hoc & proxime sequenti libro, plurima tractantur de Antichristo, & de eius persecutio-

I N D E X.

secutione: de quibus rebus verba facien-
di, sæpenumero concionanti incidere po-
rest occasio. Quæ sint autem, quæ in his
duobus libris varie, & copiose differui-
mus de Antichristo, cognoscet lector ex
ijs, quæ supra posuimus in primo indice,
qui est questionum.

In libro decimoquinto.

Præter, ea, quæ in hoc libro multifariam de
Antichristo explicantur, etiam disputa-
tur de libro Dei, in quo scripti sunt ele-
cti. 459
An possit quis deleri de libro viuentiu. 460
Triplex liber Dei secundum Euthymiu. 460
An in fine mundi omnes Iudæi sint, ad fidem
Christi conuertendi. 460
De gloria eorum, qui alios virtutem, & iusti-
tiam docent. 464
Vtra sit præferenda docta sanctitas, an san-
cta rusticitas. 465
Quam sit obscura sacra scriptura, & quam
sit fecunda, & quis sit idoneus eius inter-
pres. 467

Quid nam denotet, angelum iurare, & ma-
nus in cælum tollere. 468
Quanta sit Dei clementia in temperandis
diaboli tentationibus ad imbecillitatem,
& vtilitatem hominum. 469
An impii, & improbi reru diuinarum scien-
tiam tenere possint. 472. & seq.
Quid sit fors sanctorum, & cur ita nomine-
tur. 473

In libro decimosexto.

Ponderatur exemplum castitatis Susannæ,
comparando ipsam cum Romana Lucre-
tia 481
In quo posita sit perfecta ratio castitatis.
481. & seq.
De ratione seruanda in examinandis testi-
bus, exemplo Danielis. 483
De poena adulterorum, tam apud Hebræos,
quam apud alias gentes. 485
De prima origine idololatriæ. 491
Mira, & vix credibilia de serpentibus, quos
nonnullæ gentes, velut numina diuinis
honoribus colebant. 494

I N D E X C E N T V M L O C O R V M S A C R Æ
scripturæ, qui in his commentariis dili-
genter explicantur.

F IRMAMENTUM in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis. pag. 109	Genes. 1.
Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita. Morte moriantur, machus & adultera. 437	Gen. 49.
Quomodo David cantu & sono citharæ, liberauit Saulem a malo spi- ritu. 485	Leuit. 20.
Igitur euigilauit Salomon, & intellexit quod esset somnium. 139	1. Reg. 16.
In anno primo Cyri regis Persarum. De rege Cyro. 277. & 278. & 407	3. Reg. 3.
Omnia regna terræ dedit mihi Dominus Deus celi. 277. & 278	Esd. 1.
Iudæi qui ascenderunt a te ad nos, venerunt in Ierusalē ciuitatem rebellem & pessimam, quam adificant, extruentes muros, & parietes componen- tes. 310	Ibidem, Esd. 4.
Et compleuerunt domum Dei istam, usque ad diem tertium mensis Adar, qui est annus sextus regni Darij regis. 408. 410. & supra. 344	Esd. 6.
In regno Artaxerxis regis Persarum, & Sdras, &c. 410	Esd. 7.
Factum est in mense Nisan, anno vigesimo Artaxerxis regis. 346	Nehem. 2.
Eleemosyna ab omni peccato, & a morte liberat, &c. 174 & 175	Tobie 4.
De pisce, cuius recur, seu cor crematum igni, fumo suo expellebat dæmo- nes. 139	Tobie 6.
Erat vir Iudæus in Susan ciuitate, vocabulo Mardocheus. 286	Esther. 2.
Anno quinto, regnantibus Prolemæo & Cleopatra, attulerunt, Dositheus, qui se sacerdotem, & Leuitici generis ferebat, &c. 411	Esth. 11.
Rex maximus Artaxerxes, &c. 410	Esth. 13.
Qui fecit ventis pondus. 119	Iob 28.
Ecce Behemoth, quem feci tecum, &c. 145	Iob 40.
Minuisti eum paulominus ab angelis, gloria & honore coronasti eum, &c. 150	Psal. 8.
Non derelinques animam meam in inferno. 302	Psal. 15.
Beati, quorum remisse sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. 297	Psal. 31.
Deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scribantur. 460	Psal. 68.
Aduersum te testamentum disposuerunt. 327	Psal. 82.
Iustus, vt palma florebit. 144	Psal. 91.
Quia Dominus regnauit. 302	Psal. 95.
Similis factus sum pellicano solitudinis. 142	Psal. 101.
Qui coronat te in misericordia, & miserationibus. 151	Psal. 102.
Renouabitur, vt aquila inuentus tua. 141	Ibidem
Qui producit ventos de thesauris suis. 118	Psal. 134.
Qui fundauit terram super aquas. 129	Psal. 137.

I N D E X.

Prou. 6.	Vade ad formicam, d piger, etc.	149
Prou. 8.	Quando aethera firmabat sursum, & librabat fontes aquarum.	110
Canth. 4.	Oculi tui, columbarum, etc.	141
Sap. 14.	Neque, enim (idola) erant ab initio, neque erunt in perpetuum.	491
Eccl. 17.	Deus creauit de terra hominem.	151
Eccl. 43.	Sol, vas admirabile opus excelsum.	112
Ibidem	Vide arcum, & benedic eum, qui fecit illum.	117
Isaia 6.	Excaca cor populi huius, & aures eius aggraua.	324
Isaia 9.	Vocabitur nomen eius Admirabilis, etc.	243
Isaia 13	Et erit Babylon illa gloriosa in regnis, incluta in superbia Chaldaeorum, sicut subuertit Dominus Sodomam & Gomorrhham.	206
Isaia 14	Detraeta est ad inferos superbia tua, etc. qui dicebas in corde tuo, ascendam super altitudinem nubium, & reliq.	182. & 183
Isaia 16	Absconde fugientes, & vagos ne prodas. Habitabunt apud te profugi mei: Moab esto latibulum eorum a facie vastatoris.	450
Isaia 19	In die illa erit altare Domini in medio terra Aegypti. 81. & sequens. 423	423
Isaia 25	Domine Deus meus es tu, exaltabo te, &c. Quia posuisti ciuitatem in tumulum, & reliq.	321
Ierem. 1	Antequam exires de vulua, sanctificauit te, & prophetam in gentibus dedit te.	456
Iere. 19.	Sic conteram populum istum, & ciuitatem istam, sicut conteritur vas figuli, quod non potest ultra instaurari.	320
Iere. 25.	Et seruient omnes gentes istae regi Babylonis septuaginta annis. Cumque impleti fuerint septuaginta anni, &c.	281. & seq.
Iere. 27.	Et seruient ei (scilicet Nabuchodonosori) omnes gentes, & filio eius, & filio filij eius.	193. & seq.
Iere. 31.	Ecce, dies venient, dicit Dominus: & feriam domum Israel, & domum Iuda, sedas nouum.	328
Baruc. 1.	Ecce misimus ad vos pecunias, &c.	90
Ibidem.	Orate pro vita Nabuchodonosor regis Babylonis, & pro vita Baltasar filij eius.	195
Baruc. 6.	Ingressi itaque in Babylonem, eritis ibi annis plurimis, & temporibus longis, vsque ad generationes septem.	279
Ibidem	Mulieres circumdatis fimbriis, in vijs sedent, & reliq.	191
Ezec. 14.	Si Noe & Daniel, & Iob fuerint in medio eius, &c.	14
Ezec. 45.	Porro viginti sicli & viginti quinque sicli, & quindecim sicli, manum faciunt.	313
Zacha. 3	Super lapidem unum septem oculi sunt.	65
Malac. 4.	Ecce, ego mittam vobis Eliam, &c.	456
1. Mac. 1	Et diuisit illis regnum suum cum adhuc viueret.	258
Ibidem	Et regnauit in anno centesimo trigesimo septimo regni Graecorum.	259. 260
1. Mac. 6	De morte Antiochi Epiphani.	265
Ibidem	De robore elephantorum, & usu eorum in bellis.	147
2. Mach. 1. & 9.	De morte Antiochi.	265. & seq.

Consti-

I N D E X.

Constituit Nicanor, vt regi tributum quod Romanis erat dandum, duo milia talentorum de captiuitate Iudeorum suppleret.	427	2. Mac. 8
Cum natus esset Iesus in diebus Herodis regis. De anno regni Herodis, quo natus est Christus.	351	Matth. 2
De pisce, in cuius ore Petrus inuenit staterem.	138	Matth. 17
Cum videritis abominationem desolationis, quae dicta est a Daniele propheta.	329	Matth. 24
Et nisi breuiati fuissent dies illi, non fereret, salua omnis caro.	292	Ibidem
Surgent enim pseudochristi & pseudoprophetae, & dabunt signa magna & prodigia	439	Ibidem
Factum est autem in illis diebus, exijt edictum a Cesare Augusto, & c. De anno principatus Augusti, quo natus est Christus.	349	Luc. 2.
Postquam consummati sunt dies octo, vt circumcideretur puer. pag.	279	Ibidem
Et ipse Iesus erat incipiens, quasi annorum triginta.	353	Luc. 3.
Quod superest date eleemosynam: & ecce omnia munda sunt vobis.	176	Luc. 11.
Cum videritis circumdari ab exercitu Hierusalem, & c.	333	Luc. 21.
Et die tertia nuptiae factae sunt in cana Galilaeae.	362	Ioan. 2.
Quadraginta & sex annis edificatum est templum hoc.	345. & 408	Ibidem
Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret.	150.	Ioan. 3.
Erat dies festus Iudeorum, & ascendit Iesus Ierosolymam.	360	Ioan. 5.
Venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei.	462	Ibidem
Ego veni in nomine patris mei, & non accepistis me: si alius venerit in nomine suo, illum accipietis.	436. & 447	Ibidem
Oportet ex his viris qui nobiscum sunt congregati.	364. & 365	Act. 1.
Optabam ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, & c. De praerogatiuis gentis Iudaicae.	152	Rom. 9.
Cecitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo Gentium intraret: & sic omnis Israel saluus fieret.	461	Rom. 11
Quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & c.	83	Ibidem
Non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem.	21	Rom. 12
Sed abundantius illis omnibus laboraui.	300	1 Corin.
Videte, ne quis vos decipiat per philosophiam, & inanem fallaciam, & c.	22	Coloss. 2
Ne quis vos seducat vlllo modo: quoniam nisi venerit discessio primum, & c.	434	2. Thess. 2.
Et reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis.	433	Ibidem
Qui aduersatur, & extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita vt in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus.	447	Ibidem
Et nunc quid detineat scitis, vt reueletur in suo tempore. Nam mysterium iam operatur iniquitatis.	435	Ibidem
Et tunc reuelabitur ille iniquus, quem dominus Iesus interficiet spiritu oris sui.	452	Ibidem
Cuius est aduentus secundum operationem satanae, in omni virtute, & signis & prodigijs mendacibus.	439. & 440	Ibidem

Vidi

I N D E X.

Apo. 1.	<i>Vidi similem filio hominis, vestitum podere, &c.</i>	387
Apo. 5.	<i>Dignus est agnus, qui occisus est, accipere virtutem, & diuinitatem, & cetera.</i>	238
Apo. 7.	<i>Ex tribu Iuda, duodecim millia signati.</i>	437
Apo. 10.	<i>Oportet te iterum prophetare Gentibus, & populis & linguis & regibus multis.</i>	457
Apo. 11.	<i>Et dabo duobus testibus meis, & prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta, amicti saccis.</i>	455
Apo. 13.	<i>Et vidi vnum de capitibus suis, quasi occisum in mortem, & plagam mortis eius curata est.</i>	452
Ibidem	<i>Et est datum illi, bellum facere cum sanctis, & vincere eos.</i>	458
Ibidem	<i>Et faciet omnes habere charactere(m) (bestiæ.)</i>	459
Apo. 20.	<i>Et vixerunt, & regnauerunt (sancti) cum Christo, mille annis. Hæc est resurrectio prima.</i>	246
Ibidem	<i>Et libri aperti sunt: & alius liber apertus est, qui est vita.</i>	237

F I N I S.

I N L I B R V M
D A N I E L I S
P R A E F A T I O

D E L I B R I H V I V S
obscuritate ac praestantia.

B

L I B R V M D A N I E L I S, sacram & canonicam esse scripturam, aequè apud Hebræos quàm apud Christianos extra controuersiam semper fuit. Excipio tamen quatuor eius libri particulas, hoc est, orationem Azariæ, hymnum trium puerorum, itemque Susannæ ac Belis & Draconis historias. Hæc enim, quia non sunt in libris Hebraicis, propterea nec ea recipiunt Hebræi, nec putant ad Danielis librum pertinere. Veruntamen ea nos diuinæ scripturæ fidem & auctoritatem habere,

C

cum ad singulorum expositionem ventum erit, planissimè ostendemus. Theodoretus in Præfatione commentariorum suorum in Daniele, & in extremo eiusdem libri commentario, vehementer Iudæos reprehendit, quod prophetam negent fuisse Danielem, eiusque librum ex prophetarum numero subducant. Hoc idem Ruffinus obiecit & exprobrauit diuo Hieronymo. Sed nisi ego fallor, vterque falsus est, nec Iudæorum, nec Hieronymi sententiam intelligens. Non enim Iudæi negant Danielem fuisse prophetam, qui enim possent negare vatem fuisse, cuius tam multa & mira sint de rebus longissimè post futuris vaticinia? Quin eum eximium & diuinum vatem prædicant, multisque rebus, vt est apud Iosephum libro decimo Antiquitatum, ceteris vaticinijs præcelluisse affirmant. Sed eius tamen librum maluerunt inter agiographa scripta, quàm inter prophetica reponere. In agiographis verò scriptis numerant illi Job, Psalmos, Prouerbia, Ecclesiastem, Cantica, Danielem, Esdræ, Esther, & libros Paralipomenon. lege Hieronymum in epistola. 120. & Isidorum lib. 6. Etymologiarum. Quin etiam Theodoretus, veteres Iudæos putasse Danielem clarissimum fuisse prophetam, testimonio Iosephi paulo supra posito confirmat. Cur autem librum Danielis à prophetis scriptis Iudæi remouerint, nec loci huius est causam inquirere, nec eam satis idoneam, & probabilem inuenire facile est, nec eam nosse, ad id quod agitur, permagni refert. Quanquam nos eam, qualiscunque traditur ab Hebræis, infra libro tertio attingemus. Videntur porrò duæ res in hoc Danielis volumine plusquam in aliorum prophetarum libris eminere, doctrinæ obscuritas, & præstantia. Illa facit, vt diligenter & attentè hæc, vt libenter & auidè huic libro legendo intelligendoque vacemus atque insistamus. De vtraque re breuiter præfandum esse duxi.

D

E

Quatuor ex causis tantam libro Danielis obscuritatem, quanta eum legentibus occurrit, accidisse puto. Prima causa obscuritatis posita est in multis historijs cū hoc libro multifariâ complicatis permixtisque, in quibus non pauca aliorum historicorum scriptis videtur esse contraria. Ponā aliquot exempla. In Secundo capite huius libri, dicitur rex Nabuchodonosor fuisse omnium sui temporis regum potentissimus ac nobilissimus: at Herodotus primo libro significat, Cyaxarem illorum temporum æqualè, fuisse eo rege potentiolem. Postea, in eodè capite Daniel vaticinatur, regnum Persarum minus & ignobilius fore quam fuerat regnum Chaldæorum; quod esse videtur contra omnes historicos, & cōtra ipsam scripturam, quæ apud Isaiam 45. & initio prioris libri Esdræ, nec non in libro Esther, amplitudinem regni Persarum, maiorè nempe quàm fuerat Chaldæorum, describit: quin etiam est id contra rationem. Etenim Cyrus

Quatuor
causæ obscu-
ritatis libri
Danielis.

A victo

victo Chaldaeorum rege, omne eius imperium adiunxit suo. Deinde, in quinto capite, dicitur Baltasar fuisse filius Nabuchodonosor, & à Dario Medo, tam regno quam vita priuatus: quibus longe diuersa tradiderunt complures historici, quos Iosephus libro decimo Antiquitatum & primo libro contra Appionem, Eusebius quoque libro nono de Praeparatione Evangelica capite tertio commemorant. Ad hoc in capite undecimo, praedicat Angelus tres futuros post Cyrum Persarum reges usque ad Alexandrum; fuisse tamen multo plures, constat ex probatissimis historijs; quin ex sacris litteris, id non difficulter elici potest. Postremo, in fine capitis decimotertij scriptum est, post mortem Astyagis, regnum eius accepisse Cyrum: atqui Xenophon libro primo inquit Astyagi successisse Cyaxarem auunculum Cyri, quem ait fuisse tunc puerum decem annorum, Herodorus autem, quem Strabo, Iustinus, & alij permulti sequuntur, narrat Cyrum quidem in regnum successisse Astyagi, non tamen mortuo, sed à se victo & regno quidem, non autem vita priuato. Veruntamen has difficultates, postea suo quamque loco tractantes, dissoluemus. Altera causa obscuritatis, est frequens hylerologia, id est, praeposteram rerum narratio perturbato rerum ordine: quae etiam in libris historicis non est rara, sed in propheticis crebrior, creberrima vero in Daniele. Exempli causa, historia Susannae posita in decimotertio capite, cum puero Daniele contingerit, ante secundum caput poni debuerat: quin Athanasius in Synopsi ab ea librum Danielis auspiciatur. Historia verò Belis & Draconis descripta in ultimo capite, quia stante regno Chaldaeorum accidit, praecedere debuit quintum caput. Clausula quoque illa terminans decimum tertium caput *Rex Astyages appositus est ad patres suos, & suscepit Cyrus Perses regnum eius.* poni debet ante caput decimum. Denique prophetia Danielis, quae capite septimo & octauo narratur, cum ea primo & tertio anno regis Baltasaris euenerit, collocari oportebat ante caput quintum, in quo eius regis interitus, qui accidit anno regni eius decimoseptimo, commemoratur. Tertia causa obscuritatis oritur ex chronologia; quae per se quidem solet esse obscura & perplexa, in Daniele autem, ut frequentissima, ita obscurissima est; maxime vero chronologia septuaginta hebdomadarum, quarum initium, & exitus, atque intermedii temporis decursus, & plurimas, & quorundam iudicio, inexplicabiles habet difficultates. Quarta causa obscuritatis proficiscitur ex ratione prophetiae Danielis. Nam ut ceteris libris sacris, prophetici sunt obscuriores; sic Daniel ceteros prophetas obscuritate vincit. Etenim praeter illas causas obscuritatis quas communes habet cum ceteris prophetis, etiam nonnullas habet proprias: siquidem vaticinia eius, multis variarum gentium historiis conuoluta sunt; quarum perexigua nunc extat notitia, oblitteratis eorum scriptis, qui eas historias olim diligenter exposuerant. Diuus Hieronymus in Praefatione suorum commentariorum in Danielem, affirmat, ad intelligendas Danielis prophetias, multiplicem Graecorum & Latinorum historiam esse necessariam, veluti Suctonij, Hieronymi, Callinici, Popsidonij, Theonis, Andronici, Polybii, Diodori, Titi Liuii, & Trogi Pompeii seu Iustini. Horum autem libri, vel in totum, vel, quod attinet ad historias Danielis, magna ex parte interciderunt. Hieronymus quoque in enarrandis alijs prophetis vberior cum fuisset, in hoc praesior & ieiunior fuit, multis in locis ad historias praedictorum auctorum remittens lectorem. Denique obscuram fore scripturam Danielis, indicauit ei Angelus illis verbis quae in capite duodecimo scripta sunt *tu autem Daniel, claudes sermones, & signa librum usque ad tempus statutum: plurimi pertransibunt, & multiplex erit scientia.* Et paulo infra inquit Daniel. *Ego audiui, & non intellexi, & dixi, Domine quid erit post haec?* & ait, *vade Daniel, quia clausi sunt signaque sermones usque ad praefinitum tempus.* Verum ne desperaremus prophetiarum eius intelligentiam, mox subditur *impij non intelligent, docti autem intelligent.* Dictum est haecenus de obscuritate libri, de eius praestantia deinceps dicendum est.

Duplex praestantia libri Danielis, ex materia eius, & ex auctore.

Praestantia huius libri duabus potissimum ex rebus aestimari potest; ex materia, & auctore. Ad materiae praestantiam facit, quod ea in hoc libro est perquam varia, grauis, & admirabilis. Varia est, quia partim est historica, partim prophetica, dogmatica etiam, ac moralis, quia etiam pathetica. Etenim continet varias admodum historias, Chal-

Chaldaeorum, Medorum, Persarum, Graecorum, & Romanorum. Quapropter scite diuus Hieronymus in epistola. 103. ad Paulinum, omnium temporum conscius, & totius mundi philohistora Danielem appellat. Varias item continet prophetias, aut de rebus humanis aut de futuris multorum regnorum conuersionibus, & successibus; de transformatione regis Nabuchodonosor in belluam, de repentino interitu Baltasaris, de persecutione regis Antiochi aduersus Iudaeos; aut de rebus diuinis, ut de regno Christi, de tempore aduentus & necis Messiae; de resurrectione mortuorum, de sempiterna Iudaeorum ob necem Christi reiectione ac desolatione. Est praeterea moralis huius libri materia: continet quippe multa & illustria documenta & exempla, quibus erudiri possunt homines, & incitari ad colendam abstinenciam exemplo Danielis; ad fortitudinem & constantiam, exemplo trium puerorum; ad fiduciam diuini auxilij, exemplo Danielis bis in lacum leonum coniecti; ad seruandam castitatem, exemplo Susannae; ad erogandas eleemosynas, memorabili documento & salutari consilio, quo Daniel regem Nabuchodonosor ab imminenti periculo seruare voluit. Est item dogmatica materia: enimvero sunt varie sparsa in hoc libro praecipua Theologiae dogmata, vel expressa vel adumbrata, ut de sancta Trinitate, de incarnatione & morte filij Dei, de eius regno, de futuro omnium hominum iudicio, de prouidentia Dei, & de resurrectione mortuorum. Est denique admodum pathetica: dum enim varios, subitos, mirosque tam rerum euentus, quam illustrium personarum casus enarrat Daniel, varios itidem in animis hominum ciet motus, & affectus excitat. Atque hinc apparet materiae libri huius varietas. Grauiissima porro est eiusdem libri materia, & mirabilitatis plenissima. Quid enim grauius, quam de summorum imperiorum euerfionibus, de maximorum regum casibus, de praecipuis Christianae fidei mysterijs, de occultorum somniorum altissimis & abditissimisque interpretationibus, de maximarum rerum vaticinijs agere? Quid mirabilius historia trium puerorum, qui per medias flammis, non tantum illaesi intactique, sed laeti & quasi ludibundi diuinasque laudes concinentes, deambulabant? Quid historia Abacuc, capillo ex Iudaea Babylonem ferme puncto temporis ab Angelo translatus, quantum mouet admirationem illa Nabuchodonosor in bestiam metamorphosis? inanius in pariete scribens? subitusque Baltasaris interitus, atque quam insperatus, tam felix Susannae exitus? Quid plura? omnes Danielis visiones admirandis imaginibus & similitudinibus fuerunt expressae. His accedit, quod prophetia Danielis complectitur omnia tempora, praeterita, praesentia, & futura: praeterita, ut in primo somnio Nabuchodonosor: futura, ut in expositione somniorum eius, & in omnibus alijs praedictionibus: praesentia, ut in scriptura manus quae apparuit in pariete, & in iudicio Susannae. Continet item omnes modos, quibus visiones propheticae fieri solent, hoc est, vel per somnia, vel per extasim, aut raptum, vel per signa sensibilia, vel per illuminationem mentis. Et ut paucis dicam, si praestantia prophetiae eo maior debet aestimari, quo, de Christo, vel plura & maiora, vel explicatius & apertius vaticinatur, Daniel profecto vnus de summis & nobilissimis prophetis eo nomine censeretur, qui, Hieronymo auctore, clarissime omnium, de Christo vaticinatus est, non solum mysteria eius praenuncians, sed etiam tempus aduentus, & mortis eius, praefinito annorum numero, determinans. Quod si ad praestantiam doctrinae pertinet eius utilitas, est sane multiplex & ingens huius libri. Primum enim ex eo apparet, sub Dei prouidentia esse omnia, eiusque voluntate & consilio regi, contineri, mutarique terrarum regna & imperia. Deinde, multum valuit hic liber ad consolationem & confirmationem Hebraei populi, qui eo tempore captiuitate Babylonica tenebatur oppressus. Postea vtilissimus est hic liber ad comprobationem fidei Christianae, cuius multa mysteria à Daniele praedicta, iam nunc cernuntur impleta. Postremo maxime conducit ad praemonitionem & praemunionem Ecclesiae aduersus futuram Antichristi persecutionem. Amplexus est hoc libro Daniel, nonaginta circiter annorum historiam; hoc est à tertio anno regni Ioacim, qui incidit in Olympiadem trigessimam secundam, & in annum à Roma condita centesimum quintum, usque ad tertium annum regis Cyri, qui fuit tertius

Utilitas prophetiae Danielis.

Quæ res, in orbe terrarum insignes, gestæ sint eo tempore, quo vixit Daniel.

Olympiadis quinquagesimæ quintæ, & à Roma condita: prope ducentesimus. In quo temporis tractu & decursu multa in orbe terrarum, sane memorabilia, litterarum con signata monumentis, contigerunt. Nam intra hoc tempus fuerunt tres Iudæorum ca pitularitates, eorumque liberatio, & reuersio in patriam: tres item insignes Prophetæ floruerunt, Hieremias, Ezechiel, & Daniel: apud Romanos, Reges fuerunt, Ancus Mar tius, Tarquinius Priscus, & Seruius Tullius: apud Græcos claruerunt septē illi sapien tes: apud Lydos, Cræsus rex opulētissimus: apud Chaldæos Nabuchodonosor: apud Medos Cyaxares, cuius potentiam primo libro Herodorus magnificat: apud Persas Cyrus imperij eorum fundator: in Sicilia Phalaris nobilissimus Tyrannus: in Græcia cœptū est coli Dodonæum Oraculū; & nobiles fuere tres Poetæ, Stesichorus, Alcæus, & Sapho femina; tunc etiam tria regna, Iudæorum, Chaldæorum, & Medorum de structa sunt; tres item totius orbis clarissimæ & nobilissimæ ciuitates; captæ euerisq; Niniue, Babylon, & Hierosolyma.

Quis fuerit Auctor huius libri.

Sed quia præstantia libri huius, quæ spectatur ex materia, explicata est; sequitur deinceps vt præstantiam eiusdem ex auctore & scriptore petitam, aperiamus: neque enim claritas auctoris, parum illustrat libri dignitatem. Hebræi, quorum sententiæ ac cessit Isidorus in libro sexto Etymologiae, tradunt librum Danielis, Ezechielis, & duodecim Prophetarum, scriptos esse à sapientibus magnæ synagogæ, quos tempore Esdræ fuisse aiunt. Verum tamen Iosephus libro decimo Antiquitatum, nec semel, nec obscure, nec dubitanter, Daniele tradit sua vaticinia litteris mandasse. Athanasius in Synopsi, omnium quæ continentur in hoc libro, solum Daniele agnoscit auctore. Idem sentiunt Hieronymus, Eusebius, Apollinaris, Methodius, Origenes, & Dorotheus in Synopsi vitam Malachiae describens. Et verò est id quidem admodum proba bile, possum etiam certum dicere. Hoc enim significasse videtur Dominus, cum Matthei vigesimo quarto capite dixisse traditur: *Et cum videritis abominationem desolationis, quæ dicta est per Danielem Prophetam qui legit intelligat. Illud, qui legit. Satis declarat quod præcessit, quia dicta est per Danielem. Idem valeat atque si dixisset Dominus, quæ scripta est a Daniele.* Idem quoque liquido intelligitur ex septimo capite huius libri; in cuius principio legitur, Daniele somnia & visiones suas breui sermone comprehendisse ac summam scripsisse: & capite duodecimo scriptum est, Angelum iussisse Danieli, vt clauderet sermones, & ob signaret librum suum. Hoc ipsum omnino deposcebat tam multiplex & ingens utilitas scripturæ huius, supra commemorata, ad Synagogam & Ecclesiam Christi peruentura. At enim verò impius Porphyrius, qui libros quindecim scripsit aduersus Christianos, eorum librorum duodecimum totum contulit ad euertendam huius libri auctoritatem, contendens eum non esse à Daniele scriptum, sed ab aliquo, vel æquali regis Antiochi Epiphani, vel etiam posteriori: quippe qui res iam gestas, & ab alijs historicis proditas commemoraret. Verum quo plus auctoritatis & gratiæ libro adderet, simulauit esse vaticinia futurorum, eorumque auctorem mentitus est Danielem. Quam Porphyrij calumniam Apollinaris, Methodius, & Eusebius diligentissime confutarunt. Sanè verissimum est quod in Præfatione Danielis dixit Hieronymus, in pugnationem Porphyrij, certissimum esse veritatis huius libri testimonium, cuius tanta sit in omnibus dictis veritas & constantia, vt Porphyrius credere non potuerit Prophetiam esse futurorum, sed præteritorum historiam. Impudens autem Porphyrij mē dacium, manifestè redarguitur vel eo argumento, quod Septuaginta interpretes, prope centum annos Antiochum Epiphaniem antegressi, hunc librum, tanquam Danie lis germanam scripturam, ex hebræo in græcum sermonem conuerterunt. Quin Iosephus in libro vndecimo Antiquitatum refert, Iadum Iudæorum Pontificem ostendisse Alexandro Magnò cum is venit Hierosolymam, prophetiam quæ erat in libro Danielis de rege quodam Græcorum olim destructuro Persarum imperium: quam de se, vt reuera erat, interpretatus Alexander, fidenter & alacriter, ad debellandum regem Persarum Darium contendit. Id autem centum sexaginta annis ante regnum Antiochi Epiphaniis euenit.

Calumnia Porphyrij depellitur.

Descriptio vitæ Danielis.

Cæterum omnē Danielis vitam cursum prænarrare, non alienum fuerit, cum & hoc ad

A ad intelligentiam libri huius, non parum conferre possit. PATRIA Danielis fuit vt refert Dorotheus in Synopsi, & Epiphanius in libro de Vita & Obitu prophetarū, Bethoron superior, pertinens ad sortem Ephraim; sed postea Leuitis assignata, propin qua castello Emaus, nec plus nouem milliaria Hierosolymis remota, nec longe distās ab altera Bethoron, quæ dicta est inferior, & tribui Benjamin obtigit. Vtramque con didit Saria filia Ephraim; lege prioris libri Paralipomenon caput septimū. Vtramq; item multis post seculis, posterior liber Paralipomenon in capite octauo, fuisse indi cat à Salomone exadificatam; hoc est, vt ego interpretor, vel resectam, vel amplifica tam, vel cinctam mœnibus atque munitam: licet in tertio libro Regum capite nono, inferioris dumtaxat Bethoron, ceu quæ fuerit à Salomone condita, mentio fiat. GENVS Danielis, procul dubio regale fuit: id quod non obscure significatur initio huius libri, cum dicitur, mandasse regem Nabuchodonosor, vt de pueris Hebræis regiæ stirpis formosiores eligerentur; electum autem cum primis fuisse Danielem. Idem quoque declaratur in libro quarto regum, capite vigesimo; eo namque loco legimus Isaiam prædixisse regi Ezechiae, fore aliquando, vt filij eius captiui ducerentur Baby lonem, & regi Babyloniorum seruirent: quod in Daniele completum esse, affirmant omnes. Iosephus libro decimo Antiquitatum, scribit Danielem fuisse ex genere & co gnatione regis Sedechiae. Auctor historiae Scholasticae super libro quarto regum, ca pite trigesimo nono, refert Ioacim regem Iuda, cum captus à rege Nabuchodonosor, victus duceretur Babylonem, mutata regis sententia, dimissum esse, imposito tamen tributo, acceptisque regij generis obfidibus: in quibus fuere Daniel & tres pueri, eius socij: quod verum sit nec ne, infra expendemus. Sed cur scriptura nusquam indicat, vel patriam, vel genealogiam Danielis, quemadmodum in libris aliorum Propheta rum fieri solet? equidem, causam satis idoneam & probabilem, nullam inuenio. Res pondent tamen quidam, propterea id esse factum, quia non est hic liber Pro phetiae, sed magis historiae modo conscriptus. Atqui ob eandem causam nec in libro Esdræ qui est historicus genealogia eius adscribi debuerat. Alij respondent, id esse prætermisum; quia Danielis genus & patria apud omnes Iudæos erant notissima & vulgatissima. Quasi verò non idem posset dici de Isaia & Hieremia, quorum tamē ge nus & patria in eorum libris prænotantur. Epiphanius contra hæresim quinquagesi mam quintam disputans, Danielis, inquit, parentes in sacris litteris nequaquam nomi nari, sed in traditionibus tamen Hebræorum esse proditum, patri eius nomen fuisse Sabaa. DE TRIBU IYDA fuisse Danielem, aperte ponitur in exordio huius libri; idemque significatur libro quarto Regum, capite vigesimo: atque id esse sacris testatum literis confirmat Hieronymus. Qui tamen in Præfatione commentariorum suorum in Danielem, citat translationem septuaginta interpretum: quæ in principio decimi quarti capituli huius libri habebat, Danielē fuisse de tribu Leui, & sacerdotē. Quapropter nonnulli existimarunt, duos fuisse Danieles: & vnum quidem de tribu Iuda, fuisse autorem huius libri vsque ad caput decimum quartum: de altero autem, qui erat de tribu Leui, historiam quæ in vltimo capite continetur, à quodam Abacuc alio nempe, quàm qui inter duodecim prophetas ponitur, esse scriptam. Verum neq; olim synagoga, neque nunc Christi Ecclesia plures uno Danieles libri huius auto res, nouit. Dionysius Carthusianus ita dirimit litem; Danielem genere paterno fuisse de tribu Leui, materno autem de tribu Iuda: frequens enim erat duarum illarum tri bum per matrimonia copulatio. Isidorus quoque in libro de Vita & Obitu Sanctorū Veteris Testamenti, innuit ex sacerdotum & regum profapia ortum esse Danielem. Sed quia hæc sine autoritate scripturæ, vel Patrum, vel antiquæ probatæque alicuius traditionis; & sine probabili aliqua coniectura infirmè dicuntur, nullum ad per suadendum pondus habere possunt. Credibilius igitur fuerit, codicem illum septua ginta interpretum, quem citauit Hieronymus, fuisse mendosum. Nimirum, non se mel Hieronymus testatur codices septuaginta interpretum fuisse suo tempore admo dum vitiatos & corruptos. Certè, quod in illo codice fuisse eo loco refert Hierony mus, id nullus Græcorum librorum qui nunc quidem extant, habere deprehenditur.

Patria Da nielis.

Genus.

Tribus.

An fuerint duo Danie les.

Tempus captiuitatis Danielis.

Cum Babylonem captiuus Daniel ductus est, tenerrimæ fuit ætatis: eum namque Isidorus fuisse inquit tunc puerum: Epiphanius pusionem & infantem vocat. Quo fit, vt simillimum vero sit, tunc Daniele decimo anno non fuisse maiorem. Atque hoc ponatur, tanquam fundamentum Chronologiæ Danielis deinceps explicandæ. Annus igitur decimus Danielis quo ductus est Babylonem, concurret cum tertio anno regni Ioacim, sicut in exordio libri huius traditur: & cum primo anno regni Nabuchodonosor, vt patet ex vigesimo quinto capite Hieremiæ. Hinc liquet, natum esse Daniele anno circiter vigesimo quinto regis Iosæ, circa olympiadem vigesimam nonam, & annum ab vrbe condita, nonagesimum quintum; videlicet annis ante Domini nostri ortû, sexcentis ac prope sexaginta. Ex quo palâ est, quanto fuerit apud Hebræos antiquior sapientia, quam apud Græcos. Siquidem Daniel, qui septem Græciæ sapientes, hoc est Græcorum sapientiæ parentes, circa olympiadem quinquagesimam in Græciâ claros, ætate præiuit, nouissimis tamen prophetarum & sapientum populi Hebræi proximus fuit. Ergo infans erat apud Græcos sapientia, cum apud Hebræos iam ipsa consenuisset. Cum Daniel ab interitu Susannam liberauit, annum agebat duodecimum: hoc enim tradit Sulpitius libro secundo sacræ historiæ, & ante ipsum Beatus Ignatius Martyr, in epistola ad Magnesianos scripta. Quo circa non procul vero est, quod Theodoretus dixit in Præfatione suorum commentariorum in Ezechielem, Danielis Prophetiam duodecim annis Prophetia Ezechielis fuisse priorē; siquidem initium vaticinandi fecit Ezechiel, anno quinto transmigrationis Iechoniæ, vt initio libri sui prodidit ipse: hoc autem accidit, vndecim annis, postquam Daniel primum prophetici spiritus, in iudicio Susannæ, specimen dedit, annos, vt dixi, natus duodecim. Quanquam Prophetiam Danielis non aliam intellexit Theodoretus, nisi scripturam libri huius, quæ incipit ab historia captiuitatis regis Ioacim; quæ quidem captiuitas tertio anno eius regis facta, duodecim annis anteiuit quintum transmigrationis Iechoniæ annum, quo nimirum anno Ezechiel vaticinari orsus est. Interpretatus est Daniel primum somnium regis Nabuchodonosor, annum agens trigessimum quintum. Visiones quæ in septimo & octauo capite libri huius narrantur, octogenarius habuit. Scripturam manus in pariete scribentis, natus annum prope centesimum explanauit. Anno, qui hunc proximè secutus est, quique primus fuit Darij regis Medorum, tempus Messie aduentus & mortis, septuaginta illis hebdomadis comprehensum & definitum, diuinitus ei patefactum est. Visiones quæ memorantur in decimo, vndecimo, & duodecimo capite, hoc est vsque ad tertium Cyri regis annum, iam centenario contigerunt. Ex quo apparet, Daniele centesimum ætatis annum attingisse: vltra verò, quam longe processerit, incompertum est. Nisi quod Isidorus in libro de Vita & Obitu Sanctorum Patrum Veteris testamenti, ait Daniele centum ac decem annos, & vsque ad Darium Persarum regem, vixisse. Verum hæc sententia seipsam euertit: siquidem à tertio anno regni Ioacim, qui fuit decimus, vt supra dictum est, Danieli, vsque ad primum Darium Persarum regem, qui cognominatus est Hystaspis, annos centum viginti octo fluxisse, in veris Chronologijs annotatum est: quibus annis si addas illos decem Danielis, planè conficies, eum ad centum triginta octo annos vixisse: cum ei tamen Isidorus non plus centum & decem annos assignet. De multis & admirandis prodigijs, quæ Daniel ante mortem suâ prædixit Babylonijs, legenda sunt quæ Dorotheus in Synopsi, & Epiphanius in vita Danielis scripta reliquerunt. Obijt Daniel Babylone, sepultusque est in quadam cauerna, regio honore. cuius mors in Martyrologijs, in die vigesimo primo Iulij notata est. Narrat Iosephus libro decimo Antiquitatum, Daniele apud Ecbatana Mediæ, turrim ædificasse mirâdo artificio, eximiaque pulchritudine; atque ob id maxime memorabilem, quod vsque ad sua tempora, speciem ea turris exhiberet recentis structuræ, quasi eo ipso die fuisset exædificata. Morem autem, inquit, vsque ad suam ætatem perdurasse, vt in ea ipsa turri sepelirentur Medorum, Persarum, & Parthorum reges, eiusque turris custodia, vni de sacerdotibus gentis Iudaicæ concrederetur. Iam verò, si Daniel vsque ad tertium Cyri regis annum peruenit, necesse est fuisse eum spectatorem

Turris Danielis.

- A Statorem, & sicut credibile est, adiutorem, atque autorem liberationis Iudæorum, & reuersionis eorum in patriam: hoc quippe accidit primo anno regni Cyri, sicut in fine posterioris libri Paralipomenon, & in principio libri Esdræ scriptum est. Quin, Theodoretus extrema verba primi capituli huius libri explanas, non dubitanter scribit, Cyrum edoctum à Daniele Prophetiam, quæ de ipso nominatim scripta est apud Isaiam capite quadragesimo quinto, ad donandam Iudæis libertatem, eosque humaniter ac benigne tractandos, esse permotum. Idem repetit Theodoretus super caput vndecimum huius libri.
- Sed quæret aliquis, cur Daniel in patriam cum suis popularibus non est reuersus? An quia eo tempore Daniel iam erat centenarius? quamobrem nimio confectus senio, defectusque viribus, tam longum & laboriosum iter commode non potuisset peragere. An potius quia eius remansio & præsentia apud regem, apud quem gratia & autoritate plurimum valebat, iuuandis, promouendisque Iudæorū rebus, multo utilior futura erat? An remansit, vt ait Theodoretus super decimum cap. huius libri, vt Iudæorum qui remanserant quàm plurimi, doctor, protector, & defensor esset? Si quis porrò de me quærat cur Esdras qui suam historiam ab anno primo Cyri exorsus est, nullum in ea de Daniele, viro multis de causis memorando, verbum fecerit: respondebo, Esdræ propositum non fuisse aliud, quàm explicare historiam Iudæorum reuersionis in patriam, simulque quarundam rerum, quæ aut sibi, aut Iudæis post reuersionem, in Iudæa contigissent: & quia Daniel non est cum alijs in Iudæam reuersus, nulla erat ratio, cur mentionem eius, historiæ suæ Esdras insereret. Quanta verò sanctitatis & sapientiæ Danielis fuerit apud Deum & homines existimatio, satis declarauit Deus per Ezechielem; apud quem capite decimoquarto sic ait: *Si fuerint tres viri isti, Noe, Daniel, & Iob, in medio populi istius, ipsi iustitia sua liberabunt animas suas, filios autem & filias suas non liberabunt, sed terra desolabitur.* Quibus verbis, simul exaggerauit Deus impietatem Iudæorum, & sanctitatem atque gratiam, qua Daniel apud ipsum pollebat: ea namque est illorum verborum sententia; tanta est Iudæorum impietas, & vsque adeo illis infensus & iratus sum, vt etiam si Daniel, alioqui mihi carissimus, uel pro filio suo, qui esset in isto populo, mihi supplicaret, non essem tamē eū exauditurus. Cur autem isti tres præcipuè nominentur, vide Hieronymum super illum locum Ezechielis, Augustinum item super psalmum 132, & libro secundo quæstionum euangelicarum, quæstione 44. De sapientia porrò Danielis, luculentissimum Dei apud eundem Ezechielem capite vigesimo octauo extat testimonium atque præconiū. Increpans enim Deus arrogantiam principis Tyri de sua sapientia superbe gloriâtis, dixit ei: *Ecce sapientior es tu Daniele? omne secretum non est absconditum a te?* quo satis declarauit; Daniele fuisse eo tempore sapientissimum mortalium, eique Deum secreta sua patefacere solitum. Verum hæc nos de Danielis libro præfatos, nihil vltra remorari debet, quominus librum ipsum explanare quamprimum aggrediamur.

Cur Daniel soluta captiuitate a Cyro, non vna cum alijs Iudæis reuersus sit in patriam.

8
BENEDICTI PERERII
SOCIETATIS IESV
COMMENTARIORVM
IN DANIELEM
LIBER I.

CAPVT PRIMVM.

A NNO tertio regni Ioacim regis Iuda, venit Nabuchodonosor rex Babylonis in Ierusalem, et obsedit eam. & tradidit Dominus in manu eius Ioacim regem Iudæ, & partem vasorum domus Dei: & asportauit ea in terram Sennaar, in domum Dei sui: & vasa intulit in domum thesauri Dei sui. Et ait rex, Asphenez præposito eunuchorum, vt introduceret de filiis Israel, & de semine regio & tyrannorum, pueros in quibus nulla esset macula, decoros forma, & eruditos omni sapientia, cautos scientia, & doctos disciplina, & qui possent stare in palatio regis, vt doceret eos literas, & linguam Chaldaeorum. Et constituit eis rex annonam per singulos dies de cibis suis, & de vino vnde bibebat ipse: vt enutriti tribus annis, postea starent in conspectu regis. Fuerunt ergo inter eos de filiis Iudæ, Daniel, Ananias, Misael, & Azarias. Et imposuit eis præpositus eunuchorum, nomina: Danieli Baltasar: Ananiæ, Sidrach: Misaeli, Misach: & Azariæ, Abdenago. Proposuit autem Daniel in corde suo, ne pollueretur de mensa regis, neque de vino potus eius: & rogauit eunuchorum præpositum ne contaminaretur. Dedit autem Deus Danieli gratiam & misericordiam in conspectu principis eunuchorum. Et ait princeps eunuchorum ad Danielelem: Timeo ego Dominum meum regem, qui constituit vobis cibum & potum: qui si viderit vultus vestros macilentiores præ cæteris adolescentibus cocœuis vestris, condemnabit caput meum regi. Et dixit Daniel ad Malasar, quem constituerat princeps eunuchorum super Danielelem, Ananiam, Misaelem, & Azariam, tenta nos obsecro seruos tuos diebus decem, & dentur nobis legumina ad vescendum, & aqua ad bibendum: & contemplare vultus nostros, & vultus puerorum qui vescuntur cibo regio: & sicut videris, facies cum seruis tuis. Qui audito sermone huiuscemodi, tentauit eos diebus decem. Post dies autem decem apparuerunt vultus eorum meliores & corpulentiores præ omnibus pueris qui vescebantur cibo regio. Porro Malasar tollebat cibaria, & vinum potus eorum: dabatque eis legumina. Pueris autem his dedit Deus scientiam & disciplinam in omni libro & sapientia: Danieli autem intelligentiam

A tiam omnium visionum & somniorum. Completis itaque diebus, post quos dixerat rex vt introducerentur: introduxit eos præpositus eunuchorum in conspectu Nabuchodonosor. Cumque eis locutus fuisset rex, non sunt inuenti tales de vniuersis, vt Daniel, Ananias, Misael, & Azarias: & steterunt in conspectu regis. Et omne verbum sapientiæ & intellectus quod sciscitatus est ab eis rex, inuenit in eis decuplum super cunctos ariolos & magos qui erant in vniuerso regno eius. Fuit autem Daniel vsque ad annum primum Cyri regis.

Inf. 6. g. 28.

B *LIBER* Danieli tripartito diuidi potest: Partim enim continet nudas Prophetias & visiones, vt capite septimo, octauo, nono, decimo, vndecimo, duodecimo: partim Prophetias & visiones, simul tamen cum quibusdam historiis confertas atque contextas; vt capite secundo, quarto, quinto, & decimotertio: partim denique nudas historias, velut tertio, sexto, & decimoquarto. Atque huiusmodi est caput primum, in quo, primo quidem tempus & occasio captiuitatis Danielis describitur; tum educatio eius & institutio apud Chaldaeos: postea mirabilis eiusdem abstinentiæ; ad extremum facultas interpretandi somniorum mysteria, diuinitus ipsi concessa.

L IBER Danieli tripartito diuidi potest: Partim enim continet nudas Prophetias & visiones, vt capite septimo, octauo, nono, decimo, vndecimo, duodecimo: partim Prophetias & visiones, simul tamen cum quibusdam historiis confertas atque contextas; vt capite secundo, quarto, quinto, & decimotertio: partim denique nudas historias, velut tertio, sexto, & decimoquarto. Atque huiusmodi est caput primum, in quo, primo quidem tempus & occasio captiuitatis Danielis describitur; tum educatio eius & institutio apud Chaldaeos: postea mirabilis eiusdem abstinentiæ; ad extremum facultas interpretandi somniorum mysteria, diuinitus ipsi concessa.

Anno tertio.

R ES existunt hoc loco dubitationes ad intelligentiam horum verborum pertinentes.

D Prima dubitatio. Hieremias cap. 25. significat primum annum regni Nabuchodonosor, fuisse quartum annum regni Ioacim: non potuit igitur Nabuchodonosor venire Hierusalem tertio anno regni Ioacim, vt hic dicitur; siquidem eo anno nec dum regnare coeperat. At vero intelligendum est, primum annum Nabuchodonosor, coeptum esse anno tertio Ioacim inchoato; & quarto item anno eiusdem regis inchoato, esse finitum: ita vt primus annus Nabuchodonosor, tertium & quartum annum Ioacim contigerit. Venit igitur Nabuchodonosor regni sui initio, quod in tertium Ioacim annum incidit. Cum autem manifestè tradat hoc loco Daniel fuisse tertium annum Ioacim, cum Nabuchodonosor primum venit Hierusalem, satis ex eo ipso existimari posset errasse Iosephum libro decimo Antiquitatum, & Iosephi vestigia sequutum Auctorem Historiæ Scholasticæ super quarto libro Regum in cap. 39. quippe qui annotarunt primum regis Nabuchodonosor in Iudæa aduentum cum octauo anno regis Ioacim concurrisse. Nicolaus etiã de Lyra, & Dionysius Carthusianus hoc loco, dissimili in errore, sed in errore tamen versantur, affirmantes hunc tertium annum Ioacim non esse numerandum à regni eius initio, sed ab octauo anno, quo videlicet anno tributum pendere regi Nabuchodonosor coeperat; quod cum proximo sequenti triennio soluisset, tandem vndecimo anno regni sui, ea redde re detrectans, captus & occisus est. Putant enim isti, sermonem hic haberi de vltima Ioacim captiuitate. Sed quàm dura & violenta sit interpretatio, quem Daniel simpliciter & præcise nominat tertium annum Ioacim, eum annum interpretari, non simpliciter tertium ab initio regni, sed à principio soluendi tributum, etiam me tacente, per se lector intelliget. Maneat igitur, tertio anno Ioacim primum venisse Nabuchodonosor Hierusalem, & inde vincitum Ioacim ductum esse Babylonem; id quod in libro secundo Paralipomenon cap. 36. secundum latinam interpretationem aperte traditur. Namque hebræa scriptura, si verbum verbo reddas, hanc habet sententiam

Tres Dubitationes.

Errores Iosephi Historiæ Scholasticæ, Lyrani, Carthusiani.

§ Vixit

¶ Vincit eum, vt duceret Babylonem. Quod animaduertens Caietanus in commentario eius loci, & ante ipsum Lyranus, dixerunt regem Ioacim vinctum fuisse à Nabuchodonosor, vt duceretur Babylonem; sed postea, mutato consilio esse dimissum, imposito tamen ei tributo. Idem quoque legitur in libro secundo de Mirabilibus sacre scripturæ in cap. 29. quod opus et si ponitur inter libros diui Augustini, & sub eius nomine citatur à multis, non esse tamen Augustini, apud doctos viros, & minime dubiis constat argumentis. Porro in vndecimo anno Ioacim, iterum venit Hierusalem rex Nabuchodonosor, & Ioacim dolo captum atque occisum, extra urbem proieci, & in sepulchrum iacere iussit: quod euenturum illi prædixisse Hieremiam legimus in libro eius cap. 22. idemque narrat de morte Ioacim in libro decimo Antiquitatum Iosephus. Ergo quod in libro secundo de Mirabilibus sacre scripturæ cap. 29. scriptum est, regem Ioacim in campo Babylonis esse interfectum, vt prædicto Hieremiæ vaticinio contrarium, plane repudiandum ac reiiciendum est.

Secunda dubitatio. Quorsum memoratur hoc loco tempus captiuitatis regis Ioacim? facilis est responsio: ideo enim memoratur, quo manifestum fiat quo tempore, & qua ex occasione Daniel captus, & Babylonem ductus fuerit: nam cum esset regis generis, vna cum ipso rege Ioacim captus & Babylonem ductus est: aut quod aliis magis placere video, dimisso rege, ob ses pro eo regi Babyloniorum datus est. ex quo liquet procul vero esse, Danielem fuisse captum anno octauo Ioacim; cuius sententia paulo superius probatores & defensores citauimus auctore Historiæ Scholasticæ, & Nicolaum de Lyra super primum caput Esdræ. Quamquam hoc loco & ipse & Carthusianus captiuitatem Danielis ad vndecimum annum regis Ioacim referat. Insignior tamen fuit error Iosephi, captiuitatem Danielis cum captiuitate regis Sedechiæ coniungentis: cum hanc illa præcesserit non minus annis decem & octo. Vereor dicere, dicendum tamen est; nam & seruiendum est veritati, & hoc tam memorabili exemplo docendus lector, quanta in tractandis chronologiis non modo scientia, sed etiam diligentia, intentioneque animi, ac memoriæ sit opus. Ecce tibi, diuus Hieronymus omnis chronologiæ diuinæ pariter atque humanæ, quam qui maximè, doctus ac diligens, in designando tamen captiuitatis Danielis tempore, semel memoria lapsus est. Is nanque scribit super primum caput Ezechielis, Danielem simul cum rege Iechonia, & Propheta Ezechiele captum esse, & Babylonem adductum. Atqui constat ex hoc ipso Danielis loco, & ex Chronicis Eusebii, quæ Hieronymus latinè conuertit, Danielis captiuitatem octo annis captiuitate Iechoniæ & Ezechielis priorem fuisse.

Tertia dubitatio. Cur passus est Deus innocentem sanctumque puerum Danielem pariter cum impio rege Ioacim in seruitutem abstrahi, iisdemque malis, & calamitatibus afflictaris; præsertim cum in libro Geneseos cap. 18. scriptum sit, non esse consentaneum diuinæ iustitiæ atque æquitati, vt iustum Deus perdat simul cum impio: & dominus apud Ezechielem cap. 18. sic loquatur: *¶ Vno ego, quia filius non portabit iniquitatem patris, sed anima quæ peccauerit, ipsa morietur.* Non enim apud Deum valet, quod quidam Poeta dixit, *¶ quicquid delirant reges, plectuntur Achini.* Respondeo Deum sæpe penumero viros sanctos mirabiliter præripuisse malis & suppliciis, quibus puniebat improbos. Nam Noe seruauit ex diluuii exitio, & Loth eripuit ex incendio Sodomæ, Hebræumque populum plagis & calamitatibus Ægyptiorum liberauit. Nonnunquam tamen finit bonos inuolui malis & pænis impiorum. Cur autem mala contingant bonis, cum sit Dei prouidentia, & Seneca hoc ipso titulo eruditum ac disertum edidit libellum, & beatus Augustinus in primo libro de Ciuitate Dei à cap. 8. vsque ad 14. copiose docteq; disputauit. Nos autè in præsentia, captiuitatis Danielis tres causas ex ipsa Dei prouidentia petitas afferre possumus. Prima causa est, vt Daniel Hebræis qui erant in illa captiuitate, esset quasi consultor, doctor, & spiritualis medicus, eiusque auctoritate & doctrina exemploque continerentur illi in cultu veri Dei, ne ad impietatem, quibus cum versabantur, superstitiones, & idololatrias dilaberentur; esset quoque calamitatum ac miseriarum, quibus in illa seruitute premebantur, consolator &

In chronologia quam sint faciles ac lubrici lapsus.

Tres cause cur passus sit deus innocentè Danièlè in captiuitatè abstrahi.

A tor & subleuator, nec non & soluendæ captiuitatis procurator & adiutor. Secunda causa fuit, vt in captiuitate, Danielis nomen nobilius atque illustrius existeret; nempe, multo maiore dignitatem ac potestatem gloriamque adeptus est in captiuitate Daniel apud alienos reges, gentesque barbaras, quàm liber, & apud suos consequi vnquam potuisset. Tertiam causam fuisse reor, vt per Danielem apud superbissimos reges, & populos tenebris idololatriæ obcaecatos, veri Dei cognitio eluceret, atque innotesceret; quod abunde factum esse per Danielem, non vno loco narratur in hoc libro.

Ioacim Regis Iuda.

B **O**SIAS rex Iuda quatuor filios reliquit, vt est in priori libro Paralipomenon cap. 3. Iohanan, & Ioachaz, qui in tertio libro Esdræ cap. primo vocatur Iechonias, & in prædicto loco Paralipomenon nominatur Sellus, quo nomine etiam vocatur à Hieremià cap. 22. Tertius filius fuit Mathanias, postea nominatus Sedechias: quartus fuit hic Ioacim prius dictus Eliachim, appellatus etiã, vt refert Epiphanius Tomo primo Secta octaua Sellus, & Amazias, deniq; hic ipse vocatur à Matthæo in Genealogia Christi Iechonias, cū inquit. *¶ Iosias genuit Iechoniam, & fratres eius in transmigratione Babylonis.* Nam posterior Iechonias de quo mox subditur *¶ Et post transmigrationem Babylonis Iechonias genuit Salathiel.* alius fuit, videlicet filius prioris, dictus in libro quarto Regum cap. 24. & ab Ezechiele cap. primo Ioachim; ab ipso autem Hieremià cap. 22. Iechonias. Esse vero distinguendos in Genealogia Christi hos duos Iechonias, affirmat Epiphanius super prædicto loco, & diuus Hieronymus tam super locum Danielis, quàm super illum Matthæi. Idque ratio ipsa fateri cogit; nam nisi duo sunt Iechoniæ, non erunt in illa Genealogia Christi nisi vna & quadraginta generationes, reclamante ipso Matthæo, qui esse duas & quadraginta testatur. Etenim, si vnus sit Iechonias, vel in secunda vel in tertia tessaradecade tredecim dumtaxat generationes numerabuntur. Adijce, quod Iechonias qui habuit fratres, fuit Ioacim, qui tres habuit fratres, & horum duos reges: Iechonias vero qui genuit Salathiel, non nisi vnū habuit fratrem, qui priori libro Paralipomenon cap. 3. Sedechias nominatur. Rupertus autem in libro suo quem scripsit in Danielem cap. 2. lapsus memoria est, hunc Ioacim confundens cum Ioachim eius filio, & ea scribens, quæ nec inter se, neque cum sacra historia congruunt. At enim, quæret aliquis, cur Nabuchodonosor vsque eo infensus fuerit regi Ioacim, vt eum bello appetitum, captumque, Babylonem duxerit vinctum, ac tandem ignominiosissima morte necauerit? Equidem duas eius rei causas fuisse arbitror. Nam quia Ioacim creatus fuerat rex in locū fratris sui Ioachaz à rege Ægypti; propterea ei regi vehementer fauebat, & adhærebat. Erat autem Nabuchodonosor hostis acerrimus illius regis Ægypti perpetuum cum eo bellum gerens. Quamobrem eius fauorem, sectatoremque & quasi clientem Ioacim, infense oderat, & regno deturbare cupiebat. Altera causa, & verò principalior, referri debet ad iustitiam Dei per Nabuchodonosor vindicantis & punientis detestabilem impietatem, & aduersus Dei seruos crudelitatem regis Ioacim. Is enim Vriam sanctum virum, & Dei prophetam crudeliter interfecit, sicut legimus apud Hieremiã cap. 26. quin ipsum quoque Hieremiam occidere voluit, & vaticiniorum eius librum scalpello scindi, & igni cremari iussit, vt ipsemet Hieremias memorat cap. 36. His addunt Auctor Historiæ Scholasticæ, Lyranus, & Hebræi, in cadauere ipsius reperta esse inusta stygia, & impressas notas, quæ erant veluti insignia variorum Deorum, quos impietate rex colebat ac venerabatur. Atque hoc illi significari putant in secundo libro Paralipomenon cap. 36. illis verbis. *¶ Reliqua sermonum Ioacim, & abominationes eius, quas operatus est, & que inuenta sunt in eo.* Illud *¶ Et que inuenta sunt in eo.* id quod diximus de variorum Deorum insignibus corpori eius impressis, indicare existimant.

Iechonias bis nominatus in Genealogia Christi apud Matthæum, non vnus fuit, sed duo reges.

Impietas & crudelitas regis Ioacim.

Venit

Venit Nabuchodonosor Rex in Hierusalem, & obsedit eam.

DE rege Nabuchodonosor, tria, quæ non nihil difficultatis simul & curiosæ cognitionis habent, paucis expedienda sunt. Ac primo quidem, cum duos legamus in scriptura reges, vocabulo Nabuchodonosor appellatos; alterum hoc loco, cuius etiam frequens mentio fit in extremo libro 4. Regum, & apud Hieremiam atque Ezechielem, à quo videlicet Iudæi maximis calamitatibus obruti sunt; alterum vero in libro Iudith; declarandum breuiter in præsentia est, an vnus fuerit idemque rex, an vero diuersi. Sed fuisse diuersos, quatuor argumentis probari potest. Principio, rex Nabuchodonosor nominatus in libro Iudith, æqualis fuit Arphaxad regis Medorum, qui condidit Ecbatana, cuius vrbs amplitudo & magnificentia describitur in exordio libri Iudith; hunc autem Arphaxad conditorem Ecbatanorum, Herodotus libro primo appellat Deiocem, quem primum facit Medorum regem. Is verò, secundum Herodoti chronologiam, annis centum quinquaginta regnavit ante Cyrum. At verò Nabuchodonosor, cuius hic fit mentio, minus nonaginta annis ante Cyrum regnare cepit. Deinde, in libro Iudith scriptum est illum Nabuchodonosor regnasse in ciuitate Ninie: hunc autem Nabuchodonosor, post euersam Ninie, regnasse Babylone, ex quarto capite libri Danielis, & ex priori libro Iosephi aduersus Appionem satis constat. Ad hoc, ille, anno decimo tertio sui regni misit principem ac duces militiæ suæ Holofernem cum numerosissimo ac validissimo exercitu, vt imperio ipsius subiugaret, cum alias gentes, tum Iudæos, qui vsquæ ad id temporis sub eius ditione non fuerant. Huius verò Nabuchodonosor anno decimo tertio, iam ter Iudæi fuerant ab ipso capti, & sub ipsius dominatum subiecti. Denique post annum decimum tertium illius Nabuchodonosor, hoc est post victoriam Iudith, traditur in eo libro, Iudæos longissimo tempore magna in pace & tranquillitate esse versatos. Atqui ex sacris litteris liquet, anno decimo nono huius Nabuchodonosor, euersis Hierosolymis, incensoque templo, Iudæos ex patrijs sedibus abstractos, Babylonem esse ductos, atque inibi acerbissimam septuaginta annorum captiuitatem pertulisse. Patet igitur, fuisse duos illos Nabuchodonosor, plane distinctos & diuersos reges. Sed vter prior & antiquior fuerit, secundo loco dispiciendum est. Illum Nabuchodonosor Iudith, fuisse hoc Danielis posteriorem, quidam existimant. Iidorus libro sexto Etymologiarum, illum Iudith, regnasse significat durante Babylonica captiuitate: diuus Augustinus lib. 18. de Ciuitate Dei cap. 26. eundem regem regnantem facit tempore Cyri. Eusebius in Chronicis & Beda in libro de Sex ætati bus mundi, Nabuchodonosor Iudith, putant fuisse Cambysem Cyri filium, & secundum Persarum regem. Verum enimvero, istos refellere videtur tum ratio ipsa temporum, tum etiam diuinæ scripturæ narratio. Etenim in libro Iudith narratur, eo tempore stetit templum & urbem Hierosolymitanam: Iudæos item multas tenuisse vrbes munitas; fuisseque tunc pontificem Iudæorum Eliachim, seu Ioachim. At verò, tempore Cambysis, aut Cyri, multoque minus durante captiuitate, nec vrbs nec templum ædificata erant; & vsque ad Darium Hystaspis, apud Iudæos ex captiuitate reuersos, pontifex fuit Iesu, seu Iosue filius Iosedech, vt legitur in libro Esdræ, & apud Zachariam. Nihilo magis probabile est quod opinatur Sulpitius in libro secundo Sacræ Historiæ, illum Nabuchodonosor Iudith, fuisse Artaxerxem seu Darium Ochum penultimum regem Persarum. Hic enim rex plus ducentos annos fuit post reditum Iudæorum ex Babylonica captiuitate: cum tamen in libro Iudith clare significetur, fuisse eo tempore Iudæos recens ex captiuitate reuersos. Quapropter similis vero est, illum Nabuchodonosor, fuisse hoc Danielis priorem; & historiam Iudith ad tempora Manassis regis Iuda pertinere. Eo namque tempore rex Manasses captus, multisque cum Iudæis Babylonem ductus est: eodemque tempore pontificem fuisse Eliachim seu Ioachim ex sacra historia colligi potest. Et quia tunc rex Manasses aberat captiuus Babylone ductus, propterea in libro Iudith nullius

An hic Nabuchodonosor alius fuerit quam is cuius mentio fit in libro Iudith.

Vter Nabuchodonosor fuerit prior hic Danielis, an ille Iudith.

Quo tempore contigerit historia Iudith.

A nullius Iudæorum regis nomen annotatur. Fuisse autem tempore Manassis, & urbem direptam, & templum aliqua ex parte incensum ac dirutum, historia regis Iosue qui tertio anno post obitum Manassis iniuit regnum, non obscure demonstrat. Verumtamen, non est huius loci subtilius & accuratius de tempore Iudith disputare: est enim quæstio admodum litigiosa, longiorem ac diligentiore tractationem deprecans.

Restat vt tertio loco, annos imperij Nabuchodonosor percenseamus, insigniora eius regis, pro vt suo quodque tempore accidit, indicantes. Anno tertio vel quarto Ioacim, Nabuchodonosor regnare exorsus, venit Hierosolymam, captumque & vincrum Ioacim vna cum Daniele, aliisque duxit Babylonem; vt traditur hic, & apud Hieremiam cap. 46. Tunc etiam regem Ægypti debellauit, vt prædicto loco significat Hieremias, & refert Iosephus libro decimo Antiquitatum. Anno septimo, aggressus est obsidere Tyrum, atque in ea obsidione per tredecim annos perseuerauit; sicut narrat Iosephus priori libro contra Appionem, idemque innuit Ezechiel a cap. 26. vsque ad 30. Anno regni sui octauo, regem Iuda Ioacim, dolo captum, ignominiosa morte necauit: in cuius locum filium eius Ioachim regem substituit; quem tamen post tres menses regno amouit, suffecto in eius locum Sedechiam; veluti scriptum est in lib. 4. Regum cap. 24. Anno vndecimo, venisse ad Nabuchodonosor Babylonem, Sedechiam regem, proditum est in cap. 51. a Hieremia. Anno decimo nono, captis destructisque Hierosolymis, incensoque atque euerso templo, Iudæos abstraxit in seruitutem Babylonicam; quemadmodum narratur in libro 4. Regum cap. 25. Anno vigesimo tertio, victo Ægypti rege, lateque vastata regione, Iudæos, qui illuc confugerant, Babylonem tradidit: hoc refert Iosephus libro decimo Antiquitatum, idemque Hieremias cap. 43. & Ezechiel 3. insinuant. Anno vigesimo quinto, obtigit ei visum illud & somnium statuarum, quod infra cap. 2. memoratur, cuius sententiæ auctorem Iosephum in libro decimo Antiquitatum, sequutus est in commentario secundi capituli D. Hieronymus. Post hæc, erexit sibi auream statuam insuatae magnitudinis, quam insit ab omnibus adorari: tunc accidit miraculum trium puerorum. Consequenti tempore transformatus in belluam, vitam egit, modo ritumque ferarum, plane ferinam, per septem annos; quibus expletis, menti regnoque restitutus, regnavit felicissime, tribus & quadraginta annis in imperio completis: atque hoc traditur a Iosepho libro decimo Antiquitatum, & priori libro aduersus Appionem, & item ab Eusebio in libro nono de Præparatione Euangelica cap. 4. quod etiam videtur elici posse ex libro 4. Regum; in cuius libri vigesimo quarto capite traditur, regem Nabuchodonosor anno regni sui octauo Iechoniam traduxisse Babylonem: in capite autem 25. scriptum est, primum annum regni Euilmérodach, qui proxime in regnum successit patri suo Nabuchodonosor, fuisse trigessimum-septimum annum transmigrations Iechoniæ. Obierat igitur Nabuchodonosor trigesimo sexto anno transmigrations Iechoniæ; in cuius tamen transmigrations exordio, octauum ipse agebat imperij annum: quapropter omne regni eius tempus tres & quadraginta plenos atque integros annos complexum est.

Breuis chronologia rerum gestarum regis Nabuchodonosor.

Quot annos regnavit Nabuchodonosor.

Et abstulit partem vasorum domus Dei, & intulit ea in domum thesauri Dei sui.

E ARTIS apparer, fuisse in hoc rege non nihil moderationis, non nihil item erga Deum pietatis; moderationis quidem, quod non omnia vasa; sed partem tantum abstulerit: pietatis vero, quod ea vt sacra diuinoque cultui dicata, non prophanò vsu polluerit; sed in templo Dei sui religiose custodienda posuerit. Ter autem rex Nabuchodonosor sacra vasa ex templo Hierosolymitano sustulit; primum in captiuitate regis Ioacim: secundum in captiuitate filij eius Ioachim seu Iechoniæ; postremum in captiuitate regis Sedechiæ. Ceterum, cur passus est Deus vasa sacra, sui que obsequio & cultui addita, tolli e templo suo, & à rege impio in idolorum fano collocari? Quatuor eius rei causas

Cur permittat Deus res sacras sibi dicatas, ab impiis plerumque contaminari & cum sui nominis contumelia tractari.

B las

fas suppeditat nobis diuina scriptura. Primo, id fieri Deus voluit, in vindictam & poenam Iudæorum: magna enim populi, si vere æstimeretur, poena est, rebus sacris priuari; id quod Azarias indicauit in oratione sua, quæ in tertio capite huius libri commemoratur. Postea, eorum vasorum amissione, significauit Deus, se propter Iudæorum scelera, etiam res suas, sibi que dicatas quodammodo repudiare, & abiicere: nam, vt scriptum est in posteriori Machabæorum libro cap. 5. non elegit Deus gentem propter locum sacrum, sed locum propter gentem; infensus igitur genti, nonnunquam aduersus res sacras iram & indignationem suam ostendit, quasi res illæ sceleribus populi infectæ, & flagitiorum eius participes essent. Quapropter per Isaiam cap. primo, dixit Dominus, nauicere se, atque abominari Iudæorum festiuitates, & sacrificia; videlicet ob eorum impietatis atque improbitatis magnitudinem. Deinde voluit Deus ostendere inanem & fallacem fuisse fiduciam Iudæorum, qui sanctitate legis Mosaicæ, templique religione, ac rerum sacrarum veneratione confisi, stulte, tutos se, atque ab omni malo immunes fore confidebant. Istiusmodi hominibus per Hieremiam capite septimo, dixit Deus, *§ Nolite confidere in verbis mendacij, dicentes, templum Domini, templum Domini, templum Domini: si enim bene vixeritis, habitabo vobiscum in loco isto: si autem inique feceritis, faciam huic loco, super quo inuocatum est nomen meum, & in quos vos fiduciam habetis, sicut feci Silo.* § Ad extremum, vasa illa passus est auferri Deus, quod per ea vasa sanctissimum nomen suum atque incomparabilem potentiam & maiestatem apud Babylonicos clarissimis, maximeque admirandis signis declarare volebat. Etenim traditur in quinto capite huius libri, cum rex Baltasar in conuiuio, hæc Dei vasa impure & contumeliose tractasset, subito visam ipsi esse manum in pariete scribentem: quæ scriptura, & ipsius regis interitum, & regni excidium portendebat. Simile quid legitur in primo libro Regum cap. 5. de arca Dei a Philistæis capta. Adnotauit hoc loco Hieronymus, & philosophos quondam, & postea hæreticos, imitatos esse quodammodo hunc regem Nabuchodonosor. Nam & ipsi sacra vasa, idest veras sententias, sanaque dogmata, ex templo Dei, hoc est ex diuina scriptura furati, posuerunt in templo Dei sui, hoc est ex diuina scriptura furati, posuerunt in templo suorum Idolorum, idest, impijs & fallacibus scriptis suis inseruerunt, sed multis tamen fabulis, erroribusque deformata & contaminata.

Et ait rex Asphenez præposito eunuchorum.

Ad quos v. p. principes habuerint eunuchos,

M A G N O in pretio & vsu apud principes fuisse olim eunuchos, ex diuinis & humanis historiis perspicue intelligitur. Etenim apud quosdam principes fuisse in amoribus & delitijs, turpissimo corporis obsequio. Præcipuum tamen eunuchorum munus & cura, erat custodia regiarum concubinarum. Vide librum Esther in capite secundo. Nonnulli porro cubiculis principum erant præfecti: tali munere apud Holophernem functum esse Vagao eunuchum, legimus in libro Iudith capite 12. Alii præpositi erant palatio, principesque ministrantium & seruentium regibus: tales habuisse Assuerum septem eunuchos, in primo capite libri Esther scriptum est. Eunuchis præterea mandabatur cura & custodia thesaurorum: vnde in Actis Apostolorum capite octauo, traditur, eunuchum qui baptizatus est à Philippo, super omnes gazas reginæ Candacis fuisse constitutum. Quin etiam legimus quosdam eunuchos belli duces, & principes militiae regum fuisse: nam & rex Sedechias principem suæ militiae habuit eunuchum, vt Hieremias scribit cap. 52. & Pharao rex Egypti Phutipharè dominum Iosephi, belli principem habebat, vt est in libro Geneleos cap. 39. Apud Ochum quoque Persarum regem, plurimum auctoritate & potentia valuisse Bagoa eunuchum & Diodorus Siculus libro 16. & libro 11. Iosephus narrat. Epiphanius in Hæresi quinquagesima octaua, commemorat sectam eunuchorum, qui ad capeffendum calorum regnum, necessarium putabant quemque fieri eunuchum: perperam fortasse

Hæresis eunuchorum.

A fortasse intelligentes illud Domini dictum, quod est apud Matthæum, cap. 19. *§ Sunt eunuchi qui se castrauerunt propter regnum calorum:* § & quod est apud Isaiam cap. 56. vbi Deus eunuchis amplissima præmia pollicetur.

Quidam, Danielem fuisse eunuchum, ex hoc loco argumentantur: nam si rex, inquit, mandauit præposito eunuchorum, vt de pueris hebræis, lectissimos assume- ret, qui aliquandiu lingua, literis, & moribus Chaldæorum præculti, postea versarentur in palatio, ipsique regi ministrarent; horum autem puerorum vnus fuit Daniel; hinc plane conficitur, eum fuisse eunuchum: alioqui sub cura præpositi eunuchorum is non fuisset. Addunt & illud argumentum, Isaiam cap. 39. prædixisse regi Ezechia aliquos de posteris eius, fore seruos & eunuchos regis Babylonis; quod præcipue completum fuisse in Daniele, plerique tradiderunt. Hoc sentit Iosephus in libro decimo Antiquitatum, idemque arbitrantur Hebræi, eandemque opinionem sequitur Origenes in quarta Homilia super Ezechiele, Simon item Metaphrastes in vita Danielis, & Zonaras in primo tomo Annalium, nec non & beatus Hieronymus in primo libro aduersus Iouinianum, quanquam hoc loco dubitanter ea de re loqui videatur. Veruntamen, argumentum ex nomine eunuchi sumptum, non cogit fateri Danielem fuisse re vera eunuchum, hoc est castratum. Nam, quia primum eunuchi intima, nec nisi fidelissimis credenda, regum ministeria tractabant, propterea factum est, vt postea qui eadem munera obibant, nomen eunuchorum retinerent, & si verè non essent eunuchi: quod probari posset argumento Phutipharis eunuchi principis militiae Pharaonis, quem in libro Geneleos cap. 39. vxorem habuisse legimus. Quapropter Dorotheus in Synopsi, & Epiphanius in Vita Danielis, negant eum fuisse verum eunuchum; sed propter virginalem oris verecundiam atque modestiam, animumque ab omni libidine alienissimum, atque integerrimum, vulgo existimatum fuisse velut eunuchum. Huic sententiæ subscribit Lyranus; in quam etiam inclinare videtur Carthusianus, ad eius opinionis probationem illud afferentes, quod hoc loco dicatur, præpositum eunuchorum, ex mandato regis, elegisse pueros, in quibus fuit Daniel, decoros, ac formosos, & sine vlla macula & vitio: quod in eunuchos minime quadrat. Verum neque hoc argumentum satis firmum est: illis enim verbis non aliud significatur, quam non quolibet sine delectu factos esse regis eunuchos, sed eos dumtaxat, qui essent prius claritate generis, robore corporis, formæ pulchritudine, ingenijque præstantia eximij. Durare vero etiam eunuchis ad aliquod tempus formæ decorem, & quandam pulchritudinis florem, eo liquet, quod in delitijs erant principibus, non nisi delicatas & exquisitas libidinum voluptates consecrantibus. Verum enimvero, siue Daniel fuerit eunuchus, siue non fuerit, illud certe confessione omnium constat, eum perpetuo coluisse atque illibatam conseruasse virginitatem. Quin Damascenus libro quarto de Fide orthodoxa cap. 25. affirmat propter excellentem castitatis virtutem, & Danielem a leonum sæuitia, & tres pueros ab incendio fuisse inuiolabiles. Nec officit huic sententiæ quod legitur apud Ezechielem cap. 14. dixisse Deum, etiamsi Noe, Daniel, & Iob pro liberatione filiorum suorum, qui essent in medio populi hebræi, supplicarent ipsi, se tamen eos nequaquam exauditurum: quo significari videtur, Danielem habuisse filios: hoc dico, non obstare: nam quod dicitur de filiis, vel accipiendum est quasi dictum sit ex hypothesi, si illi videlicet haberent filios; constat enim filios Iob non fuisse ex populo hebræo. Vocabulo igitur filiorum, denotatur eo loco res homini intima, & carissima, quæque illi omnium maxime cordi & curæ sit: Vel dictum illud de filiis, non est referendum ad singulos illorum trium, sed satis est vt relatum ad plures, scilicet ad Iob, & Noe, verum esse inueniatur.

An Daniel fuerit eunuchus.

Daniel fuit virgo.

Explicatur locus Ezechielis cap. 14.

Proposuit Daniel in corde suo, ne pollueretur de mensa regis.

Cur Daniel abstinuit a cibis regis,

DOTERAT Daniel vescendo cibis regis, tribus modis pollui. Primo, quia, ut ait Theodoretus & Lyranus, in epulis regalibus multa erant ex ijs, quæ libabantur, & immolabantur idolis, & cum inuocatione illorum deorum sumebantur; ita ut qui ea comederent, illius superstitionis sectatores & participes viderentur. Deinde, quia fieri non potuit, quin inter cibos illos regios, essent aliqui Mosaica lege vetiti, velut erant porcinae carnes. Tertium autem ciborum esus, polluisset Daniele, non per se suaque natura, sed propter legis, qua interdictus erat, violationem. Denique delicatiorum ac suauium ciborum usus, officere poterat integritati mentis, & cordis munditiæ, animumque impuris libidinum oblectamentis inquinare. Eximium profecto & admirandum fuit hoc Danielis in puerili ætate, tantæ continentiæ, & legis Dei obseruantiam exemplum, ideoque ab omnibus antiquis patribus qui de ieiunij & abstinentiæ laudibus scripserunt, usurpatum, summisque laudibus celebratum.

Quatuor genera damnatae abstinentiæ.

SED intelligendum est, quatuor esse genera vitiosæ ac damnatæ abstinentiæ vnum fuit quorundam philosophorum, ut Pythagoræ, Empedoclis, Apollonij Tyanæi, & Porphyrii, qui propterea esum animalium damnabant, quod putarent etiam in brutis inesse animam rationalem, eamque se in varia corpora induere, non hominum modo, sed ceterarum etiam animantium: lege Philostratum in vita Apollonij, Laetium in Pythagora, Porphyrium in libro de Abstinentia, & item duas Plutarchi orationes de Abstinentia ab esu carniū. Alterum genus abstinentiæ fuit quorundam hæreticorum, qui ob eam causam abstinentium a carnibus esse docebant, quod dicerent eas per se malas & execrandas esse, & a malo quodam principio conditas; cuius erroris auctores fuerunt Marcion, Tatianus, Encratitæ, & Manichæi; contra quos lege quæ scripsit D. Paulus in priori Epistola ad Timotheum cap. 4. & quæ in Canone 50. ac 52. Apostolorum sancita sunt; Decreta item conciliorum Ancyrani, Gangrensis, primi Toletani, primique Bracharensis, & quæ scripsit Epiphanius confutando hæresim 42. 47. 66. ad extremum, multa quæ Augustinus scripta reliquit in libris quos edidit contra Manichæos, præsertim autem contra Faustum Manichæum. Tertium genus abstinentiæ sequuntur quidam in exordio nascentis Ecclesiæ, dicti Iudaizantes, qui arbitrabantur, etiam post Christi aduentum, publicatumque euangelium, abstinentiam ciborum quos lex Moysi vetabat, esse necessariam. Horum errorem, quæ scripta sunt à D. Paulo in Epistola ad Romanos cap. 14. & quæ prodita sunt in Actis Apostolorum cap. 10. & 15. manifeste redarguunt. Quartum abstinentiæ genus coluere olim, hodieque colunt multi, peruersa ratione atque animo studentes abstinentiæ. Quippe, vel errore opinionis, existimant summam perfectionis Christianæ in vnius abstinentiæ cultu & exercitatione contineri; vel per abstinentiam, hominum laudem & honorem aucupantur: vel existimatione abstinentiæ, comparato sibi apud homines nomine ac fama sanctitatis, praua consilia, falsaque dogmata incautis & simplicibus persuadere conantur: vel denique cum deficiat illos prudentia, sine modo abstinentiam tractant, scilicet magno rerum utiliorum & meliorum impedimento ac detrimento.

Octo causæ laudabiles colendi abstinentiam.

Perfecta igitur abstinentia, quæ laudatur in Ecclesia catholica, quæ placet Deo, quæ homini prodest, ea censetur, quæ propter bonum finem suscipitur, & moderate ac prudenter exercetur. Huius verò abstinentiæ suscipiendæ colendæque octo laudabiles causæ esse possunt. Prima causa, ad mitigandam & placandam iram Dei, sceleribus hominum aduersus ipsos homines prouocatam & incensam. Secunda, ad impetrandum aliquid à Deo. Tertia, ad imitandam Christi Domini atque sanctorum Apostolorum & aliorum abstinentiam. Quarta, ad satisfaciendum Deo pro peccatis suis atque alienis. Quinta, ad arcendas superandasque diaboli tentationes. Sexta, ad futura

A futura & imminencia peccata malaque præcauenda. Septima, ad frangendas cupiditates, & carnis aduersus spiritum rebellantis vires contundendas; & ad appetitiones inferioris animæ partis, obsequio rationis, ac diuinæ legis subiiciendas. Octaua, quo solutior, vegetior, & alacrior sit animus ad omnium virtutum exercitationem, & ad meditationem studiumque rerum cælestium propensior atque incitator. Atque ob has ipsas causas, legem abstinentiæ a certis ciborum generibus, & statis anni temporibus ieiunandi, sapienter & utiliter sanxit Ecclesia. De differentia vero quæ est inter catholicorum & piorum hominum, atque hæreticorum ac philosophorum abstinentiam, lege Augustinum in libro trigésimo contra Faustum Manichæum cap. 5. & in libro de Moribus Manichæorum cap. 13. Theodoretum quoque in Epitome diuinorum decretorum capite de Abstinentia, denique beatum Bernardum super Cantica. sermone 66. Epiphanius porro in libro de Compendiaria doctrina catholice Ecclesiæ, fuisse olim docet in Ecclesia, eorum qui profitebantur abstinentiam, diuersa genera, & quasi varios gradus. Quidam tantummodo abstinebant a carnibus quadrupedum; multi ab omni carne animalium; nonnulli etiam ab ouis; nonnulli a piscibus: aliqui ab omnibus lacticijs: nec desuerunt qui nullis rebus coctis vescerentur: denique erant qui etiam a pomis & arborum fructibus abstinerent. Hæc igitur septem abstinentium genera, floruisse quondam in Ecclesia narrat Epiphanius.

Septem gradus abstinentiæ quæ olim in Ecclesia colebatur.

Ceterum, quanta omni tempore, & apud omnes gentes, laus, honos, & admiratio fuerit eorum, qui singulari aliqua cibi potusque abstinentia excelluerunt, siue ea fuerit vera, siue falsa & simulata abstinentia, si quis superiorum temporum memoriam repetat, facile intelliget. Proditum est à Xenophonte & Cicerone, antiquos Persas, ad panem nihil aliud, quam nasturtium adhibere solitos. Cheredemus Stoicus vir eloquens dixit, præcos Aegypti sacerdotes carnibus, vino, ouis, & lacte semper abstinuisse: quin etiam ipso pane, non nisi raro vesci consueuisse: videlicet quo purius, intensius, & acrius diuinis rebus vacare, ardoremque libidinum restinguere possent: eosdem, inquit, quo redundantium humorum incommoda sanarent, ac penitus tollerent, bidui ac tridui in ediam sæpenumero sustinuisse. Essenos, quorum mirandos mores & instituta narrat Philo, Iosephus, & Plinius, vini & carniū perpetuo continentissimos fuisse legimus. Quamobrem Porphyrius in libro de Abstinentia: ab esu animalium, eos, inquit, fuisse interritos atque intrepidus ad mortem pro patrijs legibus subeundam; & plerisque ipsorum diuino afflatus spiritu, vates existisse. Eubulus narrat tria fuisse apud Persas Magorum genera: quorum primos, qui maxime sapientes & eloquentes existimabantur, præter farinam & olera, nihil essetasse. Bardesanes Babylonius tradit, apud Indos fuisse Gymnosophistarum, alios quidem Brachmanas, & alios Samanæos: hos autem tantæ continentiæ, ut solis arborum pomis iuxta Gangem fluum, & publico orizæ & farinæ cibo alerentur. Euripides, in Creta, Iouis vates, non tantum carnibus sed omnibus etiam quæ cocta essent, abstinuisse dicitur. Xenocrates, de Triptolemi legibus, apud Athenienses tria dumtaxat præcepta in templo Eleusinae mansisse dixit, venerandos Deos, honorandos parentes, abstinentium carnibus. Longum esset de continentia Pythagoræ, Socratis, Antisthenis, Diogenis, Apollonij Tyanæi dicere. Vel ipse Epicurus patronus voluptatis, summis laudibus exultit continentiam, affirmans, etiam ad iucunde ac suauiter viuendum, tenuitatem victus conferre plurimum: & in epistolis suis testatur se aqua tantum & pane vesci solitum: in quadam verò epistola ad amicum suum, rogat eum, ut mittat ad se paululum casei, ut cum libuerit, paulo lautius epulari possit. Diçarchus in libris Antiquitatum, & in descriptione Græciæ, confirmat, rege Saturno, non carnibus sed herbis & arborum fructibus, & sponte terra nascentibus, homines vesci solitos. Lege multa quæ in hanc sententiam scripsit Plutarchus in duabus de esu carniū orationibus. Sed in primis legendus est Diuus Hieronymus in libro secundo aduersus Iouinianum, vnde nos magnam partem superiorum exemplorum huc transtulimus. Sed antiquitas

Quanta fuerit omni tempore, & apud omnes gentes, abstinentiæ laus.

Epicurus laudator abstinentiæ.

& nobilitas abstinentiæ, clarius elucet in sacra scriptura; in qua legimus ante diluuium, nullum fuisse apud homines vsum carniū. commendatur item Nazaræorum, & Rechabitarum abstinentiā. prædicatur duplex Moysi quadragenarium ieiunium, & vnum Helie totidem dierum. Sacerdotibus quoque ad ministeria tēpētrabant, vsu vini & omnium quæ possunt ebrium facere, lege diuina interdicebatur. Iudith, Esther, & Machabæi, admiranda illa & omnium memoria seculorum dignissima facinora, virtute abstinentiæ præparati & præmuniti patrarūt. septem pueri Machabæi, mortem acerbissimis tormentis productam, esui porcinæ carnis, propter diuinæ legis obseruantiam, prætulērunt. In nouo testamento tanta fuit Ioannis Baptistæ abstinentia, vt is diceretur nihil comedere nec bibere: ea virtus, quam sibi placeret, quamque in sui sectatoribus caram esset habiturus, satis quadragenario suo ieiunio Christus Dominus declarauit. Incredibilia viderentur quæ prodita sunt de abstinentia Pauli, Antonij, Hylarionis, Martini, & innumerabilium Monachorum, nisi his, Athanasij, Hieronymi, Sulpicij, & Cassiani auctoritas fidem astruxisset. Verum hæcenus dicta de excellentia continentiæ, satis in præsentia lectori esse debent.

Tenta nos obsecro diebus decem.

An Daniel
tentauerit
Deum.

N libro Iudith cap. 8. Ozias princeps Bethuliensis populi, grauiſſimis verbis à Iudith reprehenditur, quod popularibus suis, quinque dierum tempus præſtitiſſet, post quos, nisi aliunde subsidium ipsis præberetur, se ipsos dederent Aſyrijs. Reprehensus est autem à Iudith, quod imprudenter & temerarie egiſſet, scilicet tentans Deum, præſcripto ipsi ad opitulandum tempore: *Et qui estis vos, inquit, qui tentatis dominum? non est iste sermo qui misericordiam prouocet, sed potius qui iram excitet, & furorem accendat. Posuistis vos tempus miserationis Domini, & in arbitrium vestrum diem constituistis ei.* At enim uero, Daniel non imprudentia, vel temeritate aliqua, sed vt hoc loco inquit Hieronymus, fidei magnitudine, firmiſſimaque diuini auxilij fiducia, decem illos dies præſtituit, certum habens fore, vt Deus apud illam gentem barbaram, miraculo aliquo declararet, quam sibi grata eſſet legis suæ obseruantia, & quam ſingularem ipse curam eorum haberet, qui abstinentiam, ipsius causa, religioſe colerent. Circa illud quod ſubditur *Apparuerunt vultus eorum meliores præ omnibus pueris, qui veſcebantur cibo regio* animaduertendum est, etiam naturali atque humana ratione fieri poſſe, vt qui parco ac vili vitur victu, pinguior, robustior, & formosior sit, quam alius laute ac delicate viuens: vel propter longiſſimam, & vsque à puero ſeruatam parce ac tenuiter viuendi conſuetudinem: vel ob ſingularem temperamenti corporis, quam vulgus nominat complexionem, firmitatem atque bonitatem: vel propter temperiem & ſalubritatem cœli: vel propter frequentem sed moderatam tamen exercitationem; vel denique propter vitæ hilaritatem & iucunditatem, atque animi tranquillitatem, omniumque moleſtiarum vacuitatem. Nam vt in libro Prouerbiorum cap. 17. scriptum est, *Gaudens animus ætatem floridam facit: spiritus autem tristis, exſiccatur ossa.* At verò opimior, firmior, & formosior corporis habitus, qui ex tali tantaque cibi abstinentia Danieli accidit, ad nullam prædictarum causarum verè potest referri. Etenim Daniel, intra illos decem dies, parciori ac vi-
Eliori, quam antea, cibo vtens, non tantum alijs pueris abundanter & exquisitè epulantibus, sed etiam se ipſo robustior & pulchrior extitit: nimirum, memorando in primis exemplo, non perhorrescendi abstinentiam, quasi ea ſanitatis, robori, ac pulchritudini corporis aduerſetur.

Quinq; cau-
sa propter
quas poſſit
naturaliter
fieri, vt quis
vili ac tenui
vtens victu,
sit robustior
& vegetior
quam alius
laute ac de-
licate viuens

Pueris

Pueris autem his, dedit Deus scientiam in omni libro & sapientia.

Co tibi, quantus fuerit abstinentiæ fructus, quanta merces: illi exinanierunt cibus ventrem: sed Deus multiungi, & quæ supra caput hominum est, doctrina eorum mentes repleuit. Enim uero, temperantia cibi ac potus mirifice conducit ad comparandam sapientiam, eam maxime, quæ à Deo donatur: ipse enim dixit per Iſaiam cap. 28. *Quem docebit scientiam? & quem intelligere faciet auditum? ab lactatos à lacte, anulos ab vberibus.* Et Salomon in cap. 2. Ecclesiastes ita reliquit scriptum: *Cogitavi in corde meo abstrahere à vino carnem meam, vt animum meum transferrem ad sapientiam, deuigareque stultitiam.* Comparatio autem eius doctrinæ, quam tres illi sanctissimi pueri habuerunt, intelligentes omnia quæ erant in libris Chaldæorum, omnemque ipsorum sapientiam percellentes, partim fuit naturalis & humana, partim diuina & supernaturalis. Humana quidem fuit, quia naturalis rationis facultate ingenijque bonitate, omnem Chaldæorum disciplinam conſequi poterant: si quidem ea, vim & caput humanæ mētis nequaquam superabat. Vſi præterea sunt ad eam perdiscendam, summis Chaldæorum magiſtris atque doctores; ex mādato enim regis, vt supra dictum est, nobiles illi, & qui electi fuerant pueri, litteras & linguam Chaldæorum edocebantur. Nec defuit tempus ad discendum, præſinito in id à rege integro triennio. Fuit nihilominus tamen etiam diuina eiufmodi doctrinæ adeptio, nam & plenius atque perfectius illi pueri, quam ceteri omnes eam doctrinam perceperunt, & super ea, quæ à Chaldæis docebantur, alia quam plurima cognouerūt; breuius item, quam naturali ratione conſequi potuiſſent, eam sunt adepti. Neque enim ad pernoscenda omnia quæ in omnibus libris, cunctaque Chaldæorum disciplina continebantur, trium annorum tempus satis eſſe potuiſſet. Diuino igitur, & quod supra humanam eſſet facultatem auxilio, sunt adiuti. Quemadmodum vehemens lapidis in locum imum deiectio, partim est motus lapidi naturalis, eò nempe ſuo nutu & pondere tendentis: partim est præter vel supra naturam eius, quia maiori celeritate fertur quam ſola vi ſua naturali ferri poſſet. Hinc apparet doctrinam rerum naturalium & humanarum, tribus modis comparari poſſe; vel omnino naturaliter, ſic eam conſequuti ſunt Aristoteles & Plato: vel omnino supernaturaliter, quemadmodum eam ſcientiam Adamus & Salomon habuerunt: vel partim naturaliter, partim supernaturaliter, atque hac ratione tribus illis pueris sapientiam Chaldæorum accidiſſe docuimus.

Diuus Hieronymus super illa verba quæ paulo supra expoſuimus, *Et proposuit Daniel in corde suo.* adnotauit, ſi Daniel & tres eius focij, qui cibus regis, ne polluerentur veſci noluerunt, in vitio eſſe & contra religionem, noſſe doctrinam Chaldæorum, & libros eorum legere, exiſtimaffent, nunquam proſecto id facere ſuſtinuiſſent. Ea igitur didicerunt illi, non vt ſequerentur, sed vt ea vanitatis, falſitatis, atque impietatis conuincerent & damnarent. Nam qui aduerſus Mathematicorum, quos Genethliacos vocant, dogmata diſputaret, eorum ignarus, riſui omnium pateret. Itaque tres illi pueri sapientiam Chaldæorum ea mente didicerunt, qua Moſes doctrinas Ægyptiorum didicerat. Hæcenus ex Hieronymo. Quo intelligitur, lectionem auctorum Gentilium, per ſe quidem nõ modo eſſe licitam, sed etiam laudabilem & perquam vtilem eſſe poſſe, tam propter veram quæ in illis traduntur, quam propter falſam. Propter vera quidem, multis de cauſis. Primum notitia cuiuſcunque veri, naturaliter ab homine expetitur: omnis enim homo, vt dixit Aristoteles, naturaliter ſcire deſiderat, non tantum quia cognitio veri honeſtiſſimam parit animo oblectationem, & quasi pabulum menti noſcendi veri cupidiffimam iucundiſſimum præbet; sed etiam quod ea pertinet ad animi noſtri perfectionem, cuius bonum eſt ipſum verum. Deinde, quia veritas à quocunque dicatur, auctore D. Ambroſio, à Spiritu ſancto eſt, qui Spiritus veritatis appellatur: & Paulus in primo cap. Epistolæ ad Romanos, affirmat quæ de Deo Philoſo-

An ſcientia
ois doctri-
næ Chaldæo-
rum, quam
deus Danie-
li & ſodalibus
eius dedit,
fuerit
naturalis,
an ſuperna-
turalis.

An legere li-
bros genti-
liū, eorumque
doctrinas ad
diſcere, ſit
pijs homini-
bus licitū,
aut etiā vti-
le ac lauda-
bile.

phi

phi vera cognouerunt, ea Deum ipsis manifestaſſe. Poſtea, ſunt in libris Gentiliū multa, quæ cum ijs quæ traduntur in diuina ſcriptura mirè congruunt atque conſentiunt: hoc autem oſtendere, plurimum valet ad conſutationem, vel etiam conuerſionem infidelium, & ad fidelium conſolationem & confirmationem. Ex eo præterea liquet, eundem eſſe Deum & naturæ, & gratiæ conditorem; eundemque & veræ philoſophiæ, & diuinæ ſcripturæ auctorem. Adijce, quod in libris Gentiliū, plurima inueniuntur, non ſolum vera, ſed etiam humanæ vitæ vtiliſſima: quàm multa enim illi de virtutibus & vitijs, de gubernatione œconomica, & politica, de medicina, agricultura, & de artibus mechanicis, vera atque vſibus hominum commodiſſima tradiderunt: Confirmatur præterea hoc ipſum, exemplo Moſis & Danielis, quorum exemplum & auctoritas firmiſſimæ rationis pondus habere debet: eorum autem ille in Ægyptiorum, hic in Chaldæorum ſcriptis & diſciplinis excellenter verſatus & doctus fuit. Quin D. Paulus, at qualis & quantus vir? vel gentiliū poetarum ſententias, epistolis ſuis, nihil niſi ſanctum, cæleſte ac diuinum ſpirantibus, inferere non eſt veritus. Ad extremum, ex comparatione ſacræ & prophanæ doctrinæ, ſtatim elucet, quanto ſit illa, quàm hæc, antiquior, ſublimior, atque vtilior. Neque verò tātum prodeſt noſſe quæ Gentiles verè ſcripſerunt, ſed etiam falſa eorum dogmata non ignorare, vtile eſt: tum vt ea bene reſellantur, nam quod neſcitur, nec probari, nec improbari recte poteſt: tum vt eos qui erroribus illorū deuincti aſtrictique tenentur, exſoluamus atque liberemus, atque vt inſufficienciam humanæ doctrinæ & diuinæ ſcripturæ neceſſitatem oſtendamus. Quinque enim rerum explorata cognitio, homini ad inſtituendā regendamque vitam pernecceſſaria eſt. Primo quidem neceſſe eſt, vt cuique ſit planè cognitum, ſuus cuiuſque hominis animus, ſit mortalis necne: aliter enim vitā inſtituet, qui crediderit nihil ſibi poſt hanc vitam, aut ſperandum, aut timendum eſſe: & aliter, cui ſit perſuaſum, poſt mortem ſuperelle vitam quandam ſempiternam, in qua quiſque, prout hic vixerit, perpetuo vel beatus, vel miſer futurus ſit. Poſtea, vt conſtet homini, quis nam ſit vltimus eius ſinis, eum dico finem, in quo extremum, ſummumque hominis bonum, & felicitas continetur. Tum vt manifeſtum ſit, qua via & ratione ad vltimum finem pertendendum, ac perueniendum ſit. Deinde, vt compertum quiſque habeat, an Deus omnium rerum, præſertim vero humanarum, nō tantum generatim & inuoluce, ſed etiam ſingulariter, proprie, & explicate notitiam & curam habeat. Denique, vt ſit homini notum & certum, quemadmodum Deus ab homine honorandus & colendus ſit. De huiusmodi autem rebus, Gentiliū ſapientes, vel nihil, vel falſo, vel dubie, vel admodum tenuiter ac ieiune, vel molliter & infirme ſcripſerunt.

Ceterum, quæ hic dicta ſunt, non nullas habent dubitationes. Prima dubitatio. In illis Chaldæorum libris & diſciplinis, multa inerant quæ ad magiæ, auguriorum, incantationum, & astrologiarum prædictionum, vanitatem & falſitatem, atque impiam ſuperſtitionem pertinebant. harum autem rerum ſtudio & obſeruatione, interdictum fuerat Iudæis in lege Moſis, vt patet ex Leuitici. 19. cap. Deuteronomij 18. & ex cap. 33 poſterioris libri Paralipomenon: quemadmodum idem poſtea grauiſſimis decretis & poenis ab Eccleſia chriſtiana vetitum eſt. Non igitur licitum fuit Danieli, legendis libris diſcendisque Chaldæorum doctrinis operam dare. Sed ad hoc reſpondendum eſt, noſſe iſtiusmodi rerum falſitatem, per ſe quidem, & vt ſcholæſtici doctores loqui ſolent, ſpeculatiue, non eſſe malum, quin etiam bonum eſſe; ſi quidem cognitio falſitatis vera eſt, ideoque bonæ cuius rei illud eſt manifeſtum ſignum, quod eiufmodi rerum cognitionem, & angeli habent, & ipſe Deus. Vetatur autem ea cognitio, tribus ex cauſis; ex quibus accidit, vt mala & pernicioſa exiſtat. Primo quidem, ex peruerſo animo, propoſito, & conſilio diſcentis; ſiquidem eas artes quiſpiam addiſcere ſtudeat, vt vel ſuo, vel aliorum damno & pernicioſe, ipſas exerceat. Deinde, ex infirmitate & imperitia diſcentis, cui, quod ſit nimis ſimplex, rudis, & incautus, vel nimio pluſquam expedit, curioſus, aut ſuperſtitioni deditus, eiufmodi artes tractare noxiū ſit futurum. Poſtremo, ex diſcentium immoderato ſtudio & affectu; ſiquis videlicet in earum rerum perceptione & tractatione pluſ operæ curæque ponat, quàm æquum eſt,

Quinque rerum notitia cuius hominum neceſſaria.

An fas ſit, ſtudere libris & doctrinis magorū, astrologorum, incantatorum &c.

A eſt, vtiliorum ac meliorum rerum cura ſtudioque poſthabito. Legēdus eſt D. Thomas in quarto Quodlibeto, articulo decimo ſexto.

Sed quàm moderate & caute tractare oportet non modo malas artes, ſed etiam bonas & liberales diſciplinæ, docet nos luculenter Diuus Bernardus in ſermone trigeſimo ſexto ſuper Cantica: cuius verba liber hic ponere; nam cum vere chriſtianam & religioſam redoleant doctrinam & prudentiam, futura lectori, vt ſalutaria, ſic etiam iucunda, non dubito. Tractans igitur Bernardus locum illum Pauli ex capite duodecimo Epistolæ ad Romanos, § *Non plus ſapere quam oportet ſapere, ſed ſapere ad ſobrietatem.* § ita ſcribit: Non prohibet Paulus ſapere: ſed vult nos ſapere ad ſobrietatem: hoc autem eſt, vigilanter obſeruare, quid ſcire magis priuſue oporteat. eſt quidem per ſe omnis ſcientia bona, ſed quia tempus breue eſt, tu, qui cum timore & tremore tuam operaris ſalutem, pro temporis breuitate, ſeſtines ea ſcire prius & amplius, quæ ſenſeris viciniſſima ſaluti. Nonne magna pars medicinæ corporum eſt, ſcienter eligere in ſumendis cibis, quid prius, quid poſterius, & quemadmodum quidque ſumi oporteat? Nam & ſi bonos conſtet eſſe cibos quos Deus creauit, tu tamen ipſos tibi, ſi in ſumendo modum & ordinem non ſerues, reddis plane non bonos. Ergo quod dico de cibis, hoc ſenſite & de ſcientiis. Audi Paulum primæ ad Corinthios octauo: § *Qui ſe, inquit, ſcire putat aliquid, nondum ſcit quomodo oporteat eum ſcire.* § Vides quia non probat multa ſcientem, ſi modum ſciendi neſcierit? Vides quomodo fructum & vtilitatē ſcientiæ in modo ſciendi conſtituit? Modum autē ſciendi dico, vt ſcias quo ordine, quo ſtudio, quo fine, quæque noſſe oporteat: quo ordine, vt id prius, quod maturius ad ſalutem: quo ſtudio, vt id ardentius, quod vehementius proficit ad amorem: quo fine, vt non ad inanem gloriam, aut curioſitatem, aut aliquid ſimile, ſed tantum ad ædificationem tuam, vel proximi. Sunt enim qui ſcire volunt, eo fine tantum vt ſciant, & turpis curioſitas eſt; & ſunt qui ſcire volunt, vt ſciantur ipſi, & turpis vanitas eſt. In hos ſane valet illud Sartyrici, § *ſcire tuum nihil eſt, niſi te ſcire, hoc ſciat alter.* § Et ſunt item qui ſcire volunt, vt ſciantur ſuam uendant vel pro pecunia, vel pro honoribus; & turpis quæſtus eſt. Sed ſunt etiam qui ſcire volunt vt ædificent; & caritas eſt; & qui ſcire volunt vt ædificentur, & prudentia eſt. Horum omnium ſoli vltimi duo, non abutuntur ſcientiæ; quippe qui eo volunt intelligere, vt benefaciant, ſiquidem intellectus bonus omnibus facientibus eum. Reliqui omnes, audiant; § *ſcienti bonum, & non facienti, peccatum eſt ei.* § & rurſus § *ſeruus ſciens voluntatem domini ſui, & non faciens digna; plagis vapulabit multis.* § Ac ſi per ſimilitudinem diceretur, ſumentibus cibum, & non digerentibus, pernicioſum eſt ei. Cibus namque indigeſtus, malos generat humores, nec tantum non nutrit, ſed etiam corrumpit corpus. Ita & multa ſcientia ingeſta ſtomacho animæ, quæ eſt memoria, ſi decocta igne caritatis non fuerit, & ſic per quosdam artus animæ, mores videlicet atque actus, tranſufa & digeſta, quatenus ipſa, de bonis quæ nouit, vita atteſtante & moribus, bona efficiatur; nonne illa ſcientia reputabitur in peccatum, tamquam cibus conuerſus in prauos noxiſque humores? An non malus humor, peccatum? An non mali humores prauos mores? An non inflationes & torſiones in conſcientia ſuſtinebit, ſciēs bonum & non faciens? Haec tenus, quæ memorauimus, Bernardi ſunt verba.

Secunda dubitatio. Videtur chriſtiani hominis excellentia indignum, doctrinam à Gentilibus mutuari, vel potius emendicare: præſertim vero cum ſacra doctrina eo commendetur, quod ſit homini ſufficiens ad omnia: id quod ſignificaffe videtur Dominus noſter apud Ioannem cap. 16. cum de Spiritu ſancto loquens dixit, § *Ille uos docebit omnia, & ſuggeret uobis omnia, & inducet uos in omnem ueritatem.* § & Ioannes ipſe in ſua Epistola cap. 2. § *Ueritas inquit docebit uos omnia.* § Verum, hoc facile ſoluitur. Quemadmodum enim non eſt indecorum regi, nec eius maiestate alienum, agricultorum, coquorum, fabrorum, aliorumque humilium & ſordidorum hominum ſeruitio uti: ita neque Chriſtiano, uti famulatu ac miniſterio Gentiliū, ad percipiendas diſciplinæ. Diuina autem doctrina dicitur eſſe ſufficiens homini ad omnia, non ſimpliciter & abſolutè, ſed ad omnia, quæ proprie ſpectant ad ſalutem animæ, & conſecutionē æternæ vitæ, atque optimam Eccleſiæ gubernationem.

Tertia

Pulcherrima ſententia Bernardi de modo tractandi humanæ ſciētias.

Locus Pauli ad Colossenses 2. explicatus.

Tertia dubitatio. D. Paulus primæ ad Corinth. primo, sapientiam huius mundi vocat stultitiam; & ad Coloss. secundo, inanem atque fallacem appellat philosophiã. Respondeo, Paulum non loqui de philosophiã per se considerata, quæ nimirum vera est, & sacræ doctrinæ nullatenus contraria: sed loquitur D. Paulus de philosophiã Epicureorum, aut Stoicorum, aliorumue, quæ multis permixta & infecta erroribus, sacræ doctrinæ aduersabatur. Atque hanc ipsam cognoscere, quo rectius & valentius ea destrui & funditus eueri possit, non damnat Paulus. Vel ipse loquitur de philosophiã, prout ea Gentiles peruerse atque impie abutebantur ad oppugnandã christianæ fidei veritatem. Vel de philosophiã loquitur, ea ratione vt à Gentilibus ipsa existimabatur, tanquam prima summaque regula & mensura, ad quam quicquid homini credendum est, redigi atque exigi omnino deberet: ita vt quicquid ei non congruit, siue præter, siue supra ipsius philosophiæ cognitionem sit, id tanquam falsum, improbabile, & incredibile abiudicaretur & reijciatur.

Cur olim Christiani lectione librorum gentium non refugiebant: sacrificiorum autem participationem auerfabantur.

Quarta dubitatio continet obiectionem Iuliani Augusti aduersus Christianos, quam memorat atque refellit Cyrillus libro septimo eorum decem, quos aduersus ipsum Iulianum conscripsit. Cur, inquit Iulianus, tantopere Christiani abhorrent à sacrificijs Gentilium, cum non abhorreant tamen ipsi à libris Gentilium, quin eos cupi dissimile & curiosissime legant; videtur autem vtriusque rei par esse ratio, & vtramque similiter esse illis vel amplectendam, vel repudiandam. Sed profecto valde dissimilis est ratio, nam libros Gentilium innoxie legimus, ob eas causas, quas paulo supra exposuimus: earum verò causarum nulla competit & quadrat sacrificijs Gentilium. Atque hæc ipsa sacrificia, res dico sacrificatas idolis, nõ refugimus ac perhorrescimus, tanquam per se mala & execranda, sunt enim res naturales in vñs hominum à Deo conditæ, vinum dico, panem, thus, atque carnes animalium: sed auersamur ea, vt sunt consecrata idolis & dæmonibus, quos, vt perpetuos Dei inimicos, & implacabiles hominum hostes odimus, & abominamur. Præterea à Gentilium sacrificijs & ritibus abhorremus, ne si eorum participes essemus, similiter etiam superstitionis atque impietatis ipsorum consortes & participes, aut efficeremur, aut esse videremur.

Danieli autem dedit Deus intelligentiam omnium visionum & somniorum.

VOCABULO ξ *Visionum* hoc loco significantur visiones quæ singulari quadam ratione vigilantibus contingunt, expressæ signis corporalibus, quæ sensus ipsos feriunt; cuiusmodi fuit manus illa scribens in pariete visa regi Baltasari: vel quæ per similitudines imaginarias efficitur, homini ab vsu sensuum exteriorum abstracto, vt fit in extasi & raptu, obijciuntur: quales fuere aliquot Hieremiæ, plurimæ Ezechielis, omnes ferme Ioannis in Apocalypsi. Vocabulo autem, ξ *Somniorum*, denotantur visiones quæ dormientibus accidunt. Intelligentiã igitur somniorum diuino munere data Danieli, non aliud fuit nisi facultas quædam intelligendi & interpretandi somnia, vel sibi, vel alijs diuinitus missa. Ergo donum hoc Danielis, non pertinebat ad somnia fortuita & inania, vt fere nostra sunt quotidiana, quæ nulla obseruatione atque interpretatione digna sunt. Nec ad somnia naturalia, vel humana, quæ certis ex causis naturalibus & humanis proficiscuntur: horum quippe interpretatio ad medicos & philosophos spectat, vel ad homines rerum humanarum peritos & prouidentes. Sed pertinebat illa Danielis facultas ad somnia tantum diuinitus hominibus data, quæ scilicet, nemo, vt patet, interpretari potest, nisi diuino afflatu edoctus. Diuus Hieronymus hunc locum in suo commentario explanans, Daniel, inquit, hoc extra tres pueros habebat insigne, quod visiones & somnia, quibus per symbola quædam & ænigmata, futura monstrantur, sagaciter mente, cernebat: vt quod alij videbant in phantasmate, hic oculis cordis aspiceret.

Verum

A Verum quæstio existit, an hoc donum seu facultas interpretandi somnia Danieli data, fuerit in eo ad modum cuiusdam habitus in animo eius inhaerentis atque permanentis: an potius ad similitudinem cuiusdam motionis & impressiois diuinæ, cito transeuntis. Sed non est difficile hanc quæstionem dissoluere: censemus enim nõ fuisse donum illud in Daniele tanquam habitum permanentem, quo qui eum habet, quando vult, & vbi vult, & quo modo vult, vti potest. Hoc autem manifeste patet, argumento eiusdem Danielis, qui, vt traditur infra capite secundo, tempus petijt à rege Nabuchodonosor ad inueniendam somnij, quod ei contigerat, expositionem: simulque cum tribus suis socijs diu & instanter supplicauit Deo, vt interpretationem eius somnij sibi aperiret; quam ei postea Deus in somno declarauit. Non igitur Daniel veluti habitum quandam, habebat interpretandi somnia; statim enim nulloque negotio per eum habitum quodlibet somnium intelligere & interpretari potuisset: sed ad singula exponenda somnia, noua Dei reuelatione indigebat. Scriptum porro est in capite quarto huius libri, cum rex Nabuchodonosor proposuisset Danieli somnium, quod sibi in quiete acciderat, & ab ipso eius somnij peteret intelligentiam; Daniele tacitum, & vehementer cogitabundo similem, vnã ferme horam perstitisse: quo tempore declarationem eius somnij petisse eum à Deo credendum est: quam cum impetrasset, mox significationem & interpretationem somnij, regi aperuit.

Atque hoc ipsum etiam non dubia ratione probatur. Namque donum hoc Danieli interpretandi somnia, procul dubio pertinebat ad donum prophetiæ; quam non esse habitum in propheta manentem, docet beatus Gregorius Homelia prima in Ezechielem. ξ *Aliquando, inquit, spiritus prophetiæ deest prophetis, nec semper eorum animis præsto adest; vt videlicet, cum ipsum non habent, agnoscant se Dei dono habere, cum habent.* ξ Idque confirmat Gregorius exemplo Elisæi, qui, vt est in libro 4. Regum cap. 3. consultus à regibus Iuda & Israel, de belli quod ambo reges inibant, euentu; iussit adduci ad se psaltè, quo psallente, afflauit eum spiritus propheticus, atque ita prosperum belli exitum illis regibus prænucciavit. Et cap. 4. eiusdem libri dixit Elisæus puero suo de muliere Sunamite. ξ *Dimite eã, quia anima eius in amaritudine est, & dominus calauit me, & non indicauit mihi.* Eodem spectare videtur exemplum illud Nathan relatum in libro 2. Regum cap. 7. & quod memoratur in 3. libro Regum cap. 13. illius prophetæ, qui cum regi Ieroboam multis post seculis, euentura prædixisset, mox à quodam pseudopropheta deceptus est. Quibus exemplis liquido intelligitur, non fuisse in illis donum prophetiæ ceu habitum quandam permanentem, quo nimirum vti possent, quotiescunque vellent. Et vero, diuina scriptura, quo significaret spiritum prophetiæ contingere prophetis per quandam motionem & inspirationem diuinam, sic loqui solet. ξ *Factum est super Osam aut Isaïam, verbum, seu manus Domini: vel dixit, seu loquutus est ad eum Dominus: vel irruit in eum spiritus Domini: vel raptus est in spiritu: vel suscitauit Dominus spiritum pueri Danielis.* Ergo lumen propheticum simile est lumini solis, non quidem ei, quod in ipso sole inhaeret, idem perpetuo permanens: sed ei, quod à sole varie infunditur aeri, & in eo mutabiliter inest, videlicet præsentè dumtaxat sole. Hoc autem videtur quodammodo adûbratum & præfiguratum in illa visione & manifestatione Dei, quasi per transfennam, atque in transcurso facta Mosi, Exodi 33. & Helix, libro 3. Regum cap. 19. Nominatur vero aliquis propheta, etiam transacto prophetandi actu, vel ex designatione & destinatione Dei, qui illi ad obeundum prophetandi munus destinauit: quem admodum in primo cap. Hieremiæ, dicitur Hieremias ex vtero matris sanctificatus & prædestinatus a Deo propheta; vel ex frequentia prophetandi, si ei frequenter Deus assistat, & inducat eum ad prophetandum: atque hac ratione propheta cognoscuntur & nominantur ab hominibus. Similiter, vt quidam habere dicuntur gratiam curationum, vel donum faciendi miracula, quod tamen non esse habitum aliquem in homine manentem, sed assistentiam Dei, qui ad preces alicuius hominis, licet ne hoc quidem necessarium sit, miracula frequenter faciat, in aperto & confesso est apud theologos.

Qualis fuerit facultas illa interpretandi somnia, diuinitus data Danieli.

Spiritus propheticus nõ sepe adest prophetis.

Fuit

Fuit autem Daniel vsque ad annum primum Cyri regis.

HEODORETVS existimauit his verbis determinari tempus vaticiniorum Danielis: significari enim, Daniele non desisse vaticinari ante primum annum regis Cyri. Sed huic expositioni plane aduersatur quod in principio decimi capituli huius libri scriptum est, Danieli prophetam visionem, quae in eo capite narratur, anno tertio Cyri regis contigisse. non igitur Daniel primo Cyri anno finem vaticinandi fecerat. Illud est similius vero, quod idem Theodoretus subtexit, apposta fuisse haec verba, vt indicaretur, Daniele vidisse liberationem populi sui ex captiuitate Babylonica, eiusque reuersionem in patriam; quippe quae, vt scriptum est in fine libri secundi Paralipomenon, & in principio libri Esdrae, primo Cyri anno facta sit. Fuisse igitur Daniele tantae populi sui laetitiae ac felicitatis participem: quin ad eam procurandam & consequendam, magnam ipsum nauasse operam. Cum enim regem Cyrum docuisset, quod de ipso nominatim *Isaias* cap. 44. & 45. ducentis ante annis praedixerat, maiorem in modum eo vaticinio regem Cyrum, ad dimittendos Iudaeos, & humaniter benigneque tractandos, esse permotum. Verum tamen ego, cum hoc loco dicitur Daniele fuisse vsque ad annum primum Cyri, non aliud significari puto, nisi Daniele, ex quo tempore propter suam sapientiam, in magno honore & gratia apud regem Nabuchodonosor esse coepit, in eadem permanisse apud ceteros omnes Chaldaeorum reges, quoad stetit regnum Chaldaeorum: stetit autem vsque ad primum annum Cyri, qui vna cum Dario Medo auunculo suo, expugnata Babylone, regeque debellato, regnum omne Chaldaicum, suo, id est Medorum & Persarum imperio subiecit. Atque haec interpretatio, etiam Diui Hieronymi est; qui exponens vltima illa verba sexti capituli *Porro Daniel perseuerauit vsque ad regnum Darii, regnumque Cyri Perse* & ita scribit; ergo quod supra legimus; *Fuit Daniel vsque ad primum annum Cyri*, non vitae illius tempus accipiendum est: si quidem in vltima visione huius libri legimus, in anno tertio regis Cyri, reuelatum fuisse verbum Danieli: sed hoc significatur, quod vsque ad primum annum Cyri, qui Chaldaeorum destruxit imperium, Daniel potens fuerit in Chaldea: postea vero a Dario in Medos translatus sit. Vide eiusdem Hieronymi commentarium in exordio capituli decimi, atque ibidem Theodoretus expositionem. Ceterum, post explanationem primi capituli, visum nobis est, in extremo huius primi libri, generalem quandam de somnijs disputationem lectori exponere. Nam quia sapius hoc in libro de somnijs varie differendum erat, commodius ad rem ipsam facilius ac melius cognoscendam, & iucundius haec nostra lectoris fore existimauimus, si quae varijs in locis diuulsa ac per partes disputanda fuissent, ea nos in vnum quasi corpus doctrinae redacta & digesta, vna item disputatione, subtilius nempe atque distinctius tractaremus.

D I S P U T A T I O.

De varietate & veritate somniorum.

VONIAM non vnum est genus, nec vna ratio somniorum, propterea nec par est omnium causa, vt aequae omnia vel probari, vel improbari debeant. Quo fit, vt diuina scriptura, de somnijs varie loquatur: multa deridet, alia damnat, quaedam commendat & veneratur. Sunt enim pleraque somnia inordinata & inania: sunt non pauca, naturalia ex certis naturae causis profecta: sunt aliqua daemone actu & calliditate nobis iniecta: denique sunt nonnulla diuinitus hominibus data. Diligens autem & accurata somniorum tractatio, pulcherrimam per se ac iucundissimam parit cognitionem; regendae vero ac moderandae hominum vitae vtilissima esse potest; nec non & ad obscuros quosdam libros sacrae

Acos sacrae scripturae illustrandos plurimum valet: sed in primis huic ipsi Danielis libro explanando, maiorem in modum prodest. Magna enim eius libri pars in portentosissimis ac nobilissimis somnijs enarrandis versatur: & inter praecipua laudum Danielis insignia, vis illa singularis & admiranda, somniorum mysteria explicandi, diuino munere ei concessa, apprime hoc in libro commendatur. His ego rebus adductus sum, vt de instituta interpretationis quasi spacio, paulisper desectens, de somniorum natura, varietate, ac veritate nonnullas quaestiones, & scitu dignas, nec faciles tamen explicatu, hoc loco tractandas & enodandas susciperem. Nec sane, quod postea nobis in hoc libro multifariam & sparse necessario tractandum erat, id si vno in loco diligenter & copiose, via quadam & ratione tractetur, vel proposito nostro alienum & ineptum, vel iniucundum lectori, aut inutile cenleri potest.

B Prima quaestio, an vlla somnijs habenda sit fides.

N diuersa, vulgi ac sapientum super hac re distrahuntur sententiae: quamquam vno verbo ea quaestio posset expediri, facta somniorum distinctione: nonnullis enim somnijs sine dubitatione fides habenda est; plerisque tamen penitus deroganda. Nimirum, aut omnibus, aut nullis credere somnijs, par est vecordia, & videtur extremae vtrumque vel stoliditatis, vel contumaciae. Sed profecto, & scitum, & verum est illud Ciceronis dictum; nihil tam absurde dici posse, vt non ab aliquo philosophorum, dicatur. Quid enim esse potest magis *ἀλογον* & *ἀδύνατον* quam omnia somnia vera & credenda esse arbitrari? Ecce tibi Protagoras, vnus sane ex illo praescriptorum philosophorum senatu, omnibus somnijs fidem arrogat, magna auctoritate decernens, veritatem & falsitatem non ipsa natura rerum, sed sola estimatione hominum constare: hominem esse mensuram omnium, & tale vnumquodque esse, quale videtur homini, siue sobrio, siue vinolento; siue sano, siue insano; siue vigilantibus, siue dormientibus. Affines huic errori fuere quidam Stoici, nimio plus superstitiosi ac pene fanatici philosophi: qui nulla reiciunt somnia, in omnibus esse rati vim significandi ac denotandi aliquid. Existimari tamen aiunt, quaedam somnia inania & falsa, quod sint admodum tenuiter expressa, ob idque obscura, & ad intelligendum difficilia: & quia propter ambigui aem, varias ad res videntur posse applicari, propterea nihil certum ex eorum obseruatione nobis constare: praeterquam vero quod ad eorum somniorum vim dispiciendam, par hominum solertia & sagacitas non facile inueniatur. Ex aduerso, his contraria sentientes, Xenophanes Colophonius; vel ipsa vetustate memorabilis philosophus, nascens enim in Graecia philosophiae primopemodum aequalis fuit: mollis item ac delicatae epicureae disciplinae sectatores, omnium somniorum fidem & auctoritatem sustulerunt. Non esse autem vllis credendum somnijs, sic illi argumentabantur. Vna vis est, eademque natura omnium somniorum: par igitur credendum, aut omnibus, aut nullis ratio esse debet. Sed plerisque somnijs non esse credendum, confessio est omnium: nihil ergo causa est, cur plerisque reiectis, aliquibus praecipue credere debeamus. Adice, quod si quaedam somnia vera & certa sunt, aliquas esse certas ipsorum effectrices causas necesse est. At quas? naturam, inquit, & Deum. Sed natura quidem amica est ordinis & constantiae: in somnijs nullus ordo inest, sed plena temeritatis inconstantia. Dei autem maiestate alienum & indignum videtur, obire Deum lectos dormientium, eorum cursare grabatos, & stertentibus iniicere somnia, quae illi expergiscences, vel non recordentur, vel non intelligant, vel etiam contemnunt; vel si curata sibi putent, stulta impleti superstitione, dies noctesque animi pedeant; aut inani impudentium malorum metu perterriti, aut fallaci futurorum expectatione bonorum elati. At, quanto & rationi conuenientius, & Dei praesentia dignius, atque vtilitati hominum consultius fuisset, visa dare non sordidis & indoctis hominibus, sed optimis & sapientibus viris; non dormientibus, sed vigilantibus, nepe magis ad intelligendum idoneis: nec per circuitum, & anfractus, atque aenigmata, sed proprie, aperte, & explicite significare Deum, quod ab homine vellet intelligi. Haec illi de somnijs balbutiunt, in totum ea vel approbantes, vel damnantes, videntur.

Omnia somnia esse vera, Protagorae & Stoicorum opinio.

Omnia somnia esse falsa, opinio Xenophanis & Epicureorum.

C licet

hominis, exterioribus sensibus per quietem consopitis, & ab omni actione vacantibus, ipseque negotijs curisque omnibus solutus ac liber, vegetior fit & habilior ad intelligendum: tunc enim clarius præterita meminit, præsentia sentit, futura prouidet. Porphirius, veritatem somniorum refert, partim ad innatas animis hominū notions, & velut insignitas rerum omnium notas, quas ex altera vita detulit animus, ad hoc corpus veniens: sed eo vehementer obrutus atque oppressus, non potest eas vigilantibus sensibus cernere: in quiete vero, clarius ei apparent, atque innotescunt. Partim refert somnia ad dæmones: ad bonos quidem bona, & veracia: ad malos autem, praua, foeda, & fallacia. Synesius multa disputat de spiritu phantastico, quod est vehiculū animæ; eo namque medio, ceu quodam vinculo, cum terrestri hoc corpore colligatur & copulatur: in quo item solutus corpore animus, ex vno loco in alium mouetur, atque in eo maleficiorum pœnas persoluit apud inferos; nec sine eo dum est in corpore, quicquam potest intelligere. In hūc porrò spiritum, omniū quæ sunt, fuerunt, eruntque simulacra imprimuntur, & in eo lucent tanquam in speculo; præsentium quidē rerum, clariora; præteritarum autem, quo sunt vetustiores, minus perspicua; minime vero futurarum, quæ scilicet nec sunt, nec fuerunt vnquam. Sed quia futuri effectus, in potestate causarum cohibentur, quasdam habent prægressiones, & præcuriones signorum, quæ hoc minus manifesta sunt, quo illa longius absint, atque in hoc genere, ponenda censet somnia. Quapropter, fere obscuris imaginibus & similitudinibus, res per somnia significantur; non æqualiter tamen, sed prout varia est illius phantastici spiritus temperies & ratio; similiter vt in speculis, pro varietate eorum materiæ aut figuræ, variæ ac dissimiles redduntur imagines. Monet præterea Synesius non parum conferre ad quietam & veraciam in somno visa percipiendam, bene præparare hunc spiritum phantasticū, moderato nēpe victu, honestis studijs, & actionibus, sedãdique animi perturbationibus. Pythagoras certe iturus cubitum, cantu & sono lyræ somnū captabat, atque hac ratione ad bona lætaque somnia accipienda, se ipse comparabat: ob eandemque causam, esu fabæ suis interdicebat; quod haberet is cibus inflationem magnā, tranquillitati mentis vera quærentis contrariam. Verum hæc de spiritu phantastico a Synesio prodita, nugæ sunt, & Pythagoræorum ac Platoniorum figmenta, vel ipsis poetarum fabulis inaniora veritatis, atque incredibilia.

Sed, vt aliquid etiam ex auctoribus ecclesiasticis delibemus, beatus Gregorius in quarto libro Dialogorū cap. 48. sex causas colligit somniorum: aut enim, inquit, ex plenitudine, vel inanitate corporis somnia existunt; aut ex antecedentibus diurnis cogitationibus & curis; aut ex illusionē dæmonis; aut ex cogitatione hominis simul & illusionē dæmonis; aut ex reuelatione Dei; aut denique ex cogitatione hominis simul & reuelatione Dei. Eisdem sex causas somniorū, cum idem Gregorius commemorasset in libro. 8. Moralium cap. 13. mox eas aptis diuinæ scripturæ sententijs & exemplis illustrat atque confirmat. Duo, inquit, prima quæ diximus somniorum genera, omnes experimento cognoscimus: quatuor autem reliqua in sacris litteris inuenimus. Nisi enim somnia plerumque ab occulto hoste per illusionem fierent, nequaquam scriptura dixisset Ecclesiastici 34. *Multos errare fecerunt somnia, & illusiones vanae*; vel certe in Leuitico cap. 19. nō esset scriptū, *Non augurabimini, nec obseruabitis somnia*. Quibus verbis, cuius sint detestationis, ostenditur, quæ augurijs cōiunguntur. Rursus nisi aliquando ex cogitatione simul & illusionē procederent, Salomō minime dixisset Ecclesiastæ quinto capite, *Multas curas sequuntur somnia*. Et nisi aliquando somnia ex mysterio reuelationis orirentur, Ioseph Genesios 31. præferendū se fratribus, per somnū nō videret: nec Mariæ sponsum, vt ablato puero in Aegyptū fugeret, per somnū angelus admoneret. Rursum, nisi aliquando somnia ex cogitatione simul & reuelatione procederent, nequaquam Daniel visionem Nabuchodonosor edisserens, a radice cogitationis inchoasset, dicens, *Tu rex cogitare cepisti in stratu tuo quid esset futurum post hæc*. Hæc ibi Gregorius. De causis igitur somniorum, sic ab alijs proditum est.

Ego causas somniorum quæ ad significandum aliquid valent, & dignæ sunt obseruatione, diligenter scrutatus, eas ad quatuor præcipuas reuocari posse animaduerti.

Prima

Porphirius.

Synesius mirra sed falsa tradit despiritu phantastico.

Mos Pythagoræ.

D. Gregor. sex causas somniorum tradit.

Quatuor causas verorum somniorū.

A Prima causa continet aliquam corporis affectionem, quæ in ipso corpore præpolleret ac præualeret, vt si flaua, vel atra bilis, pituitosusue humor, aut sanguis redūdet, aliudue aliquid vitiatum & corruptum immoderate iactetur in corpore. Galenus in libro de Præfagijs quæ ducuntur ex somnijs, narrat quendam somniasse alterum crus factum esse sibi lapideum; mox autem coepisse illum ea parte corporis fieri paralyticum. Præterea qui instante crisi sudaturi sunt, sæpe somniant se sudare; aut in balneo calidis aspergi aquis, aut in flumine lacuue natate. Illud quoque nonnunquam vsu venit, vt quod dormientes agimus, aut patimur, etiam somniemus; vt qui in somno sudant, aut febri corripiuntur, itidem se affici somnient. Proditum est a Plinio in libro septimo capite quin quagesimo, P. Cornelium Ruffinum dormientem amisisse visum, idque cum sibi accideret, etiam ipsum somniasse.

B Altera causa somniorum spectat ad aliquem vehementem concitatumque animi affectum & perturbationem, amorem dico, spem, metumque, & odiū. Nam qui ardent a nant, frequenter amores suos somniant: qui timent, minacibus & terrificis in somno visis sæpe turbantur. Huc etiam pertinet vetus consuetudo, & vitæ quam agimus, exercitatio. Piscator enim fere somniat maria, lacus, flumina, retia, pisces; venator, nemora, saltus, montes, feræque: miles tubarum sonitus, fragores armorum, vulnera, sanguinem, cædes. Lepide quidam apud Theocritum piscator, omnis, inquit, canis panes somniat, & ego pisces. Continet eadem hæc causa antecedentes vigilantium curas & sollicitudines, & quæcumque nos vehementer premunt, & angunt: quarum rerum, sæpissime in somno, similia visa contingunt. Quamobrem in libro Ecclesiastæ cap. 5. scriptum est. *Multas curas sequuntur somnia*. In hoc genere somniorum, equidem reponerem somnium illud Annibalis, & proditum, & creditum a multis. Ardebat Annibal insatiabili odio Romani nominis, omnique cupiditate perdendi funditus imperium Romanū flagrabat: quo autem facilius id perficeret, bellum ex Hispania transferre in Italiam cupiebat, arcem imperij Romam, petiturus. Cum igitur varijs super ea re cogitationibus ac deliberationibus æstuarer, visum habuit in somno, mire proposito suo, votoque respondens. Visus ipsi est iuuenis, specie supra humanam, qui se diceret a Ioue missum ducem ei ad inuadendam Italiam; iussitque ne respiceret, quid retro & a tergo fieret. Pavidus primo Annibal, non est ausus oculos ab illo quoquam deflectere. Sed, prout est humanum ingenium ad vetita prouum, diu temperare oculis non quieuit, respiciensque vidit, horrendum non visum modo, sed etiam dictu ostentum, belluam vastam & immanem, multis circumplicatam serpentibus, quæcumque incedebat, omnia proterentem, atque peruertentem: cælum item nigerrimis vnde quaque occæcatum nubibus, densosque ac fulguribus mixtos præcipitare nimbos. Artonito Annibali, percon: antique ex illo suo duce, quid illud monstri & portenti esset, respondit ille, vastitatem esse Italiæ; pergeret ipse porro ire quo parabat, nec præterea quicquam inquireret; sine reque in occulto esse fata. Atque hoc quidē somnū ex antegressis in vigilia Annibalis cogitationibus & curis exitit: sed eius tamen somnij veritatem, rei euentus satis superque comprobauit: plus enim mali Annibal Italiæ attulit, quam illo fuerat viso præmonstratum.

C Terciam causam somniorū, ego potestati & calliditati dæmonis adiudico. Is enim multa dormientibus inspirat & suggerit somnia, semper insidiose ac malitiose, quo videlicet quacumque possit ratione incōmodet ac noceat homini. Esse autem quorundā somniorū dæmonē architectū, atque effectorē, eo liquet, quod ex sacris litteris plane intelligitur, obseruationē somniorū adeo exosam esse Deo, ut ea magorū, augurū, & incantatorū maleficijs aggregata, extremis damnetur supplicijs. Nimirū non aliā ob causam, vt interpretatur beatus Gregorius in libro 4. Dialogorū cap. 48. nisi quia dæmon plerūque se somnijs immiscet, implet noxia superstitione hominū animos, eosque non tantū vane deludēs, sed etiā perniciose decipiēs. Hoc genere somniorū solitū esse olim dæmonē gentibus impietate cæcis multifariā illudere, cōstat argumēto Æsculapii, Serapidis, & Amphiarai: nā vt apud Philostratū, Pausaniā, & Strabonē scriptū est, templa eorum aduocantibus, qui varijs morborum generibus afflictabantur, fama erat

C 3 tres

Somnū Annibalis.

Quædam somnia mitti a dæmone.

Somniū Ale-
xandri Ma-
gni.

Duo genera
somnia
dæmonis.

Quomodo
internosci
possint som-
nia dæmoni
ab alijs som-
niis.

tres illos vulgo existimatos, quasi Deos, singulorum morborum curationes per somnia præscribere consueuisse. Ex hoc genere fuisse reor nobile illud somnium Alexandri Magni, scriptorum qui res eius prodiderunt, auctoritate, apud multos fidem promeritum. Cum enim in quodam prælio Ptolomæus, qui primus post Alexandrum Ægypti rex fuit, venenato telo ictus, summo cum dolore ex eo vulnere moreretur: assidens ei Alexander, somnoque sopitus, vidit in quiete draconem radiculam ore ferentem, simulque commōstrantem; quo illa loci nasceretur, quæ scilicet præsentissimam vim haberet Ptolomæum, multosque milites eodem teli genere vulneratos, protinus sanandi. Quæsitæ est herba, inuenta, adhibita, mox consecuto, qui promissus fuerat effectu. Sunt autem duo somniorum dæmonis præcipua genera; alterum pertinens ad occultarum rerum demonstrationem & significationem. Potest enim dæmon naturalis effectus ex certis causis aliquando necessario prouenturos; potest quæcumque ipsemet postea facturum est; potest tam præsentia, quæ præterita quæ hominibus occulta sunt, cognoscere & hominibus per somnium indicare. Alterum somnij genus vim habet concitandi perturbationes animi, agitatis turbatisque qui sunt in corpore humoribus & spiritibus; quo nimirum inflammentur homines vel ad libidinem, vel ad odium & vindictam, vel alios prauos animi affectus.

Dupliciter porro, & quidem satis probabiliter, coniectari potest, quæ somnia missa sint a dæmone: primo quidem si frequenter accidant somnia significantia res futuras, aut occultas, quarum cognitio non ad vtilitatem, vel ipsius, vel aliorum, sed ad inanem curiosæ scientiæ ostentationem, vel etiam ad aliquid mali faciendum cōferat: eorum somniorum auctorem esse dæmonem, non temere creditur: quippe qui ea ratione tenet animos hominum vana imbue superstitione, quin etiam crimine impietatis obstringere. Deinde, si sobrijs, castis, & religiosis viris, terra, obscæna, plenaque crudelitatis, & impietatis somnia sæpenumero contingant, ea proficisci a dæmone, non immerito existimabitur. Dæmon enim conatur impuris somniis polluere ac fœdare dormientium corpora; vt eius fœditatis, etiam animos expurgificentium, quodammodo participes faciat. Quod si ne hoc quidem assequi potest, illud saltem curat, vt pios homines talibus visis contristando, perturbando, & affligendo, ad orationem, ad caritatis officia, ad diuinorum sacramentorum perceptionem, segriores, frigidioresque redat. Cuius diabolicæ calliditatis & malitiæ, luculentissimū in vigesima secunda Colatione cap. 6. Calsianus narrat exemplum. Verum hac de re Iulianus Martyr in responsione ad quæstionem vigesimam primam Orthodoxorum, discrete doctæque sententiam suam exposuit. Nam cum hæc sibi ab illis posita esset quæstio, ad eam ipse quæstionem ita respondet, vt nos hic diximus. Restat quarta & vltima somniorum causa, quam diuinam rite nominare possumus: cuius potissimum gratia, omnis hæc nostra instituta est disputatio; huic enim, vel declarandæ, vel illustrandæ, adhuc prædicta deferuiunt. Somniorum autem quæ a Deo missa sunt, exempla, passim in diuinis libris sunt obuia: nos supra ex sacris libris multa protulimus, pluraque possēt afferri, si quis omnia vellet colligere. Ceterum vt vis & natura diuinorum somniorum plenius planiusque cognoscatur, quæstiones aliquot more scholastico, distincte quidem, sed carptim, breuiterque perstringam, multa etiam, breuitati seruiens, lectoris cogitationibus integra illibataque referuabo.

Quæstio tertia, quibus signis cognosci queat, sit aliquod somnium a Deo missum, necne.

Duplex ratio
cognoscendi diuina
somnia.

DUPLICITER, prout nunc mihi succurrit, deprehendi potest, quodnam a Deo sit missum somnium. Primo quidem ex præstantia rerum, quæ per somnium significantur: nimirum, si ea per somnium innotescant homini, quorum certa cognitio, solius Dei concessu ac munere potest homini contingere; huiusmodi sunt quæ vocantur in scholis theologorum, futura contingentiæ, arcana item cordium, quæque intimis animorum inclusa recess-

A recessibus, ab omni penitus mortalium intelligentia oblitescunt, denique præcipua fidei nostræ mysteria, nulli, nisi Deo docente, manifesta. Somnium igitur quod eiusmodi rerum cognitionem & demonstrationem continebit, diuinum esse existimari poterit. Deinde, hoc ipsum maxime declaratur interiori quadam animorum illuminatione atque commotione, qua Deus sic mentem illustrat, sic voluntatem afficit, sic hominem de fide & auctoritate eius somnij certiores facit, vt Deum esse ipsius auctorem, ita perspicue agnoscat, & liquido iudicet, vt id sine dubitatione vlla credere, & velit, & debeat. Huc spectat memorabilis illa in libro quarto Dialogorum cap. 48. beati Gregorij sententia: *Sancti viri, ait Gregorius, inter illusiones, atque reuelationes, ipsas visionum voces & imagines, quodam intimo sapore discernunt, vt sciant quid a bono spiritu percipiant, & quid ab illusione patiantur. Nam si erga hæc mens hominis cauta non esset, per deceptorem spiritum, multis se vanitatibus immergeret, qui nonnunquam solet multa vera predicere, vt ad extremum valeat animam ex vna aliqua falsitate laqueare.* Hactenus Gregorius: apud quem hanc ipsam sententiã, sed plenius ac luculentius tractatam, in libro 8. Moralium cap. 13. lector inueniet. Quemadmodum igitur naturale mentis nostræ lumen facit nos euidenter cernere veritatem primorum principiorum, eamque statim, citra vllam argumentationem, assensu nostro completi: sic in somnijs a Deo datis, lumen diuinum animis nostris affulgēs, perficit vt ea somnia, & vera & diuina esse intelligamus, certoque credamus. Recte igitur illud traditur in libro Ecclesiastici cap. 34. *Nisi a Domino missa fuerit visitatio, ne des in somnijs cor tuum.* ex quo significatur, nonnulla somnia dari hominibus a Deo, animos eorum mirabiliter visitante.

Memorabilis
sententia
D. Gregorij

Hæc autem Dei per somnia visitatio, sicut ex diuinis litteris colligitur, multis & diuersis modis fieri solebat. Nonnunquam enim Deus per somnia turbabat & turbabat hominem, sicut de Abimelech, & Laban narratur in libro Geneseos. *Terrebis me, inquit Iob cap. 7. per somnia, & per visiones, horrore concuties me.* Aliquando in somno hortatur & incitat hominem Deus ad magnum quidpiam & arduum subeundū, certam spem prosperi exitus præsignificando; velut in Gedeonis & Iudæ Machabæi somnijs euenit. Sæpe monet & docet quid hominem agere aut fugere oporteat: talia fuere beati Ioseph & Magorum somnia: huc spectant illa verba, quæ sunt in cap. 33. libri Iob. *Quando homines dormiunt in lecto, tunc aperit aures virorum, & erudiens eos, instruit disciplina.* Quin etiam solebat olim Deus spiritum propheticum nonnullis in somno largiri: nã in libro Numerorum cap. 12. ait Deus, *si quis fuerit inter vos propheta Domini, apparebo illi in visione, aut per somnium loquar ad illum.* & apud Ioelem in cap. 2. inter alia Spiritus sancti dona, numerantur somnia. Legimus etiam in 3. Regū, Salomoni fuisse a Deo promissum in somno prudentiæ, & sapientiæ donum. Interdum quoque futura alicuius viri excellentia dignitatis & gloriæ, præmonstrata est per somnium, id quod adolescenti Ioseph, & Mardocheo accidisse, legimus in sacris litteris. Quibusdam præterea in somno patefacta sunt diuina mysteria, cuiusmodi fuit somnium Iacob de illa mystica scala, & Danielis de regno Christi. Denique præsignificauit aliquando Deus, & prædocuit futuros rerum humanarum euentus: cuius generis fuere somnia Abrahamæ, Geneseos 15. Pharaonis, Geneseos 42. & Nabuchodonosor, Danielis 2. & 4.

Variis modis
Deus afficit
hominem per
somnia.

Varijs item modis diuina somnia hominibus contigerunt: interdum cum magna corporis & animi commotione & horrore, sicut accidit Abrahamæ & Nabuchodonosor. Nonnunquam datum est alicui somnium, sed non eius somnij intellectus, sicut in somnijs Pharaonis & Nabuchodonosor animaduertere licet. Danieli tamen, ceterisque prophetis, simul cum somnijs, intelligentia eorum diuinitus suggereretur. Quamquam duorum somniorum, quibus Ioseph supra fratres ipsius futura dignitas & potestas præsignabatur, nulli tunc datus est intellectus: sed postea ipso euentu, successuque rerum, veritas eorum somniorum cognita est atque comprobata. Illa quoque in somnijs diuinis varietas cernitur, alia enim clara sunt, & aperta, euidenter res ipsas significantia, vt fuere somnia beati Ioseph, trium Magorum & Diui Pauli: alia vero sunt inuoluta & obscura, per varias similitudines recte aliquid insinuantia, huiusmodi fuere somnia Pharaonis de septem spicis, & bobus; & Nabuchodonosor de statua

statua & arbore; nec non & pincernæ, atque pistoris ipsius Pharaonis. Ad hæc, interdum videtur in somno loqui cum homine, vel Deus ipse, vt in somnio Iacob, & Salomonis; vel angelus, vt in somnijs beati Ioseph; vel homo aliquis, vt in somnio D. Pauli. Præterea sæpe Deus vltro mittit somnia, nonnunquam etiam rogatus, quemadmodum interpretationem somnij quod acciderat Nabuchodonosor, Deus in quiete tradidit Danieli, qui eam ab ipso vigilans intentissima precatione postulauerat. Quin fuisse quondam apud Hebræos admirabilem quandam rationem & consuetudinem in rebus maxime dubijs atque grauissimis, consulendi Deum, vt quod verum esset, aut quod factum esset opus, per somnia indicaret, ex cap. 28. primi libri Regum, intelligitur. Postremo quædam somnia diuinitus data respondent antecedentibus in vigilia hominum cogitationibus & curis; ad hoc genus referri debet primum somnium Nabuchodonosor, a Daniele. 2. capite narratum, itemque primum beati Ioseph, quod in capite primo narrat D. Mattheus, atque illud Annibalis supra memoratum, illud quoque Scipionis Æmiliani, a Cicerone, vel acute confictum, vel disertissime narratum.

Quarta quæstio, cur Deus in somno arcana sua hominibus referet.

Quinque cause cur dormientibus multa diuinitus reueleantur.

Habilior animus noster in somno ad percipiendas diuinas reuelationes.

Aristoteles.

Vm animus hominis in somno, minime docilis, minimeque habilis ad percipiendas res diuinas esse videatur, dignum sane videtur inquisitione, cur Deus per somnia, & arcana suæ prouidentia, & mysteria rerum cælestium, non raro docere homines voluerit. At enim uero, multas eius rei, variasque causas afferre possumus. Primam causam tægit Hippocrates in principio libri de Insomnijs; animus hominis in vigilia varijs distringi occupationibus, grauius distineri negotijs, curisque distrahi: per sensus item exteriores euocari ad ea quæ extra ipsum sunt, & per varia eorum sensuum spectacula diuagari, multiplice rerum humanarum strepitu interpellari, & a sui, rerumque cælestium consideratione auocari; incertis præterea fluctuare deliberationibus, variisque studiis & affectibus æstuarè, qui non sinunt eum quod verum & rectum est, id aut liquido cernere, aut incorrupte iudicare. Contra vero in quiete & somno, ab eiusmodi omnibus interpellationibus & impedimentis vacuus & liber animus, sibi totus præsens & præsto est, sibi que attendit, in se suas omnes vires atque facultates collectas & coniunctas habet, expeditus & acer ad intelligendum, atque omnium quæ illi extrinsecus obiecta sint, amplissime ac facillime capax. Alteram eiusdem rei causam hanc ponere licet; quæ vigilantes accipimus, ea solemus subtiliter ratiocinando discutere & examinare, reuocare ad calculos, atque humanæ rationis trutina diligenter expendere: ad rationis enim normam exigimus omnia: cui si congruant quæ nobis oblata sunt, a nobis approbantur; si discrepent, abiudicantur atque reiciuntur. In somno autem res sibi obiectas animus hominis citra examen accipit, paratior promptiorque ad visis diuinitus datis credendum atque obsequendum. Constat autem inter omnes qui de rebus diuinis scripserunt, ad eas res non tantum intellectu, sed etiam affectu, & quodam animi quasi sensu gustuque percipiendas, satius esse agi & regi hominem extrinsecus, quam ipsum agere se, & auditorem esse potius, quam arbitrum, & existimatorem; denique simpliciter credere potius, quam causas credendi disquirere & expendere. Tertia causa ex Aristotelis libello, qui inscribitur de Diuinatione quæ fit ex somnijs, desumpta est: ait ille, quemcunque motum quo animus dormientis extrinsecus pulsatur & cietur, quamuis leuem & exiguum, magnam tamen habere vim commouendi animum, vehementerque in ipsum imprimi, atque alte in eo inhærere; id autem fieri propter noctis silentium, & sensuum exteriorum vacationem & quietem, atque omnium, quæ animi intentionem remittere solent, vacuitatem; tunc enim sensibus somno consopitis, languenteque corpore, quæ extra sunt, nequaquam sentiuntur. Quapropter opportunissime Deus eo tempore docet hominem sine vlla eius perturbatione,

Artione, sine aliorum hominum obseruatione, denique sine vllius rei interpellatione; præsertim autem quia quo magis animus noster a sensuum consociatione, & corporis contagione abstrahitur, tanto videtur effici vegetior & acrior ad res diuinas intelligendas. In somno autem, qui est imago quædam & representatio mortis, videtur animus quodammodo seingari a consortio corporis, eiusque uinculis, si non omnino, certe aliquatenus relaxari. Quartam causam esse arbitror, vt ea re ostendatur, quanto fit Deus potentior, & efficacior ad hominem docendum & erudiendum, quam fit alius quiuus homo: quippe homo hominem docere, nisi vigilantem, audientem & attendentem non potest; Deus autem, etiam altissime dormientem atque somniantem, quo satis declarat se in omnes humani animi vires ac facultates summum imperium, & efficacitatem habere. Quintam causam equidem posuerim, ne videlicet quisquam existimet, mortem auferre homini omnem scientiam: aut non esse aliam viam rationemque cõparandi scientiam, quam per sensum, discursumque rationis, & ex antecedenti aliarum rerum cognitione. Auerroes quidem super libello Aristotelis de Diuinatione per somnia, in commentario suo, non audet inficiari prophetiam posse homini accidere, vel in somno, vel per reuelationem; negat tamen ea ratione vel artes, vel scientias speculatiuas posse vlli contingere. Vna, inquit, est natura hominis, vnus igitur dumtaxat erit intelligendi & discendi modus, scilicet internuntijs sensibus, varijs ite præceptis experimentis, diligentique ratiocinatione. Nam si præter communem & vsitatum discendi modum, esset hic alter per somnia, vel reuelationem, cum is multo fit facilior atque præstantior, ille alter quo difficilior & laborosior est, eo magis fuisset superuacaneus, non igitur datus esset homini. Deus namque & natura nec frustra quicquam faciunt, & de ijs, quæ possunt fieri, quod melius & præstabilius est, nunquam non faciunt. Sic ille. Quæ sane argumētatio, non esset plane infirma, si quisquam diceret, nemo tamen nostrum id dicit, modum illum discendi per somnia vel per reuelationem aut esse homini naturalem, aut esse frequentem, & vsitatum. Verum hæc Auerrois commenta, vt alia eiusdem, de scientia, potentia, & prouidentia Dei, & humani animi natura, ex inscitia diuinarum rerum, & impietatis fonte redundantia, quam sint inerudita, obtusa, falsaque, satis liquet vel solis exemplis quæ memorantur in sacris litteris, Adami, Salomonis, Danielis, multorumque prophetarum, quibus multarum rerum scientia subito data est a Deo: quin etiam Beseleis, & Oliab, quos in libro Exodi proditum est, subito diuinitus edoctos, Mosaicum tabernaculum, simul cum omnibus eius instrumentis atque ornamentis, summa arte perfecisse,

Cõtra Auerroem.

D Quæstio quinta, cur a Deo somnia dentur obscuris & indoctis hominibus, non autem sapientibus, & cur diuina somnia sint obscura.

Vl hac vna ratione Aristoteles & Cicero omnium somniorum, quæ diuina creduntur, fidem & auctoritatem cleuari, & eludi posse putauerunt. Nam, si quæ somnia, inquit, darentur hominibus a Deo, ea non obscuris & indoctis hominibus, sed viris sapientia prudentiaque præstantibus dari, par erat. In quo sefellit eos, quod distinctionem diuinorum somniorum, eorum dico quæ vere diuina sunt, ab ijs quæ non sunt, esse tamen falso putantur, plane ignorauerunt. Enim uero, Dij Gentilium, quos fuisse dæmones, nobis christianis nequaquam dubium est, quemadmodum futuros rerum humanarum casus & euentus certo prouidere ac scire non poterant, id enim solius Dei est, ita nec eos certis aut verbis, aut signis prædicere, ac præmonstrare poterant. Quapropter, somnia, quibus præsignificabantur futura, non dabant viris doctis & prudentibus; videlicet ne illi eorum somniorum vanitatem ac falsitatem deprehenderent, auctoritatem ipsorum Deorum apud alios contererent, eorumque oracula tanquam diuinitatis vacua, & inania veritatis, in publicum, etiam vulgi ludibrio & contemptui exponerent: dabant igitur

Error Aristotelis & Ciceronis.

Cur dæmones somnia olim dare soliti fuerint, non doctis & prudentibus, sed imperitis, & contemptissimis hominibus.

igitur ea somnia indoctis, & veri falsique discernendi imperitis, maxime vero superstitiosis, ob idque ad credendum quiduis, satis per se paratis atque propensis. At vero somnia, quæ a vero Deo missa sunt, ea legimus plerunque data viris sanctitate ac sapientia eximijs, vt Abrahamæ, Iacob, Salomoni, & Danieli. Data sunt tamen etiam nonnulla viris non admodum doctis, sed pietatis tamen ac innocentie præstantia clarissimis: excellens autem virtus & pietas, dociliorem reddit hominis animum, aptioremque ad rerum diuinarum perceptionem, quam humana vel prudentia, vel sapientia. Qui enim mundana excellunt potentia, vel sapientia, hi fere sunt aut impij, aut superbi, aut turpissimis inquinati flagitijs: quæ res cælestibus doctrinis, diuinisque illustrationibus, aditum ad animos hominum, penitus occludunt. Nec me fugit, etiam quibusdam sceleratis atque impijs hominibus, vt Pharaoni, & Nabuchodonosor, quædam diuinitus somnia contigisse: sed hæc illis, nec ipsorum præcipue causa, neque cum intelligentia eorum somniorum data sunt: quo scilicet illi, eorum interpretationem, cum apud suos sapientes inuenire non possent, a veri Dei cultoribus eam petere cogentur; atque ea ratione verum Deum agnoscerent ac venerarentur, eiusque seruos in admiratione & honore haberent: id quod somnia Pharaonis & Nabuchodonosor a Iosepho & Daniele interpretata, manifeste declarant.

Cur quedam somnia etiam impijs hominibus a Deo sint data.

Cur non pauca diuinorum somniorum, fuerint obscura & perplexa. Astutia demonum in dandis somnijs futura significantibus.

Quatuor causa cur interdum diuina somnia sint valde obscura.

Sed cur diuina somnia non semper sint clara & aperta, sed obscura & perplexa, & aliarum rerum imaginibus ac similitudinibus inumbrata, & offuscata, nec alijs tantum occulta, sed etiam ijs, quibus dantur, minime conspicua; causas rimemur & aperiamus. Dij Gentilium, hoc est demones, quia certam futurorum euentuum scientiam habere non poterant, ad significanda futura, dabant illi quidem non raro somnia, sed obscura tamen, & ambigua, quæque ad diuersos, etiam contrarios, euentus facile detorqueri & applicari possent: vt ad quodcumque cecidisset, somnium quadrare videretur. Quod si somnia euentis minime responderent, id non falsitati somniorum, sed interpretum inscitie, qui somnia propter obscuritatem & ambiguitatem non rite essent interpretati, adscriberetur. At vero somnia, quorum auctorem fuisse Deum, ex sacris litteris cognouimus, sæpenumero distincte & explicite tradita sunt, qualia legimus fuisse Abimelech, Laban, Iudæ Machabæi, Salomonis, beati Ioseph, & trium Magorum. Non est tamen negandum quædam somnia esse data recte & obscure, sed hominibus gentilibus: ad eum nempe finem, vt intelligentiam eorum somniorum, cum non ab alijs, quam a viris sanctis accipere possent, & ipsos Dei seruos honorarent, & summa Deum reuerentia ac veneratione prosequerentur. Si quæ vero somnia etiam seruis Dei obscura data sunt, propterea id factum est, vt eorum sensum atque intellectum, summo illi studio, assiduis precibus, multisque lacrimis a Deo flagitantes, tandem impetrarent; & propter difficultatem impetrandi, pluris facerent, & cariorem haberent. Denotatur præterea obscuritate somniorum, earum rerum quæ significantur somnijs, obscuritas. Adde quod per imagines & proprijs fuissent expressa vocabulis. Nam, quam multa, quam varia, quam profunda mysteria, vna illa statua Nabuchodonosor in quiete visa, adumbravit, quæ, si fuissent proprijs verbis efferenda, vix longissima oratione declarari potuissent. Denique vult Deus nonnunquam, somnia esse ad aliquod tempus occulta & incognita; quo ad nimirum, ipso euentu, rerumque successu, eorum veritas agnoscat & comprobetur: quod in duobus illis Iosephi somnijs, promotionem eius ad summam potentiam & dignitatem præsignantibus, liquido cernitur.

A

B

C

D

E

A

Quæstio sexta, an licitum sit christiano homini, obseruare somnia: & cuius hominis sit somnia interpretari.

Vanæ tanguntur his verbis difficultates, & prior quid est, an sit fas Christianis, curiose somnia obseruare; ad quæ facilis est & in promptu responsio. Etenim, quædam somnia licitum est obseruare, quædam vero minime. Principio, somnia quæ bonam, vel malam corporis affectionem aliquam, morbosque tam animi, quam corporis significant, vtiliter a medicis tam animi quam corporis obseruantur & expenduntur. Tum, somnia quæ nos crebro infestant, territant, conturbant, & vexant, animaduertere quibus ex causis accidant, vt vel noti effectus ignotas nobis causas scrutemur ac teneamus: vel vt rationem aliquam ineamus eam a nobis molestiam depellendi, licitum est, & a sanctis viris sæpe vsurpatum. Legimus enim apud Cassianum in Collatione 22. veteres illos monachorum magistros & rectores, in perquirendis & excutiendis quorundam somniorum causis, diligenter esse versatos. Postea, obseruare somnia, quatenus in illis pernotescit homini veritas aliqua pertinens ad scientias speculatiuas, vel ad res gerendas conferens, nec vt superstitiosum, nec vt vanum damnari debet. Denique, somnia quæ nos sæpe commouent & incitant ad flagitia, considerare, num a demone nobis subiiciantur; sicut contra, quibus ad bona prouocamur & instigamur, veluti ad cælibatum, largitionem elemosynarum, & ingressum in religionem, ea ponderare num a Deo nobis missa sint, non est superstitiosi animi, sed religiosi, prudentis, ac salutaris suæ salutis, atque solliciti.

Quatuor genera somniorum, sine vitio possunt obseruari & curari.

C

D

E

At vero, cuiuscunque somnij, quoquo modo nobis contingat, etiam si raro, si temere, si fortuito eueniat, putare habendam esse rationem, curamque suscipiendam, stolidi hominis est, ne dicam stulti. Supra enim ostensum est, maximam partem somniorum nihil veri & certi habere, sed vanitatis ac temeritatis esse plenissimam. Præterea, obseruare somnia, quasi esset in ipsis aliquid diuinum, scilicet quale Gentiles existimabant esse in garritu, volatu, cibatuque auium, & in extis animantium; atque ex illis prænosse ac diuinare velle futura, non modo non est licitum, sed est in scriptura grauissime reprehensum, damnatum, & interdictum; non minus sane quam magorum, & incantatorum maleficia; quod ex cap. 19. Leuitici, ex 18. Deuteronomij, ex 33. posterioris libri Paralipomenon, alijsque sacrorum voluminum locis, perspicue intelligitur. Et vero, scire velle futura, quæ Deus in sua solius potestate posuit, arrogans & impia est curiositas. Putare autem certa futurorum signa contineri in somnijs, quæ nullam cum rebus futuris connexionem & conuenientiam habent, fatuum est: parum dixi, plane impium & stultum est: hoc enim arguit eiusmodi somniorum obseruatores, stultis, impijs, & absurdis opinionibus esse infectos atque deprauatos. Nam, vel isti putant res omnes futuras, ex naturalibus causis pendere; & hoc falsum est: vel eas res quibuslibet somnijs significari posse; quod plane stultum est: vel futura omnia certo prouideri & sciri a demone; quod est perquam impium: vel denique a Deo promiscue, atque indiscrete per quælibet somnia, & quibuslibet hominibus, præmonstrari futura; quod esse absurdum, nemo non videt. Ad extremum, tati facere somnia, & vsque adeo pendere ex illis, vt ad eorum quasi normam dirigat quis omnem vitæ suæ rationem, & respectu habito ad somnia, actiones & negotia, vel suscipiat, vel omitat, non modo præstantia hominis indignum est, sed olet etiam fatalem illam Stoicorum, toties in Ecclesia damnatam, & a melioribus philosophis explosam reiectamque necessitatem. Quod si merito vituperantur, & a sapientibus redarguuntur astrologi, qui res humanas ex astris, quasi suspensas & religatas omnino pendere arbitrantur: eo magis profecto reprehendendi sunt superstitiosi somniorum obseruatores, quo magis astra dignitate naturæ, æquabilitate motus, constantia ordinis, amplitudine potestatis, & præstantia efficacitatis, somnijs antecellunt.

Quæ somnia, vani, & vitiosum sit obseruare.

Maiores vanitas est obseruantium somnia, quam astra.

Ad posteriorem quæstionem qua quæritur, cuius hominis sit bene interpretari somnia,

Quisnam sit idoneus ac veridicus cōiector atq; interpretator verorū somniorum, tam naturalium & humanorū quam diuinorum.

fomniam, hunc in modum respondemus. Somniorum quæ vim habent ad aliquid significandum, & obseruatione atque interpretatione digna sunt, ea non cuiusvis hominis est interpretari. Tria enim huiusmodi somniorum genera distingui possunt; nam multa sunt naturalia, quædam humana, nonnulla etiam diuina. Naturalium somniorum interpretatio, non est dubium quin solertium & doctorum physicorum, ac medicorum sit propria: eorum maxime, qui norunt similitudines in somnijs ostensas comparare inter se, & quarum rerum similitudines esse, & ex quibus causis proficisci soleant, discernere: similiter vt qui figuras aliquas & imagines dilaceratas sumens in manus, earumque partes dissipatas, bene componens inuicem, apteque conformans, cuius rei fuerint similitudines, hominis ne, an equi, an aliarum rerum, acute dispicit, vereque iudicat. Humanorum autem somniorum, ita erit quisque sagacissimus cōiector, & idoneus ac veridicus interpretator, vt fuerit rerum humanarum peritissimus & callidissimus; ingeniorum item, studiorum, morum, & propensionum, quæ in varijs hominibus magnam quoque varietatem habent, exquisitam, multisque confirmatam experimētis notitiam sit adeptus; quasi venas omnes rerū ciuiliū & humanarum tenens. Cuius autem sit exponere diuina somnia, in promptu est intelligere: patet enim, neminem interpretari ea posse, nisi diuinitus afflatus & eruditus. Nemo enim nouit inquit Paulus primæ ad Corinth. secundo, quæ Dei sunt, nisi spiritus Dei. Præsertim vero cum diuinorum somniorum significationes, ex solius Dei consilio & voluntate sint institutæ; ob idque solius Dei reuelatione, notæ hominibus esse possint. Quocirca regem Nabuchodonosor somnij sui, quo maxime territus fuerat, sollicitum & anxium, quod eius somnij rationem ex nullo suorum sapientium cognoscere potuisset, sic affatus est Daniel, *§ Mystrium quod rex interrogat, magi, arioli, aruspices, & sapientes nequeunt indicare regi: sed est Deus in caelis reuelans mysteria.*

Iamblicus opinio de tempore quo diuina somnia contingant hominibus refutatur.

Iamblichus existimat diuina somnia fere non contingere hominibus, nisi aut primo, aut extremo somni tempore, videlicet, quia tunc animus hominis, aut nondum est cibi potusque vaporibus occupatus, & oppressus: aut iam euanescente somno, vaporumque discussa caligine, ex illis sordibus emersus animus, purior & acrior est ad diuinas illustrationes accipiendas. Quapropter vates ac somniorum interpretes, in more habebant, ex deferentibus ad ipsos somnia sciscitari, quo ea tempore ipsis contigissent: nam si profundo somno accidissent, ea plane abijciebant, rati non esse consentaneum, animo tunc obruto & demerso dari calitis somnia; si autem somnia illis accidissent, exeunte somno, & animo ad suas functiones prope iam expurgate, tunc ea somnia diuinitus missa, Deoque auctore digna iudicantes, ponderanda sibi & interpretanda suscipiebant. Legendus etiam est Philostratus in cap. 14. libri 2. de Vita Apollonij. Veruntamen hæc Iamblicus documenta ex superstitiosis Ægyptiorum sacerdotum obseruationibus, vel vt dicam verius, figmentis, quorum fuit ille studiosissimus, exprompta sunt. Deus nempe, istiusmodi temporum legibus non est alligatus; nec opportunitate temporum eget ad operandum; vbicumque enim vult, quandoque, & quibuscumque vult, sua inspirat somnia: potest enim quouis tempore, imo etiã sine tempore, sedare subito agitationem humorum, tranquillare spirituum animalium iactationem, purgare phantasiam, mentem illustrare, animumque ad percipienda diuina somnia idonee comparare.

Quæstio septima, an in somno, liber vsus rationis et voluntatis esse queat.

Sæpe in somno liber est rationis vsus.

SÆPENUMERO in somnijs, præsertim quæ doctis, prudentibus, & sanctis viris contingunt, animus hominis, quod pertinet ad vsus rationis & agitationem mentis, solutus, expeditus, ac liber est. Etenim, nunquam ratio dormientis plane cognoscit res simplices, easque vel componit inuicem, vel disiungit, ratiocinatur, iudicat, miratur, noua quædam

A quædam inuenit: quin etiam ad se ipse animus conuertitur, & ad suas actiones considerandas, & diiudicandas aciem suam, vimque reflectit, cunctatur, hæret, dubitat, secum ipse disceptat, an tunc homo dormiat, nec ne. Hæc autem liberum esse tunc rationis vsus, manifeste demonstrant. Non propterea tamen existimandum est, quia in somno interdum soluta est vis rationis, esse itidem perfectum liberi arbitrij vsus. Nam ad plenum & perfectum liberi arbitrij vsus, opus est perfecta hominis libertate, hoc est, solutione omnium sensuum, & potentiarum, ita vt sit ipse homo, qui tunc agat, nec aliunde agatur, sitque dominus sui, atque suarum omnium actionum, & in potestate eius sit tunc hoc vel illo modo agere, aut etiam nihil agere; id quod in somno nequaquam euenit.

Nunquã in somno est perfectus liberi arbitrij vsus.

B Ceterum non nihil habet difficultatis quod legitur in 3. libro Regum cap. 3. Deum in somno visum esse Salomoni, iussisseque vt peteret ab ipso quodcumque omnium maxime optaret: ipsum autem petiisse sapientiam, & prudentiam bene regendi populum cui præerat, posthabitis omnibus alijs bonis, quæ tamen, principibus huius mundi, super omnia, concupiscenda, & expetenda videntur: eam porro petitionem vsque adeo placuisse Deo, vt summam ei se daturum sapientiam, & præterea quæ non postulat bonam, cumulatissime largitum, polliceretur. Ex qua narratione ipsius scripturæ, satis intelligi videtur, Salomonem in illo somnio solute ac libere, non tantum ratione, sed etiam voluntate esse vsus: neque enim illa eius petitio facta in somno, tantopere Deo placere, tantumque sapientiæ munus promereri potuisset, nisi esset ex libera voluntate perfecta. Hæc difficultas tribus modis posset discuti ac dissolui. Nam primo quidem responderi posset, illam Salomonis in somno petitionem, placuisse

Adua quæstio de somno Salomonis.

C Deo, non per se, sed propter antegressam eiusdem in vigilia similem quandam petitionem, ex qua scilicet, illa in somno extitit. Salomon enim ardentissime expetierat, & a Deo postulauerat donum sapientiæ ac prudentiæ: hanc eius petitionem, Deus illo somnio declarauit fuisse sibi gratissimam, & optatum habituram effectum. Sed hæc fortasse cuiuspiam videbitur nonnihil dura & contorta responsio. Quocirca subiiciam alterum responsum: posset enim dici, a principio fuisse illud quidem somnium, sed postea Deo mirabiliter operante, conuersum esse in extasim seu raptum; qualis nempe diuo Paulo, & prophetis sæpe contigit: in quo animus Salomonis, licet a corporis & rerum externarum sensu abstractus, & similis dormientium esset, per Dei tamen potentiam factum est, vt solutus & liber tunc fuerit ad exercendas actiones tum rationis, tum liberi arbitrij; ita vt libere peteret a Deo Salomon quod vellet, & petendo quæ grata erant Deo, ea quoque mereretur ab ipso consequi. Sed non placet hoc responsum. Mitto nunc examinare, an in raptu & extasi, perfectus liberi arbitrij vsus esse queat: tantum dico, huic responso minime suffragari diuinam scripturam; quippe, supra dicto loco narratura visionem illam Salomonis, præfatur, Deum apparuisse Salomoni per somnium, & narrata iam visione, subiungit. *§ Igitur euigilauit Salomon, & intellexit quod esset somnium*; quo perspicue significatur, illam visionem nullatenus fuisse raptum, vel extasim, sed totam fuisse somnium. diuinum tamen somnium, scilicet a Deo ad erudiendum docendumque Salomonem datum. Atque duas hæc solutiones propositæ quæstionis tradit diuus Thomas in 1. 2. q. 113. ar. 3. ad 2.

Solutio triplex.

D Erit igitur, nisi fallor, similis & propius vero tertium responsum, quod etiam Tomaso super 3. cap. libri 3. Regum, in quæstione. 12. maxime probatum est. Dicimus, cum Salomon tunc verissime dormierit, & illa eius visio fuerit somnium, quemadmodum scriptura testatur, hinc necessario effici, quicquid ibi factum esse dicitur, non reuera, sed per imaginariam tantum dormientis visionem esse factum. Videbatur igitur tunc sibi Salomon petere sapientiam a Deo, videbatur etiam ei Deus petitionem ipsius approbare, cum reuera tamen nulla fuerit tunc petitio, nullum meritum Salomonis, nullum item responsum, nullumque Dei promissum. Cur igitur, inquires, somnium illud a Deo datum est Salomoni? Videlicet, nisi mea errat coniectura, tres ob causas. Primo, vt intelligeretur omnium bonorum auctorem, & largitorem esse Deum; & ab eo esse omnia bona expetenda &

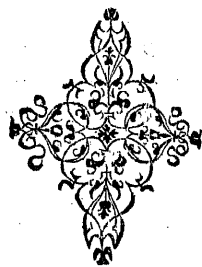
Cur somnium illud datum fuerit Salomoni.

D postulan.

postulanda, Deinde, vt manifestum fieret, quæ bonorum electio, & petitio, grata esse & accepta Deo: ea nimirum, quæ spiritualia bona corporalibus, cælestia terrenis, denique ad communem aliorum vtilitatem & salutem pertinentia. inanis & infructuosus præoptantur atque præferuntur. Ad extremum, vt exemplo Salomonis appareret & extaret, quanta sit Dei benignitas & munificencia erga seruos suos, quorû optata & postulata non solum impleat, sed etiam longe superet, & abundanter excedat. Ecce Salomon solum a Deo sapientiam postulauerat; præ hæc ceteris bonis, quæ hominibus pretiosissima & carissima sunt, contemptis: cui tamen Deus, & sapientiam supra ipsius votum, & reliqua bona, præter votum ipsius, largissime donauit.

Verum hæc nostra de somniis digressio & disputatio, hunc habeat terminum; vereor enim ne si longius producta sit, molesta & odiosa lectori esse incipiat. Quemadmodum enim somnus, quoad quietus & placidus est, membra dulcissime refouet

ac recreat, viresque reficit ac redintegrat; si tamen in eo nimis longanimisque serua & graua contingant somnia, corpus pariter atque animum languefacit, & debilitat: sic omnino cauendum nobis fuit, ne nostra hæc de somniis disputatio, præter modum longa, gratiã perderet legentium; & quam ex ipsa fortasse voluptatem ceperant, in fastidium odiumque conuerteret.

39
 A BENEDICTI PERERII
 SOCIETATIS IESV
 COMMENTARIORVM
 IN DANIELEM
 LIBER II.

CAPVT SECVNDVM.

B
 C
 D
 E
 N ANNO secundo regni Nabuchodonosor vidit Nabuchodonosor somnium, & conterritus est spiritus eius, & somnium eius fugit ab eo. Præcepit autem rex, vt conuocarentur arioli, & magi, & malefici, et Chaldæi, vt indicarent regi somnia sua, qui cum venissent, steterunt coram rege. Et dixit ad eos rex. Vidi somnium, & mente confusus ignoro quid viderim. Responderuntq. Chaldæi regi Syriacæ. Rex in sempiternum viue: dic somnium seruis tuis, & interpretationem eius indicabimus. Et respondens rex ait Chaldæis, sermo recessit a me: nisi indicaueritis mihi somnium, & coniecturam eius, peribitis vos, & domus vestrae publicabuntur. Si autem somnium, & coniecturam eius narraueritis, præmia, & dona, & honorem multum accipietis a me. Somnium igitur, & interpretationem eius indicate mihi. Responderunt secundo, atque dixerunt, rex somnium dicat seruis suis, & interpretationem illius indicabimus. Respondit rex, & ait, certe noui quod tempus redimitis, scientes quod recesserit a me sermo. Si ergo somnium non indicaueritis mihi, vna est de vobis sententia, quod interpretationem quoque fallacem & deceptione plenam composueritis, vt loquamini mihi donec tempus pertranseat. Somnium itaque dicite mihi, vt sciam quod interpretationem quoque eius veram loquamini. Respondentes ergo Chaldæi coram rege, dixerunt, non est homo super terram, qui sermonem tuum rex, possit implere: sed neque regum quisquam magnus & potens, verbum huiuscemodi sciscitatur ab omni ariolo, & mago, & Chaldæo. Sermo enim quem tu quæris, rex, grauis est: nec reperietur quisquam qui indicet illum in conspectu regis: exceptis diis, quorum non est cum hominibus conuersatio. Quo audito, rex in furore & in ira magna, præcepit vt perirent omnes sapientes Babylonis. Et egressa sententia, sapientes interficiebantur: quæ rebanturque Daniel, & socii eius, vt perirent. Tunc Daniel requisit

de lege atq. sententia ab Arioch principe militiae regis, qui egressus fuerat ad interficiendos sapientes Babylonis. Et interrogauit eum, qui a rege potestatem acceperat, quam ob causam tam crudelis sententia a facie regis esset egressa. Cum ergo rem indicasset Arioch Danieli, Daniel ingressus rogauit regem, vt tempus daret sibi ad solutionem indicandam regi. Et ingressus est domum suam, Ananiaeque & Misaeli, & Azariae sociis suis, indicauit negocium, vt quaerent misericordiam a facie Dei caeli super sacramento isto, et non perirent Daniel et socii eius, cum ceteris sapientibus Babylonis. Tunc Danieli mysterium per visionem nocte reuelatum est: & benedixit Daniel Deum caeli, & loquutus ait: sit nomen Domini benedictum a seculo & vsque in seculum, quia sapientia & fortitudo eius sunt. Et ipse mutat tempora & aetates: transfert regna atque constituit: dat sapientiam sapientibus, et scientiam intelligentibus disciplinam: ipse reuelat profunda et abscondita: et nouit in tenebris constituta: et lux cum eo est; Tibi Deus patrum meorum confiteor, teque laudo, quia sapientiam et fortitudinem dedisti mihi: & nunc ostendisti mihi quae rogauimus te, quia sermonem regis aperuisti nobis. Post haec Daniel ingressus ad Arioch quem constituerat rex, vt perderet sapientes Babylonis, sic ei loquutus est. Sapientes Babylonis ne perdas: introduce me in conspectu regis, & solutionem regi narrabo. Tunc Arioch festinus introduxit Danielem ad regem, & dixit ei: Inueni hominem de filiis transmigrationis Iudae, qui solutionem regi annuntiet. Respondit rex, et dixit Danieli cuius nomen erat Baltasar. Putasne vere potes mihi indicare somnium quod vidi, et interpretationem eius? Et respondens Daniel coram rege, ait, mysterium quod rex interrogat, sapientes, magi, & arioli, & aruspices nequeunt indicare regi. Sed est Deus in caelo reuelans mysteria, qui indicauit tibi rex Nabuchodonosor, quae ventura sunt in nouissimis temporibus. Somnium tuum & visiones capitis tui in cubili tuo, huiusmodi sunt. Tu rex cogitare coepisti in stratu tuo quid esset futurum post haec: et qui reuelat mysteria, ostendit tibi quae ventura sunt. Mihi quoque non in sapientia quae est in me plus quam in cunctis uiuentibus, sacramentum hoc reuelatum est: sed vt interpretatio regi manifesta fieret, et cogitationes mentis tuae scires. Tu rex videbas, et ecce quasi statua vna grandis: statua illa magna, et statua sublimis stabat contra te, et intuitus eius erat terribilis. Huius statuae caput ex auro optimo erat, pectus autem et brachia de argento, porro venter et femora ex aere: tibiae autem ferreae, pedum quaedam pars erat ferrea, quaedam autem fictilis. Videbas ita, donec abscissus est lapis de monte sine manibus: et percussit statuam in pedibus eius ferreis, et comminuit eos. Tunc contrita sunt pariter ferrum, testa, aes, argentum, et aurum, et redacta quasi in fauillam aestiuae areae, quae rapta sunt vento: nullusque locus inuentus est eis: lapis autem qui percusserat statuam, factus est mons magnus, et impleuit vniuersam terram. hoc est somnium. Interpretationem quoque eius

Psal. 111. 2.

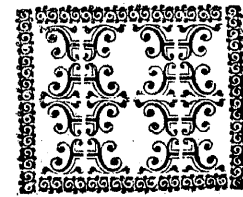
.

nostrorum

4.

A eius dicemus coram te rex. Tu rex regum es: & Deus caeli regnum & fortitudinem & imperium et gloriam dedit tibi: & omnia in quibus habitant filii hominum & bestiae agri, volucres quoque caeli dedit in manu tua & sub ditione tua vniuersa constituit; tu es ergo caput aureum. Et post te consurget regnum aliud minus te: & regnum tertium aliud aereum, quod imperabit vniuersae terrae. Et regnum quartum erit velut ferrum: quomodo ferrum comminuit & domat omnia, sic comminuet & conteret omnia haec. Porro quia vidisti pedum & digitorum partem testam figuli, & partem ferream, regnum diuisum erit, quod tamen de plantario ferri orietur, secundum quod vidisti ferrum mistum testae ex luto. Et digitos pedum ex parte ferreos & ex parte fictiles, ex parte regnum erit solidum, & ex parte contritum. Quod autem vidisti ferrum mistum testae ex luto, commiscebuntur quidem humano semine, sed non adhærebunt sibi, sicuti ferrum misceri non potest testae. In diebus autem regnorum illorum suscitabit Deus caeli, regnum quod in aeternum non dissipabitur, & regnum eius alteri populo non tradetur, comminuet autem, & confu met vniuersa regna haec: & ipsum stabit in aeternum. Secundum quod vidisti, quod de monte abscissus est lapis sine manibus, & comminuit testam, & ferrum, & aes, & argentum, & aurum, Deus magnus ostendit regi quae ventura sunt postea. & verum est somnium, & fidelis interpretatio eius. Tunc rex Nabuchodonosor cecidit in faciem suam, & Danielem adorauit: & hostias & incensum praecipit vt sacrificaret ei. Loquens ergo rex, ait Danieli, vere Deus vester, Deus deorum est, & Dominus regum, & reuelans mysteria: quoniam tu potuisti aperire hoc sacramentum. Tunc rex Danielem in sublime extulit, & munera multa & magna dedit ei: & constituit eum principem super omnes prouincias Babylonis: & praefectum magistratum super cunctos sapientes Babylonis. Daniel autem postulauit a rege: & constituit super opera prouinciae Babylonis, Sidrach, Misach, & Abdenago: ipse autem Daniel erat in foribus regis.

testa. 13.

DATAM fuisse Danieli à Deo somniorum intelligentiam, quod supra capitis primi extremis pæne verbis dictum est, probatur hoc capite, insigni quodam exemplo & argumento regis Nabuchodonosor, qui mirabile quoddam in quiete visum habuit; sed eius postea, somno excitatus, memoriã perdidit. Cum igitur eius somnii nosse significationem maxime cuperet, nec eam a suis sapientibus percipere posset, solus Daniel inuentus est, qui, & quale fuisset somnium, indicauit regi, & quidnam portenderet, verissime declarauit; quamobrem summam apud regem venerationem, summosque honores & dignitates consecutus est.

Anno secundo regni Nabuchodonosor.

Quis fuerit ille secundus annus Nabuchodonosor, quo anno accidit ei somnium quod narratur hoc capite.

BSECURVM est, quemadmodum computandus sit hic secundus annus regni Nabuchodonosor. Theodoretus significat esse intelligendum secundum annum ab exordio regni eius: sed falsam esse hanc intelligentiam, patet duobus argumentis; tum quia, postquam primo anno regni Nabuchodonosor, Daniel ductus est Babylonem, totum triennium consumpsit in addiscendis litteris & disciplinis Chaldæorum, priusquam in conspectum regis veniret, ut primo capite dictum est. Tum etiam, quia primo anno regni Nabuchodonosor, quo Daniel ductus est Babylonem, erat ipse Daniel annorum dumtaxat decem, ut supra docuimus; quocirca anno secundo regni Nabuchodonosor fuit vndecim annorum; in quam ætatem nullo modo conueniunt quæ de Daniele narrantur hoc capite; ipsum videlicet fuisse eo tempore in numero sapientum: & propter interpretationem somnii, fuisse constitutum a rege principem super omnes provincias Babylonis, & prefectum atque magistrum super sapientes Babylonis. Est igitur dictum verius, quod tradit Iosephus libro 10. Antiquitatum, eumque secutus hoc loco Hieronymus, secundum annum hic memoratum esse computandum, non ab exordio regni Nabuchodonosor, sed ab insigni quadam & admodum memorabili victoria, qua ille debellatis subactisque Moabitis, Ammonitis, Syrisque atque Ægyptijs, latissime imperium suum protulit, adeo ut quodammodo monarcha efficeretur. Hæc victoria parta est anno regni eius vigesimo tertio, ut lib. 10. Antiquitatum annotauit Iosephus. Quapropter hic secundus annus, fuit vigesimus quintus regni ipsius, & septimus Babylonicæ Iudæorum captiuitatis, scilicet post excidium vrbs & templi Hierosolymitani. Nec est sane cur ratio hæc computandi videatur cuiquam, vel insolens, vel improbabilis: nã etiã latini scriptores hac computandi ratione vtuntur. Etenim, quidam annos principatus Augusti Cæsaris numerant ab eo tempore, quo, imperare cœpit, hoc est, vel a primo eius consulatu, vel a triumuiratu, secundum quam computationem, imperasse dicitur quinquaginta sex annos. Alij recensent annos imperij eius, ab Actiaca victoria, cum deuictio Antonio, solus Romanum imperium, & monarchiam tenuit; atque hoc modo quatuor & quadraginta annos imperasse eum traditur. Ortum igitur Domini nostri, secundum priorem computationem, sub quadagesimo secundo anno principatus Augusti, secundum autem posteriorem chronologiam, sub trigesimo anno imperij eius fuisse dicemus. Simili igitur computandi ratione, hoc loco secundus annus regis Nabuchodonosor, ab illa memorabili & insigni torrentium victoria, computandus est.

Præce-

Præcepit rex ut conuocarentur arioli, magi, malefici, & Chaldæi,

MIS quatuor generibus sapientum, infra capite 4. & 5. additur quintum genus, scilicet aruspicum vel augurum. Quanquam Lyranus & Carthusianus eosdem esse putant, qui primo & secundo capite nominantur arioli, & qui capite 4. & 5. appellantur aruspices. Verum secus res habet, ut mox ostendemus. In his autem quinque artibus, omnis Chaldæorum sapientia, in qua Daniel excellenter versatus fuit, continebatur. Ariolos, vetus translatio latina, teste Hieronymo, appellauit sophistas; sed græca versio nominat *επιροισδοι*; hoc est incantatores; qui, ut Hieronymus breuiter exponit, verbis rem peragunt. Hi namque sunt, qui certis verborum, carminum, characterum, seu figurarum incantamentis plantas, animalia, etiam homines excantant, dæmones item aduocant, per quos futura diuinant, mira que patrant; lege quæ Plinius de istorum potentia, libri 28. cap. 2. scribit. Magos, vetus translatio latina, ut refert Hieronymus, nominauit philosophos; nempe sunt magi apud barbaros, quod philosophi apud Græcos; scilicet humanarum diuinarumque rerum scientiam profitentes. Horum tanta fuit olim apud reges auctoritas, ut nemo Persarum rex esse posset, ut ait Cicero libro primo de Diuinatione, qui non ante magorum disciplinam perciperet: & ut tradit Plinius initio 30. libri, magi toto Oriente regum regibus imperabant: auctore item Hieronymo, omnia reges, de magorum consilio & sententia faciebant: de quorum numero existimat ipse, fuisse tres illos magos, qui, ad Christum Dominum adorandum, duce stella, Bethleem venerunt. De magorum autem origine, disciplina & decretis, lege quæ scribit Laertius in proemio sui operis, & Plinius primo capite libri 30. Eusebius item lib. primo de Præparatione Euangelica: licet apud istos auctores, vocabulum magi latissime pateat, supra dictas quinque sapientum disciplinas ferme complexum. Malefici, quos græca versio vocat *φαρμακοι*; id est veneficos seu maleficos, Hieronymo interprete, sunt qui sanguine & victimis vtuntur, ac sæpe corpora mortuorum contingunt, vulgo necromantici appellantur. Lyranus & Carthusianus maleficos esse dicunt, qui homines a sensibus alienant, aliquid circa ipsos vel loquentes, vel operantes, quibus sic alienatis, multa reuelantur a dæmonibus: a quibus etiam ludificati, per varia visa phantasiæ impressa, putant illi, & dicunt postea, se longinqua terrarum spatia peragrassè, conuiuatos esse cum Diana & alijs, mira vidisse, audisse, & gustasse, talia scilicet, qualia hodieque strigibus contingere legimus. Aruspices sunt qui inspectis animantium extis, futura prænosci ac prædici posse putant. Augures qui ex auium volatu, cantu, passuque, futurarum rerum prænotionem & diuinationem aucupantur.

E Chaldæi, principem locum tenebant apud Babylonios, inter omnes sapientes: quãobrem conuocatis alijs sapientibus, inter solos tamen Chaldæos & regem, sermonem esse habitum, legimus in hoc capite: erant autem Chaldæi professione astrologi, potissimum autem genethliaci, qui, ex inspectione & obseruatione siderum futuros rerum omnium, non modo naturalium sed etiam rerum humanarum euentus se, præuidere ac prædicere posse iactabant: cuius disciplinæ habere se obseruationes per quadringenta & septuaginta millia annorum collectas & rebus ipsis comprobatas, ut tradit Cicero in libris de Diuinatione, gloriabantur. Verum de Chaldæorum doctrina, & decretis, ac diuinationibus, multa cognitu digna tradit Diodorus Siculus capite octauo libri tertii, de quibus pauca, scilicet memorabilia circumscribendo oratione, hic adscribã. *Chaldæi* (ait) *Babylonicorum antiquissimi, eo loco sunt apud Babylonios, quo in Ægypto sacerdotes, cuius Deorum deputati, per omnem vitam philosophantes, augurij, sacris, & quibusdam incantationibus, mala auertere ab hominibus, & bona afferre existimabantur, auguria insuper, somnia & prodigia interpretari soliti, nec non & quæ ad sacra speculanda pertinent, peritissime tenentes, quorum decreta erant: mundum esse sempiternum, principio, sineque carentem, Dei potestate ac sapientia factum, eiusdemque summa ratione.*

Qualis fuerit antiquus, sapientia Chaldæorum.

Arioli,

Magi,

Malefici,

Aruspices,

Qualis fuerit professio eorum qui proprie vocabantur Chaldæi.

ratione, consilioque gubernari deditissimi erant: siderali scientiæ, ex astrorum animaduersione, quæ cuique hominum in vita aliquando essent euentura, diuinantes: nam Alexandro Magno, & victoriam Darij, & mortem quæ ipsum manebat Babylone, prænuuntiarunt; similiaque deinde Antigono, Nicanori, & Seleuco prædixerunt. Quin etiam idiotis futura, ita euidenter vaticinabantur, vt mirum, & supra ingenia hominum esse videretur. Omnes certe concedunt Chaldæis supra ceteros mortalium, scientiam astrologiæ: in qua illi se per quadringenta tria annorum millia vsque ad Alexandrum Magnum obseruationes astrorum collegisse prodiderunt. Hactenus de Chaldæis, ex Diodoro.

Cur Daniel non vna cū alijs sapientibus accersitus fuerit a rege.

Sed quæret aliquis, cur rex Daniele simul cum alijs sapientibus non conuocauerit? Respondendum est, regem non iussisse vllum sapientem nominatim accersiri; sed mandasse tantum, vt qui in vnaquaque supradictarum quinque artium sapientissimi essent, ad se adducerentur. Sed alij sapientes mandatum hoc regis calauerunt Daniele, ne is videlicet præferretur ipsis sapientia, & quæ a rege sperabant præmia, solus auferret. Ac licet rex proprio experimento compertum habuisset, Daniele omni sapientia ceteris esse longe præstantiorem, vt extremo capite primo dictum est; artamen facile fuit post viginti duos annos, tantum enim temporis interea præterierat, Danielis obliuionem animo regis obrepisse; præsertim vero cum Daniel nõ ambitiose iactaret, & in publico magnificaret sapientiam suam, vt faciebant alij, nec artes illas Chaldæorum exerceret, quin omnem eorum sapientiam paruipenderet. Fit etiam credibile, quia Daniel non venerat cum alijs sapientibus ad regem, ipsum existimasse, Daniele sapientia sua diffusum, venire in conspectum suum non esse ausum.

Responderunt Chaldæi regi Syriace.

RANT quidem illi sapientes ex diuersis prouincijs, quarum nativæ linguæ diuersæ erant; sed quia chaldaica seu syriaca lingua vel erat communiter omnibus nota, vel erat qua rex utebatur, propter ea illi ea sunt vsi: nisi forte soli Chaldæi fuerunt, qui suo & aliorum sapientum nomine, quæ hic narrantur, propria lingua dixerunt regi. Sed vtrumque sit, illud certe constat ex hoc loco, chaldaicam vel syriacam linguam diuersam esse a pura hebræa. Nam ab exordio huius libri, vsque ad hunc locum, & lingua & scriptura fuit hebræa: hinc vsque ad finem septimi capitis, scriptura quidem hebræa est, sed sermo chaldaicus: inde vsque ad finem duodecimi capitis, rursus & sermo, & characteres sunt hebræi: residuum libri, græce tantummodo scriptum inuenitur. Hoc ipsum argumentatur Hieronymus contra Philonem, qui dixit eandem fuisse linguam chaldæam & hebraicam, quoniam Abraham pater Hebræorum, fuerit Chaldæus; ex eo quod supradictum est, Daniele & eius socios, litteras, & linguam Chaldæorum didicisse: atqui callebant ipsi linguam hebræam vt nativam ipsis, cui si eadem fuisset chaldaica, quid attinebat eam discere. Idem confirmari potest eo quod scriptum est in 4. libro Regum c. 18. Ramsacem missum a rege Sennacherib Hierosolymam, vt ludæos ad deditiorem sollicitaret, rogatum esse ab Eliachim pontifice ne loqueretur coram populo hebraice, sed suo sermone syriaco vteretur. Ad iuce, quod per Hieremiam cap. 5. sic ait dominus: *adducam contra te, domus Israel, de longinquo gentem antiquam, & robustam, cuius tu linguam ignorabis, nec quid loquatur intelliges*: significat autem Deus his verbis gentem Chaldæorum, quæ urbem & templum hierosolymitanum destructura erat, & ipsos ludæos in longam duramque seruitutem abstractura. Facendum tamen est, post captiuitatem babyloniam, propter diuturnam ludæorum cum Chaldæis conuersationem, vulgarem Hebræorum linguam, quæ vulgo erat in vsu, permixtione sermonis chaldaici infectâ, & vitiam esse: ita vt ab eo tempore vsque ad tempus Domini nostri, vulgaris lingua ludæorum mixta esset ex hebræo & chaldaico sermones; pura vero lingua hebræa, in sacris biblijs conseruata est, eiusque scientia penes Rabinos erat.

Refellitur Philo, ratus linguam hebræam non fuisse diuersam a chaldaica.

Respon-

A Responderunt Chaldæi regi, non est homo super terram, qui sermonem tuum, rex possit implere.

IN hoc responso Chaldæorum, quatuor sunt ab illis dicta, quæ consideratione digna sunt, nec tacita præteriri conuenit. Primum aiunt, dormientium visa & somnia nulli mortalium nota esse posse. Hoc verum est, si de naturali & certa cognitione accipiatur. Siquidem, vt aliquid sit naturaliter homini cognitum, non satis est, ipsum esse rem quandam corporalem, vel materialem, aut non excedere vim & potestatem humanæ intelligentiæ: sed præterea necessarium est, vt si fuerit singulare, & extra eum, a quo intelligendum est, eiusmodi sit, vt moueat sensus exteriores, per quos omnis cognitio humana intrat & penetrat vsque ad mentem; aut per se, vt sunt objecta sensuum exteriorum: aut per aliud, quod sit cum re sensibili aliqua ex parte necessario coniunctum, sitque certum eius signum; quia ratione intelligentiam, quæ mouet cælum, cognoscimus per motum cælestem; & animam per operationes corporis externas, & sensibus manifestas. Somnia vero, si præterita sint, vel futura, nec per se possunt mouere sensus, quia non existunt actu; nec per aliud quod sit certum eorum indicium; non enim talia extant eorum signa. Præsentia vero somnia aliorum hominum, cum sint interiores affectiones phantasiæ, sensus nostros latent, non minus quam phantasmata, & visa brutorum: possunt tamen qualia sint ea somnia, conijci, aut ex verbis dormientium, si quid loquantur: aut ex aliquo gestu vel motu corporis, quem dormientes edant.

Quale esse necesse sit, quod ab homine naturali & certa scientia comprehendèdum sit. Aliena somnia non posse ab ullo certe cognosci.

C Alterum dictum Chaldæorum fuit, eiusmodi somnia esse Dijs nota: quod quidem verum est, intelligendo nomine Deorum, non modo verum & vnicum Deum, sed etiã angelos, quos etiam Deos appellabatur gentilitas. Nam cum somnium sit corporalis quædam affectio, & in corporali subiecto inhærens, ex se quidem subiacet naturali cognitioni angelorum. Quatuor tamen ex causis accidere potest, vt somnium aliquod etiam angelum lateat: primo si ad ipsum angelum non aduertat intelligentiam: deinde, si a Deo prohibeatur aduertere: tum, quatenus somnio etiam miscetur operatio intellectus, quæ latet angelum; postremo si fuerit somnium a Deo missum, significans res futuras: etenim huiusmodi somnium, ipsum quidem per se manifestum esse potest angelis, vt vero significatum est futurorum, nisi Deo reuelante, nequaquam.

Hominum somnia, per se quidem patienti cognitioni angelorum, sed ex quatuor causis potest accidere, vt ab illis non cognoscantur. De cõsolatione atque conuersatione Deorum cum hominibus variæ philosophorum opinionones.

D Tertio loco aiunt Chaldæi, Deos non cõuersari cum hominibus: de quo varia sunt veterum philosophorum sententia. Epicurei nanque Deos cælestes faciebant, sed nullius rei curiosos, planeque otiosos, quippe nihil quod extra ipsos esset, agentes aut curantes. Veteres quidam Peripatetici, Aristotelis, vt putabant, vestigia secuti, totidem fecere Deos cælestes, quot sunt cæli, nec alia in re, quam in perpetua cælorum conuersatione occupatos, nullumque cum rebus sublunaribus habentes commercium nisi per lumen motumque cæli. Platonici, quorum sententiæ adscribi possunt etiam Stoici, præter Deos cælestes, faciunt alios in aere habitantes, quos communi vocabulo demones appellant: sed horum, alios suapte natura bonos, & humano generi beneuolos ac beneficos, a quibus scilicet vera somnia & oracula, omnisque magia naturalis, impertiuntur hominibus; alteros autem demones, sua natura malos, subdolos, fallaces, & deceptores hominum. Atque hæc duo genera demonum consuetudinem & commercium habere cum hominibus: Deum autem proxime non immiscere se rebus humanis, nec societatem & consuetudinem inire cum hominibus: sed commercia & colloquia inter Deum & homines siue vigilantibus ipsis, siue dormientibus, per demones, tanquam internuntios & interpretes, agitari & confici. Lege quæ contra hanc opinionem Augustinus lib. 8. de Ciuitate Dei cap. 20. & 21. & lib. 9. cap. 9. copiose & acute disputauit.

At enim uero, christiana & diuina philosophia, sicut vnum dumtaxat Deum in tribus personis diuinis agnoscit & ueneratur; ita sentit, omnes angelos a Deo factos, in initio quidem bonos, sed libera voluntate in bonum æque, ac malum mutabiles; & eorum

Verissima sententiã christiani de angelis tam bonis quam malis.

rum

rum quosdam in accepta bonitate perstitisse; alios vitio suo, ea priuatos, euasisse in perpetuum malos. Illos, partim Deo semper assistere; partim in conuersandis orbibus caelestibus vt fere theologi arbitrantur, ad diem vsque iudicij occupari; multos item in terras demitti ad exequenda Dei ministeria circa homines, vel singulorum hominum tutelam, vel regnorum atque prouinciarum curam gerentes. Hos autem conuersari cum hominibus, etiam cum nonnullis familiarissime, plurimis diuinæ scripturæ sententijs & exemplis manifestum est. Malos porro angelos docet scriptura, vel in infernum detrusos esse, a quibus damnatorum hominum animæ torquentur: vel in hoc aere ad exercendos, probandosque homines versari. His multiplex & frequens cum hominibus esse commercium, satis superque compertum est duplici experimento; altero energumenorum, quorum quidam plane idiotæ, visi sunt latine, græcè, & hebraice loqui, & de rebus philosophicis, ac theologicis erudite disputare: quædam etiam, humana ratione ipsis incognita, enuntiare. Idem constat experimento magorum, quorum nonnulli faciunt subito apparere varias animantium species, statuas ligneas ambulare, & more humano loqui, & quæ disunctissimis in regionibus aguntur, declarare. Mira hæc opera, tam energumenorum, quam magorum, reuocare ad humorè melancholicum, vt placet medicis, & Aristoteles innuit in 30. sectione Problematum, vel referre ad vim & potentiam astrorum, vt nugantur astrologi, est profecto perquam ineruditum & insulsum. Negare vero prædicta experimenta, extremæ impudentiæ & contumaciæ videtur. Necessè igitur est, ea opera referre ad substantias quasdam incorporeas & intelligentes, naturali potentia, & scientia, hominibus superiores ac præstantiores. Lege quæ in hanc sententiam fuisse disputat beatus Thomas lib. 3. aduersus Gentes cap. 104. & 105.

Duplex experimentum quo non dubie constat, esse dæmones.

An comperto somnio, sciri possit ab homine, eius somnii significatio.

Quarta & extrema istorum Chaldæorum sententia fuit, si rex indicaret eis suum somnium, se quid significaret & portenderet id somnium, explicaturos. Hoc præcise dictum, non est verum: recteque eos redarguit rex. Nam si non poterant scire somnium ipsius regis iam præteritum & quod iam actu fuerat, nec poterat non fuisse; quæ ratione scire potuissent res futuras quæ illo somnio præsignificabantur? etenim futura, nec sunt actu, nec fuere vnquam, & ex se incerta sunt, causasque habent indeterminatas. Præterea, idem rex, vt narratur infra cap. 4. proprio experimento deprehendit, istorum professionem & promissionem esse inanem & falsam; cum enim alterum quoddam somnium suum illis ipsis exposuisset, nullam illi significationem & interpretationem eius somnii adinuenire potuerunt. Et vero, si somnia fuerint diuina, quæ sit eorum significatio, nisi diuinitus, sciri non potest: nec diabolica, nisi docente dæmone nota sunt: & isti negarunt dæmones, siue Deos, conuersationem habere cum hominibus. Quotidiana somnia, quia inordinate inconstanter ac temere contingunt, certam habere cognitionem, aut interpretationem non possunt. Naturalia vero somnia ex certis & naturalibus causis profecta, significationem faciunt, & signa continent aliquarum rerum; sed eorum cognitio & interpretatio, ad medicos & physicos pertinet, nec Chaldæorum, ariolorum, aut maleficorum artibus continetur.

Ipsè mutat tempora & ætates: transfert regna & constituit: ipsè reuelat profunda, & nouit in tenebris constituta.

Quomodo Deus mouet tempora & ætates.

M V T A T Deus tempora, vel naturaliter, vicissitudines faciens dierum & noctium, ætatis atque hyemis, temporis sereni ac nubili, salubris & pestilentis. Vel modo supernaturali, aut longius producendo diem quam natura fert, sicut enenit tempore Iosue ac regis Ezechia: aut mutando naturalem rerum ordinem atque processum, sicut accidit in eclipsi Solaris tempore passionis Domini nostri. Mutat ætates, vel minuendo in commune vitam hominum, quemadmodum post diluuium factum est: vel priuatim minuendo vitam alicuius hominis, vel in poenam eius, vt contigit Moyfi & Aaroni, vel in eius bonum & vtili-

A & vtilitatem. Nā de quodam homine electo, & Deo caro scriptum est in libro Sapien-
tia cap. 4. raptus est, ne malitia mutaret intellectum eius. Contra vero quibusdā pro-
rogat vitam, vt regi Ezechia: annos quindecim, vltra naturaliter ei vitæ spacium præ-
stinum, adiiciens

A Dicitur Deus transferre regna, vt intelligatur in manu Dei esse omnem potesta-
tem & dominationem; quæ est in terris, sicut in libro Ecclesiastici cap. 10. scriptum
est. *¶ in manu Dei est potestas terræ. ¶ & Dominus dixit Pilato, ¶ non haberes potestatem vll-*
lam in me, nisi esset tibi desuper data. ¶ Arguit præterea translatio regnorum, breuitatem &
instabilitatem humanarum rerum; ne videlicet principes viribus suis, bonisque con-
fissi, securos se ac beatos putent. Transfert etiam Deus regna ex vna gente in alias, pro-
pter impietatem & iniquitatem. Nam a Chanaanais regnū transiit ad Iudæos, a Sau-
le ad Dauidem, a Salomone ad Ieroboam: scriptum enim est in capite decimo libri Ec-
clesiastici *¶ regnum a gente in gentem transfertur propter iniustitias, & iniurias, & contumelias, & di-*
uersos dolos. ¶ & paulo infra ¶ sedes ducum superborum destruxit Deus, & sedere fecit mites pro eis. ¶
Cōstituit autē Deus reges variis modis, & variis de causis; aliquādo enim homines im-
probos euellit ad regnum, quia hoc populi improbitas commeruit; ipse enim, vt ait
Iob. 3. 4. regnare facit hypocritam propter peccata populi: & per Isaiam cap. 3. domi-
nus inquit, *¶ dabo eis pueros principes, & effeminati dominabuntur. ¶* Interdum sinit barbaros
& crudeles homines dominari populo suo, quo grauisima eius scelera puniat: quem-
admodum per regem Afsyriorum puniuit decem tribus Israel; quamobrem per Isai-
am appellat eum virgam furoris sui: & per regem Nabuchodonosor castigauit pec-
cata tribus Iuda, quam ob causam per Ezechielem nominat eum seruum suum, sicut
etiam rex Artala nominabat se flagellum Dei. Nonnunquam Deus creat aliquem re-
gem, vt per eum animaduertat in alium regem, a quo grauiter est offensus; hanc ob
causam iussit Deus, Iehu regem Israel vngi, ad delendam posteritatem impii regis A-
chab. Denique quosdam effert Deus ad regalem dignitatem & potentiam, propter
populi sui & seruatorum suorum vtilitatem & cōsolationem. Legimus apud Isaiam ca-
pite. 45. & in principio libri Esdræ, Cyrum euectum esse a Deo ad amplissimum im-
perium, vt ipse populum hebræum seruitute liberatum, in patriam dimitteret ad in-
staurandum templum suum. Constantinus quoque, propter vtilitatem Ecclesiæ, diuina
ope debellatis omnibus suis hostibus, solus amplissimum a Deo consecutus est im-
perium. Porro illis verbis, *¶ ipse reuelat profunda & abscondita, & in tenebris constituta ¶* signifi-
ficari possent, tria genera rerum, quæ supra omnem sunt naturæ creatæ cognitionem.

Deus transfert regna, & cur.

Cur sinit Deus barbaros & impios regnare & populo suo dominari.

B Vnū est rerum supernaturalium, cuiusmodi sunt mysteria nostræ fidei, vt Trinitatis,
Incarnationis & Eucharistiæ, quæ dicuntur hic profunda. Alterum eorum quæ vocat-
ur arcana cordium, vt sunt propriæ voluntatis & intellectus actiones, nominantur
autem hoc loco abscondita. Tertium est eorum quæ in scholis appellantur futura cō-
tingentia, quæ nec sunt actu, nec fuere vnquam, nec in causis suis determinate conti-
nentur, ob idque certam cognitionem parere non possunt: hæc nominantur in præ-
sentia in tenebris constituta. Vt enim se habet ad sensum oculorum lux & tenebræ; sic
ad cognitionem intellectus, potentia & actus. Atque huius triplicis difficultatis in-
telligendi similitudinem quandam in visu licet cernere, minime alienam; cui quædā
ignota sunt, quia longe distant; alia quia sunt in tenebris; nonnulla quod aliquo im-
pedimento ab ipso visu oblitescunt. Circa illa verba *¶ inueni hominem de filijs transmigratio-*
nis Iuda ¶ breuiter adnotandum duxi, tres fuisse intra viginti annos captiuitates bā-
bylonicas Iudæorum, sub eodem rege Nabuchodonosor, easque omnes in scriptura
nominari transmigrationses, Prima fuit sub rege Ioachim, quam vocat transmigratio-
nem scriptura hoc loco; illius enim captiuitatis particeps fuit Daniel. Altera sub re-
ge Ioachim seu Iechonia, quæ dicitur transmigratio ab Ezechiele cap. primo & 40. &
Hieremia cap. 24. a diuo etiam Matthæo cap. primo. Tertia sub rege Sedechia, quam
Hieremias cap. primo etiam transmigrationsis vocabulo appellat; licet hoc nomē ma-
gis in secunda captiuitate vsurpatum & tritum sit.

Tria genera rerum quæ omne creatæ naturæ intelligentiā excedunt.

Similitudo.

Nomē trās- migrationis in tripli- ci captiuitate bābyloni- ca dictum inuenitur.

C **D** **E**

Tu rex cogitare cœpisti in stratu tuo, quid esset futurum post hæc.

D. Gregorii
sententia de
latitudine
& efficacia
prophetiæ:

H Vnec locū exponit Gregorius in prima Homilia super Ezechielem: cū enim docuisset prophetiā non tantū esse futurorū, sed etiam præteritorū & præsentīū, ea ratione vt sunt illa homini occulta & incōprehensibilia, subdit, prophetiæ tēpora præterita, & futura, inuicē sibi concinere ad probationē; vt aliquando ex futuris præterita, aliquādo vero ex præteritis probentur futura: & cū prius illud, exēplo Moysis ostendisset, de hoc posteriori quod ad rem nostram facit, quemadmodum in ipso prophetiæ spiritu ex præteritis probentur futura, exemplum ponit huius somnij quod Daniel est interpretatus. Pe-
B tijt rex babilonicus, inquit Gregorius, ex suis sapientibus, non tantum somnij interpretationem, sed etiam quale fuisset somnium quod ei acciderat, & ex memoria effluerat; vt nimirum ex præterito colligeret, siquid in eorum responsionibus certum teneret: quibus negantibus id scire se posse, adductus est Daniel, qui non solum hoc respondit, quod interrogatus est, sed etiam ipsam somnij originem explicauit, dicens, *Tu rex cogitare cœpisti in stratu tuo, quid esset futurū post hæc.* & paulo post, *Tu rex videbas, & ecce quasi statua vna grandis.* cuius somnij, mox vt ordinem dixit, quicquid ex eodem venturum sequebatur, aperuit. Pensamus ergo ordinem prophetiæ: a cogitationibus venit ad somnium, a somnio peruenit ad futura. Qui ergo ipsam, vt ita dicam, radicem somnij protulit, profecto ex præteritis probauit, quod vera essent quæ de futuris diceret. Prophetia autem præsentis temporis, nec præteriti attestatiōe indiget, nec futuri: quia cum res occulta per prophetiæ verba detegitur, veritati illius, res ipsa quæ ostenditur, attestatur. Hæc ibi Gregorius. Idem in 4. libro Dialogorum capite. 48. sex causas memorat somniorum, aut enim, inquit, ex plenitudine, vel inanitate corporis somnia existunt; aut ex præcedentibus in vigilia cogitationibus & curis; aut ex illusione dæmonis; aut ex cogitatione hominis simul & dæmonis illusione; aut ex reuelatione Dei; aut denique ex cogitatione, & reuelatione Dei. In hoc autem postremo genere somniorum, reponendum est somnium hoc Nabuchodonosor.

An somnium
regis Nabu-
chodonosor
ex causis na-
turalibus ei
accidere po-
tuerit.

Ne quem autem subeat suspicari, propterea somnium hoc naturaliter illi regi potuisse accidere, quod somnium fuerit congruens cum antecedentibus eius cogitationibus & curis: naturale autem sit, vt qualia quisque vigilans diu multumque cogitauerit, talia frequenter dormiens somniet: frequens enim, aut vehemens in vigilia phantasiæ commotio, naturaliter similes in somno eiusdem phantasiæ motus & phantasmata excitat; ne quis, inquam, id forte de hoc somnio suspicetur, scire conuenit, cogitationem & curam vigilantis, aliquando esse causam subsequenti somnij, cum illud ipsum somniatur, quod in vigilia fuerat animo agitatum: tunc autem somnium est signum, nō quidem futuri, sed præteriti; similiter vt effectus, naturaliter signum quoddam est suæ causæ. Nonnunquam vero præcedens in vigilia cogitatio, non est causa consequentis somnij, sed tantum præparatio quædam animi ad illud accipiendum; vel potius idonea quædam occasio atque opportunitas, vt somnium tunc homini datur: sic beato Iosepho deliberanti sponsam suam beatissimam Mariam dimittere, dormienti somnium a Deo datum est, ad eius cogitationes pertinens, quo scilicet verabatur dimittere sponsam, & vnde illa prægnans esset docebatur. Simili ratione huic regi, de futuro regni sui statu anxie cogitanti, apte & opportune missum est somnium, & sui, & aliorum regnorum conuersiones significans: scilicet, vt ex conuenientia significationis somnij cum prægressa cogitatione sua, agnosceret rex, interpretationē Danielis, non esse fictam, sed veram, fideque dignam.

Quid sit sen-
tiendum de
sōniis, quæ
Gentiles, vt
vera & diui-
na tradide-
runt.

Verum quid dicturi sumus de multis somniis futura hominum euenta significantibus, & hominibus ethnicis, atque impijs, nec a Deo, vt credere par est, datis; in quibus colligendis Cicero in libro de Diuinatione, & Valerius Maximus libro primo cap. 7. copiosi ac diligentes fuerunt? Respondebimus, pleraque istiusmodi somniorum conficta esse, vel ab ipismet quibus accidisse fertur, quo maiorem illi apud homines sibi obser-

A obseruantiam & venerationem acquirerent: vel ab ipsis scriptoribus, quo mirabiliora essent quæ narrabant, ea supra verum magnificentibus. Sed esto, talia somnia non nunquam acciderint, & vera euaserint; id tamen quia rarissime contingit, casu ac fortuito accidisse putandum est. Quid enim mirum, ex innumerabilibus somnijs falsis, vnum aut alterum cecidisse? Quod si nos yrere insistant, multa eius generis contingi se; etiam id facile expediemus, affirmantes ea somnia potuisse a dæmone mitti, & ingeri dormientibus, quo videlicet homines in superstitiosam omnium somniorum obseruationem induceret. Potest autem dæmon in dormientibus exprimere somnia præsignificantiæ res futuras, eas dico, quæ, vel ex certis causis naturaliter euenturæ sunt, vel quas, dæmon ipse aliquanto post tempore facturus est, vel quas, si non certis argumentis, probabilibus tamen signis futuras coniectat.

B

Qui reuelat mysteria, ostendit tibi rex, quæ ventura sunt.

L I V D quod in Euangelio legimus, ait hoc loco Hieronymus: *qui somnium suum oriri facit super bonos & malos;* etiam super Nabuchodonosor intel-
C ligamus esse completum. Tanta est enim clementia Dei, vt etiam regi im-
pio & barbaro, dispensationis suæ qua mundum regit, mysteria reuelaret. Sed eius rei tres possumus afferre causas, præter alias supra positas.

Primo quidem id fecit Deus, vt rex superbus & crudelis, agnoscens instabilitatem & breuitatē regni sui, non multo post, ad aliā gentem transferendi, spiritus suos deponeret, seque submitteret vero Deo, in cuius potestate esse disceret, regna, quibus antequam vellet dare, vel auferre: nec superbe insultaret Hebræis, tunc sub ipso captiuis, eosue inhumaniter tractaret, cum animo suo reputans, eandē quæ illis contigerat, sibi quoque paratam esse regni mutationem & euersionem. Deinde vt scirent homines qui terrenorum regnorum amplitudine & potentia subnixi, se in summa felicitate esse putant, esse aliud quoddam regnum diuinum, & æternum Christi domini & seruorum eius, tanto ceteris omnibus præstātius, quanto cælum terræ, æternitas temporis, Deus homini præstat: & sic iam ex eo tempore cognitio quædam venturi Christi, & regni eius, in animis mortalium sereretur. Postremo, vt cunctis mundi huius principibus manifestum fieret, omnem eorum potentiam & gloriam, caducam, fluxam, & instabilem somnij atque imaginis esse. Lege Psal. 36. & 72. & caput 20. Iob.

Tres causæ
cur Deus
hoc mystico
tato somnio
dignatus sit
regē Nabu-
chodonosor.

D Sed quia locum hunc Philo Iudæus disertissime grauissimeque tractauit, verba eius ex libro qui inscribitur, Quod Deus sit immutabilis, nec me piguit hic adscribere, nec lectorē tædebit legere. Sic autē scribit. An putas rem vllam mortalem vere esse, & non tanquam in suggestu quodam, ab inani & incerta opinione suslineri, non aliter quam somniorum ludum? Quod si non libet singulorum fortunas perquirere, vide regionum integrarum, & gentium mutationes. Floruit quondam Græcia, sed Macedones potentiam ei abstulerunt. Postea Macedonia prævaluit opibus; sed diuisa in plures portiones, sic debilitata est, vt tandem omnino interiret. Ante Macedonum imperiū, inclita fuerat Persarum felicitas, sed vna dies tam ingenti regno finem attulit, & nunc Persæ, penes quos paulo ante fuerat imperium, sunt Parthorum prouincia. Fuit Ægypti olim perampla, & magnifica potentia, sed, nubis in modum præterijt eius felicitas. Quid Aethiopes, quid Carthago in Africa, quid Pontici reges, quid Europa, Asiaque, vt compedio dicā, totiusque orbis habitabilis? nonne more nauis sus deque iactatæ marinis fluctibus, nunc secundis ventis, nunc aduersis vtitur? Nā verbū diuinū choreas in orbē ducit, quod vulgus hominū fortunā nominat, & omnes gentes circumlustrando, nunc his, nunc illis imperia, vel tribuit, vel adimit. Nihil igitur est in humanis rebus præter umbrā, auramque leuissimā, sine mora præteruolantem: eunt enim vltro citroque, tanquam æstuaria. Nam & marini æstus, nūc cum magno impetu sonituque accedunt, & longe lateque per littora diffunduntur, vndis stagnantibus: nunc refluent retro, nec solum terram, sed maris etiam partem aquis nudatam, in similitudinem continentis redigunt. Simile quiddam accidit, quando fortuna, postquam

Præclara
Philonis sē-
tētia de uo-
lubilitate
atque insta-
bilitate re-
gnorum hu-
ius mundi.

E

populosam

populosam aliquā gentē inundauit magnis felicitatibus, fluxu aucto, ne guttā quidē finit reliquā, deletis etiā pristinae opulentiae vestigijs. Hactenus sunt Philonis verba. **A**

Mihi quoque, non in sapientia quae est in me plusquam in cunctis viuentibus, hoc sacramentum reuelatum est.

SUpra etiam dixerat Daniel *§ mysterium quod rex interrogat, sapientes, arto- li, magi, & aruspices nequeunt indicare regi, sed est Deus in caelo reuelans mysteria.* *§*

Ex utroque loco satis apparet, significationem & interpretationem huius somnij, nulla hominum ratione, & artificio cognosci & adinueniri potuisse. Et recte sanie: nam si Deus voluit persuasum & certum esse re-

Bgi, illud somnium non naturaliter, aut humanitus, sed diuinitus ipsi accidisse, conueniens profecto fuit, ut eiusmodi daretur, cuius intelligentia non posset a quoquam mortalium humana ratione comprehendi. Deinde, somnium illud, significabat futura hominum euenta, quin etiam Dei consilia & decreta, quarum rerum certa cognitio, humanae mentis vim & captum exuperat. Ad hoc, somnium illud, cum esset signum futurorum, aut erat signum naturale, aut voluntarium. Non naturale, nam quod naturale signum est alicuius rei, vel causa est eius rei, vel effectus, vel cum causa effectiue naturaliter & necessario coniunctum; denique naturale signum connexionem quandam naturalem & conuenientiam cum re significata habeat necesse est. Horum autem nihil conuenit in illud somnium comparatione earum rerum quas significabat. Neque enim statua illa, vel secundum materiam, vel secundum figuram, habebat naturalem conuenientiam cum regnorum conuersionibus & euerfionibus quas significabat. **C** Si autem erat signum voluntarium, & ut patet, non ex voluntate hominum, sed ex sola Dei voluntate profectum, constat nemini potuisse significationem eius esse notam, nisi cui voluntas Dei esset patefacta. Adijce, quod illa statua per se considerata, remotaque Dei reuelatione, multa & varia significare poterat, scilicet, vel variam mutationem euenturam circa personam ipsius regis, vel circa successores ipsius, vel circa regna, & reges alios, quam qui reuera significati sunt. Patet hoc ipsum argumento nostrorum concionatorum, qui illam statuam & imaginem varie usurpant, & ad innumeras propemodum res significandas applicare & accommodare solent. Sed enim, obicit aliquis, fuisse olim apud Gentiles, somniorum coniectores & interpretes, qui multa somnia significantia res futuras, vere interpretabantur. Atqui, tanto plura illos falso interpretatos esse constat, ut quorum veridici interpretes fuerunt, aut casu & temere, aut sagacitate quadam, & solertia humanae mentis fuisse existimandum sit. **D** Quin saepenumero illi, idem somnium contrarie interpretabantur. Narrat. Q. Curtius lib. 3. somnium quod Dario regi, paulo ante praelium quo primum ab Alexandro superatus est, acciderat, vates contrarias in partes esse interpretatos: alios enim id somnij victoriam Dario, alios contra, Alexandro portedere, respondisse. Accipe aliud exemplum a Cicerone in libro secundo de Diuinatione positum: cursor ad olympia proficisci cogitans, vidit in somno aquilam se esse factum; consuluit vates: vnus dixit, ipsum procul dubio victurum, aquila enim cunctas aues sublimitate antecellit: alter contra, victum iri respondit; aquila nanque ceteras aues infectans & agitans, semper postrema est. Vides futilitatem & vanitatem huiusce diuinationis.

Tu rex uidebas, & ecce quasi statua una grandis, & intuitus eius erat terribilis. **E**

SUpra Deus sub specie statuæ vel imaginis humanæ, somnium illud significans futuram regnorum conuersionem, figurari & exprimi voluerit, quo planius intelligatur, sciendum est, quatuor esse genera signorum quibus Deus ad significandas res futuras uti solet. Primum est eorum quæ tantummodo sunt signa, nec ad aliud quam

An somnia Nabuchodonosor, potuerit Daniel naturaliter & sapientia vere interpretari.

An apud Gentiles fuerint veri interpretes somniorum.

Quatuor genera diuino signorum.

A quam ad significantum a Deo instituta, huiusmodi sunt omnia signa quæ prophetis, vel dormientibus per somnia, vel vigilantibus per imaginarias similitudines, siue in raptu, siue in extasi dabantur. Alterum genus fuit eorum, quæ, & res quædam erant ad aliquem certum usum comparatae, & præterea erant signa ad aliud quidpiam significantum constituta. Huius generis fuere moysaycæ legis ceremoniæ, tum propter Dei cultum illo tempore ab Hebræis custodiendum, tum propter significationem mysteriorum nouæ legis a Deo instituta. Tertium eorum fuit, quæ significabant id quod fiebat; quemadmodum septuplex lotio Naaman Syri in Iordane, significabat lortionem eius a lepra, quam tunc in eo diuina virtus operabatur. In hoc item genere signorum reponenda sunt sacramenta nouæ legis, quæ faciunt id quod significant. Quartum & vltimum genus signorum eorum est, quæ significabant non tam id quod tunc fiebat, quam aliud quiddam multo præstantius, olim futurum; exempli causa, iussit Deus ad euerfionem murorum Iericho, sacerdotes septies urbem circumire tubis clangentes: quod non tam euerfionem illius urbis significabat, quam, omnem idololatriæ potetiam, per euangelij prædicationem toto orbe personantem, omnino destructum iri portendebat. Ad hoc genus signorum, pertinebat etiam serpens ille æneus in deserto erectus a Mose, quem aspicientes sanabantur a moribus serpentium: ille enim non tam signum fuit illius corporalis & temporariæ sanitatis, quam spiritualis & æternæ salutis, quæ Deus per crucem filij sui, humano generi daturus erat: sicut ipsemet Christus apud Ioannem capite tertio, interpretatus est. In primo autem signorum genere, continetur somnium hoc, quod propterea sub similitudine imaginis & statuæ hominis est figuratum, quia significabat conuersiones regnorum: ratio autem regni, potissimum in hominibus consistit, hoc est, in rege & subditis; regni quoque splendor, nobilitas, potentia, antiquitas, magnificentia & fortitudo, præcipue in hominibus posita est, quin commutatio regnorum ob imperij ex vna gente in aliam translationem, maxime fieri solet.

B Erat autem intuitus illius statuæ terribilis: primo quidem, ob inusitatam corporis molem, & proceritatem, & quia minaci & terrifico vultu regem aspiciebat, ei quodammodo imminens: augebat etiam terrorem, tam multiplex & diuersa statuæ materia, insignem aliquam rerum variationem portendens: maxime vero tanta dissimilitudo & discrepantia inter caput aureum & digitos terreos, quo significari videbatur lapsus ex optimo & felicissimo statu in viliissimum & miserimum. Super omnia vero terribilis erat tantæ imaginis contractio, & usque in puluerem resolutio, facta ab illo lapide; in quo tria erant valde mira & portentosa, quod sine manibus abscissus esset ex monte; quod primo paruulus, mox instar magni montis vniuersam terram occupasset; denique, quod illis & impactus illi statuæ, eam contriuisset, & usque ad puluerem comminuisset. Sed in primis terrifica erat eius imaginis significatio. Etenim magnorum imperiorum commutatio, fieri non poterat sine magno terrore bellorum, sine foeda principum cæde, sine depopulatione, & vastatione regionum & populorum, sine multa hominum interuentione.

Huius statuæ caput, ex auro optimo erat: pectus & brachia, de argento: venter & femora, ex ære: tibiæ ferreae: pedum, quædam pars erat ferrea, & quædam fictilis.

E

DESCRIBITVR his verbis quadruplex illius statuæ materia, aurum, argentum, æs, ferrum: nam fictilem seu restaceam materiam, bene monet Theodoretus non esse hic positam quasi principalem statuæ materiam, sed tanquam ferro commixtam. Sicut enim quatuor regnorum rationes significantur, ita quatuor sunt principales materiae, quarum vnaquæque naturali sua qualitate & proprietate, eius regni, cuius est signum, conditionem & proprietatem mirifice declarat. Quatuor autem regna, quæ quadruplicis materiae varietate significantur, confessione fere omnium, manifestum est esse regnum

E 2 Chaldaeo-

Cur statua referebat similitudinem hominis.

Cur statua referebat si militudine hominis.

Cur per illā statuam, significata fuerint quatuor tantum imperia, Chaldaeorum, Persarum, Græcorum, & Romanorum, aliis quā plurimis regnis prætermisissis

Chaldaeorum, Persarum, Græcorum & Romanorum. Cur autem hæc quatuor, potissimum fuerint significata, prætermisissis alijs quam plurimis, in præoptu est causam reddere; per hanc enim statuam significatur regna, vel tunc præsentia, vel futura, nō autem præterita, & iam extincta. Quamobrem hic non comprehenditur monarchia Assyriorum, quippe quæ ducentis circiter annis, ante huius somnij tempus destructa, & euerſa fuerat. Quamquam dici posset, eam esse comprehensam in regno Chaldaeorū, quod nihil fuit aliud, nisi pars quædam, & quasi propago monarchiæ Assyriorū. Deinde, significatur quatuor regna totius terræ florentissima, potētissima, & amplissima, præteritis compluribus alijs regnis tunc humilibus, obscuris, & angustis, sicut erat regnum Sicyoniorum, Atheniensium, Lacedæmoniorum & Lydorum. Nec significatur hac imagine, omnia regna post futura simpliciter, sed tantum futura vsque ad aduentum & regnum Christi. Quocirca, quæ post exorta sunt imperia, Gothorum, Saracenorum, & Turcarum, ad huius figuræ significationem minime pertinet. Denique, imago hæc significabat conuersionem, non quorumlibet regnorum, sed eorum, quorum vnus ita proxime successit alteri, vt posterius euerteret prius, & prioris ruina, posterioris imperij origo, & dilatatio esset. Id quod in his quatuor regnis Chaldaeorū, Persarum, Græcorum & Romanorum euenisse, liquido cernimus: quo fit vt extra huius imaginis significationem sint, antiqua Ægyptiorum, Scytharum, & Chartaginesium imperia; quæ nec inter se, nec cum his quatuor regnis, prædictum ordinem & seriem successione habuerunt. Non recte igitur Prosper in libro de Promissionibus & Prædictionibus Dei, parte secunda capite 33. sequutus Paulū Orosium, interpretatus est per ventrem & femora ærea, figuratum esse punicum seu chartaginense imperium. Sed quid de Medorum imperio, quod eo tempore stabat, dicemus? respondebimus vel esse inclusum in monarchia Persarum, cuius conditor Cyrus, eiusque deinceps successores, Persarum simul ac Medorum reges fuere; quamobrem persicum imperiū figuratur hic per pectus cum duobus brachijs: vel esse omisſum, quia tunc principatus Medorum valde angustus & restrictus erat, vt paulo infra ostendemus.

Sed quia visio quam habuit Daniel anno primo regis Baltasaris, vt infra narratur capite septimo, eandem significat eorundem quatuor regnorum commutationem, declarandum est, quid inter hanc & illam visionem conueniat, & differat. Conueniunt dupliciter, tum in re figurata & significata, quæ est mutatio illorum quatuor regnorum; tum in modo visionis, vtraque namque accidit dormientibus, per somnium. Sed pluribus modis differunt; primum tempore: nam illa visio capitis septimi euenit post hanc quadraginta annis; tot enim annos reperies a vigesimo quinto anno Nabuchodonosor, quo anno somnium hoc ei contigit, vsque ad primum annum regni Baltasaris. Postea, ratione personæ: nam illa soli Danieli; hæc primum regi Nabuchodonosor, tum Danieli etiam obuenit. Deinde, in qualitate figuræ ac similitudinis. Nam hæc sub specie vnus statuæ expressa est, illa sub similitudine quatuor animalium, leonæ, vrsi, pardis, & quartæ bestiæ, cuius nomen taceretur. Ad hoc, in illa visione quæ ad singula prædictorum quatuor regnorum pertinent, subtilius, vberius, & distinctius explicatur. Denique, in hac visione pauca de regno Christi, nihil de regno Antiochi Epiphanijs, vel Antichristi: illic de Christi regno plura & sublimiora, multa etiam de rege Antiocho, & sub eius figura, de ipso Antichristo insinuantur.

Tu es rex regum, & sub ditione tua uniuersa constituit Deus, tu es ergo caput aureum.

De potentia regis Nabuchodonosor

DEINCEPS particulatim interpretatur Daniel, quid singulæ illius statuæ partes proprie significarent. His autem verbis describitur primo regnum Chaldaeorum. Dicitur autem Nabuchodonosor rex regum, vel quia maximus erat omnium regum sui temporis; vel quia multis & magnis regibus imperabat. Etenim per Hieremiam capite

Apite. 17. prædixit Deus, huic regi, multas gentes, magnosque reges seruituros: & Abacuc. cap. primo vaticinatur, eum de regibus triumphaturum: quin teste Isaia capite. 47. Babylon regnorum domina vocabatur. Mira sunt autem quæ de huius regis magnitudine, potentia, & ditionis amplitudine, cum hoc, tum alijs locis diuina prædicat scriptura. Nam infra. cap. 4. huic ipsi regi dicit Daniel, *Tu rex magnificatus es, & inualluisti, & magnitudo tua peruenit usque ad caelum, & potestas tua in terminos uniuersæ terræ: & idem capite. 5. propter magnificentiam huius regis, ait omnes populos & linguas timuisse ipsum, quia quos volebat percutiebat & interficiebat, & quos volebat, exaltabat aut humiliabat. Per Hieremiam. capite. 27. ait dominus de hoc rege *§ seruient ei gentes, multæ, & reges magni: gens autem & regnum quod non seruiert ei, & non curauerit collum suum sub iugo eius, ego dominus in gladio, fame, & peste visitabo ipsum: § De eodem rege Nabuchodonosor, capite primo sic vaticinatus est Abacuc *§ congregabit quasi arenam captiuitatem: ipse de regibus triumphabit, & tyranni ridiculi eius erunt; ipse super omnem munitionem ridebit, & comportabit aggerem, & capiet eam. § Ne his quidem minora, de hoc rege ab ethnicis scriptoribus prodita sunt; veluti a Berolo, Megasthene, Philostrato, Abydeno, Alphæo, & Alexandro Polysthore, quos Iosephus priori libro contra Appionem, & Eusebius libro. 9. de Præparatione Euangelica capite ultimo commemorant. Berosus certe in historia de rebus Chaldaicis, cunctis superioribus regibus, imperij & gloriæ magnitudine, eum anteponit. Megasthenes libro. 4. de rebus Indicis, tradit hunc præter Orientis prouincias, Ægyptum quoque & Africam, Hispaniamque subiugasse; eumque confirmat virtute animi, & rerum gestarum præstantia, Herculem superasse. Strabo libro decimo quinto suæ Geographiæ scribit, hunc regem omnium potentissimum, & ipso Hercule præstantiorem fuisse a Chaldæis existimatum. Tertullianus in libro aduersus Iudæos, vbi agit de regno Christi, ait hunc regem imperij sui terminos habuisse ab India vsque ad Æthiopiam.***

DSed nihilominus tamen, videtur supra veritatem esse, quod hic dicitur, uniuersa quæ homines & bestia inhabitabant, sub eius regis imperium fuisse subiecta. Constat enim, nec Europam saltem totam, nec Indiam, vt alias complures prouincias & gentes taceam, eius regis dominatione fuisse subactas. Conuenit igitur, vt prædicta verba veram habeant sententiam, aliquo modo interpretari. Nam vel hoc dictum fuit per synecdochen, quæ totum ponitur pro magna & principali parte. Etenim, quia hic rex debellauerat magnam & principalem partem orbis, tunc Chaldæis cogniti, & famosi, ideo dicitur, habuisse imperium in uniuersam terram. Vel in his verbis est hyperbole, figura sacris litteris per frequens, qua, vt magnitudo rei exprimitur, ea supra veritatem extollitur; quomodo Genes. 22. dicitur semen Abrahamæ tanquam arenam maris multiplicandum: & in 2. Reg. cap. primo, Saul & Ionathas dicuntur aquilis velociores: & in 3. Reg. cap. 10. dicitur tempore Salomonis fuisse tanta copia argenti, quanta erat lapidum. Vel phrasis est hæc, peculiaris diuinæ scripturæ ponere omnes pro multis, sicut contra multos pro omnibus. Prioris exemplum habes Genesios. 22. in Abraham, in quo dicuntur benedicendæ omnes gentes, pro eo quod est, multæ gentes. Nam cap. 17. dixerat ei Deus, patrem multarum gentium constituit. Posterioris exemplum reperies in cap. 5. Epist. ad Rom. quo loco Paulus ait, propter inobedientiam Adami constitutos esse peccatores multos, id est omnes; nam ibidem dixerat, omnes peccasse in Adamo. Vel denique Daniel hæc dixit, secundum existimationem & morem loquendi Chaldaeorum, qui regem suum, quo magnitudinem imperij eius extollerent, vel quo magis ei adularentur, regem regum, & dominum uniuersæ terræ appellare ipsum solebant. Sic beatus Ioseph in euangelio simpliciter dicitur pater Christi, quia sic vulgo existimabatur & appellabatur: & apud Hieremiam. cap. 28. Hananias pseudopropheta, vocatur simpliciter propheta, quia vulgi existimatione & appellatione, propheta erat.

In illis porro verbis *§ tu es caput aureum* § triplex latet figura: nam primo ponitur rex pro regno, *§ tu es caput aureum* § id est tuum regnū est caput aureum; non enim hic

E 3 agitur

Omnia fuisse sub imperio Nabuchodonosor quatuor modis posse intelligi.

Quomodo caput aureum statuæ significabat regnū Chaldaeorum.

agitur de regibus, sed de regnis: id quod patet eo quod proxime sequitur *post te confurget aliud regnum* & quibus verbis non significatur regnum Persarum surrecturum post obitum Nabuchodonosor, sed post regnum Chaldæorum, cui tunc ipse præerat. Altera figura est in eo quod rex seu regnum Chaldæorum dicitur esse caput aureum, pro eo quod est, significari, seu figurari capite aureo; res enim significata & figurata, nominatur vocabulo signi & figuræ: qua figura orationis vtitur scriptura, cum Ecclesiâ Christi appellat Syon, vel Hierusalem, & ipsum Christum nominat Dauidem: sicut interdum contra fit, ut quod est figura, appelletur vocabulo rei figuratæ; quemadmodum Paulus primæ ad Corint. 10. dixit. *petra autem erat Christus* id est, petra figurabat Christum; & in scriptura veteris testamenti, imagines bouum, leonum, cherubim, & serpentium, appellantur boues, leones, cherubim, & serpentes. Lege Augusti, in quæstionibus super Leuiticum, quæstione. 57. Tertia figura est in illis verbis *caput aureum* & continens duplicem metaphoram, alteram capitis, qua significatur principatus, antiquitatis, & sapientiæ: quo duplici nomine, Chaldæos olim gloriosi solitos, sacris litteris testatum est. Erat enim regnum Chaldæorum antiquissimum, & primum omnium, ut liquet ex. 10. cap. lib. Genes. Apud Chaldæos item diu multumque viguit studium sapientiæ, unde per Isaiam cap. 47. dixit Dominus Babyloni *scientia & sapientia tua decepit te*. Altera metaphora continetur in vocabulo *aureum* quo denotatur maxima huius regis opulencia, vel mira felicitas, quippe breuissimo tempore amplissimum imperium adeptus est. Non tamen putandum est, quia regnum Chaldæorum comparatur auro, Persarum autem argento, & Alexandri Magni atque Græcorum æri, denique Romanorum ferro, propterea regnum Chaldæorum his tribus regnis fuisse florentius, ac magnificentius: non enim appellatur aureum comparatione sequentium regnorum, sed comparatione eorum, quæ tunc erant, regnante Nabuchodonosor. Quamobrem Hieremias cap. 51. Babylonem appellat aureum calicem inebriantem omnes gentes.

Sedenim, contra ea quæ de huius regis magnitudine imperii, & potetia dicta sunt, quispiam fortasse illud obiicere nobis possit; quo tempore regnabat Nabuchodonosor, eo tempore steterit monarchiam Medorum, multis annis ante eum regem exortam, multisque item post eum annis, tempore Cyri extinctam. Erat igitur tunc maior Medorum quam Chaldæorum potentia. Quin hoc ipsum confirmari posset auctoritate Herodoti, qui primo libro, Cyaxarem Medorum regem affirmat fuisse potentissimum; eum namque ait totam Asiam dominatum esse, omnesque Assyrios, exceptis Babylonijs, sub imperium suum subiunxisse. Cyaxarem autem, chronographia Herodoti demonstrat æqualem fuisse regis Nabuchodonosor: cum enim ab exordio regni Cyaxaris vsque ad primum annum Cyri recensent ipse annos septuaginta quinque, scilicet. 40. ipsius Cyaxaris, & 35. Astyagis, cuius imperium Cyrus bello obtinuit: ex sacris autem litteris, ab anno decimo nono Nabuchodonosor vsque ad primum annum Cyri, septuaginta anni captiuitatis Iudæorum colligantur, necesse profecto est, principium regni Cyaxaris, in decimum quartum regni Nabuchodonosor annum incidisse. Ex his videtur concludi, Medos eo tempore, Chaldæis fuisse potentiores. Verum hanc obiectionem diluere non est difficile, si animaduertamus eo tempore fuisse monarchiam Medorum valde coangustam, depressam, & afflictam: tum ob insignem cladem qua aliquot ante annis, superior Nabuchodonosor, cuius mentio fit in libro Iudith, Medos afflixerat, victo rege Medorum Arphaxad, profligatoque omni exercitu, & captis Ecbatanis regia Medorum ciuitate: tum etiam ob immensam vim Scytharum qui vniuersam Asiam tanquam inundantes, & per viginti octo annos prædati ac depopulati, Medos intra suam regionem manere compulerunt. Quapropter Cyaxares, qui ut diximus, anno decimo quarto Nabuchodonosor regnare coeperat, per illos viginti octo annos, scilicet, dominantibus Asiæ Scythis, in regno suo se continuit, hoc est, vsque ad mortem Nabuchodonosor, quem supra ostendimus, tres & quadraginta regnasse annos. Postremis igitur duodecim annis, quibus Cyaxares superstes Nabuchodonosor, regnauit, dolo interfectis fere Scythis, imperium proferre, atque, ut narrat Herodotus, florere coepit.

An regnante Nabuchodonosor, monarchia Medorum maior esset imperio Chaldæorum.

A coepit. Quocirca Daniel qui somnium hoc interpretatus est, anno vigesimo quarto regni Nabuchodonosor, ut supra diximus, verissime dixit, fuisse eum tunc potentissimum & maximum regem.

Post te, confurget aliud regnum minus te.

His verbis significatur, regnum Persarum, quod proxime post regnum Chaldæorum effloruit. De quo, quæ hic dicuntur, tres habent quæstiones. Prima quæstio est, cur regnum Persarum dicatur minus regno Chaldæorum, cum ex scriptura constet, ditionem Persarum multo fuisse ampliolem quam Chaldæorum: si quidem in libro Esther, primo & 10. cap. Affuerus ille Persarum rex, imperium habuisse dicitur ab India vsque ad Æthiopiã super centum viginti septem prouincias, cunctasque maris insulas: tantum autem non fuisse Chaldæorum imperium, per se manifestum est. Quid? si Cyrus primus Persarum rex, regnum Chaldæorum bello captum adiunxit suo, non ne quod ex utroque conflatum est imperium, maius fuisse necesse est? Responderi potest, dictum esse regnum Persarum minus regno Chaldæorum, non potentia vel opulencia, sed antiquitate, ac diuturnitate: stetit enim regnum Chaldæorum vel Assyriorum, ab ortu suo sub primo rege Nino, vsque ad interitum sub Balthafare ultimo rege, quingentos & mille annos: cum monarchia Persarum intra ducentos & quadraginta annos, & condita & euerfa fuerit; sed illud dictum verius est, Danielem hoc dixisse de regno Persarum, non prout postea futurum erat, sed prout erat tunc regnante Nabuchodonosor, quo tempore multo angustius & obscurius erat, quam tunc erat regnum Chaldæorum: ut hæc sit eorum verborum sententia, post te confurget aliud regnum, quod nunc est minus tuo. Hoc autem ideo dixit Daniel, ut rex ille præsentis felicitate nimis elatus ac superbus, agnosceret miram regnorum vicissitudinem; qua fit, ut regna quæ multo tempore latissime & gloriosissime imperauerant, postea exiguis restricta finibus, magna in obscuritate, & humilitate iaceant: contra vero quæ diu parua & ignobilia fuerant, deinde amplissimum & nobilissimum imperium consequantur: tam instabili & præcipiti gradu est regum felicitas, quæ vulgo maxima æstimatur, tamque volubili orbe, imperiorum vices circumaguntur.

Altera quæstio est, cur regnum Persarum comparatum sit argento: si quidem in illa statua, per pectus & brachia argentea præfiguratum est. Respondeo, comparatum fuisse argento, propter immensam Persici imperij opulentiam, atque incredibile vim & copiam diuitiarum: huius opulentia multa & illustria extant argumenta: primo Cyrus conditor imperij Persarum, victo Croeso Lydorum rege, totius Asiæ ditissimo, adeo ut prouerbij loco diceretur, ditior Croeso, superato ite rege Chaldæorum, omnes Lydorum & Chaldæorum opes in suam potestatem redegit. Quantum vero auri & argenti Cyrus debellata Asia reportauerit, ostendit Plinius lib. 3. cap. 3. his verbis, *Cyrus deuicta Asia pondus auri triginta quatuor millia inuenit; præter vasa aurea, aurumque factum, & in eo solia, ac platanum, vitæque. Quæ victoria, argenti quingenta millia talentorum repartauit; hoc est si ad rationem atticorum talentorum, & ad vulgare nostram computationem redigantur, trecenti milliones; & in super craterem Semiramidis, cuius pondus quindecim talenta ægyptia colligebat. Talentum autem ægyptium pondus octoginta capere, Varro tradit.* Tantam futuram Cyri opulentiam vaticinatus fuerat Isaias, apud quem capite. 45. Deus promittit se daturum Cyro, thesauros absconditos: quasi diceret, manifestos & parabiles thesauros, ipse sibi comparabit; sed præter hos, ego illi absconditos & abstrusos eruam & dabo. Eandem Persarum opulentiam satis declarauit Assuerus ille maritus Esther in illo sumptuosissimo conuiuio, quod in exordio libri Esther describitur: sed multo magis, ante illum, Xerxes in illo suo innumerabili exercitu, quo vniuersam Græciam debellare voluit, Narrat Athenæus sub initium lib. 12. de opulencia & luxu Darij regis Persarum scribens, tempore Darij ultimi Persarum regis, in eas iam delicias & luxum Persarum reges esse prolapsos, ut ad caput cubilis regij, conclaue esset pariete vno interfecti, ea magni-

Quomodo dicatur regnum Persarum minus regno Chaldæorum.

Mira vicissitudo regno rum.

Cur Persarum imperium comparetur argento, & de opulencia Persarum.

Opulencia Cyri ex Asia

magnitudine, quæ quinque lectos caperet, in quo semper essent condita talenta auri quinque millia, quæ trecentis centenis millibus coronatorum aestimantur: hocque conclaue ceruical regis appellabatur. E regione vero huius, aliud erat conclaue, ad quod cubilis regij pedes vergebant, capax trium duntaxat lectorum, in quo talenta argenti tria millia condebantur, & scamnum suppedaneum dicebatur. In ipso autem cubiculo regio vitis erat aurea, gemmis inclusis locupletata, quæ velut pergula regio cubili obtendebatur; quam vitem, Amyntas in libro de Mansionibus regij prodidit, racemos etiam pensiles habuisse ex lapillis pretiosissimis. Ad extremum, demonstrat hoc, præda gazæ persicæ, qua potitus est Alexander Magnus; quam Curtius fuisse ait ad centum & quinquaginta septem millia talentorum, absque babylonica pecunia. Strabo autem omnia complexus, centum & octoginta millia centena millia aureorum, vel, ut italicè dicam, cento & otto millioni. Ergo, aptissime Persarum imperium, propter infinitam eius opulentiam, fuit argento comparatum.

Tertia quæstio; cur comparatum fuerit persicum imperium pectori & brachijs? Multas ob causas. Principio, sicut pectus & brachia proxime coherent collo & capiti, ita regnum Persarum, regno Chaldaeorum proxime successit. Deinde, regnum Chaldaeorum a duobus velut brachijs, id est, a Dariò Medo Cyri auunculo, & ab ipso Cyro destructum est. Præterea, per pectus & brachia, significatur Cyrus fundator imperij persici; nam ut in pectore coniunguntur duo brachia: sic primum in Cyro, duo regna, Medorum & Persarum, quæ antea fuerant diuisa, sunt coniuncta. Ad hoc, significatur Cyrum pectore, id est, singulari prudentia & animi magnitudine ac vigore: brachijs item, id est, tota vita laborando & bellando, tantum sibi imperium comparasse. Pulchre autem, secundum moralem sensum, pectus & brachia argentea, designant ingenium auarum; qui toto pectore, id est, omni solertia, cogitatione, studio, animique affectu: utroque etiam brachio, id est, omni labore & industria ad comparandam, augendam, & conseruandam pecuniam incumbit. Nec a similitudine abhorret, quod auaritia per idolum & statuam designatur; cum D. Paulus auaritiam appellet idolorum seruitutem.

Et regnum tertium aliud æreum, quod imperabit vniuersæ terræ.

Vo sunt in his verbis explicanda: vnum est, cur regnum Alexandri & Græcorum, quod his verbis significatur, figuratum sit in illa statua, ventre & femoribus: alterum est, cur comparatum sit æri. Ac primo quidem, comparatum est ventri, quia sicut venter subest pectori, sic regnum Alexandri & Græcorum proxime successit regno Persarum. Et sicut venter ad se trahit omnem cibum, eumque subigit atque conficit, nec diu tamen in se retinet, sed ad alia membra transmittit: sic Alexander plurima regna sibi vendicauit, & suo imperio subiecit; diu tamen illis potiri non potuit, sed ea ducibus suis possidenda & fruenda reliquit. Denique, figura ventris significatur immodica vini cupiditas, & intemperantia, qua infamis fuit Alexander: hoc enim vitium in eo admodum insigne ac notabile fuisse, qui res eius scripserunt, non insiciantur. Curtius libro quinto, ita scribit, *Ceterum ingentia animi bona, illam indolem, qua omnes reges antecessit, illam in subeundis periculis constantiam, in rebus molendis efficiendisque velocitatem, in deditis fidem, in captiuis clementiam, in voluptatibus, permissis quoque, & vsuatis, temperantiam, intolerabili vini cupiditate sedauit.* Sæpissime totas noctes comestabatur ac potabat, noctibusque dies iungebat, quin nonnunquam tantum vini hausit, ut totum triduum mero somnoque sepultus iaceret, donec vinum edormisceret. Instituebat etiam in exercitu, potationum certamina, amplo ceteros vincenti constituto præmio. Certe Protarchus qui quatuor congios ebiberat, tanquam victor talentum ab eo tulit; sed intra triduum ex ebrietate exinctus est; alijque vnus & quadraginta, eandem ob causam exanimati. In conuiuio temulentus, suauis Thaidis procacissima meretricis, ut refert Curtius libro quinto, incendio

Ceruical.
Scabellum.
Pergula
regum Persarum.

Præda Persicæ
Alexandri Magni
cento & octo
millioni

Persicum regnum,
pectori & brachijs
cur sit comparatum.

Moralis sensus.

Cur imperium
Alexandri Magni
& Græcorum
comparatum
fuerit ventri,
& femoribus.

Intemperantia
Alexandri Magni.

A incendio concremavit clarissimam & nobilissimam Orientis urbem, ob id a Persis nominatam Persepolim. Iterum ex temulentia in furorem versus, Clytium sibi familiarissimum, ducem strenuum, fratrem eius a quo fuerat nutritus & educatus, denique vitæ suæ conseruatorem, quod res gestas Philippi patris rebus ab ipso gestis petulanter anteponeret, lancea transodit: cuius facti adeo mox eum poenituit, ut ægre, ne sibi mortem conscisceret, ab amicis prohiberi potuerit. Hinc vulgatum fuit, Alexandrum mitiorem fuisse in bellis aduersus hostes, quam in conuiujs erga amicos. Ne multa, tãdem ob intemperiam ebrietatis, interijt: licet multi veneno eum occidisse prodiderint. Scite igitur Velleius Paterculus libro 2. dixit, Iulium Cæsarem alterum fuisse Alexandrum, sobrium tamen, nec iracundum. Arbitratur Plutarchus in Vita Alexandri, fuisse eum auidissimum vini, propterea quod erat temperamento corporis præferuido & igneo. Ex eadem causa Plutarchus existimat euenisse, ut ex cute & membris Alexandri, iucundissimus esset odor. Gignitur enim suauitas odoris, ut Theophrasti opinio est, concoctis a calore humoribus; unde aridi & feruidi tractus terrarum optimorum odorum sunt feracissimi. Per femora vero eius statuæ, significatur lasciuia & ueneris intemperantia, non tam Alexandri, qui, ut in illa ætate & potentia, eius voluptatis satis continens fuisse dicitur, sed successorum eius, præsertim autem regij Ægypti. Cur autem imperium Alexandri & Græcorum ære figuratum sit, causa quæ reddit beatus Hieronymus, mihi quidem valde probatur. Est, inquit, æs vocalissimum, & sonantissimum, edit sonum magnum & clarum, eumque longe lateque diffundit: qua re denotatur magna imperij Græcorum fama & gloria, non solum ob potentiam, sed etiam ob sapientiam & eloquentiam, quæ apud Græcos maxime floruit. Præcipue vero significatur, famam Alexandri Magni super omnes reges atque imperatores omni æuo fore clarissimam ac celebratissimam.

Ceterum, decem res nomen Alexandri omnibus seculis, cunctisque gentibus admodum memorabile, & mirabile reddiderunt. Quas res nos hic paulo longius solita breuitate tractabimus, ob eas causas quas infra reddemus. Prima res, fuit ætas qua res tantas gessit: suscepit enim regnum defuncto patre Philippo, annum agens vigesimum, & anno ætatis trigesimo tertio extinctus est. Quæ ætas, cum per se soleat esse consilij, prudentiæ, experienciæ, auctoritatis, patientiæ, constantiæ, castitatis & maiestatis expertis, tantis rebus gerendis immatura & infirma esse videbatur. Narrat Suetonius, Iulium Cæsarem, Gadibus, cum in templo Herculis simulacrum Alexandri Magni aspexisset, quasi ignauiam suam pertæsum, ingemuisse, quod, qua ætate Alexander totum orbem subegerat, ea ipse ætate nihil dum memorabile gessisset. Secunda, tenuitas apparatus, & paruitas exercitus quo vniuersum orbem subiugare aggressus est: numerus enim copiarum quas in Asiam transmisit ad debellandum Orientem, ut Plutarchus optimis auctoribus confirmat, minus quadraginta millia militum habuit, nec in stipendium, amplius septuaginta talenta, nec nisi ad triginta dies comatus tulit. Tanta apparatus exiguitate, incertum est, inquit Iustinus, vtrum sit admirabilius, Alexandrum vicisse orbem, an vincere aggressum esse. Tertia, felicitas eius in prælijs, quæ tanta fuit, ut tribus prælijs victor, vno ad Granicum flumen, altero ad Issum Ciliciæ, tertio ad Arbella, ut tradunt multi, vel secundum Plutarchum & Strabonem initio libri decimi sexti, ad Gaufamela vel Gangamela, imperium Asiæ raperit: cum tantæ essent hostium copiæ, ut Darius decies centena millia militum haberet, ideoque iactaret, se pro vno milite Alexandri, denos in suo exercitu habere. His addit Iustinus, tantam fuisse Alexandri felicitatem, ut nullo vnquam cum hoste congressus sit, quin eum deuicerit, nullam ciuitatem obsederit, quin eam expugnauerit: nullam gentem adierit, quin eam calcauerit; denique, præsentem Alexandro tantam fuisse militum eius fiduciam, ut armatos hostes, vel inermes ipsi adoriri non dubitarent, semperque certam animo præsumerent victoriam. Quarta, fortuna eius, ut more Gentilium loquar, quæ plurimis in rebus secundissima ei affuit, maxime vero in euadendo ex innumeris periculis, in quibus sæpissime præsentissimo vitæ discrimine versatus, mirabiliter tamen est seruatus. Quocirca cum extincto Alexandro, mors eius

Alexander
temulentus
occidit
Clytium.

Iulius Cæsar
alter
Alexandri,
sed
sobrius
nec
iracundus.

Cur corpus
Alexandri
efflabat
suauem
odorē.

Quid
significatur
per
femora
statuæ.

Decem res,
quæ
celebratissimum
nomen
Alexandri.

eius deuictis gentibus nuntiata est, primum illa fidem nuncio non habuere, vt narrat Iustinus initio libri 13. quod vt inuictum regem, sic immortalem eum crediderunt, recordantes quoties presenti morti ereptus esset, quam saepe ferro amisso, repente se non hospitem tantum suis, verum etiam victorem obtulisset. Curtius vero libro 10. de fortuna Alexandri ita scribit: *¶ Fatendum est, cum plurimum virtuti debuerit Alexander, plus tamen eum debuisse fortuna, quam solus omnium mortalium in potestate habuit. Quoties illum a morte reuocauit quoties temere in pericula vestum, perpetua felicitate protexit? Vita quoque finem eundem illi quem gloria statuit. Expectare eum fata, dum Oriente perdomito, aditoque Oceano, quicquid mortalitas capiebat, impletet.* Hæc Curtius, cui tamē dissentiens Plutarchus in duabus Orationibus quas scripsit de ea controuersia, vtrum plus fortunæ Alexander debuerit quam virtuti, multis argumentis probare contendit, magnitudinem rerum Alexandri virtutibus eius potius quā fortunæ acceptā ferre oportere. Quinta, amplitudo imperij quod acquisiuit: quod quidem quantum fuerit, satis indicauit hoc loco scriptura, cum prædixit eum vniuersæ terræ imperaturum: & initio prioris libri Machabeorum, iā præterita & transacta commemorans, ait eum pertransisse vsque in fines terræ: & in conspectu eius siluisse omnem terram. Subiecit autem imperio suo clariorem ac nobiliorē Europæ partem, tum omnem Syriam & Ægyptum, ad hæc, vniuersam Asiā, denique Indiam vsque ad Gangem & Oceanum. Plinius lib. 6. cap. 16. ait in vltimis Sogdianorum finibus, ab Alexandro conditam esse Alexandriam: aras ibi esse ab Hercule ac Libero patre constitutas, item a Cyro & Semiramide atque Alexandro: hunc esse finem omnium eorum ductus ab illa parte terrarū, includente flumine Laxarte, quod Scythæ, Sylin vocant, Alexander militesque eius Tanain putauere. In cap. 17. eiusdem libri ait Hypasin clarum fluium, Alexandri itinerum fuisse terminū, exuperato tamen eo amne, arisque in aduersa ripa dicatis. Verum idem Plinius libro 4. cap. 10. subtiliter & enucleate recenset provincias omnes Alexandri subiectas imperio: nam describens Macedoniam, *¶ Hæc est, inquit, Macedonia terrarum imperio posita quondam: hæc Asiam, Armeniam, Iberiam, Albaniam, Cappadociam, Syriam, Ægyptum, Taurum, Caucasum transgressa: hæc in Baetris, Medis, Persis, dominata, toto Oriente possessa: hæc etiam Indiæ victrix per vestigia Liberi patris, atque Herculis vagata. Hæc eadem est Macedonia, cuius vno die Paulus Æmilius imperator noster, septuaginta duas vrbes direptas vendidit. Tantam differentiam sortis præstitere duo homines.* Sic Plinius. Lysippus, quo amplitudinē imperij Alexandri exprimeret, finxit ex ære Alexandrum supina facie calū suspicientē, subiectis hisce versibus. *¶ Æveus in calua suspectus, fare quid aiat? Iuppiter, asserui terrā mihi, tu asserere calum.* quo inuenio Lysippi adeo delectatus est Alexander, vt se fingi ab alio quā ab vno Lysippo, publico edicto vetuerit. Sexta, celeritas victoriarū eius, & breuitas tēporis quo tantum imperium consecutus est, scilicet tredecim annorum spatio: quod tempus vix satis esse videbatur ad obcundas & perlustrandas tot, tam varias, tam longinquas, tam inter se distitas regiones, & gentes, quas ille belligerando deuicit. Quam obrem Apelles pinxit Alexandrum fulminiferū, & quidem tam ad viuum, vt vulgo diceretur, duos esse Alexandros: vnum, Philippi filiū nullis viribus superabilem: alterum, opus Apellis nulla arte imitabilem. Recte autem Alexander comparatur fulmini, non solū propter celeritatem & impetum, quam ob causam in visione Danielis quæ narratur infra capite octauo, figuratus & significatus est, hirco, maximo impetu currente, nec præ velocitate, terram tangente: sed etiam quia fulmen, magnum quidem splendore ostendit, magnamque vim & efficacitatem habet, sed ad breuissimum tamen tempus: sic Alexandri imperij gloria, maxima quidem illa, sed diuturna tamen non fuit. Septima, nominis eius fama & terror, quo plura subiecit sibi, quam bello. Post primas enim illius victorias, tantus pauor eius, hominum animos occupauit, vt omnes se illi certatim dederent. Quapropter domito iam Oriente reuersus Babylonem, reperit ibi legationes omnium gentium, non tantum earum quas vicerat, sed etiam ex Africa, Carthagine, Hispania, Gallia, Italia, Sicilia, & Sardinia. Quin etiam Plinius libro 3. cap. 5. Clitarchum laudat auctorem, a quo proditum sit, etiam tunc a Romanis venisse legatos ad Alexandrum. Scilicet, vniuersum orbem, vt Curtij & Iustini verbis

A verbis vtar, tantus nominis eius terror inuaserat, vt cunctæ gentes, velut iam destinata sibi regi adularentur. Nec dubiū est, quin si vel paucos superuixisset annos, quem admodum Orientem sibi subiecerat, ita totum Occidentem debellaturus fuisset: quod & ipse iam animo agitabat, & moliri coeperat. Iusserat enim amplissimam parari classem, qua per Euphratem in mare rubrum perueniret, indeque Arabiam & Africa circumuectus, per Gaditanum fretum ingressus, Hispaniam, Africam, & Italiam bello adoriri & subiugare posset. Nec temere Plutarchus in magna parte romanæ felicitatis ponit, tam præcōcem Alexandri mortem, ob eam, Romanistam imminenti cerroque periculo præcepit: neque enim illi tunc tantas Alexandri vires sustinere potuissent, qui Pyrrho, tãto minori, & multos post annos, aggre resistere potuerunt. Octaua, monumenta Alexandri, quorum duo sunt genera, vnum, ciuitatum quas ipse condidit, quas Plutarchus in priori Oratione de virtute, vel fortuna Alexandri, amplius septuaginta fuisse affirmat. Ipse præterea barbararum gentium quas deuicerat agrestem vitam, ferina ingenia, & immanes mores correxit, expoliuit, & optimis instituit. Ipse, ait Plutarchus, Hyrcanos docuit vt coniugij, ipse Arachnesos docuit agriculturam: Sogdianis persuasit, ne occiderent sed alerent parentes suos: Persas induxit vt matres honorarent, nec vxorum loco haberent: Scythasque ne mortuos suos comederent, sed eos sepelirent. Alterum genus fuit principum & ducum, quos militiæ suæ alumnos reliquit, ea prudentia, fortitudine, auctoritate, rerum gestarum gloria, & corporis forma, vt singulos putares reges, & vero, plerique reges fuerunt, & in primis tres, qui regalem potentiam & dignitatem etiam posteris suis in plurimos annos reliquerunt. Hi fuerunt Seleucus in Syria, Antigonus in Macedonia, Prolomæus in Ægypto. Nec successores Alexandri, vt inquit Iustinus lib. 13. vnquam sibi reperissent pares, si non inter se concurrissent: multosque Macedonia pro vno, Alexandros habuisset, nisi fortuna eos ex æmulatione virtutis, in perniciem mutuam armasset. Horum tamen clarissimi sunt habitus, vt ait Curtius libro 10. qui etiam minimæ parti fortunæ Alexandri adhererunt. Nona, eximiæ naturæ dotes, & multæ virtutes plane regales, quas Curtius lib. 10. commemorat. Fuit enim in illo incredibilis animi vigor, & celeritas ingenij, quod etiā de Iulio Casare libro 7. scripsit Plinius, velut quodā igne volucris. Fuit incōparabilis fortitudo in aggrediendis rebus maxime arduis, & in peruincendis cōstantia, mortisque, cuius metus ceteros exanimat, perpetua cōtemptio. Fuit erga victos & captiuos admirabilis clementia, continentia, & munificentia. Matrem Darij a se captam, vt reginam ab alijs honorari voluit, ipse vt matrē eam coluit: Darij vxorem & filias formosissimas, honorifice tractari voluit, sed eas tamen non vixit, nec formam earum sibi laudari ab alijs æquo animo sustinuit. Poro Indorum regi, quem bello vicerat, qua die regnum abstulit, eadem die restituit. Magnificencia vero eius & liberalitas videtur trāsisse modum, & fidem excedere: ad dissoluendum æs alienum omnium militum, ipse talenta viginti tria millia largitus est. Ad quoddam conuiuium, nouem millia conuiuiarum adhibuit, & singulis patenam auream ad libandum donauit. Cuidam petenti munus aliquod, ciuitatem donauit, refugientique tātū munus accipere, quasi nō deceret ipsum, dixit, nō quæro quid te decet accipere, sed quid me dare deceat. Narrat Plutarchus, cuidam Arcestrato poetæ elegantissimo, sed pauperi tamen & inglorio, dixisse quendam, si tu Alexandri ætate vixisses, is tibi pro quouis versu Cyprum, aut Phoenicem dedisset. Nempe, tanta illius erat in viros egregie doctos, aut nobilis cuiuspiam artis excellenter peritos, liberalitas. Denique Plutarchus in secunda Oratione de virtute seu fortuna Alexandri, scribit fuisse in eo coniunctas eas virtutes, quarum singulæ, multos quondam illustrarant ac nobilitarant: fuisse namque in eo fortitudinem Achillis, castimoniam Agamemnonis, pietatem Diomedis, magnanimitatem Cyri, sagacitatem & solertiā Themistoclis, Brassidæ audaciam, & Philippi patris peritiam ac prudentiam militarem. Et vero, iuste æstimantibus regem, inquit Curtius libro 10. liquet, bonam, naturæ eius fuisse, vitia, vel fortunæ, vel ætatis. Decima, ad maximam quoque Alexandri nominis famam & gloriam contulit, quod rerum suarum scriptores habuit, & multitudine

titudine plurimos, & auctoritate grauiſſimos; & in dicendo diſertiffimos, Ptolomæi A regem Egypti, Hechataum, Aristobulum, Calliſthenem, Durim, Oneficratum, Diodorum, Siculum, Trogum Pompeium, ſeu Iuſtinum, Q. Curtium, Plutarchum, Arrianum, alioſque qui virtutes & res geſtas Alexandri, non modo pro earum magnitudine vere ac digne litteris prodiderunt, ſed etiam in maius nonnunquam & ſupra verum extulerunt. Quod igitur ipſe prædicauit de Achille, eum fuiſſe fortunatū, quod rerum ſuarum præconem Homerum habuiſſet, id ſane veriſ de ipſo dici poteſt: quippe non vnum Homerum, ſed plurimos ſcriptores clariffimos, ſuarum rerum præcones habuit. Hæc de Alexandro; propterea tam copioſe, diſtincte, expreſſeque diſſerui-
mus, quod de eius bellis, victorijs, potentia, gloria, felicitateque, multa & præclara ex-
rant in hoc libro, velut in 7. 8. & 11. cap. Danielis vaticinia: quibus dilucide inter-
pretandis, planeque intelligendis, quæ hic a nobis de eo, vno loco dicta ſunt, multum B
lucis afferre poſſunt. Præterea, quæ de Alexandro varijs locis, ſparſe diminuteque ne-
ceſſario tractanda erant, ea ſemel, vnaque narratione comprehendere, & ad vol-
uptatem lectoris iucundius, & ad cognitionem rerum plenius atque vtilius puta-
uimus.

Cur tã multa de Alexã-
dro hic di-
cta ſint.

Myſtica in-
terpretatio.

Sed quæret aliquis, quid nam ſignificet ſecundum ſenſum myſticum, venter & fe-
mora ærea? Reſpondeo, quia vſus æris, ad res bellicas maxime pertinet, ſignificari ea
ſimilitudine, ex ventris & femorum, hoc eſt, ex gulæ & veneris intemperantia, læpiſſi-
me bella atrociffima, foediſſimasque principum & populorum clades exitiſſe. Cuius
rei multa & illuſtria ſunt exempla, apud Græcos in Helena, apud Romanos in Lucre-
tia & Virginia, apud Egyptios in Cleopatra, apud Hebræos in Dina filia Iacob, in
tribu Benjamin propter nefarie violatam cuiuſdam leuitæ vxorem, tota propemo-
dum ad interneconem redacta, denique in adulterio Bethſabee, & inceſtu Thamar
fororis Abſalon.

Et regnum quartum erit velut ferreum.

Vr Romanorum imperium, his verbis ſignificatum, comparetur ferro,
ſcriptura ipſa declarat, ſubiiciens hoc loco. *Quo modo ferrum comminuit
& domat omnia, ſic comminuet & comeret omnia hæc.* Infra vero capite 7. hoc
ipſum romanum imperium figuratum eſt ſimilitudine cuiuſdam beſtiæ
terribilis ac fortis nimis, & habentis dentes magnos ferreos, & vngues,
comedentis, atque comminuentis, & reliqua pedibus ſuis conculcantis. Et ſane, Romanos
domuerunt omnes gentes, vel robore corporis & viribus præualidas & feroces, D
vt Germanos, Gallos, Hiſpanos; vel imperio tunc potentes, vt Carthaginenſes; vel ma-
iorum gloria, ſapientia, & prudentia præſtantes, vt Græcos; vel diuitijs & militum co-
pijs abundantes, vt Aſiaticos; vel terrarum longinquitate remotas, vt Cappadoces,
Ponticos, Armenios, Iberos, Albanos, Scythas; vel interfuſo Oceano a noſtro orbe di-
ſiunctas, vt Britannos; vel patrum ſuorum ſanctitate, & ſuæ legis religione conſiſos, vt
Iudæos, qui poſt mortem Domini noſtri a Deo dereliçti & abiecti ſunt, eorumque re-
ligio inanis, Deoque inuiſa fuit, & ſuperſtitio magis quam religio nominanda. Ergo
Romani perdomuere omnes gentes, ipſi vero a nullo ſubacti, nulliusque ſub domina-
tum ſubiecti ſunt. Quanquam bis in ſummum diſcrimen venere, non modo impe-
rium, ſed etiam libertatem amittēdi: primum quidem romano exercitu a Gallis cæ-
ſo, vrbeque capta, & Capitolio per ſeptem meſes obſeſſo: iterum autem, poſt can-
nensem cladem, Annibale prope romana mænia exercitum admouente, qui ſolus
omnium hoſtium, vt inquit Plinius libro 34. cap. 7. intra muros Romanos immiſiſt
haſtam.

Romanos
domuiſſe &
ſubegiffe
omnes gen-
tes.

Bis Roma-
nos veniſſe
in ſummum
diſcrimen a-
mittendi nõ
modo impe-
riũ ſed etiã
libertatem.

Cur impe-
riũ romanũ
cõparatur ti-
bijs.

Cur autem romanum imperium in hac ſtatua ſimile factum ſit tibijs, varias ra-
tiones afferre poſſumus. Principio, tibiæ humani corporis inſima, & vltima pars eſt;
ſic romanum imperium poſtremum fuit, & vt intra dicitur, vſque ad tempora Anti-
chriſti & conſummationem mundi aliquo modo perdurabit. Deinde, tibijs ingredi-
mur &

A mur & currimus, ſic Romani belligerando; & vincendo, vniuerſum orbem peragra-
runt. In tibijs, magnum eſt robur & firmitas; quippe omne corporis pondus tibijs ſul-
citur ac ſuſtinetur, qua re ſignificatur firmitudo & robur animi Romanorum, ſuffi-
ciens ad tantam imperij molem ſubeundam & ſuſtinendam. Adhæc, tibiæ portant
omnia ſuperiora corporis membra; ſic Romani priora regna & imperia, ſua domina-
tione complexi ſunt, eaque præclare ſuſtentarunt. Poſtremo, in tibijs multum eſt car-
nis & oſis; in carne teneritudo & molliudo eſt, in oſſe duritia & firmitudo: ſic in Ro-
manis magna fuit vis & firmitas ad eos qui repugnabant ipſis, frangendos ac debel-
landos: magna item humanitas, clementia, & fides erga ſibi deditos & ſubiectos: qui-
bus de rebuſ valde Romanos laudat diuina ſcriptura in capite octauo prioris libri
Machabæorum; & Virgilius libro 6 de Romanis cecinit.

B

*Tu regere imperio populos Romane memento,
Hæ tibi erunt artes, paciſque imponere morem
Pacere ſubiectis, & debellare ſuperbos.*

Similitudo autem duarum tibiæ, ſignificat regimen & adminiſtrationem ro-
mani imperij fere penes multos futuram. Nam poſt exactos reges, primo fuit impe-
rium penes duos conſules; poſtea penes conſules & tribunos plebis; tum penes decem
viros; deinde iterum penes conſules & tribunos: nonnunquam, licet ad breue tem-
pus, penes dictatores; aliquando penes triumuiros, vel diuumuiros, hoc eſt M. Antonium,
Lepidum, & Octauium; & abdicato Lepido, penes reliquos duos tantum: interdum pe-
nes vnum, & per totam vitam, vt in Auguſto & ſucceſſoribus eius factum eſt. Ad hoc,
penes multos imperatores, id quod, auctore Eutropio in libro octauo, fieri cœprum
eſt, ſub Marco Antonino Vero, & ſub Lucio Annio Antonino Vero. Ad extremũ, ex
vno duplex factum eſt imperium romanum, alterum Latinorum ſeu Occidentis, alterum
vero Conſtantinopolitanum Græcorum, ſeu Orientis. Adijce, quod omnia regna quæ
nunc ſunt apud Chriſtianos, & ſub imperio Turcarum, partes ſunt imperij romani,
tanquam rami ex vna illa imperij arbore deciſi.

Romanorũ
principatus
fere penes
multos fuit.

C

Et digitos pedum ex parte ferreos, et ex parte ficiles.

D

A e ſimilitudine, inquit Hieronymus, ſignificatur, ſicut pes ferreus de-
ſinebat in digitos partim ferreos, partim terreos: ſic imperium roma-
num, prius quidem fore robuſtiſſimum & validiſſimum, poſterius au-
tem infirmum & inualidum: quod ſuo tempore, inquit Hieronymus,
perſpicue cerni quo, ad deſentionem romani imperij, barbararum na-
tionum auxilijs opus erat. Fuit igitur ferreum, fere vſque ad irruptionem Gothorum
& aliarum gentium barbararum in romanam ditionem: poſthæc autem factum eſt
terreum, quippe tunc maiorem in modum romani imperij maietas deformari, di-
minui amplitudo, potentia debilitari cepta eſt. Vel per decem digitos partim fer-
reos & partim terreos, ſignificatur romanum imperium nouiſſime diuiſum iri in
multa regna, multoſque reges, quorum alij maiores & potentiores, alij minores
& imbecilliores futuri ſint. Vel idem hoc loco per decem digitos figuratur, quod
infra capite ſeptimo ſignificatur, per decem cornua eius beſtiæ, quæ imaginem ge-
rebat romanũ imperij. Illa namque decem cornua ſignificare purantur multos re-
ges in romano imperio futuros, circa tempora Antichriſti, quibus ille debella-
tis, ſibi que ſubiectis, magnam adepturus eſt potentiam. Vel denique diuiſio ti-
biarum & digitorum, prænotat multiplicem diſſenſionem & diſcordiam futuram
ſub imperio romano. Etenim quadruplex inſignis diſcordia diuerſis temporibus
fuit inter plebem & patres: quas diſcordias breuiter enarrat Florus in libro pri-
mo hiftoriæ romanæ a ca. 23. vſque ad 26. Primo orta eſt diſcordia inter Senatores &
equeſtrem ordinem, propter iudiciorum poteſtatē. Deinde, conſecuta eſt quadruplex
ſeditio

Cur impe-
riũ romanũ
primo fer-
reũ, poſtea
terreũ ſi-
gnificatũ ſit

E

F

seditio, prima a Tiberio Graccho concitata; secunda a fratre eius Caio Graccho, tertia a Lucio Apuleio Saturnino, quarta fuit bellum sociale, cuius incendendi per imprudentiam Drusus auctor fuit. Consecuta sunt deinceps quatuor illa Romanis exitalia inter patres dissidia, seu bella ciuilia, primum inter Syllam; & Marium; secundum inter Pompeium & Caesarem, tertium inter Octauium simul cum Marco Antonio, & Brutum atque Cassium; quartum inter Octauium & M. Antonium. Taceo atrocissima bella inter ipsos imperatores de imperij possessione dimicantes. Quod autem hoc loco dicitur *Commiscebuntur quidem humano semine, sed non adhaerebunt sibi, sicut ferrum misceri non potest testis* hanc habet sententiam, ad tollendas discordias inter romani imperij principes, & ad mutuam eorum concordiam conglutinandam firmandamque, fore ut illi per connubia inuicem misceantur atque copulentur: eam tamen coniunctionem, stabilem & diuturnam nequaquam fore. Pater autem hoc duobus luculentissimis exemplis, altero Pompeij & Iulij Caesaris; Pompeius enim vxorem duxit Iuliam Caesaris filiam; altero Antonij, & Octauij, cuius soror Octauia in matrimonium M. Antonio data est: ea tamen istorum coniunctio & amicitia, breui tempore dissoluta est; quin etiam in atrocissimum odium & dissidium conuersa.

Sed paucis doceamus, quidnam pes ferreus in digitos ferreos & terreatos desinens, mystice, ac secundum moralem sensum denotare possit. Ad varias profecto res significandas, ea figura applicari & accommodari potest. Principio significat, ubi est multitudo regnorum & regum, ibi esse inaequalitatem; alios enim reges esse velut ferreos, id est, potentiores, alios vero velut terreatos, id est, imbecilliores: ubi autem est huiusmodi inaequalitas, necesse est esse dissensionem & discordiam inibi esse. Potentiores enim insidiatur infirmioribus, eosque opprimendo, partem imperij sui facere cupiunt. Minores autem & infirmiores, potentioribus inuidet & diffidit, sibi que ab illis perpetuo cauendum putat. Postea, exprimitur imago quaedam tyrannici imperij, quod partim est ferreum propter violentiam & crudelitatem, partim terreatum. Cum enim timori & odio subditorum sit obnoxium, stabile ac diuturnum esse non potest. malus enim imperij cultus est metus. Nam quem metuunt, oderunt; quem autem oderunt, regnare nolunt; regnoque deturbare quoquomodo conantur. Praeterea significatur, qualis sit gloria & felicitas regum. Etenim, quamuis ea videatur ferrea, propter imperij robur & potentiam; est tamen eadem etiam terrea, propter naturam hominum fragilitatem, & mortalitatem. Aequae enim reges, quam alij infimae sortis homines, & mortis lege tenentur, & in terram dissoluuntur. Quod diuina scriptura in exordio prioris libri Machabaeorum exemplo Alexandri Magni expressissime declarauit: cuius cum amplissimam potentiam, & imperium usque ad fines terrae prolata enarrasset, subdit; *Et post haec decidit in letum, & cognouit quia moreretur.* His adde, quod in vnoquoque praedictorum quatuor regnorum, qui fere potentissimi & florentissimi, & tanquam ferrei, hi tandem in terram desierunt, hoc est, miserabiles, infelices, & horrendos exitus habuerunt. Hoc liquido cernitur in Balthasare ultimo Chaldaeorum rege, cuius subitus & miserimus interitus, infra ca. 5. describitur; in Cyro monarchiae Persarum auctore: in Alexandro Magno qui amplissimum Graecorum imperium constituit: in Crasso, Pompeio, & Caesare, omnium sui temporis Romanorum potentissimis & gloriosissimis. Postremo, statua haec, mirifice refert & representat imaginem gloriae ac felicitatis huius mundi: cuius caput est aureum; sunt enim fausta & laeta principia: digitus vero sunt terreati, id est, extrema tristitia, luctuosa & funesta. Contra, regnum Christi, initio triste, laboriosum & asperum videtur: verum tamen omnis labor & tristitia, incomparabili aeternaque mercede atque gaudio compensatur: id quod adumbravit lapis ille cuius hic fit mentio, primo paruulus, deinde paulatim crescens, & in montem vniuersae terrae aequalem euadens.

Non erit alienum hoc loco indicare, quando vnusquodque praedictorum regnorum, ortum & occasum habuerit, quantoque tempore perdurauerit. Regnum Babylonicum seu Chaldaicum, ex quo coepit sub rege Nabuchodonosor, longe lateque proferri, initium habuit, ut supra ostendimus, anno regni eius vigesimo tertio, tunc videlicet deuicta

Moralis interpretatio

De ortu & duratione praedictorum quatuor regnorum.

uicta & subacta Syria, Phoenice, Moabitudine, Ammonitide, Idumaea, Iudaea, Aegypto & Libya, armis etiam usque in Africam & Hispaniam illatis. Quod tempus incidit in olympiadem trigessimam octauam, & annum urbis conditae circiter centesimum trigessimum. Stetit autem usque ad primum annum Cyri, hoc est usque ad olympiadem quinquagesimam quartam, & annum urbis conditae centesimum nonagesimum, scilicet per annos sexaginta. Cyrum imperij Persarum conditorem, regnare coepisse initio olympiadis quinquagesimae quintae, Eusebius libro decimo de Praeparatione Evangelica capite ultimo plurimis & grauissimis auctoribus confirmat. Id autem temporis concurrat cum anno urbis conditae centesimo nonagesimo. Est autem monarchia haec ab Alexandro Magno destructa, olympiade centesima duodecima, & anno urbis conditae circiter quadringentesimo vigesimo: stetitque annos circiter ducentos triginta. Imperium Graecorum, penes vnum fuit, viuentem tantum Alexandro, per sex dumtaxat annos: post eius vero mortem, diuisum est in multa regna: quae tamen breui redacta sunt ad tria: ad regnum Asiaticum & Syriacum, quod fuit penes Seleucum & successores eius, Seleucidas, usque ad olympiadem centesimam septuagesimam quintam: deinde penes Tygranem Armeniae regem per quindecim annos: postea olympiade septuagesima nona subiectum est ditioni Romanae a Pompeio Magno. Alterum regnum fuit Graecum seu Macedonicum, quod perdurauit usque ad olympiadem centesimam quinquagesimam; tunc enim victo captoque Perseo, Macedonum rege, Macedonia sub Romanorum imperium redacta est. Tertium fuit regnum Aegypti; quod usque ad olympiadem centesimam octogesima septimam floruit: tunc Augustus, debellato mortuoque M. Antonio, & Cleopatra regina Aegypti, ex regno fecit Romanorum prouinciam.

Romanorum autem regnum, simpliciter quidem initium habuit simul cum vrbe Roma, primo anno olympiadis septimae: monarchiae tamen dignitatem & potentiam habere coepit post olympiadem centesimam quadragesimam quartam, finito secundo bello punico; tunc enim omnem Italiam, vniuersamque Hispaniam, Sardiniam quoque & Siciliam sub ditione sua habebant Romani, & Carthaginenses, adempto illis imperio, subiugauerant. Deinde, magna accepit incrementa circa olympiadem centesimam quadragesimam septimam, victo in Asia Magno Antiocho: & circa olympiadem centesimam sexagesimam, excisa Carthagine, deleta Numantia, cuncta Corintho, multisque alijs prouincijs adiectis. Summam vero amplitudinem & potentiam habuit romanum imperium, circa olympiadem centesimam septuagesimam nonam, subiugato per Pompeium Magnum, Oriente: cuius victorij usque adeo dilatatum est romanum imperium, ut Asiam minorem, quae Orientem versus, extrema erat romanarum prouinciarum, ipse fecerit mediam. Lege Plinium lib. 7. cap. 26. Videtur autem huius monarchiae Romanorum potentia & gloria, viguisse per annos circiter quingentos, hoc est, post secundum bellum punicum usque ad id temporis, quo Roma capta est a Gothis. Vestius augur, ut scribit Varro lib. 18. Antiquitatum, referente Censorino in libro de Die Natali Romanorum, ex illis duodecim vulturibus, quorum auspicio Romulus Romam condidit, auguratus est, romanum imperium indies magis ac magis gloria & potentia crescens, mille & ducentos annos perduraturum. Singuli enim vultures, secundum antiquam & reconditam augurandi disciplinam, centenos annos significabant. Ego quamuis & istud figmentum esse non temere existimare possim; & omnem augurandi diuinationem futilem, mendacem, denique pro nihilo habeam: non possum tamen inficiari, tanto fere tempore, quantum ab illo vel casu, vel instinctu diaboli praedictum fuisse traditum est, incrementa imperij romani durasse. Si quidem ex probatissimis historijs constat, Romam annis postquam condita fuerat mille centum sexaginta quatuor, a Gothis esse captam, rege Gothorum Alarico, Romanorum imperatore Honorio, summoque pontifice Innocentio primo; deinceps autem sequentibus annis, multis magnisque cladibus & calamitatibus romanum imperium a barbaris gentibus afflictum, prostratum, & contritum est. Lege Paulum Orosium libro 7. cap. 40.

Augurij Vestij de duratione Romani imperij.

In diebus autem regnorum illorum, suscitabit Deus regnum quod in æternum non dissipabitur.

Opinio Por-
phirij Iose-
phi & He-
bræorum.

RORPHYRIVS & Hebræi, vt refert hoc loco diuus Hieronymus, interpretantur hæc verba de regno Iudæorum, quod in fine mundi, vt ipsi stulte sperant, erit potētissimum, & cetera regna subuertet. Credo equidem, idem sensisse Iosephum. Nam cum peruenit ad huius loci interpretationem in libro decimo Antiquitatum, tacitum eum præterit, scilicet timens offensionem Romanorum, a quibus ipse honoratus & locupletatus fuerat. Non enim sine offensione audire potuissent Romani, imperium suum iri destructum a regno Iudæorum. Propterea vero Iosephus excusat se, quod huius loci expositionem prætermittat, quia non diuinare futura, sed præterita interpretari, illis libris suscepisset. Hæretici porro, qui dicti sunt Chiliastæ, hoc est Millenarij, arbitrati transactis ab exordio huius mundi sex annorum millibus, futuram iustorū hominum resurrectionem, post quam sancti omnes vna cum Christo, in terris per mille annos cum magna potentia, gloria & felicitate regnaturi sunt: isti igitur Chiliastæ, quæ hoc loco de regno Christi vaticinatur Daniel, ea ipsi ad illud suum millenarium regnum pertinere existimant. Sed profecto hæc, sunt Iudæorum ac hæreticorum nugæ, atque figmenta: & extra controuersiam est, vaticinium hoc Danielis, non ad aliud quam ad Christi regnum referri posse.

An Daniel loquatur de Christi regno quod est in hoc seculo, an de futuro.

Illud tamen dubitationem habet, & inter doctores controuersiam, an Daniel loquatur de regno Christi quod cœpit post primum eius aduentum, & quod ex eo tempore viget vsque adhuc, & vsque ad finem seculi vigeat; an vero de eo quod erit post secundum Christi aduentum, perfectissimam Christi dominationem continens, super cælum & vniuersum orbem. Tertullianus, extremo eo libro quem aduersus Iudæos scripsit, verba hæc Danielis interpretatur de regno Christi quod erit post secundum eius aduentum. Idem hoc loco Theodoretus, & sentit, & confirmat eo argumento, quod Daniel ait, adueniente illo regno Christi, destructum iri omnia regna terrena: hoc autem non esse factum in primo Christi aduentu, manifestum est; quin imperante Augusto, quo tempore Dominus noster natus est, maxime floruit romanum imperiū; itemque deinceps per quadringentos ferme annos, quoad videlicet Roma capta est a Gothis, summam in orbe potentiam obtinuit. Contraria tamen sententia quæ verba Danielis refert ad regnum Christi, quod post primum eius aduentum cœpit exordiū, & verisimilior est, & sententiæ verborum Danielis aptior atque conuenientior. Hoc enim significat illud quod ait Daniel *in diebus regnorum illorum, suscitabit Deus regnum*, hoc est, tempore quo regna terræ vigent & pollent, videlicet vsque ad finem mundi: nam post secundum Christi aduentum, non erunt dies vel tempora illorum regnorum. Quapropter his verbis satis perspicue significatur, excitatum iri regnum Christi ante secundum eius aduentum. Deinde, abscissio lapidis ex monte sine manibus, quid aliud significat quam generationem Christi ex beatissima virgine sine viri interuentu? Hoc autem ad primum eius aduentū spectat. Postea, Daniel ait, lapidē qui percussit statuā, fuisse parvū, deinde vero mirabiliter creuisse; lapis autē ille, sine dubio significauit Christū, vel eius regnū. at paruitas Christi, vel regni eius, in primo aduentu vere dicitur & intelligitur: in secundo autē aduentu minime, quippe veniet tunc Christus, vt ipsemet nos docuit, cum virtute, potestate, & maiestate magna. Denique, lapidis illius ex paruo in amplissimum montem incrementa & processus, haud dubie ad Christum & regnum eius, quod primo eius aduentu cœptū est, tantū referri possunt. Maneat igitur, verba Danielis ad regnum Christi post primū eius aduentū pertinere.

Quomodo Christi regnum destruxit omnia regna mundi.

Quemadmodum autem Christus post primum aduentum, imperium Romanorū, & aliorum regum regna destruxerit, hoc enim difficultatem affert, & pro confirmatione suæ opinionis sumebat Theodoretus, sic est intelligendum. Destructa sunt omnia regna a Christo, non euerfa temporali eorum dominatione, sed sublata idololatria, quæ

A in omnibus illis regnabat; excisoque dæmonis imperio, cui illa erant subiecta, nec putandum est, hoc esse factum in omnibus regnis simul & vno tempore: sed paulatim, & per varia temporum interualla, nunc his, nunc illis regnis ad fidem Christi conuersis, & dominationi Christi, potestati que ipsius Ecclesiæ, in his quæ ad spiritalē eorum gubernationem faciebant, omnino subiectis. Ex quo factū est, vt post conuersionē Magni Constantini, imperatores romani & alij reges, se, sua que regna Christo Domino, & ipsius Ecclesiæ subderēt, summumque Pontificē totius Ecclesiæ pastore, Christi que vicarium in terris, tanquā suū patrē, principē, & monarchā in his quæ ad Deū & salutē animæ pertinent, humiliter adorarent, religiose venerarentur, & libenter atque obedienter eius salutaria iussa & decreta amplecterētur. De hoc regno Christi, quod in hac Ecclesia terrestri, & militante versatur, apud Isaiam ca. 49. & 60. prædixit Deus: *Erunt reges nutritij tui, & reginæ nutrices tuæ: vultu in terram demisso adorabunt te, & lingent puluerem pedum tuorum: gens & regnum quod non seruiet tibi, peribit.* Quamuis autem quæ Daniel hoc loco vaticinatur, ea quadrent in regnum Christi, post primum eius aduentum, inchoatum & per varia incrementa, & decreta processurum vsque ad finem mundi: non est tamen negandum, eadem, magna ex parte regno Christi quod post secundum aduentum erit, perfectissime conuenire. Ergo vaticinium Danielis de regno Christi, conuenit ei post primum aduentum, inchoate & aliquatenus; post secundum autem aduentum, consummate, ac secundum omnes numeros absolute. Verum quæ nunc carptim dicta sunt de regno Christi, eadem infra in explanando se primum caput Danielis, latius & accuratius a nobis tractabuntur.

C Donec abscissus est lapis de monte, sine manibus.

NON dubium est, quin lapis ille significauerit Christum & eius regnum. Etenim frequentissime in sacris literis vocabulo & similitudine lapidis, Christus significatur, quod plurimis scripturæ testimonijs, in libro secundo aduersus Iudæos confirmat Cyprianus. Vocatur lapis fundamentalis, *Ecce ego inquit Dominus per Isaiam cap. 28. mittam in fundamentis Sion lapidem*

Christus lapis.

probatum; pretiosum in fundamento fundatum. Nominatur lapis angularis in psalmo 117. lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. De quo lapide dixit Dominus per Zachariam capite 3. *Super lapidem unum septem oculi sunt: ecce ego calabo sculpturam eius ait Dominus: & auferam iniquitatem terræ in die una.* Oculus in scriptura significat scientiam, septenarius autem numerus, vniuersitatem, & perfectionem: in Christo autem absconditos fuisse thesauros omnes scientiæ & sapientiæ Dei, testante Paulo, cognouimus. Dicitur autem Deus cælasse sculpturam huius lapidis, quia solus ipse formauit, figurauit, & absoluit corpus Christi in vtero Virginis. Et in vna illa die veneris, qua Christus seipsum obtulit hostiam viuam Deo pro remissione omnium humani generis delictorum, dicitur Deus omnem terræ iniquitatem abtulisse. Et vt in eadem similitudine lapidis permanentes, diuina scrutemur mysteria, figura Christi fuit lapis ille, super quo dormiens Iacob, admirandam illam scalam in somno vidit Genes. 28: & ille lapis super quo Moses lassa brachia, & manus reponens ac sustentans, perseueravit in oratione, quoad Amalechitarum victoriam obtinuit, Exod. 17: lapis etiam ille, ex quo virga percusso, largissima ad potandum populum Hebræum, aquarū copia emanauit Num. 20. nec nō & ille lapis super quo Moses a Deo positus, Dei transeuntis posteriora videre potuit, Exod. 33. Denique lapis quo David superbum illum gigantem Goliath percussit, prostravit, interemit, primo Reg. cap. 17.

Locus Zachariæ, ex cap. 3.

D Similitudo autem & appellatio lapidis, pulchre conuenit Christo. Primo, propter soliditatem & firmitatem; tum ob humilitatem: lapis enim ad humilia loca naturaliter descendit, & in illis conuiescit. Postea, quia Christus dæmonem sua morte percussit, & imperio quod in homines habebat, spoliavit. Deinde, quia Christus est petra, super qua fundata est & sustentatur Ecclesia, ideoque nullo vnquam tempore, nulla que vi labefactari & euerfi poterit: quinimo, nec portæ inferi

Qui lapides in Veteri Testamento figuræ Christi fuerunt.

Cur Christus dicatur lapis.

inferi aduersus eam praeualebunt. Ad extremum, Christus petra est refugij & praesidiij bonis, de qua intelligi potest illud Psalmsi centesimi tertij, *Et petra refugium herinacis*: unde David laetus & exultans canit, *Et in petra exaltasti caput meum, et posuisti super petram pedes meos*. Huc etiam referri potest illud, quod est in Psalmo vigesimo *Posuisti super caput eius coronam de lapide pretioso*. Contra vero, perdis ac reprobis fuit lapis offensionis & petra scandali, sicut ab Isaia capite octauo fuerat praedictum: & Simeon dixerat de Christo, futurum eum in ruinam & resurrectionem multorum. Percussit autem hic lapis statuum, quia dissipauit ac penitus destruxit idololatriam, dissoluit errores hominum, & vitia deleuit: idque tripliciter, veritate doctrinae, sanctitate vitae, multitudine ac magnitudine miraculorum, tam per se, quam per sui cultores atque sectatores. Hic est funiculus ille triplex Salomonis qui difficile rupitur. Ad cuius rei intelligentiam spectat, quod vaticinatus est Isaia capite decimo, *Percutiet terram virga oris sui, et spiritus labiorum suorum interficiet impium*.

Quid significet, abscissio lapidis e monte sine manibus, variae interpretationes

Iustinus.

Cur B. Virgo dicatur mons.

D. Augustinus.

Ambrosius.

Sed quid sibi vult excisio lapidis de monte sine manibus? Haud dubie significat admirandam Christi generationem ex matre virgine, sine vilo virilis seminis concursu. Neque est insolens in scriptura, generationem alicuius ex aliquo, praesertim mirabilem ac supernaturalem, appellare excisionem ex petra. Namque apud Isaia capite quinquagesimo primo, sic legimus, *Attendite ad petram unde excisi estis, et ad caernam laei ex qua praecisi estis*. Quam metaphoricam locutionem mox declarans, subiungit, *Attendite ad patrem vestrum Abraham, et ad Saram qua peperit vos*. Significat autem propheta, Isaac, ex quo progenerati sunt Hebraei, ex parietibus infocundis, & ad modum petrae sterilibus, mirabiliter esse generatum. Quamquam autem vocabulum montis, figurate sumptum, admodum multas & varias in scriptura significaciones habeat, quas beatus Gregorius lib. 33. Moralium cap. primo diserte ac luculenter exposuit: attamen hoc loco per montem significari beatissimam virginem, & auctoritas patrum, & ratio sententiae Danielis, & propositae figurae scopus, credere nos cogit. Non est in praetereitis relinquendum, quod Iustinus in Dialogo quem habuit cum Triphone Iudaeo adnotauit, vt multa alia quae traduntur in sacris litteris, ita hoc de abscissione lapidis ex monte, priscos illos Gentiles, vel ex sacris libris furatos, vel a daemone doctos & impulsos, ad impias Deorum suorum perfectiones transfuisse. Sic autem Iustinus eo loci scribit. *Iam, quando Mithragyrta suum Mithrum aiunt saxo progeneratum, et speluncam vocant locum ubi discipulos inuenerunt, nonne hic licet agnoscere saxum illud, quod Daniel dicit excisum sine manibus? nimirum bis quoque oracula effingere conantibus?* Mons autem merito dicitur beata virgo propter singularem omnium virtutum excellentiam: quarum tanta est sublimitas, vt quod est summum & celsissimum in virtutibus aliorum sanctorum, id comparatione virtutum beatae virginis, sit infimum. Quapropter non incongrue de beata virgine dici posset, quod est in Psalmo octogesimo sexto, *Fundamenta eius in montibus sanctis*. Etenim Deipara virgo verticem & culmen perfectionis sanctorum, habet tanquam fundamentum perfectionis & sanctitatis suae. Considera igitur quam sublime sit fastigium huius virginis, cuius fundamenta, super culmina sanctorum locata sunt. Hic est ille mons de quo figurate cecinit David Psal. 67. *Mons pinguis, mons coagulatus, mons in quo beneplacitum est domino habitare in eo: etenim dominus habitabit in sinem*. Diuus Augustinus montem de quo abscissus est lapis, interpretatur populum iudaicum, de quo Christus secundum carnem, sed sine manibus, hoc est, sine carnali copula generatus est. Cum enim in Tractatu nono super Euangelium Ioannis citasset hunc locum Danielis, subiicit haec. *Lapis de monte praecisus, ipse est lapis quem reprobaerunt edificantes, et factus est in caput anguli. De quo monte praeciditur, nisi de regno Iudaeorum, unde Christus Dominus secundum carnem natus est: et praeciditur sine manibus, sine opere humano, quia sine amplexu maritali de virgine exortus est*. Eandem habet sententiam Augustinus Tractatu primo in Epistolam primam Ioannis. Verum idem Augustinus in Concione ad catechumenos contra Iudaeos, paganos, & haereticos, hunc locum Danielis citans, per montem, beatam Mariam intelligit & interpretatur. Ambrosius aliam habet huius loci lectionem & interpretationem. Nam pro vocabulo lapis, habet vocem mons, legens in hunc modum; *Mons abscissus est de monte sine*

A
B
C
D
E

ne manibus: sic autem exponit, Deus filius generatus est ex Deo patre, sine manibus; hoc est, non per aliquam creationem, vel effectiorem: non enim filius a patre factus, aut creatus est, sed tantum genitus. Sic autem habent verba Ambrosii in Sermone septuagesimo: *Quid enim aliud est de monte ad montem volare, nisi de Saluatoris gratia, ad patris gloriam properare? Ipsi enim sunt montes, sicut dicit propheta, Mons de monte sine manibus occidentium, hoc est filius de patre, absque vilius creationis accessu*. Hippolytus Martyr haec verba Danielis de secundo Christi aduentu exponit: illud autem *sine manibus* significare inquit, secundum Christi aduentum fore improuissimum & repentinum hominibus: quippe eos non opinantes & incautos opprimeret. Alij, ea similitudine denotari putant, filium Dei missum esse a Patre, & de caelo descendisse in terras, sine manibus, hoc est, sine vilius hominum meritis, secundum illud quod scripsit Paulus in Epistola ad Titum capite tertio. *Apparuit humanitas Saluatoris Dei, non ex operibus iustitiae quae fecimus nos, sed secundum magnam misericordiam suam saluos nos fecit*. Iustinus in Dialogo quem cum Triphone Iudaeo habuit, abscissione lapidis ex monte sine manibus, significari ait, generationem Christi non fore humanum opus, sed diuinam voluntatis propositum: dixit enim Isaia, generationem eius quis enarrabit? nullius autem hominis ex hominibus nati, generatio est inenarrabilis.

Hippolytus

Restat vt ostendamus quomodo. Christus fuerit lapis, primo paruus, tum paulatim crescens, tandem replens vniuersam terram. Paruus fuit Christus propter assumptam humanitatem, quae diuinitatis comparatione, paruum quid, & prope nihil est: verbum enim abbreviatum fecit Dominus, cum verbum caro factum est; puer natus est nobis, atque paruulus datus est nobis. Paruus fuit Christus propter statum viatoris, in quo secundum partem suam inferiorem, tres & triginta annos versari voluit. Paruus fuit propter carnem quam induit, morti & doloribus subiectam. Paruus fuit propter pauperem vitam, & humilem conuersationem. Paruulus fuit in oculis superborum Iudaeorum, qui eum contemnebant. Paruus fuit, quia in parua Iudaeorum regione praesentiam suam duntaxat declarare, & solis Iudaeis praedicare voluit; paruumque sibi adiunxit discipulorum numerum, quem ipse pusillum gregem vocare solebat. Denique paruus fuit, propter humilitatem, ignominiam, & acerbitatem passionis & mortis. Creuit autem Christus non coram Deo, coram quo semper aequae magnus fuit; neque creuit secundum gratiam & gloriam animae, quam inde ab exordio usque sui conceptis, tantam habuit, quantam nunc habet; sed creuit coram Deo & hominibus, tam secundum gloriam corporis post resurrectionem, quam secundum famam atque gloriam sui nominis, quod toto orbe celebratum est. Denique creuit in corpore suo mystico quod est Ecclesia, quam per vniuersum mundum diffusam & dilatam cernimus. Christus autem repleuit vniuersam terram, primo praedicatione euangelicae doctrinae, quae per Apostolos & discipulos eius, toto orbe personuit, sicut praedixerat David Psalmo 18. *In omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terra verba eorum*. Tum, scientia Dei; nam per Christi doctrinam, pernotuit mundo, vnum esse Deum ab homine colendum: Deos autem, quos prius colebant homines, esse inania simulacra, & fallaces daemones. Hoc vaticinatus est Isaia cap. 11. cum de Messiae aduentu loquens, dixit, *Repleta est terra scientia Dei*. Deinde gloria & maiestate Dei: per Christum enim verus Deus a mundo cognitus & glorificatus est, repudiato abiectione falsorum Deorum cultu. Quapropter Christus dixit Patri suo, vt refert Ioannes capite 17. *Ego te clarificauit super terram*. Hoc etiam in Psalmo 71. qui totus est de Messia, cecinit David: *Replebitur maiestate eius omnis terra*: & Malachias de Christi aduentu vaticinatus est: *Ab ortu solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, ait dominus*. Postea, odore virtutum ac sanctitatis, etenim vbi Christi doctrina mundo innotuit, incredibili ardore, hominum animi vbi que terrarum & gentium, inflammati sunt ad colendas virtutes, non vulgares, non humanas modos, sed eximias, singulares, nec tantum antea inuisitatas, sed etiam incognitas, denique plane diuinas: vt est voluntaria paupertas, obedientia, virginitas, desiderium martyrij, & alia quae non solum quia noua, sed etiam quia super humanae fragilitatis vires esse videbantur, erant hominibus admirationi, stupori,

Christus primo paruulus lapis, postea maximus.

Quomodo Christus, impleuit vniuersam terram.

E

stupori, & miraculo. Præterea, innumerabilium prodigiorum ac miraculorum, quæ passim & ubique in Christi nomine patrabantur, mirabilitate. Adhæc, desiderio & expectatione bonorum caelestium: Christi namque fides docuit homines, mundo neglecto, terrena despiciere, & amare caelestia. Et sane, admirandum fuit, in quibus rebus homines summum bonum supremamque felicitatem suam collocabant, eas deinde res ab eisdem hominibus negligi, pro nihilo haberi, vltro derelinqui. Pro adeptione autem caelestium bonorum, quæ prius nec curæ nec cordi erant hominibus, cetera omnia bona postponi, nullum recusari laborem, quantum adiri pericula, profundum sanguinem, etiam mortem libenter atque gaudenter oppeti. Adijce, per doctrinæ Christi prædicationem, impletos esse hominum animos metu ac pauore futuri iudicij; maximo enim terrore percussus est mundus, cum per fidem Christi cognouit, aliquando futurum, vt Christus ab omnibus & singulis hominibus exactissimam rationem, summa seueritate, reposcat omnium quæ vnquam fecerint, dixerint, cogitauerint: ita vt etiam verba otiosa, & secretissimæ animi cogitationes, intimique sensus, & appetitiones, tunc palam in notitiam omnium proferendæ, & iudicij Christi subtilissimo examine discutiendæ sint. Postremo, repleuit Christus orbem, reuerentia & veneratione non tantum sui nominis, sed etiam Ecclesiæ suæ, & eius hominis qui vicarius ipsius est in terris, summum dico Pontificem, quem vniversus orbis Christianus & Catholicus, honorat, colit ac veneratur; eiusque responsa & decreta, nõ secus ac diuina oracula, reuerenter atque obedienter amplectitur, & obseruat.

Tunc rex cecidit in faciem suam, & Danielem adorauit, & hostias, atque incensum præcepit vt sacrificarent ei.

AD hunc locum explanandum & illustrandum, nihil afferri potest luculentius commentario diui Hieronymi: quem totum, verbis eius, hic adscribam. ξ Hunc locum, inquit Hieronymus, calumniatur Porphyrius, quod nullo modo sit credibile, superbissimum illum regem, seruum suum & captiuum adorasse. Quasi non & Lycaones, ob signorum magnitudinem, vt est in Actis Apostolorum cap. 14. Paulo & Barnabæ voluerint hostias immolare, illum Mercurium, hunc Iouem appellantes. Error ergo Gentilium, qui omne quod supra se est, Deum putant, scripturæ non debet imputari, quæ simpliciter refert vniversa quæ gesta sunt. Sed & hoc possumus dicere, quod causas adorandi & sacrificandi, ipse rex exposuerit, dicens Danieli: Vere Deus vester, Deus Deorum est: ergo non tam Danielem, quam in Daniele, adorare voluit Deum qui myteria reuelauerat. Quod & Alexandrum Magnum in pontifice Iaddo fecisse, legimus apud Iosephum lib. 11. Antiquitatum. Quod si hoc displicet, dicendum est, Nabuchodonosor signorum magnitudine & stupore confusum, quid faceret ignorasse; vt qui dominum verum intelligebat, & ipsum dominum, & seruum eius adoraret, & incenso atque hostijs veneraretur. Illud quoque calumniatur & reprehendit Porphyrius, quod oblata sibi à rege munera & honores, Daniel accipere non recusavit, ac plane repudiavit: non considerans, ideo somnium illud diuinitus regi missum, eiusque interpretationis myteria per Danielem reuelata, vt Daniel cresceret, & in loco captiuitatis, princeps fieret omnium Chaldæorum, & Dei omnipotentia nosceretur. Quod quidem & in Ioseph apud Pharaonem, & Ægyptum, legimus factum: & in Mardocheo apud Assuerum: vt in vtraque gente haberent captiui & peregrinantes Iudæi, solatia, videntes hominem gentis suæ Ægyptiorum esse principem & Chaldæorum. ξ Hactenus pertinet Hieronymi commentarius. Theodoretus autem prudenter admonet, in hac historia elucere mirabilem Dei prouidentiam, etiam circa homines superbos, impios, & barbaros, cuiusmodi erat rex Nabuchodonosor: ad cuius deprimendam arrogantiam, per somnium illud demonstrauit ei, inanem esse fiduciam regis felicitatis, quæ instar floris celeriter arefcit & perit, & instabilis in nullo diu permanet. Deinde, cum illius somnij interpretationem, quam apud nullum suorum sapientum inuenire potuisset,

Refellitur duplex calumnia Porphyrii aduersus hunc locum.

Veritas huius, somnij contingens Nabuchodonosor.

Apotuisset, & a Daniele veri Dei cultore ac seruo percepisset, ad veri Dei cognitionem, admirationem, atque venerationem ea ratione pertractus est. Tantum igitur, & ex somnio, & ex somnij obliuione, eiusque interpretatione ei attulit vtilitatis Deus, vt suam rex agnosceret humilitatem; tum eorum Deorum quos colebat, disceret imbecillitatem; postea quanta sit veri Dei potentia & virtus, intelligeret. Idcirco enim exclamauit, ξ *In veritate Deus vester, ipse est Deus Deorum, & dominus regum, reuelans mysteria.* ξ

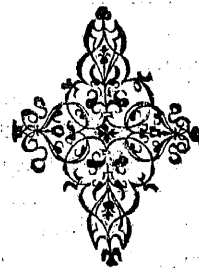
Deos autem vocat, non more sacræ scripturæ, quæ Deos appellat sacerdotes, & iudices populi Hebræi, sed idola, quos, errore opinionis, Deos gentilitas appellabat. Nondum enim potuerat illorum inanitatem & imbecillitatem penitus perspicere, & omnino intelligere: plurimum tamen confitetur, Deum Hebræorum ceteris Dijs antecellere, cum eum nominet Deum. Hactenus ex

BTheodoretus. Non esse autem passum Danielem sibi hostias immolari, quin fuisse id omnino auersatum, indicato vero

Deo, cui ea immolatio debebatur, licet hoc loco expressum non sit, haud dubie

tamen

existimandum est: nec aliter de tam pio, religioso, sanctoque propheta, quem scilicet post hæc Deus, & magnis pro eius salute editis miraculis, & secretissimorum consiliorum suorum, ac caelestium mysteriorum multiplici reuelatione, insigniter honorare, & in omne æuum nobilitare voluit, cogitare fas est.

BENEDICTI PERERII
SOCIETATIS IESV
COMMENTARIORVM
IN DANIELEM
LIBER III.

CAPVT TERTIVM.

NABUCHODONOSOR Rex fecit statuam auream altitudine cubitorum sexaginta, latitudine cubitorum sex, & statuit eam in campo Dura prouinciæ Babylonis. Itaque Nabuchodonosor rex, misit ad congregandos satrapas, magistratus, & iudices, duces & tyrannos, & præfectos, omnesque principes regionum, ut conuenirent ad dedicationem statuæ quam erexerat Nabuchodonosor rex. Tunc congregati sunt satrapæ, magistratus & iudices, duces & tyranni, & optimates qui erant in potestatibus constituti, & vniuersi principes regionum, ut conuenirent ad dedicationem statuæ quam erexerat Nabuchodonosor rex. Stabant autem in conspectu statuæ quam posuerat Nabuchodonosor rex: & præco clamabat valenter: Vobis dicitur populis, tribus, & linguis, in hora qua audieritis sonitum tubæ, & fistulæ, & citharæ, sambucæ & psalterii, & symphoniæ, & vniuersi generis musicorum, cadentes adorete statuam auream, quam constituit Nabuchodonosor rex. Si quis autem non prostratus adorauerit, eadem hora mittetur in fornacem ignis ardentis. Post hæc igitur statim ut audierunt omnes populi sonitum tubæ, fistulæ, & citharæ, sambucæ & psalterii, symphoniæ, & omnis generis musicorum, cadentes omnes populi, tribus, & linguæ adorauerunt statuam auream, quam constituerat Nabuchodonosor rex. Statimque in ipso tempore accedentes viri Chaldæi accusauerunt Iudæos, dixeruntque Nabuchodonosor regi, Rex in æternum viue. Tu rex, posuisti decretum, ut omnis homo qui audierit sonitum tubæ, fistulæ & citharæ, sambucæ & psalterii, & symphoniæ, & vniuersi generis musicorum, prosternat se, & adoret statuam auream. Si quis autem non procidens adorauerit, mittatur in fornacem ignis ardentis. Sunt ergo viri Iudæi, quos constituisti super opera regionis Babylonis, Sidrach, Misach, & Abdenago: viri isti contempserunt, rex, decretum tuum; deos tuos non colunt, & statuam auream quam erexisti non adorant. Tunc Nabuchodonosor in furore & in ira præcepit, ut adducerentur

A rentur Sidrach, Misach, & Abdenago: qui confestim adducti sunt in conspectu regis. Pronuntiansque Nabuchodonosor rex ait eis, verene Sidrach, Misach, & Abdenago. Deos meos non colitis, & statuam auream quam constitui non adoratis? Nunc ergo si estis parati, quacumque hora audieritis sonitum tubæ, fistulæ, citharæ, sambucæ & psalterii & symphoniæ; omnisque generis musicorum, prosternite vos, & adorete statuam quam feci: quod si non adoraueritis, eadem hora mittemini in fornacem ignis ardentis: & quis est Deus qui eripiet vos de manu mea? Respondentes Sidrach, Misach, & Abdenago, dixerunt regi Nabuchodonosor, non oportet nos de hac re respondere tibi. Ecce enim Deus noster quem colimus, potest eripere nos de camino ignis ardentis, & de manibus tuis, o rex, liberare. Quod si noluerit, notum sit tibi, rex, quia deos tuos non colimus, & statuam auream quam erexisti non adoramus. Tunc Nabuchodonosor repletus est furore: & aspectus faciei illius immutatus est super Sidrach, Misach & Abdenago, & præcepit ut succenderetur fornax septuplum quam succendi consueuerat. Et viris fortissimis de exercitu suo iussit, ut ligatis pedibus Sidrach, Misach, & Abdenago, mitterent eos in fornacem ignis ardentis. Et confestim viri illi vincti, cum braccis suis, & tiaris & calceamentis, et vestibus missi sunt in medium fornacis ignis ardentis. **C** nam iussio regis urgebat: fornax autem succensa erat nimis. Porro viros illos qui miserant Sidrach, Misach & Abdenago, interfecit flamma ignis. Viri autem hi tres, id est, Sidrach, Misach & Abdenago, ceciderunt in medio camino ignis ardentis, colligati.

Quæ sequuntur, in Hebræis voluminibus non reperiuntur.

Et ambulabant in medio flammæ laudantes Deum, & benedicentes Domino. Stans autem Azarias orauit sic, aperiensque os suum in medio ignis, ait. Benedictus es Domine Deus patrum nostrorum, & laudabile & gloriosum nomen tuum in secula: quia iustus es in omnibus quæ fecisti nobis, & vniuersa opera tua vera, & via tuæ rectæ, & omnia iudicia tua vera. Iudicia enim vera fecisti iuxta omnia quæ induxisti super nos, & super ciuitatem sanctam patrum nostrorum, Ierusalem: quia in veritate & in iudicio induxisti omnia hæc propter peccata nostra. Peccauimus enim, & inique egimus recedentes a te: & deliquimus in omnibus, & præcepta tua non audiuiimus, nec obseruauimus, nec fecimus sicut præceperas nobis, ut bene nobis esset. Omnia ergo quæ induxisti super nos, & vniuersa quæ fecisti nobis, verò iudicio fecisti: & tradidisti nos in manibus inimicorum nostrorum iniquorum & pessimorum, præuaricatorumque, & regi iniusto & pessimo ultra omnem terram. Et nunc non possumus aperire os: confusio & opprobrium facti sumus seruis tuis, & his qui colunt te. Ne, quæsumus, tradas nos in perpetuum propter nomen tuum, & ne dissipes testamentum tuum, neque auferas misericordiam tuam a nobis, propter Abraham dilectum tuum, & Isaac seruum tuum, & Israel sanctum

Etum tuum : quibus locutus es, pollicens quod multiplicares semen eorū sicut stellas cæli, & sicut arenam quæ est in littore maris. Quia Domine imminuti fumus plus quam omnes gentes, fumusque humiles in vniuersa terra hodie propter peccata nostra. Et non est in tempore hoc princeps, & dux, & propheta, neque holocaustum, neque sacrificium, neque oblatio, neque incensum, neque locus primitiarum coram te : vt possimus inuenire misericordiam tuam, sed in animo contrito, & spiritu humilitatis suscipiamur. Sicut in holocausto arietum & taurorum, & sicut in millibus agnorum pinguium : sic fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo hodie, vt placeat tibi : quoniam non est confusio confidentibus in te. Et nunc sequimur te in toto corde, & timemus te, & quærimus faciem tuā. Ne confundas nos : sed fac nobiscum iuxta mansuetudinem tuam, & secundum multitudinem misericordiæ tuæ. Et erue nos in mirabilibus tuis, & da gloriam nomini tuo Domine : & confundantur omnes qui ostendunt seruis tuis mala, confundantur in omni potentia, & robur eorum conteratur : & sciant quia tu es Dominus Deus solus, & gloriosus super orbem terrarum. Et non cessabant qui miserant eos, ministri regis succendere fornacem naphtha, & stupa, & pice, et malleolis; et effundebatur flamma super fornacem cubitis quadraginta nouem : et erupit et incendit quos reperit iuxta fornacem de Chaldæis. Angelus autem Domini descendit cum Azaria et fociis eius in fornacem: et excussit flammam ignis de fornace, et fecit medium fornacis quasi ventum roris flantem, et non tetigit eos omnino ignis, neque contristauit, nec quicquam molestiæ intulit.

Tunc hi tres quasi ex vno ore laudabant et glorificabant et benedicebant Deum, in fornace dicentes.

• gloriosus

Benedictus es Domine Deus patrum nostrorum, & laudabilis & superexaltatus in secula: & benedictum nomen gloriæ tuæ sanctum & laudabile & superexaltatum in omnibus seculis.

Benedictus es in templo sancto gloriæ tuæ, & superlaudabilis & supergloriosus in secula.

• supergloriosus 2.

Benedictus es in throno regni tui, & superlaudabilis & superexaltatus in secula.

Benedictus es qui intueris abyssos, & sedes super Cherubim, & laudabilis es superexaltatus in secula.

Benedictus es in firmamento cæli, & laudabilis & gloriosus in secula.

Benedicite omnia opera Domini Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite Angeli Domini Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite cæli Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite aquæ omnes quæ super cælos sunt Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedi-

A Benedicite omnes virtutes Domini Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite sol & luna Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite stellæ cæli domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite omnis imber & ros Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite omnis Spiritus Dei Domino, laudate et superexaltate eum in secula.

Benedicite ignis & æstus Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite frigus & æstas Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

• æstus. 3.
causa. 4.

Benedicite rores & pruina Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite gelu & frigus Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite glacies & niues Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite noctes & dies Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite lux & tenebra Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite fulgura & nubes Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

C Benedicat terra Dominum, laudet & superexaltet eum in secula.

Benedicite montes & colles Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite vniuersa germinantia in terra Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite fontes Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite maria & flumina Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite cete, & omnia quæ mouentur in aquis Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

D Benedicite omnes volucres cæli Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite omnes bestia & pecora Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite filij hominum Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicat Israel Dominum, laudet & superexaltet eum in secula.

Benedicite sacerdotes Domini Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite serui Domini Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

E Benedicite Spiritus & anime iustorum Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite sancti & humiles corde Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite Anania, Azaria, Misael, Domino, laudate & superexaltate eum in secula : quia eruit nos de inferno, & saluos fecit de manu mortis, & liberauit nos de medio ardentis flammæ, & de medio ignis eruit nos.

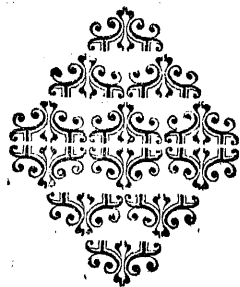
G Confite-

Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. A
Benedicite omnes religiosi Domino Deo Deorum, laudate eum confitemini ei,
quia in omnia secula misericordia eius.

Huc usque in Hebræo non habetur: & quæ posuimus, de Theodotionis
editione translata sunt.

Tunc Nabuchodonosor rex obstupuit, & surrexit prope, & ait op-
 timatibus suis: nonne tres viros misimus in medium ignis compeditos?
 Qui respondentes regi, dixerunt, vere rex. Respondit, * & ait; ecce ego **B**
 video quatuor viros solutos, & ambulantes in medio ignis, & nihil cor-
 ruptionis in eis est; & species quarti, similis filio Dei. Tunc accessit Na-
 buchodonosor ad ostiū fornacis ignis ardentis, & ait, Sidrach, Misach, &
 Abdenago, serui Dei excelsi, egredimini, & venite. Statimque egressi sunt
 Sidrach, Misach, & Abdenago de medio ignis. Et congregati satrapæ, &
 magistratus, iudices, & potentes regis, contemplabantur viros illos, quo-
 niam nihil potestatis habuisset ignis in corporibus eorum, & capillus
 capitis eorum non esset adustus, etiam saraballa eorum non fuissent im-
 mutata, & odor ignis non trāsisset per eos. Et erumpens Nabuchodono **C**
 sor, ait, benedictus Deus eorum, Sidrach videlicet, Misach, & Abdenago,
 qui misit Angelum suum, & eruit seruos suos qui crediderunt in eum; &
 verbum regis immutauerunt, & tradiderunt corpora sua ne seruirent &
 ne adorarent omnem Deum, excepto Deo suo. A me ergo positum est
 hoc decretū, vt omnis populus, tribus, & lingua quæcumque locuta fue-
 rit blasphemiam contra Deū Sidrach, Misach, & Abdenago, dispereat, &
 domus eius vastetur: neq; enim est alius Deus qui possit ita saluare. Tunc
 rex promouit Sidrach, Misach, & Abdenago in prouincia Babylonis.
 NABUCHODONOSOR rex, omnibus populis, gentibus, & lin- **D**
 guis, qui habitant in vniuersa terra, pax vobis multiplicetur. Signa et mi-
 rabilia fecit apud me Deus excelsus. Placuit ergo mihi prædicare signa
 eius, quia magna sunt: et mirabilia eius, quia fortia: et regnum eius regnū
 sempiternum, et potestas eius in generatione et generationem.

2.
 Infr. 4. g. 31.
 7. d. 14.

NARRA-

NARRATVR hoc tertio capite insigne miraculum, quo factum est, vt
 tres illi Danielis focij, quia auream regis Nabuchodonosor statuam ado-
 rare recusarunt, in ardentissimam fornacem coniecti, ab angelo cælitus
 ad eos misso, sic ex illo incendio seruati sint, vt omnino illæsi & intacti,
 per medias flammæ incederent, diuinas laudes celebrantes. Quo mira-
 culo, rex attonitus & stupens, furorem vertit in admirationem tantæ illorum iuuenū
 constantiæ ac virtutis: totusque in veri Dei venerationem & prædicationem effusus,
 nomen eius per omnes imperij sui prouincias prædicari, ac nobilitari voluit, capitali
 pæna, in eos qui Deum Iudæorum blasphemarent, constituta.

B Ante omnia disquirendum est, quo tempore miraculum hoc contigerit. Diuus
 Chrysostomus in quodam sermone de his tribus pueris, qui est circa finem primi to-
 mi, sic initium huius tertij capitis citat. *§ Anno decimo octauo, rex Nabuchodonosor fecit Sta-*
tuam auream. Eandem lectionem habet hoc loco Theodoretus in textu: & in com-
 mentario eam explanans, affirmat, miraculum hoc euenisse anno decimo octauo re-
 gis Nabuchodonosor, paulo ante quàm cum exercitu proficisceretur ad obsidenda
 Hierosolyma: quæ ab eodem rege, anno decimonono expugnata & euerfa esse, apud
 Hieremiam legimus. Sed profecto lectio illa Chrysostomi & Theodreti, nunc in nul-
 la scriptura vel hebraica, vel chaldaica, vel græca, vel latina inuenitur: vt sine du-
 bitatione dicendum sit, lectionem illam fuisse mendosam. Præsertim vero cum diuus
 Hieronymus huiusmodi lectionum varietates obseruare ac prodere solitus, de ista le-
 ctione nullum verbum fecerit. Certe opinionem Theodreti falsam esse, ex hoc ipso
 libro Danielis conuinci potest. Fuisse enim hanc historiam post euerfionem Hieroso-
 lymorum, non obscure indicat Azarias, in sua oratione, quæ continetur hoc capite,
 dicens, eo tempore nullum fuisse regem in populo Hebræo, nec locum vbi incensum,
 holocaustum, ceteraque sacrificia ad placandum Deum, lege Moysis instituta, offerri
 possent. Præterea, contigisse hoc miraculum post interpretationem somnij, præceden-
 ti capite traditam, & Theodoretus ipse fatetur, & liquido cernitur ex hoc ipso capi-
 te. Chaldæi namque eo nomine tres illos iuuenes accusarunt, quod cum essent à re-
 ge honorati, & operibus prouinciæ Babylonis præpositi, ingratiissimi tamen aduersus
 regē fuissent, eius adorare imaginem prorsus auerfati. Constat autē ex postremis ver-
 bis secundi capitis, regem post interpretationem somnij, rogatu Danielis, hos tres iu-
 uenes ad honores & publicorum munerum præfecturas extulisse. Illud autem som-
 nium contigit regi, vt supra in exordio secundi capitis docuimus, secundo anno mo-
 narchiæ eius, hoc est, ab initio regni eius, anno vigesimo quinto. Non igitur potuit
 hoc miraculum euenire anno decimo octauo regni Nabuchodonosor, sed post vige-
 simum quintum. Verum quanto tempore post, nec est compertum, nec comperiri pos-
 se arbitror. Quin, non satis videtur sibi constare Theodoretus. Hic enim ait, hoc mira-
 culum accidisse, & anno decimo octauo huius regis, & paruo tempore post supradic-
 tum somnium: quæ non admodum cohærent inter se. Etenim somnium illud, supra
 docuit Theodoretus, euenisse anno secundo huius regis: spatium autem sexdecim an-
 norum, quod inter secundum & decimo octauum annum regni eius intercescit, an
 exigui temporis nomine censerit & appellari debeat, lectori existimandum relinquo.
 Sed illud mirum videri potest, hunc regem tam cito sui oblitum, cum antea Deum
 Iudæorum Deum Deorum, & dominū regum agnouisset, & adorasset; paulo post, se
 ab omnibus, quasi Deum, adorari voluisse. Velox obliuio veritatis, inquit Hierony-
 mus, vt qui dudum seruum Dei quasi Deum adorauerat, nunc statuam sibi fieri iu-
 beat, vt ipse quasi Deus in statuâ adoraretur: Apparet igitur regem hunc fuisse in-
 genio maxime instabili, & superbo: instabilitas fecit, vt ex bono in malum cele-
 riter mutaretur: superbia vero, vt humanis honoribus non contentus, diuinos con-
 cupisceret. Cuius superbia mirifice depingitur ab Esaia, c. 14. *§ quomodo, inquit, cecidisti*
de celo

Quo tempo-
 re regis Na-
 buchodono-
 sor, hoc mi-
 raculum ac-
 ciderit.

de celo lucifer qui mane oriebaris? qui dicebas in corde tuo, in caelum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum, ascendam super altitudinem nubium, similis ero altissimo. Similis fuit superbia prioris illius Nabuchodonosor, cuius fit mentio in libro Iudith, qui misit ducem suum Holophernem cum validissimo exercitu, ut subiugatis omnibus gentibus, eorumque Dijs e medio sublatis, solus ipse a cunctis, ut Deus coleretur. Hæc item vesana diuinitatis cupido, incescit Alexandrum Magnū ut filius Iouis Ammonis existimari, & diuinum sibi cultum adhiberi vellet. Eadem insania Caius Caligula, Domitianus, alijque imperatores agitati sunt. Sed quid mirum, tantam in isto rege fuisse animi volubilitatē, cum in viris maxime pijs, Deoque charissimis, & singulari eius gratia excellentibus, ut in Dauide, Salomone, & diuo Petro, similes mutationes & lapsus fuisse non ignoremus. Nimirum istiusmodi exemplis docemur, qualis sit homo præsentē Dei gratia, qualis item sit absente: scilicet, qualis est aer præsentē vel absente sole; & corpus humanum præditum vel priuatum anima; aut homo compos mentis, vel vsu rationis captus.

Nabuchodonosor rex fecit statuam auream, altitudine cubitorum sexaginta, latitudine cubitorum sex: et statuit eam in campo Dura, prouinciæ Babylonis.

Nam statuam rex ille fecit, quo suam opulentiam & magnificentiam, & ex adorantium multitudinem ac diuersitate, imperij sui amplitudinem ostentaret; eaque ratione suis venerabilior, & hostibus esset terribilior, Theodoretus ait, voluisse regem facere statuam præstantiorem ea, quam ipse viderat in somno, & magnitudine, & nobilitate materiæ.

Illa enim caput tantum habebat aureum; hæc autē tota erat aurea. Hieronymus quidem significat fuisse totam ex auro, plenam ac solidam, cum ait: quod autem sit aurea & infiniti poderis, illud in causa est, ut stuporem videntibus creet; & res inanimatora adoretur ut Deus, dum vnusquisque suam consecrat avaritiā. Sed hoc non est verisimile. Nam & insolitum est sic fieri tales statuas; & superuacaneum fuisset, & infiniti sumptus ac laboris. Erat igitur aurea, sed intus caua & inanis. Pro capite Dura? Theodotio vertit Deira; Symmacus, Soraum; septuaginta, *αὐτὸ βόλον* trāstulerunt: quod nos (inquit Hieronymus) viuarium vel conclusum locū dicere possumus. Historia Scho- lastica super librum Danielis cap. 3. ait Dura esse flumen, quo ille campus alluitur, & hunc esse locum, in quo post diluuium gigantes turrim Babel ædificare aggressi sunt. Philostratus libro primo de vita Apollonij cap. 19. tradit hanc fuisse consuetudinē Babylone, ut satrapa, qui magnæ vrbs portæ præsidebat, neminem peregrinorum ad visendam urbem admitteret, nisi prius auream regis statuam adoraret; quem morem ex huius regis Nabuchodonosor instituto, originem duxisse qui putauerit, fortasse coniectura non aberrabit a vero.

Admiranda quidem fuit huius statuæ magnitudo: fuisse tamen alias ea maiores, legimus apud Plinium, a quo proditum est in libro 34. cap. 7. colossus solis qui erat Rhodi, fuisse septuaginta cubitorum altitudinis: idque simulacrum post quinquagesimum sextum annum, terræmotu prostratum iacens quoque miraculo fuisse, pauci enim pollicem eius amplecti poterant: maiores erant digiti, quam sint pleræque statuæ: vasti specus habebant, ac defractis membris, spectabantur intus magnæ molis saxa, quorum pondere stabiliuerat constituens. Duodecim annis, & trecentis talentis effectum fuerat. Hoc etiam maior fuit colossus Neronis, centum decem pedum longitudine constans, ut ibidem tradit Plinius: qui libro trigésimo quinto cap. 7. narrat, factam esse colossam eiusdem Neronis imaginem in linteo pictam, centum viginti pedum. Illa tamen regis Nabuchodonosor statuæ, si non magnitudine, certe quia fuit aurea, prædictis longe præstantior & admirabilior fuit.

Quoniam

An statua quam fecit Nabuchodonosor superauerit alias omnes.

A Quoniam autem cubitus babilonius, teste Herodoto libro primo, tribus digitis maior erat vulgari & communi cubito: credibile autem est, hic haberi sermone de cubitis babilonijs, cum hæc statua & in Babilonis prouincia, & a rege Babilonio facta fuerit: hinc apparet, sexaginta cubitos altitudinis istius statuæ, fuisse de communibus cubitis, sexaginta septem, præterque vnā sextam vnus cubiti: sex autem cubitos latitudinis, continuisse sex cōmunes cubitos, superque tres quartas partes vnus cubiti.

Sed ut clarius enotescat admiranda istius statuæ moles, singularum eius partium magnitudinem cursim indicabimus: quod facile erit demonstrare, aperiendo quam proportionem principales partes humani corporis habeant ad mensuram longitudinis totius corporis. Non enim dubitandum est, quin statua illa maxima arte facta, debitam habuerit proportionem omnium partium, tam inter se, quam cum totius corporis magnitudine. Iusta mensura humani corporis, quatuor cubitis definitur, vel sex pedibus. cubitus enim vno pede & dimidio constat: pes autem quatuor palmis; palmus quatuor digitis secundum latitudinem inter se iunctis. Quantum autem est spatium hominis a vestigio ad verticem, tantum esse, passis manibus inter longissimos digitos, obseruatum est, ut tradit Plinius libr. 7. cap. 17. Totius autem longitudinis humani corporis, facies ab imo mento, vsque ad summam frontem, vel imam radicem capillorū, est pars decima; eandemque rationē habet habitus totius frōtis. Diuiditur autem facies in tres partes æquales, vnā ab imo mento ad imas nares; alteram inde vsque ad supercilia: tertiam inde, vsque ad summam frontem. Longitudo oculi, ab vno angulo ad alterum oppositum, pars est quadragesima quinta, & itidem se habet interuallum & distantia inter vtrumque oculum. Nasi longitudo, est trigésima pars, eiusque foramen est centesima octuagesima. Ambitus oris & auris, est decima quinta.

Totum caput ab imo mento vsque ad verticem, est octaua pars. Colli magnitudo, est decima quinta. Longitudo pectoris proprie dicti, itemque latitudo, fere sexta pars est. Umbilicus dimidium corporis locum tenens, ipsum in duas partes æquales diuidit: tota longitudo femorum, & crurum vsque ad pedum vestigia, paulo minor est dimidia parte. Longitudo pedis, sexta pars est, sicut prope etiam brachij vsque ad cubitum, & cubiti vsque ad manum. Manus verò, decima pars est. Lege Vitruuii initio libri decimitertij, & interpretes eius, Filandrum, & Danielem Barbarum, Cardanum item extremo libro 11. de subtilitate. Scio huiusmodi commensuras seu proportionem, quas vocant Græci symmetrias, alios, qui subtilius & curiosius hæc persequuntur, paulo aliter, designare: sed nobis, qui hæc alterius rei gratia, obiter attingimus; satis fuit prædicta rudis & adumbrata descriptio. Ex quo facile est intelligere, quanta fuit in illa statua, principalium eius partium magnitudo. Etenim facies illius statuæ longa erat sex cubitos; paremque ambitus frontis magnitudinē habebat. A mento ad nares, duo cubiti: totidem hinc, vsque ad supercilia: totidem item inde, vsque ad summam frontem. Longitudo nasi, erat duorum cubitorum: foramen eius, tertiam partem vnus cubiti, seu dimidium pedem continebat. Ambitus oris, & cuiusque auris, quatuor erat cubitorum; totidem etiam longitudo colli. Pectoris longitudo & latitudo, fere decem cubitorum. Longitudo femorum & crurum, circiter viginti nouem. Longitudo pedis, cubitorum decem; totidem fere longitudo brachij, itemque cubiti. Manus vero longitudo, sex cubitorum. Sed his, velut animi gratia, raptim dictis, ad seria & propria instituti operis veniamus.

Mystica huius statuæ interpretatio, triplex à Doctoribus traditur: vnā tradit Chrysofostomus, in homilia decima octaua, in secundam epistolam ad Corinthios super caput sextum eius epistolæ, docens illa statua figuratam esse avaritiam: & quidem apte. Nam Paulus eam nominat idolorum seruitutem. Senarius numerus quo latitudo & altitudo statuæ constabat, in sacra scriptura significat operationem & laborem; sicut contra septenarius, quietem & vacationem à labore, ut licet animaduertere tam in creatione mundi, quam in lege Moysi. Ea re denotatur, nullum esse vitium operosius, laboriosius, & sibi instructuosius avaritia. Sex cubiti latitudinis, significant laborem avari in acquirendo: sexaginta vero

De magnitudine singularium partium humani corporis, ad totius corporis magnitudinem relata.

Magnitudo singularium partium illius statuæ quam erexit Nabuchodonosor.

Mystica illius statuæ interpretatio.

ro cubiti altitudinis, indicant longe maiorem eius esse laborem in augendo: & quia cupiditas auari est infinita & insatiabilis, necesse est, laboris eius nec terminum nec modum esse vllum. Alteram interpretationem Hieronymus tradit hoc loco, dicens illa statua significari falsam doctrinam, vel gentilium philosophorum, vel hæreticorum; quam illi ornant tum aureo splendore eloquentiæ; tum magnitudine doctrinæ secularis, aut etiam diuinæ. Hæretici namque ad falsa dogmata sua persuadenda, circumuestiunt & adornant ea plurimis sacrarum litterarum sententijs, peruerse intellectis atque interpretatis. Tertiam interpretationem lege apud Ireneum extremo propemodum libro quinto aduersus hæreses. Nec inepte quispiam diceret, istam statuam fuisse imaginem quandam mundanæ felicitatis, ad quam nos demon adorandam, posthabitis cælestibus bonis, instigat ac sollicitat; proponens auream materiam statuæ, id est, copiam diuitiarum: tum eiusdem altitudinem & latitudinem; id est, sublimitatem honorum, potentiam & gloriæ: exempla item principum huius mundi, qui eam adorant: suauitatem etiam musicæ; id est, illecebras & blanditias voluptatum. Denique terrorē incensæ fornacis, in proximo aduersus statuam contemptores positæ; id est, pauorem imminentium malorum, ijs qui mundo non seruiunt, eiusque bonis carent.

Tunc congregati sunt satrapæ, magistratus, iudices, duces et tyranni, et vniuersi principes regionum, vt conuenirent ad dedicationem statuæ.

VIA omnes gentes, huius regis imperio subiectæ, ad eius statuæ adorationem conuenire non poterant, principes & præsidēs omnium gentiū conuocantur, vt illis adorantibus, omnes quoque adorasse videantur. Adijce, quod principes & diuites regi subiecti, & ab eo honorati & locupletati, metu perdendi honores & diuitias, ad omnē voluntatem & numerum, ei seruiunt atque obediunt. Denique, istiusmodi homines, facillime ad Dei & rerum diuinarum contemptum; difficillime vero, ad earum venerationem, cultum, & obseruantiam adducuntur. Vnde Salomon prouerbiorum capite trigesimo orat Deū, vt sibi tribuat tantum victui necessaria, nec diuitiarum abundantiam largiatur; ne forte, inquit, sariatus illiciar ad negandum; & dicam, quis est Dominus? Et Paulus prioris epist. ad Corinthios capite primo ait, in his qui vocati fuerant ad gratiam Euangelij, paucos fuisse nobiles, diuites, & potentes. Et Iudæi contemptim loquentes de Christo, quis, inquit, ex principibus credit in eum? Voluit etiam rex ille, principū exemplo, ad sui adorationē ceteros omnes cogere: vulgus namque ducitur auctoritate & exemplo principum, eorumque facta & exempla imitatur: ideo scriptum est in Ecclesiastico cap. 10. *Qualis rex est ciuitatis, tales & habitantes in ea.* Cuius perquam similis est ea Platonis sententia, quam in quadam epistola ad Lentulum, laudat Cicero, quales sunt in republica principes, tales esse in ea solere ciues. Quapropter non tantum mali est, vt scribit Cicero libro tertio de legibus, peccare principes, quanquam est magnum hoc per se malum, quantum illud, quod per multi etiam imitatores principum existunt. Nam qualescunque summi ciuitatis viri fuerint, talem ciuitatem esse solere: & quæcunque mutatio morum in principibus extiterit, eandem in populo existere. Quo perniciosius de republica merentur vitiosi principes, quod non solum vitia concipiunt ipsi, sed ea infundunt in ciuitatem; neque solum obsunt, quod illi ipsi corrumpuntur, sed etiam quod corrumpunt; plusque exemplo, quam peccato nocent. Supradictis consona tradit Hieronymus, ita scribens. *Excelsa periculosius stant, & citius corruunt, quæ sublimia sunt. Principes congregantur ad adorandam statuam, vt per principes seducantur & gentes. Qui enim diuites sunt & potentes, dum timent carere diuitijs & potentia, facilius supplantantur: seductis autem magistratibus, subditi populi, maiorum exemplo pereunt.* Verum idem Hieronymus explanans illa verba quæ

*vulgus ad
adulationē
principum,
hæreticos
et vniuersos
conformat.*

Aba quæ sunt paulo infra *§ Cadentes adorare statuam, quam constituit rex Nabuchodonosor* & ad hunc modum scribit. *§ Omnem scripturam sanctam mente percurrens, nisi tamen me fallit obliuio, nequaquam reperio, quod sanctorum quisquam, Deum cadens adorauerit; sed quicumque idola & dæmones, & res illicitas adorauerit, cadens dicitur adorare: vt in hoc loco non semel sed crebrius; & in Euangelio diabolus dixit Domino, hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me.* Sed profecto hæc scribenti Hieronymo, obliuio irrepsit complurium locorum scripturæ; in quibus hoc ipsum ponitur in Dei & Christi adoratione, veluti psalmo nonagesimo quarto *§ venite adoremus & procidamus, & ploremus ante dominum qui fecit nos.* & Ioānis capite nono, cæcus a Christo illuminatus, procidens eū adorauit; & Matthæus narrat capite secundo, tres magos procidentes adorasse Dominū. Præterea, vt est in Apocalypsi capite septimo, angeli ceciderunt in conspectu throni in facies suas, & adorauerunt Deum; & capite 19. Ioannes cecidit ante pedes angeli, vt adoraret eum; & paulo supra, viginti quatuor seniores ceciderunt, & adorauerunt Deum sedentem super thronum.

Sunt viri Iudæi, quos constituisti super opera regionis Babylonæ, Sidrach, Misach, et Abdenago: viri isti contempserunt rex, decretum tuum: Deos tuos non colunt, et statuam auream quam erexisti, non adorant.

SUPER his verbis tres explicandæ sunt difficultates. Prima difficultas est, qua ætate fuerint eo tempore hi tres Danielis socij. Vulgo namque existimatur & dicitur, eos fuisse tunc pueros: nec vulgus tantum ita sentit & loquitur, sed idem quoque videntur sensisse patres. Hieronymus in commentarijs huius capituli, non semel eos appellat pueros: Augustinus etiam in sermone quodam de his tribus pueris, qui est 240. inter sermones eius de tempore: Chrysostomus in quadam homilia de his tribus pueris, non tantum puerili, sed etiam infanti ætate fuisse eos significat: quin ipsa Ecclesia in horarijs precibus ad laudes diei dominicæ, canens horum hymnum, vsurpat illam antiphonā, *§ tres pueri iussu regis, in fornacem missi sunt, non timentes flammam ignis, dicentes benedictus Deus.* Denique vocatur hymnus seu canticum trium puerorum. Sed profecto, si veritati & diuinæ scripturæ consentanea loqui volumus, necesse est dicere, eos tunc, non solum ex pueritia & adolescentia excessisse: sed minimum extremam egisse iuuentutem. Quippe, supra ostendimus in exordio huius capituli, quæ narrantur in hoc capite, ea post vigesimū quintum annum regni Nabuchodonosor esse acta: an vero multis, an paucis annis, post id temporis euenerint, in obscuro & incerto esse. Capti sunt autem & Babylonem ducti hi tres, primo anno regni Nabuchodonosor, quo tempore non poterat minores esse octauo aut decimo anno: quam rem supra in principio primi capituli, exposuimus. Ex his conficitur, cum hoc miraculum accidit, fuisse eos minimum triginta quinque annorum. Vnde scriptura hoc loco appellat illos viros: & Theodoretus vocat iuuenes, in ætate vere eos fuisse scribens. Et vero, si tunc erāt præpositi operibus prouinciæ Babylonis, non minores eos fuisse ætate existimare conuenit. tanti enim muneris grauitatem & auctoritatem, nequaquam pueris rex imposuisset. Cur igitur passim appellantur pueri? Fortasse habito respectu ad eam ætatē qua illi erant cum capti & Babylonem ducti sunt, quo tempore diximus fuisse eos admodum pueros, vt eam ob causam appellatio pueri semper in illis remanserit. Vel forte appellantur pueri, non more nostro, sed consuetudine loquendi sacræ scripturæ, qua puer dicitur, quicumque nondum est senex. Sic in Exodo capite. 33. Iosue appellatur puer, qui tamen excedebat quadragesimum annum, & princeps exercitus iam debellauerat & deuicerat Amalechitas, vt ant ea eodem libro capite 17. scriptum fuerat. Dominus quoque noster, vt est apud Ioannem cap. 21. apparet post resurrectionem suam discipulis, appellauit eos pueros, dicens, pueri numquid pulmentarium habetis? Nisi etiam dicamus,

*Qua ætate
erant tres
socij Danie-
lis cum in
ignem con-
iecti sunt.*

dicamus, tres illos iuuenes appellari pueros, propter singularem animi & corporis puritatem atque innocentiam, & quandam veluti puerilem sinceritatem ac simplicitatem: qua de causa etiam Saul in primo libro Regum cap. 13. fuisse dicitur filius viuis anni, cum regnare cœpisset.

Cur de tā multis Iudæis, hi tres tantum accusati sint.

Altera difficultas est: cur de Iudæis plurimis qui erant Babylone, tres hi dumtaxat iuuenes accusati sunt a Chaldæis? Fortasse principes tantum & magistratus, ad statuæ adorationem vocabantur, nulla vulgi habita ratione: quamobrem, cum hi tres iuuenes publico munere fungerentur, ad statuam adorandam compellebantur, eorumque recusatio, notabilis erat, & ad regem deferenda videbatur. Vel credibile est, plerisque Iudæorum metu mortis adorasse statuam, præsertim cum essent Iudæi valde procliuēs ad idololatriam: qui autem boni viri erant, & diuinæ legis obseruantes, sed quibus tamen non satis animi erat ad tolerandos cruciatus, mortemque subeundam, alio profugerant, vel se abdiderant. Illud quoque responderi posset, quia hi tres erant omnium Iudæorum honoratissimi, & apud regem gratiosissimi, erantque Chaldæis præpositi a rege, propterea fuisse eos Chaldæis inuidiosos & exosos, quocirca libenter Chaldæos arripuisse occasionem hanc, accusandi eos apud regem, & si possent, omni dignitate vitæque priuandi.

Cur Daniel nō sit vocatus ad statuæ adorationem.

Tertia est difficultas, cur etiam Daniel nō est coactus adorare statuam? & cum credibile sit eum non fuisse adoraturum, cur non eidem supplicio cum sociis suis destinatus fuerit? Multiplex responsum dari potest. Glossa respondet, Daniele tunc astitisse regi, & quia rex non adorabat statuam, nec ipsum ad eam adorandam esse compulsum. Lyranus & Carhusianus, tribus modis respondent: aiunt enim Daniele tunc, vel ægrotasse; vel longe abfuisse Babylone, propter mandata & negocia quæ regis iussu ac nomine in alijs prouincijs conficere debebat, vel non tentasse regem ab illa impietate reuocare, quod certum haberet, se regem admonendo aut reprehendendo, nihil profecturum: quin magis furorem & crudelitatem eius irritaturum atque inflammaturum. Sed cur regis iræ aduersus tres socios suos non intercessit, eorum suscipiens patrocinium, eosque a tanto periculo & supplicio liberare quoquomodo contendens? An fortasse, quia diuina reuelatione cognouerat, eos ex illo incendio, insigni miraculo, seruatum iri a Deo; & ex ea re, magnam diuinæ omnipotentia apud omnes illas gentes admirationem, maximamque Dei Iudæorum prædicationem & reuerentiam prouenturam? Namque simili de causa Dominus noster sinere voluit, amicū suum Lazarum grauisimo morbo confectum interire, quod postea eius ad vitam reuocatio, magnam Dei gloriam, suæque doctrinae auctoritatem & confirmationem, ac Iudæis utilitatem esset allatura.

Ecce Deus noster quem colimus, potest eripere nos de camino ignis ardentis, et de manibus tuis, o rex, liberare. Quod si noluerit, notum sit tibi, rex, quia Deos tuos non colimus, et statuam auream quam erexisti, non adoramus.

BENE monet hoc loco diuus Hieronymus, in hac historia, tam hic, quam paulo supra, distincte commemorari Deos Nabuchodonosor, & statuam quam ille erexerat. Nam tres illos iuuenes, nec Deos regis, nec statuam voluisse adorare, & Chaldæi detulerunt, & ipsi confessi sunt. Quo licet intelligere, illam statuam non fuisse alicuius de Dijs, quos rex vel Babylonii colebant, sed fuisse statuam ipsius regis, in qua se ille tanquam Deum adorari volebat. Mira tamen in hoc responso illorum iuuenum, elucet pietas & prudentia. Affirmant enim Deum, quem colunt, posse eos ex omni periculo & malo liberare: an vero sit ipso ex illo præfenti periculo liberaturus, incerti diuinæ voluntatis ac sententia, non affirmant: nouerant enim Deum non semper facere, quicquid potest facere; nec

A nec semper seruos suos ex periculis & malis, in quibus versantur, eripere: sed quia nō seruebant Deo, tantum propter bona quæ ab eo expectabant, nec propter mala quibus liberari ab eo cupiebant, propterea dixerunt, *si autem noluerit liberare, nihilominus statuam tuam non adorabimus.* Quam istorum iuuenum in respondendo prudentiam, perpendens Hieronymus, pulchre, inquit, illi iuuenes dixerunt, *sed si noluerit?* ut non impossibilitatis Dei, sed voluntatis sit, si perierint. Eundem locum pluribus & illustrioribus verbis tractans Theodoretus *quasi, ait, istis verbis illud significare velle; nos pro mercede aliqua, Domino nostro non seruimus; sed amore eius, omnibus rebus cultum ipsius præferimus: quare ne ab his quidē malis temere liberari petimus: sed ipsi omnem nostri gubernationem & prouidentiam permittimus: & eius quod futurum est ignari, gubernatori nostro, quocunque ei liberit, nauem dirigendam committimus. Pro certo enim habemus, posse illū nos e manibus tuis eripere: vtrū vero id facere velit, ignoramus; sed cum sapiens sit, ei rerum nostrarum moderationem committimus, quamlibet iudicij eius sententiam, tanquam meliorem, nobisque vtiliorem libenter accepturi.* Sic Theodoretus. Verum duo ex prædictis verbis in quæstionem adduci possent. Quæri enim posset, cur Deus cum sæpe seruos suos mirabiliter liberet ex malis, quibus sunt vel proximi, vel iam subiecti, non id semper faciat, cum semper tamen facere nullo negotio possit. Sed in promptu est responsum: multis de causis id semper Deum non facere. Primo, ut stet ratio suæ prouidentia, qua sapienter ac suaviter gubernans omnia, sinere debet causas secundas ferre suas vires naturales exercere, suos motus agere, & ordinem sibi a conditore suo impositum tenere. Deinde, ut cū serui Dei miraculose a Deo liberantur, clarissime appareat, illud esse diuinæ omnipotentia opus, nec ad aliquam naturæ occultam vim referri posse: ut de Psyllis, & Marfif, qui serpentes & venenata animalia innoxie tractabant, ab antiquis proditum est. Si enim liberatio sanctorum, semper vel frequenter fieret, nō haberet admirationem: ideoque cessaret ratio miraculi, & ex eo ad multos permanens vtilitas: nec tam puro & sincero animo, ad fidem Christi amplectendam homines accederent: nec in tolerantia omnis generis cruciatuum, & acerbissimæ mortis perpeffione, tanta fidei & gratia Christi efficacitas, tanta seruorum eius, magnitudo animi & constantia, tanta diuini nominis gloria eluceret. Quocirca, hos tres iuuenes ex manibus Nabuchodonosor liberauit Deus; septem autem pueros Machabæos, de manibus regis Antiochi liberare noluit.

Theodoretus.

Cur Deus non semper seruos suos, malis quibus afficiuntur, aut præripiat, aut eripiat.

D Alterum de quo posset dubitari, illud est: cur illi iuuenes tantopere regis imaginē adorare recusarint. Sed facile est causam reddere. Erat enim Iudæis lege diuina veteris omnis generis imaginum cultus, & adoratio. Nam Exodi 20. capite, Dominus ait: *Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem quæ est in calo desuper, & quæ in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra. Non adorabis ea, neque coles.* Leuitici autem 26. cap. sic ait: *Ego dominus Deus vester, non facietis vobis idolum, nec titulos erigetis, nec insignem lapidem ponetis in terra vestra, ut adoretis eum.* Idem ipsum Deuteronomij cap. 4. & 27. inculcat Moses. Præterea, varijs in locis diuina scriptura, imagines & idola, eorumque adorationem damnat, contemnit, irridet. Lege psal. 113. & 114. Isaia item, quadragesimū quintum caput, Hieremiæ decimum, Baruc sextum, libri sapientia caput decimumquintū. Quin rex Ezechias, ut est in libro 4. reg. cap. 18. quia Iudæi, nescio quem cultum & venerationem adhibebant illi æneo serpenti, quem Moyses in deserto fecerat, cum contemptu & indignatione ipsum confregit atque comminuit. Denique in huius præcepti obseruantia, tam constanti & obfirmato animo sæpe Iudæos permansisse accepimus, ut cum Pilatus & Petronius præfides Iudææ, tentassent facere imagines Tiberij & Caligulae imperatorum, occulte Hierosolymam illatas, a Iudæis honorari & coli, tam obstinate Iudæi resisterunt, ut turmatim nudas ceruices ostentarent & offerrent, parati milles quamcunque mortem subire potius, quam contra patrias leges, vlla simulacra venerari. Narrat hoc Iosephus libro 18. Antiquitatum cap. 4. & 10. In secundo autem libro contra Appionem refert, Iudæos, qui sub Alexandro Magno militabant, cum vellet ille templum & sepulturam Beli, quem Babylonij pro summo Deo colunt,

Cur illi iuuenes tantopere statuam regis adorare recusauerint.

colunt, repurgare ac reparare, & ad id suorum militum opera vteretur, vt ad id etiam Iudæi operam suam nauarent, nulla ratione, eos adduci potuisse. Cum igitur aduersus quatuorlibet imaginum adorationem, tam obfirmati & inuicti semper fuerint Iudæi, liquet profecto fabulosum esse, & in Iudæorum contemptum atque odium malitiose confictum a Pofsidonio, Apollonio Molone, Appione grammatico, & Cornelio Tacito, Iudæos habuisse in penetralibus templi, aureum caput asini, idque tanquam summum numen adorare solitos. Sed hoc commentum manifestis argumentis confutat Iosephus. Miror equidem Tacitum id ausum de Iudæis prodere, cū ipse libro quinto historiarum, disertis verbis confiteatur, Iudæos mente sola, vnumque numen intelligere ac venerari; prophanumque ducere, imagines Deorum, mortalibus materijs, in species hominum effingere: ideoque nulla simulacra eorum vrbibus, nedum templis esse: non regibus hanc adulationem, non hunc Cæsariibus honorem adhiberi. Diuus Hieronymus hunc locum explanans, ita scribit: § cultores Dei, statuas adorare non debent. Ergo iudices & principes seculi, qui imperatorum statuas adorant, & imagines: hoc se facere intelligant, quod tres pueri facere nolentes, Deo placuerunt. Et notanda proprietas, Deos coli, imaginem adorari dicunt, quod vtrumque seruis Dei non conuenit. § His verbis Hieronymi, & horum iuuenum exemplo, valde inscienter & impudenter hæretici huius temporis abutuntur, ad reprehendendum damnandumque cultum & venerationem, quam sanctorum imaginibus exhibet Ecclesia catholica: cum luce solis clarius sit, Hieronymum loqui de imaginibus imperatorum, quas nefas est a christianis adorari more Gentilium, qui eas diuino cultu & honore venerabantur, non aliter quam suorum Deorum simulacra.

Tacitus mē
dicii argui
tur.

Aduersus
hæreticos
nostri tem-
poris.

ORATIO AZARIAE.

Orationem
Azariae esse
sacram scri-
pturam.

ICET in libris hebraicis hæc oratio non reperitur, eam tamen Ecclesia catholica vt diuinam scripturam, & partem libri Danielis, semper habuit. Et sane, tanta huius orationis sanctitas est, tam certum sancti spiritus odorem afflans, tantaque cum alijs sacre scripturæ sententijs, maxime vero cum oratione Danielis quæ infra ponitur capite nono, ipsius est consensus & conuenientia, vt eam Dei afflatu & instinctu fuisse editam, dubitari non possit. Ecclesia sane, multas huius orationis sententias, in officijs Ecclesiasticis, & diuinis mysterijs peragendis, frequenter vsurpat: exempli causa, in sancto & tremendo Missæ sacrificio, post oblationem calicis, subdit illam precationem; § *In spiritu humilitatis, & animo contrito, suscipiamur a te Domine, & sic fiat sacrificium nostrum hodie, vt placeat tibi Domine.* § Quæ verba manifestum est, ex hac oratione esse sumpta. In quadagesima item, feria quinta dominicæ in passione, introitus missæ sic habet: § *Omnia quæ fecisti nobis domine, in vero iudicio fecisti: quia peccauimus tibi, & mandatis tuis non obediuimus &c.* § Quæ verba ex hac oratione deprompta sunt: sicut etiam epistola eiusdem Missæ. Sed cur in eius epistola principio positum fuerit § *orauit Daniel Dominum* § cum oratio illa non Danielis fuerit, sed Azariæ, causam equidem non intelligo. Nisi quispiam fortasse dicat, quia Daniel eius libri auctor fuerit, propterea quæcunque in eo libro continentur, ipsi posse attribui. Quod responsum si proberetur, reddenda etiam causa erit, cur non simili ratione, canticum trium puerorum, Danielis canticum inscribatur & appelletur. Adijce, quod visum est quibusdam viris doctis, hanc orationem Azariæ, itemque canticum trium puerorum, historiam quoque Susannæ ac Belis, quæ nec hebraice, nec chaldaice, sed græco tantum sermone sunt edita, ea non a Daniele, sed multis post seculis, a docto aliquo & linguæ græcæ perito Iudæo, non sine Dei tamen afflatu & ductu esse scripta: & libro Danielis adiecta, quod ad idem eius libri argumentum & historiam pertinerent. Quamquam Athanasius in Synopsi, omnium quæ sunt in hoc libro, solum Danielem agnoscit auctorem. Diuus Hieronymus in principio huius orationis, & post finem cantici trium puerorum, monet lectorem, has duas scripturas non inueniri

B

C

D

E

A inueniri in libris hebraicis, sed eas sumptas esse ex translatione Theodotionis. Quo, non voluit Hieronymus significare, has duas scripturas a Theodotione fuisse primū editas, nec ante illum fuisse in Ecclesijs cum & Origenes, & Ruffinus afferrent, eas ab exordio nascentis Ecclesiæ, summa veneratione in conuentu fidelium vsurpari & decantari solitas: sed illis verbis voluit indicare Hieronymus, librum Danielis in Ecclesia tantum legi, secundum translationem Theodotionis, posthabitis alijs translationibus, etiam septuaginta interpretum. Quæ de re ita scribit Hieronymus in epistola 120. quæ est præfatio in Danielem. § Danielem prophetam, iuxta septuaginta interpretes, Domini saluatoris Ecclesiæ non legunt, vtentes Theodotionis editione: & hoc, cur acciderit, nescio: siue enim, quia sermo chaldaicus est, & quibusdam proprietatibus a nostro eloquio discrepat, noluerunt septuaginta interpretes easdem linguæ lineas in translatione seruare: siue sub nomine eorū, ab alio nescio quo, non satis chaldaicam linguam sciente, editus est liber: siue aliud quid causæ extiterit ignorans, hoc vnum affirmare possum, quod multum a veritate discordet, & recto iudicio repudiatum sit. § Sic ibi Hieronymus.

Omnia iudicia tua vera sunt.

MULTA sunt Dei iudicia, non ipsius Dei, sed operum eius atque effectuum, in quibus illa mirabiliter elucet, comparatione. Verum in quatuor potissimum rebus, iudicia Dei vera sunt, & humana ratione incomprehensibilia, in quibus nempe verissime illud dicitur, iudicia Dei abyssus multa. Primo quidem, in æterna electione & reprobatione hominū, siue priuatim, horum aut illorum hominū, vt Jacob & Esau: siue in commune, aliquarum gentium & populorum, vt populi gentilis & iudaici. Eoque mirabilius id accidit, quod illam distinctionem electionis & reprobationis, non ex præiudicijs bonis malisue hominum factis, sed ex sola Dei voluntate primum profectam esse, nec vno loco, nec obscuris verbis scriptura demonstrat. De hisce iudicijs Dei, multa Paulus in epistola quam scripsit ad Romanos, nono & vndecimo capite, diuinitissime disputat. Deinde, quod aliquas gentes & nationes vocet ac perducatur ad gratiam Euangelij, missis ad eas concionatoribus & doctoribus veritatis, crebrisque ad eas commouendas factis miraculis: alias vero gentes, nihilo peiores illis, despiciat, & in tenebris ignorantie ac idolatriæ derelinquat, non mittens illis efficacia subsidia; quibus ad salutem accipiendam cōuertantur. Atque, in hoc illud admirationem auget, quod Deus nunquam magna dedit auxilia quibusdam populis, quibus sciebat ea nihil profutura: eadē vero denegauit alijs, qui si ea habuissent, vehementer ad poenitentiam cōmoti fuissent. Id quod Dominus noster in Euangelio docet, dicens, § *Vt tibi Corozaim & Bethsaida, quia si in Tyro & Sidone facta fuissent, quæ in te facta sunt, vti que in cilicio & cinere poenitentiam egissent.* § Postea, in eo quoque miranda sunt Dei iudicia, quod sæpe sceleratis & impijs hominibus, omnia tribuat secundissima, & ad eorum voluntatem fluentia: pios autem & innocentes viros, magnis acerbitatibus & calamitatibus deprimat & cōterat, eosque sub imperium impiorum & barbarorum principum, potestatemque & dominatum subijciat: quin etiam, templa, sacra vasa, ceteraque diuino cultui & religioni dicata, ab hostibus sui nominis rapi, violari, contemni, & pessundari patiantur. Quæ de re, veteres sanctorum querelas & lamentabiles voces, legimus apud Iob. cap. 21, Dauidem psal. 72, Hieremiam cap. 12, Abacuc cap. primo. Denique, mirabilia & tremenda sunt Dei iudicia in eo, quod aliquos homines, qui totam vitam in maximis flagitijs contriuerant, extrema ætate ad poenitentiam adducat, & vsque ad vltimum spiritum, in gratia sua conferuet: alios vero qui vsque ad senecturem sanctissime vixerant, in extremo vitæ actu derelinquat, id est, sinat in ea peccata labiæ quibus deinde ad veram poenitentiam nunquam exurgant.

Porro, prædicta Dei iudicia, licet occulta sint homini, sunt tamen vsquequaque iusta & vera. Vera dico, veritate entis, iustitiæ & fidei: entis, quia sunt congruentia cum regula

Quibus in
rebus maxi-
me incom-
prehensibi-
lia videantur,
Dei iudicia.

Triplex veritas diu-
norum iudi-
ciorum.

regula & idea diuinæ sapientia. Sicut enim veritas operum artificialium ex eo spectatur, quod illa opera respondeant ideæ, quæ est in mente artificis; ita veritas rerum omnium a Deo creatarum, eo potissimum æstimatur, quod ideæ seu ideis quæ sunt in mente illius sapientissimi opificis, perfecte consentiant. Veritate iustitiæ; quia sunt consentanea Dei iustitiæ, tam ei quæ est vindex & vltrix scelerum; quam quæ remuneratrix est virtutum. Veritate fidei; quia mirifice conueniunt cum antecedentibus Dei promissionibus & comminationibus: ita enim Deus tractauit Iudæos, & cum ipsum pie colebant, & cum ab eius cultu recedebant; sicut facturum se, per prophetas suos illis pollicitus & comminatus fuerat. Vocabulo enim fidei significatur hoc loco, veritas & constantia in dictis & promissis.

Peccauimus enim, et inique egimus, recedentes a te: et deliquimus in omnibus.

Quomodo viri sanctissimi, vere appellati se iniquos & sceleratos.

A T Q V I, iuuenes isti, optimi sanctissimique erant, & semper fuerant: cumque in seruitutem ducti sunt, pueri erant innocentes, vt illam calamitatis acerbiter, suis ipsi sceleribus commeruisse non potuerint. Quamquam non fuit hoc singulare & proprium istorum iuuenum, appellare se iniquos & contempores diuinæ legis; sed commune cum multis aliis integerrimis & innocentissimis viris. Audi socium istorum, Daniele, infra capite nono sic orantem: *Domine, peccauimus, iniquitatem fecimus, impie egimus, & declinauimus a mandatis tuis &c.* Et post alia, subdit: *Cum confiterer peccata mea, & peccata populi mei.* Audi Isaiam capite 64. *Facti sumus sicut immundi omnes nos, & quasi pannus menstruatus; omnes iustitiæ nostræ: & cecidimus quasi folium, & iniquitates nostræ, quasi ventus abstulerunt nos.* Similia loquitur Hieremias capite tertio: *Dormiemus in confusione nostrâ; & operiet nos ignominia nostra, quoniam Deo nostro peccauimus nos, & patres nostri, ab adolescentia nostra usque ad hanc diem.* Similiter etiam orabat Deum Esdras, libro primo, capite nono: *Deus meus confundor & erubescio leuare faciem meam ad te, quoniam iniquitates nostræ multiplicatae sunt super caput nostrum, & delicta nostra creuerunt usque ad diem hanc, & pro iniquitatibus nostris traditi sumus in gladium, in captiuitatem, in rapinam, & in confusionem.* Hieronymus igitur, exponens rationem, cur hi sanctissimi iuuenes appellent se peccatores, ita scribit hoc loco. Certe tres pueri non peccauerunt, nec eius ætatis erant quando ducti sunt Babylonem, vt propter vitia sua sic puniri deberent. Ergo, quomodo hi ex persona populi loquuntur; sic illud Apostoli legendum est, non quod volo bonum hoc ago, sed quod nolo malum illud operor; & cetera quæ eo in loco scripta sunt. Tantum Hieronymus. Significat igitur, quia isti iuuenes erant pars populi hebræi, qui omnis ferme, nimirum paucissimis exceptis, sceleratus & aduersus Deum impius fuerat; ideo ipsos annumerantes se ceteris, quod plurimis conueniebat, de omnibus in vniuersum pronuntiasse. Verum præter supradictam Hieronymi rationem, alias complures causas afferre possumus, cur sancti viri se peccatores agnoscant & accusent. Ac primo quidem, excellens charitas qua illi ardebant, faciebat, vt omnia proximi, siue bona siue mala, præsertim vero hominum suæ gentis ac religionis, communia secum illi existimarent. Itaque illorum peccata, vt sua lugebant, & pro illis expiandis ac eluendis, non minus quam pro suis, Deo satisfacere quoquomodo satagebant. Multi præterea, suorum peccata sibi imputabant, veriti, ne quam ipsi dedissent illis occasionem ea perpetrandi; vel non præmonendo eos, vel non reprehendendo & corrigendo, vel occasiones peccandi ab illis non remouendo, vel denique prætermittendo ea, quæ facere ipsi valuissent & debuissent, quibus illi iuuari & a peccando cohiberi potuissent. Deinde, vocant se peccatores sancti viri, spectantes infinitam Dei sanctitatem & iustitiæ perfectionem, cuius comparatione, omnis humana iustitia, est iniustitia; & munditia, sunt sordes; & lux, sunt tenebræ: *Ne intres, inquit David ps. 142. in iudiciū cū seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.* Sed ad hoc illustrandū, nihil est luculentius verbis illis Iob, quæ sunt in capite

A pite 25. *Nunquid iustificari potest homo comparatus Deo; aut apparere mundus, natus de muliere? Ecce luna etiam non splendet, & stella non sunt munda in conspectu eius: quanto magis homo pulveris, & filius hominis vermis?*

Postea, sancti reputant secum plurima & grauissima peccata sua præterita, in quibus magnam vitæ partem misere perdiderunt, ideoque se peccatores appellat. Sic Paulus, quia persecutor, contumeliosus, & blasphemus fuerat, agnoscebat & appellabat se primum omnium peccatorum. Considerabant præterea, quid ipsi essent, remota Dei gratia, quæ non illis ex debito, sed plane gratuito donata fuerat: cernebantque hominem ex se, in peccatis conceptum & natum, & ad peccata propensum, nec posse vlla ratione de peccatis emergere. Hoc de se David cogitans & sentiens, clamabat psalmo 50. *Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea: & Paulus in epistola ad Ephesios cap. 2. dixit, & eram natura filij iræ.* Ad hoc, quia sanctis incerta erat præteritorum suorum criminum remissio: non enim erat certo exploratum & liquido cognitum, an ipsi essent in gratia apud Deum; propterea semper pauebant, & quasi peccatores poenitentiam agere, & veniam a Deo impetrare studebant. Sciebant enim Sapientem in ecclesiastico, capite quinto, salutare hoc documētum reliquisse: *Beatus vir qui semper est pauidus: & de propitiato peccati, noli esse sine metu.* Legerant etiam quod dixerat Iob, capite nono, vir ceteroqui sanctissimus: *Si venerit ad me, non videbo eum: si abierit, non intelligam eum; etiam si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea.* Adijce, quod se peccatores existimabant, propter peccati, si non consensum, certe acerrimū sensum: qui ex innata concupiscentia perpetuo exardebat. Solet autē scriptura nominare peccatum, etiam concupiscentiam, & naturalem propensionem atque incitationem ad peccandum, vt videre est apud Paulum in capite septimo epistolæ quæ est ad Romanos. Ad extremum, peccatores se appellabant, propter crebra peccata venialia, in quæ identidē labebantur. Ea vero illi, non parua & leuia existimabant, sed valde grauia & odiosa, vt quibus cernebat ardorem charitatis minui, & retardari cursum hominis ad summam virtutum perfectionem consequendā. Hac de causa Salomon, vt est in lib. 3. Regum, cap. 8. dixit: *Non est homo qui non peccet.* Et ne putaret quispiam, ipsum loqui tantum de homine nudo & vacuo Dei gratia; idem in libro Ecclesiastæ capite 7. ait: *Non est homo iustus super terram, qui faciat bonum, & non peccet.* Quin, dilectus ille Iesu discipulus Ioannes, asseueranter inquit, *si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est:* & Dominus noster, docens Apostolos suos orare, voluit eos crebro vsurpare sententiā illā, *dimitte nobis debita nostra.* Verū de hoc, satis dictū sit.

D Iudicia vera fecisti, omnia quæ induxisti super nos, & super ciuitatem sanctam Patrum nostrorum Hierusalem.

M V L T I S de causis olim Hierusalem, appellata est ciuitas sancta. Primo quidē, propter eius vrbs conditores, vnde ipsi non parua dignitas, religio & sanctitas accessit. Strabo libro 16. significare videtur, Hierusalem fuisse conditā a Mose: aut certe, primū omnium Mosē, eū locū, in quo ea vrbs extructa est, cū imperio tenuisse. Sed errat ignoratione sacrarū litterarū, quibus proditū est, nunquā Mosē, vel pedē in terrā Chanāā posuisse, priusquā populus trāsiret Iordanē, & Iudæā attingeret, vita defunctū. Lege extrema duo capita Deuteronomij. Cornelius Tacitus refert, quosdā putasse, Hierosolyma ab antiquissima gente Solymorū, fuisse condita: sic enim scribit initio libri quinti historiarū. Clara alij Iudæorū initia tradūt, Solymos carminibus Homeri celebratā gentē, conditæ vrbi, Hierosolyma nomen, suo fecisse. Verū hanc opinionē falsā esse, paulo infra ostēdemus. Iosephus lib. 7. de bello iudaico cap. 18. opinatur, primū Hierosolymæ conditorē fuisse Melchisedech regē Salē, vt scriptū est in libro Geneseos ca. 14. Nāque antiquitas dicta est Salē, quæ postea Hierusalē appellata est. In eadē sententiā fuisse Hippolytū, Irenæū, Eusebiū Cæsariensē, & Emisenū, Apollinariū, & Eustachiū, in epist. 126. quā scripsit ad Euagriū, cōfirmat Hieronymus. Quamquā huic ipse opinioni, eodē illo

De conditoribus vrbs Hierusalē.

Refellit Strabo.

H loco

loco vehemēter aduersatur; varie argumentans, Salem cuius rex fuit Melchisedech, **A** aliam fuisse urbē, quam Hierosolymam: quam probabiliter, nō est huius loci excutere ac iudicare. Melchisedech autem, qui clarissimam Christi Saluatoris in sacerdotio & sacrificio imaginem prætulit, quanta fuerit dignitatis ac sanctitatis excellentia, ex libro Geneseos, & epistola, quæ a diuo Paulo scripta est ad Hebræos, facile intelligi potest. Alter eiusdē urbis quasi cōditor, fuit Dauid, qui eam bello cepit, victis pulsisque inde Iebuseis, qui eā urbem per annos ferme octingentos quādraginta tenuerāt. Eam vero urbē Dauid circa decimum regni sui annū a se captam, ex angusto oppido, fecit amplissimam & munitissimā ciuitatē, eamque regiam & imperij sui caput constituit. Quæ postea, in tātum gloria, opibus, & imperio, aucta & nobilitata est, vt eā Plinius libro quinto cap. 14. urbū Orientis longe clarissimam, appellare non dubitauerit.

Multas ob causas quōdā dicta est Hierosolyma ciuitas sancta.

Magnā porro ei urbi sanctitatē attulit, magnificentissimū templū a Salomonē in ea constructū: in quo solo, a Iudæis sacrificari Deo, & quæ ad cultū diuinū proprie pertinebāt, tractari poterāt. Locus itē in quo templū & urbs ædificata est, fuerat antea duplici, & vtroque quidē valde insigni, miraculo consecratus & sanctificatus. Etenim eo in loco Abrahā, vt diuinis iussis obtēperaret, sacrificare voluit filiū suū Isaac, & fecisset, nisi diuinitus ab eo esset reuocatus. Super eundē locū vidit Dauid, cū latissime grafaretur in populo Hebræo pestilentia, angelum stantē inter cælū & terrā, manu tenentē gladiū cōtra Hierusalē euaginatū, quo in loco iussus a Deo est Dauid, ad placandā irā Dei, & depellendā pestilentiam, ædificare altare, & offerre holocausta & pacifica: oblatū autē ab eo sacrificiū, igne cælitus misso crematū & consumptū est. Lege 2 r. caput prioris libri Paralipomenō, & posterioris libri caput tertiū. Dicitur etiā Hierusalē ciuitas sancta, propter sanctissimā multorū prophetarū in ea conuersationē, prædicationē, miracula & martyria. Illud quoque ad sanctitatē eius facit, quod in veteri testamēto frequēter assumitur, vt figura & imago euāgelicæ & christianæ Ecclesiæ; qua ratione sæpē numero de Hierusalē loquitur Isaias. In nouo autē testamento, vt videre est apud Paulū in epistola ad Hebræos, & in extrema Apocalypsi Ioannis, frequēter proponitur, vt typus & imago quædā cælestis patriæ. Ceterū prædicta omnis eius urbis sanctitas, nullius pene momenti est, si cum ea conferatur, qua Dominus noster eā urbē condecorauit & sanctificauit, corporali sua præsentia, conuersatione, prædicatione, miraculis, effusione sanguinis, & acerbissimæ mortis perpersione, & multis post resurrectionē apparitionibus: denique admiranda spiritus sancti missione. In qua urbe, prima fuerunt legis euāgelicæ primordia, indeque lux euāgelicæ veritatis effulgens, toti mundo inclaruit, sicut Isaias prædixerat capite secundo: *De Syon exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem.* Postremo, sanguine protomartyris Stephani, & vtriusque Iacobi Apostoli, aliorumque martyrio, sanctificata & glorificata est. Atque hanc eius urbis, & templi quod in ea erat, spiritualem gloriam & decore spectans Aggæus propheta, vaticinatus est, maiorem fore secundi templi gloriam, quam fuerat primi. Quod vaticinium, si de corporali eius templi gloria intelligatur, vt carnales & cæci exponunt Iudæi, verum non fuisse, euentus ipse demonstrat.

Vocabula quoque quibus ea ciuitas diuersis temporibus varie appellata est, ad cōmendandā eius dignitatē & sanctitatē non parū valent. Primū igitur, nonnulla est coniectura, eā urbem ab initio esse appellatā Zedech; hoc est, iustitiam. Nam primos eius reges reperimus in scriptura, nominatos Melchizedech, & Adonizedech, quorū illud regē iustitiæ, hoc, dominū iustitiæ significat. Postea, Salē dicta est: quæ vox significat pacē; vnde in ps. 75. dicitur, *factus est in pace locus eius;* pro *in pace;* Hebraice ad verbū est, (in salē) nec dubie, de ciuitate Hierusalē ibi loquitur Dauid. Nimirum, propter sancta Christi Domini in carne mysteria ea in urbe peragenda, tā angusta ei loco diuinitus sunt imposita nomina. Per Christū enim, eiusque mortē in ea urbe susceptā, iustitia & pax atque felicitas toti orbi cōparata est. Vocabulū autē *Iebus;* quo ea urbs vulgo solita est appellari, incolarū magis, quā urbis proprie fuit appellatio. Denique appellata est Hierusalem, siue a Dauide, vt Iosephus lib. 7. antiquitatum existimare videtur: siue ab alio quopiam, facto ex coniunctione duarum vocum nomine. Nā cum Abraham,

Vnde dicta sit Hierusalem.

Abrahā, vt est in libro Geneseos capite 22. filium suum sacrificaturus, loco dedisset nomen *Adoni Iereh;* hoc est, dominus prouidebit: ex illo Iereh, id est, prouidebit, & vetustiori appellatione salem, formatum est nomen, Hierusalem, hoc est, prouidebit, aut videbit pacem. Illud autem ineruditum & insulsum est, quod scribit Iosephus libro 7. de bello iudaico cap. 18. nomen Hierusalem positum esse à Melchisedech; qui ad vetus nomen salem, addiderit *hieros;* propter exædificatum illic à se sanum. Quasi vero Melchisedech græce loquutus sit. Nugæ item sunt quod idem Iosephus libro septimo antiquitatum ait, Hierusalem appellatam esse à Dauide, propter murum quo urbem cinxerat: hieron enim, Hebræos mænia vocare. Atque tum hoc argumento, tum alijs non paucis coniecturis, plane deprehenditur fuisse Iosephus Græcæ linguæ atque eruditionis peritior, quā Hebraicæ: adeo sæpe ac pueriliter in hebraicorum nominum interpretationibus hallucinatur.

Reffellit Iosephus.

Non est sine confutatione prætereunda opinio eorum, qui putarūt nomen Hierosolymæ, ab antiqua Solymarum gente, quæ eam urbem condidit, esse tractum. Iosephus quidem certe libro 7. Antiquitatum. cap. 3. refert proditum esse à nonnullis, Iudæos antiquitus dictos Solymos, gētem iam Troianis temporibus inelytam, & carminibus Homeri celebratam. In priori autem libro contra Appionem, citat Cherillū veterē poetam, qui Solymos dixit militasse sub Xerxe in eo bello quod Græciæ intulit. Namque recensens omnes gentes quæ in eius exercitu erant, nouissimos numerat Iudæos, quos, inquit, habitare iuxta mōtes Solymos, & prope magnum stagnum: haud dubie significans lacum Asphaltitem, in scriptura mortuum mare nominatum. Hæc ipsam opinionem etiam memorari à Cornelio Tacito, supra posuimus. Sed eam falsam esse, liquido constat. Etenim bellū troianum euenit tempore Samsonis, aut Heli pontificis; quo tempore Iudæi grauissima seruitute à Philisteis premebantur; neque cum Græcis vel Asianis, vllum habebant commercium. Neque vero tunc cæperant urbem Solymam, seu Hierusalem. Quippe eam urbem vsque ad regnum Dauidis, in potestate Iebuseorum fuisse, liber iudicium, & primus liber regum aperte declarat. Solymos autem, quos canit Homerus, populos fuisse Asianos, satis liquet ex descriptione ipsius Homeri: idque primo libro, & decimoquarto, productis in medium Homeri versibus, probat Strabo: affirmans Solymos tenuisse excelsos Tauri mōtis vertices, circa Lyciam vsque Pisidiam; & esse eos, qui olim Milyes vocabantur. Herodotus libro primo, Solymos facit etiam populos Asiæ, eosdem qui postea dicti sunt Licij: sed hoc esse contra Homerum, prædictis locis Strabo confirmat. Plinius libro 5. cap. 27. insident, inquit, verticem Pisidæ, quondam Solymi appellati: quorum coloniæ Cæsarea, eadem Antiochia. Et eiusdem libri cap. 30. testē excitat Eratosthenem, à quo traditum est, quosdam Asiæ populos interijisse; & in his gentem Solymorum, quorum regio proxima erat Pamphiliæ, Isauriæ, Lycaoniæ.

An urbs Hierosolyma, originē & nomē traxerit ab antiqua gente Solymorū, carminibus Homeri celebrata.

Denique situs urbis Hierusalem, nescio quid sanctitatis referebat. Erat enim posita in medio totius Iudææ loco: vt scite quidam, auctore Iosepho, libro 3. de bello iudaico cap. 2. totius Iudææ umbilicum, eam urbem appellauerint. Quo licet intelligere, quid significet illud quod de Christo canitur, *operatus est salutem in medio terræ;* scilicet per mortem, quam in loco Hierosolymitano, qui medius est terræ Iudææ, perpersus est. Nisi illud *in medio terræ;* phrasi propria, sed frequenti sacris literis, idem sit, quod *in terra;* quemadmodum *in medio vestrum;* id est inter vos. Hieronymus quidem certe initio libri secundi commentariorum in Ezechielem, super illis verbis capituli quinti: *ista est Hierusalem, in medio gentium posui eam;* confirmat, Hierusalem umbilicum esse totius terræ: sed quomodo id sit intelligendum, ipse declarat. Ad hoc, ædificata erat Hierosolyma, sicut describit eā Iosephus libro sexto de bello iudaico, capite sexto, super duos colles, contrarijs frontibus semet inspicientes, & interueniēte valle discretos, in quā domus creberrimæ desinebant: in celsiori colle erat arx, & Syon ciuitas, quondā appellata ciuitas Dauid. Cineta autē erat urbs trino muro, nisi qua valibus inuijs cingebatur: qua parte, vnus muri dūtaxat habebat ambitū. Sed ne sim longior, cætera quæ eo loci scribit Iosephus, nō persequar. Ad hunc igitur Hierosolymæ

Situs Hierosolymæ.

fitū spectans Dauid in psal. 86. canit. *Fundamenta eius in montibus sanctis: & in psalmo 67. mons Dei, mons coagulatus, mons pinguis, mons in quo beneplacitum est domino habitare in eo: & alibi: leuabo oculos meos ad montes, vnde veniet auxilium mihi.* Atque hinc accidebat, vt Hierosolyma vnde quaque arduo ascensu adiretur; quapropter dixit Dominus, ecce ascendimus Hierosolymam: & frequens est in scriptura, itionem ad eam urbem, appellari ascensum. Pauca hæc de sanctitate vrbis Hierusalem, ad supra positam Azariæ sententiam explanandam & illustrandam, strictim attingere, non alienum duxi.

Ne auferas misericordiam tuam a nobis, propter Abraham dilectum tuum, & Isaac seruum tuum, & Israel sanctum tuum.

Cur Iudæi commemorationem Abraham, Isaac & Iacob, tam sæpe versurpabant apud Deum

MOS erat Iudæis, multis scripturæ locis expressus, in suis preceationibus, quibus Deum vel laudare, vel placare, vel exorare cuperent, horum trium patriarcharum commemorationem adhibere, promissa illis a Deo data, pactaque cum ipsis in ita, quasi in memoriam Deo reducetes, & tanquam sub oculis subiicientes: rati scilicet, ea ratione dignius laudari Deum, facilius placari, & quæ ab eo optabant ac postulabant, prolixius impetrari posse. Cuius ego consuetudinis, duas fuisse causas existimo. Etenim nouerant Iudæi, viros istos fuisse Deo charissimos, & apud ipsum gratiosissimos. Audierant enim & legerant, Deum illis sæpenumero apparuisse, magnificque eos cumulasse beneficijs. Cumque Deus sit ipse communiter omnium, proprie tamen ac singulariter istorum trium, Deum se & appellasse ipsum, & appellari ab alijs voluisse. Cum enim primum apparuit Mosis, dixit ei: *Ego sum Deus Abraham, Isaac, & Iacob.* Deinde, istos Patriarchas apud Deum commemorabant Hebræi, quod ipsis Deus promississet quatuor honorum genera, non tam ad ipsos, quam ad eorum posteros pertinentia. Primo enim pollicitus ipsis est Deus, se multiplicaturum eorum semen sicut arenam maris; tum, se futurum posteritatis eorum protectorem ac defensorem; postea, daturum se posteris ipsorum terram Chanaanam in perpetuam possessionem: ad extremum, ex illorum semine generatum iri Messiam, in quo benedicendæ essent omnes gentes. Appellatur autem Abraham hoc loco *dilectus*: quia primus ex media idololatria seductus, & segregatus a Deo est; & vt princeps ac pater esset futuri populi sui, peramanter electus est, amplissimisque promissis in se & in posteris suis a Deo donatus. Isaac vocatur *seruus*: propter singularem obedientiam quæ patri suo præstitit, passus ab eo se tanquam seruum colligari, & quasi victimam immolari. In quo pulchre adumbravit Christum dominum, qui propter nos factus homo, seruilem formam & conditionem suscepit. Venit enim in hunc mundum tanquam seruus, ministrare & non ministrari; vt seruus lauit suorum pedes: & vt seruus in crucem tolli, & plusquam seruili mortis ignominia necari voluit. Iacob vocatur *sanctus*: vel quia primus sanctificasse videtur se & discasse Deo, vouens illi decimas omnium quæ possideret: vel quia plenus spiritu sancto, futuros omnium filiorum suorum, & qui ex illis nascituri erant, casus & euentus præuidit & prænuñciauit; & nobilissimum de tempore aduentus Messie vaticinium edidit: cuius expectatione, lætissimo animo moriens, dixit: *Salutare tuum expectabo Domine*: vel quia Iacob ex vtero matris suæ sanctificatum fuisse, ex Augustini sententia, refert hoc loco Carthusianus.

Cur Abraham dictus sit dilectus Isaac seruus & Iacob sanctus.

Et non

A Et non est in tempore hoc propheta, neque holocaustum, neque sacrificium, neque incensum, neque locus primitiarum coram te, vt possimus inuenire misericordiam tuam.

NON est facile intellectu, quemadmodum Azarias vere dixerit tunc non fuisse prophetam: cum eo tempore, & in ea ipsa captiuitate babilonica, duo florent eximij prophetae, Daniel & Ezechiel. Nam Ezechiel quidem, in capite quadragesimo, meminit vigesimi quinti anni transmigrationis Iechoniae: qui fuit decimus quartus annus post vltimam captiuitatem Iudæorum, & incendium atque excidium Hierusalem. Hic autem annus, incidit in annum trigessimum tertium regni Nabuchodonosor, ante quod vel circa quod tempus, euenisse quæ narrantur hoc capite, simillimum vero est. Verum responderi potest, Daniele tunc longe abfuisse Babylone: & quamuis ipse, quatenus pertinet ad somniorum interpretationes, & diuinas visiones ac reuelationes, clarissimus propheta esset; non tamen proprie habebatur vt propheta: quia nõ vt superiores prophetae, munus prophetale apud populum exercebat, monendo eum & erudiendo, reprehendendo item & corrigendo, eique Dei voluntatē & secreta enunciando: quæ admodum Isaiam, Hieremiam, Ezechielem, atque alios prophetas fecisse constat. Atque hanc fortasse ob causam maluerunt Hebræi Danielis scripta inter hagiographa, quàm inter prophetica reponere. Ezechiel autem in alijs locis Chaldææ morabatur; nec ipsi plena & libera potestas tractandi propheticum munus apud populum facta erat: denique vnus ille erat, cum superioribus temporibus multi magnique prophetae, simul claruissent.

C Quod autem ait, tunc non fuisse locum sacrificiorum, oblationū & incensū; significat, secundum Theodoretum (qui putat hæc acta esse ante vrbis Hierosolymæ euerisionē & incendiū templi) non fuisse illis fas secundum legem Mosaicā facere ista in loco suæ captiuitatis: quippe ea fieri extra templū Hierosolymitanū, diuina lex omnino vetabat. Idē sensit Euthimius in calce suorū commentariorū in psalms, vbi hanc orationē interpretatur. At enim nos supra ostendimus, hæc gesta esse post excidium vrbis & tēpli Hierosolymitani. Quare, ea istorū verborū sententia erit; destructo illo tēplo, nullū ipsis reliquum in omni terrarum orbe factū esse locum, in quo ad placandā Dei iram, & consequendam misericordiam, obire ista possent. Sed dices, nonne stante illo templo Hierosolymitano, nihilominus tamen Helias, vt est in libro 3. regum cap. 18. in monte Carmeli, coram populo hebræo, nouum extruens altare, sacrificium Deo fecit? Fecit sanē; sed a Deo incitatus & impulsus, qui supra legem erat; id quod mox consecutum miraculum, comprobauit. Verum nos præterea vrgebis exemplo pontificis Oniæ: qui, vt prodidit Iosephus in libro 7. de bello iudaico cap. 30. tempore Antiochi Epiphaniis immanissimi Iudæorum hostis, profugiens in Ægyptum, facta sibi à rege Ptolemæo potestate, in tractu Heliopolitano templum ædificauit simile Hierosolymitano, similes in eo ritus & ceremonias sacrificiorum, oblationum, ceterique diuini cultus instituens & exercens: idque deinceps ad annos trecentos triginta tres perdurauit. Existimabat autem Onias, ita completum iri vaticinium Isaiæ, quod est in capite decimonono. *In die illa erit altare Domini in medio terræ Ægypti, & titulus domini iuxta terminum eius, & erit in signū & in testimonium Domino in terra Ægypti. Et cognoscetur dominus ab Ægypto, & colēt eum in hostijs: & in muneribus: & vota vouebunt Domino, & soluent.* Sed ad hoc sine dubitatione respondendum est: Oniam fecisse illud contra legem, & peccasse aduersus Deum, nec id bono ac religioso egisse animo, sed potius æmulatione eorum Iudæorum, quorum opera eiectus fuerat ex Iudæa: quin etiam ambitione quadam, scilicet, ne extra patriam suam obscurus & ignobilis esset; sed specioso templi & diuini cultus prætextu, multos ex Iudæa ad se alliceret, sibi que adiungeret. Quapropter, factum eius, etiam Iosephus prædicto loco non obscure reprehendit.

Quomodo Azarias dicit, tunc nõ fuisse prophetam, cū eo tempore Daniel & Ezechiel in ea ipsa captiuitate florent.

Dubitatio de templo ab Onia edificato in Ægypto.

H 3 Ceterum

Egregia
quaestio.

Ceterum maiorem affert dubitationem, quod scriptum est in primo capite libri Baruch. Si quid eo loco narratur, quinto anno post templi Hierosolymitani & urbis euer-
sionem, Iudaeos, qui una cum rege Iechonia captiui Babylone erant, misisse ad Iudaeos
qui erant Hierosolymis, sacra vasa quae in captiuitate Sedechiae fuerant ablata, pecu-
niam item multam, qua, quae ad sacrificia & oblationes cultumque Dei cultum per-
agendum necessaria erant, compararent; dicentes: *Ecce misimus ad vos pecunias: de quibus
emite holocausta, & thus, & facite manna, & offerite pro peccato ad aram Domini Dei nostri, & orate
pro vita Nabuchodonosor regis Babylonis, & pro vita Baltasar filij eius, ut sint dies eorum sicut dies caeli
super terram &c.* Ex quo loco intelligitur, etiam post destructam urbem & templum
Hierosolymitanum, habitasse Iudaeos in eo loco, & diuinum cultum administrasse.
Multi enim de Iudaeis, qui propter caedem Godoliae, metu Chaldaeorum fugerunt in
Aegyptum, deinde partim amore natalis soli, & religione sanctitatis illius loci, partim
etiam permoti vaticinio Hieremiae, qui praedixerat breui vastatum iri Aegyptum a
Chaldaeis, & caesum iri Iudaeos qui in ea inuerti essent: reuersi sunt in Iudaeam, & in lo-
co diruti & combusto templi, nouum erigentes altare, sacrificia & oblationes aliaque
id genus ad Dei cultum pertinentia, facere instituerunt. Si quis autem obijciat, Hiere-
miam, ut est in libri eius capite. 42. & 44. vaticinatum esse, omnes Iudaeos qui ingressi
fuerant in Aegyptum, Chaldaeorum gladio perituros, neminemque eorum reuerturum
in Iudaeam, aut eum locum vnquam visurum: respondebimus, vaticinium illud Hiere-
miae esse intelligendum de Iudaeis, qui contra Hieremiae monita, Deique mandata;
sponte sua profecti fuerant in Aegyptum, ceterosque secum, eodem vel inuitos duxe-
rant: non autem de Iudaeis, qui, sicut Hieremias & Baruch, in Aegyptum ire ab aliis com-
puli & coacti fuerunt. De his enim dixit Hieremias capite 44. *Non reuertentur, inquit,
in terram Iuda, ut habitent ibi, nisi qui fugerint: & paulo infra Consumentur, ait, gladio & fame omnes
viri Iuda qui sunt in Aegypto, & qui fugerint gladium, reuertentur ex Aegypto in terram Iuda, viri pauci.*
Verum eo reuocetur, vnde huc fluxit oratio. Dubitatio quam supra posuimus, hanc
vim habebat. Si post incendium, & excidium urbis ac templi, in loco illo Hierosoly-
mitano fiebant sacrificia, & cetera sacerdotum munera tractabantur: quomodo vere
dixit Azarias, tunc nullum fuisse locum primitiarum, nulla sacrificia & oblationes?
Huic dubitationi potest occurri dupliciter. Nam dici potest, quia tunc a paucissimis,
& tenuissimis, parcissimis, ac villissimis, in illis scilicet parietinis, incendijs, & ruinis
templi atque urbis, cultus Dei agebatur, tanquam nullum, & quasi pro nihilo esse fuisse
habitu. Illud quoque & fortasse verius, responsum dari potest: illum quintum an-
num ab incendio urbis, memoratum a Baruch, fuisse vigesimum tertium regni Nabu-
chodonosor: eius namque decimo octauo anno, ciuitas & templum Hierosolymitanum
combustum & excisum est: atqui, paulo quidem post, sed eodem tamen anno vigesimo
tertio, Nabuzardan princeps militiae regis Nabuchodonosor omnes Iudaeos, quos eo
tempore reperit in Iudaea, Babylonem transtulit. Sic enim apud Hieremiam cap. 52.
legimus. *In anno. 23. Nabuchodonosor, transtulit Nabuzardan magister militiae, animas Iudaeo-
rum septingentas quadraginta quinque.* Cum igitur, quae narrantur hoc tertio capite Da-
nielis, post vigesimum quintum annum regni Nabuchodonosor, ut supra docuimus,
acta sint, liquet, eo tempore nullos fuisse Iudaeos qui in loco templi Hierosolymitani,
sacrificia facerent, & quae erant mosaicae religionis, & diuini cultus, rite peragerent.

Et non cessabant, qui miserant eos, ministri regis, succendere fornacem
naphtha, & stupa, & pice, & malleolis.

Quid sint
malleoli.

EXPLICANDVM est quid sit naphtha, & quid sint malleoli. Primum
tamen dicam de malleolis, quia breuius expediam. Theodoretus vocem
graecam quae latine significat malleolos, interpretatur, nec male, vitium
sarmenta, quibus vtimur ad incendendum vel augendum ignem. Lege
caput decimum quintum Ezechielis. Alij dicunt, malleolos esse fascicu-
los ex pice, sulphure, aliisque id genus incendij fomitibus, ad comburenda aedificia, ac
commo-

A commodatos: vnde Cicero in quadam oratione Catilinaria, desinant, inquit, malleo-
los ad incendendam urbem, facisque comparare. At vero, Nonius Marcellus scribit,
malleolos esse manipulos sparteos, pice coniectos, qui incensi, aut in muros aut in te-
studines iaciuntur. Ammianus libro 23. tradit, manipulos hac specie figurari: sagitta
est cannea, inter spiculum & arundinem, multifido ferro coagmentata; quasi in mulie-
bris coli formam, quo nentur linea stamina: concauatur venter subtiliter, & plurifaria
patens; atque in alueo ipso ignem cum aliquo suscipit alimento; & si emissa lentius
arcu inualido, nam ictu rapidiore extinguitur, haerit vsquam tenaciter, cremat quae
que conspersa, acrior excitat aestus incendiorum, nec remedio villo, quam superiecto
pulvere consopitur. Fit eorum mentio apud Vegetium libro quarto capite 20. Naph-
tham ait Theodoretus, esse genus quoddam materiae ad incendendum & nutriendum
B ignem admodum idoneae. De ea sic Hieronymus super hunc locum scribit. Salu-
stius scribit in historijs, quod naphtha sit genus fomitibus apud Persas, quo vel maxi-
me nutriantur incendia. Alij, ossa oliuarum quae proijciuntur cum amurca arefacta,
naphtham appellari putant: vnde & graece *νιφθα* dicitur, ab eo quod *νιφθ* id est ignem
nutriat. Sed verius dictum est, quod Plinius, Strabo, & Plutarchus tradiderunt: quo-
rum verba, quo vis & natura huius naphthae lectori magis nota sit, hic adscribam. Pli-
nius libro 2. cap. 105. sic ait. Nascitur naphtha circa Babyloniā, & in Austage-
nis Parthiae, bituminis liquidi modo profluens. Huic magna cognatio ignium: transi-
liuntque protinus in eam vnde cunq; visam. Ita ferunt a Medea pellicem crematam,
postquam sacrificatura ad aras accesserat, corona igne rapta. Strabo libro decimo-
sexto ita scribit. Aiunt naphthae mirabilem quandam esse naturam: nam igni ad-
mota, statim eum concipit; & corpus ea illitum & igni admotum, subito deflagat; nec
aqua extinguitur, sed magis ardet, nisi valde multa superfusa: caeno, & aceto, & alumī-
ne, & visco oppressum extinguitur. Ferunt Alexandrum, experiendi gratia, puerum
quendam in balneo naphthae ungi, & lucernam ei admoueri iussisse: eum vero totum
illico deflagasse: sine dubio, nisi circumstantes multa eum aqua aspersissent, ac pene
obruissent, interiturum. Possidonius tradit, ex fontibus naphthae Babyloniae, quosdam
nigram naphtham, quosdam albam effundere: atque ex ijs, alios esse liquidi sulphu-
ris, eos scilicet qui albam naphtham habent, quam & flammam arripiant, eos vero qui
nigri bituminis sint, liquidos esse, & pro oleo in lucernis adhiberi. Plutarchus in vi-
ta Alexandri in hunc modum scribit. Miraculo fuit Alexandro in Ecbatani, terrae
hiatus, ignem perpetuo, sicut ex fonte, eructans: & scaturigo naphthae, non longe ab
illo hiatu stagnantis, qui cetera bitumen representat, verum cognationem habet cum
igne adeo magna: vt priusquam contingat flammam, interfusus aera incēdat. Quo-
vim eius ostenderent barbari, viam ad regis tentorium tendentem, irrorauere minu-
tis huius medicamenti stillis, stantesque in extremo, faculas irrigatis admouere, iam
enim tenebrae erant. Principio incenso, mox flamma puncto temporis depasta reliqua
est: atque momento, ad alterum percurrit terminum: ac omnis illa via continuo col-
luxit igne. Deinde Plutarchus refert exemplum pueri, proxime a nobis ex Strabo
ne memoratum. Post quod subiicit, quosdam existimare, hoc esse illud Medae medica-
mentum, quo celebratam illam coronam inunxit, ob idque ignem protinus illa con-
cepit. Tradit praeterea Plutarchus, vim istius naphthae provenire ex natura soli baby-
lonii, quod vi oleosa & inflammante sit praeditum. Est enim Babylonia, regio perquam
E ignea, adeo, vt hordeum ex humo subsultet, & ipsa terra quasi nimia inflammatione
palpitet, habeantque homines, propter immodicos seruoies, in vtribus aqua plenis cu-
bilia. Haec de naphtha a grauib; tradita scriptoribus, non tacenda existimauimus.
Ponitur etiam infra aliud vocabulum subobscurum, *Saraballa*: de quo ita scribit
Hieronymus. Pro braccis, quas Symmachus interpretatus est *αιαξυειδης*: Aquila
& Theodotio saraballa dixerunt, & non, vt corrupte legitur sarabara, sic est in tran-
slatione Theodoretii. Lingua autem Chaldaeorum saraballa, crura hominum vocatur,
& tibiae: eodemque vocabulo braccae, quibus crura teguntur & tibiae, quasi cruales
& tibiales appellatae sunt. Tiara autem verbum graecum est, & vsu versus in lati-
num:

Quid sit na-
phtha.

Mira vis
& facultas
naphthae, ex
Plinio Stra-
bone, & Plu-
tarcho.

num: de quo Virgilius. *§ Scepriumque sacerque tiaras.* *§* Est autem genus pileoli, quo A
Perfarum Chaldeorumque gens vititur. *§* Sic Hieronymus.

Angelus autem domini descendit cum Azaria & sociis eius in fornacem:
& excussit flammam ignis de fornace, & fecit medium for-
nacis, quasi ventum roris flantem, & non tetigit
eos omnino ignis, neque contristauit,
nec quicquam molestiæ
intulit.

SUPER hunc locum, ita scribit Theodoretus. *§* Illi qui foris erant, flam-
mam incendebant: sed sanctus angelus, flammam dissipabat: & mediam
fornacis partem, ignitis carbonibus nudans, auram quandam frigidam
& humidam, quæ sanctis multam afferret voluptatem, in eorum corpo-
ra immittebat. Ex hac autem dissipatione flammarum, & depulsione a
corporibus illorum iuuenum, ministerio angeli facta, in tantum ignis e fornace effu-
sus est, ut ad quadraginta nouem cubitos extra fornacem sparsus, omnes quos in eo spa-
cio Chaldaeos reperit, ad vnum combusserit. *§* Hinc licet intelligere, quemadmodum
illi iuuenes ex incendio ignis seruati fuerint. Id enim dupliciter potuit fieri. Potuit
enim Deus cohibere ignem ne vim suam vrendi, in illos iuuenes exerceret: potuit, in-
quam, cohibere, tantum non concurrente cum igne ad actum vrendi. Siquidem absque
Dei concursu, nulla res creata, vel puncto temporis constare, vel quicquam agere po-
test. Atque hac ratione credibile est factum esse, ut cum primum illi iuuenes, mani-
bus pedibusque vincti, in medias flammam inijcerentur, nihil tamen detrimenti cape-
rent. Potuit etiam Deus aliter eos seruare ab incendio: scilicet ignem ab illis tam lon-
ge repellendo ac remouendo, ut vis ipsius nequaquam eos attingeret: quin etiam in-
terponendo corpus aliquod ita frigidum & humidum, ut non modo reprimeret seruo
rem ignis, sed etiam ingenti cum voluptate, eorum corpora refrigeraret. Hoc autem
factum esse circa istos iuuenes, verbis supra positus narrat scriptura.

Verum enim uero, conseruatio istorum iuuenum, non vnum aut simplex miracu-
lum fuit: sed octo, & quidem magnis, comitata & condecorata est miraculis. Primum
miraculum fuit, lucere ignem, & non vrere: de quo potest dici illud ex psalmo vigesi-
mo octauo: *§ vox Domini intercedentis flammam ignis.* *§* Nam ut ait, eum locum interpretans
Basilius, Deus nonnunquam duas ignis vires, alteram lucendi, alteram vrendi, sic in-
uicem separat, ut aliquando vis lucendi, munere suo fungatur, non autem vis vrendi,
ut contigit tribus his iuuenibus in fornace ignis: interdum contra, suppressitur vis lu-
cendi, & libera relinquitur vis vrendi, talis est enim ignis inferni, ut cum maxime vrat,
minime tamen luceat. Secundum miraculum fuit, ignem illum non adussisse, quos in-
tra se habebat, qui autem extra longe aberant, eos concremassse. Tertium miraculum,
combussit ignis ille vincula omnia, quibus erant illi iuuenes colligati, sed nec eorum
corpora, ac ne vestes quidem tetigit. *§* Grande miraculum, ait hoc loco Hieronymus,
ligati mittuntur in fornacem, & cadunt in medium ignis præcipites: ardent vincula
quibus ligati sunt, & vinctorum corpora, timens flamma non tangit. *§* Quartum mi-
raculum, in igne non solum poterant respirare, sed etiam libere loqui, & Dei laudes
decantare. Quintum miraculum, descensus angeli de caelo in fornacem, sub specie qui-
dem hominis, sed habitu & vultu splendidissimo, & caelesti magis quam humano, qui
flamas ignis ab illorum iuuenum corporibus depellebat eatenus, ut nihil illis noce-
re posset, & vna cum illis in fornace deambulabat. Sextum miraculum, repente illi
iuuenes spiritu diuino afflati & impleti, ex tempore elegantissimum & doctissimum
carmen de diuinis laudibus, eodem ordine, eisdem sententijs ac verbis composuerunt,
& concinuerunt. Septimum miraculum, immixtus est ventus roridus omnino restin-
guens

Quemadmo-
dum tres iu-
uenes ex in-
cendio baby-
lonico ser-
uati sunt.

Octo mira-
cula in libe-
ratione trium
iuuenum cla-
uerunt.

Aguens feruorem ignis, & illos iuuenes, non solum refrigerans, sed etiam incredibili
suauitate, ac voluptate perfundens: contra quam in transitu maris rubri factum est.
Tunc enim missus est ventus vrens, ad vadum maris quod limosum erat, exsiccandum.
Octauum miraculum, solus rex Nabuchodonosor vidit angelum in fornace cum illis
iuuenibus ambulante; alij qui eodem loci cum ipso rege erant, videre non potuerunt.
Verissime igitur in his iuuenibus videtur impletum illud Dei promissum, quod est apud
Isaiam cap. 43. *§ Cum transferis per aquas, tecum ero, & flumina non operient te: cum ambulaueris in
igne non combureris, & flamma non ardebit in te.* *§* Diuus Chrysostomus in quarta homilia
earum, quas habuit ad populum Antiochenum, hoc miraculum grauissimis & diser-
tissimis verbis enarrans atque exaggerans, ita scribit. *§* Ignis murus illis factus est, &
vestis flamma, & fons fornax; & ligatos capiens, solutos reddidit: mortalia excepit cor-
pora, & tanquam immortalibus abstulit: non agnouit naturam, sed pietati reueren-
tiam exhibuit: vinxit pedes tyrannus, & ignis vim, pedes vinxerunt. O rem mirabile:
vinctos soluit flamma: & ipsa a vinctis vincta est: mutauit enim rerum naturam, adole-
scuntulorum religio: immo, quod mirabilius est, non naturam mutauit, sed permanen-
tis naturæ vim repressit; non enim ignem extinxit, sed cum arderet, eum tamen ineffi-
cacem reddidit, non solum in ipsorum corporibus, sed etiam in vestimentis & calcea-
mentis. Nam sicut vestimenta Pauli, ægritudines & dæmones pellebant: & umbra Pe-
tri, morbos sanabat, & mortem fugabat; sic istorum puerorum calceamenta & vesti-
menta, ignis virtutem extinxerunt. Miraculum omnem verborum narrationem tran-
scendit. Etenim vis ignis erat extincta & non erat extincta; nam circa corpora & indu-
menta, erat extincta; at circa vincula, non erat extincta. Cõpedes igitur dirupit ignis,
& talos non tetigit. Vidisti, quanta propinquitas? neque mutatus, & vi sua priuatus
est ignis, neque tamen ultra vincula procedere est ausus. Vinxit tyrannus, & flamma
resoluit: ut & barbari crudelitatem discas, & elementi obedientiam. Sed cur eos, mis-
surus in ignem, ligauit? Scilicet, quo miraculum existeret maius ac mirabilius; ne pu-
tares esse oculorum præstigias & errorem, ea quæ videbantur. Nisi enim ignis ille ve-
rus ignis fuisset, vincula non absumpsisset; nec exterius sedentes milites corripuisset:
nunc autem exterioribus quidem vim, interioribus autem obedientiam exhibuit. *§*
Hactenus sunt verba Chrysostomi. Huius miraculi simillimum quoddam accidisse
cuidam monacho, narrat diuus Gregorius in libro tertio Dialogorum, cap. 18. ad hunc
modum scribens. *§* Fuit quidam in Campaniæ partibus, intra quadragesimum Roma-
næ vrbs milliarium, nomine Benedictus, ætate iuuenis, sed moribus grandæuus, & in
sanctæ conuersationis regula se fortiter stringens. Hunc Totilæ regis tempore, Gothi
incendere cum sua cella moliti sunt: ignem namque circumpofuerunt; sed in circui-
tu arserunt omnia, cella vero illius comburi non potuit. Quamobrem, magis sæuien-
tes Gothi, eum ex sua cella extrahentes, in succensum clibanum coquendis panibus
paratum, proiecerunt, clibanumque clauserunt. Sed die altero, sic illæsus inuentus est,
ut non solum eius caro ab ignibus, sed neque extrema villo modo vestimenta crema-
rentur. Petrus. Antiquum trium puerorum miraculum audio, qui proiecti in ignibus,
læsi non sunt. Gregorius. Illud, ut opinor, miraculum ex parte aliqua dissimiliter ge-
stum est. Tunc quippe tres pueri ligati pedibus ac manibus in ignem proiecti sunt; quos
die altera rex requirens, in camino illæsis vestibus deambulantes reperit. Ex qua re
colligitur, quia ignis in quo iactati fuerant, qui eorum vestimenta non contigit, eo-
rum vincula consumpsit; ut vno eodemque tempore, in obsequio iustorum, & haberet
flamma virtutem suam ad solatium, & non haberet ad tormentum. *§* Sic ibi Grego-
rius. Non prætermittam lectorem admonere, ut hoc loco legat Rupertum in libro sex-
to de victoria verbi Dei, cap. 25. quo loco hanc tractat quæstionem: cur Deus, non si-
cut tres illos iuuenes ab igne babylonico illæsos; ita templum suum Hierosolymita-
num, a Chaldeorum incendio inuiolatum, intactumque seruauerit. Cuius quæstionis
explicationem, ne (vbi minime opus est) longiores sumus, prætereundam nobis esse
censuimus.

Illud porro in dubium verti, & in disceptationem adduci posset; an citra miracu-
lum,

Pulcherri-
ma D. Chry-
sostomi sen-
tentia.

Alterum si-
mile mira-
culum, ex D.
Gregorio.

Quæstio: an
citra mira-
culum, pos-
sit aliquid
positum in
igne, nihil
ab eo lædi.

lum, possit accidere, vt corpus aliquod mortale, positum in igne, nihil ab eo detrimen-
 ti capiat. Dixi mortale, vt exciperem corpus caeleste. Nam orbis lunæ, extremitate sua
 concava, ignis elementum contingit, & complexu suo coercet, ab eo tamen nihil affi-
 citur, nedum læditur, quod sit diuersæ materiæ ac naturæ: agens autem & patiens, vt
 contrarijs qualitibus, ita communi materia debent esse prædita. Causam dubitandi
 de eo quod propositum est, afferunt multa, quæ fidem facere videntur, id sine miracu-
 lo nonnunquam contigisse, & posse contingere, tam in rebus inanimatis, quam in ani-
 malibus & in hominibus. Etenim Plinius lib. 10. cap. 3. narrat, lapidem dictum *Ætite*
 qui est in nido cuiusdam generis aquilarum, si conijciatur in ignem, non solum ab eo
 non corrumpi, sed nihil prorsus igne deperdere. In libro autem 7. cap. 2. tradit, crema-
 to corpore regis Pyrrhi, pollicem dextri pedis cremari nunquam potuisse. Et in libro
 11. cap. 37. ait, cor eorū qui cardiaco morbo aut veneno intereunt, non posse cremari.
 Est lapis quem pyrimachum vocant; docti putant eundem esse qui dicitur Anthrax
 ab Aristotele in libro 4. Meteororum: eum aiunt lapidem ab igne nihil pati, ac ne ca-
 lesferi quidem, aliqui addidere. In Cypri ærariis fornacibus, ex medio igni, maioris
 muscæ magnitudine, volat pennatum quadrupes, appellatum pyralis, a quibusdam
 pyrausta; quamdiu est in igne, vivit, si longiori paulo volatu ab eo discesserit, emoritur:
 sic enim scribit Aristoteles lib. quinto de historia animalium, cap. 19. & Plin. lib.
 11. cap. 37. lege etiam Senecam libro quinto naturalium quæstionum, capite sexto, &
 Ælianum lib. 2. c. 30. Non est vulgi fabula, quod de salamandra fertur, ab ea igne ex-
 tingui: id enim proditum est ab Æliano & Aristotele locis proxime memoratis, & a
 D. Augustino lib. 21. de Ciuit. Dei cap. 4. Salamandra Aristoteles inquit, per ignem
 ambulans, ipsum extinguit: & Plinius lib. 10. cap. 67. § tantus, inquit, salamandræ rig-
 or est, vt ignem tactum, non alio modo quam glacies, extinguat. § Pro eiusdem rei
 argumento, hic ponendum est, quod ait Olympiodorus philosophus in commentarijs
 super libro 4. Meteororum Aristotelis, non esse fabulā, ignem extingui a salamandra.
 Sui enim tēpore fornacarios, papyri fasces excutere solitos, vt decurant salamandras:
 extingui siquidem ab illis ignem in caminis. Similia quoque de quibusdam homini-
 bus prodita sunt. Iamblichus enim in libro de Mysterijs Ægyptiorum refert, vates Æ-
 gyptiorum, cum Dei afflatu implerētur & incitarētur, nonnunquam ambulasse per
 medios ignes, sine vilo detrimento. Plinius item in libro 7. cap. 2. scriptum reliquit,
 nō procul vrbe Roma, in agro Faliscorum, fuisse olim quasdam familias, cognomina-
 tas Hyrpias; quæ in annuo sacrificio, quod ad mōtem Soractem fiebat Appollini, per
 ardentem lignorum struem ambulantes, non comburebantur.
 Verum tamen, contraria sententia pro vera certa que haberi debet, nullum corpus
 ex quatuor elementis conflatum, & coagmentatum, posse diu versari in igne, ab eius
 incendio illæsum & immune. Hoc docet Aristoteles in secundo libro de Generatio-
 ne & Corrupt. textu 21. & in 4. libro Meteororum, nec non & in lib. 2. de Generatio-
 ne animalium capite tertio, affirmans nullum animal aut nasci, aut viuere posse in
 igne. Quocirca, quod ipse dixit in libro quinto de historia animalium cap. 19. de sa-
 lamandra, non ex suo sensu dixit, sed ex vulgi, aliorumue opinione retulit; ideoque
 adiunxit illud *§ vt aiunt*. § Idem de salamandra tradit Galenus in libro 3. de tempe-
 ramentis; & Dioscorides lib. 2. cap. 56. In cuius capitis cōmentario Mattheolus nar-
 rat, in agro Tridentino, veris & autumni tempore, maximam salamandarum copiā
 reperiri. se autem, vt experimentum caperet eius, quod de salamandra vulgo fertur,
 plurimas in ignem coniecisse, sed eas prorsus exarxisse, breuique penitus esse consum-
 ptas. Illud tamen nonnulli non negant, tantam esse salamandræ frigiditatem & hu-
 miditatem, vt superposita prunis, eas restinguat. Cuius rei illud non obscurum est si-
 gnum, quod vt ait Plinius lib. 10. cap. 67. salamandra nunquam nisi magnis imbribus
 proueniat, & serenitate deficiat. Eiusdem sanie, quæ lactea ore vomitur, quacun-
 que parte corporis humani contacta, toti defluunt pili, idque quod contactum est, colorē
 in vitiliginem mutat. Hoc ipsum quod diximus, in vniuersum confirmari potest hac
 ratione. Omne corpus ex elementis compositum, & communem habet materiam cum
 igne,

Lapis Aeti-
tes.Pollex re-
gis Pyrrhi.

Pyrimachus

Pyralis.

Salamandra

Vates Aegy-
ptiorum.

Hyrpias.

Vera senten-
tia.

A igne, & ei aliqua qualitate cōtrarium esse necesse est: quamobrem si ponatur in igne,
 fieri non potest, quin ignis in ipsum agat; præsertim cum & caloris magna sit efficaci-
 tas, & in igne summus sit calor. Non inficior, fieri posse vt nonnulla corpora, quod
 sint vehementissime & tenacissime compacta, & multa frigiditate polleant, admo-
 ueantur ad ignem, fore, vt diu multumque ei resistent, priuquam ab eo dissi-
 pantur: sed, vt nihil ab eo lædantur; nec aliquando tandem ab eo corrumpantur, nec nō po-
 test. Quapropter, quod de ætite, & pyrimacho traditum est, aut ita intelligendum est,
 aut fabulosum existimandum. Illa vero animalia, propterea dicuntur viuere in igne;
 non quia viuant in medijs flammis posita; sed quia nisi calidissimis in locis, & iuxta
 ignem, viuere nō possunt. Quod autem de vatibus Ægyptiorum a Iamblichō, & de fa-
 miliis Hirpiis a Plinio proditum est, vel est fabulosum, vt permulta id genus gentiliū
 miracula: vel ministerio & opera dæmonum illud fiebat; quorum commercio & socie-
 tate, nouimus vates & sacerdotes gentilium esse vfos. Potest autem dæmon hominem
 coniectum in ignem, seruari ab incendio, multis modis. Primo, restinguendo ignem:
 tum, procul ab eo flammam repellendo; præterea, clam subtrahendo verum ignem, &
 in eius locum, alium simulatum ignem substituendo: ad hoc, subducendo hominem ex
 igne, & inibi simulacrum eius relinquendo: denique, circumponendo illi corpus ali-
 quod frigidissimum, maximeque resistens igni, quo videlicet hominis corpus, ab in-
 cendio, ad aliquod tempus, defendi & seruari queat.
 Ceterum, vt hanc de miraculo quod circa illos iuuenes euenit, disputationem ab-
 soluam, vnum modo restat excutiendum: hoc est, an illi iuuenes vere fuerint martyres.
 Ac fuisse quidem martyres, ita argumentari possumus. Ad perfectam martyrij ratio-
 nem, tria potissimum pertinere existimantur: illatio mortis, libera voluntas mortem
 subeundi: & iusta moriendi causa; id est, pro testimonio fidei & iustitiæ, propter Deū.
 Horum nihil defuisse illis iuuenibus videtur. Obiecti sunt illi præsentissimæ ac certis-
 simæ morti, & omni humana ratione prorsus inuitabili. Quod autem ex ea salui & in-
 columes euaserint, id summum diuinæ omnipotentis miraculum fuit; nec martyrij
 rationem & dignitatem eleuare debet. Iustissima deinde illis moriendi fuit causa: sci-
 licet, ne hominum, aut falorum Deorum imagines adorando, Dei legem violarent.
 Denique, præoptissimam & ad moriendum paratissimam non illis defuisse voluntatē,
 satis patet illis eorum verbis, quibus regi respondentes dixerunt: *§ Ecce Deus noster po-
 test eripere nos de igne, & de manibus tuis, o rex, liberare. Quod si noluerit, notum sit tibi rex, quia Deos
 tuos non colimus, & statuam auream tuam non adoramus.* § Ad huius rei confirmationem ac-
 cedit auctoritas diui Cypriani, qui in prima epistola tertij libri, quam scripsit ad Lu-
 cium Papam romanum, ita scribit. § Neque enim in tribus pueris minor fuit marty-
 rij dignitas, quia morte frustrata, de camino ignis incolumes exierunt: aut non consu-
 matus Daniel extitit in suis laudibus, quia qui leonibus missus fuerat ad prædā, pro-
 ductus a Domino, vixit ad gloriam. In confessoribus Christi, dilata martyria, non me-
 ritum confessionis minuunt, sed magnalia diuinæ protectionis ostendunt. § Non dif-
 similis videtur fuisse Hieronymi sententia in commentario super vigesimū caput Mat-
 thæi; exponens enim illa verba Domini, filijs Zebedæi dicta, *§ Calicem quidem meum bi-
 betis*; sic ait Hieronymus. Quæritur quomodo calicem martyrij Ioannes biberit.
 Nam Iacobum ab Herode truncatum capite, scriptura narrat, Ioannes autem propria
 morte vitā finiuit. Sed si legamus historias Ecclesiasticas, in quibus fertur ipsum pro-
 pter martyrium esse missum in feruentis olei dolium, statimque relegatū in Patmos
 insulam, videbimus martyrio animum non defuisse; & bibisse Ioannem calicem con-
 fessionis, quem & tres pueri in camino ignis biberunt: licet persecutor non fuderit
 sanguinem. § Atenimvero, quia in præsentis mortis perpersione; acerbissimus est
 sensus, & maximus cruciatus animi a corpore (cui naturali amore copulatus est) æger-
 rime discedentis: ideo censent Theologi, ad perfectam martyrij rationem pertinere,
 ipsius mortis perpersionem. Lege quæ scribit diuus Thomas in librum quartum sentē-
 tiarum, dist. 49. & in 2. 2. quæst. 124. Itaque tria genera martyrij distinguuntur a Theo-
 logis. Primū est in solo, quamuis efficacissimo, desiderio martyrij; sicut legimus beatū
 Fran-

Qua ratio-
ne per artes
magicas, &
operam dæ-
monis, pos-
sit quis (si
Deus id per-
mitrat) ex
incendio ser-
uari.

An illi tres
iuuenes fue-
rint marty-
res.

Cyprianus.

Hieronymus.

Franciscum cupiditate martyrij, in Syriam esse profectum. Alterum genus est, cum quis non tantum habet voluntatem martyrij, sed etiam certissimæ morti obijcitur, ex qua certo scit humanitus se non posse euadere; diuinitus tamen seruatur, vt illis iuuenibus & beato Ioanni contigit. Tertium genus, in quo perfecta martyrij ratio esse cõfetur, per voluntatem, & certam existimationem mortis, habet ipsius mortis perpeffionem. Diuus Bernardus in sermone de Natali Sanctorum Innocentium, tres distinguit martyrij gradus: vnum appellat martyrium voluntate, sed non opere; quale fuit in Ioanne: alterum opere sed non voluntate, quale cernimus in sanctis innocentibus: tertium tam voluntate quam opere, cuius martyrij gloriam Stephanus adeptus est. Sit ergo Stephanus martyr apud homines, cuius voluntaria passio euidenter apparuit: sit Ioannes apud angelos martyr, quibus tanquam spiritualibus creaturis, spiritualia deuotionis eius signa certius innotuerunt. Ceterum pueri innocentes, sunt plane martyres tui Deus, vt in quibus nec homo, nec angelus, meritum inuenit; singularis tuæ prærogatiua gratiæ, euidentius cõmendatur. Sic Bernardus. Sequebatur canticum illorum trium iuuenum, sed nos copiosam & diligentem eius cantici explanationem, in alium librum qui hunc proxime consequetur, referuauimus. Quamobrem quæ post illud canticum in hoc capite subsecuta narrantur, ea nos deinceps explanabimus.

Ait rex, ecce ego video quatuor viros solutos, & ambulantes in medio ignis, & nihil corruptionis in eis est: & species quarti, similis filio Dei.

D I V V S Hieronymus hunc locum explanans, ita scribit. Speciem quarti quem similem dicit filio Dei, vel angelum debemus accipere, sicut septuaginta transfulerunt: vel certe, vt plerique arbitrantur, dominum saluatorem. Sed nescio quomodo rex impius, Dei filium videre mereatur. Ergo, iuxta Symmachum, qui interpretatus est, species quarti, similitudo filiorum Deorum; angeli sunt sentiendi, qui & Dij, & Dei, vel Deorum filij, sapissime nũcupantur. Hoc iuxta historiam. Ceterum in typo præfigurat ille angelus seu filius Dei, Dominum Nostrium Iesum Christum, qui ad fornacem descendit inferni, in quo clausa & peccatorum & iustorum animæ tenebantur, vt eas absque exustione & noxa sui, mortis vinculis liberaret. Hactenus Hieronymus.

Verumenimvero, illa verba, & species quarti, similis filio Dei? obscurum habent intellectum; vnde quadruplex interpretationum diuersitas exitit. Prima expositio eorum est, qui censent filium Dei, appellari hoc loco verum filium Dei naturalem, vni-genitum, & consubstantiali patri; hoc est, Dominum Nostri, qui sub specie humana, se manifestauit in illa fornace regi Nabuchodonosor. In hac sententia plerisque fuisse tradit Hieronymus, neminem tamen ipse nominatum commemorat. Ego, ne quisquam, quasi vulgarem & ignobilem, eam sententiam parui pendat, auctores eius nominabo. In hac sententia fuit Tertullianus in lib. quarto contra Marcionem; Augustinus in concione ad catechumenos, aduersus paganos, Iudæos, & hæreticos; Hippolytus etiã martyr: cuius verba, quia huic loco multum lucis afferunt, hic adscribam. Sic autem inquit. Dic mihi Nabuchodonosor, quando, & vbi vidiisti filium Dei, vt hunc Dei filium cõfitereris? Quis cor tuum pupugit, vt hoc verbum posses edere? Quibus oculis potuisti tantas has diuitias, velut in speculo, prospicere? Cur tibi soli, & nulli præterea tuorum satraparum innotuit? Sed quando scriptum est, cor regis in manu Domini, hæc profecto est manus domini, vt cognoscens eum in camino, ipsum prædicaret & glorificaret. Nec vacat id mysterio. Quod enim Iudæi filium Dei, hominem factum, non erant agnitori nec recepturi, præmonstrat scriptura, gentes eum esse agnitoras & receptoras; quem iam rex Babylonis, in fornace videns, agnouit, & filium Dei confessus est. Sed quia nondum Iesus ex Virgine natus erat, ideo quarti illius nomen

rex

A rex non inuenit. Eadem est sententia, & persimilis oratio Ruperti, in libro sexto de Victoria verbi Dei capite vigesimo primo, quo in loco ad hunc modum scribit. Quis digne sufficit admirari, vbi nam viderit rex ille filium Dei, vt in medio ignis similitudinem eius recognoscere posset? dixit enim, & species quarti, similis est filio Dei. Sic loqui solent, qui quamlibet speciem aliquando visam, alicubi consideratam, mente retentam, memoria quæ signatam, alio tempore siue alio loco, in persona aliqua recognoscunt. Iste inquit, similis est illi quem vidi: sic ille in libro Tobia, intuens iuniorem Tobiam, dixit: Quam similis est iuuenis iste consobrino meo. Viderat enim ille patrem, & in filio similem aduertebat speciem. Iste autem rex, vbi viderat filium Dei, vt speciem eius recognoscere posset in eo, qui cum Azaria & socijs eius in medio ignis ambulabat? Nunquam viderat filium Dei; sed nec vnquam legendo vel audiendo didicerat, quis, aut qualis esset filius Dei. Nonne ergo, mente non sua loquutus est? Nonne in magno excessu & stupore sic effatus est? Quem stuporem indicauit scriptura cum dixit. Tunc rex obstupuit, & surrexit propeve. Sicut igitur dormiens viderat statuum profundissimorum mysteriorum plenam: sic nunc obstupescens, nec intelligens quod videbat, aut dicebat, nominat filium Dei, & seruos eius prædicat. Sed, vtunque sit, nihilominus tamen speciosa fuit hæc victoria, & insigne præconium filij Dei: quod illum manifesta confessione prius confessus est inimicus, quam amicus, persequutor, quam sectator, Gentilis, quam Iudæus. Quis ex omnibus prophetis tam aperte nomen istud expressit, appellans filium Dei? Non enim tutum erat, æternam filij ex patre Deo generationem, Iudæis carnalibus enunciare: vnde oportebat prophetas claudere, ligare, & signare testimonia eius in scripturis. Per hunc autem regem, summum ex mundi principibus, quem Iudæus aut Gentilis arguere non posset, cuius opprimere os non auderet mundus, hoc nomen filij Dei primitus enunciatum & euulgatum est. Illud quoque non prætereundum, visionem illius quarti descendit in fornacem, ad illos tres iuuenes liberandos, signum fuisse eius, quod facturus erat filius Dei in Ecclesia sua. Quando enim non affuit Dei filius agonizantibus seruis suis propter ipsum? Futurum erat, vt euulgato euangelio, publicis edictis & proscriptionibus, fidem sanctæ Trinitatis impugnaret rex magnæ Babylonis diabolus. Et ita factum est, paganis romani imperij regibus diabolo famulantibus. Nonne, cum pijs martyribus filius Dei, & in flammis, & in ceteris agonibus semper præsens fuit? Num, quia Laurentius igne assatus super craticulam, emisit spiritum, ideo illi filius Dei absens fuit? imo præsentior illi fuit, & gloriosus in eo triumphauit, quam si excussisset carbones, & ignitam craticulam, quasi ventum roris flantem fecisset. Transiit per ignem, & flamma illi non nocuit; & odor ignis in eo non fuit, quia fides læsa non est; imo sicut aurum per ignem, probata est. Quemadmodum igitur, per filium Dei custoditi sunt illi tres iuuenes, sic per inuisibilem præsentiam filij Dei, illæsa permanit in martyribus fides Christi; & romanum imperium, sonantius & dulcius quam rex ille Babylonis, tandem confiteri meruit Christum filium Dei. Hactenus Rupertus.

E Sed contra hanc interpretationem, tria possunt obijci. Primo, quomodo, vel vnde, rex ille cognouerit filium Dei; vt quartum illum, quem in fornace videbat, filio Dei similem esse diceret? Deinde, indignum fuisse videretur, ideoque incredibile, vt tam superbo & impio regi, mysterium diuinitatis & incarnationis filij Dei manifestaretur. Denique, illum ipsum quem rex hic dicit similem filio Dei, paulo infra appellat angelum Dei, dicens: Benedictus Deus, qui misit angelum suum; & eruit seruos suos qui crediderunt in eum. Et supra scriptum est, Angelus Domini descendit in fornacem, & excussit flammam ignis de fornace. Verum hisce obiectionibus, non difficulter occurrere possent, qui prædictam opinionem tueri vellent. Ad primam namque responderent, regem Nabuchodonosor, diuinitatem & futuram filii Dei incarnationem, ex Daniele habuisse antea cognitã;

I scilicet,

Rupertus.

Quis fuerit ille qui ambulans in fornace, quæ rex vocat similem filio Dei.

Tertullianus
Augustinus.
Hippolytus

scilicet, qui enucleatius declarauisset regi, quæ in visione illius statuæ, de Christi regno præfigurata fuerant, aut tunc ipsi subita Dei reuelatione innotuisse. Ad secundam dicent, tanti mysterij reuelationem illi regi esse factam, non propter ipsius dignitatem & merita, sed ut in eo præsignificaretur futura Gentilium fidei in Christum præstantia, cuius Gentilitatis, rex ille quasi typum gerebat. Neque enim negare possumus, isti regi in illa statuæ quæ in somno ipsi est visa, æternum Christi regnum, sicut ei Daniel est interpretatus, prius fuisse patefactum. Ad tertiam responderent, non esse alienum diuina scriptura, etiam filium Dei, vocari angelum. Nam apud Isaiam capite nono, secundum translationem septuaginta interpretum sic est: *Vocabitur nomen eius, magni consilij angelus.* Quam lectionem secuti omnes antiqui patres, tam græci quam latini, varias rationes attulerunt, cur filius Dei dicatur angelus. Ante omnes vero Dionysius in libro de cælesti Hierarchia capite quarto, hoc Isaiæ testimonio confirmat, nomine angeli, etiam filium Dei in sacris literis appellari. Vide Iustinum in Apologia. 2. pro Christianis, & in dialogo quem habuit cum Triphone: Tertullianum in libro de carne Christi: Eusebium de demonstratione euangelica lib. primo, cap. 4. lib. quinto, cap. 28. lib. 7. cap. 4. lib. 9. cap. 8. Hilarium lib. 4. de Trinitate: Athanasium in libro de beatitudine filij Dei: Cyprianum lib. 2. aduersus Iudæos cap. 20. Basilium lib. 2. contra Eunomium: Nazianzenum in Christi Genethlia: Chrysostomum homilia 80. in Ioan: Ambrosium lib. 6. commentariorum in Lucam: Augustinum lib. 2. de Trinitate cap. 13. & tractatu 24. in Ioannem, & lib. 18. de ciuitate Dei cap. 35. Atque hæc pro primæ opinionis confirmatione defensioneque, afferri dicique possunt. Nihilominus tamen, mihi quidem non sit verisimile, duo præcipua christianæ fidei mysteria, sanctissimæ Trinitatis, & Incarnationis filij Dei, paucissimis Iudæorum ante Christi aduentum manifesta, isti regi fuisse patefacta. Adjice, quod puto equidem, certam esse illam Dionysii sententiam, fere theologis probatam, omnes Dei apparitiones, ante Christi aduentum factas hominibus, non per aliquam de diuinis personis immediate, sed per angelos esse factas. Hoc autem, ut præcipue credam de hac apparitione, eo ducor argumento, quod ille quartus similis filio Dei, dicitur fuisse angelus, qui excussit flammam ignis ex fornace, & immisit ventum roris refrigerantem. Huiusmodi autem opera & ministeria circa creaturas corporales, in edendis prodigijs & miraculis, immediate peragere atque exercere, proprium angelorum esse creditur.

Dionysius
Carthusianus.

Altera interpretatio huius loci, commemoratur a Dionysio Carthusiano: regem Nabuchodonosor in illis verbis, vocabulo Dei, intellexisse talem Deum, qualem colebant Gentes: per filium autem Dei, aliquem de ijs quos stulta gentilitas credebat ex Deo & homine generatos, & postea deificatos: ideoque semihomines vel semideos appellabat. Exempli causa, summum Deum putabat Iouem: eius vero filios, ex mulieribus susceptos, Apollinem, Herculem, & alios, quos etiam diuinis honoribus afficiebat. Putauit igitur Nabuchodonosor, illum quartum a se visum in fornace, fuisse de istiusmodi filiis Dei, aut illorum similem. Satis acuta & ingeniosa hæc est interpretatio: sed parum fortasse congruens ritibus & religioni Chaldæorum, qui tales Deos non colebant, quales Græcia venerabatur: sed stellas, & ante omnes Belum, primum regni Babylonicæ conditorem. Tertia interpretatio prædictis videtur probabilior: per similem filio Dei, non aliud significari, quam angelum: & hanc esse illorum verborum, sententiam; quartum illum virum, propter insignem vultus atque habitus splendorem & maiestatem, similiorem fuisse angelo, quam homini. Dicit Hieronymus hanc expositionem solam probat, & confirmat auctoritate septuaginta interpretum, qui pro filio Dei, verterunt angelum. Et vero, hic ipse similis filio Dei, & antea & postea, expresse nominatur angelus. Nec est inusitatum, angelos in scriptura vocari filios Dei. Nam apud Iob sic appellantur initio libri, & cap. 38. cum dicitur: *Ubi eras, cum me laudarent astra matutina, & iubilarent omnes filij Dei?* pro hoc, habet Septuaginta: *Ubi iubilarent omnes angeli Dei?* Tertiæ huic expositioni, annectenda est quarta nihilominus probabilis: ut per filium Dei, intelligamus magnum aliquem, eximium & singularem

A singularem hominem, quique vultu & habitu, maiorem quam est ceterorum hominum dignitatem, maiestatem, & excellentiam præferret. Consuetudo enim scripturæ est, res magnas & præcellentes, Dei appellatione insignire. Sic mons Dei, bellum Dei, exercitus Dei dicitur, pro eo quod est, mons magnus, bellum magnum, & exercitus magnus. Qua significatione, ut nonnullis placet, vsus est Moses in libro Geneseos capite sexto cum dixit, filios Dei, vxores duxisse filias hominum.

At enim prænarratæ quæstioni, adiuncta est altera, faciliior tamē, & breuior explicatu: cur angeli, cum apparuerunt hominibus sub aliqua forma sensibili, humanam potius formam, quam aliam quamlibet, acceperint. Respondendum est, sex causas eius rei posse afferri. Prima causa, inter naturas corporeas & sensibiles, nulla est homine prior ac similior angelo: quo fit, ut eius vnus figurā & speciem angelus assumat.

B Secunda causa, quia si quid appareret homini præferens intellectum, & humano vtens sermone, sub alia figura & specie quam est hominis, valde ipsi homini monstrum quiddam, & horrendum videretur. Tertia causa, similitudo concilians amorem: ergo angeli induunt sibi speciem hominis, quo significēt, diligi a se homines, & se cupere vicissim ab hominibus diligi. Quarta causa, licet angelus secundum gradum naturæ, specie, quin etiā proximo genere, differat ab homine: attamen, respectu supernaturalium rerum, est simillimus homini, nec ab eo specie differens: eundem enim propositum habet finem supernaturalē, eademque, ut vocat, media, quæ simpliciter necessaria sunt ad finem illū consequendum: eiusdem patriæ ciuis est; eiusdem capitis membrum; sub eodem militat imperatore; eiusdem est Domini conseruus. Quinta, causa, quia diuinitus reuelatum ab initio fuerat angelis, filium Dei, aliquando formam & naturam hominis sumpturum: propterea omnes angeli summo amore honoreque naturam hominis prosequantur, eaque quocumque possent modo, induere ac gerere gestiebant: non ignorant, quantum esset illi naturæ, propter Christum, honoris & dignitatis accessurum. Sexta causa, partes & membra humani corporis, mire nobis representant & declarant præcipuas eximiasque angelorum proprietates, plerisque gentium philosophorum incognitas. Oculus denotat angelos habere explicatam claramque singularum rerum, quæ apud nos geruntur, notitiam: aures, exaudire eos preces hominum, qui eorum opem & auxilium implorant: manus, non solum moueri ab ipsis cælos, sed præterea, alia quamplurima opera fieri, & ministeria obiri ad vtilitatem hominum: pedes, non ipsos in cælo immobiles semper hæreses, sed mitti a Deo in terras, omniaque loca peragere, prout Deus iusserit, & gubernationi salutique hominum, præsertim electorum, conducens & conueniens fuerit.

Cur angeli
semper appa-
ruerint
sub specie
humana, sex
causæ.

Et erumpens Nabuchodonosor, ait, Benedictus Deus eorum, qui misit Angelum suum, & eruit seruos suos, qui crediderunt in eum.

N extrema parte huius capituli, describitur subita, sed mira conuersio illius regis Nabuchodonosor, ex superbia ad humilitatem, ex feritate ad mansuetudinem, ex impietate ad pietatem, denique ex infania ad saniorē mentem. Quæ conuersio ei accidit ex admiratione duarum rerum, quas in fornace viderat. Viderat enim tres illos iuuenes, qui vincti mediam in fornacem ardentem coniecti fuerant, solutos expeditosque per mediam fornacem, corporibus atque etiam vestibus omnino illætos & intactos, lætissimisque vocibus laudes Deo concinentes, incedere. Viderat præterea, simul cum illis, alium quendam quartum virum deambulare, qui propter vultus atque habitus decorem & maiestatem, similis erat filio Dei.

Quatuor porro conuersionis istius regis, manifesta & illustria signa fuerunt. Etenim primo surgens e throno suo, accessit ad fornacem, & blandis verbis tres illos iuuenes euocauit, magnitudinem animi eorum, & constantiam prædicans

Conuersio
regis Nabu-
chodonosor

An vera fue-
rit huius re-
gis conuer-
sio.

& magnificans; scilicet quod non dubitauerint regis iussa contemnere, & se morti offerre, ne alij quam Deo suo diuinum cultum atque honorem adhiberēt. Quapropter eos iuuenes ad maiorem, quam haberent antea, potestatem & dignitatem rex promouit. Deinde, summis laudibus extulit Deum ipsorum, propter omnipotentiam, propter singularem curam, quam seruorum suorum gerit, propter ministeria angelorum, ipsi ad nutum famulantiū, propter effectiōnem prodigiorum & miraculorum, denique propter regni & dominationis eius amplitudinem atque aternitatem. Ad hæc, magna Dei opera & miracula, quæ ipse viderat, per omnem imperij sui ditionem diulgari & prædicari iussit; poenamque capitis atque amissionis omnium bonorum in eos constituit, qui Deum Iudæorum vituperare, & blasphemare auderent. Licet igitur in hoc rege, officia & partes optimi principis, etiam christiani, addiscere: primo quidem errata sua, si quæ admisit, facile agnoscentis, neque grauate emendantis: tum, seruos Dei, id est viros prudentes, probosque honorantis, eorumque consilio & opera in administrando regno suo, vtentis: postea, procurantis, vt veri Dei religio cultusque in toto regno suo quam maxime floreat ac vigeat; vt ex qua re, etiam terreni regni salus, pax, & felicitas maxime pendeat: ad extremum, seuerissimis legibus poenisque, in diuinæ religionis contemptores ac violatores animaduertentis.

Notabilis sententia diui Augustini, de punitione hæreticorum.

Ex hoc autem loco Danielis, & regis huius exemplo, probat diuus Augustinus, nõ modo licitum esse, sed etiam laudabile, gloriosum, planeque necessariū, publicis christianorum imperatorum & principum legibus atque edictis, perfidiam & contumaciam hæreticorum & schismaticorum, qui catholicam religionem, & Ecclesiam impie oppugnant, vexantque, coærceri ac puniri. Audi, quid ipse Augustinus in tractatu vndecimo super Euangelium Ioannis, scriptum reliquerit. § Si quando vult Deus cõcitare potestates aduersus hæreticos, schismaticos, dissipatores Ecclesiæ, exuffatores Christi, blasphematores Baptismi, non mirentur, quia Deus concitat vt a Sara verberetur Agar: cognoscat se Agar, & supponat ceruicem: quia cum humiliata discederet a domina sua, occurrit ei angelus & dixit: quid est Agar ancilla Saræ? Cũ conquesta esset de domina sua, quid audiuit ab angelo? Reuertere ad dominam tuam. Ad hoc ergo affligitur, vt reuertatur: atque vtinam reuertatur, quia proles eius sicut filii Iacob, cum fratribus hæreditatem tenebit. Mirantur quia commouentur potestates christianæ aduersus dissipatores Ecclesiæ: sed si non mouerentur, quomodo de imperio suo rationem Deo redderent? Hoc enim pertinet ad reges christianos, vt temporibus suis, pacatam velint matrem suam Ecclesiam habere, vnde ipsi spiritualiter nati sunt. Legimus Danielis visiones, & gesta prophetica: tres pueros in igne laudantes Deum, nec ab igne læsos, miratus est rex Nabuchodonosor: nec tantum miratus, sed cum nõ esset Iudæus, & se in statua pro Deo adorari voluisset; tamen maiestate in Dei præsentis in igne, illo miraculo expertus, poenam capitalem constituit in eos, qui Deum illorum iuuenum blasphemarent. Sic enim dixit. Quicumque dixerint blasphemiam contra Deum Sidrach Misach & Abdenago, in interitum erunt, & domus eorum in perditionem. Ecce quomodo sæuit rex alienigena, ne blasphemetur Deus Israel, qui potuit tres pueros de igne liberare: & nolunt vt sæuiant reges christiani aduersus eos, qui Christum exufflant, a quo nõ tres pueri, sed orbis terrarum cum ipsis regibus; nec ab igne fornacis, sed a Gehennæ incendio liberatur. § Sic Augustinus.

At vero Rupertus, in libro sexto de victoria verbi Dei, cap. 23. negat conuersionem regis Nabuchodonosor fuisse synceram & integram, sed timore superbiæ atque iactantiæ vitiatam: idque ait ex verbis eius liquido intelligi. Scribit vero ad hunc modum Rupertus. § Attende quia non fuit speciosa laus in ore illius peccatoris: tota namque resperfa est fermento tumidæ vanitatis. § Quomodo enim laudauit, cum scripsit, § signa & mirabilia fecit apud me Deus: placuit ergo mihi prædicare signa eius. § Quantum in oculis suis habetur dũ ista dicit. Quid enim est, Apud me fecit, & placuit mihi, nisi ob gratiã mei fecit, & feliciter contigit illi Deo, quia placuit mihi opera eius, & nomen in meo regno prædicari? Vere sicut nõ dignatur Deus laudẽ nisi ex humili spiritu; ita iustũ & dignum se fuit, vt reprobaret extollẽtiam sublimium oculorum illius regis,

A regis, qui laudando laudabilem, in ipsa laude mentiebatur. Non enim apud eum signa fecerat Deus; quia non erat amicus Dei; sed fecerat contra eum, quoniam erat inimicus Dei, & seruorum eius. Quis enim vnquam iustorum regum, vel patriarcharum, qui magnalia Dei viderunt, referens dixit, signa apud me fecit Deus? Nos quoque de sanctis illis loquentes, non dicimus, aut dicere debemus; apud illos, sed per illos, vel coram illis, Deus mirabilia fecit in terra Ægypti. Sicut ergo de rege omnium filiorum superbiæ, dixit Deus apud Iob. cap. 41. § non parcã ei verbis potenti-

bus, & ad deprecandum compositis: § ita de isto superbiæ filio recte dixeris, quia non pepercit, aut parcere debuit illi Deus, pro illa laude

clamosa & magnificentia sublimi. Hæc Rupertus. Qui tamen immerito conuersionem istius regis carpere & criminari

voluit, verba eius, non in bonum sensum, quem ipsa tamen præferunt, interpretando, Equi-

dem assentior potius Augustino, Hieronymo, aliisque patribus, qui

conuersionem istam ex animo sincero pioque pro-

fectam agnos-

scunt,

& commendant; eaque illud Salomonis

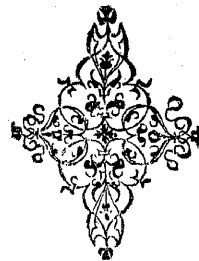
dictum § cor regis in manu Dei est, &

sectet illud, quocumque vo-

luerit § comproba-

tum esse cen-

sent.

BENEDICTI PERERII
SOCIETATIS IESV
COMMENTARIORVM
IN DANIELEM
LIBER IIII.

Super Cantico trium puerorum.

P R A E F A T I O.

De auctori-
tate cantici
trium puero-
rum.

Hoc canticum non inuenitur in libris hebraeis; quamobrem, nec esse partem libri Danielis, nec sacram scripturam, Hebraei, & qui dam haeretici censuerunt. Sed inani hac & infirma opinione, praeponderare ac praualere debet Ecclesiae auctoritas; quae in multis concilijs hunc hymnum, ut sacrum & diuinum approbavit: & frequenter usurpare solet: velut tempore quadragesimae, in sabbato quatuor temporum, & in laudibus diei dominicae, & cuiuscunque sancti. Origenes in homilia 31. in Matthaeum, & Rufinus in oratione secunda inuestiua in diuini Hieronymi, hunc hymnum ab exordio nascentis Ecclesiae, in conuentu fidelium, frequenter cantari solitum confirmant. Quin, eum decantari debere in Ecclesia, constitutum est in 4. concilio Toletano, in cuius canone. 13. sic habes. *§ Hymnum quoque trium puerorum, in quo vniuersa caeli & terrae creatura Deum collaudat, & quae Ecclesia tota catholica per totum orbem diffusa celebrat, publice decantari, sanctum concilium constituit.* Quod autem quidam Hebraeus praesente Hieronymo, ut narrat ipse in epistola. 120. quasi fidem huius cantici eludendo, dixisse ferunt, non esse credibile illos iuuenes in tantis flammis aestuantes, ceu otiosos, metro lusisse, & tam accuratum atque elaboratum carmen ex tempore composuisse: valde insultum & ridiculum est. Quid enim mirum, qui nihil ex igne detrimenti ceperant, & tum venti refrigerantis suauitate, tum angeli aspectu & societate, maiorem in modum recreabantur, eos diuino spiritu concitados, erupisse in Dei laudes, & tam praclarum canticum edidisse? Nepe, Hebraeus ille non legerat, aut non recordabatur, Ionam prophetam de profundissimo ceti ventre, intimisque visceribus, fuisse preces ad Deum, etiam metro & carmine concinnatas. Sic enim habes apud Ionam in cap. 2. *§ Erat Ionas in ventre piscis, tribus diebus & noctibus: & orauit Ionas ad Dominum Deum suum de ventre piscis, & dixit.* Denique, quod hic hymnus, occasione tanti miraculi sit factus, quod a tribus illis iuuenibus mirabili sententiarum, verborum, & ordinis concordia, quasi ex vno ore, vnaque mente ac sensu, sit editus, id quod ingentis miraculi instar esse debet; quod tanta sit sententiarum eius grauitas, verborum sublimitas, & compositionis suauitas; quod ad similitudinem psalmi. 148. mirifice sit expressus: haec inquam omnia euidenter arguunt, eum non humana arte, sed diuino spiritu & afflatu esse compositum. Nos igitur, hoc dulcissimum & religiosissimum canticum, subtili, elaborata, etiam curiosa dignissimum explanatione arbitrati, quartum hunc librum ei totum dicabimus; in eoque diligenter, quantum nempe fert nostra tenuitas, interpretando, consumemus; non omissuri, quae vel in libris gentilium, vel in diuinis scripturis, de rebus hoc hymno commemoratis, tradita, mortalium animos, earum rerum aspectu & contemplatione excitatos, ad effectoris, conseruatoris, rectorisque omnium Dei, omnipotentiam & prouidentiam cognoscendam, admirandam, venerandamque possint adducere.

Benc-

A Benedictus est Deus patrum nostrorum, superlaudabilis, supergloriosus, & superexaltatus: *§ usque ad illud* Benedicite omnia opera Domini Domino.

RIMVM, isti iuuenes laudant Deum ex magnificentia & maiestate nominis & regni ipsius, quae infinite maior est omni nostra laude: deinde ceteras omnes creaturas, ad laudes Dei praedicandas & celebrandas inuitat & prouocat. Illa verba *§ superlaudabilis, supergloriosus, & superexaltatus* Theodoretus ait esse amoris ardentissimi, maximeque inexplebilis in-

Bdicia: quo amore isti iuuenes vulnerati, quaerunt nomina quibus possint, eius quem celebrant, ostendere dignitatem: quibus non inuentis, superlatiuis ea praepositionibus contexunt, dicentes superlaudabilis, supergloriosus, & superexaltatus. Quo genere dicendi, diuinum illum Dionysium maxime delectatum esse, quia frequenter eo usus est, intelligimus: valde enim exprimit & affectum hominis erga laudes Dei, & incomprehensibilem, non tantum ad laudandum, sed etiam ad intelligendum Dei maiestatem. Quapropter, in libro ecclesiastici cap. 43. ita scriptum est: *§ glorificantes dominum, quantumcumque poteritis, superualebit adhuc. Benedicentes Deum, exaltate illum quantum potestis: maior est enim omni laude. Exaltantes eum, replemini virtute: ne laboretis, non enim comprehendetis.* Lyranus ait, Deum esse benedictum, in creatione omnium rerum: laudabilem, in creaturarum rerum dispositione, conseruatione, & gubernatione: gloriosum in consummatae felicitatis fruitione: superexaltatum, in incomprehensibili eius perfectione. Appellat Deum patrum suorum, potius quam suum; ea se indignos appellatione arbitrati, & quod singularis Dei erga patres ipsorum beneuolentia & beneficentia, & illorum erga Deum eximia pietas, obedientia & religio, mirabiliter olim eluxisset. Per *§ templum* hoc loco Theodoretus & Euthimius, intelligunt templum Hierosolymitanum, in quo solo torius Iudaeae & orbis, vero cultu sibi que grato, Deus colebatur. Quod quidem templum ex sententia Theodreti, nondum erat destructum. Is namque putat, ut supra diximus, quae narrantur hoc capite, ea paulo ante urbis & templi excidium contigisse. Sed re vera eo tempore, iam multos annos fuerat incensum & euersum. Nihilominus tamen, locus ille, Deo facer. & dicatus existimabatur, tam propter priorem eius loci religionem & sanctitatem: quam propter futuram, a prophetis praedictam, & a Iudaeis expectatam eius templi refectionem, atque redire gratationem. Sed fortasse praestat, per templum & thronum, intelligere ipsum caelum, in quo Deus praecipua quadam ratione regnare & imperare, & praesentiam ac magnificentiam suam declarare videtur. Nam & in psalmo decimo Dauid cecinit: *§ Dominus in templo sancto suo, Dominus in caelo sedes eius:* & apud Matthaeum cap. 5. & 23. Dominus noster, caelum esse ait Dei thronum.

Cum autem Deus dicitur sedere super Cherubim, sine dubio alluditur ad imagines illorum duorum Cherubim, quibus arca Domini, quae erat intra sancta sanctorum, & propitiatorium arcae superpositum, obumbrabatur & obtegebatur. Dicebatur autem Deus sedere super Cherubim, seu super propitiatorium, quod eo loco saepenu-mero se manifestasset, magnisque prodigijs & miraculis praesentiam suam declarasset: atque indidem fundere oracula, & responsa reddere esset solitus. Sic enim in libro exodi cap. 25. scriptum est: *§ Duos quoque Cherubim aureos & productiles facies, ex utraque parte oraculi. Cherub vnus sit in latere vno, & alter in altero. Vtrumque latus propitiatorii tegant, expandentes alas, & operientes oraculum, respiciantque se mutuo versis vultibus in propitiatorium, quo operienda est arca, in qua pones testimonium quod dabo tibi. Inde praecipiam, & loquar ad te, supra propitiatorium, ac de medio duorum Cherubim, qui erunt super arcam testimonij, cuncta quae mandabo per te filiis Israel.* Hoc spectans Dauid in psalmo. 79. dixit: *§ Qui sedes super Cherubim, manifestare coram Ephraim.* Quoniam autem Cherubim significat magistrum, vel scientiae plenitudinem; ideo nonnulli, Deum sedere super Cherubim, secundum sensum mysticum ita expo-

Cur deus se-
dere dica-
tur super
Cherubim.

exponunt, Deum esse supra omnem scientiam & intelligentiam, non tantum hominum, sed etiam omnium angelorum: est enim Deus incomprehensibilis cogitatu, ut ait, Hieremias: est, sicut Iob inquit, omnem viuens scientiam. Alij, Deum propterea dici sedere super Cherubim existimant, quia plenissimam habeat omnium rerum scientiam, sine ullo labore aut sui mutatione: angeli vero, licet scientiam percipiant sine labore, quo tamen homines in discendo non carent: non tamen sine mutatione; multa enim à Deo noua docentur, quæ antea ignorauerat. Solus igitur Deus sedet super Cherubim, quia quicquid scit, omnia autem scit, ex omni æternitate, & summa cum tranquillitate, atque immutabilitate cognoscit.

Quid sit Deum intueri abyssos.

Quid sit abyssus ex Basilio & Augustino.

Illud porro quod proxime antecedit, *Qui intueris abyssos* denotat, tenere Deum cunctarum rerum, etiam creatæ cuius intelligentiæ incomprehensibilium, absolutissimam & clarissimam, atque, ut scholastici theologij loquuntur, intuitiuam scientiam: hoc enim denotat verbum illud *intueris*. *Diuus Basilius super Hexameron, verba illa quæ sunt in exordio libri geneseos, Tenebra erant super faciem abyssi* exponens, ita definit abyssum. *Est, inquit, abyssus, copiosa aqua, ad cuius fundum non facile penetrari potest deorsum versus.* Augustinus super psalm. 41. *abyssus, inquit, est profunditas in penetrabilis & incomprehensibilis, & fere dici solet in aquis, ibi enim est altitudo, ibi profunditas, quæ penetrari vsque ad fundum non potest.* Verum frequenter in sacris litteris per similitudinem quandam, vocabulum abyssi ponitur in rebus maxime obscuris, & ad intelligendum difficillimis; cuiusmodi sunt multa Dei iudicia circa res humanas, & secreta cordium, futura item contingentia, nec non & supernaturalia fidei nostræ mysteria. Similitudo autem ex eo ducta est, quod abyssus, id est profundum vel maris vel terræ, humano visu penetrari ac peritari non potest. Vnde in principio libri ecclesiastici scriptum est; *profundum abyssi, quis dimensus est?* Crebro etiam in scriptura, sicut nosse futura & secreta cordium, ita videre profundum abyssi, tanquam folius Dei scientiæ proprium prædicatur; *Oculi Domini, ait sapiens ecclesiastici 23. multo plus lucidiores sunt super solem: circūspicientes omnes vias hominū, & profundū abyssi.*

Benedicite omnia opera domini domino, laudate & superexaltate eum in secula.

PROVOCANT omnes creaturas ad laudandum Deum. Primum generatim: tum singulatim, descendendo a caelestibus per eas quæ generantur in aere, ad terrestres & aquatiles. Idem autem est, *omnia opera Dei* atque omnes creaturæ Dei; immo idem est atque omnia quæcunque sunt & ubicunque sunt. omne enim quod Deus non est, Dei opus est, a Deo factum, & ex aliquo temporis initio effectum. Commemorant autem eas creaturas, quæ vel propter aspectum mirabiles sunt hominibus, vel propter usum amabiles, vel propter opinionem erroris & impietatem superstitionis, erant quibusdam gentibus diuino cultu venerabiles. Ut, cum mortales ex hoc hymno intellexerint, omnia quæ in rebus creatis amant, mirantur, & quasi diuina colunt, esse vnus optimi, potentissimi, & sapientissimi opificis, hoc est Dei opera; omnem suum amorem, admirationem, venerationemque ad illum vnum amandum, mirandum, colendumque conuertant.

Quomodo creaturæ quæ ratione sensuque carent, prouocentur ad laudandum Deum. Euthimius.

Sed quomodo, inquit aliquis, omnia Dei opera prouocentur ad laudandum Deum, cum in ipsis, multa sint ratione, voce, sensuque carentia? Respondet Euthimius super psalmum 148, tribus modis laudari & glorificari Deum posse, aut voce, sicut hi tres pueri laudauerunt Deum, & Moses post transitum maris rubri: aut aspectu & presentia; cum aspectus rei alicuius & contemplatio, propter pulchritudinem quæ in ea cernitur, vel vtilitatem quæ ex ea percipitur, ad laudandum eius rei opificem & auctorem excitat: sic in psalmo. 18. dictum est, *Cæli enarrant gloriam Dei:* aut vita & conuersatione: quemadmodum Dominus dixit, *sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est.* Laudant igitur Deum, quæ

sine

A sine ratione & sensu sunt, sua magnitudine, pulchritudine, situ, vtilitate, ministerio, perseverantia, spectatores sui, in admirationem & laudem factoris mouent. Vnde spectatoris lingua, ad Dei laudem ipsa quodammodo vtuntur. Omnia, ut inquit Gregorius Theologus, Deum laudant, & inenarrabilibus, & mutis etiam, ut ita dicam, vobiscum Deum glorificant. Namque pro his omnibus gratiæ a me aguntur Deo, atque hoc pacto mea laus qua Deum ego laudo propter illa, ipsorum quoque laus efficitur, dum ab illis ego laudandi occasionem accipio. Hactenus verba sunt Euthimij & Gregorij. Hieronymus autem super hunc locum ita scribit. *Omnia creatura, non voce sed opere laudat Dominum; quia ex creaturis consequenter creator intelligitur, & in singulis operibus atque effectibus, Dei magnificentia demonstratur.* Quibus verbis innuit Hieronymus duos modos, quibus intelligi possit, ab omni creatura laudari Deum: vel quia rerum creaturarum aspectus & contemplatio, ducat nos ad cognitionem pulchritudinis & perfectionis Dei; cuius consideratio, nos ad laudandum, amandum, venerandumque ipsum incendit: vel quia quæ cernuntur in creaturis, eorum creatoris potentiam, sapientiam, ac prouidentiam, summa laude, gratiarum actione, ac veneratione dignissimam ostendunt. Sex autem, in rebus creatis animaduertere est, quæ opificem earum Deum, maxime commendat ac prædicant. Primo, tam varia & multiplex rerum conditarum natura, & summa cuique in suo genere perfectio. Tum, tanta pulchritudo & præstantia proprietatum, affectionum & accidentium; eorumque tanta cum natura rerum quibus inhaerent, conuenientia. Postea, tanta vtilitas & mirabilitas operationum & effectuum. Deinde, tantus ordo & proportio, & singularum inter se, & cum ipsa vniuersitate ac summa totius mundi. Præterea, tanta perseverantia in conseruando ordine, quem ipsis ab initio Deus imposuit. Ad hæc, tanta constantia in præstando hominibus ministerio & seruitio, quod illis Deus iniunxit. Denique, tanta obedientia erga Deum in omnibus, quæcunque Deus vel in ipsis, vel per ipsas operari vult: etiam præter ipsarum naturam: ut cum iussit solem motum suum aut sistere, aut retro agere, aut non lucere: vel ignem de cælo descendere, aut non vrere, & alia id genus in prodigijs & miraculis a Deo factis conspicua. Vere siquidem sapiens dixit: *Omnia creatura tibi factori deseruiunt:* & Dauid, *Omnia seruiunt tibi.*

Gregorius Theologus.

Hieronymus.

Sex in creaturis cerni, quæ creatorum earum Deum, maxime commendat.

Benedicite angeli Domini Domino.

D

PROMISSA in vniuersum & in commune, omnium rerum ad Dei laudes exhortatione, deinceps singulas creaturas ad idem inuitant: gradatim tamen a supremis per medias, vsque ad infimas procedendo; recte ab angelis sumpto principio, ut qui ceteris omnibus rebus multo sunt antiquiores: sicut multis, magnis, & antiquis Ecclesiæ doctoribus tam græcis quam latinis placuit. Aut, si non sunt originis antiquitate priores, quod sane verius est, sunt certe naturæ, potestatis, aliarumque multarum rerum præstantia superiores. Denique, in hoc ipso munere laudandi Deum, cunctis rebus antecellunt; cum & omni mentis intentione, & sine vlla intermissione, Deum perfecte semperque collaudent. Cur igitur, inquit, qui sponte sua id perpetuo faciunt, ab istis iuuenibus, quasi non facerent, aut non studiose ac diligenter facerent, ad id exequendum inuitantur? Sed non est hæc oratio, tam inuitantium angelos ad faciendum quod ipsi non faciunt; vel ad cumulatius faciendum, quam faciunt; cum laudationem Dei, nec angeli vnquam intermittant, nec remittant: verum, est oratio gratulantium, & collatantium ipsis, quod in eo munere tam diligentes & feruentes sint. Non attinet autem lectorem monere, vocabulo angelorum, significari hoc loco omnes caelestes spiritus; quorum tres esse hierarchias, supremam, mediam & infimam, singulasque ternis idem ordinibus distinctas, Dionysius caelestium secretorum scientissimus, nos edocuit. Quoniam autem beati illi iuuenes, in hoc hymno præmiserant; *Benedicite omnia opera Domini Domino* nunc autem subiiciunt, *Benedicite angeli Domini Domino,* clarissime ostendunt, angelos a Deo esse conditos. Idem ante docuerat Dauid in psal. 148. Cum enim commorasset

Cum angeli semper laudent Deum, cur isti iuuenes inuitant eos ad laudandum Deum?

morasset angelos, & cælos, & astra, proxime subiungit: *Et ipse dixit, & facta sunt; ipse mandauit, & creata sunt.* A

Cur Moses in exordio libri Geneseos, ut ceterarum rerum, sic etiam angelorum creationem non commemorauerit. Ratio Augustini.

Ratio Athanasii, Chrysostomi, Theodoretii

Ratio probabilior.

Angeli multis rebus ceteris creaturis, longissime præstant.

Ceterum si angeli sunt Dei opera, simul cum hoc mundo corporeo conditi, quæ nunc in scholis recepta est, & theologis probata sententia: cur eorum creationem Moses in libro Geneseos tacitam præterit? Nam quod Augustinus dixit in libro 12. cōfess. & in libro 11. de ciuitate Dei, & in primo libro de Genesi ad literam, fuisse a Mose significatam creationem angelorum, per cæli & lucis creationem, cui sententiæ Beda quoque super Hexameron subscripsit; non tollit, quin auget magis difficultatem. Nā cum narratio illa Moses sit historica, eius verba, secundum propriam eorum significationem, accipienda sunt, vocabulum autem cæli & lucis, non proprie, sed figurate tantum, & mystice angelos significare potest. Cur autem Moses, non angelorum, ut aliarum rerum creationem, aperte & explicare exponere voluit? Quod si cælum & lux angelos significant, vbinam cæli & lucis creatio a Mose traditur? Per multis probata est ea ratio, quam Athanasius respondens ad quartam quæstionem Antiochi, si tamen eius libri auctor fuit Athanasius, & Chrysostomus ac Theodoretus super Genesim, tradūt. Quia Hebræi essent ingenio ad idololatriam valde lubrico & procliu, propterea Mossem angelorum creationem explicare omisisse, verum, ne si cælestium mentium dignitatem & præstantiam Hebræis aperiret, hinc illi occasionem caperent exitimandi, angelos, & Deos esse, & diuinis honoribus colendos. Verum mihi quidem ob eam ipsam rationem videtur fuisse conueniens, ut creationem angelorum Moses exponeret. Nā cum Hebræi, quo tempore hic liber a Mose scriptus est, iam eo tempore notitiam angelorum tenerent ex traditione maiorum; ex quibus audierant, sæpe angelos visos esse hominibus, ut Abraham, Agar, Loth, & Iacob: plus sane timendum fuerat, ne putarent eos esse Deos, quos in enarranda mundi creatione, a Mose prætermis-
 sos, suspicari poterant a nullo esse creatos: quam si eorum creationem ille prodidisset. Quis enim Iudæorum adeo rudis & hebes fuisset, ut crederet angelos esse Deos, & diuino cultu dignos, quos ex Mose cognouisset, nec fuisse semper, & ab alio esse factos ex nihilo, & in creaturarum numerum atque ordinem ab eo redactos? Illa igitur mihi præter ceteras, ratio similior vero semper visa est: Mosi propositum tantummodo fuisse, describere creationem huius mundi corporati & aspectabilis, & earum rerum omnium, quæ parent sensibus, & vulgo admirationem afferunt: nam de istiusmodi rebus multas, tam Chaldæi, quam Ægyptij, quibuscum Hebræi diu versati fuerāt, ut diuina numina mirabantur & venerabantur. Itaque, harum rerum originem, opificium, & architectum atque fabricatorem indicare Moses instituit; ut Hebræi veritatē ab eo edocti, tanto impietatis errore nunquam implicarentur: & ut eiusmodi rerum quæ frequenter in sensu ipsorum incurrerent, pulchritudine, & vtilitate permoti, ad earum opificis excellentiam æstimandam mirandamque, ac debita laudum prædicatione, & gratiarum actione persequendam, excitarentur. Et vero, tūc Hebræi admodum rudes & obtusi erant, nec rerum incorporearum, quæque purissima tantum, & intentissima mentis acie cognosci possunt, capaces.

Verum missa hæc faciamus. Illud potius dicamus, multa esse in angelis eximia & præcipua, ob quæ Deus, & ab ipsis, & a nobis maxime laudandus sit. Angeli namque inter omnia quæ in hoc amplissimo, pulcherrimo, plenissimo & perfectissimo mūdo continentur, sine vlla dubitatione principatum obtinent. Etenim, si spectes eorum originem & antiquitatem; primi omnium, aut cum primis creati sunt: si vitæ & durationis longitudinem; immortales & incorruptibiles sunt: si naturæ gradum & conditionem; sunt plane incorporei: nec mortis necessitati subiecti, nec frigoris, caloris, famis, sitis, morborum, vlliusue lassitudinis molestijs obnoxij, nec rei vllius corporalis indigentes: si agilitatem; nulla est ceruorum, pardorum, tigrium, vel aquilarum pernitas, vel orbium cælestium velocitas, quæ angelorum celeritatem possit adæquare: si dignitatem intellectus & mentis; perpetuo intelligunt, & sine discursu: & omniū quæ naturaliter sciri possunt, ex quo sunt conditi, plenam & consummatā habent scientiam: si vim & constantiam voluntatis; efficacissime volunt quod volunt, & immobili-
 liter

- A liter eligunt: si firmitatem memoriæ; nulla illis vnquam subrepat obliuio: sed quod semel perceperunt, omni æuo conseruant: si potentiam; est incomparabilis: cuius vel vnum illud satis manifestum est argumentum, quod vnus angelus, nullo labore, maxima facilitate, primum cælum, cuius comparatione, vniuersa terræ & aquæ moles, vnus ferme puncti instar obtinet, tot annorum millia sine vlla intermissione, tanta vi & celeritate conuersat. Si numerum; sunt propemodum innumerabiles: ut indicat Daniel cap. 7. & Dionysius in libro de cælesti hierarchia cap. 14. maiorem esse affirmat numerum angelorum, quàm omnem rerum sensilium & caducarum multitudinem: sicut enim cælestia corpora, aliorum corporum magnitudinem exuperant; sic numerus angelorum, multitudinem aliarum rerum excedit. Si dispositionem & ordinem; sunt ordinatissimi, in tres hierarchias & nouem ordines distributi: nunquam ea distinctione & ordine aut variato, aut variando. Itaque nec inferiores cupido vnquam, ascendendi ad locum superiorum: nec superiores, ne deturbentur ad locum inferiorum, metus vllus sollicitat aut tangit. Si varietatem; nullus est in tanta multitudine angelorum, qui auctore diuo Thoma, non differat specie ab alio angelo. Ex quo licet intelligere, cum infimus angelus tam sit perfectus, quanta sit supremi perfectio. Si in aliquo amplissimo campo vel prato, essent mille millia florum, in quibus duo flores eiusdem speciei reperiri non possent, sed qui libet florum, a quouis alio differret specie, nihil posset cerni pulcrius, nihil spectari admirabilius. Si ad munus & exercitationem eorum aduertamus animus; in cælo quidem, vnum hoc potissimum ac perpetuo agunt, omni vi & contentione sua laudare Deum: nec vnquam ab hoc suauissimo concentu vacant, de quo intelligi potest illud Iob: *Concentum cæli quis dormire faciet?* Infra cælum autem, multa & varia sunt eorum ministeria. Sunt enim diuinæ prouidentie in regendo, & conseruando mundo, præcipui administri: quamobrem in scriptura vocantur milites Dei, exercitus Dei, principes prouinciarum, præsides populorum, singulorum hominum custodes, magistri, & apud Deum internuntij & interuentores: denique orbium cælestium motores & rectores: quæ propter apud Iob dicuntur, portare orbem, & esse columnæ cæli. Iam verò, si consideres excellentiam supernaturalis gratiæ, quam illis Deus abundanter largitus est; comperies in illis omnibus, esse gratiam innocentie: quippe qui nulla vnquam vel leuissima peccati labe inquinati sint: nunquam Dei gratia spoliati, nunquam nudi fuerunt, in gratia ab initio creati, & in ea perpetuo conseruati. Verum, quod omni miraculo mirabilius est, in tanta donorum naturalium & cælestium abundantia & excellentia, est in illis profundissima humilitas, & incredibilis aduersus Deum pietas & reuerentia. *Cor. 1. 2. inquit Iob Incuruantur, qui portant orbem, & columnæ cæli pauent in conspectu eius.* Ioannes quoque in Apocalypsi, vidit angelos cadentes in faciem suam, adorare Deum. Est præterea in angelis paratissima & promptissima voluntas, ad omnia Dei mandata, summa diligentia & efficacitate exequenda: vnde Dauid psal. 102. *Benedicite, inquit, Domino, omnes Angeli eius, potentes virtute, facientes verbum illius, ad audiendam vocem sermonum eius, ministri eius qui faciis voluntatem eius.* Nec vero minima & abiectissima ministeria detrectant subire angeli; quin ea cupidissime suscipiunt, & diligentissime obeunt, ut Dei voluntati obsequantur, & hominum saluti consulant. Tale fuit, angelum luctari cum Iacob, famulari iuniori Tobie, & vatem Abacuc, capillo ex Iudæa traducere Babylonem, ut prandium ferret Danieli. Propter hanc obedientiæ promptitudinem & efficaciam, comparantur angeli ventis & igni. De illis enim cecinit Dauid psal. 103. *Qui facis angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem & ventem.* Quis igitur de tot & tantis angelorum virtutibus & donis, Deum non summis & perpetuis laudibus efferat & celebret?

Benedicite cæli domino: Benedicite omnes virtutes domini domino.

Chryso-
stomus
vnum
esse
cælum
putauit.

R E C T E monet Chryso-
stomus homilia 4. super Genesi, non quia scriptu-
ra numero multitudinis cælos sæpissime nominat, ex eo concludi posse,
non vnum, sed multos esse cælos: siquidem vocabulum cæli hebraicum
Sciamaim, secundum proprietatem & usum linguæ hebrææ, caret nume-
ro singulari, sicut apud Latinos, Athenæ, Venetiæ, Syracusæ. Hoc recte

Iustinus.

Chryso-
stomus; illud non recte, quod tanta asseueratione affirmat, qui plures vno cæ-
los faciunt, eos diuinæ scripturæ, & doctrinis ecclesiasticis aduersari; Mosen namque
vnum tantummodo cælum tradidisse, quod appellauit firmamentum. Iustinus Martyr in

Theodore-
tus.

responsione ad quæstionem 57. Orthodoxorum, ait duos reuera esse tantummodo cælos
principales, sed eos distinguere in varia spacia, quæ nonnunquam scriptura etiam cæ-
los vocat. Similia scribit Theodoretus quæstione vndecima super Genesim, docens secun-
dum sacram scripturam, duos tantum esse cælos, vnum ab initio creatum simul cum

Basilus.

terra, de quo Moses dixit, *in principio creauit Deus cælum & terram*: alterum die secun-
do factum, quod firmamentum appellatur. plures autem duobus cælos, diuinam scripturam
non agnoscere. Diuus Basilus homilia tertia super Genesim, existimat secundum scriptu-
ram non posse pauciores tribus cælos statui: cum Paulus aperte dicat, se raptum esse

Philastrius.

vsque ad tertium cælum. Philastrius in Catalogo hæreseon, memorat hæresim quorundam
de cælorum multitudine & diuersitate ambigentium. Ipse autem videtur
sentire, non posse liquido iudicari ex sacris litteris, quantus sit cælorum numerus,
quippe quodam loco videtur scriptura facere duos tantum cælos, alicubi verò tres, non
nunquam vero sex. Quoniam igitur de cælorum numero, in sacris literis nihil expli-
cate ac præfinito traditur, non debet profecto theologus, & diuinæ scripturæ inter-
pres, a communi philosophorum & mathematicorum sententia, tam manifestis expe-
rimētis, tam firmis rationibus fundata firmataque, discedere.

Recepta sé-
rentia phy-
sici & ma-
thematico-
rum, de nu-
mero cælo-
rum, sequen-
da est theo-
logo.

Sed cur debent cæli Deo benedicere? aut cur potius nos in cælis Deum laudare de-
bemus? Scilicet, propter admirabilem cælorum naturam, etiam cuiuscumque corrup-
tionis, non tantum dissolutionis & interitus, omni auro experit: propter immensam cæ-
li magnitudinem: propter rotundam figuram, omnium figurarum primam, simplici-
simam, capacissimam, pulcherrimam, perfectissimam, & ad motum qui in orbem fit per-
agendum, & sine vlla intermissione aut remissione perpetuandum, solam omnium ido-
neam & accommodatam: propter varietatem orbium, & immutabilem eorum dispo-
sitionem: propter cælestium motuum diuersitatem; ordinationem, celeritatem, con-
stantiam, & ad incolumitatem & salutem rerum caducarum temperationem & modifi-
cationem: propter tot siderum ornatum, decorem, & efficientiam: propter excellen-
tiam eius a quo cæli motus efficitur; mouentur enim cæli a beatissimis illis mentibus,

Nonem vel
decem res
in cælis præ-
dicant Deum.

ab omni corporis concreione segregatis, quarum præstantiam paulo supra indica-
uimus: propter generalem cæli vim & potetiam, omnium quæ orbis lunæ ambitu cir-
cumclusa continentur, effectricem, conseruatricem, ac moderatricem. His adde, quod
diuina scriptura, præcipua & singulari quadam ratione, cælos appellat opera digito-
rum Dei: sic enim habes in psalmo octauo, *Quoniam videbo cælos tuos, opera digitorum tuorum*:
& in psal. 135. de cælis præcipue dicitur, *Qui facis cælos in intellectu*. Quia videlicet cæ-
li, præter cetera Dei opera corporea, summa ratione, & arte facti, diuinæ intelligen-
tiæ ac sapientiæ illustriora monumenta & clariora sunt testimonia. Ad commendan-
dam præterea cælorum dignitatē facit, quod in scriptura cælum vocatur Dei sedes,
domus, thronus, templum, & regnum: & quia ipsum a Deo electum est, vt esset do-
micilium angelorum & hominum beatorum, etiam corporum post resurrectionem;
vbi Deus se beatis clarissime cernendum, ardentissime amandum, & iucundissime
fruendum, in omnem æternitatem præbet.

Quod autem postea subditur: *Benedicite omnes virtutes Domini Domino* variam habet
exposi-

A expositionem: quidam enim per virtutes, exponunt ordinem angelorum qui est in secun-
da hierarchia: istos autem solos omnium angelorum hic proprie, ac nominatim memorari
aiunt; quod per istos, omnia quæ in hoc mundo sunt a Deo prodigia & miracula, per-
petrantur; vnde nomen virtutum acceperunt. Alii per virtutes, intelligunt angelos qui
mouent cælos; & hos in Euangelio vocari a Domino virtutes cælorum, cum ait in consumma-
tione seculi fore, vt etiam cælorum virtutes commoueantur: scilicet, quia remouendi sunt
angeli a ministerio mouendi cælos, cum nullus post diem iudicij cælorum futurus sit motus:
& de his virtutibus censent intelligendum, quod Ecclesia canit in præfatione Missæ.

Quid per
virtutes
hoc loco, in-
telligere o-
porteret.

Cæli, cælorumque virtutes, ac beata seraphim, sociæ exultatione concelebrant. Nec desunt, qui exi-
stimēt, vocabulo virtutum significari virtutes seu vires cælorum & siderum; quas esse admo-
dum varias, potentes, & mirabiles, tanta effectuum varietas & mirabilitas, non dubie decla-
rat. Siquidem, alia esse dicunt virtutem Saturni, alia Mercurij, & sic deinceps aliorum pla-
netarum aliam; sidera quoque inerrantia, præsertim illustriora, visuque insigniora, &
illas octo & quadraginta siderum imagines ab Astrologis designatas; miras quidem, &
licet plerisque occultas, certas tamen, & a doctis explorate perceptas, virtutes habere
arbitratur. Quin ipsamet sidera, prout mirabili ordine sunt disposita, & speciosissimo
decore nitent, atque incredibili efficacia vigoreque pollent (quapropter in scriptu-
ra exercitus, & militia cæli appellari solent) illo virtutum vocabulo significari existi-
mant. Sed ego, quia hoc loco simpliciter & præcise nominantur virtutes, reor equidem
significari eo vocabulo, omnes virtutes rerum naturalium, quæ principia sunt mirabilium
operationum, & causæ effectuum, qui nos admiratione, & ignorantia causæ vnde fiunt, mo-
dique quo fiunt, suspensos tenent. Talis est virtus magnetis attrahendi, ad se ferrum, &
acum nauticam ad septentriones vbique locorum semper conuertendi ac dirigendi; ta-
lis est virtus illius pisciculi, quæ ab effectu appellatur remoram, quantumuis nauim,
remis ventisque incitatisimam, sistendi in medio cursu, & immobilē tenendi. Tales sunt
innumerabiles aliarum virtutes metallorum, lapidum, herbarum & animalium, quæ nos mi-
rabilitate effectuum, & ignorantia causarum, insatiabili admiratione afficiunt.

B *Cæli, cælorumque virtutes, ac beata seraphim, sociæ exultatione concelebrant.* Nec desunt, qui exi-
stimēt, vocabulo virtutum significari virtutes seu vires cælorum & siderum; quas esse admo-
dum varias, potentes, & mirabiles, tanta effectuum varietas & mirabilitas, non dubie decla-
rat. Siquidem, alia esse dicunt virtutem Saturni, alia Mercurij, & sic deinceps aliorum pla-
netarum aliam; sidera quoque inerrantia, præsertim illustriora, visuque insigniora, &
illas octo & quadraginta siderum imagines ab Astrologis designatas; miras quidem, &
licet plerisque occultas, certas tamen, & a doctis explorate perceptas, virtutes habere
arbitratur. Quin ipsamet sidera, prout mirabili ordine sunt disposita, & speciosissimo
decore nitent, atque incredibili efficacia vigoreque pollent (quapropter in scriptu-
ra exercitus, & militia cæli appellari solent) illo virtutum vocabulo significari existi-
mant. Sed ego, quia hoc loco simpliciter & præcise nominantur virtutes, reor equidem
significari eo vocabulo, omnes virtutes rerum naturalium, quæ principia sunt mirabilium
operationum, & causæ effectuum, qui nos admiratione, & ignorantia causæ vnde fiunt, mo-
dique quo fiunt, suspensos tenent. Talis est virtus magnetis attrahendi, ad se ferrum, &
acum nauticam ad septentriones vbique locorum semper conuertendi ac dirigendi; ta-
lis est virtus illius pisciculi, quæ ab effectu appellatur remoram, quantumuis nauim,
remis ventisque incitatisimam, sistendi in medio cursu, & immobilē tenendi. Tales sunt
innumerabiles aliarum virtutes metallorum, lapidum, herbarum & animalium, quæ nos mi-
rabilitate effectuum, & ignorantia causarum, insatiabili admiratione afficiunt.

C acum nauticam ad septentriones vbique locorum semper conuertendi ac dirigendi; ta-
lis est virtus illius pisciculi, quæ ab effectu appellatur remoram, quantumuis nauim,
remis ventisque incitatisimam, sistendi in medio cursu, & immobilē tenendi. Tales sunt
innumerabiles aliarum virtutes metallorum, lapidum, herbarum & animalium, quæ nos mi-
rabilitate effectuum, & ignorantia causarum, insatiabili admiratione afficiunt.

Benedicite aquæ omnes, quæ super cælos sunt, Domino.

R D V A

quæstio, quæ multorum ingenia fatigauit, quales sint aquæ, quæ
in hoc hymno tres illi iuuenes, & David in psalmo. 148. super cælos ef-
se dixerunt: in exordio autem libri Geneseos, easdem aquas super firma-
mentum cæli a Deo locatas esse, scripsit Moses. Verum, non est huius lo-
ci rem tantæ difficultatis, subtiliter examinare, ac liquido diiudicare.

D Cuius rei diligentem plenamque tractationem, posuimus nos in primo volumine eorum
nouè, quæ in librum Geneseos a nobis composita, proxime, si Deo placuerit, post hos
in Danielem commentarios, edituri sumus. In præsentia igitur, quid nobis videatur
de istis aquis similis vero, breuissime dicemus.

Ego arbitror, cum & hic, & alibi in scriptura, nominatur aquæ super cælum, vocabu-
lo cæli, non aliud significari, aut intelligi debere, quàm aerem, vel totum hoc spacium inter
astra & terram, vsque quaque patens & diffusum. Sic enim crebro in sacris literis sumi
vocabulum cæli, notius est legenti sacros libros, passim obuiis exemplis, quàm vt probatione
vel demonstratione aliqua sit opus. Si autem per cælum intelligimus aerem; per aquas quæ
super cælum sunt, non alias profecto intelligere conuenit, quàm quæ in superiori parte,
vel, vt philosophi loquuntur, in media regione aeris generatæ, per imbres seu pluuias,
ad refrigerandam & foecundandam terram, inde defluunt. Nec officit huic expositioni, quod
numero multitudinis dicuntur aquæ esse super cælos, quasi, vt nomen cæli possit aeri
adaptari; nomē tamen cælorum, non queat ad aerem accommodari. Namque in eo,
sicut paulo supra monuimus, seruat proprietas & vsus linguæ hebrææ, in qua voca-
bulum cæli caret singulari, sicut apud Græcos & Latinos, Athenæ & Thebæ.

Quales in-
telligere o-
porteat a-
quas quæ su-
per cælos ef-
se dicuntur.

E De huiusmodi aquis quæ sunt super cælum, hoc est super aerem, sæpenumero loquitur
scriptura; veluti cum tradit, Deum dare pluiam de cælo, aut continere eam in cælo: cum in-
quit, Deum claudere cælum ne pluat, vel aperire, vt pluat: cum ait, Deum aperuisse cata-

K ractas

raetas cæli, & pluiffè per quadraginta dies, & quadraginta noctes, quo fieret diluuiū: cum apud Hieremiam cap. 10. & 51. sic habet: *Ad vocem suā dat Deus multitudinem aquarum in cælo, & eleuat nebulas ab extremitatibus terræ:* cum in psal. 103. dicit, Deum aquis regere superiora cælis; loqui autem hic de cælo aereo, declarat id quod proxime subditur: *Qui ponit nubem ascensum tuum; & ambulat super pennas ventorum.* Sic enim dicitur Deus tegere cælum aquis, sicut de eo canit alio psalmo Dauid: *Qui operit cælum nubibus, & parat terræ pluuiam.* Ergo idem cælum est, quod tegitur aquis; & quod operitur nubibus; hoc autem est, non cælum sidereum, sed aereum. Simili ratione, in scriptura dicitur cælum pluuiosum, siccum, sterile, etiam æneum. Nec est illud hoc loco ignorandum; duo in sacris literis, instar magni miraculi, ad declarandam Dei omnipotentiam, prædicari & magnificari: vnum est, quod Deus immensam terræ molem ac pondus, ceu suspensum super nihilo, teneat immobile; vnde ait Iob. cap. 26. *Qui appendit terrā super nihilum.* Lege eundem Iob in cap. 38. Isaias quoque inquit cap. 40. *Qui tribus digitis appendit molem terræ.* Alterum est, quod supra cælum, id est, in sublimi aere, infinitam aquarum vim contineat; quarum vel nimia profusione, vel retentione, omnem terrarum orbem perdere facile posset. Hoc spectauit Iob cap. 26. cum dixit: *Qui ligat aquas in nubibus suis, ut non erumpant pariter deorsum:* & in capite 12. *Si continuerit aquas, omnia siccabuntur: & si emiserit eas, subuertent terram:* ideoque in libro Prouerbiorum cap. 8. scriptū est: *Quando æthera firmabat sursum, & librabat fontes aquarum.* Vbi pro vocabulo *æthera* hebraice est Sechachim, quod proprie significat nubes: quam obrem septuaginta interpretes verterunt græce, *τὰ αἴω νεφῆ*, hoc est supernas nebulas, seu nubes. Quare, quod sequitur, *librabat fontes aquarū:* nō est accipiendū de fontibus qui e terra scaturiunt, sed de fontibus cælestibus seu aereis, qui ingentē ac perennē aquarum vim in terrā profundūt. Dicitur autē librassè fontes aquarū, quod in excelso aere suspēdit nubes, e quibus quasi e fontibus effundit imbres; nō tamē sine modo ac mēsurā; sed quasi librando & modificando; ne videlicet, eiusmodi aquarū, aut nimis parca, aut nimis larga effusio, terris noceat. Plinius quoque; hoc aquarū in sublimi pēdentiū miraculo cōmotus & obstupescēs, exclamauit: *Quid mirabilius aquis, in cælo stātibus?* Has igitur aquas in cælo, id est, in excelso aere generatas, & inde in terras delapsas, quia & aspectu manifestæ, vulgoque notæ, & loco modoque generationis earū, mirabiles, & vsu, animantibus, cunctisque terra nascentibus perquam vtilēs erāt; maxime consentaneum rationi est, & Mosē in libro Geneseos describere & denotare voluisse: & Dauidē in psalmo 148. atque illos tres iuuenes in hoc hymno, ad laudādū Deū inuitasse; hoc est, earum contemplatione & admiratione, excitasse homines ad diuinæ potentiae ac prouidentiae laudes prædicandas. Hanc de aquis supercælestibus sententiam, valde commendat diuus Augustinus, ita enim scribit, de hac ipsa nostra opinione loquens, in libro 2. de Genesi ad literā cap. 4. *Hanc ego diligentiam cōsiderationemque, laude dignissimam iudico: quod enim dicit, neque contra fidē est, & in promptu posito documento, credi potest. Ac licet aquæ ipsæ elementares, aliquæ essent super sidera, tamen, quia illæ a hominum non tantum sensu, sed etiam intelligentia remotiissimæ, nullo proprio signo aut effectu notabiles essent: eas Moses, qui rerum tantummodo corporalium quæ sub sensu hominum cadunt, primam originem aperire cōstituerat, omnino tacitas præterisset: quemadmodum multa etiam de angelis, quæ nouerat, & literis mandare poterat, ob eandem causam silentio suppressit. Probabilior rem etiam facit hanc nostram interpretationem, comparatio eius cum expositionibus aliorū, qui aut supercælestes aquas interpretati sunt, veras & elementares aquas, super astra, ad ardorē eorū temperandum, locatas: aut qui non alias censuerunt esse aquas supercælestes, quam nonum cælum, quod ipsi appellant crystallinum: has enim interpretationes, & magnis incommodis premi, manifestisque rationibus coargui, & a proposito Mosi, sacrarumque litterarum cōsuetudine abhorre, constat. Verum & hæc, & quæcunque aduersus sententiam nostram afferri possunt, in prædicto libro primo nostrorum commentariorum in Genesim, diligenter pleneque tractantur.*

Duo tamen non sunt dissimulanda, quæ ex hoc hymno videntur posse nobis obijci. In

Explicatur
Iocus ex ca.
8. Prouer-
biorum.

Augustinus.

A ci. In eo namque prius memorantur aquæ, quæ sunt super cælos: post has vero, sol, luna, & stellæ nominantur; quo significari videtur, illas aquas supercælestes, esse super omnia sidera. Deinde, in eodem hoc hymno, distincte ac separatim nominantur aquæ supercælestes, & infra, seorsum commemorantur nubes, imbres, ros, nix, pruina: quo licet intelligere, aquas illas quæ super cælos sunt, ab ijs quæ in aere generantur, esse diuersas. Sed non est operosum ista dissoluere. Argumentum enim ex ordine & dispositione eorum, quæ numerantur in hoc hymno, sumptum, valde infirmum est. Nam si, quia hic aquæ supercælestes nominatæ sunt ante sidera, propterea volūt esse eas super ipsa sidera: ob eandē causam ego conficiam, illas aquas esse infra sidera: quia Dauid in psal. 148. post solem, lunam, stellas, & cælos, eas commemorauit. Recte monet Euthimius, hunc hymnum exponēs, nullo ordine recesseri in eo creaturas: idque per se manifestum est, consideranti ordinem eorum quæ memorantur: prius enim nominantur, ros, pruina, nix, glacies, & gelu: posterius autem, dies & nox, lux & tenebræ. Hæc autem, si quidem rectus ordo seruatus esset, priora esse illis, ob idque prius memoranda, nemo non videt. Quod autem deinde obijcitur, nihilo plus firmitatis habet: consuetudo enim est scripturæ, rem aliquam, primò generatim & in vniuersum enunciare; tū per partes sigillatim enarrare: sic hoc loco, prius vniuersè nominantur aquæ supercælestes, deinde per varias ipsarum species, si species tamen nominandæ sunt, imbres, rorem, niuem, pruina, explicatius & distinctius, exponuntur.

Benedicite sol & luna Domino: Benedicite stellæ cæli Domino.

C M N I S quidem huius mundi structura cunctis numeris absoluta, tanquam ad regulam facta, & ad lineam respondens, cogit sui spectatores & contemplatores, Deum opificem omnium agnoscere, ac venerari. Sed nihil est omnium quæ aspectu sentiuntur, præclarior, admirabilior, & diuinæ potestatis ac magnificentiae illustrius monumentum, quam sol, dux & moderator cunctorum siderum, omniumque caducarum rerum procreator & conseruator. Nihil enim est eo, vel aspectu pulchrius, vel efficacia potentius, vel vsu & vtilitate copiosius. Hic namque tenebras fugat, rerum colores, vel facit, vel ostendit; cuncta exhilarat, omnium animantium oculos, atque animos insatiabili voluptate complet, & mundo salutarem, maximeque vitalem, & cunctas naturas augentem, nutricantem, sensuque afficientem calorem largitur. Ex quo factum est, ut a viris doctis, omnium rerum mortalium parens & altor rite nominetur. In eo multa sunt præcipue mira. In primis magnitudo ipsius: etenim vniuersum aquæ simul & terræ globum, centies sexagies septies, sol vnus exuperat: stellas quoque inerrantes, primæ magnitudinis appellatas, & quindecim tantum in octauo orbe designatas ab Astrologis, multum excedit: siquidem illæ non amplius, quam centies & septies, aquæ terræque molem superant. Deinde incredibilis est in eo copia lucis; ut qui vnus duntaxat penitus fugandis tenebris, reddendoque diei sufficiat, id quod cetera omnia sidera simul coniuncta, præstare non possunt: quorum item lux, præstantia solis præstinguitur & occultatur. Adijce, quod Plinius, Auicenna, Albertus, Beda, Astrologi, nec pauci de Theologis, totius lucis quæ inest in alijs quibuscumque sideribus, solem esse quasi fontem & auctorem non temere opinantur. Ad hoc, sol annuo cursu & vnico sui spatij circuitu, principales tempestatum vices facit, & variat; hiemem dico, æstatem, ver, & autumnum, & cetera quæ his necessario, vel adiuncta sunt, vel consequentia. Dauid in psal. 18. pulchritudinem solis comparat sponso, qui è thalamo suo speciosissimus, summo ornatu & decore procedit: vim autem & impetum eius, comparat gianti: siquidem eius circumuectio, tanta celeritate ab extremo Oriente fertur ad extremum Occidentem, atque inde ad dexteram cæli regionem reuoluitur, ut vno integro circuitu, diem noctemque conficiat; modo sublimem sese nobis ostendens; modo sub pedibus ab oculis nostris oblitescens: & oppositas nobis terræ atque aeris regiones, longe lateque occupans: nullum orbis locum, non suo fulgore caloreque perlu-

Dux obie-
ctiones.

Solutio.

Præstantia
solis.

Locus Ec-
clesiasticus
p. 43.

Dionysij A-
reopagita,
de sole prę-
clara senten-
tia.

Qui adora-
uerint solē,
vt numen.

Plinianum
encomium
solis.

Lunę excel-
lentia.

Pulcherri-
ma lunę de-
scriptio ex
Plinio.

strans. In libro autem Ecclesiastici, multis verbis extollitur solis præstantia. Primo ab opificij magnitudine, cum dicitur, *Sol, vas admirabile, opus excelsum*: tum ab opificis excellentia, cum dicitur, *Magnus Dominus qui fecit illum*: postea a caloris efficacia, cum subditur, *In meridiano exurit terras, & in conspectu ardoris eius, quis poterit sustinere*: denique, a luminis excellentia, additur enim, *radios igneos exufflans, & resurgens radijs suis, obcæcat oculos*: denique a cursus celeritate, nam subiungitur: *Et in sermonibus eius, festinavit iter*: hoc est, sermonem seu verbum Dei, siue eius mandatum & præceptum custodiens & exequens, magna festinatione iter suum conficit, adeo, vt singulis diebus immensum cæli gyrum circumeat, & totum orbem ambiat.

Dionysius Areopagita in libro de diuinis nominibus, & in 4. ca. primæ partis, solē facit euidētē & expressā diuinæ bonitatis imaginē; tū quia sol nō cogitatione aut electione, sed eo ipso quod est, illuminat omnia, quæ pro modo suo participationē lucis admittunt: ita diuinū bonū, ipsa sua substantia, omnibus quæ sunt, pro captu cuiusque totius bonitatis inicit radios: tū etiā, quia vt ipse in eodē lib. infra, in c. 3. 4. partis tradit, sol vnus cū sit, sensibiliū tamē rerū substantias & qualitates, vni formē infundēdo lucē, renouat, nutrit, seruat, perficit, discriminat, cōiūgit, refouet, fœcūdat, auget, immutat, firmat, implet, subfoliit, viuificatq. omnia; & quodlibet ex omnibus, modo sibi cōgruo, vnius eiusdē que solis est particeps; plurimorūque participantū, sol vnus in seipso causas ante vni formiter habuit. Sic Dionysius. Sed vt verbo dicā, tanta est solis excellentia, inter omnia quæ patēt sensibus nostris, vt permulti solē quasi diuinū numen adorauerint, & diuino honore cultuque affecerint: a quorū sensu non videtur abhorruisse Plinius; quippe in 2. li. c. 6. ita de sole scripsit. *Septē siderū, quæ ab incessu vocamus errantia, cū errēt nulla minus illis; mediū sol fertur, amplissima magnitudine ac potestate: nec tēporū modo, terrarūque, sed siderū etiā ipsorū, cælique rector. Hūc mūdi esse totius animū ac mētē, hūc principale naturæ regimē ac numē, credere decet, opera eius æstimātes; hic lucē rebus ministrat, aufertque tenebras: hic reliqua sidera occultat; hic vices tēporū, annūque semper renascētē ex vsu naturæ tēperat: hic cæli tristitiā discutit, atque etiā humani nubila animi serenat: hic suū lumē ceteris quoque sideribus fænerat; præclarus, eximius, omnia intues, omnia etiā exaudiēs: vt principi literarū Homero placuisse, i vno eo video.* Hactenus fere Plinij verba. Moses igitur prouidēs, faciliē hominū fore in hunc errorem lapsū, præsertim Hebræorū, quorū valde lubrica erāt ad superstitiones Gentium ingenia, præmonuit Hebræos in capite quarto Deutoronomij, ne vel solis & lunæ, ceterorumque astrorū pulchritudine, & vtilitate cōmoti, vel errore gentium decepti, ea sidera colerent ac venerarentur, quæ Deus in ministerium & vsum cunctarū gentium quæ sub cælo sunt, cōdidit. Verū nec mouitis ipsius Moysis, nec prophetarum documentis, Hebræi ab eo errore cohiberi potuerunt. Legimus apud Ezechielem cap. 8. Deum Ezechieli demonstrasse quosdam Iudæos, qui exorientem solem adorabant: legimus etiam in lib. 4. regum cap. 23. Iosiam regem Iuda, proiecisse de templo & combussisse vasa, facta dicataque vniuersa militiæ cæli, eos quoque de medio sustulisse, qui soli, lunæ, & duodecim signis incensum adolebant: abstulisse præterea equos, a regibus Iuda consecratos soli: currus item solis igne combussisse: equi autem, religione rituque Persarum, sacri erant soli.

Sequitur luna, alterū luminare magnum, vt appellat Moses; non quia præter solē, ceteris astris sit maior, cum contra, & omnibus planetis, præter vnū Mercuriū, & cunctis inerrantibus stellis visu notabilibus, eam minorē esse mathematici demonstrent: sed quia terris proxima, post solē maior ceteris, videtur sensibus, & vulgo iudicatur. Lunæ, inquit Plinius lib. 2. c. 9. nouissimū sidus, terrisque familiarissimū, & in tenebrarū remediū a natura repertū, omnium astrorū vincit admirationē. Multiformi hæc ambage torfit ingenia cōtemplantiū, crescēs semper aut senescens, modo curuata in cornua, modo æqua portione diuisa, modo sinuata in orbē, maculosa; eadēque subito prænitēs: immēsa pleno orbe; ac repente nulla: alias pernox, alias sera, & parte diei, solis lucē adiuuās: deficiēs; & in defectu tamē cōspicua: humilis, & excelsa: alias admodum cælo; alias cōtrigua mōtibus: nūc in Aquilonē elata; nūc in Austrū deiecta: in totū a sole mu-

sole mutuata luce fulgens, molliore & imperfecta vi, soluens tantum humorē, atque etiam augens, quem solis radij absumant. Hæc afflatu suo terras saturat; accedensque corpora implet, abscedens inanit: ideoque cum incremento eius, augentur cōchyliæ, sanguis etiam hominū cum eius lumine augetur ac minuitur: frondes quoque ac pabula vim eius in omnia penetrantē sentiūt: ferarū occisa corpora, in tabē visu suo resoluit, somnoque sopitis, torporē cōtractū in caput reuocat, glaciē refundit, cūctaque humifico spiritu laxat. Iā vero reciprocos maris æstus, eius cursu vique cieri, variari, regi ac moderari, & antiquitus, hodieque multis probata est sententia. Sic Plinius:

Cur autem de septē planetis, solē & lunā frequentissime, sidus Veneris raro, & tantum sub nomine luciferi; reliquos autem quatuor, Saturnum, Iouem, Martē, & Mercuriū, nusquam memorat ac nominat diuina scriptura? Equidem reor nō aliam esse causam, nisi quia præter solem & lunam, ceteri planetæ, iudicio sensuū & vulgi, nec loco, nec motu, nec magnitudine, nec figura, nec proprio aliquo effectu à stellis inerrantibus dignoscantur, ac discernantur: ideoque crediderim, eos generali vocabulo stellarū, cōprehendi & significari. Sed eorū quoque licet obscurā vulgo, exploratā tamen cōper tamque sapientibus vim, esse magnā & variā, diuersosque admodū effectus, docet Plinius lib. 2. c. 39. ita scribens. *Ergo vt solis natura tēperando intelligitur anno, sic reliquorū quoque errantiū siderū propria est quibusque vis, & ad suā cuique naturā fertilis. Alia sunt in liquorē soluti humoris fœcunda; alia concreti in pruinæ aut cōacti in niues, aut glaciati in grandines: alia flatus, alia teporis, alia vaporis, alia roris, alia rigoris. Nec vero hæc tanta debēt existimari, quāta cernuntur; cū esse eorū nullū minus luna, tā immensā altitudinis ratio declaret. Igitur in suo quæque motu naturā suā exercēt: quod manifestū, Saturni maxime transitus imbris faciūt. Nec meatū modo siderū hæc vis est, sed mutorū etiā adhærētū cælo, quoties errantiū accessu impulsa, aut cōiectu radiorū extimulata sunt: qualiter in succulis sētimus accidere, quas Græci ob id, pluuiæ nomine, hyadas appellāt. Quin & sua sponte quædā statisque tēporibus; vt hædorū exortus: arcturi vero sidus nō ferme sine procellosa gradine emergit.*

In stellis autē inerrantibus, multa sunt quæ amplissimā suppeditant materiā earū conditoris Dei, maiestatis & prouidentia admirandī, summisque laudibus celebrandi: veluti est multitudo earum, secundū antiquos philosophos, Platonem & Aristotē, quin etiam recentiores, Senecam & Pliniū, & vt multis locis diuina scriptura significare videtur, inenarrabilis & incomprehensibilis. Licet Astrologi stellas visu notabiles, mille duntaxat, præterque duas & viginti, in cælo esse censeant. Plinius autem libro 2. cap. 41. mille sexcentas insignes effectu visuque, tradit esse adnotatas. Deinde, earum stellarum ordo, dispositio, & quasi descriptio: vnde imagines illæ cælestes & effigies existunt, quas Plinius in duas & septuaginta, Astrologi vero in octo & quadraginta digesserunt. His accedit, prædictarum stellarum magnitudo comparatione terræ. Siquidem, illas mille & viginti duas stellas, Astrologi sex differentijs distinxerunt; appellantes primæ, secundæ, tertiæ, quartæ, quintæ, & sextæ magnitudinis: quarum minimæ, hoc est quæ nominantur sextæ magnitudinis, vniuersum aquæ terræque globum, octies & decies sua magnitudine excedunt. Ad extremum, magna est & multiplex earum stellarum vis & potestas: argumenti loco sit, exemplum vnus sideris, quod appellant Caniculam, immodico ardore infamem, sed admirandis effectibus valde insignem: eius enim vis amplissima, in terra sentitur: feruent maria exoriente eo sidere; fluctuant in cellis vina, mouentur stagna. Orygem appellat Ægyptus feram, quam in exortu eius contra stare, & contueri tradunt, ac velut adorare cum sternerit. Canes quidē toto eo spatio maxime in rabiē agi, non est dubiū. Illud quoque non caret admiratione; partem cæli septentrionalē, tantam habere stellarum multitudinem; in australi vero parte, paucissimas lucere. Qui ad nos scripserunt, vel etiam venerunt ex regione Americana, quæ cælo antarctico subiecta est, affirmarunt, in eo cælo nec tot cerni stellas, quot in arctico, easque minus fulgore, aspectuque notabiles: præter vnā quandā valde illustrem siderum speciē & effigiem, quā Cruciferū appellant. Hoc sidus, quatuor ex fulgentibus, & ex æquo fere distantibus stellis, in simili-

De septem
planetis.

Plinius.

De stellis in
cælo fixis.

Mira vis ejus
sideris quæ
Caniculam
appellat.

Australis
pars cæli ra-
ris nitet a-
stris.

itudinem crucis, pulcherrime figuratum est. Polum esse antarcticum, vulgus existimat: quod videant naucleros ad illud sidus navigationem dirigere, sicut ad polum arcticum, qui ultra Aequinoctialem nauigat. Verum, id propterea fit, quod nulla sit stella fixa, quæ polum antarcticum proprius ostendat. Quapropter coguntur nauæ proximam quærere stellam, quam Cruciferi pedem appellant: eam tamen gradibus triginta à polo distare, peritissimi illius cæli & nauigationis tradiderunt.

Aspectus porro cæli, tot talibusque astris & insigniti & ornat, excitat mortales ad admirationem, amoremque rerum cælestium, & ad terrenarum rerum contemptum & fastidium. Audi Senecam in exordio primi libri naturalium quaestionum. *¶* Quam iuuat inter sidera ipsa vagantem, diuitum pauimenta ridere, & totam cum auro suo terram; non illud tantum dico, quod egressit & signandum monetæ dedit; sed & illud quod in occulto seruat posteriorum avaritiæ. Nec potest ante contemnere porticus, & lacunaria ebore auroque fulgentia, & tonsiles sylvas, & deriuata in domos flumina, quam totum circumeat cælum, & terrarum orbem superne despiciens, angustum & magna ex parte opertum mari, etiam ea parte qua extat, late squallidum, & aut vltum, aut rigentem; sibi ipse dicat, hoc est punctum, quod inter tot gentes ferro & igni diuiditur? o quam ridiculi sunt mortalium termini. Punctum sane est illud, in quo nauigamus, in quo bellamus, in quo regna disponimus. Quantum enim est quod ab vltimis littoribus Hispaniæ, vsque ad Indos iacet? paucissimorum sane dierum spatium, si nauem suus ventus impleuit. At illa regio cælestis, per triginta annos, velocissimo sideri viam præstat, nunquam resistenti, sed æqualiter cito. Illic demum discit animus, quod diu quaesuit; illic incipit Deum nosse. Quid est Deus? mens vniuersi. Quid est Deus? quod vides totum, & quod non vides totum. Sic demum magnitudo sua illi redditur, qua nihil maius excogitari potest: si solus est omnia, opus suum, & extra & intra tenens. Sursum ingentia spatia sunt, in quorum possessione animus admittitur: at ita, si minimum secum ex corpore tulit, si fordidum omne deterit, & expeditus leuisque ac modico contentus emicuit. Cum illa tetigit, alitur, crescit, ac veluti vinculis liberatus, in originem suam redit; & hoc habet argumentum diuinitatis suæ, quod illum diuina delectant: nec vt alienis interest, sed vt suis. *¶* Hæc Seneca. Verum luculentius hoc ipsum scriptura diuina nos docet, ex aspectu & contemplatione cælorum, quasi prehensa manu, ad cognitionem & admirationem Dei nos ducens. Lege Isaiã c. 40. *¶* *Leuate inquit in excelsum oculos vestros, & videte, quis creauit hæc?* & quæ sequuntur; & Baruch cap. 3. exclamat: *¶* *O Israel quàm magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius: magnus est, & non habet finem, excelsus & immensus.* & David psal. 18. *¶* *Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiat firmamentum.* *¶* Legimus sanctissimos viros, & patres nostros, Ignatium, & Franciscum Xauerium, identidem suspicere cælum solitos; tantoque eius aspectu, interiori gaudio completos, vt sibi temperare non possent, quin maximam vim lacrymarum profunderent. Scilicet, aspiciebant illi cælum, quasi patriam suam exules: quasi portum, cum periculo naufragij nauigantes: quasi coronam & præmium, cum fortissimis aduersarijs, diabolo, carne, mundoque, dubio pugnae exitu, quoad viuunt, perpetuo decerrantes: ideoque optatissimi eius loci ac felicissimi contemplatio, magna illis viris erat in laboribus requies, in moeroribus solatium, in certamine robur, in rebus aduersis subsidium. Sed pergamus ad alia.

Benedicite omnis imber & ros Domino.

RECESENTVR deinceps, quæ infra cælum & astra sunt: hoc est, quatuor elementa, ignis, aqua, terra; quæ suis proprijs nominibus in hoc hymno appellantur. Aer vero, vocabulo spiritus, id est venti significatur: siquidem aer immotus, latet sensus; agitato vero pulsuque sentitur. & vulgo etiam innotescit. Vel aer significatus est vocabulo cæli, cum dictum est, & aquæ quæ super caelos sunt: sic enim scriptura vtitur vocabulo cæli, cum appellat volucres cæli, vel pluuiam cæli. Nempe, vox hebræa Sciamaim significans cælum, si ad ver-

Præclara Senecæ sententia de contemptu rerum terrenarum, quem parit contemplatio rerum cælestium.

Ignatius & Xauerius.

A si ad verbum latine eam interpreteris, sonat *¶* *illuc aqua* *¶* quod proprie conuenit aeri, in cuius superiori parte imbres generantur. Postea commemorantur quæ in prædictis elementis, ex ipsis conflata, versantur; præsertim vero quæ in aere generantur. Hæc partim sunt ignea, vt ignis, æstus, fulgura: quo nomine tam fulmina, quam alia quæcunque ignita corpora in aere conspicua, intelligere conuenit: partim sunt aerea, vt spiritus seu ventus, & (si lubet his annumerare) etiam nubes, quibus violenter ruptis, fractisque, terribili sonitu existunt tonitrua; in quibus clarissime declarari Dei potentiam, Dauid in psalmo 28. luculenter ostendit: partim sunt aquæ, vt imber, ros, glacies, pruina, nix. Omissa est in hoc hymno grando, quam expressit Dauid in psalmo. 148. fortasse, cum distincte numerentur hic glacies & gelu, alterutro vocabulo significata est grando; quippe quæ non aliud sit, quam imber in aere gelatus, seu congelatus. Nec tacentur in hoc hymno, tempestates anni; frigus, id est, hyems, & æstas; sub quibus autumnus & ver, tãquam illarum reliquiæ & appendices intelliguntur: nec vicissitudines temporum, vt lux & tenebræ, dies & nox.

Huiusmodi autem res, licet imperfectam admodum naturam habeant, vt quæ secundum substantiam ab ipsis elementis sepe non differant; & constantiæ ac stabilitatis laude careant: sunt tamen in hoc mundo, quam quæ maxime, spectatu miræ, cognitu pulcherrimæ, enarratu difficiles, multiplici vsu & vtilitate commodissimæ; nec in toto mundi huius theatro, plura sunt, vel terribiliora, vel iucundiora hominibus spectacula, & miracula naturæ, quam quæ in hisce rebus quotidie fiunt. Taceo cælestes coronas, faces, trabes, tres soles, totidemque lunas, clipeos ardentis, hiatus cæli, & incendia, stellas cadentes ac discurrentes, diem repente versum in noctem, & contra, noctem in diem mutatam: non dico cometas illos, semper indocto & indocili vulgo terrificos, & publicorum malorum atque calamitatum prænuncios. Certe prodigiosas pluuias sæpenumero fuisse, vt lacte, sanguine, lana, ferro, coctisque lateribus plueret, in libro 2. cap. 56. ex Romanorum annalibus, & publicis actis refert Plinius. Legimus in sacris literis totos quadraginta dies noctesque continenter pluuisse; vnde generalis illa eluui aquarum, omnem terrarum orbem inundans, etiam elatissimos montes, quindecim cubitis transcendens, extitit. Legimus pluuisse Deum ignem & sulphur, quo Pentapolim illam, tantum immani scelere, & sceleris insigni vindicta memorabilem, funditus & in omne æuum perderet ac deleret. Legimus pluuisse Deum in deserto Hebræis quotidie manna; quo cibo gès illa per quadraginta annos, quoad videlicet fines terræ Chanaan attingit, alta & sustentata est. Quid memorem armorum crepitus, & tubarum sonitus auditos e cælo, Cimbricis bellis, crebrosque & prius, & postea? Quid referam, consulatu Marii, ab Amerinis & Tudertibus, vt inquit Plinius libro 2. cap. 57. spectata arma cælestia, ab ortu occasuque inter se concurrentia, pulsas, quæ ab occasu erant? Cuius simile prodigium tempore Machabæorum, in acerbissima illa regis Antiochi persecutione cõtigisse, scriptum est in libro secundo Machabæorum cap. 5. his uerbis. *¶* *Contigit per vniuersam Hierosolymam videri diebus quadraginta, per aera equites discurrētes, auratas stolas habētes & hastas, quasi cohortes armatas: & cursus equorum per ordinem digestos, & congressiones fieri cominus, & scutorum motus, & galeatorum multitudinem gladijs districtis, & telorum iactus, & aureorum armorum splendorem, omnisque generis loricarum. Quapropter omnes rogabant in bonum monstra conuerti.*

E Illud porro in sacris literis obseruatum est a doctis viris, & licet id cuius, tantum non oscitanter legenti diuinos libros, animaduertere; ex prædictis rebus, quas meteorologicas vocant in scholis philosophi, quam ex alijs quibuscunque, crebrius, & magnificentius prædicari potentiam & prouidentiam Dei, eiusmodi res summa potestate procreantis; summaque æquitate pro meritis hominum varie dispensantis: nunc eas vindictæ loco mortalibus subtrahendo: nunc, modo mercedis aut muneris, opportune largeque donando. Quam frequenter autem & luculenter scriptura ex huiusmodi rebus demonstrat, Deum esse dominum totius orbis, rerumque humanarum prouidentissimum rectorem ac moderatorem, & prædictarum rerum iustissimum dispensatorem,

De prodigiosis pluuiis.

In sacris literis, maxime prædicari diuinam prouidentiam, ex rebus meteorologicis.

fatorem, nonnulla loca scripturæ, quæ hic subiiciam, aperte declarabunt. Incipiam a **A** Job, qui capite 12. sic ait. *§ Si continuerit aquas, omnia siccabuntur, si emiserit eas, subuertent terram:*] & cap. 26. [*Qui ligat aquas in nubibus suis, ut non erumpant pariter deorsum: qui tenet vultum solis sui, & expandit super illud nebulam suam.*] capite 28. [*Qui fecit ventis pondus, & aquas appendit in mensura, quando, ponebat pluuijs legem, & viam procellis sonantibus.*] capite 36. [*Qui aufert stillas pluuiæ, & effundit imbres ad instar gurgitum, qui de nubibus fluunt quæ prætexunt cuncta desuper. Si voluerit extendere nubes, quasi tentorium suum, & fulgurare lumine suo desuper, cardines quoque maris operiet. Per hæc enim indicat populos, & dat escas multis mortalibus. In manibus abscondit lucem, & præcipit ei ut rursus adueniat.*] capite 37. [*Post Deum rugiet sonitus, tonabit voce magnitudinis suæ, & non inuestigabitur, cum audita fuerit vox eius. Tonabit Deus in voce sua mirabiliter, qui facit magna & inscrutabilia, qui præcipit niui ut descendat in terram, & imbri fortitudinis suæ. Flante Deo, concrevit gelu; & rursum latissime funduntur aquæ. Frumentum desiderat nubes, & nubes spargunt lumen suum. Quæ lustrant per circuitum, quocumque eas voluntas gubernantis duxerit, ad omne quod præcepit illis, super faciem orbis terræ.*] & capite 38. [*Nunquid ingressus es thesauros niuis, aut thesauros grandinis asperxisti? Per quam viam spargitur lux, aut diuiditur æstus super terram? Quis dedit vehementissimo imbricursum, & viam tonantis tonitruus, ut plueret super terram absque homine in deserto, ubi nullus mortalium commoratur: ut implet inuiam & desolatam, & produceret herbas virentes? Quis est pluuiæ pater? vel quis genuit stillas voris? de cuius viro egressa est glacies? Nunquid eleuabis in nebula vocem tuam, & impetus aquarum operiet te? Nunquid mittes fulgura, & ibunt, & reuertentia dicent tibi, Adsumus?]*

Hactenus ex Job. An non similia horum etiam Dauid in psalmis suis cecinit? Audi, quam magnifice, quam sublimiter de tonitruo loquatur in psalmo 28. vocem domini ipsum appellans. *§ Afferte Domino gloriam & honorem, afferte Domino gloriam nomini eius. Vox Domini super aquas, Deus maiestatis intonsuit. Vox domini in virtute, vox domini in magnificentia, vox Domini confringentis cedros libani, vox Domini intercidentis flammam ignis, vox Domini concutientis desertum, vox Domini præparantis ceruos, & reuelantis condensæ.*] Num potuit tonitruus fragor, impetus, vis, & efficacia, magnificentiori oratione describi? Audi eundem in psal. 103. & 146. & 147. *§ Extendens cælum sicut pellem: qui tegit aquis superiora eius. Qui ponit nubes ascensum tuum, qui ambulat super pennas ventorum. Qui facit angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem vrentem. Qui operit cælum nubibus, & parat terræ pluuiam. Qui dat niuem sicut lanam, nebulam sicut cinerem spargit, mittit crystallum suum sicut buccellas, ante faciem frigoris eius quis sustinebit? Emitte verbum suum & liquefaciet ea, stabit spiritus eius, & fluent aquæ.*] Similia istis loquitur Hieremias c. 10. [*Dij, qui cælum & terram non fecerunt, pereant de terra, & de his quæ sub cælo sunt. Qui facit terram in fortitudine sua, præparat orbem in sapientia sua, & prudentia sua extendit cælum. Ad vocem suam dat multitudinem aquarum in cælo, & eleuat nebulas ab extremitatibus terræ: fulgura in pluuiam fecit, & educit ventum de thesauris suis.] Similis est illa sententia apud prophetam Amos cap. 5. *§ Facientem Arcturum & Orionem, & conuertentem in mane tenebras, & diem in noctem mutantem: qui vocat aquas maris, & effundit eas super faciem terræ: Dominus nomen est eius.*] Non relinquam in præteritis, alium scripturæ locum, sane luculentissimum, qui est in 43. capite libri Ecclesiastici, ubi sic est. *§ Imperio suo acceleravit niuem, & accelerat coruscationes emittere iudicij sui. Propterea aperti sunt thesauri, & euolauerunt nebulae sicut aues. In magnitudine sua posuit nubes, & confracti sunt lapides grandinis. In conspectu eius commouebuntur montes, & in voluntate eius aspirauit Notus, vox tonitruus eius verberauit terram, tempestas aquilonis & congregatio spiritus. Pulchritudinem candoris niuis admirabitur oculus, & super imbrem eius expauescit cor. Gelu sicut salem effundet super terram, & dum gelauerit, fiet tanquam cacumina tribuli. Frigidus ventus aquilo flauit, & gelauit crystallus ab aqua, super omnem congregationem aquarum requiescet, & sicut lorica induet se aquis. Et deuorabit montes, & exuret desertum, & extinguet viride sicut ignem. Medicina omnium in festinatione nebulae: & ros obuians ab ardore venientis, humilem efficiet eum.*] Concludam hanc orationem vnico Pauli testimonio, quod in 14. capite historiarum apostolicarum, ita scriptum est a diuo Luca. [*Nos, inquit, mortales sumus, similes vobis homines, annuntiantes vobis, ab his vanis conuerti ad Deum viuum, qui fecit cælum & terram, & mare & omnia quæ in eis sunt: qui in præteritis generationibus dimisit omnes gentes ingredi vias suas. Et quidem non sine testimonio semetipsum reliquit, beneficiens de cælo, dans pluuias, & tempora fructifera, implens cibo & lætitia corda vestra.*] Hæc propterea fusius exposui, quo manifestum certumque facerem quod supra dixi, nullis ex rebus, quam ex hisce meteorologicis, frequentius & magnificentius Dei sapientiam, & quæ cuncta regit & moderatur prouidentiam, in sacris literis prædicari ac celebrari.*

Verū miror equidem quomodo factū sit, ut nec tres illi iuuenes in hoc hymno, nec Dauid in psalmo 148. in commemorando res a Deo creatas, quarum aspectu & consideratione, possint homines ad Dei cognitionem, admirationem, & prædicationem, vehementer

De Arcu
cælesti, seu
iride.

A vehementer excitari, inter alia multa quæ recensent, non posuerint arcum cælestem, quem græco vocabulo Iridem appellamus. Nam licet Iris, quia frequens est, & sæpe oculis vsurpata, propterea extra ostentum & miraculum sit apud homines, non tam magna, quam rara & noua mirantes: nihilominus tamen, eorum quæ cernuntur in ære, vix aliud inuenietur Iride, aut visu pulchrius, aut obseruatione dignius, aut etiam cognitu obscurius. Quam multa sunt in Iride mira, & curiosa inquisitione digna? nunquam Iridem fieri, nisi sole aduerso: nec integra circuli forma, nec fere noctu: sublimem fieri humili sole; humilemque sublimi: & minorem occidente vel oriente, sed in latitudinem diffusam; meridie exilem, verum ambitus maioris: fieri hyeme maxime ab æquinoctio autūnali, die decrescente; quo rursus crescente, ab æquinoctio verno non existere: nec circa solstitium longissimis diebus: bruma vero, hoc est, breuissimis diebus, frequenter: æstate post meridiem non cerni; post autumni æquinoctium, quacumque hora. Quid multa? Iridis pulchritudinem extollens Sapiens in libro Ecclesiastici cap. 43. sic ait. *§ Vide arcum, & benedic eum qui fecit illum; valde speciosus est in splendore suo. Cyrauit cælum in circuitu gloriæ suæ, manus excelsi aperuerunt illum.*] Legimus in libro Geneseos, Deum in arcu cælesti signum ponere voluisse, illius decreti sui, quo statuerat, nūquam deinceps generali orbis terrarum diluuiō, se hominum scelera vindicaturū.

Benedicite omnis spiritus Dei Domino.

C **O** C A B V L O spiritus, nec cælestes spiritus, de quibus supra dictum est; nec spiritus seu animus humanus, de quo infra dicitur; sed ventus significatur. Siquidem in scriptura crebro poni spiritum pro uento, notius est, quam ut multis exemplis ostendi debeat. Sic accipitur in psalmo. 106. *§ Dixit, & stetit spiritus procellæ, exaltati sunt fluctus eius.*] & in psalmo. 147. *§ Flauit spiritus eius, & fluent aquæ.*] sic denique in psalmo 10. & 148. *§ Ignis, grando, nix, glacies spiritus procellarum, pars calicis eorum, vel, quæ faciunt verbum eius.*] ubi spiritus procellarum, dictus est phrasī hebraica, spiritus procellosus, hoc est, ventus excitans miscensque procellas. Sed quid est in ventis eximium & præcipuum, de quo Deū magnopere laudare debeamus? Sunt sane multa & præclara in uentis, diuinæ prouidentiae ac beneficentiae erga homines, argumēta. Audi Senecam in libro quinto naturalium quæstionum cap. 18. commoditates ventorum plurimas maximasque, eleganti doctaque oratione ad hunc modum explicantem. *§ Inter cetera prouidentiae opera, hoc quoque aliquis, ut dignum admiratione suspexerit. Non enim ex vna causa ventos, aut inuenit, aut per diuersa disposuit: sed primum, ut æra non sinerent pigrescere, sed assidua vexatione vtilem redderent, vitalemque tracturis. Deinde, ut imbres terris subministrarent, ijdemque nimios compefcerent. Nam modo adducunt nubes, modo diducunt, ut per totum orbem pluuiæ diuidi possent. In Italiam Auster impellit; Aquilo in Africam reijcit. Etesiae non patiuntur apud nos nubes consistere, ijdem totam Indiam & Æthiopiā, continuis per id tempus aquis irrigant. Quid, quod fruges percipi nō possunt, nisi flatu, superuacua & mixta seruandis, ventilarentur, nisi esset quod segetem excitaret, & latentem frugem ruptis velamentis suis, quæ folliculos agricolæ vocant, adaperiret? Quid, quod omnibus inter se populis commercium dedit, & gentes dissipatas locis, miscuit? Ingens Dei beneficium, si illud in iniuriam suam non vertat hominum furor. Nunc, quod de Cæsare maiore vulgo dictum est, & a Tito Liuiō positum, in incerto esse, vtrum illum magis nasci reipublicæ profuerit, an non nasci; dici etiam de ventis potest: adeo quicquid ex illis vtile & necessarium est, non potest his reperiari, quæ in perniciem suam, humani generis dementia excogitat. Sed non ideo non sunt ista, natura sua bona, si vitio male ventium nocent. Nimirum, in hoc prouidentia, & dispositor ille mundi Deus, æra ventis exercendum dedit, & illos ab omni parte, nequid esset situ squalidum, effudit: non ut nos classes, partem freti occupaturas, completeremus milite armato, & hostem in mari, aut post mare inquireremus: vela vē-*

Quæ mira
sunt in vētis,
& quæ eorū
commodita
tes.

Seneca.

tis da-

tis damus, bellum paraturi, & periclitamur, periculi causa. Non tamen queri possumus de auctoritate nostri Dei, si beneficia eius corrumpimus, & ut essent contraria, efficiamus. Dedit ille ventos ad custodiendam cæli terrarumque temperiem; ad euocandas supprimendasque aquas; ad alendos fatorum atque arborum fructus; quos ad maturitatem, cum aliis causis adducit ipsa iactatio, attrahens cibum in summa, & ne torpeat, promouens. Dedit ventos, ad vltiora noscenda; fuisset enim imperitum animal, & sine magna experientia rerum, homo, si circumscriberetur natalis soli finibus. Dedit ventos, ut propria cuiusque regionis commoda, fierent communia: non ut legiones, equitemque gestarent, nec ut perniciofa gentium arma transfuerent. Si beneficia naturæ, vtentium prauitate perpendimus, nihil non nostro malo accepimus. Cui videre expedit? cui loqui? cui non vita tormentum est? Nihil inuenies tam manifestæ vtilitatis, quod non in contrarium transferat culpa. Sic ventos quoque, natura bonos futuros inuenerat, ipsi illos contrarios fecimus. Hactenus verba fuerunt Senecæ: quæ libuit hic adscribere, quod proposito nostro mire congruerent; & propter verborum elegantiam, grauitatemque sententiarum, futura essent pericunda lectori.

Prædicat autem diuina scriptura, Deum formatorem esse, Dominum, rectorem, ac moderatorem ventorum, suo arbitratu illos vel cohibentem, vel emittentem: sic enim legimus apud prophetam Amos cap. 4. *Ecce formans montes, & creans ventum, faciens matutinam nebulam, & gradiens super excelsa terræ, Dominus Deus exercituum nomen eius.* Dicitur etiã Deus inequitare & insidere ventis; vnde Dauid in psal. 17. *Volat, inquit, super pennas ventorum.* Venti quoque nominantur ministri & nuncij ipsius Dei; sic enim interpretatur Hebræi illum versum psalmi. 103. *Qui facis angelos tuos spiritus;* hoc est, qui spiritus seu ventos, facis tuos nuntios, eorumque ministerio & seruitio, vt collibitum tibi fuerit, vteris. Præterea in psalmo. 134. & apud Hieremiam cap. 10. sic legimus. *Qui producit ventos de thesauris suis.* Vocabulum thesauri, & hoc loco, & alibi, cum nominantur thesauri niuis, & grandinis, significat loca quædam semota, secreta, & abdita, in quibus reponitur & reconditur aliquid, ita vt in potestate nostra sit, quotiescunque libuerit, vel opus fuerit, illud inde proferre, & in publicum emittere. Ergo cū dicitur Deus producere ventos de thesauris suis, significatur; Deum tenere ventos tanquam in locis quibusdam clausis & occultis repositos ac reconditos; & in potestate Dei esse, quotiescunque, & quantumcumque vult, eos cohibere & continere, aut etiam quasi laxatis frænis emittere, & solum ac liberum eis cursum permittere. Itaque in Deo verissime & aptissime dici potest, quod fabulose dixit elegantissimus poeta, de Eolo ventorum rege.

Explicatur locus psal. 134. & Hieremiam cap. 10. qui producit vêtos de thesauris suis.

Virgilius libro 1. Aeneidos.

Hic vasto rex Aëolus antro
Luctantes ventos, tempestatesque sonoras,
Imperio premit, ac vinculis, & carcere frenat.
Nè faciat; maria ac terras, cælumque profundum,
Quippe ferant rapidi secum, verrantque per auras.
Sed Pater omnipotens speluncis abdidit atris,
Hoc metuens: molemque & montes insuper altos
Imposuit, regemque dedit, qui fœdere certo
Et premere, & laxas sciret dare iussus habenas.

Quantam enim fuisse existimamus, illam domini nostri in ventos potestatem & imperium; cum exorta in mari Tyberiadis grauissima tempestate, & discipulis eius in summum discrimen adductis, affuit ipse illis, solo nutu suo, verboque compescens ventos, cælum serenans, componens fluctus, mareque omnino tranquillans? *Tunc, inquit, Matthæus cap. 8. surgens imperauit ventis & mari, & facta est tranquillitas magna.* Porro homines mirati sunt, dicentes, qualis est hic, quia venti & mare obediunt ei? Verum hoc ipsum Marcus cap. 4. expressius & significantius enarrauit. *Exurgens, inquit, comminatus est ventis, & dixit*

A & dixit mari, tace obmutescere, & cessauit ventus, & facta est tranquillitas magna. Illud porro quod apud Iob de Deo in cap. 28. scriptum est, *Qui fecit ventis pondus:* hanc habet sententiam: Deum, suum cuique vento indidisse pondus, hoc est, vim & propensionem ad certum quædam impetum & cursum ex vno loco in alium locum. Alia enim est vis, alius impetus & cursus per orbem, Zephyri, & Euri, Aquilonis item atque Austri. Ne vero quispiam putaret, scientiam ventorum, vel tenuitate ac vilitate materiæ, vel facilitate noscendi, non magno æstimandam: Salomon in 7. cap. libri Sapientiæ inducitur, inter alia præcipua, quorum scientia sibi diuinitus data fuerat, ventorum cognitionem commemorans: sic enim ait. *Ipse dedit mihi horum quæ sunt scientiam veram: vt sciam dispositionem orbis terrarum, consummationes temporum, stellarum dispositiones, naturas animalium, differentias virgultorum, virtutes radicum, vim ventorum, cogitationes hominum, & quæcumque sunt absconsa & improvisa didici: omnium enim artifex docuit me sapientia.* Et vero, arduum est nosse, quæ sit materia ventorum, vnde cuiusque origo; quæ causa tanti, & tam pertinacis impetus ac celeritatis; a quo singulis suorum cursum discreta & dimensa fuerint spacia; quemadmodum sua cuique periodus & duratio præfinita sit; qua ratione ventorum vicissitudo & alternatio, tam constanti ordine, certa que lege procedat; vnde ventis tantæ vires, tantaque mirabilium effectuum diuersitas. Ergo tenuis quidē res ventus est, at eius scientiam callere, non tenuis est gloria, nec minima sapientiæ pars.

Locus Iob. cap. 28.

Quæ in ventis mira, & cognitu difficiliora.

Benedicite ignis & æstus Domino.

C **V**r distinxerint illi iuuenes ignem ab æstu; aut qua ratione hæc duo inter se differant, non vno modo exponi potest. Quidam, vocabulo ignis, significari aiunt naturam ipsius ignis, simul etiam cum eius luce ac splendore: vocabulo autem æstus, denotari summam ignis potentiam, & efficacitatem calefaciendi, vrendi, conficiendi, cõsumendique. Alij, ignem interpretantur, ipsum elementum ignis: æstum uero, supremam regionem aeris, in qua videlicet efficiuntur tot & tam varia corporum igneorum genera. Nec desunt, qui hæc ad philosophiæ normam exigentes, & ad Aristotelis dogmata reuocantes, per ignem, intelligunt purissimum ignem, in sua sphaera & loco naturali, proxime sub cælo lunæ manentem: per æstum autem, nostratam hunc ignem, mixtum & impurum, ob id que pabulo indigentem, omniaque, etiam qua sustinetur materiam, consumentem. Hanc distinctionem ignis, tradit Aristoteles in libro 3. de Generatione animalium cap. 11. affirmans, verum purumque ignem, non hic apud nos, sed prope lunam esse quærendum. De nostrate autem igne, in primo libro Meteororum, ait eum esse excessum caloris, & veluti feruorem. In secundo autem libro de Generatione & Corruptione, textu 21. sic ait. *Ignis est superabundantia caliditatis, sicut glacies frigiditatis: congelatio vero & exarsio, superabundantiæ quædam sunt, illa frigoris, hæc caloris. Ideo nihil ex glacie generatur, neque ex igne.*

Quid sit discriminis inter ignem & æstum.

D Quantam vero ignis, laudandi Deum materiam offerat, manifestum sit, naturales eius affectiones, vires, effectusque contemplantibus. Nihil enim est eorum quæ intra lunæ ambitum continentur, in quo plenior, & illustriorem rerum cælestium, ac diuinarum similitudinem, quâ in igne cernere liceat. Nec mea vnus, hæc est sententia, sed B. Dionysij, qui eam nobis in libro suo de cælesti Hierarchia cap. 15. disertissimis verbis expressam, reliquit. *Sanctissimi, ait Dionysius, qui de Deo loquuti sunt viri, summam illam, & nullis obnoxiam figuris substantiam, varie in igne describunt: quippe qui diuinæ proprietatis, si dici liceat, in rebus visibilibus plurimas seruat imagines. Nempe enim, ignis sensibilis, in omnibus, vt ita dixerim, est; & per omnia sine vlla sui admixtione proficitur, & ab omnibus profus excipitur. Cumque lucidissimus sit, ipse tamen non admota materia, in qua suam vim, suumque ostendat officium, in seipso occultus atque incognitus manet, neque admittit habitum, neque patet aspectui: ipse omnia superat, & ea quibus insederit, in suum traducit officium, omnibusque quomo-*

Quemadmodum ignis materia nobis laudandi Deum abun de præbeat.

Dionysij, de proprietatibus ignis, quibus imagines rerum cælestium adbrantur, eximia sententia.

quomodolibet sibi appropinquantibus, sui confortium tradit: renouat omnia calore vitali: fulgoribus apertis illuminat: teneri miscerique non potest: discernendi vim habet, atque immutabilis est: superiora semper petit, & in acumen tēdit: agilis, celer, sublimis, nullaque vi, vt inferiora petessat, adigi potest: semper mobilis, eodemque motu vicens: alia mouet, & complectitur omnia, cum tamē astringi ipse non possit: cumque alio ipse non egeat, sibi ipse tamen clam incrementa suppeditat: atque in qualibet suscipiente materia, suā maiestatis potentiam indicat; efficac, potens, omnibus inuisibiliter præsens: si negligatur, non esse videtur; attritu autem, veluti irritatione quadā, naturaliter ac proprie continuo lucentem excitatur in flammam: cūque affatim omnibus participationem sui locupletissimam præbeat, nunquam tamen ipse minuitur. Complures item alias ignis proprietates inuenies, diuinæ actioni, quantum humanis imaginibus fas est, prope accedentes. Hoc itaque non ignorantes viri illi diuina sapientia repleti, cælestes substantias ex igne maxime effingunt, vt illarum diuinam speciē ad Dei imitationem tendere pro viribus indicent. § Haftenus, quæ commemorauimus, ipsius Dionysii sunt verba.

Quāta sit in mūdo copia ignis, & quā facilis generatio & multiplicatio.

Licet præterea in igne animaduertere Dei prouidentiam, qua rebus mortalibus & caducis mire consultum est. Nam, quia ignis pernecessarius est mundo, eiusque vis & vsus per cunctas ferme res, tam naturales quam humanas, pertinet ac permeat; propterea Deus, ne rei tam necessaria vnquam mundo deesset copia, facillimam ignis generationem fecit; naturam item dedit igni maxime fertilem, sui que foecundam: se nāque ignis ipse parit, & multiplicat, minimis crescens scintillis: paruoque ortu, nisi eū deficiat materia, in immensum extenditur: & audissimam voracitatem vndecumque sine damno sui pascit. Quis enumeret tam multa & varia ignium genera, per omnem mundum a Deo sparsa? Quantum ignium sidera, sol maxime, procreant? Quis æstimet immensitatem illius ignis elementaris, quem philosophi proxime sub lunæ orbe collocant? quam crebri & multiformes ignes generantur in suprema aeris regione? Quantum fulgurum & fulminum in media? Super terrā vero, quis memoret tot & tam varias ignium formas, tum naturalium, tum artificialium? Ac ne defectio materiæ, copiam ignium minueret, plurima condidit Deus, & quasi comparauit, ad ignem facillime concipiendum, tenacissime seruandum, copiosissime alendum, amplissime dilatandum, maxime idonea; velut est oleum, cera, pix, tæda, sulphur, & quæ vix numerari queant, lignorum diuersa genera. Nec tantum facilis est ignis generatio, sed etiā multiplex; gignitur ignis ab igne, gignitur luce, gignitur motu, gignitur corporum attritu, gignitur solis radiorum reflexione; concaua namque specula, solis aduersum radios, facilius etiam quam ignis, accendunt ignem. Denique, modo fontium & fluminū ex intimis terræ partibus, perenni effluxu, multifariam ingens vis ignium emanat. In Nymphæo, exit e petra flamma, quæ pluuijs accēditur. Campus Babylonæ flagrat; in Phaselide, mons Chimæra, & quidem immortalis, diebus ac noctibus flamma. In medio mari est Hiera, insula Aeolia iuxta Italiam, collem habens nocturnas euomentē flammam. Huic vicina Strongile, liquidiore flamma tantū differens: e cuius fumo, qui nam flaturi sint venti, in triduum prædicere incolæ traduntur: vnde ventos Aeolo, qui in ea regnauit, paruisse existimati. In Lycia, regio notissima est, Hephestiō incolæ vocant, perforatum pluribus locis solum, quod sine vlllo nascentium damno, ignis innoxius circuit. Læta itaque regio est & herbida, nil flammis adurentibus, sed tantum vi remissa & languida refulgentibus. Lege octogesimam epistolam Senecæ: & libri 2. caput 106. & 107. Plinij. Quid dicam de Aetna, in montium miraculis nobilissimo, qui ardet noctibus semper, tantoque æuo ignium materiæ sufficit? & quo maius sit miraculum, niualis hybernis temporibus, egestumque cinerem pruinis operiens.

Miracula per ignem a Deo patrata.

Illud quoque hoc loco nō est ignorandū, Deū, ad multa edenda miracula, ignis misterio esse vsū. Principio, ad arcendū primū hominē ab ingressu paradisi, terrificū & maxime formidabilem ignē in eius loci aditu collocauit, vt narrat Moyses in cap. 3. libri Gene. Deinde, igne vsus est ad vindicanda hominum immanissima scelera; sic sceleratam illam Pentapolim, imbre sulphureo igneque funditus destruxit, & in omnem æuum

æuum perdidit; Genes. 19. sic etiam puniuit participes seditionis & rebellionis Dathan, & Abiron aduersus Moysen, & Aaron; num. 16. sic Helias igne cælitus deuocato, duos quinquagenarios peremit. 4. Reg. cap. 1. Postea, vsus est igni, ad insinuandum mysterium aliquod; cuiusmodi fuit ignis ille visus Moysi, inflammans rubum, sed eum minime conficiens atque consumens, Exod. 3. Eodem spectabant equi ignei, & currus igneus, quo Helias in cælum est sublatus 4. Reg. 2. Ad hæc, ad præmonstrandum Hebræis in deserto, dirigendumque iter, columnam prætulit, nocte ipsis prælucentem, interdiu vero, ipsos inumbrantem, Exod. 13. Præterea, vt signo externo demonstraret Deus, placere sibi sacrificium quod ipsi offerebatur, igne demisso ipsum cremabat, totumque consumebat: hoc accidisse legimus sacrificio Dauidis, de quo est in priori libro Paralipomenon cap. 21. & sacrificio Salomonis in dedicatione templi: lege. 7. cap. lib. 2. Paralip. Hoc item modo intelligitur factum esse, quod legitur Gene. 4. respexisse Deum ad Abel & ad munera eius. Per ignem quoque declarata est in certo aliquo loco Dei præsentia, & probatum, quod ibi agebatur, Deo auctore agi: hanc ob causam Deus super monte Syna apparere voluit Hebræis, cum luculentissimo, & creberrimo igne, quo se, legis quæ ibi ferebatur, conditorem & auctorem esse ostenderet. His adde, quod vt remoueret Deus Iudæos ab idololatria, & se vnum, verum Deū declararet, per Heliam in monte Carmeli, sacrificium plurima offusum, & circumfusum aqua, misso cælitus igne, totum subito absumpsit. Quid, quod igne qui est in inferno, Deus vtitur dupliciter, & vtroque modo, perquam mirabiliter. Nam cum ignis ille sit corporeus, cruciat tamen incorporeos dæmonum, & hominum spiritus: & post resurrectionem, vtet quidem, & torquebit accerrime hominum corpora, nec tamen ea corrumpet, ac dissoluet. Ad extremum, & torquemiraculum ostendit Deus in igne illo Babylónico, in quem tres illi iuuenes manibus pedibusque colligatis, fuerant coniecti; scilicet prohibens, ne ignis ille sanctos iuuenes, quos circumdabat, & complectebatur, vllatenus adureret, vel molestia aliqua afficeret.

Benedicite noctes & dies Domino.

VCULENTISSIMVM diuinæ prouidentiaē testimonium, certissimumque argumentum, cuius sanæ mētis, nec prorsus hebeti, esse potest vicissitudo dierum & noctium; eorumque, contraria inuicem ratione, nunc crescentium, nunc decrecentium, tam constants, tam ordinata, tam perpetua, & ad salutem omnium rerum, tam accommodata alternatio. Dies enim diei collatus, & nox cum nocte comparata, & ipsorum alterna accretio, & diminutio, certusque ordo, perpetuaque constantia, clamant & testantur, tanti operis rationem laudemque, non temeritati fortunæ, nec naturæ necessitati esse tribuendam: sed vim diuinā præesse mundo, quæ vniuersa hæc a se constituta, omnibus seculorum ætatibus, summa potentia conferuet, summaque sapientia regat atque moderetur. Vnde David in psalmo. 118. pulcherrime cecinit: § Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam. § Quem versus, ego sic interpreto. Præmiserat David, § Cæli enarrant gloriam Dei, § nunc docet, hoc testimonium & præconium diuinæ prouidentiaē, quod perhibent & prædicant cæli, non vno tantum die aut nocte durare, sed quoad durat vicissitudo dierum & noctium, id est, perpetuo ipsum perseverare. Siquidem, præcedens dies, verbum & præconium Dei tradit subsequenti diei, & hic similiter alij, atque ita deinceps fit in omnibus. Nox itidem scientiam laudandi Deū, sic enim nox commēdat Dei prouidentiam, vt si ipsam sciret, & sui consideratione, ad sapientiam Dei agnoscendam homines inducit, transmittit ad noctem alteram sibi succedentem. Itaque licet præcedens dies abeat, prædicatio tamen Dei, nequaquam simul cum eo euanescit: nam subsequens dies, perinde atque fuisset ipse a præcedenti instructus & doctus, similiter vt ille, diuinā magnificentiam testatur & cōmendat. Nox quoque posterior, quasi docta scientiam laudandi Deum a priori nocte, non secus atque illa, Dei gloriam enarrat. Ergo hæc naturalis diuinæ maiestatis testificatio, omni die omni que nocte

Quot & quæ utilitates, ex vicissitudine dierum & noctium mundo accidunt.

Explicatur locus ps. 118.

L perdu-

perdurat atque perseverat. Porro, prædicta dierum & noctium alternatio, plurimū confert. Primo quidem ad incolumitatem & conseruationem rerum: scilicet, diei calore siccitateque, & noctis humore ac frigore, salubri temperamento, inuicem retusis ac mitigatis. Quapropter, illas mundi regiones, quibus continua semestris nox, & vicissim par diei continuatio contingit; aut certe hæc diei ac noctis vicissitudo non est quotidiana, quasi partem mundi a cælo abdicatam, & a natura damnatam, magnorū bonorum steriles, multique malis & miserijs obnoxias, esse constat. Deinde, conducit hæc vicissitudo dierum & noctium, ad releuandum ipsa varietate fastidium; quod certe maximum esset, si alterutrum illorum, aut perpetuo, aut per diu perseveraret. Etenim, perpetuus dies, intolerabilis esset, nullo ad requiescendum & vacandum a laboribus, commodo & opportuno tempore. Æterna vero nox, esset instar terribissimi carceris, vel etiam mortis, horrenda. Quamobrem, Ecclesia canit in quodam hymno.

*Æterne rerum conditor,
Noctem diemque qui regis,
Et temporum das tempora,
Vt alleues fastidium.*

Denique, ea vicissitudo dierum & noctium, instituta est a Deo, ad distinguenda tēpora, commodissima hominibus ad laborandum & operandum, & ad vacandum & requiescendum a labore. Dies namque inuitat hominem ad vigilandum & laborandum: nox contra, suadet quietem, & somnum conciliat, quo fessum corpus, animusque recreetur, viresque reficiantur ac redintegrentur. Scitum est illud Chrysofomi in homilia secunda super cap. 1. epistolæ, quam D. Paulus scripsit ad Philippenses. *Quemadmodum, inquit, corpus hominis calore incensum, & feruentioribus solis radiis estuans, si hospitium aut diuerforium multis fontibus irriguū, auraque tenui iucundū, fuerit nactum, valde refocillatur: ita & nox, animos nostros diurnis laboribus fatigatos, somno committens, vehementer recreat. Quo licet intelligere, quanta sit vecordia, quanta ingenij & morum peruersitas, quam probrosa, nec tantum consuetudini omnium hominum, sed etiam naturæ dispositioni, Deique ipsius designationi contraria, vitæ ratio eorum hominum, qui, vt ait Seneca in epistola 123. officia lucis noctisque peruertunt; nec ante diducit oculos hesternæ graues crapula, quam appetere nox cepit: quibusque vespertinum tempus, sit antelucanum. Itaque qualis illorum conditio dicitur, quos natura, vt ait Virgilius, sedibus nostris subditos, e contrario posuit:*

*Nosque vbi primus equis Oriens afflauit anhelis,
Illis sera rubens accendit lumina vesper.*

talis horum, contraria omnibus, non regio, sed vita est. Sunt quidam in eadem vrbe antipodes, qui (vt Marcus Cato ait) nec orientem vnquam solē viderunt, nec occidentē. Istos homines Seneca vocauit lucifugas, lichnouios, noctuas, funebre vitæ agentes, & defunctorum similes. Quantulum enim a funere absunt, & quidem acerbo, qui ad faces, & cereos viuunt? Verum, quia hæc infania non fere contingit vulgo, sed homines tantum primariæ nobilitatis, potentia, atque opulentia corripit & premit: propterea nonnulli facete, principes tenebrarum, quemadmodum vocantur dæmones a B. Paulo, istiusmodi homines appellauerūt. Si autem interrogas, quomodo hæc animo prauitas fiat, auersandi diem, & totā vitam in noctem transferendi: causa præcipua huius morbi videtur Senecæ, fastidium communis vitæ. Quidam enim, vt præstantia cultus, elegantia cænarum, munditia vehiculorum, distingui volunt a ceteris: sic volūt se parari etiam temporum dispositione; nolunt solita peccare, quibus peccandi premiū in ipsa fama est. Sed profecto ordinem vitæ præscriptum a natura tenere, facile, expeditum, & iucundum est: contra illam nitentibus, non alia vita est, quam contra aquam remigantibus. Sed reuertor ad propositum.

Est præterea distinctio & vicissitudo dierū & noctiū in id a Deo instituta, vt essent diuisa & determinata tēpora hominibus & feris, ad exercendas operationes suas, ne sibi inuicē dāno, aut impedimēto essent. Nox enim assignata est feris, qua prodeant & latibulis suis ad venandū, & victū sibi comparandū. Dies vero homini destinatus est, ad

actiones

A actiones suas obeundas. In quo licet mirari Dei prouidentia, interdum cōtinentis ferocissima animalia in suis latibulis, vnde si exirent in publicum, & solute libereque vagarentur, haud dubie viatoribus, agricolis, & pastoribus plurimum nocere possent. ergo, vel reuerentia, & metu hominis, tanto ipsis imbecillioris, sicut Deus dixit Noe, & narrat Moyses capite 9. libri Genes. *Terror vesper & tremor, sit super omnia animalia terræ: vel obseruantia diuinæ dispositionis, per diem se in suis antris, & specubus continent. Hoc regius vates in psalmo. 103. eleganter hisce verbis exposuit. Posuisti tenebras, & facta est nox: in ipsa pertransibunt omnes bestia syluæ; catuli leonum rugientes vt raptant, & querant a Deo escam sibi. Ortus est sol, & congregati sunt, & in cubilibus suis collocabuntur. Exibit homo ad opus suum, & ad operationem suam vsque ad vesperam.* Ceterum, non prædicta tantum naturalis dierum & noctium vicissitudo, tam apte & constanter ordinata, mundoque salutaris, gloriam Dei prædicat; sed illud etiam, quod certis quibusdam diebus, admiranda opera & prodigia a Deo facta, multaque & eximia mortalibus beneficia tributa esse constat. Hanc ob causam, & nunc apud christianos, & olim apud Hebræos multi dies sacri, festique & quotannis celebres fuere. Talis erat dies Sabbathi, dies Phase, Pentecoste, Tabernaculorum; Sortium seu Marchæi, & renouationis templi. Apud christianos vero plurimi sunt sanctissimi ac religiosissimi dies, videlicet, quibus vel Christi Domini, & Deiparæ Virginis mysteria, vel natales sanctorum virorum, hoc est ex hoc mundo in cælum, triumphales & gloriosi excessus & transitus celebrantur. Verum, imprimis præcipuam religionem, & veneratio nem habet dies Dominicus, diuinorum mysteriorum fecundissimus, & admirandis Dei operibus ac miraculis, maiorem in modum ornatus ac nobilitatus. Hic enim dies, primam mundo originem lucemque dedit. Hic transitum Hebræis per medium mare rubrum ostendit. Hic manna in deserto Hebræis plueret caput. Hic Christi Domini ortu, baptismo, primo miraculo aquæ in vinum mutata, itemque altero, multiplicationis quinque panum, nec non & gloriosa resurrectione, ac Spiritus sancti in discipulos descensu, consecratus & decoratus est. Denique, putant quidam hunc futurum diem, quo & mundi renouatio fiet, & humanorum corporum resurrectione, felicitas hominis supremam habebit perfectionem & consummationem.

Benedicite lux & tenebræ Domino.

D ILIGENTER considerantibus lucis proprietates & effectus, per quā mirabilem videri eius vim & naturam, eamque clarissimum diuinæ bonitatis & pulchritudinis, testimonium simul & simulacrum quoddam atque imaginem, existimari necesse est. Sed quinque sunt in luce præcipua commendatione & admiratione digna. Ante omnia, est incomparabilis eius munditia & puritas. Nihil enim luce mundius & purius in rebus corporeis esse, ac ne fingi quidem potest. Nam cum per omnia permeet, etiam sordidissima, omniaque purificet atque emundet, nulla tamen sordium contagione inquinatur, nulloque suæ puritatis damno afficitur. Deinde, perquam mira est ipsius potentia & efficacia. Etenim lux est generale quoddam ac principale instrumentum caussarum cælestium, quo, vis omnis siderum, omnisque cælorum defluxus & effectus, ad nos perfertur; & quo vno fit in hoc nostrati mundo, quicquid cæli potentia, in eo fit. Postea, lucis summa est iucunditas. Quapropter Salomon in libro Ecclesiastæ capite 11. ait: *dulce lumen, & delectabile oculis videre solem.* & senex Tobias dixit angelo Raphaeli: *Quale gaudium mihi erit, qui in tenebris sedeo, & lumen cæli non video?* Scriptura quoque solet maximam aliquam lætitiā, iucunditatem, bonorum abundantiam, & felicitatem, vocabulis ad lucem pertinentibus exprime-re: contra vero, summum mœrorem & tristitiā, calamitatesque & miserias, vocabulo caliginis, noctis, & tenebrarum explicare. Nec tantum lux ipsa per se iucunda est, sed etiam facit vt alia omnia cum iucunditate & voluptate cernantur. Ni-

L 2 hil præ-

Chrysofomus.

Sententia Senecæ, vehementer perstringens principes, qui in officiis vitæ peragendis, noctis dieique vsum inuicem peruertunt.

De excellentia diei Dominicæ.

Encomiū lucis, ex quo priuatiuibus concinnatū

hil præterea eorum quæ sub sensus nostros cadunt, luce pulchrius, venustius, & amabilius est: quin, ut ait Damascenus, lux est pulchritudo & ornatum omnis creaturæ visibilis: aufer enim lucem, & omnia in tenebris ignota iacebunt, nec proprium decorem & venustatem ostendere poterunt. Iam vero, quis pro dignitate eloqui possit, quanta sit lucis foecunditas? quanta in sui diffusionem ac multiplicationem velocitas? etenim lux, quousque vis eius pertingere potest, omne id spatium, non vna tantum ex parte, sed vsque quaque, & quoquo versus, puncto temporis sparsa, claritate sua, penitus obtinet, & implet.

His accedit, nihil esse in rebus corporeis ad percipiendam notitiam rerum cælestium, & ad exprimendam similitudinem quandam rerum diuinarum, æque, quam lux est, idoneum & accommodatum. Quo fit, ut sacra scriptura in tractandis rebus spiritualibus & diuinis, similitudinem lucis, & vocabula omnia quæ ad lucem pertinent, frequentissime vsurpet. Hinc sunt illæ passim obuiæ in sacris litteris sententiæ. *§ Ego sum lux mundi. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt vllæ. Qui lucem habitat inaccessibilem. Vos estis lux mundi. Sic luceant opera vestra. Fuisit aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino, vi filij lucis ambulate. Benedictus Deus, qui vocauit nos in admirabile lumen suum. Omne donum perfectum descendens a patre: luminum. Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Illumina faciem tuam super seruum tuum. In lumine tuo videbimus lumen.* *§ Sed nullus esset finis enumerandi omnes huiusmodi sententiæ: ita multa sunt in sacris litteris huius generis exempla. Cum igitur nihil sit luce purius, efficacius, iucundius, pulchrius, foecundius, velocius, & ad intelligendas atque exprimendas res diuinas accommodatius; merito tres illi iuuenes, inter cetera quæ in hoc hymno prouocarunt ad laudandum Deum, lucem commemorarunt, ut in qua multa sunt, quæ ad commendationem pertineant opificis, qui ipsam condidit.*

Verum, ut hanc de luce orationem tandem concludam, ponam hoc loco luculentissimum lucis, præsertim vero eius quæ solis est, encomium, a B. Dionysio in libro de diuinis nominibus, disertissimis verbis compositum: sic enim in 4. cap. primæ partis eius libri scriptum reliquit. *§ Est sane liquida diuinæ bonitatis imago, magnus iste semperque lucens sol, pro exigua boni similitudine. Omnia enim quæ ipsum haurire possunt, illuminat: habetque lucem eminenter explicatam, expandens illam super omnem hunc visibilem mundum, supra atque infra vibrans radios suos. Quos si quid est, quod non hauriat, id non aut imbecillitati, aut breuitati luminosæ ipsius distributionis imputandum est: sed ijs quæ percipiendæ luci minus idonea sunt, neque se ad consortium lucis extendunt. Nihil visibile est, quod sol non penetret excellenti lucis suæ magnitudine; sed ad ipsam quoque generationem sensibilibus corporum confert, ipsaque ad vitam mouet, nutrit, auget, perficit, purgat, & renouat. Mensura quoque & numerus est horarum, dierum, totiusque labentis temporis, lux. Ipsa est enim ea lux, etsi tunc erat informis, quod & diuinus Moses ait, quæ primam distinxit & definiuit dierum nostrorum trinitatem. Et sicut omnia, bonitas ad se conuertit, & quæ dispersa sunt congregat, veluti vnitatis auctor, & vnica deitas, omniaque ipsam veluti principium & finem desiderant, & in qua omnia constant, ac veluti in omnipotente recessu præsidioque seruantur, & ad ipsam conuertuntur omnia, spiritualia quidem & rationalia, scienter, sensibilia vero, sensibilibus; quæ autem sunt sine sensu, ingenito vitalis desiderij motu; quæ autem vita carent, solumque sunt, sola aptitudine participandæ substantiæ: similiter quoque lux, secundum quandam imaginis rationem, ad se conuertit & cogit omnia, quæ vident, quæ mouentur, quæ illuminantur, quæ calefiunt, quæque omnino ab ipsius radijs continentur. Ideoque sol Græce dicitur helios, ex eo quod seruet inuoluta omnia, congregatque dispersa. Omniaque ipsum sensibilia appetunt, aut ipsum videre, aut ab eo moueri, illuminari, caleferi, atque omnino a luce ipsius contineri cupientia. Neque hoc dixi secundum obsoletam vetustatis rationem, quasi sol Deus sit, mûdanæ machinæ*

Quam frequenter, & quâ varie, vocabulum lucis vsurpetur in sacris litteris

Præconium lucis ex D. Dionysio Arcopagita

A machinæ conditor, & visibilem mundum peculiariter regens & conseruans: sed quia, ut dixi, sol imago diuinæ bonitatis est; & quia ut diuus Paulus ait, inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus & diuinitas. Hæc illo loco de luce Dionysius. A tenim, dicit aliquis, cum tenebræ non sint aliud quàm lucis priuatio, hoc est, plane nihil sint; qui possunt benedicere, seu laudare Deum? quia nimirum hæc ipsa lucis priuatio & absentia, cum opportune & ad tempus fit, vtilissima est rebus mortalibus; quibus contra, perpetua lucis præsentia exitio esset, sicut de nocturno ac dierum vicissitudine, paulo supra dictum est.

Benedicite fulgura, & nubes Domino.

B VO supra monui, etiam hoc loco præfandum est; vocabulo fulguris, & vera fulgura, & quæ vocantur fulmina, in præsentia significari. Quid autem fulgur differat a fulmine, breuibus indicat Seneca in lib. 2. naturalium quaestionum. *§ Fulguratio, inquit, ignem ostendit: fulminatio emittit. Illa, ut ita dicam, comminatio est, commotio sine ictu: ista, iaculatio cum ictu. Illa est fulmen non in terras vsque perlatum: hæc est fulgur vsque in terras perductum.* *§ Quin etiam in diuinis litteris vocabulo fulguris, ipsum fulmen exprimitur. Nam, quæ narrantur in nono capite Exodi, ad Ægyptios terrendos & affligendos, demissa fulgura, ea fuisse vera fulmina, non est dubitandum. Scriptum est in cantico Moysis Deutoronomij 32. *§ Si acuro ut fulgur gladium meum, & arripuerit iudicium manus mea.* *§ Et in cantico illo Dauidis, quod in 22. cap. libri 2. Regum positum est, sic legimus: *§ misit sagittas suas, & dissipauit eos: fulgura, & consumpsit eos.* *§ Quibus locis nomē fulguris, pro vocabulo fulminis positum est.***

Porro vsque eo mira sunt fulminis opera, ut nihil dubij relinquunt, quin diuina infit illis, & subtilis potentia. Loculis integris & illæsis, conflatur argentum: manente vagina gladius liquefit: inuolato ligno circa pila, ferrum omne distillat: stat, fracto dolio, vinum, nec vltra triduum rigor ille durat. Malorum serpentium, & aliorum animalium quibus mortifera vis inest, cum fulmine icta sunt, venenum omne consumitur: quod eo argumento compertum est, in venenatis enim corporibus, vermibus non nascitur: fulmine icta, intra paucos dies verminant. Illud præterea mirum, quod vinum fulmine gelatum, cum ad priorem habitum redit, potum, aut exanimat, aut dementes facit. Cur, inquires? quia inest fulmini vis pestifera, quam in eo vino aliquatenus hæsisse, existimandum est. Nam & olei quoque, & omnis vnguenti, teter post fulmen, odor est. Præterea, quocumque decidit fulmen, ibi odorem sulphuris esse certum est; qui, quia natura grauis est, sæpe haustus, alienat. Ex quo apparet, inesse quandam subtilissimo igni & contra naturam actio, pestilentem potentiam, qua non tantum icta cadunt, sed etiam afflata. Prædictis, hæc item ex Plinij lib. 2. addenda sunt. *§ Fulmine, dolia exhauriuntur, intactis operimentis, nulloque alio vestigio relicto. Martia princeps romanarum feminarum, icta fulmine grauida, partu exanimato, ipsa, citra vllum aliud incommodum vixit. Noctu magis quam interdiu, sine tonitribus fulgurat. Vnum animal hominem, non semper extinguit; cetera illico; hunc videlicet illi natura tribuente honorem, cum tot belluæ viribus præsent. Omnia contrarias incubant in partes: homo, nisi conuertatur in percussas, non expirat. Vigilans, fulmine ictus, conuiuentibus oculis: dormiens, patentibus reperitur. Nullum animal, nisi exanimatum, fulmine accenditur. Vulnera fulminatorum, frigidiora reliquo corpore sunt. Ex ijs, quæ terra gignuntur, lauri fruticem non icit fulmen: nec vnquam, quinque altius pedibus, descendit in terram. Ideo pauidi, altiores specus tutissimas putant: aut tabernacula e pellibus belluarum, quas vitulos marinos appellant, quoniam hoc solum animal ex marinis, non percutit fulmen: sicut nec e volucribus aquilam, quæ ob hoc, armigera huius teli fingitur.*

Nec illud silentio inuoluendum est, tria esse genera fulminum: vnum quod

L 3 terebrat:

Differentia fulguris & fulminis.

Miri fulminis effectus.

Tria genera fulminum.

terebrat: hoc subtile est & flammeum, cui per angustissimum fuga est, ob sinceram & puram flammæ tenuitatem. Itaque huiusmodi fulmen, per id foramen quod ingressum est, redit & euadit. Alterum est, quod discutit & dissipat: hoc conglobatum est, & habet commixtam vim spiritus coacti & procellosi; eiusque late sparsa vis rumpit icæta, non perforat. Tertium est quod vrit, multum terreni habens, igneumque magis quam flammeum. Itaque relinquit magnas ignium notas, quæ percussis inhæreant. Nullum quidem sine igne fulmen venit, sed hoc proprie igneum dicimus, quod manifesta ardoris vestigia imprimit. Hoc autem, & vrit, & fuscatur: vrit tribus modis: aut enim afflat, & leui iniuria lædit; aut cõburit, aut accendit. Fuscatur vero, decolorando, id est, priorem colorem inficiendo, scilicet, reddendo corpus, vel pallidum, vel caruleum, vel nigrum. Pauca adhuc adijciam ad enarrandam vim fulminum, mira vultu propter causarum ignorationem: doctis, qui norunt causas, abest admiratio. Potentia fulminis nõ eodem modo omnem materiam vexat. Valentiora, quia resistunt, vehementius dissipat: cedentia, nonnunquam sine iniuria transit. Cum lapide ferroque, & durissimis quibusque configit, quia viam necesse est per illa impetu quærat, & vi faciat sibi viam, qua effugiat. Teneris, & rarioribus parcit, licet flammis opportuna videantur; quia transitu patente, minus ferit. Quapropter loculis integris, pecunia quæ in his fuerat, condita reperitur, igne tenuissimo per occulta foramina transcurrente. Nec vno modo fulmen sæuit; diuersitas autem, ipso opere effectuque cognoscitur. Interdum in eadem materia vis eiusdem fulminis, admodum diuersa facit: sicut in arbore, quod aridissimum est, vrit: quod solidissimum & durissimum est, terebrat & frangit: summos cortices dissipat; interiores libros in parte interioris arboris, rumpit ac scindit; folia pertundit ac stringit. Hæc de multiplici & mira fulminum potentia effectisque, in præsentia referre volui, vt palam esset, quam locuples & copiosum, quam magnificum & splendidum diuinæ laudis argumentum, consideratio fulminum, naturam, vires, & opera eorum cõtemplantibus, præbere queat.

Benedicat terra Dominum.

Encomium
terrae.

E si terra, vt situ, ita etiam natura sua infimum in hoc mundo locum habet: ea tamen tam multis & præclaris a Deo rebus, quasi dotata & ornata est, vt inter omnes elementaris mundi partes, facile principatum obtineat. Nam, vt hinc de ea dicere ordiar, quid tam varia terræ facie & multiformi partium eius distinctione, visu pulchrius, aut iucundius esse potest? Est enim terra, montibus sublimiter ardua, vallibus humiliter depressa, campis æquabiliter plana, collibus molliter elata, specubus multifariam caua, tot tantisque fluminibus, lacubus, stagnis, fontibus, ad fertilitatem simul & amoenitatem irrigua; mari partim circumfluo, partim varijs locis, magna ipsius pulchritudine, & hominum vtilitate, interfluo; virens herbis, decora floribus, foecunda fructibus, vestita arboribus, altissimis densissimisque inumbrata, atque opacata syluis; tanta multigenarum animantium diuersitate habitata; tanta ædificiorum varietate, amplitudine, & magnificentia exornata; tanto mortalium studio, diligentia, & artificio tractata & culta. Nec minus sunt mira, quæ intra viscera sua includit & occultat; scilicet imensos thesauros pretiosissimarum rerum, diuitias dico & delicias, omnemque humani luxus & fastus materiam. Hinc enim, quæ nullo recti & honesti, ac ne vitæ quidem respectu, tam auide & curiose quæritur, metallorum opulentia existit, tam varia, tam diues, tam foecunda, tot seculis suboriens, cum tantum quotidie orbe toto populentur ignes, ruinae, naufragia, bella, fraudes; tantum vero luxuria, & tot mortales conterantur gemmarum pictura tam multiplex, lapidum tam discolorum maculae, interque eos, candor alicuius, præter lucem, omnia excludens: medicamentorum fontium vis: ignium tot locis emicantium perpetua tot seculis incendia.

Terra, simili
humano
corpori.

Videtur etiam terra ad humani corporis exemplar formata. Sunt enim in corporibus

A bus nostris, venæ & arteriæ: illæ sanguinis, hæc spiritus receptacula. In terra quoque sunt alia itinera, per quæ aqua, & alia per quæ spiritus currit; adeoque illam ad similitudinem humanorum corporum natura finxit, vt veteres, aquarum appellauerint venas. Sed quemadmodum in nobis, non tantum sanguis est, sed multa genera humorum; alia necessarij, alia corrupti, ac paulo pinguioris; in capite cerebrum, in ossibus medullæ, saliuæque, & lachrymæ, & quiddam additum articulis, per quod agilius flectantur ex lubrico; sic in terra quoque sunt humoris genera complura. Quædam, quæ natura durentur: hinc est omne metallorum genus, ex quibus aurum argentumque petit auaritia: quædam, quæ in lapidem ex liquore vertuntur. In quibusdam vero locis terra humore liquefcit, sicut bitumen & cetera huic similia. Et sicut nostrum corpus, spiritu interius clauso, sæpe quatitur & conflictatur, vt tremat: ita etiam cõtingit terræ: vnde horribiles terræ motus, exitia non modo singulorum hominum & locorum, sed etiam populorum & regionum existunt. Denique, vni omnium mundi partium terræ (vt inquit Plinius) eximia propter merita, cognomen indidimus maternæ veneratio- nis. Scriptura quoque in libro Ecclesiastici cap. 40. matrem hominum, terram appellauit: non tam, sic ego interpretor, vt commendaret terram, quam vt nostram deprimeret superbiam, vilissima omnium mortalium e terra origine, ante oculos posita. Ceterum non immerito, matris nomine, & honore terra dignatur. Hæc enim nos nascentes excipit, natos alit, semelque editos sustinet semper, nouissime complexa gremio, iam a reliqua natura abdicatos, tum maxime vt mater operiens; etiam monumeta ac titulos gerens, nomenque prorogans nostrum, & memoriam extendens contra breuitatem æui. Hæc sola est, quæ nunquam videtur irasci. Aquæ subeunt in imbres, rige- scunt in grandines, tumescunt in fluctus, præcipitantur in torrentes: aer desatur nubibus, furit procellis. At hæc, benigna, mitis, indulgēs, vsusque mortaliu semper ancilla. Quas res coacta generat? Quas sponte fundit? Quos odores succosque? Quos sapes? Quos tactus? Quos colores? Quam bona fide creditum foenus reddit? Nec sane tantum vtilitatibus hominum inseruit, sed etiam voluptatibus & delitijs indulget.

Multa porro terrarum miracula veteres prodiderunt: sed fere aut fabulosa, aut nõ tam naturæ potentia, quam vi & fallacia dæmonum, perdendis impia superstitione hominibus, effecta. Aiunt in fano Veneris Paphos, quandam fuisse aream, in qua nõquam implueret: sicut etiam circa simulacrum Mineruæ, quod erat in Nea oppido Troadis, iuxta Narpasa oppidum Asia, caute stetit horrendam, vno digito mobili: eandem, si toto corpore impelleretur, resistentem. In Thaurinorum peninsula in ciuitate Characena, terræ esse qua sanentur omnia vulnera. Circa Asson Troadis, lapidẽ nasci quo consumuntur omnia corpora, ideoque Sarcophagum vocari. Duos esse montes iuxta flumen Indum: alteri naturam esse, vt ferrum omne teneat; alteri vt respuat: itaque si sint clauis in calciamento, vestigia auelli in altero non posse, in altero sisti. Spiritus lætales multis ex locis emitti, alicubi volucribus tantum noxios; alibi præter hominem, ceteris animantibus. Hierapoli in Asia, matris tantum magnæ sacerdoti innoxium, ceteris mortiferum exhalari spiritum. Esse præterea nonnulli fatidicos specus, quorum exhalatione temulenti, futura præcitant, vt Delphis nobilissimo oraculo. Hæc & alia de terrarum miraculis tradita sunt ab antiquis.

Ego, vnum dumtaxat hoc loco ponam verissimum & exploratissimum: quod si veteribus narratum fuisset, haud dubie non modo ipsis perquam mirum, sed etiam incredibile accidisset; est sane illorum doctrinæ ac sententiæ omnino contrarium. Sententia fuit omnium veterum, terram inter duos tropicos interiacentem, prorsus esse inhabitabilem; scilicet propter intolerabiles solis ardores, nimiamque siccitatẽ, & summam pabulorum atque aquarum penuriam. Hoc autem argumetabantur illi, eo quod cernamus, ex solis ad nos accessu, siccitatem & inopiam aquarum euenire; contraria vero ex eius a nobis discessu, vt manifestum est in diei & noctis, hyemis atque æstatis vicissitudine. Quapropter illi omnem terræ tractum, inter duos tropicos interpositi, zonam torridam appellauerunt. At enim uero, falsam esse istam sententiam, manifestis experimentis hoc tempore comprobatum est. Si quidem nouus orbis, quẽ vocant Indiam

Miracula
terrarum a
gentilibus
prodita, sed
vel ficta, vel
dæmonis ar-
tificio facta
vel naturæ
potentiã nõ
excedentia.

Plinius lib.
2. cap. 96.

Mira de regione Americana, quæ vulgo, nomen orbem seu Indiam occidentalem, vocant.

diam occidentalem, Americanam dico regionem, & eius prouinciam Peruensem, cū inter vtrumque tropicum interclusus, subiaceat zonæ torridæ, mirifice tamen temperatus est: nec tantum habitatus, sed propter abundantiam aquarum, copiam fructuum, & cæli temperiem, salubriter & iucunde habitatus. In qua regione multa sunt mira, nec facilia explicatu, litteris tamen nostrorum patrum, qui regiones illas prædicandi Euangelij causa adierunt, & peragrarunt, multosque annos incoluerunt, relatu quoque eorum qui ad nos illinc venerunt, nobis compertissima. Quæ igitur admiratione cuius afferre possint, hæc fere sunt in illa regione. Principio, tempore hyemis, quo longius abscessit sol, eo tranquillius & serenius est cælum; nulli tunc imbres, nulli venti. Contra vero, cum sol proxime accessit, & cum directo ferit incolarum capita, media scilicet æstate, tunc creberrimæ, & grauissimæ sunt tēpestates, densissimi imbres, altissima niues, magna fluminū incrementa, & frequēs exundatio. Quin etiā, singulis diebus, matutinum tempus, serenum & tranquillum est: meridianum autem, nimbosum & pluuiosum. Deinde, mira est varietas terrarum quæ intra duos tropicos continentur. Etenim, Monomotapa & pretiosi Ioannis regio, feruore solis exuruntur, omnique indigenæ atrii sunt coloris, idemque cōtingit in insula Sancti Thomæ, quæ est sub media linea: & insula, vulgo dicta Capouerde. Contra vero, Peruenfis regio, a Granatenfi & Pompeiana prouincia vsque ad Limesem, valde temperata est, nonnunquā etiā frigidior, hominesque gignit plane albos. Quamquā ne hæc quidē tota æqualiter fertilis est, & aquis abundans; siquidem omnis eius ora australis, pluuijs destituitur, & sterilis est, præter valles, fluuiorum ex montibus defluētium irrigatione gaudentes. Ad hoc, omnis prouincia Brasiliensis boreali oceano exposita, calidissima est; at Peruenfis, eodem penitus climate, australi obiecta oceano, temperatissima est. Adijce & illa, sane mira, sed incolis experta & familiaria: in regione Peruenfi, sole ardentis fimo, si quis leui tectus fuerit vmbaculo, ardorem solis non sentit. Noctes æstiuæ non sunt ibi calidæ. In celissimis montium iugis, inter altissimas niues, intolerabilis tamen sentitur æstus. In prouincia, quæ vulgo appellatur Collao, sub tenui vmbra frigus est: in sole proximo, minime ferendus ardor. Peruenfis regio maritima; cū sit vsquequaque arenosa & sabulosa, molli tamen & temperato cælo gaudet. In eadem regione Pothosiensis, & Platenfis vrbes, breui intervallo distantes, adeo frigoris & caloris diuersitate distant inter se, vt Platenfis temperata & frugifera sit, Pothosiensis autem præfrigida, & infrugifera. Tanta igitur varietatis, quæ cernitur in regionibus zonæ torridæ subiectis, alias esse causas, præter clima & solis ardores, necesse est fateri. Qui autē de his rebus ad nos ex illis locis scripserunt, vnam de primis & potissimis causis tradunt, frigidorum ventorum quibus terra perflatur, frequentia; quæ quibus terris adest, maiore in modū vim solis mitigat, cælūque refrigerat: quibus vero abest, in illis ardor solis omnē suam vim exercens, intolerandos facit æstus. Et quia meridie frequentius excitatur ventus in regione Peruenfi, dictus Euroaquilo, ab Hispanis Brissa, propterea fit, vt matutino tempore, non solū caleant homines, sed etiā sudent: meridiano autem, vehementer refrigerentur. Verum de miraculis terrarū, & olim proditis & hoc tempore compertis, satis dictum sit.

Diuina vero scriptura, cum de terra loquitur, tribus præcipue in rebus, Dei potentiam & sapientiam, admirari & magnificare solet. Primum, quod tantam terræ molē ab initio quodam temporis, ex nihilo in vsus hominum condiderit. Audi quid Isaias dicat cap. 45. *¶ Hæc dicit Dominus creans calos, ipse Deus formans terram, & faciens eam, ipse plastes eius: non in vanum creauit eam: vt habitaretur formauit eam.* Apud Iob autem cap. 38. elegantissimi similitudine describitur terræ fabrica, a Deo tanquam architecto, summa ratione atque arte designata & perfecta. *¶ Vbi eras, inquit Deus, quando ponebam fundamenta terræ? Indica mihi si habes intelligentiam. Quis posuit mensuras eius, si nosti? Vt quis sciendū super eam lineam? Super quo bases illius solidatae sunt? aut quis dimisit lapidem angularem eius?* Deinde, cum terra, secundum naturalem elementorum dispositionem, tota subsidere & subiacere aquis deberet, eius tamē magnā partem Deus supra aquas extulit, vt commodum animantibus, præsertim autem homini, domiciliū & pabulum exhibere posset. Atque hoc indicasse mihi

Quas in terra res mirari, & ex illis præcipue Deum prædicare, soleat scriptura.

mihi videtur Dauid in psalmo 135. cum dixit: *¶ qui fundauit terram super aquas* hoc est, qui terram animantibus habitabilem, elatiore & supereminente aquis effecit. Simile est illud eiusdem in psalmo 23. *¶ Domini est terra & plenitudo eius, orbis terrarum, & vnuerfi qui habitant in eo. Quia ipse super maria fundauit eam, & super flumina præparauit eam.* Nam quod quidam ex prædictis duobus scripturæ locis argumentari voluerunt, terram esse fundatam a Deo super aquis, tanquam illis supernatantem; id sane friuolum est. Nam & contra rationem est, vt aqua terram, magis quam ipsa est grauem & ponderosam, sustentet: & contrarium plane docet experientia; tum quia sub qualibet aqua reperitur terra, quasi naturale quoddam aquæ solum & fundamentum: tum etiā quod partes terræ in aquam deiectæ, non supernatant; sed merguntur, non prius ferri deorsum desunt, quam ad terram, quæ in imo sub aquis est, deueniant.

Denique illud etiam in terra solet mirari scriptura, quod Deus terram tantæ molis, tantique ponderis, fecerit immobilem; ita vt, ex quo est ab eo condita, ne transuersum quidem vnguem, loco suo vllam in partem mota fuerit: hoc admirans Dauid cecinit in psalmo 92. *¶ Firmauit Deus orbem terræ, qui non commouebitur.* Et in prioris libri Paralipomenon cap. 16. scriptum est: *¶ Deus fundauit orbem terræ immobilem.* Et Salomō in exordio libri Ecclesiastæ, *¶ Terra, inquit, in æternum stat.* Et quidem hoc eo mirabilius facit scriptura, quod affirmat, terrā nulla re quasi fundamento sulciri & sustentari, sed quasi suspensam super nihilo teneri a Deo; sic enim inquit Iob. cap. 26. *¶ Qui appendit terram super nihilum.* Huius autem immobilitatis terræ, non alia querenda causa est, quam summa eius grauitas & pondus; quo fit, vt ipsa, in summo mundi loco, quod est centrum, naturaliter gaudeat, & in eo conuiescat, nec nisi per vim, inde amoueri queat. Et vero, quamcumque in partem inde amoueretur, sursum ascenderet. Hæc igitur grauitas terræ facit, vt in centro locata, nullatenus moueatur. Quod etiam poeta ille indicare voluit, cum inquit.

*Et circumfuso pendebat in aere tellus,
Ponderibus librata suis.*

Quidius 1.
Metamor.

Scriptura quoque idem declarare voluit; cum in psalmo 103. dixit: *¶ Qui fundauit terram super stabilitatem suam, non inclinabitur in seculum seculi.* vel vt Hebræa sonat ad verbum; *¶ qui fundauit terram super bases suas, non vacillabit, seu fluctuabit in æternum.* Nihil vero aliud est terræ stabilitas seu bases, vel vt vocantur in alio psalmo, columna, quam ipsius terræ vis & natura, quæ suo opte nutu & pondere, medium & infimum mundi locum petit, in eoque fixa, hæret semper immobilis.

Benedicite montes Domino.

Non tantum ex necessitate materiæ, sed ad vtilitatem quoque stirpium atque animantium, nec nõ & ad ornatum ac decorem terræ, factos montes existimari conuenit. Etenim varietas collium & camporum, distinctioque vallium & montium, eximiam terræ pulchritudinem & decorem addunt. Verum ingens & multiplex est montium vtilitas. Multum enim conferunt montes ad salubritatem aeris, ad fertilitatem soli, ad maturitatem fructuum, ad coercendos frangendosque maris impetus, ad furorem ventorum refrænandum, ad generationem fontium & fluminum, quæ fere originem habent e montibus. Quapropter Dauid cecinit in psal. 103. *¶ Qui emittit fontes in conuallibus: inter medium montium pertransibunt aquæ.* Multæ itē arbores, multæque animantes non alibi quam in montibus generari, pasci, & versari solent. Valent præterea montes, ad determinandas prouincias & nationes. Sunt enim quidam montes regnorum gentiumque quasi limites & termini; quorum arduus & difficilis transitus obstat, ne aliæ gentes alias bello appetere, & vexare aggrediantur: quem in vsu videntur Pyrenæi montes, inter Galliam & Hispaniam, a Deo interpositi.

Quis vsus montium.

Ceterum

Quæ res in montibus sint maxime insignes ac memorabiles,

Qui mōtes propter altitudinem sint apud antiquos, maxime celebres. Pelios. Casius :

Atlas.

Olympus.

Athos.

Qui mōtes, ob res in ipsis gestas, memorabiles.

Ceterum quatuor præcipue in montibus obseruari & commendari possunt. Longitudo, & amplitudo montium: sicut Pyrenæi montis in Hispania, Tauri in Asia, Alpiū in Italia, & Riphæorum montium, quos mundi catenam & cingulum nonnulli appellauerunt. Deinde montium altitudo: quorundam enim adeo in sublime elati sunt vertices, vt prope cælum contingere videantur. De Deo scriptura prædicat in psalmo 94. *§ in manu eius sunt omnes fines terræ, & altitudines montium ipse conspicit.* § Ponam hic exempla eorum montium, quorum eximia celsitudo, veterum prædicatione celebrata & nobilitata fuit. Dicæarchus, vir in primis eruditus, vt refert Plinius ca. 64. lib. 2. regū cura permenfus est montes; ex quibus altissimum prodidit Pelion 1250. passuum ratione perpendiculi: idem Plinius lib. 5. cap. 22. de monte Casio, qui est in Syria ita scribit. *§ Casij excelsa altitudo; orientem per tenebras solem aspicit; breui circumactu corporis, diem noctemque pariter ostendens: ambitus ad cacumen, 19000. passuum, altitudo per directum, quatuor millia passuum.* § In eodem libro capite primo miranda narrat, sed quod ipse etiam non dissimulat, pene fabulosa de Atlante. *§ E medijs, inquit, hunc arenis in cælum attolli prodiderūt, asperum, squallentem, qua vergat ad littora oceani cui cognomen imposuit, eūdem opacum, nemorosumque, & scatebris fontium riguum, qua spectat Africam: fructibus omnium generum sponte ita subnascens, vt nunquam satietas voluptatibus desit: incolarum neminem interdiu cerni, silere omnia, haud alio quam solitudinum horrore: subire tacitam religionem animos propius accedentiū, præterque horrorem elati super nubila, atque in viciniam lunaris circuli. Eum denique noctibus micare crebris ignibus: Ægipanum Satyrorumque lasciuia impleri: tibiæ ac fistulæ cantu, tympanorumque & cymbalorū tonitu strepere. Hæc celebrati auctores, de Atlante monte prodiderunt.* § Sic eo loci Plinius. Olympi quoque in Theffalia, montis altitudo, & ab Homero, & ab alijs prædicata est. Nam vt Solinus memorat cap. 14. *§ excellenti vertice tantus attollitur, vt summa eius, cælum accolæ vocent. Ara est in cacumine, Ioni dicata, cuius altaribus, si qua de extis inferuntur, nec distantur ventis, nec pluuijs diluuntur; sed uolente altero anno, vt relicta fuerint, ita plane reperiuntur. Litteræ in cinere scripæ, vsque ad alteram anni ceremoniam permanent.* § Similia scribit idem, de monte qui vocatur Athos in cap. 16. *§ Qui mons e Macedonia in Myrinam oppidum Lemni, interuallo sex & octoginta mille passuum, suam porrigit vmbra. Eius quoque tanta est sublimitas, vt altior æstimetur quam vnde imbres cadūt. Quæ opinio eo fidē cepit, quod in aris quas cacumine sustinet, nunquam cineres eluuntur, nec quidquam ex aggeribus suis perdunt, sed quo relicti fuerint cumulo, permanent.* § Ad hoc, commendatur in montibus antiquitas. Nempe in diuinis litteris, montes & colles, etiam æterni, nō tantum antiquissimi appellantur, & in libro prouerbiorum cap. 8. diuina sapiētia eo probat suam antiquitatem, quod prior fuerit montibus & collibus. *§ Nec dum montes graui mole consisterant, ante omnes colles ego parturiebar.* §

Ad extremum, res insignes ac memorabiles in mōtibus gestæ, eos in omne æuū decorarunt ac nobilitarunt. Missas nunc facio externas & profanas historias: multa mira que euenisse in montibus, proditum est in sacra scriptura & patrum monumentis. Adamum in mōte Caluariæ sepultum esse, verus est, & in primis grauiū scriptorū opinio. Arca Noe, confidentibus diluuij aquis, super Armeniæ mōtibus resedit. Loth ex incendio Sodomæ seruatus est in monte. Isaac in montem ducitur a patre immolandus. In monte orans Moses vincit Amalechitas: legem accipit: Dei colloquio fruitur: bis per quadraginta dies sine cibo potuque perdurat: veniam populo impetrat: terrā promissionis prospicit: denique iussu Dei moritur. In monte locata erat Hierusalem & templum Dei: Elias in monte, Dei visione dignatur: & miraculo sacrificij cælesti igne consumpti, populum ab impio cultu Baal, ad veri Dei cultum reuocat. Christus Dominus in monte tentatur, docet, orat, apostolos eligit, trāsfiguratur, insigni miraculo multiplicationis paucorum panum & piscium, numerosissimam turbam pascit. In monte moritur, e monte in cælos ascendit, & super discipulos in monte Syon congregatos, Spiritum sanctum demisit. Sunt præterea quidam montes in sacris litteris sæpe memo-

pe memorati, & celebrati: veluti mons Syon, Oliueti, Hermon, Thabor, Libani, Syna, Horeb, Carmeli, Hebal, Garizim, Abarim: qui multarū rerum in ipsis gestarū, diuino rīque mysteriorum clarissima monumenta continēt. Sunt etiā nonnulli montes, maledictis & execrationibus sanctorū virorū, infames, abominabiles, planeque damnatī: sicut mons Samariæ, mons Seyr, & montes Gelboe.

Benedicite vniuersa germinantia in terra Domino.

Væ nascuntur & viuiscūt e terra, in herbas, olera, frutices, & arbores distincta sunt; in quibus multa, & insignia cernuntur naturæ miracula, & Diuinæ sapiētiae, ac prouidentiae argumenta. Nec sane minora in minimis, quā in maximis. *§ Considerate, dixit Saluator noster Mat. 6. lilia agri, quomodo crescunt: non laborant, neque nent. Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua cooperus est, sicut vnū ex istis. Si autē scenū agri quod hodie est, & cras in clibanū mittitur, Deus sic vestit, &c.* § Et reuera, inquit Hieronymus, ea ipsa verba Domini explanans. *§ Quod sericū, quæ regū purpura, quæ pictura testricum potest floribus cōparari? Quid ita rubet vt rosa? quid ita cander vt liliū? violæ autē purpurā, nullo superari murice, oculorū magis quam sermonis iudiciū est.* § Plotinus quatuor libros edidit de prouidentia, in quibus disputat, maxima & minima, Dei summa ratione ac sapientia regi atque gubernari: cuius eā maxime laudat sententiam. D. Augustinus in cap. 14. lib. 10. de ciuitate Dei, quod prouidentiam a summo Deo, cuius est inintelligibilis atque ineffabilis pulchritudo, vsque ad hæc terrena & ima pertingere, flosculorum atque foliorum pulchritudine cōprobat: quæ omnia quasi abiecta, & velocissime pereuntia, decentissimos formarum suarum numeros habere non posse confirmat, nisi inde formētur, vbi forma intelligibilis & incōmutabilis, simul habens omnia perseuerat. Recte autem dixit Saluator noster, Deum vestire lilia agri; vt intelligeremus, omnē eorum decorem, ornatum atque pulchritudinem, nec fortuito, & casu eis contigisse, nec tantum a natura rationis experte ipsis accidisse, sed præcipue a Deo sapientissimo rerum omnium opifice, & prouidentissimo rectore, illis esse donata.

In herbis autem, oleribus, & fruticibus, tanta est naturarum, virium, magnitudinis, figuræ, foliorum, seminum, & fructuum varietas, cum incredibili pulchritudine coniuncta, vt ea nos vel oculis spectantes, vel animo contemplantes, pari admiratione, atque voluptate afficiamur. Verū, ne per omnia vagantes, modum institutæ breuitatis excedamus, de arboribus tantum, & pauca, & summatim dicemus. Ex his primū & in multa secula perdurans, fuit mortalibus alimentum. Nimirum, ab exordio mūdi vsque ad diluuium, per annos mille sexcentos quinquaginta sex, non alius quam ex fructibus arborum fuit hominum victus, carniū esu intra id temporis, vel non cōcesso mortalibus, vel nequaquam vsurpato. Nec tantum ex fructibus arborum fuit hominum cibis, sed ex earum frondibus etiam cubile, ex libro seu cortice, vestes. Arboribus ædificamus domos instar vrbium, & capacia populorum theatra fabricamus; nec in magna orbis parte, aliæ sunt quam ex lignis ciuitates, nec amplitudine, nec frequentia, nec magnificentia nostratibus inferiores. Denique, arboribus etiam maria inhabitamus, atque inambulamus; & vt omnis hic terræ & aquæ globus vsquequaque a nobis obiri & perlustrari queat, arborum seruitio factum est. Quin apud præcos sacer fuit arboribus honos, arborum genera numinibus suis dicantes; vt Ioui esculū, Apollini laurum, Mineruæ oleam, Veneri myrtum, Herculi populum. Constat item viros sanctissimos, vt tota mente, atque omni animi impetu diuinis rebus vacarēt, studiose secreta nemora, lucosque & syluas, ipso silētio, religionem ingredientium animis incutientes, quæsiuisse. In libro Geneleos cap. 21. legitur, Abraham plantasse nemus in Bersabee, & inuocasse ibi nomē Domini Dei æterni. In extremo quoque libro Iosue sic est: *§ Scripsit Iosue omnia verba hæc in volumine legis Domini, & tulit lapidem prægrandem, posuitque eum subter quercum, quæ erat in sanctuario Domini.* § Erat autem illa ipsa quercus, vt opinantur

Plotinus.

Primus hominū victus & vestitus, ex arboribus fuit.

Religio quædam in arboribus.

nantur Hebræi, & de nostris quidam, sub qua Iacob defodit & condidit simulacra Deorum, quæ sui ex Mesopotamia deuexerant, ut scriptum est in lib. Geneseos, cap. 35. Nā licet ibi ea arbor vocetur terebinthus, & apud Iosue, quercus: utrobique tamen eadē vox est hebræa, Hela, seu alla, quā multi latine reddunt, quercum; alij pinum, vel abierē esse putant; nonnulli vlmū, aut castaneam; septuaginta interpretes terebinthum vocare solent. Quamuis autem sanctissimi patriarchæ, lucos & arbores deligerent ad sacrum Deo cultum adhibendum: postea tamen, ne ad impias superstitiones aliarum gentium, quæ lucis & arboribus ad cultum falorum numinum abutebantur, defluerent Hebræi, eorū vsus in sacris operandis damnatus est. Sic enim habes Deuteronomij cap. 16. *Non plantabis lucum, & omnem arborem iuxta altare Domini Dei.*

Ocultiplex arborum varietas.

De natali solo arborū

De radicibus & corticibus arborum.

De foliis.

De floribus arborum.

Sed contemplemur varietatem quæ est in arboribus, & plurima, & perquam mirabilis. Prima varietas arborum: quædam sunt vrbanae ac domesticæ; aliæ siluestres atque agrestes: & nonnullæ sunt omnino steriles, ut salices, quæ nec semen, nec fructum gignunt; aliæ semen quidem creant, sed non fructum, ut fagus: sunt aliæ vtriusque feraces, velut pomiferae, & glandiferae. Quin etiam in quibusdam distinctio sexus, ut in palma, ilice, & quercu, deprehensa est. Secūda varietas: sicut non omnis regio omnes fert arbores, ita nec quas eadem gignit regio, quibuslibet eius locis aut nascitur, aut adolefcunt, aut fructificant. Etenim mōtes amant cedrus, larix, teda, ceteræque, e quibus resina gignitur. Itē buxus, ilex, iuniperus, terebinthus, & populus. Montes & valles diligunt abies, robur, castaneæ, cornus. Aquosis mōtibus gaudent fraxinus, sorbus, cerasus. Nō temere in mōtibus visæ sunt prunus, oleaster, iuglās, morus, sambucus. Subeūt & in mōtosa, vlmus, malus, pyrus, laurus, myrtus: gaudet frigidis sorbus. Aquas odere cupressi, iuglandes, & castaneæ. Non nisi in aquosis proueniūt, salices, alni, populi, & ligustra. Quæcunque communia sunt montibus planisque, maiora sunt, aspectuque pulchriora in campestribus; meliora materie, crispiora que in montibus, exceptis malis, pyrisque. Tertia varietas: magna est arborum in radicibus, & cortice differentia. Radices copiosæ sunt fico, robori, & platano: breues & angustæ malo: singulares abieti, & larici; singulis enim innitūtur, quanquā minimis, in latera dispersis. Crassiores sunt lauro, & inæquales; itē oleæ, cui & ramosa: at robori carnosæ. Robora, suas radices in profundum agunt: & (si Virgilio creditur) esculus quantum corpore eminet, tantum radice descendit. Oleæ, malis, & cupressis per summa cespitum: lauro, & oleæ, recto meatu: ficis flexuoso. Visa est annosa quercus vi tempestatis euerfa; radicū amplitudine, iugerum foli amplexa. Cortex alijs tenuis, ut lauro: alijs crassus, ut robori: alijs leuis, ut malo, fico, idem scaber, robori & palmæ. Omnibus in senecta rugosior. Quibusdam rumpitur sponte, ut viti: quibusdam etiam cadit ut malo: carnosus est suberi, & populo, membranaceus viti & arūdini: multiplex tunicis, vitibus, & abieti; simplex fico, & arūdini. Quarta varietas versatur in folijs: etenim latissima sunt fico, viti, platano: angusta myrto, & oleæ: capillata pino, & cedro: aculeata ilicū generi: iunipero spina pro folio est: carnosæ cupressi; crassissima alno: longa arūdini & salici: palmæ etiam duplicia: circinata pyro: mucronata malo: angulosa hederæ: diuisa platano: insecta, pectinum modo, piceæ atque abieti: sinuosa toto ambitu, robori: spinosa cute, rubo: mordacia vrticis: pūgentia pino, abieti, larici cedro: pediculo breui, oleæ, & ilici: longo vitibus; tremulo populis: disposita myrto: concaua buxo: inordinata pomis: plura eodem pediculo exeuntia, malis, pyrisque. Præterea, plurimis folia sunt circa ramos, alijs & in cacumine ramorum, sed robori etiam in ipso caudice. Sunt item densa & rara; semperque lata, rariora. Notatur porro in folijs differentia cadentium, & non cadentium foliorum. Vrbanae arborum generi non decidunt, oleæ, lauro, palmæ, myrto, cupressi, pinis, hederæ. Ex syluestribus non sunt decidua folia, abietis, laricis, iuniperi, cedri, terebinthi, & ilicis. Extra prædictas, ceteræ folia deperdūt. Nec interest maturius germinasse: quippe amygdala, fraxinus, sambucus, cum inter primas germinent, inter nouissimas nudantur folijs; morus autem nouissime germinans, cum primis amittit folia. Decidunt forbo vniuersa, ceteris paulatim.

Quinta varietas est in floribus: scilicet in eorum magnitudine, numero, figura, colore,

lore, dispositione, venustate, odore: & itē in succis, & liquoribus, qui odoratissimi & saluberrimi humanæ vitæ, vario hominum artificio ex floribus exprimuntur. Est profecto arborum flos, pleni veris, & anni renascētis indicium: est item flos velut quoddam arborum gaudium. Tunc se nouas, aliasque quam fuerant, ostendunt: tunc varijs colorum picturis, in certamen vsque luxuriant. Sed hoc negatum plerisque. Non enim omnes florent, & sunt tristes quædam, quæque non sentiāt gaudia annorum. Nam neque ilex, picea, larix, pinus, & terebinthus vlllo flore exhilarantur. Quædam statim in germinatione florent, sed maturefcit tarde, ut vites; alia ferotino germinatu florent, maturantque celeriter, sicuti morus, quæ nouissime vrbanae, nec nisi exacto frigore germinat: ob id sapientissima arborum dicta. Deflorescunt omnia septenis diebus, nec celerius: quædam tardius, sed nulla pluribus bis septenis. Sexta varietas complectitur fructus. Quædam arbores (quod etiam supra tetigimus) nullum fructum ferunt, hoc est, ne semen quidem, ut tamarix, scopis tantum nascens: populus, alnus & vlmus. Infelices olim existimabantur damnataeque religione, quæ ne quæ feruntur vnquam, neque fructum ferunt. Nouellæ arbores carent fructu, quando crefcunt. Gignentium autem fructum, quædam & lateribus ramorum, & cacuminibus ferunt, ut pyrus, punica, ficus, myrtus. Palma sola in spathis habet fructum, racemis propendentem. Reliquis sub folio pomum est, videlicet ut protegatur, excepta fico, cui folium maximum, & vmbrosissimum; & ideo supra id, pomum est. Est vero in arboribus fructu onustis, peculiaris differentia. Superiori parte, fertilior est arbutus: inferiore; quercus, iuglandes, fici. Omnes, quo magis senescunt, hoc maturius ferunt, & in apricis locis, nec pingui terra. Syluestria omnia, tardiora. Est etiamnum ætatis differentia. Amygdala enim, & pyrus, atque glandifera, in senecta fertilissima sunt: ceteræ in iuuenta, tardiusque maturantes: quod maxime notatur in vitibus. Vetusioribus enim, vinum melius, nouellis copiosius. Denique, omnis cura fertilitatem adijcit, fertilitas maturat senectam: quapropter & præflorent talia, & prægerminant, & præcocia sunt: quoniam omnis infirmitas, cælo magis obnoxia est.

Septima varietas, in ipis vmbis arborum obseruata est. Sunt autem quarundam, licet magnarum arborum, breues vmbrae, ut in malis, pyrisque. Eadem enormes cerasis, & lauris. Nec scientia vmbrae, cultoribus terræ negligenda est. Scilicet, terra nascentibus, vmbra aut nutrix, aut nouerca est. Iuglandium quidem, pinorumque, & picearum atque abietum vmbrae, quæcunque attigere, non dubie venenum sunt. Sane iuglandium vmbra, etiam capiti humano, non tantum omnibus iuxta fatis, grauis est & noxia. Necat germina & pinus: cupressi vmbra est minima, & in se conuoluta: ficorum leuis, quamuis sparsa: vlmorum item leuis, sed nutriens quæcunque operat. Populo nulla est vmbra, ludentibus folijs: pinguis alno, sed pascens fara: vitis sibi sufficit, mobili folio, iactatuque crebro, solem vmbra temperans; eodem graui, protegens in imbre. Omnium fere leuis vmbra est, quorum pediculi longi. Mirum dictu est, quod de fraxini vmbra a viris doctis est proditum, tantam eius esse vim aduersus serpentes, ut ne matutinas quidem, occidentesue eius arboris vmbas, quæ sunt longissima, serpens non solum non attingat, sed etiam procul fugiat. Expertum se affirmat Plinius lib. 16. capite 13. si fronde ea, gyro claudatur ignis & serpens, ut alia quam per frondes fraxini, elabi nequeat, in ignem potius, quam in fraxinum fugere serpentem. Iucundissima omnium, platani vmbra existimata est: adeo, ut si Plinio credimus, vmbra tantum gratia, ex alieno orbe petita, & in Italiam peruecta sit, tanto in pretio & honore habita, ut solum eius tributarium fieret, & gentes vestigal pro vmbra eius penderent. Octaua varietas ad ætates arborum pertinet: quarum dispar admodum ratio est. Longissimi aui, & vltra ducentissimum annum protensi, sunt olea, oleaster, cupressus, ilex, quercus, platanus, & palma. At breuissima vita est punice, fico, malis: & ex his, præcocibus breuior, quam ferotinis; dulcibus, quam acutis. Videntur & aquaticæ celerius interire. Senescūt quidem velociter, laurus, malus, punica, sed e radicibus repullulant. Cariem vetustatemque non sentiunt cupressus, cedrus, ebenus, buxus, taxus, iuniperus, & olea. Rimam fissuramque sponte non capit ce-

De fructibus

De vmbis.

Mira vis vmbrae fraxini aduersus serpentes.

De ætate arborum.

pit cedrus, olea, cupressus. In vniuersum dici potest, quæ odore præcellunt, ea & diurnitate præstare. Verum, mira est illa naturæ varietas. Vlmus in perflatu, robur defolium, & in aquis obruta quercus, sunt quamfirmissima. At quercus supra terram, torquens se, rimosa facit opera: robur marina aqua corrumpitur: esculus humoris est impatiens: contra vero alnus, adacta in palustrem terram, longæua est, onerisque quantilibet patiens.

Arbores in
Scriptura
laudatæ.

Sunt porro in sacris litteris nonnullæ arbores laudatissimæ. Etenim vir iustus comparatur palmæ, cedro, oleæ. Saluator noster grano frumenti, & viti: regnum cælorum grano sinapis: diuina sapientia variis se comparat arborum generibus. Ipsa namque in libro Ecclesiastici capite 24. hæc de se prædicat. *§ Ego quasi cedrus exaltata sum in libano; & quasi cypressus in monte Sion: quasi palma in cades: quasi rosa in Iericho: quasi oliua speciosa in campis. Quasi terebinthus extendi ramos meos: quasi platanus exaltata sum iuxta aquas: quasi vitis fructificauit: quasi cinnamomum, balsamum, & myrrha electa, dedi suauitatem odoris.* Quis igitur tantas herbarum, & arborum varietates, venustates, voluptates, atque vtilitates contemplant, non vna cum sanctissimis illis pueris mirabundus, ac lætabundus exclamet; Benedicite vniuersa germinantia in terra, Domino; laudate & superexaltate eum in secula?

Benedicite fontes Domino, benedicite maria & flumina
Domino.

A **C** **R** **I** **S** est & ampla materies, de aquis dicere, quæ prædicatione & admiratione digna sint. Verum, non id agitur hoc loco, vt de aquis, vel philosophico, vel oratorio more dicamus. Satis in præsentia erit, ad propositæ sententiæ illustrationem, nonnulla de aquis, maxime sacris ex litteris petita, lectoris memoriæ, & animaduersioni suggerere. Principio igitur lector consideret, quemadmodum in exordio mundi, cum esset aqua longe maior quam terra, eique omni ex parte superflua; tertia die fabricationis mundi, potentissimo Dei verbo iussuque separata, & vnum in locum coacta, magnam terræ partem, ad generationem stirpium, & animantium habitationem, nudam siccamque reliquerit. Hinc existit immensitas oceani: hinc tot eius in terras irruptiones, quæ nos maria diuersis insignita nominibus appellamus: hinc tot lacus, fontes, & flumina: hinc denique omnia aquarum genera, ad temperandos syderum ardores, ad refrigerandum aerem, ad foecundandam terram, ad nutriendas stirpes, ad innumerabiles animantium, hominumque vtilitates, atque voluptates opportunissima. Clarissimum deinde fuit, potèntiæ pariter ac iustitiæ Dei testimonium & monumentum, generalis illa aquarum cluuiò, quæ omnem terrarum orbem, aquis, vel cellissimos terræ montes quindecim cubitos supergressis, altissime inundauit. Multum præterea faciet ad prouidentia diuinæ commendationem & admirationem, eorum miraculorum, quæ in aquis a Deo plurima & maxima effecta sunt, commemoratio atque contemplatio. Libet igitur quædam hic lectoris animo & cogitationi representare. Nilus, Aaronis percussus virga, protinus aquas suas vertit in sanguinem. Mare rubrum simili ratione diuisum, & loco cedens, medium alueum suum, Hebræis comodauit ad transitum, siccis eorum vestigiis consignandum, Jordanis retorto cursu, & ad fontes suos refluens, Hebræis se calcandum, & permeandum exhibuit. Amarissimæ aquæ, iniectu cuiusdam ligni, in dulces & potabiles, extemplo mutatae sunt. Ex petra, & asini maxilla, repente ad Sampsonis & populi Hebræi potum, largissima scaturiuit aqua. Bis pallio Helia diuisus Jordanis, prophetarum pedibus transmisus est; ferrumque intra viscera sua conditum, iussu Elisei, extra aquas ipse suas euomuit. In agro Hierichuntino, fons quondam fuit vber aquis, sed tam hominibus quam aruis, pestilentibus: quæ salis aspergine, & Elisei benedictione ita sanata, & in melius commutatae sunt, vt deinceps hominibus dulcissimum ac saluberrimum

Miracula aquarum in sacris litteris.

A mium darent potum, & agris fertilitatem atque amoenitatem afferrent. Saluator noster super mare Tiberiadis ambulauit, non secus per liquidas fluxasque vndas; quam per solidam, firmamque terram ingressus. Atque in eodem lacu atrocissimam tempestatem, ventis & fluctibus imperans, subito compressit: vt verissime de eo cecinerit Dauid: *§ Tu dominaris potestati maris, motum autem fluctuum eius tu mitigas.* Nota sunt illa ex historiis Ecclesiasticis, nec hoc loco non memoranda; nauem, in quam beata Martha cum sorore Magdalena, fratre Lazaro, Marcella pedissequa, & Maximino, a Iudæis imposti fuerant, velis ac remigio destitutam, vastissimoque mari ad certissimum naufragium commissam, Deo gubernante, saluis omnibus, Malsiliam esse appulsam. Illud item luculentissimum fuit miraculum: cum beatus Clemens alligata ad cololum anchora, in profundum deiectus esset, christianis ad litus orantibus, mare ad tria milliaria recessit, eoque illi accedentes, ædiculam marmoream in templi formam, & intus arcam lapideam, vbi martyris corpus conditum erat, & iuxta, anchoram quam seruus fuerat, inuenerunt.

B De naturalibus porro aquarum miraculis, quæ Seneca libro tertio naturalium quæstionum, & Plinius libro secundo, capite centesimo tertio, & libro trigesimo primo, capite secundo, curiose tractarunt, quinque tantum in præsens memorabo, scilicet quæ exploratoris ac liquidioris sunt veritatis, & plus admirationis habere videntur. Et horum quidem vnum, ad maria pertinet; alterum, ad lacus; tertium, ad flumina; quartum & quintum, ad fontes. In mari, præsertim autem oceanò, multa sunt miracula: verum super omnia, æstus maris effluentis ac refluentis, mirabilitatem magnam faciunt. Euripus sane angustissimum inter Euboeam, & Bæotiam, atque rapidissimum fretum, alterno cursu septies die, ac septies nocte fluctibus inuicè versis, adeo immodice fluit, vt ventos etiam, ac plenis velis nauigia frustretur. Videre igitur licet mare, nunc quasi superfluum sibi, & aquis exonerari cupiens, egredi in terras, easque latissime inundare; mox tanquam aquarum inane ac sitiens, easdem colligere ac resorbere. Quæ sit causa tanti miraculi, aut si vna non est, quæ sint illæ, impeditissima quæstio est, quæ doctiorum ingenia, omnibus seculis exercuit; & adhuc non est a quoquam, ex voto philosophantium, explicata. Putarunt quidam, depressos esse aliquos specus, quo reciproca maria residant, atque inde se rursus exuberantia attollant. Sed opinio, quæ hunc effectum ex lunæ motu proficisci, ac pendere facit, sectatorum & defensorum multitudine auctoritateque prævaluit. Certe, huiusmodi æstuum variatio, inter maciem & plenitudinem aquarum, lunæ incrementis & defectionibus mirifice respondet. Nam luna exoriente, & meridiano cæli fastigium ascendente, intumescunt; mox a meridiano vergente in occasum, residunt: rursusque ab occasu luna super ima cæli meante, & ad meridiano contraria accedente, inundat: hic, donec iterum exoritur, se ipsi sorbent. Et noua quidem luna, modici æstus sunt; plena, exundat; plenissima, maxime feruent: indeque rursus mitescunt.

C Alterum miraculum cernitur in lacu Iudææ: quem, quia nihil præter bitumen gignit, Asphaltitem nominarunt. De hoc dicam ea tantum, quæ memoriæ prodidit Iosephus, cui omnia eius regionis, vt indigenæ, & eius gentis facile principi, exploratissima & notissima fuerunt. Is igitur libro quinto de bello Iudaico, capite quinto ita scribit. *§ Commemoratione dignum puto, Asphaltitis lacus naturam exponere. Salsus ille quidem, ac sterilis est: sed tanta leuitate, vt etiam quæ grauissima sunt, in eum iacta fluitent: nec quisquam demergi in profundum, ne de industria quidem facile possit. Denique Vespasianus, qui eius visendi causa, illuc venerat, iussit quosdam natandi inscios, vincis post terga manibus in altum deiici: & euenit omnibus, vt tanquam vis spiritus sursum repulsi, desuper fluitarent. Ad hæc, mirabilis est coloris mutatio, quæ ter in singulos dies superficiem vertit, & solis radiis variata resplendet. Multis autem locis vomit nigras bituminis glebas, quæ super vndas, & habitu & magnitudine, tauris sine capitibus similes natant. Has, eius regionis homines trahunt ad naues: & quia lenta est materia, abrumpere nequeunt: sed quasi religata pedit a cumulo, donec menstruo mulieris, atque vrina soluantur. Cõfert autè id genus bituminis*

Naturalia aquarum miracula.

Fluxus & refluxus maris.

Asphaltites lacus Iudææ.

Iosephus.

tuminis non modo ad compagines nauium, sed ad corporum etiam curationem, multis remedijs admixtum. Longitudo lacus est quingentorum & octoginta stadiorum, latitudo, centum quinquaginta stadijs patet. Hunc locum diuina scriptura vocat mare mortuum, salsum, solitudinis, & campestre: æternum monumentum diuinæ vindictæ, qua sceleratissima illa Pentapolis, igne cælitus misso, penitus conflagrauit: cuius deflagrationis etiam nunc reliquias videre licet, renascentes in fructibus cineres: qui colore quidem, non sunt vel optimis dissimiles, carpentium vero manibus, in fumum resoluuntur & cinerem. Sic Iosephus. Tertium miraculum spectans ad flumina, tradit Plinius libro tricesimo primo, capite secundo. In Iudæa, inquit, riuus est, qui sabbatis omnibus siccatur. Verum in hoc lapsus est Plinius. Nam hoc ipsum, ut plenius & distinctius, ita quoque verius narrat Iosephus libro septimo de bello Iudæico, capite vigesimo quarto. Fluius, inquit, medius inter Arcas, & Raphaneas Agrippæ regni ciuitates fuit, copiosus, neque meatu segnis; interpositis tamen sex diebus, a fonte suo deficiens, nudum siccumque alueum suum relinquit. Deinde, quasi nulla mutatione facta, septimo die similis, exoritur: atque hunc ordinem semper eum obseruare, pro certo compertum est. Vnde etiam sabbaticus appellatus est a sacro die septimo, quem Iudæi religiose colunt. Hæc Iosephus.

Fluius sabbaticus.

Mirus fons apud Garamantas.

Quartum & quintum miraculum in fontibus cernitur: quæ miracula non ego meis verbis referam, sed Solini & Plinij, scilicet, ut disertorum auctorum, significantissimis atque elegantissimis. Garamantum cuidam oppido (inquit Solinus capite trigesimo secundo) nomen est Debris, fonte miro: quippe alternis vicibus die friget, nocte feruet: ac per eadem venarum commercia, interdum ignito vapore æstuat; interdum glaciali horrore algescit. Incredibile memoratu, ut tam breui temporis curriculo, natura tam dissonam sui faciat varietatem. Si quis enim nocte fontem visat, inesse fonti illi æternam facem credat. Qui autem die spectet brumales scatebras, nunquam aliud existimet, quam perpetuo rigere. Vnde non immerito per gentes, Debris incluta est, cuius aquæ ex cælesti vertigine mutant qualitatem; quamuis controuersa siderum disciplina. Nam cum mundum a calore vesper temperet, ab occasu incipit ita fons incallescere, ut ni tactu abstinere, noxium sit contigisse. Rursus, cum ortus solis incanduerit, & radiis feruescunt omnia, sic glaciales euomit scaturigines, ut hauriri etiam a sitientibus nequeat. Quis ergo non stupeat fontem, qui friget calore, calet frigore? Hæc Solinus. Quintum miraculum vterque Plinius commemorat: sed prior breuissime, scribit enim capite centesimo tertio libri secundi. In Comensi, iuxta Larium lacum, fons largus est, horis singulis semper intumescens, ac residens. Sed eius miraculi magnitudinem expressius descripsit posterior Plinius, in vltima epistola quarti libri, quam scripsit ad Suram. Attuli tibi ex patria mea, inquit Plinius, pro munusculo quaestionem, altissima ista eruditione dignissimam. Fons oritur in monte, per saxa decurrit, excipitur cænatiuncula manufacta. Ibi paululum retentus, in Larium lacum decedit. Huius mira natura. Ter in die, stans auctibus ac diminutionibus crescit, decrescitque. Cernitur id palam, & cum summa voluptate deprehenditur. Iuxta recumbis, & vesceris; atque etiam ex ipso fonte, nam est frigidissimus, potas. Interim ille certis, dimensisque momentis, vel subtrahitur, vel assurgit. Annulum, seu quid aliud ponis in sicco, alluitur sensim, ac nouissime operitur: detegitur rursus, paulatimque deseritur. Si diutius obserues vtrumque, iterum ac tertio videas. Spiritusne aliquis occultior, os fontis & fauces, modo laxat, modo includit, prout in latus incurrit, aut decessit expulsus? quod in ampullis, ceterisque generis eiusdem videmus accidere, quibus non hians, nec statim patens exitus. Nam illa quoque, quanquam prona & vergentia, per quasdam obluentis animæ moras, crebris quasi singultibus sistit quod effundit. An quæ Oceano natura, fonti quoque? Quaque ille ratione aut impellitur, aut resorbetur: hac modicus hic humor vicibus alternis supprimitur, vel egeritur? An ut flumina, quæ in mare deferuntur, aduersantibus vêtis, obuioque æstu retorquetur; ita est aliquid, quod huius fontis excursu per momenta repercutiat? An latetibus venis certa mensura est, quæ dum colligit quod exhaustum,

Admirandi fontis, qui est iuxta Larium lacum, elegantissima descriptio.

rat, minor riuus est, & pigrior; cum collegit, agilior, maiorque profertur? An nescio quod libramentum est abditum & cæcum, quod cum exinanitum est, suscitatur, & elicit fontem: cum repletur, moratur, & strangulatur? Scrutare tu causas, potes enim, quæ tantum miraculum efficiunt. Mihi abunde est, si satis expressi, quod efficitur. Hactenus quæ memorata sunt, verba fuere Plinij. Tot igitur, tantisque aquarum miraculis excitati atque inuitati, diuinas laudes celebremus, identidem cantantes. Benedicite fontes Domini Domino: benedicite maria, & flumina Domino: laudate & superexaltate eum in secula.

Benedicite cete, & omnia quæ mouentur in aquis Domino.

Am multa, & tam illustria sunt in omni genere piscium, volucrum, & terrestrium animantium naturæ miracula, & potentia ac prouidentia Dei argumenta, ut si eorum præcipua tantum, carptimque dicantur, ea compluribus implendis voluminibus abunde sufficiant. Nobis autem, non hæc in præsens subtiliter & curiose tractantibus, & ne plus iusto hic liber excresecat, ad finem eius properantibus, etiam de potissimis, maximeque insignibus, paucissima strictim attingenda sunt. Quos pisces septuaginta interpretes, eosque secutus Latinus interpres, vel cete, vel dracones appellant, eos scriptura hebraica duobus vocabulis nominare solet: quorum alterum est *Hatanim*, quæ voce vltus est Moses primo capite Geneseos, cum dixit: *Creauit Deus cete grandia*. pro cete, est vox *Hatanim*, quæ proprie significat dracones seu serpentes, tam marinos, quæ terrestres. Nam ut ipsi sunt inter se, longitudine & figura corporis perfimiles, ita vno nomine indifferenter ab Hebræis appellantur: quod nomen passim in scriptura reperitur, redditum Latine vel Græce vocabulo draconis, vel serpentis, ut in Exodo capite septimo, virgæ Mosis & magorum dicuntur versæ in dracones. Deutoronomij 32. inquit Moses: *Fel draconum vinum eorum*. Psalmo 148. *Laudate Dominum de terra dracones, & omnes abyssi*. Alterum vocabulum est, *Leuiathan*, cuius fit mentio apud Iob capite tertio: *Maledicant ei, qui maledicunt diei, qui parati sunt suscitare Leuiathan*, & capite 40. *An extrahere poteris Leuiathan hamo, & fune ligabis linguam eius*. Cuius piscis vastitatem, audaciam, & ferociam, deinceps Iob elegantissima oratione describit. Etiam Dauid vsus ea voce est psalmo 73. *Tu confregisti capita draconis in aquis: dedisti eum escam populis Æthiopum*. Et psalmo 103. *Draco iste, quem formasti ad illudendum ei*. Id est: ut quasi maris imperium tenens, in eo, ceu regno suo ludat, & securus seipsum agitet, & volutet, quacumque voluerit, ludibundus discursans, & pro lusu & ioco habens, ceteros pisces venari & prædari. Denique apud Isaiam capite 27. idem vocabulum legitur: *In illa die visitabit Dominus in gladio suo duro, & grandi & forti, super Leuiathan serpentem vectem, & super Leuiathan serpentem tortuosum, occidet cetum qui in mari est*. Vox autem *Leuiathan* sicut etiam prior illa vox *Hatanim*, non significant vnam aliquam certam speciem piscis, sed omne genus piscium vasto & immani corpore præditum: ut sunt, quas Latini vocant balænas, priestes, orcas, & generali vocabulo maris belluas, & monstra. Vox enim *Leuiathan*, originem trahit ex voce hebræa *Laua*, quæ significat, cumulare, & accessionibus augere. Per metaphoram autem Leuiathan appellatur ab Isaiâ capite 27. Pharaon rex Egypti, verbis proxime citatis, propter eius superbiam, crudelitatem, & confidentiam, quod Nilo nobilissimo & fecundissimo flumini dominaretur. Vnde ei minatur Ezechiel capite 29. verbis Dei. *Ecce ego ad te Pharaon rex Egypti, draco magne, qui cubas in medio fluminum tuorum: & dicis, meus est fluius, & ego feci memetipsum. Et ponam frænum in maxillis tuis: & agglutinabo pisces fluminum tuorum squamis tuis: & extraham te de medio fluminum tuorum; & vnuerfi pisces tui squamis tuis adhererunt, &c.* Ad eundem pertinent verba illa Dauidis ex psalmo 73. paulo superius commemorata. *Tu confregisti capita draconis* id est, fregisti omnem potentiam Pha-

Quod genus piscium sunt cete.

Quid significet in scriptura vox Leuiathan.

raonis, qui similis videbatur multiplici, sanissimoque draconi; demersumque eum cū vniuerso exercitu in mare, obieisti populis Æthiopum, qui infestissimi erant Ægyptiis, quorum tanta internecione maiorem in modum gauisuri erant, eorumque spolijs potituri. Vel significatur cadauera Ægyptiorum ad litus eiecta fuisse in prædam, pastumque coruis, qui propter nigredinem, populi Æthiopum per metaphoram appellantur.

Hoc igitur genus piscium vastissimi corporis, tremendarumque virium, nominatim scriptura, quoties de piscibus agit, commemorare solet: vt Geneseos 1. psalmo 103. & hoc loco: videlicet, quod propter vastissimam corporis molem, Dei, a quo creatum est, potentiam clarissime demonstrat. Plinius libro 9. cap. 3. scribit, balenas maris indici esse quaternum iugerum; pristres vero ducenum cubitorum. Et libro 32. cap. 1. citat Iubam regem Mauritanie, qui in his voluminibus, quæ scripsit ad Cæsum Cæsarem Augusti filium, prodidit, cetos sexcentorum pedum longitudinis, & trecentorum sexaginta latitudinis, in Arabia flumen intrare. Dionysius geographus affirmat, visas esse in mari balenas instar sublimium montium, quæ nimirum naues cum vectoribus absorberint. Nearchus prodidit, vt refert Strabo libro 15. in sinu Arabico inueniri cetos viginti trium passuum, id est, duorum & nonaginta cubitorum longitudine. Ossa piscis, cui obiecta fertur Andromeda, inter miracula Romæ ostensa in Ædilitate M. Scauri, erant longitudine pedum quadraginta; altitudine costarum, indicos elephantas excedentes; spinæ crassitudine, sesquipedali. Lege Plinium libro 9. capite 5. & Solinum cap. 36. Nec minus mira sunt quæ Olaus Magnus in libro 2. de rebus septentrionalibus cap. 10. & aliquot deinceps capitibus, de monstrosa belluarum maris septentrionalis figura, & magnitudine prodidit.

Sed quid nos externa, & nonnulla fortasse fabulosa coniectamur; cum domi nostra, hoc est, in sacris litteris, veriora, & insigniora habeamus? Quis, obsecro, legens historiam Ionæ, non obstupescit? *Præparauit Dominus*, inquit scriptura Ionæ 2. *piscem grandem, vt deglutiret Ionam: & erat Ionas in ventre piscis tribus diebus & tribus noctibus. Et orauit Ionas ad Dominum Deum suum de ventre piscis. Et dixit Dominus pisci: & euomit Ionam in aridam.* Quid in hoc facto, aut primum, aut magis mirer? an piscem illum tanto fuisse oris hiatus, vt inoffense solidum Ionam excipere, & deglutire potuerit? An Ionam intra piscis aluū, aut respirare, vt necessarium est homini, potuisse; aut sine respiratione, totum triduum vixisse? An in illo tenebricoso & horrendo specu piscis, adeo fuisse imperturbato animo, vt accurate composita precatione apud Deum vteretur? An eum igneo illo viscerum feruore non esse confectum atque consumptum? An belluæ agitatione non esse confictatum? An denique, vt innoxie fuerat exceptus ore piscis, & alio conseruatus, sic innocue fuisse eiectum, & terræ redditum? Sane, ad huius miraculi similitudinem, finxisse videntur poetæ, Herculem, quo Hesyonē Priami sororem a pisce voratam liberaret, intrasse in eius aluū, tribusque in eo necando pisce diebus consumptis, nisi quod expilatus redijt, vt super illo Ionæ loco perhibet Theophylactus, cetera illæsum exiisse. Ideoque Lycophrō poeta, vocauit Herculem Triesperum, quasi Trinocem, propter triduum, quo necando pisce, intra eius aluū immoratus est. Atque hoc Ionæ miraculum, non tantum verius, sed etiam longe mirabilius est, quam illud, vel nimis temere a Græcis creditum, vel nimis prodige laudatum: illud dico Arionis in mare proiecti, ac delphine, id temporis commodum occurrente, deuecti Tanaron promontorium aduersum Africæ, in quo, ait Solinus capite 13. sanum erat Arioni sacrum, & in eo imago ærea testis facti, & ad effigiem casus, & veri operis expressa. Tempus prætere signatum: olympiade enim vndetrigesima, qua in certamine Siculo idem Ariō victor scribitur, id ipsum gestum probatur. Ceterum inter piscium miracula, duo alia memorantur in scriptura. Narrat Matthæus capite 17. Dominum nostrum, quo exactum a se tributum penderet, misisse Petrum ad mare, eique prædixisse, fore, vt in ore piscis quem primum caperet, staterem, qui quatuor drachmas pendebat, tributum scilicet pro se & ipso Petro pendendum, inueniret. Exclamat D. Hieronymus hunc ipsum Matthæi locum explanans. *Quid primum, inquit, mirer in hoc loco, nescio; vtrum præscien-*

Magnitudo quorundam piscium.

Ponderatur miraculū Ionæ a pisce deuorati.

Fabula Herculis.

Casus Arionis.

Miraculū piscis ore staterem ferentis.

A præscientiam, an magnitudinem Saluatoris. Præscientiam, quod nouerat piscem habere in ore staterem; & quod primus ipse capiendus esset a Petro. Magnitudinē atque virtutem, si ad verbum eius stater in ore piscis statim creatus est, & quod futurū erat, ipse loquendo fecerit.

Illud quoque, legenti historiam Tobie, ingentem mouere potest admirationem, quod in capite sexto eius libri, de quodam pisce his verbis scriptum est: *Et respondens Angelus dixit Tobie; cordis eius particulam si super carbones ponas, fumus eius extricat omne genus dæmoniorum, siue a viro, siue a muliere, ita vt ultra non accedat ad eos. Et fel valet ad vngendos oculos in quibus fuerit albugo, & sanabuntur.* Et infra capite 11. sic est: *Tunc sumens Tobias de felle piscis, liniuit oculos patris sui. Et sustinuit quasi dimidiam fere horam: & cepit albugo ex oculis eius, quasi membrana oui, egredi. Quam apprehendens Tobias, traxit ex oculis eius, statimque visum recepit.* Sed

B hæc legentem, subibit admiratio simul & dubitatio, quomodo res corporalis, vt erat cor & iecur illius piscis, uim habere potuerit expellendi dæmonem, naturæ prorsus incorporeæ, ob idque actioni, & potentie rerum corporalium nullatenus obnoxium atque subiectum? An ea vis abigendi & arcendi dæmonem, non erat illi pisci naturalis, sed ei ad effectum illum operandum diuinitus infusa? qualem scilicet credimus esse tartarei ignis potentiam, torquendi damnatos spiritus. An res corporalis, licet directo vim habere non possit aduersus ipsum dæmonem, potest tamen habere aduersus eius operationes & effectus naturales, quibus vel impeditis, vel destructis, etiam dæmon quodammodo expelli dicitur? Etenim, dæmon per causas naturales inuicē rite compositas, & alicui vel loco, vel tempori tempestiue, apteque applicatas, non nunquam effectus quosdam valde noxios & pestilentes operatur. Ex aduerso, si opponantur aliæ causæ naturales cōtrariæ, sed valentiores, maiorisque efficacitatis, vel effectus dæmonum, ne producantur, impediunt; vel iam productos dissipabunt, ac de medio tollent. Atque ea ratione dici potest dæmon, ex aliquo loco pulsus, quia non potest in eo loco vel corpore esse per operationem, quam prius in eo exercebat. Huius rei exemplum perillustre habemus in libro 1. Regum capite 16. vbi sic est: *Spiritus Domini recessit a Saul, & exagitabat eum spiritus nequam a Domino. Igitur quandocumque spiritus Domini malus arripiebat Saul, Dauid tollebat citharam, & percutiebat manu sua, & resocillabatur Saul, & leuius habebat: recedebat enim ab eo spiritus malus.* Quomodo autem sono citharæ, cantuque Dauidis, ægritudo illa animi Saulis discuteretur, dæmonque expelleretur, longa digressione super eo loco disputat Nicolaus de Lyra, & ibidem Tostatus aliquot questionibus eandem rem pertractat. Sed mihi similius vero fit, quod idem Tostatus præ-

C dicto loco, in questione 46. respondens ad dubitationem, quæ de illo pisce Tobie proposita est, ait, nullam illi pisci fuisse vim expellendi dæmones. Ecquæ enim uis in pisce esse poterat extricandi omne genus dæmoniorum, & prohibendi ne ultra accederent? Sed Raphael fuit, qui dæmoniū expulit, & religauit in deserto superioris Ægypti, vt in cap. 8. eius libri traditur. Verum, quia hoc voluit ille facere, cum iecur piscis igne cremaretur, fumaretque; ideo talis effectus pisci tributus est. Cur autē Raphael veritatem rei celauerit Tobiam, causa fuit, ne se ipsum illi ante tempus manifestaret. Si enim dixisset se expulsurum dæmones, & quasi vinculis, ne se ad nocendum homini mouere possent, constricturn, statim intellexisset Tobias, illum non esse hominem, sed angelum; pauoreque consternatus, non ausus fuisset familiariter, vt solebat, cum eo agere. Sane Raphael alia fecit, & dixit, quæ in eo libro memorantur, non vere, sed figurate tantum, & simulate. Comedere enim, bibere, & dormire videbatur. Dixit item seni Tobie, se mercenarium esse, & appellari Azariam, & filium esse magni Anania: quæ nisi dicta figurate accipiantur, a mendacio excusari non possent.

E Sed redeo ad cetos; de quibus mirum profecto, si tamen verum, certe memorandum videtur, quod narrat Ælianus libr. 2. historie de Animalibus, cap. 13. *Fere cetorum genus, inquit, aliquo duce indiget ad suum motum regendum & moderandum, cuius oculis, quasi ducibus, ipsum vtitur ad videndum. Is autem dux, vt periti harum rerum cōfirmant, piscis est, albo colore, prælongo capite, angusta cauda. Hinc, ducem cuique ceto natura dederit, an quadam amicitia ductus ipse, vltro cetos*

Locus libri Tobie c. 6.

Quomodo piscis captus a Tobia, vi habere potuerit, expellendi dæmones.

Locus primi libri regum cap. 16.

Cetos habere pisciculū sui motus ducem & rectorem.

antegre-

antegrediatur, difficile est constituere. Certe piscis nunquam a ceto separatus, meare cernitur, sed eius caput antegrediens, quasi remo, & dux eius existit: cuncta illi presentit, & prouidet, extremaque cauda pramonstrat, tum declinanda, tum persequenda: cibatum ei conciliat, insidiasque a piscatoribus positas signo prodit: & ubi occurrunt breuia, ne propter molem corporis in illis hæreat, tempestiue præsignificat, ut alio meatum declinare possit. Cum autem ad nimiam pinguitudinem ceti perueniunt; amplius nec videre, nec audire possunt, carniū mole, audiendi videndique meatus obstruente. Quod si eo duce carerent, haud dubie illis pereundum esset. Quis igitur non miretur naturam, aut potius Dei prouidentiam, qui vastissimæ maris belluæ, exiguum piscem, motus, victus, vitæque ducem, & rectorem dederit? Nescio quid simile de pinna generis cōcharum in libro nono & capite 42. scriptum reliquit Plinius. Nascitur, inquit, pinna in limosis, subrecta semper, nec vnquam sine comite, quem pinnoterem, seu pinnophilacem vocant, is est squilla parua. Pandit se pinna, luminibus orbū corpus, intus minutis piscibus præbens, assultant illi protinus, & ubi licentia audacia creuit, implent eam. Hoc tempus speculatus index, morfu leui significat: illa, compressu quicquid inclusit, exanimat, partemque socio tribuit. Quo magis miror, quosdam existimasse, aquatilibus nullum inesse sensum. Sic Plinius. Verum ad alia pergamus.

Plinius,
de pinna &
squilla.

Benedicite omnes volucres cæli Domino.

Est post pisces, memorantur volucres. Nam & Moses vtriusque generis animantium creationem, narrans opus quinti diei, coniuncte tradidit. Ait enim capite primo Geneseos: Dixit Deus, producant aquæ reptile animæ viuens, & volatile super terram sub firmamento cæli. Cur autem scriptura coniuncte memoret pisces & volucres, tres causæ reddi possunt. Etenim vtrumque animal quinto die primum a Deo creatum est, & vtriusque videtur ex eadem materia, id est, ex aquis generatum. Sic enim plerique Doctores arbitrantur: & hoc indicant verba Moysi proxime posita. Licet eo loci scriptura Hebraica, & paraphrasis Chaldaica diuersam reddant sententiam, hanc nempe. Repere faciant aquæ reptile animæ viuens, & volatile volet super terram. Nec obscure significare videtur Moses capite 2. aues ex terra esse creatas, cum ait: Formatis Dominus Deus de humo cunctis animantibus terræ, & vniuersis volatilibus cæli, adduxit ea ad Adam. Verum, sint aues ex terra productæ, nec ne, aliena est hoc loco disputatio, in primo libro commentariorum nostrorū in Genesim, à nobis diligenter explicata. Certe negari non potest, inter pisces & aues magnam esse naturæ cognationem, & multiplicem conuenientiam atque similitudinem. Locus piscium aqua est, auium aer: quæ duo elementa, sunt inuicem multis rebus congruentia: ambo humida, diaphana, facile mobilia, & cedentia, & inuicem paruo negotio mutabilia. Conformatio item corporis vtriusque animantis, multis modis est similis: vtrique inest leuitas & agilitas: magna est similitudo inter squamas, & pennas; inter alas, & pinnas; inter volatum, & natatum. Vtrumque animal iter suum cauda dirigit: & ab eo nauigandi artem homines didicisse creditum est. Certe Plinius libro 10. miluos scribit gubernandi artem docuisse caudæ flexibus, in cælo monstrante natura, quid opus esset in profundo. Scite igitur dictum est, pisces, esse aues aquatiles; & aues, esse pisces aereos. Sed nunc de auibus, ad superiorum verborum explanationem, non nihil dicendum est.

Locus Deuteronomij
cap. 32. de
aquila.

Creberrimæ sunt in sacris litteris similitudines ex auibus petitæ, & ad varias res declarandas, probandasque accommodatæ. Velut est illa Deuteronomij 32. Sicut aquila prouocans ad volandum pullos suos, & super eos volitans, expandit alas suas, & assumpsit eum, atque portauit in humeris suis. Nam ut ait Aristoteles libro 9. De historia animal cap. 32. Alunt pullos suos aquilæ, donec potentes volandi fiant: tunc nido eos expellunt: nec sine iudicio & examine pro suis habent, sed implumes etiamnum pullos percutientes, sub-

tes, subinde cogunt aduersos intueri solis radios. Et si coniucentes, nictantesque animaduernerint, præcipitant e nido velut adulterinos ac degeneres. Cuius acies firma steterit, illum educant. In Psalmo 102. altera legitur similitudo ex aquila ducta: Renouabitur, inquit, ut aquila, iuuentus tua. id est, redintegrabit vires tuas Deus, ita ut robustissimæ aquilarum iuuentuti comparari possis. Vel, talis Dei munere fies vigore animi, robore corporis, & agilitate, qualis est in sua iuuentute aquila, robustissimum nempe, perniciosissimum, & violentissimum animal. Nam quod ex senectute ad iuuentam redeat aquila, nusquam legi apud auctores probatos: nisi cui arri deant Hebræorum fabulæ: à quibus proditum est, aquilam omni decennio, vsque ad centesimum annum petere ignem, elementarem, & ab eo supra modum incallescens, deijcere se in mare. Ex quo, nouis succrescentibus pennis, reiuuenescere, prouentam vero ad centesimum annum, idemque facere tentantem, non posse iam præsenio, viribus destitutam, e mari exurgere. Nec admodum credibile videtur multis, quod narratur in epistola, quæ inter epistolas D. Hieronymi ponitur, ad Præsidium scripta, ubi sic est. Aquila quando senuerit, grauantur illius pennæ & oculi: tunc quærit fontem, & erigit pennas, & colligit in se calorem, & in fontem se demergit; & ita sanatur eius oculi, & ipsa redit ad iuuentutem. Eutimius super hoc loco prædicti Psalms, aquilis tradit solenne esse, veteres pennas excutere, nouasque induere, eaque ratione quodammodo iuuenescere: quod spectasse videtur Isaias capite 40. Qui sperant, inquit, in Domino, mutabunt fortitudinem, assument pennas sicut aquilæ, current, & non laborabunt, ambulabunt, & non deficient. Quem Esaiæ locum explanans Hieronymus, crebro, inquit, diximus, aquilarum senectutem reiuuenescere mutatione pennarum, & solas esse, quæ iubar solis aspiciant, pullosque suos, an generosi sint, hoc experimento probent. Itaque & sanctos repuerascere, & assumpto immortalis corpore, laborem non sentire mortalium. Compluribus visum est similius vero, quod tradit Augustinus, super eo loco Psalms scribens, aquilæ in senecta rostrum vsque eo increfcere, atque incuruari, ut obstructo oris aditu, omnem capiendi cibi potusque facultatem adimat: ipsam vero rostrum ad petram vehementer allidendo frangere: excussoque impedimento oris, rursus potum & cibum capientem reualescere, & quodammodo reiuuenescere. Tunc, inquit Augustinus, redit illi vigor membrorum, nitor plumarum, gubernacula pennarum; volat excelsa sicut antea; fit in ea quædam resurrectio. Nam Dauid, ad declarandam resurrectionem hominum ad immortalitatem, hac similitudine aquilæ vsus est. Sed aquilæ renouatur iuuentus ad breue tempus, non ad immortalitatem: data est enim similitudo, qualis nempe de re mortali, ad rem immortalem vtriusque significandam, non expresse demonstrandam, dari potuit. Sic Augustinus. Equidem, quod increfcere rostro, deficiat aquilam comedendi & bibendi facultas, lego etiam apud Aristotelem in libro 9. de historia animal. cap. 32. cuius sententiam in libro 10. capite 3. his verbis reddidit Plinius. Oppetunt aquilæ non senio, nec ægritudine, sed fame, in tantum superiore accrescente rostro, ut ad uncitas aperiri non queat. Quod autem scriptum est apud Iob capite 39. aquilam e remotissimis & altissimis locis, speculari prædam, ad quam scilicet rapiendâ, maximo impetu seipsam deijciat; declarari & illustrari potest eo, quod scripsit Plinius eodē illo loco, quem proxime posui. Superest, inquit, Helixætos, est autem species aquilæ, clarissima oculorū acie, librans ex alto sese, visoque in mari pisce, præceps in cum ruens, & discussis peccore aquis rapiens.

Verum nonnullas alias similitudinum attingamus. In canticis canticorum, ut denotetur pulchritudo oculorum sponsæ, comparantur oculi eius oculis columbarum. Ecce, inquit, tu pulchra es amica mea, oculi tui columbarum. & infra capite 5. enarras sponsa pulchritudinem sponsi sui, similiter eius oculos comparat oculis columbarum. Oculi eius, inquit, sicut columbæ super riuulos aquarum, quæ lacte sunt lotæ, & resident iuxta fluentia plenissima. Sed quam vim & sententiam habet ista similitudo? Nimirum significantur oculi simplices, sine fuco & dolo: nam Christus Dominus excellentiam simplicitatis præcipue tribuit columbæ, cum dixit Matth. 10. Estote simplices sicut columbæ. & capite

Locus psal.
102. quomo-
do renoue-
tur iuuetus
aquilæ.

Figmentum
Hebræorū.

Augustinus.

Locus Can-
ticorū cap.
4. & verode
oculis co-
lubarum.

capite 5. eiusdem: *§ si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit.* *§* An potius oculi columbini significant oculos minime vagos & lasciuos, sed pudicos & castos? Etenim periti rerum naturalium, præcipuâ quandam in columbis obseruarunt pudicitiam, & mutuam coniugum fidem. Audi quid libro 10. cap. 34. de columbis scribat Plinius. *§* Prima, inquit, illis pudicitia, & neutri nota adulteria. Coniugij fidem non violant, communemque seruant domum: nisi caelebs, aut vidua, nidum non relinquit. Amor vtrique sobolis æqualis: sæpe & ex hac causa castigatio, pigrius intrante femina ad pullos: parturiētī solatia & ministeria ex mare. *§* Aelianus addit præterea lib. 3. ca. 42. si forte impudico amore captū hoc animal, alienam venerē persequatur, ipsum circumfederi ab alijs, marem quidem à maribus discerpis; feminam vero à feminis disperdi. Et hæc lex castitatis, etiam ad turtures pertinet, & ad columbas albas: excepto quod vtramque non occidunt, sed marem tantum perimentes, feminæ mortem quidem remittunt, eam tamen in viduitate reliquam ætatem viuere cogunt.

Sed illa super omnes memoranda, & reliquis in præsens omiſſis, breuiter explicanda videtur similitudo, ex triplici auium genere petita, qua Dauid in psalmo centesimo primo vsus est illis verbis: *§ similis factus sum pellicano solitudinis, factus sum sicut nycticorax in domicilio. Vigilans, & factus sum sicut passer solitarius in tecto.* *§* His tribus similitudinibus indicat Dauid similem se factum auibus foliuagis, auia desertaque loca incolentibus: nimio enim mœrore & angore animi confectum se, fugere hominum consortia, & secreta loca, mœrentibus amica quærere; gaudere tenebris, lugubri carmine delectari, & infomes noctes præcura & tristitia transigere. Verū, quæ auis sit pelicanus, Hebræi se nescire fatentur. Theodoretus & Eutimius tantum dicunt esse auem solitudine gaudentem. Arnobius scribit, eam pasci escis venenatis: Caietanus, similem esse cygno; D. Augustinus, nasci in solitudinibus, maxime in Ægypto, propter Nilum fluium: cetera non esse curiose inuestiganda, vt, quæ sit eius auis figura, quæ membra, quæ vox, qui mores. Græce vocatur *πυκναυος*, sic dicta, quod arbores perforat, cuius auis mentionem facit Aristoteles libro 9. de historia animalium, cap. 10. & eam Theodorus eius interpres plateam appellat, haud dubie imitatus Plinium, qui lib. 10. capite 40. quæ Aristoteles prædicto loco de ea auē tradit, latinis verbis ita reddidit. *§* Platea nominatur auis, aduolans ad eas, quæ se in mari mergunt, & capita illarum morsu corripens, donec capturam extorqueat. Eadem, cum deuoratis se impleuit conchis, calore ventris coctas eas euomit, atque ita esculenta legit, testas excernens. *§* Hanc autem esse auem nominatam in hoc psalmo a Dauide, non improbabilis coniectura capitur ex vocabulo Hebræo *quath*, quod in eo psalmo positum est, petatum ex verbo Hebræo significante idem quod vomere. Neque obstat huic coniecturæ, quod Aristoteles libro 4. de historia animal. capite 12. inter aues gregales numerat grues, olores, & plateas; Dauid autem, vt diximus, significat esse auem foliuagam. Etenim, auctor commentariorum in psalmos, qui præfert nomen Hieronymi (cuius esse illos commentarios, equidem vt in parte non negauerim, sic ex toto, plane abnuo) auctor inquam ille super eo psalmo, duo facit pelicanorum genera, alterum gregatim viuens circa aquas, vespensque piscibus, de quo scilicet locutus est Aristoteles; alterum, quod in solitudine versatur, pasciturque venenatis animalibus, vt serpentibus, & lacertis. Nec illud hic tacendum; vocabulum Hebræum, quod Hieronymus in psalmo 101. vertit pelicanum, in 2. capite Sophoniæ, verti ab eo onocrotalum: cuius auis ingenium belle describit Plinius libro 10. cap. 47. Atque prædicto loco Hieronymus duo facit onocrotalorum genera, similiter vt de pelicanis dictum est. Certe, cum scriptura significare vult terram aliquam incultam & desertā, dicere solet, in ea habitaturos onocrotalos: vt legere licet apud Isaiam capite 34. & Sophoniam cap. 2.

Sed quæ de pelicanis mira narrantur, magis quod à viris grauissimis prodita sunt, quam quod certa putem, hic breuibus prodenda duxi. Augustinus super illo psalmo refert, a quibusdam esse traditum, pelicanum rostro pullos suos occidere, sed mox lugere occisos per triduum: & se ipsum sauciando, sanguinem effundere, quo superfluos pul-

Pudicitia
columbarū.

Locus psal-
mi centesi-
mi primi, de
pellicano.

Quæ auis sit
pelicanus.

Mira de pe-
licano ex di-
uo Augusti-
no, Grego-
rio, & Cas-
siodoro.

A fos pullos reuiuiscere. Idem referens Gregorius super psalmo 5. poenitentiali, affirmat eam esse Philosophorum opinionem. In epistola, quæ scripta est ad Præsidium, quæ nomine Hieronymi prænotata, in quarto tomo eius operum fertur, similia Augustino & Gregorio de pellicano traduntur; nisi quod pullos eius, non ab ipso, sed a serpentibus occisos, ab eo viuificari, dicitur. Cassiodorus super eodem psalmo, de pellicano, nycticorace, & passere, hunc in modum scribit. *§* Pelicanus, auis Ægyptia est, ciconijs granditate corporis consimilis; propterea semper macilenta, quia vt physiologi volunt, tenso per viscera intestino, quicquid escarum accipit, sine discotione transmittit; quo fit, vt paucissimo ciborum succo refecta, proprio adipe minime farciatur. Cuius duplex genus esse dicitur; vnum in stagnis habitans; alterum in desertis locis foliuagum viuens. Nycticorax, latine sonat nocturnum coruum, quem quidam bubonem, alij noctuam esse dixerunt. Hunc sicut diei fulgor abscondit, sic aduentus noctis producit; & contra morem auium, tunc magis vigilare, & escas quærere incipit, cum se ad soporem animantia cuncta componunt. Passer, est auis parua, sed nimia sagacitate sollicita, quæ nec facile laqueis irretitur, nec per ingluuiem ventris, escarum ambitione decipitur. Hæc propter infirmitatem suam, ne aut ipsa a prædatore capiatur, aut foetus eius serpentinis deuorentur insidijs, inter aues vnica cautio- ne munita, ad celsa domorum fastigia concurrat, vt a suspectis casibus reddatur aliena, quæ multis periculis probatur obnoxia. *§* Hæc Cassiodorus.

Sed decet hanc de auibus orationem concludere, velut insigni clausula, celebri phœnicis historia. Legendus est Herodotus libro 2. Plinius lib. 10. cap. 2. Solinus cap. 36. Cornelius Tacitus lib. 5. annalium. Aelianus lib. 6. de historia animalium, capite 57. & complures alij, qui de phœnice, vt maximo auium miraculo, prope incredibilia, scriptis prodiderunt: quæ licet fabulosa nonnullis visa sint, ea tamen antiquissimi & grauissimi patres nostri, minime reiecerunt: quin eius auis exemplo simul & argumento vsi sunt, quo fidem apud Gentiles futuræ mortuorū resurrectioni conciliarent, & astruerent. Extat non inelegans carmen de phœnice, Lactantij nomen præferens. Commemoratur etiam historia phœnicis, ad persuadendam Gentilibus, hominum resurrectionem, in libro 5. constitutionum Apostolicarum capite 8. quod opus superioribus annis, Franciscus Turrianus, nostræ Societatis vir pius & doctus, latinitate a se donatū, eruditissimis scholijs, & commentarijs illustrauit. D. Ambrosius in explanatione psalms 118. super illo versiculo, *§ Clamaui in toto corde meo, exaudi me Domine, iustificationes tuas requiram,* de phœnice ita scribit. *§* Phœnix, coitus ignorat corporeos, libidinis nescit illecebras, sed de suo surgit rogo, sibi auis superstes, ipsa & sui hæres corporis, & cineris sui foetus. *§* Eadem persequitur pluribus verbis in libro 5. hexameron, capite 23. Sed in oratione quam edidit de fide resurrectionis, disertissime phœnicis ingenium, mores, exitum, ac regenerationem, hunc in modum descripsit. *§* Auis in regione Arabiæ, cui nomen est phœnix, rediituo suæ carnis humore reparabilis, cum mortua fuerit, reuiuiscit. Et hoc relatione crebra, & scripturarum auctoritate cognouimus: eam auem quingentorum annorū spatia, vitali vsui habere præscripta: eamque, cum sibi finem vitæ adesse, præfaga quadam naturæ suæ æstimatione cognouerit, thecam sibi de thure, & myrrha, & ceteris odoribus adornare. Completoque opere pariter, & tempore, intrare illam, atque emori: ex cuius mox humore oriri vermem, paulatimque eum in eius auis figuram concreſcere, vsuque formati: subnixam quoque remigio pennarum, renouatæ vitæ officia, munere pietatis ordiri. Nam thecam illam, vel tumulum corporis, vel in cunabulum resurgentis, in qua deficiens occidit, & occidens resurrexit, ex Æthiopia in Lycaoniam vehit, atque ita resurrectione auis huius, locorum incolæ, completum quingentorum annorum tempus intelligunt. Ergo isti aui quingentesimus resurrectionis annus est; nobis millesimus: illi in hoc seculo, nobis in consummatione mundi. Plerique etiam opinantur, quod auis hæc, rogum sibi ipsa succendat, & rursus de fauillis suis, & cineribus reuiuiscat. *§* Hactenus Ambrosij sunt, quæ commemorata fuerunt. Ponam etiam hic verba Tertulliani, vt scriptoris vetustissimi. Is, libro quem scripsit de resurrectione car-

De phœni-
ce.

D. Ambro-
sius.

Descriptio
phœnicis
ex D. Am-
broſio.

Tertullianus,
sic

nis, sic ait. § Accipe plenissimum atque firmissimum huius nostræ spei specimen. Si quidem animalis est res, & vitæ obnoxia & morti, illum dico alitem Orientis peculiarem, de singularitate famosum, de posteritate monstruosum: qui semetipsum libenter funerans renouat, natali sine decedens, atque succedens, iterum phoenix. Vbi iam nemo, iterum ipse: qui non iam, alius idem. Quid expressius atque signatius in hanc causam, aut cui alij rei tale documentum? Deus etiam in scripturis suis: § *Et florebit*, inquit, *velut phoenix*, § id est, de morte, de funere. Vti credas, de ignibus quoque substantiam corporis exigi posse. Multis passeribus antestare nos Dominus pronuntiavit: si non & phœnicibus, nihil magnum. Sed homines semel interibunt, a uibus Arabiæ de sua resurrectione securis. § Hæc Tertullianus. In cuius prædictis verbis, illud obseruare velim lectorem: cum vox Græca *phœnix* ambigua significationis sit (nam & palmam arborem significat, & hanc auem, etiam Latinis dictam phœnicem) quod scriptum est in psalmo 91. § *Iustus ut palma florebit*, § Tertullianum de aue phœnice interpretatum esse; cum tamen de palma fere intelligatur. Et rectius sane. Nam Dauidem eo loci non de aue, sed de arbore loqui, contextum verborum eius consideranti, manifestum sit: ait enim. § *Iustus ut palma florebit, sicut cedrus libani multiplicabitur, plantati in domo Domini*. § Et vox Hebræa, thamar, quæ eo loco ponitur, nusquam in scriptura significat auem, sed ubique arborem palmæ. Tertullianus igitur ambiguitate Græcæ vocis abusus, non recte locum illum Dauidis, de aue phœnice interpretatus est.

Locus psal-
mi nonage-
simi primi
excutitur.

Benedicite omnes bestię & pecora Domino.

Hoc pertinet ad terrestres animantes: quarum quæ grandiores, perfectioresque sunt, præsertim autem quæ visibus hominum maxime inserviunt, vocabulis bestiarum, & pecorum hic significantur. Sed terrestriū animalium duo sunt genera: quædam sunt corpore magna, viribus robusta, sensibusque perfecta, ut equus, leo, elephas: alia parua, infirma, & imperfecta, ut apis, culex, formica. In vtro autem genere spectabilius sit naturæ artificium, pluraque extent, atque illustriora Dei potentia, ac sapientiæ argumenta, difficile iudicium est. Nec mihi sane liquet, mirarine debeam magis dentes apri, antinea: alas gryphis, an cyniphis; caput equi, an locustæ; crura elephantis, an culicis; aquilam, an formicam; leonem, an pulicem; tigris an testudinem. Nisi quod maiorū animalium vberior, & amplior materia, ideoque tractabilior, & naturæ facultati obsequentior, minus naturæ vim & artem facit admirabilem. At in minutis animalibus, quorum exilitas cerni vix potest, tam subtilis, & artificiosa singulorum membrorum figuratio, cunctarumque partium corporis tam apta digestio, atque omnium sensuum tam exquisita distinctio & perfectio, quo inextricabilior, eo mirabilior contemplantibus accidit. Nam ut de vno culice dicam, & sunt alia dictu minor, ubi tot sensus in culice natura collocavit? ubi visum præterdit? ubi gustatum applicavit? ubi odoratum inseruit? ubi truculentam illam, & portione corporis maximam vocem ingeneravit? qua subtilitate pennas annexit? prælongavit pedum crura? disposuit ieiunam caueam uti aluum? auidam sanguinis, & potissimum humani, sitim accendit? telum vero perfodiendo tergori quo spiculauit ingenio? atque ita reciproca geminavit arte, ut fodiendo acuminatum pariter, sorbendoque fistulosum esset? Quos teredini ad perforanda robora, cum sono teste dentes affixit? potissimumque è ligno cibatum fecit? Sed turrigeros elephantorum miramur humeros, taurorumque colla, & truces in sublime iactus, tigrum rapinas, leonum iugas; cum rerum natura nusquam magis quam in minimis mira sit. Salomon quoque in libro prouerborum, capite 30. hoc genus minimorum animalium, imprimis miratur. § *Quatuor*, inquit, *sunt minima terræ, & ipsa sunt sapientiora sapientibus: formicæ populus infirmus, qui præparat in messe cibum sibi: lepisculus plebs inualida, qui collocat in petra cubile suum: regem locusta non habet, & egredietur vniuersa per turmas suas: stello manibus nititur, & moratur in adibus regis*. § In capite autem sexto

Verū in par-
tis animan-
tibus, maius
naturæ arti-
ficium appa-
reat, quam
in magnis.

Pliniana de
scriptio cu-
licis lib. 11.
cap. 2.

A sexto eiusdem libri: § *Vade, ait, ad formicam, o piger, & considera vias, & discite sapientiam: quæ cum non habeat ducem, nec præceptorem, nec principem, parat in æstate cibum sibi, & congregat in messe quod comedat*. § Sane contemplatio formicarum, ingentem facit admirabilitatem. Si quis enim comparet onera corporibus earum, haud dubie fateatur nullis, portione, vires esse maiores: gerunt onera morfu, & maiora, postremis pedibus auerlæ moliuntur, humeris obnixæ. Et his sua quoque rei publicæ ratio, & memoria, & cura. Semina arrosa condunt, ne sursum in fruges exeant e terra: maiora, ad introitum diuidunt: madefacta imbre, ne putrescant, proferunt, atque siccant: operantur & noctu plena luna, cessant interlunio. Tam in opere, qui labor? quæ sedulitas? Et quoniam ex diuerso conuehunt, altera alterius ignara, certi dies ad recognitionem mutuam nundinis dantur. Quæ tunc earum concursatio? quam diligens cum obuijs velut quædam collocutio, atque percontatio? Silices, itinere earum attritos videmus, & in opere semitam factam; ne quis dubitet qualibet in re, quid possit quantulacunque assiduitas. Denique sepeliuntur inter se viuentium solæ, præter hominem.

Sed quia in hoc hymno, maiorum dumtaxat animantium mentio facta est, quam multis rebus hoc genus animalium, diuini numinis potestatem, & prouidentiam declaret, eamque mortales agnoscere, admirari, & prædicare cogat, vnius elephantis, terrestrium animalium corpore maximi, robore valentissimi, sensibus perfectissimi, moribus placidissimi, docilitate sagacissimi, denique duratione viuacissimi, exemplo demonstrabimus. Huius animalis amplitudo corporis, robur, docilitas, sagacitas, & mansuetudo describitur apud Iob capite 40. verbis quidem translatis, sed grauissimis, & magnificentissimis. Et magnitudo quidem corporis tripliciter significatur. Primum ipso nomine, quo eum appellat, dicens: § *Ecce behemoth*. § Nam behema, significat bestiam; behemoth autem, numero multitudinis, significat bestias: & ita nominavit elephantum, quod propter vastitatem corporis, instar multarum bestiarum esse videatur; quasi vnus ipse, complurium bestiarum simul moles corporum, sit complexus. Deinde, hoc ipsum indicat ex magnitudine caudæ, cum inquit: § *Stringit candam quasi cedrum*. § id est, tantam habet caudam, talemque, ut cum eam stringendo, seu intendendo erigit, referat similitudinem cedri, arboris in sublimi, & directo elatissimæ. Pro verbo, § *Stringit*, § Hebræum verbum proprie significat, celeriter mouere, seu agitare. Et reddit hanc sententiam: cauda elephantis eiusmodi est, ut cum ab eo flectitur, & circumagitur, similis videatur cedro a ventis agitata. Nec tamen in tanta cauda, præsidium ei est, muscarum tædio, quibus maxime infestatur, abigendo: sed cum extensus cancellata cute recepit earum examina, repente arctatis in rugas cancellis, comprehensas muscas enecat. Verum, quia elephantis cauda, proportionem tanti corporis, non videtur insignis esse proceritatis; propterea quidam existimarunt, Iob eo loco non loqui de cauda elephantis, sed de membro genitali enormiter magno; nam mox subdit: § *Nervi testiculorum eius perplexi sunt*. § Sane, apud veteres latinos scriptores, vocabulum caudæ, pro virili membro non semel positum, legimus. Adhæc, elephantis magnitudo, copia potus eius declaratur, cum subditur: § *Ece absorbebit fluuium, & non mirabitur: & habet fiduciam quod insuat Iordanis in os eius*. § id est, tantum bibit, ut videatur sibi fluuium etiam Iordanem perennibus aquis abundantem, totum exhaurire, & exorbere posse. Et est oratio hyperbolica, qua significatur, eum propter ingentem corporis amplitudinem, largissime bibere. Pro illo § *Et non mirabitur*, § Hebræice ad verbum est, § *Et non festinabit, seu non accelerabit* § id est, in tantum exhauriet fluuium, ut is bibente elephanto, non festinet cursum suum, sed potius quasi eius hauustu retardatus, tantisper impetum cursus sistat, dum ille bibit. Putant quidam, ad idem ostendendum, pertinere verba illa: § *Sub umbra dormit, in secreto calami, & in locis humentibus. Protegunt umbræ umbram eius, circumdabunt eum salices torrentis*. §

D existit.

Locus ex
prouerbio-
rum capite
sexto, de
formicis,
illustratus
verbis Plin-
ii lib. 11. ca-
pite 30.

Locus Iob
cap. 40. de
behemoth,
id est, de ele-
phanto, fu-
se tractatur

Magnitudo
elephantis.

Copia potus
elephantis.

existimantes, hic subaudiendam esse interrogationem, num, vel, numquid: ut hæc sit perfecta oratio, § Numquid sub arboribus iacet, & sub salicibus? § quasi dicat: tanta est magnitudinis, ut eum arbores sua umbra tegere non possint, ut sub earum umbra delitescere queat, ut ceteræ animantes: nec salices, quæ in torrentibus nasci solent, possunt eum circumquaque tegere. Sed probabilius est, his verbis significari, elephantum fere versari in locis palustribus & aquosis, sicut docet Aristoteles libro 9. de historia animal. capite 46. § Amat, inquit, elephantus amnes: & quanquam non est animal fluuiatile; tamen riparium dici potest. Incedit etiam per aquam, & catenus mergitur, quatenus eius promuscis superat; restat enim per eam, & spiritum accipit, redditque; sed non satis natate, pondere sui corporis potest. § Quod supra dictum est de copia potus elephantum, confirmari potest ex eo, quod scribit Aristoteles libro 8. de historia animalium, capite 9. elephantum vno pastu, modios Macedonicos nouem edere posse: sex autem, vel septem edere modios, in vsu frequenti ei esse. Amphoras aquæ, mensuræ Macedonicæ, quatuordecim vno potu hausisse; & rursus a meridie eiusdem diei, octo, compertum esse. Aliud præterea proceritatis elephantum argumentum, ducitur ex dentium eius magnitudine; quos scribit Plinius libro 8. capite 10. in extremis Africæ, qua confinis Æthiopiæ est, postium vicem in domicilijs præbere; sepesque tum circum ipsa domicilia, tum in pecorum stabulis, pro palis, elephantorum dentibus fieri, Polybium tradere, auctore Gluffa regulo. Non prætermittam hic ponere, quod ad illustrandum hunc locum valeant, verba Iulii Scaligeri, tam vbertate ingenij, & orationis elegantia, quam eruditionis varietate ac subtilitate, hoc seculo insignis, & memorabilis viri. Sic enim ille in eo opere, quod aduersus Cardanum edidit, titulo exercitationum prænotatum, sic inquam, in exercitatione. 204. vbi agit de elephantis, scriptum reliquit. § Vidi ego vnum dentem, me longe proceriorem, Itaque Aloysius Mustus, octonum pedum agnoscit longitudinem. Eorum quoque molem e pondere deprehendas. In Indicis historijs scriptum est, duos elephantum dentes, pependisse pondo trecenta & viginti quinque. Ex eius item animantis vestigio, ceteri corporis vastitatem coniectare licet. Obseruatum enim est, eius lineam dimetientem, esse palmorum trium & pollicis, quanta latitudo tergi, in maximo equo rara est, aut nulla. Igitur senumdenum pedum excedere proceritatem, legimus apud eosdem nauigatores. Notum est ex auctorum fide, Indicos esse maiores Africis: at ijs, qui in insula Maidegasca oriuntur, cedunt Indi. § Hæc Scaliger.

Magnitudo
dentium ele-
phanti.

Iulius Scali-
ger.

Elephantus
quibus reb?
homini si-
millimus sit

Verum quid est illud, quod apud Iob eodem loco dicitur; § Quem feci tecum? § Hoc nempe significat: quem pariter atque te creauit: nam ut hominem, sic elephantum ego condidi. Vel, quem eodem die sexto creauit, quo die etiam hominem feci: cunctas enim animantes terrestres & hominem, creauit Deus die sexto. Vel, quem feci ut habitaret tecum. Nam etsi propter corporis molem & robur, terrificum animal videatur, feci tamen eum ingenio placido, ut facile cicurari, & homini obsequi atque inferuire discat. Vel, quem feci tecum: id est, proximum & simillimum tibi. Omnium enim animantium, simillimus homini est elephantus; nempe ingenij docilitate, sagacitate, memoria, naturali quodam intellectu humani sermonis & morum; etiam sensu quodam humani amoris, gloriæ, ac voluptatis; egregia item, & quæ in hominibus rara est, erga suos nutritios & rectores, fide & beneuolentia. Ut non immerito scribat Aristoteles libro 9. de historia animalium, capite 46. elephantem plurimum valere sensu, ceterisque animantibus sagacitate ingenij antecellere; ideoque permulta humanæ vitæ & consuetudinis officia doceri atque intelligere. Nam & regem adorare discit, genua submittendo, & coronas porrigendo. Et ut scribit Plinius in exordio libri octauo, alienæ religionis intellectu non caret: quippe, transiturus maria, creditur non ante naues conscendere, quam inuitatus rectoris iureiurando

de

A de reditu. Obseruatum est, vnum tardioris ingenij in accipiendis quæ tradebantur, sapius castigatum verberibus, eadem illa meditari noctu solitum. Mutianus ter consul, auctor est, se vidente Puteolis, cum aduerti, e nauis egredi cogentur, territos spatium pontis procul a continente porrecti, ut sese longinquitatis estimatione falleret, auersos retrorsus iste. Agminatim transitori fluuios, pullos suos super dentium eminentias gestant, promiscide, tanquam vinculis ipsos complexi: minores etiam antegredi cogunt, subsequenter maioribus, ut aduersus insequentes terga hostes, extremum agmen firmius, & valentius sit; simul etiam experiendi vadi causa; transeuntibus enim minoribus, facilem quoque maioribus fore transitum apparet. Si autem præirent maiores, fortasse qua illi transeunt, minoribus sine exitio transire non liceret. Adijce, ne maiorum ingressu atterente alueum, crescat gurgitis altitudo, fiatque imperuius, vel exitialis transitus minoribus. Mira sunt, ac pene incredibilia, quæ de eorum fide, & beneuolentia erga suos nutritios, & rectores, memoriæ prodidit Ælianus libro 3. capite 44. & libro 7. capite 32. quorum ego, ne longior sim, commemoratione supersedeo.

Quantum porro sit robur, quantæ vires elephantum, significat illo ipso Iob loco scriptura, cum inquit: § Ossa eius velut fistula æris, cartilago illius, quasi lamina ferrea, fortitudo eius in lumbis eius. § Tantum enim robur inest dorso, & ossibus elephantum (hoc enim per renes intelligere hic oportet: nam & Aquila ibi vertit ὠστων id est, tergus, seu dorsum; Symmachus transulit ἰλαγγων id est, coxendices) ut maximas turres confertas armatis hominibus, in bellis gestent. § Domiti, inquit Plinius, militans, & turres armatorum in hostes ferunt, magnaque ex parte, Orientis bella conficiunt; prosternunt acies, proterunt armatos. § Et Philostratus libro 2. capite 6. § Pugnans, inquit, elephantus onusti turribus, quibus decem, aut etiam quindecim armati homines superstant, qui ex turribus tanquam propugnaculis, in hostes iaculantur, aut arcu sagittas torquent. § Sed maiora de illis memorat historia prioris libri Machabæorum, capite sexto narrans, in exercitu regis Antiochi, fuisse duos & triginta elephantos in bellis exercitatos; & super singulis ligneas turres firmissimas; & in his ingentes machinas bellicas, atque in singulis triginta duos fortes viros desuper pugnantes, præter elephantum magistrum, seu rectorem, Illud quoque mirum, quod narrat Ælianus libro 17. capite 28. Indorum regem belligerantem cum hostibus, habere solitum in exercitu, maximorum & robustissimorum elephantum tria millia, quorum incurfu, hostium muros quatit atque subuertat. Et hoc audiuisse se, Ctesias scribit. Illud autem Babylone vidisse se affirmat, palmas ab elephantis, rectore ipsorum iubente, violentissimo impetu extirpatas. Aristoteles quidem certe libro 9. de historia animalium scribit, euertere ædificia ab elephantis, magnos dentes admouendo; palmas autem fronte eos impellere, & declinare, tum pedibus conculcando prosternere in terram. Hoc tamen tam ingens, tam robustum, & validum animal, minimo suis stridore, seu grunitu terretur: & in tantum odit & auersatur murem, ut si pabulum in præsepio positum, attingi ab eo viderit, omnino fastidiat. Cruciatum in potu maximum sentit hausta hirudine; quæ ipsi animæ canali affixa, intolerando eum torquet dolore.

E Ceterum quam sit elephantus mansuetum animal, & ad capeffendum hominis imperium, obsequiumque præstandum flexibile, multis exemplis & argumentis grauisissimi auctores confirmarunt. Aristoteles libro 9. de historia animalium capite 46. elephantum esse censet omnium animalium mitissimum atque placidissimum; ob idque docilissimum, & multorum humanæ consuetudinis ac disciplinæ officiorum capacissimum. § Elephas, inquit Plinius 4. capite libri 8. homine obuius forte in solitudine, & simpliciter oberrante, clemens placidusque, etiam demonstrare viam traditur. Quod eo mirabilius videri debet, quod insidias homi-

Robur ele-
phanti.

Locus prio-
ris libri Ma-
chabæorum
cap. 6. de ele-
phantis.

Mansuetu-
do & docili-
tas elephan-
ti.

nis maxime formidet. Vestigio enim hominis animaduerso, priusquam homine, A
intremiscit insidiarum metu, subsistitque ab olfactu, circumspiciens, iras proflās, nec
calcans vestigium, sed erutum proximo tradens: ille sequenti, nuncio simili, vsque
ad extremum. Et tunc agmen circumagitur, & acies dirigitur: adeo omnium odo-
ri durat virus illud. Sed vnde illi notitia hominis antea minime visi? Vnde tam im-
mani, & valenti bestię metus hominis? Cur enim vel ipsius conspectum pauca, tan-
to viribus, magnitudine, velocitate, præstantior? In eandem sententiam Philostratus
libro 2. capite 5. hæc scribit. § Elephas maxime omnium ferarum docilis est; &
vbi semel hominis imperio subiectus est, omnia præbet ei obsequia, & ab eo capit
morum similitudinem, gaudetque non secus ac parui canes, ex manu eius cibum capere:
venientemque, sua promiscide complectitur: quin etiam caput intra suas fauces
immittere hominem patitur, tamdiu aperto rictu, hiantequæ ore permanens, B
quoad homini libitum fuerit. § Atque hoc ipsum indicauit sacra scriptura, eo loco
Iob, quem nunc tractamus, cum de elephanto dixit: § Fœnum quasi bos comedet. § &
infra, § Huic montes herbas ferunt: omnes bestię agri ludent ibi. § Quibus verbis signi-
ficat: licet elephas tantæ sit molis, atque roboris, tantoque egeat pastu: quia tamen
non est animal carnivorum, nec ex præda ceterorum animalium victum sibi comparat,
sed simplicissimo vitur cibatu, herbis nempe, frugibus, fructibusque, ceterisque
sponte nascentibus e terra velcens, in modum mansueti & domestici bouis; idcirco
non esse insidiosum, aut metuendum alijs animalibus; quæ non modo non eum
metuunt, sed etiam iuxta ipsum, soluta omni metu, incaute, secureque versantur,
& luscant. Addit Plinius libro 8. capite 7. tantam esse eius animalis clementiam,
aduersus minus valida, vt in grege pecudum occurrentia, manu dimoueat, C
ne quod obterat imprudens; nec nisi lacessitum noceat. Ideoque gregatim
semper ambulat, minime ex omnibus soliuagum. Et qui de elephantis feri sunt,
necdum hominis imperium experti, facillime tamen circulantur; nimirum capti,
hausto hordei succo, celerrime mirificantur. Pergit deinceps eo loco scriptura
ostendere, quam facile hoc animal subijciatur imperio hominis, & ab eo quoquo
modo velit, regatur, dicens: § In oculis eius quasi hamo capiet eum, & in sudibus perforabit
nares eius. § Quæ verba hanc sententiam continent. Etsi elephas, maxima est corporis
proceritate & robore, facillime tamen se domari, & in seruitutem hominis redigi
patitur, præsertim oculis, naribusque percussus. Venatores enim, elephantanti
quem capere volunt, in foueam ad id paratam delapsi, oculos maxime, ac nares, vt
ceteris partibus teneriores, obidque feriri, & dolore affici promptiores, percutiunt. D
Sed superueniente alio, iram aduersus percussores elephantanti simulante, prohibenteque,
ne amplius eum feriant, quin etiam cibum ei gratissimum hordei porrigente, statim
is mansuescit, & sese illi, vt liberatori & benefactori suo, in seruitutem libenter
tradit, sessoremque & rectorem sui, libentissime patitur, Narrat Philostratus libro 2.
capite 5. Apollonio, iuxta Indum fluuium, occurrisse puerum annos non plus tredecim
natum, qui elephanto insidens, summa omnium spectantium admiratione, acriter
stimulis tantam belluam vrgebat, bacillo ipsum quocunque vellet dirigens & agitans.

Longæuitas
elephantanti.

Ad ea, quæ de elephanto tam eximia sunt commemorata, adiungi potest singularis
eius longæuitas. Hunc enim viuacissimum esse omnium animantium affirmat
Aristoteles; & refert tradi a multis, eum ad ducentos, & trecentos annos vitam
prorogare. Mirum est quod narrat Philostratus libro 2. capite 6. vnum quendam
de ijs elephantanti, qui pro rege Indorum Poro, aduersus Alexandrum in bello
propugnauerat, post annos ab eo prælio quinquaginta & trecentos, fuisse inuentum:
& eo cognitum argumento, quod has litteras dentibus insculptas gereret:
ALEXANDER IOVIS FILIUS, AIACEM SOLI.
Illum enim, propter egregiam fidem, quam regi præstiterat, pro eo strenue fortiterque
pugnans, Alexander nominauerat Aiacem, eumque Soli dicauerat. Iuba

A Iuba rex Libyæ, scripto prodidit, Libycos equites elephantanti insidentes, aliquando
pugnasse inter se: & fuisse alteri elephantanti parti, turrim dentibus insculptam, alteri
vero nihil: & illos quidem, qui turrim dentibus consignatam gerebant victos, in
Atlantem montem confugisse: se autem annis post id temporis quadringentis, vnum
ex ijs qui fugerant, cepisse, & insigne turris, dentibus eius impressum inuenisse, quasi
nuper fabricatum, nullaque ex parte consumptum. Cum igitur tam multa sint in
elephanto eximia & singularia, quibus ille alijs animalibus longe præstat; merito di-
uina scriptura illo ipso loco Iob dixit: § Ipse est principium viarum Dei, qui fecit eum: id est,
inter animalia, quæ vocat vias Dei, hoc est, opera Dei, elephantus est initium, id est,
primus: vel, ipse primatum & principatum tenet; siquidem magnitudine, robore, do-
cilitate, mansuetudine, ac longæuitate, ceteris omnibus animantibus longe præcellit:
B atque ob eam causam, ipse, est potentię ac sapientię Dei, naturas animalium con-
templantibus, principale testimonium, ac præcipuum argumentum.

Benedicite filii hominum Domino.

LIÆ res in hoc hymno hæctenus commemoratæ, vna solum ratione
Deum benedicere, seu laudare possunt: quod nimirum ipsarum naturas, vires,
operationes, effectusque scrutantibus, vberem laudandi Dei, earum omnium conditoris
atque rectoris materiam, suppeditant. At homo, non hac tantum ratione, sed alio
præterea sublimiori & excellentiori modo, Deum benedicere potest. Solus quippe rerum
omnium corporatarum Deum cognoscere, admirari, amare, mente pariter atque ore
laudare, pio cultu venerari, debitis obsequijs eius voluntati obedire, præclarisque factis ac
meritis, beatissimum eius conspectum, quo summum hominis bonum continetur,
promereri potest. Atque eo ipso, quod habet homo commune cum alijs rebus corporeis,
eas omnes longe superat. Alijs namque rebus, solos angelos excipio, vnum duntaxat
genus bonorum, quæ naturalia bona appellare licet, Deus impertinit; hominem
vero quinque bonorum generibus instruxit, ornauit, & ad summum honoris, &
glorię fastigium extulit. Principio, sunt in homine bona naturalia, ea dico bona,
quæ ad humanæ naturæ integritatem, conseruationem, decorem, perfectionem, &
naturalem quandam hominis felicitatem pertinent: quæ tanto præstantiora sunt
naturalibus bonis, aliarum rerum ratione carentium, quanto rationalis natura,
præstat rationis experti. Sunt deinde bona quædam propria hominis, sed
humana; scilicet, quæ hominum solertia, studio, & industria comparantur:
vt sunt virtutes morales, omnesque scientiæ, tam speculatiuæ, quam practicæ,
& item artes, ac mira hominum inuenta & opera. In tertio genere bonorum,
locanda cenfeo, quæ Theologi supernaturalia, & diuinitus infusa nominarunt,
singulari Dei munere homini supra naturalem eius facultatem gratuito donata;
cuius generis numerantur, fides, spes, charitas, omnesque virtutes a Deo
infusæ: denique ea, quibus consequimur remissionem peccatorum, iustique &
sancti efficiamur, nec modo amici, sed etiam filij Dei nominamur, & sumus.
Ad quartum genus bonorum, pertinent cælestia & diuina bona, in cælis a Deo,
diligentibus ipsum præparata, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor
hominis ascenderunt. E Ad quintum genus bonorum, equidem refero donum
illud Dei, omnium bonorum, quæ diuinitus possunt hominibus dari,
longe maximum: illud dico donum, immensi amoris Dei erga homines
clarissimum testimonium, quo Deus miserimum hominis statum miseratus,
de cælo misit in terras filium suum humana indutum carne: eumque
voluit, quo immortalem perditum homini salutem & dignitatem restitueret,
post multos, duroseque toleratos labores, in finem, acerbissimam crucis mortem
oppetere: ipseque filius suam personalem subsistentiam, quo munere nihil
maius, aut æque magnum a Deo dari potest homini, cum natura humana a se
assumpta, communicare voluit: ita vt persona Verbi, quæ fuerat ex æternitate
subsistens in natura diuina, ex N 3 tempore

Quinque genera bonorum homini a deo data.

tempore subsisteret etiam in natura humana, tanta duarum naturarum, diuinæ & humanæ, in vna Verbi persona cōiunctione, vt idem esset verus Deus, & verus homo: vt quæ propria Dei sunt, verè attribuerentur homini, & quæ hominis sunt, licet ab ipsa Deitate sint per se remotissima, vere tamen de Deo dicerentur.

Locus Ioannis cap 3.

Huius doni diuini magnitudinem, ipse filius Dei, in eo sermone quem habuit cum Nicodemo, his paucis verbis commendare, & exaggerare voluit. *§ Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret; vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. § Crescit sane apud homines doni alicuius æstimatio, his octo modis. Etenim, pluris tanto fit apud homines quod alicui datur, quanto vel donum ipsum per se maius est; vel danti carius & pretiosius est; vel minori eius emolumentum datur; vel datur maiori amoris significatione; vel quanto maior est qui dat, nobilitate, sapientia, diuitiis, potentia; vel quanto minus debet ei, cui dat; vel quanto indigniori dat; vel denique quanto, quod datur, accipienti optabilius, vtilius, aut gloriosius accidit. Hæc omnia in eo Dei dono quod diximus, vsquequaque perfecta licet inuenire. Dedit autem homini Deus similitudine naturæ humanæ assumptæ, amabilior fieret homini; & homo iure cognationis cum Deo contractæ, fidentior ac fidelior esset Deo. Dedit etiam nobis filium suum, vt magister noster esset cælestis doctrinæ, exemplar perfectæ vitæ, imperator spiritalis militiæ, index & dux, rectæ atque compendiarie viæ, quæ ducit ad cælum, alimentum immortalitatis, pretium nostræ redemptionis, hostia diuinæ placationis, mediator & pacificator Dei & hominum; cuius ex mortuis resurrectio, & ascensus in cælum, argumentum & specimen esset, futuræ resurrectionis & ascensionis in cælos, homini a Deo promissæ. Denique, vt quia verbum caro factum est, homo, qui carne & spiritu constat, eo coram cernendo fruendoque, consummata corporis pariter atque animi felicitate potiretur.*

Locus psalms octauo la te explicatus.

Tot igitur tantorumque bonorum, quæ Deus partim homini iam dederat, partim suo tempore daturus erat, consideratione, æstimationeque stupefactus Dauid, tenere se non potuit, quin psalmo octauo exclamaret: *§ Domine quid est homo quod memor es eius? aut filius hominis, quoniam visitas eum? Minuisti eum paulo minus ab angelis: gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum. § Prædicat in eo psalmo Dauid magnificentiam Dei, quæ mirabiliter splendet, cum in aliis rebus ab ipso creatis, tum maxime in homine, quem Deus præ ceteris honore & gloria decorauit, omniumque rerum corporalium principem constituit. Quoniam autem Christus Dominus non modo verus homo fuit, sed fuit etiam omnium hominum caput & rex, super omnes homines tam naturalibus, quam supranaturalibus bonis a Deo cumulatus, hinc necessario efficitur, vt quæ in hoc psalmo de hominis dignitate, & gloria in commune dicuntur, ea multo verius & excellentius Christo, quam vlli aliorum hominum conueniant. Quo licet intelligere, rectissime Salvatore nostrum, psalmi huius illum versiculum, vt refert Matthæus capite 21. *§ Ex ore infantium, & lactentium perfecisti laudem* § velut ad se pertinentem, commemorasse: Paulum etiam in prioris epistolæ ad Corinthios capite 15, illam sententiam Dauidis, *§ Omnia subiecisti sub pedibus eius* § & item illa verba, *§ Minuisti eum paulo minus ab angelis, &c.* § in 2. cap. epistolæ ad Hebræos verissime de Christo esse interpretatum. Nos tamē in præsens, verba Dauidis, de hominis in vniuersum dignitate, explanabimus.*

Sed quomodo intelligendū est, hominē esse diminutū paulo minus ab angelis? Pro illo, *§ paulo minus*, § Græce est *βραχύν*, quod latine sonat, breue quid, vel, paruū quid: re ferri enim potest ad paruitatē vel tēporis, vel ipsius rei. Et ad paruitatē quidē tēporis, videtur retulisse D. Thomas, in explanatione eorū verborū, affirmans, hominē minore esse angelo dupliciter: mente quidē, quia verū intelligit cū discursu, angelo, simplici intuitu omnia intelligente; corpore autē, quod angelus omnino est incorruptibilis, homo vero propter corpus est mortalis. Sed vtraque hæc differentia ad paruū tempus durat. Namque post hanc vitam & felicissimam hominum resurrectionem, non solum omnia cognosceret homo sine discursu; sed etiam ipso corpore, dono incorruptio-

A

B

C

D

E

ptionis affecto, in totum erit immortalis. Græci interpretes, & multi de Latinis, referunt ad corpus hominis: dicunt enim hominem animo, qui rationis & intelligentiæ capax est, parem esse angelis; minorem autem propter corpus, cui consociatus & conexus est animus; corpus autem paruū quid æstimari debet comparatione animi. Mihi sane illa quoque placet interpretatio: si spectetur in hominē & angelo vtriusque natura, & bona naturalia, proculdubio minor angelis est homo: sin autem spectetur gratia, & dona gratuita atque supernaturalia, non est homo minor angelo. Si quidem vt sint multi homines beati, inferiores angelis; multi tamen sunt illis pares; quidam etiam omnibus illis superiores: id quod de Christo Domino, & sanctissima eius Matre dubitari non potest: nullus autem angelorum est, qui cunctis hominibus beatis antecellat. Quoniam autem natura exiguum quid est, si cum diuina gratia, & cælesti gloria comparetur; propterea vere dictum est, hominem paulo minorem esse angelis.

Sed quis est honos & gloria, qua Deus hominem coronauit? Declaratur hoc in capite 17. Ecclesiastici. *§ Deus, inquit, creauit de terra hominem, & secundum imaginem suam fecit illum, & secundum se vestiuit eum virtute: dedit illi potestatem eorum quæ sunt super terram. Posuit timorem illius super omnem carnem, & dominatus est bestiarum & volatiliū: consilium & linguam, & oculos, & aures, & cor dedit illi excogitandi; & disciplina intellectus repleuit illum. Creauit illi scientiam spiritus, sensu impleuit cor illius. §* His verbis duæ res significantur, quibus singularis hominis dignitas & gloria maxime continetur. Altera est, quod homo sit ad imaginem Dei factus; altera vero, quod imperium ei datum sit in omnes animantes. Vtrumque Moses eadem oratione complexus est, cum in exordio libri Geneseos Deum inducit ita loquentem: *§ Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, & præsit piscibus maris, & volatilibus cæli, & bestiis, vniuersæque terræ, omnique reptili, quod mouetur in terra. §* Dei porro imago, in hominis animo potissimum expressa est, & in eo præcipue posita, quod vt Deus, sic animus noster sit incorporeus & immortalis, potensque intelligēdi omnia, & libero pollens arbitrio, eiusdemque capax felicitatis, qua Deus ipse beatus est. Ex quo fit, vt homo cunctarum animantium, iure optimo dominus, & quasi rex constitutus sit. Et hanc fortasse regalem dignitatem vt significaret Dauid, vt voluit verbo coronandi, dicens: *§ Gloria & honore coronasti eum? §* Siquidē corona, regiū est insigne. Quanquā verbū coronandi, secundū phrasim hebraicā, plerunque in scriptura significat, vndique ad similitudinē coronæ circū dare aliquē, vel vndique circūtegendo eū, & a malis omnibus seruando; vel omni ex parte eum bonis replendo & cumulando.

Prioris exemplū habes in psal. 5. *§ Scuto bonæ voluntatis tua coronasti nos* § id est, tua bona voluntate, vt firmissimo scuto nos vndique protexisti, ab omnibus incommodis & malis seruando. Posterioris vero exemplum est in psalmo 102. *§ Qui coronat te in misericordia, & miserationibus. §* id est, qui te sua benignitate circumdat, bonorum suorum copia, omni ex parte animum tuum replens, & cumulans. Vnde subditur: *§ Qui replet in bonis desiderium tuum. §* Similiter igitur hoc loco, illud *§ Gloria & honore coronasti eum, §* forte significat, hominem non aliquatenus, vel mediocriter, sed vsquequaque & eximie, gloria & honore fuisse à Deo ornatum, atque cumulatum.

Iam vero, quod sequitur, *§ Et constituisti eum super opera manuum tuarum, §* indicat, præter angelos, quibus dictum est minorem esse hominem, ceteris omnibus præsidere, ac dominari hominem. Sane, cælum ipsum non est ita subiectum potestati & imperio hominis, vt possit eo vti pro arbitrio suo, quale scilicet imperium habet in animantes: de quo imperio intelligendum est quod subiicitur: *§ Omnia subiecisti sub pedibus eius. §* Quapropter mox id confirmat Dauid, animantium duntaxat exemplo. At enim, licet hac ratione cælum non sit homini subiectum, duplici tamen alia ratione subiaceret homini. Tum, quod cū cælū per se sit inanimatum, nedum ratione carens, rationali natura multo inferius atque ignobilius esse necesse est: tum etiā, quod cælos omnes & astra fecit Deus, in vsum & commoditatē hominis, eiusque ministerio & seruitio addixit. Quod certe conceptis verbis testificatus est Moses, cum in 4. cap. Deuteronomij, ea ratione probat astra non esse hominibus adoranda, quod ea Deus creauerit in ministerium

Locus libri Ecclesiastici, cap. 17.

Duabus in rebus positam esse, naturalem hominis dignitatem atque gloriam.

Quid sæpe in scriptura significet verbum coronare.

Quomodo cælū, et fit, & non sit subiectum homini.

sterium cunctis gentibus, quæ sub cælo sunt. Cum igitur homo tam multis, & præclaris a Deo muneribus donatus fuerit, ne ingratiſſimus sit tantorum bonorum largitori, decet profecto, vt Deum quanto maximo potest studio, ac religione colat ac veneretur; eiusque iussa diligenter exequatur, nec vlllo tempore laudes ipsius, ore pariter ac mente prædicare intermittat. Ad quod laudationis officium, tres illi iuuenes nos inuitarunt, dicentes: *§ Benedicite filij hominum Domino. §*

Benedicat Israel Dominum, laudet & superexaltet eum
in secula.

A **Q**UO profecto est, vt quo pluribus quisque, ac maioribus à Deo beneficijs auctus & ornatus est, hoc sit Dei colendi laudandique studiosior, ac diligentior. Quo circa, Hebræam gētem, super omnes mundi nationes, a Deo amatam & honoratam, ceteris quoque gentibus, in colenda pietate, & capessendis Dei iussis, laudibusque concelebrandis, frequentiore & feruentiore esse oportebat. Merito igitur tres illi iuuenes auctores huius hymni, cum omnes mortales ad laudandum Deum inuitassent, specialiter nunc gentem suam, ad eius nominis & maiestatis prædicationem hortantur. Ac fuisse quidem Hebræorum singulari quadam ratione ac providentia rectorem, pastorem, & protectorem Deum, multifariam in sacris litteris testatum & confirmatum legimus. Sane, D. Paulus in 9. capite epistolæ, quam scripsit ad Romanos, complures Hebræi populi prærogatiuas strictim attigit, cum ita scripsit: *§ Optabam ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israelitæ, quorum adoptio est filiorum, & gloria, & testamentum, & legislatio, & obsequium, & promissa, quorum patres, ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula. Amen.*

Decem prærogatiuæ gentis Hebrææ

Verum ex sacris litteris, decem Iudaici populi prærogatiuas colligere possumus. Prima prærogatiua est, quod posthabitis, & quasi despectis omnibus alijs mundi nationibus, vna gens Hebræa fuerit a Deo electa, vt peculiaris esset Dei populus; & qui est Deus omnium, peculiari ratione eius gentis Deus ac Dominus esset. Declarauit hoc Deus per Moſen Iudæis, cum hæc illis denuntiari verbis suis iussit, Exodi 19. *§ Vos ipsi vidistis que fecerim Aegyptijs, quomodo portauerim vos super alas aquilarum, & assumpserim mibi. Si ergo audieritis vocem meam, & custodieritis pactum meum, eritis mibi in peculiū de cunctis populis: mea est enim omnis terra, & vos eritis mibi in regnum sacerdotale, & gens sancta. §* Et in capite 7. Deuteronomij hæc locutus est Iudæis Moſes: *§ Te elegit Dominus Deus tuus, vt sis ei populus peculiaris, de cunctis populis qui sunt super terram. Non quia cunctas gentes numero vincetis, vobis iunctus est Dominus, & elegit vos, cum omnibus suis populis pauciores: sed quia dilexit vos Dominus, & custodiuistis iuramentum, quod iurauit patribus vestris. §* Secunda prærogatiua, solus omnium gentium populus Iudaicus, quondam habuit veram Dei notitiam, verumque Dei cultum, ac religionem, ceteris omnibus in densissima errorum, maxime autem idololatriæ, caligine iacentibus. Quamobrem in 24. capite Ecclesiastici, inducitur diuina sapientia narrans, se quamuis omnia condiderit, omniaque regat & gubernet; in solo tamen Hebræo populo habitare ac requiescere. Tertia, in hac sola gente, vsque ab exordio mundi ad Christi aduentum, integra Dei fides, & religio conseruata est. Quarta, penes Iudæos fuere diuini libri, & diuinæ scripturæ, quibus altissimarum rerum mysteria, & secretissima Dei consilia velut consignata seruabantur. Quam vberes autem & salutare fructus, ex diuinis litteris percipere liceat, ostendit Paulus in 15. capite epistolæ ad Romanos, cum dixit: *§ Quæcumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt; vt per patientiam, & consolationem scripturarum, spem habeamus. §* Et in 3. capite posterioris epistolæ ad Timotheum, hortatur ipsum, vt vacet lectioni sacrarum litterarum, quas ab infantia didicerat. *§ Quæ te, inquit, possunt instruere ad salutem, per fidem, quæ est in Christo Iesu. Omnis enim scriptura diuinius inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, vt perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus. §* Quinta, sæpe numero

A mero Deus huic populo præsentiam suam edēdis oraculis, reddēdis responsis, dan-
dis promissis, vlciscēdis eius hostibus, propulsandis periculis, crebrisque faciendis miraculis declarauit. Sexta, non raro ad eum populum summis liberandum angustijs, ad erudiendum, docendumque cælestium rerū mysteria, ad sua ei consilia & arcana indicanda, denique ad eum etiam apud exteras, & barbaras nationes magnificandum, atque nobilitandum, non prophetas modo, aliosque eximios viros, sed ipsos quoque angelos misit, seque eius gentis acerrimum esse defensorem, vigilatissimum rectorem, ac tutissimum protectorem, beneuolentissimumque patrem, clarissimis sæpe argumentis demonstrauit. Septima, huic soli omnium gentium, legem dedit a se conditam & scriptam, qua videlicet quid ei agendum fugiendumque; quibus ipse ceremonijs ab ea colendus, quibus item moribus, & institutis eius respublica formanda, & administranda esset, subtiliter expresseque præscripsit. Quod Dei beneficium prædicat Dauid in psalmo 147. cum ait. *§ Qui annuntiat verbum suum Iacob, iustitias & iudicia sua Israel. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. §* Et Moſes in capite 4. Deuteronomij exaggerans Iudæis beneficium datæ ipsi a Deo legis, *§ Hæc est, inquit, vestra sapientia, & intellectus coram populis: vt audientes vniuersi præcepta hæc, dicant, en populus sapiens & intelligens, gens magna. Nec est alia natio tam grandis, quæ habeat Deos appropinquantem sibi, sicut Dominus Deus noster, ad est cunctis obsecrationibus nostris. Quæ est enim alia gens sic incluta, vt habeat ceremonias, iustaque iudicia, & vniuersam legem, quam ego proponam hodie ante oculos vestros?*

Octaua prærogatiua Iudæorum fuit, quod ex hac vna gente, diuersis temporibus multi prodire, omni genere virtutum & laudum excellentes: hoc est, vel eximia pietate & sanctitate præstantes, vt Abraham, Isaac, & Iacob: vel intima Dei familiaritate & consuetudine, atque ingentium effectione prodigiorum, perquam insignes, vt Moſes, Iosue, Elias, & Eliseus: vel castitatis, etiam libertati & vitæ ipsi prælatæ, in credibili amore, cultuque omnibus seculis prædicandi, vt Ioseph, & Susanna: vel robore corporis, virumque magnitudine, ac bellica gloria celeberrimi, vt Gedeon, Samson, Dauid, Machabæi: vel excellentia quadam sapientiæ, diuitiarum affluentia, & magnificentia splendore valde memorabiles, vt Salomon: vel rebus maxime aduersis, non solum æquo & patienti animo, sed læto etiam & gaudenti perferendis, summa omnium laude & admiratione dignissimi, vt Tobias: vel diuinorum mysteriorum intelligentia, rerumque multis post seculis futurarum prænotione, ac prædictione admirandi, vt Daniel, & Isaias, ceterique prophetæ: vel denique martyrio illustres, hoc est, morte in tenerima ætate pro diuinorum legum obseruantia fortissime tolerata, gloriosissimi, vt septem pueri, & fratres Machabæi. Nec defuere huic genti etiam feminae, non minus prædictis viris, omni æuo memorabiles, vt Debora, Esther, & Iudith. Nona, solis Iudæis promissus est Messias, ex ipsis naturam humanam sumpturus, cum ipsis in eorum patria familiariter conuersaturus, ipsosque doctrina sua, exemplo vitæ, frequentissimis miraculis, atque innumerabilibus alijs beneficijs ornaturus, & illustraturus. Decima, ex Iudæa & ex Iudæis, lex & doctrina euangelica profecta est ad omnes gentes, & per omnes mundi oras diuulgata, & disseminata. Filii namque Iudæorum fuere Apostoli, qui Ecclesiæ Gentium parentes, fundatores, & doctores fuerunt. Hoc vaticini natus fuerat Isaias capite 2. *§ De Syon, inquit, exibat lex, & verbum Domini de Hierusalem. §* Et Dominus apud Ioannem capite 4. dixit Samaritanæ, *§ Salus ex Iudæis est. §* Et apud Zachariam capite 8. sic legitur: *§ In diebus illis, apprehendent decem homines ex omnibus linguis gentium, & apprehendent sinbram viri Iudæi, dicentes, ibimus vobiscum: audiimus enim quoniam Deus vobiscum est. §* Iam vero si gens hebræa, pro donis a Deo acceptis, perpetuo augustissimum eius numen colere ac venerari, eiusque erga se bonitatem & beneficentiam dies noctesque prædicare debebat: quanto magis id facere oportet christianum populum, in quem, velut effusa Dei benignitate ac munificentia, tot & tanta extant ipsius beneficia, vt cum his, quæ Iudæis a Deo tributa sunt, ea nec numero, nec magnitudine, nec dignitate, nec latitudine, nec vtilitate, nec diurnitate comparari possint.

Multos gentis Iudæorum in omni genere virtutum & laudis, excellentes & admirabiles fuisse.

Bene-

Benedicite sacerdotes Domini Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

VERUMADMODUM Israelitæ præ ceteris gentibus, ita super alios omnes Israelitas, sacerdotes eorū, diuinas laudes prædicare debebant: non solum quod ipsos Deus amplissimis donis & honoribus dignatus fuerat, sed ob eam maximè causam, quod eos aliarum rerum curis solutos & expeditos, quibus nempe omnia, quæ ad victum pertinebant, ex populi oblationibus & muneribus abundè suppetebant, suo cultui & obsequio, diuinisq; precationibus & laudibus destinauerat, atque consecrauerat. Quamobrem eos potissimum David in psalmō 133. prouocat ad celebrandas Dei laudes, cum ait: *Ecce nunc benedicite Dominum omnes serui Domini. Qui statis in domo Domini, in aruis domus Dei nostri, in ecclesiis extollite manus vestras in sancta, & benedicite Domino.* Duplex porro erat munus sacerdotum, & vtrumque præclarum atque perhonorificum. Vnum pertinens ad Deum, quod in laudibus Dei canendis, in adolendo ei incenso, in immolandis hostijs, in offerendis populi muneribus, denique in precationibus, pro salute & incolumitate, pro periculis & delictis suorum popularium, adhibendis, versabatur. Et hoc sacerdotum munus significauit rex Ezechias, cum loquens sacerdotibus, vt in 2. libro Paralipomenon, capite 29. scriptum est, dixit, *Filij mei, nolite negligere: vos elegit Dominus vt stetis coram eo, & ministretis illi, colatisque eum, & cremetis incensum.* Alterum munus sacerdotum, pertinebat ad populum: cuius complures quæstiones & controuersias cognoscere ac iudicare, proprium erat sacerdotum. Quas autem controuersias, sacerdotum arbitrio & iudicio definiri oporteret, indicauit rex Iosaphat ita loquens sacerdotibus, vt legitur in eiusdem libri capite 19. *Omniem causam quæ uenerit ad uos fratrum uestrorum, inter cognitionem & cognationem; ubicunque quæstio est de lege, de mandato, de ceremonijs, de iustificationibus; ostendite eis, ut non peccent in Dominum, & ne ueniat ira super uos, & super fratres uestros.* Hæc mandata, seu monita regis, petita sunt ex eo quod Moses præceperat Hebraeis, vt traditur in 17. capite Deuteronomij, illis uerbis: *Si difficile & ambiguum apud te iudicium esse perspexeris inter sanguinem & sanguinem, causam & causam, lepram & non lepram: & iudicium inter portas tuas uideris uerba uariari, surge, & ascende ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus, ueniesque ad sacerdotes leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore: quæresque ab eis; qui indicabunt tibi iudicij ueritatem: & facies quodcumque dixerint, qui præsumt loco quem elegerit Dominus, & docuerint te iuxta legem eius, sequerisque sententiam eorum; nec declinabis ad dexteram, neque ad sinistram. Qui autem superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo; ex decreto iudicis morietur homo ille, & auferes malum de Israel; cunctusque populus audiens timebit, ut nullus deinceps intumescat superbia.*

Comparatio sacerdotij Iudaici cum sacerdotio christiano.

At enimuero, si sacerdotes Iudaicos, diuinis obsequijs & laudibus tractandis, maxime assiduos, & intentos esse oportebat; quid facere decet Christianæ & Euangelicæ legis sacerdotes; quos nimirum palam est, tantum præstare sacerdotibus Mosaicis, quantum spiritualia corporalibus & carnalibus; cælestia terrenis, humanis diuina, temporarijs æterna præcellunt? Etenim, legale illud sacerdotium, nullam habebat potestatem, nullumque effectum, proprie & perfecte spiritualem; spiritualem dico, talē scilicet, qualis est remittere peccata, conferre gratiam, & hominem spiritualibus bonis aut donare, aut priuare. Id quod ex doctrina B. Pauli euidenter licet argumentari. Is enim in duabus epistolis, quarum alteram scripsit ad Romanos, alteram ad Galatas, grauissimis uerbis & argumentis confirmat, obseruationem legis Mosaicæ, non habuisse vim iustificandi hominem coram Deo. Et in capite 9. ac 10. epistolæ quæ scripta est ad Hæbreos, docet, legales illas ceremonias non profuisse ad emundationem conscientiarum; sed ualuisse tantum ad externam quandam sanctificationem, & emundationem carnis: nec sanguine taurorum & hircorum, aliarumque hostiarum, auferri peccata potuisse. At uero christiani sacerdotium, potestatem habet uere spiritualem, eamque amplissimam, & plane diuinam. Habet enim clauēs, quibus regnum cælorum

Alorum hominibus claudere, & aperire potest; habet potentiam animas ligandi, atque soluendi, tam rato certoque effectu, ut quodcumque soluerit in terra, sit solutum & in cælis; & quodcumque ligauerit super terram, sit ligatum super cælos: habet facultatē consecrandi sanctissimum Christi corpus & sanguinem, conficiendiq; alia sacramenta nouæ legis, quibus remissio peccatorum, & gratia Dei, donaque cælestia digne accipientibus tribuuntur. Habet etiam potestatem, per indulgentias ex thesauro ecclesiæ depromptas, pœnas pro peccatis, iam secundum culpam remissis, uel in hac uita, uel purgatorio igni persoluendas, aut ex parte, aut etiam ex toto remittendi. Denique, potestatem habet, contumaces & rebelles christianos, per sententiā excommunicationis, a fidelium communionē separandi, & spiritalibus Ecclesiæ suffragijs, & auxilijs priuandi. Itaque, ut alia permulta, quæ erāt in populo Iudaico, figuræ quædam atque imagines fuerunt eorum, quæ in christiano populo gerenda erant: ita sacerdotium Iudaicum, tenuis quædam umbra fuit Christiani sacerdotij, futuri nempe, tam dignitate, quam potestate, effectuque longe præstantioris.

B Sed iā tempus est, ut explanationi huius hymni finem imponentes, tandem quartū librū, satis superque hæcenus productū, cōcludamus. Reliqua enim huius cantici, nec obscurā habent ad intelligendū sententiā, nec quicquā, quod a nobis in præfens singulari aliqua tractatione dilatari, & illustrari magnopere desideret. Nisi forte quis putet, illud hoc loco moneri lectore oportere, quod ante nos ab alijs obseruatū & proditū est, hoc canticū, non eadē formulā decantari apud Græcos & Latinos, quæ scriptū est in hoc Danielis uolumine. Etenim, apud utrosq; omittis aliquot uersibus, qui sunt in principio, incipit canticū ab eo uersu: *Benedicite omnia opera Domini Domino.* Deinde apud Danielē pars illa, *Laudate, & superexaltate eum in secula.* toties repetitur, quoties ponitur uerbu illud, *Benedicite;* apud Latinos uero in principio tantū, & in fine hymni canitur, duobus semper uersibus in unum coniunctis. In fine autem cantici additum est *Benedicamus Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, &c.* quod nec apud Danielē legitur, nec a tribus illis iuuenibus dictū fuit. Apud Græcos autem, ijs creaturis, quæ apud Danielē, in duobus uersibus, ad laudē Dei inuitantur, in unum uersum coniunctis, sub uno uerbo *Benedicite* semel posito, semper deinde illud additur: *Laudate, & superexaltate eum in secula.* Præterea in fine cantici a Græcis additur *Benedicite Apostoli, propheta, & martyres Domini Domino, laudate & superexaltate eum in secula.*

Benedicimus Patrem, & Filium, & Sanctum Spiritum Dominum, laudamus, & superexaltamus eum in secula: laudamus, benedicimus, adoramus Dominū, laudantes & superexaltantes eum in secula.

BENE-

BENEDICTI PERERII
SOCIETATIS IESV
COMMENTARIORVM
IN DANIELEM

LIBER V.

CAPVT QVARTVM.

NGO Nabuchodonosor, quietus eram in domo mea, & florens in palatio meo. Somnium vidi quod perterruit me: & cogitationes meae in stratu meo, & visiones capitis mei conturbauerunt me. Et per me propositum est decretum, ut introducerentur in conspectu meo cuncti sapientes Babylonis, & ut solutionem somnii indicarent mihi. Tunc ingrediebatur arioli, magi, Chaldaei, & aruspices, & somnium narraui in conspectu eorum: & solutionem eius non indicauerunt mihi: donec collega ingressus est in conspectu meo Daniel, cui nomen Baltasar, secundum nomen Dei mei, qui habet spiritum Deorum sanctorum in semetipso: & somnium coram ipso locutus sum. Baltasar princeps ariolorum, quoniam ego scio, quod spiritum sanctorum deorum habeas in te, & omne sacramentum non est impossibile tibi: visiones somniorum meorum quas vidi, & solutionem earum narra. Visio capitis mei in cubili meo, videbam, & ecce arbor in medio terrae, & altitudo eius nimia. Magna arbor, & fortis: & proceritas eius contingens caelum, aspectus illius erat usque ad terminos vniuersae terrae. Folia eius pulcherrima, & fructus eius nimius: & esca vniuersorum in ea: subter eam habitabant animalia & bestiae, & in ramis eius conuersabantur volucres caeli: & ex ea vescebatur omnis caro. Videbam in visione capitis mei super stratum meum, & ecce vigil & sanctus de caelo descendit. Clamauit fortiter, & sic ait: succidite arborem, & praecidite ramos eius: excutite folia eius, & dispergite fructus eius: fugiant bestiae quae subter eam sunt, & volucres de ramis eius. Verumtamen germen radicum eius, in terra finite: & alligetur vinculo ferreo & aereo, in herbis quae foris sunt, & rore caeli tingatur, & cum feris pars eius in herba terrae. Cor eius ab humano commutetur, & cor ferae detur ei: & septem tempora mutentur super eum. In sententia vigilum decretum est, & sermo sanctorum, & petitio: donec cognoscant viuentes, quoniam dominatur excelsus in regno hominum, & cuicum-

- A** cuicumque voluerit, dabit illud, & humillimum hominem constituet super ipsum. Hoc somnium vidi ego Nabuchodonosor rex: tu ergo Baltasar interpretationem narra festinus: quia omnes sapientes regni mei non queunt solutionem edicere mihi: tu autem potes, quia spiritus Deorum sanctorum in te est. Tunc Daniel, cuius nomen Baltasar, coepit intra semetipsum tacitus cogitare, quasi vna hora: & cogitationes eius conturbabant eum. Respondens autem rex ait, Baltasar, somnium & interpretatio eius non conturbent te. Respondit Baltasar, & dixit: Domine mi, somnium his qui te oderunt: & interpretatio eius, hostibus tuis sit. Arborem quam vidisti sublimem atque robustam, cuius altitudo pertingit ad caelum, & aspectus illius in omnem terram, & rami eius pulcherrimi, & fructus eius nimius, & esca omnium in ea, subter eam habitantes bestiae agri, & in ramis eius commorantes aues caeli: tu es rex, qui magnificatus es, & inualuisti, & magnitudo tua creuit & peruenit usque ad caelum, & potestas tua in terminos vniuersae terrae. Quod autem vidit rex vigilae et sanctum descendere de caelo, et dicere, succidite arborem et dissipate illam, attamen germen radicum eius in terra dimittite, et vinciaturo ferro et aere in herbis foris, et rore caeli conspergatur, et cum feris sit pabulum eius, donec septem tempora mutentur super eum. Haec est interpretatio sententiae Altissimi, quae peruenit super dominum meum regem. Eiicient te ab hominibus, et cum bestiis ferisque erit habitatio tua, et foenum ut bos comedes, et rore caeli infunderis: septem quoque tempora mutabuntur super te, donec scias quod dominetur excelsus super regnum hominum, et cuicumque voluerit det illud. Quod autem praecipit ut relinqueretur germen radicum eius, id est arboris, regnum tuum tibi manebit, postquam cognoueris potestatem esse caelestem. Quam ob rem rex consilium meum placeat tibi, et peccata tua elemosynis redime, et iniquitates tuas misericordiae pauperum: forsitan ignoscet delictis tuis. Omnia * venerunt super Nabuchodonosor regem. Post finem mensium duodecim, in aula Babylonis deambulabat. Responditque rex, et ait. Nonne haec est Babylon * magna, quam ego aedificaui in domum regni, in robore fortitudinis meae, et in gloria decoris mei. Cumque sermo adhuc esset in ore regis, vox de caelo ruit. Tibi dicitur Nabuchodonosor rex, regnum * transibit a te, et ab hominibus eiicient te, et cum bestiis * feris erit habitatio tua: foenum quasi bos comedes, et septem tempora mutabuntur super te: donec scias quod dominetur Excelsus in regno hominum, et cuicumque voluerit det illud. Eadem hora sermo completus est super Nabuchodonosor, et ex hominibus abiectus est, et foenum ut bos comedit, et rore caeli corpus eius infectum est: donec capilli eius in similitudinem aquilarum crescerent, et ungues eius quasi auium. Igitur post finem dierum, ego Nabuchodonosor oculos meos ad caelum leuaui, et sensus meus redditus est mihi: et Altissimo benedixi, et viuentem in sempiternum laudaui, et glorificaui: quia potestas eius potestas sempiterna, et regnum eius in generatione et generatione.

Inf. 5. f. 2. 1.

Ecc. 3. d. 33

* haec

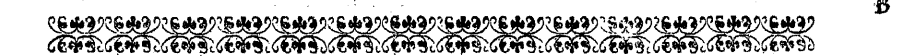
* ciuitas

* eorum

* &

sup. 3. g. 100
Inf. 7. d. 14.

tione. Et omnes habitatores terræ apud eum in nihilum reputati sunt: iuxta voluntatē enim suam facit, tam in virtutibus cæli, quam in habitatoribus terræ: et non est qui resistat manui eius, et dicat ei, quare fecisti? In ipso tempore sensus meus reuersus est ad me, et ad honorem regni mei, decoremque perueni; et figura mea reuersa est ad me: et optimates mei, et magistratus mei requisierunt me, et in regno meo restitutus sum: et magnificentia amplior addita est mihi. Nunc igitur ego Nabuchodonosor, laudo, et magnifico, et glorifico regem cæli: quia omnia opera eius vera, et viæ eius iudicia, & gradientes in superbia potest humiliare.

PONITVR hoc quarto capite, alterum quoddam somnium regis Nabuchodonosor. Is namque vidit in quiete procerissimam, amplissimam, & pulcherrimam quadam arborē: quæ tamē cælestium iussu, tota propemodum excisa est: scilicet, excepta tantum radice, ut rursus renasci ac reflorescere posset. Quo somnio rex, eo magis est perterritus & conturbatus, quod eius intelligentiam, a nullo suorum sapientium percipere potuit. Consultus igitur Daniel respondit, portendi eo somnio miserabile casum, & calamitatē regi impendentē: futurum enim, ut rex, propter suam superbiam atque impietatē, non tantum regni dignitate spoliaretur, sed etiā quodammodo in bestiam transformatus, in cætu, victu, habitu, cultu, habitatione, sensuque, per septem annos, bestiam potius quam hominē referret. Sed futurum, exacto eo tempore, ut rex suorum scelerum intelligens, atque ex animo poenitens, Dei misericordia & gratia impetrata, in pristinam, quin etiam maiorem regni potentiam & dignitatem, restitueretur. Atque hoc ita plane contigit, ut fuerat a Daniele prædictum.

Theodoretus & Lyranus, inchoant historiam huius capitis, ab epistola regis Nabuchodonosor, quæ posita est in calce præcedentis capitis, illis verbis. *§ Nabuchodonosor rex, omnibus populis, gentibus, & linguis, quæ habitant in vniuersa terra. Pax vobis multiplicetur.* Atque hinc ordiuntur illi caput quartum. Sed Chaldaica, Græca, & Latina scriptura, initium faciunt quarti capitis, ab illis verbis. *§ Ego Nabuchodonosor quietus eram in domo mea.* Auctor historiarum scholasticarum, super librum Danielis c. 4. existimat, nec sane, ut videtur, temere, historiam quæ traditur hoc capite, non esse a Daniele scriptam, sed esse epistolam quandam regis Nabuchodonosor: qua ille, quæ sibi contigerant, quo immortalis earum rerum memoria apud posteros conseruaretur, ad omnes, qui suo suberant imperio, perscripsit. Eam regis epistolam, libro suo Daniel inseruit, quo maior & illustrior apud omnes, rei gestæ fides & auctoritas existeret. Sed quoto anno regni Nabuchodonosor euenit, quod in hoc capite narratur? Theodoretus ait contigisse, post miraculum illud trium puerorum, præcedenti tertio capite descriptum: sed quanto tempore post euenit, non expressit Theodoretus. In libro decimo antiquitatum, Iosephus inquit, non multo post illud miraculum accidisse. Ego, nisi mea me fallit coniectura, opinor euenisse hoc, circa trigésimum quartum annum regni Nabuchodonosor. Hoc autem ita colligo. Primo, rex hoc somnium habuit, ipsumque Daniel interpretatus est. Exinde, vno post anno, ut traditur in hoc capite, Nabuchodonosor mutatus est in bestiam; in quo statu, totos septem annos permanit. Quibus exactis, id est, nono anno postquam somnium habuerat, rex & menti & regno restitutus est. Postea, non diu eum vixisse, satis fit verisimile ea coniectura, quia si diutius vixisset, multa sine dubio fecisset insignia, & ad Dei gloriam illustrandam, quam tam disertis & magnificis verbis prædicauerat; & ad promouendam Iudæorum vtilitatem; quæ Daniel, ut alia eius regis facta, in hoc libro prodidisset. Cum igitur post hanc historiam, nihil de eo rege tradatur; magno est argumento, eum postea non diu fuisse superstitem. Quod si hoc somnium contigit nono ante illius regis obitum anno, cum tres & quadraginta annos

De tempore huius somnii.

A cum regnasse constet: hinc plane conficitur, quæ narratur hoc capite de somnio Nabuchodonosor, ea circa trigésimum quartum regni eius annum euenisse.

Sed priusquam in explanationem huius historiarum ingrediamur, illa videtur quaestio pertractanda: an narratio eorum quæ sunt in hoc capite, sit historica; ut vere gesta sint, quæ in eo traduntur: an potius sit parabolica & figurata, aliud quam verba sonant, mystice ac spiritaliter sub illorum verborum figura, intelligendum significans. Tales sunt multæ apud Ezechielem, & apud Ioannem in Apocalypsi narrationes. Fuisse nonnullos, præsertim vero qui erant de secta Origenis, refert hoc loco Hieronymus, qui censuerunt, in huius capitis historia, sub persona regis Nabuchodonosor, parabolice ac figurate describi casum diaboli, ex cælesti felicitate in tartaream miseriam. Hoc illi ad hunc modum probare conabantur. Principio, non semel scriptura sub eiusmodi parabolis, lapsum e cælo luciferi descripsit, scilicet, vel sub persona regis Babylonis, ut apud Isaiam capite 14. vel sub persona principis Tyri, velut apud Ezechielem capite 28. vel regis Assur, sicut apud eundem capite 31. Simili igitur ratione, apud Daniele hoc loco, sub persona regis Nabuchodonosor, eiusdem diaboli casus insinuat. Hoc ipsum præterea confirmant eo argumento; quia, si quæ hoc capite narratur, secundum historicum sensum acciperentur, pleraque dicerentur impossibilia & penitus incredibilia. Quis enim credat, hominem transformari in bestiam? Hoc nempe ad fabulas pertinet poetarum, de Iocis Vlyssis & Diomedis, in bestias auesque mutatis. Quis credat, regem summis delitijs ab ortu suo innutritum, foenum quasi bouem per septem annos comedisse? & toto illo temporis spatio, cum feris in solitudine versatum, nullo ab illis affectum esse detrimento?

B Ad hoc, quærunt isti, an spatio illorum septem annorum, tenuit aliquis regnum Babylonicum nec ne? Nam toto illo tempore nullum fuisse regem, non est credibile: tantum enim imperium, sine rectore regeque tam diu constare non potuisset. Sin autem regem aliquem tunc habuit; non est profecto verisimile, eum postea regi Nabuchodonosor regno cedere voluisse. Ad extremum, sic etiam hoc idem argumentantur: si re vera factum esset quod in hoc capite narratur, id procul dubio per omnem istius regis imperium fuisset diuulgatum. Quapropter, cum multi veterum scriptorum, tum de regno Chaldaico, tum proprie de regis Nabuchodonosor rebus gestis, diligentissime scripserint, ut Berossus, Megasthenes, Diocles, Philostratus, & Alphæus, quos memorat Iosephus libro decimo antiquitatum, & priori libro aduersus Appionem: hi sane, nec rem tam insignem & publicam ignorauissent, nec tam memorabilem mirandamque prætermisissent.

C Verumtamen, nullo modo dubitandum est, omnem huius capitis narrationem, plene historicam esse: & ita rem esse gestam, ut ipsa verba significant. De hoc enim omnium Danielis interpretum, Hebræorum, Græcorum, & Latinorum concursus est sententia. Idemque confirmari potest his argumentis. Sic traditur narratio huius capitis, ut traditæ sunt, quas in prioribus capitibus descripsit Daniel: si igitur illæ sunt historice, hæc similiter historica censenda est. Nam si hæc narratio (ait Hieronymus) non est historica, similiter nec erunt alia: omnia igitur erunt vmbra & fabula. Et vero, in narrationibus diuinæ scripturæ figuratis & parabolicis, interponuntur aliquæ particulae & verba, quibus indicatur, orationem illam non esse historicam sed figuratam: huiusmodi sunt illa, *§ factus sum in spiritu, vel ductus sum, seu raptus in spiritu, vidi in raptu, in visione, in somno,* & alia similia, quæ non raro inuenire est apud Ezechielem, & apud Ioannem in Apocalypsi: quorum tamē in hac narratione nihil reperitur. Solet etiā post orationem parabolicam, subiungi propria eius interpretatio & sententia; aut si non subiungitur, ea tamen ex antecedentibus & consequentibus, non difficulter intelligitur. Deinde, sequenti capite, Daniel grauius reprehendit regem Baltasarē, quod exemplo patris sui Nabuchodonosor, qui ob superbiam regno spoliatus, & mutatus in bestiam fuerat, nihilo ipse cautiore & modestiore, Deique reuerentior esset factus. *§ Tu quoque, inquit, filius eius Baltasar, non humiliasti cor tuum, cum scires hæc omnia: sed aduersus dominatorem cæli eleuatus es.* Quo licet intelligere, historiam quæ narratur hoc capite de Nabuchodonosor, fuisse verisimam:

Quaestio, an quæ narratur hoc capite de transformatione Nabuchodonosor in bestiam, historice, an tantum figurate accipienda sint.

Sententia origenis, sub nomine regis Nabuchodonosor, casum diaboli hic describi.

Refellit superior opinio.

D Quo licet intelligere, historiam quæ narratur hoc capite de Nabuchodonosor, fuisse verisimam:

rissimā: nisi velint isti, etiam quæ illo quinto capite tradantur, ad ineptas & pueriles allegorias detorquere. Quid multa? solis luce clarius est, quæ narratur hoc capite, ad diabolum nullo modo accommodari posse. Dicitur namque Nabuchodonosor habuisse somnium quoddam, eiusque somnij quæsisse intelligentiam de Chaldæis, alijsque sapientibus: at nec somniat diabolus, nec quæ ignorat ipse, ab hominibus doceri potest, ut quibus sit ipse longe solertior & sagacior. Daniel item, in hoc capite vocatur collega regis Nabuchodonosor: eumque Daniel appellat regem suum & dominum suum: dicant igitur isti, quemadmodum Daniel collega fuit diaboli: aut quomodo eum appellauerit regem & dominum suum. Adijce, quod Daniel casum regis miseratus, dixit cupere se, ut ea calamitas quæ regi impendebat, ab ipso auerteretur, & in hostes ipsius transferretur. Hostes autem diaboli, sunt boni & sancti viri: quomodo autem credibile est, Daniele optasse, ut mala & supplicia quibus diabolus iuste punitur, ab ipso transferrentur in seruos Dei? Quid, illud leue est argumentum? Daniele suasisse regi, quo imminetia sibi mala effugeret, ut peccata sua redimeret elemosynis? quod quemadmodum ad diabolum applicari queat, ne fingendo quidem reperiri potest. Denique, post illos septem diuinæ vindictæ annos, dicitur rex Nabuchodonosor, suorum scelerum egisse poenitentiam, & impetrata Dei misericordia, pristinam imperij gloriam recuperasse: quamuis autem sectatores Origenis, inter alios errores, hunc sane absurdissimum tenuerint, dæmonem in fine mundi, supplicij inferni liberatum iri, saluumque fore: at tamen eum errorem anathematizat Ecclesia catholica, & theologi docent, peccatum diaboli, esse omnino impoenitibile atque irremissibile.

Solutio argumentorū

C Sed dissoluenda sunt istorum argumenta, quæ supra posuimus: nō enim operosum erit ad ea respondere. Ad primum, ita respondendum est: in illis locis Isaia & Ezechielis, ea dicuntur de regibus Babylois, Tyri, & Assur, quæ vere illis secundum historiā conueniebant: eademque secundum allegoriam, aptissime quadrabant in luciferum, de quo illi prophetarum loci, sunt a Doctoribus interpretati. At uero, quæ in hoc capite narrantur, secundum istos, nullo modo regi Nabuchodonosor conueniunt secundum historiā: secundum nos autem, eadem, ne mystice quidem & figurate ad diabolum accommodari possunt. Quo circa, longe diuersa est ratio eorū, quæ hic narratur de Nabuchodonosor, & eorum, quæ ab illis prophetis, de prædictis regibus sunt tradita. Ad secundum, qua ratione sit respondendum, manifestum erit ex his quæ infra dicemus, cum ostendemus, quæ dicuntur in hoc capite regi Nabuchodonosor contigisse, ea nec fuisse impossibilia, nec videri debere cuiquam incredibilia.

Cur hæc tã mirabilis historia, a Gentilibus non sit memoriæ prodita.

D Ad tertium argumentum, quia maiorem ceteris vim habet, & difficultatem inuoluit explicatu dignissimam, paulo fufius respondendum est. Sex autem modis responderi posse arbitror. Principio, inualidam esse dico, eam rationem argumentandi, qua probatur, quod traditur in sacris litteris, propterea videri dubia: fidei & auctoritatis, quia non sit ab externis scriptoribus memoriæ proditum. Nam si ad hanc normam exigere velimus, sacrorum librorum auctoritatem, multa profecto, quæ sunt in diuinis litteris certissima, erunt in dubium vocanda; ut de quibus apud Gentiles auctores, nulla sit mentio: huiusmodi sunt, prodigia illa solis, tempore Iosue, & regis Ezechia facta; historia Iudith, Esther, & Machabæorum. Postea, responderi potest: diaboli calliditate & malitia esse factum, ut hæc non scriberentur a Gentilibus: tum ne auctoritati sacrarum litterarum, accedens testimonium Gentilium, faceret diuinam scripturam, etiam Paganis valde probabilem; atque ea ratione illi ad cognitionem & cultum veri Dei adducerentur: tum, ut sacra historia carens Gentilium testimonio, etiam Christianis, parum tamen in fide firmis, suspecta & dubia redderetur. Deinde, non temere diceret, qui responderet; fuisse quidem a Chaldæis hæc historiā suis in annalibus conditam, & monumentis litterarum consignatam; sed ea tamen monumenta, vel lōginquitate vel iniuria tēporū, vel toties capta, direpta, vastataque Babylone, intercidisse. Quamobrem, non est mirandū, historiā huius facti, ad notitiā Græcorū, qui eam nō aliunde quam ex annalibus Chaldæorū petere poterant, non peruenisse.

Ad hæc,

A Ad hæc, illud quoque responderi potest, non latuisse scriptores gentiles hanc historiā; nec eam tamen ipsos scribere voluisse: vel quia non credebant veram, sed poetarum fabulis similem: vel inuidia odioque Iudaici nominis & religionis, eam suppressi, quam publicari maluerunt: vel denique arbitrati sunt, non fuisse illud miraculum, aut diuini numinis vindictam, sed vel magicis incantationibus, & veneficij esse factum: similiter ut in primitiua Ecclesia solebant pagani, christianorum miracula calūniari: vel regem illum ex nimio aliquo corruptoque humore melancholico, alione graui & vehementi morbo, in amentiam & furorem esse versum; nam & alijs simile quippiam contigisse nouerant. His addi potest quintum responsum: esse id factum summo Dei consilio & prouidentia: scilicet, ne res sacras, admixtis fabulis, & mendacijs, scriptores gentiles contaminarent, & fabulosas efficerent; sicut fecisse cernimus Platonem, qui nonnulla furatus ex sacris libris, ea multis figmentis & erroribus inquinauit. Atque hac ratione Seuerus Sulpitius in libro secundo sacre historiæ, ad similem quæstionem, quæ de historia Iudith poterat obijci, respondit: ita enim scribit. Ceterum illud nemini mirum esse oportebit, quod scriptores secularium litterarum, nihil ex ijs quæ sacris voluminibus scripta sunt; attigerunt; Dei spiritu prauulente, ut incontaminata ab ore corrupto, & falsis vera miscente, intra sua tantum mysteria, diuina contineretur historia, quæ separata a mundi negocijs, & sacris tantum vocibus proferenda, permisceri cum alijs, velut æquali sorte non debuit.

Seuerus Sulpitius.

C Sed quàm infideliter ac mendaciter, gentiles scriptores sacras historias prodiderint, licet animaduertere in historia Iudaicarum rerum, quam attigit Cornelius Tacitus, Appion, Possidonius, & alij quos memorat Iosephus priori volumine contra Appionem. Verum, instar omnium, vnus Iustinus, eius rei argumentum simul & exemplum esse potest. Namque in libro trigesimo sexto, breui oratione describens, gentis Iudæorum primordia & incrementa, tot pene in sua narratione errores admisit, quot posuit verba. Quos errores, non alienum duxi, nec ingratum lectori, vel tantum percensendo, hic commemorare. Primus error, ait originem Iudæorum esse ex nobilissima Syria vrbe Damasco; genus autem a Syria regibus, & regina Semiramida. Secundus error, in Damasco, primo regnasse Damascum regem; post hunc, Abraham, Mosem, Israelem, etiam inibi fuisse reges. Tertius, Israeli decem fuisse filios, quibus ille populum in decem regna diuisit, omnesque ex nomine Iudæ, qui post diuisionem decesserant, Iudæos appellauit, cuius etiam ab omnibus memoriæ coli iussit: eius autem portio omnibus alijs accesserat. Quartus, filiorum Israelis, minimum natu fuisse Ioseph: hunc magicas artes in Aegypto doctum, scientiam interpretandi prodigia & somnia, primum condidisse. Quintus, huius filium fuisse Mosem, quem propter scabiem & pruriginem, quæ late grauitate in Aegypto grassabatur, Aegyptij cum omnibus ægris, ne ea pestis ad plures serperet, Aegypto pepulerunt. Sextus, quoniam autem Moses in deserto cum suis exulibus fame sitique fatigatus, die septimo esset eo malo releuatus, propterea septimum quemlibet diem, more gentis appellatum fabbatum, in omne æuum ieiunio sacrauit. Septimus, quoniam metu contagionis, pullos se Aegypto meminerant Iudæi, ne eadem causa inuisi apud incolas foret; cauerūt, ne cū peregrinis cōmunicarent: quod ex causa factū, paulatim consuetudo in disciplinam religionemque conuertit. Atque hæc quidem omnia quæ adhuc ex Iustino memorauimus, ex ipsis sacris litteris patet esse falsa. Octauus error, post Mosem, etiam eius filius Aruas sacerdos sacris Aegyptijs, mox rex creatur: semperque exinde hic mos apud Iudæos fuit, ut eosdem & reges & sacerdotes haberent. Quorum iustitia, religione permixta, incredibile quantum coaluere. Sed errat Iustinus. Nam ut ijdem essent principes seculares, & pontifices Iudæorum, tempore Machabæorum primum fieri cœptum est. Præsertim autem principatu Aristobuli, qui, ut refert Iosephus libro decimotertio antiquitatum, primus Iudaicum principatum summo pontificatui coniunctum, in regni formam vertens, diadema sibi imposuit: annis post reuerfionem Iudæorum, ex Babylonica captiuitate in Iudæam, 480. Nonus error, Xerxes Persarum regem, primum omnium domuisse Iudæos. Atqui, nec Xerxes Iudæis bellū

Quam multa peccauerit Iustinus, in historia rerum Iudaicarum.

D intulit

intulit: quippe qui iam inde vsque a Cyro, primo Persarum rege, Persico imperio semper fuerant subiecti: & plus centum quinquaginta annos ante Xerxem, Chaldaeorum rex Nabuchodonosor, ter iam domuerat Iudaeos, grauique subegerat & afflixerat seruitute. Verum de Iustini erroribus, circa historiam rerum Iudaicarum, ita dictum sit.

Memorabilis historia.

Aristeas, cuius hodieque libellus exstat de translatione septuaginta interpretum, refert, atque hoc ipsum commemorat Iosephus libro 11. antiquitatum, & Eusebius lib. 8. de preparatione euangelica, Ptolomaeum Philadelphum, secundum Aegypti regem post Alexandrum, quaesivisse ex Demetrio Phalereo, quem ille instruenda bibliothecae praefecerat, cur graeci scriptores, nullam de historijs & monumentis Iudeorum mentionem fecissent: respondisse autem Demetrium, tentasse quidem id facere Theopompum, & Theodectem nobiles imprimis scriptores, & quaedam ex monumentis Iudeorum inseruisse scriptis suis: sed mox tamen luisse poenas temeritatis: illum enim amentia, hunc caecitate diuinitus percussum. Sed postea, causam mali sui agnoscens, & ex animo dolens, placato Deo, sanitati esse restitutos. Alios igitur, istorum exemplo deterritos, Iudeorum scripta ritusque vsurpare non esse ausos. Sic Aristaeas. Sextum & extremum responsum, hoc accipe. Apud scriptores ethnicos, extare etiamnum nonnulla huius historiae vestigia, tenuiter quidem illa, & subobscurè impressa, sed vestigia tamen. Etenim, apud Eusebium libro nono de preparatione euangelica capite ultimo, Alphaeus scriptor Graecus & perantiquus ait, Chaldaeos in suis annalibus prodidisse, regem ipsorum Nabuchodonosor, cum maxime floreret eius imperium, subito furore diuinitus correptum, magna voce exclamasse: futuram vobis, o Chaldaei, praenuncio calamitatem, quam nec Belus vester, nec vlla Deorum vis auertere poterit. Veniet Persa semiasinus, qui vobis iugum seruitutis imponet. His atque alijs huiusmodi dictis, repente ex oculis omnium euanuisse. Haec Alphaeus. Haud dubie, quae in historia huius capituli traduntur, licet inutile atque obscure, insinuans. Ille autem Persa semiasinus, fuit Cyrus, qui Chaldaeorum imperium euerit. Appellatur autem semiasinus, id est, mulus, ex equa & asino generatus: quia Cyrus nobili matre, Astyagis Medorum regis filia, patre vero Cambyse obscuri generis Persa, natus est. Verum nos de historia huius capituli, haec pauca praefati; ad explanationem historiae aggrediamur.

Alphaeus.

Ego Nabuchodonosor quietus eram in domo mea, etc. & usque ad illud, & videbam, et ecce arbor in medio terrae.

THEODORETUS sic explanat hunc locum. Non sine causa, inquit, suum nomen rex posuit: sed ut nomen ipsum, verbis, quasi testimonium, auctoritatem faceret. Cum enim clarissimus & nobilissimus esset rex, omnium quae in Asia, Aegypto, & Aethiopia erant, imperium adeptus, nomen suum praeponebat, quod esset idoneum, eorum quae dicerentur testimonium.

Appellat autem hic rex Danielem, non eo tantum nomine quod illi imposuerat, sed addidit etiam nomen hebraeum. Daniel inquit, cui nomen Baltasar secundum nomen Dei mei: ita enim a principio, inquit, illum admiratus sum, ut eum nomine Dei, qui a me praecebat, appellari voluerim: & causam ostendens, quia spiritum, inquit, Dei sanctum habet in semetipso: & hoc quoque ex prophetiae Danielis doctrina rex didicerat. Vnde enim nisi ex eo cognoscere potuisset, sanctissimi spiritus appellationem, rex adeo barbarus & adulterinis addictus simulacris? Quod autem in Daniele sapientiam & spiritum sanctum laudat, & ab eo interpretationem somnii tam humaniter & quasi suppliciter petit, satis ostendit, solere homines in rebus secundis, obliuisci eorum qui de ipsis bene meriti fuerunt: cum autem aduersis premuntur, illos memoria repetere, vltro accersere, consilium & auxilium eorum implorare. Sicut, dum valemus, medicos

Acos paruipendimus; quorum tamen, grauioribus correpti morbis, praesentiam desideramus, sententiam consulimus. Rex Nabuchodonosor, cum socios Danielis in rogum iussit iniici, nullam habuit memoriam beneficij, quod a Daniele acceperat: sed ubi portento somnio territus, intelligentiam eius apud sapientes non quirit inuenire, Danielis sapientiam in memoriam reuocauit, eumque peramanter ac perquam honorifice tractans, ut sibi quod viderat somnium exponeret, obnixè rogauit. Hieronymus autem super hoc loco sic ait: Exceptis septuaginta translatoribus, qui verba illa, & donec collega ingressus est Daniel, cui nomen Baltasar, omnia, nescio qua ratione, praeterierunt, tres reliqui interpretes, collegam interpretati sunt. Vnde iudicio magistrorum Ecclesiae, editio eorum, in hoc volumine Danielis repudiata est: & Theodotionis vulgo legitur, quae & Hebraeo, & ceteris translatoribus congruit. Vnde, & Origenes in nono Stromatum volumine asserit, se, quae sequuntur ab hoc loco in propheta Daniele, non iuxta septuaginta interpretes, qui multum ab Hebraica veritate discordant, sed iuxta Theodotionis editionem disserere. Quod autem dixit rex, Danielem habere spiritum Deorum sanctorum, sic enim est in scriptura Chaldaica: quae prima haec pars libri Danielis, a secundo capite vsque ad finem septimi, composita est, errore Gentilium dixit, qui, quicquid super ipsos cernebant, Deos arbitrabantur: Haec tenet ex diuo Hieronymo. Cur autem appellet rex Danielem collega, in promptu est ratione reddere, videlicet hic rex Danielem, propter prioris somnii interpretationem, quasi collegam suum in administratione regni fecerat. Nam, ut supra, extremo capite secundo scriptum est, rex constituit Danielem principem super omnes prouincias Babylonis, & praefectum magistratum super cunctos sapientes Babylonis.

Causam vero nominis Baltasaris impositi Danieli a rege, hanc reddidit Dorotheus in Synopsi, & Epiphanius in libro de vita & interitu prophetarum, regem Nabuchodonosor, quia volebat Danielem facere cohaerem liberis suis, propterea impositum esse ipsi nomen Baltasaris, iuxta vnigeniti filij sui appellationem. Verum, cum ista significet, hoc esse factum post ea, quae narrantur hoc capite regi Nabuchodonosor contigisse; non potest id esse verum. Siquidem, initio huius capituli significatur, Danielem habuisse nomen Baltasaris, priusquam hoc somnium accidisset regi Nabuchodonosor. Suidas scribit, Danielem, propter explanationem arcanarum rerum, fuisse a Nabuchodonosor nomine Baltasaris honoratum. Simile indicat Iosephus libro decimo antiquitatum. Nam cum dixisset, regem Nabuchodonosor audita interpretatione somnii, quod sibi primum obuenerat, quasi attonitum, procidisse in faciem, & Danielem non aliter quam Deum adorasse, diuinis iuuenem dignatum honoribus; cum haec inquam dixisset, proxime subiungit. Nec hoc contentus, imposito illi nomine Dei sui, vniuersae ditioni suae praepositum esse voluit. Sed contra hanc Suidae & Iosephi opinionem facit, quod in primo huius libri capite traditur, cum Daniel & alij tres eius sodales, iussu regis traditi sunt praeposito eunuchorum, ut linguam, litteras, & mores Chaldaeorum edocerentur; tunc fuisse nomina eorum hebraica, mutata in alia nomina chaldaica; & pro Danielis vocabulo, inditum ei fuisse nomen Baltasaris. Hoc autem nomen, fuisse apud Chaldaeos, & regale & diuinum, ex historia huius libri manifestum est. Quod autem dicitur in textu & visiones capitis mei conturbant me: exponens Hieronymus, sic ait. Nota, quod & Nabuchodonosor, visiones, non oculorum & cordis, sed capitis nouerit: quia propter gloriam seruorum Dei, futurorum illi mysteria reuelantur. Super quibus Hieronymi verbis, annotauit Carthusianus in commentario eiusdem loci, triplicem esse visionem; vnam cordis seu mentis; alteram oculorum vel sensibilem; tertiam imaginationis, quae hic dicitur visio capitis: quoniam virtus imaginatiua residet in capite, ibique actiones suas exercere deprehenditur.

Cur Daniel appellatus sit Baltasar.

Videbam,

Videbam, & ecce arbor, etc. *§ vsque ad illud?* Tunc Daniel coepit intra se tacitus cogitare.

Non solum, inquit diuus Hieronymus, Nabuchodonosor; sed omnes impij, in scriptura comparantur arboribus. Vnde Dauid ait in psalmo 36. *§ Vidi impium superexaltatum, & eleuatum sicut cedros libani.* Nec illi tamen virtutum magnitudine, sed sua eleuantur superbia: & ideo excinduntur & corruunt. Quare bonum est illud sectari Domini consilium: *§ Discite a me, quia mitis sum & humilis corde.* Ex illo autem quod dicitur: *§ Aspectus eius vsque ad terminos terra,* pro quo Theodotio vertit, *§ alitudo, seu dominatio eius:* argumentantur, qui negant hanc fuisse veram historiam, regem Nabuchodonosor nequaquam sua dominatione orbem terrarum possedisse. Neque enim Graecis & Barbaris, cunctisque Septemtrionis & Occidentis nationibus imperauit; sed tantum Oriētis prouincias tenuit, id est, Asiam, non autem Europam & Libyam. Ex quo intelligi volunt, cuncta quae hic narrantur, allegorice interpretata, ad diabolum esse referenda. Sed nos haec omnia tanquam hyperbolice dicta, debemus accipere: videlicet, ob superbiam illius regis, qui tantum gloriatur apud Esaiam, vt caelum se tenere iactet, & orbem terrarum, quasi nidum & oua volucrum. *§ Et ecce vigil.* Pro vigili, Theodotio posuit, ipsum vocabulum chaldaicum, id est, quod in ea lingua per tres literas scribitur; significat autem angelos; quod semper vigilant, & ad Dei imperium sint parati. Vnde & nos crebris pernoctationibus, imitamur angelorum officia: & de Deo dicitur in psalmo. 120. *§ Non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel.* Consuetudo autem Graeci & Latini sermonis, Irim vocat seu Iridem, quae per multicolorum arcum, ad terras descendere dicitur.

Theodoretus putat, per arborem, ipsum regem significari: altitudinem vero eius vsque ad caelos, non arboris naturam significare, sed sublimes & superbas regis cogitationes, & quae ille sibi animo sorgebat atque appetebat. Quocirca Esaias dixit de ipso, *§ inducet Deus super mentem magnam regis Assyriorum, & super altitudinem gloriae oculorum eius.* Mentem magnam ipsum appellauit, vt qui magna sibi fingeret, & somniaret. Quae fuerint autem illa magna, subiungit dicens, *§ super astra ponam thronum meum, & ero similis altissimo:* idcirco proceritatem arboris, videt vsque ad caelum peruenisse. Quia vero etiam toto terrarum orbe, vt ita dixerim, rex ille potitus est, propterea vidit arboris cumulum, id est, latitudinis molem, vsque ad ipsos fines terrarum propagari. *§ Folia eius pulchra, & fructus eius multus.* Folia vocat, illum decorem & ornatum, qui conspiciebatur in eius veste & throno, & in aulicis, scutatis, hastatis, satellitibus, ac stipulatoribus corporis. Fructum vero, tributum nominat, quod vndique ei afferebatur: & multum dixit fructum, non autem pulchrum: non enim tributa iuste imposita fuerant. *§ Et cibus omnium erat in eo.* Siquidem & agricolae, ipsius procuracione, fruentes pacem, fructus & terra percipiebant: & milites, ab ipso commeatus & stipendia accipientes, vitam in armis degebant. *§ Subter eam habitabant bestiae agrestes, & in ramis eius volucres caeli.* Nam & ferino more viuentes barbari, & ratione magis vtentes, mitiorique & acriori ingenio, & altiori mente praediti homines, sub illius regis imperio vitam traducebant. *§ Et ecce ir.* Ir, vocat vigilantem: sic enim graeca lingua interpretatur: & vigilantem vocat angelum, vt significet esse eum corporis expertem: qui enim corpore indutus est, somno est obnoxius, qui autem somno praestantior est, is est liber a corpore. Vidit itaque angelum, cuius naturam corporis expertem erat, qui de caelo descendit, vt discat, rex, omnium rerum auctorem esse Deum; a quo lata sit aduersus ipsum sententia: & intelligens a quo sit regno spoliatus, pariter etiam intelligat, qui ei regnum tradidisset. *§ Excidite arborem, euellite ramos, excutite folia, dispergite fructus.* Videt arborem excisam, & ramos separatos: hoc est, regem regno deiectum, & eius principes, praefectos, satrapas, aliosque magistratus, ab ipso separatos. Videt folia excussa; quia omnem quam sibi comparauerat gloriam, cernit foliorum instar, fluentem ac tabescentem. Videt fructum disper-

A dispersum; quia rege in illam calamitatem deiecto, ministri qui tributa exigebant, ad se ipsos deinde, sine vllō metu, omne lucrum conuertebant. Dicuntur autem fugisse volucres & bestiae, quae erant in illa arbore; quia omnes qui praeter voluntatem suam illi regi seruire coacti fuerant, inuenta occasione ex tanta regis calamitate, ab eius imperio desciuerunt. *§ In vinculo ferreo & aereo, & in herba qua foris est, & in rore cali pernoctabit.* Sicut enim insana regnandi cupiditate, & quasi phrenetica crudelitate, contra omnes gentes rabiem suam exercuerat: ita debuit, iusto Dei iudicio, tanquam insanus & furibundus, vinculis constringi: quibus deinde solutus, ritu ferarum per desertam loca vagabatur, sub diuo infelix, iumentorum more, herbas depascens. Quod autem tempus huius calamitatis septennio definitum fuit: declarat longanimitatem Dei, qui definito supplicij tempore, expectauit ab eo penitentiam, quam illa parere debebat animaduersione. Haec Theodoretus.

B Aptissime autem vocabulo *§ Vigili* angeli natura est significata. Nam quia homines in operando laborant & fatigantur, propterea somno egent, quo ab operatione vacantes, requiescant, viribusque reficiantur. Sed angelus, cum sit plane incorporeus, nullatenus fatigatur aut laborat in agendo; quapropter nec actionis vacatione aut requiete indiget. Semper igitur angeli vigilant, id est, nunquam intermittunt, ne puncto quidem temporis, vel naturales suas actiones mentis & voluntatis, vel beatissimam diuinæ naturae contemplationem: semperque ad exequenda Dei iussa, hominumque tutelam & custodiam, sunt intentissimi. Inducuntur etiam angeli vigilantes, vt persuasum sit hominibus, quae in terris geruntur ab hominibus, manifesta esse angelis, vel ex naturae ipsorum perspicacia & scientia, vel ex dei reuelatione: & vt appareat, quam idoneos Deus habeat suae gubernacionis ministros, hoc est, perpetuo vigilantes. Solet autem scriptura, verbum vigilare & vigilans usurpare, cum vult significare aliquem valde intentum esse, aut debere esse, alicui operi faciendo: vel ad id operis perficiendum maxime paratum & accinctum esse: idque tam in bonam, quam in malam partem accipitur. Habes exempla in sacris litteris plurima. In bonam quidem partem, canticorum 5. *§ Ego dormio, & cor meum vigilat:* & prouerbiorum 8. diuina sapientia inquit: *§ Beatus vir, qui vigilat ad fores meas quotidie:* & Dominus Marci 14. *§ Vigilate, quia nescitis, qua hora filius hominis venturus sit.* & Paulus 2. ad Timotheum 4. *§ Tu vero vigila, in omnibus labora, opus fac Euangelistae:* Denique Ioannes in Apocalypsi cap. 16. *§ Beatus qui vigilat, & custodit vestimenta sua.* In mala autem parte eadem vox saepe usurpatur, sicut Isaiae 29. *§ Succisi sunt omnes, qui vigilabant super iniquitatem,* & Ieremiae 44. *§ Vigilabo super eos in malum.* & Danielis cap. 9. *§ Vigilauit Dominus super malitiam, & adduxit eam super nos.* Porro, arbor illa visa regi in somno, procerissima & amplissima, pulcherrimis frondibus floribus & fructibus ornata, secundum mysticum sensum, adumbravit miram statum primi hominis ante peccatum felicitatem. Eadem, mox bonis suis omnibus atque ornamentis spoliata, & excisa, seruata tamen radice, vnde rursus crescere, florescere, ac fructificare posset; significauit eiusdem primi hominis miserimum statum, postquam lapsus est in peccatum, quo omnis eius posteritas vitata & perdita est. Fuit tamen radix & germen eius seruatum: intelligo autem per radicem, Beatissimam Virginem Mariam, peccato Adami nullatenus infectam: sic enim ipsam appellauit Esaias cap. 11. *§ Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet.* Per germen autem radicis, Christum Dominum interpretor, qui arborem humanae naturae, vitio Adami destructam & corruptam, non tantum in priorem, qua condita fuerat, dignitatem, sed in multo etiam ampliorem ac florentiorem reparauit.

Angelos ri-
te nomina-
ri, vigilantes.

Quid arbor
illa secundum
allegoriam
significauerit.

Tunc

Tunc Daniel coepit intra semetipsum tacitus cogitare, quasi vna hora,
 § usque ad illud § cum bestiis erit habitatio tua.

T **A** **C** **I** **T** **V** **S** inquit Theodoretus, diu cogitat Daniel, prius quam respon-
 deat. Primo enim ostendenda erat humana imbecillitas, & tunc gratia
 inspirans, aperienda. Tacitus ait Hieronymus, intellexit Daniel somnium
 esse contra regem; & timorem cordis, vultus pallore signabat: dolebat-
 que pro eo, qui ei plurimum honoris detulerat, & ne videretur insulta-
 re atque lætari contra regem, hostem populi sui: denique detestans id quod intellige-
 bat, loquitur ad regem. § Carthusianus vero, super hoc loco ita scribit. § Non legitur
 in textu, quando Danieli ostensa sit diuinitus interpretatio somnij: sed probabile est,
 intra hanc horam fuisse illi ostensam. Itaque illo spatio temporis, spiritum suum collige-
 gens Daniel, mentemque ad Deum dirigens, interiori oratione intentissima, & feruē-
 tissimo affectu, declarationem eius somnij a Deo postulauit. Alioqui, nulla videtur ra-
 tio, cur tam diu cōticuisset, si iam antea fuisset ei expositio somnij cælitus data. Non-
 nulli tamen existimant, cogitasse Daniele, qua ratione regio culmini seruaret ho-
 norem, nec tamen absconderet veritatem; ideoque per illam horam præmeditabatur
 Daniel, quemadmodum sine iniuria veritatis, & offensa regis, responsum suum com-
 poni & ordinari oporteret. § Theodoretus autem id quod sequitur, § Respondit rex, Bal-
 tazar, somnium & coniectura eius ne conturbet te, § sic interpretatur. § Vidit rex Daniele
 perturbatum, & ideo eum consolans demulcet; scilicet, cupiens id quod ignorat, co-
 gnoscere. Videtur igitur ad hunc modum cum eo loqui. Ne valde festines Daniel; sed
 paulatim inuentis ijs, quæ per somnium significantur, ea mihi perspicua facito. Respo-
 det autem Daniel regi: § domine mi, somnium hoc, his qui te oderunt, & interpretatio eius hostibus
 tuis sit: § sapientissime ac prudentissime, regi calamitosa deprecans, & hoc proœmio
 exorsus interpretationem, nihilominus tamen veritatem declarat. § Blande autem
 & amice, inquit Carthusianus, mutuo se affantur rex & Daniel; sic insinuantes, quic-
 quid ab ipsis & in ipsos dicitur, ex dilectione processurum, & citra omnem ipsorum
 inuicem offensionem, futurum. Daniel quoque durissima regi enunciaturus, propte-
 rea tam blande reuerenterque alloquitur regem, ne rex ultra modum contristaretur:
 sciebat enim non esse afflictionem addendam afflicto. Sed mirum videri potest, quo-
 modo tam sanctus propheta, pœnam illi regi, iustissimo Dei iudicio infligendam, op-
 tet ab eo transferri ad eius hostes, quorum fuisse aliquos eo rege meliores, non est du-
 bitandum. Verum, ad hoc respondendum est: Daniele optasse id, partim affectu quo-
 dam humanitatis & pietatis, partim zelo iustitiæ. Regi enim illi pie cōdoluit, propter
 singularem eius erga se humanitatem & benevolentiam; hostibus autem eius, malum
 imprecabatur, in quantum peccatores erant, quibus ad salutem animæ profuisset, tem-
 poralibus malis in præsentī vita puniri. Adice, quod Daniel verba sua intelligi vo-
 luit, præsupposito beneplacito Dei, seruatoque ordine æquitatis. Simili zelo incen-
 sus Hieremias cap. 18. inquit: § Da filios eorum in famem, & deduc eos in manum gladij.

Vinciatur ferro & ære. Similiter supra dictum est. § colligetur vinculo, ferreo & æreo. §
 Querunt a nobis, qui historiæ contradicunt, ait diuus
 Hieronymus, quomodo in vinculis ferreis fuerit Nabuchodonosor; aut quis eum vin-
 xerit & compedibus alligauerit? cum perspicuum sit, omnes furiosos, ne se præcipitēt,
 & alios ferro inuadant, catenis illigari. Ex verbis Danielis videri posset alicui, inquit
 Carthusianus, fuisse Nabuchodonosor tempore suæ amentitiæ, vinculis constrictum at-
 que inclusum: hoc etiam supradictis verbis significat Hieronymus. Sed huic intelli-
 gentiæ videtur obstare, quod subditur in textu: § Et erit in herbis quæ foris sunt, & habitatio
 eius cum feris, & rore cæli consergetur, & fœnum vt bos comedet. § Ex quibus verbis intelli-
 gitur, Nabuchodonosor illo tempore, in agris & syluis vagam & solitariam vitam egis-
 se. Idemque docet Hieronymus cum ait. § Quis amentes homines non cernat, in-
 star brutorum, in agris viuere, locisque syluestribus? § Sane, si ligatus fuisset & inclu-
 sus Na-

An rex Na-
 buchodono-
 sor, tempore
 suæ amen-
 tiæ, fuerit
 vinculis cō-
 strictus.

A sus Nabuchodonosor, non fuisset corpus eius nudum, nec rore cæli perfusum; & sic
 magis fuisset eius calamitas & infirmitas grauata. Patet enim, furiosos, cum ligantur,
 magis infirmari. Ministri quoque regis cognouerant ex Daniele, Nabuchodonosor
 in syluis & desertis locis commorando, nequaquam moriturum, sed post illud septen-
 nium, & sanitatem mentis, & regni dignitatem recuperaturum. Quocirca Lyranus
 ligari vinculo ferreo, exponit, supplicio illo, ex diuina sententia quæ frangi & dissol-
 ui non potest, constringi. Albertus quoque eadem verba exponens, illud § vinculo fer-
 reo ligetur § sic interpretatur; durissima tentatione affligatur, quæ domet superbiā eius.
 Consequitur etiam scriptura, eiusmodi metaphoris & similitudinibus vti, vt significet
 arrogantiam alicuius deprimi & contundi: sic apud Isaiam legimus cap. 37. Deum lo-
 quentem de rege Assyriorum. § Cum fureres aduersus me, superbia tua ascendit in aures meas.
B Ponam ergo circulum in naribus tuis, & frenum in maxillis tuis. § hoc est, comprimam & contun-
 dam superbiā tuam. Simile est illud Davidis in psal. 32. § In chamo & freno maxillas eo-
 rum confringe, qui non approximant ad te. § Possent etiam dici; Nabuchodonosor, cum primū
 versus est in furorem, vinculis constrictum fuisse a domesticis, ne sibi, alijsue noceret.
 Deinde, monitu Danielis, fuisse vinculis solutum & dimissum, vt iret quocunque vel-
 let. Sunt etiam aliqui amentes, qui partim ligati sunt, partim liberi, vt pedibus liberi
 sint ad incessum; manibus vero ligati, ne sibi vel alijs libero manuum vtu, quidquam
 detrimenti apportent.

Cum bestiis ferisque erit habitatio tua: et fœnum vt bos comedes:
 septem quoque tempora mutabuntur super te: regnum
 autem tuum tibi manebit.

C

E c verba quatuor continent difficultates, vel potius quatuor argumē-
 ta, quibus conantur nonnulli subuertere huius historiæ veritatem, tan-
 quam impossibilem & incredibilem. Primo, dicunt isti, non est credibile
 regem illum, tam diu cum ferocissimis animalibus solum & inermem,
 sine vilo sui detrimento versari potuisse. Respondeo, id factum esse, vel
 quia rex ille, multis rebus, vt infra ostendemus, factus erat simillimus bestijs, ideoque
 feræ, ipsum, quasi animal sui generis, non lædebant: vel potius, quia singulari providē-
 tia Dei, per angelorum ministerium, vt totum supplicij sui tempus a Deo præfinitum
 expleret, a bestiarū lesione seruatus est. Quemadmodum legimus, multos de antiquis
 & sanctis patribus, inter leones, serpentes, aliasque nocentissimas animantes, non tan-
 tum innoxie, sed familiariter etiam diu esse versatos.

D

Deinde argumentantur alij, non potuisse regē illum delicatissime ab ortu suo edu-
 cati, summiisque delicijs innutritum, toto septennio, nudum & sub dio, soloque herba-
 rum pastu viuere. Verū ad hoc varijs modis responderi potest. Principio, non esse ta-
 lem victum simpliciter impossibilem homini, patet eo argumento, quod Plinius libro
 sexto cap. 30. narrat, quandam esse gentem Aetiopum, quæ solis locustis crudis viuat;
 alios tantum herbis pasci: quosdam omnia mandere, & obujs quibuslibet rebus vesci;
 ob idque Panphagos, id est omnia edentes, appellari; Gymnitas vero semper nudos in-
 cedere. Legimus item, in sanctorum patrum historijs, complures de ijs qui morabatur
 in heremo, & fuisse nudos, & herbarum dumtaxat pastu vitam sustinuisse. Plurimum
 quoque conducebat ad illud vitæ genus tolerandū, vehemēs Nabuchodonosor ima-
 ginatio. Cū enim imaginaretur se bestiam esse, cibos ferinos tanquam sibi conueniē-
 tes, expetebat; humanos vero, tanquam alienos, auerfabatur. Plurimum autem facere
 in huiusmodi rebus imaginationem, præfertim in amentibus & furiosis, quotidianis
 experimētis notum est. Videmus, inquit Hieronymus, differre multum inter sanos &
 insanos: multa enim furētibus sunt facilia, quæ sanis sunt intolerabilia. Sed illa mihi
 videtur præcipua ratio, quod temperamentum corporis eius regis, sicut infra docebi-
 mus, adeo fuerat immutatum, vt similius esset ferino, quam humano. Quapropter, ci-
 bus be-

Quatuor
 difficultatū
 explicatio.

Quomodo
 rex delica-
 tus, per to-
 tū septenniū
 poruerit
 herbarū pa-
 stu, vitā tra-
 ducere.

bus bestiarum qui humano temperamento est noxius, non erat temperamento illius regis alienus, sed quodammodo conueniens & utilis. Denique, posset etiam illud adijci, id factum ponendum esse in miraculis diuinæ omnipotentiae. Etenim Deus, ad edendum exemplum iustitiae suae, omnibus seculis memorabile, & ad perdomandam illius regis superbiam, singulari ratione, ad conseruationem vitae illius regis concurrebat: quemadmodum post resurrectionem corporum, ne ignis inferni, damnatorum hominum corpora perpetuo crucians, ea tandem aliquando conficiat, dissoluat, planeque consumat, mirabiliter efficit.

Quis illo se-
preennio im-
perii chal-
daicum ad-
ministratit.

Tertio loco, qui veritatem huius historiae eleuare volunt, illud praeterea obijciunt, quis nam illo septennij tempore regnum Chaldeorum tenuerit. Nam nec tantum imperium sine vno aliquo summo rectore tam diu fuisse; nec si quis eo tempore imperium obtinuit, postea eum respicienti Nabuchodonosor, regno cedere, aut sponte voluisse, aut coactum esse, credibile est. Sed ad hoc facile est responsum: potest enim responderi, eo tempore, regis Nabuchodonosor filium, nomine Euilmerodach, patris vice, imperium rexisse. Nam hunc successisse ipsi Nabuchodonosor, expresse traditur extremis verbis libri quarti regum, & apud Hierem. cap. 52. Si autem Euilmerodach non erat eo tempore per aetatem, tanto imperio regendo maturus atque idoneus, responderi potest, optimates regni, consensu populi, quoad rex ad sanam mentem redijt, gubernacula imperij tractasse. Ut autem postea Nabuchodonosor sine vlla contradictione & difficultate, ab omnibus reciperetur ad imperium, perfecerat Daniel sua auctoritate & sapientia: quippe, praedixerat regem post septennium ad integritatem sensuum, mentisque sanitatem rediturum, eique post id temporis, regem futurum modestissimum, iustissimum, liberalissimum, & clementissimum. Chaldaei autem, qui saepe alias Danielis praedicta fuisse vera experti fuerant, in hoc pariter vera fore non dubitabant. Ita que summo illius regis desiderio tenebatur: ut mirum non sit, statim ut ad se reuersus est rex, fuisse eum ab omnibus non modo sine difficultate, sed summa etiam gratulatione laetitiaque receptum. Atque hoc ipsum indicant verba ipsius Nabuchodonosor, *Optimates, inquit, & magistratus mei requisierunt me, & in regno meo restitutus sum, & magnificentia amplior addita est mihi.* Neque hoc caret mysterio, & perquam illustri vtilitatis verae paenitentiae argumento. Nam quod Nabuchodonosor peracta septem annorum paenitentia, amplio priore gloria & magnificentiam consequutus sit; manifeste ostendit, quanta sit perfecta poenitentiae, quae numero septenario designatur, vis & efficacia: quippe quae non tantum priora bona & ornamenta animi, peccando amissa, restituit; sed nonnunquam ampliora & illustriora promeretur. Haec autem verba Danielis explicat Hieronymus, sic ait. *Qui huic historiae contradicunt, & quae hic dicuntur, ad diabolum referunt, eique pristinam dignitatem redditum iri affirmant; in hoc loco velificant: quasi reditus Nabuchodonosor in pristinum statum, hanc diaboli reuersionem significet. Qui respondere debent, quomodo congruat, ut angeli qui nunquam corruerant, eum rursus principem habeant, qui per poenitentiam sit reuersus.*

Quid signi-
ficent septem
tempora.

Restat quarto loco disquirendum; quid significant septem illa tempora, quibus Nabuchodonosor in illo statu bestiae, humanoque sensu ac mente captus fuit. Opinio quorundam fuit, illis septem temporibus denotari tres annos & dimidium: ita ut annus integer diuidatur in duo tempora, videlicet in aetatem & hyemem; haec namque sunt duae principes anni partes; reliquae duae, ver, & autumnus, illarum sunt quasi appendices & reliquiae. Plinius lib. 7. cap. 48. refert, quasdam gentes, aetate vnum determinasse annum, & alterum hyeme. Supradictam opinionem memoras hoc loco Theodoretus ita scribit. *Septem tempora, alij septem annos dixerunt, alij tres cum dimidio: neque enim in quatuor conuersiones diuina scriptura annum diuidit, sed in duas maxime generales partes, hyemem & aetatem. Septem igitur tempora, tres annos cum dimidio consistunt; tantoque tempore in calamitate illa Nabuchodonosor permanit. Videtur igitur ea sententia non displicuisse Theodoro. Sed eam non esse probabilem, vel eo apparet, quod nusquam in sacris litteris, vocabulum temporis praecise sumpti, ponitur ad significandum dimidium annum. Dicamus potius, quod tradunt omnes Hebraei iuxta & christi-*

& christiani interpretes; septem tempora significare septem annos. Tempus enim; propterea potest recte appellari vnus annus, quod omnis praecipua, vulgoque obseruabilis & nota temporis varietas, vnus anni conuersione circumagitur & continetur: ut hyemis, aetatis, veris, autumnus, ferendi, metendi, binorum solstitiorum, & aequinoctiorum: denique temporis frigidi, feruidi, & medij. Ac ne vnus ea de re dubitandi locus relinquatur, manifestam habemus e scriptura huius nostrae interpretationis confirmationem. Nam infra capite septimo traditur, persecutionem Antiochi aduersus Iudaeos, vel potius profanationem & desolationem templi Hierosolymitani ab eo factam, per tempus, & tempora, & dimidium temporis duraturam; hoc est per tres annos & dimidium: tanto enim tempore eam durasse, legenti primum & quartum caput prioris libri Machabaeorum, manifestum est. Quod si praedicto capite septimo Danielis, non de Antiocho, sed de Antichristo sermo habeatur; idem plane conficitur. Etenim, confessione Patrum, & antiqua traditione constat, vehementem illam Antichristi persecutionem, duraturam per tres annos & dimidium. Denique, quod Daniel ca. 7. dixit, *Tempus, & tempora, & dimidium temporis,* postea cap. 12. numerat mille ducentos nonaginta dies, qui conficiunt tres annos & dimidium. Lege vndecimum, duodecimum, & decimum tertium caput libri Apocalypsis, & inuenies, tempus persecutionis Antichristi, id est, tres annos & dimidium, tripliciter a Ioanne describi. Primo per quadraginta duos menses: tum per dies mille ducentos sexaginta; denique per tempus, tempora, & dimidium temporis. Liqueat igitur, per septem tempora, intelligendos esse hoc loco septem annos.

Verumtamen Dorotheus in synopsi, & Epiphanius in vita Danielis, hosque secutus auctor historiae scholasticae, super librum Danielis cap. 5. tradunt, illud septem annorum tempus, diuinitus supplicio Nabuchodonosor praefinitum, orationibus Danielis ad septem menses coarctatum & redactum esse: tanto enim tempore rex ille mansit in illo ferino & miserabili statu. Quo exacto tempore, reliquis sex annis & quinque mensibus, restitutus menti, sed non regno Nabuchodonosor, durissimam egit poenitentiam, per quam placato Deo, veniaque sceleribus suis impetrata, tandem expletis septem annis, pristinae dignitatem & potestatem recuperauit. Sic isti tradunt. Quorum sententia, videtur mihi ex fabulosis Hebraeorum traditionibus deprompta. Eam quidem certe redargunt verba Danielis: qui cum dixisset regi, ipsum eiectionem iri ab hominibus, & cum feris conuersaturum, earumque partu victuque vsurum; subiunxit: *Septem quoque tempora mutabuntur super te, donec scias quod dominetur excelsus super regnum hominum, & cuiusque voluerit tradet illud.* Idem quoque ostendit Nabuchodonosor illis verbis: *Igitur post finem dierum, videlicet septem temporum, quae supra, ter nominauerat, ego Nabuchodonosor, oculos ad caelum leuauit, & sensus meus redditus est mihi, & figura mea reuersa est ad me.* Deinde, si ut isti dicunt, tempus septemni, in septem menses fuisset contractum, profecto scriptura id minime tacuisset. Siquidem ea res maxime commendabat, & Danielis gratiam apud Deum, & admirabilem Dei erga peccatores respicientes ac poenitentes, clementiam atque indulgentiam.

Porro, quod dicitur Nabuchodonosor eiectionem fuisse ab hominibus, eique in modum auium vngues & capillos prolixissime creuisse, id exponens Theodoretus ad hunc modum scribit. *Expulsus est Nabuchodonosor ab hominibus, primo quidem propter ipsum morbum, furore enim & rabie correptus, infinita mala, si inter homines fuisset, data sibi facultate, perpetrasset. Deinde, etiam propter odium, quod in illum omnes habebant, sed dum valebat, occultare ipsum conabantur. cum vero in tantam calamitatem deiectus est, omnes ei insultabant, ob crudelitatem ipsum abominati. Nec mirum videri debet, ipsum ritu bestiarum herbas comedisse, proprium enim est amentium ac furentium, non solum ea facere & dicere, quae ratione & ordine carerent; sed omnia etiam in quaecumque inciderint, comedere. Quod cerni etiam nunc potest in ijs, qui a daemonibus vexantur, talia enim & faciunt & patiuntur. Non detonsus autem vsitato more, neque resectis vnguium excrementis, necessario tales tantisque habuit vngues & capillos. His autem omnibus signis cabatur, neglectum ipsum fuisse ab omnibus. Diuina enim prouidentia destitutus, ne pro pinquorum quidem cura potius est: cum praesertim ipsi adessent, vxor, liberi, & cognati; sed instar ferae, inculta loca peragrabat, bestiarum cibum ventri indulgens. Quia enim*

An Nabuchodonosor per totos septem annos in illo statu belluino versatus sit.

Refellitur opinio Dorothei & Epiphani.

Theodoretus.

delitati, rapinis, ac cædibus hominum vacasse. Verum, istorum patrum opinio fide caret. Nam, vel ipsi putauerunt mutationem illam figuræ corporis Nabuchodonosor, factam esse in speciem tantum, & simulate, hoc est, non re ipsa, sed existimatione tantum aliorum, quibus talis ille rex videbatur, qualis ipsi depingunt; atqui si ita sentiant, in Mediana, quâ confutauimus, opinionem reuoluuntur; aut putarunt eam mutationem vere factam esse; scilicet, ut Nabuchodonosor exutus figura humana, figuram partim bouis, partim leonis induerit. Verum, hoc non est credibile; neque enim id tacuisset scriptura, quæ tam subtiliter & distincte explicatæque commemorat alia minutiora & leuiora, quæ in illa mutatione contigerunt. Nec est verisimile, regem amisisse figuram humanam; tunc enim Chaldaei procul dubio existimassent; illum secundum substantiam mutatum esse in bestiam; idque attribuisent arti magicæ, similiter ut conuersionem illam Iphigeniæ filia Agamemnonis, quæ cum esset Dianæ immolanda, repente in ceruam mutata dicitur. Denique, si non fuisset Nabuchodonosor agnitus ab omnibus, idem qui ante fuerat, non adeo manifeste iustitia Dei, eius scelera illo supplicio vindicantis, pernotuisset omnibus. Diuus Thomas in libro secundo, de regimine principum, capite ultimo indicat, Nabuchodonosor mutatum esse in bestiam, nec re vera, nec existimatione aliorum; sed sua tantum opinione, & secundum suam imaginationem, quæ adeo peruersa & deprauata erat, ut ille sibi omnino bestia esse videretur. Verum tamen, et si quod inquit beatus Thomas, vere accidit, in eo tamen non fuisse omnia: nec propter illud vnum dumtaxat, dicitur in scriptura rex ille in bestiam mutatus. Nec enim ipsi soli, sed alijs etiam videbatur ut bestia; ideoque voluerunt eum vinculis ferreis vincire, & postea ex consortio & societate hominum eiecerunt.

Quæ igitur est nostra de huius regis in bestiam transformatione sententia? Ego arbitror, regem illum non re uera, id est, nec secundum substantiam, nec secundum externam corporis figuram transformatum esse in bestiam: nihilominus tamen ob septem vel octo causas, dici eum regem, quodammodo in bestiam euasisse. Prima causa est: quia secundum imaginationem suam videbatur ipse sibi esse bestia: sic enim in eo vitiosa fuerat imaginatio, ut eum esse bestiam, ipsi repræsentaret, cuius simile accidere solet hominibus, vel ex phrenesi, vel alio ex morbo. Et hanc vnam duntaxat causam, attigit D. Thomas. Secunda causa: temperamentum corporis eius regis, diuina vi & potentia fuerat efferatum, & factum simile temperamento bestiarum; scilicet eatenus, quatenus in eo natura hominis conseruari posset. Potest autem temperamentum humani corporis, multis modis variari. Primo, ita ut pereat corporis pulchritudo & robur, etiam sanitas. Deinde, ut priuatur homo officijs membrorum, sicut contingit paralyticis; adeo ut non humano modo, sed prono & curuato corpore aliqui cogantur ingredi, vel etiam manibus pedibusque reptare. Postea, ut mente captus, vsuque rationis priuatus, amens efficiatur. Ad hoc, ut etiam æstimatione potens, & cogitatio, quæ inter potentias animæ sentientis, supremum in homine locum tenet, vis & facultas vitiosa, confusa, & peruersa sit. Hoc cum homini accidit, nihil reliqui habet in suis actionibus simile hominis. Quocirca recte Aristoteles dixit extremo libro secundo de anima, phantasia, ceteris quidem animantibus pro intellectu esse datam: homini vero in eum vsu, ut si quando is vsu mentis priuatur, eius vicem in regenda vita humana subeat atque impleat phantasia. Ad extremum, in tantum variari potest humani corporis temperamentum, ut in eo natura humana conseruari nullo modo queat. Citra hunc igitur vltimum modum, alijs omnibus prædictis modis, commutatum esse illius regis temperamentum existimamus, atque ob eam causam dici in statu bestiarum degenerasse. Tertia causa est: quod multa in eo rege extabant signa hominis plane efferati, & ad statum & conditionem bestiarum redacti: quorum vnum signum erat, habitus eius, qui erat ferinus magis, quam humanus. Etenim, semper nudus ingrediebatur, rori & imbribus atque alijs cæli iniurijs, more bestiarum, obnoxius. Secundum signum: neglectissimus corporis cultus: siquidem adeo prolixè ipsi excreuerant capilli, ut totum ferme corpus contegerent; vngues quoque ad similitudinem unguium ei creuerant. Tertium signum, motus & gressus: non enim modo humano ingrediebatur, erecto vultu, rectoque corpore, sed prono & curuo, quin etiam ad similitudinem bestiarum, manibus & pedibus reptans. Quartum, victus: neque enim

D. Thomas.

Auctoris sententia.

Quot modis variari possit temperamentum humani corporis.

Æstimatione seu phantasia vis & vsus.

Sex signa efferati animi regis Nabuchodonosor.

A enim delectabatur Nabuchodonosor, eo tempore, humanis cibis; sed pastu & cibatu potuque bestiarum. Quintum, habitatio: fugiebat enim congressum & domicilia hominum, atque in syluis vagabatur, & cum bestijs ac feris consociatus, morabatur. Sextum, oris & linguæ vsus: non enim humano more voces articulas proferebat; sed ritu bestiarum, stridens & inconditas voces sonans.

His igitur de causis, Nabuchodonosor similis factus est bestijs, & ea ratione intelligendum est, fuisse illum in bestiam transformatum. Nam quod dicitur extremo hoc quarto capite: *Et figura mea reuersa est ad me*, non significat figuram humanam fuisse ei ablatam, & postea restitutam; sed vsque eo deformatam & immutatam, omnibus ijs modis quos exposuimus, ut bestiarum potius, quam hominis figuram & similitudinem præferret. Hoc Hieronymus confirmat; nam explanans illa verba, *Et sensus meus redditus est mihi*, sic ait: *Quando dicit sensum sibi redditum, ostendit non formam se amisisse, sed mentem.* Rupertus quoque, eodem modo hanc Nabuchodonosor transformationem in bestiam, intellexit & interpretatus est. Nam in libro sexto, de victoria verbi Dei, capite vigesimo nono ad hunc modum scripsit: *Quæri solet, utrum mentem solam, non autem figuram amisserit Nabuchodonosor: & ita quidem maiores nostri asserunt; nam cum ipse dicat, sensum sibi fuisse redditum, satis ostendit non formam se amisisse sed mentem.* Verum, illud ob stare & repugnare videtur, quod idem ipse postea dixit, *Et figura mea reuersa est ad me*: quibus verbis profecto datur intelligi, quod de figura, vel status humani rectitudine, non nihil amisserit: & quod etiam si manuum & pedum effigies, digitorumque discretio & numerus permanerent, nihilominus tamen quadrupes inceserit: dictum enim ei est, *Et sicut quasi bos comedes*. Bos enim quadrupes, nullis vititur manibus, sed pronus, humi scenum dente demetit, & os per terram trahendo, comedit. Sed & illud quod illi dictum est, *Et cum feris atque bestijs erit habitatio tua*, figuram eius nonnulla ex parte demutatam fuisse probat; non enim bestiarum facile sociarentur illi, sine aliqua sui similitudine. Verum tamen, quomodocumque figura eius se habuerit, hoc in laudem omnipotentis Dei, admirandum est, qui regem tam potentem, tanta mutatione demutauit, quanta quempiam hominum fuisse demutatam, sacra scriptura nusquam meminit; excepta vxore Loth, quæ respiciens post se, versa est in statuam salis. Hæc Rupertus. Ea igitur, quæ nos exposuimus, ratione, intelligendum est, quod scripsit D. Gregorius libro quinto moralium cap. 8. regem Nabuchodonosor, ob superbiam, in animal irrationale esse verum. protinus enim, id explanans, subiicit, eum perdidisse humanum sensum: id est, vsu rationis, & sensuum, prout illis sani homines uti solent, officia & integritatem.

Quomodo sit intelligendum, figuram corporis restitutam esse regi Nabuchodonosor.

Rupertus.

Interpretatio sententiæ D. Gregorij

D Quamobrem consilium meum placeat tibi, rex, et peccata tua elemosynis redime: forsitan ignoscet Deus delictis tuis.

L VIT admodum conueniens regi Nabuchodonosor, maximeque salutare hoc Danielis consilium. Cum enim tria genera sint eorum, quæ Theologi vocant opera satisfactoria pro peccatis, ieiunium, oratio, & elemosyna; nequaquam rex ille, & suo ingenio, tantaque imperij amplitudine ac victoriarum felicitate superbissimus; & qui vsque ad eam diem, vitam vixisset molissimam & delicatissimam, adduci potuisset, ut vel crebris ieiunijs corpus suum affligeret, vel assiduè precandi laborè, graue sane infuetis, subiret. At, ut multas & copiosas elemosynas dilargiretur, & opibus suis, quarum ipsi summa erat abundantia, plurimorum egestati subueniret, non arduum ipsi futurum erat. Poscebat etiam ratio iustitiæ, ut qui saeuus & crudelis in multos fuerat, & alienorum bonorum rapax; contra, bonis mala cõpensando, in plurimos misericors, benignus, & beneficus existeret; & suorum scelerum maleficia, maioribus sanaret benefactis. Quocirca, hoc Danielis consilium expendens Theodoretus, his verbis, inquit, Daniel inexplabile illius regis crudelitatem declarat, quæ in sibi subiectos exercuerat. Vis o rex, inquit Daniel, clementiæ fructum percipere, hæc eadem erga eos ostendito, qui vnâ tecum sortiti sunt naturam; ita enim iudici persuadere poteris, ut viuas extinguat, neque sinat eas ad exitum perducere. Nouerat præterea Daniel, in sacris

Cur Daniel elemosynarum largitione tantum suaserit regi.

litteris maxime cōmendari eleemosynā, tanquā rē vtilissimā sanandis peccatorū mor-
bis, deprecandisque malis quæ nostris sceleribus parata sunt, efficacissimā: denique ad
cōciliandam nobis Dei misericordiā & indulgentiam apprime idoneā. Legerat enim
apud Dauidem, in psal. 40. *Beatus vir qui intelligit super egenum & pauperem, in die mala libera-
bit eum Dominus;* & cetera quæ deinceps subdit. Apud Salomonē quoque legerat, Pro-
uerbiorum cap. 15. *Per misericordiam & fidem purgantur peccata,* & cap. 16. *Misericordia
& veritate redimuntur iniquitas.* Fortasse illud etiam legerat, vel auditione acceperat, quod
Tobias dixit filio suo, & scriptum est libri eius cap. 4. *Eleemosyna ab omni peccato & a mor-
te liberat, & non patietur animam ire in tenebras.* Cuius simile est, quod angelus Raphael dixit
cap. 12. eiusdē libri. *Eleemosyna purgat peccata, & facit inuenire misericordiam & vitam eter-
nam.* Verissime profecto dixit Augustinus in libro quinquaginta homiliarum, homi-
lia vigesima nona, sacrificium Christiani, eleemosynam esse in pauperes: hinc enim
fit Deus peccatis propitius. Nisi autē peccatis fiat Deus propitius, quis remanebit nisi
reus? A peccatis & delictis, sine quibus præsens vita non ducitur, mūdantur homines
per eleemosynas. Quæ sunt duorum generum; erogādo, & remittēdo. Erogando quod
habes bonum; remittendo quod pateris malum. Vnde dominus Lucæ 6. dixit: *Remitte-
re & remittetur vobis, date & dabitur vobis.* Tantum Augustinus.

An largien-
dis eleemo-
synis, potuit
fec rex effu-
gere suppli-
cium, sibi di-
uinitus con-
stitutum.

D. Hierony-
mus.

Cur Daniel
dubitāter di-
xit, forsitan
ignosceret
Deus.

Sed quomodo Daniel, supplicium regi Nabuchodonosor Dei sententia & decreto
constitutū, largiendis eleemosynis auerti posse existimauit? Respondeo, duplex esse ge-
nus diuinæ prædictionis: alterum ex absoluta & efficaci voluntate Dei profectū, quod
omnino impletur & ad effectum peruenit. Hoc vocant Theologi scholastici proph-
etiam prædeterminationis. Alterum genus diuinæ prædictionis, pertinet ad promissiones
& comminationes Dei, intelligendas vtique, cum quadam conditione, quæ si aderit,
prædicta euenient: sin aberit, non euenient. Has prædictiones Theologi appellāt pro-
phetias comminationis. Exemplum autem huiusmodi prædictionum, tam ad promif-
siones quam ad comminationes Dei pertinentium, extat luculentissimum apud Hie-
remiam cap. 18. Fortasse igitur Daniel dubitauit, an diuina prædictio supplicij Nabu-
chodonosor, ad hoc posterius prædictionis genus pertineret; & similis esset prædictio
nis eius, quam Isaias de morte Ezechiae, & eius quam Ionas de euersione vrbs Niniue
pronunciauerant. In hac sententia fuit diuus Hieronymus; eamque, hunc locum Da-
nielis exponens, his verbis expressit. *Si prædixit sententiā Dei quæ non potest mu-
tari, quomodo hortatur ad eleemosynas, vt Dei sententia mutetur? Quod facile solui-
tur, Ezechiae regis exemplo, quem Isaias dixerat esse moriturū: & Niniuitarum, qui-
bus dictum fuerat, post quadraginta dies Niniue subuertetur: & tamen ad preces Eze-
chie & Niniuitarum, Dei sententia commutata est: non vanitate iudicij, sed eorū cō-
uersione qui meruere indulgentiam. Alioquin, & in Hieremia loquitur Deus, se ma-
la minari super gentem; quæ tamen si bona egerit, minas se clementia commutare.
Rursum, bona genti se asserit polliceri, quæ tamen si mala fecerit, dicit se suam muta-
turam sententiā, non in homines, sed in opera quæ mutata sunt. Neque enim Deus
hominibus, sed vitiis irascitur: quæ cum in homine non fuerint, nequaquam punit
quod mutatum est.* Sic Hieronymus.

Ceterum cum Deus per Ezechielem cap. 18. dixerit: *Si impius egerit penitentiam, om-
nium iniquitatum eius non recordabor amplius;* & cur Daniel dubitāter dixit: *forsitan ignosceret
Deus delictis tuis?* Respondet Carthusianus, non dubitasse Daniele, quin Deus cul-
pam omnem remissurus esset Nabuchodonosor, si quidem is veram dignamque age-
ret penitentiam: sed nō fuisse eum certum, an poenam quam ei interminatus fuerat,
etiam in præsentī vita remittere vellet. Poenitenti enim, remittitur quidem culpa; nō
pariter tamen omnis poena: nisi forte tantus esset ardor charitatis, tantusque contri-
tionis dolor, vt is etiam omni poenæ delendæ sufficeret. Deinde, propterea Daniel ta-
li temperamento sermonis vsus est, ne quispiam temere cuilibet poenitenti, certam sce-
lerum suorum veniam repromitteret. Nam & facilitas veniæ, præstat peccandi auda-
ciam; nec quicumque dolor poenitentiae, expiandis & abolendis peccatis satis est; sed
necesse est dolorem, ratione quadam æquari peccato, vt maiori culpæ, maior dolor
respon-

A respondeat;isque non ex solo timore seruilis, sed ex zelo iustitiæ ac diuino amore pro-
ueniat. Recte igitur hoc loco Hieronymus *Daniel, inquit, præsciens futurorum,*
de Dei sententia dubitat: ex quo apparet eorum intolerabilis temeritas, qui audacter
peccatoribus veniam pollicentur. Nemini tamen desperandum est, quia & Nabucho-
donosor regi, si bona fecerit, indulgentia promittitur. Sic Hieronymus. Equidem ar-
bitror, propterea sanctos Dei prophetas & apostolos, cum de remissione peccatorum
agerent, religiose, timide, ac dubitanter loquentes, vsos esse illis verbis, *forsitan Deus
ignosceret, si forte Deus remittat, Quis scit an Deus ignoscat?* quia sciebant, nemini liquido cog-
nita & omnino certam esse posse, peccatorum suorum remissionem. Nam quamuis
quispiam intimo se doloris & poenitentiae sensu cōmoueri & affici sentiat; quia tamē
obscurum est, an talem & tantam agat poenitentiam, quali quantaque opus est ad re-
missionem peccatorum, Deique gratiam consequendam; idcirco neminem esse cōue-
nit, de remissis sibi peccatis, adeptaque iustitia omnino securū. Salutariter enim mo-
net nos scriptura, in libro Ecclesiastici capite quinto: *de propiciatū peccati, noli esse sine me-
tu.* & alibi: *Beatus vir qui semper est pauidus.* Quo licet intelligere, quam sit inanis &
diuinæ scripturæ mōnitis & præceptis contraria, hæreticorū nostri temporis fiducia,
certam atque indubitata sibi alijsque, dummodo credant, remissionem peccatorum
promittentium; quin nō alijs, eam contingere affirmantiū, nisi qui se accepisse ipsam,
certissime credunt. Cum tamen Daniel dixerit regi Nabuchodonosor, *forsitan Deus
ignosceret delictis tuis.* Licet enim Cyprianus hanc Danielis sententiā, sine nota dubi-
tationis, in sermone de eleemosyna, hunc in modū citet, *et erit Deus parcus delictis tuis.* &
similem tamen particulam, & lectio chaldaica desiderat, & Hieronymus adhibuit, Pa-
gninus itē sic reddidit, *si forte sit prolongatio paci tue.* Alij vero ita cōuerterunt, *forsit-
tasse felicitas tua prorogabitur.* Quin etiam græca translatio, non solum quæ nunc ex-
rat, sed quæ fuit etiam apud veteres, vt videre est in textu Theodoretī, qui in Daniele,
Theodotionis secutus est translationem, sic habet: *Forte erit Deus longanimis delictis tuis.*
Nec solus Daniel ita loquutus est: sed Ioel quoque in capite 2. Cum enim hortatus es-
set populum ad seriam poenitentiam, adiecit & illud: *Quis scit, si conuertatur & ignoscat
Deus, & relinquat post se benedictionem?* Quæ verba exponens Hieronymus, *ne despe-
retis, inquit, veniam, scelerum magnitudine, quia magna peccata, magna debeat mi-
sericordia.* Sed ne forsitan magnitudo clementiæ, nos faceret negligentes, adiunxit,
Quis scit si conuertatur & ignoscat Deus? Ego, inquit, quod meum est, hortor vos ad poeni-
tentiam, & Deum noui ineffabiliter esse clementem, dicente Dauide, *miserere mei De-
us, secundum magnam misericordiam tuam;* sed quia profundum diuinarū sapientiæ & sciē-
tiæ Dei nosse non possumus, sententiā tempero, & opto potius quā præsumo, dicens:
Quis scit si conuertatur & ignoscat? Apud Ionam etiam rex & principes Niniuitarum, in
dicto ieiunio & poenitentiā, sic loquuti sunt: *Quis scit si conuertatur Deus, & reuertatur a furore
iræ suæ, & non peribimus?* Ideo, inquit Hieronymus, ambiguum ponitur & incertū, vt
homines dubij cū sint de salute, fortius agant poenitentiam, & magis ad misericordiā
prouocent Deum. Prophetis similia concinunt Apostoli. Nam, vt est in Actis Apo-
stolorum cap. 8. Petrus Simonem magum ad poenitentiam cohortatus, dixit: *Poeniten-
tiam age ab hac nequitia tua, & roga Deum, si forte remittatur tibi hæc cogitatio cordis.*

Atenimvero, paulo explicatius dicendum est, quemadmodū intelligi debeat quod
diuina scriptura, & hic, & sæpe alias tradit, eleemosynis, peccata redimi, purgari, peni-
tus tolli. Qui largitur eleemosynas, vel iā iustus est, vel est peccator. Si iustus est, cum
iustitiæ nullum mortale peccatū cohærere queat; profecto ipsius eleemosynæ nō pur-
gabunt vel tollent eius peccata. Valebunt autem, vel ad reliquias priorum peccatorū
radicitus excidendas: vel ad expianda peccata venialia, quibus non carēt iusti; vel de-
nique ad perfoluendam poenam peccatis debitam; quæ scilicet remissis omnibus pec-
catis, poenæque æterna condonata, ad tempus, vel in præsentī vita, vel in purgatorio
perfoluēda est. Vocabulū autem peccati, etiā pro poenā peccatis debita, non semel in
diuinis litteris poni, notius est, quam vt in præsentia demonstrari necesse sit. Confert
præterea multum largitio eleemosynarum viro iusto, ad præcauēda imminētia pec-
cata.

Cur sancti
de remissio-
ne peccato-
rum a Deo
impetranda
dubitanter
ac timide
loquuti sūt.

In hæreti-
cos nostri
temporis.

Quomodo
intelligen-
dum sit, per
eleemosy-
nas tolli
peccata.

cata. Etenim, qui frequens & copiosus est in dandis eleemosynis, hunc singulariter protegit ac tuetur Deus, cunctaque peccandi irritamenta & occasiones procul ab eo amouet, vel aduersus eas, animum eius valide præmunit ac roborat. Si autem qui in peccatis est, eorum tamen pænitens & vitam in melius commutare satagens, crebris eleemosynis multorum egestati opituletur, quo placatum sibi & propitiū faciat Deū, & ab eo veniam sceleribus suis impetret; ea donatio eleemosynarum conducit plurimum ad remissionem peccatorum: non sane quod ipsa eam efficiat; solus enim Deus eam facit eo temporis puncto, quo gratiam & iustitiam in animum hominis infundit; sed quod ad eam accipiendam, præparet hominem, eumque reddat idoneū & quodā modo dignum, cui Deus eximium illud remissionis peccatorum munus impartiat. Porro, sine fide vel pænitentia, aut dilectione Dei, quā taliter eleemosynarum effusio, nihil homini ad remissionem peccatorum, & cælestis iustitiæ consecutionem prodesse potest. Siquidē aperte nos docet diuina scriptura, *§ sine fide, impossibile est placere Deo: § & alibi: § Nisi pænitentiam egeritis, omnes simul peribitis: § & rursus, § Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, caritatem autem non habeam, nihil mihi prodest.* Quo circa, qui in flagitijs infixi hærent, & nihilominus tamē crebritate eleemosynarum impunitatem sperant, voluntarie in clarissima luce cæci sunt; & pestifera opinione sibi blandiētes, se ipsi fallunt ac perdūt. Audiant isti, quid Augustinus in Enchiridio ad Laurentium cap. 75. 76. 77. scriptum reliquit. *§ Qui sceleratissime viuunt, ait Augustinus, nec curant talem vitam moresque corrigere, & inter ipsa flagitia, frequenter eleemosynas faciunt; frustra sibi ideo blandiuntur, quoniam Dominus dixit pharisæis, Lucæ 11. § date eleemosynā, & ecce omnia munda sunt vobis.* Quasi vero sine fide possit quemquam munda dare eleemosynā? cum dicat scriptura act. 15. *§ fide purificans corda eorum.* & apostolus scribat ad Titum cap. primo, *§ immundis & infidelibus, nihil est mundum, sed polluta sunt eorum & mens & conscientia.* Et tamē verū est, quod dixit Dominus, *§ date eleemosynam, & omnia munda sunt vobis.* Verum, qui vult eleemosinā ordinate dare, a se ipso debet incipere, & sibi eā primū dare. Est autē eleemosyna, opus misericordiæ; sed in libro ecclesiastici c. 30. scriptū est, *§ miserere animæ tuæ, placens Deo.* Hæc igitur potissima est eleemosyna, quæ mūdāt hominē: videlicet ex qua vim habet ceteræ eleemosynæ, quæ in pauperes erogantur. *§ Mendicat a te anima tua, inquit Augustinus, sermone trigesimo de verbis Domini, redi ad conscientiam tuam quicumque male viuis, & inuenies ibi mēdicantem animam tuam, ærumnosam, & forte egestate obmutescentem. Nam si mendicat, esurit iustitiā: miserere igitur animæ tuæ placens Deo: fac illi prius eleemosynā spiritualem, vt deinde profint tibi eleemosinæ corporales.*

Ceterum, priusquam ex hoc loco, qui est de eleemosynis, abeam; libet hic paulum excutere sententiam quandam diui Augustini de eleemosynis, sane obscuram, nec ad intelligendum explicandumque facilem. Augustinus igitur in libro 21. de ciuitate Dei cap. 27. docet idem, quod nos hic docuimus; scilicet homini non pæniteti, sed in suis flagitijs permanenti, nihil ad salutem animæ prodesse eleemosynas. *§ Qui dignas inquit, pro suis peccatis eleemosynas facit, prius eas facere incipiat a se ipso. Indignū est enim, vt in se non faciat, qui facit in proximum: cum audiat dicentem Deum, § diliges proximum tuum sicut teipsum, § & alibi, § miserere animæ tuæ placens Deo.* Hanc ergo eleemosynam non faciens animæ suæ, quomodo dignas pro peccatis suis eleemosynas facere dicendus est? Nam ad hoc & illud scriptum est, *§ qui sibi malignus est, cui bonus erit?* & alio loco, *§ fili peccasti, ne adicias iterum, & de peccatis tuis deprecare, vt dimittantur tibi.* Propter hoc ergo eleemosynæ faciendæ sunt, vt cū de præteritis peccatis deprecamur, exaudiamur, non vt in eis perseuerantes, licentiam malefaciēdi, per eleemosynas nos comparare credamus. Post hæc autem verba, subiungit Augustinus eam sententiā, quā nos hoc loco expendendam & interpretandam suscepimus. *§ Est quidam vitæ modus, inquit Augustinus, nec tam malæ, vt ijs qui eam viuunt, nihil profit ad capeffendum regnum cælorum, largitas eleemosynarum, quibus iustorū sustentatur inopia, & sūt amici, qui benefactores suos in tabernacula æterna suscipiant: nec tam bonæ, vt ad tām beatitudinem adipiscendā, eis ipsa sufficiat, nisi eorū meritis, quos amicos sibi per eleemo-*

Augustinus,

Excuitur locus quidā D. Augustini valde obscurus.

eleemosynas fecerunt, misericordiam consequantur. Sed quis sit iste modus, & quæ sint ipsa peccata, quæ ita impediunt peruentionem ad regnum Dei, vt tamen sanctorum amicorum meritis impetrent indulgentiam; difficillimum est inuenire, periculosissimum definire. Ego certe vsque ad hoc tempus, cum id satagerem, ad eorum indaginem peruenire non potui. Et fortasse propterea latent, ne studium proficiendi ad omnia peccata cauenda, pigrescat. Quoniam si scirentur, quæ, vel qualia sint delicta, pro quibus etiam permanentibus, nec profectu vitæ melioris absumptis, intercessio sit quærenda & speranda iustorum; secura se eis obuolueret humana segnities, neque euolui talibus implicamentis, vilius virtutis expeditione curaret, sed tantummodo quæreret aliorum meritis liberari, quos amicos sibi eleemosynarum largitione fecisset. Nunc vero, dum venialis iniquitatis, etiam si perseueret, ignoratur modus, profecto, & studium in meliora proficiendi, orationi instando, vigilantius adhibetur; & faciendi de mammona iniquitatis, sanctos amicos, cura non spernitur. Hæc Augustinus. In prædictis autem verbis, illud non facilem habet intellectum, qui fieri possit, vt sit aliquis, qui, cum eius vita non sit per se sufficiens, promerendæ & consequendæ vitæ æternæ; propter eleemosynarum tamen largitatem, saluus in patriam cælestem euadat. Nam, vel ille iustus est, vel iniustus: si iustus, iustitia eius quantulacunque fuerit, potens est promerendi & adipiscendi vitam æternam, etiam citra tantam eleemosynarum largitionem. Sin autem fuerit iniustus, profecto, quanta sibi effundat eleemosynas, nihil ei, quādiu talis fuerit, ad consecutionem vitæ æternæ proficiet. Deinde, difficile est videre, quænam sint ea peccata, quæ per se quidem impedirent peruentionem ad regnum cælorum; propter eleemosynas autem, nō impediunt. Etenim, aut sunt peccata mortalia, aut venialia: si mortalia, omnino impediunt; nec, vt non impediunt, vllis eleemosynis effici potest: sin autem venialia fuerint, ea sane qualiacunque & quantacunque fuerint, non habent vim in æternum prohibendi hominem ingressu in cælum; siquidem ea simul cum iustitia & gratia constare possunt; & in sanctissimis viris reperiuntur.

Verum tamen, equidem reor, Augustini sententiā recte intelligi & explicari ad hunc modum posse. Sunt quidam homines, iusti quidem, sed ita inconsiderate, negligenter, ac dissolute viuentes, vt nec peccandi occasiones fugiant, nec quæcunque peccata venialia admittere pro magno habeant; nec studiose ac solcite, quæ valent, ad conseruandam iustitiam & præcauenda peccata, conseruentur. Qui ita sunt affecti, magno versantur in salutis periculo, & sine dubio sæpe in peccata mortalia prolaberentur. Fit tamen precibus seruorum Dei, quorum necessitatibus liberaliter illi subueniunt, vt singulari quadam Dei misericordia protegantur, & a lapsu conseruentur: grauiore peccandi occasiones remouente Deo, & tentantis diaboli vires cohibente; & sic tandem salui ad portum salutis æternæ perueniunt. Quod si contingat eiusmodi eleemosynarios, gratia Dei excidere, & in graui peccata prolabi; sit, non tam ipsorum studio & diligentia, quippe qui sunt admodum pigri, & suæ salutis incuriosi ac negligentes; quam precibus & intercessione apud Deum, sanctorum hominum, quos illi amicos sibi fecerunt de mammona iniquitatis, vt diuinitus ad saniorementem conuersi, trahantur ad pœnitentiam; præsertim vero, vt in extremo vitæ, spiritum contritionis, & donum pœnitentiæ accipientes, salui fiant: ita tamen, quasi per ignem, hoc est, post hanc vitam purgatorio igne diu multumque purificati, pœnaque scelerum digne perfoluta. Sic igitur explicatam Augustini sententiā, ego quidem facilem intellectu, & verissimam esse arbitror. Verum de hoc factis: ad historiam regis Nabuchodonosor, reuertamur.

An possit cuiquam in peccatis permanenti, prodesse eleemosyna, ad consequendam vitam æternam.

Explicatio sententiæ D. Augustini.

Post

Post finem mensium duodecim, in aula Babylonis deambulans Nabuchodonosor, dixit, nonne hæc est Babylon ciuitas magna, quam ego ædificauit in domum regni, in robore fortitudinis meæ, & in gloria decoris mei?

Quantam Nabuchodonosor, fecerit Babylonem.

Berosus

Diodorus Siculus

De Babylonis magnitudine ac magnificencia.

Herodotus

Plinius

VISSÆ olim Babylonem, urbem amplissimam & nobilissimam, testimonio plurimorum scriptorum constat. Qualem vero, quantamue eam urbem fecerit rex Nabuchodonosor, solus scriptorum, de quorum monumentis aliquid nunc extat, indicauit Berosus in historia rerum Chaldaicarum, sicut refert Iosephus lib. 10. antiquitatum, & libro priori contra

Appionem: sic autem Berosus prodit. Nabuchodonosor e Syria & Aegypto victor rediens, Babylonem ex manubijs, templum Beli, & reliqua, munificèissime excoluit; & veteri urbi alteram extrinsecus adiecit. Et prouiso, ne in posterum possent hostes fluuium auertere, & ad urbem accedere: tres interiori ciuitati per circuitum muros, totidem exteriori, hos cocto latere, illos addito etiam bitumine, circumdedit. Tum sic comunitæ urbi, portas, quæ vel templum deceant, addidit. Ad hoc, iuxta paternam regiam, alteram multo sumptuosiorum & ampliorum extruxit: cuius ornatum exponere, longum esset. Illud memoratu dignum, quod hæc adeo superba & supra fidem magnifica regia, quindecim dierum spatio perfecta est. In ea lapideas moles valde excelsas excitauit, a spectu montibus similes, omnique genere arborum confitas. Hortum quoque fecit pensilem, fama nobilem; eo quod vxor eius in regione Medorum educata, montanum prospectum desideraret. Culpat deinde Berosus scriptores græcos, qui Babylonem, multa que eius urbis famosa opera, a Semyramide ædificata, falso prodiderint. Hactenus Berosus, referente Iosepho. Idem de horto pensili, tradit Diodorus lib. 3. non nihil tamen a Beroso discrepans. Erat, inquit, hortus pensilis iuxta arcem, non a Semyramide, sed a quodam Syro rege, postmodum in gratiam pellicis factus: quæ cum Persa esset genere, cupiens in montibus videre, iuxta morem Persarum, prætura, viro persuasit, ut artificio excitaret hortum, qui arboribus pratique patriam repræsentaret. Diodorus igitur, Persam dicit fuisse, quam Berosus Medam nominat. Curtius lib. 5. vulgatum Græcorum fabulis miraculum, pensiles illos hortos fuisse ait. Syriæ autem regem, Babylone regnantem, hoc opus esse molitum, amore coniugis vicium: quæ desiderio nemorum, sylvarumque in cæpestribus locis, virum copulit, amoenitatem naturæ, genere huius operis imitari. Talem igitur tantamque a Nabuchodonosor factam esse Babylonem, Berosi relatione accepimus.

Quanta vero fuerit urbs Babylonia, tã ante, quã post regem Nabuchodonosor, varie proditum est ab auctoribus. Non igitur extra rem fuerit, quæ melioris notæ scriptores, de antiqua eius urbis amplitudine nobilitateque tradiderunt, ea breuiter hic apponere. Herodotus libro primo ita scribit. Babylon in ingenti planitie sita est, forma quadrata, magnitudine quoquo versus centum vicinum stadiorum; in summa, quadringentorum & octoginta, in circuitu quatuor laterum urbis. Tanta est Babylonici oppidi magnitudo, quod ira exornatum est, ut aliud nullum, quæ nos nouimus. Murus eius quinquaginta cubitorum regionum crassitudine; ducentorum autem celsitudine constat. Est autem regius cubitus, quã mediocris, tribus digitis maior. Eius urbis per ambitum, centum portæ stabant, æræ omnes, cum cardinibus itidem postibusque. Similia Herodoto tradunt Solinus ca. 60. diuus Hieronymus super decimum caput Isaia: & Paulus Orosius lib. 2. cap. 6. Plinius item lib. 6. cap. 26. in eandem sententiã hæc scribit. Babylon Chaldaicarum gentium caput, diu summam claritatem obtinuit in toto orbe, propter quã, reliqua pars Mesopotamiæ Assyriaque, Babylonia appellata est: sexaginta millia passuum amplexa muris, ducentos pedes altis, quinquagenos latis; in singulos pedes, ternis digitis mensura ampliore quã nostra: interfluo Euphrate, mirabili opere utroque. Sed diuersa prædictis, de magnitudine Babylonis, in lib. 3. memorat Dio-

A

B

C

D

E

A rat Diodorus Siculus; Semiramis, ait, Babylonem condidit, adhibitis ad id operis perficiendum ex omni regione, hominum millibus ter decies centenis. Urbs ab utroque latere Euphratis, ut medius interfluat, ædificata. cuius mœnia, ambitu spacia trecenta & sexaginta complectebantur; frequentibus & magnis turribus; tanta muri latitudine, ut sex currus vna procedere possent, altitudine vero, auctore Ctesia Gnidio, incredibili, ut autem Clitarcolus & comites Alexandri magni, pedum trecentorum sexaginta quinque. Addiderunt etiã, quolibet anni die vnũ stadiũ muri absolutũ, ut tot sint stadiorũ circuitus, quot dies annũ cõficiunt: turres aut erant ducentæ quinquaginta numero, quarum altitudo latitudoque magnificentia æquat murorũ. Inter murũ atque ædificia, pomeriũ duo iugera conficiunt. Ut celerius opus cõsummaretur, est autem vno anno absolutũ, cuiuslibet ex amicis, stadiũ conficiendum, tradita ad id impensa, assignauit. Strabo initio lib. 16.

B Babylon, inquit, iacet in campo, muri ambitum habens trecentorum octoginta quinque stadiorum, eius muri crassitudo, pedum est triginta duorum; altitudo inter turres, cubitorum quinquaginta, ipsarum vero turrium altitudo, sexaginta: via si per mœnibus tã lata est, ut quadrigæ occurrẽtes facile pertrãssire possint. Vnde & hoc vnum ex sex mundi spectaculis dicitur. Denique, Quirinus Curtius de eadem urbe ad hunc modum scribit. Semiramis eam urbem condidit, vel ut plerique crediderunt Belus, cuius regia ostenditur. Murus instructus laterculò coctili, bitumine interlitus; spatium triginta & duorum pedũ latitudine amplectitur. Quadrigæ inter se occurrẽtes, sine periculo commeari dicuntur. Altitudo muri, centum cubitorũ eminent spatium. Turres denis pedibus quã murus altiores sunt. Totius operis ambitus, trecenta sexaginta octo stadia complectitur. Singulorum stadiorum structuram, singulis diebus perfectã esse, memoriæ proditum est. Ædificia non sunt admota muris, sed fere spatium vnus iugeri absunt. Ac ne totam quidem urbem tectis occupauerunt. Per nonaginta stadia habitatur: nec omnia contigua sunt; credo quia tutius visum est pluribus locis spargi: cetera seruit, coluntque, ut si externa uis ingruat, obsessis alimẽta ex ipsius urbis solo subministrant. Aristoteles lib. 3. Politicorũ cap. 2. magnitudinem Babylonis non determinat: sed fuisse eam urbem amplissimam, satis indicat cum ita scribit. Non est urbs ex mœnibus æstimanda: nam Peloponnesum vno muro circumdare liceat; cuiusmodi fortassis est Babylon, & quæcumque gentis magis quam urbis ambitum habet: qua Babylone ab hostibus capta, triduo partem ciuitatis id non sensisse ferunt.

C In sacris litteris appellatur Babylon, ciuitas gloriosa, incluta in regnis, & regina: quinimo apud Isaiam, vocabulo terræ & orbis, propter magnitudinẽ ciuitatis, & amplitudinem dominationis, cap. 13. & 14. ut exponit eo loco Hieronymus, appellatur. Latitudinem porro, seu altitudinem murorum eius urbis, fuisse valde insignem, indicauit Hieremias cap. 51. cum inquit, Hæc dicit Dominus exercituum, murus Babylonis, ille latissimus, & vel ut habet alii codices, altissimus, suffossione suffodietur, & portæ eius excelsæ, igne comburentur. Diuus Hieronymus in explanando caput decimum quartũ Isaia, refert, in medio loco urbis Babylonis, pro arce seu Capitolio, fuisse turrem illam Babel, quam gigantes post diluuium, ædificare aggressi fuerant. Quæ licet ab illis non fuerit absoluta, inchoatum tamen opus eiusmodi fuit, ut altitudine non minus esset quatuor miliaribus. Vbi hoc legerit, vel vnde cognouerit diuus Hieronymus, me quidem latet: mihi tamen simile vero non videtur; neque enim turris tantæ altitudinis, aut fabricari, aut fabricata tam diu constare potuisset. Herodotus primo libro ita scribit. Fuit Babylone, Iouis Beli templum æreis portis, id quod mea etiam nunc ætate existit, duorum vndecunque stadiorum amplitudine, figura quadrata. In sacri medio, turris solida est, crassitudine simul & altitudine stadij: cui alia rursus super imposita est turris, & huic subinde alia, ad octauã vsque. His forinsecus in circuitu scælæ sunt adhibitæ, per quas ad singulas conscenditur turres. In medijs gradibus, ductus, sellæque sunt, in usum ascendentium ad sedendum & requiescendum factæ. In postrema turri, sacellum est aliud in quo lectus est splendide stratus, & appositæ mensa aurea, statua tamen in hoc sacello nulla est. Sic Herodotus. Diodorus autem in 4. cap. libri tertij. hunc in modum scribit. In urbis medio, templũ Ioui Belo Semiramis erexit: cuius amplitudinẽ, neque

D Testimonia sacræ scripturæ.

E D. Hieronymus de altitudine arcis Babylonis.

Diodorus.

Strabo.

Quintus.

Aristoteles.

Testimonia sacræ scripturæ.

D. Hieronymus de altitudine arcis Babylonis.

scriptores propter vetustatem, neque vlla memoria singulatim tradunt. Constat tamen ob illius mirandam altitudinem, a Chaldaeis, tum Orientem tum Occidentem versus, a strorū in eo obseruationes esse factas. § Nō debeo in præteritis relinquere, quod eadem de re prodidit lib. 5. Curtius. § Arcem quoque, inquit, Babylon habet, ambitu viginti stadia complexam, triginta pedes in terram turrium fundamēta demissa sunt; ad octoginta, summum munimēti fastigium peruenit. § Hæc de Babylonis arce, eiusque turribus, propterea ex Herodoto, Diodoro, & Curtio huc adduxi, vt manifestum lectori facerem, quod beatus Hieronymus de eius arcis altitudine tradit, non modo ex prædictis auctoribus nō esse depromptum, sed etiam eorum scriptis esse diuersum.

Quis fuerit conditor Babylonis.

Restat altera quæstio, de conditore Babylonis hoc loco tractanda. Nam quod hoc loco Nabuchodonosor se facit eius vrbis molitorem, & diuinæ scripturæ, & Gentilium monumentis videtur esse contrarium. Circa quam quæstionem, mirum dictū, quanta sit apud scriptores opinionum diuersitas. Nam in libro Geneseos cap. 10. significat Moses, Nembroth fuisse conditorem Babylonis; ait enim fuisse initium regni eius Babylonem. Et sane Paulus Orosius lib. 2. ca. 6. tradit, Nembroth celebrari a multis tanquam Babylonis conditorem. At enim, Daniel in hoc quarto capite, inducit regē Nabuchodonosor gloriantem, & sese iactantem, quod ipse Babylonem ædificasset. Idem de isto rege prodidit olim Berofus, Græcos molitionem Babylonis, reginæ Semiramidi assignantes, mendacij arguens, sicut Iosephus refert in priori libro aduersus Appionem. Sed apud Eusebium, libro nono de præparatione Euangelica capite vltimo, Alexander Polystor testimonio Eupolemi confirmat, Babylonem fuisse post diluuiū a gigantibus ædificatam. Apud eundem Eusebium, eodemque loco, Alphæus affirmat, cū terra Babylonis inundationibus Euphratis tecta esset aquis, primum omnium patrē Nini Belum, siccaste aquas, & vrbem Babylonem moliri aggressum: idemque a multis creditum & traditum, lib. 5. testatur Q. Curtius. Ceterum, cōmunis est Græcorum & Latinorum sententia, a Semiramide eam vrbem esse conditam: ita tradunt, Herodotus lib. primo, Diodorus lib. 3. Strabo lib. 16. Pomponius Mela lib. primo cap. 11. Iustinus lib. primo: & diuus Hieronymus, qui super caput secundum Osee, ad hoc citat versus illos Quidij.

Vbi dicitur altam

Cocclibus muris cinxisse Semiramis vrbem.

Auctoris sententia.

Verum enimvero, non est admodum difficile, nisi ego fallor, prædictas sententias, citra veritatis iniuriam, ad concordiam reuocare. Equidem arbitror, primum Babylonis conditorem, fuisse Nembroth. Nam id vt dixi, significare videtur scriptura, Geneseos cap. 10. Erat autem Nembroth robustissimus gigas, quique cum alijs gigantibus ædificare voluit turrē Babel, vt Iosephus ait primo libro antiquitatu. Quocirca, nō est diuersum quod apud Eusebiū inquit Eupolemus, Babylonis conditores fuisse post diluuium gigantes: quippe vnus de illis gigantibus, & quidem princeps eorū, fuit Nembroth. Præterea, sit mihi simillimum vero, eundem fuisse Nembroth, quem alij scriptores appellant Belum Nini patrem. Siquidem, vtriusque tempora omnino congruunt: nam vtrumque reperimus, post diluuium annis circiter ducentis Babylone regnasse. Conueniunt etiam mores, ingenium, factaque. Etenim vterque traditur fuisse ingenio ferox, crudelis, tyrannus, regnandi cupidus: denique vterque primus mortalium idololatriam in mundum inuexisse dicitur. Cyrillus quidem certe libro tertio, eorum quos scripsit aduersus Iulianum apostatam, Belum censet, primum omnium idololatriæ fuisse inuentorem & auctorem post diluuium. Cuius rei illud potest esse argumētum, quod ab isto Belo, idola quæ a multis gentibus colebātur, nomē acceperint: hinc enim ductum est nomen Belial, seu Baal, qui erat Deus Sidoniorū; & Belzebub, Deus Accaron, vt legitur 4. Regum cap. primo; Beelphegor, Deus Moabitarum, numerorū 25. Baalsamen, Deus Punicorum, apud Augustinum in lib. quæstionum super librum Iudicum, quæstione 16. denique idolum Bel, crebro nominatur in scriptura: vt videre est apud

A est apud Isaiam, Hieremiam, & in hoc ipso libro Danielis infra c. 14. Hinc igitur palā est, verbis magis inter se quā sententia diffidere, qui aiunt, Babylonē & a Nembroth, & Belo esse fabricatā. Clemens tamen in 4. lib. recognitionū, si qua huic operi fides nūc habenda est, Nembroth, & quæ Græci ac Latini Ninū appellant, eundē fuisse significat. A Belo autē, seu Nembroth, primo exigua vrbis Babylonis condita est; eaque postea crebris inundationibus Euphratis diruta & vastata. Hanc, quia Semiramis amplissime dilatauit, firmissime munivit, multisque ac miris operibus exornauit, nō immerito etiā condidisse credita & celebrata est. Sed quia post Semiramidem, qui deinde consecuti sunt Assyriorum reges, posthabita Babylone, coluere vrbē Niniue, eamque fecere regiam & caput imperii: sicut Diodorus scribit lib. 3. propterea factum est, vt Babylon a regibus deserta, partim Euphratis eluuiionibus, partim incurfionibus hostiū, diu iaceret ignobilis & obscura. Tandem, post euersam Niniue, rex Nabuchodonosor, Babylonem cupiēs reducere sedem imperii, eā ciuitatē de integro instaurauit, & vt supra dictū est, latissime amplificatam, magnificentissimis operibus adornauit. Quamobrē iure suo potuit dicere, illā a se conditā & fabricatā. Patet igitur, auctores, qui videbantur de conditore Babylonis varie scripsisse, nec inter se, nec a diuina scriptura discrepare.

B Super illis autem verbis § Post finem mensium duodecim, in aula Babylonis deambulabat rex, § ita scribit diuus Hieronymus. § Fecit quidē Nabuchodonosor, iuxta Danielis cōsiliū, misericordias in pauperes; & idcirco vsque ad mensē duodecimū, in eū est dilata sententia. Sed quia postea, ambulans in aula Babylonis, gloriatur & dicit, nonne hæc est Babylon magna, quā ego ædificauī? bonū misericordiæ, perdidit malo superbiæ. Ideo igitur differtur sententia, ne videatur misericordia in pauperes minime profuisse. Sed ita vt loquutus est, per superbiā perdidit regnū, quod per eleemosynas conseruatum fuerat. § Significat igitur D. Hieronymus, quanto tempore Nabuchodonosor largiendis eleemosynis de consilio Danielis operam dedit, tanto tēpore supplicium eius fuisse dilatatum. At vero Theodoretus dilationem huius temporis, non ad eleemosynas Nabuchodonosor, sed ad Dei longanimitatem, dantis ei tempus ad agendam pœnitentiam, referendam censet: quemadmodum in libro Sapiētiae capite vndecimo scriptum est: § miserere omnium Domine, & nihil odisti eorum quæ fecisti, dissimulans peccata hominum propter pœnitentiam. § In hunc etiam regem belle quadrat, quod dixit Iob. cap. 24. § dedit ei Deus locum pœnitentiæ: at ille abuitur eo in superbiā. § Cum tantum tempus, inquit Theodoretus, hoc est spatium duodecim mensium, ei ad respiscendum datum esset, male, definitum pœnitentiæ tempus, consumpsit: ad quem beatus Paulus merito dixerit § An diuitias bonitatis & patientiæ & longanimitatis eius contempnis? ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? tu autem secundum duritiam tuam & impenitens cor, thesaurizas tibi iram in die ire, & reuelationis iudicij Dei, qui reddet unicuique secundum opera eius. § Putant quidam, nec temere, verba illa, § nonne hæc est Babylon ciuitas magna, quam ego ædificauī, § protulisse regem, nō solum magna cum iactantia & superbia, sed etiam cum Dei contemptu, quasi parui pendens somnium sibi a Deo missum, eiusque interpretationem a Daniele datam; nec fieri posse existimans, vt sibi tam potenti & glorioso regi, prædicta ipsi tanta rerum cōuersio & calamitas, posset contingere.

Cur supplicium regis Nabuchodonosor, duodecim menses fuerit dilatatum.

E Nunc igitur, ego Nabuchodonosor, laudo et magnifico regem cæli: quia omnia opera eius vera, et omnes viæ eius iudicia: et gradientes in superbia, potest humiliare.

Oscit hic locus, vt quæstionem illam tractemus, an rex Nabuchodonosor tandem saluus fuerit, per hoc Dei supplicium emendatus, & per pœnitentiam digne actam, ad extremum, salutem æternam consecutus. Equidem arbitror, regem hunc fuisse saluum. Adducor in eā sententiā, tum auctoritate grauissimorū scriptorū, tum ratione minime infirma. Atque ita quidem sensit Iosephus, qui vnus nobis instar Hebræorum omnium esse debet. Is

An rex Nabuchodonosor salutem æternam sit consecutus.

Q bet. Is

scriptores propter vetustatem, neque vlla memoria singulatim tradunt. Constat tamen ob illius mirandam altitudinem, a Chaldaeis, tum Orientem tum Occidentem versus, a strorum in eo observationes esse factas. § Nō debeo in praeferitis relinquere, quod eadem de re prodidit lib. 5. Curtius. § Arcem quoque, inquit, Babylon habet, ambitu viginti stadia complexam, triginta pedes in terram turrium fundamēta demissa sunt; ad octoginta, summum munimēti fastigium peruenit. § Hæc de Babylonis arce, eiusque turribus, propterea ex Herodoto, Diodoro, & Curtio huc adduxi, vt manifestum lectori facerem, quod beatus Hieronymus de eius arcis altitudine tradit, non modo ex prædictis auctoribus nō esse depromptum, sed etiam eorum scriptis esse diuersum.

Quis fuerit
cōditor Ba-
bylonis.

Restat altera quæstio, de conditore Babylonis hoc loco tractanda. Nam quod hoc loco Nabuchodonosor se facit eius vrbs molitorem, & diuinæ scripturæ, & Gentilium monumentis videtur esse contrarium. Circa quam quæstionem, mirum dictu, quanta sit apud scriptores opinionum diuersitas. Nam in libro Geneseos cap. 10, significat Moses, Nembroth fuisse conditorem Babylonis; ait enim fuisse initium regni eius Babylonem. Et sane Paulus Orosius lib. 2. ca. 6. tradit, Nembroth celebrari a multis tanquam Babylonis conditorem. At enim, Daniel in hoc quarto capite, inducit regē Nabuchodonosor gloriantem, & sese iactantem, quod ipse Babylonem ædificasset. Idem de isto rege prodidit olim Berofus, Græcos molitionem Babylonis, reginæ Semiramidi assignantes, mendacij arguens, sicut Iosephus refert in priori libro aduersus Appionem. Sed apud Eusebium, libro nono de præparatione Euangelica capite vltimo, Alexander Polystor testimonio Eupolemi confirmat, Babylonem fuisse post diluuiū a gigantibus ædificatam. Apud eundem Eusebium, eodemque loco, Alphæus affirmat, cū terra Babylonis inundationibus Euphratis tecta esset aquis, primum omnium patrē Nini Belum, sicasse aquas, & vrbs Babylonem moliri aggressum: idemque a multis creditum & traditum, lib. 5. testatur Q. Curtius. Ceterum, cōmunis est Græcorum & Latinorum sententia, a Semiramide eam vrbs esse conditam: ita tradunt, Herodotus lib. primo, Diodorus lib. 3. Strabo lib. 16. Pomponius Mela lib. primo cap. 11. Iustinus lib. primo: & diuus Hieronymus, qui super caput secundum Osee, ad hoc citat versus illos Ouidij.

ibi dicitur altam

Coëtilibus muris cinxisse Semiramis vrbs.

Auctoris sē-
tentia.

Verum enimvero, non est admodum difficile, nisi ego fallor, prædictas sententias, citra veritatis iniuriam, ad concordiam reuocare. Equidem arbitror, primum Babylonis conditorem, fuisse Nembroth. Nam id vt dixi, significare videtur scriptura, Geneseos cap. 10. Erat autem Nembroth robustissimus gigas, quique cum alijs gigantibus ædificare voluit turē Babel, vt Iosephus ait primo libro antiquitatum. Quocirca, nō est diuersum quod apud Eusebiū inquit Eupolemus, Babylonis conditores fuisse post diluuium gigantes: quippe vnus de illis gigantibus, & quidem princeps eorū, fuit Nembroth. Præterea, sit mihi simillimum vero, eundem fuisse Nembroth, quem alij scriptores appellant Belum Nini patrem. Si quidem, vtriusque tempora omnino congruunt: nam vtrumque reperimus, post diluuium annis circiter ducentis Babylone regnasse. Conueniunt etiam mores, ingenium, factaque. Etenim vterque traditur fuisse ingenio ferox, crudelis, tyrannus, regnandi cupidus: denique vterque primus mortalium idololatriam in mundum inuexisse dicitur. Cyrillus quidem certe libro tertio, eorum quos scripsit aduersus Iulianum apostatam, Belum censet, primum omnium idololatriæ fuisse inuentorem & auctorem post diluuium. Cuius rei illud potest esse argumētum, quod ab isto Belo, idola quæ a multis gentibus colebātur, nomē acceperint: hinc enim ductum est nomen Belial, seu Baal, qui erat Deus Sidoniorū; & Belzebub, Deus Accaron, vt legitur 4. Regum cap. primo; Beelphegor, Deus Moabitarum, numerorū 25. Baalsamen, Deus Punicorum, apud Augustinum in lib. quæstionum super librum Iudicum, quæstione 16. denique idolum Bel, crebro nominatur in scriptura: vt videre est apud

A est apud Isaiam, Hieremiam, & in hoc ipso libro Danielis infra c. 14. Hinc igitur palā est, verbis magis inter se quā sententia diffidere, qui aiunt, Babylonē & a Nembroth, & Belo esse fabricatā. Clemens tamen in 4. lib. recognitionū, si qua huic operi fides nūc habenda est, Nembroth, & quē Græci ac Latini Ninū appellant, eundē fuisse significat. A Belo autē, seu Nembroth, primo exigua vrbs Babylonis condita est; ea que postea crebris inundationibus Euphratis diruta & vastata. Hanc, quia Semiramis amplissime dilatauit, firmissime munivit, multisque ac miris operibus exornauit, nō immerito etiā condidisse credita & celebrata est. Sed quia post Semiramidem, qui deinde consecuti sunt Assyriorum reges, posthabita Babylone, coluere vrbs Niniue, eamque fecere regiam & caput imperii: sicut Diodorus scribit lib. 3. propterea factum est, vt Babylon a regibus deserta, partim Euphratis eluionibus, partim incurfionibus hostiū, diu iaceret ignobilis & obscura. Tandem, post euersam Niniue, rex Nabuchodonosor, Babylonem cupiēs reducere sedem imperij; eā ciuitatē de integro instaurauit, & vt supra dictū est, latissime amplificatam, magnificentissimis operibus adornauit. Quamobrē iure suo potuit dicere, illā a se cōditā & fabricatā. Patet igitur, auctores, qui videbantur de conditore Babylonis varie scripsisse, nec inter se, nec a diuina scriptura discrepare.

Super illis autem verbis § *Post finem mensum duodecim, in aula Babylonis deambulabat rex,* § ita scribit diuus Hieronymus. § Fecit quidē Nabuchodonosor, iuxta Danielis cōsiliū, misericordias in pauperes; & idcirco vsque ad mensem duodecimū, in eū est dilata sententia. Sed quia postea, ambulans in aula Babylonis, gloriatur & dicit, nonne hæc est Babylon magna, quā ego ædificauit? bonū misericordiæ, perdidit malo superbiæ. Ideo igitur differtur sententia, ne videatur misericordia in pauperes minime profuisse. Sed statim vt loquutus est, per superbiā perdidit regnū, quod per eleemosynas conseruatum fuerat. § Significat igitur D. Hieronymus, quanto tempore Nabuchodonosor largiendis eleemosynis de consilio Danielis operam dedit, tanto tēpore supplicium eius fuisse dilatum. At vero Theodoretus dilationem huius temporis, non ad eleemosynas Nabuchodonosor, sed ad Dei longanimitatem, dantis ei tempus ad agendam pœnitentiam, referendam censet: quemadmodum in libro Sapiētiæ capite vndecimo scriptum est: § *miserere omnium Domine, & nihil odisti eorum quæ fecisti, dissimulans peccata hominum propter pœnitentiam.* § In hunc etiam regem belle quadrat, quod dixit Iob. cap. 24. § *dedit ei Deus locum pœnitentiæ: at ille abutitur eo in superbiā.* § Cum tantum tempus, inquit Theodoretus, hoc est spatium duodecim mensium, ei ad resipiscendum datum esset, male, definitum pœnitentiæ tempus, consumpsit: ad quem beatus Paulus merito dixerit § *An diuinitas bonitatis & patientiæ & longanimitatis eius contemnis? ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? tu autem secundum duritiam tuam & impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die ire, & reuelationis iudicij Dei, qui reddet vnicuique secundum opera eius.* § Putant quidam, nec temere, verba illa, § *nonne hæc est Babylon ciuitas magna, quam ego ædificauit,* § protulisse regem, nō solum magna cum iactantia & superbia, sed etiam cum Dei contemptu, quasi parui pendens somnium sibi a Deo missum, eiusque interpretationem a Daniele datam; nec fieri posse existimans, vt sibi tam potenti & glorioso regi, prædicta ipsi tanta rerum cōuersio & calamitas, posset contingere.

Cur suppli-
cium regis
Nabuchod-
onosor,
duodecim
mensis fue-
rit dilatum

Nunc igitur, ego Nabuchodonosor, laudo et magnifico regem cæli: quia
E omnia opera eius vera, et omnes viæ eius iudicia: et gradientes in superbia, potest humiliare.

OSCIT hic locus, vt quæstionem illam tractemus, an rex Nabuchodonosor tandem saluus fuerit, per hoc Dei supplicium emendatus, & per pœnitentiam digne actam, ad extremum, salutem æternam consecutus. Equidem arbitror, regem hunc fuisse saluum. Adducor in eā sententiā, tum auctoritate grauissimorū scriptorū, tum ratione minime infirma. Atque ita quidem sensit Iosephus, qui vnus nobis instat Hebræorum omnium esse de

An rex Na-
buchodone-
sor salutem
æternam sic
consequit?

Q bet. Is

Iosephus.

Dorotheus & Epiphanius.

D. Hieronymus.

D. Augustini præclara & notabilis doctrina.

Conuenientia & differentia inter Pharaonem & Nabuchodonosor.

Theodoretus.

Lyra & Carthusianus.

Obiectio ex loco Isaiæ, cap. 14.

Solutio obiectiois: & explicatur diligenter superior Isaiæ locus.

bet. Is namque lib. 10. antiquitatum affirmat, hunc regem, deinde per totam vitam, agnouisse & laudasse Dei virtutem ac providentiam. Dorotheus in synopsi, & Epiphanius in vita Danielis aiunt, propterea Nabuchodonosor tam dure castigatus esse a Deo, quia Deus ipsum perire noluit. Addunt præterea, eum deinceps adhaesisse semper Danieli, & usque adeo eum dilexisse, ut coherede vni geniti filii sui relinquere eum voluerit. Diuus Hieronymus in epistola septima, quam scripsit ad Latam de institutione filiarum, probat, de nullo salute esse desperandum, ex epistola latronis qui in cruce conuersus, eo ipso die meruit cum Christo esse in paradiso; & regis Nabuchodonosor, qui in extremo recepit salutem. Augustinus in epistola 122. quæ est ad Victorianum, ideo ait, voluisse Deum coram Nabuchodonosor, tres pueros de fornace ignis mirabiliter liberare, & alia miracula in conspectu eius facere; quia volebat, eum regem venire in cognitionem veri Dei, & consulebat ipsi ad salutem. Quonia autem sic noluit consulere regi Antiocho, sed magis duritiam cordis eius punire; idcirco nulla coram ipso miracula edere voluit, septem illos Machabæos ex manibus eius eripiendo. In libro autem de prædestinatione & gratia. c. 15. ostendit Augustinus; multa fuisse similia in Nabuchodonosor & in Pharaone: ambos secundum naturam fuisse homines; secundum dignitatem, reges; secundum causam, tyrannos, & populi Dei oppressores; secundum diuinam correctionem, ambos a Deo clementer flagellatos. Eorum tamen perquam fuisse dissimiles exitus. Etenim regi Nabuchodonosor, flagellatio profuit ad fructuosam poenitentiam; Pharaoni autem valuit ad maiorem cordis indurationem. Itaque idem medicamentum, eiusdem manu medici confectum, vni profuit ad salutem, alteri cessit ad exitum: & in his duobus impletum est illud Pauli, *Odor Christi, alius est odor vitæ ad vitam, alius est odor mortis ad mortem.* Et hæc sententia Augustini, refertur in decretis. 23. quæstione 4. c. Nabuchodonosor. Theodoretus super quintum caput Danielis, ponit hanc quæstionem, cur Deus superbiam Nabuchodonosor ad certum aliquod tempus puniuit: ut vero superbiam filii eius Baltasaris, subita morte ultus fuerit. Respondet ipse, Deum futurorum præsciū, quia præuiderat Nabuchodonosor eo supplicio emendatum iri, dignamque acturum poenitentiam, propterea animaduersionem in ipsum certi temporis spatium determinasse. Quia vero præuiderat, prorsus inemendabilem fore Baltasarem, ideo repentina morte, eius scelera finiuit. Denique, huic nostræ sententiæ subscriperunt etiam Nicolaus de Lyra, & Carthusianus, tam hoc loco, quam super decimum quartum caput Isaiæ. Atque hoc ipsum, licet etiam sic argumentari. Daniel omnem huius regis historiam terminat, commemorando plenam & perfectam eius poenitentiam, miramque ad Deum conuersionem; nec de relapsu eius in peccata, vel ipse Daniel, qui longo tempore huic regi superstes fuit, nec alibi vsquam diuina scriptura, verbum vllum facit: est igitur præter rationem atque fidem, dicere istum regem, postea relapsum in priorem superbiam atque impietatem, tandem periisse.

Verum tamen, vnum illud maxime huic sententiæ videtur officere, ac vehementer aduersari; quod Isaias in c. 14. describens, quemadmodum rex Babylonis, quem & Hieronymus eo loco, & alij complures interpretes hunc Nabuchodonosor interpretantur, seuerissima Dei vindicta puniendus esset, manifestis verbis indicare videtur, æternis eum inferni poenis esse damnatum; sic enim scribit. *Infernus subter, conturbatus est in occursum aduentus tui. Detrahta est ad inferos superbia tua. Dixisti, ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo. Verum tamen ad infernum detraheris in profundum lacu.* Hoc præterea confirmatur eo argumento, quod fere antiqui patres tradiderunt, eo loci, sub nomine & persona regis Babylonis, describi & designari ab Isaiâ lapsum e caelo luciferi in infernum. Quod si verum est, ut esse videtur, quo apte & perfecte figura respondeat veritati, dicere conuenit, regem Nabuchodonosor tandem periisse & damnatum esse, ut etiam in hoc, irreparabilis luciferi casus, æternæque damnationis, rex ille congruens figura fuerit. Ad hæc obiectio, & quia non nihil habet difficultatis, & quo omnis dubitatio penitus e medio tollatur, varijs modis respondebo. Ac primum respondeo, Isaiam eo loco non nominasse Nabuchodonosor, sed præcisè regem Babylonis; eo autem nomine, non Nabuchodonosor, sed filium eius Baltasarem, de quo infra capite quinto agitur, esse intelligendum. Huic interpretationi illud fidem astruit, quod Isaias tam illo capite, quam

A quæ præcedenti, coniuncte loquitur de supremo exitio regis Babylonis, & de eius vrbis euersione; manifestum autem est, post mortem Nabuchodonosor, multos annos steterisse & floruisse Babylonem, eam vero, victo occisoque Baltasare, a Dario Medo & Cyro esse captam & vastatam, ut infra, caput quintum explanantes, dicturi sumus. Deinde respondeo, ut concedam, in eo loco Isaiam loqui de rege Nabuchodonosor, attamen supradicta verba Isaiæ *ad infernum detraheris* dicta esse de Nabuchodonosor, non per se, sed prout figura fuit luciferi. Est autem illa a patribus tradita, in huiusmodi figuris tractandis, verissima regula: cum agit scriptura de aliqua persona, ut est figura alterius; quædam ab ipsa tradi, quæ possint vtrique personæ accommodari: nonnulla etiam, quæ non aut æque, aut etiam vlllo modo conueniant figuræ, sed rei figuratæ: sicut contra, alia dici, quæ figuræ tantum competant, nec figurato aptari queant. Exempli causa:

B in psalmo secundo, quoniam agitur de Dauide ut est figura Messie, quædam conuenientia dicuntur, ut est illud, *Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania, asciterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum?* & cetera: & illud, *Ego autem constitutus sum rex super Sion.* Alia vero traduntur, quæ soli Messie congruunt, quale est illud, *Ego hodie genui te: & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.* Similia obseruare licet in psal. 71. in quo agitur de regno Salomonis, ut imaginem quædam gessit regni Christi, quam obrem multa de regno dicuntur, quæ vera esse non possunt nisi ad regnum Christi referantur. Ad eundem igitur modum, quonia in illo loco Isaiæ agitur de Nabuchodonosor, ut est figura luciferi, nonnulla de eo dicuntur, quæ soli lucifero conueniunt, cuiusmodi est illud, *Quomodo cecidisti de caelo lucifer?* & illud, *Ascendam super calum.* & item illud, *Exaltabo super astra solium meum:* quæ in Nabuchodonosor vere dici nullo modo possunt. In hoc igitur etiam rerum numero & genere, ceteri ac reponi debent illa verba, *Vsque ad infernum, & vsque ad profundum lacu detraheris;* Ad hæc respondeo, etiam si illa verba dicta essent de æterna regis Nabuchodonosor condemnatione; ex ipsis tamen non posset necessario concludi, eum re vera fuisse damnatum: in promptu enim est respondere, in illis verbis contineri, non prophetiam seu prædictionem, ut Theologi vocant, prædestinationis, quæ omnino impletur, sed cõminationis, quæ non semper ad effectum peruenit: talem enim fuisse constat Isaiæ prophetiam de morte Ezechie, & Ionæ de excidio Niniuitarum. Hoc autem modo solere Deum multa prædicere, in vindictam scelerum, hominibus euentura; quæ tamen illis seriam plenamque agentibus poenitentiam non accidant, Hieremias c. 18. clarissimis verbis testatur. Illud quoque ad extremum respondere possum, etiam si verba illa Isaiæ pertineant ad regem Nabuchodonosor, non tamen eiusmodi verbis significari damnationem eius regis æternam, sed grauissimam ipsius animaduersionem, & deiectionem in maximam miseriam. Non enim verba illa proprie, sed figurate sunt accipienda. Nam sicut illud, *Cecidisti de caelo lucifer, & exaltabo super astra solium meum, & ascendam super altitudinem nubium* non possunt accipi proprie; neque enim proprie sumpta, regi Nabuchodonosor accommodari possent: sed figurate accipiuntur; scilicet, ut per huiusmodi metaphoras, incredibilis eius regis elatio animi & superbia, expressius declareretur: ita etiam quod postea subditur, *detraheris vsque ad infernum, & vsque ad profundum lacu,* non debet proprie intelligi de inferno damnatorum, sed eo modo loquendi significatur deiectio illius regis, ex summa gloria & felicitate, in maximam calamitatem & miseriam: Deo seuerissime eius superbiam atque impietatem vindicante. Consequitur enim scriptura, ut declarat sublimissimam alicuius elationem, dicere eum ad caelum ascendere seu eleuari: contra vero, ut exprimat deiectionem alicuius in profundissimam miseriam, dicere eum vsque ad abyssum & infernum esse depressum & deiectum. Huius rei, cum multa sint in sacris litteris exempla, non erunt ea lectori, tantum, minime rudi diuinarum scripturarum, aut ignota, aut inuentu difficilia.

Sed cuiuspiam fortasse subibit animum admirari, cur Nabuchodonosor, qui tam insigni miraculo potentiam Dei ludæorum, in se ipso expertus fuit, eumque Deum deinceps, vsque ad extremum spiritum vere ac pie coluit, cur inquam, quo suum erga Deum, gratum & religiosum animum testaretur, iudæos captiuitate non liberauerit, quos vsque

Regula interpretandi scripturam, in ijs, quæ gerunt figuram aliorum.

Cur Nabuchodonosor non dederit libertatem iudæis: aut cur id Daniel ab eo rege non postulauerit.

Q 2 ad eam

ad eam diem durissima seruitute afflixerat: aut cur Daniel, qui apud eum regem, gratia & auctoritate plurimum valebat, non hoc ab illo postulauerit, haud dubie imperaturus. Sed responderi potest, cogitasse quidem ac deliberasse id facere regem Nabuchodonosor: verum mox celeri morte occupatum, id perducere ad effectum non potuisse. Vel aliter dici posset; quoniam immutabili Dei sententia, ratum & constitutum erat, vt Iudæi, quo plurimorum maximorumque suorum scelerum poenas luerent, babilonica septuaginta annorum captiuitate punirentur; propterea nec Deum eam mentem & voluntatem liberandi Iudæos, dedisse regi Nabuchodonosor, nec Danielẽ id apud regem agere, aut tentare esse ausum: quippe cui exploratissima de hoc Dei sententia erat: vel singulari aliqua Dei reuelatione sibi facta; vel ex vaticinio Hieremias id cognitum habebat; qui, vt legitur in libro eius capite vigesimoquinto & vigesimo nono, prædixerat, Iudæos per septuaginta annos, Chaldæis seruituros, videlicet vsque ad euersionem regni Chaldæorum, & exordium imperij Persarum.

Cur Nabuchodonosor non eduxerit e carcere, Ioaachim regem Iuda

Illud mihi magis mirandum accidit: quomodo hic rex, post suam illam conuersionem, non protinus e carcere eduxerit Ioaachim regem Iuda, quem perfidiose & iniuriose tractauerat, & contra fidem ipsi datam, vsque ad illud tempus in custodia tenebat. Non esse autem Ioaachim eductum e carcere, nisi post mortem Nabuchodonosor, manifestum est ex cap. ultimo libri 4. Regum, & libri Hieremias; videbatur autem, aut rex sua sponte liberaturus Ioaachim; aut id ab eo obnixè petiturus Daniel. Sed ad hanc dubitationem, similiter vt responsum est ad superiorem, responderi posset: vel regem voluisse eum liberare, sed præreptum morte, non liberasse; mox tamen a filio eius Euilmerodach, qui proxime regnauit post Nabuchodonosor, vt patris notam ipsi voluntatem expleret, Ioaachim liberatus est, & regno honore tractatus. Vel dici potest,

voluntate Dei non esse liberatum Ioaachim, quo diutius pro sua impietate puniretur. Siquidem in 4. lib. Regum. c. 24. legimus, ipsum, etiamnum adolecentem, paternæ impietatis fuisse imitatore: sic enim ibi scriptum est. *Decem & octo annorum erat Ioaachim, cum regnare cepisset; tribus mensibus regnauit: fecit autem malum coram domino, iuxta omnia quæ fecerat pater eius.*

BENE

BENEDICTI PERERII
SOCIETATIS IESV
COMMENTARIORVM
IN DANIELEM
LIBER VI.

CAPVT QVINTVM.

ALSASAR rex, fecit grande conuiuium optimatibus suis mille: & vnusquisque secundum suam bibebat ætatem. Præcepit ergo iam temulentus, vt afferrentur vasa aurea & argentea, quæ asportauerat Nabuchodonosor pater eius, de templo quod fuit in Ierusalem: vt biberent in eis rex & optimates eius, vxoresque eius & concubinæ. Tunc allata sunt vasa aurea quæ asportauerat de templo quod fuerat in Ierusalem: & biberunt in eis rex & optimates eius, vxores & concubinæ illius. Bibebant vinum, & laudabant Deos suos aureos, & argenteos, areos, ferreos, ligneosque, & lapideos. In eadem hora apparuerunt digiti, quasi manus hominis scribentis contra candelabrũ, in superficie parietis aulae regiae: & rex aspiciebat articulos manus scribentis. Tunc facies regis commutata est, & cogitationes eius conturbabant eum: & cõpages renum eius soluebantur, & genua eius ad se inuicem collidebantur. Exclamauit itaque rex fortiter, vt introduceret magos, Chaldæos, & aruspices. Et proloquens rex, ait sapientibus Babylonis: quicũque legerit scripturam hanc, & interpretationem eius manifestam mihi fecerit, purpura vestietur, & torquem auream habebit in collo, & tertius in regno meo erit. Tunc ingressi omnes sapientes regis, non potuerunt nec scripturam legere, nec interpretationem indicare regi. Vnde rex Balsasar satis conturbatus est, & vultus illius immutatus est: sed & optimates eius turbabantur. Regina autem, pro re quæ acciderat regi & optimatibus eius, domum conuiuii ingressa est: & proloquens ait, rex in æternum viuere non te conturbent cogitationes tuæ, neque facies tua immutetur. Est vir in regno tuo, qui spiritum Deorum sanctorum habet in se: & in diebus patris tui, scientia & sapientia inuentæ sunt in eo: nam & rex Nabuchodonosor pater tuus, principem magorum, incantatorum, Chaldæorum, & aruspicum constituit eum, pater inquam tuus o rex: quia spiritus amplior, & prudentia, intelligentiaque, interpretatio somniorum, & ostensio secretorum,

* & argentea 14.

Q 3 ac fo-

ac solutio ligatorum inuentæ sunt in eo, hoc est, in Daniele : cui rex posuit nomen Baltasar . Nunc itaque Daniel vocetur , & interpretationem narrabit . Igitur introductus est Daniel coram rege . Ad quæ præfatus rex ait . Tu es Daniel de filiis captiuitatis Iudæ , quem adduxit pater meus rex de Iudæa ? Audiui de te quoniam spiritum Deorum habes : & scientia intelligentiaque ac sapientia ampliores inuentæ sunt in te . Et nunc introgressi sunt in conspectu meo sapientes magi , vt scripturam hanc legeret , & interpretationem eius indicarent mihi : & nequiverunt sensum huius sermonis edicere * . Porro ego audiui de te , quod possis obscura interpretari , & ligata dissoluere : si ergo vales scripturam legere , & interpretationem eius indicare mihi , purpura vestieris , & torquem auream circa collum tuum habebis , & tertius in regno meo princeps eris . Ad quæ respondens Daniel , ait coram rege , munera tua sint tibi , & dona domus tuæ alteri da : scripturam autem legam tibi , rex , & interpretationem eius ostendam tibi . O rex , Deus altissimus regnum & magnificentiam , gloriam & honorẽ dedit Nabuchodonosor patri tuo . Et propter magnificentiam quam dederat ei , vniuersi populi , tribus , & linguæ tremebant & metuebant eum : quos volebat , interficiebat , & quos volebat , percutiebat : & quos volebat , exaltabat , & quos volebat , humiliabat . Quando autem eleuatum est cor eius , & spiritus illius obfirmatus est ad superbiam , depositus est de solio regni sui , & gloria eius ablata est : et a filiis hominũ eiectus est ; sed et cor eius cum bestiis positum est , et cum onagris erat habitatio eius : fœnum quoque vt bos comedebat , et rore cæli corpus eius infectum est : donec cognosceret quod potestatem haberet altissimus in regno hominum , et quæ cumque voluerit , suscitabit super illud . Tu quoque filius eius Baltasar , nõ humiliasti cor tuum , cum scires hæc omnia : sed aduersum dominatorem cæli eleuatus es : et vasa domus eius allata sunt coram te : et tu , et optimates tui , et vxores tuæ , et concubinæ tuæ vinum bibistis in eis . Deos quoque argenteos , et aureos , et æreos , ferreos , ligneosque , et lapideos , qui nõ vident neque audiunt , neque sentiunt , laudasti : porro Deum qui habet flatum tuum in manu sua , et omnes vias tuas , non glorificasti . Idcirco ab eo missus est articulus manus , qui scripsit hoc quod exaratum est . Hæc est autem scriptura quæ digesta est : *¶ mane , thecel , phares .* Et hæc est interpretatio sermonis : *¶ mane* , & numerauit Deus regnum tuum , et compleuit illud *¶ thecel* : & appensus es in statera , et inuentus es minus habens . *¶ phares* : & diuisum est regnum tuum , et datum est Medis et Persis . Tunc iubente rege , indutus est Daniel purpura , et circumdata est torques aurea collo eius , et prædicatum est de eo , quod haberet potestatem tertius in regno * . Eadem nocte interfectus est Baltasar rex Chaldæus : et Darius Medus successit in regnum , annos natus sexaginta duos .

DESCRIP-

DESCRIBITVR in quinto capite libri Danielis, horribilis quidã casus, quo rex Baltasar, subito, vita simul & regno priuatus est; & vrbs Babylon capta, regnũque Chaldæorũ translatum est ad Medos. Hæc autẽ calamitas ei regi accidit, propter inuisam Deo, eius superbiam & impietatem; præsertim vero, quod sacra Deo vasa, Hierosolymis asportata Babylonem, in quodam suo lasciuissimo conuiuio, valde irreuerenter superbeque tractasset. Videtur caput hoc, contra ordinem historiae, hic positum esse ante septimum & octauum caput. Siquidem, in his capitibus narratur, quæ primo & tertio anno regis Baltasaris gesta sunt, in quinto autem capite, commemorantur quæ decimosextimo anno, id est, ultimo & vitæ eius & regni contigerunt. Sed intelligendum est, propterea in dispositione horum capitũ, prætermisum esse a Daniele ordinẽ temporum, quia cõ filium & propositum eius fuit, omnem simul historiam contexere, quæ ad reges Chaldæorum pertinebat; ideoque post historiam regis Nabuchodonosor, hæc filij eius Baltasaris, qui vltimus fuit Chaldæorum rex, historiam subtexuit. Nam quæ memoratur cap. 7. & 8. licet huius regis tempore acciderint, tamen nec personam, nec rerum eius historiam attingunt, sed solius Danielis visiones & reuelationes cõtinent. Adijce, quod narratio huius capitũ, pulchre coheret cum præcedentis capitũ narratione. Etenim regis Nabuchodonosor, de quo supra dictum est, hic Baltasar filius vel nepos fuisse dicitur; & vterque propter superbiam aduersus Deum, memorabili diuinę vindictæ exẽplo punitus est. Narratio item vtriusque capitũ persimilis est: partim enim historica est, partim prophetica, interpretationem scilicet occultã, vel somnij vel scripturæ continens; partim etiam insigni miraculo, vel transformationis Nabuchodonosor in bestiam, vel manus in pariete scribentis, admiranda. Denique in vtraque narratione commendatur Danielis sapientia, & declaratur quanta in gloria & gratia fuerit apud reges Chaldæorũ. Quo verum esse probatũ est, quod in extremo cap. primo scriptum est, Danielem perseuerasse vsque ad primũ annũ Cyri; id est, permanisse in gratia apud omnes reges Chaldæorum, quorum vltimus fuit hic Baltasar, qui a Dario Medo, Cyroque victus & occisus est.

Verum, illud hoc loco ante omnia intelligi conuenit, regem de quo agitur in hoc quinto capite, varijs nominibus, tam in sacra scriptura, quã in prophanis historijs appellari: quæ nominum ambiguitas, nisi nota & animaduersa sit, errorem afferet legentibus historias. Nominatur in hoc capite Baltasar, sic enim est in Græco; qui autem ex Hebræo vel Chaldaico vertit, scribunt, Baltasar, vel Belsasar. Videtur Hieremias cap. 50. hunc regem appellare Merodach, ita scribens. *¶ Capta est Babylon, victus est Merodach, confusus est Bel, confusa sunt sculpilla eius, superata sunt idola eorum.* Cũ enim vaticinetur cædem regis, simul cum euerfione Babylonis, non alius rex Merodach videtur intelligi posse, quam hic Baltasar, cum quo simul & Babylon, & regnum Chaldaicum cõcidit, Berofus autem, Alexander Polystor, & Alphæus, apud Iosephum lib. 10. antiquitatũ, & priori libro contra Appionem; & apud Eusebium lib. 9. de præparatione Euangelica cap. vltimo, regem hunc vocant Nabonidum, Herodorus lib. primo nominat Labinitum, filiũ reginæ Nitocris, quam, inquit, nobiliorem fuisse & illustriorem Semiramide, prima Assyriorum regina; qua posteriorem fuisse illam dicit, quinque ætatis; insigni chronologiæ errore: liquet enim Nitocrem fuisse propemodum quingentos & mille annos posteriorem Semiramide. Nec vero miranda esse debet tanta nominum vnus regis varietas. Etenim, frequens est tum in diuinis, tum in externis historijs, eundem hominem diuersis appellari nominibus. Penultimus rex Iuda lib. 4. Regũ cap. 24. dicitur Ioachim; idem apud Hieremiam cap. 21. vocatur Ieconias. Quin eodẽ ipso in libro Esther, rex ille Persarum & Medorum, primo nominatur Assuerus, paulo infra dicitur Artaxerxes. Rex ille qui templi Hierosolymitani ædificationem impediuit,

Cur historia huius capitũ, cõtra ordinem temporum, posita sit ante caput septimũ & octauum huius libri.

Varijs nominibus hunc regẽ appellari, in historijs tam sacris quam prophanis.

Lapsus Herodoti in chronologia.

* mihi 16.

sup. 4. c. 22.

* suo

pediuit, in libro Esdræ cap. 4. nominatur Assuerus & Artaxerxes; ab alijs vero historici vocatur Cambyfes, qui fuit Cyri filius, & secundus Persarum rex. Idem quoque licet animaduertere in Gētilium historijs. Si quidem, vltimus Medorum rex, ab Herodoto nominatur Astyages, & pater eius, Cyaxares: Diodorus vero lib. 3. cap. 9. illum appellat Apandam, hunc Astibaram. Quinimo, cum reges Medorum enumerant Herodotus & Ctesias Gnidius, eos diuersis appellant nominibus. Quod autem Baltasar de quo scribit hoc capite Daniel, sit ille ipse quem supradictis locis Herodotus & Berosus memorarunt, patet tribus minime dubiis argumentis. Primum enim, apud omnes tempora omnino congruit: quod enim ab omnibus narratur, circa idem tempus, hoc est, circa olympiadem quinquagesimam quartam euenit. Deinde, conueniunt personæ: omnes namque scribunt de vltimo rege Chaldaeorum, quo victo & Babylon capta est, & imperium Chaldaicum ad Medos & Persas trāslatum. Denique, conueniunt complures circumstantiæ: tradunt enim omnes hunc miserabilem casum accidisse regi Babylonis, cum ipse festum diem ageret, faceret ludos, & conuiuia celebraret: eodemque conuiuio die, captam esse ab hostibus Babylonem, ipsamque regem interemptum. Cur autem Daniel, hanc solam regis huius historiam scripto proderet voluerit, hanc rationem affert Theodoretus. Non historiam, inquit, simpliciter, sed prophetiam conscribere voluit Daniel: quocirca, non omnia Nabuchodonosor gesta scripsit, sed quorum dūtaxat utilis futura erat posteris memoria. Quoniam igitur maximū in rege Baltasare ostendit Deus miraculum, quodque efficacissimum esset ad ingenerandum simul cū pietate Dei timorem, non solum tunc viuentibus, sed etiam posteris; non existimauit Daniel æquum esse, tantum Dei beneficium, & tam salutare hominibus documentū atque exemplum, silentio occultare; sed opinatus est, se vtiliter ac religiose facturum, si ipsum litteris prodendo, clarissimum doctrinæ monimentum omnibus relinqueret. §

Baltasar rex fecit grande conuiuium optimatibus suis mille: & vnusquisque secundum suam bibebat ætatem.

Ro voce § conuiuū, § Græce est δειπνον, significans cænā; sed idē est, nā veteres non prandium sed cænā agebant. Illud porro, § vnusquisque secundum suam bibebat ætatem, § duplicem habet sensum. Significat enim, optimates sedisse in conuiuio, prout alij alios ætate anteabant; videlicet, seniores in honoratiore loco: vel significat, vnumquemque conuiuiarum bibisse, prout suæ conueniebat ætati. Verum, & Chaldaica, & Græca, aliū sensum videntur reddere, quem Hieronymus fatetur ceteros interpretes expressisse: sic enim habet: § coram mille vinum bibens. § Quæ lectio significat, regem solum in vna mensa sedisse; sed e regione optimatum: qui in eadem aula, alijs tamen mēsis sedebant, eosque rex bibens, ad potum inuitabat. Theodoretus præcise legit § coram mille vinum § nā participium, § bibens § quod sequitur, ille coniungit cum sequenti oratione: & hanc putat esse illorum verborum sententiam; erat paratum vinum, quantum mille conuiujs sufficeret ad large potandum.

Non potest negari, fuisse magnificum & regale hoc Baltasaris conuiuū, mille conuiujs tā laute & opipare apparatus. Non minus tamē fuisse videtur sumptuosum, illud conuiuium Ptolomæi regis Ægypti, patris Cleopatras, cuius morte finitū est Ægypti regnum. Illum enim in lib. 33. ca. 10. Plinius auctore Varrone, refert mille cōuiuas ex comitatu & exercitu Pompeij Magni, tunc res gerētis circa Iudæam, totidem aureis potorijs, mutantem vasa cum ferculis, saginasse. Sed hoc Ptolomæi conuiuio, magnificentius fuit illud nuptiale conuiuium Alexātri Magni, ad quod adhibita sunt decē millia conuiuiarum, singulis ab eo patera aurea donatis. Alexandrū tamen superasse videtur Assuerus, maritus Esther, in eo conuiuio, quod per centū & octoginta dies, nō tantum optimatibus, sed omni etiam populo ciuitatis Susam, incredibili magnificentia præbuit

De Magnificencia quorundam conuiuiorum,

A præbuit; vt in exordio eius libri traditū est. Verū, meo iudicio, super omnia conuiuia quæ adhuc legi spē didicimus, & quodāmodo fidē excedēs, fuisse videtur illud Pythij Bithini, qui platanū aureā, vitæque nobilē illā, Dario regi donauit. Hic, si vera sunt quæ traduntur a Plinio, Xerxis copias, hoc est septies centena octoginta octo millia hominum, excepit epulo, stipendium insuper quinque mensum, frumentumque pollicitus, vt e quinque liberis, in delectu, vnus saltem senectuti suæ concederetur.

Sed vix nonnullis verisimile posset videri, regem illum Baltasarem, vsque adeo fuisse vecordē & periculi sui incogitātē, vt quo tēpore grauissima obsidione ab hostibus premebatur, eo tēpore quasi omnino securus & otiosus, dies festos, ludos, & conuiuia cū suis dissolutissime ageret. Verū nullo modo de veritate huius historiæ dubitandū est; non solum propter Danielis auctoritatem, sed quia in hoc etiam consentiunt externi scriptores. Etenim, lib. primo Herodotus, & Xenophon lib. 7. de Cyri institutione, tradunt eum diem, quo a Cyro capta est Babylon, egisse Babylonios festum diem, publicis ludis, saltationibus, & conuiujs, totamque eam noctem maximo luxu, & intemperantia transegisse. Quin propterea, inquit Xenophon, electum fuisse a Cyro eum diem ad inuadendam urbem, quod intellexisset, diem illum maxime festum esse Babylonijs, eosque propter conuiuia quæ publice priuatimque, dieque ac nocte agebant, somno fatigatos, meroque oppressos, fore incautos, & ad defensionem vrbs imparatos, & inualidos. Esaias quoque, ducentos ante annos, vaticinatus fuerat, Babylonem captum & euersum iri, dum principes eius conuiujs indulgerent; sic enim cap. 21. scriptum est; § Emarcuit cor meum, tenebræ stupefecerunt me: Babylon dilecti mea, posita est mihi in miraculum. Tunc mensam, contemplare in specula: comedentes & bibentes, surgite principes, arripite clypeum, &c. §

B Ceterum, inuestigatione dignū est, quæ res hunc Baltasarem ab hostibus circumfessum, adeo sui periculi & salutis negligentem & improvidum fecerint. Equidem, quinque vel sex causæ probabiliter coniectura excogitari possunt, quibus rex ille adduci potuit, vt conuiuia quasi securus celebraret. Primam causam fingunt Hebræi, quam Diuus Hieronymus his verbis cōmemorat. Tradunt Hebræi huiusmodi fabulam: vsque ad septuagesimum annum, quo Hieremias captiuitatem Iudæorum dixerat esse soluendam, de quo & Zacharias in principio voluminis sui loquitur, irritam putans. Dei pollicitationem Baltasar, falsumque promissum, versus in gaudium, fecerit grande conuiuium, insultans quodāmodo spei Iudæorum & vasis templi Dei: sed statim vltio consequuta est. § Ex quo apparet, audisse Baltasarem, sparsum esse rumorē inter Hebræos, iam finē suæ captiuitatis appropinquare: id quod confirmare videbatur præfens Babylonis obsidio: vt igitur Baltasar insultaret Iudæis, vanam eorum spem subsannans, instituisse eum splendidum & publicum conuiuū, & introductis vasis Dei Iudæorum, simul cum Dijs Babyloniorum, horum potentiam prædicasse, qui imperium Chaldaeorum ad tantam gloriam & amplitudinem euexissent: contra vero Dei Iudæorum, cum probris & contumelijs, illuisse imbecillitatem, qui sui cultores, nec tueri, ne seruituti Chaldaeorū subijcerentur; nec tam diu Chaldæis subiectos, ex eorū manibus eripere potuisset. Sic Hebræi nugantur. Verū, bene habet, quod hanc Hieronymus vocat fabulam: nempe vt alia eorum plurima, sic etiam hoc commentum simile videtur. Altera causa: quod dies ille, esset Belo sacer & festus, & qui anniuersaria celebritate, publicis ludis, spectaculis, & conuiujs ageretur a Babylonijs. Erat autem Belus, princeps Deorum omnium, quos venerabantur Babylonij.

C Tertia causa, fortasse dies celebrabatur natalis illius regis: vel quo ad regnum electus seu regali corona insignitus fuerat. Quarta causa: fortasse pro vrbs cōseruatione ac defensione, indicta erat generalis supplicatio, & publicū epulū, quod solenne erat Genilibus, cum in similibus angustijs & periculis versarentur. Quinta causa: quid si puteamus, vsos esse hostes eo stratagemate ad capiendam urbem, vt cum viderent Babylonem, obsidione, vel nunquam vel tardissime cogi posse ad deditionem, laxasse obsidionem, discessumque dissimulasse; vt hoc credentes Babylonios, ob idque in defensionē vrbs remissos ac negligentes, postea facilius opprimerent. Rex igitur Babylonis stolide credēs, agi vere, quod simulare agebatur, totus in lætitiā & conuiuia effusus est

Sexta

Quomodo Baltasar in summo obfidionis periculo, quasi securus, conuiuia celebrabat.

A Sexta causa, nec illud fide caret, consulto id fecisse regem Babylonis, ut ostenderet se nihil timere hostium obsidionem, urbemque ducere inexpugnabilem, id quod ad frangendos hostium animos, suorum vero confirmandos, plurimum valere poterat. Et vero, tres ob causas sperare poterat Babylonij, urbem suam fore inexpugnabilem. Primo, quia urbs erat munitissima, cum propter alia eius munimenta & propugnacula; tum propter amplissimum & altissimum fluvium Euphratem, qui civitatem interfluebat. Deinde, propter eius urbis propugnatores, qui & plurimi, & robustissimi, omnique armorum genere instructissimi erant. Denique, propter abundantiam comiteatum, rerumque omnium, quae ad tolerandam in multos annos obsidionem opus erant. Nam ut tradunt Herodotus & Xenophon, praesentientes Babylonij, futuram urbis obsidionem, comiteatu in viginti annos eam praemunierant.

De vitio ebrietatis.

B Circa illa verba, *praecepit rex temulentus*, vel ut est graece, *in gustu vini, ut afferrentur vasa tēpli Dei*, & ita scribit Theodoretus. His verbis docet nos Daniel, non solum impietatis exuperantiam, sed etiam damnum ab intemperantia vini profectum. Bibens enim rex, dixit in gustu vini. Obruat enim rationem ebrietas, & incōtinentia peperit insaniam, & dicata Deo vasa, quae Nabuchodonosor in honore habuerat, & ab humanis vrbibus separauerat, ea Balsasar ut communia & prophana, impure tractare ausus est. Exemplo huius regis discimus, quot quantorumque malorum causa sit ebrietas. Exempla in sacris litteris plurima sunt, & perquam illustria: ut Noe, Loth, Amō, Holophernis, Simonis Machabaei, & Benadab regis Syriae: qui maximum habens exercitum, & triginta alios reges secum, bibens tamen & temulentus, cum toto exercitu a paucissimis victus, & profligatus est. Lege Ecclesiasten ca. 10. & Ecclesiasticum cap. 19. nec non & quandam Senecae epistolam, quae in volumine epistolarum eius, octogesima quarta numeratur. Pythagoras dixit, ebrietatem breuem esse insaniam. Anacharis primum poculum vini, dixit esse sanitatis, alterum voluptatis, tertium contumeliae, quartum furoris & insaniae. Cuius dictum sapiens, Alexandri Magni temulentia comprobavit: qui non plures in bello hostes armatus, quam in cōiuiuo amicos temulentus occidisse dicitur. Illud praeterea magno documento esse potest quod hic traditur, Balsasarem, cum in summum vitae regnique perdendi adductus esset discrimen, nihilominus tamē quasi omnium periculi vacuum, conuiujs & voluptatibus indulgentē, miserimo exitu, vitam simul & imperium amisisse. Huius regis similes, videre est multos flagitiosissime viuentes, qui cum in potestate Diaboli sint, nec longius ab inferno absint, quam quanta est vita haec quae in terris agitur, nimirum breuissima, & in hac ipsa breuitate, incertissima; perinde tamen soluto & tranquillo animo viuunt, atque si extra omne periculum, in maxima pace & securitate versarentur. Sic, ceteris omnibus qui in nauis erant, trepidantibus, & imminentis naufragij mortisque metu exanimatis, solus Ionas, cuius tamen vnus castigandi causa tempestas illa a Deo concitata fuerat, otiose in vtramque aurem dormiebat. Sic filij Iob conuiuantes, subita domus, in qua conuiuabantur, ruina perempti sepultique sunt. Sic Isoseth, ut est in 2. Regum, ca. 4. in conclauis dormiens, super lectum suum a latronibus occisus, somnum cum morte continuauit. Denique, cuidam copioso & praediuiti, multorumque sibi annorum felicitatem pollicenti, dictum est, Lucae 12. *Stulte, hac nocte animam tuam repetent a te: quae autem parausti cuius erunt?* Recte igitur scriptum est in lib. Iob, cap. 20. *Laus impiorum breuis est, & gaudium hypocrite, ad instar puncti. Si ascenderit usque ad caelum superbia eius, & caput eius nubes tetigerit, quasi sterquilinum in sine perdetur: & qui eum viderant, dicent, Vbi est? Velut somnium auolans non inuenietur: transiet sicut visio nocturna.*

In eos qui summis in peccatis magna tranquillitate animi ac securitate viuunt.

Bibebant

A Bibebant vinum, et laudabant Deos suos aureos, argenteos, aereos, ferreos, ligneos, et lapideos.

Hec verba explanans D. Hieronymus ita scribit. *Quanta fuit stultitia, in vasis aureis bibentes, ligneos & lapideos Deos laudare. Laudant autem Deos suos, insultantes Deo Iudeorum, quod illis victoriam tribuentibus bibebant in vasis eius.* Fuisse autem morem antiquis, ut in conuiujs ante oculos haberent Deos, quos maxime venerabantur, sub specie & forma humana, prodidit Athenaeus lib. 8. Dipnosophistarum cap. 13. ait enim, more fuisse veteribus, priusquam conuiuia inirent, Dijs suis sacrificandi; eosque secum adducendi in conuiuium; videlicet, quo praesentium Deorum respectus & reuerentia, modestiores ac temperantiores faceret eos in conuiuio.

Athenaeus.

B Ceterum de illis Dijs aureis, argenteis, ferreis, ligneis, & lapideis, quos Babylonij colebant, non alienum fuerit hoc loco referre, quod apud Baruch c. 6. in epistola Hieremiae scripta ad Iudaeos, qui Babylonem captiui ducebantur, hunc in modum traditur. *Videbitis in Babylonia Deos aureos, & argenteos, & lapideos, & ligneos in humeris portari, ostē tantes metum gentibus. Visa itaque turba de vetro & ab ante adorantes, dicite in cordibus vestris: ne oportet adorare Domine. Coronas aureas habent illi Dijs super capita sua, operiuntur veste purpurea: quorum faciem sacerdotes extergunt propter puluerem domus, qui est plurimus inter eos. Sceptrum habent ut homo, sicut index regionis, qui in se peccantem non interficit. Habent etiam in manu gladium et securim, se autem de bello & latronibus non liberant. Oculi eorum pleni sunt puluere, a pedibus introeuntium domum in qua sunt. Tutantur sacerdotes ostia clausuris & seris, ne a latronibus expolientur. Lucernas accendunt illis, & quidem multas, ex quibus nullam videre possunt: sunt autem sicut vrbes in domo. Corda eorum dicuntur elingere serpentes, qui de terra sunt, dum comedunt eos, & vestimentum ipsorum, & non sentiunt. Nigrae sunt facies eorum a fumo, qui in domo sit. Supra corpus eorum & supra caput eorum, volant noctuae & hirundines. Hostias illorum vendunt sacerdotes, de sacrificijs eorum facit & menstrua contingunt. Sedent in domibus eorum sacerdotes, habentes tunicas scissas & capita, & barbam rasam, quorum capita nuda sunt. Rugiunt clamantes contra Deos suos, sicut in caena mortui. Vestimenta eorum auferunt sacerdotes, & vestiunt vxores suas, & filios suos. Cum audierint Chaldaei mutum aliquem non posse loqui, offerunt illum ad Bel, postulantes ab eo loqui: quasi possint sentire qui non habent motum & sensum.* Haec propterea commemorare volui, ut liqueret, quales Deos, quoue ritu & superstitione Babylonij colerent. Sed quod praedictis verbis, eodem loci mox subiicitur, nequaquam est praetercundum: sequitur enim. *Mulieres autem circumdant funibus, sedent in vijs, succedentes ossa oliuarum. Cum autem aliqua ex illis atraeta ab aliquo transeunte, dormierit cum eo, proxima exprobrat, quod ea non sit digna habita sicut ipsa, neque funis eius disruptus sit.* Hanc, subobscenam quidem, perobscuram tamen historiam, valde illustrat, quod in eadem sententiam de mulieribus babyloniacis tradit Herodotus: sic enim in primo libro scriptum reliquit. *Vna Babylonij lex est, omnibus modis execranda: omnibus mulieribus indigenis commune est, semel in vita ad Veneris templum desidentibus, cum externis viris consuetudinem habere. Ceterum cum pleraeque sint diuitijs tumentes, quae sui copiam facere recusant, haec vehiculis cameratis subuectae, pro templo consistunt, relicta interim a tergo, magna famulitij turba. Pleraque etiam ad templum Veneris sedent, nodis, corollisque tempora reuinctae, e quibus aliae seorsum abeunt, aliae regrediuntur. Nam diuerticula vndecumque sic funiculis distincta, aditum praebent externis, ad mulieres illas, quam cuique libuerit deligendam. Porro cum semel illic confederint, non prius domum regrediuntur, quam hospitem aliquis, pecuniam mulieri in sinu coniecerit, & cum ea seorsum a fano rem habuerit. Pecuniam autem illam fas non est reicere: siquidem in sacrum confertur vsus: neque mulieri licet hospitem aliquem repudiare, sed quicumque pecuniam primus obiecerit, hunc illa sequi debet citra delectum. Cōgressu autē peracto, quasi Dea expiata, domum reuertuntur. Sicut autem formosiores citius expediuntur; ita deformiores vno aut altero anno ac triennio, quin etiā diutius coguntur, misere*

Sententia Baruch, de Dijs Babyloniorum, ex cap. 6.

C Tutantur sacerdotes ostia clausuris & seris, ne a latronibus expolientur. Lucernas accendunt illis, & quidem multas, ex quibus nullam videre possunt: sunt autem sicut vrbes in domo. Corda eorum dicuntur elingere serpentes, qui de terra sunt, dum comedunt eos, & vestimentum ipsorum, & non sentiunt. Nigrae sunt facies eorum a fumo, qui in domo sit. Supra corpus eorum & supra caput eorum, volant noctuae & hirundines. Hostias illorum vendunt sacerdotes, de sacrificijs eorum facit & menstrua contingunt. Sedent in domibus eorum sacerdotes, habentes tunicas scissas & capita, & barbam rasam, quorum capita nuda sunt. Rugiunt clamantes contra Deos suos, sicut in caena mortui. Vestimenta eorum auferunt sacerdotes, & vestiunt vxores suas, & filios suos. Cum audierint Chaldaei mutum aliquem non posse loqui, offerunt illum ad Bel, postulantes ab eo loqui: quasi possint sentire qui non habent motum & sensum.

Locus Baruch in cap. 6 perobscurus illustratur.

D Haec propterea commemorare volui, ut liqueret, quales Deos, quoue ritu & superstitione Babylonij colerent. Sed quod praedictis verbis, eodem loci mox subiicitur, nequaquam est praetercundum: sequitur enim. *Mulieres autem circumdant funibus, sedent in vijs, succedentes ossa oliuarum. Cum autem aliqua ex illis atraeta ab aliquo transeunte, dormierit cum eo, proxima exprobrat, quod ea non sit digna habita sicut ipsa, neque funis eius disruptus sit.* Hanc, subobscenam quidem, perobscuram tamen historiam, valde illustrat, quod in eadem sententiam de mulieribus babyloniacis tradit Herodotus: sic enim in primo libro scriptum reliquit. *Vna Babylonij lex est, omnibus modis execranda: omnibus mulieribus indigenis commune est, semel in vita ad Veneris templum desidentibus, cum externis viris consuetudinem habere. Ceterum cum pleraeque sint diuitijs tumentes, quae sui copiam facere recusant, haec vehiculis cameratis subuectae, pro templo consistunt, relicta interim a tergo, magna famulitij turba. Pleraque etiam ad templum Veneris sedent, nodis, corollisque tempora reuinctae, e quibus aliae seorsum abeunt, aliae regrediuntur. Nam diuerticula vndecumque sic funiculis distincta, aditum praebent externis, ad mulieres illas, quam cuique libuerit deligendam. Porro cum semel illic confederint, non prius domum regrediuntur, quam hospitem aliquis, pecuniam mulieri in sinu coniecerit, & cum ea seorsum a fano rem habuerit. Pecuniam autem illam fas non est reicere: siquidem in sacrum confertur vsus: neque mulieri licet hospitem aliquem repudiare, sed quicumque pecuniam primus obiecerit, hunc illa sequi debet citra delectum. Cōgressu autē peracto, quasi Dea expiata, domum reuertuntur. Sicut autem formosiores citius expediuntur; ita deformiores vno aut altero anno ac triennio, quin etiā diutius coguntur, misere*

Herodotus.

E Tutantur sacerdotes ostia clausuris & seris, ne a latronibus expolientur. Lucernas accendunt illis, & quidem multas, ex quibus nullam videre possunt: sunt autem sicut vrbes in domo. Corda eorum dicuntur elingere serpentes, qui de terra sunt, dum comedunt eos, & vestimentum ipsorum, & non sentiunt. Nigrae sunt facies eorum a fumo, qui in domo sit. Supra corpus eorum & supra caput eorum, volant noctuae & hirundines. Hostias illorum vendunt sacerdotes, de sacrificijs eorum facit & menstrua contingunt. Sedent in domibus eorum sacerdotes, habentes tunicas scissas & capita, & barbam rasam, quorum capita nuda sunt. Rugiunt clamantes contra Deos suos, sicut in caena mortui. Vestimenta eorum auferunt sacerdotes, & vestiunt vxores suas, & filios suos. Cum audierint Chaldaei mutum aliquem non posse loqui, offerunt illum ad Bel, postulantes ab eo loqui: quasi possint sentire qui non habent motum & sensum.

misere pro templo desiderare. Sic Herodotus. Ex cuius verbis locus ille ex epistola Hieremias, planior efficitur, & intellectu facilior. A

Diuus Hieronymus, impietatem & stultitiam Babyloniorum, laudantiū Deos aureos, argenteos, æreos, ferreos, ligneos, & lapideos, secundum allegoricum sensum sic interpretatur. Juxta tropologiam, hoc dicendum est, quod omnes hæretici, & doctrina contraria veritati, assumunt verba prophetarum, & testimonijs diuinæ scripturæ abutuntur ad sensum suum: & dant bibere iis, quos decipiunt, & cum quibus fornicantur; tollunt vasa templi Dei, & inebriantur in eis, nec laudant Deum cuius vasa sunt; sed Deos aureos, argenteos, æreos, ferreos, ligneos, & lapideos. Aurei mihi videntur hi, qui seculari ratione compositi sunt. Argentei, qui habent eloquii venustatem, & rhetorica arte constructi sunt. Qui autem inferunt fabulas poetarum, & vetustis videntur traditionibus, habentes inter se multam, vel elegantiam vel stultitiæ differentiam, isti vocantur ænei & ferrei. Qui penitus inepta proponunt, lignei appellantur & lapidei. Quos omnes in duas partes Deuteronomium diuidit, scribens; *§ Maledictus qui facit sculpitule, & constabile, opus manuum artificis, & ponit illud in abscondito.* Abscondit enim omnes hæretici, & operiunt mendaciorum suorum dogmata, vt agerent in obscuro rectorum corde. Sic Hieronymus.

Regina autem ingressa domum conuiuii ait; est vir in regno tuo, spiritum Deorum sanctorum habens in se, quem rex Nabuchodonosor pater tuus, principem magorum, incantatorum, Chaldæorum, et aruspicum constituit. C

Hieronymus

Theodoretus

D **I** v s Hieronymus supradicta verba exponens, sic ait. *§* Hanc reginā Iosephus auiam Baltasaris; Origenes, matrem, scribunt. Vnde & nouit præterita quæ rex ignorabat. Fuigilet ergo Porphyrius, qui eam Baltasaris somniat uxorem, & illud ita plus eam scire quam maritum? Theodoretus Origenem secutus, putat eam reginam, fuisse matrem Baltasaris: ita enim scribit. *§* Videtur mihi hæc regina, mater fuisse ipsius Baltasaris. Vxor enim cum pellicibus, conuiuii participes erant: nam vt inquit hoc loco scriptura, bibebant in illis uasis aureis, rex & optimates, vxores & concubinae illius, quæ scilicet nõ legitimo connubio, sed lasciniæ causa cum illo consueuerant. Ipsa autem regina, post perturbationem illam Baltasaris, ingressa est. Et verisimile erat, eam vt senio confectam, neque ebrietati, neque iustis aut saltationibus, cum alijs tunc indulisisset. Verba autem illa, quibus Baltasarem affatur, *§ Rex in æternum uiue,* continent formulam salutationis & præfationis, qua olim subiecti regibus, eos salutabant; & ad hoc usque tempus hic mos inualuit: quidam enim imperiti, reges illos qui nunc sunt, æternos vocare cõsueuerunt: in syngraphis quoque commerciorum, sic quidam adscribunt: stultitiæ magis quam impietatis damnandi. Sic Theodoretus.

Sed quod regina, Nabuchodonosor appellauit patrem Baltasaris, quod etiam paulo infra confirmat Daniel, id valde dubium & explicatu perquam obscurum est; quãobrem multas & admodum diuersas inter se scriptorum sententias peperit, quas in præsentia breuiter memorabimus & expendemus. D. Hieronymus explanãdo hunc locum, non ignorans propositæ difficultatis obscuritatem, variasque Doctorum sententias, ita scripsit. *§* Sciendum est, hunc Baltasarem, non fuisse filium Nabuchodonosor, vt vulgo legentes arbitrantur; sed iuxta Berosum qui Chaldæam scripsit historiam, & Iosephum, qui sequitur Berosum, post Nabuchodonosor, qui regnauit annis quadraginta tribus, successit in regnũ filius eius Euilmerodach, cuius in fine suæ prophetiæ meminit Hieremias. Refert idem Iosephus, quod post mortem Euilmerodach, in regnum successit filius eius Neglissar, post quem regnauit filius eius Labofardach; quo mortuo, regnum tenuit filius eius Baltasar, de quo nunc agitur. Quod autem Nabuchodonosor

An Nabuchodonosor fuerit pater an auus vel proauus, huius regis Baltasaris.

Prima sententia Iosephi & D. Hieronymi.

A donosor, qui proauus fuit Baltasaris, hoc loco vocetur eius pater, non facit errorem scientibus sanctæ scripturæ consuetudinem; qua omnes proauus, omnesque maiores, appellantur patres. Sic Hieronymus. Quæ fuit etiã Bedæ in libro de sex ætatibus mundi, sententia. Sed contra hanc Iosephi & Hieronymi opinionem facit, quod scriptum est apud Hieremiam cap. 27. Siquidem eo loco pollicetur Deus, daturum se amplissimum imperium regi Nabuchodonosor, & post ipsum, filio eius, & filio filij: post quem, euersum iri Chaldaicum imperium. Ex quo loco, liquido intelligitur, duos tantummodo reges post Nabuchodonosor, ex posteris ipsius, tenuisse imperium; hoc est, filium, & nepotem ipsius. Cum autem sub hoc Baltasarem destructum sit imperium Chaldaicum, & ipse fuerit vltimus rex Chaldæorum, necesse est confiteri, Baltasarem non abnepotem vel pronepotem, vt isti censent, sed fuisse tantum nepotem regis Nabuchodonosor. Alioquin non duo tantum post Nabuchodonosor, vt Hieremias disertis verbis prædixit capite 27. sed quatuor post ipsius Nabuchodonosor regnassent: quod si verum esset, non tam restricte dixisset Deus, daturum se Nabuchodonosor regnum, & post ipsum filio eius, & filio filij; cum re vera pluribus daturus esset: sed potius dixisset, se daturum ipsi regnum & posteris eius, vsque ad quartam generationem: quemadmodum promississe Deum regi Israel Hieui, propter vindictam, qua de mandato Dei, vltus fuerat domum Achab, legimus in lib. 4. Regum cap. 10. Altera sententia fuit Alexandri Polyistoris, Alphei, & Megasthenis, quos memorant Iosephus priori libro contra Appionem, & Eusebius lib. 9. de præparatione Euangelica cap. 4. Isti prodiderunt, post Nabuchodonosor regnasse alios quatuor: primo loco filium eius Euilmerodach; sed hunc fororis eius maritus Niglissar, occidit, & secundo loco regnauit: post quem, filius eius Labofardach tertio loco regnum tenuit: quo tamen propter scelera inuiso, & exoso, ob idque a Chaldæis occiso, suffragio principum assumptus est ad regnum vnus de intersectoribus, e Babylone, & ex eadem gente, cui nomen erat Nabonidus, quo postmodum a Cyro deuicto, finem habuit regnum Chaldæorum, Medis Persisque subiectum. Hæc illi. Secundum quos, videtur Baltasar, nec filius, neque nepos, aut pronepos fuisse regis Nabuchodonosor. Atqui Daniel hoc loco appellat Baltasarem, filium regis Nabuchodonosor.

B Auctor historiæ scholasticæ enarras historias Danielis, cap. 5. ait duos fuisse reges Chaldæorum, nominatos Nabuchodonosor: & vnus quidem (inquit) fuit magnus Nabuchodonosor; qui captiuos duxit Babylonem Iudæos; & is duos reliquit filios, maiorẽ natu, nomine patris appellatum etiam Nabuchodonosor, qui patri in regnum proxime successit, & cuius egregia facta a Megasthene, Beroso, Diocle, & alijs veteribus auctoribus celebrata sunt. Alterum vero filium reliquit minorem natu, dictum Euilmerodach, qui fratri succedens, secundo loco post magnum Nabuchodonosor, Chaldæorum rex imperium. Hic autem tres habuit filios, hoc ordine in imperio succedentes: primũ Niglissar: secundum Labofardach: tertium Nabonidum, siue Baltasarem: putat igitur hic auctor, Baltasarem nepotem fuisse magni Nabuchodonosor, sed quinto loco tamen post illum regnasse. Verum hæc opinio quatuor de causis minime probanda est. Primo enim, duos facit reges Chaldæorum, appellatos Nabuchodonosor, patrem & filium: cum & sacra & profana historia, vnũ dumtaxat Nabuchodonosor regem Chaldæorum agnoscat & commemoret: nec inter filios magni Nabuchodonosor, vltus vel in sacris vel in externis historijs, eo nomine appelletur. Deinde, quia præclara facinora quæ a veteribus scriptoribus prædicantur, non magni Nabuchodonosor qui Iudaicum euertit imperium; sed filij eius fuisse arbitratur: cum veteres rerum Chaldaicarum scriptores, quos paulo supra nominauimus, omnino contra sentiant; sicut videre licet apud Iosephum libro. 10. antiq̃uitatum, & priori libro contra Appionem; nec nõ apud Eusebiũ libro nono, de præparatione euangelica. Ad hoc, faciens Euilmerodach non proxime post magnum Nabuchodonosor, sed secundo loco regnare, contradicit omnibus, tam ecclesiasticis quam externis scriptoribus, qui Euilmerodach, proximum magni Nabuchodonosor in regno successorem faciunt. Contradicit etiam diuinæ scripturæ: quippe in 4. libro Regum cap. 25. & apud Hieremiam cap. 52. in trigesimo septimo anno transmigrationis Ioachim seu Iechoniæ, inducitur

Secunda sententia Alexandri, Alphei, Megasthenis.

Tertia sententia historiæ scholasticæ.

R ducitur

ducitur iam rex Babylonis Euilmerodach: eo autem ipso anno vel proxime ante, mortuum fuisse magnum Nabuchodonosor, ex sacris litteris concludi potest: siquidem transmigratio Ioachim, facta est octauo anno regni Nabuchodonosor, vt traditur in 4. libro regū capite 24. Præterea, regnasse Nabuchodonosor tres & quadraginta plenos atque integros annos, in confesso est apud omnes. Quocirca finis regni Nabuchodonosor, vel attingit, vel prope attingit. 37. annum transmigrationis Ioachim, in quo tamen iam regnasse Euilmerodach, sacra docet historia. Postremo, hic scholasticus historicus, in eo cunctis auctoribus aduersatur, quod Niglifar & Labofardach, filios esse ait Euilmerodach, & fratres Baltasaris: cū vel neutrum ille cognatione contingerit; vel certe secundum alios, Niglifar auus, Labofardach vero pater fuerit Baltasaris.

Quarta sententia Eusebij, Sulpitij, Theodoretii.

Quarta opinio, imprimis nobilium fuit auctorum, Eusebij in chronicis, Seueri Sulpitij in libro 2. sacrae historiae, Theodoretii quoque super quintum caput Danielis: hi putarunt duos fuisse filios regis Nabuchodonosor, Euilmerodach maiorem natu, qui secundum patrem regnauit; & Baltasarem minorem natu, qui post fratrem regnum administravit. Miror autem Hieronymum, hanc, quæ est opinio grauissimorum auctorum, eam dicere hoc loco, vulgi esse sententiam. Sed profecto eam opinionem manifeste peruincit esse falsam, illud Hieremias testimonium, quod supra ex 27. capite libri Hieremias productum, expendimus. Eo namque loco promittit Deus, se daturum regnum Nabuchodonosor, & post ipsum, filio eius, & filio filij. Sed hic Baltasar, vltimus fuit Chaldaeorum rex, qui & vitam & regnum Chaldaicum perdidit; non igitur is fuit regis Nabuchodonosor filius, sed eum nepotem fuisse ipsius necesse est. Quintam sententiam inuexit Nicolaus de Lyra, qui super secundum caput Danielis, in eo quod Baltasarem facit nepotem Nabuchodonosor, recte quidem sentit: sed in eo fallitur, quod censet duos tantum regnasse post Nabuchodonosor, Euilmerodach dico, & Baltasarem. Quos autem, citati a Iosepho & Eusebio auctores tradunt, inter hos duos regnasse, videlicet Niglifar, & Labofardach, eos Nicolaus affirmat, eosdem illis fuisse diuerso tamen appellatos nomine: siquidem Euilmerodach binomius erat; appellabatur enim etiam Niglifar: similiter quoque binomius erat Baltasar; nam præter hoc nomen, appellabatur etiam Labofardach. Verum non satis queo admirari, quemadmodum hoc fingere, & affirmare ausus sit Nicolaus; cum Berolius, Alexander Polystor, Megasthenes, Alphæus; Niglifar & Labofardach, diuersos fuisse reges, & diuerso tempore regnasse, quam Euilmerodach & Baltasarem, apertissimis verbis confirmant.

Quinta sententia Nicolai de Lyra.

Adijciam prædictis opinionibus sextam præterea sententiã: quã ego ceteris probabiliorẽ iudico. Baltasarem censeo equidem non filium, sed nepotem fuisse regis Nabuchodonosor: nec post ipsum tamen secundo sed quarto loco regnasse. Dicam breuiter, quibus in eam sententiam ducar argumētis. Mouit me maxime illud Hieremias testimonium, supra non semel a me tractatū, & ad confutandas superiores opiniones adhibitum. Deus enim apud Hieremiam cap. 27. pollicetur, daturum se regnum regi Nabuchodonosor, & post ipsum, filio eius, & filio filij. Ex quo palã est, de posteris Nabuchodonosor, non plures duobus, id est, filio & nepote, post ipsum regnasse. Et quia Baltasar vltimus fuit posterorum Nabuchodonosor, qui regnarūt Babylone, siquidẽ eo regnante Babylonicum imperium, a Medis & Persis euersū est; propterea Baltasarem, non filiū, sed nepotẽ fuisse Nabuchodonosor, sentire necesse est. Si qui autẽ alij, inter filium & nepotem Nabuchodonosor, regno Chaldaico præfuerūt, sicut multi tradunt, fuisse Niglifar, & Labofardach, eos non fuisse de posteris Nabuchodonosor, existimare conuenit. Vt autem censeam Baltasarem, non secundo loco post Nabuchodonosor, sed quarto loco regnasse, duobus alijs in regno ipsum prægressis, facit auctoritas plurimorum & grauissimorum scriptorum, Berolii, Alexandri, Megasthenis, Alphæi, Iosephi, Eusebij, Hieronymi, & Bedæ: qui inter Euilmerodach & Baltasarem, duos alios, Niglifar & Labofardach, reges Chaldaeorum intercessisse tradunt. Hoc ipsum nos sentire ac dicere cogit diuina scriptura: quippe quæ apud Hieremiam cap. 25. & 29. & extremis verbis posterioris libri Paralipomenon docet, a captiuitate

Sexta, & ipsius auctoris, sententia.

A tate Iudæorum a Chaldæis facta, vsque ad eorum liberationem, & Chaldaici regni euerfionem, præterijse septuaginta annos. Incidit autem captiuitas Iudæorum in annum decimumnonum regni Nabuchodonosor, sicut lib. 4. regum ca. 25. scriptum est. Quoniam autem Nabuchodonosor annos tres & quadraginta vixit in imperio, fit, vt post captiuitatem, viginti quinque annis regnum tenuerit. Reliqui sunt igitur ad complendam septuaginta annorum Iudæicæ captiuitatis summam, post mortem Nabuchodonosor, anni quinque & quadraginta. Hos annos ex regno Euilmerodach & Baltasaris, colligere non possumus. Etenim Baltasar, concessu omnium, regnauit annis decem & septem: Euilmerodach, secundum Alexandrum, Megasthenem, & Alphæum, duos tantum annos regnauit. At vero secundum Seuerum Sulpitium in li. 2. sacrae historiae, regnauit annis duodecim. Verum nos sequamur Iosephum, qui longissime omnium, huic regi prorogauit imperium, annos ipsi decem & octo assignans: qui anni simul cum illis decem & septem Baltasaris, non plures triginta quinque conficiunt. Desiderantur igitur præterea decem anni, ad numerum illum septuaginta annorum explendum. Ergo necesse est confiteri, præter Euilmerodach & Baltasarem, aliquos alios post Nabuchodonosor, & ante Baltasarem, regnum Babylonicum administrasse. Cur autem Baltasar, qui nepos fuit Nabuchodonosor, non statim secundo loco post ipsum regnauerit, sed alij qui non erant de posteris Nabuchodonosor, ipsum Baltasarem in regno præcesserint, nec sacra scriptura vsquam tradit, nec ab ullo scriptorum, quod ego sciam, proditum est. Verum, si licet cõiectura quasi diuinare, existimari posset, cum Euilmerodach pater Baltasaris, a marito sororis Niglifar occisus est, vt tradunt auctores, quos priori libro contra Appionem citat Iosephus, fuisse tunc Baltasarem admodum paruulum, & ab eius cognatis, patrisque amicis, fuisse neci, ad quam filij Euilmerodach querebantur, subductum, & ad tuta loca deductum, ibique commoratum, quoad patris hostes regnauerunt: quibus ob scelera inuisis & exosis, ob idque a principibus Chaldæorum interfecis, Baltasar, principum suffragio, in paternū regnum est restitutus.

B Restat vnus etiamnum scrupulus, qui, ne male habeat lector, hoc loco a nobis eximendus est. Scriptura in libro Baruch capite primo, facere videtur Baltasarem primum filiorum regis Nabuchodonosor, & proximum eius in regno successorem. Etenim narrat eo loco, Iechoniã & Iudæos, qui erant Babylone, scripsisse ad Iudæos qui erant Hierosolymis, vt orarent Deum pro vita regis Nabuchodonosor, & filij eius Baltasaris. Quibus verbis, nec dubie nec obscure significarunt, Baltasarem fuisse maximum natu filiorum Nabuchodonosor, proximumque regni hæredem: alioquin nõ dixissent, vt orarent pro Baltasare, sed pro eo, qui primus erat filiorum Nabuchodonosor, primusque post ipsum futurus in regno successor. Verum non erit difficile, huic etiam lectori scrupulus excutere. Dicamus igitur, illum Baltasarem, cuius meminit Baruch, fuisse alium, quam hic fuit de quo nunc agimus, & cuius in hoc quinto capite, tristissimus ac miserimus vitæ pariter & regni exitus a Daniele describitur. Hoc autem ita esse, ex ipsa scriptura licet ad hunc modum argumentari: in 4. libro regum capite 25. & apud Hieremiam capite 52. ab externis præterea scriptoribus quos memorant Iosephus, & Eusebius, traditur; post Nabuchodonosor, proxime in regnum successisse Euilmerodach. Constat deinde, hunc, de quo nunc agimus, Baltasarem, vltimum fuisse regem Chaldæorum, vt in historia huius quinti capituli docet Daniel. **E** Liqueat item ex capite 27. Hieremias, post Nabuchodonosor regnasse apud Chaldæos filium eius, & filium filij. Ex his omnibus conficitur, hunc Baltasarem alium fuisse ab eo, quem nominat Baruch, & quem significat primum fuisse filiorum Nabuchodonosor, proximumque in imperio successorem. Quis autem fuerit ille Baltasar quem memorat Baruch, mihi quidem non liquet: mea tamen coniectura est, illum fuisse vel eundem, qui alio nomine dictus est Euilmerodach; vt fuerit ille binomius, & regnante patre Nabuchodonosor, appellatus sit Baltasar, post patris autem mortem suscepto imperio, nominatus fuerit Euilmerodach: vel illū quidẽ fuisse primum filiorū Nabuchodonosor, ad quem si vixisset, post mortem patris deuenisset imperiū; sed quia mor-

Obiectio, ex loco Baruch cap. 1.

tuus est viuente patre, ideo mortuo Nabuchodonosor, proxime successit in regem Euilmerodach, licet fuisset secundus inter filios Nabuchodonosor.

In eadem hora apparuerunt digiti, quasi manus hominis scribentis, cōtra candelabrum, in superficie parietis aulae regiae. Ingressi autem omnes sapientes regis, non potuerunt, nec scripturam legere, nec interpretationem indicare regi. Hæc autem erat scriptura: *Mane, Thecel, Phares*: et hæc est interpretatio sermonis. *Mane*, numerauit Deus regnum tuum, & compleuit illud. *Thecel*, appensus es in statera, & inuentus es minus habens: *Phares*, diuisum est regnum tuum, & datum est Medis & Persis.

De manu illa quæ visa est regi scribere in pariete, & de scriptura eius, nõ nihil hoc loco dicendũ est. Illud autẽ quod hic dicitur, *in eadẽ hora apparuerunt digiti*, magnã habet emphasim; significat enim, quo tẽpore rex ille vino æstuans, planeque temulentus, impure ac lasciuie tractabat sacra vasa, insultans ludæis, & in eorũ Deum superba & cõtumeliosa verba iactans; eo ipso tempore, horrificum illud visum regis oculis esse obiectum: scilicet vt rex, tamen si vecors & insanus, non posset tamen non intelligere, tristissimum illud portentum ad se pertinere, & insignem aliquam sibi calamitatem portendere. Nam ideo etiam scriptura illa exarata est in pariete, qui erat e regione regis, & candelabri lucentis in regis aula; vt ante oculos regis posita, non posset ab eo non cerni.

An illã manũ solus rex viderit: & an manus illa fuerit uerum corpus sensibile, an quid rãtum imaginariũ.

Refellitur Lyranus.

Quomodo Chaldæi scripturã illius manus legere nõ possunt.

Sed quia hoc loco dicitur rex vidisse illam manum, an vero ceteri, qui eodem loci aderant, eã viderint, non exprimitur: propterea putat Lyranus, soli regi visam esse manũ; ceteris autẽ minime. Ex quo ipse concludit, manum illã nõ fuisse rẽ aliquã, & corpus solidũ, quod extra sensus & imaginationẽ regis existeret; sed fuisse quãdam similitudinẽ manus formatã diuinitus, & insidẽtẽ in sensu & phãtasia regis, propter quã vi debatur ille sibi videre manũ in pariete scribẽtẽ: quemadmodũ phrenetici multa sibi videre videntur, extra ipsos esse, quæ reuera non sunt. Nam si manus illa, fuisset corpus aliquod solidũ, quod extra sensus reuera existeret, æque fuisset aspectabilis & cõspicua omnibus qui inibi aderãt, nec a solo rege, sed pariter ab omnibus esset visa. Ita sentit Lyranus. Cui ego minime assentior. Scriptura enim simpliciter dicit, apparuisse quasi manum hominis: & eam fuisse corpus aliquod solidum & sensibile, similitudinem humanæ manus referens, omnes tradunt interpretes. Nec quia solus rex nominatur, qui manum viderit, propterea negatur ceteros vidisse: satis enim fuit scripturæ, memorare regem vidisse, cuius vnus causa illud portentum fiebat. Nec, si ceteri eam manum non vidissent, ex eo tamen concludi posset, eam manum non fuisse corpus ali quod extra sensus existens; huiusmodi enim visiones, diuinitus & per miraculũ factæ, pro Dei voluntate, his, aut illis manifestæ fiunt, vel occultæ: solis enim patefcũt, quorum causa fiunt; ceteros autem, etiam ante quorum oculos fiunt, perstrictis eorum sensibus, latent. Multi namque spiritus, tam boni, quam mali, assumptis corporibus, sic apparuerunt hominibus, vt quibusdam se manifestarent, alijs autem ibidem manẽtibus, minime. Aderat maximus & validissimus exercitus curruum & equorum igneorum, ad propugnationem Elisæi paratus, aduersus Syros, quos tamẽ Elisæo cernente, minister eius non cernebat: vnde Elisæus, vt traditur in libro 4. regum ca. 4. orauit Deum dicens: *Domine aperi oculos huius, vt videat: & aperuit Dominus oculos pueri, & vidit: & ecce mons plenus equorum, & curruum igneorum in circuitu Elisæi.*

Sed mirum dictũ est, quod hic subditur, sapientes Babylonis non potuisse legere illam scripturam: cũ tamẽ Chaldaice scripta esset: & vt scripta fuerit Hebraice, nihilominus tamen facilis erat eius lectio, tũ propter magnã linguæ Chaldaicæ & Hebraicæ affinitatẽ & similitudinẽ: tũ propter diuinã Chaldæorũ cõsuetudinẽ cũ Hebræis. Denique,

A Denique, in promptu erat, vnum aliquem de Hebræis qui Babylonẽ erant, accessere, quo scripturam illam legente, & singulorum verborum significatiõnes interpretate, quid illa scriptura, saltem verbotenus, significaret, ignorare non poterant. Quocirca existimo, quod dicitur non potuisse eos legere scripturam, id non de simplici, & qualicumque lectiõne, sed de ea quæ fit cum intellectu verborum, certam aliquam ex ipsius verbis sententiam exprimendo, esse accipiendum. Non enim illi legentes scripturam, scire poterant, quam, separatim singula eius verba, sententiã redderent: aut quomodo inter se connecti & copulari, ad certum aliquem sensum eliciendum, deberent. Quod si quis tamen, simpliciter intelligi debere verba Danielis, ideoque illos scripturam legere non potuisse, contendat; huic ego non valde repugnabo; dummodo sciat is, admittendum sibi esse nouum miraculũ: necesse enim fuit sapientes illos Babylonios, si nullo modo eam scripturam legere potuerunt, perdidisse eos tunc, nouo quodam miraculo, circa eam scripturam, scientiam linguæ Hebraicæ aut Chaldaicæ, quã proxime ante nouerant. Quod autem illi sapientes, eam scripturam interpretari non potuerunt, belle significat, diuinam scripturam, sicut Dei spiritu condita est, ita sine eodem spiritu, nec recte intelligi, nec vt oportet, explicari posse. Verissimè igitur docuit nos princeps Apostolorum, in primo capite suæ posterioris epistolæ, omnem prophetiam scripturæ, propria interpretatione non fieri; non enim voluntate humana aliam esse aliquando prophetiam, sed spiritu sancto inspiratos, loquutos esse sanctos Dei homines.

Sed age, portentosam illam scripturam, paulum excutiamus. Hanc interpretans, sic ait D. Hieronymus. *Triã tantum verba in pariete scripta signauerat: Mane, Thecel, Phares: quorum primum, numerum; secundum, appensionem; tertium, diuisionem sonat.* Non solum ergo lectiõne opus fuit, sed interpretatione eorum quæ legebantur: vt intelligeretur, quid hæc verba prædicerent: quod scilicet numerasset Deus regnũ illius regis atque compleisset: & appendisset in statera iudicij sui, & ante, eum iugularet gladius, quam natura dissolueret, & imperium eius in Medos diuideretur & Persas. Cyrus enim rex Persarum, iuncto sibi Dario auunculo, subuertit imperium Chaldæorum. Sic Hieronymus. Verum proprie vim & notionem cuiusque illorum triũ verborum, aperiamus. Dicitur Deus numerasse regnum Baltasaris, & compleisse illud; quia tempus quo duraturum erat regnum Chaldæorum, spatio septuaginta annorum, post captiuitatem Iudæorum, a Deo definitum & constitutum esse, prædixerat Hieremias. cap. 25. & 29. Quo tempore autem hæc scriptura facta est, eo tempore iam terminus illorum annorũ proxime aberat. Illud autem quod subditur, appensum fuisse regem illum in statera, & inuentum minus habere, eam habet sententiam: Deũ exactissimã æquitate, & rectissimo examine iudicij sui, ponderasse omnia illius regis opera, quasi in statera quadam iustitiæ suæ: & in altera quidem læce, quæ depressior erat, apparuisse pòdus enorme scelerum & maleficiorum illius regis: in altera vero lance, quæ leuissima erat, apparuisse minus habere illum regem pietatis erga Deum, & iustitiæ erga homines, quam par foret regi, eique potissimum, quem Deus tot regnis populisque præfecerat, & quem exemplo aui sui Nabuchodonosor, vt superbiã fugerẽt, & pietatẽ coleret, tam euidenter ac salutariter præmonuerat & prædocuerat. Atque hac ex re (inquit Theodoretus) discimus, nihil esse, quod apud Deũ non ponderetur; quippe qui, vt in libro sapientiæ scriptũ est cap. 15. *omnia in pondere, numero, & mensura constituit.* Quin etiam, illud insinuat nobis, misericordiam & diuinam lenitatem Dei, mensura quadam & pondere hominibus adhiberi. Quando itaque transgressus quispiam est diuinæ clementiæ fines, continuo accipit diuinæ iustitiæ sententiam. Denique, quod vltimo loco subiicitur, *diuisum est regnum tuum, & datum est Medis, & Persis*; significat, mox periturum regnum Chaldæorũ, & ab ipso Baltasare atque omni eius progenie, ad Medos & Persas transferendum. Hoc, plus ducentos annos ante, spiritu prophetico præuiderat, & prænucciauerat Isaias, cum dixit cap. 47. *non est solum vltra filia Chaldæorum,* & cap. 13. *Ecce ego super eos suscitabo Medos &c.* Similia quoque vaticinatus est Hieremias cap. 50. & 51.

Interpretatio scripturæ illius manus.

D terminus illorum annorũ proxime aberat. Illud autem quod subditur, appensum fuisse regem illum in statera, & inuentum minus habere, eam habet sententiam: Deũ exactissimã æquitate, & rectissimo examine iudicij sui, ponderasse omnia illius regis opera, quasi in statera quadam iustitiæ suæ: & in altera quidem læce, quæ depressior erat, apparuisse pòdus enorme scelerum & maleficiorum illius regis: in altera vero lance, quæ leuissima erat, apparuisse minus habere illum regem pietatis erga Deum, & iustitiæ erga homines, quam par foret regi, eique potissimum, quem Deus tot regnis populisque præfecerat, & quem exemplo aui sui Nabuchodonosor, vt superbiã fugerẽt, & pietatẽ coleret, tam euidenter ac salutariter præmonuerat & prædocuerat. Atque hac ex re (inquit Theodoretus) discimus, nihil esse, quod apud Deũ non ponderetur; quippe qui, vt in libro sapientiæ scriptũ est cap. 15. *omnia in pondere, numero, & mensura constituit.* Quin etiam, illud insinuat nobis, misericordiam & diuinam lenitatem Dei, mensura quadam & pondere hominibus adhiberi. Quando itaque transgressus quispiam est diuinæ clementiæ fines, continuo accipit diuinæ iustitiæ sententiam. Denique, quod vltimo loco subiicitur, *diuisum est regnum tuum, & datum est Medis, & Persis*; significat, mox periturum regnum Chaldæorũ, & ab ipso Baltasare atque omni eius progenie, ad Medos & Persas transferendum. Hoc, plus ducentos annos ante, spiritu prophetico præuiderat, & prænucciauerat Isaias, cum dixit cap. 47. *non est solum vltra filia Chaldæorum,* & cap. 13. *Ecce ego super eos suscitabo Medos &c.* Similia quoque vaticinatus est Hieremias cap. 50. & 51.

E terminus illorum annorũ proxime aberat. Illud autem quod subditur, appensum fuisse regem illum in statera, & inuentum minus habere, eam habet sententiam: Deũ exactissimã æquitate, & rectissimo examine iudicij sui, ponderasse omnia illius regis opera, quasi in statera quadam iustitiæ suæ: & in altera quidem læce, quæ depressior erat, apparuisse pòdus enorme scelerum & maleficiorum illius regis: in altera vero lance, quæ leuissima erat, apparuisse minus habere illum regem pietatis erga Deum, & iustitiæ erga homines, quam par foret regi, eique potissimum, quem Deus tot regnis populisque præfecerat, & quem exemplo aui sui Nabuchodonosor, vt superbiã fugerẽt, & pietatẽ coleret, tam euidenter ac salutariter præmonuerat & prædocuerat. Atque hac ex re (inquit Theodoretus) discimus, nihil esse, quod apud Deũ non ponderetur; quippe qui, vt in libro sapientiæ scriptũ est cap. 15. *omnia in pondere, numero, & mensura constituit.* Quin etiam, illud insinuat nobis, misericordiam & diuinam lenitatem Dei, mensura quadam & pondere hominibus adhiberi. Quando itaque transgressus quispiam est diuinæ clementiæ fines, continuo accipit diuinæ iustitiæ sententiam. Denique, quod vltimo loco subiicitur, *diuisum est regnum tuum, & datum est Medis, & Persis*; significat, mox periturum regnum Chaldæorũ, & ab ipso Baltasare atque omni eius progenie, ad Medos & Persas transferendum. Hoc, plus ducentos annos ante, spiritu prophetico præuiderat, & prænucciauerat Isaias, cum dixit cap. 47. *non est solum vltra filia Chaldæorum,* & cap. 13. *Ecce ego super eos suscitabo Medos &c.* Similia quoque vaticinatus est Hieremias cap. 50. & 51.

Non est silentio prætereundū, rabinos Hebræorū, ex occasione huius scripturæ, & interpretatione eius a Daniele tradita, ansam accepisse excogitādi vel cōfirmādi nouū quoddā in sacras literas expositionis genus, chabalisticū ab illis appellatū, quo nō rantum sententias, & integras diuinæ scripturæ orationes explanant, sed etiam syllabas, & singulas quasque litteras separatim expendentes, quasi lateat in singulis aliquid mysterij, examinant: & variis tam historicis, quam mysticis sensibus interpretantur: sumpto hinc argumento, quod quemadmodū licuit Danieli singulas dictiones illius scripturæ, per integras orationes explicare; ita ceteris synagogæ rabinis licitū esset, simili ratione etiam syllabas, & ipsas dictionum litteras, alteram ab altera diuidentendo, & separatim expendendo, interpretari per aliquas dictiones, quas litteræ illæ significant. De quo genere interpretandi, legi possunt, quæ Sixtus Senensis in libro tertio bibliothecæ sanctæ, cum elementariæ expositionis methodum tractat, scripta & annotata reliquit. Verum enim uero, quæstionem hoc loco quandam ponit Theodoretus, cur scilicet Deus, Nabuchodonosor castigatum emendatumque temporario supplicio, rursus in regnum reduxerit: hunc uero Baltasarem, statim regno uitæque priuarit. Affert ille huius rei duplicem causam: alteram, quia Nabuchodonosor non uiderat alium regem, qui ante se, impietatis & superbiam aduersus Deū poenas luisset; propterea eum dignum uenia, iusto Dei iudicio, esse iudicatum. At Baltasar, cū ante oculos haberet domesticum recensque aui sui luculentissimum exemplum; nihilo melior factus, superbissimus & maiorem in modum impius, contra Deum fuerit. Iure itaque iustus iudex, illum ad tempus certum puniuit: hunc autem nulla uenia dignum censuit. Adijcit Theodoretus alteram causam; nimirum, Deo futura omnia prouisa esse, & æque quam præterita, esse nota: præcognita igitur Nabuchodonosor poenitentia, eius quoque animaduersionem moderatus est; contra uero, prospecta Baltasaris obfirmata & inemendabili impietate, finiendam morte eius improbitatem iudicauit.

Cur Deus pepercerit regi Nabuchodonosor ad tempus dicitur castigato: Baltasari autē nullo modo pepercerit.

Tropologica illius manus explanatio.

Ceterum, tropologicā illius manus & scripturæ sententiā atque interpretationē, ne tacitā omnino transeamus, sciendum est, manū illā in pariete scribentem, designare seuerissimā Dei iustitiam, omnium quæ ab hominibus quoquo modo peccantur, conscientia, & iudicem simul ac vindicem. Hæc, supplicia cuique pro scelere eius meritis, & ante præscribit, & suo tempore infert. Ac, licet malefacta nonnunquam dissimulet; nullū tamen inultum tandem relinquit. Quin etiam, tarditatem uindictæ, ut quidam dixit, supplicij grauitate compensat. Potest etiam illa manus scribens in pariete ante candelabrum, & ante oculos regis, significare synderesim, describentem sua cuiusque in conscientia eius peccata; & poenas peccatis constitutas, comminantem: & hoc quidē tam clare, ut oculus mentis, uel ipso naturali lumine illustratus, non possit non uidere. Unde Iob ait c. 13. *scribis aduersus me amaritudines, & consumere me uis peccatis adolescentiæ meæ.* Tria autem illius scripturæ uerba, significant tres res nouissimas; quarū rerū memoria, flagitiose uiuentibus, solet esse acerbissima, & maxime horrenda. hæc autē sunt, mors, iudiciū Dei, & infernus: quibus rebus illa tria uocabula mirifice congruunt. Etenim uocabulū illud *Mors*, significans numerauit, designat numeratos esse a Deo omnes dies uitæ hominis, tempusque mortis suæ cuique præfinitū: itaque uenturā mortē, certissimū est; tempus uero aduentus eius, maxime dubiū & incertum est, non tamen longinquū. Recte igitur Iob cap. 14. *breues sunt dies hominis, & numerus mensium eius, apud te est: constituisti terminos eius, qui præteriri non possunt.* Alterum uocabulū *Thetel*, significans quasi appensum in statera; denotat extremum Dei iudicium, quo, tanquam iustissima trutina & statera, omnia hominum facta, dicta, optata & cogitata, subtilissime ponderabuntur atque examinabuntur. De hac statera loquitur Iob, cum dixit ca. 21. *si ambulauit in uanitate, appendat me in statera.* & in prouerbiis cap. 16. *Pondus & statera, iudicia domini sunt.* Quicumque autem in illo Dei examine inuentus fuerit minus habens, id est, non habes opera digna uita æterna, reicietur a Deo, & sempiternis inferni suppliciiis condemnabitur. Hæc stateram diuini iudicij perhorrescebat Dauid, cū in psalmo 142. supplicans Deo, dicebat, *non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu*

A *specu tuo omnis uiuens.* Tertiū uocabulū *Phares*, significans diuisum, bene adūbrat statū inferni: in quo qui sunt, omnino, & in omnē deinceps æternitatē diuisi, & separati sunt a societate non modo beatorum, sed etiam uiuorum. Siquidem, non possunt illi amplius flecti ad bonum, nec ueniam mereri, nec agere poenitentiam; denique nihil facere, quod Deo acceptum & utile ipsis esse queat. De quibus scriptum est in Euāgelio, *segregabit agnos ab hædis.* Rupertus in libro septimo de uictoria uerbi Dei, aliam huius scripturæ mysticam interpretationem, primis decem capitibus fusissime tractat, hic a me breuitatis causa, prætermittam.

B Tunc iubente rege, indutus est Daniel purpura, & circumdata est torques aurea collo eius: et prædicatum est de eo, quod haberet potestatem tertius in regno suo.

SENTENTIAM huius loci enarrans Iosephus, libro decimo antiquitatum ita scribit. *Hac interpretatione Danielis accepta, rex nō poterat non vehementer contristari; attamen Danieli suā munificentiam non subtraxit, tanquam malonum prænuncio; sed dona quæ pollicitus est, exhibuit; sic cogitans, quod non bona audierat, sui fati culpā esse, non propheta: immo illum boni uiri functum officio, qui sic interpretatus sit, ut erat euenturum, tamen parum lætus euentus sequeretur.* Diuus autem Hieronymus hunc locum exponens, sic ait. *Non mirum si Baltasar audiens tristitia, soluerit præmiū quod pollicitus est: aut enim longo post tempore credidit uentura, quæ fuerat prædicta; aut dum Dei prophetam honorat, sperat se ueniam consequuturum. Quam si non impetrauit, maius fuisse credendum est sacrilegium in Deum, quam honorem in hominem. Accepit autē Daniel insignia regia, torquē & purpurā, ut Dario qui erat successurus in regnū, fieret notior, & per ueniam honoratior.* Quod autē dicitur, *Danielem tertium in regno esse constitutum; tribus modis exponitur. Iosephus interpretatur tertiam partē regni promissam a Baltasare interpretanti scripturā; & donatā esse Danieli. Sed hoc nec est uerissimile, nec ipsa uerba id significant. Hieronymus igitur duas alias interpretationes ponit, uel ut significet, futurum post regem, in toto regno tertium dignitate, auctoritate, potestate: uel futurum unum de tribus primis principibus, qui præerant omnibus satrapis & rectoribus, & ad quos summa gubernationis imperii pertinebat: sicut in exordio sequentis capituli declaratur. Et fortasse inquit Albertus, unus istorum trium principum, præerat exercitui, secundus aulae regiae, tertius regimini terræ & prouinciarum. Priorem tamen interpretationem sequitur Theodoretus.*

D Sed quia hoc loco commemorantur, tanquam maximi honoris & dignitatis ornamenta, purpura, & torques aurea, quibus reges afficiebant eos, quibus summū honorem tribui uolebant; non fuerit alienū, ex uariis scripturæ locis ostendere, quæ fuerint insignia dignitatis & honoris, quibus antiquitus reges eos donabāt & ornabāt, quos in regno suo maxime honorare cupiebant. Legimus in libro Geneseos cap. 41. Pharaonem sic honorasse Iosephum, cuius primam esse uolebat in regno suo dignitatem **E** ac potestatem. Tulit annulū de manu sua, & dedit eū in manu Iosephi; uestiuitque eum stola byssina, & collo torquē aureā circumposuit, fecitque eum ascendere super currū suum secum, clamante præcone, ut omnes coram eo genu flecterent, & præpositū esse scirent uniuersæ terræ Ægypti. Non dissimili honoris genere, ab Assuero affectū esse Mardocheum, traditur in libro Esther cap. 6. Cum enim Assuerus interrogasset Amā, quid deberet fieri viro, quem rex honorare desideraret: ille autē reputans quod nullū alium rex nisi se uellet honorare, respondit: homo quem rex honorare cupit, debet indui uestibus regis, & imponi super equum qui de sella regis est, & accipere regium diadema super caput suum, & primus de regis principibus ac tyrannis, teneat equū eius

Iosephus.

D. Hieronymus

Quid significet esse tertium in regno.

Albertus.

Insignia summi honoris antiquitus habita.

Borsippum, locum natura, situ, & artis prouidentia instructuque munitissimum: sed cū eodem Cyrus adiuisset exercitum, regēque arctissima premeret obsidione; ille desperata loci defensione, se totum fidei & clemētiæ Cyri permisit. Censent igitur isti, regem Chaldæorum non Babylone, sed Borsippi esse captum. At vero Xenophon lib. 7. perspicue & affirmate scribit, eum regem Babylone captum fuisse ac trucidatum. Atque hoc videtur magis congruēs historiæ Danielis. Nam, licet in hoc capite nulla fiat explicata mentio Babylonis; attamen ex ipsa narratione Danielis apparet, hunc regem Babylone esse captum. Namque Daniel scribit, eum fecisse mille optimatibus suis munificentissimum conuiuium: tantum autem conuiuium, totque conuiujs facere Borsippi non potuisset; videlicet eo rex cum paucis, vt ipsi tradunt, cōfugerat. Deinde, perturbatus rex portento illius manus in pariete scribentis, acciri iussit omnes sapientes Babylonis, eosque venisse narrat Daniel. Atqui si rex fuisset Borsippi, nō potuissent sapientes, tam cito & tam facile Babylone Borsippum venire. Quippe & vrbs Babylon, & omnia circumquaque vicina loca, exercitu Cyri obfessa tenebantur.

Tertia quæstio. An eadem ipsa nocte rex Baltasar sit occisus, qua nocte Daniel scripturā illius portētose manus regi, interpretatus est? Cū id manifeste hoc loco affirmet Daniel, non est vlla ratione de eo dubitandū. Quo circa demiror Ioannē Zonarā, Christianū nempe scriptorē, qui in primo tomo annaliū, non est veritus scribere, opinionē fuisse quorundam, regem Chaldæorum Baltasarem, illa ipsa nocte, qua Daniel scripturam in pariete diuinitus exaratam ipsi exposuerat, fuisse interfectum: in quam tamen opinionem non admodum ipse videtur propendere. Iosephus lib. 10. antiquit. ait, non multo tempore post interpretationem illius scripturæ, Baltasarem esse occisum. Quæ sententia Iosephi ambigua est: nam si per illud, & non multo post tempore, Iosephus intellexit vel annos, vel menses, vel etiam dies, falsus est, & scripturæ cōtradicit: sin autem intellexit pauculas horas, verus est, & sacræ historiæ cōsentiens. Xenophon quidem certe lib. 7. tradit eodem illo die, quo Babylonij diem festum agētes, ludis & conuiujs vacabant; urbem esse captam regemque neci datum. Mirum tamen est, qua ratione tam repente tanta & tam munita vrbs capi potuerit. D. Thomas lib. 3. de regimine principum cap. 7. significare videtur, id esse factum non humano consilio, & viribus, sed plane diuina ratione & potentia, ideoque miraculi loco esse habendū. Etenim cum Deus, inquit, euertere veller regnum Chaldæorum, & tradere Cyro qui liberaturus erat captiuitate Iudæos: fecit subito siccare Tigrem & Euphratem fluuios, qui Babylone interfluunt; eaque ratione facilem dedit Cyro aditum ad inuadendā urbem. Hoc autem cōtinet B. Thomas colligi posse ex 45. cap. Isaiæ, quo loco promittit Deus se affuturum Cyro, & ianuas ac propugnacula hostiū subuersurum, & introitū ipsi ad expugnandas vrbes, quāuis munitissimas parefacturū. Verum & Tigris fluuius longissime abest Babylone; nec tale tantumque miraculum, in vlla veterum historia reperitur; nequaquā tacituris id Græcis, alia, falsa etiam miracula fingere solitis. Propior vero est & credibilior causa & ratio, quā Xenophon & Herodorus afferunt. Cyrū cum animaduertisset, aut nullo modo, aut non nisi longissimo tēpore, Babylone expugnari & capi posse: conuersum ad stratagemata, hoc vsum esse consilio: prope Babylone, quo scilicet loco Euphrates urbē ingreditur & egreditur, multas fecisse latas & altas fossas, ignorantibus Babylonijs eius consilium & propositum: eo autem die quo Babylonij omnis periculi securissimi, ludis & conuiujs intensissimi erant; deriuasse Cyrum in eas fossas Euphratem, intantum eius inanito alueo, vt a militibus commode transire possit. Itaque urbem ingressis, facillimum fuit & ciuitatem capere, & Babylonios vino somnoque fatigatos, & incautos, inopinatoque hostiū ingressu cōsternatos superare. Tradunt alij, Babylonios, audito creditoque Danielis vaticinio, quod statim diuulgatum fuerat, non ausos esse hostibus repugnare, seque & urbem, regemque in potestatem hostium dedisse. Illud quoque proditum est a nōnullis, regē Babylonis, a suis satellitibus & ab aulicis esse necatum, scilicet quo maiorem inirent gratiam a rege Persarum & Medorum, ad quem vaticinio Danielis cognouerant, imperium Chaldæorum esse deuoluendum.

Quarta

Quarta quæstio. A quo rege capta sit Babylon, & rex Baltasar interfectus. Omnes ferme Græci scriptores, hanc victoriam vni dumtaxat Cyro assignant, nulla Darij Medi facta mentione. Vnum tamen excipio Xenophōtem, qui ait, Cyaxarem Medorum regem, & Cyri auunculum, principem & auctorem fuisse inferēdi belli Babylonij: ad id autem bellum conficiendum acciuisse in auxilium Cyrum, eo tempore Persis præfectum, quo magna cum parte exercitus ad expugnandā Babylone missus, ipsum Cyaxarem ad custodiam regni, cum aliquanta parte exercitus, in Media remansisse. Babylonis igitur expugnationem, omnemque eius victoriæ gloriam, soli tribuit Cyro. Iosephus lib. 10. antiquit. (sequitur autem Iosephū in explanatione huius loci Danielis D. Hieronymus) confirmat, bellum hoc Babylonicum, a duobus esse gestum confectumque, a Dario Medorum rege, & Persarum principe Cyro. Atque hoc verissimilius sit, rem ipsam, etiam humana ratione æstimantibus. Etenim ad necē Baltaris, conuenisse Medos & Persas, ostendit Daniel cum dixit: *§ diuisum est a te regnum, & datum est Medis & Persis.* Idem quoque significatum fuerat, in duobus brachijs argenteis illius statuæ, quæ visa est Nabuchodonosor in quiete, a quibus subuertendum erat caput aureum. Qua similitudine præsignabatur imperiū Chaldæicum, a duobus principibus Medorum & Persarum esse destruendum. Isaias quoque, principes qui vēruri erant ad expugnandam Babylone, sicut legitur cap. 21. figurate appellauit *§ ascensorem cameli, & ascensorem asini:* his verbis insinuans, Dariū Medum, & Cyrū. Nec sane probabile est, quod ait Xenophon, Dariū Medum, qui princeps & auctor illius belli suscipiendi & gerendi fuerat, remansisse in Media, vt regnum custodiret. Si quis autem percontetur, cur hanc victoriam vni tantum Cyro Græci attribuāt: respōdebo multas reddi posse causas. Primo, Græcos sic reperisse in annalibus Persarum: qui omnem eius victoriæ laudem suo regi Cyro asseruerāt. Deinde, quia vt Strabo inquit, in extremo lib. 15. sæper Græci, maxime fauerunt Persis, inter omnes barbaros, eorum res magnificantes: tum quod ipsi etiam sub ditione Persarum aliquādo fuerant, saltem Iones, qui Asiam colebant: tum quod ipsi de Persis nobilissimas & gloriosissimas victorias retulerant. Adhæc, quod imperium Babylonicum, per exiguo tēpore, & vt quidam tradunt, vno tantum anno, penes Dariū Medum fuit, mox autē deuenit ad Cyrum, & ad eius successores, per annos ducentos triginta. Si quis præterea de nobis quærat, si non Darius tantum, sed etiam Cyrus Baltasarem vicit, cur Daniel hoc loco solum numerat Dariū, tacito Cyro, sicut etiam Isaias cap. 13. & Hieremias cap. 51. euerionem Babylonis & regni Chaldæorum, solis Medis adscribunt. Respōdebimus, in sacris litteris eam victoriam merito soli Dario attribui. Primo propter excellentiam regiæ maiestatis quæ tunc erat in Dario: quippe qui rex erat Medorum, penes quos eo tempore monarchia erat, & imperium in Persas, quorum præfectus Cyrus erat: deinde propter auctoritatem propinquitatis; siquidem Darius erat auunculus Cyri: denique, propter ætatis dignitatem, tunc enim Cyrus iuuenis erat: eum namque tradit Cicero lib. 1. de diuinatione, quadraginta fuisse annorū, cum suscepit imperium: at senem fuisse tunc Dariū, testatus est Daniel, affirmans eum duos & sexaginta annos eo tempore esse natum. Adijce, quod, vt non semel supra dixi, princeps & auctor eius belli gerendi Darius fuerat: Cyrus vero quasi eius adiutor in auxiliū ab eo accitus est. Atque hæc ipsa quæ diximus, ex Hieronymi extremo in hoc caput cōmentario, magna ex parte sumpta sunt: in eo namque ita scriptū est. *§ Quod autem vincente Cyro rege Persarum, & Dario rege Medorum, solus Darius successif se in regno scribitur, ordo ætatis, & propinquitatis, & regni seruatus est. Darius enim sexaginta duorum annorum erat, & maius regnum Medorum quam Persarum legimus, & auunculus erat: quare qui prior erat iure naturæ, successor regni debuit numerari. Vnde & in visione quæ cōtra Babylone legitur, tam in Isaiæ cap. 13. quā in Hieremias cap. 51. animaduertere licet, eos qui Babylone & regnum Chaldæorum euerfuri erant, solos Medos nulla Persarum facta mentione, nominari.*

Verum Theodoretus supradictam Iosephi sententiam refellit, negans Cyrū simul cum Dario Babylonicum hoc bellū confecisse: cuius opinio, quia etiā nostræ sententiæ aduersatur

A quo sic capta Babylon & occisus Baltasar.

Xenophon. Cur Græci scriptores, soli Cyro, Babylonis expugnationem tribuerunt.

Cur Daniel solum Dariū huius victoriæ auctore nominat.

Hieronymus.

Theodoretus opinio refellitur.

An Baltasar illa ipsa nocte conuiujs sit occisus.

Zonaræ.

Iosephus.

Xenophon.

Quomodo tam repente Babylon capi potuerit.

D. Thomas.

aduerfatur, propterea hic eam primum verbis ipsius cōmemorādā, tum etiam breuiter refellendam putauimus. Sic igitur fcribit Theodoretus, hunc Danielis locum explanans. ξ Iosephus, Darium Aftiyagis filium fuiſſe aſſerit, & Cyri auunculum, a Græcis appellatum Cyaxarē, vtrumque autem ſimul cum exercitu veniſſe Babylonem, eaque per obſidionem potitos, & ab ipſis eadem nocte occiſum Baltaſarem, qua nocte ſcriptas in pariete litteras interpretatus eſt Daniel. Sed non ita credēdum eſt. Siquidem infra narrans Daniel, ſe permanſiſſe in regno Darij Medi, & in regno Cyri Perſæ, ſatis oſtēdit, aliud Darij regnum fuiſſe & aliud Cyri. Quod ſi vna eorum fuiſſet contra Babylonem cum exercitu profectio, vnum omnino eorum regnum fuiſſet, nunc autem aliud hoc, & aliud illud fuiſſe confirmat Daniel. Quin etiam in ſine cap. 13. huius libri eſt ſcriptum: ξ Rex Aftiyages poſitus eſt ad patres ſuos, & accepit Cyrus Perſe, regnum eius. ξ Non igitur eodem tempore Darius & Cyrus regnum obtinentes, Baltaſarem interfecerunt; verum Darius Aſſuero prior, Cyrus poſterior, regnauit. Neque etiam quæ dicuntur a Iosepho, ea cum Græcis historijs conſentanea ſunt: nō enim facile erit in illis inuenire, Cyaxarem Aftiyagis filium, fuiſſe eum, qui dicitur hoc loco Darius, & qui cum Cyro dicitur a Iosepho contra Babylonem vna exercitu eſſe profectus. Quocirca omnino Iosephi narratio a fide abhorret. ξ Hæc Theodoretus. Qui ſententiam Iosephi eandemque Hieronymi & noſtram, duobus præcipue argumentis infirmare conatur, quæ tamen ipſa ſatis infirma ſunt. Primo ſic argumētatur; ſi Darius & Cyrus ſimul geſiſſent hoc bellum, fuiſſet vtriuſque vnum regnum, & eodem tempore vterque regnaſſet. ſed ex historia Danielis conſtat, eos diuerſis temporibus regnaſſe: falſum igitur eſt quod Iosephus inquit, eos ſimul bellum illud conſeciſſe. Verum nos reſpondemus: illo tempore ſolum Darium regnaſſe, & regnum tam Medorum quam Perſarum tenuiſſe, idque liquido cognoscitur ex ſequēti capite ſexto, vbi apertiffime declaratur, eum fuiſſe regem Perſarum & Medorum. Tūc autem Cyrus, filius ſoris Darij, nomine auiculi Perſas regebat, & inde a Dario accitus eſt ad illud bellum gerendum. Præterea, cum alij tradunt, tum diuus Hieronymus exponens ſequens caput ſextum, non ſemel ait, tunc fuiſſe vnum regnum Darij & Cyri, quia tunc non erant diuerſi reges, ſed vnus tantum, videlicet Darius: & ſub illo, ac nomine ipſius, regno Perſarum Cyrus præerat. Adde, quod Cyrus filius erat ſoris Darij; futurus proxime poſt ipſum (carebat enim ille liberis) imperij hæres. Deinde quod ſecundo loco ponit Theodoretus, non inueniri in historijs Græcorum, Cyaxarem filium Aftiyagis, fuiſſe hunc quem Daniel appellat Darium, nullius ſane potueris eſt argumentum: nos enim ſupra in præſatione huius libri oſtendimus, tam in ſacris quam in prophanis historijs, eoſdem reges adeo diuerſis nominibus appellari, vt nemo ſuſpicaretur eoſdem eſſe, niſi alijs ex rebus id conſpiceretur: & perſpectum haberet. Quanquam, an Darius fuerit filius Aftiyagis, vt putauit Iosephus & diuus Hieronymus, an potius ipſemet Aftiyages Cyri auus, vt alij tradiderunt, & magis historiæ Danielis, nec non & Iuſtini atque Herodoti monumentis videtur congruere, nolimus hoc loco decernere, ea de re in ſexti capitis explanatiōe oportuniſſe diſputaturi.

Quinta quæſtio. Cur Darius vel Cyrus, bellū intulerint Baltaſari regi Babylonis. Herodotus libro primo, eius belli auctorem ſolum faciens Cyrum, ſignificat, non aliam eum cauſam ad id belli eſſe impulſum, quam immodica regnandi, qua æſtuabat, cupiditate. Cum enim omnes gentes cuperet ſuo ſubijcere imperio, omnium maxime Babylonios, tunc potentiffimos ac florentiffimos, a ſe debellandos eſſe iudicauit, videlicet illis ſubiectis, facillimum ſibi fore ratus, ceteras quoque gentes ſuæ ditioni ſubiungere. Quod igitur de Cyro dixit Herodotus, idem nos de Dario poſſumus dicere. Xenophon libro primo, aliam indicat fuiſſe Dario, quem vocat ipſe Cyaxarem, belli aduerſus Babylonios ſuſcipiendi cauſam. Ait enim, regem Babylonis inita cū Aſiæ principibus ſocietate, molitū eſſe, Medos, penes quos tunc erat monarchia, debellare. Eius igitur regis cōſilij & conatibus, vt mature Darius ſeu Cyaxares occurreret, prior illū bello aggredi voluit. Auctōr historiæ ſcholæſticæ, exponēs librū Danielis, in c. 8. refert, a quibusdā eſſe traditū, matrē Baltaſaris, cuius cauſa facti ſunt horti illi penſiles, veterum

Cur Baltaſari a Cyro vel Dario bellū ſit illatum.

Herodotus.

Xenophon.

Historia Scholæſtica.

A veterum prædicatione nobilitati, filiam fuiſſe huius Darij: & quia Baltaſar nullū habebat filium, propterea Darium, per cædem eius, feſtinaiſſe regnum Chaldæorū occupare. Sed hæc ſimilia ſunt, & ſimilia figmentis. Nec admodum diſſimile eſt, quod hoc loco inquit Theodoretus; hunc Dariū nepotem fuiſſe regis Nabuchodonofor, hoc eſt filium filia: iude oque Baltaſarem, quem cenſet ipſe filium fuiſſe Nabuchodonofor, huius Darij putat fuiſſe auunculum: quam nos ſententiam in exordio ſexti capitis & libri ſeptimi, qui hūc proxime ſequetur, diiudicabimus. At vero diuina ſcriptura, nec Baltaſaris & regni Chaldaici excidium, refert ad Deum; qui vindicare voluit grauiſſima ſcelera Chaldæorum, proprie autem vlcisci ſuperbiam & impietate Baltaſaris. Enimvero Iſaias & Hieremias, duo maxima narrant crimina Babyloniorū, propter quæ tantis a Deo malis ſint affecti. Vnum crimen fuit deprædatio, vexatio, & oppreſſio plurimarum gentium, præſertim vero Iudæorum. Audi quid Deus mandet Iſaiæ cap. 14. ξ Sumes parabolam contra regem Babylonis, & dices: quomodo ceſſauit exactor, qui enit tributum? contriuit Dominus baculum impiorum, virgam dominantium, cadentem populos in indignatione, plagam inſanabili, ſubijcientem in furore gentes, perſequentem crudeliter: ξ & quæ deinceps ſequuntur. Hieremias vero cap. 51. ſic ait: ξ Fugite de medio Babylonis, nolite tacere ſuper iniquitate eius: quoniam tempus vltionis eius eſt a Domino, viciſſitudinem ipſe retribuet ei. Calix aureus Babylon in manu Domini: inebrians omnem terram: de vino eius biberunt gentes, & ideo commota ſunt. ξ Propter immam autem crudelitatem, qua Babylonij tractarunt Hebræos, hanc eis contigiffe calamitatem, teſtificatus eſt Hieremias cap. 50. ita ſcribens: ξ Grex diſperſus Iſrael, leones eiecerunt eum: primus comedit eum rex Aſſur: iſte nouiſſimus exoſſauit eum Nabuchodonofor rex Babylonis. Propterea hæc dicit Dominus Deus Iſrael: ecce ego viſitabo regem Babylonis, & terram eius: ſicut viſitauit regem Aſſur: & reducam Iſrael ad habitaculum ſuum. ξ Alterum crimen Chaldæorū fuit ſuperſtitioſiſſima idololatria, nec ea quidē ſimplex, aut vnus modi, ſed varia & multiplex. Quapropter Hieremias cap. 51. ita ſcribit: ξ Siccitas ſuper aquas Babylonis erit: & non habitabitur ultra: & ſque in ſempiternum, neque extruetur: & generationem & generationem: & ſubuertetur, ſicut ſubuerit Dominus Sodomam & Gomorram: quia terra ſculptilium eſt, & in portentis gloriatur. ξ Erat quoque gens Chaldæa, aſtromantiæ, augurum, & aruſpicum vanitati, omnibusque maleficiorum generibus deditiſſima. Vnde loquēs Iſaias cap. 47. de futuro Babylonis exitio, ita ſcribit: ξ Veniet tibi duo hæc ſubito in die vna, ſterilitas, & viduitas. Vniuerſa venerunt ſuper te, propter multitudinem maleficiorum tuorum, & propter duritiā incantatorū tuorum vehementem. Veniet ſuper te malum, & neſcies ortum eius: irruet ſuper te calamitas quam non poteris expiare: ueniet ſuper te repente miseria, quam neſcies. Sta cum incantatoribus tuis, & cum multitudine maleficiorum tuorū, in quibus laboraſti ab adoleſcentia tua, ſi forte quid proſit tibi, aut ſi poſſis fieri fortior: ſententia, & ſaluet te augures cali, qui contemplantur ſydera, & ſupputabant meſes, vt annunciarent ventura tibi. Ecce facti ſunt quaſi ſtipula, ignis combuſit eos: vnusquisque in via ſua errauerunt, non eſt qui ſaluet te.

Regem porro Baltaſarem, propterea Deus ita puniuit, quia ſuperbiſſimus & contumelioſiſſimus fuerat aduerſus Deum: & eius ſacra vaſa impuriſſime ſceleſtiſſimeque tractauerat. Si autem Baltaſar, ſacra vaſa diuino cultui conſecrata, quia fecerat ebrietatis & laſciuiæ instrumenta, regno pariter atque vita priuatus eſt: cur igitur ſimilē vindictam non pertimeſcunt, qui reditus & bona Eccleſiaſtica alendis pauperibus, ornandoque cultui diuino relicta & dicata, effundunt et prodigunt, eaque laute, luxurioſe, ac libidinoſe viuendo, abliguriunt & conſumunt: vel, qui ſententias & verba diuinæ ſcripturæ ad iocos, ad ſcommata, ad hominum ludibria & contumelias, irreuerenter & ſcelerare detorquent. Verum, quis verbis conſequi poſſit, quanta Dei vindicta hæreticos noſtri temporis maneat; qui res ſacras ludibrio & contemptui habet, eaſque locis & perſonis ſacris, abripientes, ad impuros & flagitioſos vſus conferunt. Meminerint iſti propter ſimilia ſacrilegia, quid contigerit Antiocho Epiphani, quid Heliodoro, quid Marco Craſſo, quid alijs permultis ſacrarum rerum contaminatoribus & raptoribus, & quorū facta imitatur, eorum exitus perhorreſcāt. Aduerſus iſtos valent, quæ ſcripſit Stephanus Papa eius nominis primus, in epiſtola ſua prima decretali ad Silariū. Veſtimēta, inquit, quibus Domino miniſtratur, & cultus diuinus honeſte

Historia Scholæſtica.

In hæreticos noſtri tēporis, ſacrarum rerum violatores, raptores, euerſores, Stephanus Papa I.

S ſte

ste honorifice a ministris Ecclesiae celebratur; sacrata debent esse, & honesta. quae nec ad alios vltos usus quam Ecclesiasticos, adhiberi, nec ab alijs nisi a sacratis hominibus cotingi aut ferri debent: ne vltio quae Baltasarē regē percussit, super hanc transgredientes. & talia praesumentes, veniat diuina; & corrumpere eos faciat diuinæ vltionis iustū flagellum ad ima. Idem tradunt de sacris vasis Sixtus 1. in secunda sua epistola & Syluester in synodo Romana actione prima capite 9.

Sexta quaestio. Isaias & Hieremias hanc Babylonis expugnationem & euerfionem & regni Chaldaeorum ad Medos & Persas translationem, quae victo Baltasare a Dario Medo & Cyro facta sunt praenunciates, dixerunt, Babylonem ab imis fundamentis ita euerfionem & destructū iri, vt Sodomā & Gomorrhā destruxit Deus; & sic vastatū iri, vt non esset futura deinceps hominum, sed bestiarum habitatio. Atqui cū capta est Babylon, caeso Baltasare, non legimus eam ita fuisse vastatam & dirutam, vt ab illis praedictum est: quinimo in externis historijs proditum est, etiā post Darij & Cyri tempora, vsque ad Alexandrum Magnum, fuisse opibus pollentem, aedificijs magnificam, habitatoribus frequentissimam, multisque rebus toto orbe imprimis clarā & nobilem. Ponam hoc loco verba Isaiæ & Hieremiae, quibus liquido constet quod dixi. Sic est apud Isaiam cap. 13. *Et erit Babylon illa gloriosa in regnis, inclinata in superbia Chaldaeorum, sicut subuertit Dominus Sodomam & Gomorrhā. Non habitabitur vsque in finem, & non fundabitur vsque ad generationem: nec ponet in ea tentoria Arabi; nec pastores requiescent ibi, sed quiescent ibi bestiae, & replebuntur domus eorum draconibus.* & cap. 14. *Perdam Babylonis nomen, & reliquias, & germen, & progeniem, & ponam eam in possessionem ericij, & in paludes aquarum, & scopabo eam in scopis terens, dicit Dominus exercituum. Iurauit Dominus dicens, si non vt putauit, ita erit, & quomodo mense tractauit, sic eueniet; Dominus decreuit, & quis poterit infirmare? & manus eius extensa, & quis auerterit eā? Hieremias vero ita scribit in cap. 50. *Capta est Babylon, confusus est Bel, & factus est Merodach. Quoniam ascendit contra eam gens ab Aquilone, quae ponet terrā eius in solitudinem, & non erit qui habitet in ea, ab homine vsq. ad pecus.* Et paulo infra. *Confusa est Babylon mater vestra nimis, & adaequata pulueri, quae genuit vos. Ecce nouissima erit in gētib; & deserta, & inuia, & arena. Ab ira Domini non habitabitur, sed redigetur tota in solitudinem: omnis qui transibit per Babylonē stupebit, & sibi labit super vniuersis plagis eius.* Hanc vaticinia Isaiæ & Hieremiae de Babylonis excidio, non videntur impleri: quin potius videtur euentus ipse, prophetias istorum refellere. Quidā, vt hac se extricent difficultate, relicta veritate historiae, cōfugiunt ad allegorias: quos D. Hieronymus super 13. cap. Isaiæ, vehementer, & sane meritiſſimo, reprehendit.*

Dicendum igitur est, calamitatem & excidium quod Babylon per prophetas minatus fuerat Deus, contigisse quidem ipsi: non totum tamen simul, & vno tempore; sed paulatim & particulatim; hoc est, diuersis temporibus, etiam diuersis percussa est calamitatibus, donec in eum miseriae statum deuenit, quem praedicti vates depinxerūt. Namque prima ei calamitas accidit a Dario Medo & Cyro: per hos nempe ablatum est Chaldaeis imperium, & ad Medos Persasque translatum. Nec post id temporis, suae gentis, sed externis regibus Chaldaei paruerunt. Deinde, magna Babylon calamas contigit tempore Darij Hytaspis, qui rebellantes Babylonios perdomuit, expugnata Babylone, mœnibusque ipsius solo adaequatis; vt narrat Herodotus lib. 3. & Iustinus lib. 1. Postea, condita prope Babylonem Selencia a Seleuco Nicanore, & a Parthis Ctesiphonte, vt scribit Plinius lib. 6. cap. 26. ferme habitatoribus exhausta est. Ad hoc tempore Adriani Romanorum imperatoris, vt tradit Pausanias lib. 8. nihil praeter muros reliqui habebat Babylon. Ponam hic verba Pausaniae: qui commemorans miserabiles calamitates & excidia, quondam clarissimarum, & nobilissimarum ciuitatum, ita scribit. *Mycenae, quae vrbs, Troicis temporibus, cunctae Graeciae imperabat; & regia Assyriorum Ninus, funditus deletae sunt. In Boetia vero Thebae, quae sibi olim Graeciae principatum vendicabant, nunc ad arcem vnā, & non ita multos incolas redactae, vetus nomen vix dum seruant. Iam vero quae cunctas vrbes opum magnitudine antecellebant, Aegyptiae Thebae, & Minyarum Orchomenus, ne mediocres quidem nunc priuati hominis fortunae adaequant. Delos, commune olim Graecorum cōciliabulum,*

Non videri, quae praedicta fuerant a prophetis de Babylonis excidio, ea fuisse impleta.

Isaias.

Hieremias.

Quomodo Babylō paulatim, sed in dies magis ac magis destructa sit.

Pausanias.

A ciliabulum, adeo iam deserta est, vt praesidio templi amoro; quod Aethienses mittunt, hominibus, si Delios tantum numeres, profusus orbata sit. Babylon, omnium quas vnquam sol aspexit vrbiū maxima, iam nihil praeter muros reliqui habet, quod ipsum de Tyrinthe Argolica vrbe euenit. Has igitur vrbes ad nihilū fortuna redegit. Hanc Pausanias. Praeterea tempore D. Hieronymi, sic desolata & deserta erat Babylō, vt, sicut ipse narrat super 13. cap. Isaiæ, intra mœnia eius vrbs, non nisi feræ ad venationes regum cōtinerentur. Postremo, hoc nostrō tempore, vsque eo ignobilis & abiecta est, illa tantopere quondam celebrata Babylō, vt vix ulla tantae eius magnificentiae & claritatis vestigia appareant. Verum, non committam, vt verba D. Hieronymi quae opinioni nostrae non paruum, & lucem & fidem afferunt, hoc loco ascribere praetermittam. Is namque super 13. cap. Isaiæ, reprehendens eos qui cum veritatem historiae de exitio Babylonis ab Isaiæ praedictō, tūc nescirent, ad inanes cōfugiēbant allegorias, hunc in modum scribit. *Audiuimus Medos, audiuimus Babylonē, in clytā in superbia Chaldaeorum, nolimus intelligere quod fuit, & quaerimus audire quod non fuit. Et haec dicimus, non quod tropologicam intelligentiam condemnamus; sed quod spiritualis interpretatio, sequi debeat ordinem historiae: quod plerique ignorantes, lymphatico in scripturis vagantur errore.* Deinde, Hieronymus subdit, quemadmodum Isaiæ de Babylonis desolatione & exitio vaticinium, sit intelligendum. *Vsque in praesentem ergo diem, propheta, inquit Hieronymus, Babylonis expletur: & sicut subuertit Deus Sodomam & Gomorrhā, sic & ista subuersa nō habitabitur. Pro illa enim, Seleucia & Ctesiphontē vrbes Persarum inclytas fecerunt. In tantum autem Babylon uastata & deserta est, vt, ne ad pascua quidem armentorum & pecorum utilis sit: non enim tēdent ibi Arabi & Sarraceni tentoria, nec pastores post vestigia gregum fessi labore, ibi quiescent: sed inter parietinas & angustias veterum ruinarum, habitabunt varia ferarum genera, atque adeo etiam daemonum phantasmata, vt ibi significat Isaias. Quō significantur mira vastitatis & solitudinis signa, videlicet, tantam fore vrbs, quondam potentissimae depopulationem; vt praeter multitudinem bestiarū ac daemonum, nullus in eam pastorum, id est, deserti appetitor, intrare audeat. Didicimus nos à quodā fratre Elamita; qui de illis finibus egrediens, nunc Hierosolymis vitā agit monachorū, uenationes regias esse tantū Babylōne, et omnis generis bestias, murorū eius tantū ambitu coerceri.* Hanc Hieronymus.

B Septima quaestio. Quanto tempore steterit regnum Chaldaeorū, vsque à rege Nabuchodonosor, ad hunc Baltasarem; extremum Babylōniū regem. Respondeo, stetit annis octoginta octo. Hoc autē manifeste colligitur ex sacra historia. Siquidē in 4. lib. Regū cap. 25. scriptū est, anno regni Nabuchodonosor 18. captā & euerfā esse Hierosolymā, incensumque templum, & Iudaeos Babylonem in seruitutem esse abstratos: hanc praeterea captiuitatem Iudaeorum, durasse vsque ad euerfionem regni Babylōnici, & principium imperij Cyri, videlicet per 70. annos, proditum est in sacris litteris. Etenim sic est apud Hieremiam cap. 25. *Erit vniuersa terra in solitudinem & stuporem: & seruient omnes gentes istae regi Babylōnis, septuaginta annis. Et cum impleti fuerint septuaginta anni, visitabo super regem Babylōnis, & super gentem illam, dicit Dominus, iniquitatem eorum, & super terram Chaldaeorū visitabo: & ponam illam in solitudines sempiternas.* Extremis autem verbis lib. 2. Paralipomenon commemorata prius euerfione Hierosolymae, incendio templi caedeque Iudaeorum, subditur. *Si quis euaserat gladium, ductus Babylonem seruiuit regi et filijs eius, donec imperaret rex Persarum. Vt compleretur sermo Domini ex ore Hieremiae, & celebraret terra cunctis diebus desolationis sabbatha sua, vsque dum complerentur septuaginta anni, & vsque ad annum primū Cyri regis Persarum.* Si igitur hos septuaginta annos captiuitatis, vsq; ad euerfionē regni Chaldaeorum, adicias praedictis decem & octo annis, quos regnauerat Nabuchodonosor ante captiuitatem Iudaeorū, efficies, quam supra posuimus, summam annorum octoginta octo, quibus imperium Chaldaeorum stetit diximus.

C Ex ijs quae dicta sunt, licet quorundam veterum auctorum sex errores, circa durationem regni Chaldaeorum animaduertere. Nec mirum, in hoc offendisse nonnullos veterum; etenim res lubrica & ad lapsum procliuis chronologia est

D Sex errores circa durationem regni Chaldaeorum.

Sex errores circa durationem regni Chaldaeorum.

Hieronymus.

Vide quemadmodum tractanda sit allegoria.

Quamdiu stetit imperium Chaldaeorum.

Sex errores circa durationem regni Chaldaeorum.

Veterū, & doctorum hominum in historia & Chronologia lapsus, etiam excusatione, non tantum uenia esse dignos. Berofus. Alexander Polyhistor. Clementis Alexandri nus & Eusebius. Seuerus Sulpitius. Orosius.

Iosephus.

Qui & quot reges, prædicto temporis spatio, imperium Chaldaicum tenuerint.

De numero annorum quibus regnarunt singuli prædictorum regum Babylonis.

multi labuntur incertitia, quidam obliuione, nec pauci per incogitantiam. Quapropter si quid in descriptione temporum antiqui scriptores, ceteroqui diligētes & docti, peccarunt, cum excusatione humanæ imbecillitatis, liberaliter illis condonandum est. Quis enim tam lynceus, aut quis tam præsentī memoriā intentoque animo semper esse potest, ut in tantis veteris historiæ & chronologiæ tenebris, nusquam offendat? cui nihil excidat? quæ nihil unquam effugiat? Nos igitur, veterū & doctorū scriptorum, vel in chronologia vel alijs in rebus errata, non ad reprehensionem eorū, quos suspicimus & colimus, sed ad lectoris tantū admonitionē & cautionē indicamus. Est autē primus error Berofus, qui in lib. 3. de rebus Chaldaicis, ut refert Iosephus priori libro contra Appionem, ab initio regni Nabuchodonosor, vsque ad extremum vitæ Baltasaris & regni Chaldaici, annos computat dūtaxat sexaginta quinque. Alter error fuit Alexandri Polyhistoris, qui apud Eusebiū libro nono de præparatione Euāgelica capite ultimo, annos numerat tantum sexaginta duos. Tertius error fuit Clementis Alexandrini in primo libro Stromatum, & Eusebij in chronicis, quem sequutus est D. Augustinus lib. 18. de ciuitate Dei. Isti namque annos octo & quadraginta tantum tribuerunt regno Chaldaico. Quartus error est Seueri Sulpitij in libro secundo sacræ historiæ; qui huic imperio Chaldaeorum solos septuaginta annos assignat. Quintus error est Pauli Orosij, qui in libro 2. cap. 2. affirmat quo tempore Romæ reges a Romanis expulsi sunt, eodem tempore, hanc quam Daniel memorat Babylonici imperij euerisionem cōtigisse. Verum non ita fuit. Siquidē euerio regni Chaldaici circa finē quinquagesimæ quartæ olympiadis facta est: Cyrus enim secundum omnes melioris notæ auctores, in principio quinquagesimæ quintæ olympiadis regnare incepit: reges autem Romæ expulsos esse sexagesima septima olympiade, cum alij, tum in primis diligēs & grauis auctor Dionysius Halycarnasseus tradit. Sextus error est Iosephi, qui in lib. 10. antiquitatum, ab exordio regni Nabuchodonosor, vsque ad finem regni Baltasaris, annos computat centum, superque decem & octo. Quamquam Beda in libro de sex ætatibus mundi, prædictos numeros, apud Iosephum eo loci mendosos, & ab alijs vitiatos esse suspicatur. Rupertus quoque in libro suorum commentariorum super Danielem, Bedā sequutus, de eo ipso dubitat. Neque temere profectō isti de hoc dubitant: quippe, Iosephus libro 11. antiquitatum, a captiuitate Iudeorum, quæ facta est anno 18. regni Nabuchodonosor, vsque ad eius relaxationē, hoc est vsque ad excidium regni Chaldaici, & principatū Cyri, numerat annos septuaginta; qui additi prioribus 18. eandem, quam nos supra tradidimus, octoginta & octo annorum imperij Chaldaici, summam efficiūt.

Octaua quæstio. Quot, & qui reges hoc temporis spatio apud Chaldaeos regnauerint. Eusebius in Chronicis, & Seuerus Sulpitius lib. 2. sacræ historiæ, tres tantum numerant; Nabuchodonosor, Euilmerodach, & Baltasarem. Theodoretus, oratione sexta in Danielem, prædictis addit quartum, hoc est Darium Medum. Auctor historiæ scholasticæ super libro Danielis cap. 5. sex reges recenset; primū, Magnum Nabuchodonosor; secundum, eius filium eiusdem nominis; duos enim reges Chaldaeorum, dictos Nabuchodonosor, patrem & filium, non solum auctor ille facit, sed etiam Antonius Sabellicus Æneadis secundæ lib. 5. & Ludouicus Viues in commentarijs super cap. 26. lib. 18. Augustini de ciuitate Dei: tertium regem commemorat etiam filium Magni Nabuchodonosor, minorem tamen natu priore, appellatum Euilmerodach: huius tres fuisse filios, qui hoc ordine regnarunt, Niglissar: Labofardach, & Nabonidū, seu Baltasarē. Sed prædictas omnes opiniones, nos supra refutauimus, cum super hoc ipso quinto capite quæstionem illam tractarem, an Baltasar fuisset filius regis Nabuchodonosor, quo loco probauimus, sequenti Iosephū, D. Hieronymum, Bedā, aliosque præclaros auctores, quinque reges tenuisse hoc imperium Chaldaicum; primo regem Nabuchodonosor: deinde, filium eius Euilmerodach: tū sororis huius maritum Niglissar: postea, eius filium, Labofardach: extremum, hunc regem Baltasarē filium Euilmerodach, & nepotem Nabuchodonosor.

Nona quæstio. Quādiu quisque illorū quinq; regū regnauerit. Præter Eusebiū & Sulpitiū, oēs consentiūt, Nabuchodonosor regnasse tribus & quadraginta annis; Baltasarē ve-

ro

A ro decē & septē. At Sulpitius tribuit Baltasari quatuordecim. Sed Iogius a vero aberrat Eusebius in chronicis, qui Euilmerodacho & Baltasari simul, non plus duodecim annos assignat: regē autem Nabuchodonosor, regnare facit annos tantum triginta sex; & Euilmerodach facit succedere patri Nabuchodonosor, anno post captiuitatē Sedechiæ, decimonono; post transmirationem autem Iechoniæ, anno trigesimo; cū in 4. lib. Regum cap. 25, & apud Hieremiam cap. 52. non obscure significetur, post obitum Nabuchodonosor, filium eius Euilmerodach regnare cepisse, anno post transmirationem Iechoniæ, trigesimo septimo. Verum, ut dixi, Berofus & alij veteres quos citant Iosephus lib. 10. antiquitatum; & priori libro contra Appionē, Eusebius item libro nono de præparatione Euāgelica cap. ultimo, & post hos D. Hieronymus super quintum caput Danielis, & Beda in libro de sex ætatibus mundi, in hoc conueniūt, Nabuchodonosor regnasse quadraginta tribus annis; Labofardach, nouem mensibus, & Baltasarē annis decem & septem. De reliquis duobus, magna est varietas. Berofus, apud Iosephum libro priori contra Appionem, duos tantū annos attribuit Euilmerodach; quatuor vero Niglissar. Iosephus libro decimo antiquitatum, Euilmerodach, assignat annos decem & octo; ipsi Niglissar, quadraginta. Sed, ut supra monui ex Beda & Ruperto, isti numeri vitiatī sunt eo loco apud Iosephum. Denique, Seuerus Sulpitius putat, Euilmerodach regnasse annis duodecim. Nos, ut constat summa septuaginta annorum, ab anno regni Nabuchodonosor decimo octauo, vsque ad extremum regni Baltasaris, quam paulo supra constituimus; cogimur regi Euilmerodach & regi Niglissar simul, tribuere annos viginti septē: de quibus annis, quot vniciue istorum duorum assignari conueniat, incompertum est.

S 3

BENE.

210
BENEDICTI PERERII
SOCIETATIS IESV
COMMENTARIORVM
IN DANIELEM
LIBER VII.

CAPVT SEXTVM.

Infr. 9. a. 1.

Auferrent
 Danielé 3.
 Regis. 17.

D **LACVIT** Dario, & constituit super regnum satrapas centum viginti, vt essent in toto regno suo. Et super eos, principes tres, ex quibus Daniel vnus erat: vt satrapæ illis redderent rationem, & rex non sustineret molestiam. Igitur Daniel superabat omnes principes & satrapas: quia spiritus Dei amplior erat in illo. Porro rex cogitabat constituere eum super omne regnum: vnde principes & satrapæ quærebant occasionem vt inuenirent Danieli ex latere regni: nullamque causam, & suspicionem reperire potuerunt, eo quod fidelis esset, & omnis culpa, & suspicio non inueniretur in eo. Dixerunt ergo viri illi, non inuenimus Danieli huic aliquam occasionem, nisi forte in lege Dei sui. Tunc principes & satrapæ surripuerunt regi, & sic locuti sunt ei, Dari rex, in æternum viue: consilium inierunt omnes principes regni, magistratus & satrapæ, senatores & iudices, vt decretum imperatorium exeat, & edictum, vt omnis qui petierit aliquam petitionem a quocunque Deo & homine, vsque ad triginta dies, nisi a te rex, mittatur in lacum leonum. Nunc itaque rex confirmam sententiam, & scribe decretum: vt non immutetur quod statutum est a Medis & Persis, nec præuaricari cuiquam liceat. Porro rex Darius proposuit edictum, & statuit. Quod cum Daniel comperisset, id est, constitutam legem, ingressus est domum suam: & fenestris apertis in cænaculo suo, contra Ierusalem tribus temporibus in die flectebat genua sua, & adorabat, confitebaturque coram Deo suo, sicut & ante facere consueuerat. Viri ergo illi curiosius inquirentes, inuenerunt Danielem orantem & obsecrantem Deum suum. Et accedentes locuti sunt regi super edicto: Rex, numquid non constituisti, vt omnis homo qui rogaret quemquam de diis & hominibus, vsque ad dies triginta, nisi te rex, mitteretur in lacum leonum? Ad quos respondens rex, ait, verus est sermo iuxta decretum Medorum atque Persarum, quod præuaricari non licet. Tunc respondentes dixerunt

coram

A coram rege: Daniel de filiis captiuitatis Iudæ, non curauit de lege tua, & de edicto quod constituisti, sed tribus temporibus per diem orat obsecratione sua. Quod verbum cum audisset rex, satis contristatus est: & pro Daniele posuit cor, vt liberaret eum, & vsque ad occasum solis laborabat vt erueret illum. Viri autem illi intelligentes regem, dixerunt ei, Scito rex, quia lex Medorum atque Persarum est, vt omne decretum quod constituerit rex, non liceat immutari. Tunc rex præcepit, & adduxerunt Danielem, & miserunt eum in lacum leonum. Dixitque rex Danieli, Deus tuus quem colis semper, ipse liberabit te. Allatusque est lapis vnus, & positus est super os laci: quem obsignauit rex annulo suo, & annulo optimatum suorum, ne quid fieret contra Danielem. Et abiit rex in domum suam, & dormiuit incænatus, cibique non sunt allati coram eo, in super & somnus recessit ab eo. Tunc rex primo diluculo confurgens, festinus ad lacum leonum perrexit: appropinquansque lacui, Danielem voce lachrymabili inclamauit, & affatus est eum, Daniel serue Dei viuentis, Deus tuus cui tuleris semper, putasne valuit te liberare a leonibus? Et Daniel regi respondens ait, Rex in æternum viue, Deus meus misit angelum suum, & conclusit ora leonum, & non nocuerunt mihi: quia coram eo iustitia inuenta est in me: sed & coram te, rex, delictum non feci. Tunc vehementer rex gauisus est super eo, & Danielem præcepit educi de lacu, eductusque est Daniel de lacu, & nulla læsio inuenta est in eo, quia credidit Deo suo. Iubente autem rege, adducti sunt viri illi qui accusauerunt Danielem, & in lacum leonum missi sunt ipsi & filii, & vxores eorum: & non peruenerunt vsque ad pavementum laci, donec arriperent eos leones, & omnia ossa eorum comminuerunt. Tunc Darius rex scripsit vniuersis populis, tribubus, & linguis habitantibus in vniuersa terra, pax vobis multiplicetur. A me constitutum est decretum, vt in vniuerso imperio & regno meo tremiscant, & paueant Deum Danielis. Ipse est enim Deus viuens & æternus in secula, & regnum eius non dissipabitur, & potestas eius vsque in æternum. Ipse liberator atque saluator, faciens signa & mirabilia in caelo et in terra, qui liberauit Danielem de lacu leonum. Porro Daniel perseuerauit vsque ad regnum Darii, regnumque Cyri Persæ.

manu. r. Sup.
 r. d. ar.

DARIVS

DARIVS Medus, occiso Baltasare, captaque Babylone, & imperio Chaldaeorum ad Medos Persasque translato, Danielē quem Babylone repererat a regibus Chaldaeis, propter admirabile & diuinam magis quam humanam sapientiam, ad summos honores & dignitates euectum, pari ipse beneuolentia & gratia complexus, Babylone duxit secū in Mediā, vnu quoque de primis tribus principibus, qui omni eius imperio praeerat constituit: quin etiā quo magis ipse omni labore ac molestia vacaret, Danielis prudentia fideque cōfusus, vniuersi regiminis molem, humeris eius imponere cupiebat. Quae res magnam Danieli, apud Medorum & Persarum principes inuidiam, & ex inuidia periculum creauit. Itaque falso ipsi, cōtemptrā ab eo regiae maiestatis, obiecto crimine, in lacum leonum deicitur: sed inde saluus & vsque quaque illaesus egrediens, tanta admiratione potentiae ac prouidentiae Dei, qui ab ipso colebatur, regis animum impleuit; vt eum maximū esse Deum, & rex ipse cognosceret, summisque laudibus predicaret, & per omne imperiū suum nomen eius publicari, celebrari, & ab omnibus honorari iuberet.

Itaque Dario, & constituit super regnum satrapas centum viginti, vt essent in toto regno suo.

VIS nam fuerit hic Darius, qui Babylōnem cepit, imperiūque Chaldaicum ad Medos & Persas trāstulit, vt in extremo praecedente capite dictum est, & qui Danielem in tanto honore ac dignitate collocauit, sicut narratur hoc sexto capite, res est valde obscura, perplexa, & incerta. Itaque vt in rebus obscuris & ambiguis euenire solet, ea de re variae sunt auctorum sententiae. Ego sex vel septem opiniones breuissime commemorabo. Prima opinio fuit quorūdā, quos refert auctor historiae scholasticae super libro Danielis, ca. 3. tradidisse, hunc Darium fuisse auum Baltasaris, vltimi regis Chaldaeorū; hūc enim ex filia illius esse generatum. Et quia Baltasar filios non habebat, propterea maturasse Darium eo interempto, Chaldaeorum regnū occupare. Verum quia nec auctor historiae scholasticae eam sententiā approbat; nec auctores eius, nominatim memorat; nec vlla eius sententiā probabilis ratio suppetit; ideo eam quasi fictitiā reijciamus. Secūda opinio est Seueri Sulpitij, in lib. 2. sacrae historiae asserētis, hūc Dariū regnasse decem & octo annis, qua tempestate apud Medos regnabat Astyages. Sed id non est consentaneū ratiōni. Nam & hūc Darium imperasse Medis, ex hoc sexto capite Danielis cōstat: & Astyagem imperium Medorum tenuisse, omnes tradunt externi scriptores: sed fieri non potuit, vt eodem tempore simul duo reges essent Medorum.

Tertia opinio est Theodoretī in oratione sexta super Danielem, nam vt supra docui, commentarios suos in Danielem, digessit in orationes, quas habuit ad populum. Censet autem Theodoretus, hunc Darium fuisse nepotem ex filia regis Nabuchodonosor. Itaque is matrem habuit Chaldaeam, sed patrem Medum; ideoque cognominatus est Darius Medus, non autem Darius Chaldaeus. Fuisse autem eum nepotem Nabuchodonosor, hoc modo argumentatur: Deus per Hieremiam cap. 27. promisit datum se regnū amplissimum regi Nabuchodonosor, & filio eius, & filio filij: cum igitur Baltasar fuerit filius Nabuchodonosor, vt ipse Theodoretus paulo superius dixerat, & Daniel significat capite quinto appellans Nabuchodonosor patrem Baltasaris, post Baltasare autē proxime tenuit regnū Chaldaicū hic Darius, ergo vt cōstet illud Dei promissum, necesse est hunc Dariū, nepotē fuisse regis Nabuchodonosor. Sed enim, minime verā esse hāc opinionē arbitror. Principio, quod sumit Theodoretus pro certo & probato, Baltasarem fuisse filium Nabuchodonosor, nos supra super quinto capite fal-

Quis fuerit ille Darius Medus.

Historia scholastica.

Seuerus Sulpitius.

Theodoretus.

Dariū Medum, non fuisse filium filiae regis Nabuchodonosor.

Ate falsum esse ostendimus: fuit enim Baltasar filius filij Nabuchodonosor: quapropter promissum illud Dei quod est apud Hieremiam, in ipso completum est. Deinde illud vaticinium Hieremiae, quo suam Theodoretus firmat sententiam, plane subuertit eā. Siquidem eo loco Dominus pollicetur se daturum regnū filio Nabuchodonosor, & filio filij: atqui Darius, vt fatetur Theodoretus, non fuit filius filij Nabuchodonosor, sed tantū filius filiae: ergo non ad ipsum pertinebat illud Dei promissum. Sed ad hoc respondet Theodoretus, licet Darius esset filius filiae, dictum tamen esse eo loco Hieremiae, filium filij, quod consequetur sit scripturae, genealogias describere, non per feminas sed per mares. Est sane ita, vt inquit Theodoretus, sed cum id tamē fieri potest citra veritatis iniuriam. Vt autem qui nullo modo est filius alicuius, dicatur simpliciter eius filius, nec solet, nec vere potest facere scriptura. Ad hoc, Deus promisit, conferuaturum se regnū Chaldaicū in illis tribus, in Nabuchodonosor, in filio eius, & in filio filij, quod promissum pertinebat ad beneficiū & quandam veluti mercedem regis Nabuchodonosor: at Darius, tantum abest vt regnum Chaldaicum cōseruauerit in familia regis Nabuchodonosor, vt omnē familiā eius interfecto Baltasare penitus extinxerit, regnumque a Chaldaeis ad alias gentes, Persas dico, & Medos, transtulerit. Atque hoc significauit Daniel supra capite quinto, exponēs tertium vocabulū illius scripturae; *Phares*, & dicens, diuisum est a te regnum, & datum est Persis & Medis.

Quarta opinio est, hunc Dariū Medum esse, quē externi scriptores appellāt Dariū Hytaspis. Siquidē hunc externi auctores, vt Herodorus libro tertio, & Iustinus libro primo, tradūt bellum gessisse cum Chaldaeis, eosque Babylone expugnata, subiugasse. Hoc ipsum autē de Dario Medo in quinto capite scripsit Daniel. Hanc sententiā D. Hieronymus super nono capite Danielis, tribuit Porphyrio: ned ab ea videtur abhorruisse Tertullianus in libro quem scripsit aduersus Iudaeos, & Cyrillus Hierosolymitanus in catechesi 12. Ioannes item Annius secutus suum Metasthenem & Philonē, nec non & vestigia eius persequentes, Ioannes Lucidus de emendatione temporū, Gerardus Mercator in suis annalibus, deniq. Driedo in libro tertio de sacris scripturis capite quinto parte tertia. Sed hāc opinio a vero longissime remota est. Etenim inter Darium Medum, & Darium Hytaspis, plurimū differt. Primo, ille fuit genere Medus, hic Persa: ille filius Assueri id est regis, vt habes infra capite nono, hic minime: ille regnauit ante Cyrum, vt ex vltimis verbis huius capitis sexti colligi potest, hic vero regnauit apud Persas tertio loco post Cyrum, & prope quadraginta annis post obitum Darii Medi. Ratio autem quae in eam sententiā praedictos auctores adduxit, futilis est, & ex incertitia historiae profecta. Babylon enim bis capta est diuersis temporibus, & imperio Medorū ac Persarū subiecta. Primū a Dario Medo, Cyro adiutore, qui regnū Chaldaeorum ad Medos & Persas primus transtulit: quibus cum aliquot annos paruis sent Chaldaei, postea rebellantes, ab eorum imperio defecerunt. Aduersus eos bellum gessit Darius Hytaspis, & expugnata Babylone, iterum ipsos sub iugum misit: quam historiam legere aq. Herodotum & Iustinum supra dictis locis cuius licet.

Quinta opinio est, hunc Darium Medum esse eundem ipsum, quem Graeci appellant Cyrum. Etenim, quae Daniel de hoc Dario Medo scribit, ipsum debellasse Chaldaeos, & eorum imperium ad Medos & Persas traduxisse; eadem ipsa de Cyro Graeci & Latini tradiderunt. Hanc sententiā apud nullum adhuc legi, nisi quod Theodoretus in principio sextae orationis super Danielem, simile quidpiam videtur innuere. Equidē quia ea opinio in speciem probabilis est, & cuiuspiam animum sic opinari fortasse subire posset, propterea hoc loco eam commemorandam cēsi. Sed refellitur tripliciter. Ac primo quidem, Darius fuit Medus, & de femine Medorum, vt Daniel ait initio noni capitis, Cyrus vero, Persa fuit, & patre Persa generatus. Postea, cum Darius Medus euerit regnum Chaldaeorum, natus erat duos & sexaginta annos, sicut docet Daniel extremis verbis quinti capitis, nec exinde regnauit nisi vno anno, vt nos infra ostendemus in quaestione secūda super capite nono: atqui Cyrus qui regnare cepit post euersū imperiū Chaldaicum, vt nos praedicto loco demonstrabimus, quadraginta annos

An Darius Medus, idē fuerit qui a Graecis cognominatus est Darius Hytaspis.

An Darius Medus fuerit idē qui Cyrus.

annos natus erat cū regnū accepit, idque per triginta annos tenuit, vt scriptū reliquit Cicero 1. lib. de diuinatione. Denique Daniel in extremo hoc sexto cap. satis aperte indicat, aliud fuisse regnum Darij, & aliud Cyri; ait enim Danielelem perferuisse vsque ad regnū Darij, & regnum Cyri Persæ. Duæ reliquæ opiniones prioribus multo sunt probabiliores: & profecto vtraque satis probabiliter teneri ac defendi potest.

Sexta opinio est, hunc Dariū fuisse eundē quem Græci appellant Astyagem aūm Cyri. Ita quosdam sensisse & tradidisse, refert diuus Hieronymus super quintū capitū Danielis. Et vero, idem sensisse videtur Eusebius, faciens in Chronicis Astyagem vltimum Medorū regem, post quē Cyrus proxime regnauerit. Huic sententiæ fides astruitur, ex eo quod scriptum est infra in extremo capite decimotertio, post mortē Astyagis Cyrum suscepisse regnum. Cum igitur, & hic Darius, extremus fuerit rex Medorum, eique proxime in regno Cyrus successerit; his consequens est, hunc Dariū esse eum ipsum qui a Græcis dicitur Astyages. Verum, aduersus hanc opinionem duo possunt obijci. Vnū est, a nullo externorum scriptorum esse traditum, Astyagem gessisse bellum cum Chaldæis, & Babylonem expugnasse, atque imperium Chaldæorum ad Medos & Persas transfuisse: quæ tamen omnia de hoc Dario traduntur in sacris litteris. At enim, huic obiectioni sic potest occurrī: Astyagem quidē debellasse Chaldæos, sed quia Cyrus eius ex filia nepos, iuuenis fuit, bellicosissimus, & egregiā eo in bello operam nauauit; quin, belli prospere conficiendi, comparandæque victoriæ princeps fuit, ideo tam Persæ quam Persis fauentes Græci, omnem eius belli & victoriæ gloriā vni Cyro tribuerunt. Alterum quod posset obijci, est illud, falsum esse quod pro eius opinionis confirmatione ex vltimis verbis capituli sumptum est; Cyrum proxime regnasse post mortem Astyagis. Id enim neque si Xenophontem sequamur, neque si credamus Herodoto, vere a nobis dici potest. Xenophon nāque post Astyagem, regnare facit Cyaxarem eius filium; post hūc vero, Cyrum: Herodotus vero tradit, Cyrum, cum is bello petiisset Astyagem, vicissetque, relegasse eum in Carmaniam, eoque viuo imperium sibi vindicasse. Ante mortem igitur Astyagis, Cyrus regnare capit. Verum hanc etiam obiectionem nō difficile est repellere. Nā quia Cyrus, quoad vixit aūus eius Astyages, non regnauit legitime, sed per vim: post mortē autem Astyagis, iuste regnauit, quippe qui nepos eius erat, verusque regni hæres: propterea diuina scriptura iustum Cyri regnū tantūmodo spectās, exordium regni eius, nō ex quo per vim, sed ex quo legitime regnare cepit, æstimare & declarare voluit.

Septima opinio est, fuisse hunc Dariū, filium Astyagis, & auunculū Cyri; & esse eū quē Xenophon in libris de Cyropedia, vocat Cyaxarē. Astyages enim habuit hūc filium Cyaxarem, & filiam, ab alijs dictam Mandanem, de qua natus est Cyrus. Hic igitur Darius seu Cyaxares, debellare cupiens Chaldæos, socium & adiutorem gerendi belli, asciiuit Cyrum filium sororis: cui etiam confecto bello, vnicam filiam, carebat enim liberis, despondit; & nomine dotis regnum reliquit. Itaque post obitum huius Darij, omne imperium eius Cyrus obtinuit. Hanc sententiam maxime probant & sequuntur, Iosephus lib. 10. antiquitatum, & D. Hieronymus super quinto & nono capite Danielis, Lyranus itē super sexto & nono capite Danielis. Sane magna ex parte in hūc Dariū quadrāt, quæ Xenophō de Cyaxare, in illis libris prodidit, nec quicquā hæc sententiā falli, vel absurdū cōtinere: quin etiā pulchre cū sacra historia, externā & prophanā cōcordat. Vnū tantūmodo est, quod ei multū officere ac vehemēter aduersari videtur. Etenim, Herodotus lib. 1. Valerius Maximus lib. 1. cap. de somniis, Iustinus lib. 1. Seuerus Sulpitius libro secundo sacræ historiæ, alique complures, tam Græci quam Latini, quasi rem veram certamque tradiderunt, Astyagem caruisse filiis, & vnam tantum filiam, quæ Cyrum peperit, habuisse: eique in regnum proxime Cyrum successisse. Non igitur verum est, quod supra de Xenophontis sententiā diximus. Cyaxarem fuisse filium Astyagis, & post ipsum quidē, sed ante Cyrum regnasse. Ad hoc responderi potest dupliciter. Possimus enim sequi auctorē historiæ scholasticæ, qui super libro Danielis cap. 16. affirmat, Astyagem non habuisse filium, sed vnicam tantū filiam: Cyaxarem vero seu Dariū Medum, non fuisse naturā filium Astyagis, sed cōsobrinum

An hic Darius Medus, fuerit is qui Astyages a Græcis appellatus est.

Duæ obiectiones.

An Darius Medus, fuerit is, quem Xenophō appellat Cyaxarem.

Obiectio.

Solutio.

A sobrinū. Verū cū Astyages bello peteretur & premeretur a Cyro, odio eius, scilicet ne ad ipsum aliquando regnum suum deueniret, filium sibi adoptauit Cyaxarem, re gnique hæredem nuncupauit. Cyrus igitur deuictō Astyage, regnum quidem cōcessit Cyaxari, quoad vixit; aut contentus vindicta aui; aut veritus, ne si etiam Cyaxarē regno pelleret, omnium contra se Medorum odia & vires concitaret. Ex quo apparet Cyaxarem, nec fuisse filium Astyagis, sicut tradidit Herodotus, non enim natura fuit filius: & fuisse tamen quodammodo filium, videlicet adoptione, quemadmodum narrat Xenophon.

Si cui autem hæc opinio propterea nullam habere fidem videatur, quia nulla probabilis coniectura, nulliusque veterum auctoritate firmata est: adiungam alterum responsum. Cum Xenophon & Herodotus de Cyro & Astyage plurimum inter se dissentiant, licitum esse nobis, in eo de quo nunc agimus, Herodoto præferre Xenophontem. At enim, Herodotus, & peruetus, & valde grauis auctor est: Verō, sed Xenophon paulo recentior eo fuit, nec auctoritate inferior. Atqui Xenophontem, libros illos de Cyro, non ad fidem historiæ, sed ad effigiem iusti imperij, atque optimi principis scripsisse, in primo libro epistolarum ad Quintum Frarrem, dixit Cicero. Credo equidem multa in illis libris, ad vberiores, & illustriores Cyri laudem, ficta esse a Xenophonte. Verum non pauciora apud Herodotum reperiri mendacia, idem Cicero testis est: quippe in primo libro de legibus, apud Herodotū innumerabiles ait esse fabulas: itaque vulgo pater mendaciorum dicitur Herodotus. Sed quibus rebus Xenophon & Herodotus in historia Cyri & Astyagis inter se discrepant? Multis sane. Principio, Herodotus Astyagem facit vltimum Medorum regem: Xenophon, penultimum. Tum ille negat, Astyagi fuisse filium, sed vnicam tantum filiam: hoc negat Xenophon, filium eius appellans Cyaxarem. Postea ille scribit, Astyagem debellatū esse a Cyro, regnoque pulsum, & relegatum in Carmaniam, ibique obijisse: Xenophon tradit, illum in regno suo, admodum puerulo Cyro, naturali morte decessisse: regnūque filio Cyaxari reliquisse. Deinde, tradit Herodotus Cyrum obscuro natum patre & humiliter educatum inter pastores: contra Xenophon, Cyrum inquit, patre, Persarum principe, quique genus duceret ex Perseo, generatum: et in aula patris atque aui educatū. Ad hoc, Herodotus ait Cyrum miserrime in bello quod gessit cum Thomyri Massagetarum regina, perijisse: Xenophon vero scribit illum domi suæ tranquillissime ac felicissime vita defunctum. Denique, Herodotus prodidit, Cyrum regnasse nouem & viginti annos: Xenophon autem annos dumtaxat septem. Illud præterea animaduertendū est, hunc Dariū Medum, quatuor nominibus esse appellatum: dicitur est Darius a Daniele, hoc sexto capite, & supra capite quinto, infraque capite nono. At vero septuaginta interpretes, appellarunt eum Artaxerxem, vt super hoc sexto capite testificatur D. Hieronymus: apud Xenophontem nominatur Cyaxares: postremo, infra postremis verbis decimotertij capituli, nominatur Astyages, post quem dicitur regnasse Cyrus. Atque hæc posteriora duo nomina in Dariū conueniunt, secundum vltimam opinionem, quam nos ceteris probabiliorē iudicauimus.

B Sed postquam hæc scripseram, venerē in manus meas octo volumina Iosephi Scaligeri, de emendatione temporum; opus sane varia & curiosa eruditione subtiliter atque eleganter elaboratum, limatumque. In sexto autem volumine, cum differit de regibus Chaldæorum, qui post Nabuchodonosor regnauerunt apud Babylonios: duo ponit Scaliger, ipsi, vt ait, vera certa que; mihi autem falsa; nisi ego me fallo; aut potius, nisi me antiquissimi & nobilissimi auctores fefellerunt. Primo, putat Scaliger, quē Daniel capite quinto vocat Baltasarē regem Babylonis, fuisse eum, quem Berofus apud Iosephum in primo libro contra Appionē; & apud Eusebium libro nono de præparatione Euangelica capite vltimo, Alexander Polyhistor & Megasthenes, appellarunt Labofardachum; filium nempe reginæ Nistocridis, filia Magni Nabuchodonosor. Hoc ego falsum censeo. Etenim, Berofus tradit Labofardachum regnasse puerum, & nouem tantum menses; & quia improbis moribus esse videbatur, a suis esse interfectū. Hæc nequaquam congruit cum ijs quæ de Baltasare scripsit Daniel. Quippe, in octauo ca-

Historia Scholastica

Da Cyro & Astyage valde diuersa, imo contra historia, scripsisse Herodotum & Xenophontē.

Quatuor nomina Darij Medij

Opinio Iosephi Scaligeri.

An Baltasar fuerit isquē Berofus & alij appellarunt Labofardach.

uo capite nominat Daniel tertium annū regni Baltasaris. Et in quinto capite, ea nar-
rat de conuiuio eius, de conuiuiarum multitudine ac dignitate, de ipsius vxoribus &
concupinis, quæ puero minime competunt. Nec Daniel obscure indicat, Baltasarem
non a suis, sed ab hostibus esse occisum. Sed illud fortius est argumentum: apud Hie-
remiam cap. 27. legimus, Deum promississe, daturum se regi Nabuchodonosor am-
plissimū imperium: nec tantum ipsi, sed etiam filio ipsius, & præterea filio filij. Post
Nabuchodonosor, filius eius Euilmerodach, paternum tenuit imperium: cuius filium
Baltasarem, nos supra docuimus, prægressis duobus aliis regibus, vltimo loco pater-
num & auitum imperium obtinuisse: at secundum Scaligerum, qui hunc Baltasarem
seu Labosardachum, facit filium, non quidem filij regis Nabuchodonosor, sed filia, il-
lud Dei oraculum non est impletum, non enim filius filij Nabuchodonosor, imperiū
eius tenuit.

Deinde, arbitratur Scaliger, quem Daniel capite quinto appellat Darium Medum,
et ait, interfecto Baltasare, successisse in regnum Babylonis, natum annos duos &
sexaginta; fuisse eum ipsum, quem Berofus, Megasthenes, & Alexander Polyhistor no-
minarunt Nabonidum: quem tradunt, post necem Labosardach, ad regnum Babylo-
nicum communi principum suffragio esse assumptum: & hunc esse posteriorem illū
Labyntum, quo regnante scribit Herodotus, Babylonem esse a Cyro expugnatam.
Hic namque Darius Medus, seu Nabonidus, cum regnum Babylonicum septem & de-
cem annos tenuisset, ageretque septuagesimum nonum ætatis annum, bello victus est
a Cyro, regnoque spoliatus, & in Carmaniam relegatus. Hæc Scaliger. Quæ videntur
mihi, nec paucis, nec inualidis rationibus posse refelli. Principio, Darius fuit natione
Medus, hoc est Babylonis alienigena & aduena: at secundum Berofum, Nabonidus
fuit Babylonius, & superioribus Chaldæorum regibus gentilis. Postea, nullo modo est
credibile, Babylonios detulisse imperium homini Medo: cum eo tempore, Chaldæi ha-
berent Medos, non tantum vt alienos, sed etiam, quia longe prolato imperio, in diti-
onem Chaldæorum imminabant, vt suspectos & formidabiles. Facit huic meæ opina-
tionis fidem Herodotus; qui primo libro scribit, reginam Babylonis Nitocridem, cu-
ius filio Labynto regnante, Babylon a Cyro capta est, nouis, exquisitisque muni-
mentis firmasse Babylonem aduersus Medos; vt pote quorum potentiam in dies mag-
is ac magis crescere non sine periculo Babylonis, intelligebat. § Nitocris, inquit,
Herodotus, animaduertens imperium Medorum ingens & pacatum, subactaque ab
his multa oppida, & inter hæc Ninum, præmuniuit se omnibus quam potuit maxi-
me. § Et paulo infra § Ad hæc, inquit, quæcunque erat regio ad inuadendū oppor-
tuna, & compendiaria ex Medis uia, hanc intersepsit, ne Medi commercio Assyriorū,
ipsius negocia cognoscerent. § Deinde, Darium illum Medum, prius non fuisse ho-
minem priuatum, vt censet Scaliger, sed regem Persarum & Medorum, & quidem
ante Cyrum, patet ex capite sexto Danielis. Quæro igitur ex Scaligero, quando Da-
rius Medus regnum Medorum & Persarum tenuerit? Etenim auctore Scaligero per-
didit ipse regnum Babylonicum, anno secundo quinquagesimæ octauæ olympiadis,
hoc est quatuordecim annis postquam Cyrus regnare cœperat. Ad hæc, Darius Me-
dus, occupato regno Babylonis, non ibi mansit, sed Daniele secum ducens in Mediā,
vt ait D. Hieronymus, apud Medos & Persas regnabat; sicut liquido perspicitur ex ca-
pite sexto Danielis. Hunc autem Darium, per vim inualisse in regnum Babylonicum
non autem pacifice & Chaldæorū suffragijs, vt ait Scaliger, & de Nabonido Berofus,
& alij tradiderunt, satis ostendit Isaias cap. 13. & Hieremias cap. 51. cum de Babylo-
nis euersione vaticinantes, euersores eius non alios quam Medos & Medorum regem
nominant, nulla Persarum facta mentione. Ex quo apparet, euersam esse Babylonem
a rege Medorum, videlicet dum stabat imperium Medorum, neque dū fuerat per Cy-
rum ad Persas translatum. Quid, quod Daniel interpretatus illud vocabulum, § Pha-
res. § dixit Baltasari, § diuisum est regnum tuum, & datum est Medis ac Persis. § Ergo statim
post eadem Baltasaris, regnum Babylonicum ad Persas & Medos deuolutum est: sed
proxime post, fuit penes hunc Darium Medum, hic igitur Darius rex fuit Persarum,
&

An Darius
Medus fue-
rit is, quem
Berofus &
alij appella-
runt Nabon-
idum.

A & Medorum ante Cyrum; & per vim, non autem electione Chaldæorum, Babylonicū
imperium occupauit. Hæc quæ disputauimus, si vera sunt, vt uidentur esse, non esse
a veterum, hoc est, Iosephi, Hieronymi, Theodoret, Bedæ, & aliorum sententia,
quam supra sequutus sum, discedendum, censeo.

Deus meus misit angelum suum, & conclusit ora leonum,
& non nocuerunt mihi.

B **V**EMADMODVM illud miraculum euenerit, vt Daniel obiectus leo-
nibus, nihil ex illis detrimenti ceperit, paucis explicandū est. Ante om-
nia scire conuenit, quinque modis fieri posse, vt aliquis expositus leoni-
bus, citra vllum miraculum, ab illis minime lædatur. Primo, si quis pos-
sit, ruentis in se leonis, pallio, vel alia quapiā re, caput, aut oculos operi-
re, nihil ei nociturum leonem, non obscuri auctores tradiderunt. Plinius certe, lib. 8.
cap. 16. narrat, Romæ in publicis spectaculis, non semel contigisse, vt leo sæuissimus
operto capite, continuo omnem ferociam & rabiem deponeret, itaque torpesceret,
vt etiam deuinciretur non repugnans: sed præstat Plinij verba hic apponere. § Cape-
re leones, arduum erat quondam opus, foueisque maxime; principatu Claudij, casus
rationem docuit pastoris Gætuli, sago contra ingruentis impetum obiecto: quod spe-
ctaculum in arenam protinus translatum est; vix credibili modo, torpescere tanta il-
la feritate, quamuis leui iniectu operto capite; ita vt deuinciatur non repugnans;
videlicet, omnis vis constat in oculis. Quo minus mirum fit, a Lyfimacho, Alexandri
iussu, simul incluso, strangulatū leonē. § Sic Plinius. Deinde, si leo bene pastus & satur
fuerit, raro eū sæuire in hominē solitū, auctor est Aristoteles in lib. 9. de historia ani-
malium cap. 44. Ad hoc, si leo a teneris vnguiculis domestica consuetudine cicura-
tus, & mansuetus fuerit, non solum erit homini innoxius, sed etiam familiaris. Pri-
mus hominū, ait Plinius prædicto loco, leonem manu tractare ausus, & ostendere mā-
suetudinem, Hanno ex clarissimis Pœnorum traditur, damnatu (que illo argumento,
quoniam nihil non persuasurus, vir tam artificis ingenij videbatur: & male credi li-
bertas ei, cui in tantum cessisset etiam feritas. Præterea, solent leones benefactoribus
suis non tantū non nocere, sed etiā blandiri, & quoquo modo possunt, etiam inseruire
& quasi gratiam velle rependere: hoc videre licet in ijs qui curam domesticam leonū
agunt; eos namque illi, non modo familiariter tractant, sed etiam impune verberant.
Eius rei duo ponit exempla Plinius, eo quem dixi loco. Sed omninū, quæ adhuc equi-
dem legi, illud, meo iudicio, clarissimum maximeque memorandū fuit, quod Appiō
in lib. 5. Egyptiacorum, apud Aulum Gellium libro quinto cap. 14. prodidit, vidisse
se Romæ in circo maximo, cū venationis amplissimæ pugna, populo exhiberetur, in-
ter sese mutuam cuiusdam vasti terrificique leonis, & serui Daci, cui Androdus no-
men erat, miram, plenamque amoris & officij recognitionem, ex veteri beneficio,
quod olim Androdus in illum leonem contulerat. Præterea, non fere consuevit leo,
nisi maxima fame vrgeatur, in prostratos & supplices sæuire. Luculentū est eius rei
exemplum, quod supradicto loco narrat Plinius sibi compertum. § Captiuam, inquit,
Gætuliæ reducem, audiui, multorum in syluis impetum a se mitigatum alloquio; au-
sā dicere, se feminam, profugam, infirmam, supplicem animalis omnium generosissi-
mi, ceterisque imperantis, indignam eius gloria prædam. Variā circa hæc opinio, ex
ingenio cuiusque vel casu, mulceri alloquijs feras: quippe, vbi etiam serpentes extra
hi cantu, cogique in pœnam, verum falsumue sit, vita non decreuerit? Sic Plinius.
Lege Aristotelem libro nono de historia animalium cap. 44. atque Ælianum lib. 13.
cap. 20. lib. 5. cap. 39. lib. 7. cap. vltimo.

Verumtamen, quod Danieli contigit, non humano consilio & ratione, potestate-
que factum est, sed in miraculis diuinæ omnipotentia numerari debet. Id autem sep-
tem modis fieri potuit. Etenim, simul vt deiectus est in lacum leonum Daniel, fieri po-
tuit

Quibus mo-
dis fieri pos-
sit, vt quis
inter leo-
nes, sine de-
trimento ver-
setur.

Memorabi-
lis historia.

Miraculum
Danielis il-
lud a leoni-
bus, septem
modis po-
tuisse fieri.

tuit, vt ministerio angelorum, ex eo loco leones alium in locum transferrentur. Potuit etiam ita præstringi acies visus leonibus, vt præsentem Danielem non viderent: similiter vt narratur in 4. lib. Reg. accidisse Syris, qui Eliseum, ad quem comprehendendum venerant, præsentem non cernebant. Idem quoque effici potuit, altissimo grauissimoque somno sopitis & oppressis leonibus, aut obstructo eorum ore, cohibitisque vnguibus; qui vnus tantum modus videtur a Daniele hoc loco commemorari, cum ait, *Misit Dominus angelum suum, qui occlusit ora leonum, & non nocuerunt mihi.* Quamquam nisi ego fallor, quod dicitur, occlusa fuisse ab angelo leonum ora, non tam significat id quod ipsa verba præferunt; non enim satis fuisset occludi leonum ora; sed præterea, vngues coerceri, & cohiberi necesse erat: quam, figurata oratione indicat, angelum prohibuisse, ne leones Danieli nocerent. Sic etiam dicit Paulus epistolæ ad Hebræos capite vndecimo: *Sancti obturauerunt ora leonum,* non quia leonibus ora obstructerint & occluserint, sed quia effecerunt, vel Deus per ipsos effecit, vt leones, quasi obstructo essent ore, relictisque vnguibus, nihil eis nocerent. Potuit etiam illis leonibus adimi fames, omnisque cibi auuiditas; quin etiam edendi fastidium & tædium inijci. Potuit item temperamentum corporis leonini, quod tale est, vt ex eo feritas, & sæuitia in homines existat, in aliud mitioris & placidioris ingenij commutari. Ad extremum, id potuit euenire, mutata leonum phantasia. Etenim, propterea leo sæuit in aliquem, quod is interiori sensu representatur leoni, vel tanquam ipsi contrarius & inimicus, & a quo possit lædi: vel tanquam cibus sibi conueniens, & ad pastum suum pertinens. Si hæc igitur mutetur phantasia leonis, & ita diuinitus conformetur, vt intimis sensibus percipiat leo hominem, vel tanquam sibi amicum & beneficium; vel tanquam rem a pastu ciboque suo alienam; vel denique tanquam quidpiam sibi terrificum & formidabile: sic leo affectus erga hominem, ad eum lædendum nequaquam incitabitur. Esse autem aliqua quæ leonibus metum & pauorem incutiât, vsu exploratum est.

Aristoteles quidem & Plinius prædictis locis, tria genera rerum leones parere ac perhorrescere affirmant; rotarum circumactos orbis, sonitusque curuum, galli cristas & cantum: super omnia vero, fulgentes ignes.

BENE-

219

A BENEDICTI PERERII
SOCIETATIS IESV
COMMENTARIORVM
IN DANIELEM
LIBER VIII.

CAPVT SEPTIMUM.

C **N**NO primo Balsasar regis Babylonis, Daniel somnium vidit: visio autem capitis eius in cubili suo: & somnium scribens, breui sermone comprehendit: summamque perstringens, ait. Videbam in visione mea nocte, & ecce quatuor venti cæli pugnabant in mari magno. Et quatuor bestię grandes ascendebant de mari, diuersæ inter se. Prima, quasi leona, & alas habebat aquilæ: aspiciebam donec euulsæ sunt alæ eius, & sublata est de terra, & super pedes quasi homo stetit, & cor hominis datum est ei. Et ecce bestia alia similis vrsi in parte stetit: & tres ordines erant in ore eius, & in dentibus eius: & sic dicebant ei, surge, comede carnes plurimas. Post hæc aspiciebã, & ecce alia quasi pardus, & alas habebat quasi auis, quatuor super se: & quatuor capita erant in bestia, & potestas data est ei. Post hæc aspiciebam in visione noctis, & ecce bestia quarta terribilis, atque mirabilis, & fortis nimis: dentes ferreos habebat magnos, comedens atque comminuens, & reliqua pedibus suis conculcans: dissimilis autem erat ceteris bestiis, quas viderã ante eam, & habebat cornua decem. Considerabã cornua, & ecce cornu aliud paruulum ortum est de medio eorum: & tria de cornibus primis euulsæ sunt a facie eius: & ecce oculi, quasi oculi hominis erant in cornu isto, & os loquens ingenia. Aspiciebam, donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit, vestimentum eius candidum quasi nix, & capilli capitis eius quasi lana munda: thronus eius, flammæ ignis: rotæ eius, ignis accensus. Fluuus igneus, rapidusque egrediebatur a facie eius: millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia assisteabant ei: iudiciũ sedit, & libri aperti sunt. Aspiciebam propter vocem sermonũ grandium, quos cornu illud loquebatur: & vidi quoniã interfecta esset bestia, & perisset corpus eius, & traditum esset ad comburendum igni: aliarum quoque bestiarum ablata esset potestas: & tempora vitæ constituta essent eis, vsque ad tempus & tempus. Aspiciebam ergo in visione noctis, & ecce cum nubi-

T 2 bus

Apoc. 5. c. ii.

bus cæli, quasi filius hominis veniebat, & vsque ad antiquum dierum peruenit: & in conspectu eius obtulerunt eum. Et dedit ei potestatem, & honorem, & regnum: & omnes populi, tribus, et linguæ ipsi seruient: potestas eius, potestas æterna, quæ non auferetur, regnum eius quod non corrumpetur. Horruit spiritus meus, ego Daniel territus sum in his, et visiones capitis mei conturbauerunt me. Accessi ad vnum de assistentibus, & veritatem quærebat ab eo de omnibus his. Qui dixit mihi interpretationem sermonum, & docuit me. Hæ quatuor bestia magnæ, quatuor sunt regna, quæ consurgunt de terra. Suscipient autem regnum sancti Dei altissimi: & obtinebunt regnum vsque in seculum et seculum seculorum. Post hoc volui diligenter discere de bestia quarta, quæ erat dissimilis valde ab omnibus, & terribilis nimis: dentes et vngues eius ferrei: comedebat, et comminuebat, et reliqua pedibus suis conculcabat. Et de cornibus decem quæ habebat in capite: et de alio quod ortum fuerat, ante quod ceciderant tria cornua: et de cornu illo quod habebat oculos, et os loquens grandia, et maius erat ceteris. Aspiciebam, et ecce cornu illud faciebat bellum aduersus sanctos, et præualebat eis: donec venit antiquus dierum, et iudicium dedit sanctis excelsis, et tempus aduenit, et regnum obtinuerunt sancti. Et sic ait: bestia quarta, regnum quartum erit in terra, quod maius erit omnibus regnis, et deuorabit vniuersam terram, et conculcabit, et comminuet eam. Porro cornua decem ipsius regni, decem reges erunt: et alius consurget post eos, et ipse potentior erit prioribus, et tres reges humiliabit. Et sermones contra excelsum loquetur, et sanctos Altissimi conteret: et putabit quod possit mutare tempora et leges, et tradentur in manu eius vsque ad tempus, et tempora, et dimidiū temporis. Et iudiciū sedebit, vt auferatur potentia, et conteratur, et dispereat vsque in finem. Regnum autem, et potestas, et magnitudo regni quæ est subter omne cælum, detur populo sanctorum Altissimi: cuius regnum, regnum sempiternum est, et omnes reges seruient ei et obedient. Hucusque finis verbi. Ego Daniel multum cogitationibus meis conturbabar, et facies mea mutata est in me, verbum autem in corde meo conseruauit.

Luc. i. c. 33.
Mich. 4. 6.
7. sup. 3. g.
100. 4. 5. 31.

Isa. 9. a. 7
Sup. d. 14.

EX

A **X** dispositione atque ordine huius libri Danielis, palam est, propositum illi fuisse, in priore libri parte, omnes historias regum Chaldæorum, continuata serie contexere, & quæcunq; vel sibi, vel sodalibus suis sub Chaldæorum regibus, & sub Dario Medo notabilia, & memoratu digna contigissent, ea vno loco describere: id quod fecit Daniel sex præcedentibus capitibus. In posteriori autem libri parte perscribere instituit Daniel omnes visiones & reuelationes sibi a Deo datas: idque sex subsequens capitibus diligenter præstitit. Quapropter cessat admiratio, cur quæ hoc capite narrantur, ante historiam quinti capitis non fuerint posita: cum hæc primo anno Baltasaris, illa vltimo, id est decimo septimo euenerint. Describitur autem in hoc septimo capite, admirandum quoddam visum in quiete Danieli diuinitus obiectum, de quatuor principalium mundi regnorū, sub imagine quatuor animalium, exortu & progressu: de regno item Christi æterni; de extremo iudicio; de persecutione Antiochi aduersus Iudæos, quæ aduibravit Antichristi, circa mundi occasum, aduersus electos persecutionē. Quibus autem rebus hæc visio Danielis a somnio regis Nabuchodonosor, supra in secundo capite exposito, differat, cum vtriusque visionis idem fuisse videatur argumentum; factis ostendimus, cum interpretationem illius somnij enarraremus. Tempus quo hæc visio seu somnium Danieli contigit fuisse primum annum regni Baltasaris, ab ipso Daniele in exordio huius capitis prænotatur: quod tēpus incidit, in quinquagesimū quartum annum vltimæ captiuitatis Iudæorum, qui fuit decimus octauus ante eorū liberationem, & ab ortu Romæ, centesimus septuagesimus sextus, quo tempore Tarquinius Priscus, apud Romanos regnum administrabat, & apud Græcos quinquagesima olympias agebatur, & Daniel non minor erat octogesimo anno. Quod autem initio capitis scriptum est, Danielem hanc suam visionem breui sermone comprehendēdo, summamque perstringendo, consignasse litterarum monumentis; satis aperte declarat, scriptorem & auctorem huius libri, non alium fuisse quam Danielem, falsamque arguit opinionem Hebræorum, quos tamen in libro sexto Etymologiarum sequutus est Isidorus, affirmantium, hunc librum non a Daniele, sed a viris magnæ synagogæ, ipsius Esdræ æqualibus, fuisse conscriptum. Prædictis consonant, a Theodoro, & Hieronymo super hoc loco, scripta. Theodoretus in oratione septima sic ait.

D Ad hæc vsque verba, Daniel magis historico more prophetiam concipit de Nabuchodonosor, Baltasar, & Dario Medo. Quibus veluti historice percurfis, deinceps exponere incipit eas prædictiones, quas per diuinā reuelationē doctus est. Ac primiti quatuor bestiarum visionem ponit, somnio regis Nabuchodonosor perquam simile. Etenim ille in vna imagine quadruplicem vidit materiam: & hic ex vno mari quatuor bestias ascendentes vidit. Dormiēs autem reuelationē hanc habuit; omnia enim quæ sibi, vel vigilianti, vel dormienti diuinitus erant patefacta, & ad diuinā prouidentia demonstrationem, futurorumque synagogæ, & Ecclesiæ mysteriorum præsignificationem pertinebant, non sustinuit ea sibi tantum nota, silentio suppressere; sed quo ad omnium vtilitatem permanerent, etiam scripto prodidit. Horum simillima scribit Hieronymus. In superioribus, inquit, ordo seruatus est historiae, quid sub Nabuchodonosor & Baltasare, & Dario Medo mirabiliū signorum acciderit, percensendo: in his vero, narrantur somnia, quæ singulis sint visa temporibus: quorum solus propheta conscius est, & nullam habet apud barbaras nationes signi vel reuelationis magnitudinem; sed tantum scribuntur, vt apud posteros, eorum quæ visa sunt memoria perseueret.

Tempus huius visionis

T 3 Ecce

Ecce, quatuor venti cæli, pugnabant in mari magno: & quatuor bestiaæ grandes ascendebant de mari, diuersæ inter se.

B SCVRVM est, quid significet hæc visio quatuor ventorum. Haud dubie, per quatuor ventos, significantur hoc loco quatuor principales venti, qui ex quatuor principibus mundi partibus, ortum & motum habent: ex ortu solis, Eurus; ex occasu, Zepirus; ex meridie, Aufer; Septentrione Boreas. Quæ ventorum distinctio, quatuor regnorum, de quibus hic agitur, varietatē significat: quorū aliud fuit oriētale, aliud occidētale, boreale itē aliud, & aliud meridionale. Porro ventorū pugna, quæ hic describitur, in vētis inter se oppositis intelligenda est. Per illud autē *in mari magno*, consuetudine sacræ scripturæ, significatur mare mediterraneū: hoc enim in sacris litteris mare magnum nominatur, quo distinguatur a lacubus, alijsque magnis aquarum congregationibus, quæ secūdū proprietatē linguæ Hebrææ, appellātur maria. Namque Oceani, qui solus proprie mare magnum dici debet, vix vlla in sacris litteris expressa mentio reperitur: nisi forte quispiam existimet, ad Oceanum referenda esse illa Dauidis verba, quæ sunt in psalmo centesimo tertio: *hoc mare magnum & spatiosum manibus illis reptilia quorum non est numerus.* Sed quia dixit, *in spatiosum manibus* hoc est, in varia loca & sinus dispersitum; aptius videtur id quadrare in mare mediterraneum, quod multifariam flexuosum ac sinuosum est. Quoniam autem vis, impetus, & pugna ventorum, maior & vehementior in mari quam in terra, & in ampliori mari, quam in angustiori esse solet; idcirco vidit Daniel, ventos in mari magno valde concitatos, inter se pugnare.

Quid autem eiusmodi visio ventorum inter se pugnantium significauerit, tres sunt interpretationes. Prima est D. Hieronymi, qui similitudine ventorum significari ait, bonos angelos præpositos quatuor monarchijs. Etenim communis est Patrum doctrina, cui libet regno præsidere vnum aliquem angelum, qui curam eius agat, in ijs quæ ad gubernationem eius, tum corporalem, tum spirituales pertinent. Id quod probat Hieronymus ex cantico Moysi, quod est in trigésimo secundo capite Deuteronomij: in quo secundum translationem septuaginta interpretum, in hæc verba scriptum est. *Quando diuidebat Altissimus gentes, quando separabat filios Adam: constituit terminos populorum iuxta numerum angelorum eius.* Dicuntur autem angeli boni pugnare inter se, non affectu, sed effectu: nam cum sui quisque regni & gentis curam gerat, & vtilitati consulat: vsu venit, vt nonnunquam angelorū qui diuersis præsunt regnis, optata & postulata apud Deum sint inter se cōtraria. Exempli causa, angelus præsidens regno Babylonis, nolebat Hebræos liberari captiuitate, & in patriam reuerti; quod ex eorum consuetudine, plurimum Chaldæi ad veri Dei cognitionem & venerationem proficerent: contra vero, angelus, in cuius tutela erat populus Hebræus, ardentissime optabat eius populi liberationem, propter ingens ac multiplex detrimentum tam religionis, quam morum, quod ex societate & consuetudine Chaldæorum Hebræi capiebant. Porro, angeli recte comparantur ventis, & quia natura eorum, sicut venti, est inaspectabilis; & quia incredibili vigent velocitate, tam ad motum, quam ad omnes actiones suas perficiēdas: denique, quia ipso effectu, magis quam per se ipsi, a nobis cognoscuntur. Sed et de re, luculenta extat in libro de cælesti hierarchia Beati Dionysij sententia: *Cū, ventorum appellatione, inquit, cælestes illi spiritus censentur, naturæ summa celeritas quæ cuncta ferme absque vlla mora temporis penetrat, motusque ille ex summis ad infima; rursusque ex imis ad summa in momento pertingens, infera ad superiorum celsitudinem tollens, primasque substantias ad tradenda inferioribus lucis suæ confortia, prouidentissime mouens, signatur. Ventus enim diuinam cælestium spirituum præfert speciem, & diuinæ actionis imaginem, secundum naturalem mobilitatem vimque animandi, & celerē atque insuperabilem discessum, & mobilium principiorum*

Quid mare magnum.

Visio ventorū inter se pugnantiū in mari, quid significauerit. D. Hieronymus.

Quomodo boni angeli pugnant inter se.

Cur angeli, nomine ac similitudine ventorū significantur, ex sententia. D. Dionysij Areopagite.

A piorum ac finium incognitas nobis atque inuisibiles latebras: spiritus, inquit Dominus, vbi vult spirat, sed nescis vnde venit, aut quo vadat. Sic Dionysius.

Altera interpretatio est Alberti Magni, nomine ventorum interpretantis angelos malos, qui in quatuor monarchijs, de quibus in hac visione agitur, maximam potentiam & imperium habuerunt: siquidem in illis, non verus Deus, sed dæmon & idola colebantur. Qui pugnare dicuntur inter se, scilicet effectiue; quod homines illarum monarchiarum, ad bella atrocissima, foedissimaque cædes concitarunt. Tertia interpretatio Theodoretus est: quæ videtur mihi vero propior. Ait ille, similitudine quatuor ventorum inter se pugnantium, adumbratos esse maximos tumultus & perturbationes quæ in exortu cuiusque monarchiæ extiterunt. Quo circa, præmisit Daniel pugnam ventorum, & mox subdidit monarchiarum origines. Nimirum, maximam orbi terrarum attulisse perturbationem, Ninum monarchiæ Assyriorum conditorem, declarat Iustinus initio suæ historiæ, & Diodorus libro tertio. Quemadmodum exoriens Cyri monarchia, totam Asiam commouit, tremefecit, atque conuassauit; Iustinus item eodem in loco, & ante ipsum fuit in primo libro tradidit Herodotus. Quid de Alexandro dicam? cuius inexplebilis dominandi cupiditas, quantum concusserit & exagitauerit omnem terrarum orbem, cum ex alijs rerum eius scriptoribus, tū ex proœmio prioris libri Machabæorū, perspicue intelligitur. Nihil dicam de Romanis; quorum imperium, aliorum mundi regnorum diminutione, labefactione, & interitu, ortum, auctum, firmatumque est.

Sequitur in narratione visionis: *Et ascendebant de mari quatuor bestiaæ grandes, & diuersæ.* Sicut in statua quæ visa est in somno regi Nabuchodonosor, quatuor monarchiæ figuratæ sunt quadruplici materia, ex qua constabat statua; auri, argenti, æris, & ferri: sic in hac visione, significantur eadem monarchiæ, quatuor bestiarum similitudine. Sed cur monarchiæ comparantur bestijs? An quia reges cuiusque monarchiæ, fere legimus fuisse ferocissimos, multaque inhumaniter & crudeliter gessisse; quosdam etiam, morum immanitate, bestijs quam hominibus fuisse similiores? Sed cur grandes bestiaæ dicuntur? videlicet, propter amplitudinem ditionis, & magnitudinem imperij, quod in vna quaque illarum quatuor monarchiarum diu floruit. Dicuntur autem bestiaæ de mari ascendisse: quia quod ascendit, id prius erat in humili loco, vnde paulatim euehitur in celsiorem locum: sic principia cuiusque monarchiæ fuerunt admodum parua & obscura; paulatim vero, quasi per gradus, ad summum imperij & potentiaæ fastigium ascenderunt. Licet hoc cernere in regno Chaldæorum, quod diu antea, vna modo pars fuerat monarchiæ Assyriorum. Persæ, serui fuerant Medorum. Macedonum gens, multis seculis ignobilissima fuit, & contemptissima. Quis nescit, quam obscura, & ferme pudenda, Romanorum origo fuerit? pastorum nempe, passim latrocinantium, & rapto viuentiū: quorum regnum, per ducentos quadraginta annos, non vltra decē & octo millia profertur potuerit. Ad extremum, in hac visione, *mare magnum*, significat hunc mundum, vel statum, & conditionem rerum humanarum: sane meritissimo. Est enim mundus hic, amaritudinis, & acerbitatis vsque quaque plenissimus: est item admodū incōstans & instabilis, periculisque refertus. Denique, sicut in mari plurimi sunt & diuersi generis pisces, alij minimi, alij mediocres, & alij magni; & minores quidem præda sunt maiorum: sic fere vsu uenit in hoc mundo. Postremo, bestiaæ illæ dicuntur fuisse differentes inter se; quia in illis quatuor monarchijs, magna fuit ingeniorum, studiorum, morum, institutorum, legum, religionum, denique disciplinæ militaris, & rationis belligerandi varietas, & dissimilitudo.

Albertus.

Theodoretus.

Cur monarchiæ bestijs comparantur.

Quid sibi vult, bestias ascendisse de mari?

Per mare magnum, significari hunc mundum.

Prima

Prima, quasi leonæ, alas habens aquilæ: & aspiciebam, donec euulsæ sunt
alæ eius, & sublata est de terra: & super pedes quasi homo
stetit; & cor hominis datum est ei.

SICVT in visione illius statuæ quæ regi Nabuchodonosor contigit, regnum Chaldæorum significabatur aureo capite; aurum enim ceteris metallis antecellit: sic in hac visione, idem regnum significatur similitudine leonis & aquilæ; quæ inter terrestres, volucresque animâtes, principatum obtinet. Et quamuis quæ hoc loco dicuntur, pertineant ad ipsum regnum Chaldæorum; ea tamen præcipue inueniuntur esse vera in rege Nabuchodonosor, qui princeps eius regni quasi conditor & amplificator fuit. Comparatur leonæ, secundum Hieronymum, propter ingentem ferociam & libidinem leonæ. Namque, ut tradunt Aristoteles & Plinius, sæuissima est leonæ, maxime cum nutrit catulos; semperque gestit ad coitum, nec vnus leonis contenta congressu, etiam cum pardo, & hyena miscetur. Crudelitatem quidem Chaldæorum, diuina scriptura multis locis exaggerat: intemperantiam vero & incredibilem libidinum obscenitatem, indicat Baruch capite sexto, & Herodotus libro primo; Curtius item libro quinto. Alij hanc similitudinem applicant ad regem Nabuchodonosor, quæ propterea existimant comparari leonæ, quia fuit maxime bellicosus, & formidabilis cunctis gentibus. Theodoretus, ideo ait comparari leoni qui est animal regium, ut demonstretur, regnū Babylonium fuisse omnium regnorum, duplici nomine, præstantissimum: & quia fuit antiquissimum primumque omnium: & quia maxime diuturnum: quippe plus mille trecentis annis, auctore Cresia Gnidio & Diodoro, perdurauit. Apud Hieremiam capite quarto, Nabuchodonosor nominatur leo. *§ Consortamini, inquit, nolite stare: quia malū ego adduco ab Aquilone, & contritionem magnam. Ascendit leo de cubili suo, & prædo genium se leuauit. Egressus est de loco suo, ut ponat terram tuam in solitudinem: ciuitates tuæ vastabuntur, remanebuntque absque habitatore.* Quod autem dicitur habuisse alas aquilæ, significat mira eius regni, breuissimo tempore, incrementa; & incredibilem regis Nabuchodonosor in consequendis victorijs; & dilatando imperio celeritatem. Abacuc de militibus & exercitu eius regis, ita scribit capite primo, *§ Ego suscitabo Chaldæos, gentem amaram & velocem, ambulantem super latitudinem terræ, ut possideat tabernacula non sua. Horribilis & terribilis est, leuiore pardis equi eius, & velociore lupi vesperinis: equi eius volabunt, quasi aquila festinans ad comedendum.* Ad hoc, sicut aquila omnium auium volat altissime, nec reuerita solem, contumaci constantique acie in ipsum intuetur; ita rex ille tanta fuit superbia, ut Deum contemneret, & sese pro Deo adorari iuberet: eius superbissima illa verba refert Isaias capite decimoquarto: *§ Ascendam super cælum, super astra exaltabo solium meum, similis ero Altissimo.* Postea, dicuntur euulsæ ipsi alæ: vel quia illius regis superbia adeo contusa & depressa est, ut in bestiam fuerit mutatus, sicut dictum est supra, in capite quarto: vel quia regnum Chaldæorum, omni quo gloriabatur, a Medis spoliatum imperio, Persarum & Medorum dominationi parere ac seruire coactum est.

§ Stetit super pedes quasi homo. Post illam Nabuchodonosor transformationem in bestiam, agnouit ille se hominem esse, fragilem ac mortalem, nec quasi aquilam in cælum volare debuiffe. Vel etiam Chaldæi, qui humanæ conditionis obliui, propter amplitudinem & diuturnitatem imperij, superbissime & inhumanissime ceteros omnes tractabant, tandem bello a Medis Persisque contriti & subiugati, homines se, ceterorumque simili conditione natos, senserunt. Luculenter hic locus illustrari potest alio scripturæ loco, qui est in posteriore libro Machabæorum capite nono; videlicet exemplo regis Antiochi; cuius superbia exprimitur illis verbis. *§ Videbatur sibi fluctibus maris imperare, & altitudines montium in statera appendere, & sydera cæli contingere;* postea vero correptus, punitusque a Deo, insanabili fædissimoque morbo, de se humiliter & demisse sentiens, dicebat. *§ Iustum est hominem subditum esse Deo, & mortalem non paria Deo sentire.*

Mirum in rege Antiocho deprimenda humanæ superbiæ, exemplum.

A re. *§* Possunt extrema hæc verba intelligi de rege Nabuchodonosor; qui propter superbiam, captus mente, regnoque priuatus, & ex hominum eiectus societate, per septem annos, quadrupedum ingressu, victu, & habitatione usus est: sed postea, Dei potentiam, suamque humilitatem & infirmitatem agnoscens, humanam figuram, sensum & incessum, regnumque recepit.

Et ecce bestia alia similis vrsō, in parte stetit: & tres ordines erant in ore eius, & in dentibus eius: & sic dicebant ei, surge, comede carnes plurimas.

Similitudine vrsi, figuratur alterum regnum quod fuit Persarum & Medorum: hoc autem, euerso imperio Chaldæorum, secundam obtinuit monarchiam. Comparatur autem vrsō, ut interpretatur Theodoretus, ob immanem crudelitatem, qua omnes barbaros superarunt Persæ, exquisitissimis & acerbissimis supplicijs vtēdo. Etenim, vel ipsa coria hominibus detrahebant, & membratim corpora secando, lentissima & amarissima morte eos qui puniebantur, necabant. Verum non placet hæc Theodoreti expositio: apud nullum enim legi, tantam Persarum in supplicijs immanitatem. Nec sane id cōgruit figuræ: non enim vrsus ferocior & sæuior est leone, aut pardo. Illud igitur similitudine vrsi, comparari vrsō regnum Persarum, ob tres vrsi proprietates, quas fusc tractat Aristoteles libro septimo de historia animalium capite decimo septimo, & Alianus libro sexto cap. 3. Plinius libro octauo cap. 36. Prima proprietas est: vrsus esse tolerantissimum & patientissimum laboris: cibique adeo parcum, ut longissimum hyemis tempus, sine vllō pastu cibatuque trāfigat: sic antiquos Persas continentissimos fuisse, & simplicissimo ac vilissimo vso esse victu, tradit Xenophon, & memorat hoc loco diuus Hieronymus. Secūda proprietas: vrsus in ortu, non esse aliud nisi candidam quādam carnem, rudem, atque informem, sine oculis & pilo, vngues dūtaxat prominentes ostendentem, quā lambendo parēs, paulatim figurat, & ad speciem vrsi conformat: est igitur uilis, & imperfecta vrsi origo: quo denotatur, abiecta fuisse Persarum primordia; sed postea multo labore & industria, claritatem illis & potentiam accessisse. Tertia proprietas est: vrsū infirmo esse visu, & vitijs ophthalmiæ obnoxio, quique sæpius hebetetur: esse præterea inualidissimo capite: itaque, non semel in spectaculis Romanis, ut tradit Plinius, vrsus infra collopho, exanimari visus est. Hac re significatur, Persas in bellis, non tam solertia ingenij, prudentiæ disciplinæ militaris, aut corporum robore, quam innumeraibili hominum turba, vel eorum quibus cum belligerant, ignauia, præualuisse.

Deinde sequitur, *§ in parte stetit.* quod sic exponit Hebræi. Persas, in alias quidem gentes, sæuos & crudeles fuisse: erga Hebræos autē stetit, id est, cohibuisse crudelitatem; quin etiam humanitatem & benignitatem exercuisse. Siquidem quatuor Persarum reges, Cyrus, Darius Hystaspis, Longimanus, & Mnemon, humanissime Iudæos tractarunt. **D.** Hieronymus sic interpretatur. *§ In parte stetit,* id est, primum exxit se, & insurrexit, atque inuasit in vnam partem sibi viciniorem, hoc est regnū Chaldæorum: quo acquisito, facile fuit cetera suo imperio subiungere. Theodoreti hæc est eorundem verborum interpretatio. Propterea dicitur regnum Persarum in parte stetit, quia & si destructum ab Alexandro Magno, diu iacuit; postea tamen, tempore imperatorum Romanorum, rursus exurrexit & stetit, sed in parte tantum: non enim omne imperium, quod olim habuerat, recuperauit; sed aliquam dumtaxat ipsius partem. Cum enim trium orbis partium esset dominationem complexum, Ægyptum & Æthiopiā amisit, item Palæstinorum, & Phænicum, Syrorumque dominationem; ademptumque ei est Asiæ imperium; & itidem Pontus Euxinus ab illius sceptris descivit. Solam igitur Persidem, Mediā, & Assyriam, paucasque aliquas alias finitimas nationes imperio suo continet.

Postea subditur, *§ Et tres ordines erant in ore et in dentibus eius.* Pro *§ tres ordines.* Hieronymus

Cur regnū Persarum cōparetur vrsō. Cōtra Theodoretum.

nymus in commentario legit etiam, *tres versus*; Græca habent, & itidem Pagninus *tria latera*; Theodoretus præter hoc, legit etiam, *tres alas*; quidam ex Chaldaico vertunt: *tres bolor*. Per hæc autem tria, quæ versus habebat in ore seu interdentes, interpretantur Hebræi tres reges, qui post Cyrum in Perside regnauerunt, sicut infra significatur in cap. ii. quos recte D. Hieronymus redarguit, quatuordecim Persarum reges commemorando. Quocirca, ipse significari putat tria regna, ex quibus primo coaluit, & conualuit Persarum imperium: hæc fuere, regnum Medorum, & Persarum, atque Chaldæorum. Theodoretus insinuari existimat, tres mundi partes: Oriem, Septentrionem, & Meridiem, ad quas porrigebatur & pertinebat Persarum imperium. Cyrus enim omnem Orientem vsque ad Hellespontum, in suam ditionem redegit: Cambyses, Ægyptum & Æthiopas subiecit: Darius Hytaspis Scytharum Nomadum potitus est imperio. Dicuntur autem tria illa fuisse in ore, & in dentibus vsi, quoniam ex omnibus subiectis gentibus, amplissima capiebant tributa, quibus magnam partem, ad nimium luxu & delicias abutebatur. Postremo, illud quod dicitur, *et dicebant ei, surge & comede carnes plurimas*, bifariam exponitur. D. Hieronymus namque ac plerique, referunt id ad regem Assuerum maritum Hester, cui Aman suaserat, vt omnem Iudæorum gentem intereptione deleret. Videtur etiam comode referri posse ad Cyrum, huius monarchiæ Persarum conditorem; qui, auctore Herodoto, insatiabili cupiditate dominandi, omnesque gentes sub imperium suum subiiciendi flagrabat. Cui consentanea scribit Iustinus libro primo, narrans, Thomirim Scytharum reginam, quam Cyrus bello petierat, interfecto Cyro vna cum ducetis millibus Persarum, iussisse caput eius amputari, & conijci in virem humano sanguine repletum, cum hac exprobratione crudelitatis, *Bibe sanguinem quem sitiisti, et cuius insatiabilis, semper fuisti*.

Distum reginae Thomiris in Cyrum.

Post hæc aspiciebam, & ecce alia bestia quasi pardus, & alas habebat quasi auis, quatuor super se: & quatuor capita erant in bestia, & potestas data est ei.

Cur Alexander Magnus comparatus sit pardo atri & quadriceps.

Atria monarchia Alexandri Magni & Græcorum, præsignata est in hac visione sub imagine pardi alati, & quadriceps. Comparatur pardo Alexander: tum quia pardus animal est velocissimum, quodque præceps fertur & saltu ruit in prædam: quo indicatur incredibilis celeritas victoriarum Alexandri: quippe qui, vt ait D. Hieronymus, ab Illyrico, & Adriatico mari, vsque ad Oceanum Indicum, & Gangem fluuium, victorijs magis quam prelijs, orbem percurrit: & sex annis, magna parte Europæ, vniuersa Ægypto, Syria & Palæstina, omnique Asia, vsque ad Indiam potitus est. Tum, quia pardus, est animal varijs maculis insignitum; quæ varietas macularum denotat, vel gentium & regnorum varietatem sub ditionem Alexandri redactam: vel admirabilem virtutum & virtutum in vno Alexandro mixturam: fuit enim vir ille, vitijs æque quam virtutibus insignis. Quatuor alæ pardi, significabant quatuor præcipuas virtutes, quibus Alexander tantum imperium breuissimo tempore adeptus est. Prima virtus fuit, eximium robur corporis, & incredibilis patientia laborum. Secunda virtus fuit, magnitudo animi & audacia, nulla timentis aut refugientis pericula. Tertia fuit, vigor animi, & quod de Iulio Cæsare scripsit Plinius, quasi quodam igni, volucre ingenium, atque incomparabilis celeritas in suscipiendis pariter atque conficiendis rebus. Quarta fuit, excellens, etiam maior votis hominum, liberalitas & clementia, non solum erga suos, sed etiam erga hostes; vel singularis disciplinæ militaris scientia, qua duces ac milites eius, & super omnes, ipse pollebat. Possumus item illas alas interpretari, insanam Alexandri cupiditatem diuinitatis, quam ille non minus odiose, quam insolenter affectabat. Non enim sat illi fuit terrarum orbi dominari, nisi etiam in cælum volare contederet.

Vesana Alexandri diuinitatis affectatio.

Aderet diuinos honores concupiscens, sibi que arrogans, seque pro Deo adorari, & quasi filium Iouis Ammonis coli iubens.

Quatuor capita pardi, significabant quatuor præcipuos Alexandri successores, qui vnus illius imperium, post obitum eius, quadripartito diuisum, tenuerunt. Philippum dico Aridæum, seu Antipatrum, qui regnarunt in Macedonia; Antigonum, qui in Asia; Seleucum, qui in Syria; & Ptolomæum Lagi, qui in Ægypto regnauerunt. Trium autem posteriorum successores, longo tempore prædicta regna tenuerunt; de quibus infra, & commodius, & pluribus verbis dicendum erit. Extremo loco hic dicitur, tantam illam potestatem, fuisse datam Alexandro: quibus verbis declaratur, Alexandrum, non tam viribus suis, quam Dei concessu opeque, & singulari prouidentia, tantum imperium esse consequutum. Atque hoc etiam ipse Alexander confessus est. Nam, vt narrat Iosephus libro vndecimo Iudaicarum antiquitatum, cum Alexander venisset Hierosolymam, vidissetque Iudæorum pontificem Iaddum, qui sibi obuia extra urbem, pontificali habitu ornatuque decoratus processerat, protinus ad illum se pedes abiicit, eumque adorauit. Deinde, rogatus ab amicis, cur, præter morem suum, ei pontifici tantum honorem habuisset, respondit, se non honorasse hominem, sed in homine Deum; qui eodem illo habitu & ornatu, in somno visus sibi esset, cum in vrbe Macedoniae Dio versaretur, & cum animo suo de suscipiendo bello aduersus Persas agitaret; idemque certam sibi victoriae spem ostendisset. Verum, quia super capite secundo huius libri, explanando visionem statuæ, paulo fufius de Alexandro diximus, propterea hoc loco breuiores esse licet.

Alexander Magnus adorauit pontificem Iudæorum.

C Et ecce bestia quarta terribilis, mirabilis, et fortis nimis: dentes ferreos habebat magnos, comedens atque comminuens, et reliqua pedibus suis conculcans: dissimilis autem erat ceteris bestiis, quas videram ante eam, et habebat cornua decem.

Quarta hæc bestia, vt omnes interpretantur, & res ipsa loquitur, imaginem & similitudinem referebat imperij Romani. Verum, quo planius & enucleatius, figurata hæc descriptio monarchiæ Romanorum intelligatur, nonnullas quæstiones hoc loco tractabimus.

D Prima quæstio. Cur nec species, nec nomen exprimitur eius bestia, cui comparatum est Romanum imperium, quemadmodum in tribus bestiis superioribus factum est. Hebræi, vt hic refert D. Hieronymus, more suo nugantur; diuinant enim eam bestiam fuisse aprum, propterea quod in psalmo 79. in quo de re publica Iudæorum agitur, quam destruxerunt Romani, ita scriptum est. *Extirpauit eam aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam*. Sed nugæ: quasi vero aper robustior & ferocior sit leæna, vrsus, & pardo; quibus tamen terribiliorem fuisse quartam bestiam, testatur Daniel. Diuus Hieronymus propterea existimat tacitam fuisse speciem, & nomen illius bestia; vt intelligeretur, incomparabilem fore potentiam & ferociam Romanorum; vt pote cui significandæ, nulla species bestiarum satis idonea inueniretur. Aliam causam Theodoretus affert. Ideo, inquit, non habet nomen quarta bestia significans imperium Romanorum, quia in prioribus imperijs, vna fuit semper gubernationis forma & ratio: fuit enim regalis principatus: apud Romanos vero, admodum varia & multiplex fuit. Primo enim fuit regalis; tum consularis; postea partim consularis, partim tribunitia: nonnumquam etiam dictatoria; tandem imperialis. Quapropter, priora regna, singula singulis bestiis comparari potuerunt: Romanum autem imperium vni alicui bestia singulari, non potuit comparari. Si autem terribilis illa bestia representans imperium Romanum, exprimi deberet sub nomine vnus alicuius bestia, omnium, quas nouere mortales, sæuissimæ; illa profere-

Cur bestia, cui comparatum est Romanum imperium, nec species, nec nomen sit expressum. Hebræi Hieronymus.

Theodoretus.

perfecto fingi posset, quam Aristoteles libro. 2. de historia animalium, de sententia Ctesia Gnidii capite primo, ita describit. **A** Apud Indos, si Ctesia credendum est, bellua gignitur, cui nomen Mantichoræ: sunt illi dentes, triplici vtrique ordine; magnitudo, hirtitudo, & pedes, leonis; facies & aures, hominis; oculi cæsi; color rubricæ; cauda, scorpionis modo terrestris, aculeo armata, spiculaque agnata iaculās; vox fistulæ, tubæue non abfimilis; cursus, non minoris pernicitatis quam ceruis; feritas tanta, ut nunquam possit mitescere; appetitus præcipue carnis humanæ.

Mantichora omnium ferarum maxime terribilis.

Quanta fuerit Romani imperij amplitudo & potentia.

Copiæ militares & terrestres Romanorum, tempore Adriani imperatoris.

Naualis & maritima Romanorum potentia.

Secunda quæstio. Quoniam hoc loco traditur, imperium Romanum fore superioribus regnis longe maius & potentius, quæritur, quanta fuerit hæc Romanorum potentia, & quibus in rebus maxime posita esset. Respondeo, magnitudinem Romani imperij, tribus præcipue ex rebus existimari posse. Primo amplitudine ditionis; tunc potentia bellica, tam terrestri, quam naualis; denique, ingenti pecunia vi & copia. **B** Quanta fuerit Romanæ ditionis amplitudo, describit Strabo in fine libri sexti, & libro. 17. atque apud Iosephum libro secundo de bello Iudaico cap. 3. rex Agrippa; Appianus item in proœmio historiæ Libycæ. Imperarunt Romani tribus mundi partibus, non quidem vsquequaque, sed latissime tamē. Occidentalis terminus imperij, fuit extremitas Hispaniæ. Orientalis, Euphrates, Taurus, & Armenia. Septentrionalis, Rhenus & Danubius. Australis, Æthiopes. Dominabantur vniuerso mari mediterraneo, & omnibus quæ in eo sunt insulis: præterea in Boreali oceano, ipsi Britannia. Quid multa? non dubitat affirmare Appianus, omnes priores monarchias Assyriorum, Medorum, Persarum, & Græcorum, vix dimidiatam Romani imperij partem possedisse. Hoc ipsum in exordio suæ historiæ confirmat Polybius. Bellica porro potentia, terrestris quidem ordinaria, ac militum stipendiatorum, varia fuit diuersis temporibus, nunc maior, nunc minor: tempore Appiani, hoc est principatu Adriani, sicut ipse Appianus scribit in proœmio historiæ Libycæ, tanta fere erat bellica potentia terrestris Romanorum: ducenta millia pedum; quadraginta millia equitum, trecenti elephanti bellicosi, tria millia currum; armorum vero in supplementum, trecenta millia. Nec minor erat naualis potentia; habebat enim Romani duo millia nauium, mille & quingentas triremes, magnas vero naues, proris puppibusque aureis, scilicet ad ostentationem Romanæ maiestatis, & usus imperatorum, octoginta: ad hæc parata erant instrumenta naualia eo numero, ut armandæ duplo maiori, quam quæ dicta est, classi, sufficere possent. Postremo de incredibili copia pecuniæ, in diuersis ærarijs, ad usus bellicos comparatæ, scribit Appianus, eam fuisse ad septuaginta quinque millia talentorum Ægyptiorum: talentum autem Ægyptium, sicut auctoritate Varronis confirmat Plinius libro 33. cap. 3. **D** pendebat pondo seu libras octoginta: quocirca, singulis libris, aureos centum assignando, vnum talentum Ægyptium, idem valebat, quod octo millia nostrorum aureorum: quo fit, ut summa illa quinque & septuaginta mille talentorum Ægyptiorum, secundum nostram computationem, sexcenties dena centena millia aureorum, & ut vulgo loquimur, seicento milioni efficeret.

Tertia quæstio. Qua ratione ad tantam imperij magnitudinem Romani peruenerint. Tria Romanis ad tantum imperium animo concupiscendum, omnique vi sua comparandum, fuisse incitamenta: quæ fufius enarrat D. Augustinus libro quinto de ciuitate Dei, cap. 12. amor libertatis; non enim pati poterant cuiuspiam subesse: immensa cupido dominandi: insatiabilis gloriae laudisque auiditas. Quibus rebus quasi tribus acerrimis stimulis, ad amplificandum imperium toto orbe, incredibiliter incitabantur. Sed quibus vijs quo intendebant, tanta felicitate peruenerunt? Tractat hoc Iulius Cæsar apud Dionem lib. 38. & Cato apud Sallustium in bello Catilinario, Augustinus quoque prædicto loco, & beatus Thomas lib. 2. de regimine principum cap. 4. 5. & 6. Nos ab istis fufius dicta, in pauca contrahentes, dicimus, quinque rebus Romanos tantam imperij potentiam esse consequutos. Primo quidem, plurimum ad id valuit sensus amor patriæ, & boni publici; pro quo, non tantum externa bona nihili pendebat, eorumque iacturam libenter faciebant; sed etiam sanguinem vitamque profundere non dubitabant: cuius rei clarissima fuisse exempla, Regulus, Decij, & alij quam plurimi.

A mi. Deinde, summum studium & obseruantia ciuilibus iustitiæ atque humanæ fidei, tædomi quam foris, tam erga suos ciues, quam erga externos, quin etiam hostes. Postea, magnitudo & constantia animi, etiam cum vincebantur, inuicti; & cum maximis contriti fuere claudibus, ut contigit ipsis tempore Annibalis, integri, erecti, atque excelsi. Adhæc, maxima seueritas & duritia contra sibi pertinaciter repugnantes; singularis vero clementia, & humanitas erga sibi deditos & subiectos. Verissime enim dixit elegantissimus poeta, quos versus etiam supra memorauimus:

*Tu regere imperio populos Romane memento;
Hæc tibi erunt artes, pacique imponere morem;
Parcere subiectis, & debellare superbos.*

B Ad extremum, eximia & excellens prudentia, & grauitas in regendis populis; incōparabilis item disciplinæ militaris excellentia, quam longa oratione lib. 3. de bello Iudaico cap. 3. exponit Iosephus. Atque hæc de virtutibus Romanorum à nobis breuiter dicta, etiam confirmat diuina scriptura in primo libro Machabæorum cap. 8.

At enim, si de nobis quispiam quærat, an Romani tantum hoc imperium iuste sint adepti: non dubitantes respondebimus, eos, quædam iniuste, sed multa iuste consequutos. Iniuste quidem videtur Pompeius Asiam legitimis eius regibus ademisse: illud causatus, indignos esse regno, qui nec ipsum defendere potuerint, ne amitterent; nec amissum postea recuperare curauerint. Nihil sane magis iuste, idem Iudæam Romanis seruire, & tributa pendere coegit. Quid memorem Cyprum? quam Romani, ut Sextus Rufus inquit in epitome rerum Romanarum, auarius quam iustus sunt assequuti? Inuat verba Lucij Flori ex cap. 9. libri tertij de historia Romana, hic adscribere. **C** Cyprus, inquit, à Romanis sine bello recepta est. Insulam veteribus diuitijs abundantem, & ob hoc Veneri sacram, Ptolemæus regebat: & diuitiarum tanta erat fama, nec falso, ut victor gentium populus, & donare regna consuetus, Publio Clodio tribuno duce, socij, viuique regis, confiscationem mandauerit. Sed ille ad rei famam veneno fata præcepit. Polybius quoque licet Romanorum studiosissimus, non dubitauit tamē scriptis prodere in libro tertio, Romanos per vim, & iniqua ratione Sardiniam extorsisse Chartaginensibus; minatos, cum illi bello Africo vehementer prementur, se bellum ipsis illaturus, nisi Sardinia ipsis cederet. Multa tamen, honesta & iusta ratione Romanorum imperio accesserunt: vel voluntaria deditioe & electione populorum; qui vltro se Romanis dederunt, eorum perterriti potentia; videlicet, ut ante libenter facerent, quod vercbantur ne postea facere cogerentur: vel iusta eorum dominatione, eximijque virtutibus allecti; tutiores rati fore se, ac feliciores, sub eorum imperio: vel denique hereditario iure, & legitima successione, siquidem nec pauca, nec parua regna, legitimorum principum testamento Romanis sunt relicta. Atque hoc modo regis Attali testamento, Asiam possederunt: Bithiniam quoque defuncti Nicomedis testamento, Cyrenas item cum ceteris ciuitatibus Libycæ, & Pentapolis, Ptolemæi antiquioris liberalitate, susceperunt: Lybiam præterea supremo Appionis regis arbitrio sunt assequuti, quemadmodum in epitome rerum Romanarum tradit Sextus Rufus. Atque hic, nostra superiorum quatuor bestiarum interpretatio terminatur. Simillimam (ne hoc lector ignoret) Hippolytus martyr in oratione quam scripsit de cōsumatione seculi & de Antichristo, earundem quatuor bestiarum posuit explanationem.

E Quæ deinceps sequuntur in visione Danielis, de decem cornibus quartæ bestiæ, & de cornu paruulo ex illis nato, quod tria illorum decem euellit, habens oculos quasi hominis, & os loquens ingentia; hæc inquam verba tres habent interpretationes. Prima interpretatio fuit impij Porphyrij, qui hæc retulit ad Antiochum Epiphanem, acerrimum Iudæorum hostem. Putauit autem Porphyrius, tertiam & quartam bestiam in hac visione, non significasse duo regna diuersa, Græcorum scilicet & Romanorum, ut nos exposuimus; sed vnum dumtaxat regnum, quod generali vocabulo dicatur Græcorum: & hoc quidem, prout fuit sub Alexandro Magno, com-

An Romani tantum imperium iuste sint adepti.

Florus.

Porphyrij interpretatio, referentis hæc ad Antiochum Epiphanem.

V paratum

paratum est pardo: prout autem fuit post Alexandri mortem, sub eius successo-
 ribus, figuratum est per illam quartam bestiam. Cornu autem paruulum, interpre-
 tatur Antiochum Epiphanem; qui euellisse dicitur tria cornua, quia deuicit & sub-
 iugauit tres reges, duos Aegypti Ptolemæos, Philometorem, & Euergetem; tertium
 autem, regem Armeniæ Artaxiam. Hanc Porphyrij expositionem refellit hoc loco D.
 Hieronymus. Sane, antiqui patres, & scriptores ecclesiastici, hunc locum Danielis,
 de Antichristo intelligendum & interpretandum censent. Porphyrij interpretatio-
 nem, verba hæc ad Antiochum Epiphanem referentis, esse falsam & Danielis sensu
 alienam, tribus argumentis conuincitur. Etenim, tertiam & quartam bestiam, non
 vnum idemque regnum, sicut voluit Porphyrius, sed duo, & inter se diuersa regna si-
 gnificare, in hac ipsa visione restitutus est Danieli angelus, dicens, sicut habes pau-
 lo infra: *hæc quatuor bestia magna, quatuor sunt regna quæ consurgent de terra* & paulo post
hæc bestia quarta, regnum quartum erit in terra, quod maius erit omnibus regnis. Deinde, scriptura
 tradit hoc loco, quartam bestiam fuisse ferociorem & potentioribus prioribus tribus:
 atqui regnum Græcorum, non fuit potentius & terribilius penes Alexandri successo-
 res, quæ fuerat penes ipsum Alexandrū; quinimo longe angustius, obscurius, & infir-
 mius fuit. Præterea, scriptū est hoc loco, fuisse decem cornua ante illud cornu paruulū,
 id est, decem reges: sed nec ante Antiochum Epiphanē fuisse decem reges Syriæ, sed
 tantum octo; nec tempore eius, plures tribus, Græcorum regna possidebant. Nā quod
 ipse dicit, illa decem cornua significasse decem reges omnium ferocissimos & sæuif-
 simos, qui non ex vno aliquo regno rantum, sed ex tribus regnis Græcorum, hoc est,
 Macedonia, Aegypti, & Syriæ colligendi sunt; adeo futile & inane est, vt fatis appa-
 reat ab ipso esse confictum. Nec verum est, Antiochum subiugasse tres illos reges: vi-
 cit quidem Philometora, & magnis cladibus afflixit; verum iussu Romanorum, Aegy-
 pto discedere coactus, regnum ei non ademit. Simile contigit Artaxiæ Armeniorū
 regi. Quod autem addit de rege Euergete, nullo modo potest constare. Duo enim eius
 nominis, reges fuere Aegypti; prior, tertius Aegypti rex, quinq. & quadraginta annis,
 priusquam regnum caperet Antiochus, decessit; posterior, septimus rex Aegypti post
 Magnum Alexandrum, viginti annis post Antiochi obitum regnum iniuit. Mirari igitur
 licet, Porphyrij, vel tam aperte mentientis impudentiā; vel inscitiam historiarum, &
 chronologiarum regum Aegypti, tam pueriliter ignorantis. Admonendus est lector, cu-
 iusdam leuiculi errati; in quod sanctus Hieronymus hoc loco (haud dubie per incogi-
 tantia, quomodo multa etiam doctissimis viris solent obrepere) lapsus est. Namque
 refellens Porphyrium, ait, sextum Aegypti regem post Alexandrum, cognominatum
 Philometorē, & septimū appellatū Euergetē, mortuos esse priusquam nasceretur An-
 tiochus. Atqui, certa regū Aegypti chronologia, tam ab Eusebio in chronicis, quam
 ab ethnicis scriptoribus explicata, manifestum facit, Philometorem, & simul cū An-
 tiocho regnasse vndecim annis, & post ipsum, prope viginti: Euergetem vero, ad vi-
 ginti annos post mortem Antiochi, initium regnandi fecisse.

Altera interpretatio huius loci Danielis, eorū est, qui, quæ dicuntur hoc loco de illo
 cornu paruulo, ea referunt ad pseudopropheta Mahumetē, cuius regnum nunc præ-
 cipue est penes Turcas. Fuit autē Mahumetes, gēte Agarena, Arabs patria, genere ob-
 scuro & ignobili, tenuissima fortuna, nulla prorsus doctrina, religione quodammodo
 mixta ex paganismo, iudaismo, & Christianismo; ascitis præterea aliquot nonnullorū
 hæreticorū erroribus; simulationū artificijs ac maleficijs eruditissimus: vixit circa an-
 num Domini sexcētesimū, Romanum imperiū regētibus Heraclio & Honorio. Cui,
 sic isti adaptant, quæ hoc loco traduntur de illo cornu paruulo; dicitur enim Mahu-
 metes cornu paruulū, propter obscuritatem originis, & parua eius initia: euellit tria
 cornua; quia primum ipse, post, eius sectatores, tria viciniora regna vexauerunt, &
 occuparunt, Arabiæ, Syriæ, & Aegypti: nunc autem eius sectæ principes, alumni, ac
 defensores, Turcas dico, trium mundi, partium magna ex parte imperium possident,
 Asia, Europæ, Syriæ, Aegypti, & Africa. Habuit oculos hominis; quia solertissi-
 mus, & sagacissimus fuit ad fallendos homines. Loquebatur ingentia; quoniam glo-
 riosissime

Refellitur
Porphyrius

An hæc vi-
sio Danielis
pertineat
ad Mahume-
tem pseudo-
prophetam

riossime iactabat se prophetam esse maximum; simulabat habere se familiares cū
 angelis sermones, intimaque consuetudinē: dicebat legē suā, absolutiorē ac meliorē
 esse lege Mosis, & Christi. Denique, architecti huius interpretationis, nō dubitant
 affirmare, perduraturum hoc regnum Mahumetanum, usque ad finem mundi: tunc
 autem per secundum Christi Domini aduentum, funditus esse subuertendum. Hæc
 isti. Primus, opinor, huiusmodi opinionem inuexit Ioannes Annius Viterbiensis, in
 eo libro quē de quæstionibus in apocalypsim scripsit ad Sixtū Quartū Pontificē Ma-
 ximū; eo videlicet loco, in quo declarat, quæ sit illa bestia, quæ in apocalypsi capite
 decimosextimo Ioannes descripsit. Eam postea opinionē, super hoc septimo capite,
 & Vatablus, & Hector Pintus approbarunt. Sed immerito: nam esse falsam, & a sē-
 tentia verborum Danielis valde abhorrentem, constat duobus minime dubijs argu-
 mentis. Etenim hic dicitur, tunc futurum illud cornu paruulum, cum quartum re-
 gnum, quod est Romanorum, dispersitum fuerit in decem reges: at, quo tēpore fuit Ma-
 humetes, eo tempore vnus dumtaxat imperium Romanum tenebat & administrabat.
 Deinde scriptura inquit hoc loco, illud cornu paruulum insectaturum & diuexaturū
 populū Dei, per tempus, tēpora, & dimidium tēporis; hoc est, per tres annos, præter-
 que, dimidium annum: atqui luce clarius est, persecutionem Mahumeti & sectatorū
 eius aduersus Christianum populū, non tantum tribus annis & dimidio durasse;
 quin, hodieque in Christianos exerceri & desæuire.

Est igitur tertia expositio, antiquorum patrum, & scriptorum ecclesiasticorū, hunc
 locum Danielis referentium ad Antichristum: quorum opinionem, paucis verbis in
 hunc modum commemorat D. Hieronymus. Ergo dicamus, inquit, quod omnes
 scriptores ecclesiastici tradiderunt, in consumatione mundi, quando regnum destruē-
 dum est Romanorum, decem futuros reges, qui orbem Romanum inter se diuidant: tū
 vndecimum regem paruulum surrecturum, qui tres reges de illis decem, superaturus
 sit; id est, Aegypti, Africa, Aethiopiæ reges: quibus interfectis, etiam septem alij reges
 victori colla submittent. Dicitur autem rex ille habiturus oculos hominis; ne eum pu-
 temus, iuxta quorundam opinionem, diabolum esse, sed vnum de hominibus, in quo
 totus sathanas habiturus sit corporaliter: habebit etiam os loquens ingentia, quia
 erit homo peccati, filius perditionis, ita vt in templo Dei sedere audeat, faciens se
 quasi Deum. Hactenus D. Hieronymus. Verum, numero illo decem regum, in quos
 alij omnes censuerunt dispersitum iri tēpore Antichristi Romanum imperium, bea-
 tus Augustinus putat, non tam significari certum quendam numerum regum, quam
 omnes reges in Romano imperio vsque ad finem seculi futuros; post quos, ven-
 turus est Antichristus: solet enim scriptura, ita denario numero, vt septenario, cente-
 nario, & millenario, ad exprimendam vniuersitatem, plerunque vti. Ponam hic verba
 Augustini: sic enim scribit libro vigesimo de ciuitate Dei cap. 23. Vereri me fateor,
 ne in decem regibus, quos tanquam decem homines videtur inuenturus esse Antichri-
 stus, forte fallamur; & ille inopinatus adueniat, non existentibus tot regibus in orbe
 Romano. Quid enim, si numero isto denario, vniuersitas regū significata est, post quos
 ille venturus est? sicut millenario, cētenario, & septenario, significatur plerūque vni-
 uersitas? Hæc Augustinus. Sed cum Daniel dicat, illorū decem regū tres reges debella-
 turū Antichristū, nō videtur negari posse, quin quo tēpore vēturus est Antichristus,
 futuri sint in orbe Romano decem reges; vel multi reges: nam sæpe in scriptura, nu-
 merus decem vel decies, non significat proprie denarium numerū, sed indefinite ma-
 gnā aliquam multitudinē, sicut videre licet Geneseos. 31. Iob. 19. Numerorū. 14.
 1. Regum. 1. Ecclesiastes. 7. Danielis. 1. Antichristus igitur, obscura origine, paruusq;
 initijs, paulatim crescet viribus: eareneus, vt debellatis vicinioribus regibus, ceteros
 ad sui obseruantiam & obedientiā compellat. Erit callidissimus & vaferrimus ad de-
 cipiendos homines. Quod autem inquit D. Hieronymus, totum sathanam habita-
 turum in eo corporaliter; non est sic intelligendum, vt existimemus diabolum sub-
 stantialiter vel personaliter copulatum iri corpori seu naturæ humanæ, quæ erit
 in Antichristo; sicut diuinitas hypostatice coniuncta est cum natura humana

Ioannes An-
nius.

D. Hierony-
mus.

Quid signifi-
cent decem
cornua, seu
decem re-
ges, secun-
dum D. Au-
gustinum.

Quomodo
sathan habi-
taturus sit
in Antichri-
sto.

Christi, ideoque in ipso habitat, vt Paulus ait, omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Sed habitabit sathan in Antichristo, penitus ipsi dominando, tam secundum corpus, quam secundum animam: fere similiter, vt in energumenis habitare dicitur; non tamen vexando & cruciando illum, sed instruendo, instigando, & incitando tam corporaliter quam spiritualiter, ad omnia quæ per ipsum fieri volet. Docebit illum multa & mira naturæ secreta, & curiosarum artium arcana, quæ superant communem hominum captum & intelligentiam. Multa quoque per illum patrabit prodigia & miracula; vel quæ occultis naturæ viribus fiunt, vel quæ simulata, veritatem mentiuntur, & ad decipiendos homines conferentur. Quamobrem Paulus nominat ea signa mendacia. Abditos præterea reteget illi thesauros, magnamque vim auri & argenti subministrabit. His rebus munitus, instructus, ornatuq; Antichristus, multos ad se mortalium trahet, partim terrore suæ potentia, partim admiratione scientiæ & prodigiorum; denique, amplissimorum promissione præmiorum, munerumq; largitione. Cui, dicitur, fore os loquens ingentia; propter incredibilem eius superbiam & iactantiã: de qua Paulus posterioris epistolæ ad Thessalonicenses cap. 2, ita scribit: *Qui aduersatur, & extollitur supra omne quod dicitur, aut colitur Deus; ita vt sedeat in templo Dei, ostendens se quasi sit Deus.* Tradunt veteres, Antichristum simulaturum se Messiam; eaque ratione, Iudæorum omnium ad se animos studiaque rapturum: rursusque ædificaturum Hierosolymam, templūque instauraturum, & inibi sedem ac solium suum collocaturum. Verum de Antichristo infra in enarrando vndecimo & duodecimo capite, distinctius, pleniusque dicemus. Legendus est. B. Gregorius in libro, 32. moralium cap. 12. vbi exponens supradicta verba Danielis de decem cornibus, & de cornu alio modico, eaque ad Antichristum accommodans, quædam secundū mysticum sensum valde notanda, tradit.

Aspiciebam, donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit: vestimentū eius candidum quasi nix, & capilli capitis eius, quasi lana munda: thronus eius, flammæ ignis, rotæ eius ignis accensus: fluuius igneus rapidusq; egrediebatur a facie eius, millia milliū ministrabāt ei, & decies millies cetera millia assistebāt ei: iudiciū sedit, et libri aperti sunt.

DEMONSTRATIS in illa visione Danieli, quatuor potētissimis olim futuris in orbe terrarum imperijs, quorū posterius, prioris ruina & interitu excitari, & amplificari debebat: deinceps in eadem visione, ipsi præmonstratum est, futurum Messia regnum; præsertim autem in quo ipse vna cū populo sancto suo, deletis alijs omnibus regnis, post mūdi renouationem, sempiterno & felicissimo æuo regnaturus est. Sed, quia id præbit generale hominum iudicium, expressis aliquot maxime notabilibus eius circumstantijs, eiusmodi iudicium describitur. Deinde, monstratur, quemadmodum filius hominis, id est, Messias, æternum a Deo patre regnum accipiet, in omni terra cæloque, atque in omnem æternitatem regnaturus.

Inter circumstantias illius extremi & generalis iudicii hoc loco præscriptas, prima tangitur illis verbis, *Throni positi sunt*. Quo significatur, in illo iudicio, præter Deū & Christum iudicem, fore alios quosdam, quasi iudicis assessores, sedentes super thronis. Et de apostolis quidem, explicite id Christus dixit, Matthæi cap. 19. *Sedebitis super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel.* Idem tradunt theologi de sanctis, qui vitā apostolicam æmulati, restrictiorem ac rigidiorē Christianæ vitæ rationem & disciplinā coluerunt. Hoc videtur innuisse Paulus, cum prioris ad Corinthios epistolæ cap. 6. scripsit, *Non scitis, quia sancti de hoc mundo iudicabunt.* Eodem videtur spectare illud Isaia cap. 3. *Veniet ad iudicium Dominus, cum senioribus populi sui.* Ioannes item in Apocalypsi cap. 4. circa thronum Dei, vidit alios viginti quatuor thronos, in quibus sedebant viginti quatuor seniores. Secunda circumstantia: *Antiquus dierum sedit.* Hic antiquus dierum, potest intelligi, vel simpliciter ipse Deus, vnus & trinus, vel proprie Deus

Throni,

Cur Deus dicatur antiquus dierum.

A Deus pater: idque magis videtur congruere huic visioni. Etenim paulo infra subijcitur, quendam quasi filium hominis, venisse vsque ad antiquū dierum, & regnum ab eo accepisse. Si intelligatur simpliciter Deus, dicitur ipse antiquus dierum, id est, longæ uis, & vt alias solet dicere scriptura, plenus dierum. De multitudine vero annorum Dei, scripsit Iob, 36. *Et numerus annorum eius inestimabilis.* Vel antiquus dierum dicitur, id est antiquus ante omnes dies, omniaque tempora: vel auctor conditorque omnis antiquitatis dierum & temporum: vel eminenter atque excellenter in se ipso continens omnem temporis antiquitatem. His enim modis omnibus, Dionysius in libro de diuinis nominibus capite decimo, hanc Danielis sententiã interpretatus est. Eo autem loquendi modo, scriptura describit, vel potius adumbrat, Dei æternitatē. Annotauit prædicto loco Dionysius, aliquando scripturam repræsentare nobis Deū, quasi senem, & antiquum; quo denotet eius æternitatem: aliquando vero, tanquam iuuenē ætateque florentem; scilicet, vt significet simul cum illa Dei antiquitate, incorruptū vigorem, & nullatenus diminutam pulchritudinem, esse coniunctam. Theodoretus, quosdam ait verba hæc ita legisse, *Antiquus dies*: qua lectione duo significantur; & æternitas Dei, qui temporis dat antiquitatem ac vetustatem; eiusdemque immutabilitas; cuius cōparatione, omnia, vel ipsa quoque tēpora, senescere & antiquari dicuntur. Nam quod dixit de cælis & terra Dauid psalmo centesimo primo, *Ipsi peribunt, & sicut vestimentum veterascent: tu autem permanes, & idē ipse es, & anni tui non deficient.* id æque in alia omnia, quæ a Deo sunt condita, quadrat. Hieronymus ait, induci Deum sub specie senis, vt demonstraretur grauitas, maturitas, & tranquillitas animi in iudicando: quippe quæ frequentius in senes, quam in iuuenes insunt: sicut Iob dixit in cap. 12. *In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia: apud Deum est sapientia & fortitudo, ipse habet consilium & intelligentiam.* Si autem hoc loco antiquus dierum, proprie denotet Deū Patrem; sciendum est, ipsum figurari tanquam senem, in cōparatione filij, propter assumptam ab ipso filio, ex certo aliquo tempore, naturā humanam: vel propter, vt in Scholis loquitur Theologi, prioritatem originis. Quemadmodum enim pater, nō quidem duratione vel natura, sed auctoritate originis, dicitur esse prior & maior filio, ita quoque antiquior.

C Tertia circumstantia. *Vestimentum eius candidum quasi nix, & capilli capitis eius quasi lana munda.* Per candorem vestimenti, significatur, interprete Theodoro, incomparabilis munditia & puritas diuinæ naturæ, quæ nulla vel naturali, vel morali labe, infecta est, aut infici potest; ob idque maxime idonea est ad iudicandum. Tribuuntur ipsi, capilli albi; tanquam quiddam consequens & congruens antiquitati; senibus enim canescit caput & barba: id autem mire facit ad iudicis auctoritatem & reuerentiam: *Coram cano capite, inquit Solomon, assurge.* Alij, vestimentum candidum, exponunt diuinam prouidentiam rerum cælestium: capillos vero albos, prouidentiam rerum subluuariū; & vtræque dici candidā, quia vtræque est ordinatissima & iustissima, licet nonnullis, imbellicitate humanæ rationis diuina æstimantibus, secus videatur. **D.** Hieronymus, capillos candidos interpretatur, sinceritatē & integritatē diuini iudicij: quippe in eo nulla erit acceptatio personarū, nulla item dissimulatio, vel mali, vt non puniatur; vel boni, vt non remuneretur. Similitudo porro lanæ, eo spectat, vt significetur, etiam in illo iudicio, seueritatē diuini iudicij, non omnis prorsus mansuetudinis, misericordiæ, & clementiæ fore expertem. Non enim Deus, etiam impios, secundum omnem iustitiæ suæ rigorem puniet, sed citra condignum.

E Quarta circumstantia. *Thronus eius flammæ ignis.* Thronus Dei sedentis ad iudicandum, indicat iudicis auctoritatem atque maiestatem. In psalmo nono scriptum est de Deo, *Sedisti super thronum, qui iudicas æquitatem.* Sessio Dei ad iudicandum insinuat, eum magna cum quiete & tranquillitate iudicaturum: sic est in libro sapientiæ cap. 12. *Tu autem Dominator omnium, cum tranquillitate omnia iudicas.* Thronus autem flammæ & igneus, quinque res denotat. Namque in flamma, est claritas, est item ardor; claritas throni, ostendit omnia, de quibus iudicium facturum est Deus, esse clarissima illi atque manifestissima; itaque nullatenus errare potest in iudicando propter igno-

Quid candor vestimentum, & albor capillorum, vti est lanæ, significent.

Quid sessio Dei & thronus eius flammæ & ardens.

rationem veri. Deinde, ostendit illud iudicium nulli fore occultum, sicut nunc pleraque Dei iudicia mortalibus abdita & incognita sunt: tunc autem omnibus, & hominibus & angelis, erunt clarissime conspicua; nec quisquam tam manifestæ testatæ; veritati contradicere audebit. Ardor præterea throni, tria indicat; primo, Deum ad iudicandos homines venturum, non hominum odio, vel cupiditate vindictæ; sed ardore amoris, quo veritatem & iustitiam amat: tum declaratur efficacia illius iudicij, cuius executio nullo modo impediri poterit: ad extremum, ignis aurum reddit purius & illustrius, paleam vero denigrat, adurit, & consumit; sic in illo iudicio, summa bonis claritas & gloria accedet; improbi vero incredibili cum probro & ignominia ad sempiternas inferni penas relegabuntur. Depingitur autem Dei thronus, suppositis rotis, mobilis & versatilis, quales fuisse antiquitus regum throni memorantur. Qua similitudine rotarum, declaratur Deum ita sedere in throno, immobilem secundum suam naturam, ut secundum rotas tamen suæ potestatis & efficacitatis, per omnia, quæcunque cælo terraque continentur, celerrime percurrat & permeet; nam & in libro sapientiæ cap. 7. traditur, omnibus mobilibus mobiliorem esse sapientiam; eamque attingere omnia propter suam munditiam, & cum sit vna, posse tamè omnia & in se permanentem, cuncta mutare & inuouare. Rotæ finguntur igneæ; propter vim & efficaciam potentia ac voluntatis Dei, cui obstiti nequaquam potest, omnia enim quæcunque voluit, fecit in cælo, & in terra.

Quid significent rotæ throni.

Quid flumē igneū & rapidum egrediens a facie Dei.

Dionysius Arcopagita

Quinta circumstantia. § Fluvius igneus rapidusque egrediebatur a facie eius. § Sic exprimitur sententia illius ultimi & generalis iudicij, ipsius iudicis ore prolata, & ab omnibus qui coram aderunt, exaudita & percepta. Quæ instar rapidissimi fluminis, improbos demergit, absorbebit, & ad tartarum deturbabit; ita ut non possint illi coram iudice consistere, sicut in psalmo primo dictum est, § Non resurgent impij in iudicio? vel ut sonant Hebræa § non stabunt vel consistent. § Illud autem § rapidus & igneus? indicant sententiam illam iudicis, quam celerrime & efficacissime, correptis a demonū turba improbis, & in tartarum delatis, executioni mandandam. Dionysius in libro de cælesti Hierarchia capite ultimo, superiora verba Danielis, ita exponit. § Videndum apud Danielem, quid sibi velint flumina, rotæ, & currus, qui cælestibus virtutibus cōiuncti inferuntur. Nempe, diuina flumina, diuinos significant latices, largissimam angelis atque indeficientem inūdationis copiam largientes, vitalisque fecūditatis altores. Currus autem, coniunctam similitudinem, & animalium societatem signant. Rotæ vero, quæ altæ quidem sunt, semper tamen in anteriora, sine vlla conuersione, in nullam partem declinando, incedunt, vim actionis angelicæ, quæ rectam perpetuo viā atque arduam pergūt, insinuant. Quippe omnis illorum cursus, spiritalisque rotatus, ad viam illam erectam & arduam, cælesti intentione dirigitur. Possumus, & iuxta alium sensum, intellectualium rotarum figuralem descriptionem exponere. Est enim eis, ut propheta ait, cognomen inditum, Gel, Gel, quod Hebræice reuelationes, ac reuolutiones significat. Ignæ nāque ac diuinæ rotæ, regyrationes habet: quod sempiterno motu, circa summum idemque versentur bonum: reuelationes autem, quod occulta sacramenta reuelēt, & humiliores quosque promoueant, sublimesque diuini fulgoris radios, in inferiora agmina descendendo, transfundant. § Sic Dionysius.

Sexta circumstantia. § Millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia assistebant illi. § Declaratur his verbis, incomparabilis Dei iudicis auctoritas, magnificentia, & maiestas, ex innumerabili multitudine, eximiaque dignitate eorum, qui ei assistebant; & qui quasi apparitores & administri, ad eius peragenda mandata, & obeunda munera, erant paratissimi. Verum, circa hæc verba, tria sunt adnotanda. Ante omnia scire conuenit, variam esse horum verborum lectionem, nec apud paucos mendosam. De priori numero, § millia millium ministrabant illi. § inter omnes conuenit: vnum excipio Tertullianum, qui in libro quem scripsit aduersus Praxeam, multo ampliore habet hunc numerum: sic enim legit, § millies centies centena millia. § Sed in posteriori numero, mira est varietas & dissensio. Theodoretus, in textu quidem non habet eum numerum: sed in commentario sic eum habet: § decies centena millia? sic etiā habet translatio

Varietas lectionis.

A latio Latina versionis Græcæ, quæ est in biblijs tam Cōplutensibus, quam regijs. Verum, procul dubio corruptus est & mendosus numerus: quippe Græca lectio, ut mox dicemus, multo secus habet. Translatio Diui Hieronymi, eadem autem est atque nostra Latina, sic habet, § decies millies centena millia: § sic legit etiam Iustinus in Dialogo quem habuit cum Triphone: ita quoque legit Gregorius homilia 34. in Euangelia, & lib. 17. moralium cap. 9. atque itidem conuertit ex Hebræo Pagninus. Græca porro lectio ita hunc numerum expressit, *μύριας μωεάδες*, quod ad verbum sonat, decies mille dena millia; nam vox *μύριας*, valet decem millia, ut ex multis Herodoti locis, præsertim ex libro septimo, & ex Suida, vbi huius vocis notionem explicat, perspicere potest: idemque intelligitur ex versione Græca libri Ionæ; in cuius extremo, quod Latina versio habet, § plus quam centum viginti millia? Græce est § plusquam duodecim *μυριάδες*? Vox autem *μύριας*, nomen est adiectiuum, eundem plene numerum significans: nam sicut Latine dicimus, decem decades, centum centurias, mille millenarios: ita Græce dicitur, *μύριας μωεάδες*, id est, decies mille dena millia. Atque hoc modo legit verba hæc Danielis, Dionysius Arcopagita, in libro de cælesti hierarchia cap. 14. eodem modo legit Augustinus libro secundo de Trinitate cap. 18. idemque valet apud Tertullianum in libro contra Praxeam, hic ipse numerus, sic expressus, § millies centena millia apparebant ei. § Quanquam videtur Tertullianus, commutasse numeros, & priorem nostrum, posteriori loco, posteriorem autem, priori loco posuisse. Hanc autem lectionem, equidem censeo rectissimam & emendatissimam; tum quia sic est Græce, & apud Dionysium atque alios antiquos patres: tum etiam quia sic est Chaldaice, qua lingua scriptum est hoc caput à Daniele: legitur enim Chaldaice, § *Ribō Ribān*? idem significans, quod decies mille dena millia. At enim, dicit aliquis, qui possumus tueri Latinam versionem, quæ longe aliter habet; quam tamen sartam tectam custodiri, in Concilio Tridentino patres sanxerunt? Sed facilis est responsio. Interpres Latinus non tam spectauit verba ipsa Chaldaica, quam eorum sententiam, & mentem Danielis; cui propositum fuit eiusmodi numeris insinuare, innumerabilem quandam angelorum multitudinem, ponens definitam multitudinem pro indefinita. Ad hanc autem innumerabilitatem angelorum melius exprimendam, interpres simul iunxit eos numeros qui magnam aliquam multitudinem notant, eosque in seipos multiplicauit, dicens, § decies millies centena millia. §

Secundo loco admonendus est lector, ne forte existimet tantum esse angelorum numerum præcise, quantum prædictis numeris exprimitur: nam ut diximus, ut alias sæpe in sacris literis, sic hoc loco, definita multitudo posita est pro indefinita. Illud tantum significare voluisse Danielem putet, maximam esse & mortalibus incomprehensibilem angelorum multitudinem. Hoc etiam docuit Iob. cap. 25. § Numquid est numerus militum eius? et Ioannes in apocalypsi cap. quinto, § numerus eorum millia millium: § & Paulus ad Hebræos 12. § Accessistis ad cælestem Hierusalem, multorum millium angelorum. § Athanasius in eo libro, quo respondit ad nonnullas quæstiones Antiochi, respondens ad sextam quæstionem, quosdam ait opinatos, ita se habere numerum angelorum ad numerum hominum, ut nonaginta nouem, ad vnum: alios vero, ut se habent nouem ad vnum. Id autem eos argumentari, ex duabus illis Domini parabolis, vna de nonaginta nouem ouibus in deserto relictis, & vna oue, quæ amissa fuerat, quæ sita: altera de nouem drachmis seruatis, & vna perdita. Subdit eodem loci Athanasius, nonnullos putasse, tot esse angelos, quot sunt homines, propter illud, quod est in Deuteronomio cap. 32. § constituit numerum populorum, secundum numerum angelorum eius: § ita enim verterunt eum locum septuaginta interpretes. Diuus Gregorius homilia 34. in Euangelia, videtur sensisse, certe indicat, plures esse homines quam sint angeli. Siquidem ait, tot fore homines beatos, quot sunt angeli beati: ex hoc, licet ita argumentari, sed homines damnati, plures erunt quam beati; multi enim sunt vocati pauci vero electi: contra vero, angeli mali, pauciores fuerunt bonis: quod multi colligunt ex eo, quod Ioannes in Apocalypsi cap. 12. scripsit, draconem, id est, Luciferum, detraxisse de cælo tertiam partem stellarum, id est, angelorum: ergo omnes homines tã boni quã mali, plures sunt angelis bonis & malis. Augustinus certe in primo capite libri viginti-

Quantus sit numerus angelorum.

D. Gregorius

vigesimi secundi de ciuitate Dei, significat ruinam malorū angelorū instauratū iri in caelesti ciuitate, numerosiori electorum hominum supplemento. At enim uero, probabilius est, ne dicam certum, quod tradit Dionysius, eo quem paulo supra posui loco, non solum angelos plures esse hominibus, sed etiam omni multitudine rerum sensilium & corporatarum. Quemadmodū enim corpora caelestia, magnitudine multo exuperant caduca omnia & mortalia corpora; ita incorporea & intelligentes illae naturae angelorum, multitudine, omnibus corporeis & sub sensum cadentibus rebus antecellunt.

Distinctio
angelorum
in assisten-
tes & mini-
strantes.

Qui angeli
sunt mini-
strantes, &
qui assisten-
tes.

D. Grego-
rius plures
facit ange-
los mini-
strantes quā
assistentes.

Rupertus,

Tertullia-
nus

Illud extremo loco hic animaduertendum est: ex hoc Danielis loco, petita esse celeberrimam illam Theologorum distinctionem; qua illi omnes angelos distribuunt in assistentes, & ministrantes. Verum, assistere Deo, ambigua ac dubia significationis est, sicut adnotauit D. Gregorius libro decimosextimo moralium, cap. 9. Nonnunquam enim idem ualeat, quod frui Dei praesentia, eiusque faciem coram cernere; quo modo assistere, de omnibus beatis angelis, etiam qui nominantur ministrantes, communiter dicitur. Nam de angelis singulorū hominū custodibus, quos infimi ordinis esse angelorum constat, dixit in Euangelio Dominus, angeli eorum semper vident faciem patris, qui in caelis est. Hac nimirum significatione usum esse putandum est Raphaelem, in libro Tobiae, & Gabrielē in Euangelio Lucae, cū dixerūt, ex ijs se angelis seu spiritibus esse, qui corā Deo assistāt, seu astēt. Sed enim, cū assistere dicitur de angelis, prout opponitur ei quod est ministrare, & mitti ad externa munera peragenda, idem significat, quod proxime videre omnia in Verbo; & inde notitiam omnium quae agenda sunt haurire, nec mitti in terras ad exequenda ministeria. Atque hac ratione Dionysius censet quatuor superiores ordines, hoc est, Seraphim, Cherubim, Thronos, & Dominationes, esse assistentium angelorum; reliquos inferiores, esse ministrantium. Nam quod ait Paulus epistolae ad Hebraeos capite primo, omnes esse administratorios spiritus; id debet intelligi, non immediate, sed mediate: hoc est, nō quod per se ipsi expleāt ministeria, quae ad electorum salutē pertinent; sed ipsi tamen angelos quorum interest eiusmodi ministeria exequi, docent & erudiunt, diuinaque mandata tradunt ab ipsis conficienda. Quod si etiam supremi angeli non nunquam alicui ministerio destinantur, id quidem adeo fit raro, ut propterea distinctio illa angelorum in assistentes & ministrantes, minime tolli debeat. Sunt igitur quinque ordines proprie ministrantium angelorum; nam qui diuina nuncia ferunt hominibus, proprie dicuntur angeli: & eorum principes, insignioribus nuncijs deputati, archangeli; qui miracula & prodigia faciunt, Virtutes nominantur: sicut qui plurimum pollent potentia, ut qui Aegyptiorum primogenita omnia, & centum octoginta quinque millia Assyriorum vna nocte ceciderunt, Potestates nominantur: denique Principatus vocantur angeli, qui prouincijs, & regnis praesunt. Legimus enim apud Danielem cap. 10. principem regni Persarum, & principem regni Graecorum, nec non & principem populi Hebraei. Qui autem caelestes orbis perpetuo conuersant, Virtutum aut Potestatum ex ordine & numero esse, creduntur. D. Gregorius libro 17. moralium cap. 9. ex hoc loco Danielis probat, plures esse ministrantes angelos assistentibus. Nam quod inquit Daniel *millia millium ministrabant ei*, non accipit ipse multiplicatiue, sed partitiue, ut ita loquar; hoc est, non pro certo aliquo numero, sed pro numero indefinito, maximo tamen, & qui vix possit exprimi. Quod autem subditur: *et decies millies centena millia assistebant ei*, intelligit Gregorius multiplicatiue, scilicet pro certo aliquo numero definito, longe scilicet minori quā est prior. Similia Gregorio tradit Rupertus, in libro suorum commentariorum in Danielem cap. 13. At vero Tertullianus videtur in contraria fuisse sententia; quippe qui in libro aduersus Praxeam scripto, angelorum, quos ipse vocat apparitores Dei, id est, ministros, numerat millies centena millia: cum assistentium angelorum ponat, millies centies centena millia. Eadem est Dionysij Areopagitae sententia, quanto superiores sunt ordines angelorum, tanto numerosiores esse arbitrantis. Quod etiā magis congruit cum sententia Danielis, qui utrorumque angelorum numerū, per definitas numerorum species expressit; sed ampliorem tamen assistentiū quam

A quam ministrantium edidit.

Septima & vltima circumstantia: *Studicium sedit & libri aperti sunt*; hoc est, iudex sedit in throno, paratus ad iudicandum: et aperti sunt libri, videlicet, in quibus ea cōtinebantur, de quibus, vel secundum quae, iudicandi sunt homines. Hunc Danielis locum mirifice illustrat, alter similis locus in apocalypsi cap. 20. qui sic se habet. *Vidi thronum magnum & candidum, & super eo sedentem, & omnes mortuos stantes in conspectu throni: & vidi libros apertos, & alius liber apertus est, qui est vitæ: & iudicati sunt mortui ex his quae scripta erant in libris, secundum opera ipsorum.* Quem locum explanans D. Augustinus libro 20. de ciuitate Dei cap. 14. per libros apertos, intelligit sanctos, qui cū Christo venturi sunt ad iudicium: quos propterea existimat appellari libros, quia in illis expressa cognoscitur Dei voluntas, & diuinae legis obseruantia. Quocirca, improbi in eos intuentes, liquido cognoscent, quae bona ipsi facere debuerint, quaeque facere neglexerint. Secundum eos autem libros Ioannes ait iudicandos esse mortuos; tum quia, ut Paulus inquit, sancti de hoc mundo iudicabunt: tum etiam, quia sanctorum vita, quasi quoddam erit iudicium & condemnatio improborum: hinc enim palā erit, praecpta Dei non fuisse obseruata impossibilia, etiam homini mortali & fragili; quod tamen improbi, excusandis sceleribus suis, solent praetextere. Ille autem alter liber vitæ, interprete Augustino, qui sic legit illa verba Ioannis, *liber vitæ vniuscuiusque*; eamque lectionem in quibusdam libris reperiri, confirmat Beda; ille inquam alter liber vitæ, interprete Augustino, non est aliud, nisi notitia clara & indubitata omnium ac singulorum, quae in hac vita quisque egit, siue bona siue mala: quam notitiā tunc Deus omnipotenti sua vi, ante oculos mentis cuiusque ponet; ut quaecun-

Quales sunt
libri qui in
extremo il-
lo iudicio,
proferendi
& aperiendi
sunt.
Locus Apo-
calypsis ca-
pite 20.
D. Augusti-
nus.

que bene aut male gessit, incredibili celeritate cognoscat. Beda, libros apertos in die iudicij, interpretatur sacras scripturas: tunc enim patebit verissima fuisse, quae nos de illo extremo iudicio sacrae litterae docuerunt: videlicet, factum iri generale omnium hominum iudicium, in quo exigenda sit omnium, etiam verborum otiosorum subtilis & exacta ratio: ibique nullum fore locum intercessioni, aut perfugium misericordiae: denique sententiam tunc a iudice proferendam, irreuocabilem fore; & quae tunc vel supplicia vel praemia hominum decernentur, fore sempiterna. Plerique, libros apertos interpretantur, singulorum hominum conscientias, quae in die iudicij aperiuntur atque explicabuntur, & sua cuique probe pariter atque improbe facta, dicta, cogitataque, demonstrabuntur: sic loquitur Paulus ad Romanos capite primo: *In die, inquit, iudicij Domini nostri, reddet vnicuique testimonium conscientia sua, cogitationibus inuicem accusantibus aut defendentibus.*

Beda.

Dius Hieronymus putat significari duos libros, vnum bonorum operum, qui dicitur in diuina scriptura liber vitæ seu viuentium: atque hic liber est apud Deum & sanctos angelos: alterum malorum operum, qui est penes diabolum; quem ipse tunc proferet ad homines accusandos, & condemnandos. Quapropter, in apocalypsi cap. 12. sathan appellatur accusator fratrum: quin id ipsum, nomen diaboli significat. Et hic liber rite nominatur liber mortis, ut in quo scripti sunt aeterna morte condemnandi. Nam quod Augustinus ait, & beatus Thomas in prima parte quaest. 25. confirmat, non sicut datur liber vitæ, ita dari librum mortis: hoc intelligendum est de libro mortis, qui sit apud Deum: non enim in more positum est, scribere in libro, eos qui repudiantur & reijciuntur; sed eos tantum qui eliguntur. Non est tamen negandum, eiusmodi librum mortis, esse penes daemone, & cum de homine coram Deo iudicium fiet, esse ab eo proferendum. Verum tamen, quemadmodum liber militiae, tribus modis intelligitur, vel in quo scribuntur milites ad militiam delecti; vel in quo traduntur praecpta tractandae militiae, & disciplinae militaris; vel in quo descripta sunt militum tamen bona quae mala facinora: ita quoque liber vitæ dicitur, vel in quo scripti sunt electi ad vitam aeternam, qui est liber aeternae praedestinationis: vel in quo ea continentur quae conducunt ad consequendam vitam aeternam, huiusmodi liber, est diuina scriptura & lex Dei; vel in quo bona & mala opera hominum conscripta sunt; qui liber, ut exponit August. libro 20. de ciuitate Dei cap. 14. non est aliud, quam mira quaedam vis

D. Hierony-
mus.
Liber vitæ
& liber mor-
tis.

E

& potestas Dei in extremo illo iudicio, quæcunque vel bene vel male ab hominibus facta, dicta, concupita, & cogitata sunt, singulis in memoriam reducens, & quasi in conspectu mentis liquido recognoscenda constituens. Ex his liquet, quales intelligere oporteat fore libros, quos Daniel in illo iudicio apertos vidit.

Ecce, cum nubibus cæli, quasi filius hominis veniebat, & vsque ad antiquum dierum peruenit: & in conspectu eius obtulerunt eum,
& dedit ei potestatem æternam, & regnum quod
non corrumpetur, & omnes reges,
omnesque populi, tribus, & lin-
guæ, seruient & obe-
dient ei.

V o d hic dicitur, filium hominis, id est, Messiam, sic in Euangelio sæpenu-
mero appellatū, propter assumptam naturam humanam, cum nu-
bibus venisse vsque ad Deum patrem; videtur reuera euenisse eo tēpo-
re, quo, nube euectus ascendit in cælos; tunc enim omnes sancti angeli,
beatæque animæ eorum quos e limbo eduxerat, simul cum eo in cælum ascendentes,
deduxerunt eum vsque ad thronum Dei patris, cantantes id quod scriptum est in a-
pocalypsi cap. quinto. *¶ dignus est agnus qui occisus est, accipere virtutem, & diuinitatē, & sapien-
tiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem; & omnem creaturam quæ super cælum
est, & super terram, & sub terrâ, & quæ sunt in mari, & quæ in eo sunt: omnes autē dicentes, sedenti in
throno, & agno, benedictio, & honor, & gloria, & potestas in secula seculorum.* ¶ Dicitur autem a-
gnus tunc fuisse dignus accipere diuinitatem; non quidem vt Deus esset, nam hoc
fuerat etiam ab initio suæ generationis, & nullo ipsius præcedenti merito: sed quia
propter passionem suam meruerat honorem & gloriam diuinitatis; hoc est, vt tã ab
angelis, quam ab hominibus, tanquam Deus sapiens, fortis, & gloriosus adoraretur
& coleretur: & hoc est quod Paulus dixit, Christum propter ipsius obedientiam exal-
tatum esse a Deo, datumque illi nomen quod est super omne nomen; vt in nomine eius
omne genu flectatur cælestium, &c.

Ceterum, de illo quinto regno, priores quatuor monarchias consequuturo, easque
funditus euersuro, cuius incomparabilem gloriam, amplitudinem, potentiam, & æterni-
tatem, tam magnificis verbis prædicat Daniel, magnum nobis certamen est cum
Gentilibus & Iudæis, etiam cum quibusdam viris catholicis. Gentilium omnium, nõ
armis, sed scriptis, accerrimus hostis, & acerbissimus insectator Christianorum Por-
phyrius, cum illud cornu paruulum interpretatus esset regem Antiochū Epiphane, in-
festissimum Iudæorum hostem, quam eius interpretationem paulo supra & memo-
rauimus, & refellimus; consequenter exponit quintum regnum, a quo scilicet illud
cornu paruulum fractum & contritum est, non aliud fuisse, quam principatum Ma-
chabæorum; qui multa bella cum Antiocho prospere gesserunt; eiusque ducibus su-
peratis, profligatisque exercitibus, & sibi immortalē gloriã, & patriæ ac ciuibus glorio-
sam libertatē acquisuerunt: quarū rerū historiã plenissime narrat libri Machabæorū.
Verū hęc Porphyrij sententiã, falsam esse atque a mēte Danielis longissime remotã,
& supra ostendimus, & nūc præterea tribus argumentis peruincemus. Principio, Da-
niel aperiens illius quinti regni originem & auctore, ait, quendã similem filio homi-
nis, venisse in nubibus cæli vsque ad antiquum dierum: est igitur huius regni, cælestis
& diuina origo: quapropter ad terrenam illam & temporariam Machabæorum do-
minationem, minime pertinet. Deinde, regnum illud destructurum erat, sibi que subie-
cturum alia omnia regna, cunctasque orbis terrarum nationes: at Machabæi, vix in-
tra Iudææ angustissimos fines, principatum tenere potuerunt. nec illis externæ gen-
tes seruiuerunt. Adijce, illud regnū prædicari a Daniele indissolubile ac sempiternū,
quod

Quomodo
Christus di-
citur in a-
pocalypsi
cap. 5. fuisse
dignus, post
passionem
& mortem,
accipere di-
uinitatem.

An quintū
regnum mi-
risse lau-
datum hic
a Daniele,
fuerit Ma-
chabæorum
principatus

A quod regno Machabæorum neutiquam competit. Nam si loquamur de tribus illis no-
bilissimis & gloriosissimis Machabæis, Iuda, Ionatha, & Simone, quorum admiran-
dæ virtutes, nec vnquam satis laudata facinora, omnium seculorum memoria prædi-
cabuntur, eorum principatus, duos tantum & triginta annos stetit, in priori libro
Machabæorum proditum est: siquidem cœpit anno regni Græcorum centesimo qua-
dragesimo sexto; eiusdemque regni anno centesimo septuagesimo septimo, post mor-
tem Simonis, finitum est. Sin autem loquamur de eo principatu, prout ab illis Macha-
bæis conditus, in eorum deinceps successoribus perdurauit vsque ad Herodem; ne
ille quidem stetit plus annis centū viginti sex, vt tradit Iosephus libro 14. antiquita-
tū. Etenim, initiū habuit circa olympiadē centesimā quinquagesimā quartā: exitū ve-
ro & finē, circa olympiadē centesimā octogesimā quintā. Sed pauca hæc satis sint ad-
uersus Porphyriū: cuius opinionē miratur Theodoretus, etiã quibusdã pietate præstã-
tibus viris placuisse. sic enim scribit in extremo huius capituli cōmentario. ¶ Vehemē-
ter miror, quosdam pietatis magistros, quartam bestiã vocasse regnū Macedonicū seu
Græcorum. Debuerant enim considerare, terriã bestiã, quatuor habuisse capita; quod
aperte indicabat, post Alexandri obitum, quadripartitam fore regni eius diuisionē.
Ad hoc, debuerant animaduertere, quartam bestiã eodem tempore decem habuisse
cornua: & cornu paruulum, tria priora cornua radicitus euulsiisse: at vero in regnū
Alexandri, non decem reges, sed quatuor tantum successisse. Illud quoque conside-
randum ipsis fuit, post quartæ bestiæ interitum, sanctos Dei Altissimi, regnum toto
orbe florentissimum & æternum, accepisse: atqui post Antiochum Epiphane, figura-
tum illo cornu paruulo, nequaquam sancti tale regnum exceperunt. Nam etiã poten-
tiam quandã adepti sunt Machabæi, non tamen diu regnarunt. Etenim Iudas tres
annos, Ionathas vnde viginti, Simon octo, præfuerunt populo: alij, cum paululum re-
gnassēt, vel morte extincti, vel magnis attriti calamitatibus, imperioque priuati sūt.
Alioqui, ne omnes quidem isti sancti; cum quidam illorum improbi extiterint: &
vt omnes isti fuissent sancti, his tamen omnibus deletis, Herodes alienigena & im-
pius, totius Iudææ rex cōstitutus est. Quomodo igitur verum erit quod ab angelo di-
ctum est, post deletum cornu illud paruulum, omne regnum, omnemque gentium pote-
statem & dominationem quæ sub cælo est, datum iri sanctis Altissimi, & regnum eo-
rum fore sempiternum? Horum enim nihil in illam Machabæorum dominationem
competere liquido cernimus. ¶ Hactenus Theodoretus,

D Deinceps pugnandum nobis est cum Iudæis; qui Christianis infensi infestique, &
iniquo animo ferentes, quæ de illo quinto regno tam præclara & gloriosa prædixit
Daniel, ea ad regnum Christi, & Christianorum accōmodari, nullum non mouerūt
lapidem, vt clarissimæ ueritati, quantas maximas possent, tenebras offunderent; &
quam ipsi lucem refugerent, alijs quoque eriperent. Itaque, obnixè contendunt ostē-
dere, quæ de illo quinto regno traduntur hic a Daniele, ea regno Christianorum nul-
latenus conuenire. Paulus Burgensis, ex nobili Iudæo nobilior factus Christianus, be-
ne longam & accuratam de regno Christi aduersus Iudæos disputationem scripsit.
Duo autem imprimis aduersus Christianos Iudæi probare conantur. Vnum est, re-
gnum Christianorum, non esse illud quintum regnum a Daniele descriptum: alterū
est, illud cornu paruulum a sanctis fractum & contritum, secundum germanam &
propriam verborum Danielis sententiã, significare Christum, regni Christianorū
principem & conditorem. Illud, tribus argumentis confirmant. Primo illud quintū
regnum, Daniel affirmat, futurum diuersum a regno Romanorum; quin etiam poten-
tiam Romani imperij deleturum: at regnum Christi, non euertit potentiam imperij
Romani: quippe viuente Christo sub Augusto & Tiberio, floruit principatus Romano-
rum, quam cum maxime; & postea mortuo Christo, multis seculis perdurauit. Quini-
mo princeps Christianorum, qui est Summus Pontifex, coronat imperatorem Roma-
nam, simulque vterque principatus viget & floret; tantum abest, vt regnum Chri-
sti Romanum imperium omnino destruxerit. Quid, quod potentia & magnificentia
regni Christianorum, ab imperatoribus Romanis, primum quidem a Constantino
Magno

Quandiu
principatus
Machabæo-
rum dura-
uerit.

Theodore-
tus.

Disputatio
cum Iudæis;
An illud
quintum
regnum, sit
regnum Iu-
dæorum; &
an illud cor-
nu paruulum
figurauerit
Christū do-
minum no-
strum.

Magno, tum ab alijs qui post ipsum imperio præfuerunt, profecta & confirmata est. Summus itē Pontifex, potentiam sui principatus a Romanis imperatoribus accepit. Addunt Iudæi alterum hoc argumentum: Danielem affirmare, illud quintum regnū fore totius orbis potentissimū, ceteraque regna subiecta illi fore; quod minime quadrat in regnum Christianorum: plurima namque sunt regna, illi contraria, non solū diuersa, & non subiecta. Cernimus præterea imperium Turcarum potentius esse, atque florentius, quam regnum Christianorum. Denique, multo plures sunt qui non parent Christianorum regibus, quam qui sunt eis subiecti. Postremo, idem confirmāt eo argumento: illud quintum regnum prædicari a Daniele, incorruptibile ac sempiternum: atqui Christianorum imperium magna ex parte corruptum & euersum est; amisit enim dominationem in Africa, Ægypto, Syria, Asia, nec in paucis Europæ partibus. Id autem quod est secundum partes corruptibile, aliquando totum tandē corruptetur: sic enim Aristoteles in libris de cælo argumentatur, cælum esse incorruptibile, quia post omnem omnium hominum memoriam, nulla eius pars, vel minimū corrupta est.

Quod autem illud cornu paruum significauerit Christum, ita probant Iudæi. Dicitur illud cornu, initio fuisse paruulum: similiter Christus, initio humilis, obscurus, & contemptus fuit; paucos item, eosque viles atque ignobiles habens discipulos & sectatores. Loquebatur illud cornu ingentias; id est, magnifica de se & gloriosa prædicabat: Christus quoque iactabat se sine peccato esse, de cælo descendisse, antiquiorem esse Abrahamo, filium Dei, & saluatorem mundi. Proferebat etiam illud cornu sermones contra excelsum, id est, blasphemabat Deum: Christus itidem, iniuriosus, contumeliosus, & blasphemus in Deum fuit; primus enim docuit, & in vulgus enunciauit, Deum generasse filium, & habere filium naturalem, sibi consubstantialem & coæternum; & cum ipse homo esset, Deo se tamen æqualem faciebat. Traditur præterea, illud cornu tentasse mutare tempora & leges, id est tollere temporales festiuitates Iudæorum, ritusque ac ceremonias legales: hoc ipsum Christum facere aggressus est, violato sæpius sabbato, cōtemptrisque legis Mosaicæ ceremonijs. Quin, eius sectatores, legis obseruantiam, non solum neglexerunt, sed etiā damnarunt, & omnino interdixerunt. Quid multa? Cornu illud, tribus annis & dimidio regnaturū erat: tanto etiā tēpore regnasse Christū, confessione ipsorum Christianorum constat. Nam ex quo post baptismū in publico versari ac docere, & sectatores habere cœpit, vsque ad eius necem, tres anni, additis præterea aliquot mensibus, transierunt. Ad extremum, Danieli ostentum est, illud cornu paruulum tandem iri fractum contritūque a populo Dei, & sanctis Altissimi: nec hoc, non maxime quadrat in Christū; quem Iudæi, qui erant populus Dei, ignominiosa crucis morte necatum e medio sustulerunt.

Hæc Iudæi, odio Christiani nominis cæci, aduersus clarissimam veritatem contumaciter & perfidiose disputant. Sed adeo tela eorum obtusa sunt & infirma, vt de illis verissime dici queat illud Davidis ex psalmo. 63. *§ sagitta paruulorum factæ sunt plagæ eorum: & confirmata sunt contra eos lingua eorum.* Verum, quo notior & restatior fiat prædictarum rationum inanitas ac futilitas, sciendum est, duplicem Christi aduentum in sacris litteris prædici, ac prædicari: primum, & secundum. In priori aduentu, venit Christus non ad iudicandum & damnandum, sed vt ipse dixit, ad saluandum mundū, saluandum dico, spiritualiter magis quam corporaliter. Quapropter, eam vitæ formā ac rationem in priori aduentu suscepit, quæ ad curandos spirituales animorum morbos, perfectamque mentis sanitatem comparandam, plurimum cōferre posse visa est. Quocirca, non venit Christus cum humana potētia & gloria; sed humilis & pauper, clarissimum præbens exemplum patientiæ, humilitatis, sui ipsius mortificationis, denique omnium terrenorum bonorum despicientiæ: his enim rebus sciebat ad extrahendos ex animis hominum errores & vitia, virtutesque ac cælestem doctrinam inferendam, esse opus. Non igitur primum venit in mundum, temporale ac terrenum possessurus regnum, sed potius spirituale: ideoque dixit suis discipulis, venisse se, non ministrari, sed ministrare; & Pilato, regnum suū non esse de hoc mundo; & item Apostolis

Refelluntur Iudæi.

Duplicem Christi aduentū prædicari in scriptura.

Quale Christi regnum in priori eius aduentu.

A stolus dixit, *§ regnum Dei intravos est:* nec regnum eius nominatur regnū mundi, sed regnum cælorum: latro quoque pendens in cruce, iamque moribundus, Christo itidem cruci affixo & moribundo dixit: *§ memento mei Domine, cum veneris in regnum tuum.* Nec tantum Christus huiusmodi regnum terrenum & humanum nō ambitiose quaesivit, sed etiam studiose curioseque fugit. Cum enim sciret multos esse qui ipsum regem facere vellent, sese illis subduxit, fugitque. Fuit igitur in priori Christi aduentu regnum eius non corporale, sed spirituale: atque hoc regnū, in illa visione statuæ, quæ rex Nabuchodonosor vidit in quiete, præfiguratum est: & quæ de eo regno Daniel eā visionem regi interpretatus, differuit, ea ad priorem Christi aduentum magna ex parte pertinere, duo sunt manifesta indicia. Alterum, quod ibi Christus significatur similitudine lapidis abscissi de monte sine manibus; quod significauit carnalem Christi ex matre, sine admixtione virilis feminis generationem: alterum, quod ibi Christus significatur primo tanquam paruus lapis, deinde paulatim in maximum montem excrefcens: quod ad posteriorem Christi aduentum nullo modo, ad priorem vero, aptissime potest accommodari. Hoc autem spirituale Christi regnum, destruxit omnia alia regna; non quidem corporaliter secundum humanam eorum potentiam, sed spiritualiter, videlicet, sicut ipsum erat spirituale; destruxit inquam, secundum vitia & errores, præsertim vero secundum idololatriam, quæ per omnem orbem vigeat & regnabat. Nec ad hunc modum, destruxit omnia regna simul, & vno omnia tempore, sed paulatim, & longo temporum processu. Etenim fere nullum in orbe regnum est, in quo fides & religio Christiana non aliquando floruerit. Ex his palam est, hoc Christi regnum longe diuersum fuisse a regno Romanorum. Hoc enim corporale, terrenum, & temporale fuit; illud spirituale, æternum, cæleste. Et regnum quidem Romanū destructum est a regno Christi, non quidem corporaliter, sic enim non aduersatur regno Christi; sed spiritualiter, quia destruxit errores, superstitiones, denique idololatriam quæ Romanis maxime dominabatur: fecitque, vt Romanum imperium spiritualiter esset subiectum atque obediens imperio Christi. Quo licet intelligere, summum pontificem, qui vicarius Christi, summam in regno eius potestatem habet, non tam corporaliter quam spiritualiter toto orbe regnare; & hac spirituali dominatione cūctis mundi principibus præcellere, & in vniuersum orbē terrarum habere imperium. Quapropter, & si ditionem terrenam ab imperatore Romano potuit accipere; attamen spirituali, propter quam est summus pontifex, & totius ecclesiæ monarcha, nec ab hominibus, nec ab angelis potuit accipere. Quis enim, nisi solus Deus, potuisset concedere diuinum illud munus & potestatem remittendi peccata, consecrandi corpus Christi, gratiam conferendi, excommunicandi contumaces, animas ligandi ac soluendi, denique cælū aperiendi, & claudendi, & vt in ijs quæ ad fidei Christianæ doctrinam pertinent, condendis atque decernendis, nullatenus falli posset? Non imus inficias, hoc regnum Christi, aliquatenus diminutum & corruptum esse, non per se quidē, sic enim incorruptibile est, sed ratione eorū qui huic regno subditi sunt, quos aliquādo plures esse contingit, & aliquando pauciores. Quanquam ex eo non potest cōcludi, hac ratione fore aliquando, vt totum Christi regnum in terris sit corruptum, & plane deletum. Siquidem, quantum in vna parte orbis diminuitur, tantum propagatur in altera: id quod nostris hisce temporibus contigisse liquido cernimus: quantum enim Christiana religio in hoc nostro orbe contracta & coangustata est; tantum, atque eo amplius, est dilatata in nouo orbe occidentali, & in tot tantisque Orientis regionibus & prouincijs. Itaque similiter Christi regnum dici potest corruptibile, vt philosophi docent, quatuor elementa esse corruptibilia: scilicet, non secundum se tota, vt loquuntur ipsi, sed secundum partes. Etenim nunquam totum elementum simul interit, sed tantummodo per partes; ita tamen, vt quantum ipsi ex vna parte deperit, tantum ex altera parte eidem aggeneretur.

Quod autē Iudæi, inueterato nostri odio infani & amentes, commenti sunt, illud cornu paruulū, significasse Christū dominum nostrū: adeo manifeste falsum & absurdū est, vt iuuet magis ridere huiusmodi cōmentū, quā cōfutare. Nōne Danieli ostentum

Monarchia summi pontificis.

Quomodo regnū Christi in terris sit corruptibile.

sū est, postquā illud cornu esset fractū & contritum, tunc demum regnum sanctorum Altissimi, fore potentissimum, atque florentissimum? Si igitur contritio illius cornu significauit Christi cædem factam à Iudæis, & regnum sanctorum Altissimi, denotabat imperium populi Hebræi; quomodo vaticinium istud cum ipso euentu & veritate non solum non congruit, sed etiam omnino pugnat? Quantum namque Iudæi post necem Christi floruerint, & quam feliciter regnauerint, res ipsa docet, & ipsi experti sunt, hodieque experiuntur. Ab eo enim tempore quo Christum occiderunt, vltio mortis eius, ita eos persequitur, vrget, premitque omni orbe, miserimum vbiq; terrarū perpeffos exilium, durissimamque seruitutem, vt nullo tempore, nulloque loco eos consistere, & a tantis malis, vel ad punctum temporis, respirare sinat. His accedit, Danieli ostensum esse; illud cornu paruum, ex medio aliorum decem maiorum cornuum quartæ bestię, progeneratum iri, id est, tunc futurum, cum illa quarta bestia figurans imperium Romanum, habebit decem cornua, id est, vt supra diximus, decem, vel multos reges: quorum regum tres, illud cornu paruum primo euellet, id est, debelabit & subiugabit. Hæc autem nullo modo congruere Domino nostro, etiam Iudæi, nisi scienter ac voluntarie cæci esse velint, non possunt non liquido videre. Non est igitur dubitandum, regnum illud sanctorum, figuratum in statua Nabuchodonosor, & a Daniele interpretatum, fuisse regnum spirituale Christi, quod in priori eius aduentu fundatum, ad hanc diem stetit, & vsque ad consummationem seculi permansurum est. De cuius regni amplitudine, opulētia, maiestate, gloria, & felicitate, multa extant apud vates tam priores Daniele, quam posteriores, clarissima & præstantissima vaticinia: apud Dauidem in psal. 2. 44. 71. 109. 144. apud Isaiam cap. 2. 25. 30. 33. 49. 60. 63. & 66. denique apud Aggæum cap. 2.

Regnū Christi octo rebus, ceteris omnibus regnis antecellit.

Illud præterea adnotandum est, hoc Christi regnum spirituale, omnibus huius mundi regnis octo rebus præcellere. Primo, duratione: stetit regnum Christi ab ortu suo ad hanc diem, plus annos mille quingentos octoginta, in posterum vero stabit vsq; ad consummationem seculi. Omnium vero priorum monarchiarum diuturnissimū fuit Assyriorum imperium, quod tamen mille quadringentos annos non expleuit. Deinde, amplitudine ditionis & dominationis. Etenim fere omnes mundi regiones dominatu suo complexum est: & nunc in nouo orbe, & in terris Oriētis, quæ loca veteres, ne per auditionem quidem cognouerant, regnum Christi latissime ac florentissime viget. Tum, vi & efficacia imperij: siquidem aliorum omnium regnorum vis & potentia, ad ea tantum quæ extra hominem sunt, vel summum, ad ipsa hominū corpora, pertinere potest: at regnum Christi, vsque ad intimos animorū recessus penetrat, atque animis mentibusque præcipue dominatur. Præterea, præstantia effectus & vtilitatis: quibus enim Christus dominatur, eos peccati, & diaboli seruitutis excusso iugo, vere facit liberos, iustos, ab omni vitiorum, & errorum labe integros & puros, denique filios Dei, atque hæredes vitæ æternæ. Postea, modo, quo regnum hoc est acquisitum & partum. Non enim, vt mundana regna, terrore armorū, bellica potentia, & cædibus hostium, sed paupertate, humilitate, perdomandis cupiditatibus, bonis omnibus terrenis negligendis, malisque tolerandis, quin etiam mortis ipsius oppetitione, quam & monarcha ipse Christus, & principes eius sectatores, voluntarie subierūt, regnum hoc spirituale ab initio constitutum, & postea toto orbe amplificatum, & vsque ad hanc diem conseruatum est. Adhæc, excellentia legum & institutorum, quibus regnum hoc a Christo descriptum, temperatum & formatum est: si enim Dauid in psalmo 18. de lege Moïsi tam magnifica & mira prædicat dicens: *Lex Domini immaculata, conuertens animas, testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis, &c.* quanto verius eadem, ac multo etiam maiora, de hoc regno Christi, & lege euangelica dici possunt? Sapientiores philosophi, fere doctiorum omnium assensu, dixerunt, monarchiam, optimū esse genus gubernationis, præsertim vero, quoad princeps sapiens, & iustus fuerit: atqui huius regni dux, moderator & princeps vnus, est Christus, adeo sapiens & bonus, vt nec ipse falli, nec alios fallere queat, nec a perfectione probitatis & sanctitatis, vel transuersum vnguem

avnguem discedere. Præstat etiam ceteris regnis, sine: qui quidem in alijs regnis, præterquam quod humanus & temporarius est; in hoc autem regno, cælestis & sempiternus; etiam, ipse principis, magis quam subditorum vtilitate & gloria continetur. Huius autem regni finis est, eos qui sub hoc regno viuunt, ad immortalē & beatam vitam omni æuo fruendam perducere.

Octaua huius regni excellentia æstimari debet ex præstantia dignitatis eius, qui præest huic regno. Qui de rebus, principi ad bene ac feliciter imperandum, necessarijs præcipiunt, tres in primis commendant: prudentiam, iustitiam, & potentiam; in quibus rebus, velle alios principes cum Christo vlla ex parte comparare, nō est aliud nisi perexiguū lucernæ lumen, cum immensa claritate solis contendere & componere velle. Isaias cap. 9. cum de Christo dixisset, *Et imperium eius super humerum eius, & protinus sex illius principis eximias proprietates subiūgit: Vocabitur (inquit) nomen eius, admirabilis: nam clarum nomen & celebris fama, quæ in hominum laude & admiratione versatur, magnam principi auctoritatem, & maiestatem afferunt. Tum addit, & consiliarius? quasi diceret, vsque adeo non eget cuiusquam consilio, & in tantum superest illi prudentia, vt alijs consiliarius esse possit, & debeat. Consilio autem & prudentia stabiliri & nobilitari regna, docuit Salomon in prouerbij. Postea subditur *fortis? scilicet ad debellandos omnes hostes; sibi que subiectos validissime defendēdos & custodiendos. Ad hoc, nominatur *Deus: ex quo apparet, nequaquam timēdum esse, ne monarchia hæc, cuius & conditor & rector ac defensor Deus est, vllō tempore deficiat. Præterea, dicitur *pater futuri seculi: regnum enim Christi, inchoatur in hoc seculo, sed in altero perfectum est & omnibus numeris absolutum: cum ceterorum regnorum, idem qui huius seculi, terminus & finis futurus sit. Illud autem nomen *parris, indicat hoc regnum non constare sauitia tyrannica, nec regali fastu, sed paterna suauitate, charitate, & benignitate: & ita Christum potestate regem esse omnium, vt amore tamen & cura, singulis pater sit. Postremo, laudatur *princeps pacis? id est, pacificus, videlicet, qualis fuit Salomon, qui multis rebus similitudinē eius prætulit. Est sane finis omnium regnorum, vt iuste secundum leges, & item tranquille ac pacifice viuatur. Sed ea pax, quemadmodum & iustitia, ciuili tantum & humana est. Christus, deletō peccato, victo mundo, debellatisque dæmonibus, nec non & patre placato & propitiato, spirituale nobis, æternamque pacem attulit. Quapropter in eius ortu pacem cecinere angeli, & ipse abiturus ad patrem, pacem suam, quasi legauit discipulis, dicens, *pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis? & post resurrectionē, quibus se viuum ostendit, eos verbo pacis salutauit. Ipse solus animum hominis explere, & omnem eius satiare auiditatem potest: quippe de eo scriptum est *qui replet in bonis desiderium tuum? & alibi, *qui satiāt animā inanem, & animam esurientem impleuit bonis? Priusquam vero immensa hæc humani animi capacitas impleatur, non potest ipsi perfecta pax & quies contingere. Hactenus ostendimus, regnum Christi præmonstratum in visione illius statuæ, fuisse potissimum spirituale regnum, quod in priori eius aduentu constitutum, vsque ad consummationem seculi permansurum est. Alterum vero regnum, quod in secundo aduentu Christus, & in cælo & in omni terrarū orbe, tam spiritualiter quam corporaliter obtinebit, significatū est Danieli, in visione quæ narratur hoc septimo capite. Atque huius rei, duo manifesta sunt argumenta. Alterū argumentum est, quod hic dicitur Christus venisse cum nubibus cæli vsque ad anti-quum dierum, regnum ab eo accepturus; venturum autem Dominum cum nubibus cæli in secundo aduentu, ipse Dominus indicauit Matthæi 24. cum dixit, *videbunt filium hominis venientem in nubibus cæli cum virtute multa & maiestate? & cap. 26. interrogatus cum adiuratione a pontifice Iudæorum, an ipse esset Christus, respondit: *tu dixisti: verumtamen dico vobis, amodo videbitis filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cæli. Et cum spectantibus discipulis ascendit in cælum, nubes suscepit eum ab oculis eorum: & angeli dixerunt illis: *hic Iesus, qui assumptus est a vobis in cælum, sic veniet quemadmodū vidistis eum euntem in cælum. Cuius rei præmiserat Christus quasi quoddam specimē in sua transfiguratione, quæ in nube lucida facta est. Nubes autem illę************

Iocus Isaiæ cap. 9.

In visione quæ describitur hoc septimo capite, præcipue agi de regno Christi quod post secūdu eius aduentū est futurum.

in quibus vterus dicitur Dominus ad iudicium, partim facient ad obubrandos mortalium oculis quo facilius aduenientis Christi claritas & splendor sustineri queat: partim ad gloriae Christi accessionem, cui nubes illae velut sedes erunt & vehiculum, quo saepenumero dicitur vsum esse Deum in praecipuis apparitionibus, vt legimus in sacris litteris. Alterum eiusdem rei argumentum est, quod Daniel hoc loco inquit, prius contritum tri cornu paruulum, deinde florentissimum illud regnum sanctorum futurum: sed illud cornu paruulum significauit Antichristum, vt supra ostendimus: ergo regnum quod in hac visione Danieli adumbratum est, proculdubio existimandum est, ad regnum Christi quod erit post finem mundi pertinere. Et haec quidem cum Iudeis sint a nobis disputata.

Executitur opinio Chiliastrum, cuius defensor res fuerunt Papias, Irenaeus, Iustinus, Tertullianus, Lactantius, Victorinus, Sulpitius, & Apollinaris.

Tertium restat nobis certamen cum quibusdam viris catholicis, sed non sine verecundia & reuerentia subeundum. Nimirum, quos viros propter eximiae sanctitatis & doctrinae praestantiam admiramur & colimus, cum his nunc decernendum nobis est duce tamen veritate, comiteque modestia; nec maiori contentione, quam quae falsi refellendi, verique demonstrandi causa necessario suscipienda est. Fuit quondam opinio, magno assensu multorum & nobilium auctorum confirmata, labores & afflictiones sanctorum, in hoc mundo, ab initio eius vsque ad finem, non plus sex annorum millibus duraturas, quemadmodum fabrica huius mundi, sex diebus effecta & consummata est: ita vt cuique illorum sex dierum, respondeat vnus millenarius annorum. Nam vt Dauid in psal. 89. cecinit, & Petrus scripsit in 3. cap. posterioris epistolae, vnus dies apud Deum, tanquam mille anni, & vicissim mille anni tanquam vnus dies. Completis autem illis sex annorum millibus; suscitatum iri ex mortuis omnes sanctos, Christumque descensurum in terras, & in his regnaturum cum sanctis per mille annos, subiecto ipsis omni terrarum orbe, cum incredibili gloria & bonorum omnium abundantia, & tali propemodum felicitate, qualem poetae mentiendo, illi suo aureo seculo affinxerunt. Sanctos praeterea, eo tempore cum summa castimonia & integritate ducturos vxores, & ex his filios, alumnos sanctitatis, procreaturos: & vt verbo dicam, nihil eis quod ad summam in terris felicitatem perfruendam pertineat, de futurum: & hanc esse quam Ioannes in Apocalypsi appellauit primam resurrectionem. Exactis porro his mille annis, solutum iri sathan, & grauissimam omnium quae fuere vnquam, per Antichristum aduersus electos Dei persecutionem concitaturum. Postea, cunctis mortalibus ad vitam reuocatis, futurum generale iudicium, atque improbis ad aeternas inferni poenas relegatis, assumptum iri sanctos in caelum, ad sempiternam felicitatem animo simul & corpore percipiendam: & hanc esse quae praedicto loco Apocalypsis vocatur a Ioanne secunda resurrectio. Huius sententiae auctor fuisse videtur Papias, discipulus apostolorum, vt refert D. Hieronymus in libro de scriptoribus ecclesiasticis; ad quam adhæsit etiam Iustinus, in eo dialogo quem habuit cum Triphone, & Irenaeus libro quinto aduersus haereses. Hieronymus libro vndecimo commentariorum in Ezechielem, eiusdem opinionis probatores, & sectatores nominat Tertullianum in libro de spe fidelium, Victorinum in commentarijs super Apocalypsi, Apollinarem quoque, Lactantium item in septimo institutionum volumine, Seuerum praeterea Sulpitium aequalem & familiarem suum, in eo dialogo qui Gallus inscribitur. Verum, eam sententiam omnium disertissime tractat, & enucleatissime declarat praedicto loco Lactantius; inter alia, haec scribens. Terra aperiet fecunditatem suam, & vberimas fruges sua sponte generabit; rupes montium melle sudabunt; per riuos vina decurrent, & flumina lacte inundabunt. Nec vero existimandum est, horum sententiam fuisse eandem, quae tribuitur Cerintho haeresiarchae, quem Eusebius libro tertio historiae ecclesiasticae cap. 22. auctoribus Caio, & Dionysio Alexandrino confirmat, similiter vt praedictos auctores, fecisse regnum Christi per mille annos terrenum; sed ipsum tamen in omni deliciarum mollitie, & carnalium voluptatum obscenitate posuisse. Itaque D. Augustinus cum hanc sententiam semper danauerit, in illa tamen priori se fuisse aliquando, in libro vigesimo de ciuitate Dei cap. 7. cofitetur.

Verum enimvero, eam sententiam, licet doctissimis & sanctissimis viris probatam, duplici-

A dupliciter in praesens tamen habeo refellere, nam & falsam esse contendo; nec illud regnum Christi quod ipsa finxit, ad hoc quintum regnum a Daniele commemoratum, ullo modo pertinere. & falsam quidem esse, duobus argumentis constat. Nam nec Christus, nec Apostoli, regnum aliquod terrenum & temporale, nec in hac vita felicitatem vnquam sanctis promiserunt. Quinimo Christus aperte dixit, regnum suum non esse de hoc mundo; ipsumque semper appellauit regnum, vel spirituale, vel caelorum; & cum de statu sanctorum post resurrectionem ageret, *Tunc inquit* nec nubent, nec vxores ducent, sed erunt similes angelis Dei. Deinde, horum opinio euentu ipso confutata est. Siquidem isti dixerunt natum esse Christum in sexto millenario; videlicet, sequenti computationem annorum ab exordio mundi, quam in libris septuaginta interpretum repperant. Quocirca & D. Augustinus existimauit sua aetate sextum volui millenarium: & Lactantius, qui claruit principatu Constantini Magni, ex illis sex annorum millibus, tantum suo tempore superuisse dixit ducentorum annorum expectationem. Ergo secundum istorum computationem, iam hoc tempore, tractato septimo millenario, octauus millenarius ageretur: nec tamen illud felicissimum Christi regnum per mille annos duraturum, adhuc in terris, vel ad breuissimum tempus visum est. Nulla vero ex parte istud regnum congruere cum regno quinto quod hoc loco descripsit Daniel, duo sunt indubitata argumenta. Etenim Daniel inquit, quintum illud regnum suscitatum iri, postquam illud paruum cornu fractum & contritum fuerit: significabat autem illud cornu, vt supra docuimus, Antichristum; ante cuius tamen aduentum, per mille annos regnum illud terrenum futurum, isti existimant. His adde, quintum illud regnum laudari a Daniele, ex eo quod nullus eius finis esset futurus, sed in omnem aeternitatem permanens esset: regnum vero ab istis confictum, annis duntaxat mille definitum & determinatum est.

B Sed enim quaerere istos tam doctos & graues viros mouere poterit, vt eiusmodi opinionem, non modo falsam, sed ne in speciem quidem admodum probabilem, tantopere ipsi probarent. Equidem, quibus rebus eos putem adductos, vt ita sentirent, paucis hic subiiciam. Primo mouit istos auctoritas Papias, qui discipulus fuerat Apostolorum: eum certe Irenaeus Ioannis apostoli auditorem laudat. Sed Papiam fuisse tardo & rudi ingenio, ideoque non satis intellexisse, quae ab Apostolis sub figuris & similitudinibus rerum corporalium dicebantur, spiritualiter tantum intelligenda: confirmare possunt Eusebij auctoritate, qui libro tertio historiae ecclesiasticae cap. 33. de Papia hunc in modum scribit. *Asserit Papias regnum Christi post humanae carnis a mortuis resurrectionem, mille annos humano & corporeo more in terris futurum. Quae quidem dogmata, credo eum propterea excepisse, quod Apostolicas interpretationes, quae ab illis essent expositae sub arcanis figuris & obscuris parabolis, male intellexisset. Nam homo erat, sicut ex scriptis eius facile licet coniecturam capere, ingenij perquam tenuis. Verumtamen plerisque viris ecclesiasticis qui eius hominis antiquitatem, pro suarum partium defensione citabant, per similes erroris auctor extitit, vt Irenaeo, & si quisquam alius eadem cum illo sentire videbatur. Sic Eusebius. Mouit quoque istos, res ipsa satis per se laetabilis & gloriosa, multisque optabilis, certe in vulgus admodum probabilis & plausibilis. Ea porro sententia, si Christianis hominibus penitus persuaderetur, magnam vim habere posse videbatur, ad eorum animos, ne malis pro Christi nomine ferendis, ipsi deficerent, expectatione tantae felicitatis, etiam in terris aliquando perfruendae, vehementer confirmandos atque sustentandos. Mouerunt praeterea eos nonnullae scripturae sententiae, in quibus mira de regni Messiae gloria, opulencia, & magnificentia etiam corporali ac sensibili praedicabantur: quae tamen, vel intelligenda sunt de caelesti regno Christi, post consummationem seculi futuro; vel de spirituali regno Christi, quod nunc in terris viget. Sunt enim omnia illa uatum promissa & praedicta, spiritualiter interpretanda. Siquidem, solenne est in sacris litteris, spiritualia bona & gaudia, quo facilius intelligantur, etiam a non doctis & ingeniosis, corporalium & sensibilibus bonorum figuris & similitudinibus exprimere. Verum, super omnia mouit ipsos, locus ille Ioannis, qui est in apocalypsi*

Refellitur opinio Chiliastrum.

Regnum christi quod finxerunt Chiliastra, non esse quintum illud regnum, hic a Daniele descriptum.

Quibus rebus multi cum primis docti & sancti viri, in praedictam opinionem deducti sint.

De Papia, Eusebij testimonium.

in quibus v̄turus dicitur Dominus ad iudicium, partim facient ad ob̄ubrandos mortalium oculos quo facilius aduenientis Christi claritas & splendor sustineri queat: partim ad gloriæ Christi accessionem, cui nubes illæ velut sedes erunt & vehiculum, quo sæpenumero dicitur v̄lum esse Deum in præcipuis apparitionibus, vt legimus in sacris litteris. Alterum eiusdem rei argumentum est, quod Daniel hoc loco inquit, prius contritum iri cornu paruulum, deinde florentissimum illud regnum sanctorum futurum: sed illud cornu paruulum significauit Antichristum, vt supra ostendimus: ergo regnū quod in hac visione Danieli adumbratum est, proculdubio existimandū est, ad regnum Christi quod erit post finem mundi pertinere. Et hæc quidem cum Iudæis sint a nobis disputata.

Excititur opinio Chiliastrū, cuius defensores fuerunt Papias, Irenæus, Iustinus, Tertullianus, Lactantius, Victorinus, Sulpicius, & Apollinaris.

Tertium restat nobis certamen cum quibusdam viris catholicis; sed non sine verecundia & reuerentia subeundum. Nimirum, quos viros propter eximiam sanctitatis & doctrinæ præstantiam admiramur & colimus, cum his nunc decernendum nobis est: duce tamen veritate, comiteque modestia; nec maiori contentione, quam quæ falsi refellendi, verique demonstrandi causa necessario suscipienda est. Fuit quondam opinio, magno assensu multorum & nobilium auctorum confirmata, labores & afflictiones sanctorum, in hoc mundo, ab initio eius vsque ad finem, non plus sex annorum millibus duraturas, quemadmodum fabrica huius mundi, sex diebus effecta & consummata est: ita vt cuique illorum sex dierum, respondeat vnus millenarius annorum. Nam vt Dauid in psal. 89. cecinit, & Petrus scripsit in 3. cap. posterioris epistolæ, vnus dies apud Deum, tanquam mille anni, & vicissim mille anni tanquam vnus dies. Completis autem illis sex annorum millibus; suscitatum iri ex mortuis omnes sanctos Christumque descensurum in terras, & in his regnaturum cum sanctis per mille annos, subiecto ipsis omni terrarum orbe, cum incredibili gloria & bonorum omnium abundantia, & tali propemodum felicitate, qualem poetæ mentiendo, illi suo aureo seculo affinxerunt. Sanctos præterea, eo tempore cum summa castimonia & integritate ducturos vxores, & ex his filios, alumnos sanctitatis, procreaturos: & vt verbo dicam, nihil eis quod ad summam in terris felicitatem perfruendam pertineat, defuturum: & hanc esse quam Ioannes in Apocalypsi appellauit primam resurrectionem. Exactis porro his mille annis, solutum iri sathan, & grauissimam omnium quæ fuere vnquam, per Antichristum aduersus electos Dei persecutionem concitaturum. Postea, cunctis mortalibus ad vitam reuocatis, futurum generale iudicium, atque improbis ad æternas inferni pœnas relegatis, assumptum iri sanctos in cælum, ad sempiternam felicitatem animo simul & corpore percipiendam: & hanc esse quæ prædicto loco Apocalypsis vocatur a Ioanne secunda resurrectio. Huius sententiæ auctor fuisse videtur Papias, discipulus apostolorum, vt refert D. Hieronymus in libro de scriptoribus ecclesiasticis; ad quam adhæsit etiam Iustinus, in eo dialogo quem habuit cum Triphone, & Irenæus libro quinto aduersus hæreses. Hieronymus libro vndecimo commentariorum in Ezechielem, eiusdem opinionis probatores, & sectatores nominat Tertullianum in libro de spe fidelium, Victorinum in commentarijs super Apocalypsi, Appollinarem quoque, Lactantiū item in septimo institutionum volumine, Seuerū præterea Sulpitium æqualem & familiarem suum, in eo dialogo qui Gallus inscribitur. Verum, eam sententiam omnium disertissime tractat, & enucleatissime declarat prædicto loco Lactantius; inter alia, hæc scribens. Terra aperiet fecunditatem suam, & vberimas fruges sua sponte generabit: rupes montium melle sudabunt; per riuos vina decurrent, & flumina lacte inundabunt. Nec vero existimandum est, horum sententiam fuisse eandem, quæ tribuitur Cerintho hæresiarchæ, quem Eusebius libro tertio historię ecclesiasticę cap. 22. auctoribus Caio, & Dionysio Alexandrino confirmat, similiter vt prædictos auctores, fecisse regnum Christi per mille annos terrenum; sed ipsum tamen in omni deliciarum mollitie, & carnalium voluptatum obscenitate posuisse. Itaque D. Augustinus cum hanc sententiā semper dānauerit, in illa ramē priori se fuisse aliquando, in libro vigesimo de ciuitate Dei cap. 7. cōfiteatur. Verum enimvero, eam sententiam, licet doctissimis & sanctissimis viris probatam, duplici-

Lactantius.

Augustinus.

A dupliciter in præfens tamen habeo refellere; nam & falsam esse contendo; nec illud regnum Christi quod ipsa finxit, ad hoc quintum regnum a Daniele commemoratū, ullo modo pertinere. & falsam quidem esse, duobus argumentis constat. Nam nec Christus, nec Apostoli, regnum aliquod terrenum & temporale, nec in hac vita felicitatem vnquam sanctis promiserunt. Quinimo Christus aperte dixit, regnum suum non esse de hoc mundo; ipsumque semper appellauit regnum, vel spirituale, vel cælorum; & cum de statu sanctorum post resurrectionem ageret, Tunc inquit nec nubent, nec vxores ducent, sed erunt similes angelis Dei. Deinde, horum opinio euentu ipso confutata est. Siquidem isti dixerunt natum esse Christum in sexto millenario; videlicet, sequuti computationem annorum ab exordio mundi, quam in libris septuaginta interpretum reppererant. Quocirca & D. Augustinus existimauit sua ætate sextum volui millenarium: & Lactantius, qui claruit principatu Constantini Magni, ex illis sex annorum millibus, tantum suo tempore super fuisse dixit ducentorum annorum expectationem. Ergo secundum istorum computationem, iam hoc tempore, trāfacto septimo millenario, octauus millenarius ageretur: nec tamen illud felicissimum Christi regnum per mille annos duraturum, adhuc in terris, vel ad breuissimum tempus visum est. Nulla vero ex parte istud regnum congruere cum regno quinto quod hoc loco descripsit Daniel, duo sunt indubitata argumenta. Etenim Daniel inquit, quintum illud regnum suscitatum iri, postquam illud paruum cornu fractum & contritum fuerit: significabat autem illud cornu, vt supra docuimus, Antichristum; antequam tamen aduentum, per mille annos regnum illud terrenum futurum, isti existimant. His adde, quintum illud regnum laudari a Daniele, ex eo quod nullus eius finis esset futurus, sed in omnem æternitatem permanens esset: regnū vero ab istis confictum, annis duntaxat mille definitum & determinatum est.

Sed enim quæret aliquis, eequidnam istos tam doctos & graues viros mouere poterit, vt eiusmodi opinionem, non modo falsam, sed ne in speciem quidem admodum probabilem, tantopere ipsi probarent. Equidem, quibus rebus eos putem adductos, vt ita sentirent, paucis hic subiiciam. Primo mouit istos auctoritas Papiæ, qui discipulus fuerat Apostolorum: eum certe Irenæus Ioannis apostoli auditorem laudat. Sed Papiam fuisse tardo & rudi ingenio, ideoque non satis intellexisse, quæ ab Apostolis sub figuris & similitudinibus rerum corporalium dicebantur, spiritualiter tantum intelligenda: confirmare possumus Eusebij auctoritate; qui libro tertio historię ecclesiasticę cap. 33. de Papiā hunc in modum scribit. Afferit Papias regnum Christi post humanæ carnis a mortuis resurrectionem, mille annos humano & corporeo more in terris futurum. Quæ quidem dogmata, credo eum propterea excepisse, quod Apostolicas interpretationes, quæ ab illis essent expositæ sub arcanis figuris & obscuris parabolis, male intellexisset. Nam homo erat, sicut ex scriptis eius facile licet coniecturam capere, ingenij perquam tenuis. Verumtamen plerisque viris ecclesiasticis qui eius hominis antiquitatem, pro suarum partium defensione citabant, perfimilis erroris auctor extitit, vt Irenæo, & si quisquam alius eadem cum illo sentire videbatur. Sic Eusebius. Mouit quoque istos, res ipsa satis per se lætabilis & gloriosa, multisque optabilis, certe in vulgus admodū probabilis & plausibilis. Ea porro sententiā, si Christianis hominibus penitus persuaderetur, magnā vim habere posse videbatur, ad eorum animos, ne malis pro Christi nomine ferendis, ipsi deficerent, expectatione tantæ felicitatis, etiā in terris aliquando perfruendæ, vehementer confirmandos atque sustentandos. Mouerunt præterea eos nonnullæ scripturæ sententiæ, in quibus mira de regni Messię gloria, opulentia, & magnificentia etiam corporali ac sensibili prædicabantur: quæ tamen, vel intelligenda sunt de cælesti regno Christi, post consumationem seculi futuro; vel de spiritali regno Christi, quod nunc in terris viget. Sunt enim omnia illa uatum promissa & prædicta, spiritualiter interpretanda. Siquidem, solenne est in sacris litteris, spiritalia bona & gaudia, quo facilius intelligantur, etiam a non doctis & ingeniosis, corporalium & sensibilibus bonorum figuris & similitudinibus exprimere. Verum, super omnia mouit ipsos, locus ille Ioannis, qui est in apocalypsi

Refellitur opinio Chiliastrum.

Regnum christi quod finxerunt Chiliastræ, nō esse quintum illud regnum, hic a Daniele descriptum.

Quibus rebus multi cum primis docti & sancti viri, in prædictam opinionem deducti sint.

De Papiā, Eusebij testimonium.

Locus Ioannis Apocalypsis 20 de Christi regno mille annorum, & de duplici resurrectione.

cap. 20. quo loco Ioannes duplicem facit resurrectionem. & post primam ait sanctos cum Christo felicissime regnatos per mille annos: deinde, iterum sathan solutum iri, & futurum generale iudiciū, sanctosque omnes in cælos assumptum iri, consummatæ felicitatis vitam sempiterno æuo acturos: & hanc vocat Ioannes secundam resurrectionem. Sed profecto Ioannes, vocabulo primæ resurrectionis, non aliud significare voluit, quam statum sanctarum animarum, quæ solutæ corporibus, e terris subuolant in cælos, Deoque felicissime fruuntur vsque ad diem iudicij: quod omne tēpus, significatum est a Ioanne, numero mille annorum, videlicet ponendo numerum definitum pro indefinito: id quod fit non raro in sacris litteris: ponitur enim numerus millenarius, vt magna aliqua multitudo significetur: quemadmodum supra hoc ipso capite de angelis dixit Daniel, *§ millia millium ministrabant ei, &c. §* & Dauid in psal. 104. *§ memor erit verbi sui quod mandauit in mille generationes: §* & in libro ecclesiastici cap. 16. *§ melior est vnus vir timens Deum, quam mille impij. §* Secunda vero resurrectio, denotat apud Ioannē eo loco consummatam sanctorum felicitatem, corporibus ad vitam beatam atque immortalem reuocatis: sicut secunda mors, significat damnationem improborum, pœnas animo & corpore luentium sempiternas.

Sed, ne præter modum institutæ, & seruatæ adhuc breuitatis longiores simus, huic de Christi regno disputationi finem imponemus, si vnā quandam Rupertī, eorum quæ de extremo iudicio, & Christi regno a Daniele tradita sunt, allegoricam interpretationem, futuram lectori non iniucundam, huic commentario nostro adijciamus. In libro suorum commentariorum in Daniele, cap. 13. superiora verba Danielis explanans, ita scribit Rupertus. *§ Aspicebam inquit Daniel, videlicet, desiderans, & suspirans, eo desiderio ac suspirio, quod commune erat omnium iustorum, non ignorantium se regno Dei excidisse propter Adam; & expectantium, vt in nobis recuperaret ipse regni sui gloriam. Quod & ita factum est. § throni positi sunt, & thronus eius flamma ignis. § Thronus vnus, & plures throni: vna enim Ecclesia est, & plures sancti, quorum in cordibus ille antiquus dierum sedit: Deus quippe, recens in illis non fuit. Thronus eius Abrahamā, thronus eius Dauid, thronus eius, singuli sancti, in quorum ille cordibus per fidem sedit. Throni eius positi; id est sancti longa expectatione in occursum regni eius præparati sunt. Qualis ille sedit? § Vestimentum eius quasi nix candidum, & capilli capitis eius quasi lana munda. § Gloriosa hæc regni eius insignia sunt; nix quippe, remissionem peccatorum; lana, nuditatis nostræ operimentum significat: Vnde Dauid psal. 50. *§ lauabis me & super niuem dealbabor §* & item psal. 31. *§ Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata § § Fluuus igneus rapidusque egrediebatur a facie eius. §* Licet ignis iræ, & flamma hic possit intelligi vindictæ futuræ; tamen hic fluuius igneus, dulciori adhuc dignior est intellectu, maxime quia sic dictum est, *§ egrediebatur a facie eius. §* Quid enim non dulce, quid non amabile procedit a facie eius? Ergo fluuius igneus, dicimus ipsum esse Spiritum Sanctum, de quo in psal. 45. *§ Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei, §* & apud Isaiam cap. 66. idem Spiritus Sanctus dicit, *§ ecce ego declino in eos, vt flumen pacis, & vt torrens inundans gloriæ gentium. §* Qui propterea dicitur egredi a facie Dei, quia substantialiter procedit ex filio, qui est velut facies & imago patris. Igneus & rapidus erat, quia mentes igneas reddit, & linguas disertas, & viuidas facit: quod ipso effectu probauit, super discipulos descendens sub specie ignis; quo incensū illi, protinus loqui cœperunt linguis varijs, & rapidis, ita vt silentium illis nulla posset seculi potestas indicere. Ex tunc thronus eius, id est Ecclesia, facta est flamma ignis, & rotæ Euangeliorum eius, ignis accensus. *§ Millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia assistebant ei.* Dato Spiritu Sancto qui ab ipso procedit, innumerabiles homines, qui prius nō erāt eius, per aquā, & per eundē renati Spiritū, distributis ordinibus, diuersisq. muneribus seruire cœperunt maiestati eius: alij per actiuam vitā ministrantes ei; alij per contemplatiuā ipsi assistentes. Plures autem in actiua vita ministrant, pauciores in contemplatiua ei assistunt. Bene ergo indefinita quantitate dictum est, *§ millia millium ministrabant ei §* definita vero, *§ decies millies centena millia assistebant ei §* *§ Iudicium sedit, & libri aperti sunt §* Hoc vtriusque iudicij*

Allegorica. Rupertī interpretatio

A iudicij, quasi confinium est: nam recta vtrumque iudicium significatione contingit. Etenim, iudicium iam sedit, vt princeps huius mundi eijceretur foras: sedebit adhuc, vt idem princeps cum angelis suis tanquam caput cum omni corpore, meritas recipiar pœnas. Vnde sequitur, quod interfecta esset bestia, & perijisset corpus eius, & traditū esset igni ad comburendū. Item libri iam aperti sunt; aperiente Agno librū magnū septē sigillis signatū; aperiente in quā illo, sensum discipulis suis, vt intelligerēt scripturas. Aperti sunt autem libri per primum iudicium, ita tamen vt qui non videbant, viderent; & qui videbant, cæci fierent. Aperiendi sunt deinde libri conscientiarum, vt iudicentur singuli ex his quæ ibi scripta sunt. Manifeste hætenus descriptum est iudiciū diuinū; sed non est dictum, qualem per manū, vel personā, sit agirandū. Nō enim iudicabit per semet ipsum ille antiquus dierum; *§ Pater enim non iudicat quenquā. §* ideo sequitur, *§ & ecce in nubibus celi quasi filius hominis veniebat ad antiquum dierū, & accipit ab eo potestatem, honorem, & regnum. &c.* Igitur quod Dominus de se dixit Ioannis cap. 5. *§ Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio: §* hæc prophetica visio, lucido satis defendit testimonio. Sed cur filius debeat potius iudicare? subdit ipse, *§ quoniam filius hominis est §* ac si diceret, quia persona filij sese operosus impendit ad reparationem mundi; in tantum, vt fieret filius hominis; sola enim ipsa incarnata est, & passa pro salute mundi; propterea merito ei debetur potestas iudicandi; vt sola iudicet persona, quæ sola redemit; id est vt in iudicio sola spectetur persona filij, secundum formam visibilem hominis, in qua semet ipsam sola exinanijuit. Hætenus pertinet Rupertī explanatio, quam hoc loco commemorandam diximus.

BENE.

248
BENEDICTI PERERII
SOCIETATIS IESV
COMMENTARIORVM
IN DANIELEM
LIBER IX.

CAPVT OCTAVVM.

Ciuitate

* Contra
Orientem
& 13.

† ei.

† dies.

A NNO tertio regni Balsasar regis, visio apparuit mihi. Ego Daniel, post id quod videram in principio, vidi in visione mea, cum essem in Susan castro, quod est in Aelā regione; vidi autem in visione esse me super portam Vlai. Et leuaui oculos meos, & vidi: & ecce aries vnus stabat ante paludem, habens cornua excelsa, & vnum excelsius altero atque succrescens. Postea vidi arietem cornibus vtilantem* contra Occidentem, & contra Aquilonem, & contra Meridiem: & omnes bestia non poterant resistere ei, neque liberari de manu eius: fecitque secundum voluntatem suam, & magnificatus est. Et ego intelligebam, ecce autem hircus caprarum veniebat ab Occidente: super faciem totius terrae, & non tangebatur terram: porro hircus habebat cornu in signe inter oculos suos. Et venit vsque ad arietem illum cornutum, quem videram stantem ante portam, & cucurrit ad eum in impetu fortitudinis suae. Cumque appropinquasset prope arietem, efferatus est in eum & percussit arietem: & comminuit duo cornua eius, & non poterat aries resistere ei; cumque eum misisset in terram, conculcauit, & nemo quibat liberare arietem de manu eius. Hircus autem caprarum, magnus factus est nimis: cumque creuisset, fractum est cornu magnum, & orta sunt quatuor cornua subter illud, per quatuor ventos caeli. De vno autem ex eis, egressum est cornu vnum modicum; & factum est grande contra Meridiem, & contra Orientem, & contra fortitudinem. Et magnificatum est vsque ad fortitudinem caeli: & deiecit de fortitudine & de stellis, & conculcauit eas. Et vsque ad principem fortitudinis magnificatum est: & ab eo tulit iuge sacrificium, & deiecit locum sanctificationis eius. Robur autem datum est † contra iuge sacrificium propter peccata: & prosternetur veritas in terra, & faciet, & prosperabitur. Et audiui vnum de sanctis loquentem, & dixit vnus sanctus alteri nescio cui loquenti, vsquequo visio, & iuge sacrificium, & peccatum desolationis quae facta est; & sanctuarium, & fortitudo conculcabitur? Et dixit ei: vsque ad vesperam & mane † duo millia

A millia trecenti: & mundabitur sanctuarium. Factum est autem cum viderem ego Daniel visionem, & quarerem intelligentiam: ecce stetit in conspectu meo quasi species viri. Et audiui vocem viri inter Vlai: & clamauit, & ait: Gabriel fac intelligere istum visionem. Et venit, & stetit iuxta vbi ego stabam: cumque venisset, pauens corruui in faciem meam, & ait ad me: Intellige fili hominis, quoniam in tempore finis complebitur visio. Cumque loqueretur ad me, collapsus sum pronus in terram: & tetigit me, & statuit me in gradu meo, dixitque mihi: Ego ostendam tibi quae futura sunt in nouissimo maledictionis: quoniam habet tempus finem suum. Aries quem vidisti habere cornua, rex Medorum est atque Persarum. Porro hircus caprarum, rex Graecorum est: & cornu grande quod erat inter oculos eius, ipse est rex primus. Quod autem fracto illo surrexerunt quatuor pro eo: quatuor reges de gente eius consurgent, sed non in fortitudine eius. Et post regnum eorum cum creuerint iniquitates, consurget rex impudens facie, & intelligens propositiones, & roborabitur fortitudo eius, sed non in viribus suis: & supra quam credi potest, vniuersa vastabit, & prosperabitur, & faciet. Et interficiet robustos, & populum sanctorum secundum voluntatem suam, & dirigetur dolus in manu eius: & cor suum magnificabit, & in copia rerum omnium occidet plurimos: et contra principem principum cōsurget, et sine manu conteretur. Et visio vespere et mane, quae dicta est, vera est: tu ergo visionem signa, quia post multos dies erit. Et ego Daniel languui, et aegrotavi per dies: cumque surrexisset, faciebam opera regis, et stupebam ad visionem, et non erat qui interpretaretur.

Inf. 9. f. 11.

D *EXPLICATVR* hoc capite altera quaedam visio, quae Danieli diuinitus contigit, duobus annis post eam, quae septimo capite commemorata est. In qua visione, Daniel vidit regem Persarum, & regem Graecorum, sub figura arietis, & hirci, inter se maxima contentione pugnantes: sed regem Graecorum praeualuisse, victo contritoque Persarum rege. Verum regis Graecorum imperium, non fuit diuturnum; mox namque eo rege defuncto, diuisum est in quatuor reges. Ex quorum vno quodam, nasciturus erat Antiochus, saeuissimus Iudaeorum hostis: cuius Daniel prouidit, & incredibilem aduersus Iudaeos crudelitatem, & fœdissimum ac miserrimum interitum. Est itaque haec visio similis priori; & quia de regnis huius mundi agit, & quia persecutionem Antiochi contra Iudaeos praemonstrat. Differt autem, quod prior visio continebat quatuor regna, haec duo tantum; & sub imaginibus diuersorum animalium. In illa, luculenter exprimebatur regnum Christi, de quo nullum in hac sit verbum. Praeterea, proprium est huius visionis, quod in ea representatur inter Darium regem Persarum, & Alexandrum regem Graecorum, futura olim, post quinquaginta & ducentos annos dimicatio. Multa item circumstantia illius persecutionis Antiochi exprimitur in hac visione, quae non fuerat in superiori exposita. Itaque licet dicere, visionem hanc fuisse maiorem quandam prioris visionis explicationem: sicut haec enucleatius declarata & distinctius

E XPLICATVR hoc capite altera quaedam visio, quae Danieli diuinitus contigit, duobus annis post eam, quae septimo capite commemorata est. In qua visione, Daniel vidit regem Persarum, & regem Graecorum, sub figura arietis, & hirci, inter se maxima contentione pugnantes: sed regem Graecorum praeualuisse, victo contritoque Persarum rege. Verum regis Graecorum imperium, non fuit diuturnum; mox namque eo rege defuncto, diuisum est in quatuor reges. Ex quorum vno quodam, nasciturus erat Antiochus, saeuissimus Iudaeorum hostis: cuius Daniel prouidit, & incredibilem aduersus Iudaeos crudelitatem, & fœdissimum ac miserrimum interitum. Est itaque haec visio similis priori; & quia de regnis huius mundi agit, & quia persecutionem Antiochi contra Iudaeos praemonstrat. Differt autem, quod prior visio continebat quatuor regna, haec duo tantum; & sub imaginibus diuersorum animalium. In illa, luculenter exprimebatur regnum Christi, de quo nullum in hac sit verbum. Praeterea, proprium est huius visionis, quod in ea representatur inter Darium regem Persarum, & Alexandrum regem Graecorum, futura olim, post quinquaginta & ducentos annos dimicatio. Multa item circumstantia illius persecutionis Antiochi exprimitur in hac visione, quae non fuerat in superiori exposita. Itaque licet dicere, visionem hanc fuisse maiorem quandam prioris visionis explicationem: sicut haec enucleatius declarata & distinctius

Etius expressa est in altera visione, facta Danieli tertio anno Cyri, quæ infra, cap. vii. decimo, describitur. Sciendum est autem, ab exordio huius capituli, usque ad finem cap. 12. & scripturam & sermonem esse Hebraicum; cum, quæ a secundo capite usque ad finem septimi, scripta sunt, sermone constant Chaldaico.

Ego Daniel, post id quod videram in principio, vidi in visione mea, cum essem in Susa castro, quod est in Aelam regione: vidi autem in visione, esse me super portam Vlai.

N Exordio prænotauit Daniel, & tempus, & locum, in quo hæc sibi visio diuinitus contigerat; quod itidem fecisse alios prophetas, libri eorum declarant. Et ipse quidem Daniel manifeste dicit, hanc fuisse visionem: sed an fuerit imaginaria an intellectualis, vel sensibilis, non indicauit.

Fuisse tamen imaginariam, non est dubitandum; quippe, similitudines arietis & hirci pugnantium inter se supra paludem Vlai, demonstratæ Danieli, sine dubitatione ulla pertinent ad visionem imaginariam. Verum hoc bifariam potest fieri; vel in vigilia, sed mente ab externis sensibus abstracta, sicut in raptu & extasi accidere solet, quales fuere visiones Ezechielis, & Ioannis in Apocalypsi: vel in somno, sicut fuit visio Nabuchodonosor, & Pharaonis. Dubium igitur est, utro modo hæc visio Danieli obtigerit. Sed credibilius est accidisse in somno, sicut Theodoretus sentit. Nam cum prior visio, præcedenti capite exposita, in somno facta sit, & hanc dicat, initio huius capituli Daniel, se habuisse post illam visionem, nec diuersum fuisse eius modum significet, videtur eo ipso insinuari, eiusdem generis & rationis fuisse visionem. Illud quoque hanc opinionem iuuat, quod extremis verbis huius capituli, Daniel inquit, se finita hac visione, languido & ægro corpore surrexisset; videlicet ex lecto, in quo, somni causa, decubuerat. Ceterum, verba illa Danielis, *quæ cum essem in Susa castro Aelamiticæ regionis, vidi me esse super portam Vlai.* quinque complicatas habent quæstiones. Primam quæstionem excitauit, Dionysius Carthusianus in extremo commentario suo super hoc octavo capite, quæ ipse confessus est fuisse sibi inexplicabile: hæc autem est, quæ ratione dicat Daniel, se cum hæc visionem habuit, fuisse in ciuitate Susa regionis Aelamiticæ: siquidem Susiana ciuitas & regio Aelamitica, non ad dominationem Babyloniorum, sed ad ditionem Persarum, ut tradunt omnes cosmographi & historici, pertinebat: Daniel autem tempore huius visionis, sub imperio erat regum Babylonis, nec ante eadem huius Baltasaris, quatuordecim post hanc visionem annis factam, in potestatem & regionem Persarum deuenit. Sed responderi potest ad hanc quæstionem dupliciter: primo, sicut respondet Theodoretus, quod dicitur fuisse Danielem in ciuitate Susa, non esse intelligendum, fuisse eum ibi secundum præsentiam corporalem, sed tantummodo secundum visionem imaginariam; ut sensus sit; videbar mihi esse in ciuitate Susa, quomodo Ezechiel & Ioannes, in spiritu & per visiones imaginarias, in remotissimis locis fuisse dicuntur. Nec sine causa visio hæc repræsentata est Danieli, quasi ipse esset in ciuitate Susa: sed quia, ut inquit Theodoretus, visio hæc præmonstrauit regnum Persarum euersum iri a rege Græcorum; vrbs autem Susorum, erat sedes regum Persarum, ibique præcipue eorum gaza erat condita; quam urbem expugnauit Alexander, omni gaza potitus: propterea, satis congruebat visioni, quæ erat de regno Persarum, ut repræsentaretur quasi facta Susis, quæ erat vrbs Persarum regia, & gazophilatium. Illud præterea responderi potest, reuera Danielem eo tempore fuisse Susis; hanc enim sententiam reddere videtur nostra translatio Latina: & id quod obijcitur, Susianam regionem non fuisse eo tempore Babylonicæ ditionis, sed Persicæ, nihil negotij est diluere: fuit enim Susiana regio, autore Strabone libro 15. in confinio Persidis & Babyloniæ: quo circa simillimum veri est, tempore Danielis, quo longe lateque prolatum fuerat Chaldæorum imperium, eam regionem sub regum Babylonis dominatu fuisse. Cosmographi autem & historici, qui Susianam prouinciam Persarum

regno

Qualis fuerit hæc visio Danielis, & an in somno, an in vigilia ipsi acciderit.

Prima quæstio, qua ratione potuit Daniel, quo tempore hæc ipsi visio contigit, versari in ciuitate Susa. Solutio quæstionis.

Theodoretus

A regno assignant, haud dubie loquuntur de regno Persarum, postquam subactis Chaldæis, multisque alijs gentibus, in amplissimam monarchiam euasit.

B Altera quæstio. Quænam fuerit ciuitas Susa, cuius & hoc loco, & alias sæpe meminuit scriptura. Strabo libro decimoquinto scribit, eam urbem fuisse conditam a Tithono patre Memnonis: sed probabilius est quod ait Diodorus libro tertio capite sexto, eam præcipua ex parte ab ipso Memnone fuisse, tempore belli Troiani, fabricatam. Cui opinioni fidem facit, quod ea vrbs diu cognominata est Memnonia, ut tradit Herodotus libro quinto, nec abnuuit Strabo, qui ait, ambitum eius urbis fuisse, centum viginti stadiorum; quibus tamen Policletus, eodem referente Strabone, alia octoginta stadia addidit. Plinius libro 6. cap. 27. a prædictis auctoribus discordans, eam urbem inquit, a Dario Hytaspis esse conditam. *Infra, est, inquit, Susiane, in qua vetus regia Persarum, Susa, a Dario Hytaspis filio condita.* Quæ sententia, nisi eam, ut plane falsam rejicere velimus, interpretatione adiuuanda est; & intelligendum, Susorum urbem non quidem ab imis fundamentis extructam esse a Dario, sed maiorem in modum ab eo communitam, amplificatam, exornatam, & condendis in ea Persicis thesauris nobilitatam. Strabo libro 15. affirmat, Susa, factam esse regiam Persarum a primo Cyro, duas ob causas: tum quod Persis ab alijs regionibus longissime remota, incommodissima tanti imperij administrationi, visa est: Susa vero, quod inter Persidem & Babylonem medio esset loco, & commodissime ex alijs imperio Persarum subiectis prouincijs, illuc conueniri posset, opportunissima ad sedem regum inibi collocandam, iudicata sunt. Tum etiam hunc honorem reges Persarum tribuere voluerunt, constantissimæ fidei, atque obedientiæ Susianorum aduersus Persas: quippe qui soli externarum gentium quæ Persarum parebant imperio, nunquam a Persis defectionem aliquam tentauerint.

C Tertia quæstio. Cum Susa vrbs fuerit amplissima & potentissima, cur eam Daniel hoc loco appellat castrum, dicens, *quæ cum essem in Susa castro.* Diuus Hieronymus hanc reddit causam; propterea, inquit, appellatur castrum, quod erat ea vrbs validissimis circummoenibus & in modum castrum tota undique munita. Illud etiam dici posset, illis verbis significari, Danielem fuisse in ciuitate Susa, sed in præcipua tamen eius parte, hoc est, in castro seu arce ciuitatis: quæ arx olim a conditore cognominata est Memnonia, & tam munimenti causa, quam conditoris & antiquitatis laude, admodum nobilis & celebris fuit. Narrat Polybius libro quinto, Molonem, cum multas ciuitates regi Antiocho Magno abstulisset, venisse Susa: & urbem quidem non difficulter cepisse; arcem vero, diu multumque tentata expugnatione, capere nunquam potuisse. Quidam, pro vocabulo illo, *castrum* vertunt ex Hebræo, *regiam seu metropolim*, ut habent in suis versionibus Pagninus & Vatablus. Quanquam tempore Danielis, necdum Susa, regum sedes constituta fuerat. Nec desunt qui tradant, quo tempore Daniel vixit, fuisse Susorum ciuitatem eo tempore perexiguam & ignobilem; omnemque eius claritatem fuisse in castro seu arce; atque ob eam causam Danielem, ut refert Iosephus, turrem quandam extruxisse mirabili structura, tantæque dignitatis & magnificentiæ, ut in ea postea reges Persarum, Medorum, & Parthorum sepeliri voluerint, eiusque turris custodia (scilicet ob Danielis memoriam) vni alicui gentis Iudæorum sacerdoti, semper demandabatur. Sed profecto, in historia eius turris lapsum esse memoria hoc loco diuum Hieronymum, manifestum est legenti Iosephum; apud quem in libro decimo antiquitatum, perspicuis verbis expressum est, eam turrim fuisse ædificatam a Daniele, non in Susa sed in Ecbatanis, quæ erat metropolis Medorum. Nam quod auctor historiæ Scholasticæ super Danielem cap. 7. tradit, eandem ciuitatem fuisse olim appellatam Ecbatana & Susa; satis apparet, ab ipso, qui chorographiæ non esset valde peritus, fuisse confectum.

E Quarta quæstio. Daniel ait Susa castrum fuisse in regione Aelam: & D. Hieronymus hoc loco affirmat, Susa fuisse metropolim Aelamiticæ regionis. Sed contra sentiunt Strabo, Iosephus, & Theodoretus, qui Susa in Persidem includunt, eiusque partem

2. quæstio, quæ fuerit ciuitas Susa.

Locus Plinius de conditore vrbs Susorum explicatus.

3. quæstio, cum Susa fuerit vrbs amplissima, cur hinc Danielem appellatur castrum.

D. Hieronymus.

Historia Scholastica.

4. quæstio, an Susa fuerit in regione Aelam.

partem faciunt. Plinius autem lib. 6. cap. 27. regionem Susianam, & Ælamiticam in duas distinguit prouincias, easque interfluo Eulæo flumine disternat. Mihi sit admodum verisimile, antiquitus omnem illam regionem quæ est infra & supra Eulæum, dictam esse Ælamiticam. Postea, crescente Susianorum claritate, factas esse duas prouincias, & intermedio Eulæo distinctas. Denique, Persis imperium obtinentibus, & vrbe Susorum, facta Persarum regia, fuisse tunc ciuitatem Susorum, & Susianam regionem, quasi partem quandam Persidis habitam. Ex hac nostra interpretatione apparet, tempore Danielis, Susan pertinuisse ad prouinciam Ælamiticam: postea, contigisse quod tradit Plinius, vt Susiana regio distingueretur ab Ælamitica: ad extremum euenisse, vt Susa tanquam pars, & metropolis ipsius Persidis haberetur, quemadmodum Strabo, Iosephus, & Theodoretus prodiderunt. Illud præterea hoc loco intelligendum est, pro eo quod in nostra uersione Latina legitur, *§ in regione Ælam*, antiquos codices Latinos, & vt quidam putant, etiam emendatiores, habere *§ in ciuitate Ælam* sic vertisse Symmachum, testis hoc loco est D. Hieronymus, qui ait ciuitatē Ælam fuisse, a qua tota regio nominata est Ælamitica, sicut a Babylone Babylonia. Certe, uocabulum Hebræum, & ciuitatem significat, & regionem, licet hoc frequentius. Si legamus *§ in ciuitate Ælam* necesse erit, per Susan castrum, non ipsam Susorum urbem, neque enim vrbs Susorum in ciuitate Ælam esse poterat; sed castrum seu arcem appellatam Susan, quæ erat in ciuitate Ælam, intelligere.

Quinta quæstio, de uarietate lectionis

Quinta quæstio super illis uerbis, *§ uidi me esse super portam Vlai*. Multiplex est loci huius lectio. Prima est, quæ habet uulgata uersio Latina, quæ item Hieronymi est. Cuius lectionis hæc est sententia, portam Vlai esse nomen cuiusdam portæ illius ciuitatis; sicut Troia & Roma multas habebat portas, diuersis nominibus appellatas. Aquila uertit *§ super ual Vlai*. Theodotio, tantum *§ super ual*; quam lectionem habet Theodoretus, licet in commentario dicat uertisse quosdam, *§ super portam*. Symmachus transtulit *§ super paludem Vlai*; Pagninus *§ super flumen Vlai*; noua translatio Vatabli, *§ super flumen Eulæum*. Quæ lectio satis congruere uidetur cum loco, & situ ciuitatis Susan, cuius arcem & templum Dianæ, illis regionibus augustissimum, circumfluit Eulæus; cuius fluminis aquam usque adeo Periarum regibus fuisse in delicijs accepimus, vt non aliam biberent, & quocumque irent, etiam in longinqua portari iuberent. Sic enim libro sexto cap. 27. scribit Plinius. *§ Susianen ab Elymaide disternat amnis Eulæus, ortus in Medis, modicoque spatio, cuniculo conditus, rursusque exortus, & per Mesobatenem lapsus, circuit arcem Susorum, ac Dianæ templum augustissimum illis gentibus; & ipse amnis in magna est ceremonia; siquidem reges non ex alio bibunt, & ob id in longinqua portant.*

Et ecce aries vnus stabat ante paludem, habens cornua excelsa, & vnum cornu excelsius altero, atque succrescens.

Cur Persarum regnū arietis sit comparatum.

Rupertus.

ARIETEM significasse regnum Medorum & Persarum, ipsemet angelus infra declarat. Cur autem regnum Persicum arietis comparatum fuerit, non est in promptu explicare. Solus interpretum Theodoretus eam reddidit rationem; quod sicut aries sua lana grauatur, & tam propter carnes, quam propter lanam neci datur: ita regnum Persarum, nimia opum abundantia & imperij magnitudine, quasi grauatum pressumque, tandem corruerit. Posset etiam illud addi, quod scribit Rupertus libro octauo de uictoria uerbi Dei cap. 30. *§ Quæstio, inquit, dignum est, cur in uisione priori, regnum Persarum per similitudinem uerū, in hac autem uisione, per similitudinem arietis signatum fuerit. Ad quod congrue responderi potest, quia causæ diuersæ, immo contrariæ regni illius fuere erga Dei populum. Causas illas, tam longe diuersas, dicere non dubitauerim, quam diuersæ sunt naturæ horum animalium, uerū & arietis: quorum alterum raptum,*

A pro, & cruore uiuit; alterum innocuum, neque sanguinem sinit, neque raptum uiuit. Præsertim est hoc discerni, si respicias regnū illud, secundum Aman, quam crudele fuerit; secundum reges, quam clementer illi populo se impenderit. Aman quippe moribus ueraciter uersus, truci furore, immani rabie, Iudæorum genus uniuersum ore aperto hians deuorare uoluit. Reges autem, maxime Assuerus, more arietis, lanis suis, id est, opibus multus, quibus regnum illud abundauit, eundem populum fouit & ditauit; nullumque dentem malignitatis infixit, sicut aries dente neminem petit: immo uitam gentis illius lætificauit, gratia reginæ Esther, & Mardochei. Sic Rupertus.

Quid autem significant duo cornua arietis, vnum excelsius altero; tres sunt interpretationes. Prima est diui Hieronymi, qui ait significari duos reges, huius imperij & monarchiæ Medorum ac Persarum conditores, Dariū Medū, & Cyrum. Hic autem, quia potentior illo fuit, multoq. latius imperiū amplificauit, propterea celsiori cornu significatur. Quam interpretationem & probat Rupertus, & pluribus uerbis in libro octauo de uictoria uerbi Dei cap. 31. hunc in modum pertractat. *§ Si quæras, inquit, cur hircus vnum tantummodo cornu habere uisus est, aries autem duo cornua; facilis patet responsio. Corpora quidem horū animalium, singula regna signare; cornua uero, eorundem regnorum reges significare. Constat autem, solū Alexandrū, & ante, & post uictos Persas, regnū Græcorū nullo imperij socio & cōsorte tenuisse. Regnū autem Persarum & Medorū, duo reges uictis Babylonijs ad tantam magnitudinem & potentiam extulerunt, Cyrus, & Darius Medus auunculus eius & Astyagis filius, quæ Græci Cyaxarē appellant. Cyrus autem, licet ætate iunior Dario, uictorij tamen & potentia, atque opibus maior est effectus: ideoque vnum cornu arietis, dicitur altero fuisse sublimius.*

Quid significet duo cornua arietis. D. Hieronymus.

Rupertus.

C Altera interpretatio est Theodoretici, qui duo cornua arietis significare ait, duas familias regum Persidis, penes quas fuit hoc imperium a Cyro usque ad Alexandrum Magnū. Prior familia fuit, Cyri, qui hoc imperium fundauit; quæ mox in filio eius Cambyse extincta est. Posterior familia fuit Darij Hystaspis; in cuius successoribus usque ad Alexandrum, Persicum imperium permansit; qui quidem fuere potentissimi atque opulentissimi; atque ob eam causam familia hæc præstantior fuit priore. Libet hic ponere uerba Theodoretici. *§ Persicum regnum, inquit, arietis simile inducitur, tanquam diuitijs suis laborans, multarumque facultatū obtinens abundantiam. Duo cornua, in ariete contemplatur: quia primus regno potitus est Cyrus, quod usque ad filium suum tantummodo Cambysen transtulit. Hoc deinde excepit Darius Hystaspis, cuius posterij, regno Persico usque ad Alexandrum Magnū potiti sunt. Duo itaque genera regum, per duo cornua significantur: & ambo quidem uidentur excelsa, sed excelsius tamē priore, posterius; amplius enim, Dario & Xerxe scepra tenentibus, regnū hoc fuit quā superioribus. Etenim Cyrus pontum Euxinum, & Asiam subegit: his Darius adiecit, Scythas Nomadas, cum alijs multis gentibus: Xerxes eius filius, Europæ quoque regni sui iugum imponere conatus est. Nam quam late patens fuerit hoc imperium sub Assuero marito Hesther, ex primo eius libri & decimo capite, liquido cognoscitur. § Hactenus ex Theodoretico.*

Theodoretus.

E Tertia interpretatio nostra est, quæ sententiæ uerborum Danielis magis uidetur inhærere, magisque cum ijs quæ angelus infra, uisionem hanc interpretatus, dixit, congruere. Arbitramur nos, duo illa cornua arietis, significasse duo huius imperij, prima, propria, & præcipua regna, Medorū uidelicet & Persarum; quorum duorum duntaxat appellatione, tam ipsum imperium, quam reges, licet plurimis alijs regnis dominarentur, nominabantur. Nam & ipsi se, & alij eos, non nisi reges Persarum & Medorum appellabant. Hoc indicauit angelus, cum uisionem bicornis arietis exponens: *§ aries, inquit, est rex Medorum & Persarum.* Et sic intelligitur, hircus cum ariete congressus, frengisse eius cornua: quoniam Alexander cum ultimo rege Dario præliatus, eum uicit, & imperiū Medorum ac Persarū ad Græcos transtulit. Neque enim uidetur eodem modo intelligi posse, Alexandrū destruxisse duo cornua, id est, Dariū Medū & Cyrum: ut diuus Hieronymus intellexit: quippe qui plus ducentis annis ante ipsū Alexandrū decesserāt: neque, duas illas familias Cyri & Darij Hystaspis, in quibus imperiū hoc re-

Y

sederat

fiderat quemadmodum interpretatus est Theodoretus. siquidem vltimus rex Persarū Darius, qui victus ab Alexandro perdidit imperium, ex neutra familia fuit, non enim quia regio esset genere, sed causa virtutis & fortitudinis, cuius præclara ediderat exēpla, Persarū suffragio ad regnū assumptus est; vt in extremo libro decimo tradit Iustinus. Licet Diodorus lib. 17. scribat, hūc Darium fuisse filiū Arsani, qui regi Ocho frater fuerat. Eum tamen Darium Strabo extremo libro 16. regiae stirpis fuisse negat.

Sequitur, *¶ vidi arietem cornibus ventilantem contra Occidentem, Aquilonem & Meridiem.* Significatur his verbis, quas partes orbis, Persæ bello appetierint & deuicerint; videlicet australem, in qua est Ægyptus, Æthiopia & Libya: aquilonarem, vbi sunt ponticae gentes: & occidentalem, hoc est insulas maris mediterranei, quod Persis est occidentale: vnde pro illo, *¶ contra Occidentem* & græce est *¶ contra mare:* maris namque mediterranei ferme insulas omnes, vel volūtaria deditio, vel bellica potentia, Persæ obtinuerunt: præsertim vero Assuerus maritus Esther, sicut in decimo capite eius libri scriptum est. Huic expositioni consona scribit Theodoretus explanando hunc locum. *¶ Omnia, inquit, Persæ sibi subiecerunt quæ ad Austrum & ad Aquilonem pertinent, etiam quæ ad Occidentem, vsque ad ipsum mare; & plurimas item insulas in seruitutem redegerunt. Statim namque cum Xerxe bellum Græcis inferente, simul contra Græcos pugnabant Cyprij, Rhodij, Samij, Lesbij, Chij, & Cyclades omnes.* Verum quod subdit Daniel *¶ & ego intelligebam* significans se tunc eam visionem intellexisse; quæstionem habet, quomodo visionem tunc intellexerit Daniel, cuius paulo post ab angelo intelligentiam petierit: & in extremo huius capitis ait, se, finita visione, surrexisse, nec inuenisse quenquam qui eam sibi visionem interpretaretur. Verum, hoc soluitur bifariam. Vel enim illud *¶ intelligebam* idem valet, quod attente visionem contemplans, auide, solite, & anxie quærebam eam intelligere. Atque hæc est Theodoreti explanatio. *¶ Hæc, inquit, contemplans, mecum ipse reputabam, quæ per hæc significarentur, ea cupiens inuenire? Vel cum diuo Hieronymo dicendum est, Danielē pariter intellexisse visionem, crassa nimirum & generali quadam cognitione; intellexit enim significari commutationem regnorum; id enim ex superiori visione quodammodo conijcere poterat: partim vero non intellexisse; non enim visionem hanc intellexit proprie, subtiliter, distincte, & enucleate, ac secundum omnes circumstantias eorum quæ in ea visione continebantur.*

Ecce hircus caprarum veniebat ab Occidente super faciem totius terræ, non tangens terram, habens cornu insigne inter oculos suos: & cucurrit ad arietem, in impetu fortitudinis suæ, et percussit eum, et comminuit duo cornua eius.

HÆC similitudo hirci congregientis cum ariete, eumque vincentis, manifestam habet significationē victoriarū Alexandri Magni de Persis: quibus triplici prælio victis, eorū ad Græcos transtulit imperium. Cōparatur hircus Alexander: quia sicut hircus ardentior, velocior, & potentior est ariete; ita fuit Alexander, Persarū regibus. Vocatur hircus caprarū, id est, princeps & dux Græcorū; quia vt aries ouium, sic hircus caprarū princeps & dux est. Nec male capris comparantur Græci; propter mobilitatem animi, & sagacitatē atque acumen ingenij. Etenim docet Plinius, capras sagacioris esse ingenij, acutioris visus, & ad motum agiliores, quam oues: nec dubiū est quin hisce rebus, Persis Græci præstiterint. Dicitur hircus venisse ab Occidēte: Alexander enim, Macedonia, quæ Persis est Occidētalī, profectus est in Asiā ad debellādos Persas. Græce est, *¶ veniens a Libya* quæ verba hanc habent sententiā; postquā Alexander primo prælio ad Granicū flumen, duces Persarū vicerat; & secundo prælio in angustijs Ciliciæ ipsum Darium cū omni exercitu prostrauerat; in Ægyptum & Libyā venit: quibus, alijsq. finitimis regionibus sub potestatem suam redactis; rursus aduersus Darium reduxit exercitum; eoque deuicto, & paulo post a suis occiso, omnem Persarum monarchiam obtinuit.

Cur Alexander Magnus cōparatus sit hircus caprarum.

Atinuit. Sublime cornu inter oculos hirci prominens, significauit singularem Alexandri solertiam ingenij, & sagacitatem, cum pari prudētia rei militaris, & animi magnitudine coniunctam. Illud autem, *¶ & non tangebatur terram* denotat, incredibilem Alexandri in conficiendis bellis & victorijs consequendis celeritatem. Verum, quia hæc quæ docuimus, magnam partem, excerpta sunt ex Theodoro; libet eius, commentarium, vt breuem, ita eruditum, hoc loco adscribere. *¶ Macedonicū regnū, inquit, sub ænigmate significatum est in hac visione Danielis; quod propter celeritatem agilitatemque, hircum appellauit; ariete enim velocior est hircus: & a Libyco ipsum uenisse dixit, quia cum Ægyptum subegisset Alexander, deinde in Persarum regiones concessit. Vicit enim Darium in Cilicia, & inde percussa Assyria, Phœnicia, & Palestina, & vrbibus partim deditio, partim vi captis, in Ægyptū venit. Deinde illo quoque regno potius, Perside occupata, maximum Persarum euertit regnum. Cornu illud insigne inter hirci oculos natum, ipsum vocat Alexandrum, propter ipsius ingenium, prudentiam, & sagacitatem. Primum autem cum Darij ducibus congressus, omne illis Asiæ regnum ademit. Deinde, cum Dario in Cilicia, ingenti cum exercitu occurrente, alterum prælium commisit; Dario in fugam verso, maxima parte exercitus caesa, & matre, vxore, ac filijs Darij captis. Postea ex Ægypto reuersus ad Babylonē, ipsum Darium occidit & regnum eius obtinuit. Duo cornua arietis, gentes sunt, penes quas erat hoc imperium, duplici nomine, Medorum & Persarum ab omnibus appellata; propter Cyrum huius imperij fundatorem, patre Medo, matreque Persa generatum. Externi quoque scriptores, has ipsas gentes, promiscue nunc Medos nunc Persas appellant. Sic Theodoretus. Qui lapsus tamen in eo est, quod dixit patrem Cyri fuisse Medū, matrem vero Persam; cum plane contra se res habeat: pater enim fuit Cambyfes Persa, mater autem Mandanes, filia Astyagis regis Medorum.*

Circa illud *¶ cum misisset in terram arietem, conculcauit eum, & nemo eum liberare eum de manibus eius,* Rupertus libro octauo de victoria verbi Dei cap. 28. ita scribit. *¶ De illo rege Dario dicere libet quam fuerit infelix eius felicitas, & miserabilis exitus; ita vt grande spectaculum factus sit omnibus; & experimentum magnum, quam instabilis sit status huius seculi, & quam infida fiducia mundi. Tribus prælijs ab Alexandro victus, a cognatis suis, aureis compedibus & cathenis in gratiam victoris vincitur, & fordido vehiculo exportatus, multisque vulneribus confossus, ab Alexandri militibus inuenitur; & perlatus ad Alexandrum, feliciter, inquit, hostem, quam cognatos propinquosque meos sortitus sum: matri quippe & liberis meis, a te hoste data vita est; mihi a cognatis erepta, quibus & vitam dedi, & regna. Hæc, propter incertam & ludicram mundanæ felicitatis aleam, commemorata sunt; quia regna mundi semper fallacia fuerunt, & sunt: verum autem est verbum, quoniam Domini est regnum, & ipse dominabitur gentium.* Hæc Rupertus. Sed Curtius libro quinto & Iustinus extremo libro vndecimo negant Darium venisse vinum in conspectum Alexandri, & nouissima illa verba, non Alexandro, sed cuidam eius militi dixisse. Idem Rupertus eiusdem libri cap. 29. ponit quæstionem, cur in priori visione, regnum Græcorum similitudine pardi; in hac vero, sub imagine hirci signatum fuerit. Non enim sine causa tam diuersa vnus & eiusdem regni figura est præmonstrata: sed ob res diuersas, visionum species diuersa est. Nam Spiritus sanctus sicut præsciuit res venturas, ita rerum venturarum sciuit congrue præeuntes accommodare figuras. Futurum quippe erat, vt regnum Græcorum, & ferinam pardi ferocitatem, & effeminatam hirci habens libidinem, sua vibraret cornua contra Altissimum, suam obfirmaret sæuitiam contra firmum diuinæ promissionis verbum. Ex sacris libris constat, quam fuerit hoc regnum ferreum, quam libidinosum, ferreum, secundum pardi sæuitiam: libidinosum, secundum hirci ferocitatem; fluxum atque incontinens, secundum immoderatum hircini sanguinis calorem. Vitijs istis tam diuersis, ferocitate & libidine, regnum Græcorum contra populum Dei laborauit; & ideo priori visione per pardum, & hac per hircum præmonstrari dignum fuit. *¶ Hactenus Rupertus.*

Theodoretus.

Rupertus sententia, quæ instabilis & fluxa sit humana felicitas.

Cur regnū Græcorum & supra pardum & hic per hircum sit figuratum.

Hircus caprarum magnus factus est nimis. cumque creuisset, fractum est cornu magnum.

quantam imperij magnitudinem, nominis terrorem, & rerum gestarum gloriam atque claritatem peruenerit Alexander; & quemadmodum, breui post occiderit; in exordio prioris libri Machabæorum, paucis quidem, sed admodum significantibus verbis, ita narratur. Alexander qui primus regnavit in Græcia, percussit Darium regem Persarum & Medorum; constituit prælia multa, obtinuit omnium munitiones, interfecit reges terræ, pertransiit usque ad fines terræ, accepit spolia multitudinis gentium: & siluit terra in conspectu eius: & congregauit virtutem & exercitum fortem nimis, & exaltatum est, & eleuatum cor eius. Post hæc decidit in lectum, & cognouit quia moreretur. Plinius item libro. 18. cap. 7. affirmat, regnante Alexandro, summam fuisse Græciæ in toto orbe potentiam, & gloriam. Dicitur, cornu illud significans Alexandrum, fuisse fractum; quo non intelligitur Alexandrum in bello occubuisse, vel ferro cæsum perijisse; siquidem is obiit, vel ex intemperie ebrietatis, quam mortis causam, amici eius inuulgauerunt: vel, quod persuasum multis est, mixto in potu veneno, necatus est: propterea igitur cornu dicitur fractum, quod Alexander robustissimo corpore, validissimis animi viribus, media iuuentute, florentissimaque ætate, præter suam omniumque opinionem, quasi violentissimo quodam telo percussus, interijt.

Sed non erit hoc loco alienum, nec legentibus hæc, non gratum, si omnem Alexandri, & vitæ, & nobiliorum rerum chronologiã, in præsentia, quasi parua in tabula adumbratã, ante oculos legentium exponamus. Natus est Alexander primo anno olympiadis centesimæ sextæ, & anno vrbis conditæ trecentesimo nonagesimo quinto, die sexto mensis Hecatombeonis; quo die deflagrauit Ephesi templum Dianæ, vaticinantibus magis, magnum eo die natum Asiæ incendium. Nō igitur recte Solinus cap. 43. auctore Cornelio Nepote, Alexandri ortum in annum trecentesimum octogesimum quintum vrbis conditæ retulit. Lapsus etiam est Orosius, qui lib. 3. cap. 7. Alexandrū anno vrbis conditæ quadringentesimo secundo, natum esse dixit. Sed miror Eusebium in chronicis: nam qui Alexandrum anno primo olympiadis centesimæ decimæ quartæ, ætatis quoque suæ trigesimo tertio, decessisse annotauerat; consentaneū fuerat, vt non in secundo anno, sed in primo olympiadis centesimæ sextæ, ortū ipsius signaret. Annos natus Alexander quindecim, à patre in disciplinam Aristoreli traditur. Quo doctore, totum quinque annis, litteris & doctrinis rege dignis perdiscendis, consumpsit. Ita scribunt Iustinus libro 12. & Laertius in Aristorele. Patre occiso, ægens vigesimum annum, principatum inijt, quemadmodum libro vndecimo tradit Iustinus. Quocirca, falso putauit Orosius libro tertio cap. 16. exorsum regnare Alexandrum, anno ætatis suæ vigesimo quarto. Anno primo regni sui, populos Illyrici, Thraciæ, & Græciæ, partim metu patris solutos, partim contemptu ætatis eius elatos, armis compescuit ac perdomuit: sic est apud Iustinum libro vndecimo. Anno secundo, primum prælium, cum ducibus Darii ad Granicum flumen inijt, victorque, Asiæ rapuit imperium: sic Diodorus scribit libro 17. Anno tertio, cum ipso Dario in angustijs Ciliciæ congressus, victo rege, magna que cum strage profligato exercitu, victor fuit. Anno quarto, venit in Phæniciam, Ægyptum, & Iudæam; quo tempore & Tyrum expugnauit, & Alexandriam condidit. Atque Hierosolymam veniens, pontificem adorauit, templumque veneratus, sacrificauit Deo: & vaticinium Danielis, quod in hoc capite continetur, de rege Græcorum euersuro imperium regis Persarum ac Medorum, tanquam ad se proprie pertineret, lætus gaudensque audiuit, sicut in libro vndecimo antiquitatum testificatur Iosephus. Fuerat autem vaticinium hoc Danielis de victoria Alexandri, ante ortum ipsius, plus ducentis annis editum. Anno quinto, vel, vt magis placet alijs, sexto, tertio prælio confluxit cum Dario, calendis Octobris; quo penitus debellato, & paulo post à suis interempto, & Asiæ imperator a suis salutatus est, & omni Persarum imperio potitus. Reliquos sex regni vitæque

Maxima, sed breuissima Alexandri Magni gloria & potentia.

Breuis chronographia vitæ, rerum gestarum, & mortis Alexandri Magni.

vitæque annos, plurimas gentes & prouincias Orientis, usque ad Gangem fluium & Indicum Oceanum, in suam potestatem redegit. Anno primo olympiadis centesimæ decimæ quartæ, Babylone, decessit. Hoc tradere de tempore obitus Alexandri omnes rerum eius scriptores, in priori libro contra Appionē Iosephus confirmat. Male igitur apud Clementem in primo libro stromatum Erathostenes notauit Alexandri obitum, in olympiade centesima duodecima. Eusebius in chronicis nobiscum sentit: sed in octauo libro de demōstratione Euangelica, vno anno ante, id est in quarto anno olympiadis decimæ tertie obitum Alexandri signauit. Omne igitur regni Alexandri tempus duodecim annis definitum est, superque aliquot mensibus; qui secundum Eusebium fuere, sex; secundum Diodorum, septem; secundum Arrianum diligentissimū & subtilissimū historiæ Alexandri scriptorē, octo. Et hoc mire congruit cū sacra chronologia, quæ initio libri prioris Machabæorū, duodecim annos regno Alexandri assignat; videlicet plenos tantū annos memorans, tacitis, qui superfuere, mensibus. Similiter Theodoretus super vndecimū caput Danielis, ait regnasse eum duodecim annis solidis. Titus Liuius, partem decimæ tertij anni pro anno numerans, in libro 45. scripsit, Alexandrum tredecim annis regnasse. Ex his palam est, deceptum esse Tertullianum, qui in libro contra Iudæos, regnasse scripsit Alexandrum decem annis: & Strabonem libro decimo quinto, atque Aulum Gellium libro 17. cap. 21. tribuētes ei vndecim annos. Nec minori in errore versatur Iustinus libro 12. qui regnum Alexandri extendit usque ad decimum quartum annum; Clemens vero Alexandrinus in primo libro stromatum, etiam usque ad decimum octauum. Vixit Alexander tres & triginta annos, vt Eusebius in chronicis, & Cicero philippica quinta prodiderunt: non tamen plenos & solidos; nam auctore Arriano, trigesimali tertij anni mensē octauum non excessit. Liqueat igitur errasse Iustinum, qui Alexandrum quatuor & triginta natum annos, humanis rebus excessisse putauit. Iustinum sequutus Rupertus in libro nono de Victoria verbi Dei cap. 14. ait, Alexandrum annos natum tres & triginta superque mensē vnum, occidisse. D. Hieronymus super caput vndecimum Danielis scribit, Alexandrum veneno perijisse, trigesimo secundo ætatis, regni autem duodecimo anno; haud dubie intelligens annum trigessimū secundum plenum & solidum, & trigessimū tertium tacens, vt imperfectum. Verum, de chronologia vitæ atque imperij regis Alexandri, ita dictum sit.

Et orta sunt quatuor cornua subter illud, per quatuor ventos cæli.

Orto Alexandro Babylone, in trigesimo secundo ætatis suæ anno vt hoc loco inquit Hieronymus: surrexerūt pro eo quatuor duces eius, qui sibi imperium diuiserunt. Ægyptum Ptolomæus Lagi filius tenuit: Macedoniam Philippus, qui & Aridæus, frater Alexandri: Syriam & Babylonem & omnia regna Orientis Seleucus Nicanor: in Asia regnauit Antigonus. Sed isti non regnauerunt in fortitudine eius, id est Alexandri: nullus enim magnitudini Alexandri potuit cœquari. Similia Hieronymo scribit Theodoretus. Verum obijci potest, qua ratione verum sit, quod ait Daniel & hoc capite 8. & superiori capite 7. quatuor futuros Alexandri in regno successores: siquidem, aut loquitur Daniel de proximis Alexandri successoribus post eius obitum; sed hos plures fuisse decem, manifestum est legenti Iustinum lib. 13. Curtiū lib. 10. Diodorū lib. 18. etiã Orosium lib. 3: aut Daniel loquitur de ijs successoribus Alexandri, quorū in posteris imperium ab ipsis susceptum, multa secula permansit: at enim, hos patet non nisi tres fuisse, Antigonū, cuius posterij regnarunt in Macedonia; Ptolomæū Lagi, cuius posterij regnū Ægypti tenuerunt; & Seleucū Nicanorē, in cuius familia & posteritate, multos annos Asiæ, Syriæ, & Orientis imperiū profedit. Sed huic obiectioni facile occurritur, si dicamus, Danielē loqui de ijs qui proxime Alexandro successerūt, qui licet plures decem vel duodecim fuerint, eorum tamen, quatuor supradicti, quasi principes erant: scilicet quibus ceteri omnes adhærebāt; & cum inter illos quatuor de imperio æmu-

An quatuor fuerint Alexandri in regno successores.

latio, & dimicatio orta est, ceteri, ad alium aliquem eorum quatuor, sese adiunxerunt. **A**

Ceterum illud grauiorem habet difficultatem, & arduam explicatu quaestionem, an isti successores Alexandri, possessionem eorum regnorum acceperint ab ipso Alexandro, qui dum viueret, desperata tamen salute, imperium suum in praecipuos amicorum & principum disperserunt: an vero ea diuisio imperij post mortem Alexandri, ab ipsismet, sortitione, vel plurium suffragijs, vel vnus alicuius iudicio ac sententia, facta sit. In hac enim quaestione, sacra historia discordare videtur ab externis scriptoribus; quippe quae in exordio prioris libri Machabaeorum tradit, Alexandrum, dum adhuc viueret, regna sua diuisisse pueris suis. At diuersum, imo contrarium externi scriptores rerum Alexandri, Iustinus, Diodorus, Curtius, Arrianus, Iosephus, quin etiam Orosius prodiderunt. Atque hanc fuisse confirmant causam tantae emulationis, tam efferatae discordiae, & tam atrocium bellorum quae inter principes Alexandri, gesta sunt; quod nemine ab Alexandro imperij haerede nominato, omnes in eius cupiditatem exarserunt, nullo, alij cuiuslibet suorum commilitonum, subijci & parere sustinente. Audi Iustinum in extremo libro 12. § Cum deficere, inquit, Alexandrum amici eius viderent, quaesierunt, quem imperij faceret haereditem: respondit § dignissimum? Hac voce veluti bellicum inter amicos cecinisset, aut malum discordiae misisset, ita omnes in emulationem confurgunt, & ambitione vulgi, tacitum fauorem militum quaerunt. Orosius autem libro tertio cap. 23. hunc in modum scribit. § Mortuo Alexandro, principes eius per quatuordecim annos imperium ipsius dilaniauerunt, & veluti optimam praedam a magno Leone prostratam, audi discerpere catuli: seque ipsos inuicem in rixam irritatos, praedae emulatione, fregerunt. § Videor mihi dupliciter hanc difficultatem posse dissoluere. Dicam enim, veram esse eam sententiam quam sequutus est scriptor prioris libri Machabaeorum; & reuera distributionem imperij in duces & amicos Alexandri, etiamnum viuentem eo, esse factam. Nam fuisse eam opinionem & antiquam, & a multis proditam, non negant, etiam qui ei contradicunt. Vnum de istis audiamus Q. Curtium in libro decimo ita scribentem. § Credidere quidam, testamento Alexandri distributas esse prouincias, sed famam eius rei, quanquam ab auctoribus tradita est, vanam esse comperimus. § At enim, debuerat Curtius rationes afferre, cur inanem & falsam esse eam opinionem arbitraretur. Adijciam alterum responsum. Dicit potest, Alexandrum regna ducibus & amicis suis partim diuisisse ante obitum, partim autem non diuisisse. Quo planius hoc intelligatur, sciendum est: sex to die quam laborare Alexander ceperat, circumstantibus amicis, cum praclusa voce loqui non posset, exemptum digito annulum dedit Perdiccae: quo iatis declarauit, se in illum omnem suam auctoritatem, & potestatem transfuisse. Verum commodius haec, verbis Iustini enarrata, intelligetur. § Sexto die, inquit Iustinus extremo libro duodecimo, praclusa voce, detractum digito annulum Perdiccae tradidit. Quae res, gli scentem amicorum eius diffensionem sedauit. Nam etsi non voce nuncupatus haeres, iudicio tamen electus esse videbatur. § Addit Curtius, libro decimo, in illo concilio ducum Alexandri, ad deliberandum de successore eius coaecto, dixisse quendam nomine Aristonum, videri sibi manifesto iudicio declarasse Alexandrum, quem vellet post mortem suam imperio suo praesere; scilicet, cui ipse annulum suum tradidisset. Quo circa videri sibi, summam imperij ad Perdiccam deferri oportere. Sed dicit Curtius non dubitauisse ceteros, quin vera ille dixisset: simulabant tamen; non aequo animo ferentes, quenquam sibi suorum commilitonum praeponi. Curtij verba ita se habent. § Tu Aristonum orsus est dicere, Alexandrum consultum, cui relinqueret regnum, voluisse optimum deligi. Iudicatum autem ab ipso optimum Perdiccae, cui annulum tradidisset. Nec enim vnum eum asseuisse morienti; sed circumferentem oculos, ex turba amicorum delegisse cui traderet. Placere igitur, summam imperij ad Perdiccam deferri. Nec dubitare, quin vera censeret. Itaque vniuersi procedere in medium Perdiccae, & regis annulum tollere iuebant? Haec Curtius. Tanta igitur potestate delata sibi ab Alexandro, prouincias, quae sub eius erant imperio, Perdiccae, ducibus, & principibus diuisit; simul ut remoueret aemulos, sic ait Iustinus libro 13. & munus imperij, beneficij

An diuisio imperij Alexandri in duces eius, eo viuentem, an post eius mortem facta sit.

Iustinus.

Orosius.

Q. Curtius.

Iustinus.

Q. Curtius.

A neficij sui faceret. Ex his autem concluditur quod intendimus. Nam si constat, & auctoritatem Alexandri in Perdiccam dato annullo esse collatam, & ab ipso diuisa esse regna ducibus Alexandri; liquet profecto, eam diuisionem dici posse quodammodo factam ab Alexandro; qui dando annulum Perdiccae, declarauit, quod ab ipso fieret, tanquam sua potestate & auctoritate voluntateque factum, haberi oportere. Atque hoc ipsum, nisi ego fallor, videtur intellexisse Rabanus, & significasse, cum explanans locum illum supra allatum ex priori libro Machabaeorum. § Alexander cum adhuc viueret, diuisit regna sua pueris suis: § diuisit inquit Rabanus, hoc est, diuidenda reliquit.

De vno autem ex eis egressum est cornu vnum modicum, & factum est grande, contra Meridiem, & contra Orientem, & contra fortitudinem.

X vno successorum Alexandri, genus, & originem duxit Antiochus Epiphanes, quem hoc loco significauit Spiritus sanctus per cornu modicum. Ille auctor generis, & imperij Asiatici atque Syriaci, quod ex ipso generatus, octauo loco tenuit Epiphanes, fuit Seleucus Nicator seu Nicanor: qui post Alexandri mortem, primo quidem creatus est summus castrorum tribunus, vt Iustinus ait libro 13. seu dux socialis & equestris agminis, vt in Syriaco tradit Appianus: deinde, eiectione Laomedonte satrapa Syriacae, victoque Antigono, totius Syriacae & Asiae vsque ad Indum flumen, obtinuit imperium, & tunc regis nomen atque insignia assumpsit, nono anno post mortem Alexandri, si credimus Sulpitio in libro secundo sacrae historiae, vel anno duodecimo, vt notauit Eusebius in chronicis. Alijs placuit, initium regni huius Seleuci signari in anno primo decimae septimae Olympiadis, scilicet, quo tempore recuperata Babylone, regium nomen & diadema sibi imposuit. Atque hinc plerique existimant regnum eius computandum. Eusebius in chronicis, duos & triginta annos regnasse eum annotauit: Appianus vero, ex quo post mortem Alexandri imperium habere cepit, annos principatus eius definiens, duos & quadraginta constituit.

D Ab initio regni huius Seleuci, annis duodecim, vel quatuordecim post mortem Alexandri, anni regni Graecorum, quorum in libris Machabaeorum frequens est commemoratio, non autem a morte ipsius Alexandri, vt multi falso putauerunt, computari debent. Hoc autem conceptis verbis docet Eusebius in chronicis; idemque confirmat in libro octauo de demonstratione Euangelica: quo loco, a primo Cyri anno, ad initium vsque imperij Seleuci vel regni Graecorum, numerat annos ducentos quadraginta octo, cum ad mortem vsque Alexandri, triginta sex & ducentos putasset annos. Ponam hic verba Eusebij, prout ea D. Hieronymus latine conuersa memorat in suo commentario, super nono capite Danielis. § Seleucus, inquit, diadema totius Syriacae & Asiae capiti suo imposuit, anno duodecimo mortis Alexandri: in quod tempus, supputantur omnes anni a Cyri imperio, ducenti quadraginta octo: ad mortem vero Alexandri, ducenti triginta sex numerantur. Ab hoc exordio imperij Seleuci, scriptura Machabaeorum, regnum Graecorum enumerat? Sic Eusebius. Ad hoc, Iosephus libri duodecimi antiquitatum capite septimo, aperte ostendit, annos regni Graecorum, a principatu Seleuci esse inchoandos: ait enim, templum Hierosolymitanum fuisse ab Antiocho Epiphane pollutum, anno, postquam Seleucus in Asia & Syria regnare cepit, centesimo quadagesimo quinto. In primo autem capite prioris libri Machabaeorum hoc ipsum euenisse traditur, anno regni Graecorum centesimo quadagesimo quinto: ex quo apparet, idem annorum regni Graecorum, & imperij Seleucidarum fuisse exordium. Eadem fuit sententia Seueri Sulpitij libro secundo sacrae historiae, & Rabani super primo capite prioris libri Machabaeorum; nec non & nostrae aetatis diligentiorum atque doctiorum chronologorum. Quid? quod eam ipsam sententiam, duobus, nec obscuris nec inualidis argumentis, confirmare possum? Etenim, si annos regni

Vnde initium regni Seleuci, quod in libris Machabaeorum appellatur regnum Graecorum, sumendum sit.

Eusebius.

Iosephus.

A gni Græcorū ordiamur a principio regni Seleuci, eosque percenseamus per eius posteriores vsque ad octauum annum Antiochi Epiphanis, quo anno templum Hierosolymitanum ab ipso violatum & pollutum est; ex annis quibus quisque eorum regum regnauit, conficiemus summam annorum centum quadraginta quinque, tot nempe, quot anni regni Græcorum ponuntur in prioris libri Machabæorum capite primo. Sin autem annos regni Græcorum putemus a morte Alexandri, ex eo tempore ad octauum annum regni Antiochi, nõ centum quadraginta quinque, sed centum quinquaginta septem, vel centum quinquaginta noue annos interfluxisse, reperiemus. Deinde Iosephus libro duodecimo antiquitatū & capite septimo, annū centesimū quadragesimū quintū regni Græcorū, quo templum, vt diximus, profanatum est ab Antiocho, incidisse ait in olympiadem centesimam quinquagesimam tertiam: quod sane verum esse non posset, si annos regni Græcorum a morte Alexandri putaremus. Mors enim Alexandri, competit in annum primum olympiadis ceterisimæ decimæ quartæ: vnde ad olympiadem centesimam quinquagesimam tertiam, fluxerūt olympiades triginta nouem, hoc est, anni centum quinquaginta sex. Cõputatio igitur annorum regni Græcorum, non a morte Alexandri, sed ab initio regni Seleucidarum, cepit exordium.

Ex his palam est, aberrasse a vero Nicolaum de Lyra, qui in suis commentarijs super primo capite prioris libri Machabæorum, contendit, annos regni Græcorum, qui sapius in illis libris recensentur, ab Alexandro Magno putari oportere. Verum, ferenda non est impudens temeritas, & temeraria impudentia Ioannis Anni; qui in suis commentarijs super Philonis libro qui inscribitur Breuiarium temporum, ausus est dicere, libros Machabæorum olim fuisse sine vlla notatione temporum; sed eos postea, adiecta temporum distinctione, a Iosepho esse corruptos, atque apocryphos redditos. Traditur enim, inquit ipse, in primo capite prioris libri, Antiochum regnare cepisse anno regni Græcorum centesimo trigesimo septimo; cum tamen luce clarius sit, primum annum Antiochi, fuisse ab Alexandro Magno, vnde regnum Græcorum procul dubio initium habuit, centesimum quinquagesimum tertium. Ecce tibi, quam arrogante fecerit Annius veræ historię & chronologię ignoratio. Si enim is legisset Iosephum, si Eusebium, si Hieronymum; si rationem temporum ab optimis auctoribus vere descriptam & explicatam cognouisset, non tam temere libros Machabæorum, sicuti eos nunc habet & publice legit Ecclesia, mendosos, & apocryphos esse pronuntiaffet. Nec solus in eo errore versatur Annius: etiam Ioannes Lucidus, Driedo, atque alij complures, ducem eum, in chronologia sane fallacē & plane cæcum, sequuti sunt.

Sed enim, querat de nobis fortasse quispiam; cum diuina scriptura in libris Machabæorum, primum regem Græcorum appellet Alexandrum Magnum, cur non ab eo potius quam a Seleuco, chronologiam regni Græcorum arcessere voluerit: cur item potius a Seleuco, quam ab Antigono, vel Ptolemæo, qui & ipsi Græci, & successores Alexandri, & clarissimi reges fuerunt, originem & rationem regni Græcorum repetendam esse duxerit: denique, cur regnum Seleucidarum, qui nõ in Græcia, sed in Asia, & Syria regnauerunt, Græcorum regnum appellauerit. Verum ad hæc, ita responderi potest. Et si Alexander primus in Græcia regnauit; quin etiam regni Græcorum ipse conditor fuit: attamen regnum eius ad posteros ipse non peruenit. Seleucus autem, & ipse multos annos regnauit, & regnum eius, longa regum successione, in familia ipsius diu permansit. Cur autem historia Machabæorum non ab Antigono, vel Ptolemæo, sed a Seleuco regnum Græcorum deducatur; in promptu ratio est. Seleucidæ namque, cum Asiæ ac Syriæ imperarent, etiam in Iudæos habuere imperiū: & quæ narrantur in libris Machabæorum, ea omnia, & ipsis Seleucidis Iudææ dominantibus; & fere cum Iudæis gesta sunt. Regnum porro Seleucidarum, licet non in Græcia, sed in Asia & Syria contineretur, quia tamē ipsi, Græci erant genere, lingua, religione, legibus, institutis, moribusque & doctrinis, propterea imperium ipsorum appellabatur regnum Græcorum.

Sed

Falsa & temeraria sententia Ioannis Anni, de libris Machabæorū.

Tres questiones: prima, cur chronologia regni Græcorum, in scriptura non sumat initium ab Alexandro: 2. cur ducatur a rege Seleuco: 3. cur regnum Seleucidarū appellatur regnū Græcorum. Solutio questionum.

A Sed reuertamur ad Antiochum Epiphanem, cuius causa, superiora a nobis explicata sunt. Hic a primo illo Seleuco genus & originem ducens, octauus fuit rex Syriæ. Etenim, primus rex fuit Seleucus Nicanor, qui regnauit triginta duobus annis: secundus rex fuit Antiochus Soter, qui Eusebio, regnauit annis decem & nouem; Sulpitio viginti & vnū: tertius, Antiochus Theos, annis quindecim: quartus, Seleucus Callinicus, secundum Eusebium, annis viginti; secundum Sulpitium vnū & viginti: quintus, Seleucus Ceraunus, secundum Eusebium & Sulpitium, annis tribus; secundum Appianum, duobus: sextus, Antiochus Magnus, qui Eusebio & Appiano triginta sex, Sulpitio, triginta septem regnauit annis: septimus, Seleucus Philopater, cui Iosephus libro 12. antiquit. tribuit annos septem; Eusebius autem, Appianus, & Sulpitius, annos duodecim: alij placet eū regnasse annis vndecim: octauus Antiochus Epiphanes, hoc est, nobilis seu illustris, ob res plurimas prospere gestas eo cognomento appellatus. Hic filius fuit Antiochi magni, & Seleuci Philopatros frater minor natu. Nam quod hoc loco scriptum D. Hieronymus, fuisse eum Seleuci Philopatros filium; haud dubie hoc ipsi per obliuionem, vel per incogitantiam excidit. Dicitur hic rex in hac visione Danielis, *§ cornu modicum* quia erat secundus natu filiorū Antiochi, ad quem regni hæreditas non pertinebat, & diu Romæ priuatus vixit, pro patre Romanis datus obses, vt traditur initio prioris libri Machabæorum, & a Iustino libro 34. Cœpit regnare anno regni Græcorum, id est, Seleucidarum, centesimo trigesimo septimo, & ab obitu Alexandri, circiter centesimo quinquagesimo; eiecit filio fratris, legitimo regni hærede, per fraudem & per vim regnum inuadens. Multa gessit bella, vt inquit hoc capite Daniel: ad Orientem, cum Artaxam regem Armeniæ deuicit; & res nouas in Perside molientes compressit: ad Meridiem, quia profligato rege Ægypti cum exercitu, captaque regni magna parte, Alexandriam obsedit, & sine dubio obtinisset regnum, nisi iussu Romanorum soluere obsidionem & Ægypto decedere coactus esset. Tunc ardens ira, omnem vim indignationis & furoris, in Iudæos conuertit atque effudit.

Anno igitur regni Græcorum centesimo quadragesimo tertio, veniens Hierosolyma, omnibus diuitijs, ornamentis, bonisque eam urbem spoliavit. Biennio post, iterū direpta vrbe, omnibusque templi ornamentis & instrumentis ablati, omnium sacrificiorum & ceremoniarum legis Mosaiçæ vsu Iudæis interdixit statuit in templo simulacrum Iouis Olympij, & ab eo templum illud in posterum nominari iussit. Super altari holocaustorum, carnes suillas mactari præcepit: prohibuit circumcisionem; sacros libros combussit: Iudæos ad vnā Græcorum religionem amplectendam colendamque compulit. Quapropter dicitur hoc capite *§ præualuisse contra fortitudinem cæli, & principem fortitudinis*: id est, vsque ad filios Israel, inquit Hieronymus, qui angelorum vallabantur auxilio; vel, vt interpretatur Theodoretus, contra ipsum rerum omnium auctorem Deum; cui & populus Israel, & ipsum templum erat dicatum, incredibili furore & insania cõcitratus & erectus est. *§ Deiecit de stellis cæli eisque conculcauit*: id est secundum Hieronymum & Theodoretum, plurimos Iudæorum, nobilitate, doctrina, & pietate illustres, terrore minarū & tormentorū, de obseruatione legis Mosaiçæ deiecit, & idololatriæ subiecit; stellas ipsos vocat Daniel, propter claritatē generis & splendorem pietatis; vel quia semen Abrahæ stellis a Deo in libro Genesios capite decimo quinto fuerat comparatum. Vel aliter possunt hæc intelligi, de viris sanctis, quos Antiochus, non spiritualiter, sed corporaliter deiecit & conculcauit, acerbissimis cruciatibus eos necando; sicut de venerabili sene Eleazaro, septemque pueris, & eorum matre, posterioris libri Machabæorum narrat historia. Nec vero suis viribus, sed propter Iudæorum peccata in tantum præualuit Antiochus, sicut in eodē libro secundo traditur. Omne huius persecutionis tempus, durauit ab anno regni Græcorum centesimo quadragesimo tertio, vsque ad centesimum quadragesimum octauum. Profanatio tamen & pollutio templi, ab anno centesimo quadragesimo quinto mansit, vsque ad centesimum quadragesimum octauum. Tunc a Iuda Machabæo, templum repurgatum & rite renouatum est, posita lege, vt in posterum eius rei memoria

Chronologia generis & rerum gestarum Antiochi Epiphanis.

D. Hieronymus.

Cur, cornu modicum dicitur sit rex Epiphanes.

Quadiu regnauerit Antiochus Epiphanes.

memoria, mense nono per singulos annos celebraretur, qui dies festi, appellabantur Encanioru quoru mentione fecit Ioannes in septimo capite historiae Euangelicae. Regnauit Antiochus, secundum Eusebiu, & Sulpitiu, & Hieronymu, super cap. 11. Danielis, annis vndecim: sed videtur regnasse tredecim: siquidem inuit regnum anno centesimo trigesimo septimo regni Graecorum; obijt vero, anno centesimo quadagesimo nono. Vtrumque proditum & testatum est, in primo & sexto capite prioris libri Machabaeorum. Veru, vndecim fuere anni solidi & integri, exclusis duobus, primo & ultimo, imperfectis, nec omnino completis. Mendose legitur apud Appianum, regnasse eum duobus annis. In posteriori libro Machabaeorum cap. vndecimo, reperitur Antiochus in anno regni Graecorum centesimo quadagesimo octauo, iam e viuis excessisse. Sed vel prior liber Machabaeorum notare voluit quadagesimu nonum annum, etiam si non esset completus: posterior autem liber, annum quadagesimu octauum, quia erat iam exactus, tantummodo signare voluit: vel, in priori libro, numerantur anni regni Graecorum, more Iudaico, annos incipiendo a mense Nisan: in posteriori autem libro, putantur ijdem anni more Chaldaico & Syriaco, hoc est, sumpto eorum principio, a mense Elul.

Iosephus de persequutione Antiochi.

Sed quae docuimus de rebus gestis Antiochi, & de malis, quibus ab eo Iudaei vehementer sunt afflicti, ea, quo planius & vberius cognoscantur, visum est lectori hoc loco repraesentare quae Iosephus earundem rerum historiam scribens, in lib. 12. antiquitatum prodidit: sic autem est apud Iosephum, Reuersus ab Aegypto, quam metu Romanorum reliquerat, Antiochus; Hierosolyma mouit exercitum; ingressus in eam centesimo quadagesimo tertio anno, ex quo primum ad Seleuci familiam Syriae regnum deuenit. Deinde, commemoratis malis & calamitatibus, quibus tunc Iudaei a rege percussi & contriti sunt; cap. vndecimo ita scribit. Integro triennio desertum fuit templum, post factam ab Antiocho profanationem. Ea enim incidit in annu centesimum quadagesimum quintum, & diem Apellae mensis vigesimum quintu, in olympiadem vero, centesimam quinquagesimam tertiam. Renouatum est autem eadem die, anno centesimo quadagesimo octauo, & olympiade centesima quinquagesima quarta. Praedixerat autem eam desolationem Daniel, ante annos quadringentos octo, diserte dicens, a Macedonibus profanandum. Haec autem praedictio Danielis continetur in hoc octauo capite libri eius: ab anno autem tertio Baltasaris, quo ea visio contigit Danieli, qui annus competit quinquagesimae primae, olympiadi, usque ad centesimam quinquagesimam tertiam olympiadem, quadringenti octo anni numerantur. Pergit Iosephus. Celebrant autem Iudas priscamque religionem, Iudaeorum animos compleuit, maxime quod ea felicitas insperato illis obtigerat: ut lex lata sit ad posteros, quae iuberet quotannis hoc festum, cum ceremonijs templi, per octo dies celebrari. Et ex eo tempore, mos hic apud nostros obtinuit, vocamusque hanc festiuitatem, luminum, opinor ideo, quod ex insperato nobis illuxerit tanta felicitas. Hactenus ex Iosepho pauca haec commemorata sunt; quae non nihil lucis huic Danielis vaticinio de rege Antiocho, afferre posse videbantur.

Et audiui vnum de sanctis loquentem: & dixit vnus sanctus alteri ne scio cui loquenti, &c. *Es paulo infra* Audiui vocem viri inter Vlaj: & clamauit, & ait, Gabriel fac intelligere istum visionem.

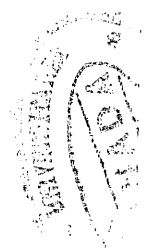

Vnic locum explanans diuus Hieronymus ita scribit, Pro altero nescio quo, quod Symmachus interpretatus est *in uere* que nos sequenti sumus; Aquila & Theodotio, & Septuaginta, *φύμωνι*, ipsum uerbu Hebraicum posuerunt. Nomen ergo angeli tacens, vnum quemlibet de angelis indicauit. Theodoretus hunc ipsum locum tractans, quod est, inquit, He:

Hebraicae phelmoni, Graece significat quendam: idque testatur Syrorum lingua Hebraeae affinis. Perspicuum igitur est, Danielelem uidisse angelos inter se colloquentes, ac discere cupientes, quantum futurum esset desolationis templi, ac tyrannicae illius persecutionis tempus.

Ex hoc loco Danielis intelligitur, ueram esse, & sacris litteris conuenientem Dionysij doctrinam, de mutua angelorum locutione; & quod angeloru alij multa discant ab alijs; & inferiores purgantur, illuminentur, & perficiantur a superioribus; & quod angelorum dispar sit auctoritas, & potentia, sicut docet hic locus. Nam vnus angelus, quem Hebraei, teste Hieronymo, putant fuisse Michaellem, mandat Gabrieli, ut hanc Danieli uisionem exponat. Et quia superiores angeli non solent mitti ad obeunda externa ministeria (propria uero angelorum nomina, auctore D. Gregorio, ab externo aliquo munere & officio, quo funguntur angeli, sumuntur) ideo nomen illius angeli superioris, non est expressum, & Danieli fuit incognitum. Gregorius quidem certe homilia in Euangelia 34. hunc in modum scribit. Priuatis etiam nominibus angeli censentur, ut per ea uocabula signetur, in operatione quid ipsi valeant. Non enim in illa beatoru ciuitate, quam de uisione omnipotentis Dei, plena scientia perficit, propterea propria nomina sortiuntur angeli, quia sine proprijs nominibus eorum personae sciri non possent; sed cum ad nos aliquid ministraturi ueniunt, apud nos etiam nomina a ministerijs trahunt. Michael naque significat *quis ut Deus*; Diabolus enim, qui Deo per superbiam similis esse concupiuit, dum in fine mundi in sua uirtute relinquetur, cum Michael archangelo, per Ioannem in Apocalypsi capite duodecimo, praeliaturus perhibetur: ut qui se ad Dei similitudinem superbus extulerat, per Michaelē peremptus, discat, quia ad Dei similitudinem per superbiam nullus ascendat. Gabriel significat fortitudinem Dei, ideoque ad Mariam mittitur, illum nunciaturus, qui ad debellandas aereas potestates humilis apparere dignatus est. Raphael quoque interpretatur medicina Dei; quia uidelicet, dum Tobiae oculos quasi per officium curationis tetigit, caecitatis eius tenebras terfit. Qui ergo ad curandum mittitur, dignum fuit ut Dei medicina uocetur. Horum similia, cum in commentario huius loci, ante Gregorium scripserit D. Hieronymus, satis credibile est, ex Hieronymo totum hunc locum accepisse Gregoriu. Quoniam de praelijs, reguque certaminibus, & regnorum successibus, ait Hieronymus, haec erat visio; Gabriel qui praepositus est praelijs, officio interpretandi uisionem destinatur. Gabriel enim in linguam nostram uertitur, fortitudo, uel robustus Dei. Vnde quo tempore nasciturus erat Dominus, & indicturus bellum demonibus, ac de mundo triumphaturus, mittitur Gabriel ad Zachariam & Mariam. Vbicumque uero medicina & sanatio necessaria est, Raphael mittitur, qui interpretatur curatio, uel medicina Dei; hoc uidelicet, nominis interpretatione significante, quod in Deo uera sit medicina. Porro ubi populo prospera promittuntur, & propitiatio, & expiatio necessaria est, Michael dirigitur, qui interpretatur, quis sicut Deus: ut scilicet intelligatur, quia propitiatione uel expiatione nullus possit asferre, nisi Deus. Haec D. Hieronymus. Liqueat igitur ex hoc loco Danielis, & illo altero Zachariae cap. 2. in quo sic est, *Angelus qui loquebatur in me, egrediebatur: & alius angelus egrediebatur in occursum eius; & dixit, curre & loquere ad puerum istum*. Liqueat inquam, ex his atque alijs similibus scripturae locis, & uerissimam esse doctrinam Dionysij, de hierarchijs & ordinibus angelorum; & falsos esse, qui ei doctrinae non consentientes, omnes angelos & beatos, a solo Deo proxime omnia doceri & illuminari censuerunt.

De causano minui, quibus angeli i scriptura appellatur diui Gregorii sententia.

D. Hieronymus

B

C

D

E

Et dixit ei, usque ad uesperam & mane, dies duo millia trecenti, & mundabitur sanctuarium.

Is uerbis declaratur tempus, quo duratura erat uexatio & afflictio Iudaeorum ab Antiocho profecta: durauit nempe, ab initio, postquam Antiochus ueniens in Iudaeam coepit affligere Iudaeos, usque ad id temporis, quo Iudas Machabeus

Machabæus profligatis ducibus & exercitibus Antiochi, & suos ciues in libertatem vindicauit; & templum, quod sacrilege spoliatum, profanatum & pollutum fuerat, rite purgauit, renouauit, atque exornauit, durauit inquam, dies duo millia & trecentos; hoc est sex annos & tres menses, præterque viginti dies. Prior tamen liber Machabæorum, tempus totius huius calamitatis sex duntaxat annis definiuit; ab anno videlicet regni Græcorum centesimo quadragesimo tertio, vsque ad centesimum quadragesimum octauum. Quanquam tempus profanationis templi, vsque ad eius renouationem, tribus integris annis præcise circumscriptum fuit. Atq. hæc ex primò & quarto capite prioris libri Machabæorum plenius planiusque cognosci possunt.

Quid significet vesperæ, & mane.

Illorum autem verborum § vsque ad vesperam & mane, duo millia trecenti dies § est duplex interpretatio. Vna est Theodoretii, per vesperam, intelligentis initiū calamitatis; per mane, eiusdē calamitatis finē: quemadmodū Dauid quodā loco dixit; § ad vesperam demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia. Solet enim plerumque scriptura, res tristes & calamitosas, nomine vesperæ, noctis, & tenebrarum exprimere; contra vero res lætas & prosperas, vocabulis mane, diei, & lucis efferre. Altera interpretatio simplicior & planior, ob idq. mihi quidē probabilior eorū est, qui per vesperam & mane, designari putant integrū diē naturalē, cuius partes sunt, nox & dies artificialis. Moses enim in exordio libri Genesios dixit, § factum est vespere & mane dies vnus; per vesperā quæ est terminus diei artificialis, denotatur dies ipsa artificialis, tanquā ex suo termino: per mane autem, quod noctem finit, designatur ipsa nox. Voluit igitur significare Daniel, per vesperam & mane, dies qui numerantur in hac computatione, non artificiales, exclusis noctibus; sed naturales, qui diem simul & noctem continent, intelligi oportere. Sed profecto, quotiescumque tam sacra quam profana historia, in computatione temporum numerat vel computat dies simpliciter & præcise, semper loquitur de diebus naturalibus. Quapropter superuacaneum videbatur ad naturalis diei determinationem, præmittere illud, § vsque ad vesperam & mane, duo millia trecenti dies § Est igitur admodum verisimile, illud vocabulum, § dies § superuacaneæ ab aliquo esse adiectum; & Daniele præcise ita scripsisse, § vsque ad vesperam & mane, duo millia trecenti: § ut illud § vespera & mane § sit periphralis diei naturalis, subobscura quidem, nec vulgo vsitata, sed consuetudini prophetarum non aliena, & ex Mosis doctrina non difficilis intellectu. Nimirum, Louanienses in annotationibus quas in editionem vulgaram totius scripturæ nuper ediderunt, hoc loco admovent, in multis & antiquis codicibus, illud vocabulum, § dies § nequaquam reperiri.

Excucitur & emendatur locus incōmentario D. Hieronymi mendosus.

Libet hic adscribere commentarium D. Hieronymi super his verbis: quippe, non nihil super eo lectorem monere habeo. Ita scribit Hieronymus. § Legamus Machabæorum libros, & Iosephi historiam, ibique scriptum reperiemus, centesimo quadragesimo tertio anno a Seleuco, qui primus regnavit in Syria post Alexandrum, ingressum Antiochum Hierosolymam, & vniuersa vastasse: reuersumque anno tertio, in templo posuisse statuam Iouis, & vsque ad Iudam Machabæum, id est vsque ad annū centesimū quadragesimum octauum, per annos vastitatis Hierusalem sex, contaminationis autem templi tres, duo millia trecentos dies & tres menses esse completos; post quos templum purgatū est. Quidam pro duobus millibus trecentis, duo millia ducentos legunt, ne sex anni & tres menses superesse videātur. Vespere autem & mane, successionem diei noctisque significat. § Sic D. Hieronymus. Sed profecto, quin mendose legatur hic locus, nequaquam dubitandum est. Nam in illis verbis, § duo millia trecentos dies & tres menses esse completos. § illud, § & tres menses § falsam reddit sententiam; cum Daniel totum illud tempus Antiochiæ persecutionis, bis mille & trecentis tantum diebus definiat. Quo circa illud, § & tres menses § vel tanquam omnino vacans, inde extrudendum est: vel loco mouendum, iungendumque cum eo quod antecessit de sex annis vastitatis Hierusalem: ut ita legamus § per annos vastitatis Hierusalem sex, & tres menses; contaminationis vero templi, tres annos, duo millia & trecentos dies esse completos; post quos templum purgatū est. § Quod autē postea subdit Hieronymus, quosdam, pro bis mille trecentis diebus, legisse bis mille & du.

& ducentos; propterea existimandum est sic eos legere maluisse, ut his verbis Danielis non plures sex annis significarentur; & sententia Danielis conueniret cum historia prioris libri Machabæorum, quæ docet tempus illius persecutionis, durasse ab anno regni Græcorum centesimo quadragesimo tertio, vsque ad centesimum quadragesimum octauum.

At enim vero, siue legatur ut illi voluerunt, siue ut nunc est in omnibus libris, difficillimum sane locus hic habet explicatum. Etenim tempus huius persecutionis, determinatum in priori libro Machabæorum, ab anno centesimo quadragesimo tertio vsque ad annum centesimum quadragesimum octauum, non potuit esse longius sex annis integris, nulloque modo sex annos solidos excedere potuit. At bis mille & trecenti dies, quibus hoc loco Daniel spatium illius persecutionis circumscribit, continent sex annos, tres menses diesque viginti. Quid ergo dicendum est? Equidem nihil adhuc inuenire potui ad hunc nodum exoluendum, quod mihi animum expleret. Dicam tamen, ne nihil dicam: fortasse Daniele hoc numero bis mille trecentorum dierum, ita designasse tempus Antiochiæ persecutionis, ut eius terminum non poneret in purgatione & renouatione templi, sed eam extenderet vsque ad mortem Antiochi, quæ, ut narratur in priori libro Machabæorum, competit anno regni Græcorum centesimo quadragesimo nono. Nam etsi post renouationem templi, nihil passos ab Antiocho Iudæos legamus; dum tamen ille sæuissimus Iudæorum hostis vixit, sterisse persecutionem eius aduersus Iudæos, vere dici potest. Præsertim vero, cum ex nono capite posterioris libri Machabæorum constet, quo tempore Antiochus mortuus est, eo tempore fuisse eum ferocissimo & sæuissimo animo aduersus Iudæos; nec nisi extrema mala atque immanem crudelitatem contra ipsos anhelasse. Verum, officit huic intelligentiæ, quod Daniel videtur terminasse hoc tempus, mundatione templi; ait enim § vsque ad vesperam & mane duo millia trecenti, & mundabitur sanctuarium § quasi dicat, transactis bis mille trecentisque diebus, mundatum iri sanctuarium, id est, templum quod fuerat ab Antiocho violatum & pollutum. Sed non cogimur sic interpretari aut intelligere ea verba: non enim significat Daniel mundationem templi terminum fore eius temporis: sed in decursu eius temporis, ac sane prope finem, futuram templi renouationem: quam ideo præcipue commemorare voluit, quod ea res futura erat Iudæis maxime fausta, lætabilis, & gloriosa: & quod post eam, nihil mali essent Iudæi ab Antiocho perpeffuri.

Questio, An hæc Danielis sententia de duratione Antiochiæ persecutionis Iudæorum, pugnet cum alio loco scripturæ, qui est in priori libro Machabæorum.

Et sine manu conteretur.

HIS verbis denotatur mors Antiochi. Illud autem § sine manu conteretur § significat, eum sine manu hominis, hoc est, non ab homine vulneratum & cæsum, sed inuisibili manu Dei, scelera eius vindicantis, partim lethali quodam animi mœrore & læguore, partim acerbissimo & scedissimo corporis morbo percussum, impuram & scelestam animam exhalaturum.

Verum mors Antiochi, magnam habet in diuinis litteris difficultatem. Etenim, in tribus locis historiæ Machabæorum, hoc est in sexto capite prioris libri, & in primo capite libri posterioris, atque in eiusdem libri capite nono ita narratur mors Antiochi, ut de ea non modo diuersa, sed etiam contraria dici videantur. Age igitur, primo narrationem mortis Antiochi quæ describitur in sexto capite prioris libri, cum ea quæ traditur in capite nono libri posterioris, componamus, atque conferamus. Principio, similiter dicitur in vtroque loco, Antiochum spoliare voluisse urbem quandam Persidis; & quod in ea erat templum, Z argento,

Disputatio de morte regis Antiochi Epiphaniis. Quod fuerit templum quod Antiochus spoliare voluit; & in qua vrbe fuit illud templum.

argento, auro, alijsque multis rebus pretiosissimis inibi relictis ab Alexandro Magno refertissimum. Quod fuerit illud templum, neutro in loco exprimitur. Sed fuisse templum Dianæ, confirmat Iosephus libro 12. antiquitatum, auctoritate Polybij, & Hieronymus super vndecimo capite Danielis, præter Polybium, etiam Diodorum Siculum & Porphyrium testes adducit. Non igitur audiendus est Apianus, qui in Syriaco, Antiochum scribit, spoliavisse templum Elymæ Veneris: nam nec templum spoliavit, sed spoliare voluit, & incaustum tentavit; nec Veneris fuit templum, sed Dianæ: indicat enim Plinius libro sexto capite vigesimo septimo, in illis regionibus templum Dianæ fuisse augustissimum. De nomine civitatis, videtur nonnihil differre in utroque loco: nam in sexto capite prioris libri, nominatur Elymais vrbs Persidis: in posteriori autem libro, dicitur Persopolis, vrbs quondam clarissima, & Persidis caput. Verum, nisi me fallit animus, credo equidem, vocabulo illo, *Persepolis* non significari vnam illam urbem quæ proprie dicta est Persopolis; sed generatim significari urbem quandam Persidis. Non sum nescius, fuisse quondam Persopolim, stante Persarum imperio ditissimam & florentissimam: sed eandem urbem scio, non modo non esse conservatam ab Alexandro, aut etiam pretiosis muneribus & ornamentis completam, sed penitus ab eo spoliatam, ablatis inde centum & viginti millibus talentorum: nec tantum fuisse direptam, sed etiam concrematam. Audiat lector, quid Q. Curtius libro quinto de miserabili eius vrbs incendio scriptum reliquerit. Ex pellicibus, inquit, vna, Thais, & ipsa temulenta, maximam apud omnes Græcos initurum gratiam Alexandrum affirmat, si regiam Persarum iussisset incendi: expectare hoc eos, quorum vrbes Barbari deleissent. Ebrio scorto, de tanta re ferente sententiam, vnus & alter, & ipsi mero onerati, assentiunt. Rex quoque fuit avidior quam patientior. Quin igitur vlciscimur Græciam? & vrbi faces subdimus? omnes incaluerant mero. Itaque surgunt temulenti ad incendendam urbem, cui armati pepercerant. Primus rex ignem regie iniecit: tum conuiuæ & ministri, pellicesque. Multa cedro ædificata erat regia, quæ celeriter igne concepto, late fudit incendium. Hunc exitum habuit regia totius Orientis; vnde tot gentes ante iura petebant, patria tot regum, vnicus quondam Græciæ terror, molita decem millium navium classem, & exercitus, quibus Europa inundata est, contabulato mari molibus, perfossisque montibus, in quorum specus fretum immissum est. Ac ne longa quidem ætate, quæ excidium eius sequuta est, resurrexit. Alias vrbes habuere Macedonum reges, quas nunc habent Parthi; huius vestigium, non inueniretur, nisi Araxes amnis ostenderet: haud procul mœnibus fluxerat, inde urbem fuisse viginti stadijs distantem, credunt magis quam sciunt accolæ. Pudebat Macedones, tam claram urbem a commessabundo rege deletam esse? Hacrenus Curtius. Liqueat igitur, urbem quam Antiochus spoliare voluit, non fuisse eam quæ olim proprie dicta est Persopolis. Illam enim Alexander, ut sacra historia tradit, plurimis & quantivis pretij donis impleuerat: hanc penitus dispoliatam, sic incendio deleuit, ut vix ullum tantæ urbis apud posteros, usque ad Curtij ætatem, vestigium extaret. Ecqua igitur fuit urbs? Prior liber Machabæorum capite sexto nominat Elymida. Equidem opinor fuisse Susa; nam urbem Susorum fuisse apud Persas nobilissimam, a cosmographis pariter atque historicis proditum est. Hanc fuisse antiquitus habitam provincie Elymaticæ, ostendit Daniel in exordio huius capituli octavi cum dixit, se fuisse in Susa quæ est in regione Ælam: qua de re multa disseruimus supra, cum eum locum interpretati sumus. Ut putem fuisse Susa, ducor ea coniectura, quod templum Dianæ, quod Antiochus dispoliare voluit, inibi fuisse testatur Plinius libro. 6. cap. 27. *Eulæus*, inquit, fluuius, circuit arcem Susorum, & templum Dianæ, quod est illis regionibus augustissimum.

Cetera, in vtriusque loci narratione planiora sunt. Nam, & si videantur quædam in speciem diuersa; possunt ea tamen ad eandem sententiam facile

Q. Curtius
de incendio
civitatis
Persepolis.

- A** lime reduci. In priori libro Machabæorum scriptum est, nuntium cladis acceptæ in Iudæa, perlatum esse ad Antiochum in Persidem: in posteriori autem libro proditum est, eiusmodi nuntium accepisse Antiochum, cum esset circa Ecbarana. Verum ita se res habuit: nuntius recta iuit in Persidem, publica enim fama erat, in Perside versari Antiochum: sed eum inde præcipiti turpique fuga elapsum, & in Mediam digressum, offendit nuntius circa Ecbarana, quæ vrbs caput erat Mediæ: cum haberet in animo Antiochus, sicut priori libro significatur, reuerti Babylonem. Nomen loci in quo mortem obiit Antiochus, siletur utroque in loco. Porphyrius, ut refert Hieronymus super vndecimo capite Danielis, affirmat eum in Tabes oppido Persidis esse mortuum. Atqui, perspicuis verbis historia Machabæorum docet, eum, cum fugisset ex Perside, incidisse in morbum, ex quo breui post interijt. Sed Porphyrium, in historia regis Antiochi, multa, vel mali-tiose, vel inscienter esse mentitum, diuus Hieronymus super septimo & vndecimo capite Danielis, manifestis conuincit argumentis. De loco mortis Antiochi, hoc tantum in posterioris libri Machabæorum capite nono legitur. *Igitur homicida & blasphemus, pessime percussus, & ut ipse alios tractauerat, peregre in montibus miserabili obitu vita functus est.* Ex quo loco coniecturam capio, eum ex morbo interijisse in montibus Mediæ, vicinioribus vrbi Ecbaranorum: videlicet eo loco, vel non inde procul, vbi cladis & stragis ducum atque exercituum suorum, quos reliquerat aduersus Iudæos, nuntium accepit. Nec vero illud, negotium lectori faceilere debet, quod in priori libro dicitur, Antiochum ex magna tristitia & mœrore animi, scilicet ob duplex infortunium quod sibi tam in Perside quam in Iudæa contigerat, incidisse in morbum, ex quo is mox periijt: in posteriori autem libro traditur, percussum esse a Deo insanabili & inuisibili plaga; eoque de curru lapsa, grauissima corporis collisione membra esse vexata; correptum præterea esse diro viscerum dolore, ita ut de corpore eius, vermes scaturirent, ac viuens in doloribus, carnes eius effluerent, tantusque foetor e corpore eius essaret, ut nec alij, nec ipsemet eum foetorem amplius ferre posset. Hæc igitur de causa mortis eius, varie quidem, sed non contrarie narrantur in vtroque loco. Etenim, primum ingenti animi mœrore affectus est; qui magna fuit etiam causa consequentis morbi. Et vtrumque quidem illi propter scelera eius & mala quibus Iudæos afflixerat, a Deo inflictum est. Itaque quod prior liber breuiter & inuolute dixit, hoc ipsum in posteriori libro, distinctius & enucleatius exponitur; & simul occasio, atque genus morbi quo periijt, discrete explicatur. Nulla igitur inter narrationem mortis Antiochi, quæ ponitur in nono capite posterioris libri, & quæ traditur in capite sexto prioris libri, repugnantia est, si vtrumque locum subtiliter & diligenter expendamus.

- C** sequitur ut tertium de Antiochi morte locum, qui est in principio posterioris libri Machabæorum, deinceps explicemus: spissum sane opus. Tanta enim inter hunc locum & duos alios quos modo tractauimus, videtur esse narrationis diaphonia, ut, aut non de eodem rege scribi, aut si de eodem, quædam certe non modo diuersa, sed etiam plane contraria de eo tradi videantur. Itaque locus hic maiorem in modum ingenia doctorum hominum exercuit & vexauit; alijs aliud, quo tam implicatum nodum exoluerent, commentantibus. Nec quisquam, opinor, fuit, qui vel alijs omnino, vel etiam sibi ipse satisfecerit. Sed videamus quid alij ad hanc difficultatem expediendam attulerint. Est autem in eo difficultas vel maxima, quod Antiochum, quem in sexto capite prioris libri Machabæorum, & in nono capite posterioris libri proditum est, frustra tentata vrbs cuiusdam & templi direptione, magno quidem cum periculo, sed saluum tamen fugisse ex Perside, & postea ex morbo interijisse: hunc ipsum dico Antiochum, traditur in primo capite posterioris libri Machabæorum, cum templum Nanæ spoliare voluisset, per dolum à sacerdotibus ibi conclusum, lapidibusque percussum cecidisse. Videtur igitur manifesta esse inter hunc & alios locos de Antiochi morte repugnantia. Nicolaus de Lyra, & Dionysius Carthusianus explanando hunc locum posterioris libri Machabæorum, opinantur diuersos

Z 2 fuisse

Locus in
quo Antio-
chus mor-
tuus est.

Porphyrius
in historia
regis Antio-
chi, multa
est mentitus

De genere
mortis An-
tiochi Epi-
phanis.

Quis fuerit
rex Antio-
chus, cuius
mors in pri-
mo capite
posterioris
libri Macha-
bæorum de-
scribitur.

fuisse Antiochos, quorum mors tam diuerso modo narratur: & in sexto quidem capi-
te prioris libri, nonoque posterioris, commemorari mortem Antiochi Epiphane: in
hoc autem loco, Antiochi Magni, qui pater illius fuit, interitum describit, voluit au-
tem Antiochus Magnus compilare templum Beli, ut scribit Strabo libro 16. vel, ut re-
fert Iustinus libro 32. Dindymæ, siue, ut habet alia lectio, Dodonæ Iouis. Qua repro-
dita, concursu incolarum, Antiochus cum omni exercitu interficitur. In hanc Lyran-
& Carthufiani sententiam, manibus pedibusque iuit Melchior Canus, in libro secun-
do de locis Theologicis cap. 11. in solutione quintæ obiectionis. Verum, quod isti di-
cunt de Antiocho Magno, nullo modo est probabile. Etenim, nunquam Antiochus
Magnus Iudæos odit, aut insectatus est; nunquam inhumane tractauit, nulla clade vel
calamitate afflixit. Nulla igitur causa erat, cur eius mors, quasi hostis Iudæicæ
crudelissimi, tanta omnium Iudæorum lætitia & gratulatione acciperetur, ac cele-
braretur. Euoluat lector librum duodecimum antiquitatum Iosephi, reperiet eum re-
gem singulari beneuolentia, gratia, & beneficentia Iudæos esse complexum, & vicif-
sim Iudæos illi maxime beneuolos & fideles fuisse. Narrat Iosephus, cum Antiochus
Magnus, victo Scopæ Ptolemæi Philometoros duce; redegisset in potestatem suâ Ca-
lesyriam & Samariam; Iudæos vltro deditionem fecisse, receptumque intra moenia
eius exercitum, elephantosque, liberaliter aluisse: & oppugnanti præsidium in aere
a Scopæ relicto, impigre auxilium tulisse. Quamobrem Antiochus æquum ducens,
aliquam Iudæis pro studio suarum partium referre gratiam, scripsit ad amicos & du-
ces suos litteras, testes beneficiorum quæ in ipsum Iudæi contulerant: in quibus etiã
significabat, quomodo remunerari eos decreuerat: quarum litterarum exemplar eo
loci memorat Iosephus, multa item subdit eiusdem regis edicta in Iudæorum gra-
tiam, honorem, & patriæ libertatis ac religionis conseruationem ab eo edita. Itaque
quoad vixit Antiochus, Iudæis beneuolus & beneficus fuit.

Michael Medina, libro sexto de recta in Deum fide, cap. 13. alia ratione eundem
nodum explicare voluit. Arbitratur, Antiochum, cuius mors eo loco narratur, non
fuisse Epiphane, nec patrem eius cognomento Magnum; sed huius pronepotem
appellatum etiam Antiochum, & cognominatum, ut refert Iosephus libro 13. anti-
quitatum, Pium: cuius in duobus extremis capitibus prioris libri Machabæorum fit
mentio. Hic filius fuit Demetrii, qui Seleuci Philopatoros filius fuerat, ab Antio-
cho Epiphane regno priuatus. Hic Antiochus Pius, principio, beneuole ac liberali-
ter tractauit Iudæos: postea mutato animo, fideque violata, misso exercitu, Iudæam
vastauit. Huius igitur mortem putat Medina hoc loco describi. Nec princeps ipse
fuit huius opinionis; eam namque septingentis ante ipsum annis, Rupertus in libro
decimo de victoria verbi Dei capite sexto, scriptam reliquerat his verbis. $\{$ His ita
se habentibus, claret, quis ille Antiochus fuerit, de cuius interitu gratulantur Iudæi
narrantes qualiter in Perside ceciderit: fuit enim Antiochus filius Demetrii. Hic per-
sequutus est Thriphonem impium, qui regnum eius usurpauerat, & vicit: sed & Iudæos
in multis afflixit, & Simone adhuc viuente, & post Simonem, filio eius Hyrcano
principatum habente. $\}$ Hæc Rupertus. Eandemque opinionem approbauit Caro-
lus Sigonius in commentarijs super libro secundo Seueri Sulpitij de sacra historia.
Verum hanc sententiam duæ res plane refellunt. Nam hunc Antiochum, tali exitu,
qualis hoc loco describitur, perijisse, a nullo proditum est, quin, Iustinus extremo li-
bro trigésimo octauo affirmat, eum strenue præstantem cum Parthis, virtute hostium
superatum, & a suis desertum, in eo prælio occidisse: idemque confirmat Iosephus li-
bro decimotertio antiquitatum. Deinde, licet hic Antiochus, hostis primo fuerit
Iudæorum; postea tamen illis reconciliatus & pacificatus est. Ponam hic quod
memorat Iosephus libro decimotertio. Nam loquens de hoc rege, cum is Hiero-
solymam arctissime obsideret, ait, eum rogatum a Iudæis, ut gratia festi, indu-
cias septem dierum concederet; religione motum, eas indulsisse: nec hoc con-
tentum, misisse præterea victimas magnificas, hoc est tauros auratis cornibus, & pò-
cula tam argentea, quam aurea, plena omni genere aromatum; & exercitui præbuis-
se

Refellitur.

Secunda opi-
nio, Micha-
elis Medi-
næ, Ruper-
ti & Caroli
Sigonij.

Refellitur.

A se illis diebus festis epulum; in tantum diuerso ingenio ab Antiocho Epiphane, qui cap-
ta vrbe, porcos super altare mactauit, & indignis modis templum profanauit & pol-
luit. At hic Antiochus, propter religionem, Pius cognominatus est ab omnibus. Post
hæc, Iosephus narrat, quemadmodum pacificatus sit cum Iudæis; adeo ut Hyrcanus,
qui eo tempore principatum Iudæorum tenebat; inito cum Antiocho fœdere, excep-
tum in urbem cum exercitu tractauerit liberalissime. Quin, & ipsum in Parthicâ ex-
peditionem proficiscentem, vna cum auxiliarijs copijs sequutus est.

B Est aliud quorundam, mihi quidem, quoad probabilius non inuenero, satis proba-
bile responsum. Agi eo loco crediderim de Antiocho Epiphane: non tamen mortem
eius describi, sed narrari horribilem quendam casum qui ei in Perside contigit. Cū
enim templum Nanæ ditissimum expoliare cuperet, per dolum a sacerdotibus in tē-
plum receptus, conclususque, & amicis eius, comitibusque non tantum cæsis, sed ob-
truncatis, membratimque dissectis; vix ipse per oculum quendam templi aditum
elapsus, lapidibus quidem percussus, pessimeque tractatus, sed viuus tamen euasit.
Hoc autem ideo narratur, vt intelligatur, eam calamitatem fuisse particulam quan-
da non diuina vindictæ tot tantorumque scelerum, quæ ipse in Iudæos admiserat; & qua-
si præunciū supremæ calamitatis mox consequutæ; id est, pestilentis morbi qui ei
acerbissimam pariter atque fœdissimam mortem attulit. In ea narratione, nominatur
dux, & rex Antiochus. Quidam putant nomine ducis, non significari regem Antio-
chum, sed principem militiæ eius, & ducem exercitus; & hunc fuisse in tēplo percus-
sum atque occisum. Alij existimant eo nomine intelligendum esse Antiochum, neq;
tamen, quia percussus cecidisse dicitur, propterea cōcludi, eum fuisse tunc occisum.

C Cadere enim dicitur imperator, non modo cum in pugna occumbit; sed etiam si præ-
lio victus, profligato caesoque exercitu, vix ipse grauius faucibus mortem effugit. Per-
cussus autem dicitur, quia lapidibus petitus & ictus est, magnaque cum ignominia,
& vitæ discrimine fugatus. Nam Daniel capite vndecimo prædicēs, quod multis post
seculis euenit, Antiochum Epiphane, cum propemodum omne regnum Ægypti
occupasset, ipsumque regem Philometorē arctissime obsellum teneret; iussu Romanorum
coactum soluere obsidionem, tanta eius spe frustrata, & ad nihilum omni conatu re-
ducto; hoc dico prædicēs Daniel, dicit eum percussum iri a Romanis. $\{$ *uenit, inquit, super
eum trieres, & Romani, & percutietur.* $\}$ Quem locum explanans Diuus Hieronymus, $\{$ per-
cussus, inquit, dicitur a Romanis Antiochus, non quod tunc interierit, sed quod om-
nem arrogantiam perdidit magnitudinem. $\}$ Ergo quod in principio libri postero-
ris Machabæorum legitur, $\{$ *mittentes lapides percusserunt ducem, & eos, qui cum eo erant, & di-
uiserunt membratim, & amputatis capitibus foras proiecerunt* $\}$ significat, ipsum quidem ducem
fuisse percussum lapidibus, eos vero qui erant cum ipso, etiam crudeliter occisos: vt
illud $\{$ *membratim diuiserunt* $\}$ nō ad ducem, sed ad eius comites referatur. Et lectio quidē
eius loci planior esset, omniq; vacis difficultate, si posterior illa cōiunctio $\{$ *& tollere-
tur, quā, non desunt qui vitio libratorū adiectam putent: vt ita legatur* $\{$ *mittentes la-
pides, ducem percusserunt; & eos qui cum eo erant diuiserunt membratim, & capitibus amputatis foras pro-
iecerunt* $\}$ Hæc mihi in præsens occurrerunt, quæ ad tam perplexam quæstionis enoda-
tionem, non inepte nec incommode dici posse videantur.

E Libet hoc loco ponere, quæ scribit Diuus Grægorius in libro trigésimo mora-
lium, capite duodecimo, superiora omnia verba Danielis, quæ nos de rege An-
tiocho explanauimus, de ipso Antichristo, cuius rex ille multis rebus figuram
insigniter prætulit, interpretatus. Nam super illis verbis Iob, quæ sunt in qua-
dragesimo capite libri eius, $\{$ *stringit caudam suam quasi cedrū* $\}$ scribit huc in modum. $\{$ De hac
cauda Behemoth, sub draconis specie, per Ioannē dicitur in Apocalypsi, $\{$ *& cauda eius
trahet tertiam partem stellarū cæli, & misit eas in terram* $\}$ Cælū nāque, est Ecclesia; quæ in hac
nocte vitæ præsentis, dum in se innumeras sanctorum virtutes continet, quæ radian-
tibus desuper syderibus fulget. Sed draconis cauda in terram stellas deijcit: quia illa
sathanæ extremitas, per audaciam assumpti hominis erecta, quosdam, quos ve-
lut electos Dei in Ecclesia inuenit, obtinendo, reprobos ostendit. Stellas itaque de

3. opinio,
auctori plus
ceteris pro-
bata.Quæ Da-
niel hoc lo-
co uaticini-
natus est de
rege Antio-
cho, ea in-
terprete D.
Gregorio
mirifice cō-
pescunt An-
tichristo.

cælo in terram cadere, est, relicta nonnullos spe cælestium, illo duce, ad ambitū gloriæ secularis inhiare. Hinc Daniel sub Antiochi specie contra hanc draconis caudā loquitur dicens: *Deiecit de fortitudine, & de stellis, & conculcauit eas, & usque ad principem fortitudinis magnificatus est, & ab eo abstulit iuge sacrificium, & deiecit locum sanctificationis eius. Robur autem datum est ei contra iuge sacrificium, propter peccata, & prosterneretur veritas in terra, & faciet, & prosperabitur.* De fortitudine quippe, & de stellis deiecit, cum nonnullos, & luce iustitiæ resplendentes, & virtute operis robustos frangit. Qui usque ad principem fortitudinis magnificatur; quia contra ipsum auctorem virtutis extollitur. Iuge vero sacrificium tollit; quia studium sanctæ conuersationis Ecclesiæ, in eis quos ceperit interrūpit. Robur vero ei propter peccata datur; quia nisi pereuntium merita exigerent, eos qui recti credebantur, obtinere aduersarius nequaquam posset. Veritas in terra prosterneretur; quia fides tunc rerum cælestium, ad desiderium vitæ temporalis inclinabitur. Et faciet, & prosperabitur, quia tunc non solū in reproborum mentibus, sed etiā in electorum corporibus, crudelitate inæstimabili, sine qualibet obiectione grassabitur. Hinc rursus per eundem Danielelem dicitur. *Consurget rex impudens facie, & intelligens propositiones, & roborabitur fortitudo eius, sed non in suis viribus.* Illius namque hominis fortitudo, non in suis viribus roborabitur, quia sathanæ virtute, in gloriam perditionis attolletur. Hinc rursus Daniel subdit, *Interficiet robustos, & populum sanctorum secundum voluntatem suam, & dirigetur dolus in manu eius.* Robustos namque interficit, cum eos qui mente inuicti sunt, corporaliter vincit. Vel certe, robustos & sanctos secundum voluntatem suam interficit, cum eos qui robusti ac sancti credebantur, ad nutum suæ voluntatis trahit: in cuius manu dolus dirigetur, quia in illo fraus per opus adiuuabitur. Quod enim fallendo dicit, hoc mira faciendo asseret: nam quicquid mendax lingua simulabit, hoc quasi verum esse, manus operis ostentabit. Hinc rursus idem propheta ait, *Contra principem principum consurget, & sine manu conteretur.* Hoc ipsum alijs verbis Paulus edocet, in secundo capite posterioris epistolæ ad Thessalonicenses, cū inquit de Antichristo: *Ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus: quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, & destruet illustratione aduentus sui.* Quod enim per Danielelem dictū est, *Contra principem principum consurget* idem per Paulū dicitur, *Ita ut sedeat in templo Dei, ostendens se tanquam sit Deus:* & quod Daniel subiūxit, *Sine manu conteretur:* idem ipsum dixit Paulus illis verbis: *quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui.* Sine manu quippe conteretur, quia non angelorum bello, non sanctorum certamine, sed per aduentum iudicis, solo spiritu oris eius, æterna morte ferietur. Et hæc tenus quidem verba fuerunt beati Gregorij, quæ sane ad hunc locum Danielis illustrandum, non minimum lucis afferre posse videbantur.

BENE-

A BENEDICTI PERERII
SOCIETATIS IESV
COMMENTARIORVM
IN DANIELEM
LIBER X.

CAPVT NONVM.

C **I**N anno primo Darij filij Assueri de semine Medorū, qui imperauit super regnum Chaldæorum: anno vno regni eius, ego Daniel intellexi in libris numerum annorum, de quo factus est sermo Domini ad Ieremiam prophetam, ut complerentur desolationis Ierusalem septuaginta anni. Et posui faciem meam ad Dominum Deum - meum rogare & deprecari in ieiunijs, sacco & cinere. Et orauī Dominum Deum meum, & confessus sum, & dixi: obsecro Domine Deus magne & terribilis, custodiens pactum & misericordiam diligentibus te & custodientibus mandata tua. Peccauimus, iniquitatem fecimus, impie egimus, & recessimus, & declinauimus a mandatis tuis ac iudicijs. Non obediuimus seruis tuis prophetis, qui locuti sunt in nomine tuo regibus nostris, principibus nostris, omnique populo terræ. Tibi Domine iustitia: nobis autem confusio faciei, sicut est hodie viro Iuda, & habitatoribus Ierusalem & omni Israel, his qui prope sunt, & his qui procul in vniuersis terris ad quas eiecisti eos propter iniquitates eorum, in quibus peccauerunt in te. Domine, nobis confusio faciei, regibus nostris, principibus nostris, qui peccauerunt. Tibi autem Domino Deo nostro misericordia & propitiatio, quia recessimus a te, & non audiuimus vocem Domini Dei nostri ut ambularem in lege eius, quam posuit nobis per seruos suos prophetas. Et omnis Israel præuaricati sunt legem tuam, & declinauerunt ne audirent vocem tuam: & stillauit super nos maledictio & detestatio quæ scripta est in libro Moyse ferui Dei, quia peccauimus ei. Et statuit sermones suos quos locutus est super nos, & super principes nostros qui iudicauerunt nos, ut superinduceret in nos magnum malum quale nunquam fuit sub omni cælo, secundum quod factum est in Ierusalem, sicut scriptum est in lege Moyse, omne malum hoc venit super nos: & non rogauimus faciem tuam Domine Deus noster, ut reuerteremur ab iniquitatibus nostris, & cogitaremus veritatem

Supra 6. a.
1. & 29. c.Iere. 25. c.
11.

- 4.

2. Esd. 1. 6. 5

Baru. 1. d.
17.Deut. 27. a
24.

ritatem tuam. Et uigilauit Dominus super malitiam, & adduxit eam super nos: iustus Dominus Deus noster in omnibus operibus suis quæ fecit: non enim audiimus uocem eius. Et nunc Domine Deus noster qui eduxisti populum tuum de terra Egypti in manu forti, & fecisti tibi nomen secundum diem hanc, peccauimus, iniquitatem fecimus. Domine in omnem iustitiam tuam, auertatur obsecro ira tua, & furor tuus a ciuitate tua Ierusalem, & a monte sancto tuo. Propter peccata enim nostra, & iniquitates patrum nostrorum, Ierusalem & populus tuus in opprobrium sunt omnibus per circuitum nostrum. Nunc ergo exaudi Deus noster orationem serui tui, & preces eius: & ostende faciem tuam super sanctuarium tuum quod desertum est, propter temetipsam. Inclina Deus meus aurem tuam, & audi: aperi oculos tuos, & uide desolationem nostram, & ciuitatem super quam inuocatum est nomen tuum. Neque enim in iustificationibus nostris prosternimus preces ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multis. Exaudi Domine, placare Domine: attende & fac, ne moreris propter temetipsum Deus meus: quia nomen tuum inuocatum est super ciuitatem & super populum tuum. Cumque adhuc loquerer & orarem, & confiterer peccata mea, & peccata populi mei Israel, & prosternerem preces meas in conspectu Dei mei, pro monte sancto Dei mei. Adhuc me loquente in oratione, ecce uir Gabriel quem uideram in uisione a principio, cito uolans tetigit me in tempore sacrificij uespertini. Et docuit me, & locutus est mihi, dixitque: Daniel, nunc egressus sum ut docerem te, & intelligeres. Ab exordio precum tuarum egressus est sermo. Ego autem ueni ut indicarem tibi, quia uir desideriorum es: tu autem animaduerte sermonem, & intellige uisionem. Septuaginta hebdomades abbreviatae sunt super populum tuum, & super urbem sanctam tuam; ut consummetur prauaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur uisio & prophetia: & uigetur sanctus sanctorum. Scito ergo & animaduerte: ab exitu sermonis ut iterum ædificetur Ierusalem, usque ad Christum ducentem, hebdomades septem & hebdomades sexaginta duæ erunt: & rursum ædificabitur platea, & muri in angustia temporum. Et post hebdomadas sexaginta duas, occidetur Christus: & non erit eius populus qui eum negaturus est. Et ciuitatem, & sanctuarium dissipabit populus cum duce uetero: & finis eius uastitas, & post finem belli, statuta desolatio. Confirmauit autem pactum multis, hebdomada una: & in dimidio hebdomadis deficient hostia & sacrificium: & erit in templo abominatio desolationis: & usque ad consummationem & finem perseverabit desolatio.

Baru. 3. b.
11. Exod. 15
b. 14.

Sup. 8. d.
16.

Ma. 24. b.
15. Ioan. 1.
8. 45.

Exo. 37. f.
24. prophe-
tas. 6.

Mat. 24. b.
15.

NOBI-

MOBILISSIMUM illud, & omnium scriptis ac sermonibus celebratum Danielis uaticinium, de tempore aduentus Messiae, septuaginta hebdomadibus designato & definito, in hoc nono capite continetur. Narratur enim uisio, quam ea de re diuinitus habuit Daniel. Primum quidem notatur tempus huius uisionis, in uno, seu primo anno Darij Medj, postquam imperio Chaldaeorum potitus est. Tum, indicatur quia occasione ea uisio Danieli contigerit. Etenim, nouerat Daniel ex Hieremie uaticinio, iam appropinquare, & instare tempus liberationis Iudeorum. Tunc igitur maiori studio & ardore animi, se totum dedit ad supplicandum Deo, ut promissa sua, & uatum suorum oracula impleret. Deinde ostenditur, a quo Daniel mysteria huius uisionis didicerit. Missus namque a Deo est Gabriel, ut Danielen, quæ scire cupiebat, aliaque etiam maiora edoceret: quorum quaedam fuere Iudeis ualde fausta & læta: alia uero maxime luætuosa & funesta. Prædixit enim Gabriel, non modo ciuitatem Hierusalem esse reficiendam, uerumetiam ab eius urbis refectione & instauratione, priusquam septuaginta hebdomades annorum præterirent, uenturum in hunc mundum tot seculis expectatum, oportatumque Messiam: & plura maioraque omnium existimatione, mortalibus bona allaturum. Sed Iudeos, quibus solis promissus fuerat, & quorum præcipue causa uenturus erat, tanta fore præuocauit animorum cæcitate, ut eum recepturi non sint: quin etiam crudelissime simul atque ignominiosissime necaturi. Quod ob scelus, & parricidium, eos regno & sacerdotio in omne tempus priuatum iri affirmat: perpetuoque exilio, & per omnem terrarum orbem miserrima captiuitate, tanti criminis impietatem atque immanitatem esse uindicandam.

In anno primo Darij filij Assueri, anno uno regni eius.

Vis fuerit hic Darius Medus, & quemadmodum Chaldaeorum imperium consequutus fuerit, superiori libro septimo satis longa quaestione explicata, declaratum est: nunc doceamus, quid significet uocabulum Assueri, ut cur is dictus sit a Daniele, filius Assueri, intelligamus.

Melchior Canus, libro undecimo de locis theologicis, capite tertio in solutione noni argumenti, arbitratur, qui dicitur hoc loco Assuerus, eum fuisse maritum reginae Esther: & fuisse eum, uel Astyagem auum Cyri, uel patrem Astyagis Cyaxarem, ualde laudatum ab Herodoto in primo libro. Ductus est Canus in eam opinionem, ratus nomen Assueri esse nomen proprium: & quia maritum Esther diuina scriptura nominat Assuerum; putauit eum ipsum regem, fuisse patrem Darij Medj, quem hoc loco Assuerum Daniel appellat. Verum falsus est Canus: quippe, Assuerus maritus Esther, appellatur eodem in libro Artaxerxes Persarum rex; quod nomen non habuere nisi reges Persarum post Cyrum; quem non modo pater Darij, sed ipse Darius in regno antecessit. Deinde, ille Assuerus Esther, regnabat Susis, ut eo libro traditur; eratque tunc urbs Susorum, regia Persarum; hæc autem ciuitas facta est regia Persarum, post hunc Darium Medum: siquidem eam constituit regiam, uel Darius Hystaspis, ut affirmat Plinius libro sexto capite uigesimo septimo: uel Cyrus, ut Strabo in libro decimo quinto auctor est. Adijce, quod maritus Esther dicitur omnes maris insulas sub imperium suum habuisse subiectas: Persæ autem primum, regnante Xerxe; insulas maris mediterranei sub ditionem & potestatem suam redigere cœperunt: omnium autem insularum Artaxerxes Mnemon, undecimus Persarum rex, dominatum tenuisse memoratur. Dicamus nos, quod uerius dictum est, uocabulum Assueri, apud Hebræos significare magnum caput, seu magnum principem. Et sane, ut docet Pagninus in libro de interpretatione nominum Hebraicorum, pro Assuerus, scribi & pronuciari debet Achaserus, ab Achas quod est magnum, & res quod

Prima quaestio.
Quis fuit ille Assuerus.

Refellit opinio Melchioris Cani.

Auctoris sententia

quod est caput, Ergo filius Assueri dictus est, quasi filius magni principis, seu regis: sicut Turcæ, imperatorem suum appellant, magnum Dominum; reges item Persarum, & ipsi se magnos reges appellabant, & ab alijs itidem appellabantur. Pater autem huius Darij Medi, fuit, ut supra ostendimus in ea disputatione quæ libro septimo tractata est, vel Astyages, vel Cyaxares: uterque maximæ ac potentissimi omnium qui ante se fuerant, Medorum reges. Historia scholastica, Lyranus, & Carthusianus, & ante ipsos Iosephus, Hieronymus, Theodoretus, & Beda, hunc Assuerum non alium quam Astyagem intellexerunt. Tres porro in sacra historia reperimus hoc vocabulo Assueri esse appellatos: patrem huius Darij Medi, & regem illum maritum Esther; illum quoque regem qui apud Esdram prioris libri cap. 4. dicitur prohibuisse templi ædificationem; eum vero multi & graves viri existimant fuisse Cambysem Cyri filium. Palam igitur est, vocabulum Assueri, non esse proprium nomen vnius alicuius regis, ea ratione, ut putauit Canus; sed esse nomen quo solebant Hebræi externos & magnos principes, præsertim vero præpotentes Medorum & Persarum reges, non enim alijs hoc nomen scriptura tribuit, appellare.

Verba illa quæ sequuntur *in anno vno vel primo Darij Medi* denotant tempus quo visio hæc Danieli contigit. Quod tempus, ut plane cognitum habeatur, disquirendum est, quot annis hic Darius Medus regnauerit, præcipue postquam Chaldæorum regnum adeptus est. Ioannes Annius, Metastenum & Philonem suum sequutus, Driedo etiam & Lucidus, alijque non pauci, non ausi extra vestigia Annij pedem ponere, tradunt, Darium Medum post victos & subiectos imperio suo Chaldæos, regnasse duos annos simul cum Cyro; videlicet, a quo in debellandis Chaldæis plurimum adiutus fuerat. At Nicolaus de Lyra & Vatabli super hoc nono capite Danielis, Petrus quoque Galatinus, in libro quarto de arcanis catholice veritatis capite decimo quinto, affirmant, hunc Darium post victos Chaldæos, & ante regnum Cyri, duos annos regnasse. Cyrillus Hierosolymitanus cathedesi duodecima, nominat octauum annum huius Darij Medi. Quo fieret, ipsum regnasse, minimum, octo annos. Verum Cyrillus ita confuse loquitur de Dario Medo, ut si nomen spectes, de hoc nostro Dario loquis; sin autem quæ de eo tradit, de Dario Hytaspis, qui quatuor fuit Persarum rex, potius quam de hoc Dario Medo, qui regnauit ante monarchiam Persarum, agere videatur. Seuerus Sulpitius libro secundo sacre historie scribit, hunc Darium Medum regnasse decem & octo annos, qua tempestate regnabat apud Medos Astyages. Miror equidem Sulpitium, ceteroqui in obseruatione temporum minime indiligentem, non animaduertisse, hunc ipsum Darium Medum, supra capite sexto, regem Persarum & Medorum a Daniele nominari; quomodo igitur eo regnante, alius Medorum imperium regebat? Sed neque ex opinione Sulpitij liquet, an Darius Medus illos decem & octo annos, ante, an post subiugatos sibi Chaldæos regnauerit. Nos ita existimamus. Vel quaeritur de annis quibus Darius Medus simpliciter & absolute regnauit: vel de ijs quibus præfuit imperio Chaldæorum. Ad priorem quaestionem respondendum est; si hic Darius Medus fuit Astyages, nam de hoc a nobis in libro septimo varie disputatum est, regnasse eum, secundum Herodotum libro primo, triginta quinque annos; secundum Eusebium vero in chronicis, triginta octo. Sin autem hic Darius Medus fuit Astyagis filius, quem alio nomine Xenophon Cyaxarem appellat, quot annos is regnauerit, incompertum est. Etenim Xenophon, qui solus Cyaxaris historiam scripsit, annos regni eius nequaquam prodidit. Ad posteriorem autem quaestionem, quæ ad rem præsentem maxime facit, respondemus, Darium Medum, postquam imperium habuit in Chaldæos, non plus vno anno regnasse. Ad hoc demonstrandum & confirmandum, nonnullas subijciam propositiones, quibus explicatis probatisque, veritas nostræ sententiæ necessario manifesteque concludetur.

Prima propositio. Regnum Chaldæorum euersum est a Medis & Persis, anno Babylonice Iudæorum captiuitatis septuagesimo, & ultimo. Hoc manifestum certumque facit Hieremias; in cuius libri capite vigesimo quinto ita scriptum est. *Et erit vniuersa terra hæc in solitudinem & stuporem: & seruient omnes gentes istæ regi Babylonis, septuaginta annis. Cumq[ue] impleti*

Tres in diuina scriptura Assueri.

Secunda quaestio, quot annis regnauerit Darius Medus. Prima opinio Annij Lucidi, Driedononis. Secunda opinio Lyrani, Vatabli, & Galatini.

Tertia opinio Cyrilli Hierosolymitani.

Quarta opinio Seueri Sulpitij.

Quinta opinio auctoris.

Septuagesimo & ultimo anno Babylonice Iudæorum captiuitatis, euersum est regnum Chaldæorum, & Cyrus regnare cepit, Iudæique libertate donati sunt.

A impleti fuerint septuaginta anni, visitabo super regem Babylonis, & super gentem illam dicit Dominus, iniquitatem eorum, & super terram Chaldæorum, & ponam illam in solitudines sempiternas: & adducam super terram illam omnia verba mea, quæ loquutus sum contra eam. Secunda propositio. Soluta est Iudæorum captiuitas, ipsique reuersi sunt in patriam, eodem ipso anno septuagesimo captiuitatis suæ. Hoc etiã probatur ex alio vaticinio Hieremiæ, quod est in vigesimo nono capite eiusdem libri. *Hæc dicit Dominus: cum ceperint impleri in Babylone septuaginta anni, visitabo vos: & suscitabo super vos verbum meum bonum, ut reducam vos ad locum istum.* Tertia propositio. Cyrus regnare cepit anno Babylonice captiuitatis septuagesimo. Cõfirmatur hoc extremis verbis posterioris libri paralipomenon, quæ sic habent. *Si quis Iudæorum euaserat gladium, ductus in Babylone, seruiuit regi & filijs eius, donec imperaret rex Persarum; ut compleretur sermo Domini ex ore Hieremiæ, & celebraret terra sabbatha sua: cunctis enim diebus desolationis egit sabbatum, usque dum complerentur septuaginta anni. Anno autem primo Cyri regis Persarum, ad explendum sermonem Domini quem loquutus fuerat per os Hieremiæ, suscitauit Dominus spiritum Cyri regis Persarum &c.* Similibus verbis Esdras orsus est historiam suam. Ex utroque autem loco liquido perspicitur, septuagenariam seruitutem Iudæorum, durasse vsque ad regnum Cyri: & vltimum eius annum, regni Cyri fuisse primũ. Quarta propositio. Statim post cædem Baltasaris regis Babylonice, Darius Medus regnum Chaldæorum obtinuit. Disertis verbis id supra quinto capite docuit Daniel. *Eadem, inquit nocte interfectus est Baltasar rex Chaldæus: & Darius Medus successit in regnum, annos natus sexaginta duos.* Ex quo intelligitur, Darium Medum regnare cepisse apud Chaldæos, anno septuagesimo Iudaicæ captiuitatis: eo enim ipso anno subuersum esse Chaldæorum imperium, in prima propositione demonstratum est. Quinta propositio. Proxime post Darium Medum, regnauit apud Chaldæos Cyrus. Fuisse Cyrum proximum Darij successorem in regnum, non obscure indicauit Daniel vltimis verbis capitis sexti, cum dixit: *Porro Daniel perseuerauit usque ad regnum Darij, regnumque Cyri Persæ* & vero, ita senserunt Iosephus, Hieronymus, Theodoretus, & Beda; nec aliter dici potest, siue Darium Medum faciamus Astyagem, siue Astyagis filium Cyaxaræ. Sexta propositio. Darius Medus nõ plus vno anno regnauit apud Chaldæos. Si enim regnare cepit anno septuagesimo Iudaicæ captiuitatis, ut ostensũ est in quarta propositione, & Cyrus, qui ei proxime in regnum successit, ut in quinta propositione dictum est, regnare cepit eodem ipso anno septuagesimo, ut patet ex tertia propositione; necessario concluditur, Darium Medum illo ipso anno septuagesimo & cepisse, & desisse regnare apud Chaldæos. Ergo initio illius septuagesimi anni, Darius Medus subiugauit sibi Chaldæos, & magna parte illius anni super eos regnauit. Exeunte illo ipso anno, mortuo Dario, regnum accepit Cyrus. soluitque Iudæorum captiuitatẽ. Et quia Daniel in principio huius capitis ait, se visionem hanc habuisse in anno vno, seu primo regni Darij super Chaldæos, liquet, eam visionem instante iam fine captiuitatis, & initio libertatis Iudæorum, contigisse Danieli.

Sed cur Daniel annum illum regni Darij appellat & vnum, & primũ? Dupliciter id potest intelligi: vel, ut idem vocabulo vnius, & primi, significetur. Solet namque scriptura dicere vnum pro primo: quemadmodũ in exordio libri geneleos dixit Moses: *factum est vespere & mane dies vnus* id est, primus: & in Evangelica historia scriptũ est, Dominum nostrum resurrexisse vna sabbathi, id est, prima die post sabbathũ. Vel fortasse Daniel, dicens vnum & primum annum, insinuare voluit, quod nos modo docuimus, Darium Medum, capta Babylone, victisque Chaldæis, non plus vno anno imperium illud Babylonicum rexisse: itaque fuit annus ille primus, idemque tantum vnus. Si autem vltimus annus Darij Medi, primus fuit regni Cyri, Cyrus autem regnare cepit secundum omnes, primo anno olympiadis quinquagesimæ quintæ, palam est, Danielem hanc visionem & reuelationem septuaginta hebdomadam, quæ ei accidit in vltimo anno Darij, circa primum annum quinquagesimæ quintæ olympiadis habuisse: quod vsui nobis erit in disputatione de septuaginta hebdomadibus.

Sed ex his quæ dicta sunt, duæ difficultates existunt. Vna oritur ex eo quod paulo supra diximus, in ipso septuagesimo anno Iudaicæ captiuitatis euersum esse Chaldæorum

Darius Medus, nõ plus vno anno post cædem Baltasaris Chaldæis imperauit.

Cur vocetur annus & vnus, & primus.

An regnum Chaldæorum euersum sit ipso septuagesimo anno Babylonice captiuitatis currente, an iã expleto & transacto.

dæorum imperium: contrarium enim videtur dixisse Dominus per Hieremiam capite vigesimo quinto, prædicēs, postquā cōpleti fuissent septuaginta anni captiuitatis, visitaturū se terrā Babylonis, & in solitudinem redacturum. Non igitur currente anno septuagesimo, sed iam expleto, transactoque, imperium Babylonis deletum est. Verum, nullius negotij est eam difficultatem expedire. Etenim, secundū phrasim scripturæ peculiarem, nec infrequentem, illud, quod est in prædicto loco Hieremię, *ꝫ cū completi fuerint septuaginta anni ꝫ* idem valet & significat, atque in ipso septuagesimo anno. Cui rei fidem facit similis modus loquendi, qui est in capite secundo Euangelij D. Lucæ *ꝫ postquam, inquit, consummati sunt dies octo, ut circumcideretur puer, &c. ꝫ* id est, postquam aduenit dies octauus, circumcisioni puerorum a lege indictus. Non enim significat Lucas, cōpletis exactisque diebus octo, circumcisum esse Dominum; fuisset namque circūcisus die nono; quod erat contra legem Moisis. Sic autem intelligendum esse illū Hieremię locū, non tantum ex hoc manifestum est: sed etiam quia nisi ea ratione intelligatur, pugnaret secum Hieremias: quippe qui, postea in eius libri capite vigesimo nono, his verbis facit Deum loquentem; *ꝫ cum impleri cōperint septuaginta anni, visitabo vos & reducam uos in terram vestram. ꝫ* Quibus verbis denuntiatur, in ipso septuagesimo anno captiuitatis, futuram Iudæorum liberationem, eorumque in patriam suam reuersionem. Certum autem est, Iudæorum liberationem, & in Iudæam reuersionem post imperij Chaldaici excidium, esse factam.

Disentitur
quadruplex
Iosephi Scali-
geri sen-
tentia.

Alteram difficultatem exsuscitauit & iniecit nobis Iosephus Scaliger in libro sexto de emendatione temporum. Quatuor enim ponit & probare contendit Scaliger, quatuor nostris superioribus sententijs plane contraria. Primo ait, regnum Chaldæorum non fuisse anno septuagesimo captiuitatis Iudaicæ a Cyro euersum. Idem autem, hunc in modum argumentatur: septuaginta annorum captiuitatis, initium a captiuitate regis Iechoniæ sumendum est: etenim apertis verbis Hieremias cap. 29 inde orsus septuagenariam illam captiuitatem, verbis Dei promisit Iudæis cum Iechonia Babylonem abductis, reditum in patriam, post septuaginta annos. Est autem captus Iechonias anno octauo regni Nabuchodonosor; sic enim proditum est in libro 4. regum cap. 24. Ab hoc anno regni Nabuchonosor octauo, vsque ad finem regni Babylonicum, fluxerunt sexaginta anni: qui colliguntur ex annis quibus regnasse Nabuchodonosor, & successores eius vsque ad finem imperij Chaldaici, tradit apud Iosephum priori libro contra Appionem Berofus, diligens & laudatus ab antiquis rerum Chaldaicarum scriptor. Siquidem regnasse affirmat Nabuchodonosor annos tres & quadraginta; quo fit, ut post captum Iechoniam, triginta sex annos regnauerit. Secundum Nabuchodonosor, regnauit Euilmerodach, annos duos: post hunc, Niglifarus, annos quatuor: huic successit Labofardachus, qui & præfuit imperio nouem menses: denique Nabonidus, qui victus a Cyro, perdidit imperium Babylonis, cum septem & decem annos regnum tenuisset. Ex hac chronologia, a capto Iechonia, & initio captiuitatis, vsque ad euerfionem imperij Babylonicum, perspicitur non plus sexaginta annos effluxisse. Non igitur septuagesimo, sed sexagesimo anno captiuitatis, regnum Babylonis a Cyro captum, & ad Persas translatum est. Deinde, censet Scaliger, Cyrum nō expugnasse Babylonem, regnumque Babylonicum occupasse, anno primo regni sui, sed multis post annis. Confirmat hoc auctoritate Herodoti, qui primo libro scribit, Cyrum, post bellum Lydiæ profligatum, captumque Lydorum regē Cræsum, cōuertisse se ad Babylonis oppugnationē. Sed quādo Cræsus a Cyro captus est? captum esse anno quarto septimæ & quinquagesimæ olympiadis, adnotauit in chronicis Eusebius. Victorque Cyrus, Sardes ingressus est quinquagesima octaua olympiade, ut refert, Solinus cap. 7. Biennio autem post, ut ex contextu narrationis Herodoti, si lector animum aduertat, facile est colligere, capta est Babylon a Cyro. Ergo tempus expugnatæ Babylonis, & Chaldaici imperij ad Persas translati, competit anno secundo quinquagesimæ octauæ olympiadis. Tertio loco, ex his cōcluditur, primum annum regni Cyri, nequaquam conuenire cum septuagesimo anno captiuitatis, sed potius cum quadagesimo sexto. Etenim, Cyrus regnare cōpit primo anno

quin-

- A quinquagesimæ quintæ olympiadis, ut bene probat Scaliger libro quinto: regnum autem Chaldæorum, euersum est a Cyro, ut paulo ante diximus, anno secundo quinquagesimæ octauæ olympiadis: fuit igitur annus ille decimus quartus regni Cyri. Sed hunc fuisse annum sexagesimum captiuitatis, paulo supra ostendit Scaliger: relinquitur igitur, primum annum Cyri, fuisse quadagesimum sextum captiuitatis. Quarto & extremo loco, affirmat Scaliger, extremis imperij Cyri annis, solutam esse captiuitatem, factamque Iudæis in patriam redeundi potestatem. Cyrus enim ante captam Babylonem victosque Chaldæos, nullum imperium habuit in Iudæos: simul enim Babyloniæ & Iudæorum dominus extitit. Nec tamen statim post occupatum imperium Babylonis, Iudæorum rebus prospicere potuit, in ordinandis tanti imperij prouincijs occupatus. Annus igitur secundus sexagesimæ secundæ olympiadis, fuit septuagesimus captiuitatis, tum primum data Iudæis libertas est, factaque potestas reuertendi in patriam, & reficiendi templum. Non enim hoc fieri potuit in exordio regni Cyri; sed cum, profligatis iam bellis omnibus, subactisque plurimis gentibus, in summa pace amplissimum teneret imperium. Hoc Cyrus aperte declarauit, ita præfatus in edicto suo, in gratiam Iudæorum scripto; quod in extremo posterioris libri paralipomenon, & principio prioris libri Esdræ his verbis refertur. *ꝫ Hæc edicit Cyrus rex Persarum: Deus, Dominus celi, dedit mihi regna terra. ꝫ* Hoc non potuit Cyrus dicere nisi vltimis temporibus imperij sui: tunc enim longitudo imperij eius ab India ad Nilum, latitudo ab Oceano ad Caspium mare pertinebat. Sed occurrit Scaliger cuidam obiectioni; scriptura enim extremis verbis posterioris libri paralipomenon, primisque prioris libri Esdræ, diserte narrat, anno primo Cyri, solutam esse Iudæorum captiuitatem. Respondet, scripturam vocare annum illum primum Cyri, nō quo ille cōpit regnare: sed primum solutæ captiuitatis. Iudæi enim tanto bono & beneficio affecti; tempora putare cōperūt ab eo anno, qui princeps fuit eorū libertatis. Similiter etiā Daniel cap. 11. tertium annū Cyri nominauit, qui eius tamen fuit vltimus. Sic hodie Syrochaldæi iam ab antiquis vsq. tēporibus, annū primum Alexandri vocant, qui tamen fuit primus Seleuci, non Alexandri. Hactenus sententiā Scaligeri, fideliter & diligenter cōmemorauimus. Singulas igitur eius sententias excutiamus.
- Ac prima quidem eius sententia, imperium Babylonicum non septuagesimo, sed sexagesimo captiuitatis anno a Cyro euersum esse, videtur manifesto Hieremię testimonio refelli: prædixit enim Hieremias cap. 25. Iudæos seruituros Chaldæis per septuaginta annos; quibus completis, Deum terram Babylonis visitaturum, & in solitudinem redacturum: ergo, qui Babylonicum imperij, idem septuagenariæ captiuitatis Iudæorū finis erat futurus. Deinde, si exordium septuaginta annorū capiatur, non a capto Iechonia, ut placet Scaligero, sed a capto rege Sedechia; ratio temporum non constat Scaligero: atqui septuaginta illos annos ordiri sacram scripturam, non a transmigratione Iechoniæ, sed a captiuitate Sedechiæ, paulo infra ostendemus. Nec me mouet descriptio annorum, quibus post captum Iechoniam vsque ad expugnationem Babylonis, regnasse Chaldæorum reges, Berofus prodidit. Non enim dubitabo dicere, eam chronologiam, vel falso traditam a Beroso, vel librariorum culpa deinde vitiatam. Sane Iosephus, qui in referenda sententia Berosi tam diligens fuit, eam postea non est sequutus: nam & annos illorum regum multo aliter descripsit, & vltimum annum captiuitatis atque imperij Babylonicum, cum primo anno Cyri comparauit. Secunda Scaligeri sententia, regnum Babylonis non esse destructū anno primo, sed anno decimoquarto Cyri, minime congruit cū eo, quod scriptū est apud Hieremiam cap. 25. & in posteriori libro paralipomenon capite vltimo. Illic enim traditur Iudæos manfuros in captiuitate vsque ad euerfionem regni Babylonis: hic autem dicitur eam seruitutem & captiuitatem perduraturam vsque ad imperiū regis Persarum; hoc est, ut proxime subiicitur, vsque ad primum annum Cyri. Idem igitur annus fuit, qui Chaldæis finem regni, Iudæisque captiuitatis terminum, atq. Cyro principium imperij attulit. Sed Herodotum opponit nobis Scaliger: scilicet, veracissimum & religiosissimum historiæ scriptorem; qui confecto Lydiæ bello, captoq. Cræso, post

Refellitur
prima sen-
tentia Scali-
geri.

Refellitur
secunda sen-
tentia Scali-
geri.

Aa idem-

Multa in hi-
storia pec-
casse Hero-
dotum.

id temporis, bellum aduersus Babylonios susceptum a Cyro, captamque Babylonem esse narrat. Narrat sane; sed in ordine & descriptione temporum, errat Herodotus. Nec mirum; non enim in hoc tantum lapsus est: quam multa in illis libris contra veritatem historiae, & chronologiae peccauit: quin, ipsemet Scaliger, in illa ipsa historia, mendacij arguit Herodotum: quod is Labynithum, vltimum Babylonis regem, filium faciat prioris Labynithi, quem ipse putat fuisse Nabuchodonosor. Posterior enim Labynithum, quo regnante capta est Babylon, existimat Scaliger, fuisse eum ipsum, quem Daniel capite quinto Darium Medum appellauit, non modo non genere & cognatione coniunctum ipsi Nabuchodonosor, sed etiam gente nationeque diuersum. Ego alterum deprehendi in contextu eiusdem narrationis insignius & foedius Herodoti erratum. Scribit enim Nitocridem reginam Babylonis, & matrem eius Labynithi, qui victus a Cyro, Babyloniae perdidit imperium, posteriorem fuisse regina Semiramide quinque aetatibus, hoc est annis centum quindecim, vel centum sexaginta quinque. Siquidem aetatem, graece *ῥυσά*, vel viginti tribus, vel tribus & triginta annis definiuit Herodotus. At, quid obusius, aut inscitius dici potuit in historia & chronologia, quam earum reginarum tempora, ne duobus quidem seculis inter se diuidere, quae plus tredecim seculis disiuncta fuisse constat? Nam si Eusebium, Hieronymum, Orosium, Augustinum, Cyrillum, Bedam, aliosque complures melioris notae chronologos, verum prodidisse credimus, Semiramis, amplius trecentos & mille annos ante Nitocridem, Assyriorum & Babyloniorum rexerat imperium. Tertia & quarta sententia, eodem argumento confutantur. Nam vltimum annum septuagenariae captiuitatis, fuisse etiam primum regni Cyri, nec nouissimis Cyri annis solutam esse captiuitatem, vt censet Scaliger, adeo diserte aperteque scriptum testatumque est, extremis verbis posterioris libri paralipomenon, primisque libri Esdrae, vt omnem eius rei dubitationem diuina scriptura praecidisse videatur. Anno, inquit, primo Cyri regis, vt compleretur vaticinium Hieremiae de futura Iudaeorum liberatione, post septuaginta annos captiuitatis, non modo soluta est captiuitas, sed publico & regali edicto facta potestas est Iudaeis reuertendi in patriam suam, templumque reficiendi. Nam quod Scaliger ait, vocari eo loco primum annum Cyri, non quo Cyrus regnare coepit, sed quo primum Iudaeis libertas data est; id fidem non habet, nec satis firmum ei perfugium est: cum nec graui cuiusquam auctoritate, nec probabilis aliqua ratione firmetur. Si diceret Scaliger, Iudaeos Babylone reuersos, putare voluisse tempora sua ab exordio datae sibi libertatis; equidem non magnopere repugnarem: quippe in more fuisse olim apud Iudaeos recensere annos etiam ab egressione ipsorum ex Aegypto, & in sacris litteris, & apud Iosephum reperio. Sed quod dicit Scaliger, Iudaeos a tempore datae sibi libertatis, putare consueuisse non annos suos, sed annos regni Cyri, id profecto eiusmodi est, vt nullam probabilitatis umbram & speciem habere videatur. Illud procliuus creditu fuisse, Persas putasse annos Cyri ab eo tempore, quo Babylon ab ipso capta est, & imperium Chaldaeorum ad Persas translatum: quemadmodum multi, Augusti annos ab Actiaca victoria numerarunt. Atqui, ne hoc quidem a Persis seruatum aut institutum fuisse legimus.

Ceterum, vrget nos Scaliger verbis illis quae praefatus est Cyrus in suo edicto, *§ omnia regna terrae dedit mihi Deus; §* hoc enim negat, vere Cyrum, nisi nouissimis imperij sui annis, dicere potuisse. Verum, etiam hoc facile est expedire. Nam statim vt Cyrus victis Chaldaeis imperium Babylonis suo regno, quod erat Medorum & Persarum, adiunxit; vere potuit dicere, omnia regna terrae sibi data, nempe eo modo loquendi in sacris litteris frequentissimo, quo, vocabula *§ omnes, & omnia §* pro, *§ plurimi & plurima §* ponuntur. Etenim, si Daniel cap. 2. vere dixit, regem Babylonis Nabuchodonosor fuisse dominum omnis terrae; cur non idem dicere potuit Cyrus, qui regnum illius cum imperio Medorum & Persarum coniunctum possidebat? Vel fortasse Cyrus dixit omnia regna terrae sibi data, non quod ea iam tunc possideret; sed quod eorum possessionem sibi a Deo destinam fuisse, cognouisset ex diuino oraculo, quod Isaías ante ducentos

Quomodo
Cyrus in
principio
regni sui ve-
re dixerit,
omnia re-
gna terrae si-
bi esse data,

A ducentos annos de ipso nominatim ediderat, & litteris, in capite 45. consignauerat. Hoc autem Isaiae vaticinium demonstratum esse Cyro a Iudaeis, grauis auctor in libro vndecimo antiquitatum testatur Iosephus. Illud praeterea contra opinionem Scaligeri facere videtur; quod Iudaei apud Ioannem cap. 2. dixerunt, secundum illud templum hierosolymitanum sex & quadraginta annis fuisse aedificatum. Quod equidem verissimum esse comperio, si principium aedificandi templum, sumatur a primo anno Cyri, quo Iudaeis potestas reficiendi templum facta est: finis autem ponatur in anno nono Darij Hytaspis, quo anno, vt tradit Iosephus, exaedificatio templi omnibus partibus absoluta & consummata est. Quod si audiamus Scaligerum, nullo modo procedit ratio illa Iudaeorum. Siquidem, ab vltimis Cyri annis, quibus arbitratur Scaliger solutam esse captiuitatem, vsque ad nonum annum Darij Hytaspis, vix annos viginti reperies. Verum haec, quae non tam contra Scaligerum, quam pro eo quod nobis aut verum, aut simillimum veri videbatur, breuiter disputata sunt, hunc habeant terminum.

Ego Daniel intellexi in libris, numerum annorum, de quo factus est sermo Domini ad Hieremiam prophetam, vt complerentur desolationis Hierusalem septuaginta anni.

C **DE** CYRO hic Danielis de septuaginta annis Babylonicae captiuitatis Iudaeorum, & arduus explicatu est; & eum bene, explicateque cognitum haberi, permagni refert ad explicationem disputationis de septuaginta hebdomadibus. Ego tres, super his septuaginta annis captiuitatis, quaestiones enodandas suscepi.

Prima quaestio. Cum tempus Babylonicae captiuitatis, manifeste in sacris litteris definiatur septuaginta annis, vt videre licet apud Hieremiam cap. 25. & 29. & hoc loco Danielis, nec non & in extremis verbis posterioris libri paralipomenon; cur Baruch propheta tempus eiusdem captiuitatis; usque ad septem generationes extendit. Sic enim est apud ipsum Baruch in capite sexto *§ eritis Babylone annis plurimis, vsque ad generationes septem: post hoc autem, educam vos inde in pace. §* Etenim, siue nomen generationis sumatur pro aetate quam possunt homines viuendo attingere, quae definita est a Dauide septuaginta, vel octoginta annis, in libro autem Ecclesiastici. cap. 18. extenditur vsque ad centum annos: siue sumatur pro aetate matura & idonea generandae proli; quae fere solet esse viginti annorum, certe minor quatuordecim annis, aut nunquam est, aut rarissime: siue igitur hoc, siue illo modo sumatur nomen generationis, liquet, in septem generationibus, plusquam septuaginta annos contineri. Videtur igitur Baruch, qui tamen discipulus & scriba fuit Hieremiae, in definiendo tempore captiuitatis, a magistro suo dissentire. Quin ob eam causam putarunt nonnulli, vt refert Nicolaus de Lyra, librum Baruch non esse canonicum.

E Quo penior huius difficultatis explicatio tradatur, sciendum est, quam Graeci vocant *ῥυσά*, Latinos dicere vel aetatem vel progeniem; in sacris autem litteris nomina generationem: quo vocabulo deinceps nos vtemur: sed eo idem significari & intelligi volumus, quod graecis significat vox *ῥυσά*. Verum quot annos denotet vocabulum generationis, varie admodum definitur ab auctoribus. Quidam videntur sumpsisse pro septem annis, vt cum medici verant ante duas generationes venam puero incidi: & cum apud Suidam Orpheus vixisse dicitur, nouem, vel vndecim generationes. Apud Eusebium libro decimo de praeparatione Euangelica cap. vltimo, nomen generationis ponitur pro spacio viginti annorum: scribit enim, a rege Inacho, vsque ad bellum Troianum, transisse viginti generationes; hoc est annos qua-

Tertia quaestio. Cur Baruch septuaginta annos captiuitatis, appellauerit septem generationes. Excutitur locus Baruch.

Vocabulum *ῥυσά*, seu latine generatio, quantum temporis spatium denotet.

dringentos. Herodotus primo libro, cuique generationi seu ætati tres & viginti annos assignat; cum ait, Heraclidas tenuisse Lydiæ regnum vsque ad Candaulem Myrsi, per quingentos & quinque annos, seu per duas ac viginti ætates. Idem postea libro secundo, tribus & triginta annis vnã ætatem definiuit: ait enim, tres virorum progenies, centum annis contineri. Diodorus Siculus libro 3. cap. 13. generationem facit triginta annorum; siquidem triginta generationes, sexcentis annis definiuit. Plutarchus item in libro, qui inscribitur, *cur oracula defecerunt* & Censorinus in libro de die natali Romanorum, ad eundem plane modum loquuntur de generatione. Quomodo videtur intelligi debere quod Homerus dixit, & vulgo fertur, tres ætates vixisse Nestorem; videlicet nonaginta annos. At vero Dionysius Halycarnasæus libro primo Romanarum antiquitatum, ad centum annos extendit nomen generationis; scribens, sterisse Medorum imperium; prope quatuor generationes; hoc est ad quadringentos annos. Qua significatione poni etiam videtur id nominis, in libro geneleos capite decimoquinto: nam cum dixisset Deus Abraham, futurum semen ipsius peregrinum quadringentis annis, mox subiicit, *quarta autem generatione reuertetur in terram hanc.* Denique diuus Augustinus explanando psalmum centesimum quartum, scribit, generationem esse ætatem, qua quis potens est generandi alium: hanc vero, minimum, esse quindecim annorum.

Solutio quæstionis.

His præmissis, ad propositæ quæstionis solutionem accedamus. Dionysius Carthusianus, locum illum Baruch exponens, nec ignorans, aut dissimulans hanc difficultatem, dupliciter tamen eam soluere conatus est. Primo ait, vocabulum generationis eo loco poni pro ætate hominis, quæ idonea est generandæ proli: eam autem quatuordecim annorum, etiam naturaliter, esse posse: itaque singulis quinque generationibus tribuendo annos quatuordecim; impletur per illas, tempus septuaginta annorum. Duæ autem aliæ generationes, hoc est prima & vltima, computantur à Baruch, non tanquam intrinsece pertinentes ad tempus captiuitatis, sed tanquam extrinsecus illud ipsum tempus determinantes; prima quidem, inchoando; vltima vero, terminando: scilicet, ea ratione putandi tempora, quæ vulgo dicitur exclusiua. Huius manifestum habemus exemplum apud Matthæum & Lucam, cum de tempore transfigurationis Domini vterque scribit: ille dixit factam post sex dies; hic autem post octo dies; sed hic vsus est computatione inclusiua, ille vero exclusiua. Duriuscula videtur hæc interpretatio: nec mihi est, atque vt opinor, nec viris doctis erit, probabilis. Sed altera eiusdem, durior, minusque probanda. Ait, vocabulum *septem* non semper in scriptura significare certum illum numerum, sed interdum denotare complementum & perfectionem. Censet igitur Dionysius, per septem generationes, significari eo loco perfectam vitæ hominis periodum, quæ est fere septuaginta annorum, vt definiuit Dauid psalmo octogesimo nono: nam quod amplius est, labor & dolor est.

Interpretatio auctoris

Mihi tres in præsentia rationes occurrerunt hunc nodum explicandi. Primum dicerem, illud vocabulum *septem* positum pro numero indefinito, vt idem significet, quod multa: sic in Deuteronomio dixit Deus, *septem plagis affligam vos* id est multis: & Salomon in prouerbis, *septies in die cadit iustus* id est, sæpenumero. Similiter igitur Baruch dixit, Iudæos soluta captiuitate reuersuros in patriam, post septem generationes, id est post multas. Deinde, responderi potest, poni eo loco nomen generationis pro ætate, quæ naturaliter valet ad generandum; hæc autem potest esse quindecim annorum. Tribuamus igitur singulis generationibus quindecim annos, dummodo quinque generationes intermedias, fuisse plenas & integras intelligamus; reliquas autem duas, primam & vltimam, inchoatas tantum fuisse cogitemus. Ad hoc, ponamus Baruch non loqui de captiuitate Iudæorum vltima sub rege Sedechia; sed de ea quæ facta est in transmigratione Iechonia; vnde decem annis ante captiuitatem Sedechia. Cum enim Baruch eo loco referat epistolam Hieremiae, scriptam ad Iechoniam & Iudæos qui cum ipso erant Babylone; satis credibile

A dibile sit, ipsum loqui de captiuitate Iudæorum qui simul cum Iechonia Babylonem abducti sunt. Ab hac autem captiuitate vsque ad primum annum Cyri, quo soluta est captiuitas, vnus & octoginta anni putantur. Atque hac ratione computatio Baruch, non pugnat cum computatione Hieremiae: hic enim loquitur de captiuitate Iudæorum sub rege Sedechia: ille vero sub Iechonia. Denique, illud quoque tertio loco responderi potest: Baruch loqui eo loco de captiuitate Iudæorum sub rege Sedechia; sed eius tamen tempus non terminasse in primo anno Cyri, cum magna pars populi Hebræi, duce Zorobabel reuersa est in Iudæam; sed finiuisse id temporis in septimo anno regis Artaxerxis, quæ nos, sequuti graues auctores, Artaxerxem Longimanum fuisse arbitramur. Eo anno reliqua pars Iudæorum, qui cum Zorobabel redire noluerant, aut postea nati fuerant, principe ac duce Esdra rediit in patriam; sicut libri sui cap. 7. & 8. narrat Esdras. Iam vero, a captiuitate regis Sedechia vsque ad reuersionem Esdræ, numerantur anni centum septuaginta; quos in illas septem generationes Baruch, commodissime dispertiri possumus.

Sed propius veniendum est ad septuaginta annos captiuitatis: de quibus duplex in præsens quæstio tractanda est. Altera de eorum annorum initio: altera de eorum exitu & fine. Sed antea prænotandum ac prænotandum est, Hieremiam cœpisse vaticinari impendentes Iudæis captiuitates, anno decimotertio regis Iosia: id enim perspicuis verbis testificatus est Hieremias ipse cap. 25. sic enim eo loci est. *Decimotertio anno Iosia, filij Amon regis Iudæ, vsque ad diem hanc, iste annus est vigesimus tertius, factum est verbum Domini ad me, & loquutus sum ad vos de nocte consurgens, & non audistis etc.* Illud præterea sciendum; tres fuisse regum Iudæ & Iudæorum captiuitates Babylonicas, easque omnes sub eodem Chaldæorum rege Nabuchodonosor factas: primam, regis Ioachim, Danielis, & sociorum eius factam, tertio, vel quarto anno regni Ioachim, & primo anno regis Nabuchodonosor; de qua satis disputatum a nobis est, in primo libro huius operis super primis verbis primi capituli. Altera fuit regis Ioachim seu Iechoniae, octo annis post primam in qua captus est etiam Ezechiel propheta. Tertia fuit omnium grauissima & calamitiosissima, regis Sedechia; qua templum incensum, euersa vrbs, cuncta regio vastata, Iudæi, aut ferro flammisque perempti, aut Babylonem in acerbissimam seruitutem abstracti sunt. De prima captiuitate scriptum est in principio libri Danielis, & in posteriori libro paralipomenon cap. 36. de secunda, in quarto libro regum, cap. 24. de tertia, in eiusdem libri cap. 25. & apud Hieremiam cap. 39. & 52.

Triplex Babylonica Iudæorum captiuitas sub rege Nabuchodonosor

His prænarratis, præceptisque, disquirendum est, vnde oporteat illorum septuaginta annorum captiuitatis sumere initium. Hac in quæstione quatuor inuenio opiniones. Prima opinio est bene vetus, vt pote cuius in chronicis meminit Eusebius, tacitis tamen eius opinionis auctoribus. principium illorum septuaginta annorum fuisse in decimotertio anno regis Iosia; quo anno aggressus est vaticinari Hieremias, & imminentes populo Iudæorum calamitates denūciare. Sed falsam esse eam opinionem, liquido iudicatur ex ipsa sacra scriptura: quippe quæ docet, nec illo decimotertio anno, nec toto tempore regis Iosia, vllam grauem Iudæis contigisse calamitatem, nedum captiuitatem: hoc, Deo, singulari Iosia pietati indulgēte, videlicet ne is quoad viueret, cerneret mala, quæ Iudæos, propter eorum scelera, manebat. Lege librum quartum regum in cap. 22. eo loco ita Deum Iosia loquutum reperies: *colligam te apud patres tuos: & colligeris ad sepulchrum tuum in pace, ne videant oculi tui mala quæ introducturus sum super locum istum.* Altera opinio est Nicolai de Lyra: & si eam memorans in chronicis Eusebius, multo antiquiorē fuisse ostendit: eam certe probauit maxime Seuerus Sulpitius in libro secundo sacre historiae; qui hos 70. annos orditur a primo anno imperij Nabuchodonosor; quo anno primum captus est rex Ioachim; cuius sententiæ in annotationibus super nono capite Danielis subscripsit Varius. Lyranus igitur in commentarijs suis super primo capite libri Esdræ, orditur septuaginta annos a captiuitate regis Ioachim; quam, sequutus historiam scholasticam, octauo anno regis Ioachim accidisse putat. Sed miror Lyranum, minime hebetem & ineruditum in sacris litteris, non vidisse, captiuitatem eius regis, euenisse tertio anno regis Ioachim, vt conceptis verbis scribit Daniel in exordio huius

4. quæstio. de initio septuaginta annorum captiuitatis Babylonicæ. Prima opinio refellitur.

secunda opinio refellitur.

libri; quo loco etiam a nobis hoc discussum est.

Refellitur
3 opinio.

Tertia opinio est rabi Salomonis, ut prædicto loco refert Lyranus, quam sequutus est Caietanus in commentario super ultimo capite posterioris libri paralipomenon: eandemque solam veram censet Iosephus Scaliger libro sexto de emendatione temporum. Isti computant septuaginta annos captiuitatis, a transmigatione seu captiuitate regis Iechoniae. Atque eius rei argumentum, Caietanus & Scaliger afferunt, ductum ex verbis Hieremiae, quæ sunt in capite vigesimo nono, ubi Iudæis cum Iechonia Babylonem abductis, verbis Dei sponder Hieremias, completis septuaginta annis captiuitatis, excusso seruitutis iugo, liberum fore ipsis in patriam reditum. Ex quo liquet, septuaginta annos captiuitatis, a transmigatione Iechoniae cepisse principium. Sed infirma ea ratio est. Non enim eo loco Hieremias iubet illos expectare, donec in ipsis compleatur septuaginta anni eorum transmigationis; sed ait simpliciter & præcise, donec compleantur in Babylone septuaginta anni solitudinis, vastitatis, ac desolationis, quos idem propheta ante memorauerat capite vigesimo quinto. Ex quo capite sumere oportet intelligentiam eorum quæ postea breuissime repetuntur in capite vigesimo nono. Solitudo autem, atque desolatio terræ Iudæorum, non accidit in transmigatione Iechoniae, sed in Sedechiæ captiuitate, ut ex fine libri quarti regum licet intelligere. Si quis autem ex me percontetur, cur Hieremias ad eos qui cum Iechonia transmigrauerant, de his septuaginta annis scribat; respondebo, hos septuaginta annos captiuitatis, fuisse illis notissimos: utpote quos Hieremias, ut traditur in libro Hieremiae capite vigesimo quinto, quarto anno Iocim, & septimo annis ante Iechoniae transmigationem, disertis verbis prænuntiauerat. Deinde, promissio liberationis septuagenariæ captiuitatis, non pertinebat ad Sedechiam & posteros eius, sed ad posteros Iechoniae, eorumque qui cum ipso transmigrauerant. Nō enim illos, sed hos tantum, soluta captiuitate reuersos esse in Iudæam, prior liber Esdræ manifestis verbis declarat. Hoc autem ob eam causam factum est, quod Iechonias, consiliū Hieremiae sequutus, vltro se suosque, quo ciuitati & templo parceretur, regi Chaldæorum dedit. Quod ut itidem faceret Sedechias, nulla ratione ab Hieremia persuaderi, & adduci potuit. Huc nempe spectauit visum illud diuinitus Hieremiae obiectum, quod in cap. 24. libri eius ita describitur. *Ostendit mihi Dominus. & ecce duo calathi pleni ficis, positi ante templum Domini, postquam transtulit Nabuchodonosor Iechoniam, & principes eius, & fabri & inclusores de Hierusalem, & adduxit eos in Babylone. Calathus vnus, ficus habebat bonas nimis: & calathus vnus, ficus habebat malas nimis. Et factum est verbum Domini ad me dicens: Sicut ficus hæc bonæ, sic cognoscā in bonum transmigratioem Iudæ, quæ emisi e loco isto in terram Chaldæorum. Reducam eos in terram hanc, & edificabo eos & non destrua; & erunt mihi in populum, & ego ero eis in Deum, quia reuertentur ad me in toto corde suo. Et sicut ficus pessimæ quæ comedi non possunt, sic dabo Sedechiam regem & principes eius, & reliquos de Hierusalem qui remanserunt in vrbe hac, & qui habitant in terra Aegypti: & dabo eos in vexationem, afflictionemque omnibus regnis terræ, & in opprobrium & maledictionem in vniuersis locis, ad quæ eieci eos. Et mittam in eis gladium, & famem & pestem, donec consumantur de terra, quam dedi eis, & patribus eorum.* Haec tenus Hieremias.

Quarta sententia, quæ probatur auctori.

Restat quarta sententia, mihi quidem non tantum probabilior prioribus, sed sola vera certa que. Certum enim habeo, si conuenienter sacris litteris loqui & sentire volumus, non aliunde septuaginta annos captiuitatis, quam ab vltima captiuitate Iudæorum sub rege Sedechia ordini nos debere. Neque vero, ut ita sentiam, sola me plurimorum & grauissimorum virorum mouet auctoritas, Iosephi in libro vndecimo Iudaicarum antiquitatum, Clementis Alexandrini in primo libro Stromatum, Iulij Africanus in libro quinto annaliū, Eusebij in chronicis, & in libro decimo de præparatione Euangelica capite vltimo, & in libro octauo, de Demonstratione euangelica, in disputatione de septuaginta hebdomadibus, Lactantij in libro quarto diuinarum institutionum capite quinto, D. Hieronymi super quarto capite Ezechielis, & in proemio super libro Aggæi prophetæ, Cyrilli Alexandrini in libro octauo aduersus Iulianum, Isidori in libro quinto Etymologiarum capite vltimo, & Bedæ in libro de sex ætatuibus mundi: ut non memorem hoc loco complures recentiorum, sane doctos & diligētes chronologos, qui eandem veterum sententiam magno assensu comprobauerunt non

A nō inquam, tam horum me mouet auctoritas, quanquam, ut par est, mouet sane plurimum; quam quod hanc sententiam in diuinis litteris planissime & explicatissime consignatam, testatamque video. Etenim, quorūscūque diuina scriptura horum septuaginta annorum meminit, meminit autem sæpenumero, velut in extremo libro posteriori Paralipomenon, apud Hieremiā cap. 25. & 29. & apud Danielē hoc nono capite, semper vocat eos annos: desolationis, solitudinis, & vastitatis; in quibus nimirum terra Iudæorum futura erat inhabitata, inculta, & penitus deserta; & actura erat sabbatum, hoc est inculta, & horrida futura; nam neque septimo die, neque septimo anno terram colere, per legem Moysi, licitum erat Iudæis. Hæc qui reputat secum, simul & illud consideret, quo primum tempore eiusmodi vastitas, solitudo, & desolatio terræ Iudæorum contigerit; ex ipsa scriptura liquido cognoscet, eam minime accidisse in transmigatione Iechoniae: siquidem per vndecim annos postea, videlicet regnante Sedechia, & vrbs templumque stetit, & regio ipsa ac terra Iudæorum culta & habitata fuit. Si autem hoc non accidit tempore Iechoniae; profecto manifestum est, id multo minus in captiuitate regis Iocim, aut regnante Iosia, contigisse. At vero, in captiuitate Sedechiæ, scriptura docet, templum fuisse incensum, vrbs directam & desolatam, regnum Iuda destructum, Iudæos omnes, aut ferro igneque consumptos, aut captiuos Babylonem miserime abductos: etiam qui ab hoste relicti fuerant in Iudæa, paulo post in Aegyptum profugisse; denique, omnem Iudæorum regionem, in vastitatem, solitudinem, ac desolationem esse redactam. Quis igitur hæc in sacra historia legens, non clarissime videat, illos septuaginta annos captiuitatis, quos diuina scriptura vocat annos solitudinis, vastitatis, & desolationis, non ab alio temporis initio, quam a tempore captiuitatis Sedechiæ, ordiri oportere?

C Sequitur altera quæstio, de eorum septuaginta annorum exitu & fine. De qua nō minor est, quam de superiori, inter doctos viros controuersia, & sententiarum diuersitas. Ego tres, quæ nobiliores sunt, sententias hoc loco percensebo. Fuit opinio quorundam, qui septuaginta annos calamitatis Iudæorum, dupliciter distinguunt: ut alios dicerent fuisse annos captiuitatis Iudæorum: alios vero desolationis templi, & vrbs. Atque illos quidem ordiuntur a transmigatione Iechoniae, terminant autem in primo anno regis Cyri: hos autem incipiunt a captiuitate Sedechiæ, cum vrbs, templumque incensa euerfaque sunt; & finiunt in secundo Darij Hystaspis anno. Existimant autem isti, hac se vna distinctione, omnem diremisse controuersiam; & discrepantes scriptorum opiniones ad concordiam posse reuocare. Verum de istiusmodi hominibus verissime dici potest, quod de prisca quibusdam Philosophis scite dixit Aristoteles: Ad pauca inquit, respicientes, de facili enunciant. Etenim, isti nō aduerterunt, suam illam distinctionem pugnare secum, & seipsam euertere. Namque duo illa inter se pugnant: vnum est, a transmigatione Iechoniae, vsque ad primum annum Cyri, fluxisse septuaginta annos captiuitatis: alterum est, ab euerfione vrbs & templi, ad secundum vsque annum Darij Hystaspis, præterisse septuaginta desolationis annos. Et horum quidem alterum, tollitur ab altero. Nam cum a transmigatione Iechoniae, vsque ad euerfionem vrbs & templi, vndecim tantum anni transierint, ut in quarto libro regum cap. 24. & 25. apertissime traditur: a primo autem anno Cyri, vsque ad secundum annum Darij Hystaspis, ut probatissima regum Persidis docet chronologia, quadraginta anni numerentur; fieri non potest, ut cum initium septuaginta annorum captiuitatis, sit prius annis vndecim quam principium septuaginta annorum desolationis; horum tamen finis, quadraginta annis posterior sit quam finis illorum. Nā si ab euerfione vrbs & templi, anni sunt duntaxat septuaginta vsque ad secundum annum Darij; ergo vsque ad primum annum Cyri, erunt tantum modo triginta; siquidem a primo Cyri anno, vsque ad secundum Darij Hystaspis, esse quadraginta annos, in cōfesso est apud omnes. Sed transmigratio Iechoniae præcessit desolationem vrbs & templi annis tantum vndecim; ergo ab illa, vsque ad primum annum Cyri, non possunt esse septuaginta anni, sed duntaxat vnus & quadraginta. Quod si hic computare volumus septuaginta annos, necesse erit, a desolatione vrbs vsque ad annum secundum Darij

Quinta quæstio. Quando finiti fuerint 70. anni captiuitatis. prima opinio refellitur.

angelus affirmate & asseueranter dixit, secundum annum Darij, esse septuagesimū captiuitatis, sed id enunciauit per interrogationē, quæ exprimit affectum animi dolentis, & quasi queribundi: ita vt verba illa angeli, eam reddant sententiam, *§ Nūc iste est annus septuagesimus?* quasi dicat, non est; sed iam pridem ille quidem tranfactus est. Vbi sunt igitur Domine, tua illa tam ampla & magnifica promissa, in nobis post septuagesimum annum explenda? Vbi tot tantaque bona a nobis diu multumque optata & expectata? Vel fortasse, quod ante nos prodidit Scaliger, septuaginta anni quos memorat Zacharias, longe alij fuere quam septuaginta anni captiuitatis de quibus nūc agitur, & aliunde ceperunt exordium. Sed vnde nam? Mihi quidem certe nō liquet. Nam quod dixit Scaliger, coepisse a trigesimo quarto anno Darij Hystaspis, id nobis, qui nec putamus Xerxem fuisse maritū Esther, cumque qui tēpli ædificationē impediuit; nec censemus Darium, quo regnante ædificatio templi absoluta est, fuisse Darium Nothum; quæ duo tamen vera ducit Scaliger, nullo modo probari potest. Restat tertium argumentum ex historia & chronologia Mardochei ductum: cuius tamen perfacilis explicatio est. Nam quod in capite vndecimo libri Esther scriptum est, Mardocheum fuisse de numero eorum captiuorum quos transtulerat Nabuchodonosor cum Iechonia; non significat, eum fuisse vnum de illis, & qui simul cum illis & Iechonia transmigraverit Babylonem: sed fuisse ex eorum captiuorum stirpe, genere, ac semine. Hoc autem in laudem Mardochei positum est, quod is fuisset ex genere eorum qui cum Iechonia Dei iussis obtemperantes, vltro se regi Chaldæorum dederant: non autem ex eorum stirpe, qui cum impio Sedechia Dei monita contemnerent, de ditionem facere recusant. Iam vero locus ille qui est in capite secūdo libri Esther, minime fauet istis: sic enim habet. *§ Erat vir Iudæus in Susā ciuitate, vocabulo Mardocheus, filius Iair, filij Semei, filij Cis de stirpe Iemim, qui translatus fuerat de Hierusalem eo tempore quo Iechoniam regem Iuda Nabuchodonosor transtulerat.* In his verbis; illud *§ qui translatus fuerat de Hierusalem* non debet referri ad Mardocheum, sed ad proauū eius Cis: licet alterum illud relatiuū *§ qui fuit nutritus Esther* ad ipsū Mardocheū sine dubitatione referatur.

Quid alij senserint de fine septuaginta annorum, adhuc differuimus: quid nos existimemus, deinceps breuissime declarandum est. Arbitramur, septuaginta annos captiuitatis esse finitos in primo anno Cyri. Etenim ita sentit Iosephus libro vndecimo antiquitatum, & libro vigesimo; Iulius Africanus libro 5. annalium; Lactantius libro 4. cap 5. Seuerus Sulpitius libro 2. sacre historie; Cyrillus libro 8. contra Iulianū, & Beda in libro de sex ætatibus mundi. Quin etiam veritatis euidencia conuictus Eusebius, in libro decimo de præparatione Euangelica capite vltimo, hoc ipsum affirmat. Idemque super vigesimo nono capite Hieremiæ confessus est D. Hieronymus. Probat id ex quatuor locis scripturæ. Primo quidē id concluditur ex vltimis verbis posterioris libri paralipomenon, quibus traditur, seruisse Chaldæis Iudæos per septuaginta annos vsque ad imperium regis Persarum, hoc est vsque ad Cyrum; qui, vt ibidem subiicitur, primo anno soluit Iudæorum captiuitatem. Deinde, probatur hoc ex vaticinio Hieremiæ quod est in capite vigesimo quinto: prædixit enim Hieremias septuaginta annos captiuitatis, tunc esse complendos, cum Babylonis imperium esset destructum. Est autem destructum a Dario Medo & Cyro, vt supra docuimus, eodemque ipso anno Cyrus regnare coepit, vt supra dictum est in secunda quæstione huius capituli, & in propositione tertia. Idem præterea confirmatur eiusdem Hieremiæ testimonio; qui in vigesimo nono capite vaticinatus est, Iudæos, completis septuaginta annis captiuitatis, & liberandos seruitute, & in patriam suam reuersuros: sed vtrumque primo anno Cyri Iudæis accidisse, docet Esdras in exordio libri sui. Ad hæc, cōfirmatio eiusdem sententiæ sumi potest ex vaticinio Isaia, quod est apud ipsū cap. 44. & 45. hisce verbis expressum. *§ Qui dico Cyro, pastor meus es, & omnem voluntatem meam complebis. Qui dico Hierusalem, edificaberis, & templo, fundaberis. Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, vt subiiciam ante faciem eius gentes, & dorsa regum vertam. Et dabo illi thesauros absconditos, & arcana secretorum. Ego suscitabo eum ad iustitiam, & vias eius dirigam. Ipse ciuitatem meam edificabit, & captiuitatem meam dimittet, non in pretio neque in muneribus, dicit Dominus.* Hactenus

Duo loci libri Esther de tempore Mardochei

3. opinio, & vera.

A Stenus Isaia. Quid potuit dici luculentius ad ostendendum, septuagenariæ illi Iudæorum captiuitati finem in exordio regni sui Cyrum posuisse? Atque hunc locū Isaia legens Cyrus sibi a Iudæis indicatum, obstupuit, videns tot se annis ante, de proprio nomine appellatum, suamque felicitatem tanto ante promissam ac prænunciatam. Quocirca admirans vatis diuinitatem, incredibili, quæ scripta legerat exequendi cupiditate, diuinitus est incensus. Et sane hoc ipse visus est indicasse in suo illo edicto; in quo fatetur, omnia regna terræ sibi esse a Deo tradita; mandatque vt ædificaret domum Domini in Hierusalem. Verum, disceptatio de fine atque initio septuagenariæ Iudæorum captiuitatis, hoc loco terminetur.

Et orauit Dominum Deum meum, & confessus sum, & dixi.

RONITUR hoc loco grauis admodū & pia ac religiosa precatio, qua Daniel pro liberatione populi Hebræi Deo supplicauit. Sed cum ea liberatio promissa esset a Deo, tranfactis septuaginta annis Babylonicæ captiuitatis, futura; & bis ab Hieremia prædicta esset: & quo tempore Daniel hac precatioe vsus est, iam septuagesimus captiuitatis annus ageretur, vt supra ostendimus; instaretque promissa Iudæis liberatio: posset fortasse quispiam mirari, & de nobis quærere, cur Daniel pro liberatione Iudæorum, quæ omnino, & proxime futura erat, tam solcite & anxie Deo supplicauerit. Num dubitabat, ne non fuisset illud a Deo promissum, vel a Hieremia prædictum? At ipsemet paulo ante dixit, se intellexisse illud Dei promissum, & illam Hieremiæ de septuaginta annis desolationis Hierusalem prædictionem. An forte Dei promissis diffidit: veritus ne promissorum suorum Deum pœnituisset? Atqui bene nouerat Daniel, eam inconstantiam in Deum, vsquequaque immutabilem, non posse cadere. Quippe in libro numerorum cap. 23. legerat, *§ non est Deus quasi homo vt mentiatur, nec vt filius hominis vt mutetur:* & in primo libro regum cap. 15. *§ triumphator in Israel, non fluctetur pœnitudine; neque enim homo est vt agat pœnitentiam.*

Ad hanc quæstionem, tacite ita respondet Theodoretus, *§ Etiam si Deus, millies aliquid nobis promiserit, si tamen nos promissis eius indignos exhibeamus, effectum beneficentiæ eius impediemus. Timens igitur Daniel, ne peccata Iudæorum diuinis promissis obstarent, preces apud Deum multiplicauit.* D. Hieronymus ita respondet. *§ Postulat a Deo Daniel promissam populi liberationem, non quod incredulus sit futurorum; sed vt quod Deus per suam promiserat clementiam, per ipsius preces impleret: vel ne nimia securitas negligentiam, negligentia vero pareret offensam.* In prædictis verbis Theodoretus & diui Hieronimi, duplex cōtinetur propositæ quæstionis solutio. Prior solutio est; Deum ita nonnunquam prædestinare aliquem finem, vt simul etiam prædestinet certa quædam, vt vocantur in scholis, media, per quæ vult ad eum finem perueniri. Vel, quod recidit eodem, ita Deum prædestinare effectum aliquem, vt simul quoque prædestinet certum quendam modum per quem tantummodo decreuit effectum illum præstare. Exempli causa, statuerat quidem Deus, Paulum conuertere ad fidem Christi, sed per orationem tamen beati Stephani: prædestinauerat etiam Iacob patriarcham ad principatum populi Hebræi, & ad vitam æternā, sed eius tamen generationem, cum mater eius Rebecca sterilis esset, patris Isaac precibus donauit. Lege vigesimū quintum caput Geneleos. Simili igitur ratione decreuerat Deus, exactis septuaginta annis, liberare Iudæos seruitute Babylonica: sed id tamen non aliter facere decreuerat, nisi multis ante prophetarum, sanctorumque virorum precibus, & lachrymis rogatus, ac sollicitatus. Cum igitur tempus illius promissæ libertatis appropinquaret, vehementius Danielis animum Deus commouebat & incitabat, vt suis precibus, sparsis lachrymis, adhibitis etiam varijs corporis macerationibus, eam liberationem a Deo expeteret, atque flagitaret. Posterior eiusdem quæstionis

Quæstio 6. Cur Daniel tam anxie Deo supplicet, pro eo quod alioqui Deus facturum se promiserat.

Solutio quæstionis.

Duplex genus diuinarum promissorum.

quaestionis solutio est: duplex esse genus diuinorum promissorum, vnum omnino absolutum, & nullatenus pendens ex hominum voluntate; & quod nulla hominum prauitate, quo minus impleatur, impediri potest. Huius generis fuit Dei promissum de missione filij sui in mundum, ad seruandum genus humanum. Alterum genus Dei promissorum, est conditionale; quod ita datur hominibus, vt non sit implendum nisi ea conditio adfit, quae ab ipsis exigitur: huiusmodi fuisse reor illud Dei promissum datum Iudaeis de aeterna terrae Chanaan possessione: id namque ita promissum illis fuit, si tamen ipsi Dei iussis & praecipis obtemperarent: quod quia non fecerunt, propterea Dei promissis frustrati sunt. Lege cap. 2. 1. libri quarti regum; praecipue autem caput secundum libri primi regum. Atque harum praedictionum conditionalium, siue quae ad comminationes, siue quae ad promissiones pertinent, luculentam reperiet lector doctrinam, apud Hieremiam cap. 18. clarissimum item exemplum apud Ionam de Nininitis. Potuit igitur fieri vt Daniel vereretur, ne illud Dei promissum de solutione captiuitatis Iudaeorum post septuaginta annos, non fuisset absolutum, sed tantum conditionale; ea duntaxat ratione praestandum, si quidem Iudaei suorum scelerum poenitentes, vitam deinceps honestam ac diuinae legi congruentem agerent. Cu autem Daniel videret, Iudaeos tot malis & calamitatibus a Deo castigatos, nihilo meliores, quin etiam peiores esse factos: merito dubitare poterat, ne Iudaei diuinis promissis facti essent indigni. Ergo non frustra, & sine ratione, Daniel tam obnixae ac religiose pro Iudaeorum liberatione Deo supplicauit.

Septuaginta hebdomades abbreviatae sunt super populum tuum, & super ciuitatem sanctam Hierusalem.

Quaestio 7. Quomodo hac reuelatio temporis aduentus Messiae, respondeat desiderio & petitioni Danielis.

DANIEL sua precatione, tantum supplicauerat Deo pro solutione captiuitatis Babylonicae, & Iudaeorum liberatione. Quorsum igitur docet hoc loco Daniele angelus, certum tempus aduentus Messiae? Quid enim ad vota & postulata Danielis de liberatione populi & refectione vrbs & templi, hoc de aduentu Messiae pertinebat? Non igitur desiderio, & petitioni Danielis, ab angelo in hac visione videtur esse satisfactum. Ad hanc quaestionem trifariae responderi potest. sit primu responsu: Daniele, tu ex visione illius statu quae regi Nabuchodonosor in quiete visa fuerat, tum ex ea visione quam ipse primo anno regni Baltasaris habuerat, apertissime cognouisse, filium Dei humana indutum carne, descensurum in terras, & conditurum quoddam regnum amplissimum & aeternu, cui omnia mundi regna subijcienda essent: & in eo regno populum Dei florentissime ac felicissime regnaturum. Est igitur admodum credibile, Daniele summo exarisse desiderio noscendi certum tempus, quo filius Dei venturus esset in mundum, & tot tantaque bona mortalibus allaturus. Itaque Deus in hac visione, voluit & praesentia Danielis petitioni de liberatione populi, ac de Hierusalem templique reparatione, & prioribus eius optatis ac postulatis de aduentu Messiae, simul satisfacere. Alterum responsu: tanta est Dei erga homines, praesertim vero seruos suos benignitas, & bonitatis redundantia, vt non modo quae optant, petuntque ab ipso, sed etiam plura & maiora eorum votis ac postulatis largiatur. Legimus, Achaz regi Iuda metuenti euerfionem regni Dauidis, contra quod duo potentes reges, Israel, & Syriae, coniuuauerant, Deum per Isaiam cap. 7. praedixisse, non modo se regnum illud terrenu Dauidis defensurum ac seruaturum; sed etiam misso in terras filio suo, & ex purissima virgine nato, omne genus hominum ex Daemonis potestate ac seruitute peccati erepturum; & spirituale Dauidis regnum, hoc est Ecclesiam suam, per vniuersum terrarum orbem propagaturum; & contra omnes humanas & diabolicas vires defensurum. Similiter hoc loco, non tantum promittere voluit Danieli relaxationem captiuitatis Babylonicae, & reparationem Hierusalem ac templi: sed praeterea, hinc sumpta occasione, patefecit certum tempus venturi Messiae, qui terribimam animorum seruitutem

A seruitutem depelleret, & aditum nobis ad caelum, atque ad immortalem & beatam vitam aperiret.

Tertium responsu est: consuetudinem esse diuinae scripturae, cum de re quapiam agit, quae alterius rei figura est, in eius rei tractatione, multa quae ad rem illam figuratam pertinent, immiscere. Dauid & Salomon, quia multifariam praefigurarunt Christum: propterea in psalmis, & apud prophetas, cum de illis agitur, interdum non nulla inferuntur, quae illis, aut vix, aut nullo modo: Christo autem Domino, proprie perfecte, manifesteque conueniunt. Idem posset dici de terrena illa Hierusalem & ciuitate Syon, quae similitudinem gesserunt Ecclesiae Euangelicae, vel triumphantis. Similiter igitur, quoniam Babylonica illa Iudaeorum captiuitas, eiusque solutio, imaginem quandam praeferebat captiuitatis omnium hominum sub diabolo & peccato, & eius liberationis quam Christus perfecturus erat: nec non & illi septuaginta anni captiuitatis, similitudinem quandam, & conuenientiam habebant cum septuaginta annorum hebdomadibus, quibus decursis, Christus in mundum veniens, auctor effectorque salutis ac felicitatis humani generis futurus erat; sapientissime Deus in hac visione, simul cum liberatione populi, & terrena Hierusalem refectione, praefinitum aduentus Messiae tempus coniungere voluit. Rupertus quidem certe, in eo libro quem scripsit in Daniele, cap. 16. affirmat, Daniele diuinitus eruditum, intellexisse captiuitatem illam Babylonicam, & eius liberationem, figuram fuisse alterius spiritualis captiuitatis, quae vniuersum genus hominum complectebatur: ideoque more prophético, sub vocabulis illius captiuitatis, & reparationis Hierusalem, praecipue animo intendisse certum tempus, quo captiuitas humani generis per Messiam dissoluenda, & Ecclesia Dei esset reparanda. Rupertus verba ita se habent. Si solam litteram spectes, numquid ea responsa quae dedit angelus, Danielis oratio flagitauerat? Ille enim pro solutione captiuitatis, & vrbs ac templi reparatione, Deo supplicauerat. Itaque si solam litteram spectes, nihil inuenies, praeter illam septuaginta annorum Babylonicam captiuitatem: nihil praeter ciuitatis & templi manufacti cineres, quod deploraret, aut quod recuperari desideret. Verum si ita erat, si hoc tantum in votis habebat, numquid pro ea re opportunam consolationem accepit? Nonne potius contraria votis audiuit? Non enim dictum est illi, aedificabitur Hierusalem & templum, atque omnis ceremoniarum cultus renouabitur; sed, quod his valde contrarium est, occidetur Christus, non erit eius populus qui eum negaturus est, ciuitatem & sanctuarium dissipabit populus cum duce veniuro, & finis eius vastitas, & post finem belli statuta desolatio: & deficiet hostia & sacrificium, & in templo erit abominatio desolationis, & usque ad consummationem & finem perseverabit desolatio. Igitur cum dicit, ego Daniel intellexi in libris numerum annorum quem praedixit Hieremias, vt complerentur desolationis Hierusalem septuaginta anni: vigilanti lectori, illud se spiritu prophético intellexisse insinuat, quod hodie reuelata facie videt Christi Ecclesia: scilicet, captiuitatem illam vnius populi Iudaici, fuisse imaginem alterius magnae captiuitatis, quae vno peccante Adam, vniuerso generi humano accidit: & illos septuaginta captiuitatis annos, tempus omne significasse, quo populus Dei peregrinatur in hoc seculo. Quid enim magnum erat intellexisse, quod palam omnibus verba sonabant Hieremiae prophetae? Ergo cum orat hoc loco Daniel pro captiuitate populi, & pro refectione Hierusalem ac templi, sub istis vocibus, res maiores intendit; & sic illam captiuitatem solui optat, vt pro maiori sollicitus sit; leniter

E laturus illud maius templi & ciuitatis excidium, defectum quoque hostiae ac sacrificij, perpetuamque desolationem templi abominabilis: dummodo fiat quod erat necessarium: scilicet, vt consumeretur prauaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur visio, & vngatur sanctus sanctorum. Haecenus Rupertus sententiam & verba commemorauimus.

Rupertus.

Septuaginta hebdomades.

Quæstio 8.
Quomodo
accipiendū
sit hoc loco
vocabulum
hebdoma-
dis.

VAM varie sumatur in sacris litteris vocabulum hebdomadis, erudite docet Beda in libro de ratione temporum cap. 6. 7. & 8. Sed in præsens, satis erit monere lectorem, hanc vocem græcam ἑβδομας, latine significare septenarium præcise: cum adiunctione autem, vel dierum, vel annorum, vel aliarum quarumlibet rerum, significare earum ipsarum rerum septenarium: et si iam vsu receptum & tritum est, vt etiam cum præcise dicitur hebdomada, intelligatur dierum, vt autem hebdomada præcise sumpta, intelligatur annorum, nisi hoc vno in loco Danielis, nusquam alibi reperitur in sacris litteris. Quoniam igitur Gabriel præcise dixit septuaginta hebdomades, propterea locum dedit varias earum hebdomadam interpretationes excogitandi. Origenes tractatu 29. in Matthæū, de his hebdomadibus verba faciens, eas interpretatur, non dierum nec annorum, sed decenniorum: ita vt quæque hebdomada constet septuaginta annis, & tempus septuaginta hebdomadū, contineat quatuor millia & nongentos annos. Quam opinionem, aliquatenus secutus est Eusebius in libro 8. de demonstratione euangelica. Is namque in disputatione de septuaginta hebdomadibus, in tertia sua expositione, cum priores sexaginta nouem hebdomadas, fecisset singulas septem annorum: extremam fecit decenniorum, vsque ad septuaginta annos eam extendēs. Nicolaus de Lyra super hoc nono capite, & Petrus Galatinus in libro 4. de arcanis catholicæ veritatis, memorant opinionem quorundam rabinorum, quorum aliqui faciebant has hebdomades iubilæorum; alij vero centenariorum. Iobilæus erat tempus quinquaginta annorum: quare vnaquæque hebdomada Iubilæorum, constat trecentis quinquaginta annis: & omnes septuaginta hebdomades, continent viginti quatuor millia & quingentos annos. At vero vna hebdomada centenariorum, continet septingentos annos; septuaginta vero hebdomades, annos quadraginta nouem millia. Verum, earum interpretationum facilis est confutatio. Etenim nusquam inuenitur in sacris litteris, vocabulum hebdomadis poni pro septenario, vel decenniorum, vel iubilæorum, vel centenariorum; vt satis appareat, eiusmodi interpretationes, tuenda sententiæ causa, vel, quo minus impudenter veritati possent contradicere, ab istis esse confictas. Deinde, si vocabulum hebdomadis, vt isti exposuerunt, ita sumeretur hoc loco; nondum profecto tempus illud septuaginta hebdomadam exactum & completum esset. Nam ab eo tempore, quo Daniel hanc reuelationem habuit, vsque ad hodiernum diem, præterierunt annorum duntaxat duo millia, & minus præterea ducentis annis. Quapropter, secundum eos, qui has hebdomadas fecerunt decenniorum, ad eas complendas, etiam num restaret, vltra duo millia & septingentos annos. At vero iam pridem finitas esse hebdomadas Danielis, eo patet, quod quæ Gabriel prædixit euentura in his septuaginta hebdomadis, videlicet, cessatura Iudæorum sacrificia, desolanda vrbs & templum, sine vlla refectionis & reparationis eorum spe: denique, ipsos Iudæos calamitosam miseramque seruitutem perpetuo seruituros: hæc, inquam, euenerunt & completa sunt ex eo tempore, quo Iudæi a Tito Romanorum imperatore debellati, & Hierosolyma capta, incensa, diruraque sunt.

Restat igitur, vt has hebdomadas, vel dierum, vel annorum intelligi necesse sit. Si quidem in scriptura nomen hebdomadis, aliquando ponitur in diebus, & aliquando in annis: prioris exemplum habes in Leuitico cap. 23. vbi a festo phasæ, vsque ad festum pentecostes, numerantur septem hebdomades dierum; & proxime sequenti capite huius libri, scribitur, ieiunasse Danielem tres dierum hebdomades: posterioris vero exemplum reperies in Leuitico cap. 25. quo loco præcipit Deus numerari septem hebdomades annorum; & sequenti anno, qui erat quinquagesimus, celebrari iubilæū. Cum igitur hoc loco non possint intelligi hebdomades dierum; etenim septuaginta hebdomades non includerent nisi quadringentos nonaginta dies: quo temporis spatii, nihil contigit eorum quæ prædixit angelus, intra septuaginta hebdomades euentura,

Origenes

Rabini.

A

B

C

D

E

A euentura; necessario concluditur, significari hoc loco hebdomades annorum; & sic denotare tempus quadringentorum & nonaginta annorum. Dicit aliquis, cur angelus non clare dixit, septuaginta hebdomades annorum; sed præcise dicens, septuaginta hebdomades, obscurum fecit, atque intellectu difficile sermonem suum? Verū in eo seruauit angelus morem prophetarum, consulto loquentiū obscure. Hoc enim differt sermo propheticus a sermone historico, quod hic vulgaris & appertus est; ille reclusus, inuolutus, & a communi loquendi consuetudine atque hominum intelligentia remotus. Quin, vt scribit Irenæus, omnis prophetia, priusquam impleatur, ænigma est.

Cur angelus non explicite appollauerit hebdomades annorum.

B Abbreviatæ sunt super populum tuum, & super ciuitatem sanctam tuam Hierusalem.

DIXIT angelus Danieli, *super populum tuum, & super ciuitatem tuam* significans quæ euentura erant in his septuaginta hebdomadibus, ea præcipue ad populum Hebræum pertinere. In eo namque lapsu temporis, vrbs Hierusalem reficienda erat; Messias item Iudæis promissus, veniens in hunc mundum, ex Iudæis nasciturus erat: ipsosq. suorum miraculorum, doctrinæ, & consuetudinis participes facturus; denique ab ipsis repudiandus & necandus erat: atque ob eam causam, Dei protectione, religionis gloria, regno, libertateque spoliandi erant, & grauissimis malis ærumnisque conterendi. Illud autem pronomen, *super tuum & tuam* emphaticos positum est. Nam secundum Tertullianum in libro contra Iudæos scripto, Eusebium in libro octauo de demonstratione Euangelica, Hieronymum & Theodoretum hoc loco, ita dictum est, vt significaretur, populū Hebræum, propter eius scelera præterita, præsentiaque, maxime vero propter immanitatem futuri sceleris, quo Messiam occisuri erant, indignum esse, vt populus Dei cõferetur ac nominaretur: dixit igitur populum tuum, & non populum Dei. Similiter locutus est Deus Mosi exodi 32. cum populus adorauisset vitulum; *descende, inquit, de monte, quia peccauit populus tuus iste.* Vel fortasse ideo dicitur tuus, quia tuus est sanguis, legis ac religionis communione; præsertim autem studio & amore. Etenim Daniel singulari charitate populum Hebræum amplectebatur, & illius libertatis, dignitatis, & salutis, maiorem in modum studiosus, sollicitus, & fatagens erat.

Ceterum, quæstio illa valde perplexa est, cur Gabriel dixerit septuaginta hebdomades fuisse abbreviatas: quid enim significat illud, *abbreviatæ sunt*? An non omnes fore plenas & integras? an potius annos earum breuiiores fore vulgaribus & vltatis annis. Neque enim subeat cuiusquam animum suspicari, dici abbreviatas, quod dies earum, vel omnes, vel aliqui, breuiiores futuri essent quam dies naturales qui viginti quatuor horis constant: quemadmodum in epistola octogesima quæ scripta est ad Hefychium refert Augustinus, quosdã interpretatos esse, quod dixit Dominus Matthæi. 24. dies persecutionis Antichristi breuiatum iri propter electos: videlicet breuiiores fore singulos viginti quatuor horis: sic enim eos fore breuiiores: sicut contra tempore Iosue ac regis Ezechia, vnus dies, longior viginti quatuor horis factus est. Sed vt dixi, nihil simile in septuaginta hebdomadibus contigisse existimandū est. Si quidem in his duobus millibus annorum, quæ a tempore huius visionis ad hodiernum vsque diem præterierunt, ne vnus quidẽ dies minor die naturali deprehensus est. Cur igitur dicitur abbreviatæ hebdomades? Tres sunt interpretationes. Primã memorat Augustinus, eo quẽ proxime dixi loco, quorundã, qui censuerunt, Deū quidem primo cõstituisse, vt tempus aduētus Messia in mundū, longius prorogaretur, & tardius esset: postea tamen, propter lachrymas, preces, & vota prophetarum ac seruorum suorum, breuiasse illud tempus, & statuisse, vt maturius Christus veniret, quã a primo cõstitutum

Quæstio 9.
Cur septuaginta hebdomades dicuntur abbreviatæ.

D. Augustinus.

Tres opinioniones.

Prima opinio.

Refellitur prima opinio.

Secunda opinio.

tum fuerat. Atque huc applicant illud quod est in psal. 111. *§ propter miseriam inopum, & gemitum pauperum, nunc exurgam dicit Dominus*: *§ illud item quod est apud Aggæum cap. 2. § adhuc modicum, & veniet desideratus cunctis genibus.* *§ Quoniam igitur Deus, citius primo suo decreto acceleravit tempus aduentus Messiaë, ideo Gabriel dixit abbreviatae fuisse hebdomadas. Sed futile est interpretatio. Omitto nunc oppugnare illud quod inscienter & obtuse dicunt, de mutatione decreti & voluntatis Dei: vrgebo tatum istos argumento illo Augustini: si tempus aduentus Messiaë, inquit Augustinus, ita abbreviatum est, vt factum sit breuius, quam fore ab initio constitutum erat, quæro, secundum quam veritatem breuius factum fuerit, quam esse debebat? Cuius argumentationis ea est sententia & vis: quærendum ex istis est, vnde isti cognouerint eam veritatem quam prædicant: id est, vnde compertum habuerint, futurum fuisse longius tempus Messiaë aduentus? Oportuit enim id eos cognouisse, & probare, vel ex antiqua & certa traditione, vel ex doctrina & sententia patrum. At nihil horum afferre possunt; nullam igitur, vel speciem probabilitatis, suæ opinioni prætexere possunt. Legimus inquit Augustinus, in libro geneleos, Deum primo statuisse hominibus ad resipiscendum & agendam poenitentiam, centum viginti annos, vsque ad diluuium: postea tamen breuiasse id temporis, recisis ex eo numero viginti annis: verum id colligi videtur ex ipsa scriptura: quod autem isti finxerunt de breuiato tempore aduentus Messiaë, nullam ex scriptura, nec sane aliunde, fidem habet.*

Altera est interpretatio, peruulgata illa quidem, multisque probata: illud vocabulum, abbreviata, idem significare hoc loco, quod constituta, definita, determinata. Nam verbum Hebræum *שבעתיך* tam rabini quos citat Galatinus, quam Christiani linguæ Hebrææ periti, quique verbum de verbo reddentes, sacra biblia in latinum sermonem conuertere studuerunt, idem valere affirmant, quod decisum, vel præcisum, vel præfinitum, seu determinatum. Huic interpretationi congruit etiam lectio Græca, quæ habet verbū *συνέλιπον*, id est, concisæ vel decise: quod interprete Theodoro, eandem vim & sententiam habet, atque vocabulum constituta, seu definita. Latinus quidem interpres, fere vbicumque septuaginta interpretes posuerunt verbū illud Græcū, significans concidere, cōcisum, vel cōcidens, vertit his vocibus, abbreviare abbreviatū, vel abbrevians. Sed lectionē huius loci Danielis, longe antiquiorē fuisse Hieronymi translatione, declarat Tertullianus in libro aduersus Iudæos: qui citans tractansque locum hunc Danielis, sic legit vt nos habemus: *§ septuaginta hebdomades abbreviate sunt.* Sed dicit aliquis, apud Latinos, breuiatum, vel abbreviatum, non significat constitutum, vel definitum; sed contractum & decurtatum, & quod ex longiori, breue factum sit: si igitur septuaginta hebdomades nullo modo factæ sunt breuiorēs, nec secundum dies, nec secundum annos; quomodo tueri possumus hoc loco Latinam translationem? quam tamen patres concilij Tridentini ab omnibus defendi, & quasi factam testam custodiri iusserunt? Sed ad hoc responderi potest: cogitandum esse, Deum ex omni æternitate constituisse, vt ab exordio mundi, vsque ad Messiaë aduentum, certum quoddam ac definitum tempus intercederet; verbi causa circiter quatuor annorum millia: eundem præterea decreuisse, vt pars huius temporis, quæ post refectionem vrbs Hierusalem futura erat vsque ad Messiam, breuis esset, nec septuaginta annorum hebdomadas excederet. Ergo dicuntur hebdomades abbreviate a Deo, quia post vrbs Hierusalem reparationem, vsque ad Messiam, pauca hebdomades futura erant; vt idem sit abbreviare: hebdomades, quod pauca constituit. Pauca autem dicuntur septuaginta hebdomades, in comparatione prioris temporis quod effluerat, ex quo datum fuerat hominibus promissum de aduentu Messiaë; hoc est, vel in ipso mundi exordio, cum dictum est serpenti, fore vt semen mulieris contereret caput eius: vel potius cum Deus promisit Abraham, daturum se illi semen, in quo semine benedicendæ essent omnes gentes. Nec vero suspicetur quispiam, quod supra diximus, idem significare, breuiare hebdomades, quod pauca constituit, id confictū esse a nobis, quo difficultatē subterfugeremus: eadem namque significatione eiusdem verbi, vsus est Dominus noster qui

qui apud Matthæum capite 24. loquens de Antichristi persecutione, sic ait. *§ Nisi breuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro: verum tamen breuiabuntur dies illi propter electos.* Nō enim hisce verbis significauit, futuros illos dies breuiorēs, quam sint dies naturales: sed docere voluit, paucos futuros dies illos; quasi diceret, nisi breue futurum esset tempus illius persecutionis, etiam electi defecturi & cauri fuissent?

Tertia interpretatio, multorum & nobilium auctorum est, Iulij Africani in quinto libro annalium, vt refert hoc loco Hieronymus; Theodoret, Glossæ, Alberti, & Carthusiani super hoc nono capite Danielis; præterea Bedæ in libro tertio expositionis Esdræ cap. 16. & in libro de ratione temporum cap. 7. Ruperti super libro Danielis capite. 16. historia scholasticæ in historia Danielis cap. 10. & Ioannis Zonaræ in primo tomo annalium. Horum sententia est, propterea dictas esse abbreviata hebdomades, quia intelligi debebant non annorum solarium, sed lunarium. Annus autē lunaris continet dies trecentos quinquaginta quatuor: est igitur vndecim diebus minor solari. Quocirca quadringenti nonaginta anni lunares, quot scilicet continentur in septuaginta hebdomadis, æque valent, atque quadringenti septuaginta quinque solares. Confirmatur hæc opinio. Primum, ipso vsu & more Hebræorum, qui utebantur mensibus lunaribus: ex his autem lunares anni conficiuntur. Gabriel itaque loquens cum Daniele Hebræo, atque Hebraicarum consuetudinum scitissimo, vti voluit computatione annorum lunarium, Hebræis vsitata. Deinde, hoc ipsum confirmat vocabulum abbreviata. Nam si fuissent annorum solarium, longius tempus denotarent: quoniam vero sunt annorum lunarium, ob eam causam dicuntur abbreviata. Verum hæc opinio, a multis improbat & abijcitur. Refellunt eam, Lyranus hoc loco, Galatinus libro 4. Ioannes Driedo in libro 3. de sacris scripturis cap. 5. parte 4. & Ioannes Lucidus in libro 7. de emendatione temporū. Licet enim Hebræi vterentur mensibus lunaribus, e quibus anni lunares existunt; eos tamen annos, per intercalationem, quam fere tertio quoque anno interponebant, intercalantes vnum mensē, redigebant ad rationem & mensuram cursus solis: atque hunc in modū annos lunares cum solaribus adæquatos in chronologiā asciscabant. Censorinus quidem in libro de die natali Romanorum, scribit, pro diuersitate gentium, annos civiles, & origine & magnitudine fuisse differentes: cunctis tamen studio & curæ fuisse, annos suos, ad æqualitatem cursus solis reuocatos correctosque, in descriptione temporū adhibere. Deinde, certū est, Hebræos, secundum legem Moysi, pascha quolibet anno, decima quarta luna primi mensis, post æquinoctium vernum celebrare debuissent. Hoc autem ipsi nullo modo potuissent seruare, si vsi essent annis lunaribus. Nam cum lunaris annus sit vndecim diebus minor solari, si vno anno celebrassent pascha decima quarta luna primi mensis, proxime sequenti anno, celebrassent vndecim diebus ante, hoc est, tertia luna primi mensis, & alio sequenti anno celebratio Paschatis non in primum, sed in vltimum anni mensē incidisset. Quo fieret, vt quolibet anni mense pascha perageretur. Ad hoc, cum in scriptura traditur Adam vixisse nongentos triginta annos; Hebræos, quadringentos triginta annos peregrinos esse in Ægypto; ab egressu Hebræorum ex Ægypto, vsque ad ædificationem templi Salomonis, octoginta & quadringentos annos intercessisse: in his atque alijs similibus chronologijs diuinæ scripturæ, non essent intelligendi tot anni quot significantur, sed longe pauciores; videlicet ad rationem annorum lunarium restricti contractique. Quid multa? in sacris libris, enumeratio annorum, cum profana chronologia sæpe consentit. In exordio prioris libri Machabæorum scriptum est, Alexandrum Magnum regnasse duodecim annos; idem externis scriptoribus tam Græcis quam Latinis prodētibus; apud quos tamen nullus est annorum lunarium in chronologia vsus. Commemoratio præterea annorum regni Græcorum, toties eodem libro inculcata, mire concordat cum annis regni Seleucidarum (idem enim fuit regnum quod dicitur in scriptura Græcorum) quos externi auctores descripserunt. Hæc isti. Nihilominus tamen, opinio illa de annis lunaribus, quæ multis & magnis auctoribus placuit, est profecto valde probabilis, eaque nobis postea magno vsui futura est, ad explicationem septua-

Locus Matthæi, c. 24.

3. opinio, quæ auctori videtur maxime probabilis.

Rationes contra tertiā opinionem.

qui apud Matthæum capite 24. loquens de Antichristi persecutione, sic ait. *§ Nisi breuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro: verum tamen breuiabuntur dies illi propter electos.* Nō enim hisce verbis significauit, futuros illos dies breuiorēs, quam sint dies naturales: sed docere voluit, paucos futuros dies illos; quasi diceret, nisi breue futurum esset tempus illius persecutionis, etiam electi defecturi & cauri fuissent?

Tertia interpretatio, multorum & nobilium auctorum est, Iulij Africani in quinto libro annalium, vt refert hoc loco Hieronymus; Theodoret, Glossæ, Alberti, & Carthusiani super hoc nono capite Danielis; præterea Bedæ in libro tertio expositionis Esdræ cap. 16. & in libro de ratione temporum cap. 7. Ruperti super libro Danielis capite. 16. historia scholasticæ in historia Danielis cap. 10. & Ioannis Zonaræ in primo tomo annalium. Horum sententia est, propterea dictas esse abbreviata hebdomades, quia intelligi debebant non annorum solarium, sed lunarium. Annus autē lunaris continet dies trecentos quinquaginta quatuor: est igitur vndecim diebus minor solari. Quocirca quadringenti nonaginta anni lunares, quot scilicet continentur in septuaginta hebdomadis, æque valent, atque quadringenti septuaginta quinque solares. Confirmatur hæc opinio. Primum, ipso vsu & more Hebræorum, qui utebantur mensibus lunaribus: ex his autem lunares anni conficiuntur. Gabriel itaque loquens cum Daniele Hebræo, atque Hebraicarum consuetudinum scitissimo, vti voluit computatione annorum lunarium, Hebræis vsitata. Deinde, hoc ipsum confirmat vocabulum abbreviata. Nam si fuissent annorum solarium, longius tempus denotarent: quoniam vero sunt annorum lunarium, ob eam causam dicuntur abbreviata. Verum hæc opinio, a multis improbat & abijcitur. Refellunt eam, Lyranus hoc loco, Galatinus libro 4. Ioannes Driedo in libro 3. de sacris scripturis cap. 5. parte 4. & Ioannes Lucidus in libro 7. de emendatione temporū. Licet enim Hebræi vterentur mensibus lunaribus, e quibus anni lunares existunt; eos tamen annos, per intercalationem, quam fere tertio quoque anno interponebant, intercalantes vnum mensē, redigebant ad rationem & mensuram cursus solis: atque hunc in modū annos lunares cum solaribus adæquatos in chronologiā asciscabant. Censorinus quidem in libro de die natali Romanorum, scribit, pro diuersitate gentium, annos civiles, & origine & magnitudine fuisse differentes: cunctis tamen studio & curæ fuisse, annos suos, ad æqualitatem cursus solis reuocatos correctosque, in descriptione temporū adhibere. Deinde, certū est, Hebræos, secundum legem Moysi, pascha quolibet anno, decima quarta luna primi mensis, post æquinoctium vernum celebrare debuissent. Hoc autem ipsi nullo modo potuissent seruare, si vsi essent annis lunaribus. Nam cum lunaris annus sit vndecim diebus minor solari, si vno anno celebrassent pascha decima quarta luna primi mensis, proxime sequenti anno, celebrassent vndecim diebus ante, hoc est, tertia luna primi mensis, & alio sequenti anno celebratio Paschatis non in primum, sed in vltimum anni mensē incidisset. Quo fieret, vt quolibet anni mense pascha perageretur. Ad hoc, cum in scriptura traditur Adam vixisse nongentos triginta annos; Hebræos, quadringentos triginta annos peregrinos esse in Ægypto; ab egressu Hebræorum ex Ægypto, vsque ad ædificationem templi Salomonis, octoginta & quadringentos annos intercessisse: in his atque alijs similibus chronologijs diuinæ scripturæ, non essent intelligendi tot anni quot significantur, sed longe pauciores; videlicet ad rationem annorum lunarium restricti contractique. Quid multa? in sacris libris, enumeratio annorum, cum profana chronologia sæpe consentit. In exordio prioris libri Machabæorum scriptum est, Alexandrum Magnum regnasse duodecim annos; idem externis scriptoribus tam Græcis quam Latinis prodētibus; apud quos tamen nullus est annorum lunarium in chronologia vsus. Commemoratio præterea annorum regni Græcorum, toties eodem libro inculcata, mire concordat cum annis regni Seleucidarum (idem enim fuit regnum quod dicitur in scriptura Græcorum) quos externi auctores descripserunt. Hæc isti. Nihilominus tamen, opinio illa de annis lunaribus, quæ multis & magnis auctoribus placuit, est profecto valde probabilis, eaque nobis postea magno vsui futura est, ad explicationem septua-

solutio rationum.

ginta hebdomadam. Nec valida sunt, quibus oppugnata ab istis est, argumenta. Non enim ex ea concluditur, futurum fuisse vt Hebræi quolibet mense agerent pascha: id enim sequutū esset, si Hebræi, vt nos, immobiles menses habuissent: habebant autē mobiles cū ipsa luna; sicut igitur semper egissent pascha in prima luna, ita & in primo mense. Quamquam, nisi per intercalationem redegissent annum lunarem ad æqualitatem solaris, non semper pascha potuissent agere verno tempore, quod tamen lege Moysi præcipiebatur. Iam vero, quod isti argumentantur, nec Hebræos, nec vsquam sacras litteras in descriptione temporum vti annis lunaribus, vltro concedimus, tantū abest vt negemus: dicimus tamen Gabrielem hoc loco, quo testior atque occultior eius sermo esset, præter communem loquēdi, scribendi, ac negotiandi consuetudinē, in designando tempore aduentus Messiae, non solarium, sed lunarium annorum computatione vti voluisse. Nec mirum; multa prophetæ præter communem dicendi & intelligendi morem, dixerunt & scripserunt. An cum Gabriel dixit septuaginta hebdomades præcise, significans hebdomades annorum; non id noue & inusitate locutus est? cum sit in communi vsu loquendi positum, vt vocabulum hebdomadis præcise dictum, nunquam de septenario annorum, sed fere de septenario dierum dicatur & intelligatur? Quid, cum Daniel supra cap. 4. dixit, *Septem tempora* significans septē annos, & cap. 7. dixit, *Tempus, & tempora, & dimidium temporis* tres annos ac dimidiū insinuans, nonne præter communem atque vsitatam sermonis & intelligētiæ rationem locutus est? Multa sunt huius generis exempla in libris prophetarum passim obuia. Quapropter nemini mirandum accidat, si Gabriel hoc loco, morem propheticū seruans, præter consuetam Hebræis chronologiam, annis lunaribus vsus sit. Atque hoc ipse non ita texit & occultauit, vt non facile deprehendi possit ex ipso vocabulo quo est vsus *Abbreviatæ sunt* quo significatur, annos earum hebdomadam, non esse ad longitudinem annorum solarium exigendos, sed ad breuitatem lunarium annorum coarctandos.

Vt consumetur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur visio & prophetia; & vngatur sanctus sanctorum.

Quæstio. 10. an hæc de Messia dicatur; & quid sit consummari præuaricationē.

His verbis aperte declarauit Angelus, se hoc loco de Messia vaticinari. Nam neque tot tantaque bona quæ hic memorantur, alius nisi Messias præstare poterat: eumque talia præstaturum, omnes prophetæ prædixerant. Quatuor enim hic memorantur, quæ nulli, præter Messiam, conueniunt. Primum est, *delere iniquitatem, & finem imponere peccato*; alterum est *adducere iustitiam sempiternam*; tertium est, *implere Dei promissa, & uaticinia prophetarum*; quartum est, *ungi sanctum sanctorum*. Sed hunc locum paulo secus legit Tertullianus in libro aduersus Iudæos, sic enim habet. *Quoadusque inueteretur delictū, & signentur peccata, & exorentur iniustitiæ, & inducatur iustitia æterna, & signetur visio & propheta, & vngatur sanctus sanctorum*. Verum huius sententiæ singula verba, quoniam grauissima sunt, & disputationem de septuaginta hebdomadis attingunt, diligenter ponderari a nobis debent.

Quid, consummari præuaricationē.

Vt consumetur præuaricatio. Quid hoc loco significet, consummari præuaricationē, dupliciter exponitur. Etenim Chrysostomus in secūda oratione aduersus Iudæos, Theodoretus in commentario huius loci, & ante hos, Eusebius in libro octauo de demonstratione Euangelica, consummari præuaricationem, interpretantur, augeri vsque ad summum, & perducere vsque ad extremum improbitatis, vt amplius augeri nequeat. Putant enim hoc verbo significari, licet Iudæi multa & magna scelera prius admisissent; attamen, scelus necis Messiae, ad summum impietatis peruennisse. Atque huius rei manifestum est argumentum, Iudæos pro sceleribus quæ antea patrauerant, im-

A trasse a Deo culpæ pariter ac pænæ remissionem: occisi autem Messiae crimen, inexpiabile fuit: cuius pænas vsque adhuc pendunt, pendenteque perpetuas. Hac eadem significatione, verbum implendi, Dominus noster & Paulus vsurparunt. Nam Matthæi c. 23. loquens Dominus Iudæis, quorū patres interfecerant prophetas, *Et nos, inquit, implete mensuram patrum vestrorum*. Quasi diceret, quod supererat improbitati, & crudelitati ipsorum, vos supplete: illi occiderunt prophetas, vnum deerat, quod uos præstabitis, vt Messiam etiam occiderent. Et Paulus in cap. 2. prioris epistolæ ad Thessalonicenses, de Iudæis item loquens, sic ait; *ipsi Dominum occiderunt, & prophetas: & nos persecuti sunt, vt impleant peccata sua: quia peruenit super ipsos ira dei vsque in finem*. Consummari autem, seu, quod idem est, compleri peccatum, idem valere, quod perducere vsque ad summum & vltimū, ex duobus scripturæ locis licet intelligere: prior locus est in libro Geneseos cap. 15. *nondum (inquit Dominus), completæ sunt iniquitates Amorrhæorum vsque in presens tempus*; posterior locus est in primo libro regum cap. 20. Dauid enim de Saule loquens ait; *Scito quia completa est malitia eius*. Non faciam, vt verba Chrysostomi & Theodoretus, quæ ad prædictæ interpretationis confirmationem valēt, hoc loco adscribere prætermittam. Sic igitur Chrysostomus in secūda oratione aduersus Iudæos, hæc ipsa Danielis verba interpretatus, scribit. *Quid est hoc donec consummetur peccata*. Multa, inquit, Iudæi peccauerunt; sed malorum finis tunc erit, cum Dominum suum occiderint. Et hoc dixit Christus, implete mensuram patrum vestrorū: seruos occidistis, addite & herilem sanguinem. Vide quomodo concordant sententiæ; Christus dixit, *implete*; propheta inquit, *donec consummetur delictum*. Sic Chrysostomus. Cui simillima, sed expressius tamen & vberius docet Theodoretus. *Quid est, inquit, quoad antiquetur præuaricatio & consummetur peccatū*? Non aliud sane, quā quoad augeatur impius ipsorū conatus, & peccatum eorum ad exitum perducatur. Peccatum autem consummatū, crucem vocat, quam ausi sunt Iudæi contra Dominum parare. Nam ante hoc, infinita ausi facinora, pænas dederant; sed rursus impetrata venia, Dei clementia dignati sunt. At post insaniam, qua Dominum nostrum in cruce agere ausi sunt; nunquam assecuti sunt, vt pristinum in statum reuocaretur; sicut res ipsæ clamant. Verum, cum amplius quadringentis & quadraginta, anni ad hanc diem effluerint, postquam impio illo scelere seipsi contaminarunt atque obstrinxerunt, dispersi per orbem terrarum, ex alijs in alia loca migrantes, & exules vagantur. Altera horum verborū interpretatio est, illud *consummari præuaricationem* eandem vim habere, atque consumi & deleri præuaricationē. Hac significatione ponitur apud Isaiā, cōpleri malitiæ alicuius, pro eo quod est finiri ac tolli: sic enim est apud eū c. 40. *consolamini popule meus, loquimini ad cor Hierusalē, quia completa est malitia eius, dimissa est iniquitas eius*. Secundum hanc expositionem, hanc habent prædicta verba sententiā: in excursu septuaginta hebdomadam venturū Messiam, qui tanquā agnus immaculatus in ara crucis Deo immolatus, omnia peccata hominum consumat & penitus delet. Idem est intellectus lectiois Tertulliani, qui legit *quoadusque inueteretur præuaricatio*; nam quod inueterascit & senescit, in dies magis ac magis debilitatur & deficit, atque, vt Paulus ait, prope interitum est.

D. Chrysostomus.

Theodoretus.

Et finem accipiat peccatum. Græce legitur, *vt signetur peccatum*; quam lectionem sequutus est Tertullianus in libro aduersus Iudæos. Verum signari peccatū, exponit Theodoretus, non esse aliud, quam finiri & absumi peccatum: sed quomodo Christus finem imposuit peccato? An ita radicatus ipsum excidit, vt amplius reuiuiscere, aut renasci non possit? Non ne post Christi aduentum, viguit peccatum, hodieque nimio plusquam vellemus, in mundo vigeat? An qui Christi gratiam semel accepit, eam perdere nunquam potest, nec in peccatum relabi? Minime vero. Sed, verum tamen est quod dixit Gabriel, finem peccato Messiam positurum. Multis enim de causis peccati humani, perfectissime soluit Deo. Quæ solutio, adeo perfecta, & omnibus numeris expleta finitaque fuit, vt ea dicatur a Theologis satisfactio, vel solutio secundū omnem rigorem iustitiæ. Ergo quia Christus vsque ad finem & vltimum, & vsque ad mini-

Quæstio XI. Quomodo Messias finem imposuerit peccato.

minimum quadrantem pro debito peccati humani persoluit Deo, ideo dicitur finem A
 imposuisse peccato. Postea, sustulit Christus poenalem effectum peccati primi homi-
 nis, quo vniuersum genus hominum; etiam iusti sanctique, tenebatur obstrictum: is
 autem erat interclusio aditus ad caelum, & detentio iustorum in inferno. Deinde, so-
 let in scriptura scelus idololatriæ simpliciter nominari peccatum. Quoniam igitur sta-
 rim atque mundo affulsit vnus & veri Dei fides, Euangelica prædicatione per totum
 orbem publicata, propinodum ex omni terrarum orbe discussæ sunt tenebræ idolo-
 latriæ, & vanissimus multorum Deorum cultus euauit: ideo non falso dixit Gabriel,
 per Christum, finem accepturam præuaricationem. Præterea, princeps & auctor pec-
 catis, perpetuusque incitator atque incensor hominis ad peccandum, diabolus est: eu-
 rus potentiam in tantum debilitauit & fregit Christus, vt de eo tradatur in Euange-
 lio, *¶ princeps huius mundi, eijcietur foras, ¶ & alio loco, ¶ cum fortis armatus custodit atrium su-
 um, &c. ¶ arx Diaboli expugnata dicitur a Christo, detracta spolia, ablata arma, omnif-
 que præda eius dicitur abacta. Et in Apocalypsi cap. 20. scriptum est, toto hoc tempore
 quod a passione Christi fuit vsq. ad finem mundi, Sathan esse ligatus: scilicet, nõ permi-
 ttedo ei potestatem nocendi hominibus; aut etiã quantum ipse vellet, incitandi eos ad pec-
 candum. Ad hoc, tanta est potestas & efficacia gratiæ Christi, vt possit, quantum in ipsa est,
 & præsentia peccata expellere, & pro præteritis digne satisfacere Deo, atque aduer-
 sus imminetiam, animam hominis præparare, ac præmunire: tantãq. habet gratia hæc rep-
 pugnantiam cum peccato, vt quilibet parua, quantumuis peccatum expellere valeat;
 neque cum peccato mortali vllatenus, ne ad punctum quidem temporis, misceri & so-
 ciari queat. Nimirum, hoc spectauit Ioannes, cum in capite tertio primæ epistolæ suæ scri-
 psit, *¶ omnis qui natus est ex Deo, non peccat, nec peccare potest, quia semen Dei manet in ipso. ¶ Semen
 Dei, vocat gratiam, quæ & bona opera, & vitam æternam fructificat. Adijce,
 quod Christus, quo finem peccatis imponeret, septem reliquit efficacissima remedia
 in septem sacramentis; & præterea verbum Dei: siquidem hæc duæ res, sacramenta &
 verbum Dei, sunt duo illi denarij, quos Samaritanus dedit pro curando & sanando ho-
 mine, qui Hierosolymis descendens Hierico, dissipatus, & lethibus percussus vul-
 neribus, semiuivus relictus fuerat. Ne multa; lex Moysi coeperat quidem tollere pecca-
 tum, sed non potuit finire. Etenim, principium sanitatis, est cognitio morbi: hanc co-
 gnitionem tantum præbebat lex Moysi, indicans tantum, non sanans morbum. At Chri-
 stus, curationem peccati omnino finiuit & expleuit. Non enim tantum docuit nos,
 vt cognosceremus peccatum: sed etiam iuuuit, vt vinceremus. Recte igitur Ioannes,
*¶ lex per Moysen data est; gratia & veritas per Iesum Christum facta est. ¶ Denique, eiusmodi est
 gratia Christi, vt, si conseruetur a nobis, & in hac vita ab omni nos peccato mortali
 seruare possit; & in altera vita, omnes peccati species, reliquias, miseriaeque in to-
 tum sit ablatura.***

Quæstio. 12
 quomodo
 Christus
 deleuerit
 peccata.

¶ Et deleatur iniquitas. ¶ Tribus modis solet deleri aliquid. Etenim vel lauando aut ter-
 gendo deletur, vt macula panni: vel radendo, vt mendum scripturæ: vel dissipando &
 dissoluendo, vt nubes, quæ vi alicuius venti dissipatur, aut æstu & ardore solis dissol-
 uitur atque euanescit. His omnibus modis deleri a Deo iniquitates, legimus in sacris
 litteris. Siquidem Dauid psal. 50. dixit, *¶ amplius laua me ab iniquitate mea, & a peccato meo
 munda me: ¶ & in Apocalypsi cap. 1. scriptum est de Christo, ¶ lauit nos a peccatis nostris in
 sanguine suo. ¶ Paulus autem in 2. cap. epistolæ ad Colossenses ait, Christum deleuif-
 se chirographum nostræ damnationis, quod erat contrarium nobis. Denique apud
 Esaiam cap. 44. ita loquitur Deus: *¶ deleui vt nubem iniquitates tuas, & quasi nebulam peccata tua, re-
 uertere ad me quoniam redemi te. ¶* Atque hæc vna Gabrielis sententia, manifeste coar-
 guit falsitatis atque impietatis, hæreticos nostri temporis: qui in rationem Christi*

A peccatorum loquitur, ijs verbis vitur, quibus peccata hominum qui iustificantur a
 Deo, nulla ex parte remanere, sed penitus auferri, declarat. Ait enim, peccata lauari
 & mundari, hominemque super lanam & niuem dealbari. In psalm. 50. & Isaia cap. 1
 ait auferri iniquitates, & de mergi in profundum maris: Michea. 7. ait Christum fuisse
 agnum qui tollit peccata mundi, & oblatum esse in cruce, ad exhaurienda peccata
 hominum: Ioannis 1. & ad Hebræos. 9. ait Deum proiecisse post tergum suum peccata
 nostra; & quantum distat Ortus ab Occidente, longe fecisse a nobis iniquitates nostras:
 in cantico Ezechia regis, & in psalmo 102. ait deleri iniquitates: vt hoc loco, & psal-
 mo. 50. & apud Esaiam. 44. Paulus etiam in cap. 6. prioris epistolæ ad Corinth. præ-
 narratis varijs flagitijs, subdit, *¶ hæc quidem aliquando fuistis; sed ablui estis, sanctificati estis,
 iustificati estis: ¶ & in cap. 6. epist. ad Romanos, affirmat nos per baptismum exuisse ve-
 terem hominem, esse mortuos peccatis, nouam creaturam esse factos, & destructum
 in nobis esse corpus peccati. Quin etiam idem Paulus in cap. 15. prioris epistolæ ad
 Corinthios, tanquam maxime absurdum & impossibile ponit, hominem etiam post
 iustificationem, manere in peccatis: ¶ si mortui, inquit, non resurgunt, ergo adhuc estis in pec-
 catis vestris. ¶*

B At enim, si peccata nullo modo manent in homine iustificato, cur igitur, dicit ali-
 quis, Dauid in psalmo. 31. de peccatorum remissione loquens, hunc in modum scrip-
 sit: *¶ Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata: beatus vir cui non imputauit
 Dominus peccatum. ¶* Audis remitti quidem peccata, sed ita, vt ea regi, & non imputari
 dicantur? Videtur igitur hic locus satis hæreticorum sententiæ suffragari. Sed acci-
 pe responsum, e commentario D. Thomæ in quartum caput epistolæ ad Romanos co-
 cinnatum. Quatuor in peccato insunt, diligenter animaduertenda & distinguenda.

C Primum est, offensa Dei: propter hanc dicitur Deus remittere homini peccatum: sicut
 homo homini remittere solet offensam sibi ab eo factam. Alterum est, inordinatus
 peccati actus, qui semel factus, non potest non esse factus: is tamen dicitur te-
 gi, quatenus Deus non videt eum ad puniendum, vt mox dicemus: qua ratione cha-
 ritas dicitur operire multitudinem peccatorum. Tertium est, reatus pænæ; siquidem
 propter peccatum mortale admissum, est homo æternis inferni pænæ obnoxius & ad-
 dictus. Et quia cum Deus auferat homini peccatum, non amplius destinatur illum ad pæ-
 nam æternam; propterea dicitur non imputari ipsi peccatum. Denique, quartum est,
 macula; qua, sublato nitore gratiæ, animus per peccatum fædatur & inquinatur; &
 quia hæc tollitur, cum quis iustificatur, ideo peccatum lauari, mundari, & abstergi di-
 citur. Ex his patet, ob diuersa quæ in peccato insunt, dici peccatum, nunc remitti, in-
 terdum regi, alias non imputari, sæpe etiam deleri, mundari, lauari. Illud autem, *¶ pec-
 cata regi ¶* non aliud significat, quam ea non videri a Deo ad pœnam & vindictam. Quæ-
 admodum enim, in scriptura dicitur Deus cognoscere aliquid, quia ipsum appro-
 bat, vt psal. 1. *¶ nouit Dominus viam iustorum ¶ & prouerbiorum. 4. ¶ vias quæ a dextris sunt,
 nouit Dominus; ¶* contra vero nescire dicitur, quod reprobatur: nam in Euangelio traditur
 dicturum Dominum quibusdam, *¶ nescio vos, & non noui uos: ¶* ita etiam Deus dicitur,
 videre peccata hominum, quæ statuit punire: vnde petit a Deo Dauid psal. 50. *¶ auer-
 se faciem tuam a peccatis meis, ¶ & 32. ¶ vultus Domini super facientes mala, vt disperdat de terra
 memoriam eorum. ¶* Attendat lector, quid D. Augustinus in explanando psalmo. 31. ad
 confutationem huius erroris pertinens, scriptum reliquerit. *¶ Si texit Deus, inquit, pec-
 cata, noluit advertere: si noluit advertere, noluit animadvertere: si noluit animaduer-
 tere, noluit punire, noluit agnoscere, voluit ignoscere. Nec sic intelligatis, quod dixit
 Dauid *¶ peccata tecta sunt ¶* quasi ibi sint, & uiuant. Tecta ergo peccata quare dixit? vt
 non viderentur. Quid enim erat Deum videre peccata, nisi punire peccata? Vnde scri-*

Explicatur
 locus Daui-
 dis, in psal.
 31. quomo-
 do peccata
 dicantur a
 Deo regi.

Quatuor es-
 se in pecca-
 to, quæ per
 Christi gra-
 tiam tollân-
 tur.

in signis cõ-
 tra hæreti-
 cos, D. Au-
 gustini sen-
 tentia.

illi capitis, radicibus eorum, vnde rursus ipsi renascantur, permanentibus ita scribit. **A**
 Quis hoc nisi infidelis affirmat? Dicimus enim nos, baptisma omnium dare indulgentiam peccatorum; & auferre crimina, non radere; neque peccatorum radices in mala carne teneri, quasi raforum in capite capillorum; vnde iterum crescant refecanda peccata. Sic Augustinus. Et vero, idem valet, peccata esse tecta, atque esse sublata, & nulla penitus relicta. Nam si tecta sunt Deo, ergo non videntur a Deo: si non videntur a Deo, nulla igitur sunt. Nam neque potest esse quicquam in rebus, & id a Deo non videri: nec possunt peccata a Deo videri ad culpam, & non videri ad poenam. Similiter, si Deus non imputat homini peccata, ergo nulla sunt in homine peccata: siquidem si peccata essent in homine, loquor non de quibuslibet, sed de peccatis mortalibus, odio haberet Deus ipsa peccata, & hominem peccatis præditum abominaretur: teste scriptura, odio esse impium Deo & impietatem eius: & Dauide in psalmo quinto concinente, *Odisti omnes qui operantur iniquitatem, perdes omnes qui loquuntur mendacium: virum sanguinum & dolosum abominabitur Dominus.* Præterea, cum Deus sit maxime iustus; non potest peccata, si vere sunt in homine, non punire, & debitis poenis addicere. Nā æque alienum est iustitiæ Dei, virtutes & benefacta hominum sine remuneratione, vt flagitia & maleficia eorum sine animaduersione, dimittere. Ergo, si peccata teguntur, vel non imputantur homini a Deo, hinc necessario concluditur, ea nullatenus esse in homine. Atque hæc obiter aduersus hæreticos diximus, quo principale ac pestiferum eorum dogma perstringeremus, ad id nos hac Gabriellis sententia inuitante.

Et adducatur iustitia sempiterna.

Quæstio 13.
 Quid sit iustitia sempiterna, & quod quinque modis dicatur iustitia nostra

Hoc potest intelligi dupliciter. Vel de ipso Christo, quem Paulus primæ ad Corinthios capite primo appellat iustitiam nostram; *qui factus est, inquit, nobis a Deo sapientia, iustitia, sanctificatio, & redemptio.* Dicitur autem Christus iustitia nostra, non imputatiue, vt nugantur hæretici, quasi nobis nullam habentibus propriam & inhærentem iustitiam, sola Christi iustitia imputetur ad salutem: sed appellatur iustitia nostra, quinque modis. Primū, exemplariter: (equidem vocabulis in scholis Theologorum raris, cum res fert, libentissime vtor) Etenim iustitia Christi, vt perfectissimum exemplar, proposita est, ad quā omnis Christianorum iustitia & sanctitas fingi, conformari, & dirigi debeat. Deinde, satisfactorie: quoniam Christus pro debito humani generis, iustissimum dedit pretium, & cumulatissime Deo satisfecit. Postea, meritorie: etenim Christus sua passione ac morte, promeruit apud Deum, vt digne credentes in ipsum, iustitia & sanctitate ab eo donarentur. Ad hoc, efficienter: Christus enim auctor & effector est iustitiæ nostræ; ipse est qui gratiam in animos nostros infundit, adhibitis sacramentis ceu quibusdā instrumentis ad eam producendam. Denique, finaliter: nimirum, is demum est finis nostræ sanctitatis & iustitiæ, vt conformes simus, quemadmodum ad Romanos, cap. 8. scripsit Paulus, imagini filij Dei. Verumtamen, commodius, & conuenientius sententiæ horum verborum, intelligitur, Gabrielem loqui de iustitia, quæ in homine inest, a Deo effecta & gratis ipsi donata. Porro, inter iustitiam Christianam & Mosaicam seu legalem, quā differt hæc ab illa, triplex reperio discrimen. Etenim, iustitia legalis externa erat, & plurimum, in exteriorum ceremoniarum obseruantia, cultuque posita: at iustitia Christiana, licet externas ceremonias minime respuat, interioribus tamen ac spiritualibus animi bonis atque ornamentis potissimum continetur. Quapropter Christus Dominus dixit, *Regnum Dei intra vos est.* Quam sententiam enudans, magisque explicans Paulus in capite 14. epistolæ, quæ scripta est ad Romanos, *Regnum Dei, inquit, non est esca & potus, sed iustitia & pax, & gaudium in spiritu sancto.* Deinde, iustitia legalis Iudæis præscripta lege Moysi, magnam partem, erat humana & politica, quæque humano studio & diligentia comparari, & conseruari poterat: hominem faciens mundum, iustum, & innocentem coram hominibus, id est hominum iudicio & existimatione; sicut in epistola ad Hebræos scripta disputat Di-

uus

Auus Paulus. Iustitia vero Euangelica, diuinam habet originem: vim, & effectus supernaturalis; finem ac mercedem cælestem atque immortalem: ea namque a solo Deo effici, augeri, conseruari, ac digne remunerari potest; bonum & sanctum faciens hominem simpliciter, absolute, & coram Deo. Ad extremum, iustitia legalis, temporaria erat, ad certum quoddam tempus instituta; quoad scilicet veniret perfectio iustitiæ Euangelicæ; tunc omnino cessatura: at iustitia Christiana, sempiterna est. Hæc enim est aqua illa, de qua Christus dixit Samaritanæ; *qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum; sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* & Isaias capit. 45. ita scribit: *Israel saluatus est in Domino, salute æterna: non confundemini, neque erubescetis vsque in seculum seculi.* idem cap. 51. *Salus mea, ait Dominus, in sempiternum erit.* & in primo capite libri sapientiæ sic est, *iustitia perpetua est & immortalis.* Huiusmodi iustitiam allaturum esse Messiam, constat vaticinio Dauidis, quod est in psal. 71. *Orietur inquit, in diebus eius iustitia & abundantia pacis, donec auferatur luna.* Iam vero si iustitia Christiana est sempiterna, fides autē nō manet post hæc vitā, sed charitas est, quæ nunquā excidit, vt Paulus ait, magnum profecto hinc ducitur argumentum aduersus hæreticos nostri temporis, quo euidenter probetur, potiores Christianæ iustitiæ partes, nō fidem sed charitatem sibi vendicare. Vnde Augustinus in libro de natura & gratia contra Pelagianos capite 42. *Charitas inquit ipsa est verissima, plenissima, & perfectissima iustitia.* & capite septuagesimo, *Charitas inquit, inchoata, iustitia est inchoata: charitas prouecta, iustitia est prouecta: charitas perfecta, iustitia est perfecta.*

Et impleatur visio & prophetia.

RIPLICITER videtur Christus impleuisse omnes prophetias. Primo, quia terminauit eas: lex enim & prophetæ vsque ad Ioannē. Nec solū prophetiæ, sed omnia quoque legalia, erant tanquam vmbra & figuræ venturi Christi. Quare Christo veniente, ea finiri ac desinere necesse fuit. Postea, impleuit Christus prophetias, quia quæcunque prænunciauerant prophetæ Messiam dicturū, facturū, & passurum, ea omnia Dominus noster dixit, fecit, ac passus est. Ideo Dominus dixit, non veni soluere legem, sed adimplere. Qua item de causa sancti Euangelistæ, cum narrant dicta, facta, & passiones Domini, sæpenumero illud annotant, *vt adimpleretur quod dictum fuerat per prophetam.* Denique, lex & prophetia, inanis erat & fructu vacua, sine Christo: eam autem Christus gratia sua impleuit, cognitioni peccatorum, adiungens remedium curationis; & scientiæ bene agendi, addens robur & facultatē operandi. Atque hoc est quod Paulus docet, scribens ad Romanos in cap. 8. *Quod inquit impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, de peccato damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleveretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum.* Hanc gratiam petebat Dauid in psal. 118. *saluum me fac, vt custodiam sermones tuos.* & rursus, *viuifica me, & custodiam testimonia oris tui.* Græca lectio, pro *impleatur* habet signetur, sic enim græca, latine sonant, *vt signetur visio & prophetia.* Hanc lectionem secutus & interpretatus est Tertullianus in libro aduersus Iudæos. Verum eandem vim & sententiam habet, signari prophetias, atque impleri eas, auctore & interprete Chrysostomo: qui in oratione secūda aduersus Iudæos sic ait: *sistere oportuit post Christi prophetias: hoc enim est signare visionem, id est, sistere visionem. Vnde Christus dixit, lex & prophetæ vsque ad Ioannem.* Sed quia Tertullianus in hac ipsa interpretatione copiosior & luculentior fuit, verba eius, hoc loco adscribenda duxi. *Quid est, inquit Tertullianus, quod dicit angelus, signari visum & prophetiam? quoniam omnes prophetæ nunciabant de illo quod esset venturus, & pati haberet: igitur quoniam adimpleta est prophetia per aduentum eius, propterea signari visionem & prophetiā, dicebat: ipse enim signaculum fuit omnium prophetarum, adimplens omnia quæ retro de eo prophetæ nunciauerant. Post aduentum enim Christi & passionem ipsius, iam non visio neque propheta est, qui Christum nunciet venturum. Denique hoc si non*

Quæstio 14.
 Quemadmodum Christus impleuerit prophetias.

Quid sit signari visiones & prophetias.

Tertullianus.

Triplex discrimen inter legalem & Euangelicam iustitiam.

ita est, exhibeant Iudæi prophetarum post Christum aliqua volumina, vel angelorū aliquorum visibilia miracula, quæ retro patriarchæ viderunt vsque ad aduentum Christi, qui iam venit, ex quo signata est visio & prophetia; id est statuta. Et merito dixit Euangelista: *Lex & propheta vsque ad Ioannem baptizatorem.* Baptizato enim Christo, id est, sanctificante aquas in suo baptisinate, omnis plenitudo spiritualium retro charismatum in Christo cesserunt, signante visionem & prophetias omnes quas aduentu suo adimpleuit. Vnde firmissime dicit, aduentum eius firmare visum & prophetas. Hæc Tertullianus.

An omnia vatum de Messia oracula, fuerit per Dominum nostrum Iesum Christum impleta.

Auctoritas prophetarū.

Præclarum dictum. D. Irenæi

Cur Paulus dixerit se plus omnibus laborasse.

Non erit alienum, nec lectori, opinor, iniucundum, si hoc loco doceamus, quod futurum prædixit Gabriel, & nos iam factum cernimus, omnia scilicet prophetarum oracula in Christo & per Christum esse impleta, id veritatis fidei nostræ, ac religionis Christianæ, adeo manifestum firmumque esse argumentum, vt nulla ratione in frangi, debilitari, eludi possit. Hoc enim argumento, & Iudæi conuincuntur, Dominum Iesum, verum fuisse Messiam: & Pagani coguntur fateri, fidem, religionem, & disciplinam Christianorum, veram, a Deo profectam, cunctisque mortalibus ad delenda peccata; ad colendam iustitiam, denique, ad vitam beatam & immortalem consequendam, esse omnino necessariam. Fuere olim prophetæ apud Iudæos, sapientiæ, sanctitatis, & intimæ cū Deo familiaritatis existimatione, clarissimi ac nobilissimi. Hos enim, illi, vt Dei consiliorū arcanorūq. conscios, vt voluntatis Dei ad homines nūcios, vt doctores veritatis, magistros vitæ, formatores morum, vitiorum correctores, denique rerum diuinarum præcones atque interpretes, singulari reuerentia & honore prosequerentur: nec eorum dicta, quæ Dei oracula, minore fide ac veneratione accipiebant. Horū igitur vatum, qualia fuerint de venturo Messia oracula, patet, eorum scripta legentibus. Ea vero tam proprie, tam aperte, explicateque in Dominum nostrum conueniunt, vt non futurarum rerum prædictiones, sed præteritarum narrationes; nec illi prouidisse res olim gerendas; sed rebus ipsis, cum gererentur, interfuisse videantur. Ausim dicere, quosdam eorum vatum, multa quæ ad Christum pertinent, non minus distincte diserte atque enucleate, quæ ipsos Euangelistas descripsisse. Quo factum est, vt licet eorum vaticinia, ante Christi aduentum, propter futurarum rerum obscuritatem, difficillima essent intellectu: eadem tamen post aduentum Domini nostri, per quæ abun de impleta sunt & promissa Dei, & prophetarum vaticinia, faciliem habent intelligentiam, & explicationem. Iudæos autem qui non credunt venisse adhuc Messiam, necesse est, cum prophetarum libros legunt, dubios, perplexos, & plane cæcos esse: & tanquam in labyrintho quodam oberrantes, nullum reperire exitum; ac similes esse eorum, qui nullo duce, nulloque lumine, per tenebrosa & prærupta loca iter facientes, passim offendunt, nec raro in profundum præcipites aguntur, sic profecto est, vt præclare dixit Irenæus in 4. cap. libri quarti aduersus hæreses, *omnis, inquit, prophetia, priusquam habeat effectum, ambiguitas & ænigma est hominibus; cum autem venerit tempus eius, & euenerit quod prophetatum est, tunc prophetiæ habent liquidam & certam expositionem.* Propter hoc, Iudæis, cum nunc legitur lex & propheta, fabulæ similis est: non enim habent expositionem omnium rerum, pertinentem ad aduentum filij Dei, qui est secundum hominem. At Christianis, cum legitur prophetia; thesaurus est absconditus in agro, cruce Christi reuelatus & explanatus, ditans sensum hominis, & ostendens Dei sapientiam. Sic Irenæus. Nulla igitur difficultas est, credenti prophetis, Euangelium persuadere: non sane maior, quam (si parua licet componere magnis) tenenti scientiam aliquam subalternantem, tradere subalternatam. Quapropter Irenæus in 4. capite libri quarti aduersus hæreses, propterea existimat dixisse Paulum, se plus omnibus laborasse, quia cum ipse prædicator, Apostolus, & doctor gentium esset constitutus, magis laboriosum & arduum sibi fuerit, gentibus quam Iudæis Euangelium tradere. Gentes namque, nec legem a Deo scriptam, vt Iudæi, acceperant; nec prophetas nouerant; nec expectabant Messiam; & vnus veri Dei notitiam pauci; cultum vero ac religionem fere nulli tenebant: sed circa Dei omnipotentiam caligantes, circa prouidentiam vacillantes, de animorum nostrorum immortalitate

mortalitate perplexi, de mundi origine atque interitu dubij, de vltimo fine hominū incerti, in densissimis errorum tenebris versabantur, & in altissimis nefandorum scelerum sordibus volutabantur: quanto pluribus flagitijs & erroribus implicati, tanto longius a veritatis perceptione remoti. At Iudæis, quibus, vt Paulus inquit, credita erant eloquia Dei, quorum adoptio erat filiorum, & gloria, & testamentum, & legislatio, & obsequium, & promissa; Iudæis inquam, nisi voluntaria eos ignoratio & malitia occæcasset; & nisi contumax aduersus veritatem atque obfirmatus animus, omnem ad eorum mentes illuminandas, aditum luci diuinæ præclusisset; procliuissimum fuisset euangelicam doctrinam probari ac persuaderi.

Ceterum, quæ fuerint de Messia, prophetarum oracula, & quemadmodum ea in Domino nostro Iesu Christo perfectissime completa sint, breuiter ostendamus. Nec vero dicturus sum noua & abditis, aut non nisi doctissimis explorata: sed ea quæ sunt, his præsertim tam eruditis temporibus, etiam vulgo manifesta, & plurimorum sermone celebrata: nimirum, quæ omitti potuissent, nisi eorum commemorationem, & ratio ac series doctrinæ, atque ipse contextus orationis postulasset. Principio, Deum in terris aspectabili & humana forma conuersaturum cū hominibus, grauissimis verbis vaticinatus est Baruch cap. 3. *Hic est, inquit, Deus noster, & non estimabitur alius aduersus eum; hic aduenit omnem viam disciplinæ, & tradidit illam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo.* Post hæc, in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Similiter Isaias cap. 35. *Deus ipse veniet, & saluabit nos; & atque alio loco, & vltimam dirumpes celos, & descenderes; Generatum iri Messiam ex virgine incorrupta & intacta, prædixit Isaias cap. 7. Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel.* Hoc ipsum, similitudine lapidis, e monte sine manibus excisi, Daniel adumbravit capite 2. Nasciturum in oppido Bethleem, Micheas dixit cap. 5. *Et tu Bethleem terra Iudæ, nequaquam minima es in principibus Iudæ; ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel.* Venturum eo tempore Messiam, quo tempore deficeret sceptrum Iudæ, id est, principatus Iudæorum, ad principes alienigenas transferretur, vaticinatus est Iacob libri Geneseos cap. 49. *Non auferetur sceptrum de Iudæ, nec dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium.* Constat autem primum alienigenarum Herodem, paterno genere Iudæum, materno Arabem, quo regnante, Dominus noster est natus, Iudæicum regnum sibi, suisque posteris vendicasse. De Ioanne Baptista præcurfore Christi dixit Isaias cap. 40. *Vox clamantis in deserto, parate viam Domini &c.* & Malachias cap. 3. *Ecce ego mitto angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam, & statim veniet ad templum suum dominator, quem vos queritis, & angelus testamenti quem vos vultis.* Quid prædicaturus esset Christus, & quibus, præmonstravit Isaias cap. 6. *Spiritu Domini super me, ad annuntiandum mansuetis misit me, vt mederer contritis corde, & prædicarem captiuis indulgentiam, &c.* De miraculis eius, sic est apud Isaiam cap. 35. *Deus ipse veniet, & saluabit nos; tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt: tunc saliet sicut cervus claudus, & aperta erit lingua mutorum.* Ingressurum Messiam Hierosolymam, paupere humilique habitu & comitatu, a sinoga inuchenrem; sed exceptum iri lætissimis populi gratulationibus, atque honorificentissimis acclamationibus, significauerat Zacharias cap. 9. *Exultate satis filia Syon, iubilata filia Hierusalem, ecce rex tuus veniet tibi, iustus & saluator, ipse pauper & ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ.* Quid ego de passione & morte Christi dicam? quam, tam distincte, tam subtiliter & aperte David psal. 21. & 68. Isaias cap. 53. & auctor libri sapientiæ cap. 2. expresserunt, vt non tot seculis Christū antecessisse, sed illi acerbo & luctuoso spectaculo interfuisse videantur. Iudas discipulus Domini nostri, magistrū suū prodidit, & triginta argenteis vendidit Iudæis: hoc nec ignorauerunt, nec tacuerunt prophetæ Zacharias cap. 11. *Appendunt inquit mercedem meam triginta argenteos;* & David psal. 40. *Homo pacis meæ qui edebat panes meos mecum, magnificauit super me supplantationem;* in quo psalmo, pro triginta argenteis, triginta maledictiones in Iudæ pronuntari. Rupertus adnotauit, Christum a suis necatum iri, & tempus necis eius, præsignauit Daniel cap. 9. dogesimæ hebdomadis, occisum iri Christum. Genus mortis, quo Christus in crucem

Oracula prophetarū de Messia.

Cc sublatus,

sublatus, occidendus erat, indicauit Hieremias cap. 11. de se, vt similitudinem gerebat Melsiæ, ita loquens: *§ ego quasi agnus mansuetus qui portatur ad victimam: cogitauerunt super me consilia dicentes, mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viuentium, & nomen eius non memoretur amplius.* Huc quoque Iustinus, Irenæus, Tertullianus, Cyprianus, Leo pontifex, & complures alij, pertinere putant, quod in 28. cap. Deuteronomii scriptum est: *§ erit vita tua pendens ante te, & non credes vita tuae.* De regno autem Melsiæ per crucem comparando; vaticinatus est Isaias cap. 9. *§ & principatus eius super humerum eius* & Dauid cecinit in psalmo 95. *§ quia Dominus regnauit a ligno.* Hanc enim lectionem fuisse quondam in translatione septuaginta interpretum, postea vero malitiose a Iudæis expunctam & sublatam esse, grauius auctor Iustinus martyr, in eosermone quem habuit cum Tryphone Iudæo, ipso non contradicente, affirmat: idemque post Iustinum, in libro 3. aduersus Marcionem, confirmat Tertullianus. Quin Ecclesia, Iustini auctoritatem sequuta, hoc ipsum in templis publice cantat. Non attinet dicere de perfossione manuum ac pedum; de diuisione ac sortitione vestium; de potu fellis & aceti; de crucifixione inter duos latrones; denique, de oratione Christi pro suis interfectores: quippe, hæc partim a Dauide psalmo 21. & 68. partim ab Isaiâ cap. 53. conceptis verbis prædicta fuerant. Moriente Domino, qui verus erat sol iustitiæ, sol ipse, quasi tanta sceleris impietatem auersatus, ac velut atratus ob necem domini sui, maiorem luctumque præferens, præter omnem naturæ ordinem, ad horam diei sextam, in totum obscuratus est, meridie in tetras mediæ noctis tenebras conuerso. Quo tempore, sicut quidam dixit, *Impiaque æternam timuerunt secula noctem.* Hoc autem ita euenturum, tot seculis ante prænuuntiauerat Amos cap. 9. *§ & erit in die illa dicit Dominus, occidet vobis sol in meridie, & tenebre facere faciam terram in die luminis.* Sepulchrum Christi fore gloriosum, scriptum reliquerat Isaias cap. 11. Quid autem sepulchro Domini nostri nobiliter atque gloriosius? quod est in potestate & custodia sit Turcarum, qui & animis armisque infestissimi sunt christiano nomini hostes, nec nisi magnis laboribus & periculis ad ipsum adire liceat, susceptis tamē ex omni orbis parte peregrinationibus, frequentissimi Christianorum concursu celebratur.

Sanctissima porro Domini nostri anima, cum primum per mortem corpore soluta est, descendit in infernum; & inde sanctos patres secum extulit, & in cælos euexit: id quod in libro ecclesiastici, cap. 24. testatum legimus: *§ Penetrabo, inquit, omnes inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes sperantes in Domino* simile & illud apud Zachariam cap. nono, *§ tu quoque in sanguine testamenti, educes victos de lacu, in quo non est aqua.* Verum multo clarissimum & grauius est illud Dauidis in psalmo decimoquinto testimonium: *§ non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.* Scio quid hoc loco catholicis oblatrent hæretici: contendunt enim vocem hebræam, *§ seol,* quam latinus interpret vertit infernum, nusquam in sacris litteris proprie significare infernum, sed tantummodo sepulchrum. Quocirca, prædictum locum Dauidis, ad hunc modum conuertunt ipsi, *§ non derelinques corpus meum in sepulchro.* Ex quo, si quidem id verum esset, plane conficeretur, nec locum inferni in quo detinentur animæ, nec descensum animæ Christi ad inferos, ex sacris litteris ostendi & probari posse: quod falsum, impium, & hæreticum est. Equidem vix satis mirari queo istorum impudentiam & audaciam; qui, dummodo rudioribus imponerent, non sūt veriti iudicia doctiorum, qui eos impudentissimi mendacij, facillime arguere, & conuincere poterant. Quid enim expeditius est, quam multis diuinæ scripturæ locis ostendere, vocabulum, *§ seol,* pro vero inferno sæpe in diuinis litteris vsurpari? Certe septuaginta interpretes in psalmo decimoquinto, & Lucas in actis Apostolorum cap. 2. hebræam vocem, *§ seol,* conuerterunt in græcam vocem, *§ hades,* quæ non sepulchrum significat, sed infernum. In psalmo nono, vbi latine legitur *§ conuertantur peccatores in infernum* hebraice est vox *§ seol.* quam Dauid Chimchi, significare ait gehennam, idque indicari littera He, quæ in fine redundat, videlicet, secundam mortem significantem.

Postea

postea in decimosexto capite libri numerorum scriptum est, Dathan & Abiron, viuos descendisse in infernum; quo loco vox *§ seol,* non potest significare sepulchrum. Denique, hoc ipsum manifeste concluditur ex illis verbis Iacob; quæ sunt in trigesimo septimo capite libri Genesios: *§ descendam ad filium meum: Ioseph, iugehs in infernum.* Quo loco, vox *§ seol,* non potest accipi pro sepulchro: siquidem Iacob putabat filium suum Ioseph fuisse a feris deuoratum, non autem sepulchro conditum. Iam vero, quis in scriptura vsquam legit, animam poni pro corpore? vt cum Dauid dixerit, *§ non derelinques animam meam in inferno* isti vertant; *§ non derelinques corpus meum in sepulchro.* Interpres Syriacæ versionis super nouum testamentum, quæ est in Biblijs regijs, eodem errore infectus, deprauauit locum Petri, qui est in capite tertio prioris epistolæ: vbi & latine & græce sic legitur: *§ in quo, & ijs qui in carcere erant, spiritu veniens prædicauit.* Quo loco, multi & cum primis nobiles catholici; ad probandum Christi descensum in infernum vsi sunt; per carcerem interpretantes infernum, in quo detinebantur animæ, etiam iustorum, ante Christi aduentum. Ille autem interpret, ita vertit: *§ prædicauit animabus illis quæ detinebantur in sepulchro* non false tantum atque impie, sed etiam absurde ac ridicule: quomodo enim animæ detinebantur in sepulchro? aut, si animam eo loco dicat sumi pro corpore, quomodo corpora mortua, quæ erant in sepulchro, prædicationem Christi audire poterant?

Sed missos faciamus hæreticos, vt Christianæ fidei ac disciplinæ, ita sacrarum litterarum corruptores: & institutum de Messia orationem, absoluamus. De resurrectione Christi, sic est apud Dauidem psalmo tertio: *§ ego dormiui, & somnum cepi, & exurrexi, quoniam Dominus suscepit me;* & psal. 15. *§ non derelinques animam meam in inferno, nec dabis ætæ tuum videre corruptionem.* Notas mihi fecisti vias vitæ, adimplebis me lætitia cum vultu tuo. Vita vitæ appellat eam viam, qua ex morte reditur ad vitam beatam & immortalem, nullius antea pede tritam, primique omnium hominum Christi vestigio impressam, figuratamque. Apud Isaiam quoque legimus, *§ qui educit de terra pastorem magnam ouium.* De ascensu autem Domini in cælos, habemus vaticinium illud Micheæ cap. 2. *§ ascendet panderens iter ante eos.* Porro Dominus noster, post suam resurrectionem misit discipulos suos in vniuersum mundum, vt doctrinam Euangelicam per omnes gentes, quæ quæ patet orbis terrarum, disseminarent: quod ab Isaiâ nec ignoratum, nec tacitum est: is namque cap. 66. hæc loquentem inducit Deum: *§ mittam ex eis qui saluati fuerint, ad gentes, in Africam & Lydiam, in Italiam & Græciam, ad insulas longe, ad eos qui non audierunt de me, & non viderunt gloriam meam: & annuntiabunt gloriam meam gentibus; & de cunctis gentibus adducunt donum Deo.* Ad hæc, Messia aduentum non Iudæis tantum fore vtilem, sed multo maxime Gentibus profuturum, prædictum fuerat ab Isaiâ cap. 49. *§ Parum est, vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & feces Israel conuertendas: ecce dedi te in lucem gentium, vt sit salus mea usque ad extremum terræ.* Eodem spectat luculentum illud in capite octauo Zachariæ oraculum: *§ in diebus illis, apprehendet decem homines, ex omnibus linguis gentium, simbriam viri Iudæi, dicentes, ibimus nos vobiscum: audiuimus enim quoniam Deus vobiscum est.*

Sed finis esto. Namque omnia persequi & colligere, infinitum est, & vero, superuacaneum. Atque hæc quidem sunt de Messia prophetarum oracula, quæ ad vnum omnia fuisse in Domino nostro completa, sancti Euangelistæ vitam eius describentes clarissime demonstrarunt. Hoc ipsum postea, Iustinus martyr, Tertullianus, Cyprianus, Chrysostomus, Augustinus, & alij complures nobilissimi auctores, editis aduersus Iudæos doctissimis libris, comprobarunt: idemque nos hoc loco breuissime ostendimus. Quid igitur ad hæc respondere possunt Iudæi? nonne tanta rerum euidentia conuicti, penitus obmutescunt? An tantam esse prophetarum, & Euangelistarum, veteris ac noui testamenti conuenientiam, concordiam, concentum, atque consensum, non obstupescunt? Etenim verissime dictum est ab Irenæo; vnam esse legis & Euangelij substantiam; neque aliud esse veteris testamentum, quam prædictionem & promissionem noui: nec nouum esse aliud, nisi veteris complementum. Lex enim & prophetia, est ipsummet Euangelium, conuolutum tamen & complicatum: Euangelium vero, legem & prophetiam habet, enudatam & explicatam. An possunt Iudæi ostendere, supradicta va-

Sanctissima Christi animam descendisse ad inferos, demonstratur contra hæreticos.

tum oracula, in vnum aliquem, præter Dominum Iesum conuenisse? An dicent casu & fortuito ea in dominum nostrum simul concurrisse? At casus & fortuna, vt Irenæus inquit, ordinem nesciunt, nec modum tenent vllū, nec habent constantiā: in vno aut altero, semel atq. iterū, locum habere possunt, in omnibus autem, & semper, & eodē modo versari nō possunt. Porro, cum vtrūq. oracula, quasi certa quadā signa & indicia Messia, eo præmissa fuerint a Deo, vt his Messias, mortali & patibili carne indutus rectusq., in mundū aliquando venturus, sine vllō errore ac sine magna difficultate deprehēdi & cognosci posset: hæc autem signa, & tanquā insignia Messia, plane omnia in Domino Iesu reperta fuerint, necesse est cōfiteri Iudæos, aut Dominū Iesum verū esse Messiam: aut fuisse illa signa incerta & fallacia: videlicet, quibus homines, etiam docti & acuti, citra ipsorum culpam, in grauissimum errorem colendi pro Messia, non verum Messiam, inducerentur.

Verum, hæc dicit aliquis, valere quidem satis aduersus Iudæos, qui prophetarum libris & oraculis fidem habent: contra gentes vero, prophetis Hebræorum minime credentes, infirma esse & inualida. Sed non ita est. Vaticinia enim prophetarum multis seculis ante Dominum nostrum, edita, litterisque consignata, cum in Domino nostro perfecte impleta cernantur, veram esse ipsius fidem & doctrinam, apud omnes aperte demonstrant. Nec potest gentibus ea suspicio incidere, ne forte libri prophetarum a Christianis suo ipsorum arbitrio, ex vsu suo, fuerint conficti: quippe eos Christiani a Iudæis, Christiani nominis infestissimis hostibus, acceperunt: penes quos illi, hodieque sunt, & fere olim per annos plus mille & quingētos ante Christi aduentum. Quin ego cum Hieronymo super cap. 16. Isaia; cum Augustino in libro 18. de ciuitate Dei cap. 46. cum Theodoro, in oratione decima de Prouidentia; ob eā

maxime causam arbitror, Iudæos per omnes gentes vsquequaque dispersos esse, vt quæ a Christianis prædicantibus Euangelium, prophetarū vaticinia proferrentur ea gentes in Iudæorum libris legentes, non esse Christianorum figmenta intelligerent: quin, euangelium tot tamque manifestis antiquorum vatum oraculis confirmatum, proniori assensu studioque amplecterentur. Quapropter, mihi quidem vehementer probatur sententia illa D. Augustini, quæ est in 46. cap. libri. 18. de ciuitate Dei. *Nihil est, inquit, firmitus ad conuincendos quoslibet alienos, si de Euangelij veritate contenderint; nostrosque fulciendos, si recte sapuerint; quam vt diuina prædicta de Christo, ea proferantur, quæ in Iudæorum scripta sunt codicibus, quibus auulsis de proprijs sedibus, & propter hoc testimonium toto orbe dispersis, Christi vsquequaque creuit Ecclesia. Nec vero solos Iudæos, testes huius rei habemus, sed habemus etiam Gentes. Namque annis circiter trecentis ante ortum Domini nostri in terris, flagitante Philadelpho, secundo post Alexandrum Magnū Ægypti rege, (id quod in Iudæorum & Gentium historijs proditum est) ex Hebræo sermone, sacri libri veteris testamenti, per duos & septuaginta interpretes, Hebrææ gentis sapientissimos, in græcū sermonem sunt conuersi: quorum librorum & fama & notitia, per omnes gentes peruagata est. Quin etiam apud Clementem Alexandrinum in primo libro Stromatum, & apud Eusebium in libro nono de præparatione Euangelica, legimus, Aristobulū, magistrum Prolemæi Philometoros regis Ægypti, doctum sane hominem, & æqualem sanctorum Machabeorū, in scriptis suis tradidisse, sacros libros etiam ante Alexandrum Magnum, & Persarum reges, fuisse in græcam linguam translatos; & ex his Pithagoram, Plaronem, Aristotelem, aliosque veterum, tam philosophorum quam poetarum, multa deriuasse in sua scripta atque instituta. Sed percurfis prophetarum oraculis, quæ in Domino nostro fuisse impleta docuimus, ad quam tractationē quasi de recto spatio paululum deileximus, ratio susceptæ scriptionis nos admonet, vt institutum explicationis verborum Danielis cursum, repetamus.*

Et

Et vngatur sanctus sanctorum.

EGIMVS in libro 3. Regum cap. 19. Deum iussisse Helia, vt prophetam vngeret Eliseum: *Vade (inquit Dominus) & Eliseum vnges propheta pro te.* Certe apud Hebræos solenne ac legitimum erat, & sacerdotes vntione consecrari, regesque inaugurari: singulari autem modo vngendus erat Messias; quod nomen ab ipsa vntione tractum est. Futurus enim erat Messias eximius & singularis propheta, sicut Moses in Deuteronomio cap. 18. prædixerat: *Prophetam suscitabit Dominus de gente tua & de fratribus tuis sicut me:* quæ verba, Petrus in actis Apostolorum cap. 3. de Christo dicta interpretatur. Futurum eum præterea regem, plenissime Dauid prædocuit in psal. 2. 44. & 71. De sacerdotio eius, minime dubitandum est; etenim Dauid in psalmo. 109. qui est de Messia, sic cecinit: *Iurauit Dominus, & non pœnitabit eum; tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech.* Omnino igitur decebat, Christum spirituali ac cælesti vntione excellentissime vngi. Nec tantum vntus est, sed plus ceteris omnibus vntus, testificante hoc Dauide in psal. 44. *Propterea vnxit te Deus oleo lætitiæ, præ participibus tuis.* Nec modo ipse vntus est abundanter, sed etiam redundanter: videlicet, vt eius vntio destillaret, ac redundaret in omnia eius membra, qui sunt electi. Nam vt Ioannes dixit, *de plenitudine eius nos omnes accepimus.* Hoc per quandam similitudinem videtur quasi adumbrasse ac præsignificasse Dauid in psalmo 154. *Sicut vnguētū,* inquit, *in capite, quod descendit in barbam Aaron, quod descendit in oram vestimenti eius.* Pro illo, *sanctus sanctorum* qui student hebræa ad verbum reddere latine, alij verterunt, *sanctitas sanctitatum* alij, *sanctum sanctorum*, alij *sanctificatus sanctificatorum.* Sed in his omnibus, geminatio eiusdem vocis, plane idem significat; scilicet, maximam summamque sanctitatem. Eusebius libro octauo de Demonstrat. Euangelica, nusquam, inquit, se legisse in sacris litteris, vllum prophetarum aut pontificum regumque, appellatū esse sanctum sanctorum. Illi fortasse nonnunquam sancti fuerint dicti: at dici sanctum sanctorum, propria est Messia appellatio; qui sicut rex regum & Dominus dominantium; ita quoque sanctus sanctorum merito nominatur.

Hoc autem nomen *sanctus sanctorum* dupliciter ipsi competit; & vt est Deus; & vt homo est. Vt Deus est, sanctus sanctorum dicitur quatuor de causis: primo, quia sanctitatem non aliunde, sed ex se ipso habet; tum, quia sanctitas eius, substantialis ei est, non accidentalis: deinde, quia non aliquatenus, sed omnino & infinite sanctus est: ad extremum, quia prima & principalis causa est omnis sanctitatis. Ea vero ratione, vt homo est, totidem de causis sanctus sanctorum iure appellari debet. Ac prima quidem causa, consistit in vnione illa personali naturæ humanæ cum verbo diuino: si enim accidentalis vnio non totius hominis, sed animæ tantum, nec totius animæ, sed eius dumtaxat quæ rationalis est, si hæc inquam vnio, per donum gratiæ cum Deo, facit hominem sanctum; quid mirum, ex vnione personali totius naturæ humanæ cum Deo, Christum sanctum sanctorum esse factum atque nominatum. Præterea, talem appellationem promeruit Christus, propter gratiam, quam Theologi vocant capitis; ipsum enim, vt inquit Paulus, Deus constituit caput super omnem Ecclesiam. Quamobrem, Christus non solum pro se sanctitatem accepit, sed etiam pro omnibus quicumque fuere, sunt, & futuri sunt sancti. Est autem vera illa sententia Aristotelis in libro 2. Metaphysicæ *quod est causa, vt alia sint talia, ipsum est maxime tale:* exempli causa, ab igne calefcunt cetera, a sole lucem accipiunt; ideoque & ignem calidissimum, & solem lucentissimum esse constat. Christum itidem, quia ipse est causa omnis sanctitatis, quæ in ceteris inest: causa inquam exemplaris, meritoria, & quodammodo efficiens; sanctum sanctorum; id est, sanctissimum esse necesse fuit. Adijce, quod etiā ipsa gratia

Cc 3 Christi

Quæstio 15
An, & vngi,
& dici sanctum sancto-
rum, singu-
lariter con-
ueniat Mes-
sia.

Duplici no-
mine, Chri-
stum veris-
sime dici
sanctum san-
ctorum.

D. Augusti-
nus.De transla-
tione 70. in-
terpretum,
& an ea fue-
rit omnium
scripturæ
translatio-
num prima.

Christi propria & habitualis, summa fuit & quodammodo infinita, continens omnem vim, rationem, atque efficacitatem gratiæ: non enim ad mensuram datus ei est spiritus, sicut in Euangelio suo cap. 3. affirmat Ioannes: ut propter eam Christus merito dicatur sanctus sanctorum. Denique, sic appellatur Christus, quia non est factus sanctus ex non sancto, sed semper fuit sanctus; nec per gradus & incrementa ad perfectam sanctitatem peruenit, sed tantam ab initio sanctitatem habuit, quantam nunc habet. His accedit, quod ipse conceptus est de spiritu sancto; & sicut ex rege natus, vocatur regia proles; sic conceptus ex spiritu sancto, singulariter dicitur sanctus. Quocirca, cum Gabriel dixisset Beatae Mariæ, *spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi*, & subiunxit, *ideoque quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei*. Mosaici tabernaculi pars intima, summæ religionis & venerationis apud Iudæos, vocabatur sancta sanctorum; hæc autem, multis rebus, quas in præsens commemorare non attinet, illustrem Christi prætulit imaginem. Denique, non modo ipse Christus, sanctus dicitur, sed omnia etiam quæ sunt ipsius, eumque quocunque modo attingunt, vocantur sancta. Nā sponsam eius, quæ est Ecclesia, sanctam nominat Paulus in epistola ad Ephesios capite quinto: quin etiam omnes Christiani, passim in epistolis Pauli vocantur sancti: lex eius & doctrina, vasa & vestimenta, & quicquid diuini cultus ministerio dicatum sacratumque est, sanctitatis nomen induit. Quid plura? etiam vicarius Christi, summus pontifex Romanus, quia ipsum repræsentat in terris, omnes mortales, dignitate potestateque præcellens, non tantum sanctus, sed etiam sanctissimus, & sanctitas appellatur.

Scito ergo & animaduerte, ab exitu sermonis, ut iterum ædificetur Hierusalem, usque ad Christum ducem, hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duæ erunt.
Et rursus ædificabitur platea & muri, in angustia temporum.

Ro illo, *ut iterum ædificetur* hebraice est, *ad reducendum & ædificandum*; vel ut vertit Pagninus, *ad reuerti faciendum, & ædificandum*. Sed Vatablus illud *ad reducendum* positum ait, pro aduerbio rursus, iterum, denuo, sicut transtulit Hieronymus. Pro hoc, græce est, *ut respondeatur*; quod, quid significet, non exposuit Theodoretus: sed eandem vim atque sententiam habere putandum est. Hunc locum haud secus legit Tertullianus hunc in modum. *Et scies, & perspicies, & intelliges, a profetione sermonis, integrando & reædificando Hierusalem, usque ad Christum ducem, hebdomades sexaginta duas, & dimidiam, & conuertet, & ædificabitur in lætitiâ, & conuallationem, & innouabuntur tempora*. Manifestum autem est, & per se, & concessu omnium, declarasse Gabrielem his verbis, ex quo tempore sumendum esset principium numerandi septuaginta hebdomades, intra quarum spacium, venturus esset Messias. Ostendit enim, exordium earum capiendum esse ab exitu sermonis, de reficienda Hierusalem. Verū hic exitus sermonis, significare potest, vel promissum aliquod ædificandi Hierusalem, Dei ore editum; aut eius nomine, per prophetam aliquem enunciatum; vel edictum alicuius regis, quo data sit Iudæis potestas & facultas ædificandi Hierusalem. Quo licet intelligere, male Origenem in tractatu vigesimo nono in Matthæum, fecisse initium numerandi septuaginta hebdomades, usque ab Adamo: male Hippolytum, easdem orsum esse, quinquaginta annis ante solutionem captiuitatis: male Apollinarem, cepisse eas ab ortu Domini. Isti enim vno & communi argumento refelluntur: Gabriel enim hoc loco docet, principium hebdomadam, in eo tempore locandum, quo tempore exijt sermo de ædificanda Hierusalem: quod profecto ad ea tempora, vnde isti ducunt initium hebdomadam, nullo modo quadrat.

Cetc.

A Ceterum, quia hic exitus sermonis, ut ædificetur Hierusalem, varijs modis intelligi & explicari potest, peperit ea res varias quoque doctorum sententias, quas hoc loco excutere & diiudicare conuenit. Prima sententia est Nicolai de Lyra, Pauli Burgensis, & Vatabli in suis annotationibus super hoc nono capite Danielis: quibus aggregandus est Petrus Galatinus in libro quarto de arcanis fidei catholice c. 15. Isti ordiuntur septuaginta hebdomades, a quarto anno regis Sedechiæ; videlicet septem annis ante magnam illam Iudæorum captiuitatem, & templi atque vrbs reuersionem. Tunc enim aiunt, exisse sermonem Dei per Hieremiam, promittentis Iudæis, post septuaginta annos captiuitatis, liberationem ipsorum, & in patriam reuersionem; sicut legitur apud Hieremiam capite vigesimo nono. Fuisse autem tunc quartum annum regni Sedechiæ, patet ex initio cap. 28. Hieremiæ, vbi nominatur quartus annus Sedechiæ. Verum opinio istorum tribus refellitur argumentis. Etenim, si faciendum est initium numerandi septuaginta hebdomades ab aliquo Dei promisso, cur non potius fiat ab alio priori promisso Dei, dato per Hieremiam vndecim annis ante, quod etiam pertinebat ad Iudæorum liberationem: ut videre licet apud Hieremiam capite vigesimo quinto: vel, cur non potius fiat initium ex alio Dei promisso longe antiquiori & illustriori, quo Deus per Isaiam cap. 45. pollicitus est, se per Cyrum regem, & iugum feruitutis ablaturum Iudæis, & Hierusalem ædificaturum. Nullus tamen est adeo imperitus chronologiæ, ut ab eo tempore exordiatur hebdomades: cum a tempore illius promissi, vsque ad finem hebdomadam, anni circiter octingenti, hoc est quatuordecim & centum hebdomades numerentur. Deinde, in illo promisso Dei, quod est apud Hieremiam cap. 29. fit quidem mentio de Iudæorum liberatione, & reuersione in patriam; nulla tamen mentio fit de ædificatione Hierusalem: at Gabriel ab exitu sermonis de ædificanda Hierusalem, indicat hebdomades esse inchoandas. Denique, a quarto anno regni Sedechiæ, vnde illi exorsus sunt hebdomades, qui annus incidit in trigessimam quintam olympiadem, usque ad olympiadem ducentissimam tertiam, in qua finitas esse hebdomades, infra ostendemus, effluxerunt anni plus sexcentis septuaginta; cum in septuaginta hebdomadis, anni tantum nonaginta & quadringenti contineantur.

C Altera sententia est Tertulliani, in eo libro quem scripsit aduersus Iudæos, & item Origenis, in libro decimo Stromatum, ut in commentario huius noni capituli, refert Hieronymus; qui eandem sententiam attribuit Hebræis. Secundum istos, hebdomadæ coeperunt primo anno regis Darii Medii, eo videlicet tempore, quo Daniel hanc visionem habuit: ut initio huius noni capituli ab ipso Daniele prænotatum est. Tunc enim inquit, exisse sermonem Dei per Gabrielem, declaratum Danieli, de ædificanda Hierusalem, ut expressum est his verbis, in quorum nunc tractatione versamur. Sed tria huic sententiæ obstant. Gabriel enim non promittit hoc loco ædificandam esse Hierusalem, sed tantum denunciat, initium septuaginta hebdomadam, ab exitu sermonis, ut ædificetur Hierusalem, esse sumendum. Neque vero Gabriel ait, ab exitu sermonis mei, vel ex hoc tempore, quo tecum, o Daniel, nunc loquor, sed absolute, simpliciter, & præcise inquit, ab exitu sermonis, ut ædificetur Hierusalem. Nulla igitur ratio suadet, auspiciari hebdomades a primo anno Darii Medii, Verum, ad confutandam istorum opinionem satis argumenti est, primum annum Darii Medii, concurrisse cum fine olympiadis quinquagesime quartæ, sicut ex supradictis in questione secunda huius libri manifestum est: inde vero vsque ad olympiadem ducentissimam tertiam, in quam desinunt hebdomades, prope sexcenti anni transierunt, id est plures centum, quam sint in septuaginta hebdomadis.

E Tertia sententia est Clementis Alexandrini, in primo libro Stromatum, exorsus hebdomadas a primo anno regni Cyri. Tunc enim Cyrus, ut scriptum est extremis verbis posterioris libri paralipomenon, & in principio libri Esdræ, ablato Hebræis iugo feruitutis, liberos dimisit in patriam, facta eis potestate ædificandi templum. Verum, Clemens non animaduertit, a Cyro factam quidem esse potestatem extruendi templum, sed non urbem: ut indicat ipsius edictum, memoratum ab Esdra in quinto & sexto capite. Ab vrbs autem ædificatione incipere hebdomadas,

Quæstio. 16
Vnde sumendum sit initium septuaginta hebdomadam.
1. opinio, Lyrani, Burgensis, Vatabli, Galatini.

2. opinio
Tertulliani,
Origenis,
Hebræorum.

3. opinio
Clementis
Alexandrini.

madas, testatus est hoc loco Gabriel. Nec illud attendit Clemēs, a primo anno Cyri, qui fuit primus olympiadis quinquagesimæ quintæ, vsque ad olympiadem ducentessimam tertiam, ubi est terminus hebdomadū, prope sexcētos annos esse transactos.

Quarta sententia est Eusebij, in libro octauo de demōstratione Euangelica; Cyrilli in catechesi duodecima: Driedonis, libro tertio de sacra scriptura capite quinto, parte quarta. & Cornelij Iansenij super 122. caput concordia Euangelica. Isti ordium tur hebdomadas a secundo anno Darij Hystaspis, qui quartus Persarum rex fuit; hoc enim anno, concessu regis, ædificatio templi, ad id temporis, vsque a Cyro intermissa, ingenti Iudæorum læticia & alacritate repetita est; & quadriennio post consummata: narratur hoc, in libri Esdræ capite sexto. Ab hac opinione, non re ipsa, sed nomine regis, & ratione temporum, discrepat Seuerus Sulpitius in libro secundo sacrae historiae. Quippe, cœpisse putat hebdomades regnate Dario: quo tempore instauratio templi perfecta est: sed illum Darium, non existimat fuisse Darium Hystaspis, quartum regem Persarum; sed Darium Nothum, seu vt vocat ipse, Ochum, nonum regem Persarum; qui post illius Darij obitum, plus sexaginta annis iniuit imperium. Verū, quicumque fuerit ille Darius, quo regnante, templum ædificatum est; nam de hoc separatim disputabitur in libro vndecimo, qui hunc proxime sequetur, certe a tempore ædificationis templi sub Dario, non possunt hebdomades inchoari; tum quia secundus annus Darij Hystaspis, cadit in olympiadem sexagesimā quintam, vnde vsque ad finē hebdomadum, quem attulit olympias ducentesima tertia, præterierunt anni plures quinquaginta supra quingentos: tum quia rex ille Darius, in suo edicto, quod refert Esdras capite sexto, dedit facultatem Iudæis reparandi templum, non tamen ædificandi urbem: neque id, quoad ille regnavit, facere aggressi sunt Iudæi. Audi Sulpitium. § Sexto, inquit, anno, quam Darius regnare cœperat, consummatum est templum. Idque satis Iudæis visum est: & quia magnæ molis erat urbem restituere, diffisi viribus, opus multi laboris incipere non ausi, templo continebantur. §

Quinta opinio, exordium harum hebdomadum cœpit a septimo anno regis Artaxerxis, qui Esdras misit in Iudæam, cum amplissimis muneribus, ad reformandum orandumque Dei cultum, & corruptam Iudæorum disciplinam. Extat historia hæc apud Esdras capite septimo. Dicitur autem rex ille concessisse Esdræ omnē eius petitionem: magnam præterea vim pecuniæ, quam ad reficiendum, & decorandum Dei cultum, vel alios quoscunque vellet ipse vsus, conferret. Credibile autem est, Esdras in primis postulasse a rege potestatem ædificandi muros Hierusalem; nam sine firmis mœnibus, propter crebras vicinorū hostiū incursiones, & infestationes, nec habitatio urbis tuta esse; nec in tēplo cultus Dei secure tractari, & exerceri potuisset. Tāta vero illa vis pecuniæ, vtilius nulla in re, quā in extruendis mœnibus, muniendaq. urbe impendi poterat. Est igitur simillimum veri, Esdras esse aggressum extruere muros Hierusalem; sed vel ipso alijs rebus occupato, vel ob assiduas molestasque finitimorum vexationes; vel negligentia Iudæorum, opus ipsum parum processit: quoad tredecim annis post, ab eodem rege missus Nehemias, inchoatum opus magna celeritate felicitateque confecit. Denique, non modo Nehemiā, sed Esdras quoque operam suam nauasse, ad extruenda urbis mœnia, non obscure significauit Theodoretus initio huius noni capituli, affirmans, Artaxerxem filium Xerxis, misisse Esdrā & Nehemiam, vt muros Hierusalem iterum extruendos curarent. Possent autem hæc sententia eo probari argumento; quod a septimo anno regis Longimani, quo missus est in Iudæam Esdras, hoc est ab anno tertio octogesimæ olympiadis, vsq. ad olympiadem ducentessimam tertiam, quæ terminauit hebdomadas, numerus septuaginta hebdomadum, hoc est annorum nonaginta quadringentorum, plenus atque integer reperitur. Si vero aliunde sumatur initium hebdomadum, numerus eorum annorum, aut maior quam opus est, aut minor inuenitur. Verum, huic sententiæ ego non accedo. Nullus enim, aut veterum aut recentiorum, qui hanc de septuaginta hebdomadis quæstionem adhuc tractarunt, ab eo tempore hebdomadas inchoauit. In tanta vero multitudine scriptorum, tantaque opinionū varietate, si ea sententia esset aliquo modo probabilis, nō defuisset

4. opinio Eusebij, Cyrilli, Driedonis, Iansenij.

Sulpitius.

5. opinio.

A defuisset tot seculis, vnus aliquis, qui ei sententiæ suam auctoritatem & patrociniū commodasset. Deinde, nusquam legitur in sacris litteris, Esdras petiuisse a rege potestatem ædificandæ muniendæque ciuitatis Hierusalem: aut hoc ei regem concessisse, aut ipsum Esdras aliquando tale opus facere aggressum. Suffragatur mihi Seuerus Sulpitius libro secundo sacrae historiae. § Ego, inquit ille, Esdras nihil super reficienda urbe egisse comperio; credo potiorum ei fuisse curam, plebem corruptis moribus reformandi. § Nec me mouet argumentum supra positum: siquidem, demonstraturus sum libro vndecimo, ducto initio hebdomadum ab anno vigesimo Artaxerxis Longimani, qui Nehemiam misit ad reficiendam Hierusalem, summam annorum nonaginta & quadringentorum, qui continetur in septuaginta hebdomadis, plene perfecteque constare. Sexto loco numerari potest opinio Iosephi Scaligeri. Is libro sexto de emendatione temporum, caput septuaginta hebdomadum posuit in secundo anno regis Darij Nothi, quo regnante, ædificationem templi esse absolutam putat ipse, Sulpitium in libro secundo sacrae historiae sequutus. Idem, petit principium sexaginta duarum hebdomadum, post quas occisum iri Christum, videtur Gabriel hoc loco significasse, ab anno quinto Artaxerxis Mnemonis, a quo rege missum fuisse Esdras & Nehemiā, neque in hoc a vestigijs Seueri Sulpitij discedēs, arbitratur. Contra hæc opinionem non valde nobis in præsens decertandum est. Etenim sequenti libro, nec templum sub Dario Notho exædificatum, nec a rege Mnemone Esdrā & Nehemiā missos fuisse, ostēdemus. Certe in regis Darij edicto, quod exposuit Esdras capite sexto, nulla mentio fit de potestate data Iudæis ædificandæ urbis; sed tantum instaurandi & reficiendi templi.

C Septimam opinionem, equidem censeo, quam superiores omnes, propiorum vero ac probabiliorum. Hæc, initium capit hebdomadum, ab anno vigesimo Artaxerxis Longimani, qui sextus fuit Persarum rex. Hic flexus precibus pietateque erga patriam Nehemiæ, ministerio pincernæ, & merito obsequiorum, sibi carissimū, anno imperij sui vigesimo, eum cum præsidio equitum dimisit in Iudæam, quo urbem Hierusalem reficeret, ac validis mœnibus cōmuniret. Habet hæc historiam in libro Nehemiæ, qui secundus Esdræ vulgo dicitur, satis copiose distincteque perscriptam. Huius sententiæ probatores & auctores habeo plurimos, atque grauissimos viros: eam namque defendit antiquissimus scriptor Iulius Africanus libro quinto annalium, vt refert hoc loco D. Hieronymus: Chrysofostomus in secunda oratione aduersus Iudæos; Theodoretus, & Dionysius Carthusianus in cōmentarijs suis in hoc nonum caput Danielis; Beda in libro tertio expositionis Esdræ cap. 16. idemque latius in libro de ratione temporum cap. 7. Rupertus in librum Danielis cap. 15. Auctor historiae scholasticæ in historia Danielis cap. 10: Ioannes Zonaras in tomo primo Annalium: D. Antoninus in prima parte chronicae titulo tertio cap. 8. Petrus Galatinus libro quarto de arcanis catholicae veritatis cap. 16. & Ioannes Lucidus libro septimo de emendatione temporum capite vltimo. Duo præterea sunt argumenta, quæ hanc opinionem valde confirmant. Etenim, quæcunque Gabriel hoc loco docet de initio septuaginta hebdomadum, ea omnia præstat & repræsentat nostra sententia. Ait Gabriel, principium hebdomadum petendum ex eo tempore, quo exijt sermo vt ædificetur Hierusalem, & plateæ ac muri eius in angustia temporum. Atqui a solo Artaxerxe qui misit Nehemiam, legitur exisse mandatum, datamque potestatem reparandi & reficiendi urbem, vt narrat liber Nehemiæ. Illud autem § in angustia temporum § bifariam intelligi potest: nam angustia temporum significare potest magnam aliquam vexationē, & periculum, quo quis premitur & vrgetur. Et hoc bellissime congruit nostræ opinionis; sicut enim traditur in libro Nehemiæ cap. 4. qui duce Nehemiā muros Hierusalem extruebant, in tantum vexabantur & infestabantur a vicinis hostibus, vt etiam, qui opus faciebant, cum armis esse, quasi parati ad pugnam cogentur. Sic enim inquit Nehemias, § Media pars iuuenum faciebat opus, & media parata erat ad bellum, lanceæ, & scuta, & arcus, & lorice penes eos erant, qui ædificabant in muro, vna manu sua faciebat quisque opus, & altera tenebat gladium. § Potest etiam illud § in angustia temporum § significare ædificationem platearum

Sulpitius.

6. opinio Sulpitij & Iosephi Scaligeri.

7. opinio, ceteris probabilior, Africani, Chrysofostomi, Theodoretus, Beda, Rupertus, & aliorum.

rum & murorum Hierusalem, angustissimo breuissimoque tempore esse absolutam **A**
 § completus est murus, inquit Nehemias cap. 6. vigesimo quinto die mensis Elul, quinquaginta duobus die-
 bus. Quod videri non debet incredibile: siquidem in opere faciendo multa hominum
 millia laborabant, dies noctesque, summo studio & diligentia. Aderant principes
 Iudæorum, qui opus præsentia sua, voce, etiam manu vrgebant: nec mania omni
 ex parte ab imis fundamentis excitata sunt; sed cum interrupta fuissent mul-
 tis locis, continuata & redintegrata sunt. Neque hæc de interruptione muro-
 rum, mea est coniectura, sed diuinæ scripturæ sententia. In libro Nehemiæ ca-
 pite primo & secundo, murus Hierusalem ante aduentum Nehemiæ dicitur fuisse
 dissipatus: & in capite quarto, § cum audissent, inquit, hostes Iudæorum, quod obdu-
 eta esset ciuitas muri Hierusalem; & quod cepissent interrupta concludi; irati sunt nimis: in capite
 sexto § cum audissent, ait Nehemias, inimici nostri, quod edificassem ego murum, & non esset in
 ipso residua interruptio &c. § Alterum pro confirmatione huius sententiæ argumentum **B**
 est: diuinam scripturam, quemadmodum solum Artaxerxem memorat, a quo data fuerit
 potestas extruendi muros Hierusalem: ita soli Nehemiæ, ædificatæ vrbs extructorū-
 que manium laudem attribueret. Namque auctor libri Ecclesiastici in cap. 49. enar-
 rans virtutes & laudes eorum, qui in populo Hebræo insignes ac memorabiles fuerunt:
 sic de Nehemia scribit; § Nehemias in memoria erit multo temporis, qui erexit nobis muros ieru-
 sos, & stare fecit portas & seras, qui erexit domos nostras. §

Obiectio.
 An ante Ne-
 hemiam, æ-
 dificata fue-
 rit, seu refe-
 cta vrbs Hieru-
 salem.

At enim vero, dicit aliquis, urbem Hierusalem, multis annis ante missionem Nehe-
 miæ fuisse fabricatam: scriptum enim est ab Esdra cap. 4. hostes Iudæorum, in ea epi-
 stola quam scripserunt ad regem Artaxerxem, accusasse Iudæos, quod ciuitatem
 quæ semper externis principibus fuerat rebellis, ædificassent, murisque muniuissent. **C**
 Verba ipsorum, eo loco hæc refert Esdras. § Notum sit regi, quod quia Iudæi qui ascen-
 derunt a te ad nos, venerunt in Hierusalem ciuitatem rebellem, & pessimam, quam ædificant, extruentes
 muros, & pariter componentes. § Si autem rex ille fuit Cambyfes filius Cyri, vt plerique
 putant, ædificatio illa ciuitatis & murorum, plus septuaginta annis, Nehemiæ aduen-
 tum præcessit. Deinde, Nehemias venit Hierusalem, fere quindecim & centum an-
 nos post reuersionem Iudæorum ex captiuitate Babylonica: ponimus enim hoc loco,
 quod partim supra probauimus, partim infra probaturi sumus, Cyrum anno primo regi-
 ni sui, donasse Iudæis libertatē & Artaxerxē Longimanū anno vigesimo, Nehemiā
 misisse in Iudæā cū amplissima facultate reficiēdi, muniēdiq. Hierusalē. Si igitur an-
 te Nehemiā non esset ædificata Hierusalē, vbi nā tot millia Iudæorū per tot annos ha-
 bitassent: vbi tot Leuitarum & sacerdotum millia, quorum seruitium & ministerium **D**
 in templo ad Dei cultum administrandum necessarium erat, commorata fuissent?
 Denique Nehemias ipse scribit, inuenisse se dissipatum murum Hierusalem, eiusque
 portas igni combustas? Ergo fuerat ante Nehemiā ædificata ciuitas: fuerat manibus
 septa, & portis clausa. Equidem non abnuo, fuisse ante Nehemiā multas domos
 sparſe dissipateque circum ipsum templum, ad Iudæorum habitationem; quin etiam
 parietes, instar manium, ad protectionem & defensionem habitantium, circumstru-
 ctos. Sed ea ædificatio, incondite atque inordinate facta, nec ciuitatis formam & spe-
 ciem habebat, nec admodum comoda erat habitationi, nec firma propugnationi. Quo
 circa, cum vicinorum hostium incursiones atque impetus sustinere non posset, sæpe
 numero fuerat ab illis perrupta, incensa, vastata, ob idque habitatoribus vacuata. Ad-
 de illud, quod huius rei caput est, eam ædificationem qualiscunque fuit, non ex vo-
 luntate, mandato, edictoue alicuius regis esse susceptam; sed propria Iudæorum vo-
 luntate & auctoritate, vel potius summa eorum necessitate, esse factam. Ad eam enim
 faciendam Iudæi, partim commoditate habitationis, partim defensionis necessitate
 tracti sunt. At vero Nehemias, ab ipso rege missus, eiusque publico mandato & au-
 ctoritate instructus, ita refecit urbem Hierusalem, vt eam validissimis manibus circū
 muniret, commodis firmisque portis instrueret, vicis dispertiret ac dirigeret, plateis
 ampliaret, compleret domibus, frequentemque habitatoribus faceret: deniq. variis
 propugnaculis & ornamentis ædificiorū, firmaret pariter atque decoraret: vt ob hæc
 causam

A causam, princeps & auctor ædificandæ vrbs extruendorumque manium, Nehemias
 meritissimo dicatur, eiusque operis laus atque gloria, soli Nehemiæ in sacris litteris
 tribuatur.

Ceterum Paulus Burgensis, in suis additionibus ad postillas Nicolai de Lyra super
 nono hoc capite Danielis, vehementer aduersat ur nobis: nec tantum nobis, sed æque
 omnibus, quicumque post mortem Danielis, septuaginta hebdomadas ordiuntur. Sic
 ille argumentatur. Si hebdomades cæptæ sunt vigesimo anno regis Longimani, cum
 per Nehemiam reparari cæpit vrbs Hierusalem; cum id euenerit plus centum annis
 post mortem Danielis; efficeretur, Danielem ignorasse, quando futurum esset ini-
 tium hebdomadam; vt pote quod amplius centum annis post mortem ipsius futurum
 erat. Si Daniel ignorauit initium, ergo non potuit certe ac definite scire, quo tempo-
 re venturus esset Messias: quod sanè de tãto propheta, ex cuius prophetia iam venis-
 se Messiam euidenter cognoscitur & probatur aduersus Iudæos, sentire, per absurdum
 videtur. Sed hanc Burgensis argumentationem, non magni negotij erit dissoluere, &
 quidem dupliciter. Primo, responderi potest, non esse absurdū, si dicatur Daniel igno-
 rasse definite ac proprie tempus aduentus Messias: neque enim omnia quæ in alijs vi-
 sionibus ei dicta, vel ostensa sunt, plene intellexit. Audi, quid ipse scripserit de se ex-
 tremis verbis capitis octauī. § Ego Daniel, langui, & ægrotavi per dies: cumque surrexissem, facie-
 ham opera regis, & stupebam ad visionem, nec erat, qui interpretaretur. § Audi quid idem narret
 de se in capite duodecimo: § Ego, inquit, audiui, & non intellexi, & dixi: Domine mi, quid erit post
 hæc? Et ait, vade Daniel: quia clausi sunt signa que sermones. § Nonne Danieli patefactum est,
 quendam regem Græcorum, scilicet Antiochum Epiphanem, vehementissime infe-
 staturum, vexaturumque Iudæos; eiusque persecutionis rabiem, bis mille & trecen-
 tos dies duraturam? At, quo tempore regnaturus esset Antiochus, tantisque malis po-
 pulum Dei afflictaturus, non est distincte ac proprie ostensum Danieli. Verum, illud
 certius est argumentum. Præuidit Daniel, vt patet ex cap. 7. 11. & 12, persecutionem
 Antichristi aduersus electos, futuram in consumatione seculi: eamque ad tres annos
 & dimidium duraturam esse intellexit: ignorasse tamen ipsum, certum ac præfixitū
 tempus, quo venturus est Antichristus, ex ipso Euangelio manifestum indubitatumq;
 est. Similiter igitur, in hac visione Daniel doctus est a Gabriele, intra tempus septua-
 ginta hebdomadam, quarum initium in refectioe vrbs Hierusalem futurum erat,
 Messiam esse venturum: non tamen aperuit ei Angelus, quanto tempore post hanc
 visionem, reparanda esset vrbs Hierusalem. Neque enim hoc mysterium aduentus
 Messias, patefactum & litteris proditum est, tã propter ipsum Danielem, quam pro-
 pter futurum Dei populum, tum Iudaicum, tum etiã Christianum. Iudaicum quidē,
 vt qui venturi erant consequentibus temporibus Iudæi, notato tempore, quo vidisset
 aut legisset, urbem Hierusalem extructis manibus, ædibusque ædificatis esse refectã
 ac munitam; inde principium facerent numerandi septuaginta hebdomades, & pro-
 pe earum finem, Messias aduentum expectarent. Propter Christianum autem popu-
 lum, vt quod Christiani credunt, iam venisse Messiam; id ipsum, ex hac prophetia
 Danielis, verissimum esse intelligentes, vehementius in sua fide confirmarentur.
 Potest Burgensi etiam altero modo responderi: fuisse Danieli patefactum, quanto tẽ-
 pore post eam visionem ædificanda erat ciuitas Hierusalem, & dandum initium sep-
 tuaginta hebdomadis: nam quamuis id neque alicubi in sacris litteris testatum sit; sit
 tamen credibile, manifestatum fuisse Danieli: siquid em erat Daniel vir desideriorū,
 ac super omnia, tempus certum & definitum aduentus Messias noscendi cupiditate
 ardebat. Cum igitur Gabriel dixerit se a Deo missum, vt doceret Danielem, & intel-
 ligere faceret, scilicet ea quæ potissimum ille scire cuperet; nõ est dubitandum, quin
 tanto desiderio Danielis inprimis angelus satisfecerit. Ex huius igitur quæstionis
 conclusione, illud, quod permagni interest ad tractationem disputationis de septua-
 ginta hebdomadis, ante omnia notare, & in memoria habere debet lector; principiu
 septuaginta hebdomadam, non alibi esse locandum, quam in vigesimo anno regis Ar-
 taxerxis Longimani: quo anno ab eo rege missus est Nehemias ad ædificandam urbem
 Hierusalem

Obiectio
 Pauli Burgē-
 sis.

An Danieli
 distincte &
 definite no-
 tum fuerit,
 a sua ætate,
 vsque ad
 Messiam ad-
 uentū, quã-
 tum tempo-
 ris superes-
 set.

Hierusalem. Hic autem annus, prout in chronicis eum signauit Eusebius, cum anno quarto olympiadis octogesima tertia concurret.

Vsq̄ ad Christum ducem, hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duæ erunt.

Questio 17
Quis fuerit
ille Christi
dux.

Rabinorum
sententia.

Eusebij opi
nio.

Vera inter-
pretatio.

Nescio, vnde Tertullianus in libro aduersus Iudæos, tam insignem errorem hauserit, vt hoc loco, pro septem & sexaginta duabus hebdomadis, legat, hebdomadas sexaginta duas & dimidiam. Sed illud inquirendum, quinam ille fuerit, quem hoc loco Gabriel Christum ducem nominat. Lyranus & Galatinus, varias rabinorum interpretationes memorant. Quidam interpretati sunt, regem Cyrum, a quo donata est Iudæis libertas: eum namque Deus per Isaiam 44. & 45. seruum, pastorem, & Christum suum appellat. Alij dixerunt, intelligendum esse, vel Iesum pontificem, vel principem populi, Zorobabel, ambos duces populi ex Babylonica captiuitate in Iudæam reuertentis. Non nulli, Christum ducem vocari putarunt hoc loco, Nehemiam, qui urbem Hierusalem refecit. Sed istorum omnium manifestus est in chronologia error, facilisque ad confutandum. Etenim, Gabriel ait præterituras sexaginta nouem hebdomadas, vsque ad Christum ducem; at Cyrus, Iesus pontifex, & Zorobabel, multis annis fuere ante initium hebdomadam: ipse autem Nehemias, circa principium hebdomadam floruit: quin ædificando Hierusalem, dedit ipse initium septuaginta hebdomadis. Eusebius in libro octauo de demonstratione Euangelica, per Christum ducem, significari putat hoc loco Hyrcanum, vltimum Iudaicæ gentis pontificem, qui legitime electi fuerant. Nam post Hyrcanum, pontifices electi sunt contra legem: non enim eligebatur ab Herode eiusque successoribus, ex familia Aaron; nec erat electio, sed venditio pontificatus; nec is tota vita durabat, sed erat annuus; vel prout principis libido ferebat. Nec nomen Christi & ducis, non est conueniens Hyrcano: recte enim vocatur Christus, id est, vnctus; quia pontifices vnctione consecrabantur. Recte item vocatur dux, quia postquam Iudæi Babylone reuersi sunt, præsertim vero post Machabæorum tempora, ijdem fuere apud Iudæos, & pontifices, & populi duces ac principes. Verum, miror Eusebium, duplicem in hac opinione, nec sane obscurum, errorem non animaduertisse. Nam nec hebdomades a Cyro esse inchoandas, sed a vigesimo anno regis Longimani, præcedenti quæstione manifestum fecimus: nec, si a Cyro inciperent hebdomades, ratio temporum Eusebio constare posset. A Cyro namque, cuius primus annus regni, fuit etiã primus quinquagesimæ quintæ olympiadis, vt ipsemet tradit, & apud bonos chronologos in confesso est, vsque ad Hyrcanum pontificem, hoc est vsque ad olympiadem centesimam septuagesimam nonam, cum, auctore Iosepho in libro. 14. antiquitatum, Pompeius Magnus subacta Iudæa, comprehensoque Aristobulo, pontificatum Hyrcano confirmauit; præterierunt, non, vt hic docet Gabriel, sexaginta nouem hebdomades, id est, anni quadringenti octoginta tres, sed anni quingenti. Dicamus igitur, quem hic nominat angelus Christum ducem, non alium fuisse, quam Dominum nostrum Iesum Christum, quem Dauid psalmo secundo, Christum nominat, propter eam causam, quam supra exposui, cum explanarem illa verba, *¶ ut vngetur sanctus sanctorum*; & per Isaiam vero 55. Deus nominat eum ducem, cum inquit, *¶ ecce dedi eum testem gentibus, ducem ac præceptorem populis*; & Micheas capite quinto prout citatur a Matthæo, loquens de Bethleem natali vrbe ipsius Messie, *¶ ex te, inquit, exiit dux, qui regat populum meum Israel*. Debere autem per Christum ducem, hoc loco intelligi Messiam, patet ex antecedentibus illis verbis, *¶ ut deleatur iniquitas, adducatur inuisiua sempiterna, impleatur propheta, vngetur sanctus sanctorum*; quæ verba, ad alium, nisi ad Messiam, vt supra docuimus, referri nullo modo possunt. Patet idem ex consequentibus verbis: quæ mox ostendemus proprie ad Messiam pertinere. Fuit autem Dominus noster, primum declaratus dux populi Dei, in baptismo suo, voce illa patris de cælo missa

A missa, & *¶ hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacuit, ipsum audite*. Nam ante id temporis, Dominus Iesus per viginti nouem annos, priuatam & obscuram vitam exegerat. Tunc primum cœpit fungi ducis munere. Fuit enim dux hominibus ad bene viuendum, exemplo vitæ sanctissimæ: fuit dux ad cognoscendam veritatem, prædicatione euangelicæ doctrinæ: denique, fuit dux ad colligendam & congregandam ecclesiam; tunc enim sectatores & discipulos habere cœpit. Ergo sexaginta nouem hebdomades, terminantur in Christo duce; hoc est, in baptismo Domini nostri; quo tempore dux a Deo declaratus, etiam ducis officium facere orsus est. Quo fit, vt finis sexaginta nouem hebdomadam, inciderit in annum decimum quintum Tyberij Cæsaris, qui fuit primus ducentesimæ secundæ olympiadis. Tunc enim Dominus, ingressus trigessimum annu ætatis, baptizatus est.

B De illo *¶ septem hebdomades, & sexaginta duæ hebdomades erunt*, & queri potest, cur angelus, nõ simpliciter & aperte dixerit, sexaginta nouem hebdomades; sed partite, ac præpositere, summam eius numeri enunciatis, obscure loquutus sit, dicens, *¶ septem hebdomades, & sexaginta duæ hebdomades*. An ita loqui voluit, in hac prophetia seruando more prophetarum, consulto nouis & obscuris loquutionibus, propheticos sermones tegentium atque obscurantium? D. Hieronymus super cap. 45. Ezechielis, & scriptura, inquit, difficultatem habet in numeris, vt intentu animum faciat auditoris; ideoque multa dicuntur in parabolis & ænigmatibus, vt qui aures habet audiendi, audiat. Omnisque prophetia in obscuritate continet veritatem, vt discipuli intrinsecus audiant, ignobile vulgus & foris positum, nesciat quid dicatur. Sic Hieronymus? Sed illud verius dictu est, eum loquendi modum esse phrasim hebrææ linguæ, in sacris litteris non infrequentem. Cum enim Hebræi volunt exprimere summam alicuius numeri, eam per partes enunciant, præponendo minores numeros maioribus; sicut ex sententia Hebræorum refert hoc loco D. Hieronymus; & ponit hoc exemplum. Nos dicemus, vixisse Abraham centum septuaginta quinque annis; at Hebræi dicerent, vixisse eum quinque & septuaginta & centu annis. Ponam ego aliud, sed illustrius exemplum, ex quadragesimo quinto capite Ezechielis depromptum. Cum enim vellet propheta docere, quot scili faciant vnam mnam, & potuisset breuiter ac dilucide dicere, sexaginta scili faciunt mnam; seruans tamen proprietatem linguæ suæ, ita dixit, *¶ porro viginti scili, & viginti quinque scili, & quindecim scili, mnam faciunt*. Nec Hebræi tantum, etiam elegantiores Latini scriptores, itidem loqui solent in putandis numeris, minorem maiori præponentes. Tertium responsum tangitur a Theodoro, sed non bene ab ipso exponitur, vt paulo post dicemus. Nos igitur dicamus: propterea Gabrielẽ ita distinxisse hebdomadas, vt insinaret in huiusmodi partitione aliquod subesse mysterium. Sed quodnam hic latet mysterium? Dicam breuiter. In primis septẽ hebdomadibus, duæ res valde insignes ac memorabiles contigerunt. Namq. in exordio primarum septẽ hebdomadam, refecta munitaq. est vrbs Hierusalem a Nehemia; quod, vt diu fuerat optatissimum Iudæis, sic fuit lætissimum: sub finem autem illarum septem hebdomadam, claruit regina Esther, & Mardocheus, qui gentem Iudæorum, supremo exitio, quod ei genti machinatus fuerat Aman, liberarunt. In sequentibus porro sexaginta duabus hebdomadis, quatuor euenerunt apprime memoranda: sed ea partim fausta

C Iudæis, partim luctuosa & funesta. Primum enim, Alexander Magnus veniens Hierosolymam, adorauit pontificem, honorauit templum, sacrificauit Deo, Iudæosque muneribus pariter atque honoribus affectit, etiam multis in suam militiam ascitis. Deinde, in earum hebdomadu decursu, extitit atrocissima illa persecutio Antiochi Epiphanis aduersus Iudæos, & gloriosissimus, æque virtutibus quã rebus gestis, Machabæorum principatus. Ad hæc, ante finem harum sexaginta nouem hebdomadam, defecit sceptrum de Iuda, translato imperio Hebræe gentis ad alienigenas; quorum primus Herodes Iudæis imperauit. Hoc regnante, vt impleretur prophetia Iacob, quæ est in libro Geneseos cap. 49. venit qui mittendus erat: hoc est, natus ex virgine in terris est Dominus Iesus, cuius baptismus, in quo ipse, & Christus, & dux a Deo patre renunciatus & declaratus est, prædictas sexaginta nouem hebdomadas terminauit.

D Deinde, in eadem hebdomada, extitit atrocissima illa persecutio Antiochi Epiphanis aduersus Iudæos, & gloriosissimus, æque virtutibus quã rebus gestis, Machabæorum principatus. Ad hæc, ante finem harum sexaginta nouem hebdomadam, defecit sceptrum de Iuda, translato imperio Hebræe gentis ad alienigenas; quorum primus Herodes Iudæis imperauit. Hoc regnante, vt impleretur prophetia Iacob, quæ est in libro Geneseos cap. 49. venit qui mittendus erat: hoc est, natus ex virgine in terris est Dominus Iesus, cuius baptismus, in quo ipse, & Christus, & dux a Deo patre renunciatus & declaratus est, prædictas sexaginta nouem hebdomadas terminauit.

E Iudæis, partim luctuosa & funesta. Primum enim, Alexander Magnus veniens Hierosolymam, adorauit pontificem, honorauit templum, sacrificauit Deo, Iudæosque muneribus pariter atque honoribus affectit, etiam multis in suam militiam ascitis. Deinde, in earum hebdomadu decursu, extitit atrocissima illa persecutio Antiochi Epiphanis aduersus Iudæos, & gloriosissimus, æque virtutibus quã rebus gestis, Machabæorum principatus. Ad hæc, ante finem harum sexaginta nouem hebdomadam, defecit sceptrum de Iuda, translato imperio Hebræe gentis ad alienigenas; quorum primus Herodes Iudæis imperauit. Hoc regnante, vt impleretur prophetia Iacob, quæ est in libro Geneseos cap. 49. venit qui mittendus erat: hoc est, natus ex virgine in terris est Dominus Iesus, cuius baptismus, in quo ipse, & Christus, & dux a Deo patre renunciatus & declaratus est, prædictas sexaginta nouem hebdomadas terminauit.

Dd Et

Cur Gabriel sic loquutus sit, septẽ hebdomades, & sexaginta duæ hebdomades.

Et post sexaginta duas hebdomades, occidetur Christus.

CIRCA lectionem huius loci, prænotandum est, sicut habet nostra versio latina, ita esse ad verbum hebraice: itaque vertisse Pagninum. At græce, si verba spectes, diuersa lectio est: nam pro illo, *occidetur Christus* habet, *destruetur vnctio*: quæ lectionem, etiam de Latinis, sequuti sunt Tertullianus in libro aduersus Iudæos, & Augustinus in concione ad catechumenos, quæ est contra paganos, Iudæos, & hæreticos, cap. 12. Verum hæ lectiones non differunt sententia, sed verbotenus dumtaxat. Cum enim Christus significet latine vnctum; idem est dicere, *destruetur vnctio*, vel *vnctus*, & atque, *occidetur Christus*. Circa numerum autem sexaginta duarum hebdomadum, quem habent & latini, & hebræi codices; corrigendum est erratum, quod in omnibus biblijs græcis tam Complutensibus, quam regijs, nescio quomodo inhæsit; nam pro sexaginta duabus hebdomadis, habent, sexaginta quatuor; sine dubio mendose: non solum quia seculus est in lectione hebraica & latina; sed etiam quod alij codices græci habent sexaginta duas: sic etiam legit Theodoretus, atque Eusebius libro octauo de demonstratione Euangelica: nec aliter vertisse septuaginta interpretes, ea coniectura satis probabile est, quod id non tacuisset hoc loco D. Hieronymus; quippe qui eorum quæ illi, a veritate hebraica discrepantes, vsquam vel omiserunt, vel mutauerunt, diligens animaduersor, & censor esse soleat. Alterum præterea erratum in chronologia, Chrysostomo in secunda oratione aduersus Iudæos obrepit: nam tractans hunc ipsum Danielis locum, pro sexaginta duabus hebdomadis, legit, septuaginta: nec error fuit librarij, sed Chrysostomi, existimantis, septuaginta hebdomadas, in euerfione Hierosolymæ a Romanis facta, fuisse terminandas.

Verum, cuius Christi cædem post sexaginta duas hebdomadas futuram, Gabriel hoc loco prænunciet, deinceps tractandum est. Hebræi, more suo, seria & sacra fabulis & cõmentitijs rebus miscentes & contaminantes, quem angelus prædicat post sexaginta duas hebdomadas occisum iri, putant fuisse Agrippam minorem, vltimum Iudæorum regem: quem aiunt tempore belli, quod Romani, Vespasiano Titoque ducebatur, cum Iudæis gesserunt, fuisse a Romanis interfectum. Sed ad hanc eorum fabellam manifeste redarguendam, non aliquem de nostris testem excitabo, sed vnũ eius gentis; nec sane quemlibet, sed omnium Hebræorum tam in historia quam in chronologia doctissimum & diligentissimum, Iosephum dico, qui bello interfuit, ipsumque copiosissime ac fidelissime septem libris perscripsit; nec non & regi Agrippæ carus & familiaris fuit. Is libro secundode bello Iudaico cap. 16. scribit Agrippam, cum graui oratione conatus esset reuocare Iudæos a bello, quod aduersus Romanos susceperat, videretque nihil se verbis proficere, Iudæis obstinate ad arma ruentibus, relictis illis, adhæsisse Romanis. Verba extrema illius historię ex Iosepho hic scribam. *Ad Agrippam, inquit, regis orationem, multitudo Iudæorum accensa, nec a verborum in regem contumelijs temperarunt; sed protinus expulsam vrbe, ausi sunt etiam nonnulli saxa in eum iaciendo, prosequi. Rex autem videns tumultuantium irruentem imperum, conquerendo quod contumelijs esset affectus, cõfestim discessit.* Sic Iosephus. Qui etiam in eo libro quo vitam suam descripsit, aperte docet, Agrippam ei bello atque cladi Iudæorum, multis annis fuisse superstitem. Quin Cornelius Tacitus libro quinto historiarum affirmat, Agrippam in eo bello sequutum esse partes Romanorum, ob idque magno honore & gratia fuisse apud Romanos. Sed vt hunc errorem condonaremus inscijs Hebræorum: at chronologiæ error nullo modo est tolerabilis: namque ab ædificatione Hierusalem sub Nehemia, quæ fieri capta est olympiade octogesima tertia, vsque ad olympiadem ducentessimam duodecimam, qua bellum illud gestum est, non sexaginta duæ hebdomades, vt hic ait Gabriel, id est anni quadringenti triginta quatuor, sed ferme septuaginta quatuor hebdomadæ, hoc est anni circiter sexdecim & quingenti præterierunt.

Altera

Questio 18
Cuius Christi
Gabriel
hic prænun-
ciat cædem,
post 62. heb-
domades fu-
turam.
1. opinio
Hebræorũ

Iosephus

A Altera opinio est Theodreti in commentario huius loci; qui per Christum, hoc loco, non alium intelligit quam Hyrcanum, qui vltimus fuit pontificum gentis Iudæorum; eorum inquam pontificum, qui legitime electi fuerant; nam ceteri Hyrcanum subsequuti, contra legem, vt supra diximus, eligebantur. Hunc Hyrcanum, qui propterea dicitur Christus, quia pontifex erat, vnctio cõsecratus, occidit Herodes. Supradictam porro sexaginta nouem hebdomadum partitionem, in septem & sexaginta duas hebdomadas, ad hunc modum Theodoretus interpretatur. Ab ædificatione Hierusalem, vsque ad cædem Christi, id est Hyrcani pontificis, computat sexaginta duas hebdomadas, quæ continent annos quadringentos triginta quatuor: ab interitu autem Hyrcani, vsque ad id temporis, quo Saluator noster in Iordane baptizatus est, numerat septem hebdomadas, id est annos quadraginta nouem. Sed profecto dupliciter in chronologia lapsus est Theodoretus. Nã neque a cæde Hyrcani, quæ facta est, vt narrat Iosephus in libro 15. antiquitatũ, in olympiade centesima octogesima septima, regredientes vsque ad tempus ædificationis Hierusalem, id est, ad annum quartum olympiadis octogesiæ tertiæ, vnde incipiunt hebdomades, reperimus sexaginta duas hebdomadas, seu annos quadringentos triginta quatuor, sed hebdomadas tantum quinque quadraginta nouem, seu annos quadringentos quatuordecim: & ab olympiade centesima octogesima septima, qua occisus est Hyrcanus, vsq. ad olympiadem ducentessimam secundam, in cuius principio dominus noster baptizatus est, non tantum septem hebdomades, seu anni quadraginta nouem, vt censet Theodoretus, sed prope nouem hebdomades, siue anni sexaginta, intercesserunt. Tertia opinio est Driedonis in libro 3. de sacris scripturis capite quinto, parte quarta; cuius sententiam in eo quidem laudo, quod Christum occidendum, non alium fuisse arbitratum, quam Messiam & Saluatorem nostrum: sed in eo non possum laudare, quod ab ædificatione Hierusalem, vsque ad necem Domini nostri, sexaginta duas tantum hebdomadas interfluxisse putat; cum longe plus temporis, sicut prædicta manifestum faciunt, transiisse constet.

Nobis igitur placet, quod etiam multis viris doctis visum est: Christum, cuius necẽ post sexaginta duas hebdomades futuram prædixit angelus, non fuisse alium, nisi Messiam, & Saluatorem nostrum. Nam, cum ea quæ proxime antecesserunt de Christo dicta, nos de Messia esse intelligenda supra docuerimus; conuenit, vt similiter etiam quæ hic dicuntur de Christi nece, de Messia quoque intelligantur. Nisi putamus Gabrielem, nomen Christi, eodem ferme loco & ad Messiam, & ad alium nescio quem, nimis ambigue retulisse. Quanquam, ecquis alius Christus fingi potest, cuius cædem vaticinio Gabrielis præmonstrari conueniens fuerit, & ob cuius mortem, tot tantaque mala quæ proxime subiiciuntur, genti Iudæorum contigerint? Itaque Gabriel his verbis significat, fore vt Messias ab his occidatur, ad quos potissimum seruandos, & viuificandos venturus erat. Messiam porro a suis acerbissima & indignissima morte necatum iri, tam proprie, aperte, distincteque vaticinati sunt, Dauid psalmo 21. & 68. & Isaias cap. 53. vt non tanquam vates quod futurum erat prædixisse, sed tanquam historici, quod gestum fuerat, narraffe videantur. Extat in libro sapientiæ capite secundo, Iudæorum in Christi necem conspirantium, præscripta oratio. Quod autem Iudæi, vt est in capite 12. Euangelii Ioannis, Domino nostro præsignificanti mortem suam, obiecerunt ex psalmo 109. *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech* quasi his verbis significaretur, Messiam fore omnino immortalem; id facile diluitur; namque illis verbis significatur, non quidem Messiam non moriturum, sed statim post mortem, ab ipso pro Dei gloria & hominũ salute vltro susceptam, ad vitam perpetuo immortalem rediturum. Vel potius declaratur, sacerdotium Messie futurum æternum: nimirum, hoc etiã nomine præstãtius futurum sacerdotio Aaronico, quod erat ad certum modo tempus permanurum. Non pigebit ponere hoc loco, sententiã de morte Messie cuiusdam antiquissimi rabini Ozeæ; quam Galatinus in libro 4. cap. 18. ex quodã libro rabi Simeonis descriptã, his verbis commemorat. *Rabi Ozeas flens dicebat, vè illis, vè illis, vè illis iniquis & impijs homicidis Israel, ob quorum amorẽ, vt*

2. opinio
Theodreti

3. opinio
Driedonis.

Vera sententia.

Sententia
cuiusdã an-
tiqui rabi-
ni de nece
Messie.

De peccatum

peccatum eis dimittat Deus, mittet filium sanctum suum, & carne humana induet. **A** Væ illis, quia propter suas prauas actiones rebelles erunt huic Messia: nec respicient dicta, quibus imperabit, ut mundificentur aqua mundificationis ad expianda peccata sua: nec incedent in vijs Deo gratis; nec facient eius voluntatem, sed ingenti iracundia perciti, illum occident. Hæc ille rabinus.

Vnde oportet ordinari sexaginta duas hebdomadas, post quas Gabriel, necem Christi futuram esse dixit.

Sed reuertamur ad sexaginta duas hebdomadas, post quas Christus dicitur occidendus, Non enim videtur hoc esse verum: si enim paulo ante dictum est, vsque ad Christum duces, id est, ut nos interpretati sumus, vsque ad Saluatoris nostri baptismum præterituras sexaginta nouem hebdomadas; qui potest esse verum, vsque ad eius mortem duas tantum & sexaginta hebdomadas futuras? an potuit Christus, septem hebdomadis antequam baptizaretur, occidi? Verum, huic dubitationi facile occurratur. Dicendum enim est, hic suppleri debere primas septem hebdomadas; quas nunc omisit Gabriel, uel quo rector & obscurior esset prophetia: vel breuitatis causa: quasi ex contextu prophetiæ, & consequentia verborum, non difficile, doctis, & hanc scripturam intento animo legentibus, futurum esset eas intelligere. Potest aliter, & forte commodius responderi, has sexaginta duas hebdomadas, non a principio hebdomadam, atque ædificatione Hierusalem, Gabrielem numerasse; sed a fine septem hebdomadam, quas paulo ante primo loco memorauerat. Cum enim sexaginta nouem hebdomades vsque ad Christum duces futuras, dispersiuisset in septem, & in sexaginta duas; & docuisset, quidnam insigne ac memorabile in illis septem prioribus hebdomadis gerendum esset, dicens; *Et rursus ædificabitur platea & muri in angustia temporum;* consequenter nunc declarat, quid post alias sexaginta duas hebdomadas euenturum esset, subdens, *Et post sexaginta duas hebdomadas, occidetur Christus.* **B** Nec illud parui pendendum est, sed obseruatione videtur dignissimum: quemadmodum quatuor ferme annis, post finem primarum septem hebdomadam, hoc est, anno duodecimo regni Artaxerxis Mnemonis, vniuersa gens Iudæorum quæ sub eius regis imperio erat, a miserrimo interitu, quem ei genti machinatus fuerat Aman, per Esther, & Mardocheum vindicata est: ita quatuor prope annis post finem sexaginta duarum hebdomadam, quæ septem illas primas hebdomades proxime consequitur sunt, omne genus hominum, per passionem & mortem Domini nostri, teterrimo diaboli & peccati seruitio, & sempiterno corporis animique exitio liberatum est. Quod igitur Gabriel hoc loco dixit, *Et post sexaginta duas hebdomadas occidendum Christum;* hanc habet sententiam: post septem & sexaginta duas hebdomadas ab ædificatione Hierusalem numeratas, fore ut Messias occideretur. Et quia Gabriel supra non nisi septuaginta hebdomades constituerat, ex eo concluditur, Messia mortem in septuagesima & ultima hebdomade futuram, **C**

Et non erit eius populus, qui eum negaturus est: & ciuitatem, & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo: & finis eius vastitas: & post finem belli, statuta desolatio.

HOC loco latina lectio non nihil diuersa est a lectione græca & hebræa. Verum nos primo explanemus lectionem latinam: postea lectionem græcā & hebræam expendemus. Gabriel igitur verbis supra positus, tria prænunciat magna mala, quæ Iudæis contingere deberent, propter immane scelus necati ab ipsis Messia. Primum malum indicatur verbis illis, *Et non erit eius populus qui eum negaturus est;* significatur autem, propter indignissimam Messia necem, populū hebræū, antea in modum filij primogeniti, Deo carissimū, ita esse a Deo deserendum,

ferendum, repudiandum, atque omnino abijciendum, ut non amplius populus Dei futurus sit. **A** Illud autem qui eum negaturus est, quasi digito indicat Iudæos; qui de Saluatore nostro dixerunt, *Velimus hunc regnare super nos;* & Pilato dicenti, regem vestrum crucifigam? responderunt, *Non habemus regem nisi Cæsarem: tolle, tolle, crucifige eum;* & rursus *Sanguis eius super nos & super filios nostros.* Hoc item Ioannes in principio sui euangelij declarauit illis verbis: *Et in propria venit, & sui eum non receperunt.* Alterum malum ob necem Messia Iudæis euenturum, significatur illis verbis, *Et ciuitatem & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo.* Hoc est, exercitus Romanus, duce Vespasiano & Tito, ciuitatem Hierusalem, & sanctuarium quod in ea erat templum, destruet, ac funditus euertet. Tertium malum, & omnium grauissimum, erit, prædictas calamitates, non, ut quas antea passi fuerant, fore temporarias; sed plane sempiternas. Hoc tangitur, partim illis verbis *Et finis eius vastitas, & post finem belli statuta desolatio;* quo significatur, illam desolationem, irreparabilem fore, quoniam a Deo tanti sceleris eorum vindice atque ultore, statuta, firmata, & in perpetuum stabilita sit: partim extremis illis verbis, quæ claudunt hoc nonum caput *Et vsque ad consummationem & finem, perseverabit desolatio;* nam illud, *Et in finem, vel vsque in finem;* phrasis scripturæ frequens est, idem significans quod *Et sine fine, vel in perpetuum, seu in æternum.* Atque veritatem huius vaticinii Gabrielis, exitus belli, quod, quadraginta circiter annos post Domini nostri mortem, Romani Vespasiano & Tito ducibus gessere cum Iudæis, manifeste comprobauit. Omitto nunc dicere multiplicem pestilentiam, diu multumque cum innumerabilium hominum interitu, grassatam; tantamque famem, ut etiam matres filiorum suorum visceribus pascerentur. Taceo immanes ruinas, publice priuatimque factas, vastissimaque incendia, & alia mala, longe maiora exitimatione hominum, & vel memoratu, horreda. Dicam tantum breuiter de Iudæorum cæde eo bello facta, sane incredibili, nisi Iosephus, spectator, nec minima eius belli pars, eam memoriæ prodidisset. Sic autem scribit cap. 16. & 17. libri septimi de bello Iudaico. *Captiuorum omnium qui toto eo bello comprehensi sunt, nonaginta & septem millium notatus est numerus. Mortuorum vero per omne tempus obsidionis, numerus vndecies centena millia comprehendit. Ex his vero, qui tanto exitio superfuere, qui proceri & formosi corporis erant, triumpho seruati sunt: residua multitudinis, septendecim annos transgressi, in Ægyptum missi sunt, operibus destinandi: plurimos autem per provincias Titus distribuit, in spectaculis, ferro & bestiis consumendos. Qui autem infra decimum & septimum ætatis annum erant, diuenditi sunt.* Hæc Iosephus. Hanc funestissimam Iudæis calamitatem, altera, quinquaginta post annos, principatu Adriani imperatoris, consequuta est: eo tantum minor, quod ex priori calamitate minus in ea gente superfuerat, in quod sauari posset. Narrat Eusebius lib. 4. cap. 6. *historiæ ecclesiasticæ, innumerabilium Iudæorum tunc factam esse cædem. Atque vniuersa genti Iudæorum, ex illo tempore, prorsus interdictum est, ne pedem in agrum Hierosolymitanum aliquando inferrent. Quin etiam legis decreto vetitum est, (nempe sic in mandatis dederat Adrianus) ne quisquam Iudæorum eo accederet, vnde vel prospicere urbem Hierusalem posset. Cumque Hierusalem fuisset tunc Iudæorum gente orbata, & exteris hominibus frequentata, ad honorem Ælij Adriani victoris, veteri mutato nomine, deinceps Ælia appellata est. Sic Eusebius.* **D**

Calamitas Iudæorum sub Tito & Vespasiano.

E Sed quæret aliquis, cum prædicta mala quibus Iudæi ob necem Messia puniendi erant, plus triginta annis post finem septuaginta hebdomadam euenierint; cur Gabriel in tractatione septuaginta hebdomadam, eorum malorum commemorationem adhibere voluerit. Respondeo, id fecisse Gabrielem, ut sit coniectura probabile, tres ob causas. Etenim, Daniel cupidissimus erat noscendi futuros omnes populi sui casus & euentus; ut igitur desiderio eius satisfaceret angelus, voluit ei patefacere ac præmonstrare, quæ consequentibus seculis vsque ad finem euentura erant Iudæis. Quocirca, primo indicauit iterum ædificandam esse Hierusalem: tum, Messiam venturum, ferentem maxima bona Iudæis: ad hoc, non modo Iudæos non recepturos Messiam, sed etiam crudelissima morte eum necaturos: **E**

Quæstio 19 Cur Gabriel in expositione hebdomadam, memoret mala, ob necem Messia Iudæis euentura, cum ea multis post finem 70. hebdomadam annis, futura essent.

ad extremum, tanti sceleris vindicandi causa, populum Iudaicum maximis contere- dum malis, patrijsque sedibus exterminandū, æternoque exilio cū innumerabilibus ærumnis miserijsque coniuncto, mulstandum. Altera causa est: dixerat Gabriel, Mes- siam occisum iri a Iudæis: voluit igitur ostendere, quam immane futurum esset hoc scelus: & quali, quantoque puniendum supplicio: vt saltem Iudæi legētes in hac pro- phetia, mala, quæ, si Christum occiderent, ipsos manebant; perhorrescerent non mo- do scelus illud patrare, sed etiam animo cōcipere. Tertia causa fuit, vt Iudæos, quod Messiam non recepissent, prorsus inexcusabiles esse ostenderet. Poterant fortasse non nulli excusare se, quod Christum non cognouissent; quia non tam solerti & acuto in- genio essent; vt computum illum septuaginta hebdomadam subtiliter & exacte per- cipere possent. Ob eam tamen causā cuncti fuere inexcusabiles, quod cum ipsi post eadē saluatoris nostri, experirentur & sentirent ea omnia mala, quibus ob necem

Sententia cuiusdā anti- qui rabi- ni, quod ex hac Danie- lis prophe- tia euiden- ter constet, iam venisse Messiam.

Messiae puniendos esse Iudæos Gabriel prædixerat; nihilominus tamen, voluntaria cæ- citate in clarissima luce caligātes, Messiam venisse obstinatissimis animis pernegarent. Refert in extremo commentario huius noni capituli Dionysius Carthusianus, epi- stolam prope sexcentis ab hinc annis scriptam a quodam rabino Samuele, ad rabi- num Isaac: in qua cōfirmat ille, ex hac prophetia Danielis euidenter probari a Chri- stianis, iam venisse Messiam: responsa vero Iudæorum, esse, inquit, admodum infirma & absurda. Quapropter non videre se, quomodo Iudæi etiam nunc Messiam ventu- rum expectent. Sed quia fortasse gratum est futurum nonnullis, qui nostra hæc legēt, nec ad manum Carthusiani commentarios habebunt, ipsa verba nosse illius rabini, propterea non piguit ea hic apponere: quæ ita se habent. *¶ Videtur domine mi, Da- nielis ptophetia, quæ scribitur nono capite, iam completa esse: vbi sic dicitur: ¶ post se- xaginta duas hebdomadas occidetur Christus, & veniet populus cum principe venturo, destruetque ciuitatē & domum: & erit consummata destructio desolationis perpetua. ¶ Et non est, Domine mi, dubiū, quin destructio perpetuæ desolationis sit hæc captiuitas, in qua iam sumus. Nam iā sunt mille anni, & aperte dicit Dominus per prophetā, quod erit desolatio perpetua propter occisionem Christi; sicut est desolatio nostra post occisionem Christi. Non enim comminatus est desolationē perpetuam, nisi post occisionem Christi. Et si vo- luerimus dicere, quod ante occisionem Christi fuerimus in desolatione; respondēt nobis Christiani, quod ante illam mortem, non fuit desolatio nisi septuaginta annis; & post hoc, fuimus reducti in terram promissionis, & fuimus apud Deum in gratia & honore. Certe Domine mi, non video euasione; de facto enim probatur nobis, quod postquam a reedificatione templi completæ fuerunt septuaginta hebdomades anno- rum, tunc fuit Iesus occisus a patribus nostris: & postea venit dux, scilicet Titus, & po- pulus, scilicet Romani; & fecerunt nobis secundum prophetiā istam. Hodie sunt mil- le anni, & nihilominus in ira Dei sumus; & tamen nos in ipso speramus, expectantes adhuc venturum Messiam, & reuersuros nos in terram promissionis, & ciuitatem at- que templum instauraturos, futurosque in gratia & honore apud Deum; nec desola- tionem hanc fore perpetuam, sed temporalem. Heu mi Domine, non est ista excusatio & euasio consona: & vana videtur talis expectatio. ¶ Hęc ille rabinus. Gabriel igitur ob tres prædictas causas, tractationi septuaginta hebdomadam, immiscuit præ- dictionem malorum, quæ Iudæis euentura erant; licet ea mala non intra illas hebdo- madas, sed non paucis annis post eas, deberent Iudæis cōtingere. Ex quo palam fit, nō fuisse Tertulliano, Clementi Alexandrino, Chrysofomo, Seuero Sulpitio, alijsque, iu- istam causam, idoneamque rationem, terminandi septuaginta hebdomades in euersio- ne Hierusalem, quæ a Tito facta est; propterea quod Gabriel exponendo septua- ginta hebdomadas, illius excidij Hierosolymitani mentionem fecerit.*

Quæstio 20 An possit probari, ma- la, quæ vsq; adhuc passī sunt Iudæi, semper in posterum duratura.

Si quis vero, de nobis percunctaretur, quibus rationibus Iudæi possent conuinci, calamitates quas tot annis adhuc passī sunt, deinceps quoque fore perpetuas; equi- dem sine cunctatione responderem, id posse multis, præcipue vero tribus validis, argu- menti confirmari. Primum argumentum nititur ipso rerum euentu & experientia. Nam cum præsens Iudæorum calamitas, per annos mille quingentos vsque adhuc perdura-

- A** perdurauerit; nulla profecto spes illis esse potest, fore, vt ea in posterum aliquando fi- niatur. Nam si in tanto præteriti temporis spatio, quo Iudæi sæpe florentiores ac po- tēiores fuere; nec præsentibus malis liberari, nec priora bona recuperare potuerūt, multo minus verisimile est, id eos post hac facturos; cum in dies eorū vires magis ma- gisque minuantur ac debilitentur. Nimirum, nisi Deus omnino abiecisset populum Hebræū, non esset passus tamdiu, & templum suum a fundamentis euersum iacere; & populum suū miserrime vexari, atque in probro & derisu esse apud omnes gētes; & legis Mosaicæ obseruantiam prætermitti, cultumque, quem ipse præscriperat, si- bi non adhiberi. Promiserat Deus per Aggæum prophetam, se post breue tempus, missurum in terras Messiam: sic enim est apud illum cap. 2. *¶ Hęc dicit Dominus exercitu- um, Adhuc vnum modicum est, & ego commovebo calum, & mare, & aridam: & mouebo omnes gentes, & veniet desideratus cunctis gentibus: & implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum.* *¶*
- B** Hoc vaticinatus est Aggæus regnante Dario Hytaspis, quarto rege Persarum, vt in principio eius prophetiæ prænotatum est. A quo tēpore, ad hanc diē, amplius quam duo annorum millia effluxerunt. Hoc autem tempus, non potest vere dici, aut intelli- gi, modicum. At enim a tempore illius prophetiæ vsque ad Saluatoris nostri aduen- tum, paulo plus quingentis annis interfuit. Atque hoc ipsum quod diximus, vehemē- tius etiam confirmari potest ea ratione, quod Iudæi superioribus seculis, sæpe tenta- runt, maximisque studijs, opibus, & conatibus aggressi sunt reficere templum Hiero- solymitanum, & pristinum imperium repetere; nec tamen quicquam potuerūt pro- ficere, sed omnia eorum studia conatusque in cassum ceciderunt. Narrat Eusebius li- br. 4. historiæ Ecclesiasticæ, cap. 6. imperante Adriano, Iudæos, quinquaginta ferme annis post cladem a Tito acceptam, duce quodam Barchocheba sumptis armis ad- uersus Romanos, sperasse libertatem se pristinam & imperium esse consequuturos, sed armis Romanorum ita fuisse concisos contritosque, vt innumerabilibus cæsis, re- liqui Iudææ sedibus exterminarentur, lege imperiali vetiti, Hierosolymam regredi, aut etiam tam prope accedere, vt eam aspicere possent. Chrysofomus præterea in se- cunda oratione aduersus Iudæos refert, similiter tempore Constantini Magni, Iudæos ab imperio Romanorum deficere conatos: sed Constantinum, amputatis eorum au- riculis, tanquā impressa rebellionis nota, per omnes gentes dissipari iussisse; vt cun- ctis perfidiam eorum notam testatamque faceret. Nec hac vel pœna vel ignominia territi, idem tentare & aggredi postea destiterunt: quin Iuliani apostatæ gratia, au- ctoritate, & auxilio adiuti, elatiusque, maiori quam vnquam antea studio, & contentio- ne, ad id perficiendum aggressi sunt. Nam cum imperator, qui sacrificijs idolorum vehementer delectabatur, Iudæos ad similia sacrificia more maiorum suorum fa- cienda hortaretur; responderunt illi, sibi fas non esse, nec secundum legē suam licitū, extra templum Hierosolymitanum, quod tunc dirutum erat, sacrificare. Continuo igitur Iulianus, templum refici iubet, omnia Iudæis, ad id operis necessaria, largissi- me promittens, & præbens. Summa erat Iudæorum læritia, spesque pristinum statum ac felicitatem recuperandi; contra, ingens mēror terrorque Christianorum: quorū animos confirmauit Cyrillus, qui tunc Hierosolymitanum episcopatum regebat; probans ex hoc Danielis vaticinio, & ex verbis Domini nostri quæ sunt apud Mat- theum cap. 24. fieri non posse, vt illud templum Iudaicum repararetur.
- D** Atq; hoc quidem ita euenit vt ipse dixerat. Tribus nāq; magnis prodigijs diuinitus factis, coacti sunt Iudæi inchoatum opus relinquere. Nam cum effosa terra, cæpissent iacere fundamenta; & prope esset, vt structuram operis aggredierentur; noctu, ingens terræ motus excitatus, lapides veterū, templi fundamentorū concussit, omnesq; vna cū ædificijs quæ in proximo erāt, disturbauit; cuius rei fama, multos, etiā e longinquo, ad eius miraculi contemplationem attraxit. Et tunc, cum frequentissimi adessent, aliud prodigium contigit; ignis namque cælitus missus, omnia opificum instrumenta om- nēque faciendo operi præparatam materiam, absumpsit, totumque diem, quo manife- stius testatusque miraculum esset, incendiū illud perdurauit. Ac ne locus esset cui- piam suspicandi, ea vel casu accidisse, vel ex causis naturalibus profecta esse, vel

Quoties Iu- dæi, post Do- mini nostri mortem, tē- plum Hiero- solymita- num refice- re tenta- rint, sed fru- stra. Eusebius. Chryso- mus.

Tria prodi- gia, quibus Iudæi a re- fectione tē- pli deterri- ti sunt.

ab alio quam a Christo Domino facta; tertium miraculum accessit. Nocte enim sequenti, effigies crucis, radiorum lumine figurata, illorum vestimentis, tanquam impressæ videbantur: quas, cum dies illucesceret, cernentes Iudæi, & eluere ac delere cupientes, nullo modo poterant. Templum igitur Iudaicum eo tempore, pro ædificatione, maximam ruinam passum est. Hanc historiam Rufinus & Socrates in historia Ecclesiastica, ille quidem libro primo cap. 37. hic autem lib. 3. cap. 17. prodiderunt: eandemque commemorat Chrysostomus in secunda oratione aduersus Iudæos, affirmans id sua memoria fuisse recentissimum. § Huius, inquit, rei nos omnes testes sumus. Nostra enim ætate, ante annos viginti, hæc acciderunt. Considera igitur insignem victoriã veritatis, nõ hæc euenerunt sub Christianis & pijs imperatoribus: ne quis dicere possit, potẽtia Christianorũ, a perfectione operis Iudæos esse deturbatos; sed eo tẽpore contigerunt hæc, quo tempore res Christianorum vehementer depressæ & afflictæ erant; imperium Romanum regente Iuliano, callidissimo pariter atque crudelissimo Christianorum hoste: cum omnes Christiani de vita periclitarentur; & alij se domi absconderent, alij publicum fugientes, in remotas solitudines sese abderent: cũ floreret paganismus; & cultorem esse idolorum, aut oppugnatores Christianorum, magnam laudem & gratiam haberet apud imperatorem. Tũc igitur ea quæ diximus euenerunt; ne qua Iudæis, vel impudens fieret occasio tergiuersandi. Illi tamen tam firmis rationibus, tam admirandis prodigijs, tam perspicuis vatum oraculis, vinci quidem possunt, flecti tamen, & ad veritatem amplectendam adduci non possunt. Sed nihil mirum est. Etenim natio Iudæorum, iam inde ab initio vsque, effrons, pernicax, & contumax fuit, semperque rebus eidentibus repugnare solita. § Hæc Chrysostomus.

Chrysostomus.

Testimoni a scripturæ, quibus hæc Iudæorum calamitatẽ perpetuam fore, probatur. Locus Hieremie cap. 19.

Locus Isaie cap. 19.

Iosephus.

Secundum argumentum, ex sacrarum litterarum auctoritate, fidẽ & robur capit. Fore namque extremam Iudæorum captiuitatem & calamitatem perpetuam, nullisque certis temporum finibus determinatam; clarissimis vatum oraculis prænũciatum fuerat. Nam præter hoc Danielis vaticinium, est aliud insigne apud Hieremiam cap. 19. qui hæc vaticinatus est: § *Hæc dicit Dominus exercituum, sic conteram populum istum, & ciuitatem istam, sicut conteritur vas figuli, quod non potest retrahi in staurari.* § Hoc vaticinium non potest referri ad vllam priorum calamitatum, quas Iudæi ante Christi aduentum perpessi sunt: siquidem, post illas omnes captiuitates, & libertas, & ciuitas, ac templum, & imperium restituta sunt Iudæis. Veritas igitur vaticinij, cogit fateri, hoc vaticiniũ Hieremie, de ea calamitate, quam Iudæi post mortem Saluatoris nostri vsque ad hæc diem patiuntur, esse intelligendum. Simile huius est illud Isaie cap. 5. § *Abiecerunt legem Domini, & eloquium sancti Israel blasphemauerunt. Ideo iratus est furor Domini in populum suum, & percussit eum: & conturbati sunt montes, et facta sunt morticina eorum quasi stercus in medio platearũ. In his omnibus non est auersus furor eius, sed adhuc manus eius extenta.* § Hunc locum, & D. Hieronymus, alijque patres, interpretati sunt de clade & calamitate Iudæis illata a Vespasiano & Tito imperatoribus; Deo illis vtente ministris ad vindicandam Christi Domini necem, tam impie & crudeliter a Iudæis factam. Quod autem extremis verbis dicitur, § *in his omnibus non est auersus furor eius, sed adhuc manus eius extenta* § significatur; Deum non ad certum quoddam tempus puniturum Iudæos, sed eius vindictã in posterum omni tempore permanuram. Illud autem, § *facta sunt morticina eorum quasi stercus in medio platearum,* § spectat ad illam miserissimam obsidionem, qua Iudæi a Romanis coarctati, incredibilibus ærumnis malisque obruti sunt. Inter alia multa, & hoc narrat Iosephus; tantam fuisse obsessorum, partim fame, & pestilentia, partim seditiosorum ferro morientium multitudinẽ, vt viã, plateã, cloacã, fossãque cadaueribus cõplerentur; nec aliter quam lutum, vel stercus, cadauera conculcarentur & proijcerentur. Et quamuis a primo, institutum esset, sumptu publico mortuos sepeliri, quod ex illis intolerabilis ac pestilens fetor efflaret; tamen quia nec homines, nec loca innumerabilibus sepeliendis sufficiebant, in valles eos ex muro præcipitabãt. Quas, circũiens Titus imperator, vbi plenas cadaueribus vidit, altamque saniem tabefactis e corporibus defluẽtem, ingemuit; & extentis manibus Deum testabatur, factũ illud suum non

nõ esse. Hæc Iosephus libro sexto de bello Iudaico cap. 14. Recte porro monet D. Hieronymus, in prædicto Isaie vaticinio, causam tantæ calamitatis Iudæis euenturæ, nõ poni peccatũ idolatriæ, vel cædis prophetarum; quas duas res fuisse causam captiuitatis Babylonicæ, disertis verbis scriptura demonstrat: sed illam tantum causam Isaïas memorat, quod abiecerint legem Domini, & eloquium sancti Israel blasphemauerint: hoc est, quod legem Euangelicam, & saluatoris nostri doctrinam improbauerint, repudiauerint, abiecerint. Est aliud eiusdem rei vaticinium; & mea sententia, secundum hoc Danielis, omnium quæ legerim luculentissimum: extat apud eundem Isaïam cap. 25. hisce verbis expressum. § *Domine Deus meus es tu, exaltabo te, & confitebor no mini tuo: quoniam fecisti mirabilia, cogitationes antiquas, fideles: amen. Quia posuisti ciuitatem in tumultũ, urbem fortem in ruinam, domum alienorum: vt non sit ciuitas, & in sempiternum non ædificetur. Super hoc laudabit te populus fortis: ciuitas gentium robustarum timebit te.* § Sic Isaïas. Nec eget hoc vaticinium interpretatione, adeo manifestum & validum est ad redarguendos Iudæos, & confirmandum id quod probandum suscepimus: laudat enim Isaïas iustitiam Dei, ob Messie parridium, Iudæos sempiterna vrbis Hierusalem defolatione, vindicantis: qua etiam de re, populum fortem, id est Ecclesiam Gentilium, Dei misericordiam celebraturum esse confirmat; quod posthabitis Iudæis, suam ad gentes beneuolentiã, gratiam, & munificentiam conuertisset, atque contulisset.

Locus Isaie cap. 25.

Tertium argumentum demonstrat differentiam huius calamitatis, quæ a Tito imperatore Romanorum illata, vsque ad hanc diem perpetuo tenet premitque Iudæos, atque aliarum priorum calamitatum, quas Iudæi ante Saluatoris nostri aduentum perpessi sunt. Hinc enim apparebit, non, sicut priores calamitates certum quendam exitum & terminum habuerunt: ita quoque hanc esse aliquando finiendam. Si quis igitur eiusmodi calamitatum differentias conquirat, nimirum, quinque reperiet. Principio, antiquiorum calamitatum, quæ acciderunt Iudæis ante Domini nostri ortum, tres fuerunt omnium grauissimæ, & super alias memorabiles: prima fuit Ægyptiaca, secunda Babylonica, tertia, quam sub rege Antiocho Epiphane, tempore Machabæorum Iudæi tulerunt. Inter quas & præsentem Iudæorum calamitatem, quinque vt dixi notari possunt discrimina. Nam primo, illas Deus, & venturas prædixit, & quãto tempore duraturæ erãt, præsignificauit: siquidem, vt est in libro Geneseos cap. 15. prædixit Deus Abrahæ, posteros eius peregrinuros in Ægypto, seruiturosque annis quadringentis: his autem exactis, excussoque seruitutis iugo, terram Chanaan possessuros. Babylonicam captiuitatem, prænucciãuit Deus per Hieremiam, vt ab eo scriptũ est, cap. 25. & 29. tẽpus quoque eius captiuitatis, annorũ duntaxat septuaginta futurum, prædixit. Miserabilem cladem & calamitatem qua afflicti contritique sunt ab Antiocho, & futuram, & tribus annis ac dimidio mansuram, prædictum est a Daniele cap. 8. huius libri. Hanc vero calamitatem, quã tamdiu toto orbe conflabantur Iudæi, prænucciãuit quidem hoc loco Gabriel euenturam; sed finem eius non indicauit: quo silentio, & durationis eius reticentia, satis ostendit, nullo eam tempore terminandam. Quinimo, non obscure id demonstraui, cum dixit, defolationem vrbis & templi, & Iudaicæ gentis captiuitatem, vsque ad consummationem & finem permanuram. Postea, longissima priorum captiuitatum, fuit Ægyptiaca; quæ tamen centum quinquaginta annos non excessit. Loquor enim de seruitute & afflictione, quã in Ægypto Iudæi post mortẽ Ioseph pertulerunt: namque habitatio seu peregrinatio Iudæorum in Ægypto, quadringentis triginta annis definitur a Mose in capite duodecimo exodi. Captiuitas autem Babylonica, longe breuior fuit; videlicet septuaginta annos minime supergressa. At hæc Iudæorum calamitas, transactis iam vsque adhuc mille quingentis annis, nihilominus tamen, sicut fuit ab initio, eodem nunc statu, aut etiam peiori & miserabiliori permanet. Deinde, in captiuitate Babylonica habere Iudæi prophetas, vt Ezechielem, Baruch, & Danielem, qui eos consolabantur, & certa spe recuperandæ libertatis sustentabãt. In præsentem vero calamitatem, nullum habuerunt verum prophetam. Præterea, in alijs captiuitatibus, sæpe facta sunt diuinitus miracula, quibus declarabatur, populum Hebræum in Dei esse gratia & tutela.

Quinq. differentie, inter hanc vltimã Iudæorum calamitatem, quæ post Domini nostri necem ipsi accidit, & alias priores.

tela. Tale fuit nobilissimum illud miraculum trium iuuenum in fornace Babylonica, & Danielis in lacum leonum bis coniecti. In hac vero captiuitate, nullis a Deo miraculis honorati sunt: quin magnis contra ipsos a Deo editis prodigijs, euidenter ostensum est, eum populum esse a Deo reprobatum ac penitus abiectum. Postremo, in alijs captiuitatibus, claruerunt insignes aliqui gentis Iudaicæ viri; qui cum summa gratia, honore, & auctoritate flourerent, apud eos reges, quorum imperio & seruitute Iudæi tenebantur; magnas illis vtilitates attulerunt. Tales fuere apud Pharaonem Iosephus, Moses, & Aaron; apud reges Chaldæorum, Daniel, & tres eius focij; apud duos Artaxerxes Persarum reges, Esdras, & Nehemias, itemque Mardocheus & Esther. Horum similes, nullos in hac captiuitate habuerunt. Patet igitur; non vt illarum, sic huius, aliquem sperandum esse terminum.

Septem singularibus Dei beneficijs, Iudæos post captiuitatem Babylonicam, caruisse.

Ceterum, quod a viris doctis obseruatum & proditum est, etiam hoc loco videtur prodendum. Iudæos reuersos Babylone, tamen si libertatem, urbem, templum, regnumque recuperauerint, & in Dei beneuolentiam atque gratiam redierint, attamen septem eximijs ac singularibus Dei muneribus & beneficijs, quibus ante captiuitatem Babylonicam decorati nobilitatique fuerant, in posterum caruisse. Vnum fuit, arca fæderis a Mose fabricata; quæ postea non habuerunt; prædicente id Hieremia c. 3. *¶ In diebus illis, inquit, non dicent vltra, arca testamenti Domini; neque ascendet super eos, neque recordabuntur illius, nec visitabitur, nec fiet vltra.* Alterum erat, oracula & responsa Dei, ex ipso propitiatorio frequenter Iudæis data. Tertiū, fulgor ex lapidibus pretiosis, qui erant in Rationali pontificis, mirabiliter emicans, atque explendescens; & futuros euentus Iudæis præmonstrans; vt tradit Iosephus libro tertio antiquitatum Iudaicarum. Quartum, ignis cælitus descendens, & consumens sacrificia. Quintum, spiritus sancti gratia, spectabili aliquo signo immiscens se sacrae vntioni, qua reges & pontifices vngentur. Sextum, donum prophetiæ: nam prophetarum omnium nouissimi fuerunt Aggæus & Zacharias, hisque posterior Malachias, quem plerique Esdras fuisse arbitrantur. Septimum, triplicatus terræ fructus quolibet sexto anno, in tres annos, alimentis hominum, propter septimi anni quietem, fuisse futurus: hoc enim Deus promiserat leuitici cap. 25. Hæc lector, vberius atque enucleatius tractata reperiet, apud D. Chrysostomum in oratione tertia aduersus Iudæos, apud Nicolaum de Lyra super sextum caput prioris libri Machabeorum, & apud Petrum Galatinum libro quarto cap. 17. His igitur præclarissimis Dei beneficijs atque ornamenti carere Iudæi, postquam discussa Babyloniæ seruitute, in patriam regressi sunt. Sed nihilominus tamen libertate, vrbe, templo, regnoque, & quod caput est, Dei gratia & protectione fruebantur. His autem rebus omnibus cernimus eos, post illam Vespasiani & Titi cladem, videlicet ob Messia necem ab ipsis nefarie patrata, vsque ad hanc diem fuisse priuatos.

An mala, quæ post Titem & Vespasianum contigere Iudæis, propter necem Messia acciderint.

At enim, respondent quidam Iudæi, se hanc calamitatem non pati propter cædem Messia, quem ipsi etiam num venisse negant: sed virtutis explorandæ probandæque causa; scilicet, vt eorum virtus rebus aduersis, sicut igne aurum, purior atque illustrior existeret, quemadmodum scriptura ait, *¶ tanquam aurum in fornace, probauit electos Dominus; & quasi holocaustum accepit eos.* Sed hoc responsum, mendacij atque impietatis conuincitur. Primo, quia hæc calamitas non profecit illis ad emendationem vitæ, sed maioris improbitatis atque impietatis occasio illis fuit. Deinde, hæc calamitas non modo est corporalis, sed etiam spiritalis, magnam bonorum spiritalium iacturam continens: carent enim prophetis, miraculis, cultu diuino, & Mosaicæ legis obseruatione. Pænam autem spiritualem, non ad probandam virtutem, sed ad puniendam præterita scelera, Deus infligit. Denique, Iudæi sic respondentes, mendacè faciunt Deum. Quippe, amplissimis verbis Deus sæpenumero promisit, vt videre est in Deuteronomio, cap. 11. & 28. se populum hebræum, si quidē is bene ac pie viueret, atque in legis, quam per Mosē ei dederat, obseruantia obedientiaque permaneret, conseruaturum omni tempore in terra Chanaan quam possidebat, a cunctis hostibus defensurum, cum tuncque malis liberaturum, atque omni bonorum genere cumulaturum. Alij respondent,

dent, se non propter necem Messia, sed propter alia quamplurima & grauissima flagitia, quæ admiserunt, iram Dei aduersum se irritasse, tantamque eius animaduersionem, & vindictam, quanta nunc plectuntur, promeruisse. Verum tamen, & hoc responsum falsitatis arguitur. Etenim, quærendum ex illis est, quænam fuerint scelera ab ipsis commissa, propter quæ tam grauiter puniantur. Nimirum, duo reperiuntur in sacris litteris, omnium scelerum maxima, & grauissimis verbis a Deo reprehensa, & acerbissimis supplicijs vindicata: scelus idololatriæ, & cædes prophetarum. Hæc duo, super alia omnia, Deus exprobrat Iudæis: & propterea testatur, grauissimas quasque eorum captiuitates & calamitates, præsertim vero Babylonicam, ipsis contigisse. Atqui, nec post dissolutam captiuitatem Babylonicam, nec post Saluatoris nostri aduentum, legimus Iudæos aut publice idola coluisse, aut prophetas occidisse. Itaque post id tempus, quod ad ista duo scelera spectat, quodammodo melior fuit populus Hebræus quam antea fuerat. Non igitur magnitudo & diuturnitas præsentis Iudæorum calamitatis, vel ad prædicta duo scelera, vel ad alia quæcumque, præter cædem Messia; referri potest. Sed esto, fuerint idolorum cultores, prophetas occiderint; non ideo tamen conueniens prædictis sceleribus erat præsens Iudæorum calamitas. Hæc namque scelera fuerant ante apud illos creberrima & grauissima; quorum tamen, non nisi septuaginta annorum captiuitatis pænas luerunt. Nullum igitur exitum habent, nullam latebram Iudæi: quocumque se uerterint, tenentur constricti.

Iuuat hoc loco referre, quæ D. Hieronymus, ad hanc Iudæorum voluntariam cæcitate perfidiamque redarguendam, posuit in epistola centesima vigesima nona, quæ scripsit ad Dardanum. *¶ Multa, inquit, Iudææ scelera commisisti; cunctis circa te seruisti nationibus: ob quod factum est vtique propter idololatriam. Cumque seruisses, crebro tui miseratus est Deus; & misit iudices, & saluatores, qui te de seruitute Moabitarum, Ammonitarum, Philistinorum, ac diuersarum gentium liberarent. Nouissime sub regibus offendisti Deum: & omnis tua prouincia, gente Babylonica vastante, deleta est. Per septuaginta annos, templi solitudo permanit. A Cyro rege Persarum, est laxata captiuitas: extructum quoque est sub Dario templum. Quæ passi sitis a Medis, Egyptijs, & Macedonibus, non numero; nec tibi adducam in memoriam Antiochum Epiphanem, crudelissimum omnium tyrannorum; nec Pöpeium, Gabinium, Scaurum, Varium, Cassium, Sossiumque replicabo; qui tuis urbibus, & præcipue Hierosolymæ insultauerunt. Ad extremum, sub Vespasiano & Tito urbs capta, templumque subuersum est. Deinde, ciuitatis, vsque ad Adrianum principem, per quinquaginta annos mansere reliquæ: post illam euerisionem, vsque ad hanc diem, paulo minus quam per quadringentos annos, & urbis & templi ruinæ permanent. Ob quod tantum facinus? Certe non colis idola; sed etiam seruiens Persis & Romanis, & captiuitatis pressus iugo, Deos ignoras alienos. Quomodo elementissimus quondam Deus, qui nunquam tui antea oblitus fuerat, nunc per tanta spatia temporum non adducitur, vt soluat captiuitatem, & vt verius dicam, expectatum tibi mittat Antichristum? Ob quod inquam facinus, & tam execrabile scelus, auertit a te oculos suos? Ignoras? Memento vocis parentum tuorum, *¶ sanguis eius super nos, & super filios nostros.* & *¶ hic est hæres, venite occidamus eum, & nostra erit hæreditas.* & *¶ non habemus regem, nisi Cæsarem.* Habes quod elegisti, vsque ad finem mundi seruiturus es Cæsari, donec gentium intret plenitudo, & omnis Israel saluus fiat; & qui quondam erat in capite, vertatur in caudam. Hactenus verba fuere D. Hieronymi. Eandem porro sententiam Prudentius Christianorum poetarum facile clarissimus, in extrema apotheosi his versibus extulit,*

*Exilijs vagus, huc, illuc, fluctantibus errat
Iudæus, postquam patria de sede reuulsus,
Supplicium pro cæde Iui: Christianique negati
Sanguine resperfus, commissa piacula soluit.*

Neque cuiquam mirandum accidat, Iudæos hanc tam manifestam, testatamque oraculis prophetarum, atque suorum malorum experientia comprobata, de Messia

Eximia D. Hieronymi in Iudæos sententia.

Prudentii versus.

Quibus sup-
pliciorum
generibus
Iudæi pro-
pter Messiam
necem puni-
ti sint.

siæ aduentu & morte doctrinam, non videre atque intelligere. Si quidem, hæc ipsa cæ-
citas, vna est de multis alijs, & quidem maximis Iudæorum poenis, quibus illi propter
necem Messiam, a Deo puniti sunt. Duplici enim poenarum genere mulctati sunt: vnum
fuit corporale, & hoc triplex; amissio regni ac dignitatis, perpetua vrbs ac templi
desolatio, & sempiternum exilium, innumeris malis miserijque refertum. Alteru poe-
næ genus fuit spirituale, tanto sane grauius & exitialius priore, quanto & potioribus
bonis eos spoliavit, & acerbioribus malis affecit. Et hoc duplex: excæcatio mentis, &
obduratio cordis, videlicet ad intelligenda credendaque atque amplectenda quæ ad
Messiam pertinebant. Hoc duplici poenarum genere plectendos esse Iudæos, Isaias ca-
pite sexto illis verbis indicauit: *Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius
claudes, ne forte videat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & conuertatur, & sanem
eum, & dixit: vsquequo Domine? & dixit, donec desolentur ciuitates absque habitatore, & domus sine ho-
mine, & terra relinquantur deserta.* Hoc Isaiæ vaticinium, Saluator noster in Euangelio
Ioannis cap. 12. ad se & ad Iudæos, qui sibi credere recusabant, pertinuisse declarauit.
Illud quoque quod in Deuteronomio dixit Moses de Iudæis, *percussit iacob Dominus a-
mentia & cæcitate, ac furore mentis; & palpes in meridie, sicut palpare solet cæcus in tenebris; & non diri-
gas vias tuas: omnique tempore calumniam sustineas, & opprimaris violentia, nec habes qui liberet te* hoc,
inquam, quod Moses dixit, nunquam verius quam nunc, in Iudæos dici posse,
inrelligimus. Dauid præterea in psalmo sexagesimo octauo, cum sub persona sua ex-
posuisset, quam indignis & acerbis modis, tractandus esset Messias a Iudæis; scilicet,
propter certitudinem prophetiæ, in prædicendo futura, vsus verbis præteriti tempo-
ris, proxime varias poenas partim corporales, partim spirituales, tam immani eorum
sceleri comparatas subiunxit: *fiat, inquit, mensa eorum coram ipsis, in laqueum, & in retributiones,
& in scandalum. Obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurua. Effunde super eos
iram tuam, & furor iræ tuæ comprehendat eos. Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non
sit qui inhabitet. Quoniam quem tu percussisti persecuti sunt; & super dolorem vulnerum eorum, addide-
runt. Appone iniquitatem super iniquitatem eorum, & non intrent in iustitiam tuam. Deleantur de libro
viuentium, & cum iustis non scribantur.* Dauidem autem hæc vaticinantem prophætico
spiritu, spectasse Iudæos, qui Dominum nostrum occiderunt, & doctrinam eius oppu-
gnarunt, non tantum accipere noluerunt, testem habemus, quo nõ grauior alter, D.
Paulum in cap. 1. epistolæ ad Romanos. Qui quidem Paulus in cap. 3. posterioris epi-
stolæ ad Corinthios, eleganter argumentatur, obtusos esse Iudæorū sensus ad diuina
mysteria, præsertim ea quæ Messiam attingunt, intelligenda: olim, inquit, non poterat
Iudæi aspiciere faciem Moysi nisi velatam. Nempe, in hodiernam vsq; diem, velamē
manet Iudæis in lectione veteris testamenti: quod tamen per Christum euacuatur.
Itaque Iudæus sine fide Christi legens scripturam, reperit eam velatam, nec menti
peruiam ad intelligendum. At cum primum fide Christi imbutus est, velamen ex ipsa
scriptura, & ex corde eius aufertur. Idē Paulus in secundo capite posterioris epistolæ
ad Thessalonicenses, testatur, Iudæos expositos esse omni seductioni & errori, eo quod
charitatem veritatis non receperunt, vt salui fierent. Ideoque, inquit, mittet illis De-
us operationem erroris, vt credant mendacio, vt iudicentur omnes, qui non credide-
runt veritati, sed cōsenserunt iniquitati.

Quæstio 27.
An lectio
græca & he-
braica huius
loci, pos-
sit accommodari
ad lectio-
nem lati-
nam.
Theodore-
tus.

Verum, ad latinam lectionem huius loci Danielis interpretandam atque illustrā-
dam, quæ dicta sunt, satis esse debent: restat, vt quemadmodum supra promissimus, de
lectione quoque Græca & Hebraica huius loci, non nihil dicamus. Græca verba hu-
ius loci, si quis latine fideliter exprimat, hanc reddunt sententiam: *post hebdomadas se-
xaginta duas destruetur vnctio, & iudicium non erit in eo: & ciuitatem & sanctum dissipabit cum duce ve-
niēte: & succidentur sicut in diluuiō; & vsque ad finem belli concisi ordinabit desolationibus.* Hæc
verba Theodoretus hunc in modū exponit. *Post sexaginta duas hebdomadas, vide-
licet numeratas ab ædificatione Hierusalem sub Nehemia, destruetur vnctio, quia in
fine illarum hebdomadam, ab Herode occisus est Hyrcanus pontifex, post quem, non
fuerunt pontifices legitimi, id est, creati ex præscripto legis Moisaicæ; & ideo dicitur
destruata vnctio; nam vnctione pontifices consecrabantur. Et quamuis post Hyrcanū
fuerunt*

A fuere pontifices, & vncti, & stola pontificia induti, & pontificijs muneribus fungen-
tes: attamen, quia non secundum legem fuerunt electi, idcirco subditur *non erit iu-
diciū in eo*; hoc est, non erunt pontifices ex iudicio, sententia, & præscripto legis.
Alii sic exponunt: *tolletur vnctio*; id est, dignitas pontificalis: *non erit iudiciū in eo*
id est, non habebunt deinceps potestatem iudicandi, & gubernandi populum. Nam
fere post reditum Iudæorum ex captiuitate Babylonica, iidem fuere pontifices atque
iudices & principes populi. Ego conuenienter latinæ lectioni, quæ refert hæc ad Mes-
siam, sic interpretarer hæc verba. *Post sexaginta duas hebdomadas, videlicet, supple-
do priores septem ante nominatas, id est, post sexaginta nouem; in ipsa vltima & septua-
gesima hebdomada, destruetur vnctio, id est, occideretur Christus. Et non erit iudiciū in eo*
hoc est, in Christo iudicando & condemnando atque occidendo, nullum ius, seu iudi-
cium seruabitur a Iudæis: omnia illi iura humana & diuina, violabunt; omnes leges
ciuiles, diuinas, & naturales perfringent, vt quoquo modo Christum necando, odium
suum explere possint. Quæ sequuntur, facilia sunt intellectu: *sanctum quod in ea erat templum dissipabit*; id est, vsquequaque vastabit, & funditus euertet;
supple tu, *populus & exercitus Romanus, cum duce veniente seu venturo, id est, Tito
& Vespasiano. Et succidentur, sicut in diluuiō*; hoc est, inquit Theodoretus, perniciē fun-
ditus sustinebunt, qualem olim sustinuerunt homines, cum omnem terram diluuium
contexit. Solet enim scriptura, ingentem aliquam vim malorum ingruentium, quæ
oppressura sunt aliquos, vocabulo diluuij, seu inūdationis explicare; sicut in psal. 31.
Verumtamen in diluuiō aquarum multarum, ad eum non approximabunt; & apud Isaiam cap. 28.
Stigellum inundans, cum transierit, non veniet super nos: inuadauerunt aque super caput meum: dixi, perij. Extrema autem illa ver-
ba, *vsque ad finem belli concisi desolationibus*; secundum Theodoretum, declarant mala
quæ hic prædicuntur, vbi semel venerint, nunquam esse reuocanda. Funditus enim
inquit, debebunt bello illo, veluti quodam diluuiō oppressi, & in perpetuum his ma-
lis succumbent, neque vnquam, vt ex ipsis eripiantur, veniam consequentur. Dicitur
autem bellum illud Romanorum, gestum duce Tito cum Iudæis, concisum, seu deci-
sum iri; hoc est, esse dirimendum ac terminandum ingenti exitio Iudæorum: hoc est,
desolationis ciuitatis & templi, non temere, aut humano tantum consilio factæ; sed
ordinatæ, & statutæ a Deo, ad vindicandum scelus, Messiam a Iudæis occisi. D. Augusti-
nus in epist. 80. sic legit. *Et non erit eius*; & interpretatur sic, non erit Messias eius ci-
uitatis: quia sic ab eo alienabuntur Iudæi, vt eum illi, quasi non suum redemptorem,
sed vt alienissimum, sint occisuri.

D Porro hebraica lectio huius loci, vt eam latine Pagninus extulit, ita se habet. *Post
hebdomadas sexaginta duas, excidetur Christus; & non erit ei; & sanctuarium dissipabit populus ducis ven-
turi; & finis eius in inundatione, & vsque ad finem belli concisi sunt desolationes.* In qua lectione, om-
nia sunt clara, cum satis congruant cum lectione vel latina vel græca: præter vnum
illud, *non erit ei*. Hæc enim oratio quia est præcisa, obscurum habet intellectum.
Quidam ita exponunt: & non erit ei, qui ferat ope m, aut solatium aliquod. Saluator
enim noster, tempore mortis suæ, ab omnibus, etiam notis & amicis derelictus est,
omnique solatio, etiam diuino tunc est destitutus. Quam ob rem ipse pendens in cruce,
dixit, *Deus Deus meus, vt quid dereliquisti me.* Verum facile est, etiam hunc locum ap-
plicare, & accommodare ad lectionem latinam, quæ habet *non erit eius populus, qui
eum negaturus est.* Sic igitur intelligamus, *non erit ei*; id est, gens Iudæorum, quia ne-
gavit & occidit Messiam, *non erit ei*; id est, vel Messiam vel Deo, (supple tu) non erit in-
quam ei amplius in populum peculiarem, & dilectum, sed ab ipso repudiabitur, &
penitus abiicietur. Eandem sententiam habet verus lectio Hebræorum in hoc loco;
quam D. Hieronymus, commemorans hic opinionem Hebræorum de computatione
septuaginta hebdomadam, his verbis refert. *Non erit illius imperium quod putabat se redem-
pturum;* hoc est, Messias regnum Iudæorum derelinquet, & omnino abijciet, ad quod
tamen spiritualiter reparandum, & reficiendum præcipue venerat.

Lectio he-
braica hu-
ius loci.

Ee Confir.

Confirmavit autem pactum multis hebdomada vna: & in dimidio hebdomadis deficiet hostia, & sacrificium, & erit in templo abominatio desolationis, & vsque ad consummationem, & finem, perferuerabit desolatio.

HIS verbis Gabriel septuagesimam & vltimam hebdomadam, quam ab alijs sexaginta nouem supra seiunxerat, nunc separatim, & solam explicat, docens, quid esset in ea olim euenturum. Dicit igitur, Messiam, post baptismum, quem accepturus erat sub finem sexagesimæ nonæ hebdomadis, per reliquam septuagesimam hebdomadam confirmaturum pactum suum; hoc est, prædicaturum legem & doctrinam suam; partim quidem per semetipsum; partim vero post mortem suam, per discipulos suos. Etenim, Christum post baptismum prædicasse Euangelium tribus annis integris, & aliquanto plus, fere patrum sententia est. Hoc testatur Chrysostomus homilia 23, in Matthæum: hoc ipsum sensisse Euodiu discipulum Apostolorum, refert Nicephorus lib. 2. historiae Ecclesiasticae cap. 3. Hoc fusc tractat in commentario huius capituli Theodoretus. Quin Eusebius, quem multi sequuti sunt, id argumentatur ex historia Euangelica beati Ioannis, qui tres annos prædicationis Christi, manifeste distinxit. Nec hoc tantum in chronicis annotauit Eusebius, sed præterea in libro octauo de demonstratione Euangelica affirmat, hanc esse veterem Ecclesiae traditionem. Cui rei fidem facit vetustissimus auctor Ignatius martyr in epistola, quam scripsit ad Trallianos, prædicationem Christi post baptismum, tribus annis definiens.

Transactis igitur tribus annis & aliquot mensibus, hoc est, in dimidio septuagesimæ hebdomadis, *defecit hostia & sacrificium.* Quibus verbis significatur mors Messiae. Nam & quarto anno post baptismum suum, Dominus noster mortuus est; & post mortem eius, omnia sacrificia veteris legis, cunctaque ceremonialia in totum abrogata & antiquata, defecerunt. Huius rei illud fuit admodum illustre argumentum, quod moriente Christo, velum templi, a summo vsque ad imum, est discissum: quo portendebatur, quæ in eo templo peragebantur, dissoluta & sublata esse. Atque his consonant, quæ scripta sunt in psalmo 49. prout ea D. Paulus in epistola ad Hebræos cap. 10. citat atque interpretatur. *Christus, inquit, ingrediens in mundum dicit: hec sum & oblationem nolui, corpus autem adaptaui tibi. Et oblocustomata pro peccato non placuerunt tibi; nunc dixi: ecce venio. In capite libri scriptum est de me, ut faciam Deus voluntatem tuam.* Hæc ex Dauide cum citasset Paulus, subtexit eorum interpretationem. *Superius, inquit, dicens, quia hostias & oblationes pro peccato nolui, nec placita sunt tibi quæ secundum legem offeruntur; subdit, ecce venio, ut faciam voluntatem tuam: & sic auferit primum, ut sequens statuat. In qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel.* Sic Paulus. Nec mirum, cessasse antiquæ legis sacrificia, postquam immaculatus agnus, se in cruce Deo Patri obtulit hostiam viuentem; scilicet, omnium veterum sacrificiorum finem atque consummationem: & Deo infinite gratiam, atque ad omnia omnium hominum peccata delenda efficacem. De qua sic beatus

An post Domini nostri mortem, omnino defecerint Iudeorum sacrificia.

D. Leo.

Leo homilia octaua de passione Domini scribit. *Nunc carnalium sacrificiorum varietate cessante, omnes differetias hostiarum, vna corporis & sanguinis tui implet oblatio: quoniam tu es verus agnus Dei, qui tollis peccata mundi; & ita in te vno vniuersa perficis mysteria, ut sicut vnum est pro omni victima sacrificium; ita vnum de omni gente sit regnum.* Verum enimvero, non est intelligendum, statim post Christi mortem, omnino defecisse Iudeorum sacrificia, quippe, quoad templum illud stetit, stetit autem post Christi mortem per annos ferme quadraginta, vsque ad euersionem ipsius & vrbs, a Romanis factam, non est intermissa consuetudo, in eo templo sacrificandi. Ergo, statim post Christi interitum defecerunt illa sacrificia, non sane secundum vltimum, & exercitium, sed secundum virtutem & efficaciam; & ut nunc in

A scholis loquuntur theologi, secundum valorem. Namque post id temporis, licet non statim fuerunt mortifera, quoad, promulgato Euangelio, veritas doctrinæ Christi modo enotesceret; fere tamen mortua; deserunt enim Deo esse grata & accepta, hominibusque salutaria. Atque hæc in priori septuagesimæ hebdomadis dimidio acta sunt. In posteriori autem dimidio eiusdem hebdomadis, Christus pactum suum per Apostolos & discipulos confirmavit: qui cælitus sancto spiritu mirabiliter accepto, per illos quatuor annos maxima contentione, acerrimoque studio, atque ardore animi, Euangelium Christi in Iudæa, Galilæa, & Samaria prædicauerunt, multis prodigijs & miraculis prædicationem suam confirmantes.

Sed in supradictis Gabrielis verbis, tria sunt diligenter ponderanda. Vnum est, illud *pactum*; alterum, illud *multis*; tertium, illud *abominatio desolationis.* **A** primo, vim & notionem illius vocabuli *pactum* prout in sacris litteris crebro vsurpatur, aperiamus. Pactum hebraice dicitur *Berith*, quæ vox latine significat fædus & pactum. Nec raro ponitur pro ipsa lege: veluti in deuteronomio cap. 29. *apertissime vero in cap. 24. exodi: sic enim ibi scriptum est. Assumens Moyses volumen fæderis legit audiente populo, qui dixerunt, omnia, quæ loquutus est Dominus, faciemus, & erimus obediētes. Ille vero sumptum sanguinem resperxit in populum, & dixit: hic est sanguis fæderis, quod pepigit Dominus vobiscum super cunctis sermonibus his.* Vocem autem hebræam *Berith* tres interpretes, Aquila Symmachus, Theodotio, græce verterunt *συνθήκη*, quæ vox etiā significat fædus & pactum. Soli septuaginta interpretes vbi que: transtulerunt *διαθήκη*, qua voce significatur testamentum, quod ab his qui mox sunt morturi fieri solet. Et quia aliud est fædus seu pactum, & aliud est testamentum, propterea **D.** Hieronymus in commentarijs suis in epistolam ad Galatas super tertio capite, reprehendit septuaginta interpretes, quod vocem illam hebræam, quæ proprie significat pactum & fædus, expresserint græca voce, testamentum significante. Verum pro defensione septuaginta interpretum, illud facit, quod vox *διαθήκη* apud optimos scriptores græcos, non modo significat testamentum, sed etiam pactum, fædus, conuentum, pollicitationem, ut Budæus in commentarijs linguæ græcæ, luculentissimis exemplis, ex Aristophane & Demosthene de prædicatione confirmat: addens præterea, eā vocem, cū pro testamento ponitur, fere plurali numero sumi, nec in singulari, nisi admodum raro. Quod autem septuaginta interpretes vsi sint ea voce, non ad significandum testamentum, sed pactum & fædus, patet ex psalmo, 82. *Simul aduersum te, testamentum disposuerunt, &c.* vbi pro testamento, græce est eadem illa vox; non aliud eo loco significans, nisi fædus vel pactum; namque illorum verborum hæc est sententia: omnes vicinæ gentes percusso inuicem fædere, vnanimes aduersum te conspirarunt. **D.** quoque Lucas eadem significatione vsus est ea voce, scilicet pro pacto: cum in actis Apostolorum cap. 3. dixit *vos estis filij prophetarum & testamenti;* & in cantico Zachariæ dixit; *& memorare testamenti sui sancti;* id est, fæderis & pacti. Noster autem latinus interpret, eam vocem sæpe vertit vocabulo testamenti; sine dubio latina voce testamenti abusus. Nec hoc latuit **D.** Augustinum, quippe in libro locutionum de Genesi, numero 93. & 94. super illis verbis, quæ sunt in vigesimo sexto capite libri Geneseos secundum antiquam lectionem latinam, quam tunc sequutus est Augustinus, *videntes vidimus, quia est Dominus tecum, & disponemus tecum testamentum;* super his inquam verbis, ita scribit Augustinus, *amant scripturæ pro pacto, ponere testamentum, id est, διαθήκη.*

E Hoc igitur loco, tam vox hebræa, quam græca & latina, proprie significat legem nouam, & Euangelicam, quam Christus & Apostoli mundo publicarunt; & per quā, quasi per pactum quoddam, Deus promisit hominibus, se, creditibus in filium suum, & legem eius obseruātib, & peccata omnia remissurū, & vitam æternā esse daturum. Hæc legem appellare licet, secundū, vel nouum pactū, fædus, testamentū, quod Christus cū hominibus fecit in cruce pēdens, idque sanguine suo asperxit, morteque confirmavit. Hieremias porro clarissimis verbis in cap. trigesimo primo docet, duo esse Dei pacta; vnum antiquū illud, datū Iudæis per Mosē in monte Syna, scriptū in tabulis lapideis; alterū vero, nouū, lōge præstātius, vtilius, ac diuturnius priorī, dandū per Messiam &

Ec 2 in

Questio 22.
Quid sit pactum hoc
Messiae.

Explicatur
locus Hie-
remie ex c.
31.

in hominum animis mentibusque scribendum. Verum non satis est indicasse locum Hieremie; verba quoque eius, quæ plane aurea sunt, & nostra interpretatione, quo nihil in eis reliquum sit obscuritatis, illustrari debet, hoc loco adscribenda duximus: sic igitur ait. *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israel & domui Iuda fœdus novum: non secundum pactum quod pepigi cum patribus vestris, cum eduxi eos de Aegypto, pactum quod irritum fecerunt. Sed hoc erit pactum quod feriam cum domo Israel; post dies illos dicit Dominus; dabo legem meam in visceribus eorum; & in cordibus eorum scribam illam, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit ultra vir proximum suum, dicens, cognosce Dominum: Omnes enim cognoscent me a minimo eorum usque ad maximum, ait Dominus: quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non memorabor amplius.* Non ne his verbis descripsit Hieremias præstantiam legis euangelicæ, quæ potissimum viget, regnatque in animis hominum, eos illuminans clara Dei cognitione, & purgans peccatorum omnium remissione? At enim, ne quis suspicaretur hoc secundum pactum fore temporarium, sicut fuerat prius illud Mosaicum; & aliquando tandem, similiter ut illud, fore antiquandum & abolendum; ideo proxime subiecit, pactum legis euangelicæ tantum permanens, quoad stabit motus cælorum, discursus siderum, noctis, & diei, ceterarumque tempestatum vicissitudines: hoc est, usque ad consummationem & finem huius mundi: iuxta illud quod Dominus dixit: *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt adversus eam.* Et tunc illud: *Ego vobiscum sum usque ad consummationem seculi.* Sic igitur post prædicta scribit Hieremias. *Hec dicit Dominus, qui dat solē in lumine diei, ordinem lunæ & stellarum in lumine noctis: qui turbat mare, & sonant fluctus eius: Dominus exercituum nomen illi. Si defecerint leges istæ coram me, dicit Dominus; tunc & semen Israel deficiet ut non sit gens coram me cunctis diebus.* Loquitur autem hic Hieremias de semine Israel, non secundum carnem, sed, ut interpretatur Paulus secundum promissionem & spiritum. Quod autem subdit Hieremias, civitatem Hierusalem ædificatam iri, & instaurandam esse templum, ita ut non destruat ultra in perpetuum; non debet intelligi de terrena & corporali Hierusalem, & templo; quippe hæc postea, nec semel destructa, nec per mille quingentos annos, post ultimam eorum euerisionem usque ad hanc diem reparata esse cernimus. Sed intelligi debet hoc vaticinium Hieremie, de Christi Ecclesia, quam res ille corporales per quandam similitudinem præfiguravit. Atque hæc de vocabulo illo *pactum* dicta sint.

Verum, quid sibi vult illud *multis*? nam hoc supra, secundo loco positum fuerat explicandum. Possimus id quidem dupliciter interpretari. Primo, ut referatur ad homines, velut Iudæos: & intelligatur, Christum confirmaturum pactum suum, id est, doctrinam Euangelicam probaturum & persuasurum, non omnibus, sed multis. Et per se quidem, tantum abest, ut omnibus Iudæis Christus eam persuaserit, ut paucissimi fuerint qui eam acceperint. Itaque Ioannes dixit, *In propria venit, & sui eum non receperunt.* Per discipulos autem suos, multo plures de Iudæis sibi subiecit; de Gentilibus vero, multo plurimos: sed hi tamen fuere pauci in comparatione eorum, qui in uniuerso terrarum orbe Christi fidem, & disciplinam accipere noluerunt. Deinde, illa voce *multis* significari potest, Christum esse confirmaturum pactum suum multis & varijs argumentorum & probationum generibus. Quinque enim modis Dominus noster probavit se Messiam esse, suamque doctrinam à Deo esse profectam, eamque cunctis hominibus ad percipiendam vitam æternam, esse omnino necessariam. Primum genus probationis constat multis, varijs, & adeo grauibus testimonijs, ut ea nulla tergiversatione eludi possint. Primum testimonium fuit angelorum, in ortu Christi annuntiantium pastoribus, eodie natum esse Salvatorem mundi. Secundum testimonium fuit magorum, qui ex Oriente venientes, natum iam esse regem Iudæorum, novæ stellæ miraculo confirmarunt. Tertium fuit eorum, qui illo ipso tempore, quo Christus natus est, iustitia, pietateque ac sanctitate insignes, & apud Iudæos perquam nobiles habebantur: ut Elizabeth, Zachariæ, Simeonis, & Annæ. Quartum fuit, multiplex testimonium & præconium Ioannis Baptistæ, cui Iudæi non poterant contradicere. Quintum fuit testimonium Dei patris, magnifice & gloriose datum in baptismo, & transfiguratione Christi.

Questio 23
Quid sit,
Messiam p
ctum suum
cōfirmasse,
multis.

Quibus mo
dis proba
uerit Chri
stus se Mes
siam esse, &
doctrinam
suam esse
veram.

A. Sextum fuit Moysi & Helie, qui apparuerunt in transfiguratione Christi, & testificati sunt, ipsum esse Messiam. Septimum fuit testimonium ipsorum pharisæorum; de quibus vnus, Nicodemus, dixit: *Scimus quia a Deo venisti magister.* Octavum, etiam ipsorum dæmonum, qui eieci ab ipso ex humanis corporibus, clamabant ipsum esse Christum, & filium Dei. Alterum genus probationis, constat vaticinijs prophetarum de venturo Messia editis, & monumentis litterarum consignatis; quæ ad vnum omnia, in Domino nostro fuisse completa, & ipse demonstravit; & Apostoli eius, deinde probarunt; nec non & nos supra docuimus, cum explicarem illa verba *ut impleatur visio & prophetia*. Tertia probatio versatur in miraculis Christi, quæ fuerunt plurima maximaque. Quapropter Iudæi, ut refert Ioannes cap. 7. dicebant: *Numquid Christus cum veniet, plura signa faciet, quam quæ hic facit?* Dupliciter autem ex hoc loco vrgentur Iudæi. Siquidem Dominus noster, & omnia miracula fecit, quæ facturum Messiam prædixerant prophete; & fecit ea miracula, quo declararet ac probaret se Dei filium esse, verumque Messiam. Quarta probatio ducitur ex vita & moribus, ex passione item & morte Domini nostri. Eam enim vitam egit Dominus noster, ijs moribus fuit, eam doctrinam prædicavit, denique tali vita, moribus, & doctrina fuit, quali futurum Messiam, vates præscriperant. Ea præterea passus est à Iudæis, eoque mortis genere necatus est, ut de ipso Isaiam cap. 53. & Dauidem in psalmo vigesimo primo vaticinatos esse, dubitari nullo modo possit. His adde prodigia, quæ Domino nostro moriente cõtigerunt. Sol usquequaque defecit, & sane præter naturalem rerum cursum & ordinem: horribili motu terra contremuit; velum templi discissum est: sepulchra patuerunt; multique de mortuis ad vitam reuocati, visi sunt multis, & testificati Iesum esse Messiam. Quibus prodigijs permotus centurio, exclamavit: *Vere filius Dei erat hic.* Quintum & vltimum genus probationis, consistit in prædictionibus Domini nostri; quarum omnium veritatem euentus comprobavit. Fuerunt autem prædictiones Christi, fere huiusmodi. Prima fuit de suprema ruina & exitio Iudæorum: secunda, de miraculis quæ facturi erant ipsius discipuli & sectatores: tertia, de maximis & acerbissimis persequutionibus quas erant passuri: quarta, de euangelio suo per omnem terram prædicando: quinta, de Ecclesia sua usquequaque & in uniuerso orbe propaganda: sexta, quod eadem Ecclesia, licet foret vbi que terrarum & gentium oppugnanda, diuexanda, & confictanda, nihilominus tamen, usque ad consummationem sæculi esset permanens: denique septima & vltima, de genere mortis suæ, de resurrectione post triduum, de missione spiritus sancti, de nomine suo apud omnes gentes nobilitando & clarificando.

D. Restat interpretandum illud, quod supra tertio loco propositum fuerat: sunt autem verba illa Gabrielis: *Et erit in templo abominatio desolationis.* Hanc ipsam Gabrielis sententiam, nominato eius scriptore Daniele, commemoravit Dominus, ut refert Matthæus cap. 24. nam loquens cum discipulis suis, ita dixit: *Cum ergo videritis abominationem desolationis, quæ dicta est à Daniele propheta, stantem in loco sancto, qui legit intelligit; tunc qui in Iudæa sunt fugiant ad montes.* Esse autem obscura hæc verba Gabrielis, neque cuius ad intelligendum exposita & aperta, satis est significatum illis verbis Domini *qui legit intelligat*; quasi diceret; non debent ea verba oscitanter legi; sed diligenti & attento lectore opus est ad ea intelligenda. Verum, quid sit *abominatio desolationis* quæ futura erat in templo, varie admodum exponitur. Ponam hic omnium interpretationes, easque breuiter perpendam, & diiudicabo. Prima interpretatio est Irenæi in libro quinto aduersus hereses, qui hæc verba exponit de Antichristo; quem putat ipse, similiter ut alij complures antiquorum patrum, sessurum in templo Hierosolymitano, & tanquam Messiam, & Deum, a multis adoratum iri. Qui quidem recte nominatur abominatio desolationis; abominatio quidem, propter infinita eius scelera plane abominanda & execranda: desolationis autem, quoniam sæuissima, contra omnes Christi cultores, concitata persequutione, quantam maximam poterit vbi que faciet eorum stragem; & religiosissima eorum templa profanabit atque desolabit. At enim, non est hæc interpretatio conueniens sententiæ aut

Septē Chri
sti Domini
nostri præ
dictiones.

Questio 24
Quid sit a
bominatio
desolatio
nis.

1. Interpre
tatio Ire
næi.

Gabrielis qui hæc verba dixit: aut Christi Domini nostri, qui multo post, eadem retulit. Etenim Gabriel hoc loco, ut patet ex antecedentibus & sequentibus, haud dubie loquitur de nece Melsiæ, & vindicta eius necis, non longe post septuaginta hebdomadas de Iudæis sumēda: nō igitur quod de abominatione desolationis dicitur, ad Antichristum referri debet. Dominus autem noster apud Matthæum cap. 24. hæc ipsa verba, sine dubitatione retulit ad futuram Hierusalem vastationem & desolationem; ut ex contextu sermonis eius, liquido cernitur.

2. Interpretatio.

Secunda interpretatio est, abominationem desolationis, referri debere ad Antiochum Epiphanem, qui in templo Hierosolymitano a se sacrilege compilato, atque impie profanato, abominandum idolum collocavit: de quo ita scripsit Iosephus libro 12. antiquitatum. *¶* In templo quoque, ara posita, porcos maculavit, sacrificium a Iudæorum religione alienissimum: & cogebat omnes abrogato veri Dei cultu, ipsius venerari numina: & oppidatim extructis tēplis atque altaribus, porcinas in eis quotidie immolari victimas. Quin & sanctissimum templū, vni veroque sacratum Deo, deinceps Iouis Olympij cognominari iussit. *¶* Sic Iosephus. Et scriptor quidem prioris libri Machabæorum, existimari posset in hac fuisse sententia; ut qui in primo capite, quasi ad hoc vaticinium Gabrielis spectās, scripserit, Antiochum super altare Dei ædificasse idolum abominationis, siue ut græce est ad verbum, abominationem desolationis. Illud autem idolum Antiochi, vocatur abominatio, more scripturæ, quæ omne idolum vocat abominationem. Dicitur præterea, desolationis, quia idolum illud, vrbe temploque profanatis atque vastatis, collocatum fuerat. Atqui verba hæc Gabrielis, non bene applicari ad illud Antiochi idolum, patet tribus argumentis. Primo, quia Gabriel significat his verbis mala & calamitates, quæ Iudæis propter Christi cædem, exactis iam septuaginta hebdomadis, contigerunt: illud autem idolum Antiochi, positum est in templo Iudæorum, circa quadragesimam primam hebdomadam, scilicet, non minus centum sexaginta annis, ante Christi Domini nostri aduentum. Adijce, quod Gabriel affirmat, abominationem desolationis, vsque ad finem, hoc est, ut supra nos exposuimus, in perpetuum, & in omne tempus mansuram: idolum autē illud Antiochi, non plus tribus annis stetit in templo, ut traditur in historia prioris libri Machabæorum, & prædictū a Daniele supra legimus in capite octauo. Sed quid opus est argumentis? omni enim sustulit dubitationem Saluator noster, qui hæc verba citans, manifeste significauit, abominationem desolationis, post sua tempora futuram, cum dixit: *¶ cum videritis abominationem desolationis, quæ dicta est per Danielem, tūc qui in Iudæa sunt fugiant ad montes. ¶* Caietanus super cap. 24. Matthæi, arbitratus auctorem prioris libri Machabæorum, in eo loco quem proxime memorauimus, citasse verba hæc Gabrielis de idolo Antiochi, tacite eum reprehendit, tanquam peruerse, & contra sententiam Gabrielis, & Saluatoris nostri, verba illa interpretatum. Atque hanc vnā de multis alijs affert ipse rationem ad probandum, libros illos Machabæorum nequaquam esse canonicos. Sed profecto deceptus est Caietanus. Nam, nec scriptor ille citauit testimonium Danielis, sed similibus verbis vsus est ad exprimendum scelus Antiochi & si forte spectauit ad sententiam Danielis, non tamen ad hæc quæ est in hoc nono capite, sed ad alteram similem, quæ apud eundem est in vndecimo capite, vbi sunt illa verba; *¶ & brachia ex eo stabunt, & polluent sanctuarium fortitudinis, & auferent iuge sacrificium: & dabunt abominationem in desolationem. ¶* Quo loco Danielem loqui de persecutione Antiochi Epiphaniis, confessio est omnium interpretum, & res ipsa loquitur.

3. interpretatio D. Hieronymi, Chrysostomi & Theodoretii.

Tertia est interpretatio D. Hieronymi, Chrysostomi, Theodoretii & aliorum, qui abominationem desolationis, interpretantur statuum aliquam, vel imagines gentiliū imperatorum, quarum cultum & venerationem Iudæi abominabantur: & quia capta vastataque ciuitate, & desolato templo, eiusmodi imagines a victoribus positæ sunt in loco sancto, id est, intra urbem, vel templum; propterea dicitur, *¶ abominatio desolationis stans in loco sancto. ¶* Planiore faciam hanc interpretationem, positis hic prædictorum auctorum verbis, D. Hieronymus in commentarijs in Matthæum tractans super vigesimo quarto capite hanc ipsam sententiam: *¶* potest, inquit, quod dicitur,

A dicitur, *¶ abominatio desolationis stans in loco sancto* simpliciter intelligi, aut de Antichristo, aut de imagine Cæsaris, quam Pilatus posuit in templo: aut de Adriani equestri statua, quæ in ipso sancto sanctorum loco, vsque in præsentem diem stetit. Abominatio quoque, secundum veterem scripturam, idolum nuncupatur; & idcirco additur desolationis; quod in desolato tēplo atque destructo, idolum positum sit. *¶* Hæc Hieronymus. Theodoretus vero hunc Danielis locum pertractans in suis commentarijs, similiter exponit de imaginibus Cæsaris, quas Pilatus in urbem & templum intulit. *¶* Signum, inquit, futuræ desolationis in vrbe & templo, erunt imagines quædam, legibus interdictæ, in ipsum illatæ. Quod Pilatus fecit, qui noctu in sacrum Dei templū, imperatorum, contra diuinam legem, intulit imagines. *¶* At vero Chrysostomus super 24. cap. Matthæi, & in secunda oratione aduersus Iudæos; præterea Theophilactus & Euthimius in 24. cap. Matthæi, referunt ad imaginē Titi imperatoris, quæ iam expugnata ciuitate, in adytis templi statua est. Sed enim, hæc interpretatio mihi quidem non videtur vera. Et ut de Pilato primum dicam, liquet ex his quæ scribit Iosephus lib. 18. antiquitatum cap. 4. imagines illas Cæsaris a Pilato illatas in urbem, non ibi permanisse, sed statim, repugnantibus obstinate Iudæis, eductas esse. Et quia tunc non erat desolata vrbs, nec fuit desolata, nisi plus quadraginta annis post id temporis, propterea non poterant illæ imagines appellari, abominatio desolationis. Adde ad hæc, quod Christus loquitur de abominatione desolationis, non iam facta, sed post futura: illud autem Pilati factum, si quis chronologiam in historia Iosephi subtiliter exploret, id temporis quo Dominus noster hæc loquutus est, præcessisse compertiet. Verum hæc certiora & apertiora sient verborum Iosephi appositione. *¶* Pilatus, inquit, ignaris omnibus Iudæis, signa cum effigie Cæsaris in urbem intulit, ad contumeliam legis nostræ, qua cautum est, ne habeamus huiusmodi imagines. Quocirca, priores Iudææ præfides, cum signis aliter insignitis urbem ingredi solebant. Re cognita, magno agmine Iudæi Cæsarem ad Pilatum adeunt, suppliciter orantes, ut imagines illas alio transferri iuberet. Ille non solum pernegat se facturum quod postulabant, sed mortem minatur nisi quamprimum quiescerent. At illi procidentes humi, & exteros præbentes iugulos, manifeste præferebant, vita sibi cariorem esse patriæ legis obseruantiam. Tum Pilatus, tam constans legum studium admiratus, continuo eas imagines Hierosolymis Cæsarem reportari iubet. *¶* Sic Iosephus. At vero, quod dictum est de imagine Titi, vel statua equestri Adriani, non est probabile. Nam Iosephus, qui præsens interfuit expugnationi Hierusalem, & omnia tunc facta, etiam dicta memorabilia, septem de bello Iudaico scriptis a se libris diligentissime complexus est, ne verbum quidem de Titi imagine in templo posita vsipiam facit. Deinde, quod Dominus dixit de abominatione desolationis, id quasi signum dedit antecedens desolationem Hierusalem; ut eo viso, possent, qui saperent, fuga sibi consulentes, imminens Iudæis exitium euitare. Atqui, tam imago Titi, quam statua equestris Adriani, non nisi post ruinam & desolationem vrbs, posita fuisse dicitur.

Quarta interpretatio, auctoris historiae scholasticæ in historia Danielis cap. 10. qui abominationem desolationis, interpretatur sacrificia & ceremonialia Iudæorum, quæ post mortem saluatoris nostri statim futura erant inualida, & abominanda, & paulo post desolanda seu abolenda. Hanc interpretationem, præter ceteras, probasse videtur Dionysius Carthusianus. Etenim in commentario huius loci ita scribit. *¶* Et erit in templo abominatio desolationis: id est, in sacrificijs & ritibus templi, post Christi occisionem, erit abominabilis desolatio, ipsaque sacrificiorum oblatio erit sacrilega, detestabilis, abominataque Deo: nec erit in templo, post Euangelij promulgationem, verus Dei cultus, sed potius ludus diaboli. *¶* Verum tamen hæc interpretatio, neque congruit cum sensu & mente Danielis seu Gabrielis, qui aperte distinxit abominationem desolationis, a defectione hostiarum & sacrificiorum, cum dixit; *¶ in dimidio hebdomadæ deficiet hostia & sacrificium, & erit in templo abominatio desolationis: ¶* neque consentit cum Domini nostri sententia, qui hæc ipsa verba citans apud Matthæum cap. 24. desolationem abominationis stantem in loco sancto, dicit fore certissimum signum,

4. interpretatio historiae scholasticæ, & Dionysij Carthusiani

&

& quidem omnibus conspicuum, proxime appropinquans desolationis Hierusalem & exitij Iudæorum. At, quod sacrificia legalia post mortem Christi essent infructuosa hominibus, & ingrata Deo, paucis Iudæorum, immo nullis præter Christianos, notum erat. Neque id signum esse poterat iam iam ingruentis illius calamitatis, cum inter mortem Christi, atque euerfionem Hierusalem, non minus quadraginta annis intercesserit.

5. Interpretatio Tostadi, Hesselij, & Iansenij.

Zelotæ quæ facinorosi & scelerati, ut refert Iosephus, fuerint.

Quinta interpretatio est Tostadi super 24. cap. Matthæi; & super eodem loco Ioannis Hesselij Louaniensis, nec non & Cornelij Iansenij in commentarijs suis super cap. 122. concordia Euangelicæ; hi existimant, per abominationem desolationis stantem in loco sancto, id est, in templo, intelligi debere plurima & nefandissima scelera, quæ intra ipsum templum facta sunt a Iudæis, eo ipso tempore quo vrbs Hierusalem obsidebatur a Romanis. Tunc enim execrandis sacrilegijs pollutum est templum; quin etiam crudelissimis cædibus & innocentium hominum sanguine redundauit quorum scelerum principes & auctores fuere, qui vocabantur Zelotæ, sic appellati a seipsis, ut scribit Iosephus lib. 4. de bello Iudaico cap. 5. tanquam patriæ libertatis & dignitatis, bonarumque disciplinarum & studiorum æmuli essent: cum tamen ipsi omnem facinorum immanitatem superarent. De quibus idem Iosephus lib. 2. cap. 28 ita scribit. § Omne genus iniustitiæ incredibiliter uiguit in Zelotæ: qui nomen suum factis verum esse probauerunt. Omne enim malitiæ facinus æmulati sunt, nullo, quod antea memoriæ proditum esset, prætermisso; quamuis nomen sibi ex bonorum æmulatione imposuissent: qui, malorum quæ maxima essent, bona ducebant. Itaque debitorum vitæ finem inuenerunt. Cuncta enim quæ natura hominis ferre posset supplicia, in eos, usque ad extremum vitæ terminum congesta sunt; quæ, varijs perempti cruciatibus, pertulere. § Sic Iosephus. Hanc igitur abominationem scelerum stantem in templo, in quod illi Zelotæ se receperant, eo tanquam castro, nulla tacti religione, nulloque rerum sacrarum respectu impurissime abutentes, intellexit Daniel hoc loco; & Dominus noster tradidit, tanquam signum proxime antecedens ac prænuncians imminens genti Iudaicæ calamitatem ac desolationem. Quibus consona scribit Iosephus libro quinto cap. 2. de bello Iudaico. § Vetus, inquit, quidam sermo tunc ferebatur, tunc demum ciuitatem captam iri, sancta quoque flammis exurenda esse lege belli, cum seditio fuisset exorta, templumque Dei, propriæ Iudæorum manus antea violassent. Quibus Zelotæ, nihil de eorum fide dubitantes, ministros se præbuerunt. § Sed illud memorabile, quod idem Iosephus libro sexto cap. 16. intimo & acerrimo doloris sensu scripsit. Nam cum narraffet sacrilegia & nefaria scelera, quæ quotidie fiebant in templo; hæc subiicit. § Non equidem recusabo dicere, quæ dolor iubet. Puto, si Romani contra tam noxios nostræ gentis homines venire tardassent, aut hiatu terræ deuorandam fuisse ciuitatem; aut diluuiio perituram; aut fulminum, ad similitudinem Sodomæ, incendia passuram: multo enim magis impiam progeniem tulit, quæ ea fuit quæ illa supplicia pertulerat. § Atque hæc est quinta interpretatio, & prædictorum auctorum opinio. Quam equidem, ut probabilem esse non inficior, ita mihi non probari, ingenue fateor. Nam licet execranda illa Zelotarum facinora, possint appellari & significari vocabulo abominationis; nomen tamen desolationis, non potest illis applicari & accommodari. Non enim auctores illorum scelerum, effectores desolationis vrbs & templi fuerunt, sed Romani. Verum dicit aliquis, fuisse illos causam desolationis, non quidem efficientem, sed meritoriam: quippe, promeruerat illi suis flagitijs, tam apud Romanos, quam apud Deum, ut desolaretur eorum ciuitas. Sed id facile refellitur. Cum enim post mortem Christi, templum Hierosolymitanum non fuerit amplius sanctum & gratum Deo, sed quasi profanum & immundum, omni eius loci sanctitate ac religione simul cum Christi morte penitus extincta; nulla ratio erat, cur profanatio & contaminatio eius loci, tanto supplicio & exitio vindicaretur, atque expiaretur. Romanos vero manifestum est, non propter scelera in templo patrata, sed propter defectionem & rebellionem Iudæorum, tantis malis & calamitatibus eos afflixisse. Deum porro, non tantopere castigasse Iudæos propter scelera illorum

A lorum Zelotarum in templo facta, sed propter impiam cædem filij sui Domini nostri liquido intelligitur ex verbis Saluatoris nostri, quæ ita retulit Lucas cap. 19. § Cum uideret, inquit, ciuitatem Hierusalem, seuit super illam, dicens: quia si cognouisses & tu in hac die tua, quæ ad pacem tibi: nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Quia uenient dies in te, & circumdabunt te inimici tui vallo, et coangustabunt te undique & ad terram prosternent te, & filios tuos qui in te sunt, & non relinquent lapidem super lapidem; eo quod non cognoueris tempus uisitationis tuæ. §

Restat sexta & vltima interpretatio, quæ est D. Augustini in epistola octogesima quæ scripta est Ad Elychium; & item Caietani super 24. cap. Matthæi: eamque nos ceteris omnibus anteponimus. Arbitramur igitur, abominationem desolationis, non significare aliud, nisi romanum exercitum undique circumdantem & arctissime obsidentem ciuitatem Hierusalem. Vocatur ille exercitus, abominatio, quia constabat ex Gentilibus adorantibus & colentibus idola, Iudæis abominata & execrata. Additur præterea illud § Desolationis § quoniam tandem exercitus ille cepit, diripuit, incendit, ac desolauit urbem & templum. Veram esse hanc explanationem, patet eo argumento, quod Lucas cap. 21. narrans eadem verba Domini, quæ Matthæus cap. 24. & Marcus. 13. memorauerant, pro eo quod illi scripserunt § cum uideritis abominationem desolationis stantem in loco sancto, tunc qui in Iudæa sunt fugiant in montes, &c. § Lucas, qui post illos scripsit Euangelium, quod ab illis subobscurè dictum fuerat, planius & apertius dicens, ita scripsit: § cum uideritis circumdari ab exercitu Hierusalem, tunc qui in Iudæa sunt fugiant in montes § Liqueat igitur ex antecedentibus & consequentibus, & ex ipsa forma narrationis, idem esse apud Matthæum & Marcum § abominationem desolationis § quod apud Lucam, § exercitum circumdantem Hierusalem. § Nam quod ait Euthimius super 24. capite Matthæi, Saluatorem nostrum duo dedisse signa appropinquantis desolationis Hierusalem: unum quidem de abominatione desolationis stante in loco sancto, quod Matthæus & Marcus narrarunt; alterum uero de exercitu circumdante Hierusalē, quod Lucas retulit: hoc inquam, non est profecto uerisimile; cum omnes tres Euangelistæ narrent eundem numero sermonem Domini, uidelicet eodem loco, iisdem sententijs ac pene uerbis, cum eisdem discipulis, denique eodem tempore habitum.

Sed vnus etiamnum hæret scrupulus; de quo exercitu & obsidione Hierusalē, intelligendum sit quod scripsit Lucas. Nam Ioannes Hesselius, & Iansenius, iisdem locis quæ supra posuimus, putant Lucam non loqui de vltima obsidione Hierusalē a Tito imperatore facta: non enim ea fuisset idoneum signum ad fugiendum. immittens exitium; nimis enim sera fuisset fuga, cum Iudæa & Galilea iam essent wastata, & Hierosolyma teneretur obsessa. Censent igitur quæ scribit Lucas, ea referri oportere ad priorem quandam obsidionem Hierusalem quæ facta est a Cestio præside Syriæ, & memoratur a Iosepho in cap. 24. libri secundi de bello Iudaico. Is enim partem exteriorem ciuitatis expugnauit; & interiorem in qua templum erat, & quo seditiosi sese receperant, obsedit. Postmodum tamen, nescio quo consilio, soluit obsidionem: scilicet, Deo impios Iudæos ad grauiora supplicia referuante, & Christianis fugæ locum dante. Sic isti. At ego sine ulla dubitatione affirmare ausim, quæ traduntur a Luca de exercitu circumdante Hierusalem, ea, si diligenter perpendantur, nequaquam referri posse ad obsidionem Cestij, sed ad supremam obsidionem Titi imperatoris, quæ desolationem vrbi, & summum Iudæis exitium attulit, omnino pertinere. Illa enim obsidio Cestij, ut Iosephus narrat, nec plena fuit, & fuit breuissima, quæque non fregit animos Iudæorum, sed audaciā magis auxit. Etenim Cestius, paulo postquam obsidere cœperat urbem, cum eam breui & facile capere potuisset, repente soluta obsidione, similis fugienti, magno suo dedecore, magnaque suorum strage discessit. Mox enim insequentes eum magna frequentia Iudæi, uehementiusque prementes, ad sex millia militum, partim equitum, plurimum uero peditum, interfecerunt. Loqui autem Lucam de vltima obsidione Hierusalem, quam excidium vrbs & templi, maximaque Iudæorum calamitas consequuta est, nemo non perspicue intelliget, qui paulisper aduertat animum ad uerba quibus eam obsidionem Lucas descripsit: sic enim ait. § Cum uideritis circumdari ab exercitu Hierusalem, tunc scitote quia appropinquauit desolatio eius, & quia dies uisitationis huius sum; erit enim pressura magna

6. Interpretatio D. Augustini & Caietani, prædictis longe probabilior.

Dubitatio, de quo exercitu & obsidione Hierusalem, loquitur Dominus, Lucas.

gna super terram, & ira populo huic & cadent in ore gladij, & captiui ducentur in omnes Gentes, & Hieru-
salem calcabitur a Genibus, donec impleantur tempora nationum. Hæc verba Lucæ, in obsidione
Cestij, nullo modo conueniunt; ad illam vero Titi imperatoris, mirifice quadrant. Et
licet tunc obsessis in Hierusalem, nulla erat fugiendi facultas; erat tamen ijs qui in
reliqua Iudæorum regione versabantur, de quibus nominatim Saluator noster loqui-
tur. Quanquam, quod ille dixit de abominatione desolationis, non tam signum esse
voluit ad fugiendum, quam ad intelligendum, impendere genti Iudæorum irreuoca-
bilem calamitatem, & excidium nullo tempore reparabile. Illud enim, *qui in Iudæa
sunt, fugiant in montes* significat, tantam fore calamitatem, vt nullibi saluis & tutis esse
liceat Iudæis, nisi in inijs & inaccessibleis locis.

Verum non cōuenit in explicacione huius quæstionis esse longiorem. Duo tantū
breuissimè adijciam, minuta illa quidem, & quæ sine magno doctrinæ, aut legentiam
damno, potuissent omitti: sed curioso tamen lectori, & quæ in hac tractatione septua-
ginta hebdomadum, nihil, quoad fieri possit, latere vellemus, minime ignoranda. Re-
peri apud Esychium in epistola, quam scripsit ad D. Augustinum, quæ inter Augu-
stini epistolas numeratur septuagesima nona, nouam quandam & ceterarum omniū
dissimilem, miramque huius loci Danielis lectionem, quæ ita se habet. *In dimidio
hebdomadæ, tollitur sacrificium meū, & desolationum supplicatio interitus, & ad sacrificiū abominatio.*
Vnde hanc ille hauserit lectionem, mihi quidem non liquet; illud patet, eam lectio-
nem vsque adeo mutilam, confusam, & perplexam esse, vt vix certam aliquam ex ea
sententiam sit elicere. Est præterea intelligendum, illorum verborum *In dimidio heb-
domadæ deficiet hostia & sacrificium* præter communem, & a nobis supra expositam inter-
pretationem; secundum quam significatur illis verbis, in quarto anno vltimæ hebdo-
madis occisum iri Christum; & post eius mortem cessatura Iudæorum sacrificia; alte-
rā quandam interpretationem tradi ab auctore historiæ scholasticæ, in historia Da-
nielis capite decimo, eamque in commentario huius loci commemorari, neque im-
probari a Dionysio Carthusiano. Interpretatur ille *in dimidio hebdomadæ* non quar-
tum annum, qui medius est inter septem, quos vltima hebdomada continet; sed poste-
rius dimidium, seu medietatem hebdomadæ. Diuidit enim vltimam hebdomadam in
duo dimidia, seu medietates, vtrique assignans tres annos & dimidium. In dimidio igi-
tur hebdomadæ, id est, in posteriori medietate, hæc sunt acta. In exordio illius dimidij,
baptizatus est Christus: deinde, per tres annos & dimidium, prædicauit Euangeliū:
denique in fine illius medietatis, qui fuit etiam terminus vltimæ hebdomadis, mor-
tuus est Christus, post cuius mortem omnis virtus legalium sacrificiorum penitus e-
uanuit. Sic ille. Hæc interpretationem propterea hic commemorare voluimus, quod
eam diligenter a lectore animaduerti & obseruari cupimus: ea namque vsuri sumus
in extremo libro vndecimo, ad enodandam grauem quandam difficultatem, quæ im-
plicata est cum ea opinione, quam de exitu & fine septuaginta hebdomadum, nos om-
nium probabilissimam esse decernimus. Sed finem aliquando tandem faciamus huic
decimo libro; qui totus in explanatione huius noni capitis versatus & consumptus
est. Sequitur proxime liber vndecimus, in quo disputationem de septua-

ginta hebdomadis, ipsa sua obscuritate clarissimam, & multitu-
dine ac dignitate eorum, qui de ea disseruerunt, no-
bilissimam; quin etiam varietate sententiarū,
maiori profecto, quam in alia vlla disce-
ptione, celeberrimam, separatim
tractandam explicandamq.
suscepimus.

BENE-

Notabilis
interpreta-
tio.

BENEDICTI PERERII SOCIETATIS IESV

COMMENTARIORVM IN DANIELEM

LIBER XI.

IN DISPUTATIONEM DE SEPTVAGINTA
HEBDOMADIS.

PRÆFATIO.

GABRIEL docturus Daniele mysterium septuaginta heb-
domadum, præfatus est nonnulla, quibus significauit quæ dictu-
rus erat, fore obscurissima, & ad quæ intelligenda vigilantissimo
atque intentissimo animo esset opus. Sic enim affatus est
Danielem. *Ego veni, vt indicarem tibi, quia vir desideriorum es: tu ergo
animaduerte sermonem, & intellige visionem.* & paulo post, rursus ex-
citans eius attentionem, ait: *Scito ergo & animaduerte.* Hæc autē
Gabrielis verba explanans D. Hieronymus, tam obscura, inquit, est visio hæc de se-
ptuaginta hebdomadis, vt Daniel, tantus propheta, magisterio & doctrina Gabrielis
indiguerit ad eam intelligendam. Si igitur Gabriel exsuscitat animum Danielis, iu-
betque diligenter audire & animaduertere, quæ de mysterio hebdomadum ipse breui-
ter explicare volebat; quid nos facere oportet, qui nec diuinum prophetiæ lumen ha-
bemus, quo tamen Daniel abundabat; & tenebris inscientiæ, vitiorumque caligine
oppressi & obcæcati sumus? Sed quanta sit huius visionis obscuritas, manifestū erit
ex paucis quæ hic subijciam. Origenes in tractatu vigesimo nono in Matth. *sermo-
nem*, inquit, Danielis de septuaginta hebdomadis, prout conuenit, manifestare, nul-
lius est, nisi spiritus sancti; qui Daniele hoc mysterium docuit, & per eum litteris cō-
signatum, Ecclesiæ tradidit. D. Hieronymus in commentario huius noni capitis, ag-
gressus tractare hanc disputationem, alienarum opinionum nuda expositione contē-
tus, suam noluit proferre sententiam; vel quia in re obscurissima nihil exploratum &
certum habuit; vel quia, vt ipse ait, periculosissimum duxit, de magistrorum Ecclesiæ
iudicare sententijs, & alterum præferre alteri. Quod si Hieronymus vir doctissimus,
(vtar enim verbis Esychii, quæ sunt in epistola eius ad Augustinum) non audeo de
hac quæstione suam promere sententiam; quanto magis lector hoc facere nō debet,
quod magister facere dubitauit. Porro D. Augustinus, quotiescunque in hanc quæ-
stionem incidit, velut in epistola octogesima, qua respondet prædicto Esychio, & in
libro decimo octauo, de ciuitate Dei capite trigesimo quarto, semper quasi consulto,
eius quæstionis tractationem refugit. Fortasse, vt erat ingenio acutissimo, vidit, mul-
tas magnasque in eam quæstionem inclusas atque inuolutas esse difficultates, quas
omnes a se penitus expediri posse diffidebat. Deinde, obscuritatem huius quæstionis
fatis ostendit, incredibilis sententiarum varietas, tam apud Græcos, quam apud Lati-
nos; tamque apud veteres, quam apud recentiores. Cum autem sapientes viri de re
quapiam inter se dissentiant; & quia vnusquisque multum valet auctoritate, & quia
suæ quisque opinionis probabiles rationes affert, difficillimum ea res facit veritatis
iudicium.

De, obscuri-
tate ac dif-
ficultate di-
sputationis,
quæ est de
septuagin-
ta hebdoma-
dis.

D. Hierony-
mus.

Origenes.

Esychius.

D. Augusti-
nus.

iudicium. Adijce, quod si arduum est, vnius monarchiæ aut regni historiae & chronologiae, bene cognitae & perspectae habere, quanti erit negotij, omnium historiarum & chronologiarum, ad tres principales monarchias, Persicam, Græcam, & Romanam pertinentium, quæ omnes cum hac disputatione implicatæ sunt, certam & explicatam tenere cognitionem? Ad hæc, circa hanc quæstionem de septuaginta hebdomadis, quatuor sunt principes difficultates; quarum vnam quamlibet, sicut par est, cognoscere ac diiudicare, operosissimum est. Prima difficultas est, de initio vnde incipiant hebdomades: secunda de earum exitu & fine, quo inquam tempore terminandæ fuerint: tertia, principio & fine constitutis, an quod interiectum est tempus, complectatur omne spacium septuaginta hebdomadum, hoc est, nec plures, nec pauciores annos, quam quadringentos nonaginta, qui in septuaginta hebdomadis continentur: quarta & vltima difficultas est, in demonstrando omnia mysteria, quæ Gabriel dixit in decursu harum hebdomadum euentura, eo tempore quod est designatum ac definitum, euenisse. Ex his apparet, magnam esse huius quæstionis difficultatem. Et quemadmodum apud antiquos, quo aliquid esse obscurissimum significaretur, tanquam prouerbij loco dicebatur, esse id obscurius numero Platonico; ita nunc, & sane verius, dici posset, obscurius esse septuaginta hebdomadibus Danielis. Verum, quo maiorem in hac disputatione obscuritatem inesse constat, eo maiori studio & diligentia enitendum nobis est, efficiendumque, vt discussis omnibus difficultatum tenebris, liquidam veritatis lucem lector aspiciat. Tripartito autem hic liber a nobis diuisus est: in prima parte præmittuntur octo quæstiones, quibus non ante profligatis, ne digitum quidem in hac disceptatione progredi possemus: contra vero, diligens earum explicatio, incredibiliter conducet ad refellendas falsas opiniones, & quam veram esse censebimus, ad eam sententiam muniendam atque confirmandam. Secunda pars, continet expositionem & confutationem variarum opinionum, quæ de computatione septuaginta hebdomadum apud varios auctores inueniuntur. Extrema libri pars in sententiæ nostræ probatione & confirmatione versatur.

Prima pars disputationis, quæ continet octo quæstionum explicationem.

1. Quæstio. Quæ sit omnium probatissima chronologia.

PRIMA quæstio esse debet de chronologia, qua vtendum nobis est in hac disceptatione. Nam cum vsus chronologiæ, per vniuersam hanc disputationem fufus, & frequentissimus sit: quin etiam genus argumentandi ductum ex chronologia, non modo sit creberrimum in hac doctrina, sed etiam valentissimum: nec vero apud omnes auctores simplex & vnius modi sit chronographia, sed admodum varia & multiplex; quis non intelligit, ante omnia, decerni ac definiere oportere, quænam sit chronologia probatissima, fideque dignissima: & quam nos, posthabitis ceteris, maxime sequi debeamus? Sunt autem quatuor chronologiæ, quibus vsi sunt auctores, qui hanc quæstionem tractarunt. Vna est Hebræorum: altera est Metasthenis & Philonis; vel, vt breuius ac verius dicam, Ioannis Annij Viterbienfis: tertia est, quæ in qualibet monarchia & regno, numerum regum & annorum, quibus regnatum est, diligenter colligit: quarta, Græcis & Latinis vtitatissima, olympiadum computatione continetur. De his quatuor chronologijs, quod sit iudicium, quæ nostra sententia, paucis indicandum est lectori.

Quadruplex chronologiæ generis.

An vera sit chronologia Hebræorum.

Prima igitur chronologia, est Hebræorum: quæ rabini ex Thalmudicis scriptis depromptam, & ex suo sensu & arbitrio confictam, in explanandis sacris litteris crebro vsurpant. Hæc nonnulli, etiã de Christianis scriptoribus, amplexi sunt; veluti Nicolaus de Lyra super primo capite libri Esdræ, & libri Esther, & super nonum caput Danielis. Verum, huiusmodi chronologiam esse mendosissimam ac plane ridiculam, manifestis argumenris concluditur. Principio, illud Hebræi pro vero certoque habent, nec plures reges, nec plures singulorum regum annos fuisse in aliqua monarchia vel regno, quam qui in sacris litteris memorantur. Quo fit, vt Balsarem vltimum regem Chaldæo-

A Chaldæorum, tribus tantum annis regnasse affirmant; quia in scriptura, hoc est apud Danielem, capite octauo, de regno eius non vltra tertium annum mentio fiat. Cyro quoque primo Persarum regi, tres dumtaxat imperij annos assignant; quod Daniel capite decimo, tertium annum eius regis nominet. Similiter, Darii, cuius principatu templum Hierosolymitanum restructum est, sex modo annis regnasse perhibent; quod eorum meminerit Esdras, nec vltra memoret scriptura. Denique monarchiam Persarum, non nisi quatuor reges vsque ad Alexandrum Magnum tenuisse arbitrantur; hoc est Cyrum, Cambysen, Assuerum, & Darii: propterea quod scriptum est apud Danielem capite vndecimo, tres reges post Cyrum in Perside regnatos. Atque, hanc opinionem, etiã D. Hieronymus terigit super septimo & vndecimo capite Danielis. At enim uero, hæc doctrina, & sententia Hebræorum, plena est incertiæ, absurditatis; & inconstantiæ. Quid enim magis ineruditum, atque insulsum esse potest, quam propterea negare plures reges fuisse in aliqua monarchia vel regno, aut eos pluribus annis regnasse, quod de pluribus diuina scriptura mentionem non faciat? Non enim sacra scriptura profanam historiam & chronologiam, simpliciter, & absolute tractat, sed eatenus modo, quatenus ad historias sacras pertinet. Quocirca, beatus Hieronymus super vndecimo capite Danielis, scripturæ, inquit, sanctæ propositum est, non externam, absque Iudæis, historiam texere; sed eam, quæ Israeli populo copulata est. Quo fit, vt historias Gentilium nec plene, neque ordinate tradat: non enim curæ fuit spiritui prophæti, historiæ ordinem sequi, sed præclara quæque perstringere. Sic Hieronymus. Mira quoque cernitur Hebræorum inconstantia: neque enim suum hoc ipsi perpetuo tenent propositum & institutum. Nam si constarent sibi, non tribuerent Darii Medo duos imperij annos; cum scriptura apud Danielem capite nono, vnius tantum anni meminerit; nec regi Euilmerodach assignarent viginti tres annos, cum ex ipsa scriptura, plures vno anno non possint colligi: nec affirmarent maritum Esther, regem Assuerum, regnasse quatuordecim annis; cum liber Esther anni dumtaxat duodecimi memoriam habeat. Quid plura? Darii, sub quo ædificatio templi absoluta est, sex annis regnasse dicunt Hebræi; eumque faciunt vltimum regem Persarum: at vero Esdras & Nehemias, regem Persarum laudant Artaxerxem, eiusque trigessimum secundum regni annum memorant; quem post fabricam templi consummatam regnasse, ex historijs Esdræ, & Nehemiæ manifestum est. Sed quis non facillime animaduertat, chronologiam Hebræorum falsam & commentitiam esse, quorum philosophiam, & theologiam improbamus, contemnimus, atque irridemus; cur non iridem historiam & chronologiam negligamus? Præsertim cum ipsi sua tantum scripta legant; libros autem externorum scriptorum, vel attingere, nefas ducant, & religioni vertant: e quibus tamen solis, res gestæ, ac tempora regum gentilium, vere cognosci possunt. At, quam dissimilis istorum Iosephus fuit; vir eiusdem tamen gentis ac religionis. Is namque in omni latinorum & græcorum scriptorum genere peruolutatus, omnem Gentilium historiam & chronologiam excussit, & perdidicit; ideoque ab istorum Hebræorum ineptiis & nugis remotissimus fuit.

Altera est chronographia, vt dudum dixi, Ioannis Annij, nobilissimorum tamen auctorum, Berosi, Manethonis, Metasthenis & Philonis nominibus fucata & subornata. Quam ille, patrum nostrorum memoria, nescio vnde erutam, totque antea seculis ignotam mortalibus, commentarijs a se auctam, in publicum emisit. Eã vero, multi nostræ ætatis scriptores, præter historiam & chronographiam, in ceterarum disciplinarum studiis diligentes, docti, ac nobiles, vt Ioannes Driedo, Nauclerus, Valerius Anselmus, Ioannes Lucidus, Michael Medina, Sixtus Senensis, alique, perquam studiose sequuti sunt; eius omnibus sententijs, non minus, quam oraculis, fidem adhibentes. Atque illi quidem eo deducti sunt, partim allecti eius chronographiæ breuitate, perspicuitate, & omnium eius partium inter se consonantia: partim speciosis veterum auctorum titulis decepti. Verum, non omnes hoc errore capti-

Ff sunt

Notabile documentum D. Hieronymi.

An probanda sit chronologia Ioannis Annij, sub speciosis nominibus, Berosi, Manethonis, Metasthenis & Philonis edita.

funt: sed scripta illa falsa, & fictitia esse deprehenderunt, atque ostenderunt ante nos, Volaterranus, Ludouicus Viues, & quidam alij, limari iudicij scriptores. In quo, præcelluit omnibus Ioannes Vergara, homo Hispanus, & Toletanæ ecclesiæ canonicus, atque in omni subtilitate chronologiæ & historiæ solertissimus, atque doctissimus. Hic scripsit Hispanico sermone, libellum de octo quæstionibus; de quibus permulta in Latinum sermonem conuersa, Melchior Canus, in vndecimum librū de locis theologicis, qui est de historia, ad verbum transtulit, & ex illius viri fontibus, hortum illum suum multifariam, & abundanter irrigauit.

Sed cur nos, libros illos Annianos, tam multis viris doctis maxime probatos, nullo modo probandos esse censeamus: breuiter hoc loco dicendum est. Principio, Berofus Annianus, historiam Afsyriorum & Chaldaeorum pertexit, vsque ad decimum octauum regem Afsyriorum, qui æqualis fuit Danaï, cuius tempore regnum Troiæ habuit exordium: atque hic historiam Syriacam & Chaldaicam finiuit: hoc est, aliquot seculis ante bellum Troianum. At, verus Berofus, quem nempe citat Iosephus, & cuius in priore libro, contra Appionem, partem historiæ de rebus Chaldaicis commemorat, non tantum vltra Danaum, & decimum octauum regem Afsyriorum, sed etiam vltra bellum Troianum plus sexcentis annis; videlicet vsque ad Cyrum, in sua historia processit. Quin Metasthenes ipse Annianus confirmat, Berofum scripsisse historiam regum Afsyriorum, vsque ad Sardanapalum, vltimum illius monarchiæ regem: vt mirum sit, non vidisse Annium hanc repugnantiam, inter Metasthenem & Berofum; cum ambo tamen libri in eadē officina Anniana excusi & perfecti fuissent. Ad iice, quod Berofus Annianus, vnum modo librum scripsit, de historia Afsyriorum: veri autem Berofi, Iosephus in primo libro, contra Appionem, etiam tertium librum de rebus Chaldaicis nominat. De Manethone autem, hoc tantum dicam, Annianum Manethonem, multo secus de regibus Ægyptiorum scribere, quam scripsit verus Manethon, cuius bene longam orationem, in priore libro aduersus Appionem Iosephus commemorat. Et Manethon quidem Annianus, a Danao vsque ad cladem Troianam paulo plures triginta & trecentis annis enumerat: Iosephus autem ex vero Manethone, a Danao vsque ad excidium Troiæ, sexcentos ferme annos præterisse demonstrat. Venio ad Metasthenem: in cuius libri exordio, non est ferenda Ioannis Annij censura, plena arrogantiæ, temeritatis, inscitia. Ait, in monarchia Persarum, solos Metasthenem & Ctesiam Gnidium sequendos esse, quasi veraces eius monarchiæ scriptores. At Diodorus Siculus, qui sequutus est Ctesiam Gnidium in historia regum Persidis, omnino discrepat ab isto Metasthene: & cum Herodoto, Thucydide, Iustino, & alijs, quos damnat Annius, mirifice congruit. Deinde repudiat atque reicit Annius Herodotum, Iustinum, Iosephum, Clementem Alexandrinum, Tatianum, Iulium Africanum, Eusebium, Hieronymum, Orosium, & Bedā. At quos viros? scilicet, cum quorum, vel minimo, nulla re comparandus sit Annius. Sed ratio, quam reddit, cur prædictis auctoribus non sit credendum, ea clarissime prodit & arguit insigni eius in legendis veterū scriptis, vel ignorantia, vel incogitantiam. Affirmat su prædictos auctores, contra omnem publicam fidem scripsisse, Babylonem captam esse a Dario Medo, aliquot annis post mortem Cyri: cum constet fuisse expugnatam a Cyro, & Dario Medo, priusquam soluta fuit captiuitas Iudeorum. Verum, in quo Annius reprehendendos putauit veteres, in eo ipse puerilis ignorantia reprehensione dignissimus est. Quis enim, tantum non oscitanter & incogitanter legens Herodotum & Iustinum, non videt bis narrari ab ipsis captam Babylonem? prius quidem a Cyro, vt narrat Herodotus libro primo: posterus autem, cum ipsa defecisset ab imperio Persarum & rebellasset, à Dario, non Medo, sed Hytaspis, quarto Persarum rege? Sed excutiamus chronologiam istius Metasthenis. Primo, vnde auctor iste, nūquam ante ætatem Annij, vel fando auditus & notus, repente prodiit? Etenim Metasthenem scriptorem rerum Indicarum, Strabo, Plinius, Solinus, Alphæus, Iosephus, Eusebius, & Hieronymus sæpe citarunt: Metasthenem autem istum, qui de rebus persidis scripserit, nemo veterum agnouit. Præterea, Metasthenes

Annianus.

Contra Berofum Annianum.

Contra Manethonem Annij.

Contra Metasthenem Ioannis Annij.

Annianus, mirifice laudat Berofum in historia regum Chaldaeorum & Afsyriorum: quomodo igitur ipse contraria Berofus de illis regibus scribit? Tradit enim Nabuchodonosor regnasse quadraginta quinque annos: Euilmerodach triginta; Niglissar seu Regassar, tribus; Labofardach, sex; Baltasar, quinque. At qui verus Berofus apud Iosephum in priore libro aduersus Appionem, longe secus, annos istorum regum digessit: tribuens Nabuchodonosor quadraginta tres annos; Euilmerodach, duos; Niglissar quatuor; Labofardach, nouem menses; Baltasari, seu vt ipse nominat, Nabonido, septem & decem annos. Ceterum, ex eo clarissime apparet istum Metasthenem esse totum commentitium, & cui nullatenus credendum sit, quod in monarchia Persarum, ab omnibus græcis & latinis, melioris notæ scriptoribus, maxime discrepat in regū Persidis numero, annis, nominibus, rebus gestis, denique in ipsius monarchiæ diuturnitate. Nam cum ex omnibus historijs, græcis & latinis, velut confirmat Hieronymus super septimo & vndecimo capite Danielis, exploratissimum, & notissimum sit, a Cyro vsque ad Alexandrum Magnum, quatuordecim fuisse reges Persarum; eamque monarchiam ad triginta & ducentos annos stetit: iste Metasthenes Annianus, octo duntaxat reges numerat; nec plus vno & nonaginta centumque annis imperium Persarum durasse affirmat. Sed quo euidentiùs mendacia & figmenta istius Metasthenis appareant, ponam hic velut ante oculos lectoris, numerum & nomina regum Persidis, quemadmodum a Metasthene traduntur. Facit ille auctores & fundatores eius monarchiæ, Cyrum & Darium Medum, fratres; qui constituta monarchia simul regnarunt duobus annis. Deinde, Cyrus, mortuo Dario, solus regnavit viginti duobus. Post Cyrum, Priscus Artaxerxes, filius Darij Medi, viginti annis. Huic successit eius filius Darius Longimanus, qui tenuit imperium triginta septem annis. Quarto loco post Cyrum regnavit Darius Nothus, annos decem & nouem: quinto loco regnavit Artaxerxes Darius Mnemon, annis quinquaginta quinque: sexto loco Artaxerxes Ochus, viginti sex: septimus rex fuit Arses quatuor annos potitus imperio: octauus, & postremus rex fuit, Darius, qui sex annis regnavit, & victus est ab Alexandro. In hoc catalogo regum Persidis, præter errores supra dictos, duo sunt alij, minime tolerandi; nam in eo prætermittuntur tres reges Persarum, Cambyfes, Darius Hytaspis, & Xerxes terror Græciæ, propter magnitudinem & diuturnitatem imperij; propter celebritatem rerum gestarum, denique, propter multitudinem & claritatem scriptorum qui de illis prodiderunt, omnibus notissimi, testatissimi, & celebratissimi. Negare enim hos fuisse reges Persidis, simile est, vt si quis negaret, Iulium Cæsarem, Octavianum Augustum, & Tyberium fuisse imperatores Romanorum: præsertim vero cum de illis regibus scripserint vicinijs eorum temporibus. Siquidem Herodotus scripsit non solum de Cambyse & Dario Hytaspis, sed etiam de Xerxe, cuius tempore, vt libro tertio refert Diodorus, claruit ipse. Præterea Thucydides quoque qui super fuit Herodoto. Alter error est, successorem Cyri facere Priscum Artaxerxem Assuerum filium Darij Medi; cum nec ullus rex Persarum eius nominis memoretur ab vltimo veterum; & Dariū Medum, qui Ciaxares nominatur a Xenophonte, constet apud omnes, caruisse filio: & ab omnibus historicis proditum sit, Cyro in regnum proxime non alium, nisi Cambysem ipsius filium successisse. Restat Philo Annianus: cuius Breuiarium temporum esse commentitium, nec veri Philonis opus, satis argumenti est, neque Eusebium in libro secundo historiæ ecclesiasticæ, nec diuum Hieronymum in catalogo scriptorum Ecclesiasticorum, cum Philonis operum copiosissimum indicem describunt, verbum vllum de eo Breuiario facere. Iosephus item in libris Iudaicarum antiquitatum, atque in ijs, quos scripsit aduersus Appionem, Eusebius quoque in chronicis, in libris de præparatione euangelica, & in libro octauo de demonstratione euangelica, nec non & Hieronymus in commentarijs suis in Daniele, cum sæpissime ipsis oblata fuerit occasio nominandi eius libri, nunquam tamen de eo mentionem fecerunt. Nimirum incredibile est, prædictos auctores, veterum librorum, maxime vero Philonis, studiosissimos, & curiosissimos indagatores, aut ignorasse hunc librum; aut cognitum, nullo scriptorū suorū loco fuisse

Contra Breuiarium temporū, quod Annius falso attribuit Philoni.

se nominaturos. Et vero, tale est illud breuiariū tēporū, vt existimari non debeat, scriptū esse ab homine aliquo vel leuissime docto, & tātū litteris tincto; nedū a Philone, quē in eloquētia & doctrina, tāti fecit antiquitas, vt eum cōparare cū Platone, & quodammodo adæquare non dubitauerit. Sunt in eo breuiario multi errores; & de regibus Perfarum, plane iidem quos supra in Metasthene confutauimus. Sed vnus error præter ceteros, eo maxime insignis est, quod manifestissime contrarius est diuinæ scripturæ. Traditur in eo breuiario, posteritatem Salomonis penitus defecisse in rege Ochozia: Ioas autem regem Iuda, qui ei proxime in regnum successit, non fuisse filium Ochoziæ, neq. ex familia Salomonis, sed ex posteritate Nathan: reclamante scriptura, quæ in quarto libro regum cap. 11. & in libro secundo paralipomenon cap. 22. affirmat, Ioas fuisse filium Ochoziæ. Et esse intelligendum de filio naturali, probatur ex tertio capite primi libri paralipomenon, vbi scriptum est, Ioas esse ortum & generatum ex Ochozia. Patet hoc ipsum ex genealogia Saluatoris nostri, quam per lineam Salomonis contexit Matthæus: nam in ea sic est, § *Iosaphat genuit Ioram, Ioram autem genuit Oziam*. Intermissit hic Matthæus tres reges intermedios, Ochoziam, Ioas, & Amasiam. Quod si Ioram genuit Oziam, necessario concluditur, Ioas fuisse naturalem filium Ochoziæ, & ex posteritate Salomonis: non enim vere diceretur Ioram genuisse Oziam, nisi Ioram genuisset Ochoziam, & Ochozias genuisset Ioas qui fuit naturalis auus Ozia. Verum, commemorare omnia quæ aduersus Ioannem Annum afferri possunt, nimis longum esset, & minime necessarium. Valeat igitur, & in perpetuum valeat hæc Anniana chronologia: & quæ toties a viris doctis profligata & iugulata est, iaceat in posterum, sempiterna hominū obliuione sepulta: nec sit posthac, qui eam exhumare, & ad fidem aliquam atque auctoritatem, quasi ad vitam reuocare audeat. Sat sit adhuc eam, cum non erat bene nota, imposuisse multis: nunc detestis atque in apertum prolatis fucatis eius mendacijs & fallacijs, si quem circumue-nerit ac deceperit, nimis profecto stupidum, & vecordem eum fore necesse est.

Tertia chronographia multis bonisque scriptoribus probata, & sane probabilis, ea est, quæ describit continuam seriem atque ordinem omnium regum cuiusque monarchiæ & regni; singulorumque regum annos, quibus illi tenuere imperium, recenset. Hanc ego rationem describendi tempora non rejicio, non contemno, non improbo; quin ea vtor non raro, cum mihi ex vsu futura est. Eam tamen censeo non omnino certam esse & tutam, & cui fidenter adhærendum sit: multas enim ob causas, ad errores procliuus & lubrica est. Primum enim, vbi est multitudo & varietas, ibi sæpe confusio & error contingit. Cum igitur in quauis monarchia multi fuerint reges, & multis quisque eorum annis regnauerit; perdifficile est, omnes annos omnium regum ita colligere, vt nihil desit, nihil redundet. Hoc autem eo difficilior est in hac nostra disputatione, quod tempus septuaginta hebdomadum, tres maximas monarchias, Persicam, Græcam, & Romanam, & triginta circiter regum annos completitur. Deinde notatio temporum, quæ fit per annos regum, non raro occasionem errandi præbet. Nonnunquam enim scriptores, in enumerando reges, non omnes percensent; sed præteritis obscurioribus, nobiliores tantum atque illustriores commemorant. Interdum, reges dumtaxat legitimos describunt, qui legitima vel successione, vel electione imperium tenuerunt; alijs, qui tyrannice in regnum inuaserunt, prætermittunt. Vsu quoque venit, vt regum tantummodo tempora describantur, tacitis interregnis quæ inter prioris regis mortem, & posterioris creationem, intercesserunt. Ad extremum, primus & extremus cuiusque regis in imperio annus, si quidem ille completus non fuerit, a quibusdam memoratur, ab alijs reticetur. Harum autem rerum omnium varietas & differentia, mirandum in modum, chronologiam variat atque perturbat. Patet igitur, qui huiusmodi chronographiam sequuntur, eos non omnino rectam certamque viam insisteret. Atque hæc fuit causa, cur Tertullianus, & Clemens Alexandrinus, atque alii minutiores istis & obscuriores auctores, in tractatione septuaginta hebdomadum, longe a vero aberrauerint.

Quarta & vltima chronologia, omnium laudatissima, certissima, atq. optimis auctoribus

An exacte veritatis cōfenda sit ea chronologia, quæ per tempora regum & principum describitur.

A bus vtitissima, ea est, quæ olympiadū obseruatione, notationeque constat. Nomen autem olympias, accepit a ludis olympicis, qui Ioui olympio, maxima totius Græciæ celeberrime, quinto quoque anno in Elide agebatur: spacium igitur quatuor annorum inter vnus ludos olympicos, & alteros proxime sequentes interiectum, olympias a chronologis appellata est. Vfus olympiadum induci cœpit in computationem temporum, viginti quatuor annis ante Romam conditam, & octauo anno regni Achaz regis Iuda. Ratio autem olympiadum, propterea in chronologiam ascita est, quia cum spatium illorum quatuor annorum breue esset, atque inuariabile; & propter celebritatem ludorum olympicorum, cunctis fere gentibus notissimum, ideoque nullius prope modum erroris capax; visum est fore notatu obseruatuque facillimum, & ad temporum descriptionem appositissimum. Quam ob rem diligentissimi quique scriptores tam Græci quam Latini, limatissimam describere studentes rationem temporum, hæc maxime chronologia vsi sunt. Marcus quidem Varro, vt est apud Cenforinum in libro de Natali die Romanorum, tria totius æui distinxit tempora: vnum ante diluuium, quod quantum fuerit, neminem mortalium scire existimat: alterum, post diluuium vsque ad primam olympiadē; quod ipse *μυθικόν*, hoc est, fabulosum appellauit. Cum enim scriptores, in digerendis & declarandis illis temporibus, nullam sequerentur certam rationem chronologiæ, innumerabiles fabulas miscendo, incertam atque improbabilem reddiderunt eorum temporum historiam. Tertium tempus Varro deducit a prima olympiade, ad suam vsque ætatem, quod vocat *ιστορικόν*, quasi certum & verum. Nam quia res eius temporis, propter vsum olympiadum, veris testatissimeque litterarum monumentis consignabantur; propterea veram esse eius temporis historiam, existimare conuenit. Iulius Africanus libro tertio Annalium, vt est apud Eusebium in chronicis, & in libro decimo de præparatione euangelica capite vltimo, ita scripsit. Vsq. ad olympiades, nihil exploratum in historia Græcorum inuenitur; sed omnia sunt confusis scripta tēporibus: post olympiades autem, quoniam quadriennio diligentissime omnia notabantur; nulla penitus confusio temporum apparet. § D. Augustinus libro secundo de Doctrina Christiana cap. 28. obseruationem olympiadum, ad multas quæstiones sacras & ecclesiasticas explicandas, conferre plurimum censet. Nos igitur in hac disceptatione, quæ est de septuaginta hebdomadis, huiusmodi chronologia quæ fit per olympiades, aut sola, aut quam maxime vtemur. Verum de prima quæstione satis dictum sit.

D Quæstio secunda: quo tempore regnare cœperit Cyrus, monarchiæ Perfarum auctor & conditor.

HOC explore nolle, plus quam lector fortasse existimare posset, ad multos & difficiles huius disputationis nodos exoluendos valet. Ad hanc autem quæstionem respondendum est, imperium & monarchiam Cyri, habuisse initium in primo anno quinquagesimæ quintæ olympiadis. Hoc enim tradit Eusebius, tum in chronicis, tum in libro decimo de Præparatione euangelica capite vltimo: atque inibi probat hoc, testimonio Diodori Siculi, Thalicastoris, Polybij, Phlegontis; qui in historia, maxime vero in ratione temporum explicanda, concessu omnium primas tenuerunt. Idem quoque videtur sensisse Clemens Alexandrinus: quippe in primo libro Stromatum, ponens excidium templi Hierosolymitani in extrema olympiade quadagesima septima, & trigesimo post anno faciens initium regni Cyri, haud dubie significauit, Cyrum in quinquagesima quinta olympiade iniisse regnum. Cyrillus item libro primo contra Iulianum scribens, Aggæum & Zachariam prophetasse olympiade quinquagesima sexta regnante iam Cyro, ab hac sententia non discessit. Præterea Iulius Africanus libro quinto Annalium, vt refert Hieronymus super nono capite Danielis, a primo anno Cyri vsque ad vigesimum annum Artaxerxis Longimani

Ff 3 quo

Vnde origo & nomen olympiadū; & cur diligentiores chronologi, ea maxime computatione vti voluerint.

Varro.

Iulius Africanus.

D. Augustinus.

Quando cœperit regnare Cyrus.

quo anno missus est Nehemias ad reficiendos muros Hierosolymitanos, numerat annos centū & quindecim: & ait vigesimū annū illius Artaxerxis, fuisse quartū annum octogesima tertia olympiadis. Ex quo licet concludere, primū annum imperij Cyri, fuisse itē primū olympiadis quinquagesimā quintā: siquidem a primo anno quinquagesimā quintā olympiadis, vsq. ad vltimū octogesima tertia, sunt illi quindecim & cētū anni quos recenset Africanus. Ad hæc, Diodorus Siculus in exordio libri vndecimi, transitū Xerxis cū exercitu in Græciā, signavit in anno primo olympiadis septuagesimā quintā: Iustinus autem libro secundo tradit, Xerxē primum transmisisse in Græciam, anno imperij sui quinto. Fuit igitur quintus annus regni Xerxis, primus olympiadis septuagesimā quintā. Sed a primo anno Cyri vsque ad quintum Xerxis, constat ex optima chronologia regum Persidis, fluxisse annos octoginta: hoc est, triginta Cyri, octo Cambysis & Magorum, Darij Hytaspis triginta sex, & Xerxis quinque. Ex octoginta autem annis, consociuntur viginti olympiades. Cōcluditur igitur, si quintus annus Xerxis, fuit primus olympiadis septuagesimā quintā; annū primum Cyri fuisse etiā primū quinquagesimā quintā olympiadis. Postremo, Alexandrū Magnū rebus humanis excessisse, initio ceterisima decima quarta olympiadis, tradit Diodorus libro decimo septimo, Clemens libro primo stromatū; & Iosephus priore libro aduersus Apionē affirmat, omnes rerū Alexandri scriptores hoc ipsum cōfiteri. Nam quod dixit Eusebius libro octauo de demonstratione Euangelica, Alexandrū obiisse diē suum in olympiade centesima decimatertia; id sane de olympiade iam cōpleta & exacta intelligendum est, nam in chronicis ipse mortem Alexandri notat in centesima decima quarta olympiade. Obijt autem Alexander sexto vel septimo anno postquam euerterat imperium Persarum; de hoc enim inter omnes constare video. Desijt igitur monarchia Persarum circa finem olympiadis centesima duodecima: steterat vero, ex quo fundata a Cyro fuerat, per annos circiter ducentos triginta, vt doctiores chronologi sentiunt; & id nos infra in libro decimotertio probabimus, cum de rebus Persarum copiose differemus. Quo fit, vt a Cyro vsque ad mortem Alexandri, numerentur ducenti triginta sex anni, tot nempe numerat Eusebius in libro octauo de demonstratione Euangelica; qui efficiunt quinquaginta nouem olympiades. Ergo, si Alexander obiit initio centesima decima quarta olympiadis, necesse est imperium Cyri incunte quinquagesima quinta olympiade, principium habuisse.

Hoc autem, quod de principio monarchiæ Cyri, tantopere probare & constituere volumus; quanti sit momenti, facile lector intelliget, si animaduertat, quanta ex hoc vno fiat pulcherrimarum rerum consequentia. Est enim hoc quasi vinculum quoddam firmissimum, quo externa & profana chronographia, cum historia & chronologia quæ continetur in sacris libris, optime cōnecti & colligari potest. Quatuor enim sunt apud externos auctores nobilissima & celeberrima tempora; vnde illi, quasi a capite & fonte rationem omnem putandi annos, & describendorum temporum, arcesse re ac deducere solent. Hæc vero quatuor tempora, posito monarchiæ Cyri principio in primo anno quinquagesimā quintā olympiadis, facile est applicare & accommodare ad sacra chronologia. Sunt autē hæc prædicta tempora; primū quidē, est initium olympiadū; secundū, tēpus quo Roma cōdita est; tertium tēpus excidij Troiani; quartū, tēpus diluuij Ogygis. Principio, si Cyrus regnare coepit incipiente olympiade quinquagesima quinta; ergo regnū eius inceptū est, ducentis sexdecim annis post initium olympiadum. Ex hoc efficitur, principium olympiadū in octauo anno regis Achaz esse locandū. Ab hoc enim anno, vsq. ad primū Cyri, ducētos sexdecim annos, ex sacris litteris ita colligimus. Ex libro quarto regū patet, ab octauo anno Achaz vsque ad vltimum regis Sedechiæ, fluxisse annos centum quadraginta sex: a fine autem regni Sedechiæ, vsque ad primum annum Cyri, fluxerunt septuaginta anni captiuitatis Babilonica; quam incepisse vltimo anno Sedechiæ, & desijisse primo anno Cyri, supra ostendimus in decimo libro quaestione quarta & quinta. Deinde, si in octauo anno Achaz ponitur exordium olympiadum; consequens est, vt Roma fuerit condita decimo sexto anno regis Ezechia; id est, viginti quinque annis ab octauo anno Achaz. Si

Quatuor maxime notabilia tempora, vnde chronologia fere annos computare solent.

Initium olympiadum fuisse in octauo anno regni Achaz regis Iuda. Romam esse conditā decimo sexto anno regni Ezechia regis Iuda.

quidem, Romam esse conditam initio septimæ olympiadis, confirmant Dionysius Halicarnassensis libro primo, & Solinus capite secundo, non solum testimonio Cornelij Nepotis, Lucetarij, Apollodori, Eratosthenis & Polybij; sed etiam manifestis argumentis. Hoc autem constituto, nullius negotij est, chronologiam quæ fit per annos vrbis Romæ, componere & concordare cum sacra chronologia; & quæ diuersis temporibus præclare facta sunt apud Romanos, ea referre ad tempora quæ notantur in sacris litteris.

Præterea, posito exordio vrbis Romæ in primo anno septimæ olympiadis, & in decimo sexto anno regis Ezechia; non est operosum inuenire, quo tempore, secundum chronologiam diuinæ scripturæ, contigerit excidium Troianum: euenit namque in principio Heli pontificis & Iudicis Hebræorum. Id quod partim ex sacra, partim ex profana chronologia hunc in modum ostenditur. Inter excidium Troiæ, & primordia vrbis Romæ, fluxisse annos triginta duos & quadringentos, non modo affirmat Solinus capite secundo, sed etiam diligentissimus in notandis & distinguendis temporibus Dionysius Halicarnassensis in primo libro rerum Romanarum: a quo numero proxime absunt Eusebius, Cyrillus, & Beda, definiētes id temporis, annis quadringentis triginta: nec non & Messala in libello de progenie Augusti, & Cassiodorus in suo chronico, spatium eius temporis quadringentis triginta tribus annis circumscribentes. A primo autem anno Heli, vsque ad decimum sextum regis Ezechia, computantur anni, secundum diuinam scripturam, quadringenti triginta duo; hoc est a primo anno Heli vsque ad Salomonem centum viginti; a Salomone vsque ad decimum sextum annum Ezechia, trecenti duodecim. Quæ computatio procedit, si quadraginta annos, quos Sauli tribuit D. Paulus, apud Lucam in actis Apostolorum cap. 13. diuisiamur in iudicatum Samuelis, & regnū Saulis: sic enim eos annos distribui oportere, multi existimarunt.

Restat quartum tempus quo accidit Ogygis diluuium, maxime celebratum a Marco Varrone apud D. Augustinum libro decimo octauo de ciuitate Dei capite octauo, a D. Iustino martyre in sermone exhortatorio ad Gentes, a Clemente Alexandrino in libro primo stromatum, a Iulio Africano, multisque antiquorum scriptorum apud Eusebium libro decimo de præparatione Euangelica capite tertio, & ab Orosio in libro primo. Contigit autem diluuium Ogygis mille viginti annis ante primam olympiadem: ita enim tradit Iulius Africanus apud Eusebium loco proxime dicto, & confirmat testimonio Hellanici, Philochori, atque omnium qui Atheniensium antiquales scripserunt; Castoris item & Thali, qui diligenter Syriacam tractarunt historiā; denique, Diodori Siculi, qui orbis historiā in bibliothecas contulit. Orosius porro in libro primo, capite septimo & octauo, ponens diluuium Ogygis mille & quadraginta annis ante vrbem conditam, ab hac sententia discessisse non est existimādus. Si autem, vt supra docuimus, initium olympiadum incidit in octauum annū regis Achaz; hinc apparet, diluuium Ogygis euenisse tempore Iacob patriarchæ, cum is octogimum octauum ætatis annum ageret; & centum septuaginta septem annis ante ortū Moysi. Hoc enim tempus continet prædictos mille & viginti annos inter diluuium Ogygis & primam olympiadem exactos; quos ad hunc modum ex sacra scriptura colligimus. Ab ortu Isaac vsque ad egressum Hebræorum ex Ægypto, fuere anni quadringenti quinque; ergo ab octogesimo octauo anno Iacob vsque ad egressum ex Ægypto, fuere anni ducenti quinquaginta septem. Deinde, ab egressu Hebræorū ex Ægypto, vsque ad initium ædificationis templi Salomonis, anni quadringenti octoginta numerantur in tertio libro regum capite sexto: hinc vero vsque ad octauum annū regis Achaz, tertius & quartus liber regum, describendo annos singulorum regū Iuda, a quarto anno regis Salomonis vsque ad octauum annum regis Achaz, ducentos octoginta tres annos fluxisse declarant. Ex prædictis autem tribus numeris. 257. & 480. atque 283. fit summa illa annorum mille & viginti ab antiquis descripta inter diluuium Ogygis, & primam olympiadem. Ex his liquido apparet, quam sit verum quod supra diximus, exordium imperij Cyri bene constitutum & firmatum; magnū afferre

Excidium Troianū in principatū Heli pontificis Hebræorum incidisse.

Quo tempore fuerit diluuium Ogygis.

afferre præsidium ad multas & nobiles in chronologia quæstiones explicandas, & ad profanam chronologiam cum sacra conciliandam atque concordandam.

Tertia quæstio, sub quo rege Persarum, & quoto imperii eius anno, ædificatio templi Hierosolymitani diu intermissa, & repetita, & perfecta fuerit.

RESPONDEO, eum regem fuisse Darium Hystaspis, quartum Persarum regem, cuius secundo regni anno, rursus templi ædificium renouatum est. & sexto eiusdem regis anno, vel, ut tradit Iosephus, nono anno, plane absolutum. Hoc enim indicare videtur Esdras capite quinto & sexto: id nempe omnes auctores tradunt: ex Hebræis, Iosephus libro vndecimo antiquitatum; ex Christianis omnes tam Græci quam Latini; tam veteres quam recentiores, præter vnum, aut alterum, ut infra dicam. Cœpit autem hic Darius regnare, quarto anno sexagesimæ quartæ olympiadis. Hoc sensit D. Hieronymus, qui super nono capite Danielis scribit, sextum annum Darij, quo est perfectum templum, concurrisse cum primo anno sexagesimæ sextæ olympiadis. Idem tradit Eusebius in chronicis; atque in libro decimo de præparatione Euangelica, fere in exordio capituli ultimi affirmat, secundum annum regis Darij, fuisse primum annum sexagesimæ quintæ olympiadis. Quin hoc necessario concluditur ex ijs, quæ supra in quæstione secunda de Cyri principatus exordio dicta sunt. Etenim, Cyrus regnare cœpit initio quinquagesimæ quintæ olympiadis; & regnavit triginta annis, ut priore libro de diuinatione Cicero probat testimonio Dionysij qui scripsit de rebus Persicis; idemque tradit Iustinus libro primo, Clemens primo libro Stromatum, Eusebius in chronicis, Hieronymus super septimo capite Danielis, Orosius libro secundo capite septimo, Beda in libro de sex ætatibus; denique Herodotus tribuens Cyro viginti nouem annos, non est ab hac sententia remouendus. Post Cyrum, regnarunt Cambyses & Magi, octo annos, secundum Eusebium, Bedam & Herodotum: hos proxime sequutus est Darius Hystaspis. Quare ab initio regni Cyri vsque ad initium regni Darij, interfuere anni triginta octo. Si igitur Cyrus cœpit regnare initio quinquagesimæ quintæ olympiadis; necesse est Darium, qui octo & triginta annos post regnavit, initium regnandi fecisse in quarto anno sexagesimæ, quartæ olympiadis.

Ceterum, quia quod docuimus, non liquido constat ex scriptura; Esdras namque narrans templum fuisse absolutum sub Dario præcise, non declarans sub quo Dario vrum sub Dario Hystaspis qui fuit quartus rex Persarum, an sub Dario Notho, qui fuit decimus rex, rem in ambiguo & incerto reliquit: & quia olim Seuerus Sulpitius in libro secundo sacre historię, & nuperrime Iosephus Scaliger in volumine sexto de emendatione temporum, contendunt, Darium, sub quo est absolutum templum, fuisse Nothum, Artaxerxis Longimani filium; ideo quid in hoc, aut verum, aut probabile sit, diligenter pro instituta breuitate, cognoscendum ac diiudicandum est. Aiunt Sulpitius & Scaliger, templum ædificatum esse sub Dario Notho; ego contra cenleo sub rege Dario Hystaspis ex ædificationem templi esse repetitã atque consummatã. Nec temere ita sentio, sed his adductis rationibus. Primo quidem, a me stant omnes ferme scriptores. In hoc autem genere doctrinæ, concors omnium sententia, instar firmissimæ rationis apud intelligentes rerum æstimatores esse debet. Deinde, Zorobabel & Iesus pontifex, ædificationi templi sub rege Dario præfuerunt, iidem quoque in primo anno Cyri, quo solutam esse Iudæorum captiuitatem docuimus libro decimo quæstione secunda, principes fuerunt populi in Iudæam reuertentis, nec tunc minores eos fuisse vigesimo anno par est credere. A primo autem anno Cyri, vsque ad sextum Darij Nothi, numerantur anni centum quadraginta. Fuissent igitur Zorobabel & Iesus cum vrgebant opus tēpli, minimum, nati centum sexaginta annos: sed ad eam ætatem, nemo illorum temporum, atque etiam multo superiorum, perueniebat:

Darius sub quo templum ex ædificatum est, fuerit ne Darius Hystaspis, an Darius Nothus.

Abat: siquidem plus quingentis annis ante, vitam hominis, videlicet in qua esset aliquod corporis robur & vigor animi ad agendum, octoginta annis David definierat. Præterea Scaliger existimat, Xerxem, terrorem Græciæ, fuisse Assuerum, illum, maritum Esther, & a quo Esdras capite quarto narrat, Iudæos ab ædificando templo fuisse prohibitos. Atqui non est verisimile, reginam Esther & Mardocheum, qui apud eum regem beneuolentia, gratia, & auctoritate plurimum valebant, & a quo rege multo maiora impetrauerant, fuisse passuros, ut templum Hierosolymitanum, impedita eius ædificatione, iaceret: ac non potius quoquo modo effecturos, ut sublato regis interdictione, opus templi procederet, & quam primum absolueretur. Postremo, valde me mouet, quod Iudæi Saluatori nostro dixerunt, ut est apud Ioannem capite secundo, *quadragesima & sex annis ædificatum est templum hoc, & tu in tribus diebus excitabis illud?* & sane dixerunt hoc Iudæi, tanquam rem apud ipsos testatam & peruulgatam, quamque ipsi, partim ex historijs, partim ex traditione maiorum compertissimam haberent. Ille autem numerus quadragesima sex annorum, ad opinionem Sulpitij & Scaligeri nullo modo quadrat: a secundo quippe Cyri regis anno, quo templum iactis fundamentis ædificari cœptum est, vsque ad sextum Darij Nothi annum, transferant, ut paulo ante diximus, anni quadragesima & centum. At vero, cum nostra sententia belle cõgruit numerus ille quadragesima sex annorum. Nam ex quo cœpit ædificari templum, vsque ad nonum annum Darij, quo plane absolutum est, præterierunt anni quadragesima sex.

Sed hoc loco nonnullæ dubitationes existunt. Prima dubitatio: Esdras narrat capite sexto, templum esse absolutum sexto anno Darij: ex quo, si recurras vsque ad secundum annum Cyri, non plures reperies annos, quam tres & quadragesima: non igitur fuerunt quadragesima sex. Respondeo, sexto anno Darij fuisse absolutum quod proprie vocabatur templum; hoc est, interior pars, in qua erat tabernaculum & sancta sanctorum: in quod templum, præter sacerdotes, nulli fas erat ingredi; & de hoc loquitur Esdras: at exterior pars, continens atrium exterius, gazophilacium & porticus, quæ nomine templi etiam nonnunquam appellantur, ut cum Ioannis octauo, dicitur, Dominum docuisse in templo, & illuc, mulierem deprehensam in adulterio, ad eum esse ductam; hæc inquam pars templi, non ante nonum annum Darij perfecta est, ut scribit Iosephus libro vndecimo antiquitatum. Secunda dubitatio: apud Aggæum prophetam cap. 2. non obscure significatur, fundamenta templi iacta esse secundo anno Darij, cum tamē paulo ante a nobis sit positum, anno secundo Cyri templum esse fundatum. Pro hoc quidem facere videtur D. Hieronymus super septimo capite Danielis, & quadragesimo quarto capite Isaiæ, scribens, secundo anno regis Darij cœptum fuisse ædificari templum: quin hoc ipsum affirmat Esdras capite quinto. Ad primum respondeo, sicut respondet Beda, fundamenta tēpli interioris, locata esse, ut narrat Esdras, anno secundo Cyri: at fundamenta templi exterioris, in quo, ut diximus, erat atrium, gazophilacium, & porticus, posita sunt secundo anno Darij, ut significat Aggæus. Quod autem additur ex Hieronymo & Esdra, templum ædificari cœpisse secundo anno Darij, manifestum est ex verbis quæ apud vtrumque auctorem antecedunt, eos non loqui de inchoatione ædificij simpliciter & absolute, sed tantum eius quod suppositis fundamentis superstructum & superimpositum fuit, quod proprie nominatur templum; & hoc cœpisse ædificari anno secundo Darij, non potest negari. Tertia dubitatio: Iosephus ait priori libro aduersus Appionem, templum Hierosolymitanum anno secundo Darij esse perfectum: in quo difficile est intelligere, quemadmodum Iosephus & secum, & cum diuina scriptura non pugnet. Respondeo, dictum illud Iosephi esse interpretatione adiuuandum & subleuandum. Neque enim aliud, nisi ego fallor, significare voluit Iosephus, nisi opus templi ante intermissum, secundo anno Darij esse repetitum, & sine vlla intermissione cõtinuatũ, quoad perficeretur. Itaque, continuatio operis vsque ad perfectionem, appellatur perfectio: & quia cœpit secundo anno Darij, eidem anno attribuitur tanquã termino a quo. Ex supradictis licet intelligere, lapsos esse Theophilactum & Iansenium, super secundo capite Ioannis: hunc, quia putat templum fuisse omnino absolutum sexto anno Darij,

Tres dubitationes.

Lapsus Theophilacti & Iansenij.

Darij & inceptum primo anno Cyri, & hoc tempus esse quadraginta sex annorum, cum vix sit quadraginta quatuor: illum vero, quoniam scripsit, ædificationem templi durasse vsque ad Artaxerxem, propter infestationem vicinorum hostium, retardantium Iudæos a perfectione operis; tantam enim fuisse illorum vexationem, vt cogere tur Iudæi vna manu opus facere, & altera tenere arma. In quo errauit Theophylactus tam re ipsa, quam temporibus: nam confundit ædificationem templi cum ædificatione vrbs Hierusalem, principe Nehemia, facta, & tēpora Darij Hystaspis miscet cum temporibus Artaxerxis Longimani: præsertim cum a secundo anno Cyri, quo factum est initium ædificationis templi, vsque ad vigesimum annum Artaxerxis Longimani, plus centum annis effluxerint. Maneat igitur, templum fuisse absolutum sub Dario Hystaspis; repetita quidem ædificatione secundo eius anno; perfecta vero, secundum interius templum, sexto anno; at secundum exteriores partes templi, anno nono. Incidit autem secundus annus Darij, vt ex supradictis patet, in primum annum sexagesimæ quintæ olympiadis: sextus autem annus, in primum sexagesimæ sextæ olympiadis: nonus vero, in vltimum eiusdem olympiadis annum.

Quis fuerit rex ille Artaxerxes, sub quo refecti sunt, princeps Nehemia, muri Hierusalem.

Quarta quæstio, quis fuerit Artaxerxes ille, cuius vigesimo anno missus est Nehemias ad reficiendos muros Hierusalem, ex quo tempore, supra libro decimo, quæstione decima sexta, docuimus initium septuaginta hebdomadam esse sumendum.

1. opinio Iosephi.

RES sunt opiniones. Prima est Iosephi in libro vndecimo antiquitatum, existimantis, regem, a quo missus est Nehemias, fuisse Xerxem, bello quod Græciæ intulit, sua que clade nobilitatum. Sed falsus est Iosephus: nemo enim veterum, vltra duos & viginti annos Xerxem regnasse, tradidit: at trigesima secundum annum regni Artaxerxis, ipse Nehemias in libro suo, capite quinto nominauit. Quin Iosephus in historia Nehemias, quædam scribit facris litteris plane contraria. Ait, Nehemiam venisse in Iudæam, vigesimo quinto anno illius regis: cum expresse notet scriptura eius aduentum, in vigesimo anno Artaxerxis: ait præterea, ædificationem mœnium, spatio duorum annorum & trium mensium esse perfectam: cum ipsemet Nehemias scribat, muros refectos esse quinquaginta duobus diebus. Quod si Iosephus intelligat totum tempus, quo Nehemias in Iudæa mansit intentus reficiendæ, reformandæ, atque instruendæ ciuitati; id sane fuisse duodecim annorum, videlicet ab anno vigesimo Artaxerxis, quo Nehemias in Iudæam venit vsque ad annum trigessimum secundum, quo ad regem reuersus est, ex historia ipsius manifestum est.

2. opinio Seueri Sulpitij.

Secunda opinio fuit Seueri Sulpitij in libro secundo de sacra historia. Hic censet, Artaxerxem, a quo missus est Nehemias, fuisse eum, qui cognominatus est Mnemon, vndecimum Persarum regem, qui que vxorem duxit Esther, & Mardocheum ad summam dignitatem & gloriam euexit. Hanc ego sententiam, quatuor argumentis refelli posse arbitror. Ac primo quidem, non est verisimile, cum tempore Nehemias pontificatum tenuerit apud Iudæos Eliasib nepos Iosue, seu Iesu pontificis, qui cum populo Hebræo soluta captiuitate, Babylone reuersus est in Iudæam, non est inquam verisimile, inter Iosue & Eliasib, vnum tantummodo pontificem Ioacim, in spacio centum octoginta annorum intercessisse: cum inter Eliasib, & Ieddo seu Iaddum, qui tempore Alexandri magni pontificatum gessit, interfuerint, duo pontifices, Iojada & Ionathan, intra quinquaginta annos: consulat lector duodecimum caput Nehemias. Deinde, incredibile est, finitimos illos populos, hostesque Iudæorum, qui erant sub imperio regis Persarum, ausuros fuisse impedire ædificationem vrbs, & tantopere vexare Iudæos, cum scirent reginam esse Iudæam; & qui princeps erat omnium apud regem, Mardocheum esse

esse Iudæam; regemque omnia, de istorum sententia & voluntate agere. Præsertim vero, cum recens tunc esset cædes innumerabilium hominum, qui, quod mala Iudæis machinati essent, procurante Esther, iubenteque rege, ad vnum omnes occisi fuerat. Extabat quoque apud ipsos epistola regis, ad omnes imperij sui prouincias missa, sicut narratur in capite decimo sexto libri Esther, in qua rex summum studium & beneuolentiam suam erga Iudæos manifestissime declarabat. Præterea, si rex ille fuisset Mnemon, maritus Esther: sane non per se Nehemias petisset a rege facultatem eundi in Iudæam, ad reparandam vrbs: sed per Mardocheum & Esther, gratiosissimos apud regem; per quos vtique sciebat, nihil a rege peti posse, quod non facile impetraretur. Postremo, vt ait Sulpitij argumento aduersus ipsum. Probat ille, historiã Esther non contigisse sub Artaxerxe Longimano, quia Esdras, qui posterior fuit, aliquid profecto de tanta regina, cum Iudæa esset, scripsisset. Hoc ego argumentum retorqueo in Sulpitium. Si Esdras & Nehemias missi sunt a Mnemone marito Esther, cum ipsi historias suas scripserint post id temporis, quo Esther nupta est regi, & Mardocheus gratiæ, auctoritatis, & potentie principatum, apud eum regem obtinuit; non est profecto dubitandum, quin aliquid ipsi de incredibili felicitate Esther & Mardochei, & de eximijis eorum meritis in gentem Iudæorum, in suis historijs prodidissent.

Tertia opinio est, regem illum Artaxerxem, fuisse Longimanum, septimum Persarum regem. Huic sententiæ libenter equidem accedo & adhæreo: tum quod ea nullis premitur incommodis, sed perfacilis est ad intelligendum & defendendum: tum quod eam placuisse video plurimis & grauissimis viris, Iulio Africano, Eusebio, Hieronymo, Augustino, Chrysostomo, Theodoreto, Bedæ, Ruperto, alijsque. Hic autem Artaxerxes Longimanus, regnare cœpit, primo anno septuagesimæ nonæ olympiadis, vt docet Diodorus Siculus libro vndecimo, & Eusebius in chronicis: quin Iulius Africanus libro quinto annalium, sicut refert Hieronymus super nono capite Danielis, vigesimum annum Longimani, faciens quartum annum octogiesimæ tertie olympiadis, idem procul dubio sensit. Patet enim hoc ex supradictis de tempore Darij, quem supra, quæstione tertia, docuimus inijsse regnum, anno quarto sexagesimæ quartæ olympiadis; regnauit autem triginta sex annis: & post eum Xerxes circiter viginti; quo interempto, per vim Artabanus inuadens regnum, non amplius septem mensibus, obtinuit: hunc proxime consequutus est Artaxerxes Longimanus, de quo nunc loquimur. A primo igitur anno Darij, vsque ad primum huius Artaxerxis, anni fluxerunt circiter quinquaginta sex; quo fit, vt si ille regnare cœpit vltimo anno sexagesimæ quartæ olympiadis, huius imperij principium, in exordio septuagesimæ nonæ olympiadis fuisse necesse sit. His necessariis consequens est, vigesimum annum Artaxerxis, vnde supra, libro decimo, exorsum septuaginta hebdomades, cum anno quarto octogiesimæ tertie olympiadis concurrisse.

3. opinio, & quidem vera, Africani, Eusebii, Hieronymi, Augustini, Chrysostomi, Theodoreti, Bedæ, Ruperti.

Quæstio quinta, de tempore ortus Domini nostri Iesu Christi.

NATALE tempus Saluatoris nostri, describi potest, secundum triplicem chronologiã, Romanam, Græcam, Hebraicam: atque his tribus modis in præsentia exquiretur & declarabitur. Romana chronologia, triplex est: Vna textur per annos a Roma condita; altera per consules, qui annui erant, & Calendis Ianuarijs inibat consulatū: tertia, per annos eius principis, qui tunc Romanum imperium administrabat: is autem erat Octavianus Augustus, cum natus est Christus Dominus. Roma condita est initio septime olympiadis, vt supra, quæstione secunda demonstratum est; & vndecimo calendis Maias, Romulo, eius conditore, octauum & decimum, (vt multi tradiderunt) annum ætatis agente. Porro plerique scriptores ecclesiastici in id consentiunt, anno post Romam conditam septingentesimo quinquagesimo secundo, Christum esse natum. Idque vel ex eo liquet, quod, vt ex Dione colligitur, annus decimus quintus Tyberij Cæsaris, quo anno Christus agebat trigessimū annum, incidit in annum vrbs conditæ septingentesimum octogiesimum

Triplex chronologia Romana

Anno post vrbs conditam. 752. natus est Christus.

finum secundum. Quibus autem consulibus natus sit Dominus, satis obscurum, & incertum facit scriptorum varietas. Etenim, auctore Seuero Sulpitio in libro secundo sacrae historiae, natus est Dominus consulibus Sabino & Rufino: quorum consulatus Dio, libro quinquagesimo quinto, reposuit in anno urbis conditae septingentesimo quinquagesimo: secundum Cassiodorum, Cneo Lentulo, & Marco Messala; qui secundum Dionem libro quinquagesimo quinto, consules fuerunt anno urbis conditae septingentesimo quinquagesimo primo: secundum Epiphanium in haeresi quinquagesima prima, & Onuphrium in fastis Romanorum, & in chronico ecclesiastico, ortus est Saluator noster, Augusto decimum tertium consule, & Marco Plautio Siluano: & hoc videtur proximum vero. Siquidem, horum consulatus competit in annum urbis conditae septingentesimum quinquagesimum secundum, ut Dio annorauit in libro quinquagesimo primo: hoc autem anno urbis conditae, paulo ante posuimus, Christum esse natum. Atque huic opinioni suffragatur Carolus Sigonius in commentarijs suis in sacram historiam Seueri Sulpitij: namque sententiam eius explanans de consulibus, in quos Christi ortus incurrit; posthabita opinione Sulpitij, ad hunc modum scribit. § At Eusebius, inquit, in historia, & Epiphanius in libro secundo contra haereses, ostendunt, Christum esse natum Augusto tertium decimum, & Siluano consulibus, ipsius Augusti anno quadragesimo secundo, qui erat urbis septingentesimus quinquagesimus secundus. Cui supputationi, quia chronographi ferme omnes hoc tempore, eam, non sine ratione sequuntur, ne quam in tempora perturbatione introducamus, & nos habebimus. § Sic ibi Sigonius. Quamquam ipse in fastis Romanorum, similiter ut Cassiodorus, in annum urbis septingentesimum quinquagesimum secundum, alios referat consules, hoc est, Cossium Cornelium Lentulum, & Lucium Calpurnium Pisonem; reclamante Dione, qui horum consulatus annotat in anno urbis septingentesimo quinquagesimo tertio.

Quibus consulibus natus sit Christus.

Carolus Sigonius.

De tempore ortus, triplicis principatus, atque obitus Augusti Caesaris.

Quoto autem anno imperij Augusti Caesaris, Dominus noster sit natus, quo enuclearius & distinctius intelligatur, paulo altius Augusti chronologia repetenda est, ab ortu scilicet eius, usque ad interitum. Natus est Augustus, Consulibus Cicerone & Marco Antonio, ut tradunt Paternulus libro secundo, et Suetonius in Augusto; anno Urbis, secundum Eutropium libro sexto, & secundum Orosium libro sexto, capite sexto, sexcentesimo octogesimo nono: sed consulatus Ciceronis et Antonij, in anno urbis conditae sexcentesimo nonagesimo primo, signat Dio libro trigesimo septimo: apud Plinium libro nono capite trigesimo nono, mense legitur, anno urbis septingentesimo Ciceronem fuisse consulem. Est autem natus, decimo calendis Octobris, secundum Paternulum; secundum Suetonium & Dionem, libro quinquagesimo sexto, nono calendis Octobris, annis ante Christi ortum, duobus circiter & sexaginta. Primum consulatus per vim extorsit, pridie quam expleret, ut scribit Paternulus, annum vigesimum, in anno urbis septingentesimo undecimo, decem annis, ut Appianus inquit in libro tertio de bello civili, ante etate adipiscendo consulatus legitimam. Sed erratum est, vel librarij, vel auctoris; nam ex quinta Philippica constat, etatem maturam consequendo consulatus secundum leges romanas, fuisse annorum trium & quadraginta. At vero, scribit Dio, Augustum decimo quarto calendis Septembris, obiisse, eodem die, quo primum consulatus susceperat: cum Dione consentit Tacitus libro primo, affirmans eundem diem Augusto fuisse accepti quondam imperij principem, & vitam supremum. Triumviratum iniuit cum Lepido & Antonio, secundum Appianum libro quarto de bello civili, biennio post necem Iulij Caesaris, annum agens vigesimum. Sigonius in fastis citat lapidem Colacianum, in quo scriptum erat, initium fuisse ab illis triumviratum, ante quintum diem calendis Decembris. Quo licet intelligere, triumviratum esse ab Augusto susceptum, duobus uel tribus mensibus post consulatus, annis uero ante Christum natum, duobus & quadraginta: trium uiratum autem gessit per annos duodecim; sicut testatur Dio, Tacitus, Orosius & Suetonius. Non igitur recte Iosephus, libro decimo octauo antiquitatum scribit, Octauium per annos quatuordecim, Antonium imperij socium habuisse. Victo Antonio, solus rerum potitus

A titus est Augustus, triumuiratu conuerso in monarchiam, anno urbis, ut Sigonius in fastis ex Dione & Cassiodoro confirmat, septingentesimo vigesimo secundo, idemque tradit Sextus Aurelius in epitome Romanorum imperatorum. His proxime accessit Tacitus libro primo historiarum, seu, ut fertur vulgo, libro. 17. annalium, id referens ad annum urbis septingentesimum vigesimum primum. At quinquagesimus liber Dionis, victoriam Actiacam, in anno urbis septingentesimo vigesimo tertio, adnotatam habet. Longius ab hac sententia discessit Orosius libro sexto capite vigesimo, signans exordium monarchiae Augusti in anno urbis septingentesimo vigesimo quinto. Nominantur autem anni, vel monarchiae, vel Actiacae victoriae; quae sic appellata est, quod Augustus nauali pugna cum Antonio inita, iuxta promontorium Actium, eam sit consequutus, circa initium olympiadis centesimae octogesima septimae, ut colligitur ex libro decimo quinto Iosephi de Iudaicis antiquitatibus; & quarto nonas septembris, ut tradit Dio initio libri quinquagesimi primi, agens tunc annum circiter trigessimum secundum. Denique, obiit Augustus decimo quarto calendis septembris, anno urbis, secundum Dionem in libro quinquagesimo quinto, septingentesimo sexagesimo septimo, consulibus, Sexto Pompeio, & Sexto Apuleio: vixit annos septuaginta quinque, & menses decem, dies viginti sex; siquidem natus est nono calendis Octobris. Solus, post victoriam Actiacam, imperauit, annis prope quadraginta quatuor; post primum consulatum & triumuiratum, paulo minus annis quinquaginta sex: annis post Christi ortum quindecim, demptis quatuor mensibus, & sex diebus. Atque haec ab optimis auctoribus prodita & probata sunt. Non igitur vere dixit auctor dialogi de claris oratoribus, Tacito assignatus, Augustum post primum consulatum, vixisse annos quinquaginta octo: nec Iosephus, scribens libro decimo octauo, Augustum partim cum Antonio, partim solum, imperasse annis quinquaginta septem, praeterque, mensibus sex, ac duobus diebus: nec Epiphanius, qui in Anchorato ait, Augustum imperasse annis quinquaginta sex, & mensibus sex; quod etiam tradidit Beda in libro de sex aetatibus mundi. Nam haec non esse vera, patet ex eo, quod Augustus, tam monarchiam quam consulatum iniuit mense septembris, triumuiratum nouembri, obiit autem mense Augusto, sicut in confesso est apud eos, qui res Augusti subtilius & diligentius perscripserunt. Et ratio quidem temporum Augusti, ita sit a nobis breuiter explicata.

Nunc ad chronologiam Christi, cuius potissimum causa, superiora praedocimus, reuertamur. Quoto Augusti anno Christus Dominus sit natus, ex supradictis facile intellectu est. Etenim natus est anno aetatis Augusti sexagesimo secundo: post primum eius consulatum & triumuiratum, anno quadragesimo secundo, tantum inchoato, vel per unum, vel per tres, vel per quatuor menses, secundum varias auctorum sententias supra expositas: post exordium monarchiae eius, siue post Actiacam victoriam, anno trigesimo. Haec esse vera, eo liquet, quod supra ostensum fuit, Christum esse natum anno urbis septingentesimo quinquagesimo secundo; quem annum, si compares cum eo anno, quo paulo ante demonstrauimus, Augustum iniisse vel consulatum, vel triumuiratum, vel monarchiam, ita esse, ut dictum est a nobis, manifeste comperies. Et sane, Christum esse natum anno post primum consulatum, vel post triumuiratum Augusti, quadragesimo secundo, testes sunt, Eusebius in chronicis, & in libro primo historiae ecclesiasticae capite quinto, Epiphanius quoque in haeresi quinquagesima prima, & in summa Pannarii, & in Anchorato, Beda item libro de sex aetatibus mundi, nec non & Orosius libro septimo capite secundo: nisi quod in eo lapsus est Orosius, quod dixit, cum natus est Christus, fuisse annum imperij Augusti quadragesimum secundum, prope modum emensum: cum ex supradictis liquidissime constet, cum natus est Christus, summum, quatuor menses praeteriisse, quadragesimi secundi anni principatus Augusti. Quippe primus eius consulatus, vel Augusto, vel septembris mense susceptus est; nouembri autem, triumuiratus: Christus vero decembre mense natus est. Hinc praeterea licet intelligere, non recte Cassiodorum in chronico Romanorum consulatus, signasse ortum Christi, in anno quadragesimo principatus

Quoto anno Augusti Caesaris, Christus Dominus sit natus.

Lapsus Tertulliani.

Perexigua annorum varietas, in chronologia, ferme prohibito habetur.

Quota Olympiade, natus sit Saluator noster.

Lapsus Cyrilli in chronologia ortus Christi.

Hebræos ex diuersis principiis, chronologiam suam ordiri solitos.

tus Augusti. Nam Irenæum in libro tertio aduersus hæreses capite vigesimo quinto, & Tertullianum in libro aduersus Iudæos, affirmantes, Christum esse ortum anno quadragesimo primo Augusti, interpretari possumus, non de eo anno inchoato, sed iam expleto exactoque, esse loquutos. Illud tamen Tertulliani dictum, nulla interpretatione videtur posse adiuuari, & ad veram sententiam reuocari; quod eodem loci dixit, Christum esse natum quadragesimo primo anno imperij Augusti, post mortem Cleopatæ: cum is fuerit annus, sicut dictum est, trigessimus: &, si verum esset hoc Tertulliani dictum, consequens foret, Dominum nostrum, cum anno decimoquinto Tyberij baptizatus est, fuisse annorum dumtaxat decem & nouem; cum beatus Lucas capite tertio scribat, eum tunc inisse trigessimum. Nec tamen defuerunt docti & graues viri, qui ortum Domini ad annos monarchiæ Augusti referentes, eum notarunt vel in anno vigesimo septimo, vt Beda libro de sex ætatibus mundi: vel in vigesimo octauo, vt Clemens primo libro Stromatum, & Eusebius primo libro historiæ ecclesiasticæ capite quinto: vel in vigesimo nono, vt Onuphrius in chronico ecclesiastico. Verum fuisse annum trigessimum, ex supradictis apparet esse probabilius; si positum sit, victoriam Actiacam contigisse, anno vrbis septingentesimo vigesimo tertio. Sed bene habet, omnem varietatem quæ est circa Christi chronologiam, vno, aut summum, duobus, tribusve annis esse circumscriptam. Tantam vero paucitatem annorum, vt quæ prope nullius momenti in descriptione temporum esse queat, prudenter monuit Dionysius Halicarnassensis libro septimo, esse chronologis dissimulandam, & pro nihilo ducendam.

Dictum est de Romana chronologia: deinceps de Græca, quæ in olympiadum obseruatione versatur, dicendum est. Si igitur Christi ortum ad rationem olympiadum exquiramus, eum in tertio vel quarto anno nonagesimæ quartæ olympiadis competere reperiemus. Ac natum esse Dominum in tertio anno eius olympiadis, auctor est Eusebius in chronicis, & Beda de sex ætatibus mundi. Eusebius certe, tam in chronicis, quam in libro decimo de præparatione euangelica, signans annum decimum quintum Tyberij, quo baptizatus est Dominus, ingressus annum trigessimum, in anno quarto olympiadis ducentiesimæ primæ, aperte declarauit, ortum Domini anno tertio olympiadis centesimæ nonagesimæ quartæ contigisse. Verumtamen, quia annus septingentesimus quinquagesimus secundus vrbis conditæ, quo Christum natum esse diximus, concurrat cum anno quarto olympiadis nonagesimæ quartæ; & quia infra demonstraturi sumus, Christum triginta duos annos & minus præterea dimidio anni, vixisse, ac mortuum esse in quarto anno olympiadis ducentiesimæ secundæ; propterea, quasi vero similis, visum est nobis, hoc loco ponere Christi ortum in quarto anno olympiadis centesimæ nonagesimæ quartæ. Insigne admodum & notabile in chronologia ortus Christi erratum, inuenitur apud Cyrillum Hierosolymitanum catechesi duodecima: scribit enim, natum esse Christum anno quarto olympiadis centesimæ octogesimæ sextæ: quo fieret, vt cum Christus baptizatus est anno decimoquinto Tyberij Cæsaris, hoc est anno primo olympiadis ducentiesimæ secundæ, fuerit annorum sexaginta. Positum sit igitur hoc loco, Christum esse natum in anno quarto olympiadis centesimæ nonagesimæ quartæ.

Restat excutienda Hebræorum chronologia. Hæc autem perquam varia & multiplex est. Nam solent Hebræi putare tempora, vel vsque a creatione mundi: vel a diluuiio: vel ab egressione Hebræi populi ex Aegypto, vel ab ædificatione primi templi Salomonis: vel a solutione captiuitatis Babylonicæ, & reditu in patriam: vel ab instauratione secundi templi, aut vrbis refectione: vel per annos principum, quorum imperio subiecti erant; quo pertinent anni regni Græcorum, toties in libris Machabæorum vsurpati: vel etiam per Iobilæos, quorum vnusquisque quinquaginta annos continebat: ad hæc, posset adijci computatio per hebdomadas Danielis. Sed in chronologia ortus Christi, prætermittis ceteris computationibus, duas tantum perstringemus; vnam, quæ ducitur ab exordio mundi; alteram, quæ sumitur ex annis regni Herodis, quo regnante, Christus natus est. Natus est Dominus noster

anno

anno post orbem conditum, quater millesimo & vigesimo secundo. Hic numerus, partim ex sacris litteris, partim ex profana, sed probata tamen chronologia, hunc in modum colligitur. A creatione mundi vsque ad diluuium, in capite quinto Geneleos, numerantur anni mille sexcenti quinquaginta sex. A diluuiio vsque ad ortum Abrahamæ, tam scriptura Hebraica, quam nostra versus Latina, capite vndecimo Geneleos, annos habet ducentos nonaginta duos. Sed his addere oportet, alios triginta annos ipsius Caynam; cuius generationem, inter Arphaxad & Salem, interpoluerit septuaginta interpretes, & beatus Lucas in euangelio suo, capite tertio: cuius auctoritas cogit hos triginta annos prædictæ supputationi adiungere. A diluuiio igitur vsque ad ortum Abrahamæ numerandi sunt anni trecenti viginti duo. Ab ortu Abrahamæ vsque ad promissionem factam ei a Deo; vt est in capite duodecimo Geneleos, numerantur anni septuaginta quinque. Hinc vsque ad legem datam Hebræis in monte Syna, tertio mense, quam egressi fuerant ex Aegypto, anni quadringenti triginta, vt Paulus docet capite tertio epistolæ ad Galatas scriptæ. Ab egressu Hebræorum ex Aegypto, vsque ad ædificationem templi Salomonis, in libro tertio Regum capite sexto, recensentur anni quadringenti octoginta. Ab hoc tempore vsque ad exordium olympiadum, quod nos supra locauimus in octauo anno regni Achaz, fluxerunt anni ducenti octoginta tres, vt patet ex tertio & quarto libro regum. Denique, ab initio olympiadum, vsque ad annum quartum olympiadis centesimæ nonagesimæ quartæ, quo anno, proxime posuimus, natum esse Dominum nostrum, intercesserunt anni septingenti septuaginta sex. Patet igitur, veram esse summam annorum quater mille viginti duorum, ab exordio mundi, vsque ad ortum Saluatoris nostri.

Ad quorum autem regni Herodis annum, Domini nostri ortus referri debeat, est profecto, vt mea fert sententia, obscurius ac difficilior ad explicandum, quam plerique purant. Sed, ne meam, etiam in hoc, qualemcunque diligentiam lector desideret, paucis & difficultatem, & rationem eius soluendæ attingam. Tria vero hic disquirenda sunt; quando Herodes regnare cœperit: quamdiu regnauerit: quoto eius regni anno, Saluator noster in terris natus sit. Iosephus libro decimoquarto Iudaicarum antiquitatum narrat, Herodem creatum esse a Romanis regem Iudæorum, olympiade centesima octogesima quarta, Consulibus Cneo Domitio Caluino iterum, & C. Asinio Pollione: quorum consulatus incidit in annum vrbis conditæ septingentesimum decimum tertium, sicut est in fastis Romanorum apud Sigonium. Dio tamen libro quadragesimo octauo, & Onuphrius in chronico, illorum consulatum conijciunt in annum vrbis septingentesimum decimum quartum, qui concurrat cum anno secundo olympiadis centesimæ octogesimæ quintæ: secundum autem Iosephum, siquidem is fuit in olympiade centesima octogesima quarta, necessario conuenit cum anno quarto eiusdem olympiadis. Tertio autem anno, quam fuerat Senatusconsulto declaratus rex, captis Hierosolymis, victoque, ac tandem interempto Antigono, Herodes regnum Iudaicum pacifice obtinuit, rexitque per triginta septem annos, ex quo illud a Romanis acceperat: a victo autem Antigono, per triginta quatuor. Atq; hæc quidem Iosephus partim libro decimoquarto, partim decimo septimo prodidit. Alij vero scriptores consentiunt cum Iosepho, regnum Herodis, similiter vt ille, triginta & septem annis, definitis; in eo autem dissentiunt, quod exordium regni Herodis, aliquot annis, quâ ille, faciunt recentius ac posteriorius. Eusebius quidē certe in chronicis, Epiphanius in hæresi vigesima, & quinquagesima prima, Severus Sulpitius libro secundo sacræ historiæ, Onuphrius in chronico ecclesiastico, Herodem septem & triginta annos regnasse consentiunt. De quo numero vnum dumtaxat annum detrahit Beda in libro de sex ætatibus mundi. De principio autem regni Herodis, sententiam suam aperuit in chronicis Eusebius, notans ipsum decimo anno imperij Augusti, hoc est, annis septem posterioribus quam Iosephus constituerat. Onuphrius in chronico signat ipsum in tertio anno imperij Augusti. Beda in libro de sex ætatibus mundi, ab vndecimo anno principatus Augusti, regnum Herodis exorditur. Nec minor est varietas opinionum de anno regni Herodis quo natus est Christus. Beda prædicto

Gg 1 libro,

Quoto anno post orbem conditum, natus sit Dominus noster.

Quoto anno regni Herodis, Saluator noster natus sit.

Iosephus:

Eusebius, Sulpitius, Epiphanius Beda, Onuphrius, partim eadem, partim contraria de regno Herodis tradiderunt.

libro, natum inquit eum, anno Herodis trigesimo primo, Eusebius, trigesimo secundo, Epiphanius & Sulpitius, trigesimo tertio; Onuphrius, extremo trigesimo sexto. Quid igitur in hisce rebus adeo obscuris, dubijs, & incertis, similis vero existimari debet?

Auctoris iudicium.

Equidem ita sentio. Tria hæc, non modo non congruere inter se, sed ita pugnare, ut vnum ab altero evertatur. Vnum est, Herodem iniisse regnum olympiade centesima octogesima quarta, quod tradit Iosephus: alterum est, regnasse Herodem triginta septem annis; de quo conuenit Iosepho cum omnibus alijs scriptoribus: tertium est, regnante Herode, Christum esse natum; & hoc tradit D. Matthæus capite secundo. Pugnare autem hæc inter se, nihil negotii est ostendere. Etenim, si Herodes regnare cœpit centesima octogesima quarta olympiade, regnauitque tantummodo triginta septem annis; necesse est, obiisse ipsum in olympiade centesima nonagesima tertia: quare, cum supra ostensum sit, Dominum esse natum desinente olympiade centesima nonagesima quarta; ex his profecto efficeretur, Christum aliquot annis post obitum Herodis fuisse natum: quod historiæ D. Matthæi plane aduersatur. Necesse igitur est, vnum aliquod illorum trium esse falsum. Sed quodnam? Vltimum quidem, cum aperte tradatur in Euangelio, falsum esse non potest. Si quis autem dicat, Christum non esse natum exeunte olympiade centesima nonagesima quarta, sed aliquot annis ante, hoc est, sub initium olympiadis centesimæ nonagesimæ tertiæ; quo tempore, secundum prædictam computationem, viuebat & regnabat Herodes; id sane contrarium est historiæ euangelicæ. Lucas enim capite tertio affirmat, Christum, cum esset fere triginta annorum, baptizatum esse anno decimo quinto Tiberij: quem annum, ex Græcorum & Latinorum annalibus liquet, vel in finem olympiadis ducentesimæ primæ, vel in principium ducentesimæ secundæ olympiadis incidisse. Ab exordio autem olympiadis centesimæ nonagesimæ tertiæ, vsque ad finem ducentesimæ primæ, nouem numerantur olympiades, hoc est anni triginta sex. Si igitur Christi ortum ponemus, in principio olympiadis centesimæ nonagesimæ tertiæ, cogemur fateri, contra id quod scribit beatus Lucas, Christum, cum est baptizatus, fuisse triginta & sex annorum. Non ergo potest vltimum illorum trium negari. Quare alterutrum reliquorum duorum negandum est. Videtur autem minus improbabiler negari posse primum. Solus namque Iosephus tradit, initium regni Herodis fuisse in olympiade centesima nonagesima quarta; alijs omnibus ad posteriores olympiades id referentibus; præsertim cum consulatus eorum, quibus consulibus Iosephus affirmat, Herodem creatum esse regem à Romanis, secundum Dionem & Onuphrium, incurrerit in annum vrbis septingentesimum decimum quartum, qui competit cū anno secundo centesimæ octogesimæ quintæ olympiadis. Quin Iosephus non satis constare sibi videtur: quippe in libro decimo sexto capite nono, vigesimum octauum regni Herodis annum incidisse ait, in centesimam nonagesimam secundam olympiadem: atqui, si primus eius regni annus, fuit quartus olympiadis centesimæ octogesimæ quartæ, non vigesimus octauus, sed trigesimus regni annus, cum initio centesimæ nonagesimæ secundæ olympiadis concurrat. Ergo necesse est, aut aliquot annis posterius, quam designauit Iosephus, Herodem iniisse regnum; aut plus triginta septem annis regnasse. Si autem nec principium, nec diuturnitas regni Herodis plane constant, nec sane, quoto regni eius anno Christus sit natus, omnino exploratum & compertum esse potest. Sed commode accidit, ut hæc chronologia regni Herodis, nequaquam necessaria nobis, ad explicationem quæstionis de septuaginta hebdomadis, futura sit.

Quæ-

Quæstio sexta, quo tempore Christus baptizatus sit.

Divs Lucas capite tertio aperte scribit, Christum anno decimo quinto Tiberij Cæsaris esse baptizatum. De ætate autem ipsius, cum est baptizatus, ita scribit, sicut habet nostra translatio latina: *Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta* & quæ verba valde perplexam & ambiguam habent sententiam: quapropter locum dedere scriptoribus varie opi-

Bnandi de anno ætatis, quem Christus agebat cum baptismum accepit. Sed illud, ad verba D. Luca pertinens, prænotandum est: græce diuersam esse eorum verborum dispositionem, sic enim græce legitur: *ὅταν ἦν τριάντων ἐτῶν ἰδὼν τὸν ἀρχιερέα* hoc est, si verbum de verbo latine reddatur, *Et ipse erat quasi annorum triginta, incipiens* & pro eo autem, quod latine est *quasi* græce est *ὡσθι* quod verti latine potest vel quasi, vel tanquam, vel, fere: licet Erasmus eo loco referat, eam particulam in quibusdam græcis codicibus non inueniri. Pro illa autem voce *incipiens* græce est *ἀρχιμύθος*. Euthymius tamē legisse videtur *ἐπιμύθος*, id est, incedens, seu ingrediens: ut sit sensus: erat tunc Christus quasi triginta annorum, incedens, id est, ita exterius viuens, itaque conuersatus cum hominibus, ut opinione hominum, Iosephi filius existimaretur. Ceterum in nostra versione latina, illarum duarum vocum, *quasi*, & *incipiens* videtur alterutra vacare. Quid enim sibi vult, *erat Christus incipiens quasi triginta annorum*? satis namque fuisset dicere: *erat quasi triginta annorum*, vel, *erat incipiens esse triginta annorum*. Verum, non ita est: illud enim *incipiens* referendum est ad illud *triginta annorum* nec iungi debet cum particula *quasi* ut hoc modo legamus, *erat quasi triginta annorum, incipiens* hoc est, tunc orsus trigesimalium annum. Nam cum illud *quasi triginta annorum* significare posset, vel exitum trigesimalium anni; vel initium; per illud participium *incipiens* contrahitur & determinatur ad significandum initium trigesimalium anni: atque hoc clarius apparet in lectione græca, quæ illud *incipiens* non habet ante illa verba *quasi triginta annorum* sicut est in lectione latina; sed habet post ea verba, hunc in modum, *erat quasi triginta annorum, incipiens* Nec desunt qui putent, illud *incipiens* non esse referendum ad ætatem Christi: sed absolute positum esse ad significandum exordium prædicationis Christi: hoc videlicet intellectu, *erat Christus triginta annorum, incipiens* hoc est, cum aggressus est prædicare Euangelium, & manifestare se mundo.

D Sed ingrediamur ad disceptandam propositam quæstionem. Illorum verborum Luca, triplex reperitur apud Ecclesiasticos auctores interpretatio; vnde triplex quoque, de tempore quo Christus baptizatus est, opinio extitit. Prima opinio est Epiphaniij, qui in hæresi quinquagesima prima tradidit, Christum esse natum die sexto Ianuarij; eodemque, die post expletum trigesimalium ætatis annum, mutasse aquam in vinum: baptismum vero accepisse, sexto Idus Nouembris, exactis iam viginti noue annis, superque, mensibus decem: ita ut a tempore baptismi, ad finem trigesimalium anni, duo tantum menses reliqui fuerint. Itaque illud *quasi triginta annorum* putat Epiphanius significare, Christum, cum baptizatus est, prope abfuisse ab explendo trigesimalium anno; illud enim *quasi* non initium, sed exitum finemque trigesimalium anni denotare. Sic Epiphanius. Nonnullis fortasse videbitur, idem sensisse ac significasse Iustinus martyr, in dialogo quem habuit cum Triphone: scripsit enim, Christum per annos ferme triginta expectasse, donec Ioannes præiret, baptismum prædicando. Iansenius in commentarijs super decimo quarto capite concordie euangelicæ, ad hanc opinionem videtur esse propensior, cui etiam suffragari putat Irenæum libro secundo aduersus hæreses capite trigesimalium nono. Sed nos, cum magis fauere tertiæ opinioni, infra ostendemus. Illud certe Epiphaniij sententiæ plurimum officit; quod illud participium *incipiens* cum secundum ipsum non ad prædicationem, sed ad ætatem Christi referatur; in-

Gg 3 dicat

Tractatur locus D. Luca, qui est in capite tertio Euangelij eius, de tempore, quo Dominus Iesus baptizatus est.

Qua ætate erat Christus, cum est baptizatus. 1. opinio Epiphaniij.

dicat potius initium, quam finem trigesimali anni: si enim Christus baptizatus esset prope finem trigesimali anni, non vere diceretur incipiens tunc annum trigesimalum; sed potius terminans & finiens. Taceo nunc, vetustissimam esse traditionem, usum item & obseruationem Ecclesie catholice, communemque Doctorum sententiam, Christum esse baptizatum sexto die Ianuarij, natum vero vigesimo quinto die Decembris: certe hanc, vt antiquissimam & probatissimam traditionem, libro quarto de Trinitate, capite quinto, commemorat diuus Augustinus.

2. opinio Bedæ.

Altera est opinio Bedæ in libro de ratione temporum, capite quadragesimo quinto; Christum baptizatum esse sexto Ianuarij, tredecim diebus post expletum ab ipso trigesimalum annum; ideoque vere dici de ipso, quod erat incipiens triginta annorum; tunc enim primū exactis triginta annis, vere dici poterat esse triginta annorum. Idem quoque sensisse videtur Chrysostomus, scribens in homilia decima in Matthæum, post triginta annos, Christum venisse ad baptismum. Similia Chrysostomo scribit Euthymius, super tertio capite Matthæi. Quin D. Bernardus sermone primo de Epiphania, Christum ait transactis iam triginta annis, a Ioanne esse baptizatum. Nicolaus de Lyra super tertio capite D. Lucæ, facit eius sententiam Chrysostomi & Augustini. Verū tamen ea sententia, videtur ipsi Lucæ verbis refelli: Lucas ait, Christum fuisse tunc quasi triginta annorum: at, si tunc iam transierat trigesimalum annum, simpliciter & absolute dici debebat esse triginta annorum, non autem cum adiunctione illius particule *quasi* quæ, cui numero additur, denotat non nihil deesse ad eum ipsum numerum complendum. Quamquam non videtur hoc vsquequaque verum: nō nunquam enim hæc particula *quasi*, vel *sepe* præposita numero alicui, non significat deesse aliquid ei numero, sed potius aliquid superesse. Huius rei exemplum habemus satis illustre in capite duodecimo libri exodi; vbi, Hebræorum, qui fuerat egressi ex Ægypto, fuisse dicuntur fere sexcenta millia virorum; in quibus verbis, illud *sepe sexcenta millia* non significat defuisse aliquot ad explendum numerum sexcentorum millium; sed potius aliquot ei numero superfuisse: liquet enim ex primo capite libri numerorum, plenum & integrum numerum Hebræorum, qui vno anno post egressum nem ex Ægypto, a vigesimo anno & supra recensiti fuerunt, sexcenta & tria millia, superque, quingentos & quinquaginta fuisse: præter eos, qui propter adorationem vituli, sicut est in exodo, capite trigesimo secundo, interfecti fuerunt. Huc etiā pertinet illa quorundam obseruatio; particulam *quasi* nonnunquam esse dubitatis, & coniectantis; interdum tamen esse affirmantis; quemadmodum in illis verbis Ioannis, *Vi dimus eum, quasi unigenitum a patre*. Illud autem intelligendum est hoc loco, quicumque censuerunt Christum obiisse, inchoato trigesimo quarto anno, de quibus infra dicturi sumus, eos fuisse in hac ipsa sententia, quod Christus expleto trigesimo anno, sit baptizatus. Aduersus quam sententiam, non parum valet, quod a nobis supra constitutum est, Christum esse natum anno quadragesimo secundo principatus Augusti: ex quo anno vsque ad decimum quintum Tyberij, quo Christus est baptizatus, non plures viginti nouem integris annis numerantur. Nam Beda in libro de sex ætatibus mundi, faciens Christum natum quadragesimo secundo anno Augusti, & nihilominus affirmans eum, cum iam transgressus est trigesimalum annum, esse baptizatum, procul dubio sequutus est errorem eorum, qui Augustum plus quinquaginta sex annos imperasse existimarunt.

3. opinio, & prioribus probabilior

Tertia sententia est, Christum, quo tempore baptizatus est, eo tempore ingressum esse trigesimalum annum, videlicet tredecim tantum diebus inchoatum: atque ob eam causam de ipso scripsisse Lucam, quod ipse Iesus erat, quasi triginta annorum incipiens; hoc est, tunc annum trigesimalum exorsus. Placet multis, mihi que inprimis hæc sententia: quæ duarum superiorum confutatione probatur, & confirmatur. Nam cum illud *erat quasi triginta annorum* tribus tantū modis intelligi possit; aut enim significat fuisse tunc Christum prope finem trigesimali anni, sicut vult Epiphanius; aut paucis diebus præterisse trigesimalum annum, vt tradit Beda: aut tunc per paucos dies fuisse ingressum.

- A gressum annum trigesimalum, quod habet tertia sententia: cumque priora duo, supra fuerint refutata, relinquitur, tertium esse congruentius sententiæ verborum Lucæ, nobisque magis probandum. Iam vero, sensisse hoc ipsum antiquos patres, patet ex eorum scriptis. Etenim, quicumque putarūt, Christum vixisse annos integros dumtaxat triginta; idem censuerunt, initio anni trigesimali, ipsum esse baptizatum, idque ex supradictis Lucæ verbis euidenter se argumentari credebant. Lege Clementem Alexandrinum libro primo Stromatum; Tertullianum in libro aduersus Iudæos; Iulium Africanum libro quinto annalium, vt refert Hieronymus, super hoc nono capite Danielis, in digressione de septuaginta hebdomadis, & Lactantium libro quarto; capite decimo. Deinde in hac sententia fuisse Eusebium, declarant eius verba, quæ sunt in decimo capite primi libri historiae ecclesiasticae. Christus inquit, quando iam trigesimalum ætatis suæ annum agere incipiebat, ad Ioannem, vt lauacro baptismatis tingeretur, se contulit. Sic videtur sensisse Ignatius martyr in epistola ad Trallianos, cum ait, Christum triginta annos agentem, baptizatum esse a Ioanne, postea tres annos prædicasse. Irenæus quoque libro secundo aduersus hæreses, capite trigesimo nono, ita scribit. Ad baptismum venit, nondum qui triginta annos suppleuerat; sed qui inciperet esse tanquam triginta annorum: ita enim Lucas significauit, qui eius annos posuit. Sic Irenæus; quem, existimasse, Lucam loqui de initio trigesimali anni, non autem de fine, palam est ex his, quæ post hæc proxime subiecit. Ad horum auctorum sententiam aggregare oportet Carolum Sigonium in commentarijs libri secundi sacrae historiae Seueri Sulpitij, & Onuphrii in chronico ecclesiastico. Quod autem Chrysostomus & Bernardus dixerunt, Christum post triginta annos venisse ad baptismum, hunc in modum interpretari conuenit: id est, postquam ingressus erat trigesimalum annum. Quæ interpretatio ne ficta a nobis, vel per se absurda existimetur, fidem capit ex ipsa scriptura: siquidem beatus Lucas in euangelica historia, capite secundo scribit, Christum, postquam consummati essent dies octo, esse circumcisum. Si verba ipsa spectes, significari videtur, circumcisum esse Christum transactis octo diebus, id est, nono die: at non est hic eorum verborum intellectus: neque enim in circumcissione Christi, violata est lex Moysis, iubens omnes infantes octauo die circumcidi. Est igitur modus loquendi proprius diuinæ scripturæ, & significans, postquam aduenit octauus dies, in eo die Christum esse circumcisum. Alterum eiusdem phrasæ exemplum, cernitur in Euangelio Matthæi: Matthæus enim capite vigesimo septimo, facit Iudæos dicentes Pilato, Christum, dum viueret, dixisse, resurrecturum se ex mortuis, post tres dies: pro eo quod est, tertio die, vel postquam aduenisset tertius dies. Quin Marcus capite octauo narrat, Christum dixisse, filium hominis resurrecturum post tres dies: at Lucas & Matthæus idem commemorantes, scribunt dixisse eum, tertio die.

Quæstio septima, de tempore, quo Christus Dominus mortuus est.

- E RIVAM esse quæstionem hanc, & litigiosam, ac perdifficilem explicatu, ipsa eius tractatio declarabit. Primo loco producemus in medium aliorum sententias: quibus expositis & diiudicatis, extremo loco, quæ putamus ceteris probabilior sententiam, constituemus atque confirmabimus. Prima opinio, Christum vixisse quadraginta sex annos, aut etiam prope quinquaginta: illud putasse quosdam, quia per tot annos ædificatum esset templum Hierosolymitanum, imaginem Dominici corporis gerens, refert Augustinus in libro secundo de doctrina Christiana capite vigesimo octauo. Hoc autem disertis verbis tractat, & probare nititur Irenæus in libro secundo aduersus hæreses, capite trigesimo nono, & quadragesimo; affirmans, Christum vixisse paulo minus quinquaginta annos, propter illud quod Iudæi Christo dixerunt, vt refert Ioannes capite octauo *quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti*: quæquam eo loco, Chryso

Quot annos Christus vixerit, in terris. 1. opinio Irenæi.

Chrysoſtomus & Euthymius, nō quinquaginta, ſed quadraginta annos legerint. Ad dit præterea rationē Irenæus: nimirū, fuiſſe conueniēs, vt Chriſtus obiret omnes gra dus ætatis humanæ, quo cuiuſq. ætatis ſanctæ atq. innocētis degēda, ſalutaria præbe ret exempla & documenta. Neque vērō conſentaneum fuiſſe, vt Chriſtus in iuuenili ætate, ſed potius in virili, etiā ad ſenilem inclinante, munus prædicandi Euangelij, nē pe grauiſſimum, magnæque indigens auctoritatis, exerceret. Sed hanc opinionem, vt falſam, improbabilem, & abſurdam, omnes qui fuerunt poſt Irenæum, repudiârunt ac reiecerunt. Quid enim minus credibile, quam, ſi Chriſtus vixiſſet vsque ad quinquageſimum annum, nullum de actibus ipſius, miraculisque, & doctrina, poſt trigefimum tertium vel quartum annum, euangelistas feciſſe verbum? Cum verifimile ſit, quæ po ſterioribus annis Chriſtus egiſſet, ea futura fuiſſe inſigniora, illuſtiora, & mirabilio ra, nobis que vtiliora; ob idque digniora, quæ litterarum monumentis conſignata, in omnium poſteriorum cognitione, admiratione, atque imitatione verſarentur. Sed il lud valentiſſimum eſt ad eam opinionem euertendam argumentum: Si Chriſtus vi xiſſet annos prope quinquaginta; ergo non fuiſſet mortuus Tiberio Cæſare imperan te; nec adiudicatus morti eſſet a Pilato Iudææ procuratore: cum illud tamen, in con feſſo ſit apud omnes auctores eccleſiaſticos: hoc vero euangelica teſtetur historia; & in ſymbolo apoſtolico expreſſum ſit, paſſum eſſe Chriſtum ſub Pontio Pilato. Quod autem illi opinioni hoc ſit conſequens, hinc patet: Tiberius namque regnauit vigin ti tres annos: poſt eum Caligula, quatuor; hunc conſequutus eſt Claudius. Cū igitur Chriſtus anno decimoquinto Tiberij, & trigefimo ſuæ ætatis, baptizatus fuerit; ſi vi xit prope quinquaginta annos, necesse eſt perueniſſe eum ad quartum vel quintum annum Claudij. Atqui, Pilatū ex procuratore Iudææ, anno vltimo Tiberij deceſſiſſe, auctor eſt Iosephus libro decimo octauo antiquitatum.

2. opinio Tertulliani, Clementis, Africanus, Lactantij.

An D. Auguſtinus putauerit Domi num noſtrum non vltra trigefimum annum in terris vixiſſe.

3. opinio Apollinaris & aliorum.

Secunda opinio, & quidem peruetus, ſuit multorum patrum, qui Chriſtum eodē anno quo baptizatus eſt, id eſt, expleto trigefimo ætatis ſuæ anno: eſſe mortuum exi ſtimarunt. Ita ſentit Tertullianus in libro aduerſos Iudæos, Clemens Alexandrinus libro primo ſtomatum, Iulius Africanus libro quinto annalium, & Lactantius libro quarto capite decimo. Quorū ſententiæ acceſſiſſe videtur Auguſtinus: ſcribit enim li bro decimo octauo de ciuitate Dei capite quinquageſimo quarto, Chriſtum eſſe mor tuum conſulibus, duobus geminis, Caio Rubellio, & Caio Fuſco; quorum conſulatus in annum Tiberij decimum quintum incidit: & in eiusdem operis libro vigefimo ſe cundo, capite decimo quinto, tradit Auguſtinus, mortuos reſurrecturos in ætate iu uenili, qua ætate Chriſtus mortuus eſt, hoc eſt, circa trigefimum ætatis annum. Sed incredibile eſt, D. Auguſtinum in tam aperto errore eſſe verſatum: præſertim cum in li bro ſecundo de doctrina chriſtiana capite vigefimo octauo, nō obſcure indicet, Chri ſtum plures triginta annis vixiſſe. Sic enim ſcribit. § Et annorum quidem fere trigin ta, baptizatum eſſe, retinemus auctoritate euangelica: ſed poſtea quot annos in hac vita egerit, quanquam textu ipſo actionum eius animaduerti poſſit: tamen, ne aliud de caligo dubitationum oriatur, de historia gentium collata cum Enāgelio, liquidius certiusque colligitur. § Sic Auguſtinus. Eſt igitur ſimilius vero, Auguſtinum lapſum eſſe in deſignādis conſulibus, quibus Chriſtus mortuus eſt: ſequutus enim eſt plerof que antiquorum patrum, mortem Domini referentiū ad illorum duorum geminorū conſulatum. Nec animaduertit Auguſtinus, quibus conſulibus Chriſtum facit mor tuum, eorum conſulatum cum anno decimo quinto Tiberij concurriſſe. Huius autē ſecundæ opinionis, & tertiæ, quam proxime ſubiiciemus, conſutatio, pendet ex con firmatione quintæ ſententiæ, quam nos ceteris præferemus.

Tertia opinio, Chriſtum vixiſſe vno & triginta annis; & poſt baptiſmum biennio tantum prædicariſſe. Hoc ſenſiſſe Apollinarem Laodicenum Episcopum, tradit Hiero nymus ſuper nono capite Danielis. Simile quid videtur ſenſiſſe Cyrillus Alexandri nus in explanando vigefimum nonum caput Iſaiæ; affirmans, Chriſtum duobus an nis docendo, omnem Iudæam peragraſſe. Ioannes Lucidus de vero die paſſionis Chri ſti, capite nono, in eandem ſententiam quosdam alios recentiores, ſed inferioris ta men

men notæ auctores adſcripſit. Philaſtrium quoque in catalogo hæreſeon, exiſtimare licet eiufdem fuiſſe ſententiæ; quippe Chriſtum vixiſſe vno & triginta annis, non ob ſcure ſignificauit. Nec ab ea opinione alienus fuiſſe videtur Seuerus Sulpitius: ſcri bit namque in libro ſecundo ſacræ historiæ, Chriſtum vixiſſe quatuor annos, regnan te magno Herode; deinde ſub Archelao, nouem; denique mortuū eſſe anno decimo octauo Herodis tetrarchæ: ex quo efficitur, Chriſtum vnum dumtaxat & triginta an nos vixiſſe. Proxime ab ea ſententiā Paulus Oroſius: apud quem libro ſeptimo, capite quarto, niſi forte mendofus ſit locus, ſcriptum eſt, Chriſtum obiſſe anno deci moſeptimo Tiberij: quo efficeretur, eum non exceſſiſſe trigefimum ſecundum annū: præſertim cum ipſe tradat, Chriſtum extremo quadrageſimo ſecundo anno Auguſti, eſſe natum.

Seuerus Sul pitius.

Paulus Oro ſius,

Quarta opinio: Chriſtum eſſe mortuum anno ſuæ ætatis trigefimo quarto, non ta men expleto, ſed inchoato tatum per tres meſes, & aliquot præterea dies. Huius ſen tentiæ auctorem video fuiſſe Bedam, in libro de ratione temporum, capite quadrage ſimo quinto: eiufdemque probatores atque ſectatores reperio, Albertum Magnum in commentario epiſtolæ Dionyſij Areopagitæ, & Onuphrium in factis, & in chronico eccleſiaſtico. Qui ſic opinantur, varijs rationibus in eam opinionem adducti ſunt. Be da quidem putauit Chriſtum eſſe baptizatum, cum is, iam orſus eſſet trigefimum primum annum: exinde prædicariſſe tres annos: quam opinionem ſupra nos con futauimus. Alij nobiſcū ſentiunt, Chriſtū ineunte trigefimo anno eſſe baptizatum, & prædicariſſe tantum tres annos, ſuperque aliquot meſes; ſed initium tamen prædican di non feciſſe, niſi vno anno poſt baptiſmum, id eſt, poſt nuptias in Chana Galilææ fa ctas; eod em ſcilicet die, ſed vno anno poſt quam fuerat baptizatus, de quo poſterius diſputaturi ſumus. Onuphrius cenſet, Chriſtum eſſe mortuū trigefimo quarto anno, qui fuit decimus nonus Tiberij, & quartus ducentefime ſecundæ olympiadis, & octa uus Pilati procuratoris Iudææ, conſulibus Seruio Sulpitio Galba, & Lucio Corne lio Sulla, vigefimo ſexto die Martij, decimo octaua luna primi meſis: numerādo a cor niculari apparitione ipſius lunæ, vnde ſolebant Iudæi, ſecundum antiquam traditio nem meſes ſuos auſpicari: ea vero dies fuit tertia poſt plenilunium; quod eo anno circa occaſſum ſolis diei Martij, vigefimo tertio Martij acciderat. Portentofius autē fuit, triduo poſt plenilunium, defectio nem ſolis eueniſſe, quam ſi in ipſo plenilunio, in quo naturaliter ſit eclipſis lunæ, contigiſſet. Hæc Onuphrius. Verum, in iſtam o pinionem, vniuerſe dici poteſt, eam non eſſe admodum probabilem: id quod liquido iudicabitur ex confirmatione eius ſententiæ, quam proxime ſubiiciemus. Illud quo que aſſeuerant periti aſtronomiæ computationis, in trigefimo quarto anno ætatis Chriſti, paſcha inciſſe in vigefimam tertiam Martij, & in diem Mercurij; cum tamē certum ſit, Chriſtum die veneris obiſſe.

4. opinio Be dæ & aliorū

Sed in opinione Onuphrij, multa proprie ſunt diſcutienda. Principio, Chriſtum, inquit, decimonono Tiberij anno eſſe mortuum. Atqui cōtra cenſent plerique ſum mæ auctoritatis viri: Eufebius in chronicis, Epiphanius in libro de pōderibus & meſu ris, Beda in libro de ſex ætatibus mundi, & in libro de ratione temporū, capite ſeptimo & quadrageſimo ſeptimo: idemque colligitur ex ijs, quæ tradit Hieronymus in catalō go ſcriptorum eccleſiaſticorū, vbi agit de B. Paulo: ait enim, Paulum vincum Romam primum veniſſe, anno ſecundo Neronis, & a paſſione Domini, vigefimo quinto: eſ ſe autem occiſum, anno decimo quarto Neronis, & a paſſione Chriſti, trigefimo ſep timo. Quæ ratio temporū non aliter cōſtat, quā, ſi ponamus Chriſtum eſſe mortuū de cimo octauo anno Tiberij. Etenim, reliqui erūt imperij eius quinq. anni: tū Caligulæ quatuor: poſtea Claudij quatuordecim, & totidem Neronis, qui efficiunt illos trigin ta ſeptem annos, a paſſione Chriſti vsque ad martyrium Pauli, deſcriptos a D. Hiero nymo. Sed in huiuſmodi cōputatione, oportet prædictorum imperatorū annos acci pere, tam plenos, quam inchoatos. Deinde, putat Onuphrius, annū mortis Chriſti fuiſſe octauū procuratoris Pilati: quod ex Iosepho refellitur. Apud illum enim legi mus

Refellitur Onuphrius affirmans, Chriſtum mortuū de cimonono Tiberij Cæ ſaris, & octa uo anno procurati onis Pilati.

E

mus libro decimo octavo antiquitatum, decem annos, Iudæa Pilatum præfuisse; & vltimo anno principatus Tyberij, Iudæa decessisse: cum enim ad urbem rediret, in ipso itinere, mortis Tyberij nuntium accepit. Si igitur octavo anno Pilati, Christus esset mortuus, necesse fuisset, eum mortuum esse vigesimo primo anno Tyberij. Ad hæc, quis inducat in animum credere, quod tradit Onuphrius; Christum non esse mortuum in ipso plenilunio, sed triduo post? cum id manifeste sit contra communem Doctorum sensum, præsertim vero contra sententiam Dionysij Areopagite, qui fuit testis oculatus & spectator tanti miraculi. Quippe in epistola quam scripsit ad Polycarpum, & in altera quam misit ad Apolloniam philosophum, narras illam solis eclipsim, quæ ipse simul cum Apolloniam, cum in Ægypto essent, magna cum admiratione vidit, eam in plenilunio ipso contigisse; eoque maximo ipsis fuisse miraculo, contestatur. Nec verum est, quod ait Onuphrius, mirabilem fuisse illam eclipsim triduo post plenilunium, quam si in ipso plenilunio accidisset. Nam cum eclipsis solis naturaliter non fiat, nisi quando luna coniuncta soli, eiusque subiens orbem, aspectum ipsius terris adimit; hinc profecto apparet, quanto luna a coniunctione cum sole remotior est, tanto longius abesse ab efficienda eclipsi solis. Constat vero, nunquam a sole magis esse disiunctam lunam, quam cum est in plenilunio: nunquam igitur minus quæ tunc, naturaliter valet ad efficiendam solis eclipsim: quare si tunc fiat, mirabilior sane est, quam si alio vlllo tempore fieret.

Quinta sententia est, Christum esse mortuum expleto trigesimo secundo anno, & præterea paulo plus tribus mensibus: itaque mortuum esse trigesimo tertio anno non expleto, sed inchoato. Hæc ego sententiam, quia ceteris omnibus antepono, quatuor rationibus confirmabo. Prima ratio ducitur ex historia & chronologia Romana. Etenim, supra, quaestione quinta constitutum a nobis est, Christum esse natum anno quadragesimo secundo imperij Augusti: & paulo ante, in confutatione quartæ opinionis docuimus, Christum esse mortuum, secundum dominicam doctorum sententiam, in decimo octavo anno Tyberij Cæsaris. Sed ab anno quadragesimo secundo Augusti, vsque ad decimo octauum Tyberij, triginta tres anni non pleni numerantur: tot igitur, nec plus, nec minus, Christum vixisse putandum est. Aduerit hanc rationem duo possent obijci: nam dicit aliquis, incertum esse, quot annis regnaverit Augustus: ex quo incertum esse videtur, quantum temporis inter quadragimum secundum annum Augusti, & decimo octauum Tyberij intercesserit. Siquidem Tacitus in dialogo de claris oratoribus ait, regnasse Augustum quinquaginta octo annos: Iosephus libro decimo octavo antiquitatum, quinquaginta septem; & eo amplius, sex menses: Isidorus & Beda, quinquaginta sex annis, & præterea sex mensibus. Sed hæc obiectio facile diluitur: nam supra, quaestione quinta, docuimus, imperium Augusti, intra quinquaginta sex annos contineri. Deinde, posset obijci, fortasse non statim post mortem Augusti, sed longo post intervallo, Tyberium sumpsisse imperium. Verum, hoc nullam vim habet, in aperto enim est apud omnes, proxime post Augusti excessum, Tyberium inisse principatum. Si quis præterea, nobis facessere negotium pergat, dicens, in obscuro esse, cum dicitur Christus natus quadragesimo secundo anno Augusti, & mortuus decimo octavo Tyberij, an id sit intelligendum de vtriusque annis, vel expletis, vel tantum inchoatis; an vnus expletis, alteris autem inchoatis: non enim parui refert, quomodo anni accipiatur. Nam si quadragimus secundus annus Augusti, intelligatur iam expletus, & decimo octauus Tyberij, tantum inchoatus, efficietur, Christum non nisi triginta duos annos, ac ne hos quidem plenos vixisse. Sin autem quadragimus secundus Augusti accipiatur tantum inchoatus, annus vero Tyberij decimo octauus, iam expletus, consequens erit, Christum vsque ad trigimum quartum ætatis annum peruenisse. Veruntamen hoc facile repellitur. Est enim præter consuetudinem scriptorum, præterque rationem, alio modo accipere quadragimum secundum annum Augusti, & alio, longeque diuerso, decimo octauum Tyberij: siquidem ratio ipsa, & vsus chronologorum docet, vtrumque eodem modo esse intelligendum. Vtrouis autem modo accipiatur, concluditur, quod volumus, Christum non excessisse trigimum tertium ætatis annum. Quamquam,

Christum mortuum esse in ipso plenilunio, contra Onuphrium.

Quinta opinio, ceteris probabilior quatuor rationibus probatur. 1. ratio.

quam, fere scriptores tam sacri quam profani, cum aiunt euenisse aliquid, hoc vel illo anno alicuius principis, intelligi volunt, non expletum, sed inchoatum modo, & vt vulgo loquimur, currentem annum.

Secunda ratio petita est ex græca chronologia, quæ in computatione olympiadum versatur. Supra, quaestione quinta probauimus, Christum esse natum anno quarto olympiadis centesimæ nonagesimæ quartæ. Nunc affirmamus, Christum esse mortuum anno quarto ducentesimæ secundæ olympiadis: hoc autem spacium temporis, non potest continere plus triginta tres annos inchoatos. Incidisse autem mortem Domini nostri, in quartum annum ducentesimæ secundæ olympiadis, satis magno argumento esse debet, ab antiquis, probatissimisque chronologis, mirabilem illam solis eclipsim, quæ moriente Domino accidit, in quarto anno ducentesimæ secundæ olympiadis esse annotatam. Ponam hic verba eorum, prout commemorantur ab Eusebio in chronicis. Cum enim signasset Eusebius mortem Christi in anno decimo octavo Tyberij, hæc scribit. Ad passionem venit Dominus, anno Tyberij decimo octavo: quo tempore, & in alijs ethnicorum commentarijs, hæc ad verbum scripta reperimus: solis facta defectio, & tenebræ super vniuersam terram: Bithynia terræ motu concussa, & in vrbe Nicæna, ædes plurimæ corruerunt. Quæ omnia ijs congruunt, quæ in passione saluatoris nostri acciderunt. Scripsit vero super his & Phlegon, egregius olympiadum supplicator, in decimo quarto libro ita dicens. Quarto anno ducentesimæ secundæ olympiadis, magna, & excellens, & super omnes, quæ ante ipsam acciderant, defectio solis facta est: dies, hora sexta, in tenebrosam noctem ita versus est, vt stellæ cælo visæ sint, terræque motus, multas in Bithynia Nicenæ vrbes ædes subuerterit. Sic Eusebius. Hæc supradictus vir scripta reliquit: quæ sane ad confirmationem nostræ sententiæ plurimum valere debent.

Tertiæ rationi fides & robur adiungitur, tum ex doctrina euangelica, tum ex ratione astronomica. Verum ad hanc construendam argumentationem, tria quasi fundamenta supponere oportet, sed eiusmodi tamē, vt ab omnibus firmissima censerentur. Primo sumimus, Christum esse mortuum decima quinta luna primi mensis: quod patet legenti Euangelium. Liqueat enim Christum esse passum postridie, quam comederat pascha cum discipulis: comederat autem decima quarta luna ad vesperam; scilicet vti iubebat lex Moysi. Et Dionysius Areopagita, quemadmodum supra docuimus, eclipsim solis in excessu Christi factam, in plenilunio accidisse confirmat. Deinde, illud quoque sumimus, Christum esse passum sexta feria, seu die Veneris. Tali enim die fit in ecclesia, vsque ab exordio ipsius, per singulos annos anniuersaria mortis Christi commemoratio. Et hoc item manifestum facit historia euangelica. Nam Marcus capite decimo quinto, diem mortis Christi fuisse inquit parasceuen ante sabbatum. Quin ob eam causam sollicitos fuisse Iudæos, de Christi corpore deponendo de cruce, eo ipso die Veneris; quia imminabat dies sabbati, incipiens post occasum solis diei Veneris, narrat Ioannes decimonono, & Lucas vigesimo tertio capite. Adijce quod, si non obijisset Dominus noster in die Veneris; vel non die Dominico, vel non die tertia quam mortuus fuerat, resurrexisset. Tertio loco ponimus, numerum annorum mille quingentorum octoginta sex, qui ab ortu Christi ad hodiernum diem transacti sunt, ratum & firmum apud omnes esse debere: vtpote quem ex antiquissima Ecclesiæ traditione, ab eius ortu, continuata temporum serie, ad nos vsque fideliter perductas; & ex consensu populi Christiani, omniumque scriptorum, exploratum atque compertum habeamus. His positis, tertia ratio ita cõficitur. Si Christus mortuus est feria sexta, & luna decima quinta primi mensis, vt positum est; ergo non est mortuus alio ætatis suæ anno, quam trigesimo tertio. Ex illo concludi hoc, ita probatur. Non est disputandum nunc, Christum non esse mortuum, vel ante trigimum primum annum, vel vltra trigimum quintum: id enim extra controuersiam, & in confesso est apud omnes, præter vnum Irenæum; cuius tamen opinio iam pridem explosa est ab omnibus, & paulo superius a nobis etiam manifestis argumentis profligata. Tota igitur hæc de anno mortis Christi quaestio, vertitur circa quatuor annos, trigimum primum

2. ratio. An Christus mortuus sit, quarto anno ducentesimæ secundæ olympiadis.

Testimoniū ethnicorum de tempore mortis Christi.

3. ratio.

Christus mortuus decima quinta luna primi mensis.

Christus mortuus feria sexta.

primum, trigesimum secundum, trigesimum tertium, & trigesimum quartum. In horū autem nullo euenit, vt decima quinta luna, simul etiam esset feria sexta, nisi in anno trigesimo tertio. Quo licet intelligere, in eo ipso anno Christum esse mortuum. Nam in anno trigesimo primo, luna decima quinta primi mensis, incidit in diem vigesimam septimam martij, & in diem Martis. In anno trigesimo secundo, eadem luna incidit in decimum quintum aprilis, & in diem Martis. In anno trigesimo quarto, incidit in vigesimū tertium martij, & in diem Mercurij, in anno autem trigesimo quinto, incidit in vndecimum diem aprilis, & in diē lunæ. At vero, in anno trigesimo tertio, quo nos censemus Christū esse mortuū, luna decima quinta primi mensis, simul concurrat cū die Veneris, & cū die tertio aprilis; vt cū is annus habeat, quæcūq. legimus conuenisse in tēpus mortis Christi, in eo anno ipsum esse passū, nullo modo fit dubitandū. Nō me præterit, etiā trigesimo septimo, trigesimo octauo, & quadragesimo septimo anno post ortum Christi, lunam decimam quintam primi mensis, concurrisse cum die Veneris: sed quia constat apud omnes, excepto Irenæo, Christū nō attigisse annum trigesimum septimum: propterea id nullam contra nos vim habere potest. Ratio autem cognoscendi decimam quintam lunam primi mensis, in quolibet superiorum annorum, ex tabulis regis Alphonfi alijsq. similibus petenda est. Rationem vero inuestigandi & inueniendi sextam feriam in quouis superiorum annorū, docet nos littera Dominicalis: quippe eius consideratione, in quolibet anno, siue præterito siue futuro, facile est quamcunque velis feriam inuenire.

Quartam rationem, historia euangelica, præsertim vero Ioānis, qui post alios tres euangelistas suum edidit Euangelium, firmissimam nobis suppeditat. Ioannes enim, quia post alios scripsit euangelium, sicut multa omisit ab alijs tribus prodita; ita quædam expressit ab alijs prætermissa: & inter alia, duo: historiā enim per scripturam gestarum a Christo, primo anno suæ prædicationis, hoc est, a baptismo Christi, quoad Ioannes Baptista inclusus est in carcerem: præterea, historiā suam, digestis distinctisque temporibus, ad certam chronologia rationem redegit. Omne namque tempus prædicationis Christi, a baptismo, vsque ad eius mortem, per quatuor paschata distinxit. Primum pascha, & post baptismum Christi proximum, posuit in capite secundo, alterū in capite quinto: tertium in capite sexto: quartū in capite vndecimo, decimo tertio, & decimo octauo. Primum pascha incidit in trigesimū annum Christi: alterū pascha, in trigesimum primum: tertium, in trigesimum secundum: quartum, in quo ipse mortuus est, in trigesimum tertium ætatis suæ annum. Ex his necessario manifesteque concluditur, Christum, cum in anno ætatis suæ trigesimo tertio versaretur, esse mortuum. At enim, aduersus hanc rationem, nonnulla possunt obijci: quæ, quia magnas habent difficultates, magnique sunt momenti ad explicationem eius quæstionis quæ nunc tractamus, propterea nobis visa sunt non esse vel dissimulanda, vel mollivt auct. brachio prætereunda, sed cum diligentia cura que tractanda.

Primo igitur opponitur nobis, Ioannem, post Christi baptismum, aperte expresseque non nisi tria paschata commemorasse: vnum in capite secundo, alterum in capite sexto, tertium in capite vndecimo, decimo tertio, & decimo octauo. Nam quod nos diximus commemorari ab eo in capite quinto, id Ioannes non appellat pascha, sed tantummodo diem festum: sic enim scribit: *erat dies festus Iudæorum, & ascendit Iesus Hierosolymā*. Nomine autem diei festi, multi, & in primis graues & clari scriptores, non pascha, sed vel festum pentecostes, vel festum fortium, siue aliquod aliud de festis hyemalibus Iudæorum, intelligi debere censuerunt. Equidem non ignoro, quisnam fuerit dies ille festus a Ioanne positus in capite quinto, tres esse scriptorum opiniones: quas hoc loco breuiter ponere ac perpendere, non erit alienum. Prima opinio est Chrysoptomi, Cyrilli, Euthymij, Theophylacti, D. Thomæ, & Nicolai de Lyra: qui explanantes illū locum Ioannis, tradunt, diem illum festū fuisse pentecostes, tertio mense, & quinquagesimo die post pascha, celebrari solitum. Nam cum Ioannes in capite secundo posuerit festum paschatis, nec deinde vsque ad caput quintum, alium diem festum memorauerit: satis manifesto indicio est, diem festum quem nominauit in capite quinto, fuisse proximum

Tractatur locus Ioannis, capitis quinti, an, quem Ioannes ibi vocat diem festum, is fuerit pascha. 1. opinio, Chrysoptomi, Cyrilli, & aliorum.

A proximum post pascha. Nec sane ullus erat apud Iudæos, dies festus, lege diuina præscriptus, proxime post pascha, nisi festus dies pentecostes. Verum hanc opinionem videtur contextus ipse euangelicæ historiæ Diui Ioannis refellere. Etenim, post pascha memoratum a Ioanne in capite secundo, aliquandiu Iesus commoratus Hierosolymis, postea non vrbe tantum, sed etiam Iudæa discessit: & aliquanto post, iterum redijt in Iudæam, ibique non paruo tempore, vt ex tertio capite Ioannis intelligitur, versatus est. Post hæc, declinans inuidiam & odium insectantium se Pharisæorum, relicta Iudæa venit in Samariam. Prædicta autē omnia, intra quinquaginta dies inter pascha & pentecostes interlapfos, esse acta, non est verisimile. Quo tempore autem erat in Samaria, quatuor mensibus abfuisse festum paschatis, perspicue intelligitur ex illis Christi verbis, quæ sunt in quarto capite Ioannis, *Nonne vos dicitis, quia adhuc quatuor menses sunt, & messis venit?*

B tempus autem messis in Palæstina, fuisse circa festum paschatis, manifestum fit ex vigesimo tertio capite Leuitici, sed manifestius est legeati tertium, quartum, & quintum caput libri Iosue. Illis enim locis narratur, quo tempore Iordanem Iudæi transierunt, fuisse tempus messis: transierunt autem, decimo die primi mensis, & decimo quarto die celebrantes pascha comederunt fruges illius anni, nēpe azymos panes, & polentā. Patet igitur a festo paschatis in secundo capite nominati, vsq. ad Christi aduentum in Samariam, præterisse circiter menses octo: sed Christus venit in Samariam ante diem illum festum nominatum in quinto capite, & priusquam venit Hierosolymam, vbi sanauit paralyticum: ergo non potuit dies ille festus minimum octo mensibus posterior paschate, esse pentecostes; quippe qui quinquaginta duntaxat diebus a paschate distabat. Rationē porro, qua illi auctores vsi sunt, manifestum est parum esse firmam. Non enim omnes dies festi, quos Ioannes in sua historia ita narrat, vt vnum proxime post alterum commemoret, fuerunt inter se proxime consequentes. Initio namque sexti capitis nominat festum paschatis, cum tamen proxime ante, in principio quinti capitis posuisset diem festum Iudæorum, quem isti pentecostes interpretantur. Perspicuum vero est inter pentecosten & subsequens pascha, interiectos fuisse apud Iudæos complures alios dies festos, videlicet qui in mense septimo, nono, & vltimo celebrabantur. Quin, cum Ioannes in exordio sexti capitis nominasset festum paschatis, proxime post, initio septimi capitis ponit festum Scenopegiæ, quod agebatur mense septimo, intermisso festo pentecostes, & alijs quibusdam intermedijs.

C Altera opinio est Caietani super quinto capite Ioannis, & Melchioris Cani in libro vndecimo de locis theologicis, capite quinto, in solutione sexti argumenti, affirmantium, diem illum a Ioanne dictum simpliciter ac præcise festum, nec fuisse paschatis, nec pentecostes, sed vnum aliquem de festis hyemalibus: erant autem tres, vnus Encæniorum, id est renouationis, & purgationis templi, factæ a Iuda Machabæo, incidens in vigesimum quintum diem noni mensis Iudaici, qui Casleo appellabatur; vide quartum caput prioris libri Machabæorum: alter dies festus erat ædificationis seu instaurationis secundi templi, principe Zorobabele & pontifice Iesu: is vero agebatur tertio die vltimi mensis, quem Hebræi vocant Adar, sicut legitur apud Esdram capite sexto: tertius erat Sortium, a Mardocho & Esther institutus, & decimo quarto ac decimo quinto die eiusdem mensis agi solitus; lege nonum caput libri Esther. Putant igitur Caietanus & Canus, diem illum festum dictum a Ioanne, fuisse festum, vel ædificationis secundi templi, vel Sortium, alio nomine dictum festum Mardocho. Sed hanc opinionem non alijs argumentis infirmare attinet; quam quibus confirmabimus tertiam sententiam: huius enim confirmatio, manifesta est illius confutatio.

D Est itaque tertia sententia prioribus longe probabilior, nomine illius diei festi simpliciter dicti, non alium, quam diem festum paschatis, debere intelligi. Atque hoc quidem clare docet ipse contextus historiæ Ioannis: sic enim, quæ narratur ab eo in capite quinto, coherent, & consequentia sunt his, quæ narrauerat in capite quarto, vt manifeste arguant veram esse hanc nostram interpretationem.

E Hic illic

2. opinio Caietani.

3. opinio Irenæi, Eusebij, Hieronymi, & aliorū; similior vero.

Illic enim aperte significatum est, ab eo tempore, quo Christus venit Samariam, **A** tempus messis & paschatis, quatuor mensibus abfuisse: quo temporis spacio, commode a Christo fieri potuerunt in Galilæa, quæcunque tunc ab eo facta illic esse, alij euangelistæ prodiderunt. Deinde non est verisimile, appellationem festi simpliciter dicti, tributam esse a Ioanne festo Sortium, vel instaurationis templi: siquidem eiusmodi dies apud Iudæos, erant minus illustres & celebres festo paschatis, pentecostes, & tabernaculorum; nec erant diuina lege, sed humana auctoritate constituti. Cum autem festus dies paschatis, esset primus anni, longeque celeberrimus; rite appellatus est per antonomasiam, dies festus simpliciter, & præcise. Verumtamen, illud mihi maxime persuadet, probatque hanc sententiam; quod non semel in euangelica historia, dies festus paschatis, etiam nomine festi præcise, & simpliciter dicti, appellatur: velut apud Lucam capite secundo, apud Matthæum capite vigesimo **B** sexto, & apud Ioannem decimotertio. Ex quo satis apparet, eos recedere a consuetudine diuinæ scripturæ; qui appellationem festi simpliciter dicti, remouentes a festo paschatis, cui maxime conuenit, & sæpe a scriptura tribuitur; ad alios dies festos, quibus minime congruit, nec vsquam in veteri, aut nouo testamento attribuitur, accommodare conantur. Atque huius sententiæ auctores habemus, Irenæum libro secundo, capite trigesimo nono, Eusebium in chronicis, & in libro octauo de demonstratione euangelica; diuum Hieronymum & Theodoretum super capite nono Danielis, & Rupertum super capite quinto euangelij diui Ioannis. Sed enim fortasse aliquis obijciat, Ioannem in principio sexti capituli, nominasse festum paschatis; quare, si quem initio quinti capituli, nominauit diem festum, eum quoque festum paschatis intelligi oporteret, ab vno festo paschatis, transisset **C** Ioannes ad alterum proxime subsequens, omnibus vnus integri anni actis Christi, prorsus intermissis: quod factæ videtur absurdum. Verum hoc leuius est, quam vt lectorem mouere debeat. Namque solenne est euangelistis, extrema, omittis intermediis, proxime inuicem connectere. Matthæus, descripto Christi baptismo, & ieiunio, proxime subiecit vltimam orationem Apostolorum; quam tamen, multo post tempore, constat esse factam. Ioannes, cum sexto capite, Christi circa festum paschatis acta, dictaque narret; statim in capite septimo transiit ad ea, quæ contigerunt circa festum Scenopegia, iusto iam Christi septem mensium, silentio inuoluens. Ergo, quæ inter secundum, & tertium pascha facta, dictaque a Christo fuerant, Ioannes prætermisit, quod ea tres alij, qui ante ipsum scripserant Euangelium, diligenter, & copiose tradiderant; videlicet Matthæus a capite duodecimo vsque ad decimum quartum; Marcus a secundo ad tertium; **D** Lucas a sexto ad nonum. Nam quod illi narrant de Christi discipulis vellentibus spicas, & grana conficantibus, non longe post secundum festum paschatis, & post ea, quæ Ioannes capite quinto, a Christo facta, & dicta commemorat, accidisse putandum est.

Deinde, contra id, quod supra dictum est de quatuor festis paschatis, descriptis a Ioanne post baptismum Christi, vnde nos concludi arbitramur, Christum trigessimum tertium annum nequaquam excessisse; illud præterea obijci posset, Ioannem omisisse vnum pascha transactum inter Christi baptismum, & nuptias factas in Chana Galilæa, in quibus Christus, aqua in vinum mutata, primum omnium signorum fecisse dicitur; post quas nuptias fuit pascha quod a Ioanne primum memoratur. Enimvero, communi opinione receptum est, quin etiam ipsius **E** ecclesiæ sensu & auctoritate comprobatum, miraculum illud patratum in nuptijs, eodem quidem die, sed vno tamen anno, postquam fuerat Christus baptizatus, fuisse factum. Ex quo efficitur, Christum post baptismum suum, quinquies festum pascha celebrasse. Nam quod apud Ioannem est primum pascha, post nuptias in Chana Galilæa peractum, id re vera secundum est: cum enim inter baptismum & illas nuptias, vnus integer annus interfluxerit, necesse est in eo anno fuisse aliud pascha, prius eo, quod Ioannes primo loco memorauit. Hæc obiectio implicatam

A plicatam habet quæstionem, non parum nobilem ac celebrem, nec parum etiam inter Doctores controuersam. Quæstio enim est, an quo die Christus baptizatus est, eodem ipso die, sed vno anno post, miraculum illud fecerit in nuptijs; vt sicut baptismus eius fuit sexto Ianuarij, ineuntis anni trigesimali: sic illud miraculum acciderit eodem sexto die Ianuarij, in anno trigesimo primo, per tredecim dies inchoato. In hac controuersa quid alij prodiderint, & quid mihi propensius ad similitudinem veritatis esse videatur, paucis exponendum est. Epiphanius in hæresi quinquagesima prima censet, miraculum illud factum esse a Christo in nuptijs, eo die quo fuerat natus, hoc est die sexto Ianuarij, cum iam expleuisset trigessimum annum, & eo die trigessimum primum ordiretur. Hinc colligit, miraculum illud, sexaginta diebus post baptismum Christi esse factum. Quorum dierum rationem, hunc in modum subducit Epiphanius: post baptismum, inquit, quadraginta dies Christus ieiunauit in deserto: exinde rediit Nazareth, & inibi mansit quindecim dies: postea, rediit ad Ioannem, & vno die qui fuit a baptismo quinquagesimus sextus, Ioannes de ipso tunc absente præclarum dixit testimonium: die autem quinquagesimo septimo, ipso Iesu præsentem, testificatus de illo palam est illud, *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi*; iterumque die quinquagesimo octauo, dicente Ioanne, *Ecce Agnus Dei*, & Andreas & quidam alius, sequuti sunt Christum: ad hæc, egressus e Galilæa Christus die quinquagesimo nono, vocauit ad se Philippum: denique, die proxime sequenti, qui fuit sexagesimus a baptismo, & sextus dies Ianuarii, factæ sunt nuptiæ in Chana Galilæa. Sic Epiphanius. Sed in hac eius opinione, quædam sunt contraria communi Doctorum sententiæ, & antiquæ ipsius Ecclesiæ traditioni; veluti est illud, Christum sexto die Ianuarij esse natum: cum ab antiquis vsque temporibus, Christum vigesimo quinto Decembris die natum esse, in populo christiano pro certo teneatur. Quamquam videtur in eo, consuetudinem Ægyptiorum sequutus Epiphanius: quam in primo capite decimæ collationis, his verbis memorat Cassianus. *Infra Ægypti regionem, mos iste antiqua traditione seruetur, vt peracto Epiphaniorum die, quem prouinciæ illius sacerdotes, vel Dominici baptismi, vel secundum carnem natiuitatis esse definiunt, & idcirco vtriusque sacramenti solennitatem, non bifarie, vt in occidentis prouincijs, sed sub vna diei huius festiuitate concelebrant.* Atque huius loci & sententiæ Cassiani, meminit etiam Isidorus libro primo de officijs ecclesiasticis, cum agit de festo Epiphaniæ. Nonnulla sunt præterea in opinione Epiphaniij, plane incerta, nec vlla firma ratione, vel probabili coniectura, aut grauis cuiuspiam viri auctoritate subnixæ. Huiusmodi est illud, Christum, statim post quadraginta dies exactos in solitudine, venisse Nazareth, mansisseque ibi quindecim dies; & postea rediisse ad Ioannem. Hoc enim incompertum est; nec fortasse compertum esse potest: sicut nec præfinito sciri, quanto tempore post baptismum Christi, Ioannes illa preclara de ipso testimonia dixerit: quantumque temporis inter singula eius testimonia interfluxerit.

Altera opinio, est fere nunc recepta & peruulgata: Christum quo die baptizatus est, eodem die, vno anno post, fecisse miraculum aquæ in vinum commutatæ. Hanc sententiam veteri traditione videntur confirmasse beatus Maximus, sanctus Augustinus, Eusebius Emisenus in suis homelijs de festo Epiphaniæ, & Isidorus in libro de officijs, cum agit de Epiphania. Quin etiam, quod maximum est huius sententiæ firmitermentum, adest huic opinioni Ecclesiæ auctoritas & testimonium; quæ id videtur aperte comprobare, publice in templis canens in quadam antiphona, quæ est in officio de Epiphania, *Scribis mira culis ornatum diem sanctum colimus: hodie stella magos duxit ad præsepe: hodie vinum ex aqua factum est in nuptijs: hodie in Iordane Christus a Ioanne baptizari voluit.* At enim, cum hæc argumenta facile possint solui; nec certâ, nec admodum probabilē eâ opinione faciunt. Primum enim, auctores ad confirmationem eius adducti, parum, aut potius nihil eâ adiuuant. Siquidem Maximus, non affirmat tria illa mysteria, eodē die omnia contigisse: sed vtens particula disiunctiuæ *vel*, ait, vnū aliquod horum trium eo die accidisse; sed nesciri tamen quodnā illorum trium eo die potissimum euenerit. Verba Maximi sic habent. *In hac, dilectissimi, celebritate, sicut relatu paternæ traditionis instruemur, mul-*

H h 2 triplici

An miraculum aquæ in vinum mutata, vno anno post Christi baptismum exacto, contigerit. Opinio Epiphaniij

Christum sexto die Ianuarii natum in terris, qui sint opinati.

Olim Ægyptii, festum diem Christi ortus, in die sexto Ianuarii agebant.

2. Opinio:

Maximus:

D. Augustinus.

Emissenus.

Locus ex actis Apostolorum capite primo, tractatur hic, & infra

triplici est festiuitate letandū. Ferūt enim Christū hodie, vel stella duce a gentibus adoratum: vel inuitatum ad nuptias, aquam vertisse in vinum: vel suscepto a Ioanne baptifmate, Iordanis fluenta consecraste. Sed quid potissimum præsenti hoc factum sit die, nouerit ipse, qui fecit. **A** Hæc Maximus. Cuius simile est quod scribit D. Augustinus sermone vigesimo septimo de tempore, qui est secundus de dominica infra octauam Epiphaniæ. **B** Licet, inquit, de solennitate huius diei, veterum sit diuersa traditio, vna tamen sanctæ deuotionis est fides. Nam quamuis nonnulli Dominum nostrum, stella duce a magis æstiment adoratum: alij asserant, eum aquam in vinum mutasse: quidam vero baptizatum esse a Ioanne confirmant; in omnibus tamen Dei filius creditur, in omnibus est vera festiuitas. His consonant, quæ scribit Emissenus de festo Epiphaniæ. **B** Hodie, inquit, per documenta certissima Deus in homine declaratus est: siue quod stella de cælo ortus sui nuncium magis præbuit: siue quod Iordanis aquas ad salutem humani generis suo baptifmate consecrauit: siue hæc eadem illius miraculi dies sit, qua primum in Chana Galilææ in nuptiali cõiuuiio, aquas in vinum conuertit. **B** Nec non & Isidorus prædictis viris concinens, scribit, festum Epiphaniæ sic esse appellatum, siue ex eo, quod Christus eo die stella indice, ostensus est magis: siue quia in baptifmo Dei filius, & magister hominum declaratus sit testimonio patris: siue quia in nuptiis, per miraculum aquæ in vinum conuersæ, manifestatus sit discipulis. Neque vero auctoritas Ecclesiæ multum fauet huic opinioni: nam cum ecclesia canit *hodie vinum ex aqua factum est in nuptiis*, illud *hodie* diceret aliquis, non referri ad tempus rei gestæ, sed ad tempus commemorationis & celebrationis eius rei, quam eo die facit Ecclesia. Est enim hæc illorum verborum sententia: hodie in Ecclesia recolitur & commemoratur, Christum esse adoratum a magis, baptizatum a Ioanne, & aquam esse ab eo in vinum mutatam. Quod ne videatur commentitium, equidẽ **C** puto non aliter intelligi debere, quod Ecclesia canit in festo paschatis, *hodie Christus resurrexit*: & in festo pentecostes, *spiritum sanctum hodierna die, in filios adoptionis effudit*. Etenim raro accidit, vt festum paschatis, aut pentecostes, eodem die celebretur ab Ecclesia, quo die Christus vel ex mortuis resurrexit, vel spiritum sanctum misit in discipulos. Ecclesia igitur illa tria mytheria, sapienter instituit eodem die celebrari; tum quod magnam inter se conuenientiam & similitudinem haberent, cum in corũ vnoquoque, singularis Christi excellentia varie declarata fuerit: tum etiam, quod incertum erat, quonam die, quodnam illorum trium euenisset, alijs omnia eodẽ die, alijs vero diuersis diebus ea contigisse opinantibus: propterea voluit ea coniuncte, atque vnus diei festiuitate celebrare. Quamuis, expeditior illius argumenti solutio esse posset, Ecclesiam, vt in alijs non paucis, quæ ad ecclesiastica officia pertinent, sic etiã in hoc, non certam aliquam & indubitam sententiam; sed inter uarias & probabiles doctorum ea de re opiniones, eam præcipue opinionem, quæ tunc fortasse celebrior erat, & probabilior habebatur, esse secutam. Multis præterea rationibus ea opinio refelli potest. Primum enim, iam inde a baptifmo Ioannis, Christum habere discipulos cœpisse, perspicue docet diuus Petrus in actis Apostolorum, capite primo. *Oportet, inquit, ex his viris qui nobiscũ sunt congregati, in omni tẽpore quo intrauit & exiit inter nos Dominus Iesus, incipiens a baptifmo Ioannis vsque ad diem, quo assumptus est a nobis, tẽstem resurrectionis fieri nobiscum, vnum ex istis*. Sic Petrus. At liquet ex narratione Ioannis in capite primo & secundo, Christum paulo ante illas nuptias, discipulos habere cœpisse: ergo nuptiæ illæ non vno anno post baptifmum sunt factæ. Deinde Christus in ipso baptifmo, voce de cælo missa, & Dei patris testimonio, declaratus est Dei filius, & doctor hominum; cũ de ipso dictum est, *hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audite*. Non decebat autem Christum, munus prædicandi a patre sibi iniunctum, per vnum annum non exequi: cœpit autem prædicare post illas nuptias, non est igitur credibile, nuptias esse vno integro anno post Christi baptifmum factas. Ad hæc, totum prædicationis Christi tempus, Patres, vt supra ostendimus, tribus annis, superque aliquot mensibus definierunt: Christus vero prædicare orsus est post nuptias; quæ, si vno anno post baptifmum factæ sunt, non nisi duo anni assignari possunt prædicationi

A cationi Christi; aut si tres anni assignentur, necesse est Christi ætatem vsque ad trigesimum quartum annum producere: quod tamẽ, illius opinionis defensores, plane inficiantur. Patet igitur ex his quæ dicta sunt, solutio eius, quod supra obijciebatur: negandum enim est, post baptifmum Christi fuisse aliquod pascha prius eo, quod in capite secundo a Ioanne memoratur. Nam quod pro huius rei argumento afferebatur, miraculum factum in nuptiis, vno anno post Christi baptifmum contigisse, satis ostẽsum est, aut esse falsum, aut esse incertum & infirmum: liquet enim ex supradictis, tẽpus illarũ nuptiarum, eo intervallo, quod fuit inter baptifmum Christi & pascha proxime subsequens, de quo nempe Ioannes in secundo capite scripsit, contineri.

B Si quis tamen peruulgatam illam, multisque probatam de nuptiis vno anno post baptifmum Christi factis opinionem, sequi ac defendere voluerit; cum hoc ego non magnopere contendam; quin etiam facile ac libenter cõsentiam. Neq. erit arduum, quibus ea opinio est oppugnata, rationes dissoluere. Ad primam enim ita respondeatur: quem Petrus appellauit baptifmum Ioannis, eum non fuisse baptifmum Christi a Ioanne collatum: sic enim, neminem discipulorum Christi reperimus, qui statim, ab eo tempore, quo Christus baptizatus est a Ioanne, cum ipso fuerit. Petrum namq. & Andream, primos in Apostolis sectatores Christi, non obscure Ioannes in primo capite indicat, longe post baptifmum accessisse Christo: adhæsisse autem multo post tempore, manifestum est. Petrus itaque, per baptifmum Ioannis, significauit totum id temporis quo Ioannes baptizauerat; nempe, quoad in carcerem fuit inclusus: quod tempus amplius fuisse vno anno, in aperto est. Ad secundam rationem, respondendũ est; anno illo inter baptifmum & nuptias interlapso, Christum minime ociosum aut desidiosum fuisse; sed frequenter adijisse ad Ioannem, vt eius testificatione pernoresceret, & comendaretur populo: & item, vt crebris sermonibus & colloquiis, priuatim homines erudiret, sibi que fidem & auctoritatem, hominumque studia & beneuolentiam adiungeret: videlicet, ne publicus repente doctor, & concionator prodiret. Etenim, cum Andreas & Nathanael appellarunt eum rabi, hoc est magistrum, satis indicarunt, eum iam tunc docere homines, & habere discipulos cœpisse. Ad tertiam rationem hoc detur responsum: tempus prædicationis Christi definitum a patribus, ordiri oportere a Christi baptifmo; eoque tẽpore vniuersam Christi prædicationem, tam publicã, quã priuatam, comprehendi debere. Cur autem pascha inter baptifmũ & nuptias transactum, Ioannes prætermiserit; ea ratio potest reddi, quod Ioannes tẽpus prædicationis Christi, per paschata digerere & describere voluerit ex eo tẽpore, quo Christus & discipulos habere, & palã docere, & miracula facere cœpisset: id autẽ post nuptias illas in Chana Galilææ celebratas, fieri cœpit. Sed vniuersæ huius disputationis de chronologia ortus, baptifmi, & mortis Christi Domini nostri, hic finis esto.

Solutio rationum quibus communis opinio oppugnata est.

Quæstio octaua, de tempore excidii Hierosolymitani, quod a Romanis, duce Tito, factum est.

E octo quæstionibus, quas in prima parte huius libri explicandas suscepimus, vna tantum, & ea perquã breuis & facilis, reliqua est, paucis expedienda. Quæritur, quo tempore excidium Hierosolymitanum sub Tito Romanorum duce contigerit. Sed hæc quæstionem, nullius est negotij explicare: contigit namque quadraginta circiter annos post Domini nostri passionem. Si quidem, Christum Dominum anno quarto olympiadis ducentesimæ secundæ mortuum esse, supra docuimus, in quæstione septima. Illud autem excidium euenisse in quarto anno ducentesimæ duodecimæ olympiadis, Eusebius in chronicis adnotauit. Idem concluditur ex annis Romanorum imperatorum. Etenim Tyberius post mortem Domini nostri, quæ in octauum & decimum principatus eius annum incidit, imperauit annos quatuor, menses vndecim, præterque, dimidium mensem; cœpit enim imperare decimonono die Augusti,

H h 3. & obiit

Quo tempore, excidium Hierosolymitanũ, sub Tito & Vespasiano cõtingerit.

& obiit decimo sexto die martij, regnavitque annos viginti duos, menses sex, & dies viginti novem. Post eum, Caligula orsus imperare decimo sexto martij, interfectus est vigesimo quarto die ianuarij, & imperavit annos tres, menses decem, & dies octo. Huic successit Claudius vigesimo quarto ianuarij, imperavitque annos tredecim, menses octo, dies viginti; obiit enim tertio idus octobris. Hinc sumpsit initium Neronis imperium, quem constat regnasse quatuordecim annos, non tamen plenos. Neronem excepere tres; qui breui, & hoc ordine Romanorum imperium tenuerunt, sicut tradit Iosephus libro quinto de bello Iudaico, capite sexto, octavo, & decimo tertio: Galba, imperavit mensibus septem & totidem dies; Otho, tres menses & duos dies: Vitellius, menses octo, & dies quinque. Denique, hos proxime secutus est Vespasianus, cuius secundo imperij anno expugnata, incensa, & funditus eversa sunt Hierosolyma; sicut grauis auctor in libro septimo de bello Iudaico tradit Iosephus. Ex prædictis annis imperatorum, summa annorum fere quadraginta a passione Domini usque ad excidium Hierosolymitanum, quam posuimus supra, plane conficitur.

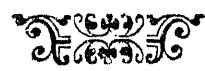
De clade Iudæorum sub Adriano imperatore.

Dio.

Post hoc gentis Iudaicæ exitium, paulo plus sexaginta annos, altera clades, non minus calamitosa & funesta, sub Adriano imperatore Iudæis accidit. Qui cum a Romanorum imperio defecisset, ac rebellasset, cruentissima strage, & incredibili cæde, fere omnes consumpti & deleti sunt. Narrat historiam hanc Eusebius libro quarto historiae ecclesiasticae, capite secundo & sexto, indicans eam quoque ab externis scriptoribus plenissime scriptam; haud dubie, in primis significans Dionem, cuius Epitome in Adriano, causam rebellionis & magnitudinem cædis Iudæorum, ad hunc modum tradit: Cum Adrianus in urbem Hierosolymam quæ eversa fuerat, quamque Æliam capitolinam appellavit, coloniã deduxisset; & quo loco templum Dei fuerat, eodem loco, Ioui ædificari curavisset: magnum bellum & diuturnum moveri coepit, Iudæis graviter ferentibus, quod exteræ nationes, in suam urbem habitatum venissent; quodque in ea fieri externa sacra videretur. Hæc igitur causa, vel occasio, fuit rebellionis. De infinita autem Iudæorum cæde, paulo infra hæc subiungit. Ita, inquit, a Romanis fracti & oppressi sunt Iudæi, ut pauci admodum evaserint, & quinquaginta eorum arces munitissima, vicique celeberrimi ac nobilissimi, nongenti octoginta quinque, funditus eversi sunt. Cæsa sunt in excursionibus, præliisque, hominum quingenta octoginta millia: eorum autem qui fame, morbo, & igni interierunt, infinita fuit multitudo: ita ut omnis pene Iudæa deserta relicta fuerit. Id eis, antequam bellum gereretur, fuerat portentis quibusdam denuntiatum: namque monumentum Salomonis, quod illi summa religione colunt, sua sponte divisum, corruerat: lupi præterea, &

hyænae multæ, in vrbes eorum rugientes atque ululantes introierant.

Sic habet Epitome Dionis in Adriano. Hoc autem excidium gentis Iudæorum, Eusebius in chronicis fuisse annotavit, in decimo octavo anno principatus Adriani, & extrema olympiade ducentesima vigesima octava; scilicet, annis post excidium sub Tito factum, sexaginta quatuor; post passionem autem Domini nostri, quatuor & centum annis.

SECUN-

A SECUNDA PARS LIBRI VNDECIMI ET DISPUTATIONIS DE SEPTUAGINTA HEBDOMADIS.

Exponuntur ac refelluntur aliorum opiniones de ratione computandi septuaginta hebdomadas.

B

EXPEDITIS octo quæstionibus, quarum explicatio magno nobis vni futura erat, ad tractationem quæstionis de septuaginta hebdomadis, qua etiam de causa, prævertendam ei disputationi esse censuimus: nihil iam remorari nos debet, quo minus in ipsam disceptationem, quam primum ingrediamur.

Ac primo loco varias auctorum sententias de principio & fine septuaginta hebdomadam, & de ratione putandi annos qui in illis continentur, cognoscere ac diiudicare oportet. Nec tamen in animo est, omnes omnium qui de hac quæstione quoquo modo differuerunt, opiniones persequi; nimis enim id longum & molestum, minimeque necessarium est. Celebriores igitur, & nobiliorum auctorum sententias persequemur, incipiendo a vetustioribus, & usque ad nostri temporis scriptores descendendo.

C

Diuus Hieronymus in præfatione libri vndecimi commentariorum in Isaiam affirmat, Iosephum & Porphyrium de hac quæstione septuaginta hebdomadam plurima differuisse. Idem in catalogo scriptorum ecclesiasticorum tradit, Iudam quendam, qui tempore Seueri imperatoris claruit, plenissime de septuaginta hebdomadis quæ sunt apud Danielẽ, scripsisse. Verum, opiniones istorum auctorum, quia illæ, amissis eorum scriptis, ad nostram notitiam minime peruenerunt, nec probare, nec improbare possumus. Beatus Augustinus in epistola octogesima quam scripsit ad Erychium, refert, fuisse quosdam, qui duplices facerent septuaginta hebdomadas: & priores completas esse dicerent in primo Christi aduentu: posteriores vero, in ultimo eius aduentu, & in consumatione seculi esse complendas. In hac sententia fuisse quondam Apollinarium Laodicenum Episcopum, testatur hoc loco Hieronymus. Hanc opinionem non attinet argumentis refellere, quam res ipsa euentusque redarguit. Siquidem à primo aduentu seu ortu Christi, ad hanc diem, in qua etiamnum expectamus secundum Domini aduentum, non tantum septuaginta hebdomadae, sed ducentæ & viginti sex transierunt. De prioribus septuaginta hebdomadis, nihil certi aduersus illos dici potest; cum neque constet unde eas illi ordirentur; nec liqueat, quid per primum Domini aduentum, in quo eas terminarunt, significare voluerint; num passionem & mortem Christi; an potius ortum eius: nam si ortum intellexerunt, falsam esse eorum sententiam, ex his quæ posterius dicturi sumus, manifestum erit. Veniamus igitur ad opiniones nobis notas.

Porphyrius & Iosephus differuisse de 70. hebdomadis Danielis.

D

Prima opinio. Hippolytus martyr, referente Hieronymo super hoc nono capite Danielis, orsus est septuaginta hebdomadas quinquaginta annis ante solutionem babilonicæ Iudæorum captiuitatis; id est, ab olympiade quadragesima prima. Soluta enim est captiuitas Iudæorum, primo anno regni Cyri; ut dictum est supra libro decimo quæstione secunda: primus autem Cyri annus, competit in olympiadis quinquagesimæ quintæ annum primum; sicut docuimus in prima parte huius libri, quæstione secunda. Terminat autem Hippolytus sexaginta novem hebdomadas, in natiuitate Christi: ultimam vero hebdomadam refert ad consumationem mundi, eam diuidens in prædicationem Enoch & Eliæ, & in regnum Antichristi. Tria sunt in hac opinione improbanda. Primo, sine vlla causa & ratione, inchoat hebdomades durante captiuitate

Hippolytus

E

Primo, sine vlla causa & ratione, inchoat hebdomades durante captiuitate

ptiuitate Babylonis: & nos libro decimo, quaestione decima sexta docuimus, exordium septuaginta hebdomadum a vigesimo anno Artaxerxis Longimani, qui fuit decimus quintus & centesimus annus post solutam captiuitatem Babylonicam, esse capiendum. Deinde, ab olympiade quadragesima prima, vnde aufpicatur hebdomades Hippolytus, vsque ad natiuitatem Domini, qua fuit in anno quarto olympiadis centesimae nonagesimae quartae, vt supra, quaestione quinta huius libri ostendimus, fluxerunt anni sexcenti duodecim. Hippolytus autem putauit, transiisse duntaxat sexaginta noue hebdomadas, hoc est, annos quadringentos octoginta tres. Praeterea, quis non videt commentitium esse, vltimam hebdomadam tanto intervallo a ceteris separare, eamque vsque in tempus Antichristi reijcere?

Clemens
Alexandri-
nus.

Secunda opinio. Clemens Alexandrinus in primo libro Stromatū, orditur hebdomadas a primo anno Cyri, quo donata est Iudaeis libertas, & facultas instaurandi templum: finit autem eas in euerfione Hierusalem, qua sub Tito facta est. Sed non satis mirari possum tam insigne Clementis in chronologia erratum; namque a primo anno Cyri, qui fuit primus olympiadis quinquagesimae quintae, vt dictum est supra, quaestione secunda, vsque ad subuersionem Hierusalem sub Tito factam in olympiade ducentesima duodecima, quemadmodum ostensum est in prima parte huius libri, quaestione octaua, numeratur centum quinquaginta octo olympiades, & anni sexcenti viginti octo; cum septuaginta hebdomades, annos tantum quadringentos nonaginta complectantur. Tertia opinio. Iulius Africanus, vt memorat Eusebius libro octauo de demonstratione euangelica; & hoc loco D. Hieronymus, septuaginta hebdomadas Danielis interpretatus est, non annorum solarium, sed lunarium; ideo enim dictas esse ab angelo abbreviatas: quadringenti autem & nonaginta anni lunares, quot videlicet continentur in septuaginta hebdomadis, aequae valent, atque quadringenti & septuaginta quinque solares. De hoc, esse reprehenditur a multis Africanus, sed immerito tamen reprehenditur, vt libro decimo, quaestione octaua ostensum est. Deinde orditur hebdomadas a vigesimo anno regis Longimani; nimirum, quo tempore primum data est facultas reficiendae urbis Hierusalem. Recte sane hoc Africanus: nam non aliunde sumi debere initium hebdomadum, libro decimo, quaestione decima sexta demonstratum est. In eo tamen lapsus est, quod terminans hebdomadas in morte Christi, facit Christum mortuum anno decimoquinto Tyberij; quem annum comparat ipse cum anno secundo ducentesimae secundae olympiadis. Haec vero confutata sunt a nobis in prima parte huius libri, quaestione sexta & septima.

Iulius Afri-
canus.

Origenes.

Quarta opinio. Origenes libro decimo Stromatum, vt hic refert D. Hieronymus, aufpicandas putauit hebdomadas a primo anno Darii Medii, quo scilicet anno, Daniel hanc reuelationem habuit: terminandas vero in natiuitate Christi: non animaduertens, tempus quod inter Darium Medum, & Christi natiuitatem interiectum est, continere annos quingentos sexaginta; nam annus Darii, quo haec visio contigit Danieli, incidit in extremam olympiadem quinquagesimam quartam, vno videlicet anno ante initium monarchiae Cyri; vt dictum est libro decimo quaestione secunda: Christum autem natum esse docuimus supra, quaestione quinta, anno quarto olympiadis centesimae nonagesimae quartae. Quinta opinio. Idem Origenes in tractatu vigesimo nono in Matthaeum, multo aliter, & quidem multo peius, rationem septuaginta hebdomadum explicat. Primo ait, has hebdomadas non esse annorum, sed decenniorum; vt vnaquaeque contineat septuaginta annos, & omnes simul, annos quater mille nongentos. Hoc autem refutatum a nobis est libro decimo, quaestione octaua: nusquam enim scriptura, aliter vocabulo hebdomadis vitur, nisi pro septenario dierum vel annorum. Sed illud absurdius, quod septuaginta hebdomadum, vsque ab Adamo dicit exordium: cum angelus manifestis verbis declararet, eas ab instaurazione urbis Hierusalem exordiri oportere; sicut probatum est a nobis libro decimo, quaestione decima sexta. Deinde, sexaginta nouem hebdomadas decenniorum, id est, annos quater mille octingentos triginta, terminat Origenes in natiuitate Christi: atqui nos, quaestione quinta huius libri, secundum chronologiam hebraicam ostendimus, ortum Christi

Origenes.

A Christi non longius ab exordio mundi quatuor millibus annorum, additis praeterea viginti tribus annis, abfuisse. At secundum supputationem annorum, qua habent septuaginta interpretes in libro Geneseos, & qua plerique veterum sequuti sunt, ab exordio mundi vsque ad ortum Domini nostri, plures quinque millibus annorum numerantur: vt neutra supputatio ad Origenis sententiam quadret. Denique, Origenes septuagesimam & vltimam hebdomadam extendit, a natiuitate Christi vsque ad euerfionem Hierusalem sub Tito factam: in cuius dimidio Christum putat esse passum, in fine autem subuersam esse Hierusalem. Sed nos in extrema quaestione libri decimi docuimus, septuaginta hebdomadas, vsque ad excidium Hierusalem, nequaquam extendi debere.

B Sexta opinio. Tertullianus in libro, quem scripsit aduersus Iudaeos, explicando chronologiam harum hebdomadum, tam multa peccauit, vt longum & molestum futurum sit, omnia eius errata sigillatim refellere. Principio, hebdomadas coepisse putat a Dario Medo: quod supra in opinione Origenis refutatum est. Tum, in pertextenda chronologia regum Persarum, quinque tantum reges percenset, omittens alios nouem: & monarchiae Persarum, quam sterisse constat triginta & ducentos annos, ipse sex duntaxat & centum annos attribuit. Postea, Darium Medum, qui vno tantum anno Chaldaeis imperauit, vt ostensum est libro decimo, quaestione secunda, ipse decem & nouem annos imperium tenuisse affirmat. Deinde, Dariū facit, vltimum Persarum regem, duos & viginti regnasse annos; eoque deuicto, postea Alexandrum Magnum duodecim annos imperium tenuisse. Sed vtrumque falsum est: nam nec Darius regnavit ultra sex annos: & totidem Alexander, victo & occiso Dario, superstes fuit. Ad hoc, scribit Christum anno decimoquinto Tyberij Caesaris esse passum: quod supra in septima quaestione huius libri confutatum est. Praeterea, censet a primo anno Darii Medii, quo anno haec visio contigit Danieli, vsque ad natiuitatem Domini nostri, decursas esse sexaginta duas hebdomadas & dimidia, hoc est, annos quadringentos triginta septem: atqui supra, refellendo opinionem Origenis, quingentos sexaginta annos preterisse, ostendimus. Ad extremum, Tertullianus putat, ab ortu Christi vsque ad euerfionem Hierusalem sub Tito factam, exactas esse reliquas septem hebdomadas & dimidiam; hoc est, annos quinquaginta tres: cum id temporis contineat plusquam decem hebdomadas, id est, annos septuaginta. Nam vt supra, quaestione quinta, & octaua, ostensum est, Christus in anno quarto olympiadis centesimae nonagesimae quartae natus est; excidium vero Hierosolymitanum accidit, anno quarto olympiadis ducentesimae duodecimae. Septima opinio. Veteres Hebraei, quorum opinionem refert hoc loco D. Hieronymus, exordiebantur hebdomadas a Dario Medo: sed earum sexaginta duas terminabant in euerfione Hierusalem, qua sub Tito facta est: reliquas octo finiebant in extremo illo excidio, & exterminatione Iudaeorum, qua sub Adriano imperatore ipsis accidit. Verum Hebraei, qui etiam in sua chronologia saepe hallucinantur, in aliena vero plane caeci sunt, non viderunt, a Dario Medo, qui regnavit quinquagesima quarta olympiade, vt patet ex quaestione secunda libri decimi, & item secunda libri undecimi, vsque ad cladem illam, qua Iudaei sub Adriano contriti ac pene consumpti sunt, quae incidit, vt demonstratum est in quaestione octaua huius libri, in olympiadem ducentesimam vigesimam octauam, praeterisse, non septuaginta hebdomadas, vt ipsi numerant, sed proxime centum, hoc est, annos sexcentos nonaginta sex.

Tertullia-
nus.

Veteres He-
braei.

E Octaua opinio. Eusebius in libro octauo de demonstratione euangelica, cuius sententiam etiam hoc loco Hieronymus satis diligenter & enucleate declarauit, tres ponit huius quaestionis de septuaginta hebdomadis interpretationes. In prima expositione, incipit hebdomadas a primo anno Cyri, quo soluta est captiuitas, dataque Iudaeis potestas aedificandi templum: terminat autem sexaginta nouem hebdomadas in Hyrcani tempora; videlicet cum captis Hierosolymis a Pompeio, confirmatus ei est pontificatus. Dicit autem Hyrcanum fuisse vltimum Christum, id est, vltimum pontificem legitime electum: nam qui post illum fuere pontifices, ex alieno genere fuerunt, & pontificatum ad breue tempus, vel gratia, vel pretio a regibus consequuti sunt. A Cyro igitur

Eusebius.

ro igitur, vsque ad hoc tempus Hyrcani, numerat sexaginta nouem hebdomadas; hoc est, annos quadringentos octoginta tres. De vltima autem hebdomada, quid sentiat, posterius in secunda interpretatione aperit. In secunda porro interpretatione auspicatur hebdomadas a sexto anno Darij Hystaspis, quo instauratio templi absoluta est: hoc est, in primo anno sexagesimæ sextæ olympiadis: sexaginta vero nouem hebdomadas, finit in morte Hyrcani, quem facit ab Herode necatum in olympiade centesima octogesima sexta, & anno decimo principatus Augusti; regni vero Herodis, anno primo. Itaque, quem hoc loco Gabriel nominat, Christum ducem, eum ipse non Messiam, sed Hyrcanum pontificem interpretatur. Denique, septuagesimam & vltimam hebdomadam, a prioribus sexaginta nouem, longo intervallo disiungens ita eam diuidit: initio eius Christum inquit esse baptizatum: post, triennio & aliquot insuper mensibus, confirmasse pactum suum, videlicet legem euangelicam prædicando, & multis modis confirmando: ad hoc, in dimidio illius hebdomadæ, occisum esse Christum: denique, reliquo eiusdem hebdomadæ dimidio, Apostolos fidem Christi in Iudæa prædicasse, multisque miraculis comprobasse. Tertia interpretatio vna tantum re a duabus prioribus differt. Namque, cum priores sexaginta nouem hebdomadas, fecisset singulas septem annorum, in hac tertia interpretatione, solam septuagesimam, fecit septuaginta annorum. Hos vero septuaginta annos, a baptismo Christi vsque ad Traiani principatum extendit; tam diu enim apostolicam durasse prædicationem, Ioanne Apostolo vsque ad Traiani tempora; sicut tradunt historiæ Ecclesiasticæ, partim prædicando euangelicam doctrinam, partim eam scriptis prodendo, perdurante. Atque hæc quidem fuit tripartita Eusebij sententia. In qua sunt multa quæ reprehenduntur a viris doctis: & sane meritissimo. Principio, male auspicatur hebdomadas, vel a Cyro, vel a Dario Hystaspis: neuter enim potestatem fecit ædificandi urbem Hierusalem, vnde angelus initium hebdomadum esse petendum indicauit. Deinde, quem angelus vocat Christum ducem, ipse Hyrcanum pontificem interpretatur: quod, quam sit remotum a ratione, & a germana verborum angeli sententia, libro decimo, quæstione decima septima & decima octaua demonstratum est. Postea, numerat Eusebius a primo anno Cyri, vsque ad id temporis, quo pontificatus Hyrcano, auctoritate Pompeij Magni restitutus & confirmatus est, quadringentos octoginta tres annos: sed fuere plures quingentis. Etenim, Cyrus inuit regnum primo anno quinquagesimæ quintæ olympiadis; Hierosolymam vero coepit Pompeius, auctore Iosepho libro decimo quarto antiquitatum, & ipsomet Eusebio in chronicis, in olympiade centesima septuagesima nona. Præterea, tempus inter sextum annum Darij Hystaspis, & necem Hyrcani pontificis interiectum, definit ipse quadringentis octoginta tribus annis, notans necem Hyrcani in olympiade centesima octogesima sexta; cū Iosephus libro decimo quinto antiquitatum aperte scribat, eam in olympiade centesima octogesima septima contigisse. Falsum item est, annum cædis Hyrcani fuisse primum regni Herodis, cum fuerit septimus a victo Antigono, sicut tradit Iosephus, & decimus ab eo tempore, quo a Romanis creatus est rex Iudæorum; quod olympiade centesima octogesima quarta esse factum, affirmat Iosephus libro decimo quarto antiquitatum. Similiter falsum est, annum cædis Hyrcani, fuisse decimum principatus Augusti: nam si spectes ad eius triumphatum, erit duodecimus, vel decimus tertius: sin autem ad victoriam Actuacæ, seu initium monarchiæ, erit primus. Ad hæc, commentitium videtur, vltimam hebdomadam, a sexaginta nouem prioribus tanto intervallo seiungere. Nam secundum primam eius interpretationem, distat a prioribus, nonaginta annis: secundum alteram expositionem, abest sexaginta. Simile autem figmento est, priores sexaginta nouem hebdomadas, inter se continentes & coherentes facere: solam autem septuagesimam, tam longo spacio ab aliis separare; nec huius diuersitatis causam vllam vel rationem probabilē afferre. Postremo, cum sexaginta nouem hebdomadam, singulas faciat septem annorum, & solam vltimam, septuaginta annorum: satis apparet, merum esse commentū: vt taceam, id esse præter morem scripturæ, quæ vocabulo hebdomadis, nusquam aliter, nisi ad significandum septennarium

A rium vel dierum vel annorum, vti solet. Ceterū Eusebius, de tribus supradictis interpretationibus, maxime videtur probasse secundam: hanc quippe solam in chronicis commemorat.

B Nona opinio. D. Cyrillus Hierosolymitanus catechesi duodecima, paucis exprimit hanc quæstionem: sed multa miscet minime verā. Cœpras existimat hebdomadas tempore Darij Medij, sic falso appellans Darij Hystaspis. Ait hunc Darij coepisse imperare sexagesima sexta olympiade. Sed nos supra, quæstione tertia, exordium regni eius notauimus in quarto anno sexagesimæ quartæ olympiadis. His addit, anno huius regis octauo, ædificatam esse Hierusalem; confundens templum cum ciuitate Hierusalem; quæ non tempore istius Darij, sed Artaxerxis Longimani, qui eius nepos fuit, resecta est. Ortum præterea Domini nostri accidisse tradit, olympiade centesima octogesima sexta; cum incidit in centesimam nonagesimam quartam, vt probatum est in prima parte huius libri, quæstione quinta. Quo fit, vt ab initio regni Darij, vsque ad ortum Christi, anni, non vt ipse computat, quadringenti octoginta tres, sed plures quingentis effluxerint. Illud denique in Cyrillo desideratur, quod de sexaginta nouem prioribus hebdomadis loquutus, septuagesimam & vltimam, tam expresse & distincte descriptam ab angelo, miro silentio præterierit.

C Decima opinio. Diuus Chryostomus in oratione secunda contra Iudæos, bene quidem exorditur hebdomadas a vigesimo anno Artaxerxis Longimani: sed non bene, finem earum refert ad euersionem Hierusalem sub Tito factam. Namque, vt alia nunc minime discutiam, sane tempus, quod a vigesimo anno Longimani, qui fuit annus quartus olympiadis octogessimæ tertix, vsque ad illud excidium Hierusalem, factum in olympiade ducentesima duodecima, quemadmodum supra ostensum est, annos plures quingentis continet. Vndecima opinio. Seuerus Sulpitius libro secundo factæ historiæ, breuiter quidem, sed male, quæstionem hanc explicat. Etenim, numerare incipit hebdomadas a restitutione templi; non autem, vt oportet, a refectione vrbis. Deinde, templum instauratum purat sub Dario Notho, quem vocat ipse Ochum: at nos supra, quæstione tertia, argumentati sumus, illum Darij, sub quo templum instauratum est, non fuisse Nothum, sed Darij Hystaspis, quartum Persarum regem. Illud præterea procul vero est, quod sexaginta nouem hebdomadas terminauit in excidio Hierusalem; cum eas ostensum sit libro decimo, quæstione decima septima, ad tempus baptismi Saluatoris nostri pertinuisse. Neque illud in opinione Sulpitij non est obnoxium reprehensioni, quod sexaginta nouem hebdomadam ratione exposita, septuagesimam atque extremam, altissimo suppressit silentio.

D Duodecima opinio. Theodoretus super nono capite Danielis, eiusque sequutus vestigia Ioannes Zonaras in primo tomo annalium, cæsent has hebdomadas esse annorum lunarium, cœptaque vigesimo anno regis Longimani: earum vero sexaginta duas terminant in nece Hyrcani, quem nomine Christi ducis significatum putant ab angelo. A nece porro Hyrcani, vsque ad baptismum Christi, septem hebdomadas numerant. Denique, in vltima hebdomada, per tres annos & dimidium, Christum prædicasse aiunt: & in dimidio huius hebdomadis esse mortuū: reliquū autem eius hebdomadis dimidiū, Apostolos Euangelium in Iudæa prædicando, transgressisse. Sic isti. Sed dupliciter lapsi sunt; nam a vigesimo anno Longimani, qui fuit quartus octogessimæ tertix olympiadis, vsque ad necem Hyrcani, quam Iosephus, vt paulo superius docuimus, notauit in olympiade centesima octogesima septima, non præterisse annos quadringentos triginta quatuor, vt volunt ipsi, sed pauciores quadringentis sexdecim, ipse olympiadum, quæ inter vtrumque terminum intercesserunt, numerus, ostendit. Similiter, a nece Hyrcani, quæ fuit, vt dixi, centesima octogesima septima olympiade, vsque ad baptismum Christi, quem supra notauimus in anno primo ducentesimæ secundæ olympiadis, non fuere tantum septem hebdomades, id est, anni quadraginta nouem, vt putat Theodoretus; sed prope nouem hebdomades, id est, anni sexaginta.

E Decimatertia opinio. Nicolaus de Lyra, Paulus Burgenfis, & Vatablus super nono ca-

Cyrillus Hierosolymitanus.

D. Chryostomus.

Seuerus Sulpitius.

Theodoretus.

Lyranus, Burgenfis, Vatablus, Galatinus.

no capite Danielis, Petrus item Galatinus libro quarto, capite decimosexto, sequen-
 tes chronographiam Hebræorum, exorsi sunt hebdomadas a quarto anno regis Sede-
 chie, easque terminarunt in passione Domini. Quorum opinionem de initio hebdo-
 madum, supra refutauimus in libro decimo, quæstione decimasexta. Nunc satis ar-
 gumentum esse debet ad eorum sententiam redarguendam, a quarto anno Sedechiæ,
 quic competit in olympiadem trigessimam quintam, vsque ad passionem Domini, hoc est
 quartum annum ducentessimam secundam olympiadis, præterisse annos sexcentos sep-
 tuaginta. Taceo, istos auctores in putandis temporibus, & colligendis annis interme-
 dijs, multa inscianter & absurde effutiuisse. Nam Baltasari ultimo Chaldæorum re-
 gi, tres duntaxat regni annos tribuunt; cui omnes boni scriptores, sicut dictum est in
 libro sexto, septem & decem annos tribuerunt. Cyrum præterea, tres tantum annos im-
 perasse dicunt; quem triginta annos regnasse constat. Euilmerodach assignant vigin-
 ti tres annos, contra omnium sententiam. Darium, sub quo instauratum est templum,
 fuisse aiunt filium Assueri & Esther. A quarto anno Sedechiæ vsque ad Cyrum, cum
 interfuxerint septuaginta & septem anni, ipsi octo tantum & quinquaginta nume-
 rant. Quid plura? secundum templum, sub Dario restitutum, stetit usque ad
 excidium eius sub Tito factum, per annos quadringentos viginti: cum steterit quin-
 gentis octoginta. Nec mirum sit, istos tam multa peccasse in chronologia: quippe in
 ea sequuti sunt duces Hebræos, quorum chronologiam mendosissimam esse, supra in
 prima quæstione huius libri, manifestis argumentis conuicimus. Itaque verissime in
 istos dici potest, quod Dominus noster dixit, si cæcus cæco ducatum præstet, ambo in
 foueam cadunt.

Ioannes
 Driedo, &
 Cornelius
 Ianfenius,

Decimaquarta opinio. Ioannes Driedo, libro tertio de sacris scripturis, capite
 quinto, parte quarta, & Cornelius Ianfenius in commentarijs super centesimo vi-
 gesimo secundo capite concordie euangelicæ, has hebdomadas partite interpretan-
 tur. Siquidem primas septem numerat, ab ædificatione templi sub Dario facta, vsque
 ad refectionem mœnium, & vrbis Hierusalem sub Artaxerxe, auctore Nehemia; cum
 tamen hoc tempus non septem hebdomadas, id est, annos quadraginta nouem, sed
 plus septuaginta annos cõtineat; id est, ab olympiade sexagesima quinta, vsque ad o-
 ctogessimam quartam. Sexaginta vero nouem hebdomadas extendunt isti, ab insta-
 ratione templi vsque ad ortum Christi; hoc est per annos quadringentos octoginta
 tres. At secundum templum, ædificatum est initio sexagesimæ sextæ olympiadis, Chri-
 stus autem natus est anno quarto centesimæ nonagesimæ quartæ olympiadis; quod
 tempus continet annos quingentos & prope viginti. Perstremo, a refectione vrbis Hie-
 rusalem sub Artaxerxe, vsque ad mortem Christi Domini, computant ipsi sexaginta
 duas hebdomadas, id est, annos quadringentos triginta quatuor: atqui tempus hoc
 continet annos quadringentos septuaginta sex: nam, vt supra probatum est, quæstio-
 ne quarta, & septima huius libri, cõcepta est Hierusalem refici a Nehemia, anno vige-
 simo Longimani, qui fuit quartus annus octogessimæ tertie olympiadis; saluator au-
 tem noster mortem subiit, quarto anno ducentessimæ secundæ olympiadis.

Ioannes Lu-
 cidus.

Decimaquinta opinio. Ioannes Lucidus in libro septimo de emendatione tem-
 porum, bene exorsus est hebdomadas a vigesimo anno regis Longimani; nec male ter-
 minauit eas quarto anno post Christi Domini passionem. Tempus autem intermediũ
 censuit fuisse quadringentorum nonaginta annorum, quot scilicet in septuaginta
 hebdomadis continentur. Sequutus enim est fictitias & mēdosas Ioannis Annij chro-
 nologias, supra in quæstione prima huius libri, a nobis reprobatas atque reiectas. Sed
 re vera tempus illud inter vigesimum annum regis Longimani, & annum quartum a
 Christi morte, interiectum, non plus quadringentos octoginta annos continet; hoc
 est, decem minus, quam sint in septuaginta hebdomadis. Atque hoc quidem duplici-
 ter ostendi atque probari potest. Primo quidem, patet hoc ex chronographia, quæ fit
 per olympiades: siquidem vigesimus annus Longimani, quartus fuit octogessimæ ter-
 tiæ olympiadis: & item quartus annus post passionem Christi, fuit etiam ducentessi-
 mæ tertie olympiadis quartus annus: hoc igitur spacium temporis, non plures quam
 centum

A centum viginti olympiades, id est, annos quadringentos octoginta continet. Nec de
 fide eorum quæ sumpta sunt in hac argumentatione, dubitandum est: ea quippe satis
 superque declarata & confirmata sunt in quæstione quinta & septima huius libri.
 Deinde, hoc ipsum probatur ex chronologia regum; eam dico chronologiam, quæ a
 graiuis, doctis, & diligentibus chronologis probata & prodita est. Namque, a vige-
 simo anno Longimani, vsque ad finem monarchiæ Persarum, & initium monarchiæ
 Alexandri Magni, reliqui fuerunt centum & quindecim anni. Alexander monarchiã
 tenuit sex annos. Post eius mortem, regnarunt in Aegypto Ptolemæi vsque ad interi-
 tum Cleopatrx & Marci Antonij, per annos ducentos nonaginta quinque. Exinde
 Augustus monarchiã rexit quadraginta quatuor annos. Hunc excepit Tyberius Cæ-
 sar: cuius decimo octauo anno Christus occisus est; & quatuor annis post, id est, vige-
 simo secundo principatus Tyberii, finita sunt septuaginta hebdomades. Ex supra di-
 ctis autem annis regum, conficitur eadem illa summa quadringentorum octoginta
 annorum, quam ex ratione olympiadum, etiam subducebamus.

Hanc nostram rationem, qua opinionem Lucidi funditus eueri putamus; quispiam
 fortasse existimaret dupliciter posse solui. Primo enim respondere posset, in supradic-
 ta computatione olympiadum, subesse errorem duarum vel trium olympiadum: quæ
 irrepisse in tantam multitudinem olympiadum, hoc est, centum viginti trium, mini-
 me mirandum esse; cū nihil proclius sit, quam in numeris errari. Similiter in chro-
 nographia regum, multis de causis error implicari potuit; vel quia numerati fuerint
 tantum anni pleni & integri, non autem imperfecti: aut quia descripti sint tantum an-
 ni regum, non autem interregnum, quæ inter obitum prioris regis, & creationem
 posterioris sæpenumero intercessisse verisimile est. Verum, hoc responsum infirmum
 est, nec vilo modo probabile. Primum enim, in prædicta computatione nostra, olym-
 piadum chronologia plane congruit cum chronographia regum: vtriusque autem
 chronologiæ consensus, apud intelligentes viros, rem facit prope certam, atque indu-
 bitatam. Deinde, si quis in prædicta chronologia fuit error, eum necesse est fuisse, vel
 in principio illius computationis, vel in fine: nam bene constitutis extremis, nullus
 medijs error potest contingere. Vbinam igitur fuit error? an in principio, vt videli-
 cet vigesimus annus Longimani, non fuerit quartus olympiadis octogessimæ tertie,
 sed incidit in principium olympiadis octogessimæ primæ? At hoc, nisi temere loqui,
 & gratis quodlibet effutire volumus, dici non potest. Siquidem, in prima parte huius
 libri, quæstione quarta, grauiusimorum auctorum testimonio probatum est, initium
 regni Artaxerxis Longimani fuisse in primo anno septuagesimæ nonæ olympiadis.
 Dignius dicent, error contigisse circa finem, hoc est in denotanda olympiade qua
 Christus Dominus mortuus fuerit: vt mortuus sit, non in ducentesima secunda, sicut
 nos docuimus, sed in ducentesima quinta olympiade. Atqui hoc, & contra sententiã
 est grauiusimorum auctorum; & nec pauca, nec parua secum habet implicata incoin-
 moda; quæ tamen in præsens, ne longior sim, explicare non attinet.

Verum, etsi hoc primum responsum non bene processit; alterum tamen probabilius
 excogitari posset. Etenim dixerit quispiam, vigesimum illum annum Longimani vn-
 de sumptum est exordium hebdomadam, non esse numerandum ab eo tempore, quo
 solus Longimanus post mortem patris regnum tenuit, hoc est a primo anno septua-
 gesimæ nonæ olympiadis; sed decem vel vndecim annis ante, esse repetendum: vide-
 licet faciendo initium regni Longimani, ex eo tempore, quo tempore, viuo etiam tũ
 patre suo Xerxe, sed externis bellis extra Persidem occupato, cõcepit pro eo regnum
 administrare. Scribit enim Herodotus in libro primo, & initio libri septimi, hũc fuisse
 morem Persis, vt reges eorum, longã & grauem aliquam expeditionem extra Per-
 sidẽ suscepturi, ne qua regno accideret perturbatio, vel illis absentibus, vel etiã mor-
 tuis; ante, regni successorẽ declararent. Cõcepit igitur Artaxerxes pro patre suo absẽ-
 te regnũ administrare, circa olympiadem septuagesimã sextã. Atque huic responso, ne
 cõmentitiũ videatur, posset fides adiũgi eo argumẽto, quod Themistocles dãnatus ca-
 pit a Gracis, fugisse traditur in Asiã, & venisse ad Artaxerxem, eo tẽpore regnantẽ

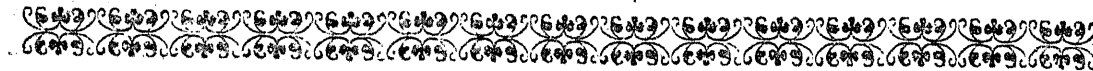
An Themis-
 tocles cum
 dãnatus a
 Gracis fugit
 in Asiã,
 tũc adierit
 ad Xerxem,
 an ad eius
 filium Arta-
 xerxem.

apud Persas. Hoc enim prodiderunt Thucydides & Charon Lapsacenus, vt refert Plutarchus in vita Themistoclis; Cicero item libro decimo epistolarū ad Atticum, & Aemilius Probus in vita Themistoclis, eiusdem sunt sententiæ; nec non & Philostratus libro primo de vita Apollonij capite decimonono. Profecionem autem Themistoclis ad Artaxerxem, ante septuagesimam septimā olympiadem fuisse necesse est. Etenim, Themistoclem ineunte septuagesima septima olympiade mortem obiisse, a Diodoro in libro vndecimo, & Eusebio in chronicis proditum est. Posito igitur ad hunc modū initio regni Artaxerxis circa finē septuagesimæ sextæ olympiadis, annus vigesimus regni eius sic accepti, vnde scilicet hebdomadas Danielis ordiri oportet, competet in annum secundū octogesiæ primæ olympiadis: a quo tēpore vsque ad quartū annū post Christi passionem, qui quartus fuit ducentesiæ tertię olympiadis, reperietur plenus & integer numerus annorū quadringentorum nonaginta, qui continentur in septuaginta hebdomadis. Verum huic responso tria fidē derogant. Primū enim, a plurimis & grauissimis scriptoribus pro certo traditum est, Themistoclem in illa fuga ex Græcia in Asiā, non ad Artaxerxem, sed ad Xerxem patrē eius venisse: sic enim affirmant Ephorus, Dimon, Clitarchus, Heraclides, quos refert Plutarchus supradicto loco. Idem quoq. tradit Diodorus Siculus libro vndecimo. Deinde, si Xerxes extra Persidem ad bellum proficiscens, administrationem regni filio reliquisset, verisimile est id eum fuisse facturum eo tempore, quo primam illam ac celeberrimā aduersus Græcos expeditionem suscepit: id autē contigit primo anno septuagesimæ quintæ olympiadis, vt Diodorus annotauit in exordio libri vndecimi. Hic igitur figendum esset principium regni, seu administrationis regni, quam absente patre obiit Artaxerxes. Ex quo tēpore, si annos regni eius numerare velimus, procul dubio annus regni eius vigesimus, concurreret cum quarto anno septuagesimæ nonæ olympiadis: ex quo anno vsque ad quartum annum post Christi passionem, colliguntur anni quadringenti nonaginta septem, plures nempe, quam sint in septuaginta hebdomadis. Denique, Artaxerxes minimus natu erat filiorum Xerxis: primus vero natu, scilicet ad quem proxime, secundum Xerxem, regni successio pertinebat, erat Darius, vt in principio libri tertii docet Iustinus. Quam ob rem Artabanus, qui occiso Xerxe, regnum sibi asserere moliebatur, primum filiorum Xerxis aggressus est necare Darium; quo sublato, postea etiam Artaxerxis vitæ insidiatus est. Non igitur credibile est, Xerxē, posthabito Dario primogenito, & per atatem gubernaculis imperii tractandis maturiori, paruulo tunc, & minori natu Artaxerxi, administrationem regni permisisse. Ex quo apparet, perfugium quod sibi secundum responsum quaesierat, infirmum ac plane nullum esse.

In disputatione de 70 hebdomadis, quæ sint controuersa, & quæ sint extra controuersiam.

Verum de aliorum opinionibus circa hanc quæstionem, haec dicta sufficiant. Atque hinc liquere potuit lectori, nonnulla esse in hac quæstione de septuaginta hebdomadis, certa & indubitata: quædam vero dubia & in varias distracta sententias. Namque illud absque controuersia est, æque apud Hebræos quam apud Christianos; has Danielis hebdomadas, iam pridem esse completas: manifestis enim verbis prædixit angelus, in fine earum hebdomadam, vel certe aliquanto post tempore, funestissimo bello vehementer affligendos & conterendos esse Iudæos; eiusque belli finem fore; terræ eorum vastitatem atque solitudinem, dissolutionemque vrbs ac templi, & populi dissipationem; nec non & sacrificiorum, cunctique Mosaicæ religionis cultus defectionem: & quod omnium acerbissimum ac inconsoleabile malum erat futurum, eam calamitatem, non vt quas antea tulerant, fore temporariam; sed perpetuam, nec vllō temporis fine terminandam. Huiusmodi autem Iudæorum excidium ab angelo prædictum, ab hinc mille quingentos annos contigisse illis, in confesso est. Quam ob rem, qui de Hebræis sunt minus rudes, & contra veritatem minus cõtumaces: hi fatētur, hebdomadas Danielis, in euerfione Hierusalē, vel sub Tito, vel sub Adriano facta, finē habuisse. Illud autē differt inter Hebræos & Christianos. Nos enim putamus, hebdomadas pertinuisse ad signandū & definiendū aduentus Messie tēpus: illi hoc negāt, & sicut aliā permulta, sic etiā hoc, quāuis meridiana luce clarius sit, aut nō vident;

A vident; aut videre se dissimulant. Inter Christianos porro, similiter partim conuenit, & partim differt. Illud enim cōmuniter ab omnibus traditur, & iam pridem esse exactas hebdomadas; illisque tempus Messie aduentus esse præfinitum. Tripliciter vero inter se dissident; hoc est, in constituendo tam principio, quam fine hebdomadam, & in ratione computandi atque colligendi quadringentos nonaginta annos, qui continentur in septuaginta hebdomadis. De qua varietate & dissensione opinionū, proxime, satis superque dictum est.

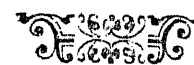

B TERTIA PARS DISPUTATIONIS

DE SEPTVAGINTA HEBDOMADIS:

IN QVA PONITVR AVCTORIS

SENTENTIA.

RESTAT, vt tantæ huius disputationis molis ac fabricæ, quasi fastigiū imponentes, extremo loco sententiam nostram lectori, quam breuissime aperiamus. Primum igitur arbitramur, septuaginta hebdomadas, fuisse annorum non solarium, sed lunarium: quadringenti vero & nonaginta anni lunares, quadringentis & septuaginta quinque solaribus omnino respondent. Huius sententiæ de annis lunaribus, auctores habemus multos, & cum primis graues ac nobiles viros: Iulium Africanum in libro quinto annalium, vt memorat hoc loco D. Hieronymus; Theodoretum, Albertum Magnum, & Dionysium Carthusianum super nono capite Danielis, Bedam de ratione temporū capite quadagesimo septimo; Rupertum in capite decimoquinto suorum commentariorū super Danielelem; auctorem historiæ scholasticæ super historiam Danielis capite decimo; & Ioannem Zonaram in primo tomo annalium. Quæ autem pro eius opinionis confirmatione, & solutione eorum, quæ aduersus eam obijciuntur, dici poterant; ea omnia libro decimo, in explicatione quæstionis nonæ, diligenter & copiose tractata sunt. Deinde, censemus non aliūde sumi debere initium harum hebdomadam, nisi a vigesimo anno regis Artaxerxis Longimani, quo scilicet tempore primum exiit sermo, vt ædificaretur Hierusalem, permissa Nehemiæ a rege potestate extruendi muros Hierusalem, vrbsque reficiendi atque muniendi. De quo, cum in libro decimo, quæstione decimasexta, subtiliter & accurate dictum sit, equidem hoc loco verba facere, superuacaneum duco. Postremo, existimamus, hebdomadas dupliciter terminari posse; vel in quarto anno post Domini nostri passionem; vel in eo ipso anno, quo Dominus noster passus & mortuus est. Hoc, quia magni refert bene cognitum & exploratum habere; quo planius intelligatur, enucleatius declarandum est. Si septuaginta hebdomades terminentur in quarto anno post passionem Christi, cum a vigesimo anno regis Longimani, vnde cœperunt, hoc est, a quarto anno octogesiæ tertię olympiadis, vsque ad mortē Saluatoris nostri, quæ concurrat cū quarto anno ducentesimæ secundæ olympiadis, transactæ sint septuaginta hebdomades annorū lunarū, id est quadringenti septuaginta quinque anni solares; necessarium profecto est dicere, re vera non fuisse septuaginta hebdomades præcise, sed septuaginta & dimidiam; nec annos tantum quadringentos nonaginta, sed quadringētos nonaginta tres. Cur igitur angelus septuaginta tantum hebdomadas nominauit? Nimirum, cōtentus fuit maximum illum, eundemque plenum, atque integrum septuaginta hebdomadarum

Septuaginta hebdomadas dupliciter terminari posse.

numerum expressisse, minutum autem illum & imperfectum numerum dimidiæ hebdomadis, vel vsu & consuetudine scripturæ, quæ minutos numeros in magna aliqua summa omittere solet; vel quo magis prophetiam occultaret; tacere voluit.

Scripturam sacram in re censenda magna aliqua anno-rum summa, paucos aliquot annos & imperfectos, nonnisi quam o-mittere.

Ac ne hoc simile figmento, aut consuetudine diuinæ scripturæ alienum putetur; ponam hic aliquot exempla, quibus intelligatur id fieri solere in sacris litteris. Quamquam ad id credendum satis esse posset auctoritas Epiphaniij, & Augustini, quorum ille in compendiaria doctrina de fide catholica, & Apostolica ecclesiæ; hic vero in libro quæstionum in exodum, quæstione quadragesima septima, disertis verbis id confirmant. Sit igitur eius rei primum exemplum: in libro tertio regum, capite secundo scriptum est, Dauidem regnasse quadraginta annis, septem in Hebron, & triginta tres in Hierusalem; atqui regnasse eum quadraginta annis, & præterea sex menses, eadem scriptura confirmat libro secundo regum, capite quinto. Quo patet, minutum illum numerum sex mensium, fuisse illo loco a scriptura prætermisum. Sit alterum, & sane luculentius, eiusdem rei exemplum: in capite decimo quinto libri Geneseos: prædixit Deus Abrahæ, semen eius futurum peregrinum in terra aliena quadringentis annis: quorum annorum initium, secundum doctores, fuit in ortu Isaac; exitus vero & finis, eo tempore, quo Moses Hebræos eduxit ex Ægypto. At hoc tempus, vt sacra docet chronologia, quinque & quadringentos annos continet. Quare in illa Dei prædictione, omitti sunt quinque anni. Denique tertij exempli loco afferri posset, quod scriptum est in libro Iudicum, capite vndecimo, vbi Iephte affirmat, terram, quæ erat ab Arnon vsque Ieboch, fuisse a Iudæis per trecentos annos pacifice & tranquille possessam. Cœpit autem possideri, fere quadagesimo anno, quam egressi fuerant Hebræi ex Ægypto; vt significatur in libro Numerorum, capite vigesimo primo & vigesimo secundo. Cæterum, ab eo tempore vsque ad principatum Iephte, si numerentur duntaxat anni, quibus Hebræo populo præfuerunt iudices, & omitti captiuitatum annis; reperientur septuaginta tantum & ducenti anni. Quare, dicens Iephte trecentos annos, vsurpauit numerum perfectum pro imperfecto, hoc est, centenarium pro septuagenario: si autem recensentur anni, tam iudicium, quam captiuitatum; anni trecenti & quadraginta colliguntur. Quocirca cum Iephte dixit trecentos annos, haud dubie, contentus maximo illo, & integro numero trecentorum annorum, paruum illum & imperfectum quadraginta annorum numerum prætermisit. Ergo liquet his exemplis, non esse insolens in Scriptura, in exprimenda summa annorum, non totum numerum ponere, sed plenum tantummodo & integrum, tacito exiguo, & imperfecto numero: vt non videri debeat incredibile, idem contigisse hoc loco, fuisseque septuaginta hebdomadas & dimidiam; sed expressis septuaginta, dimidiam esse suppressam.

Obserua lector, & hic, & paulo infra, duplicem interpretationem illorum verborum [in dimidio hebdomada deficiet hostia] verum que minime vulgarè.

Hanc igitur si amplectamur interpretationem, videndum est, quemadmodum illud dictum angeli; *in dimidio hebdomada deficiet hostia, & sacrificium*; quod nos supra in extrema quæstione libri decimi, interpretati sumus de morte Domini nostri, postquam omnis virtus legalium sacrificiorum plane defecit: videndum inquam est, quemadmodum ea interpretatio huic opinioni conuenire, & constare possit. Sed non est difficile id ostendere. Etenim cogitandum est, ex septem vltimis annis totius summæ septuaginta hebdomadum & dimidiæ, hoc est, annorum quadringentorum nonaginta trium, confici vnã hebdomadam, quæ incipit ab anno quadringentesimo octogesimo septimo, & definit in annum quadringentesimum nonagesimum tertium. In hac hebdomada, per tres priores annos, & dimidium, Christus prædicauit Euangelium: in dimidio huius hebdomadis, qui est annus, quadringentesimus nonagesimus, & vltimus septuagesimæ hebdomadis, Christus mortuus est. Exinde sacrificia legalia fere inualida. Residuo huius hebdomadis, Apostoli magno studio & ardore animi euangelium in Iudæa prædicarunt. Et in fine hebdomadis terminatæ sunt septuaginta hebdomades & dimidia. Hinc apparet, hanc interpretationem nihil habere verbis angeli non consentaneum, & congruens. Neque enim angelus eam hebdomadam, in cuius dimidio defecit hostia, & sacrificium; vel septuagesimam; vel vltimam hebdomadam appellauit

pellauit, sed tantum vnã hebdomadam; quæ, qualiscunq. intelligi potest; dummodo ea constet septem annis, & sit extra sexaginta nouem, de quibus antea dixerat. Ecce tibi, vna hæc est ratio terminandi hebdomadas in quarto anno post passionem Domini.

Altera est ratio terminandi septuaginta hebdomadas, in eo ipso anno, quo Christus Dominus mortuus est; quæ ratione sequuti sunt Iulius Africanus, Beda, Rupertus & alii. Secundum hanc, illud angeli dictum, *in dimidio hebdomada deficiet hostia & sacrificium*; potest dupliciter exponi: Beda namque, & Rupertus interpretantur, id de baptismo Christi, qui in mediam septuagesimam hebdomadam incidit; post quem baptismum defecere legalia: non quidem secundum vsu, qui permansit vsque ad excidium Hierusalem; neque secundum virtutem & obligationem; quæ non nisi post passionem Domini cessarunt: sed quia introductio baptismi, qui primum est sacramentum legis euangelicæ, manifestum atque indubitatum fuit signum, legalia sacramenta mox esse defectura. Potest etiã hoc exponi de morte Domini nostri: sed illud *in dimidio hebdomadis*; non significat medium annum, qui est quartus septuagesimæ hebdomadis; sed significat vnã medietatem, videlicet posteriorem illius hebdomadis. Cogitatione enim diuidenda est septuagesima hebdomada in duo dimidia, seu in duas medietates, quarum vtrauis tribus annis & dimidio constat. Et in posteriore quidem dimidio illius hebdomadis, Christus, & in principio eius, baptizatus est; & in decursu eius prædicauit; & in fine eius mortuus est, cuius mortem, legalium sacrificiorum abrogatio est consequuta. Itaque, quod angelus dixit, *in dimidio hebdomada deficiet hostia*; id sane de posteriore dimidio illius hebdomadis, & de fine eius dimidij debet intelligi. Hanc interpretandi rationem ponit Dionysius Carthusianus in commentarijs suis, super nono capite Danielis: sed ante Carthusianum, eam tradiderat auctor historia scholasticæ, in enarratione historiae Danielis, capite decimo.

Vnus tantum restat scrupulus; sed excussu facilis. Videtur enim, a vigesimo anno Longimani, vsque ad mortem Saluatoris nostri, non tantum quadringenti septuaginta quinque anni solares, qui æquivalent quadringentis nonaginta lunaribus; sed quadringenti septuaginta septem numerari. Siquidem, vigesimus annus regis Longimani, fuit quartus octogesima tertia olympiadis, & annus passionis Domini, fuit item quartus ducentesima secunda olympiadis, sicut ostensum est in prima parte huius libri, quæstione quarta & septima: hoc autem tempus continet annos quadringentos septuaginta septem. Verum nihil negotij est, hunc eximere scrupulum, adhibita distinctione computationis exclusiua & inclusiua, chronologis satis visitata. Cõputatio inclusiua est, cum propositi numeri vterque, terminus, primus & vltimus, in cõputatione includitur: exclusiua vero est, cum vterque pariter excluditur. Exemplum vtriusque cõputationis circa eandem historiam reperitur in euangelio. Etenim, transfigurationem Domini, D. Lucas narrat capite nono, factam esse octo diebus post sermonem Domini, de imminente sua passione & glorificatione. At Matthæus capite decimo septimo, & Marcus capite nono, eandem transfigurationem sex diebus post eundem illum sermonem de passione & glorificatione Domini, factam scribunt. Nec est inter Euangelistas repugnantia. Nimirum, Matthæus & Marcus, exclusiua cõputatione vsi sunt; Lucas autem inclusiua. Similiter igitur prædictæ obiectioni est occurrendum. Nam a vigesimo anno Longimani vsque ad annum passionis Domini, sunt anni quadringenti septuaginta septem, secundum inclusiua computationem: at vero secundum exclusiua, quæ angelus sequi maluit, vt integrum numerum septuaginta hebdomadum exprimeret: anni duntaxat septuaginta quinque & quadringenti numerantur. Atque hæc quidem sint a nobis de septuaginta hebdomadis: si non vt tantæ rei dignitas & difficultas postulabat, certe, vt ferebat nostræ facultatis tenuitas, explicata.

De duplici ratione cõputandi, vna exclusiua, altera inclusiua.

Anno tertio Cyri regis Persarum, verbum reuelatum est Danieli, & verbum verum, & fortitudo magna. intellexitque sermonem; intelligentia enim opus est in visione.

Hinc apparet, quod supra, in extremo capite primo positum est, Danielē fuisse vsque ad annum primum Cyri regis; non significare terminum temporis, quo Daniel; aut vixerit; aut vatis munere sit functus; cum hic legamus, anno tertio Cyri propheticas visiones ipsi contigisse. Illud igitur ibi significatū est, vt notauit hoc loco D. Hieronymus, & nos docuimus, cum eum locum primi capitis tractaremus; Daniele in ea gratia & honore, quem apud regem Nabuchodonosor adeptus fuerat, pariter etiam apud ceteros reges Chaldaeorum permanisse, quoad stetit imperium Chaldaicum; hoc est, vsque ad annum primum regis Cyri, qui Babylonem expugnauit, suoque Chaldaeos subiecit imperio. Libri graeci hoc loco mendose, pro anno tertio Cyri, habent anno primo. Vnde illis hoc mendū acciderit, indicat Theodoretus super hoc loco, ita scribens: Quibusdam videtur, hic in tempore erratum esse; & pro anno primo, qui ab initio librum hunc descripsit, tertium annum posuisse. Idque ex eo conijciunt, quod in fine primi capitis dictum est, Daniele fuisse vsque ad annum primum Cyri: si enim non ultra primum annum fuit; quomodo tertio anno Cyri reuelationem habere potuit? Ego autem arbitror, neque illis verbis definitum aliquod tempus significari; neque primo anno Cyri, Danielis vitam terminari: neque enim ibi dictum est vsque ad annum primum Cyri, sed vsque ad annum vnum. Sic Theodoretus. Verum, & scriptura Hebraica, & nostra versio latina habent in extremo primi capitis, vsque ad primum annum: & manifestum est more hebraico, non raro vni dici pro primo. Quo licet intelligere, praedictam Theodoreti obseruationem inanem esse.

Et verbum verum, & fortitudo magna. Eandem sententiam habet lectio graeca; magna, inquit Hieronymus, fortitudo: vel Dei, qui, quae promoustrantur in hac visione, facturus erat: vel ipsius Danielis, qui tam alta mysteria diuino lumine illustratus, ac roboratus intellexit. Docent hebraeae linguae periti, vocem hebraeam, quae est hoc loco, Isaua, praeter fortitudinem, significare etiam tempus, & exercitum. Vnde Pagninus vertit, & Vatablus explicat, tempus magnum; id est, quae ostenduntur hac visione, non nisi longo post tempore, esse implenda. Alij legunt, & exercitus magnus; vt supplendum sit, angelorum; quasi angelus, qui hic locutus est Danieli, numerofo angelorum agmine comitatus, ad eum venerit. Intellexitque sermonem: intelligentia enim est opus in visione. Hinc deprompta est illa theologorum sententia, vt quis vere, ac proprie sit, & nominetur propheta, opus esse, vt non modo habeat visiones propheticas; sed eas etiam intelligat. Quo fit, vt nec Pharaon, nec Nabuchodonosor, nec Baltasar; licet visa quaedam prophetica, & sane insignia ipsis acciderint, prophetarum tamen nomen habeant; sed id magis conueniat Iosepho, & Danieli, qui eas visiones interpretati sunt. Quam theologorum sententiam peperit doctrina beati Gregorij, & Augustini, qui hoc ipsum antea tradiderant. Ille quidem breuiter super illis verbis Iob in cap. 13. Omnia haec vidit oculus meus, & audiuit auris mea, & intellexi singula. Hinc in modum scribit in libro vndecimo moralium, cap. 12. Non satis est, inquit, vidisse, & audisse; non enim vtilitatem habent dicta, si intellectu carent. Proinde subdit: Intellexi singula. Cum enim aliquid ostenditur, vel dicitur, si intellectus non tribuitur, prophetia minime est. Vidit namque Pharaon per somnium, quae erant Aegypto ventura; sed quia nequiuit intelligere, quod vidit, propheta non fuit. Sic aspexit Baltasar rex articulum manus scribe in pariete; sed propheta non fuit, quia intellectu rei, quam viderat, non accepit. Vt igitur beatus Iob prophetiae spiritum se habere testetur, non solum vidisse se, & audisse, sed etiam intellexisse omnia, asserit. Idem, sed enucleatius

Theodoretus.

An propheta dici queat, qui visiones propheticas habet, nec eas tamen intelligen- D. Gregorius.

enucleatius tradit Augustinus in libro duodecimo de Genesi ad litteram, capite nono quibus, inquit, signa per aliquas rerum corporaliu similitudines demonstrabantur in spiritu, nisi accessisset mentis officium, vt etiam intelligerentur, nondum erant prophetae: magisq. propheta erat, qui interpretabatur, quod alius vidisset, quam ipse, qui vidisset. Vnde apparet, magis ad mentem pertinere prophetiam, quam ad hunc spiritum, qui est vis animae quaedam, mente inferior, vbi corporaliu reru similitudines exprimuntur. Itaque, magis Ioseph propheta fuit, qui intellexit, quid significaret visum Pharaonis, quam Pharaon, qui illud in somno habuit. Huius enim spiritus informatus est, vt videret; illius mens illuminata est, vt intelligeret; ac per hoc, in illo erat prophetia, & in hoc lingua: & in hoc, reru imaginatio; in illo imaginationum interpretatio. Minus ergo propheta est, qui reru, quae significantur, sola ipsa signa in spiritu per reru corporaliu imagines videret; & magis propheta est, qui solo earu reru intellectu praeditus est; sed & maxime propheta est, qui vtroq. praecellit, vt & videat in spiritu corporaliu reru significatiuas similitudines; & eas viuacitate mentis intelligat. Sic Danielis excellentia tentata, & probata est, qui regi, & somnium, quod viderat dixit, & quid significaret, aperuit. Et ipsae quippe imagines corporales expressae sunt; & earu intellectus reuelatus in mente. Haec tenet Augustinus. Et haec quidem rectissime habent; & conuenienter nostrae translationi latinae dicta sunt. Hebraea tamen scriptura, & versio graeca, paulo secus habere videtur: nam Pagninus, ex hebraeo ita vertit; Intellexit verbum, & intellexit sibi in visione; graeca vero hanc reddunt sententiam: Intellectus datus est ei in visione. Itaque, pro eo, quod nos legimus Intellegentia opus est in visione; illic est, Intellegentia data est ei in visione. Verum, si in hac varietate, ipsa aestimetur sententia; fere ista eodem recidunt: propter ea enim data est Danieli in visione intelligentia; vt ipse pleno ac perfecto prophetiae munere donaretur, quod sine intelligentia visionis, non fuisset absolutum.

D. Augustinus.

In diebus illis ego Daniel iugebam.

D. Iugebat Daniel? siquidem biennio ante laxata Hebraeorum captiuitate, populoque suo in patriam reuerso, atque inchoata iam templi edificatione; nulla quidem moerendi ac lugendi; magna potius laetandi & gaudendi causa esse videbatur. Sed quatuor tamen, easque iustissimas moeroris & luctus causas fuisse Danieli; docere possumus. Prima causa fuit, deploranda improbitas, & pernicacia Iudaeorum; qui, donata omnibus Iudaeis a Cyro libertate, nihilominus tamen Babylone remanserant. Namque ex tot millibus, qui Babylone commorabantur, ad quinquaginta duntaxat millia in Iudaeam redierant; cetera, propemodum innumerabilis turba, tantam Dei erga se misericordiam, tantamque regis Cyri beneficentiam contempsit; praeferebat captiuitatem libertati; & exilium patriae. Hanc causam, quia breuiter, & diserte tractat hoc loco Theodoretus, eius verba hic adscribam. Cum enim dixisset, videri potius, fuisse Danieli, ob donatam a Cyro Hebraeis libertatem, gaudendi, quam lugendi causam; subiunxit, hanc ipsam Cyri beneficentiam, qua Iudaei male vsi fuerant, materiam dolendi, ac lugendi praebuisse Danieli. Cum enim, inquit, rex omnibus libertatem, ac reditum in patriam permisisset; complures bonorum, quae Babylone possidebant, amore capti, neglecto in patriam reditu, tanto beneficio vti noluerant. Soli autem viri pietatis amatores, patriarumque legum custodes, posthabitis omnibus bonis & delicijs Babylonicis, patrie solitudinem omnibus regnis anteposuerunt. Hoc itaque Danieli luctus causa fuit. Videns enim diuinae promissionis veritatem; & regis humanitatem; atque benignitatem; contra vero populi sui contumaciam, & effrenatum ingenium, vehementer animo angebatur. Sedenim querebat aliquis, cur ipse Daniel, cum ijs, qui redierant in patriam, non abierit; ac potius cum impijs Iudaeis Babylone remanserit? cui quaestioni facile occurritur, si captiuitatis eiusdem Danielis causa intelligatur. Quemadmodum enim non propter sua

Quatuor causa cur Daniel tan toper moereret, ac lugeret.

Theodoretus.

sua peccata ductus est in seruitutem; sed Deus populi prospiciens utilitati, eum vna cum ceteris, in captiuitatem abstrahi permisit, quasi curatorem, & magistrum quendam simul cum ipsis mittens: ita etiam reditus tempore, cum plures Iudeorum Babylone remanere decreuissent, propterea diuinus propheta cum illis degere compellitur, vt ne spirituali cura prorsus destituti, in execranda idololatriæ impietatem penitus laberentur? Hactenus ex Theodoro.

Altera causa luctus Danielis fuit, quod ex litteris suorum cognouerat, inchoatam templi ædificationem, fuisse a finitimis populis, acerrimis Iudeorum hostibus, impeditam atque interpellatam, eosque tanto esse apud regem Cyrum vfos artificio; vt ille non parum de priore erga Iudeos beneuolentia & benignitate remississe videretur. Atque hoc ex his, quæ scribit Esdras capite quarto, nõ obscure perspicitur. Tertia lugendi causa fuit, quod Daniel identidem memoria repetebar, & cum animo suo reputabat id, quod viderat & audierat in superiori visione, quæ in capite octauo scripta est; videlicet, de multis & magnis calamitatibus & malis, quibus rex quidam Græcorum, Antiochus Epiphaneus, Iudeos crudelissime vexaturus & afflictaturus erat. Hoc Daniel mente volutans, non poterat, pro ea charitate qua populum suum complectebatur, non ingenti mœrore luctuque compleri. Ad hæc porro causam pertinet, quod mox sequenti capite vndecimo, angelus omnẽ illius Antiochi aduersus Iudeos persecutionis & crudelitatis progressum, plenius atque distinctius Danieli demonstrauit. Quartam mœroris & luctus causam, illam equidem fuisse reor, quod hæserat in animo menteque Danielis, id quod ex Gabriele cognouerat in visione noni capitis; tantam nimirum fore populi Hebræi contumaciam, perfidiam, & cæcitatẽ; vt ipsum Messiam, acerba & ignominiosa morte esset necaturus; quam ob, tanti sceleris immanitatem, ipsum antea tantopere a Deo dilectum, tantisque beneficijs ornatum atque cumulatum, in perpetuum ab ipso Deo repudiatum & abiectum iri.

Panem desiderabilem non comedi, & carum, & vinum, non intulerunt in os meum.

OC docemur exemplo, inquit D. Hieronymus, tempore ieiunij a cibis delicatioribus abstinere; quod ego puto nunc dici panem desiderabilem. Tres autem iungit hebdomadas, seipsum affligendo; ne transitoria & fortuita videatur deprecatio. Theodoretus existimat, propterea panem præcipue appellari desiderabilem; quia panis sit plane necessarius & cõmunis omnium cibus. Etenim carnibus vescuntur ditiores; pane autem, etiam pauperes aluntur; ideoque panem desideriorum appellauit, vt cibum communem, & omnium alimenterum amabilissimum. Sed re vera, phrasi hebraica, panis desiderabilis vel desideriorum dicitur, qui est optimus & delicatissimus, edentique non tantum robur, sed etiam voluptatem præbens. Obseruauerunt quidam hoc loco, quia Daniel ait, se per tres hebdomadas delicatis cibis abstinuisset: ex eo intelligi, solitum fuisse ipsum alias eiusmodi cibis uti: quamobrem non tantam in senectute victus austeritatem tenuisset; quantam ipse tenuerat in adolescentia; cuius victus, vt in primo capite scriptum est, aqua & leguminibus constabat. Videlicet, hoc tempore Daniel, tanta erat potestate & auctoritate; vt facile habere posset cibos etiam optimos, qui lege Moysi non essent vetiti. Et vero, non tanta victus duritia, & rigor necessarius est senis, cuius perturbationes animi sedatiores sunt, atque infirmiores corporis vires quantus adolescentioribus; aduersus quos ardentiores & robustiores pugnant animi cupiditates. Theodoretus, hoc Danielis exemplo, quasi firmissimo argumento confutabat impiam Iudeorum sui temporis consuetudinem; qui extra solum Hierosolymitanum, vbi cumque exulabant, pascha, secundum omnes ritus legis mosaicæ, celebrabant; contra ipsam legem, quæ id nisi in loco diuinitus electo, fieri vetabat. Atqui Daniel, in primo mense, cuius decima quarta die, pascha secundum legem Moysi agi solebat, per

Obseruatio quorundã.

Theodoretus aduersus Iudeos.

tres

A tres hebdomadas, vsque ad vigesimum quartum eius mensis diẽ, ab omni genere carniũ abstinuit. Non igitur pascha celebrauit; eius enim præcipua erat ceremonia, eius agni paschalis; nec id, si per legem, extra Hierosolymã fas esset fieri, Daniel vir religiosissimus, facere prætermisisset.

Sed neque vnguento vnctus sum.

IC mos, inquit Hieronymus, apud Persas, & Indos hodie quoque seruatur, vt pro balneis vtantur vnguentis. Persæ autem, apud quos erat hoc tempore Daniel, non solum vngebantur, sed etiam, auctore Plinio libro 13. cap. 1. vnguentis madebant; non modo voluptatis & luxus causa, sed etiam medicina: quo videlicet, ex nimia edacitate & ingluvie natum oris & corporis virus, accersita commendatione ex vnguentorum suauitate, extinguerent. Verum, quod inibi scribit Plinius, vnguenta non fuisse troianis temporibus, nequaquam probabitur viris doctis, qui legerint apud Diodorum Siculum libro secundo capite primo, regem Ægypti Miridem, qui multis seculis antiquior fuit troianis temporibus, ex quodam stagno vestigal constituisse vxori suæ, ad vnguentorum vsum, & reliquum corporis cultum: id autem erat talentum argenti in singulos dies. Athenæus item libro decimoquinto, & Eustatius, contraria Plinio prodiderunt. Homerum sane præcipuum troianarum rerum scriptorem, vnguenta cognouisse, & olei vocabulo significasse, patet ex eius Iliade. Archilochum vero constat primum vocabulo vnguenti *μύρον*, esse vsum, cum antea eodem nomine vnguentum, & oleum appellaretur: cui opinioni etiam Iulius Pollux accedere videtur. Certe in sacris libris, longe vetustior troiana clade, vnguentorum vsum inuenitur. Etenim Moses, plus quinquaginta & trecentos annos troiano excidio antiquior, pretiosa quædam vnguenta facere docuit in Dei cultum; hisque vsum est ipse in quarundam rerum consecratione. Quin, ducentis annis ante Moysen, legimus in libro Geneleos capite quinquagesimo primo, corpus Iacob demortui, aromatibus, & vnguentis, more Ægyptiorum esse conditum. Quis autem fuerit Ægyptiorum mos in sepeliendis mortuis, indicat capite quinto libri secundum Diodorum. Vino, ait, phæniceo ex rebus odoriferis, lauant corpus; deinde totum ex cedro primum, cum alijs pretiosis vnguentis vngunt dies amplius triginta: myrrha deinceps ac cinnamomo ceterisque rebus liniunt; quæ nõ solùm id seruare diutissime, sed etiam odoriferum reddere queant. Vnguentorum porro vsum admodum fuisse varius, in diuinis libris obseruatur: primo quidem in rebus sacris, velut in consecratione tabernaculi, & summi pontificis: lege caput 29. 30. & 40. exodi, & Leuitici 8. tum in creatione regum: nam Saulem, Dauidem, & Salomonem, vngitione reges designatos esse legimus: præterea munditiæ, & elegantia causa: quamobrem & Ruth, & Iudith, vnguentis esse vfas, in earum historijs proditum est: ad hoc, in condiendis mortuorum, maxime vero regum corporibus; quod etiam apud Iudeos vsque ad ambitiosissimum luxum processit. Scriptum est in posteriori libro paralipomenon cap. 16. Asa regem Iuda vita defunctum, esse positum super lectum suum plenum aromatibus, & vnguentis meretriciis, quæ erant pigmentariorum arte confecta, eaque esse combusta super ipsum ambitione nimia. Denique, mos fuit apud Iudeos, etiã grauiũ, & sanctorum hominũ, quos conuiuio accepissent, eorũ caput, pedesque pretiosis vnguentis perfundere: quocirca legimus apud Lucam cap. 7. Dominum nostrum quodammodo esse questum de pharisæo, quod quẽ in conuiuium vocauerat eius caput oleo non vnxisset. Nota est historia Mariæ Magdalena, quæ pretiosum vnguentum, videlicet, trecentis denarijs æstimabile, super caput, & pedes Domini effudit. Quatenus vero apud Græcos luxuria in vsum vnguentorum processerit, ita vt etiam cibus, & potui miscerentur, indicat Aristoteles in libello de sensu & sensili: de luxu autem Romanorum, legenda sunt, quæ in tertio cap. lib. 13. scripsit Plinius.

De antiquitate & varietate vsum vnguentorum.

Diodorus Siculus.

Variis vnguentorum vsum.

Eram

Eram iuxta fluuium magnum, qui est Tigris.

Vnde nomē
fluuij Tigris

PVTANT quidam theologi, Tigrim dictum a fera tigre, quod eius in cursu celeritatem imitetur. Verum Plinius, Curtius, & alij, tradunt tigram vocem esse Medorum, qua illi sagittam significant; cuius celeritatem, quoniam eius fluminis cursus præferat, propterea dictum esse tigram. Sed cur hic nominatur magnus? an quia vnus erat ex quatuor fluminibus e paradiso profluentibus? an comparatione fluminū Iudææ? an quod esset ex nobilioribus, maioribusque fluminibus, tūc temporis, in orbe notis, aut certe Iudæorum genti cognitis? Cōstat sane maiorem eo esse Euphratem: vide Strabonem libro 11. vt nihil dicam de Nilo, Indo, & Gange. Euphrates autem magnus appellatur Genesios 15. Deuteronomij 11. Apocalypsis cap. 9. quin etiā Iosue 23. quasi per excellentiā, flumē præcise, ac simpliciter nominatur. Notauit hoc loco D. Hieronymus, sæpe diuinas visiones & reuelationes iuxta flumen aliquod esse factas: velut Ezechieli, iuxta fluuiū Chobar; Danieli, iuxta fluuium Eulæum, & Tigrem; Ioanni Baptistæ cum baptizauit Dominum, iuxta Iordanem. Etenim, flumen non est aliud, quam magna vis & copia aquæ, perenniter ex sua origine profluentis: quo significatur magna vis gratiæ, & illuminationis prophetiæ, quæ datur prophetis, non instar habitus permanentis, sed tanquam in transcurso, & ad modum aquæ præterfluentis.

Ecce vir vnus vestitus lineis, & renes eius accincti auro obrizo,
& corpus eius quasi chrysolithus, &c.

NON erat reuera, qui visus est Danieli, vir, sed angelus sub specie & habitu virili: quapropter Symmachus, teste Hieronymo, vertit, quasi vir. Sed quis fuit ille angelus? admodum credibile est fuisse Gabrielē: hoc namque existimant Ioannes Cassianus collatione octaua, & Theodoretus paulo infra; & de posterioribus, Carthusianus. Idque rationi consentaneum est: siquidem, in duabus superioribus visionibus capitis octauū, & noni, angelū missū a Deo, ad docendum Daniele, constat fuisse Gabrielem, cum expressum eius nomen ibi legatur. Quo licet intelligere, Gabrielem fuisse in his visionibus a Deo destinatum, ad illuminandū, erudiendum, atque instruendum Daniele. Putat autē Cassianus, & Gregorius libro 17. moralium, hunc angelum habuisse peculiarem tutelam & curam populi Hebræi, qui erat in captiuitate Babylonica; & quæcunque ad eius populi salutem, & dignitatem pertinebant, fuisse Gabrielis ministerio demandata. Michael autem princeps erat, tutor, & rector vniuersi populi Hebræi, ac totius Synagogæ, sicut nunc esse creditur Ecclesiæ.

Linea vestis huius angeli, significabat puritatem & innocentiam naturæ angelicæ, nulla peccati labe vnquam foedata: linum enim est album, & byssina vestis candorem habet, quo lucis æternæ imaginem gerit: & competit electis, de quibus Ioannes in Apocalypsi cap. 3. *qui uicerit, inquit, induetur vestimentis albis.* Sequitur, *renes eius accincti auro obrizo* id est, cinctus erat zona ex auro purissimo, & nitidissimo: sic enim interpretatur Theodoretus aurum obrizum; quod ipse, retinens hebræum vocabulum, appellat ophaz: Isidorus lib. 16. etymologiarum cap. 17. dictum putat obrizum, quia obradiet splendore suo, quod sit optimi coloris. Plinius autem lib. 33. cap. 3. *aurum, inquit, quo magis arsit, eo magis proficit ad bonitatem: auri que experimentū ignis est, vt simili colore rubeat vt ignis; atque hoc obrizum vocant.* Pagninus obrizum esse dictū ait, ab Ophir, quasi Ophirizum. Erat autem Ophir, nomen proprium loci, qui feracissimus erat optimi auri; quod deuehi solitum ad Salomonem & Iosaphat, scriptum est in 3. lib. regum cap. 9. 10. & ultimo. Diuus Hieronymus in epistola 140. ad Priscillam virginem, quæ continet explanationem psalmi quadragesimi quarti, super illis verbis,

Angelus visus hic Danieli, fuit Gabriel.

Quid significet vestis lineæ.

Quid sit aurum obrizum.

D. Hieronymus.

A verbis: *Assitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato;* pro illo, *deaurato* vel sicut ipse vertit ex hebræo, *in diademate aureo* refert Hieronymus, Symmachum transtulisse *in auro primo:* Aquilam vero, quintam item & sextam editionem vertisse, *in tincturam, vel in auro Ophir* subditque Hieronymus, Ophir genus esse auri, vel a loco Indiæ, vel a colore sic nominatum. Septem quippe apud Hebræos auri vocabula reperiri. Apud Hieremiam cap. 10. sic legitur, *argenti inuolutum de Tharsis affertur, & aurum de Ophaz* Et sunt hoc nostro tempore qui putent, Ophaz fuisse, quæ nunc a Lusitanis vulgo dicitur Sophala, auri optimi ditissima, vnde in Lusitaniam deuehi solet. Per zonam vero auream, figuratur ardor amoris, quo angeli, Deo, indissolubili coniunctione copulantur; vel purissima eorum sapientia, qua Deum & alia in Deo intelligunt. Porro quia renes sunt loca delectationum carnalium, per renes aurea zona cinctos, signatur concupiscentiæ victoriæ; & quod angeli omnem suam voluptatem, & delectationem in Dei sapientia, & amore positam habeant. Significatur etiam, eos qui carnalem concupiscentiam vicerunt, ac perdomuerunt, angelorum visitatione, illuminatione, & consolatione, a Deo dignari. *Et corpus eius quasi chrysolitus.* Hebraice est *Tharsis* quod vocabulum retentum est in græca translatione. Dicitur autem, inquit Theodoretus, corpus illius angeli fuisse quasi Tharsis, id est simile auro probatissimo, e Tharsis allato: etenim illinc Salomoni rude afferebatur aurum. Hieronymus hoc loco vertit chrysolitum, qui est lapis marini coloris, habens maculas, & quasi scintillas aureas. Hyacinthos mittit Æthiopia, & chrysolitos, aureo colore tra lucentes, vt inquit Isidorus libro decimosexto etymologiarum. Quidam faciunt duo genera chrysoliti, vnum translucens, aurei coloris, habens velut arduos quosdam scintillas; alterum cæruleum & virens; aquæ marinæ, cum a sole collustrata est, persimile: quod radijs solis suppositum; auream repræsentat stellam, & in Æthiopia gignitur. Chrysoliti sæpe mentio in scriptura: velut Exodi vigesimo octauo, Ezechielis vigesimo octauo, Apocal. vigesimo primo.

Sed redeamus ad vocabulum hebræum *Tharsis* quod est hoc loco; quod quia frequens est in scriptura, variamque habet significationem, diligentiori indiget interpretatione. Ponam igitur primum, quid Hieronymus diuersis locis de vocabulo Tharsis tradiderit: tum ego pressius, & distinctius, varias eius vocis significationes exponam. Super hoc Danielis loco ita scribit diuus Hieronymus. *Pro chrysolito qui vnus est de duodecim lapidibus, qui ponitur in Logio pontificis, in hebræo habetur, Tharsis: quod Theodotio & Symmachus, eodem verbo interpretati sunt Tharsis; septuaginta vero, mare appellauerunt; iuxta illud quod in psalmo legitur 47. in spiritu vehementi conteres naues Tharsis* id est, maris. Et Ionas fugere cupiebat, non in Tarsum urbem Ciliciæ, vt plerique existimant, litteram ponentes pro littera; vel in Indiæ regionem, vt putat Iosephus; sed absolute in pelagus. Idem vberius, & luculentius eadem de re scripsit in epistola 133. ad Marcellā, in qua reprehendens Rheticium Augustudunensem Episcopū, quod in commentarijs suis in cantica canticorum, multa & inepte, & perperam interpretatus esset, sic ait. *Vehementer miratus sum virum eloquentem, præter ineptias sensuum ceterorum, Tharsis putasse urbem esse Tarsum, in qua Paulus natus est; & aurum Ophaz, Petrum significare; quia Cephas in Euangelio, idē Petrus sit appellatus. Habuerat utiq. id ipsum verbū in Ezechiele cap. 10. *Species rotarū, sicut species Tharsis*; & in Daniele cap. 10. *Et corpus eius, vt Tharsis* quod*

E Aquila chrysolitum, Symmachus, hyacinthū interpretantur; & in psal. 47. *in spiritu violēto conteres naues Tharsis;* & inter lapides qui in ornatu sacerdotis tribuū nominibus sculpti sunt, eiusdē lapidis nomē inseritur; & omnis fere scriptura, hoc vocabulo refer ta est. De Ophaz vero quid dicā? cū Daniel cap. 10. angelū sub viri specie sibi visum, lineis vestitū, & circa renes cinctū fuisse ex auro Ophaz dicat. Plura quippe apud Hebræos auri sunt genera: vnde ob distinctionē, nūc Ophaz, positū est, ne quis Zaab putaret, quod in Genesi, nasci cum lapide carbunculo prædicatur. Queris, si Tharsis, lapis chrysolitus sit, aut hyacinthus, ad cuius coloris similitudinem, Dei species scribatur; quomodo Ionas Tharsis ire voluisse dicatur; & Salomon, atque Iosaphat, in

Quid significet zona aurea.

Quid significet vox Tharsis.

Quid D. Hieronymus varijs in locis de vocabulo Tharsis tradiderit.

regnum libris, naues habuerint, quæ de Tharsis solitæ sint exercere commercia? **A** Ad quod facilis est responsio, homonymum esse vocabulum *Tharsis*: quod & Indiæ regio ita appelletur; & ipsum mare, quia cæruleum sit, & sæpe solis radijs percussum, colorem supradictorum lapidum trahat, & a colore nomen acceperit; licet Iosephus, r. pro Θ littera mutata, Græcos putet *Tarsum* appellare pro *Tharsis*. $\S$ Hæc tamen D. Hieronymus. Nos quatuor eius vocis significationes, tum ex sacris litteris, tum ex earum interpretatione, quam septuaginta interpretes condiderunt, colligere possumus. Nam quintam significationem eius vocis, pro *Tarso*, Ciliciæ metropoli, à Iosepho in primo & nono libro antiquitatum traditam, ut quæ merito reprobata sit a Diuo Hieronymo, hic omittimus. Primo igitur, *Tharsis*, in libro tertio Regum, & secundo Paralipomenon, significat regionem Indiæ, optimo auro abundantem, vnde ad Salomonem longa nauigatione deuehebatur. Deinde, significat lapidem pretiosum, ut patet Exodi vigesimo octauo, & Ezechielis vigesimo octauo, & Danielis decimo, quem Hieronymus, secutus Aquilam, vertit *chrysolitum*. Præterea id nominis sumpserunt aliquando septuaginta interpretes, pro *Carthagine*, vel illa ora *Africæ*. Nam *Isaiæ* vigesimo tertio nos legimus, $\S$ *violante naues Tharsis*, $\S$ pro quo septuaginta reddiderunt, naues *Carthaginis*: & Ezechielis vigesimo septimo, sic est, $\S$ *Tharsis negotiatores tui*: $\S$ at septuaginta verterunt, $\S$ *Carthaginenses negotiatores tui*: $\S$ denique, secundum Theodoretum, Theophylactum, Arias Montanum, & Vatablum, hoc modo sumitur nomen *Tharsis* apud Ionam capite primo. Postremo, hoc nomen ponitur pro mari: & sane perquam frequenter in sacris litteris, ut psalmo quadragesimo septimo, & *Isaiæ* capite secundo, & secundum Hieronymum, & Hebræos, etiam apud Ionam capite primo: quin Hieronymus super secundum caput *Esaïæ* affirmat, nomen *Tharsis*, proprie significare apud Hebræos ipsum mare: nam alterum nomen, *Iam*, quo etiam vtuntur Hebræi ad significandum mare, magis esse Syriacum quam hebræum. Atque hæc de vocabulo *Tharsis* attigisse, satis sit lectori.

Quoniam autem, ut diximus, cum *Tharsis* significat lapidem pretiosum, sicut videtur hoc loco significare, ab interpretibus exponitur nomine *chrysoliti* vel *hyacinthi*, non nihil etiam de his dicendum est. De *chrysolito* quidem supra nonnulla posuimus, quibus addendum est, quod in libro trigesimo septimo, capite nono scribit Plinius. $\S$ *Chrysolitos*, inquit, *Æthiopia* mittit, aureo colore translucens. Præferuntur his, *Indicæ*, & si variæ non sunt, *Bactrianæ*: deterrimæ autem *Arabica*, quoniam turbidæ sunt, & variæ, & fulgoris interpolati, nubilo macularum, etiam quæ limpida contigere, veluti scobe sua refertæ. Optime vero sunt, quæ in collatione, aurum albicare, quadam argenti facie cogunt. Bocchus auctor est, *chrysoliton* duodecim pondus a se visam. $\S$ Hugo de sancto Victore, in libro tertio de bestiis & alijs rebus, enarrans genera & proprietates lapidum, de *chrysolito* hunc in modum scribit. $\S$ *Chrysolitus* fulget quasi aurum, & emittit ex se scintillas ardentes: quocirca, significatur hoc lapide illi, qui intelligunt diuinam scripturam, & id quod intelligunt, alijs demonstrant opere, & sermone; & quasi scintillas boni operis & verbi iactant ex se, quibus alij illuminantur, & accenduntur: nec abscondunt Deum in terram, nec sub medio lucernam ponunt, sed in aperto, ut luceant omnibus, qui in domo Dei sunt. $\S$ Et idem paulo infra, de *hyacintho* sic ait. $\S$ Hic lapis mutat colorem suum cum facie cæli; si clarum est cælum, lucet; si obscurum, fit obscurus. Per hunc lapidem designantur, qui se omni modo ad aliorum captum accommodant: sicut fecit Paulus, ut ipse scribit primæ ad Corinthios secundo, tertio, & nono capite. $\S$ *omnibus, inquit, factus sum omnia, ut omnes facerem saluos*. $\S$ Vel aliter: *hyacinthus* similis est aquæ, radio solis percussæ: & ita, viros sapientia plenos, & veri solis radio percussos significat. $\S$ Non possum hoc loco præterire tacitam, eiusdem lapidis descriptionem à Solino positam, in eapite trigesimo tertio. $\S$ Apud *Æthiopes*, inquit, nitore cæruleo *hyacinthus* inuenitur, lapis pretiosus, si quidem inculpabilis inueniatur. Est enim vitis non parce obnoxius. Nam plerumque aut violatio diluitur, aut nubilo obducitur, aut albicantius in aquaticum eliquescit. Optimus in illo tenor, si nec densiori fuco sit obtusior; nec propensitate

Quatuor significationes vocabuli Tharsis.

De hyacintho & chrysolito.

Plinius.

Hugo de sancto Victore.

A spicuitate deterior; sed ex utroque temperamento, lucis & purpuræ, moderatum suauiter fluorem trahat. Hic est qui sentit auras, & cum cælo facit mutationem: nec æqualiter rutilat, cum aut nubilosus est aut serenus dies. Præterea, in os missus, magis frigit: sculpturis certe, minime accomodatus: ut qui attritum respuat. Nec tamen penitus inuictus est: nam adamante scribitur, & notatur. Vbi *Hyacinthus*, ibi *chrysolapis* apparet: quem lapidem lux celat, prodit obscurum. Hæc enim est in illo diuersitas, ut non esse igneus sit, die pallidus. $\S$ Hæc *Solinus*. Atenim, addubitabit fortasse aliquis, si angelus, qui visus est *Danieli*, vestitus erat lineis, qui potuit eius corpus a *Daniele*, cuius esset coloris, discerni? Sed cogitandum est, lineam illam vestem, fuisse tenuissimam, atque pellucidam, & peruiam aspicienti; ut corporis quod ornabat, facile proderet color. Pergamus, ceterum illius angeli habitum visumque, hoc loco descriptum, breuiter

B enarrare. Sequitur, $\S$ *et facies eius sicut species fulguris*: $\S$ id est, splendor illuminans, & facies eius emicabat: vel facies eius videbatur quasi flammans & fulgurans: in quo terror, & ira contra Dei hostes ostendebatur: vel indicabatur excellentia gloriæ angelis, vel mentis eius, quæ excellenti diuinæ cognitionis fulgore coruscat. Similiter a *Marthæo* describitur angelus, capite 28. nuncius, & testis resurrectionis Domini: $\S$ *erat, inquit, aspectus eius quasi fulgur*. $\S$ Post hæc subdit *Daniel*, $\S$ *oculi eius ut lampas ardens*. $\S$ Insuper tur ardor amoris diuini, & claritas notitiæ angelorum, in beatifica Dei visione consistens. Sequitur, $\S$ *et brachia eius, et quæ deorsum sunt usque ad pedes, quasi species æris candentis*. $\S$ *Brachia*, robur & fortitudinem angeli significant, ad ferendam opem & præsidium quibuscunque voluerint, & ad contereandas omnes aduersarias potestates. Per pedes, designatur angeli facultas, incomparabili celeritate eundi quocunque & quacunque voluerit. *Ærea* dicuntur brachia, ob insuperabile robur, & ob vim cetera frangendi, & contereendi. Caudæ autem, vel ad pulchritudinem pertinet, vel ad terrorem aspicientium: sicut candor armorum in prælio. Simile quid legitur in *Ezechiele* capite primo: $\S$ *scintilla inquit, quasi aspectus æris candentis*. $\S$ Extremo loco ponitur: $\S$ *et vox sermonum eius, ut vox multitudinis*: $\S$ id est, visus tibi esses, inquit *Theodoretus*, illum audiens angelum, multam hominum inter se magna voce colloquentium turbam audire. Putat *Albertus*, hunc angelum qui loquebatur *Danieli*, venisse multis alijs comitatum angelis, ad maiorem ipsius *Danielis* consolationem. Magnitudo porro, & multiformitas vocis angelicæ, significabat admirabilem facultatem enuntiandi, & explicandi hominibus arcana cælestia. Ex hac igitur, & alijs angelorum visionibus palam est, tam inuitato & terribili modo angelos apparuisse hominibus, quo maiorem in eorum animis, sui reuerentiam, & timorem excitarent; & ut simul humilitatem conditionis humanæ, & angelicæ supra omnes mortales, in donis naturæ, gratiæ, & gloriæ excellentiam demonstrarent. Et quia sæpe, ideo apparent hominibus, ut eos quæ occulta sunt familiariter doceant; hinc fit, ut per proprietates corporis assumpti, spirituales proprietates angeli significantur.

C Simili propemodum specie habituque, visum sibi Dominum narrat *Ioannes* in *Apocalypsi* capite primo: $\S$ *Vidi, inquit, similem filio hominis*. $\S$ Sic etiam supra, *Daniel* capite septimo dixit, vidisse se quasi filium hominis venientem cum nubibus cæli. Vocat *Ioannes* Christum similem filio hominis; quia licet ipse post incarnationem suam verus sit homo; non tamen ipse tunc, qualis est per se, visus fuit *Ioanni*; sed tantum per visionem imaginariam sub multiformi specie ac similitudine. Quanquam secundum phrasem hebraicam, idem est, similem esse filio hominis, vel factum esse in similitudinem hominis, atque esse verum hominem; vnde *filius Dei* dicitur a *Paulo* in epistola ad *Philippenses* cap. 2. propter mysterium incarnationis, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus ut homo. Pergit *Ioannes*, & subdit, $\S$ *vestitum pedere, et præcinctum ad mammillas zona aurea*. $\S$ *non dicitur* est tunica talaris usque ad pedes demissa; & erat vna de vestibus sacerdotilibus. Quapropter per eam significatur, vel Christi sacerdotium, vel natura humana quam *Dei* filius induit. Per zonam vero auream, designatur regia Christi auctoritas, de qua *Dauid* in psalmo nonagesimo secundo, Dominus regnauit, decorem indutus est, indutus est Dominus fortitudine, & præcinctus

D Cur Angelorum aspectus & congressus, primo terrificus homini esse solet.

E Similis locus in *Apocalypsi* capite primo. Cur Christus dicatur similis filio hominis

Quid vestis poderes. Quid zona aurea.

xit se. *Caput eius inquit Ioannes & capilli candidi tanquam lana, & tanquam nix.* Recte sane. nā **A** caput Christi, secundum Paulum, est Deus: cuius antiquitatem, vel potius æternitatem denotat canicies: quocirca, etiam Daniel supra, appellauit Deum antiquum dierum. *Oculi eius tanquam flamma ignis.* significatur vis diuinæ intelligentiæ, omnia collustrans, & illuminans, vt nihil ei obscurum & occultum esse queat: ignis nempe lucens bonis, improbos perdens, atque consumens. *Pedes eius similes aurichalco:* per pedes, qui intellexerit sanctos Apostolos, minime opinor, a vero aberrauerit. Illi enim Christi nomen per vniuersum orbem portauerunt: sicut Dominus dixit de Paulo, *vas electionis iste est mihi, vt portet nomen meum coram gentibus, & regibus, & filiis Israel.* Sunt etiam ipsi corporis mystici, id est, Ecclesiæ Christi, pedes: quoniam eorum fide & disciplina, fundata & firmata est Ecclesia. Qui bene dicuntur similes aurichalco; quoniam & splendorem habuerunt auri, id est, splendidissimam charitatem ac sapientiam; & soliditatem, ac firmitudinem aris, propter incredibile virtutis robur, & insuperabilem animi fortitudinem. *Vox tanquam aquarum multarum,* id est, vox magna, & sonora. Etenim Christi doctrina, per omnem terram prædicata & exaudita est: de quo, tanto ante Dauid spiritu prophético cecinerat in Psalmo 118. non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum: in omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ, verba eorum. *Facies eius sicut sol lucet.* Similiter in transfiguratione respicuit vt sol, Christi facies: si enim iusti fulgebunt vt stellæ, secundum Daniele cap. 12. immo si fulgebunt iusti vt sol, sicut dixit Christus Matthei 13. quid mirū, splendorem vultus Christi, solis fulgori similem prædicari? Sed reuertamur ad visionem Danielis.

Pedes Christi & Ecclesiæ, fuerunt Apostoli.

C Vidi ego Daniel solus visionem: porro viri qui erant mecum, non viderunt, sed terror nimius irruit super eos, & fugerunt in absconditum.

N potestate angelorum est, cum in assumptis corporibus apparent hominibus, sui aspectum quibuscumque volunt, vel exhibere, vel denegare. Sed cur, inquit Theodoretus, fugerunt socii Danielis, cum visionem illam non viderent? Atqui verisimile est, hoc ipso maiore illis metu esse incussum. nullum enim conspicati, magnamque audientes vocem, merito percussi terrore, aufugerunt. Ecstasim vocat hic scriptura (sic enim græce est, pro eo quod latine legitur *terror*) non timiditatem solam, sed cæcitatem illam, quæ græce dicitur *ἀνοησία*: quæ quibus contingit, hi non amisso visu, non vident tamen quæ sunt ipsis ante oculos. Hac percussi sunt Sodomitæ iuxta fores Loth; & Syri, qui ad capiendum Eliseum missi fuerant. Simile quid eius, quod narrat hoc loco Daniel, etiam Pauli socii in itinere cum iret Damascum, accidit. Etenim, & tunc solus Paulus vidit lumen, quod eum circumfulserat; socii autem eius, non viso lumine, solam vocem audierunt: vocem nempe ipsius Pauli, non autem Christi. Nam de hac intelligendum est, quod ipse Paulus narrat in actis Apostolorum capite vigesimo secundo dicens: qui mecum erant, lumen quidem viderunt, vocem autem non audierunt eius qui loquebatur mecum. Lucas autem capite nono dixerat, comites Pauli, neminem vidisse, & vocem tantum audiuisse; nimirum vocem ipsius Pauli, Christo ipsum compellanti atque increpanti, respondentis. Subiungit Daniel; *Et non remansit in me fortitudo, sed species mea immutata est in me, nec habui quicquā virium.* & paulo infra, *Domine mi, dixit Daniel angelo, in visione tua dissolutæ sunt compages meæ, sed & habitus meus intercluditur.* Satis apparet ex hoc loco, & ex alijs duobus, qui supra sunt in cap. 7. & 8. ingentem Danieli ex visione angelorum, accidisse terrorem & consternationem animi; nec non & corporis debilitationem atque languorem. In capite septimo sic legimus; *Horruit spiritus meus, ego Daniel territus sum; & visiones capitis mei conturbauerunt me; & facies mea mutata est in*

A est in me. In extremo autem capite octauo sic est: *Ego Daniel langui, & ægrotavi per dies; & stupebam ad visionem.* Similia contigerunt alijs. Nam Abacuc capite tertio, *Audiui, inquit, & conturbatus est venter meus, a voce contremuerunt labia mea.* & Hieremias, *contritum est cor meum, contremuerunt omnia ossa mea a facie Domini, & a facie verborum sanctorum eius.* Ioannes quoque in Apocalypsi capite primo ait, se, cum vidisset angelum, cecidisse ad pedes eius tanquam mortuum. Denique apud Iob cap. 4. sic Eliphaz loquitur. *Cum spiritus me præsepte transiret, horruerunt pili capitis mei, & pauor terruit me, & tremor, & omnia ossa mea perterrita sunt, & facies mea mutata est in me.* Tantæ verò consternationis & terroris, qui ex diuinis visionibus, seruis Dei contingit, variæ sunt causæ. Primum enim, inusitatus homini angelorum aspectus, præsertim sub specie habituque terribili; merito terrorem homini incutit. Deinde, solet idem accidere, cum in eiusmodi visionibus denuntiantur aliqua iis, quibus fiunt visiones, tristissima & acerbissima: quemadmodum Danieli in visione octauo & noni capitis, prænuntiata sunt quædam, quæ populo Hebræo futura erant calamitosa atque funesta. Adde, quod sic natura est comparatum, vt cū quis omnem vim mentis in contemplationem diuinarum rerum intendit atque defixit, pariter quodammodo remittantur, ac debilitentur inferiores vires hominis, corporali vitæ inferuientes; calore enim vitali, ad supremas mentis functiones contracto, & sanguine ad cor ipsum coacto, necesse est corpus frigescere, & vultum pallefcere: quin etiam nonnunquam, & corporis languor, & debilitas, & grauis aliquis morbus contingit. Libet hic apponere duos beati Gregorii locos, qui ad hoc ipsum illustrandum valent plurimum. Prior locus est in libro quarto moralium cap. 30. vbi, cur sancti ex visitatione & visione diuina, & animo conturbentur, & debilitentur corpore, causam exponens, ita scribit. *Nimirum mens humana, dum occultæ locutionis aspiratione tangitur, a statu suæ fortitudinis infirmata, ipso quo absorbetur desiderio, liquatur; & inde se apud semetipsam fessam inuenit, vnde ultra se esse conspicit fortitudinem, quam conscendit. Hinc Daniel, cum visionem Dei se conspexisse diceret, adiungit *elangui, & ægrotavi per dies plurimos.* Etenim, cum ad virtutem Dei mens adstringitur, a propria fortitudine caro lassatur. Hinc Iacob, qui angelum tenuit, vno mox pede claudicauit, sicut legitur Genes. cap. 32. quia qui verò amore sublimia respicit, iam in hoc mundo duplicibus desiderijs incedere nescit, vno enim pede innititur, qui solo Dei amore roboratur: & necesse est, vt alter pes marcescat, quia mentis vitute crescente, oportet procul dubio, vt carnis fortitudo torpescat. Posterior eiusdem Gregorii locus est, in octaua homilia super Ezechielem: longa enim oratione docet, hominem penitus deficere, comparatum Deo: & ex diuina visione ac visitatione accidere homini, vt suam ipse agnoscat & sentiat ignorantiam, infantiam, vilitatem, & infirmitatem. Confirmat hoc exemplo Abraham, & Moysis. ille Genes. 18. quanto familiarium cum Deo loquitur, tanto demissius de se sentit, & tanto magis seipsum abijcit: *loquar, inquit, ad Dominum meum, cum sim puluis & cinis.* hic autem, Exodi 4. ex sermone quem cum deo habuerat, quamuis esset omni Ægyptiorum scientia eruditus, sensit tamen, se magis, quam fuerat antea, indifertum, & impeditioris linguæ esse factum: *obsecro, inquit, Domine, non sum eloquens ab heri, & nudius tertius: ex quo enim loquutus es ad seruum tuum, impeditioris & tardioris linguæ sum.* Sic Isaias, ad illam Dei visionem, quam describit ipse capite sexto sublatus, clamauit se virum esse pollutum labijs. Sic Hieremias loquente ad ipsum Domino, clamat, *Et a, a, Domine, nescio loqui, quia puer ego sum.* Sic Daniel, sublimem visionem videns, per plurimos dies elanguit, & ægrotauit. Quia nimirum, & hi qui in virtutibus fortes sunt, cum altiora Dei concipiunt, in sua sibimet æstimatione infirmi atque imbecilles fiunt. Haec tenus ex Gregorio.*

Cur diuinæ & angelicæ visiones, tan tope turbent & debilitent hominem.

Duo præclari diui Gregorii loci.

Noli metuere Daniel, quia ex die primo, quo posuisti cor tuum ad intelligendum, ut te affligeres in conspectu Dei tui, exaudita sunt verba tua, & ego veni propter sermones tuos.

Hic docemur, inquit Theodoretus, quantum nobis voluntaria proficit carnis afflictio, Etenim, Daniel, cum voluntario se ipsum ieiunio macerasset, & Dominum quaesisset, statim exorauit, & voti sui compos factus est. Quæritur, ait Hieronymus, si statim exauditus est, cur non statim missus est angelus, sed per unum & viginti dies dilatus fuerit eius ad Danielem aduentus? videlicet, data est Danieli per moram, occasio amplius Deum deprecandis, ut ex eo quod plus desiderat per dolorem, plus etiam per reuelationem angeli audire mereatur. Quod autem ait angelus, & ego ingressus sum ad verba tua? sic enim refert D. Hieronymus, nostra translatio habet, & ego veni propter sermones tuos? hunc habet sensum: postquam tu coepisti bonis operibus & lachrymis, atque ieiunijs, Dei inuocare misericordiam; & ego accepi occasionem, ut ingrederer in conspectu Dei, & orarem pro te.

Princeps autem regni Persarum, restitit mihi viginti & vno diebus: & paulo infra: & nunc reuertor, ut præliar aduersus principem Persarum.

ANTIQUAM hic locus quaestionem habet, arduam sane illam, nec minus nobilem; atque ut explicatu minime facilem, ita, qua diligentè tractetur ac discutatur, dignissimam. Quæritur enim, quisnam fuerit princeps Persarum, qui tam diu, & tantopere restitit Gabrieli: & quod genus prælij inter ipsos sit factum. Vel enim fuit ille, angelus bonus, vel malus: si malus, quomodo vocatur princeps Persarum? & qui potuit tantam habere vim & potentiam aduersus Gabrielem? sin autem fuit bonus angelus, cur igitur tam obnixè restitit Gabrieli, tam bonam & iustam causam agentis? cum angeli sint incorporei, quomodo ipsos inter se decertare ac præliari, intelligendum est? Verum ante alia disquiramus, utrum princeps ille Persarum, fuerit bonus angelus an malus. Rupertus libro nono de victoria verbi Dei, & beatus Thomas in prima parte quaestione 113. Carthusianus item, alijque plurimi, nam fere theologorum est hæc communis opinio, tradunt, censuisse diuum Hieronymum, principem Persarum, fuisse angelum malum. Ponam hic verba Hieronymi ex commentario eius super hoc loco, ut quæ fuerit eius sententia, liquido iudicet lector: sic ille scribit. & Videtur mihi hic princeps Persarum, esse angelus, cui Persis credita est; iuxta illud quod in 32. cap. deuteronomii legimus: & quando diuidebat altissimus gentes, & disseminabat filios Adam, statuit terminos gentium, iuxta numerum angelorum Dei. Isti sunt principes, de quibus Paulus loquitur primæ ad Corinthios cap. 2. & Sapientiam loquimur inter perfectos, quam nullus principum huius sæculi cognouit: si enim cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Restitit igitur princeps, id est, angelus Persarum, faciens pro credita sibi prouincia, ne captiuorum omnis populus dimitteretur: & forsitan cum statim Daniel exauditus fuisset a Deo, non statim tamen missus est angelus, qui ei indulgentiam dei nunciaret; quia princeps Persarum, vno & viginti diebus restitit ei, enumerans peccata Iudæorum, quod iuste tenerentur captiui. Sic hoc loco diuus Hieronymus. Quoniam igitur significat diuus Hieronymus, principem illum Persarum, fuisse de numero eorum principum huius mundi, qui crucifixerunt Dominum, eos autem constat fuisse angelos malos; hinc apparet, putasse Hieronymum, fuisse illum Persarum

Quis fuerit princeps Persarum, tam diu & tam obnixè aduersatus Gabrieli.

An D. Hieronymus putauerit, principem illum Persarum, fuisse malum angelum.

Afarum principem, angelum malum. At enim, cum Hieronymus eodem loco dicat, eum fuisse de numero eorum angelorum, quos Deus prouincijs & regnis præfecit, ut gentis, cui quisque præfectus est, curam & custodiam gerat; manifestum vero sit, angelos, quos Deus prouinciarum & regnorum præfides, tutores, & rectores constituit, esse bonos angelos, quippe qui sunt administri eius prouidentia in regendo mundo; existimare conuenit, hunc Persarum principem, non malum, sed bonum angelum fuisse. Et vero, in hanc sententiam magis propendere D. Hieronymum, si quis attentius legat totius commentarij contextum, facile animaduertet. Quid ergo contrarias sententias de illo principe Persarum, in suo commeterio posuit Hieronymus? Quid nisi sane frequenter D. Hieronymus solet in explanandis sacris litteris, diuersorum auctorum, tacitis sæpe eorum nominibus, non diuersas modo, sed etiam repugnantes inter se, & quaedam ipsi veritati contrarias sententias commemorare; nec eas tamen diiudicare, aut confutare, sed earum iudicium lectoris arbitrio integrum relinquere. De quo, cum a suis obrectatoribus vehementius reprehenderetur, se ipse purgat in quarto suorum commentariorum, super Hieremiam volumine, cur id fecerit, rationem exponens.

B Verum, siue diuus Hieronymus huius fuerit sententia, siue, ut multi putant, contraria; siue, ut quispiam non temere existimaret, ambigua; illud sane extra controuersiam est, Ioannem Cassianum, & Rupertum Tuicensem, viros, scriptorum, quæ reliquerunt, laude claros, principem illum Persarum, fuisse angelum malum, manifestis & disertis verbis prodidisse. Cassianus quidem certe in collatione octaua cap. 12 affirmat, omnem hunc aerem inter cælum & terram vsquequaque diffusum, in credibili malorum spirituum densitate esse constipatum: quos tamen satis vtiliter humanis aspectibus prouidentia diuina subtrahit. Aut enim terrore concursus eorum, vel horrore vuluum, in quos se pro voluntate sua transformât, intolerabili formidine, consternantur homines, atque deficerent: aut certe nequiores quotidie redderentur, exemplis eorum, & imitatione illorum vitiari; & per hoc inter homines, & immundos spiritus, fieret noxia quædam familiaritas, & perniciofa coniunctio. Post hæc, Cassianus, proxime sequenti capite subiungit, non solum malos spiritus impugnare homines, sed etiam ipsos inter se dissidere, atque dimicare. Nam discordias, inquit, & conflictus super nonnullis gentibus, pro quadam sibi nequitia vernacula familiaritate susceptis, indefesso certamine similiter exercere non desinunt. Quod etiam in visione Danielis manifeste legimus figuratum, angelo Gabriele ita narrante: & Noli timere Daniel, quia ex primo die quo te affligere cepisti in conspectu dei, exaudita sunt verba tua: & ego veni propter sermones tuos. Princeps autem regni Persarum restitit mihi, viginti & vno diebus &c. Quæ principem regni Persarum, minime dubitandum est, aduersariam fuisse potestatem, quæ fauebat genti Persarum inimicæ populo dei; quippe, ad impediendam vtilitatem, quam videbat per absolutionem quaestionis, pro qua Daniel Deum exorauerat, ab archangelo ministrandam; liuens, semetipsum, ne ocius ad Daniele salutaris angeli consolatio perueniret, deique populum, cui Gabriel præerat, confortaret, obiecit. Qui tamen ait, ne tunc quidem, ob impugnationis illius vehementiam, se ad eum peruenire potuisset, nisi in adiutorium sibi Michael aduenisset; & occurrès principi regni Persarum, se seque conflictui eius interferens, & opponens, eumque ab ipsius impugnatione defendens, ad instructionem Danielis, post vigesimum & vnum diem peruenire fecisset. Ex quo liquido peruidetur, quod discordias gentium, & conflictus, quos inter se, istis intligantibus, gerunt, etiam contra se aduersæ exercent potestates; & illarum, vel victoria gaudeant, vel diminutione crucientur; & ob hoc, non possunt inter se esse concordēs; dum vnusquisque pro ijs, quibus præest, contra alterius gentis præfulem, inquieta semper æmulatione contendit. Dicuntur etiam mali spiritus, principatus, & potestates; vel quod diuersis gētibus dominantur, ac præfint: vel quod in inferiores spiritus atque dæmonia, suos exercent principatus. Nam & Dominus, Lucæ 11 nominauit Belzebub, principem dæmoniorum; & Ioannis 14. diabolum vocauit, principem huius mundi; & Paulus ad Ephesios 6. dæmones appellauit

Consuetudo D. Hieronymi, scripta eius legentibus, bene obseruanda.

Cassianus.

C Principem regni Persarum, restitit mihi viginti & vno diebus: & paulo infra: & nunc reuertor, ut præliar aduersus principem Persarum.

D Princeps autem regni Persarum, restitit mihi viginti & vno diebus: & paulo infra: & nunc reuertor, ut præliar aduersus principem Persarum.

E Princeps autem regni Persarum, restitit mihi viginti & vno diebus: & paulo infra: & nunc reuertor, ut præliar aduersus principem Persarum.

Rupertus.

uit principatus, & potestates, & rectores tenebrarum harum. Hæc Cassianus. Cuius quasi vestigia persequutus, simillima tradit Rupertus in libro nono de victoria verbi Dei, hunc in modum scribens. Principes istos Persarum & Græcorum, quales sint, vnus de doctoribus eximijis, D. Hieronymus breuiter innuit. Isti sūt, inquit, principes, de quibus Paulus scripsit: sapientiam loquimur inter perfectos, quam nullus principum huius seculi cognouit: si enim cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Profecto, etsi huius doctoris auctoritas deesset, prudens tamen auditor, principes illos, angelos malos intelligere non dubitaret; scilicet, contra quos bonis principibus præliandum erat; qui contradicebant precibus sanctorum hominum, & legationi sanctorum angelorum. Siquidem mundi princeps, diabolus a Domino dictus est: cum de toto constet, de partibus quis dubitet? si totius princeps mundi diabolus; nonne consequenter, partium mundi, scilicet Persarum atque Græcorum principes, malæ potestates, maiori principi diabolo subministrantes, recte intelliguntur? Non enim Persæ & Græci, Dei cultores erāt, sed potius creaturæ quam creatori serui ebāt: nec Deum, sed pro Deo, dæmonium colebant: Persæ quidem solem, quem Apollinē dicebant; Græci autem sub nomine, vel obtentu sapientiæ suæ, Mineruam, aliæque gentes, aliorum dæmonum portenta; gens vnaquæque suum præ ceteris, singularem, omnes autem vniuersaliter sub nomine Iouis, principem dæmonum, principem mundi diabolus colebāt; & huiusmodi malis spiritibus, coram simulachris suis se prosternebant. Ergo, quorum Dij fuerunt, multo magis principes eorum recte sunt appellati. Et boni semper principes, sibi quidē consentiunt; mali autē, & se per bonis quoad possunt resistūt; etiā sibi met semper dissentiūt, & semper inter eos sunt iurgia, quia su perbi sunt. Similiter, & qui sub malis istis spiritibus, sūt homines mali, semper a bonis dissentiūt, & nihilominus cōtra semetipsos diuisi sunt; regnū aduersus regnū; ciuitas cōtra ciuitatem; domus contra domū; vir in virum. Et quamuis aliqui sint interdum consanguinitate coniuncti, attamen, nulla fides regni socijs, omnisque potestas, impatiens consortis erit. Sic Rupertus. Hæc Cassiani & Ruperti sententia, duobus cōfirmatur argumentis. Primo, inter angelos bonos nulla potest esse discordia; nedum contentio aliqua, vel pugna. Siquidem, perfecta charitas quæ est in beatis angelis, & summa voluntatis eorum ad voluntatem Dei conformatio, omnem dissidij vel discordiæ rationem excludit. Deinde, liberatio populi Hebræi ex captiuitate babylonica, Deo grata erat, quippe eam Deus per suos prophetas promiserat, atque prædixerat: nullus igitur bonorum angelorum eam impedire esset ausus. Facit etiam pro confirmatione huius opinionis, sententia illa Iob, quæ est in capite 23. nū de Deo loquens ait, *qui facit concordiam in sublimibus.* Ex quo significatur, in sublimibus illis & beatis mentibus, nullam esse posse discordiam. Simile est illud eiusdem Iob, *concentum caeli, quis dormire faciet?* hoc est, quis interrumpere poterit, aut quis cessare faciet, summam cælestium spirituum inter se consensionem, nomine concentus signatam?

Quomodo
malus angelus,
bono angelo resistere
valeat.

Ceterum aduersus hanc opinionem, duo possunt obijci. Prior obiectio hæc est. Minimus angelus bonus, est potentior, etiam supremo angelo malo: quia, vt docet beatus Thomas, in angelis præponderat, & preualet ordo gratiæ, ordini naturæ: non igitur malus angelus tam diu archangelo Gabrieli resistere potuisset. Sed non est difficile occurrere huic obiectio: non enim malus ille angelus tantam illam vim resistendi angelo Gabrieli, habuit ex naturali sua potentia; sed ex peccatis Iudæorum, quæ, quo plura & grauora erant, eo iustiorē & valentiorē, mali angeli aduersus ipsos accusationem, in conspectu dei faciebant; tantoque indigniorē & difficiliorem liberationem ipsorum reddebant. Sed quia hoc nostrum responsum breuibus expositum, laetius atque disertius explicat Rupertus, gratum lectori futurum putauimus, si ipsa eius verba hic adscriberem. Sic autem in libro nono, capite sexto de victoria verbi Dei, scribit Rupertus. Vnde malo angelo virtus pugnandi aduersus bonum angelum, eique resistendi? Ex hominum vel populorum peccatis. Vbi fit ista pugna inter bonos & malos angelos? In campo iustitiæ, in conflictu iudicij, ipso spectatore ac iudice Deo. Sed quomodo boni & mali angeli pugnant inter se? Malus pugnat accusando, bonus defendendo.

Rupertus.

A fendendo. In quantum est magna & vera accusatio mali angeli, in tantum est tarda & inualida defensio boni. Exempli causa, angelus malus, qui aderat regno Assyriorum, quo ductæ sunt in captiuitatem decem tribus Israel, validissime eas accusabat, quod nunquam recessissent a peccatis Ieroboam; quod reges omnes sceleratos & impios habuissent; denique, quod pertinaciter, & incorrigibiliter peccassent: nam toties audito per prophetas verbo Domini, factisque apud se per Eliam & Eliseum, tot signis & prodigijs, nullatenus ad penitentiam molliri, ac flecti potuissent. Et quia hæc accusatio grauissima erat, propterea inefficax fuit apud Deum defensio boni angeli, qui curam gerebat illarum tribuum. Quapropter, nunquam illæ tribus captiuitate sūt liberatæ. Similiter malus angelus, qui aderat Persis, & vocatur hoc loco princeps regni Persarum, vehementer obstabat, ne tribus Iuda captiuitate liberaretur. Hoc autem faciebat quatuor modis. Primum, instigando & inducendo Iudæos ad grauissima scelera, quo, liberatione ex captiuitate apud Deum indigniores efficerentur: tū dissuadendo Iudæis reditum in patriam, exaggerandis bonis, quæ in captiuitate certe possidebant; & amplificandis malis atque incommodis, quæ in reditu perpeffuri erant; contra vero, minuendis bonis, quæ ex reditu in patriam sperare poterāt: ad hoc, alienando animū Cyri regis a Iudæis, vt reuersis in Iudæā minime faueret; & eos qui apud ipsum remanserant, nullo modo dimitteret, suadens id maiorem in modum incolumitati, tranquillitati, securitati, & diuturnitati imperij sui expedire. Præterea, grauissimam coram Deo Iudæorum accusationem afferebat; exponens eorum scelera, propter quæ, secundum legē diuinæ iustitiæ, nullo modo liberari deberent. Hæc ille malus angelus aduersus tribum Iuda. Cuius accusatio, fuit illa quidem grauis, sed non tam efficax, vt aduersus tribum Israel. Peccauit quidem etiam illa, sed non tam pertinaciter: habuit enim multos reges, qui vel penitentiam egerunt, vt Manasses; vel etiam pii ac iusti fuerunt, ac populum correxerunt, vt Iosaphat, Ezechias, & Iosias. Proinde ait Gabriel, princeps Persarum restitit mihi: & subaudiendum est, sed non vsquequaque resistere mihi poterit, quia videlicet causa vestra modusque peccati, & principi vestro Michaeli, qui solus adiutor meus est in his omnibus, locum facit iuste defendendi: quod non debeatis perpetua captiuitate teneri; quia non in perpetuum a Domino recessistis, immo penitentia satisfactionem nonnunquam obtulistis, & nunc offertis. Hactenus ex Ruperto.

Sequitur altera obiectio, quæ aduersus hanc ipsam opinionem ita instruitur. Angelus qui restitit Gabrieli, erat princeps regni Persarum, ergo fuit bonus angelus: si quidem, vt singulorum hominum, ita regnorum, prouinciarum, atque populorum custodia, cura, & gubernatio, non nisi bonis angelis a Deo demandata est: malis enim angelis permitti non debebat; quippe qui in omnium hominum, perniciem, & exitiū omnibus suis viribus incumbunt: nimirum simile hoc fuisset, si parua licet componere magnis, vt si quis ouem lupo commisisset. Sed ad hoc, ex Cassiani & Ruperti sententia paratum est, & in promptu responsum. Respondendū est, angelos malos dici principes regnorum & populorum, non quod eum principatum & potestatem acceperint a Deo, sed quod eam habeant ob improbitatem & impietatem hominum, quibus imperant & dominantur, incitando eos ad varia & magna flagitia. Nam, vt scriptura inquit, qui facit peccatum seruus est peccati, pariterque ipsius dæmonis. Et sane, Gentiles cognitione veri Dei cultuque carentes, velut Persæ & Græci tunc erāt, ductum & imperium mali angeli potius, quam boni sequebantur. Ac, si diabolus a Christo Domino vocatur princeps huius mundi, & a Paulo, Deus huius seculi, & rector tenebrarum harum; quid mirum, eius ministros, diuersorum regnorum principes & præsides nominari? Accedit his, quod mali angeli, ex omnibus ordinibus angelorum, aliqui ceciderunt: sicut igitur Deus, ex ordine principatum statuit bonos angelos, qui regnis & prouincijs præessent: ita diabolus destinauit aliquos, qui ceciderant ex ordine principatum, perturbandis, decipiendis, ac deprauandis gentibus & populis, qui sunt sub diuersis regnis & prouincijs. Non est hoc loco suppressendum silentio, salutare quoddam documentum, haud dubie gratissimum lectori fu-

ri futurum quod Rupertus tradit in libro nono, de victoria verbi Dei capite octauo, A
his verbis scribens. ξ Terribile atque lamentabile hinc nobis datur documentum, vt
sciamus causam esse apud Dei iudicium, cur, cum sumus in aliqua tribulatione, seu pu
blica seu priuata, non statim exaudimur clamantes ad Dominum. Scire nãque debemus, sanctos angelos, inter Deum, & homines Dei seruos, esse administratores; & nos
in conspectu eorum psallere & orare, eosque semper esse paratos ad offerendas Deo
orationes Ecclesiæ. Scire etiam debemus, malos angelos ex aduerso venire, & cõtra
dicere illis ac resistere; & cum sint iniusti, nostræ contra nos declamare causas iniu
stitiæ; quod videlicet exaudiri non debeamus, eo quod neque plena fide oremus, ne
que propositas nobis exauditionis condiciones obseruemus: illas dico, solue cogita
tiones impietatis: solue fasciculos deprimẽtes: frange esurienti panem tuum, & ege
nos vagosque induc in domũ tuã: & cetera quæ pluribus verbis prosequitur Isaias B
cap. 58. & postea subdit, ξ tunc inuocabis, & Dominus exaudiet: clamabis, & dicet, ecce adsum. ξ
Cum igitur inuocamus, & dominus non exaudit, scire debemus, sanctis angelis ora
tiones & clamores nostros Deo offerentibus, resistere & contradicere malos angelos,
habentes in manibus accusationum iacula, quæ sunt peccata nostra, non redempta
prædictis misericordiæ operibus, quæ Dominus in conditione posuit, si iuste exaudi
ri desideramus. ξ Sic Rupertus.

Altera sententia est, qui a Daniele hoc loco nominantur principes Persarum &
Græcorum, eos fuisse bonos angelos, qui a Deo illis regnis & gentibus præfecti fue
rant: atque omnem quæ hic memoratur inter istos principes, & Gabrielem ac Micha
elem dimicationem & pugnam, non nisi inter bonos angelos esse actam. Huius senten
tiæ auctores habemus, Theodoretum in commentario huius capituli, & Diuum Gre
gorium in libro 17. moralium capite octauo: quem, ceu ducem secuti sunt fere schola
stici, atque in primis beatus Thomas in prima parte, q. 113. art. 7. Nec his diuersa sen
tiant Lyranus & Carthusianus in explanatione huius capituli. Censent autem, dimi
cationem & pugnam inter angelos bonos, non ita esse intelligendam, vt boni angeli
voluntate absoluta discordent inter se, nedum mutuis dissideant odiis: sed quia, quo
ad non est ipsis Dei sententia & voluntas manifesta, populorum, quibus præstant, di
uersa merita vel demerita exponunt coram Deo, & diuersos ab ipso effectus postu
lant. Cum primum autem patefacta ipsis est Dei voluntas ac sententia, cessat omnis
illorum dissensio, summaque concordia id ipsum omnes sentiunt & volunt, quod di
uinæ voluntati consentaneum esse cernunt. Sed exemplorum appositione, hoc fiet
apertius & illustrius. Angelus bonus qui præerat regno Persarum, has ob causas cen
sebat non esse omnes Iudæos illa captiuitate liberandos. Primum, quia hoc ingenio D
semper fuissent Iudæi, vt rebus aduersis meliores essent quã secundis; magisque pro
desset illis ad salutem animi, malis premi, quam bonis abundare: quapropter vt ilio
rem fore ipsis seruitutem quam libertatem; & in captiuitate affligi, quam in patria
florere. Deinde, tot esse tantaque Iudæorum peccata, vt non possit aliter diuinæ iusti
tiæ satisfieri, quam vt vel perpetua, vel longissima seruitute, suorum scelerum poenas
perfoluant. Ad hoc, pertinere ad diuinam prouidentiam, aliarum quoque gentium
curam habere, non tantum Iudæorum; videlicet, non Iudæorum modo ipsũ esse Deũ
sed aliarum etiam omnium gentium. Cum igitur aliæ gentes minus offenderint Deũ
quam Iudæi; habita præfertim ratione amplioris scientiæ diuinarum rerum, quam
Iudæis impertuerat Deus; & plurium maiorumque donorum, quæ illi a Deo acce
perant; conueniens erat, vt, si Deus erga Iudæos misericors esse vellet, simili clemen
tia & benignitate aduersus alias gentes vteretur; & quia Persæ Iudæorum institutis,
consilijs, & consuetudine, plurimi ab impietate ad veri Dei agnitionem cultumque
conuertebantur, æquum esset, dignumque Dei bonitate, qui omnes homines vult sal
uos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, etiam Persarum saluti consulere; & quo
niam plurimos Iudæorum captiuitate liberatos, in Iudæam reduxerat, reliquos qui
remanferant apud Persas, ad eorum vtilitatem atque conuersionem retinere. Atque
hæc quidem erat principis regni Persarum dimicatio cum Gabriele; & hunc in finẽ
liberationi

Notabilis
Rupertus sen
tentia, cur
Deus preces
nostras sepe
non exaudi
at.

Fuisse illos
principes,
angelos bo
nos, senten
tia Theodo
reti, D. Gre
gorij, d. Tho
mæ, & fere
scholastico
rum theolo
gorum.

Quomodo
angeli boni
disideant
& pugnent
inter se.

Cur ange
lus Persarũ,
nolebat Iu
dæos capti
uitate libe
rari.

A liberationi omnium Iudæorum obstitabat.

Contra vero Gabriel & Michael, Iudæorum tutores, patroni, ac defensores, libera
tionem eorum ex captiuitate, his rationibus a Deo efflagitabant. Deum non semel
promississe, & per suos prophetas prædixisse, captiuitatem illam Iudæorum non am
plius septuaginta annos duraturam; quo tempore iam tunc exacto, oportere, vt con
staret omnibus, quam ipse Deus sit verax in promissis suis, & vt prophetæ eius fideles
inuenirentur. Perexiguum autem, & nullius momeat esse emolumentum, quod Per
sis accedebat ex contubernio & consortio Iudæorũ, si cum detrimento ipsorum com
paretur: eo namque septuaginta annorum tempore, vsque adeo in Iudæis, verè pieta
tis & religionis studium exoleuisse; vt nisi quam primum a societate gentiliũ segre
gentur, periculum sit, ne, si quod in illis reliquum est virtutis & religionis lumen, id
penitus extingatur. Cum enim sint Iudæi ad superstitiones gentilium valde propẽ
si, nisi ab eorũ contubernio abstrahatur, sine dubio, eorũ superstitionibus & erroribus
implicatũ iri. Nec esse æquũ, panẽ filiorum dare canibus, & tanto suorũ dispendio &
damno, leuissimũ minimũq. impię gentis emolumentũ redimere. Esse quidẽ plerũq.
Iudæos improbos & sceleratos, Deoque contumaces ac rebelles; sed in his tamẽ reperi
ri non paucos, & bonos, & Deo carissimos; & in his Danielẽ, cuius tam multis lachry
mis, tã longis durisq. ieiunijs & afflictionibus corporis, tã assiduis precibus, tã arden
tibus votis, decebat Deũ indulgere ac satisfacere. Quod si eo beneficio indigni erãt Iu
dæi, id tamẽ cõferri illis decebat, in gratiã & honorẽ Messia, qui ex ea gente, & in pa
trio eius gentis solo, humanam naturam suscepturus, cum ipsis familiariter victurus,
ipsoque maximis cumulaturus erat beneficijs. Hæc igitur rationum contentio, vel
pro Iudæorum liberatione, vel contra ipsam, inter diuersarum gentium præfides an
gelos, coram Deo facta, appellatur hic pugna, prælium, resistentia, seu repugnantia.

Verum iuuat Theodoretum & Gregorij verba hic apponere, quibus illi, quod nos
scholastico modo, breuiter & distincte diximus, fufius & luculentius explicarũt; quo
scilicet tantorum doctorum auctoritate, maior nostris dictis fides accedat. Theodore
tus ita scribit. ξ Ex his quæ tradit hoc loco Daniel, docemur, singulis angelis, vniũs
cuiusque nostrum credita esse curam; vt custodiant, tueantur, & a prauis dæmonis
nos liberent insidijs. Archangelis vero, illud munus inuicem est, vt gentium sint
præfecti. Sed illud in præsentia querendum videtur, quanam de causa princeps re
gni Persarum resistebat ei, qui patrociniũ populi Hebræi susceperat? Non enim pu
tandum est, perturbationibus esse obnoxiam angelorum naturam; quippe sanctitatis
plenam, & diuinis iussis ac nutibus vsque quaque obtemperantem. Verum, si quis dili
genter ipsam rem perpendat, rectum eorum quæ dicuntur, sensum & intellectum cõ
periet. Nam Persarum princeps, & princeps Græcorum, id est, angeli, quibus earum
gentium custodia & cura erat commissa, necessario beneuolentia circa eos affecti e
rant, qui eorum tutela & cura tenebantur. Cum igitur cernerent Hebræorum iniqui
tatem, ægre ferebãt, videntes tam iniquam & ingratham gentem, maioris prouidentie
Dei fructus, ceteris populis ferre: nõ enim nouerant in Deo qui omnia creauit, ocul
tum mysterium: siquidem post aduentum saluatoris nostri, & prædicationem Euange
lij, innotuit, vt Paulus scribit ad Ephesios cap. 3. principibus & potestatibus, per Ecclē
siam multiformis sapientia Dei. Hoc itaque mysterium ignorantes, & multam Dei
erga Iudæos prouidentiam considerantes archangeli, quibus aliarum nationum cu
ra fuerat credita, indignabantur, quod cernerent Iudæos, maxime post legem & pro
phetas, tantamque doctrinam & curam, deteriores esse barbaris populis, nec talibus
beneficijs a Deo affectis, quibus ipsi præsidebant. Et hoc significauit angelus Danieli
dicens, ξ princeps regni Persarum stetit ex aduerso meo, uno & viginti diebus: hoc est, his om
nibus diebus. persuadere ei studebam, iure, hæc Dei prouidentia dignos cenferi Iu
dæos, opitulante mihi Michaelẽ ξ Hæc Theodoretus. At diui Gregorij verba
ex capite octauo libri decimiseptimi moralium, sic se habent. ξ Sed inter hæc
libet inquirere, si pax in sublimibus summa retinetur, quid est, quod per angelum Da
nielẽ dicitur, ξ princeps regni Persarum resistit mihi: & ecce, Michael venit in adiutoriu mihi: & nũc
reuer.

Quomodo
Gabriel &
Michael, Iu
dæorum li
berationẽ
apud Deum
procurabãt

Theodore
tus.

D. Grego
rius.

reuerſar, vt præliet aduerſus principem regni Perſarum. Quos itaque alios principes gentiũ, niſi angelos appellat, qui ſibi reſiſtere exeunti potuiſſent? Quæ igitur eſſe pax in ſublimum poteſt, ſi inter ipſos quoque angelicos ſpiritus, præliandi certamen agitur, qui ſemper conſpectui veritatis aſſiſtunt? Sed quia certa angelorum miniſteria, diſpenſandis ſingulis quibuſque gentibus ſunt prælata, cum ſubiectorum mores, aduerſum ſe viciffim, præpoſitorũ ſpirituũ opẽ merentur, ipſi qui præſunt ſpiritus, cõtra ſe venire referũtur. Is nãq. angelus qui Danieli loquebatur, captiuus Iudæis, in Perſide conſtitutis, prælatus agnoſcitur: Michael vero, Iudæis qui in terra Iudææ remanſerãt præpoſitus inuenitur. Vnde & ab hoc ipſo angelo dicitur Danieli, *Nemo eſt adiutor meus niſi Michael princeps veſter:* & rurfus *Michael, vnus de principibus primis, venit in adiutorium mihi.* Qui dũ non ſimul eſſe, ſed in adiutorium venire dicitur, aperte ei populo prælatus agnoſcitur, qui captiuus in alia parte tenebatur. Quid eſt ergo angelũ dicere, *Ego veni propter ſermones tuos, ſed princeps Perſarum reſtituit mihi:* niſi ſua ſubditis opera nunciare? ac ſi aperte dicat Danieli: precum quidem tuarum merita exigunt, vt populus tuus a iugo ſuæ captiuitatis exnatur: ſed eſt, quod adhuc in eo populo, Perſarum domino purgari debeat, vnde ereptionem illius, Perſarum princeps mihi iure cõtradicat; quamuis preces tuæ, eorum quoque lachrymæ, qui in Iudæa relictũ ſunt, hanc ereptionem adiuuent. Prophetæ igitur preces, angelus exaudit: ſed Perſarum princeps reſiſtit; quia, eſti iam vita iuſti deprecantis, ereptionẽ populi exigit; eiũdem tamen populi vita adhuc contradicit; vt quia necdum hi qui in captiuitatem fuerãt ducti, plene purgati ſunt, iure eis adhuc Perſæ dominantur. Recte ergo dicitur, quod contra ſe angeli veniunt, quia ſubiectorum ſibi gentium merita contradicunt. Nam ſublimis ſpiritus, eiſdem gentibus principantes, nequaquam pro iniuſta agentibus decertant; ſed eorum facta iuſte iudicantes, examinant. Cum que vnuiſcuuſque gentis, vel culpa, vel iuſtitia, ad ſupernæ curiæ conſilium ducitur, eiũdem gentis præpoſitus, vel obtinuiſſe in certamine, vel non obtinuiſſe perhibetur. Quorum tamẽ omniũ vna victoria eſt, ſui ſuper ſe creatoris voluntas; quam dum ſemper aſpiciunt, quod obtinere non valent nunquam volunt. Bene igitur dixit Iob, qui facit concordiam in ſublimum ſuis. Sic Gregorius. Ex his palam eſt, quemadmodum facile repellat queat, quod huic ſententiæ ſupra obiectum eſt: nullam inter bonos angelos, perfectã charitate cũ Deo & inter ſe coniunctiſſimos, diſcordiam, nedum pugnam eſſe poſſe. Hoc enim ita diluitur: talis eſt inter angelos diſſenſio & pugna, ſicut proxime docuimus, vt eam nec perfectã charitas angelorum, nec ſumma voluntatis eorũ ad diuinã voluntatem conformatio, excludat: excludit tamen ab angelis, perfectã cognitionẽ diuini conſilij, voluntatis, & prouidentię circa omnia futura contingentia; hæc enim non ſemper habent angeli, & quoad ea carent, poſſunt deſiderijs & ſententijs inter ſe diſſidere. At, cum primum eis Dei voluntas & ſententia enotuit, ceſſat omnino eorum omnis diſſenſio, idem plane ſentientibus & cupientibus omnibus, quod vellet & decreuiſſe Deum, ipſis patefactum eſt.

Solutio obiectiõnis.

Cur tam diu durauit pugna inter principem Perſarum & Gabrielem.

Expofui duas, de angelorum diſcordia & pugna, nobilium & illuſtrium doctorum ſententias, & vtrãque ſane probabilem: poſteriori tamen libentius equidem acceſſerim. Illud vero: quod paulo ſupra retulimus, a Caſſiano & Ruperto proditum, etiam inter ipſos angelos malos ſerias eſſe contentiones, graues diſcordias, ac reſque pugnas, adeo vt alij præualere alijs, eorumque principatum & dominatum euerrere ſtudeant atque contendat; haud ſcio, an improbari debeat. Si quidem contrarium iſtorum opinioni videtur, quod Dominus in Eũgelio dicit, Matthæi. 12 *Somne regnum contra ſe diuiſum, deſolabitur: & omnis ciuitas vel domus diuiſa contra ſe, non ſtabit. Et ſi ſatanas ſatanã eiicit, aduerſus ſe diuiſus eſt, quomodo ergo regnũ eius ſtabit?* His verbis dominus, aduerſus phariſeos argumentatur, ſe non eiicere dæmonia auctoritate & poteſtate principis dæmoniorum; non enim dæmones inter ſe ita ſunt diſcordes, vt alij alijs aduerſentur, & alij aliorum potentiam & dominationem deſtruere conentur. Hæc autem Domini argumentatio, pariter valet aduerſus illam Caſſiani & Ruperti ſententiam. Ex eo autẽ quod dixit Gabriel Danieli, reſtituiſſe ſibi principem Perſarum vno & viginti diebus, exiſtit

A exiſtit quæſtio; quid cauſa fuerit, quare tã diu inter iſtos angelos diſceptatio durauerit: cum vel puncto temporis, poſſint angeli ſuas inuicem cogitationes & deſideria declarare, atque apud Deum exponere. Quid igitur tanta mora fuit opus? aut in cuius rei tractatione, tantum temporis ab angelis conſumptum eſt? Verum facilis eſt huius quæſtionis ſolutio: dicendum enim eſt, moram illam eſſe factam, non propter angelos; quippe breuiſſimo illi tempore totum illud negotium tranſigere & expedire potuiſſent; ſed id duas ob cauſas factum eſt. Primum, quo maius eſſet meritum Danielis, tanto ſtudio & contentione animi, tot illos dies in oratione, lachrymis, & ieiunio perfeuerantis; cuiusque charitatis ardor, & ſanctitatis excellentia, illuſtrior & admirabilior omnibus eſſet. Deinde, quo magis intelligeretur, quanta eſſet huius negotii difficultas, id eſt, liberationis omnium Iudæorum ex captiuitate: quæ ſane difficultas, non ex imbecillitate diuinæ potentię, nec ex bonitate & benignitate eius parum in homines propenſa, naſcebatur; ſed ex indignitate Iudæorum, qui propter maxima ipſorum ſclæra, ab omnibus ferme angelis eo beneficio iudicabantur indigni: atque ex hoc præterea enoteſceret atque eluceret, eximia Dei miſericordia, & ſingularis voluntatis eius ergo Iudæos propenſio; qui tot obſtantibus eorum ſclæribus, torque aduerſantibus angelis, nihilominus tamen, tanto eos beneficio afficere voluerit.

Et ecce Michael, vnus de principibus primis, venit in adiutorium meum: & ego remanſi ibi iuxta regem Perſarum.

C **V**OD dicitur hic, Michaelẽ, vnũ eſſe de primis principibus; atũs Hieronymus interpretatur, eſſe ipſum, archangelum, id eſt, principem angelorum; idẽmque ſentire videtur Theodoretus: Iudas item in epiſtola ſua canonica, Michaelẽ appellat archangelum; quo nomine etiã nominatur ab Eccleſia, in officio quod canit in anniuerſario die feſto ſancti Michaelis. Vocabulum autem archangeli, preſſe proprieque ſumptum, pertinet ad ſecundum ordinẽ infimæ hierarchię; quãmuſ latiori ſignificatione acceptũ, etiam in ſuperiores ordines conſeratur. Fere tamen nunc theologĩ, doctrinã beati Dionyſii in libro de cœleſti hierarchia traditam, ſecuti, Michaelẽ, ex ſupremo ordine infimæ hierarchię, qui nominatur principatus, eſſe arbitrantur: quin etiam primum illius ordinis: namque Dionyſius docet, ex ordine principatum eſſe, qui gentibus, regnis, & prouincijs a Deo ſunt præpoſiti. Et quoniam in conſeſſo eſt, Michaelẽ præuiſſe populo Hebræo, totius orbis tunc nobiliſſimo, clariffimoque, Deoque cariſſimo: non eſt dubitandum, fuiſſe eum principem omnium ſui ordinis. Atque hoc nõ obſcure indicauit Gabriel, appellans eum vnũ de primis principibus.

Ex quo ordine angelorum ſit Michael.

D Sed quomodo Michael venit in adiutorium Gabrieli? nempe coniunxit cum eo aſſeſtum & conatũ patrocinandũ populo Hebræo, cuiusque pleniffimam ex captiuitate liberationem procurandã apud Deum: & rationes principis regni Perſarum, qui ſeſe oppoſuerat, validiſſime repellendã. Verum, illud ingentem lectori admirationem mouere poſſet, quod Gabriel extremis verbis huius capituli ait; *Nemo, inquit, eſt adiutor meus in his omnibus, niſi Michael princeps veſter.* Quæ verba explanans Theodoretus non ſolum, inquit, Perſarum & Græcorum principes vobis aduerſantur: quinimmo nulla earum virtutum quæ ſuper cœlos ſunt, vult populum veſtrum boni alicuius compoſtem fieri, propter multa vicelicet ſclæra; niſi ſolus Michael, cui veſtri tutela credita eſt. Illud igitur admiratione dignum eſt, quomodo ſolus angelorum omnium Michael, faueret populo Hebræo. Nonne tot angeli cuſtodes Iudæorum, bona illis optaſſe & procuraſſe apud Deum, credendum eſt? Qui ſit credibile, erga populum Hebræum, tanto Dei amore, gratia, & beneficentia dignatum, & penes quem ſolum, tunc veri Dei cognitio cultusque vigeat, tam male omnes angelos fuiſſe affectos? pro vnũ Elifæi deſenſione, viſus eſt totus mons confertus igneis equitibus; ſub quorum ſpecie ſignificabatur numerofum angelorum agmen, qui Eliſæo

Quomodo Michael venit in auxilium Gabrieli cõtra principem Perſarum. Theodoretus.

Quomodo nullus angelorum præter Michaelẽ & Gabrielem, fauebat Iudæorum liberationi.

saō in custodiam & praesidium aduenerant; lege caput sextum libri quarti Regum. Quis igitur non miretur: vni viro illius populi, tot affuisse angelos; vniuersum autem populum ab omnibus ferme angelis esse desertum? Albertus Magnus respondet; cum dicitur solus Michael fuisse adiutor Gabrielis, non intelligi solam personam Michaelis; sed intelligi eum simul cum vniuerso agmine angelorum qui sub illius ductu & principatu sunt: quemadmodum in Apocalypsi cap. 12. scriptum est, *Michael & angeli eius praebantur cum dracone.* Illud praeterea docet Dionysius, angelos, nullum suscipere ministerium, aut obire munus circa res humanas, nisi a Deo sibi iniunctum: & quoniam munus procurandi liberationem Iudaeorum ex captiuitate, his duobus tantum angelis, Michaeli & Gabrieli, Deus mandauerat, ideo ipsi soli dicuntur eius rei curam egisse. Nam angeli custodes, singulorum hominum curam gerunt, non gentium & regionum. Denique, propterea Deus hoc Danieli, & per Danielem omnibus voluit innotescere, vt intelligeretur, quanta esset illius populi improbitas & indignitas, cuius liberationi tam pauci angeli studerent ac suffragarentur.

Quis fuerit ille rex Persarum, iuxta quem dicit se Gabriel remansisse.

Rupertus,

Quod sequitur, *ego remansi iuxta regem Persarum* non nihil habet difficultatis. Non enim facile intellectu est, quisnam fuerit ille rex Persarum. Theodoretus de hoc nihil in commentario dixit. Hieronymus sine dubitatione, regem Persarum, interpretatur angelum custodem & praesidem regni Persarum: scilicet, quem, & supra, & infra, hoc ipso capite, Gabriel appellat principem regni Persarum. Translatio Theodoretici diuersam hoc loco habet lectionem, hanc nimirum: *ego ipsum reliqui tibi cum principe regni Persarum*: hodieque sic legitur in libris graecis. Quam varietatem lectionis peperit verbum hebraicum *Iathar* ambiguae significationis, ad significandum tam remanere quam relinquere. Verum, sicut nostra lectio habet, sic etiam vertit Pagninus, & qui nuper ex Hebraeo sacra biblia transtulerunt. Rupertus non placet, per regem Persarum intelligi angelum illius regni praesidem; tum quia huic intelligentiae obstat vocabulum regis, quod in scriptura non solet angelis attribui: tum quia cum ille praesides regni Persarum aduersaretur Gabrieli, non dixisset Gabriel, se remansisse iuxta ipsum, sed potius contra, vel aduersus ipsum. Ponam hic verba Rupertus, ex quibus intelligitur, qualem ipse hunc regem Persarum, apud quem remanserat Gabriel, fuisse existimauerit. Notandum est, inquit Rupertus, Gabrielem dixisse, quia remansit non iuxta principem Persarum, sed iuxta regem Persarum. Rex namque Persarum, homo erat: scilicet Darius, vel Cyrus; iuxta quem bonum angelum remanere oportebat, quia captiuorum causa hoc exigebat: princeps autem Persarum, angelus malus erat, iuxta quem non remanere, sed aduersus quem, bonum angelum praefari decebat. Quid autem commodi remansio Gabrielis iuxta regem Persarum attulerit, non est obscurum legentibus sacram historiam, quae docet regem Persarum Cyrum, instinctu Dei, captiuitatem Iudaeorum soluisse; & de reedificando templo magni Dei, decretum & edictum fecisse. Et qualiter multis annis post, alius rex Persarum, Assuerus maritus Esther, retentus fuerit a Deo, ne pessimum illius Aman hostis Iudaeorum, de nece eorum omnium consilium perficeret; immo malitiae eius machinationes in caput ipsius retorqueret. Vnde haec tam feliciter euenerunt? nisi quia bonus iste angelus remansit iuxta regem Persarum? omnes enim spiritus caelestes, auctore Paulo, sunt administratorij salutis electorum; & quia hic angelus praefatus est aduersus sibi resistentem angelum malum, principem regni Persarum, offerendo Deo orationes, & defendendo causam captiuorum. Magna sunt haec, & digna, vt pro illorum effectu, sancti principes caelorum praefarentur; si memoria teneas quod iam saepe diximus, quia reseruatio gentis illius, praeparatio erat aduentus Christi Iesu, vt esset vnde illo nascente, verbum promissionis impleretur. Vnde gaudere & laetari habebant, non solum iste praefator angelus, & adiutor eius Michael; sed etiam omnes angelorum exercitus, cum omnibus hominibus bonae voluntatis. Haec Rupertus.

Et nunc

Et nunc reuertar vt praefier aduersus principem Persarum.
Cum ergo egredere, apparuit princeps Graecorum veniens.

ORVM verborum censet diuus Hieronymus hanc esse sententiam: veni quidem vt docerem te, exauditas esse preces tuas; sed reuersurus sum rursus, vt pugnem contra principem Persarum in conspectu Dei; qui non vult populum tuum de captiuitate laxari. Et subditur, *cum egredere, apparuit princeps Graecorum* quasi dicat Gabriel, ego egrediebar de conspectu Dei, vt tibi nunciarem, quae ventura sunt populo tuo in nouissimis diebus: licet adhuc non sim securus, stante principe Persarum, & contradicente tuis precibus ac legationi meae: *ego princeps Graecorum*, id est, Macedonum, veniebat; & ingressus est in conspectu Dei, vt accusaret Persarum principem atque Medorum, vt in locum eorum, regnum Macedonum succederet. Et re vera mira sunt Dei sacramenta. Laxato enim de captiuitate populo Iudaeorum, Persarum & Medorum imperium, interfecto Dario, subuertit Alexander rex Macedonum: & sic princeps Graecorum vicit principem Persarum. Quod autem sequitur, *Verumtamen annuntiabo tibi, quod expressum est in scriptura veritatis*, hunc habet lectionis ordinem: adhuc res in dubio est: te enim precante Deum, & me tuas orationes offerente, stat e regione princeps Persarum, & non vult populum tuum de captiuitate liberari. Ego autem, quia venit princeps Graecorum, & interim pugnat contra principem Persarum, habens ego illic Michael in adiutorium, donec illi inter se dimicant, referam tibi, quae Deus mihi futura praedixerit, & narranda tibi praecerit. Nullique oriatur scrupulus, quare pro principe Macedonum, dixerit principem Graecorum. Alexander enim rex Macedonum, primum subuerit Graeciam, & suae potestati subiecit, in Persas arma corripuit. Et nullus alius est, qui mihi sit adiutor in rogando Deum pro vobis, nisi Michael archangelus, cui creditus est populus Iudaeorum. Et interim hoc tempore, ego & princeps Graecorum, communi labore aduersus Persarum principem dimicamus. Reuoluenda sunt veteres historiae, & considerandum, ne forte illud tempus hic significetur, quando Persae a Graecis victi sunt. Haec tenent, quae nos super hoc loco, ex diuini Hieronymi commentario describenda & adnotanda duximus. Ex quibus apparet, Hieronymum sensisse, illum principem Graecorum venisse, non aduersus Gabrielem, sed aduersus principem Persarum; & causam eius aduentus fuisse, vt translationem imperij a Persis & Medis ad Graecos, apud Deum procuraret. Illud porro, vt praefier aduersus principem Persarum, explicans Theodoretus sic ait. Praefari dixit, pro differere ac persuadere: cum ostendere vellet, & iusta illius contra populum Hebraeum indignationem; & suam erga eundem populum beneuolentiam. Est autem verisimile, cum qui diserebat, sanctum esse Gabrielem, qui iam alias etiam reuelationes ipsi Danieli fuerat interpretatus. Haec Theodoretus.

D. Hieronymus.

Theodoretus.

Quis fuerit princeps ille Graecorum.

Sed liquidius videndum est, quis fuerit princeps ille Graecorum, quem vidit Gabriel, cum egredere ipse & conspectu Dei, venientem: & aduersus quem, & ad quid, ille venerit. Quidam putant, & in his est Rupertus, illum fuisse malum angelum, qui Graecis maxime dominabatur: & venisse ipsum aduersus principem Persarum, etiam malum angelum, vt imperium a Persis ad Graecos transferret. Atque ad id perficiendum, existimat Rupertus, iam tum coepisse illum angelum serere graues discordias & offensas, inter Persas & Graecos, atque vtramque gentem inuicem concitare & inflammare: vnde postmodum funestissima bella inter istos populos exarserunt: quibus, magnis Graeci, sed maioribus Persae, calamitatibus & cladibus afflicti, & contriti, tandem per Alexandrum Magnum penitus victi, & sub Graecorum dominatum subiecti sunt. Eadem videtur diuini Hieronymi sententia, vt ex verbis

Ll 2 eius

eius quæ paulo supra memorauimus, manifestum lectori esse potest. Sed in eo fortasse tantum diuersa est, quod videtur Hieronymus existimare, principem illum Græcorum, non fuisse malum angelum, sed bonum, videlicet illius gentis custodiæ curæque a Deo præfectum. Alij censent, illum principem Græcorum, fuisse bonum angelum, & venisse aduersus ipsum Gabrielem, repugnando ipsi apud Deum, ne populus Hebræus captiuitate liberaretur; causas exponens, propter quas digniores erant Græci, qui peculiari quadam prouidentia regerentur atque iuuarentur, quam Hebræi; et huic opinioni videtur annuere Theodoretus. D. autem Gregorius consentit Theodoro, principem Græcorum venisse aduersus Gabrielem, & liberationi Iudæorum obstitisse; sed aliam tamen eius repugnantiam causam affert. Nam, quia, inquit, Iudæi etiam in Græcos deliquerant, princeps Græcorum contendebat æquum esse, ut tale delictum diuturniori Iudæorum afflictione purgaretur atque expiaretur. Hic autem omnis inter tres istos principes, Iudæorum, Persarum, & Græcorum cõsilius, & pugna, ideo voluit Deus ut patefieret Danieli, & per ipsum cunctis legentibus eius librum notesceret, ut hinc plane intelligeretur, quantum sancti angeli, qui diuersis mundi regnis, & prouincijs, atque populis, a Deo præpositi sunt, suæ quisque gentis prouidentiam, curamque gerant, in his præsertim quæ ad animorum salutem pertinent.

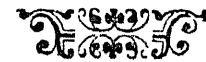
Verum præstat, ut sententias prædictorum auctorum, quas nos hic strictim attigimus, latius & apertius ab ipsis tractatas, ex verbis eorū lector cognoscat atque perpendat. Rupertus igitur libro nono de victoria verbi Dei, capite decimo, hoc modo scribit. Sed ecce aliud malum: *¶ cum egredere, inquit Gabriel, apparuit princeps Græcorum veniens, & subauditur, ad obtinendum vel acquirendum Macedonibus imperium; sub quo videlicet imperio, filij populi tui, multa mala passuri sunt. Iam tum veniebat regnum Græcorum, agitante populos Græciæ isto, quem dicit principem Græcorum. Nec mirum, si Gabriel in conspectu Dei stans, & a Deo egrediens, & rursus ad ipsum regrediens, iam tum videbat venire istum principem Græcorum; quia nimirum iam tunc magna Græci facere incipiebant. Promptum est ex historijs nosse, quanta postmodum Græci, maximeque Athenienses, fecerunt & passi sunt; qui primi Græcorum in rebus bellicis extiterunt: quippe quorum opera, inquit Pompeius Trogus, effectum maiora quam dicto fuisse; quæ non modo ultra spem gerendi, verum etiam ultra gesti fidem peracta sunt. Ergo quo tempore hæc visiones Danieli reuelabantur, eo tempore Darium, tertium a Cyro Persarum regem, Athenienses vicerunt; tanta enim virtute in eo prælio Athenienses cum Persis pugnarunt, ut hinc viros, inde pecudes putares: idque declarauit euentus prælij, non minus ducentis Persarum millibus, eo prælio interfectis. Claret itaque, quomodo dictum sit, *¶ cum egredere, apparuit princeps Græcorum veniens.* Et quidem illustrior ac nobilior Græcorum fuit de Xerxe, huius Darij filio victoria. Cuius regis cum innumerabili exercitu, quâ terribilis fuit in Græciã introitus, tam fuit turpis & fædus ex ea discessus. Mirum dictu, & veteres recensentibus historias perspicuū est, quam crudeliter mali illi principes, angeli truces, per eadem tempora luserint in sanguine humano; nunc Græcis Græcos, nunc itidem Græcis cædentibus & occidētibus Persas, implacabili furore: ita ut non ignores, cur dictū sit, mundum in maligno positum fuisse, vel esse: cuius videlicet maligni principes, diaboli suffraganei erāt, illi iam dicti; qui quoniam principabantur illis, non poterat esse pax impijs. *¶* Hactenus Rupertus. Verum in hac sua narratione Rupertus, contra veritatem historiæ & chronologiæ, non nihil peccauit: velut est illud quod dixit: hanc visionem contigisse Danieli, tempore Darij, qui Maratonica pugna, duceq. Atheniensem Milciade, victus est. Siquidem tertio anno Cyri, ut in exordio huius capituli expressum est, hæc visio Danieli accidit: a quo tempore vsque ad initium principatus illius Darij, non minus quinque & triginta annos efluxerunt. Sed quia initio vnde cimi capituli, fit mentio primi anni regis Darij, similitudo nominum haud dubie fellit Rupertum, arbitratum, illum fuisse Darium Hystaspis, tertium a Cyro Persarū regem; cum ille tamen fuerit Darius Medus, ante Cyrum, Medorum Persarumque regno defunctus.*

Diuus

A Diuus autem Gregorius in libro decimosextimo moralium, capite octauo, ita scribit. *¶* Cum Gabriel e conspectu Dei egredere, ut aduersus principem Persarum præliaretur; Græcorum principem vidit aduenientem. Quæ ex re innuitur, quod aduersus Græcos quoque, aliquid Iudæa commiserat; quorum profecto causa, ereptioni illius resistebat. Quia mereri quidem veniam, tam longa oppressorum captiuitas poterat; sed ereptionis eorum beneficio, hoc quoque quod in Græcos deliquerant, obuiabat. *¶* Hæc Gregorius. Sed non possum equidem dispicere, quemadmodū illo tempore potuerint Iudæi, quicquam in Græcos deliquisse. Nulla quippe, ante id temporis, fuisse inter Græcos & Iudæos, aut dissidia, aut commercia, vel in diuinis, vel in humanis historijs reperio. Quin, ex libro Iosephi vndecimo de Iudaicis antiquitatibus colligo, nullam fuisse Iudæis consuetudinem cum Græcis, ante Alexandrum Magnum. Hic enim cum venisset Hierosolymam, & Iudæos humaniter & benigne tractasset, multos ipsorū, in suam, id est, Græcorum militiam adscripsit. Hoc autem euenit, circa olympiadem centesimam duodecimam; cum ducentis amplius annis antea, id est, circa olympiadem quinquagesimam quintā, hæc Danieli visio contigerit. Itaque mihi quidem, vel Theodoretus, vel Hieronymi sententia, similior vero, atque probabilior videtur.

D. Gregorius.

Anima durescit in sententiam Diui Gregorij.

LI 3 BENE.

Correctio
sententiæ
Rupertij.

402
BENEDICTI PERERII
SOCIETATIS IESV
COMMENTARIORVM
IN DANIELEM
LIBER XIII.

C A P V T V N D E C I M V M .

HGO autem, ab anno primo Darii Medi, stabam ut cōfortaretur & roboraretur. Et nunc veritatem annuntiabo tibi. Ecce, adhuc tres reges stabunt in Perside; & quartus ditabitur opibus nimis super omnes: & cum inualuerit diuitiis suis, concitabit omnes aduersum regnum Græciæ. Surgent vero rex fortis, & dominabitur potestate multa: & faciet quod placuerit ei. Et cum steterit, conteretur regnum eius, & diuidetur in quatuor ventos cæli: sed non in posteros eius, neque secundum potentiam illius qua dominatus est. Lacerabitur enim regnum eius, etiam in externos, exceptis his. Et confortabitur rex Austri, & de principibus eius præualebit super eum; & dominabitur ditione: multa enim dominatio eius. Et post finem annorum, fœderabuntur: filiaque regis Austri veniet ad regem Aquilonis, facere amicitiam; & non obtinebit fortitudinem brachii, nec stabit semen eius: & tradetur ipsa, & qui adduxerunt eam, adolentes eius, & qui confortabant eam in temporibus. Et stabit de germine radicum eius, plantatio: & veniet cum exercitu, & ingredietur prouinciam regis Aquilonis: & abutetur eis, & obtinebit. Insuper & deos eorum, & sculptilia, vasa quoque pretiosa argenti & auri, captiua ducet in Aegyptum: ipse præualebit aduersus regem Aquilonis. Et intrabit in regnum rex Austri, & reuertetur ad terram suam. Filii autem eius prouocabuntur, & congregabunt multitudinem exercituum plurimorum: & veniet properans & inundans: & reuertetur & concitabitur, & congregietur cum robore eius. Et prouocatus rex Austri, egredietur, & pugnet aduersus regem Aquilonis, & præparabit multitudinem nimiam, & dabitur multitudo in manu eius. Et capiet multitudinem, & exaltabitur cor eius, & deiiciet multa millia: sed non præualebit. Conuertetur enim rex Aquilonis, & præparabit multitudinem multo maiorem quam prius: & in fine temporum, annorumque, veniet properans cum exercitu magno, & opibus nimis. Et in temporibus illis multi consurgent aduersus regem Austri: filii quoque præuaricatorum populi tui extollentur, ut impleant visionem, & corruent. Et veniet rex Aquilonis, & comportabit aggerem, & ca-

Isa. 10. c. 16
 1. Mat. 1. b.
 12.

A & capiet vrbes munitissimas: & brachia Austri non sustinebunt; & consurgent electi eius ad resistendum, & non erit fortitudo. Et faciet veniens super eum, iuxta placitum suum, & non erit qui stet contra faciem eius: & stabit in terra incluta, & consumetur in manu eius. Et ponet faciem suam ut veniat ad tenendum vniuersum regnum eius, & recta faciet cum eo: & filiam feminarum dabit ei, ut euertat illud: & non stabit, nec illius erit. Et conuertet faciem suam ad insulas, & capiet multas: & cessare faciet principem opprobrii sui, & opprobrium eius conuertetur in eum. Et conuertet faciem suam ad imperium terræ suæ, & impinget, & corruet, & non inuenietur. Et stabit in loco eius vilissimus & indignus decore regio: et in paucis diebus conteretur, non in furore, nec in prælio. Et stabit in loco eius despectus, & non tribuetur ei honor regius: & veniet clam & obtinebit regnum in fraudulentia. Et brachia pugnantis expugnabuntur a facie eius, & conterentur: insuper & dux fœderis. Et post amicitias, cum eo faciet dolum: & ascendet, & superabit in modico populo. Et abundantes & vberes vrbes ingredietur: & faciet quæ non fecerunt patres eius, & patres patrum eius: rapinas & prædam: & diuitias eorum dissipabit, & contra firmissimas cogitationes inibit: & hoc vsque ad tempus. Et concitabitur fortitudo eius, & cor eius aduersum regem Austri in exercitu magno: & rex Austri prouocabitur ad bellum multis auxiliis, & fortibus nimis: & non stabunt, quia inibunt aduersus eum consilia. Et comedentes panem cum eo, conterent illum; exercitusque eius opprimetur: & cadent interfecti plurimi. Duorum quoque regum cor erit, ut malefaciant, & ad mensam vnam mendacium loquentur, & non proficient: quia adhuc finis in aliud tempus. Et reuertetur in terram suam cum opibus multis: & cor eius aduersum testamentum sanctum, & faciet, & reuertetur in terram suam. Statuto tempore reuertetur, & veniet ad Austrum: & non erit priori simile nouissimum. Et venient super eum trieres, & Romani, & percutietur, & reuertetur, & indignabitur contra testamentum sanctuarium, & faciet: reuerteturque, & cogitabit aduersus eos qui dereliquerunt testamentum sanctuarium. Et brachia ex eo stabunt, & polluent sanctuarium fortitudinis, & auferent iuge sacrificium: & dabunt abominationem in desolationem. Et impii in testamentum simulabunt fraudulenter: populus autem sciens Deum suum, obtinebit & faciet. Et docti in populo docebunt plurimos: & ruent in gladio, in flamma, & in captiuitate, & in rapina dierum. Cumque corruerint, subleuabuntur auxilio paruulo: & applicabuntur eis plurimi fraudulenter. Et de eruditibus ruent, ut conflentur, & eligantur, & dealbentur vsque ad tempus præfinitum: quia adhuc aliud tempus erit. Et faciet iuxta voluntatem suam rex, & eleuabitur, & magnificabitur aduersus omnem Deum: & aduersus Deum deorum loquetur magnifica, & dirigetur, donec compleatur iracundia: perpetrata quippe est definitio. Et Deum patrum suorum non reputabit: & erit in concupiscentiis feminarum,

402
BENEDICTI PERERII
SOCIETATIS IESV
COMMENTARIORVM
IN DANIELEM
LIBER XIII.

CAPVT V N D E C I M V M.

BGO autem, ab anno primo Darii Medi, stabam vt cō
fortaretur & roboraretur. Et nunc veritatem annun-
tiabo tibi. Ecce, adhuc tres reges stabunt in Perside; &
quartus ditabitur opibus nimis super omnes: & cum
inualuerit diuitiis suis, concitabit omnes aduersum re-
gnum Græciæ: surget vero rex fortis, & dominabitur
potestate multa: & faciet quod placuerit ei. Et cum steterit, conteretur re-
gnum eius, & diuidetur in quatuor ventos cæli: sed non in posteros eius,
neque secundum potentiam illius qua dominatus est. Lacerabitur enim re-
gnum eius, etiam in externos, exceptis his. Et confortabitur rex Austri, &
de principibus eius præualebit super eum; & dominabitur ditione: multa
enim dominatio eius. Et post finem annorum, fœderabuntur: filiaque reg-
is Austri veniet ad regem Aquilonis, facere amicitiam; & non obtinebit
fortitudinem brachii, nec stabit semen eius: & tradetur ipsa, & qui adduxe-
runt eam, adolescentes eius, & qui confortabant eam in temporibus. Et
stabit de germine radicum eius, plantatio: & veniet cum exercitu, & ingre-
dietur prouinciam regis Aquilonis: & abutetur eis, & obtinebit. Insuper
& deos eorum, & sculptilia, vasa quoque pretiosa argenti & auri, captiua
ducet in Aegyptum: ipse præualebit aduersus regem Aquilonis. Et intra-
bit in regnum rex Austri, & reuertetur ad terram suam. Filii autem eius
prouocabuntur, & congregabunt multitudinem exercituum plurimorum:
& veniet properans & inundans: & reuertetur & concitabitur, & congre-
diatur cum robore eius. Et prouocatus rex Austri, egredietur, & pugna-
bit aduersus regem Aquilonis, & præparabit multitudinē nimiam, & da-
bitur multitudo in manu eius. Et capiet multitudinem, & exaltabitur cor
eius, & deiciet multa millia: sed non præualebit. Conuertetur enim rex
Aquilonis, & præparabit multitudinem multo maiorem quam prius: &
in fine temporum, annorumque, veniet properans cum exercitu magno,
& opibus nimis. Et in temporibus illis multi consurgent aduersus regem
Austri: filii quoque præuaricatorum populi tui extollentur, vt impleant
visionem, & corruent. Et veniet rex Aquilonis, & comportabit aggerem,
& ca-

Isa. 10. c. 16
1. Mat. 1. b.
12.

A & capiet vrbes munitissimas: & brachia Austri nō sustinebunt; & confur-
gent electi eius ad resistendum, & non erit fortitudo. Et faciet veniens su-
per eum, iuxta placitum suum, & non erit qui stet contra faciem eius: &
stabit in terra incluta, & consumetur in manu eius. Et ponet faciem suam
vt veniat ad tenendum vniuersum regnum eius, & recta faciet cum eo: &
filiam feminarum dabit ei, vt euertat illud: & non stabit, nec illius erit. Et
conuertet faciem suam ad insulas, & capiet multas: & cessare faciet princi-
pem opprobrii sui, & opprobrium eius conuertetur in eum. Et conuertet
faciem suam ad imperium terræ suæ, & impinget, & corruet, & non inue-
nietur. Et stabit in loco eius vilissimus & indignus decore regio: et in pau-
cis diebus conteretur, non in furore, nec in prælio. Et stabit in loco eius
despectus, & non tribuetur ei honor regius: & veniet clam & obtinebit
regnum in fraudulentia. Et brachia pugnantis expugnabuntur a facie eius,
& conterentur: insuper & dux fœderis. Et post amicitias, cum eo faciet
dolum: & ascendet, & superabit in modico populo. Et abundantes & v-
beres vrbes ingreditur: & faciet quæ non fecerunt patres eius, & patres
patrum eius: rapinas & prædam: & diuitias eorum dissipabit, & con-
tra firmissimas cogitationes inibit: & hoc vsque ad tempus. Et con-
citantur fortitudo eius, & cor eius aduersum regem Austri in exerci-
tu magno: & rex Austri prouocabitur ad bellum multis auxiliis, & for-
tibus nimis: & non stabunt, quia inibunt aduersus eum consilia. Et come-
dentes panem cum eo, conterent illum; exercitusque eius opprimetur: &
cadent interfecti plurimi. Duorum quoque regum cor erit, vt malefaciāt,
& ad mensam vnam mendacium loquentur, & non proficient: quia ad-
huc finis in aliud tempus. Et reuertetur in terram suam cum opibus mul-
tis: & cor eius aduersum testamentum sanctum, & faciet, & reuertetur in
terram suam. Statuto tempore reuertetur, & veniet ad Austrum: & non erit
priori simile nouissimum. Et venient super eum trieres, & Romani,
& percutietur, & reuertetur, & indignabitur contra testamentum san-
ctuarii, & faciet: reuerteturque, & cogitabit aduersus eos qui derelique-
runt testamentum sanctuarii. Et brachia ex eo stabunt, & polluent san-
ctuarium fortitudinis, & auferent iuge sacrificium: & dabunt abomina-
tionem in desolationem. Et impii in testamentum simulabunt frau-
dulenter: populus autem sciens Deum suum, obtinebit & faciet. Et
docti in populo docebunt plurimos: & ruent in gladio, in flamma,
& in captiuitate, & in rapina dierum. Cumque corruerint, sub-
leuabuntur auxilio paruulo: & applicabuntur eis plurimi fraudulenter.
Et de eruditibus ruent, vt conflentur, & eligantur, & dealbentur vs-
que ad tempus præfinitum: quia adhuc aliud tempus erit. Et faciet iux-
ta voluntatem suam rex, & eleuabitur, & magnificabitur aduersus om-
nem Deum: & aduersus Deum deorum loquetur magnifica, & diri-
getur, donec compleatur iracundia: perpetrata quippe est definitio. Et
Deum patrum suorum non reputabit: & erit in concupiscentiis femi-
narum,

narum, nec quemquam Deorum curabit: quia aduersum vniuersa con-
 surget. Deum autem Maozim, in loco suo venerabitur: & Deum,
 quem ignorauerunt patres eius, colet auro & argento, & lapide pre-
 tioso, rebusque pretiosis. Et faciet, vt muniat Maozim cum Deo alieno,
 quem non cognouit, & multiplicabit gloriam, & dabit eis potestatem in
 multis, & terram diuidet gratuito. Et in tempore præfinito præliabitur
 aduersus eum rex Austri, & quasi tempestas veniet contra illum, rex Aquil-
 onis, in curribus, & in equitibus, & in classe magna, & ingredietur terras
 & conteret, & pertransiet. Et introibit in terram gloriosam, & multi cor-
 ruent: hæc autem solæ saluabuntur de manu eius, Edom, & Moab, & prin-
 cipium filiorum Ammon. Et mittet manum suam in terras: & terra Aeg-
 ypti non effugiet. Et dominabitur thesaurorum auri, & argenti, & in om-
 nibus pretiosis Aegypti: per Lybiam quoque, & Aethiopiam transibit.
 Et fama turbabit eum ab Oriente & ab Aquilone: & veniet in multitudine
 magna, vt conterat et interficiat plurimos. Et figet tabernaculum suum
 Apadno inter maria, super montem inclytum et sanctum: et veniet vsque
 ad summitatem eius, et nemo auxiliabitur ei.

RIA hoc vndecimo capite narratur: primo quidē, progressus & incre-
 menta Persici imperii, eiusdēq. imperij excidiū, & ad Græcos trāslatio:
 tū, atrocissima bella, quæ inter duos Alexandri Magni successores gesta
 sūt, reges dico Syriae, & Aegypti; quibus bellis, varie ac misere Iudæorū
 gens implicata & afflictā fuit. Ad extremū, fuse describitur futura per-
 secutio Antiochi Epiphani aduersus Iudæos; atque hinc, propter quandam analo-
 giam, sumpta occasione, prædicit angelus persecutionem Antichristi aduersus Ecce-
 siam Dei, & omnes electos; quæ futura est, omnium, quas ante id temporis vnquam
 passa erit Ecclesia, scilicet, & supra existimationem nostram, acerbissima. Verum, il-
 lud hoc loco quæstionem habet, vtrum visio, quæ hoc, & duodecimo capite memora-
 tur, eadem sit visioni, in præcedenti decimo capite descriptæ, an potius diuersa sit? D.
 Hieronymus in extremo suo commentario super caput decimum, sequens Hebræos,
 censet hanc visionem, superiori, esse diuersam: verba eius ita se habent. *¶* Iuxta edi-
 tionem vulgatam, vsque ad finem libri, vna putatur visio, quæ anno tertio Cyri regis
 Persarum apparuit Danieli. Porro iuxta hebraicam veritatem, separata sunt, quæ se-
 quuntur, & scripta ordine præpostero. De cuius causis supra diximus. Non enim sub
 Cyri anno tertio, sed sub primo anno Darij, qui Baltasarem subuertit, narratur ista,
 quæ hic scripta sunt. *¶* Putat autem D. Hieronymus, prima illa verba huius capitis
 vndecimi. *¶* *¶* ego autem ab anno primo Darij Medi stabam, &c. *¶* esse verba Danielis, qui post-
 quam subuerso imperio Chaldæorum, in potestatem venit Darij Medi, quoniam rex
 ille insigni beneuolentia, gratia, & beneficentia, se suamque gentem complectebatur;
 studiosissime atque instantissime supplicauerat Deo, vt imperium eius regis, diu, mul-
 tumque corroboraretur. Hæc orāti Deum Danieli, quæ narratur hoc capite, per
 angelum patefacta sunt. Nec turbet lector, quod post hæc Danielis verba, proxime
 inducatur angelus, dicens illa verba, *¶* *¶* nunc veritatem annuncio tibi &c. *¶* frequens
 enim est apud prophetas, subita, nec præsignificata personarū mutatio: velut in psal-
 mo 31. cum propheta dixisset, *¶* *¶* Tu es refugium meum a tribulatione mea, quæ circumdedit me. *¶*
 repente

An visio
 quæ in deci-
 mo, vndeci-
 mo, & duo-
 decimo ca-
 pite narra-
 tur, sit vna,
 eademque.

Frequens
 mutatio per-
 sonarum in
 verbis pro-
 phetarum.

A repente persona Dei introducitur respondentis, *¶* *¶* intellectum tibi dabo, & instrua te in via
 hac qua gradieris &c. *¶* similiter hic ponitur in exordio capitis deprecatio Danielis, &
 mox subiungitur responsum Dei per angelum. *¶* Hactenus ex Hieronymo. Cuius au-
 ctoritate magister historiae scholasticae, Albertus, & Carthusianus, in eandē opinio-
 nem ducti sunt. Sed his dissentiens Lyranus, eandem esse hanc visionem superiori, cō-
 firmat ea ratione: quod illa coniunctio *¶* *¶* autem *¶* cum dicitur, *¶* *¶* ego autem a primo anno
 Darij &c. *¶* manifeste ostendit, hanc orationem continuari cum extrema oratione
 præcedentis capitis; & vtraque esse verba eiusdem angeli loquentis cum Daniele. Pro-
 bo equidem magis hanc sententiam; ad quam confirmandam & persuadendam, vel
 illud satis magnam vim & pondus habere debet, quod angelus, capite præcedenti,
 dixit Danieli, se post dimicationem vnus & viginti dierum, cum principe Persarum
 factam, venisse, vt ipsi Danieli aperiret atque enunciaret plurimæ & grauissima, eorū
 quæ nouissimis diebus ventura erant mysteria. Horum autem nihil, præcedenti capi-
 te, patefactum est Danieli: in hoc vero capite, multa de rebus grauissimis olim futu-
 ris præmonstrantur Danieli. Necessè igitur est, hanc visionem continuari cum supe-
 riori: nisi velimus dicere, aut non impleuisse angelum promissa sua; aut Danielem,
 quæ ab angelo audierit, & didicerit, ea scriptis prodere noluisse. Illud præterea mo-
 nendus est lector, pro eo quod Hebræi & Latini codices habent in principio huius ca-
 pitis, *¶* *¶* Ab anno primo Darij, *¶* mendose legi in græcis codicibus, quam lectionem ha-
 buit etiam Theodoretus, *¶* *¶* anno primo Cyri. *¶* Cuius errati, miror cur Hieronymus
 more suo non monuerit lectorem: sed fortasse id mendi, post eius tempora, græcis lit-
 teris irrepsit. Annus porro primus Darij, non denotat tempus huius visionis: nam
 cum ea continueretur cum visione præcedentis capitis, constat ex initio eius capitis,
 ipsam Danieli, tertio anno Cyri regis, accidisse. Sed notatione eius temporis, signi-
 ficatur, ex quo tempore Gabriel cœpisset supplicare Deo, pro conseruatione imperij
 regis Darij; scilicet a primo anno, quo ille subuerso Chaldæorum imperio, propensissi-
 mum animum suum erga Iudæos ostendere cœperat.

Mendum in
 lectione
 Græca.

Ecce tres adhuc reges stabunt in Perside, et quartus ditabitur opibus
 nimis super omnes, & vsque ad illud, & cum steterit, con-
 teretur regnum eius, et diuidetur in qua-
 tuor ventos cæli, etc.

DLLA particula, *¶* *¶* adhuc *¶* vim habet apud Hebræos nonnunquam, lati-
 nae præpositionis, *¶* *¶* post; *¶* sic legimus apud Ionam cap. 3. *¶* *¶* adhuc quadra-
 ginta dies, & Ninive subuertetur: *¶* sic etiam hoc loco, *¶* *¶* adhuc tres reges stabunt
 in Perside, & quartus ditabitur opibus nimis, *¶* id est, post tres reges, qui proxime
 subsequuntur Cyrum, erit quartus rex, super omnes ditissimus. Licet au-
 tem multo plures fuerint reges Persarum, eos tamen non nisi vsque ad quartum re-
 gem numerare voluit, hoc est vsque ad Xerxem; non solum quod hic diuitijs & ma-
 gnificentia, omnibus antecelluit; sed quod horribilem contra Græcos belli tem-
 pestatem concitauerit: quæ tamen ipse turpiter misereque vexatus, fractus, & contri-
 tus est. Et quod causa fuerit, cur deinde Græci, iniurias eius vlturi, bello Persas ap-
 petierint atque profligauerint, eisque imperium rapuerint. Verum, iuuabit lectorem
 cognoscere, quæ super hoc loco Danielis scribit D. Hieronymus: sic enim ait. *¶* Qua-
 tuor reges post Cyrum in Perside surrecturos, Cambysem filium Cyri, & Smerdē Ma-
 gum, qui Pantapten filiam Cambyse duxit vxorem. Qui cum a septem Magis fuisset
 occisus, & in locū eius, Darius suscepisset imperium, eadem Pantaptes nupsit Dario:
 & ex eo Xerxē genuit filiū; qui potentissimus rex & ditissimus, aduersus Græciā, innu-
 merabile duxit exercitum: & ea gessit, quæ Græcorū narrat historia. Quo tēpore, So-
 phocles & Euripides clari habebantur; & Themistocles ad Persas fugiēs, hausto tauri
 sanguine periit. Frustra igitur quidam, quartum regem hic nominatum, fuisse putāt
 Darium

Cur nume-
 rauit tantū
 reges Persa-
 rum, qui fue-
 runt vsque
 ad Xerxem.

D. Hierony-
 mus,

A

Darium qui ab Alexandro superatus est: at ille, non quartus, sed quartusdecimus post Cyrum, Persarum rex fuit; quem septimo imperij sui anno, & superavit, & occidit Alexander. Et notandum, quod quatuor post Cyrum Persarum regibus enumeratis, nouem præterierit, & transferit ad Alexandrum. Nō enim curæ fuit spiritui prophetae, ordinem historiae sequi; sed præclara quæque perstringere. Quod vero subditur, *Surget rex fortis &c.* perspicue de Magno Alexandro intelligendum est: hic enim Illyricis Tracibusque superatis, victa Græcia, Thebisque subuersis; transfuit in Asiā fugatisque Darij ducibus, urbem Sardis cepit. Posteaque capta India; & urbe Alexandria condita, cum triginta & duos ætatis haberet annos; & duodecimum imperij annum, in Babylone, veneno perit. Hæc Hieronymus: Similia de quatuor regibus hic a Daniele memoratis scribit Theodoretus; appellans eos Cambysem, & Magos; qui decem menses regno potiti sunt; tertio loco Darium Hytaspis; & quartum, huius filium, Xerxem, cuius externi scriptores historici, sophistæ, & oratores meminerunt: narrantes & superbam illius cum exercitu in Græciam profectioem; & ridiculum discessum. Angelus vero vsque ad ipsum Xerxem, summamque traditis Persicis rebus; & ceteris qui post ipsum regnarunt, vt qui imbecilliores fuerint, omittis, ad Macedonum regem Alexandrum, transfuit orationem. Sic Theodoretus.

Cur alij reges post Xerxem, hic ab angelo tacti sint.

Digressio, de monarchia Persarum.

Quot fuerint reges Persarum, dum steterit ea monarchia, Rabini.

Tertullianus, Isidorus, Ioannes Annius.

Ceterum, hic locus Danielis nos monet atque inuitat, vt de regibus Persarum paulo altius & distinctius differentes, nonnulla explicemus, quæ non modo pertineant ad harum visionum Danielis intelligentiam, sed etiam ad aliorum scripturæ librorum illustrationem multum conducant; & quod nos in primis spectamus, plurimum adiuuenti conferant, ad explorate percipiendam; nobilem illam de septuaginta hebdomadibus disputationem, quam super nono capite Danielis, duobus ei dicatis libris, copiose accurateque tractauimus. Primum igitur dicamus, de numero regum, qui a Cyro vsque ad Alexandrum, Persarum imperium rexerunt: tum de singulis regibus explicemus, tantum quod memorabilius fuit, & quod studiosis diuinæ scripturæ, ad varios sacrarum litterarum locos recte intelligendos, quasi lucē præferre possit: ad extremum, doceamus, quamdiu hæc Persarum monarchia steterit. De numero regum qui apud Persas regnarunt, quoad steterit eorum monarchia, varie tradiderunt auctores. Petrus Galatinus, libro 4. cap. 15. quosdam rabinos nominat, qui dixerunt, tres tantum fuisse reges in Perside, Cyrum, Assuerum maritum Esther, & Darium, qui victus ab Alexandro, perdidit imperium. Verum his tribus, rabi Salomon & Lyranus, quartum regem adiungunt; inter Cyrum & Assuerum, interponentes Cambysem Cyri filium. Et hanc quidem opinionem fuisse perquam vetustam, testis est diuus Hieronymus; qui & super hoc capite vndecimo, & supra, exponendo caput septimum, refert, quosdam existimasse, non plures quatuor regibus, post Cyrum apud Persas regnasse. Tertullianus in eo libro quem scripsit aduersus Iudæos, quinque tantum reges Persarum commemorat. Isidorus libro quinto etymologiarum, octo reges numerat; totidemque apud Ioannem Anniū, Metasthenes & Philo, horumque chronologijs sine vlla dubitatione credentes, Ioannes Driedo, Ioannes Lucidus, alijque non pauci, nec obscuri huius nostri seculi scriptores.

C

D

At enim vero, videntur ex ipsa sacra historia sex Persarum reges posse colligi. Primus fuit Cyrus auctor libertatis Iudæorum, & Persarum monarchiæ cōditor; cuius amplissima fit mentio apud Isaiam cap. 45. atque extremis verbis historiae paralipomenon, primisque libri Esdræ. Secundus rex fuit, qui inchoatam templi ædificationem, Iudæos prosequi vetuit, dictus ab Esdra capite quarto Assuerus & Artaxerxes; quippe varia illis regibus erant nomina, ante & post susceptum imperium. Hunc plerique existimant, fuisse Cambysem, Cyri filium. Tertius rex fuit, Darius Hytaspis; cuius secundo regni anno, repetita est templi ædificatio, & sexto anno absoluta. Hunc regem suo nomine appellat Esdras capite quinto & sexto, Zacharias item & Aggeus. Quartus rex ab ipso Esdra capite septimo, & Nehemia capite primo & secundo, nominatur Artaxerxes; cuius gratia & præsidio, Nehemias profectus in Iudæam, extructis mœnibus, Hierosolymitanam urbem refecit atque communiuit. Hunc Artaxerxē

E

multi

A multi cōsont fuisse eum, quem externi scriptores, cognomento Longimani appellare solent. Quintus rex fuit maritus Esther, qui in principio eius libri vocatur Assuerus; postea vero capite decimo dicitur Artaxerxes, videlicet fuit is, vt placet multis, qui ab ethnicis cognominatus est Mnemon. Sextus rex videtur fuisse Darius, qui ab Alexandro victus est. Namque in libro Nehemiæ, qui vulgo inscribitur secundus Esdræ cap. 12. nominatur Darius rex Persarum, cuius tempore fuerit Iaddus pontifex Iudæorum. Hic autem Iaddus, vt narrat Iosephus libro. 11. antiquitatum, pontificatum gerebat, quo tempore Alexander Magnus venit Hierosolymam; a quo etiam, præter opinionem omnium, mire honoratus est. Darius vero, vltimus rex Persarum, eodem anno quo Alexander, si verum scribit Diodorus lib. 17. iniuit principatum. Verumtamen, præter hos sex reges, fuisse alios octo, vt in summa, quicumque a Cyro vsque ad Alexandrum, Persico imperio præfuerunt, quatuordecim fuerint, quemadmodum hic, & super capite septimo confirmat D. Hieronymus, manifestis firmisque argumentis probari potest. Principio, Herodotus & Thucydides, qui vixerunt, cū maxime floruit imperium Persarum, omnes reges qui apud Persas regnarunt, a Cyro vsque ad suam ætatem, nominatim expresse commemorarunt. Herodotus quidem, Cyrum, Cambysem, Magos, Darium, & Xerxem; Thucydides vero, Artabanum, Artaxerxem Longimanum, Xerxem, Sogdianum, & Darium Nothum. Reliquos quatuor, Artaxerxē Mnemonem, Ochum, Arses, & Darium Artes, tradiderunt Ctesias Gnidius, Diodorus Siculus, Strabo, Trogius Pompeius seu Iustinus, Iulius Africanus in annalibus, Clemens Alexandrinus in primo libro Stromatum, Eusebius in chronicis, D. Hieronymus super septimum & vndecimum caput Danielis, Seuerus Sulpitius in libro secundo sacre historiae, Orosius in sua historia, Beda in libro de sex ætatibus mundi. Et quidem, Ctesias Gnidius, magno in honore habitus est a rege Persarum Mnemone, a quo etiam præfectus est bibliothecis Persicis, e quibus fatetur ipse, historiam quam scripsit, fuisse depromptam. Nonnullos autem prædictorum regum, quidam in historia regum Persidis, tacitos præterierunt; tum quod non legitime, sed per vim, tum etiam quod breuissimo tempore, imperium tenuerunt.

Quatuordecim fuisse reges Persarum

B

Secundo loco, strictim declarandum est, si quid in singulis istorum regum fuit memorabile, & lectori ad intelligentiam sacrarum librorum aliquo modo profuturum. Primus rex fuit Cyrus, huius monarchiæ fundator & cōditor: hic regnavit triginta annis: hoc n. probat Cicero in priori libro de diuinatione, auctoritate Dionysij, qui Persicarum rerum scripsit historiam. Idem cōfirmat Iustinus libro primo, Clemens primo libro Stromatum, Eusebius in chronicis, Hieronymus super septimum caput Danielis, Orosius lib. 2. Beda in libro de sex ætatibus mundi. Atque huic numero vnum modo annū detraxit Herodotus, Sulpitius vero addidit, illo, annos viginti nouē, hoc, vnum & triginta, Cyro assignatibus. Quo licet refellere tres scriptorū errores: primū rabi Salomonis & Hebræorū, quos etiā Lyranus super nono capite Danielis secutus est: isti, tres dumtaxat annos regnasse Cyrum existimarunt. Secundus error Xenophontis fuit: qui libro octauo Cyropediæ, septem tantum annos tribuit Cyro. Sed nimirum Xenophon, non tam scripsit eos libros, vt ait Cicero, ad veritatem historiae, quam ad effigiem & exemplar iusti imperij expresse demonstrandum. Tertium censeo errorem Anni, Driedonis, Lucidi, Valerii Anselmi, & complurium nostri seculi chronologorum, qui Cyrum simul cum Dario Medo, duos annos, solum vero post Darij obitum, duos & viginti regnasse prodiderunt. Fuit Cyrus, quam qui maxime, in sacris & profanis historijs commendatus ac celebratus. Fuit enim vnus ex duodecim principibus, qui, ob res gloriosissime gestas, & imperiū latissime prolatum, super alios omnes reges clari & nobiles, omnibus seculis fuerunt. Hi autem celebrantur; apud Assyrios, Ninus & Semyramis; apud Hebræos, Dauid & Salomon; apud Chaldæos, Nabuchodonosor; apud Persas, Cyrus; apud Græcos Alexander Magnus; apud Romanos, Iulius Cæsar & Augustus; apud Christianos, Magnus Constantinus, Theodosius, & Carolus Magnus. Cyrus præterea clarus, & nobilis fuit testimonio diuinæ scripturæ: siquidem ducentis ante ipsius ortum annis, per Isaiam cap. 45.

Cyrus.

D

E

Duodecim principes variarum gentium, super alios omnes, insignes ac memorabiles.

de

de proprio nomine, diuino oraculo, pronuntiatus est; promittente Deo amplissimum opulentissimum, & gloriosissimum imperium se ipsi daturum. Nec hoc aut ignorauit aut dissimulauit Cyrus; sed ingenio gratoque animo, vt in exordio libri sui narrat Esdras, omnia se mundi regna confessus est a Deo Iudæorum accepisse. Idēque multis annis post, confirmauit Assuerus maritus Esther, in epistola, quam scripsit ad omnes suo imperio subiectos. Fuit etiam Cyrus eo nomine commendatus in sacris litteris, quod Iudæos benignissime tractauerit, donata ipsis libertate, factaque non solum reuertendi in patriam, sed etiam reficiendi templi potestate.

Cambyfes.

Secundus rex Persarum, fuit Cambyfes, filius Cyri. Hic regnauit, auctore Herodoto in libro tertio, annos septem, & menses quinque. Eusebius & Beda, illos quinque menses octauū anni, pro vno anno putantes, regnasse eum octo annis tradiderūt. Lapsus igitur est Iosephus in libro vndecimo antiquitatum, affirmans, eum sex tantum annos regnasse. Sed grauior est lapsus Sulpitij, nouem ei annos tribuentis: multo etiam grauior Clementis Alexandrini, qui decem & nouem annos ei regi assignauit. Tradunt Hebræi, horumque princeps Iosephus (nec de Christianis, dissentiunt Eusebius in chronicis, & Beda) hunc Cambysem fuisse illum Assuerum, & Arraxerxem, memoratum ab Esdra capite quarto, qui Iudæos prosequi ædificationem templi prohibuit. Istorum quoque auctorum opinio est, nec abnuat D. Augustinus in libro decimo octauo de ciuitate Dei capite vigesimo sexto, hunc Cambysem, fuisse regem illum Nabuchodonosor, cuius duce militiæ Holophernem, sancta mulier Iudith, obruncauit. Sed hoc procul vero esse, patet diligenter consideranti, quæ de rege illo Nabuchodonosor scripta sunt in libro Iudith; videlicet, eam in Cabysem minime conueniunt. Etenim, rex ille Nabuchodonosor, dicitur pugnasse cum Arphaxat rege Medorum: at Cambyfes, simul Persarum & Medorum imperium, a patre Cyro sibi relictum, pacifice tenuit vsque ad mortem suam. Illius præterea Nabuchodonosor, memoratur in libro Iudith, decimum tertium imperij ætatis; omne autem regni Cambyfis tempus, octo annos non impleuit. Denique, tempore illius Nabuchodonosor, stabat vrbis & templum Hierosolymitanum cuius, regnante Cambyse, non vltra fundamenta, processit ædificatio. Tertius rex, qui absente Cambyse, bella que in Ægypto gerente, per fraudem occupauit regnum, fuit magus, cui nomen Smerdes, simulans se fratrem esse Cabyfis sibi cognominem, quem nocturno viso deceptus Cambyfes, necari iusserat. Hic magus, secundum Theodoretum, regnauit decem menses; secundum Iosephum, annum vnum integrum: sed verius dictum est, regnasse eum septem menses, vti tradit Herodotus.

Nabuchodonosor qui memoratur in libro Iudith, non fuisse Cambysem.

Smerdes Magus.

Darius Hyastaspis.

Quartus rex, fuit Darius Hyastaspis. Hic diuersæ familiæ fuit a familia Cyri, vnusque de septem Persarum principibus, qui facta coniuratione, Smerdem magum regno vitaque priuarunt. Fuit humanissimus erga Iudæos, quippe facultatē prosequendi refectionem templi, vsque ad principatum eius impeditam, benignissime Iudæis concessit. Quin, vt in quarto capite libri tertii Esdræ scriptum est, hic Darius, simul adeptus est regnum, fecit votum, se urbem & templum Hierosolymitanum Iudæis edificaturum. Huius regis mentio fit ab Esdra capite quinto, & sexto, & ab Aggæo, & Zacharia, qui eo regnante prophetarunt. Regnauit hic, secundum Herodotum libro septimo, Eusebium in chronicis, Sulpitium in libro secundo, annos triginta sex. Nam Tertullianus, in libro contra Iudæos, tribuens ei decem & nouem annos, & Orosius in libro secundo, assignans triginta, nec non & Clemens in primo libro stromatum, quadraginta sex annos ei adscribens. omnes aut plus, aut minus vero, eius regni annos determinarunt. Repetita igitur fuit anno regni eius secundo, ædificatio templi, & anno sexto absoluta, vt refert Esdras capite sexto. Sed hoc intelligendū, est de abolutione partis interioris, quæ proprie nominabatur templum; scilicet in quod solos ingredi sacerdotes fas erat. Nam ædificatio templi secundum omnes partes tam interiores quam exteriores, atria dico, & porticus, aliaque templi ornamenta, non ante nonum Darij annum completa est; sicut Iosephus scribit in libro vndecimo antiquitatum. Ex quo liquet, verum fuisse quod Iudæi dixerunt Dominū nostrum, vt nar-

Locus Ioanis capite secundo.

rat Ioannes capite secundo, § quadraginta sex annis templum hoc ædificatum est, &c. Loquebatur enim illi, non de prima templi ædificatione sub rege Salomone; eam namque patet ex libro tertio regū, septem annis esse perfectam: nec de tertia ædificatione eiusdem templi sub Herode rege, quam fufe narrat Iosephus lib. 15. antiquitatum; quippe, idē Iosephus tradit, eam intra decennium fuisse absolutam: sed loquebantur de secunda, ædificatione tēpli, facta post reuersionē Iudæorū ex captiuitate babilonica, sub Dario, quarto Persarū rege, quam capite sexto refert Esdras. Verum, illorū quadraginta sex annorum sumi debet initiū, ab anno secundo regis Cyri; nepe quo anno iacta primū sunt a Iudæis tēpli fundamenta: terminū vero eorū annorū, ponere conuenit in anno Darii nono; quo nimirū, omnē tēpli ædificationē fuisse diximus vsquequaq. cōsumatā. Si igitur viginti nouē annos Cyri, iungas cū octo Cabyfis & Magorū, & itē cū nouē annis Darij, reperies illū quadraginta sex annorū numerum, a Iudæis definitū.

Locus Ioanis cap. 2.

Quintus rex, fuit Xerxes Darij filius, bello quod aduersus Græcos gessit, valde memorabilis. Hic enim cum innumerabili exercitu Græciā debellare aggressus est. Sed quā fuit gloriosus, & formidabilis eius in Græciam ingressus, tā fuit reditus, seu fuga, pauoris atq. ignominia plena. Hunc regnasse annos circiter vnū & viginti, cōsentitū multo, optimiq. auctores: Diodorus Siculus lib. 11. Eusebius in Chronicis, Seuerus Sulpitius lib. 2. sacrae historiæ, Orosius, & Beda in libro de sex ætatibus mundi. Vt non sit dubitandū, errasse Clementē Alexandrinū in primo libro stromatū, qui viginti sex imperij annos huic regi attribuit. Iosephus porro in lib. 11. antiquitatum dicit, hunc Xerxē fuisse eū regē, qui primū misit Hierosolymā Esdrā, deinde Nehemiā, appellatū ab illis Artaxerxē, vt videre est apud Esdras cap. 7. & Nehemiā cap. 2. Sed falsa est Iosephi sententia. Nā illius Artaxerxis, Nehemias memorat cap. 5. trigessimū secundū regni annum; cum tamen Xerxes, omnium concessu, non vltra duos & viginti annos, regnauerit. Nec pro Iosepho respōderi potest, Xerxē, solū quidē regnasse viginti duos annos; sed ex quo, viuente patre, designatus est regni hæres & successor, regnasse eū plus triginta annos: siquidem Herodotus lib. 7. scribit, Xerxem fuisse a patre Dario successorē regni declaratū, duobus annis ante suū obitū. Quo fit, vt etiā si principatū Xerxis ab eo tēpore placeat numerare; omne tamē regni eius tēpus, viginti quatuor annos non excedat. Ridiculus sane fuit Iustinus historicus, seu mauius dicere, Pompeiū Trogū, qui in lib. 36. non est veritus dicere, hunc Xerxē fuisse primū regē extraneū, a quo Iudæi sint domiti, & primū alienæ gentis principibus subesse ac parere coacti. Insigne profecto ac notabile mendacium. Constat enim ex sacris libris, & ex historia

Xerxes primus.

Refellitur Iosephus

Iosephi, quā Iustinus, multis annis posterior, legere potuit, se penumero Iudæos ante Xerxē, a regibus externis, velut Ægypti, Babilonis, & Assyriorū, esse subiugatos. De hoc Xerxe loquitur Daniel capite hoc vndecimo, dicens, eū diuitiis super omnes reges abundaturū. Sic nepe fuit: nā incredibile eius regis opulentia atq. magnificentia, & imperii magnitudinē, satis ostendit innumerabilitas exercitus, quē ex Asia tra duxit in Europam ad debellandos Græcos. Cuius exercitus, terrestris simul atq. naualis, fuisse tradit Herodotus lib. 7. ter & vicies centena millia hominum, adiecūs decē & septem millibus, præterque, decem & sexcentis. Ad quem numerum si adscribatur multitudo eorum, qui exercitui seruebant ac ministrabant, & qui eum comitabatur, erant hominum quingentæ & viginti octo myriades, additis tribus millibus ducētis viginti. Continet autem myriades, decem millia hominum. Quare, si ille numerus nostro modo cōputerur, quinquies continebat decies centena millia, & præterea, prope trecenta millia. Hic, vniuersus copiarum Xerxis numerus fuit. Nā mulierum, puerulorum, & pallacum, & eunuchorum numerum, nemo pro comperto queat dicere. Hunc Xerxem, præfectus militiæ eius Artabanus, per dolum peremit, & sexto loco regnum Persarū tenuit, septē menses; qui simul cū annis imperij Xerxis cōputandi sūt.

Magnitudo exercitus Xerxis.

Septimus rex fuit Artaxerxes, cognomēto Lōgimanus. Hic interfectore patris Artabano, regni que inuafore, pari animo prudentiaque interfecto, quadraginta annos vt fere conuenit inter bonos auctores, Persarum rexit imperium. Cognominatus est Longimanus, vel quia secundum Strabonē, libro decimo quinto, adeo longis erat bra-

Artabanus sextus rex.

7. Artaxerxes Longimanus.

Mm chiis,

chijs, vt stans rectusque, manibus genua cōtingeret; vel quia secundum Plutarchum in vita Artaxerxis, alteram manum haberet longiorem. Hoc excepto, pulcherrimus omnium sui temporis existimatus est. Hic benignissimus fuit erga Iudæos; & est is, qui Esdras atque Nehemiam misit Hierosolymā, vt legitur Esdræ septimo, & Nehemiæ capite secundo. Anno vigesimo regni eius, coepta refici est Hierosolyma, & circumstructis validis mœnibus communiri. Ex quo tempore, initium computandi septuaginta hebdomadas Danielis, esse sumendum; superioribus duobus libris, decimo, & vndecimo, demonstratum est. Iosephus libro vndecimo scribit, hunc regem fuisse maritū Esther: sed Iosepho contradicit Eusebius in chronicis, eo argumento, quod, si huius regis coniux fuisset Esther, cum sub eo ipso rege fuerit Esdras, haud dubie facturum eum fuisse in scriptis suis mentionem aliquam, de illa historia Esther, & Mardochei, tam insigni & nobili, Iudæisque omni tempore celebranda. Seuerus Sulpitius libro secundo sacræ historiæ, hunc regem fuisse putat illum Artaxerxem, a quo memorat Esdras cap. 4. ædificationē templi Hierosolymitani esse impeditā: sed fallitur. Etenim, plus quinquaginta annos ante hunc regē, templi fabrica, sexto scilicet anno Darij Histaspis, perfecta est, vt supra lib. 11. in quæstione tertia ostēsum est. Octauus rex, dictus est Xerxes secundus; nec plus duobus mēsis regnavit: quanquā Diodorus refert, regnasse eū, secundū nonnullos scriptores, vnū annū. Nonus rex, appellatus est Sogdianus, qui regno præfuit septē mēses; & hi duo, per dolū & vim regnū inuaserūt. Decimus rex, fuit Darius cognomento Nothus. Nimirum Longimani filius fuit: non tamen ex iusto matrimonio, sed ex pellice susceptus, ob idque Nothi cognomen habuit. Hic regnavit, secundum Clementem, octo annos; at secundum Philostratum libro primo de vita Apollonii, sexaginta annos in regno exegit. Sed verius est, vt colligitur ex Thucydide, Diodoro, Eusebio, Beda, alijsque laudatis chronologis, regnasse ipsum annis decem & nouem. Arbitratur Sulpitius libro secundo, hunc fuisse illum Dariū, cuius sexto imperij anno, narrat Esdras, ædificationem templi esse finiam. Quā opinionem esse falsam, constat duobus argumentis. Primo, quia templū illud ædificatum est, Zorobabele principe populi hebraici, & Iesu summo pontifice, qui reuersi fuerant ex captiuitate babilonica, anno primo regis Cyri, vt habes in capite secundo Esdræ: a quo tempore, vsque ad sextum annum Darij Nothi, fluxerant anni plus centū quadraginta. Non est autē credibile, Zorobabelē & Iesum, vixisse eo tempore ultra centū sexaginta annos. Deinde, dictum illud Iudæorū, apud Ioannem capite secundo, de ædificatione secundi templi, quadraginta sex annis confecta. plane contradicit huic opinioni.

Vndecimus rex, fuit Artaxerxes Mnemon; sic cognominatus, ob singularem memorie præstantiam. Hic regnavit annos quadraginta: nam procul vero discessit Plutarchus, qui eius regis vitam describens, duos & sexaginta annos eum regnasse affirmat. Eusebius porro, Isidorus, Beda, alijque diligentes & docti scriptores, existimant, hūc Mnemonem fuisse maritum Esther, qui eo in libro, primū Assuerus, deinde Artaxerxes nominatur. Et fit mihi hoc, simillimum vero. Vnum tamen illud, fidem huic opinioni derogare videtur, quod in capite vndecimo libri Esther scriptum est, Mardocheū qui sub illo rege floruit, & patruus fuit ipsius Esther, fuisse ex numero captiuorum, quos transfulerat Nabuchodonosor de Hierusalem, cum Iechonia rege Iuda. Atqui, ex eo tempore, quo Iechonias transmigravit Babylonem, vsque ad duodecimum annū Assueri mariti Esther, qui annus memoratur in capite tertio eius libri, anni prope ducenti quinquaginta transierunt; quibus annis addere præterea oportet annos, quos natus erat Mardocheus, cum ductus est Babylonem simul cum Iechonia excedit autem omnem fidem, vixisse Mardocheum, supra ducentos & quinquaginta annos. Verū facile occurrit huic obiectioni; si dicamus, quemadmodū etiā supra libro decimo diximus, Mardocheū dici, fuisse ex numero captiuorū, qui fuerūt cū Iechonia: non quod ipse fuerit vnus ex illis, quasi concaptiuus Iechonia; sed quod fuerit ex illorum stirpe ac genere: vt id positum sit ad laudē Mardochei, quod prognatus fuerit ex illis, qui cū Iechonia, Hieremiæ monitis, Deiq. præceptis obsequētes, vltro se dederant:

derant regi Babylonis; cōtra quam fecerant sequaces regis Sedechie. Quapropter illi apud Hieremiā cap. 23. sub figura optimarū ficuū cōmendātur; hi vero sub specie ac similitudine pessimarū ficuū, quæ nullo modo comedi possunt, vituperātur atq. reprobatū. Nec obscure in capite secundo libri Esther, significatur, proauū Mardochei, dictum Iemini, simul cum Iechonia transmigrasse Babylonem: sic enim est eo loco. *Mardocheus filius Iair, filij Semei, filij Cis, de stirpe Iemini, qui translatus fuerat de Hierusalem, eo tempore quo Iechoniam transfulerat Nabuchodonosor.* Illud enim relatiuum, qui, non ad Mardocheū sed ad Iemini referendum est. Et, vt obiter etiam hoc indicem lectori, in libro Esther in exordio capitis vndecimi, ita scriptum est: *Anno quarto, regnantibus Ptolemæo & Cleopatra, attulerunt Dositheus qui se sacerdotem ferebat, &c.* quis fuerit ille rex Ptolemæus, & Cleopatra, diu mihi obscurum fuit; sed tandem legenti posteriorem Iosephi librū aduersus Appionem, enotuit: fuit enim Ptolemæus ille, sextus post Alexandrum Magnum, rex Aegypti; quem cognominarunt Philometora, cuius vxor fuit Cleopatra. Iosephus enim eo loci sic habet. *Philometer Ptolemæus, & vxor eius Cleopatra, omne regnum cōmiserunt Iudæis; & totius militiæ duces fecerunt Oniam & Dositheum Iudæos; & cetera quæ deinceps scribit Iosephus, & apud eum legi possunt.*

Duodecimus rex fuit Artaxerxes Ochus: qui secundum Tertullianum, regnavit annos viginti tres; secundum Sulpitium, viginti quatuor; secundum Eusebium autē & Bedam, & hoc verius est, viginti sex. Tempore huius regis, contigisse quæ narratur in historia Iudith, eo argumento coniectat Sulpitius libro secundo sacræ historiæ: quod in libro Iudith nominatur Vago, vel, vt ipse dicit, Bagua eunuchus; at Vago fuisse eunuchum huius regis Ochi, patet ex lib. 17. Diodori, & Iosephi lib. 11. antiquitatum. Verum fallax ea fuit coniectura. Nam Vago qui memoratur in libro Iudith, seruus & eunuchus erat Holofernis, ducis militiæ regis Nabuchodonosor: at Vagoam, eunuchum regis Ochi, tradunt Diodorus & Iosephus, summum fuisse principem exercitus, tantæque auctoritatis & potentiae apud Persas, vt quos vellet ipse reges, Persis & imponeret, & auferret. Illud præterea refellit Sulpitij opinionē, quod in libro Iudith traditur, eo tempore Iudæos recēns ex captiuitate esse reuersos: at, quo tempore regnavit Artaxerxes Ochus, iam transierant anni prope ducenti, postquam Iudæi ex vltima captiuitate redierant in patriam. Decimustertius rex dictus est Arfas seu Arses. Hic, Tertulliano, regnavit vno dumtaxat anno; Sulpitio & Diodoro, tribus; Eusebio & Bedæ, quatuor. Decimusquartus & vltimus rex, appellatus est Darius; quem Diodorus cognominavit Dariū Arfani, quod filius fuerit Arfani, qui frater erat regis Ochi. Verum tamen Iustinus & Strabo negant eum fuisse stirpis & familiae regiae; ac prius quidem appellatum fuisse Codnanum; ob insignem autem eius virtutem in bellis spectatam, ad regnum esse assumptum. Hic nominatur a Clemente in primo stromatum, Ochus, & vult eum regnasse tribus annis: a Tertulliano vocatur Darius Melas, & tribuuntur ei vnus & viginti anni. At similis vero est, quod Diodorus, Iustinus, Eusebius, Hieronymus, & Beda prodiderunt, regnasse eum sex, annis: vt mirer Sulpitium, posthabita tot & tam grauium scriptorum auctoritate, quatuor ei regi tantum imperij annos tribuisse. Atque, tot, & hi, fuisse Persarum reges; quoad stetit Persarum monarchia, quam Cyrus fundauit, & Alexander Magnus euerit.

Restat vt quot annis ea monarchia steterit, indicemus. Nicolaus de Lyra, & Hebraei, putarunt steterit minus centū annis: Tertullianus, sex & centum: Isidorus lib. 5. etymologiarum, centū octoginta nouem. Ioannes Annius, Driedo, & Lucidus, centū nonaginta vno: Dionysius Halicarnassæus in primo libro romanarum antiquitatum, paulo plus ducentis annis: Clemens Alexandrinus in primo libro stromatū, ducentis quindecim. Seuerus Sulpitius libro secundo sacræ historiæ, & Strabo libro decimo quinto, ducentis quinquaginta. Sed profecto, ceteris probabilior sententia est, steterit eam monarchiam, annos circiter duos & triginta, supra ducentos. Hoc enim dupliciter probari potest: tum ex annis, quibus singulos prædictorum quatuordecim regū Persidis, regnasse ostendimus: tum ex notatione temporis, quo coepit & desijt hæc monarchia, secundum computationem olympiadum. Primus enim rex Cyrus, regnavit

Mm 2 annos

An hic rex fuerit maritus Esther, vt tradit Iosephus.

Contra Sulpitium.

8 Xerxes secundus.
9 Sogdianus.

10. Darij Nothus.

Contra Sulpitium, qui putauit, sub hoc Darij, fabricam secundi templi esse perfectam.

11. Artaxerxes Mnemon.
An hic rex fuerit ille maritus Esther.

Quæstio de ætate Mardochei.

Locus ex vndecimo capite libri Esther explicatus.

12. Artaxerxes Ochus.

An hic rex fuerit Nabuchodonosor, cuius mentio fit in libro Iudith, vt Sulpitius existimauit.

13. Arses.

14. Darius

Quādiu steterit monarchia Persarum.

annos triginta: Cambyfes simul cum Smerde mago, octo: Darius Hyftafpis, triginta
 A sex: Xerxes vnum & viginti: Artabanus, feptem menses: Artaxerxes Longimanus,
 quadraginta annos: Xerxes fecundus, duos menses: Sogdianus, feptē; Darius Nothus,
 annos decē & nouem: Artaxerxes Mnemon, quadraginta: Artaxerxes Ochus, viginti
 B sex: Arfas, quatuor: vltimus rex Darius, sex. Ex his, fupradicta ducentorum triginta
 duorum annorum summa conficitur. Cœpit porro monarchia Perfarum, initio quin
 quagesimæ quintę olympiadis: tunc enim; fecundum omnes bonos auctores, Cyrus e-
 ius conditor, fufcepit imperiū: defijt autē, cū Darius, postremū ab Alexandro victus,
 & paulo post a suis occifus est; quod euenit, fecundum Diodorum, tertio anno olym-
 piadis ceterimæ duodecimæ. Durauerat igitur ea monarchia per quinquaginta feptē
 olympiades, adiectis tribus annis; quod tēpus ducētos triginta duos annos continet.
 Verum hætenus digressi ab interpretatione Danielis, ad eam rursus regrediamur.

Et cum steterit, conteretur regnum eius, & diuidetur in quatuor ven-
 tos cæli: sed non in posteros eius, neque secundum poten-
 tiam illius, qua dominatus est. Lacerabitur
 enim regnum eius, etiam in exter-
 nos, exceptis his.

NON est dubium, quin hæc angeli verba pertineant ad Alexandrum Ma-
 gnum. Hic enim cum steterit, hoc est, cū ad summum glorię, potentię,
 ac fælicitatis fastigium ascendisset; & vindicato sibi Perfarum imperio,
 subactoque Oriente, florens ætate ac rerum gestarum laude, Babylonē
 C venisset, & quasi Dominus orbis, omnium fere prouinciarum legatio-
 nibus exceptus & honoratus esset; repētina morte extinctus est. Quamobrē, tantū ac
 tam florens eius imperium, propter ducum eius insanam æmulationē, exitialesque
 discordias, non modo diuisum, sed etiam dissipatum atque contritum est. Post mortē
 autē Alexandri, dicitur regnum eius diuisum iri in quatuor ventos cæli, id est, Orien-
 tem, Occidentem, Meridiem, & Septentrionem. Nā in Aegypto, primus regnavit Pro-
 lemæus, Lagi filius; id est ad meridiē: in Macedonia, frater Alexandri Aridaus; id est
 ad Occidentem: Seleucus Nicanor, Syria & Babyloni & superioribus locis impera-
 uit; id est ad Orientem: Antigonus Asia & Ponto, id est, ad Septentrionem. Hæc dici-
 mus secundum totius orbis plagas. Nam Iudæa, Syria est ad Aquilonem, Aegyptus
 D ad Meridiem. Quod autem dicitur *sed non in posteros eius* hoc significat, quod A-
 lexander liberos non reliquerit, qui ei successerint in regnum: sed imperium eius di-
 uisum sit in alienos, id est, nulla ei cognationis necessitudine coniunctos; excepto A-
 ridæo fratre, qui sex annos Macedonia tenuit imperium. Recte autem dicitur, *non*
secundum potentiam illius. Diuisum enim in quatuor partes regnum, imbecillius fuit: dū
 aduersum se duces Alexandri dimicant, & intestino furore bacchantur, mutuis cladi-
 bus debilitati atque contriti. Nec tantummodo in prædictos quatuor, dispertitū est
 Alexandri imperium, sed etiam in alios complures, vt Perdiccam, Craterum, & Lysi-
 machū: & præter hos, etiam in externos, & genti Macedonum atque Græcorum alie-
 nos. Etenim Cappadocia, Armenia, Bithynia, Bosphorus, & aliæ prouinciæ, de po-
 testate Macedonum recedentes, diuersos sibi reges constituerunt. Notandum est, pro
 illo, *non in posteros eius*, legere Theodoretum, *non in nouissimo eius* & sic interpreta-
 E tari, nullum Alexandri successorum, adæquasse potentiam & gloriam eius, præsertim
 quam ipse nouissimis annis comparauerat. Illud autem, *lacerabitur regnum eius etiam in*
externos, exceptis his sic exponit Theodoretus: regnantibus posteris, primorum Alexā-
 dri successorum, Arfaces Persa, bello victor, adeptus est regnum, & partem quandam
 Persici imperij recuperavit; ex quo ad hoc vsque tempus, Perfarum reges Arfacidæ
 vocantur: cum superiores reges Chamænides appellarentur. Et Romanis, Mace-
 donico seu Græco diuiso imperio, maior fuit potentia. Sed hoc strictim a Theo-
 doreto

Theodore-
tus.

A doretur tactum, latius enarrat Iustinus libro quadragesimo primo: cuius verba, vtile
 visum mihi est fore intelligentiæ huius loci, hic adscribere. Sic autem scribit. Parthi,
 post Alexandrum, a Nicanore Seleuco, mox ab Antiocho & successoribus eius, posses-
 si sunt: a cuius pronepote Seleuco primum defecere, primo Punice bello, Lucio Ma-
 nilio Pisone, & Attilio Regulo consulibus: hanc illis dante impunitatem defectionis,
 duorum fratrum regum, Seleuci & Antiochi discordia: qui dum sibi inuicem eripere
 regnum volunt, persequi defectores omiserunt. Eodem tempore etiam Theodotus
 mille vrbium Bactrianorum præfectus, defecit, regemque se appellari iussit: quod exē-
 plum sequuti totius Orientis populi, a Macedonibus defecere. Erat eo tempore Arfa-
 ces, vir, sicut incertæ originis, ita virtutis expertæ. Hic solitus latrocinij & rapto
 viuere, accepta opinione, Seleucum a Gallis in Asia victum, solutus regis metu, cum
 prædonum manu Parthos ingressus, & præfecto eorum Andragora oppresso, imperi-
 um gentis inuasit: nec magno post tempore, Hyrcanorum quoque regnum occupa-
 uit. Denique, in tantum præualuit Arfaces, quæsito simul constitutoque regno, vt nō
 minus Parthis fuerit memorabilis, quam Persis Cyrus, Macedonibus Alexāder, & Ro-
 manis Romulus. Cuius memoriæ hunc honorem Parthi tribuerunt, vt omnes exinde
 reges suos, Arfacis nomine nuncupent, sicuti Romani, Cæsares, Augustosque cogno-
 minauerunt. Sic Iustinus.

Iustinus de
origine
Parthici im-
perii.

Et confortabitur rex Austri.

CICET quattuor fuerint, qui proxime Alexandro in eius successerunt
 imperium; & horum tres, Antigonum dico, Seleucum, & Ptolemæū La-
 gi, regna sua posteris, multa in secula reliquere possidenda: attamen o-
 missis alijs, Daniel narrat solum bella gerenda, inter reges Syria & re-
 ges Aegypti. Nimirum, voluit hoc præcipue spiritus sanctus docere Da-
 nielem, & ab eo scriptis prodi, quod Iudæa esset media inter Syriam & Aegyptum; ob
 idque necesse erat, bellorum quæ inter illos reges gerebantur, ipsam esse participē.
 Audi Iosephum, cuius in libro duodecimo antiquitatum, hæc sunt verba. Antiocho
 Magno in Asia regnante, in continua vexatione Iudæa fuit & Cælesyria: quod eo
 bellum gerente cum Philopatore Ptolemæo, huiusque filio Epiphane, siue vinceret,
 siue vinceretur, male multarentur; non aliter quam nauis, fluctibus vtrinque oppu-
 gnata, inter prosperam & aduersam Antiochi fortunā iactata. Similia scribens hoc
 loco diuus Hieronymus. Idcirco, ait, cætera regna dimittens Daniel, Macedonia
 D videlicet & Asia, tantum de Aegypti & Syria narrat regibus: quia in medio Iudæa
 posita, nunc ab illis, nunc ab istis regibus tenebatur: & scripturæ sanctæ propositum
 est, non externam absque Iudæis historiam texere, sed eam quæ Israelis populo copu-
 lata est. Commemoratur autem Daniel bella, quæ inter istos reges, per centum qua-
 draginta annos gesta sunt; videlicet a tertio rege Syria, qui dictus est Antiochus
 Theos, vsque ad octauum regem, Antiochum Epiphanem appellatum: & a secundo
 rege Aegypti Ptolemæo Philadelpho, vsque ad sextum Ptolemæum, Philomethora
 nominatum. Illud porro animaduertere oportet, sæpius in hæc narratione nomina-
 ri regem Austri, & regem Aquilonis: quibus nominibus significantur reges Aegypti,
 & reges Syria. Sic autē loquitur Daniel cōparatiōe Iudææ, cui Aegyptus est australis
 seu meridionalis; Syria vero & Asia, nā vtriq. dominati sunt Seleucidæ, est aquilonaris.

Cur hic tan-
tum prædi-
cantur futu-
ra bella, in-
ter reges Sy-
riæ & Aegy-
pti.
Iosephus.

D. Hierony-
mus.

Et confortabitur rex Austri. Hæc verba pertinent ad Ptolemæum Lagi, primum post
 Alexandri mortem, Aegypti regem, a quo ceteri reges, Ptolemæi nomen acceperunt.
 Et recte dicitur, *confortabitur*: scilicet, fuit ille, quattuor rebus clarissimus, pru-
 dentia, fortitudine, diuitiis, gloria rerum gestarum, ac pene continua felicitate; tan-
 tæque fuit potentiæ, quemadmodum hoc loco tradit Hieronymus, vt Pyrrhum regē
 Epirotarum expulsū, restituerit in regnum; Cypriumque obtinuerit & Phænicen,
 & victo Demetrio filio Antigoni, Seleuco regni sui partem, quæ ab Antigono fuerat
 ablata, restituerit: Cariā quoq. obtinuerit, & multas insulas, vrbesque, & regiones, de
 quibus non est huius tēporis scribere. Videatur autē sumpsisse hæc D. Hieronymus ex
 Mm 3 Pausa-

Ptolemæi
Lagi felici-
tas.

Pausanias.

Pausania, qui in Atticis (sic inscribitur primus historiae eius liber) similia, sed latius & enucleatius de hoc rege scripsit. Ptolemæum, inquit Pausanias, Macedonæ, reuera Philippi, qui pater fuit Alexandri, verbo, Lagi filium fuisse existimant; eius enim matrem, cum gereret vterum, a Philippo, uxorem Lago esse datam ferunt. Hunc Ptolemæum, & alia gessisse in Asia præclara facinora memorant; & Alexandro in Oxydracis periclitanti, præ cunctis eius amicis, auxilio fuisse. Eundem etiam mortuo Alexandro, ijs qui ad Aridæum Philippi filium deferebant regnum, acriter restitisse, regnumque in plures partes diuidendi auctorem in primis extitisse. Ægyptū profectus, Cleomenem, quem Ægypto præfecerat Alexāder, quod Perdiccæ studeret, occidit: Alexādrī cadauer, quod Ægas portabatur, acceptum, Macedonico ritu Memphi condidit. Post eadem Perdiccæ, ad res gerendas excitatus, Syriam statim & Phœnicem imperio suo adiecit; mox Seleucum Antiochi filium, ab Antigono eiectum, ad se confugiētem, in fidem recepit. Antigono autem mortuo, Syriam & Cyprum ab Antigono sibi ereptas, iterum subegit: Pyrrhumque, in Thesprotidem Epiri reduxit; & per Magan filium Berenices, quam tunc in matrimonio habebat, Cyrenem, quæ a se descuerat, quinto post defectionem anno, recepit. Sic Pausanias, Iosephus vero, initio libri duodecimi antiquitatum, scribit, hunc Ptolemæum Lagi, præter meritum, fuisse appellatum Soterem: sic eum cognominarunt Rhodii, auctore Pausania in Atticis, quod ipsos validissime iuisset aduersus Demetrium: is enim Hierosolymam dolo circumuentam occupauit, ingressus urbem sabbatho, veluti sacrorum gratia, Iudæis non arcentibus, quod eum diem in otio & quiete agerent, & nihil ab eo metuerent aut suspicarentur hostile. At ille, acerbe atque inclementer, & gentem & urbem tractauit. Deinde, humanior fuit & benignior Iudæis; nam cum plurimos eorum, captiuos Ægyptum duxisset, sciretque ex responso, quod Alexandri legatis post Darij cladem dederant, Iudæos pertinacissime iurisdictioni fidē seruare, multa ex ipsis præsidia disposuit per arces, & iure ciuitatis apud Alexandriā ipsis, pari cum Macedonibus conditione, dato, deuinxit omnes sacramento, seruatu-ros fidem posteris eius, qui tā multa ipsis crediderat. Hoc regnante, multi ex Iudæa, sponte migrarunt in Ægyptum, partim vbertate terræ, partim Ptolemæi erga suam gentem liberalitate allecti. Eadem confirmat Iosephus in priori libro aduersus Ap-pionem. Polybius libro secundo tradit, hunc Ptolemæum, Seleucum item, atque Lysimachum, tres Alexandri duces & successores in primis nobiles, eadem olympiade centesima vigesima quarta, mortem obiisse.

Iosephus.

Et de principibus eius, praualebit super eum, & dominabitur ditione: multa enim dominatio eius.

Hic loquitur angelus de secundo rege Ægypti, filio eius Ptolemæi, de quo proxime dictum est. Appellatus est Ptolemæus Philadelphus. Hic dicitur fuisse *de principibus eius*, id est, vnus de filijs Ptolemæi Lagi. Is enim cum alios haberet filios, hunc, qui natu erat minimus omnium, ceteris præferens, regni fecit hæredē. De hoc dicitur *praualebit super eum*; id est, super patrem suum; maioris enim fuit potentia, opulentia, ac magnificentia. Narrant enim historia, vt refert hoc loco Hieronymus, habuisse eum ducenta millia peditum, equitum viginti millia, curruum duo millia, elephantem, quos primus eduxit ex Æthiopia, quadringentos, naues longas, quas nunc liburnas vocant, mille quingentas; alias ad cibaria militum deportanda, mille; auri quoque & argenti grande pondus, ita vt de Ægypto per singulos annos, quatuordecim millia & octingenta talenta argenti acceperit, & frumenti artabas, quæ mensura tres modios & tertiam modij partem habet, quinquies & decies centena millia. Nec mirandum

Potentia & opulentia Ptolemæi Philadelphi.

A random cuiquam accidat, tantos ex vna Ægypto reditus annuos prouenire potuisse; nam Strabo in libro decimosextimo, Ciceronem producit testem, qui in quadam sua oratione, confirmat, Ptolemæum Auletem, patrem vltimæ Cleopatæ, suo tempore in Ægypto regnantem, annuo reditu capere solitum duodena millia & quingenta talenta: quem tamen regem, negligenter ac dissolute regnum administrasse constat. Sed redeo ad Philadelphum, quem Strabo, proxime memorato libro tradit, super omnes Ægypti reges, fuisse cupidum, diligentem, atque curiosum, res abditas, nouasque, & admirabiles scrutandi, noscendi, atque comparandi. Nam cum esset tenuissima valetudine, atque imbecillimo corpore; semper noui aliquid perquirebat, in quo sine labore ac molestia sese occuparet atque oblectaret. Sane Terullianus in Apologetico, hunc regem confirmat fuisse eruditissimum atque omnis litteraturæ sagacissimum. Quemadmodum autē huic minimo filiorum, pater regnum detulerit, narrat Iustinus libro decimosexto. Ptolemæus, inquit, Lagi, contra ius gentium, minimo natu ex filijs, ante infirmitatem, regnum tradiderat; eiusque rei populo rationem reddiderat; cuius non minor fauor in accipiendo, quam patris in tradendo regnum fuerat. Inter cetera patris & filii mutua pietatis exempla, etiam ea res amorem parem populi, iuueni conciliauerat: & pater regno ei publice tradito, priuatim officium regi inter satellites fecerat; omni-que regno pulchrius, regis esse patrem dixerat.

Sed nescio, an hæc quæ tradit Iustinus, cum ijs cohæreāt, quæ scribit Pausanias in Atticis; significans, hunc Philadelphum declaratum esse regem a patre, iam morti proximo. Nam cum Ptolemæus Lagi, ait Pausanias, Eurydicem Antipatri filiam, uxorem duxisset, ex eaque liberos suscepisset; postea Berenices amore captus, filios ex ea quoque genuit: ex his Ptolemæum, iam prope moriens, sibi regni successorem declarauit. Hic autem Philadelphus, Arsinoes germanæ sororis amore victus, eā sibi matrimonio adiunxit; idque non ex Macedonum, sed Ægyptiorum, quibus imperabat lege fecit. Minorē fratrem Aggæum, vt qui sibi insidias strueret, interfecit. Alterum quoque fratrem ex Euridice natum, & Cyprios ad defectionem sollicitantem, e medio sustulit. Magas vero qui Cirenæis cum imperio præerat, & quamuis frater, hostilitatem erat animo erga Ptolemæum; Apamen uxorem duxit Antiochi filiam, soceroque persuasit, vt violato fœdere, quod eius patri Seleuco cum Ptolemæo iustum fuerat, in Ægyptum cum exercitu inuaderet. Quod cum Antiochus comparato exercitu moliretur; Ptolemæus in omnes populos imperio Antiochi subiectos, copias dimisit; quæ partim excursionibus & populationibus, partim instructa acie, omnem eius ditionem infestam redderent, atque in metu continerent. Quod sane consilium, omnem Antiocho proficiscendi in Ægyptū facultatem præcidit. Hic Philadelphus filios suscepit ex Arsinoe, non quidem sorore sua, quæ priusquam pareret, excessit, & a qua Arsinoetes regio cognominata est; sed ex altera Arsinoe, filia regis Lysimachi, quam postea in matrimonium accepit. Hactenus ex Pausania. Denique Iosephus libro decimo antiquitatum testatur, hunc Philadelphum, benignissimum fuisse erga Iudæos; quippe Hierosolymitas in Ægypto seruientes, numero ad centum viginti millia, sua pecunia redemptos, liberos dimisit, templumque Hierosolymitanū amplissimis donis ornauit; & sacros libros ex hebræo sermone in græcum, per duos & septuaginta interpretes conuertit. Celebratissimam quoque instruxit bibliothecā, præfecto ei Demetrio Phalereo, viro in ciuili gubernatione & in eloquentia nobilissimo: qui rogatus a rege, quam multa librorum millia comparasset, respondit, circiter ducenta millia; sed breui, quingenta millia habiturum. Regnavit hic Philadelphus, secundum Iosephum, vndequadraginta annos; secundum Eusebium & Bedam annos octo & triginta. Sed pergamus, quæ sequuntur apud Danielelem, interpretari.

Iustinus.

Pausanias videtur contraria Iustini non scribere.

Et post

Et post finem annorum, foederabuntur: filiaque regis Austri veniet ad regem Aquilonis, facere amicitiam; & non obtinebit fortitudinem brachii, nec stabit semen eius; & tradetur ipsa, & qui adduxerunt eam adolentes eius, & qui confortabant eam in temporibus.

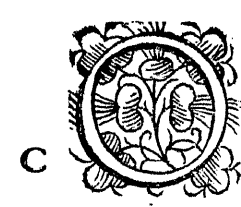
P R I M V S in Syria regnauit, post mortem Alexandri, Seleucus Nicanor; secundus, Antiochus cognominatus Soter, id est seruator; tertius, Antiochus cognomento Θεός, id est Deus. Hic aduersus Ptolemæum Philadelphum, de quo proxime dictum est, gessit bella quæ plurima, & totis Asiae atque Oriëtis viribus dimicauit. Volens itaque Philadelphus, post multos annos, molestum finire certamen, filiam suam nomine Berenicen, Antiocho uxorem dedit, qui de priore vxore cui nomen erat Laodice, habebat duos filios, Seleucum, cui cognomen erat Callinicus, & alterum, Antiochum. Deduxit igitur filiam Berenicen Philadelphus vsque Pelusium; & infinita auri argentique millia, dotis nomine dedit: vnde *Περσέπολες*, id est, dotalis appellatus est. Antiochus autem, Berenicen cõsortem regni habere se dicens, & Laodicen in concubinæ locum; post multum temporis, amore superatus, Laodicen cum liberis suis reduxit in regiam. Quæ metuens ambiguum viri animum, ne Berenicẽ reduceret, virum per ministros veneno interfecit. Berenicem autem cum filio qui natus erat ex Antiocho, principibus Antiochiæ, Ica dioni & Genneo, occidendam tradidit: filiũque suum maiorem, Seleucum Callinicum in patris loco regem constituit; & hoc est quod hic dicitur a Daniele, *Et post finem annorum foederabuntur*; id est, post multos annos, quibus inter se belligerauerant Philadelphus & Antiochus, tandem pacificabuntur inuicẽ. *Et filia regis Austri veniet ad regem Aquilonis facere amicitiam*; id est, Berenice filia regis Philadelphi, dabitur in matrimonium regi Antiocho, vt inter patrem & virum iungat amicitias. *Et non obtinebit fortitudinem brachij, nec stabit semen eius*: id est, Berenice non diu permanebit in regno Syriae, sed per vim & dolum Laodices, vna cum filio suo interficietur. Rex quoque Antiochus eius maritus, qui confortabat eam, id est, per quem poterat præualere, & apud quem præualuit, quoad ipse non reduxit Laodicem, Antiochus inquam, veneno vxoris Laodices occisus est. Propter vero hanc indignissimam Berenices cõdem, atrocissimũ inter regem Syriae, & insequentem Ægypti regem, bellum exarsit; de quo proxime post dicitur. Hæc autem quæ diximus ex commẽtario diui Hieronymi fere descripsimus: eaque confirmari & illustrari possunt, ijs quæ Iustinus in exordio vigesimi septimi libri, hunc in modum prodidit. Mortuo Syriae rege Antiocho, cum in locum eius Seleucus filius successisset, hortante matre Laodice, quæ inhibere debuerat, auspiciæ regni a parricidio cepit: quippe Berenicem nouercam suam, sororem Ptolemæi regis Ægypti, cum paruulo fratre ex ea suscepto interfecit. Quo facinore perpetrato, & infamiae maculã subijt, & Ptolemæi bello se implicuit. Porro Berenicẽ cum ad se interficiendam missos didicisset, paternæ Daphnæ se claudit; vbi cum obsideri eam cõ paruulo filio, nuntiatum ciuitatibus Asiae esset, recordatione paternæ maiorumque dignitatis eius, & casum tam indignæ fortunæ miserantes, auxilia ei omnes misere. Frater quoque Ptolemæus periculo fororis excitus, relicto regno, cum omnibus viribus aduolat. Sed Berenice, ante aduentum auxiliorum, cum vi expugnari non posset, dolo circumuenta trucidatur. Indigna res omnibus visa. Itaque cum vniuersæ ciuitates quæ defecerant, ingentem classem comparassent: repente, exemplo crudelitatis exterrite, simul & in vltionem eius, quam defensuri erant, Ptolemæo se tradunt: qui nisi in Ægyptum domestica seditione reuocatus esset, totum regnum Seleuci occupasset. Tantum illi, vel odium, parricidiale scelus; vel huic fauorem, indigne interemptæ mors sororis attulerat. Hactenus ex Iustino: cuius posteriora verba, ad sequentium verborum Danielis explicationem & intelligentiam, non nihil lucis afferunt.

Similia

A Similia Iustino & Hieronymo scribit Appianus in Syriaco, Tertius, inquit, Syriae rex, fuit Antiochus, cui cognomentum Dei, est inditũ a Milesijs; quod Limarchũ eorum tyrannum expulisset. Hunc Laodice vxor, pharmaco necauit, ob nuptias Berenices, filia Philadelphi, quam ipsa simul cum infante, quem ex Antiocho susceperat, occidit; quorum cõdem vt Ptolemæus vlcisceretur, Laodicen interfecit, & in Syriam deducto exercitu, Babyloniam inuasit: atque ex hoc tempore, Parthi primum defecerunt a Macedonibus, veluti iam perturbato Seleucidarum regno.

Appianus.

Et stabit de germine radicum eius plantatio; & veniet cum exercitu, & ingredietur prouinciam regis Aquilonis, & abutetur eis, & obtinebit. Insuper & Deos eorum, & sculptilia, vasa quoque pretiosa auri & argenti, captiua ducet in Ægyptum: ipse præualebit aduersus regem Aquilonis. Et intrabit in regnum rex Austri, & reuertetur in terram suam.

C C O R S A Berenice, & mortuo Ptolemæo Philadelpho patre eius, frater illius & ipse Ptolemæus, cognomento Euergetes, tertius successit in regnum: qui dicitur fuisse de plantatione & de germine radicum eius, eo quod esset germanus frater, vt vult Hieronymus; licet Iustinus faciat eum fratrem Berenices, ac proinde filium Philadelphi. Hic venit cum exercitu magno, & ingressus est prouinciam regis Aquilonis, id est, Seleuci, cognomẽto Callinici, qui cum matre Laodice regnabat in Syria: & abusus est eis, & obtinuit; in tantum, vt Syriam caperet & Ciliciam, superioresque partes trans Euphratem, & propemodum vniuersam Asiam: cumque audisset in Ægypto seditionem moueri, diripiens regnum Seleuci, quadraginta millia talentorum auri tulit, & vasa pretiosa, & simulachra Deorum, duo millia quingenta; in quibus erant & illa, quæ Cambyfes, capta Ægypto, in Persas portauerat. Denique gens Ægyptiorũ, idololatrici dedita, quia post multos annos, Deos eorum retulerat, Euergetem, id est, benefactorem eum appellauit. Et Syriam quidem ipse obtinuit; Ciliciam autem, amico suo Antiocho gubernandam tradidit; & Xanthippo alteri duci, prouincias trans Euphratem commisit. Consonant his, quæ in libro 27. prodit Iustinus. Vniuersæ, inquit, ciuitates Asiae, propter eãdem Berenices & filij eius, tantæ crudelitatis exemplo exterritæ, defecerunt a Seleuco; ingentique comparata classe in vltionem eius, Ptolemæo se tradunt. Qui nisi in Ægyptum domestica seditione reuocatus esset, totum regnum Seleuci occupasset. Huc etiam spectat, quod scribit Polybius libro quinto. Seleucia, inquit, regum Ægypti praesidio custodiebatur, ab eo tempore, quo regnauit Ptolemæus, cui Euergetis, id est, benefactoris cognomentum fuit. Hic enim, quo tempore propter casum Berenices, & iram, quam ex ea re animo conceperat, in Syriam exercitum duxit, hac vrbe potitus est. Sed latius & luculentiũs victoriam huius Ptolemæi describit Iosephus, posteriori libro aduersus Appionem. Tertius, inquit, Ptolemæus, qui vocatur Euergetes, fortiter obtinens Syriam vniuersam, non Diis Ægyptiorum pro victoria, solennitates gratificas immolauit: sed veniens Hierosolymã, multas hostias, sicut nostris moris est, obtulit Deo, dignissimaque dicauit ornamenta victoriae, &c. Sed idem libro duodecimo Iudaicarum antiquitatum, capite tertio narrat, pusillanimitate atque avaritia pontificis Iudeorũ Oniæ, factũ esse, vt tributũ, quod pro populo Iudaico maiores eius solebant regibus pendere, talenta videlicet argenti viginti, non soluendo, ad iram commoueretur Ptolemæus Euergetes. Qui misso Hierosolymam legato, incusabat Oniam, quod tributum non redderet, minabaturque, ni faceret, regionem eius militibus suis se diuisurũ, & nouas colonias eo deducturũ.

Ptolemæus
Euergetes
tertius rex
Ægypti.

Iustinus.

Polybius.

Iosephus.

Iustinus.

ducturum. Quod audientes Iudæi perterriti sunt, licet Onias perfricta fronte hæc cõ-
temneret, nihil curans præter pecuniam. Sed iuuenis quidam Iosephus, sororis Oniæ
filius, magnitudine animi præstans, legatione ad regem suscepta, non eum modo pla-
cauit, sed magnã apud eũ gratiam & auctoritatẽ obrinuit. Regnavit hic Ptolemæus
rex, annos viginti sex. Post quem, qui deinceps secuti sunt Aegypti reges, omnes ma-
le vixisse, luxu, delitijsque corruptos, sed super omnes, quartum & septimum, atque
vltimum, confirmat Strabo libro decimosextimo.

Hactenus interpretati sumus verba Danielis, ex sententia diui Hieronymi, quam
iudicauimus & contextui verborum Danielis maxime conuenientem, & aliorum hi-
storiorum scriptis maxime consentaneam. Nunc referam breuiter, quemadmodum
prædicta omnia verba, multo secus, & in diuersam longe sententiam, interpretatus
fuerit Theodoretus adiecta postremo eius interpretationis breui censura. Ipse igitur
prædicta omnia refert ad contentiones & bella, quæ inter Ptolemæum Philopatorem
Aegypti regem, & inter Antiochum Magnum Asiæ & Syriæ regem, longo tempore,
summis vtrinque viribus, varioque euentu gesta sunt. Sed vide, quemadmodũ inter-
pretationem suam verbis Danielis, per partes, adaptet. *¶ Et confortabitur rex Austri.*
Significat Ptolemæum Philopatorem, qui non contentus Aegypti regno, etiam Phæ-
nicem, Samariam, & Iudæam sibi asciiuit. *¶ Et de principibus eius vnus corroborabitur super ip-
sum, & dominabitur dominatione multa, extra potestatem suam.* Hic fuit Scopas, princeps exer-
citus Ptolemæi Philopatoris; qui optimi ducis partes implens, multa eorum quæ ex-
tra Ptolemæi regnum erant, ditioni eius adiunxit. *¶ Et post annos eius commiscebuntur, &
filia regis Austri veniet ad regem Aquilonis facere amicitiam.* Post Philopatoris obitum, regna-
uit Ptolemæus filius eius, appellatus Epiphanes; & hunc appellat regem Austri. Re-
gem autem Aquilonis, vocat Antiochum cognomento Magnum; inter quos pax est
pacta, data in matrimonium Antiocho, filia Ptolemæi. Sed matrimonium diu
non stetit, sed remissa est coniux ad parentem. *¶ Et surget de flore, ex radice eius, in præ-
paratione ipsius.* Hoc est, illa quidem reddetur parenti; sed pariet regem, qui re-
gno illius qui dederit, aduersabitur. Hactenus retulisse interpretationem Theo-
doreti, satis fuerit. Posuimus autem verba Danielis, secundum eam translationem,
quã Theodoretus in suis cõmentariis secutus est; & videtur ea, fuisset ranslatio Theo-
dotionis, quam Hieronymus supra dixit, translationi septuaginta interpretum
fuisse ab Ecclesia prælatam. Verum, interpretationem Theodoreti, equidem cen-
seo multis de causis non esse probandam; & vt sententiæ Danielis alienam, &
vt minime verisimilem, atque etiam alicubi falsam, & veterum historicorum scrip-
tis repugnantem. Primum enim, bella inter Antiochum Magnum, & duos Ptolemæos
Philopatorem & Epiphanẽ, paulo infra Daniel satis multis verbis persequitur. Qua-
propter, quæ hic narrantur, ad priores reges Syriæ & Aegypti referri debent. Dein-
de, absurdum est, quod dicit Daniel, vnum de principibus illius regis, præualuisse su-
per ipsum, interpretari de Scopæ duce Philopatoris; cum ille quantamcunque habuit
auctoritatem & potentiam, a rege suo omnem acceperit. Denique falsum est, Antio-
chum Magnum, in matrimonium accepisse filiam regis Aegypti; quinimo contra eue-
nit: nam Antiochus, filiam suam Cleopatram despondit Ptolemæo Epiphani, vt tra-
dunt historici, & nos infra explicaturi sumus. Possent alia contra Theodoretum affer-
ri; sed ex his quæ diximus, facile erit lectori, de interpretatione eius iudicium facere.
Nos, quæ sequuntur apud Daniele, vt cœpimus, interpretari pergamus.

Filijs

Filii eius prouocabuntur, & congregabunt multitudinem exercituum
plurimorum; & veniet properans & inundans, & reuerte-
tur, & concitabitur: & egredietur cum robore, &
exaltabitur cor eius.

SELEVCVS Callinicus, inter quem, & Ptolemæum Euergetem, bella esse
gerenda, proxime narravit Daniel, multis deinde calamitatibus percul-
sus est & confictatus; tandem amisso regno, cum regnasset annos vigin-
ti, equo præcipitatus interijt; vt est apud Iustinũ libro 27. Hic duos re-
liquit filios, maior natu, dictus est Seleucus Ceraunus; minor, Antiochus,

cui postea Magni cognomentum est inditum. Hi prouocati spe victoriæ, & vltione pa-
rentis, exercitu congregato aduersus Philopatorem, arma corripuunt. Sed cum Seleu-
cus, tertio anno imperij, esset occisus in Phrygia, per dolum Nicanoris & Apaturij,
exercitus qui erat in Syria, Antiochum fratrem eius cognomento Magnum, de Baby-
lone vocauit ad regnum. Et propterea nunc dicit Daniel, quod duo filij prouocati
sunt, & congregauerunt multitudinem exercituum plurimorum: sed quod vnus An-
tiochus venerit de Babylone in Syriam, quæ eo tempore tenebatur a Ptolemæo Phi-
lopatore, filio Euergetis. Sed quo propensius credat lector quæ diximus, audiat
quæ in eandem sententiam reliquit scripta Polybius libro quarto. *¶ Mortuo, inquit,*
Seleuco, patre Antiochi, cum regnum ad Seleucum eius filium, qui ceteris fratribus
maior natu erat, peruenisset, Achæus cum hoc, propter gentis propinquitatem, Tau-
rum montem transcendit. Seleucus enim, simul ac regnum iniit, intelligens Attalum
omnia loca quæ erant citra Taurum montem occupasse, rebus suis consulendum ra-
tus, maximis viribus Taurum transcendit: vbi paucis diebus interiectis, ab Apaturio
Gallo, & Nicanore, dolo circumuentus atque extinctus est. Achæus propinqui mor-
tem vlciscens, extemplo Apaturium atque Nicanorem interfecit. *¶ Idẽ libro quin-
to, ita scribit.* Antiochus iunior, filius fuit Seleuci Callinici. Hic mortuo patre, cũ
regnum ad fratrem eius Seleucum, natu maiorem peruenisset; principio quidem, in
superiori parte regni, priuatam vitam egit: mox fratre, qui Taurum montem cum co-
pijs transenderat, per dolum interfecto, imperium ipse adeptus, regnare cœpit,
vix dum decimum quintum ætatis annum supergressus. *¶ Sed reuertamur ad vaticiniũ
Danielis.* Antiochus igitur, cum pugnasset aduersus duces Ptolemæi Philopatoris, si-
cut hoc loco narrat Hieronymus; immo proditione Theodoti, obtinuisset Syriã, quæ
iam per successionem a regibus Aegypti tenebatur; in tantam venit audaciam, contẽ-
pta luxuria Philopatoris, & magicis artibus, quibus inferuire dicebatur, vt bellũ Aeg-
yptijs vltro conaretur inferre. Verum hæc quæ nimis presse & inuolute scribit Hie-
ronymus, ex Polybio & Iustino, latius & explicatius declaranda sunt. Rex Aegypti,
cum quo Magnus Antiochus gessit bella, quæ hic narrantur, quartus fuit post Alexã-
dram Magnum, appellatus Ptolemæus; cui quod patrem ac matrem interfecisset, ex
facinoris crimine, cognomentum Philopater, ex contrario fuit; velut in vigesimo no-
no libro scribit Iustinus: qui de eodem rege, initio libri trigesimali hunc in modum scri-
bit. *¶ Philippo in Macedonia magnis rebus intẽto, Ptolemæi in Aegypto diuersi mo-
res erant.* Nam regnum parricidio adeptus, & ad necem vtriusque parentis, cæde fra-
tris adiuncta, velut rebus feliciter gestis, luxuriæ sese tradiderat; regisque mores, om-
nis secuta regia erat. Itaque non amici tantum præfectique, verum etiam omnis exer-
citus, depositis militiæ studijs, otio ac desidia corrupti marcebãt. Quibus rebus cogni-
tis, Antiochus rex Syriæ, veteri inter se regnorũ odio stimulante, repẽtino bello, mul-
tas vrbes eius oppressit, ipsamque Aegyptum aggreditur. *¶ Hæc Iustinus.* Quod au-
tem dicit beatus Hieronymus, Antiochum proditione Theodoti, qui nomine Ptole-
mæi, Syriæ cum imperio præerat, eam obtinuisse, enucleate narrat Polybius lib. 5.
¶ Theodotus, ait, qui inferioris Syriæ rebus præerat, natione Aetolus, partim regem

Ptolemæum,

Diuerſa
Theodore-
ti interpre-
tatio discu-
titur.

Polybius.

Antiochus
Magnus.

Iustinus.

Polybius.

Ptolemæum, ob incuriam atque segnitiam contemnens, partim iis qui regiam sequebantur diffidens; quod non multo ante, cum rem perquam vilem regi proposuisset, cum ad alia, tum ad obsistendum Antigono, Syriæ regnum perturbare volenti; non modo nihil gratiæ consequutus fuerat; sed contra, vocatus Alexandriam, etiam de uita fuerat periclitatus; conuenire Antiochum decreuit, eique inferioris Syriæ vrbes tradere. Antiocho igitur, oblationem eius, læto animo suscipiente, res quam primum finem sortita est. § Sic Polybius.

Et prouocatus rex Austri, egredietur, & pugnabit aduersus regem Aquilonis; & præparabit multitudinem nimiam; & dabitur multitudo in manu eius, & capiet multitudinem, & exaltabitur cor eius; quia deiiciet multa millia; sed non præualebit.

Victoria
Ptolemæi
Philopatris
de Antiocho
Magno

REX Ægypti Philopater, ait Hieronymus, amissa Syria, Theodoti prodicione, congregauit plurimam multitudinem contra Antiochum Magnum: & inito certamine, iuxta oppidum Raphiæ, quod in foribus Ægypti est, omnem Antiochus amisit exercitum: & per deferta fugiens, pene captus est: cumque cepisset Ptolemæus Syriam, ad extremum, fœdere & quibusdam conditionibus, pugna finita est. Et hoc est quod scriptura nunc dicit, § *deiciet multa millia, sed non præualebit*: § aduersarium enim suum capere non poterit. Similia horum scribit Iustinus in libro trigésimo. § Trepidat, inquit, Ptolemæus aduentu Antiochi; & per legationes, quousque vires pareret, rogat morari Antiochum. Magno deinde in Græcia conducto exercitu, secundum prælium facit: spoliatusque regno Antiochum, si fortunam virtute iuuisset. Contentus tamen recuperatione urbium quas amiserat, factaque pace, auide materiam quietis arripuit; reuolutusque in luxuriam, occisa Eurydice vxore, eademque sorore sua, Agathoclea meretricis capitur illecebriis, & regij nominis ac maiestatis obitus, nec dies in stupris, dies in conuiuijs consumit. § Hæc Iustinus. Ceterum causam huius belli inter Antiochum & Philopatrem, & vtriusque regis magnitudinem copiarum, nec non & omnem pugnae successum, distincte ac diligenter enarrat Polybius in libro quinto. Antiochus enim, causam bello Syriæ sibi vindicandi, eam prætexebat, quod Syria sub ditione fuisset Seleuci Nicanoris, cuius esset ipse totius imperij legitimus hæres. Nam quo tempore superato Antigono monoculo, diuidere inter se regna Cassander & Lysimachus ac Seleucus voluerunt, Seleuci esse omnem Syriam iudicauerunt. Contra vero Ptolemæus, Syriæ possessionem iure hereditario ad se pertinere contendebat. Idcirco enim Ptolemæum Lagi, vna cū Seleuco aduersus Antigonum gessisse bellum, vt totius Asiæ regnum Seleuco vindicaret; Syriam vero & Phanicem sibi adscisceret. Cum igitur inter eos reges, pacificatio nulla posset iniri, vterque se ad bellum, amplissimo exercitu comparato, instruxit. Habuit Ptolemæus in exercitu, vltra septuaginta millia peditum, equitum quinque millia, tres & septuaginta elephâtes. Copiæ Antiochi erant ad duo & sexaginta millia peditum, equitum sex millia, elephanti duo & centum. Ptolemæus, iter per Pelusium faciens, & per Cassium atque loca arida veniens, quinquaginta stadia ab vrbe Raphiæ, castra metatus est, quæ vrbs post Rinocolura sita est, prima ciuitatū Syriæ quæ Ægyptū aspiciunt. Eodē venit cū exercitu Antiochus, & vix quinq. stadiis procul hostibus, castra fixit. Paucis post diebus, pugna cōseruerunt; diu ancipiti dubioq. euentu; nā dextrū Antiochi cornu vicit, læuū autē victū est. Deniq. penes Ptolemæū stetit victoria, sed non indemnus tamen, aut incruentus: in dextro enim cornu Ptolemæi, ex equitibus ac mercenarijs plerique perierunt. Militū porro Antiochi, desiderati sunt vltra decem millia, & plus trecentis equitibus, viui circiter quatuor millia, in potestatem hostium venerunt: elephantorum tres in ipso prælio, duo postea ex vulneribus periire; complures viui sunt capti. Hunc igitur finē habuit memorabile

Iustinus.

Causa belli
inter præditi
os reges,
& copiatū
vtriusque
regis deseri
ptio

A memorabile prælium; quo duo maximi reges, & prope Raphiam, de imperio Syriæ decertauerunt. Et factum est hoc prælium, anno tertio centesimæ & quadragesimæ olympiadis; videlicet eodem anno, quo Romanos ad lacum Thrasymenum Annibal memorabili victoria superauit: quo item anno, pax ab Achæo & Philippo, cum Aetolis facta est. Atque hæc tempora, primum res Græcas atque Italicas, nec non etiā Africanas coniunxerunt. Neque enim post eum diem Philippus, nec ceteri Græci principes, cogitationes suas ad Græciam referebant; neque bella aut pacem inuicem molebantur; sed omnes cogitationes suas curasque ad Italiam conuertebant. Victor igitur Ptolemæus, Raphia, & reliquis ciuitatibus repente potitus est, vniuersis populis ei se certatim tradentibus. Antiochus vero, cum venisset Antiochiam, statim legatos misit ad Ptolemæum, qui pacem a rege precarentur; timebat enim incurSIONEM hostium; nec ob recentem cladem, admodum militibus suis confidebat. Formidabat insuper Achæum, ne oportunitate temporis motus, bello ipsum infestaret. Ptolemæus autem nihil horum cogitans, sed insperata successus felicitate lætus, satis a se actum putans, quod iam omnem Syriam possideret, pronus ad pacem erat; allectus desidia vitæ, qua semper vsus fuerat. Pacem igitur Antiocho in annum concessit: & tres circiter menses in Syria, & Phœnicæ commoratus, Alexandriam, cum sorore & amicis reuersus est. Hæc nos ex Polybio commemoranda hoc loco duximus. Nec dissimilia traduntur in libro tertio Machabæorum, licet minime canonico: in cuius initio sic est. § Cum Philopator intellexisset, ademptam sibi esse ab Antiocho Syriam, coactis omnibus suis copijs, tam equestribus quam pedestribus, assumpta secum Arsinoe sorore, contendit ad vicinas vsque Raphiæ regiones, vbi erant copiæ Antiochi. Commisso acri prælio, cum fortius pugnaretur ab Antiocho, Arsinoe copias obambulans, capillis solutis, cum lachrymis obsecrabat milites, vt sibi opem audacter ferrent, binas victoribus auri minas, daturam se singulis promittens. Ita que hostes prælio vincti, multosque capi contigit. Post hæc narratur, quemadmodum rex venerit Hierosolymam; cumque intrare sancta sanctorum, obsistentibus Iudejs conaretur, ingenti diuinæ potentia miraculo castigatus, ab eius loci ingressu deterritus sit.

B Et conuertetur rex Aquilonis, & præparabit multitudinem multo maiorem, quam prius; & in fine temporum annorumque, veniet properans cum exercitu magno, & opibus nimis; & in temporibus illis, multi consurgent aduersus regem Austri.

SUPER his verbis, ita scribit D. Hieronymus. Per regem Aquilonis, Daniel significat Antiochum Magnum; qui contempta Philopatoris ignauia, eo quod deperiret Agathocleam palatium, fratremque eius, & ipsum Agathoclem, haberet concubinam, quem postea Ægypti ducem constituit, incredibilem, de superioribus locis Babylonis, exercitum congregauit: & Philopatore mortuo, aduersus filium eius, qui tunc erat quatuor annorū, & vocabatur Ptolemæus Epiphanes, rupto foedere, mouit exercitum. Tantæ enim dissolutionis & superbiæ Agathocles fuit, vt subditæ prius Ægypto, provinciæ rebellarent; ipsaque Ægyptus seditionibus vexaretur: Philippus quoque rex Macedonū, & Magnus Antiochus, pace facta, aduersus Agathocleam & Ptolemæum Epiphane dimicauerunt: sub ea cōditione, vt proximas ciuitates, regno suo singuli, de regno Ptolemæi iungerent. Et hoc est, quod nunc dicitur § *multos consurgere aduersus regē Austri*: Ptolemæum videlicet Epiphane, qui tunc puerili erat ætate. § Sic Hieronymus. Cuius interpretatio, ijs quæ narrat Iustinus in lib. 30. cōfirmāda & illustrāda est. § Cōtensus Ptolemæus, ait Iustinus, recuperatione urbium quas amiserat, factaq. pace, auide materiam quietis arripuit; reuolutusq. in luxuriam, occisa Eurydice vxore, eademque sorore sua, Agathoclea

Locus libri
tertij Machabæorū.

D. Hieronymus.

Iustinus.

Nu clea

cleæ meretricis capitur illecebris, regijque nominis & maiestatis oblitus, noctes in stupris, dies in conuiujs consumit. Adduntur instrumenta luxuriæ, tympana & tripudia, nec spectator modo rex, sed magister etiam nequitia, neruorum oblectamenta modulatur. Hæc primo labentis regie tacita pestis, & occulta mala fuere. Deinde, crescente licentia, iam nec parietibus regie domus, contineri meretricis audacia poterat, quam proteruiorem, sociata cū Agathocle fratre, ambitiosæ pulchritudinis scortis, quotidiana regis supra faciebant. Accedebat & mater Euanthe, quæ geminæ sobolis illecebris, deuinctum regem tenebat. Itaque non contentæ rege, regnum etiam possidebant, in publico visabantur, salutabantur, comitabantur. Agathocles regis lateri iunctus, ciuitatē regebat: tribunatus, præfecturas, & ducatus, mulieres ordinabat: nec quisquam in regno suo minus, quam ipse rex poterat. Cum interim relicto quinquenni ex Eurydice sorore filio, rex Philopator moritur. Sed mors eius, dū pecuniam regiam mulieres rapiunt, & imperium, inita cum perditissimis societate, occupare conantur, diu occultata fuit. Re tamen cognita, concursu multitudinis, Agathocles occiditur; & mulieres in ultionem Eurydices, patibulis suffiguntur. Morte regis, supplicio meretricum, velut expiata regni infamia, legatos Alexandrini ad Romanos miserunt, orantes, vt tutelam pupilli susciperent, tuerenturque regnum Aegypti: quod iā Philippum & Antiochum, facta inter se pactione, diuisisse dicebant. His addit Iustinus, in principio sequentis libri. Mortuo Ptolemæo Philopatre, contemptraque paruuili filii eius ærate, qui in spem regni relictus, præda domesticis erat; Antiochus rex Syriæ, occupare Aegyptum statuit. Itaque Phœnicem, ceterasque, Syriæ quidem, sed iuris Aegypti ciuitates, cum inuasisset, legatos ad eum Senatus Romanus mittit; qui denunciarent ei, abstinere a regno pupilli, postremis patris precibus fidei suæ traditi. Quibus spretis, interiecto tempore, alia legatio superuenit, quæ omiſsa pupilli persona, ciuitates, iure belli factas populi Romani, in integrum restitui iubebat. Abnuenti, bellum denunciatur, quod ille facile susceptum, infeliciter gessit. Sic Iustinus.

Filii quoque præuaricatorum populi tui extollentur, vt impleant visionem, & corruant.

D. Hieronymus.

Templum Oniæ in Aegypto.

RYGNANTIBVS contra se, Magno Antiocho, & ducibus Ptolemæi, in medio posita Iudæa, in contraria studia scindebatur: alijs Antiocho, alijs Ptolemæo fauentibus. Denique, Onias sacerdos, assumptis Iudæorum plurimis, fugit in Aegyptum: & a Ptolemæo honorifice susceptus, accepit eam regionem, quæ Heliopoleos vocabatur: & concedente rege, templum inibi extruxit, simile Hierosolymitano: quod permanſit vsque ad imperium Vespasiani, annis ducentis quinquaginta. Ipsa autem vrbs, quæ vocabatur Oniæ, dimicantibus postea Iudæis aduersus Romanos, ad solum vsque deleta est; vt neque vrbs, neque templi vllū extaret vestigiū. Sub occasione igitur Oniæ pontificis, infinita examina Iudæorum, Aegyptū confugerunt. Asserebat enim Onias, se vaticiniū implere Isaie scribentis in cap. 19. *erit altare Domini in Aegypto, & titulus Domini, in terminis eius.* & hoc est quod nunc dicit Daniel, *filij præuaricatorum populi tui* scilicet, qui dereliquerāt legem Domini, volentes in alio loco, quā iussum erat, victimas Deo immolare: *extollentur in superbiam & visionem,* hoc est, Domini præceptum, se implere iactabant: *sed corruent:* quia templum, & dux, postea destruentur. Cumque Antiochus teneret Iudæam, missus Scopas Aetolus, dux Ptolemæi partium, aduersus Antiochum fortiter dimicauit, cepitque Iudæam, & optimates Ptolemæi partium, secum abducens, in Aegyptum reuersus est. Hæc fere sumpta sunt ex commentario D. Hieronymi, super hunc locum Danielis.

Quod autē in supradictis verbis scripsit Hieronymus, de templo Oniæ, quod in Aegypto simile Hierosolymitano est conditū, ex Iosepho petitū est: qui hanc historiā fuisse narrat

A narrat in decimoquarto libro antiquitatum, & capite trigesimo libri septimi de bello Iudaico: ex quo loco, pauca hæc referre libet. Onias Simonis filius, vnus ex pontificibus, Hierosolymis fugatus, quo tempore Antiochus Epiphanes rex Syriæ cum Iudæis bellum gerebat, Alexandriam venit: & a Ptolemæo Philometore suscipitur humanissime, propterea quod Antiocho erat inimicus. Promittit ille, gentē Iudæorum, eius se auxilio sociaturum, si concederet sibi templum in aliqua parte Aegypti ædificare, & patrio more Deum colere. Ita enim & Antiochum magis odiosum fore Iudæis, qui templum Hierosolymitanum vastauisset; ipsosque Iudæos ipsi futuros etiam beneuolentiores; plurimosque ad eum religionis causa venturos. Paruit his Ptolemæus, & locum ei dedit, centum octoginta stadiis a Memphi distantem. Heliopolitanus autem ille tractus dicitur: vbi castello fabricato, Onias templum quidem dissimile Hierosolymitano, turrim autem similem extruxit, ingentibus saxis, cubitis sexaginta erectam. Area autem fabricam, secundum patriam imitatus est; & donariis similiter exornauit, præter candelabri confectionem: candelabrum enim non fecit, sed informatum aureum lychnū, tanquā iubarum luce radiantē, de aurea catena suspendit. Totum vero circa templum spatium, cocto latere circumdedit, saxeam portas habente. Concessit etiam rex plurimum agri pecuniæque ad redditus annuos, vt nihil deesset, quod ad cultum Dei rite peragendum pertineret. Non tamen hæc, Onias sana voluntate faciebat: sed erat ei contentio cum Iudæis Hierosolymæ degentibus, quod ab illis vrbe pulsus, peregrinari cogereetur. Itaque templo hoc ædificato, sperabat ad id se omnem Hierosolymis multitudinem euocaturum. Prædixerat vero Isaïas, annis ante nongentis septuaginta extructum iri Deo templum in Aegypto, a quodā viro Iudæo: quod vaticiniū in hoc Onia fuit impletum. Ac templum quidem ita est ædificatum: Lupus autem rector Alexandriæ, acceptis litteris Vespasiani imperatoris, cum ad templum venisset, ablatis nonnullis donarijs, templū occlusit. Postea Paulinus, qui demortuo Lupo successit, neque donariorum quidquam reliquit, neque ad templum religionis causa adire volentes admisit: sed clausis foribus, ita fecit inaccessum, vt ne vestigium quidem diuini cultus in eo resideret. Tempus autem fluxerat, vsque ad occlusionem templi, ex quo fuerat ipsum ab Onia conditū, anni trecenti triginta tres. Hæc Iosephus.

Ceterum, hoc loco, trium rerum admonere lectorem, non alienū duco. Primo quidem; ex ijs quæ de templo Oniæ Iosephus & diuus Hieronymus prodiderunt, manifestum potest esse lectori, non plane ignaro chronologiæ, tempus quo stetit illud templum Oniæ, verius definiuisse D. Hieronymum, vt supra retulimus, ducentis quinquaginta annis; quam Iosephum in proxime memorato loco, annis trecentis triginta tribus. Constat enim, ipso teste Iosepho, templum illud desiisse, imperante Vespasiano: esse autem ædificatum, regnante in Aegypto Ptolemæo Philometore, & quidē circa vigesimum regni eius annum, vt in chronicis signauit Eusebius. Porro, ab exordio regni Philometoris, quod incidit in centesimam quinquagesimam olympiadem, vsque ad obitum Vespasiani, hoc est, vsque ad olympiadem centesimam decimam quartam, non plus ducentis sexaginta annis, præteriiit. Illud quoque animaduerte conuenit, in supradictis verbis Iosephi, quæ paulo supra, ex libro septimo eius de bello Iudaico protulimus, esse manifestum & insigne admodum chronologiæ erratū, minime quidem Iosepho adscribendū, sed ad librorum seu typographorum inscientiam aut incuriam referendum. Traditur enim ibi, Isaïam prædixisse constructionē templi in Aegypto, quam fecit Onias, nongentis septuaginta annis priusquam fieret: quod sane procul vero est. Nam & ipse Iosephus in libro decimotertio Iudaicarum antiquitatum, tempus illud, paulo ante sexcentos annos fuisse tradit: & sane ab initio regni Oniæ regis Iuda, quo regnante, coepit Isaïas vaticinari, vsque ad ædificationem templi Oniæ, minus septingentis annis effluxisse reperiemus.

Denique, illud etiam ignorare lectorem nolumus, in eo falsum esse Iosephum, quod existimauit, vaticiniū illud Isaïæ in capite decimonono, de altari in medio Aegypti erigendo, pertinuisse ad hoc templum Oniæ, & tum

N n 2 fuisse

Iosephus

forma templi Oniæ.

Reprehensio Oniæ.

Animaduersio in Iosephum.

Locus Isaïæ ex cap. 19. excutitur.

fuisse completum. Etenim Isaias ita prædixit illud, vt tanquam pie ac religiose factum, & ad illustrandum Dei nomen & gloriam spectans, vehementer commendat ac prædicet. At Oniam, improbo animo, peruersoque consilio adductum esse, ad ædificandum illud templum, Iosephus ipse testimonium perhibet. Et vero, res ipsa loquitur; fuit enim illud, impie factum, contra legem Moſis: quæ, nisi vno in loco quem Deus elegerat, templum fieri, & Deo sacrificari vetabat. Nec vero non id etiam Daniel indicauit hoc loco, dicens: *ſilij præuicatorum populi tui extollentur vt impleant viſionem; & corruent.* Quasi dicat, Iudæi quidē præuicati, & violantes legē Moſis, aggredientur in Aegypto construere templum Deo; falso iactantes, ea re impleri ab ipsis viſionem & vaticinium Isaiæ; sed opus, vt improbe atque impie susceptum erit, sic illis infelicitate succedet. Nec sane hoc, perpendenti verba Isaiæ, obſcurū aut dubium esse potest; sic enim ait: *ſi in die illa, erunt quinque ciuitates in terra Aegypti, loquentes lingua Chanaam, & iurantes per Dominum exercituum, & erit terra Iuda Aegypto in præuorem.* Hoc sane non euenit tempore Oniæ, vel, dum illud templum stetit. Subdit Isaias, fore vt tunc omnes Aegyptij cognoscant & colant Deum; & vt sit maxima concordia inter Aegyptios, Assyrios, & Iudæos. Quis non videt, hæc temporibus Oniæ, vel eius templi, nullo modo contigisse? Totum igitur illud vaticinium Isaiæ, ad Christi Domini aduentum, & tempus legis euangelicæ pertinet. Audi Hieronymum, in eius loci commentario id ipsum confirmantem. *Ab hoc loco, inquit, vsque ad finem Aegyptiæ viſionis, & Iudæi, & nostri, de Christi aduentu intelligi volunt; sed illi vota sua differunt in futurum; nos quasi iam transacta tenemus.* Hinc Eusebius libro primo de demōstratione euāgelica capite quarto, hoc testimonio Isaiæ, pugnans contra Iudæos, per vincit, fore aliquando, vt antiquata lege Moſis, alia danda esset a Deo mortalibus, longe melior atque præstantior. Si enim lex Moſis per omne huius mūdi æuum, perduratura fuisset, cū extra vnum a Deo electum locum, vel extrui templa, vel sacrificia fieri, ea lex omnino prohiberet, nunquam profecto, quod Isaias prædixit de altari erigendo in medio Aegypti, omnique cultu diuino inibi ab Aegyptijs, vero Deo religioſe exhibendo, ad effectum peruenire potuisset: eſſetque falsum Isaiæ vaticinium. Vide eundem Eusebium libro secundo eiusdem operis, capite trigesimo quinto: & libro sexto, capite vigesimo, & libro nono, capite secundo.

D. Hieronymus.

Eusebius.

Et veniet rex Aquilonis, & comportabit aggerem, & capiet vrbes nouissimas: & brachia Austris non sustinebunt: & consurgent electi eius ad resistendum, & non erit fortitudo; & stabit in terra inclyta, & consumetur in manu eius.

Scopas dux Ptolemæi, vincitur ab Antiocho Magno.

HORVM verborum Danielis, hæc est, interprete D. Hieronymo, sententia. Antiochus Magnus, volens Iudæam & Syriæ vrbes plurimas priori bello a se amissas recuperare, maximo cum exercitu venit in eam regionem; & Scopam ducem Ptolemæi, iuxta fontes Iordanis, vbi nunc Paneas condita est, inito certamine, fugauit; & cum decem millibus armatorum obsedit clausum in Sidone. Ob quem liberandum, misit Ptolemæus duces inclytos, Eropem, & Menoclem, & Damaxenem. Sed obsidionem soluere non potuit: donec fame superatus, Scopam manus dedit; & cum socijs dimissus est. Quod autem hic dicitur, *comportabit aggerem*, significat præsidium Scopæ in arce Hierosolymorū, aduentibus & iuuantibus Iudæis, multo tempore fuisse ab Antiocho oppugnatum, captumque simul cum alijs vrbebus, quæ prius a Ptolemæi partibus tenebantur, Syriæ, Ciliciæ & Lyciæ. Eo enim tēpore captæ sunt, Aphrodisias, & Soloe, & Zephyrion & Mablos, & Auemurium, & Selenus, & Choraesium, & Coricus, & Audriacæ, & Lymida

A Lymida & Patara, & Xanthus, & ad extremum Ephesus; de quibus vniuersis & Græca & Romana narrat historia. Hæc D. Hieronymus mutuatus videtur ex Polybio; sicut conici potest ex Iosepho, qui hanc ipsam historiam commemorans in libro duodecimo antiquitarum Iudaicarum, ita scribit. Tandem victor Antiochus, Iudæam suam, misit in Cœlesyriam; qui & multas eius vrbes, & nostram gentem, vi in potestatem eius attraxit. Aliquanto autem post, Antiochus, ad fontes Iordanis cum Scopam prælio congressus, sit superior: cumque recepisset, occupatas a Scopam, vrbes Cœlesyriæ, simul Samariæ; Iudæi quoque vltro deditorem fecerunt: receptumque intra mœnia eius exercitum & Elephantes, liberaliter aluerunt; & oppugnantibus præsidium in arce a Scopam relicto, impigre auxilium tulerunt. Quamobrem Antiochus, æquum ducens aliquam Iudæis pro studio suarum partium referre gratiam, scripsit ad amicos & duces suos, litteras testes beneficiorum, quæ in ipsum Iudæam contulerant: in quibus etiam significabat, quemadmodum remunerari eos decreuisset. Atque hoc Iosephus etiam Polybii testimonio, ex libro historiarum eius decimo sexto probat. Scopam, inquit Polybius, copiarū Ptolemæi dux, ad mediterranea verso impetu, per hyemem, Iudæorum gentem subegit: ac paulo post in eodem libro, narrat, quomodo victo Scopam, Antiochus Bataneam, Samariam, Cadara, & Abila recepit; moxque Iudæi, qui Hierosolymam & celebre eius templum incolunt, ad eum defecerunt: de quo cum multa essent dicenda, ait se in aliud tempus differre. Hæc autem scripta Polybii, iam pridem intercederunt; & ad illustrandum D. Hieronymi commentarium, hæc retulisse, non fuerit alienum.

Iosephus

Iudæi fauēt Antiocho Magno.

Polybius.

Sequitur in verbis Danielis: *ſtabit in terra inclyta, & consumetur, siue perficitur in manu eius.* Terram inclytam, septuaginta interpretes verterunt, terram voluntatis; hoc est, quæ complaceat Deo. Symmachus vertit, terram fortitudinis; quod Dei fortissimi munita præsidio, fortissima sit & inexpugnabilis. Aquila, quæ Hieronymus est secutus, tranſtulit, terram inclytam. Atque his vocabulis designatur Iudæa, ac proprie Hierosolymam. Hanc enim terram commendans scriptura, vocat terram spatiosam, egregiam, præcipuam. Vide Exodi tertium caput, & Ezechielis vigesimum; alias appellat, terram inclytam, desiderabilem, fluentem lacte & melle. Significat igitur Daniel, Antiochū venisse in Iudæam & Hierosolymam, ibique obtinuisse ac perfecisse, quicquid volebat; nimirum Iudæis se vltro ipsi deditibus, & ipsum honorifice recipientibus, atque omni studio opeque adiuuantibus. Theodotio in sua translatione reliquit vocabulum ipsum hebraicum, Sabair; & quia versionem Theodotionis sequitur Theodoretus, super isto vocabulo, hunc in modum scribit. Quædam exemplaria habent, in terra Sabair: & quidam eorum, qui hebraicam vocem Græce tranſtulerunt, eam, terram voluntatis appellauerunt, significantes nimirum, terram promissionis: quæ dicitur terra voluntatis, quod Deo chara & dilecta esset; secundum quod in psalmo septuagesimo septimo scriptum est: *montem Syon quem dilexit Dominus, & in quo beneplacitum est Deo habitare in eo.* Sabair quoque significat virtutem siue exercitum; vt etiam existimari possit, Iudæa dici terra Sabair, id est, virtutum seu exercituum; quod a Deo magis, quam si maximo & validissimo exercitu munita esset, custodiretur, atque defenderetur. Sic ex Theodoro.

Laus terræ Iudææ.

Theodoretus.

Et ponet faciem suam, vt veniat ad tenendum vniuersum regnum eius; & recta faciet cum eo: & filiam feminarum dabit ei, vt euertat illum: & non stabit, nec illius erit.

VOLENS Antiochus, inquit Hieronymus, non tantū Syriæ & Ciliciæ, & Lyciæ, & alias prouincias, quæ Ptolemæi fuerant partiū, possidere: sed in Aegyptū quoque, regnū suū extendere: filiā suā Cleopatram per Euclē Rhodiū, septimo anno regni adoleſcentis, deſpondit Ptolemæo; & tertio decimo anno tradidit; data ei dotis nomine, Cœlesyria & Iudæa. Vocat autem Daniel Cleopatram, filiam

D. Hieronymus.

Nn 3 femina-

feminarum, per pleonasmum, vt est illud poeticum, *§ sic ore locuta est: §* & illud, *§ vocemque his auribus hausit: §* vel filiam feminarum dixit, id est formosissimam & pulcherrimam feminam. Illud *§ et non stabit, §* significat, non successurum Antiocho consiliū inuadendi & obtinendi regnum Ægypti, sub obtentu eiusmodi matrimonij. Namque Ptolemæus Epiphanes, & duces eius, sentientes dolum Antiochi, cautius se gesserunt: & Cleopatra magis viti partes, quam patris fuit. Huc etiam spectant quæ Iosephus libro duodecimo Iudaicarum antiquitatum ad hunc modum scribit. *§ Post hæc Antiochus amicitia & fœdere coniunctus est Ptolemæo, data in matrimonium Cleopatra filia, concessaque ei, dotis nomine, Cœlesyria, vna cum Phœnice, Iudæaq. & Samaria: diuisisque inter vtrumque regem vectigalibus, optimates, suæ quisque patriæ exactionem eorum redimebant: & collecta quæ imperata esset pecunia, conferebant eam in regium erarium. § Appianus vero Alexandrinus in Syriaco significat, Antiochum, metu Romanorum, quos prospiciebat aduersum se bellum comparare, voluisse eo matrimonio deuincire sibi Ptolemæum: vt eius atque aliorum regum affinitatibus suffultus, robustior esset ad resistendum Romanis. Sic autem scribit Appianus. § Cum Antiochus bellum a Romanis contra se parari non obscure cerneret, affinitatibus sibi reges finitimos conciliare studuit: & Ptolemæo quidem in Ægyptum misit Cleopatram filiam suam, cognomine Syram; gratis inferiorem Syriam illi offerens, quam ipse Ptolemæo patri eius olim ademerat: quo videlicet iuuenem demereretur, & in bello contra Romanos, constantiorem redderet. Alteram filiam, cognomine Antiochiam, Ariarathi Cappadocum regi; tertiam Eumeni, Pergamo imperanti, dare instituit: quam ille tamen, bellum cum Romanis futurum prouidens, vxorem renuit. § Hæc Appianus,*

Iosephus,

Appianus,

Tre: illi Antiochi Magni.

Et conuertet faciem suam ad insulas, & capiet multas: & cessare faciet principem opprobrii sui, & opprobrium eius, conuertetur in eum.

M Antiocho, consiliū de occupanda Ægypto, per Cleopatram, quam Ptolemæo desponderat, ex animi sententia non cessisset: aliam rationem iniuit proferendi ac dilatandi imperij. Cœuersis enim in Asiā viribus suis, naualique certamine, aduersus plurimas insulas dimicans, cepit Rhodum, & Samum, & Colophonem, & Phocæam, & alias multas insulas; multasq. Græciæ ciuitates vi expugnatas sibi subiecit. Lege Appianū, de his in Syriaco latius atq. distinctius scribentē. Sed occurrit ei, ait D. Hieronymus, Lucius Scipio Nasica, cum fratre suo Publio Scipione Africano, qui Annibalē vicerat. Cum enim consul Nasica hebetioris esset ingenij, & contra regem potentissimum, Senatus ei bellum noller credere; spontaneam legationem obtulit Africanus, pro fratris iniuria. Hanc historiam, strictim hic tactā a D. Hieronymo, fusius enarrat, Liuius libro trigesimo octauo, Plutarchus in vita Scipionis, & Appianus in Syriaco: ex quibus auctoribus licet intelligere, lapsum memoria fuisse hoc loco D. Hieronymū, qui Lucium Scipionem, eum qui vicit Antiochum, ex eoque cognomentum Asiatici promeruit, dicat fuisse Nasicam; qui non frater germanus Africani, sed cōsobrinus fuit. Nā, vt tradit Plutarchus, duo fuere fratres. Publius Scipio, & Cneus Scipio, qui multis rebus præclare gestis, in Hispania occubuerūt. Huius Cnei Scipionis, filius fuit Publius Cornelius Nasica, vir consularis & triūphalis, qui cū adolescens esset, pro accipienda matre Idæa, in tota ciuitate, est vir optimus iudicatus. Publij autē Scipionis gemina fuit, & sane, perquam eximia proles; Publius Scipio, qui ob deuictum Annibalē Africamque, dictus est Africanus, primus omnium Romanorum, deuicta a se gestis cognomento insignitus: & Lucius Scipio, qui superato Antiocho, Asiaque, quæ cis taurum montem est, ei adempta, Asiaticus est cognominatus. Theodoretus super his verbis Danielis, hoc modo scribit. *§ Multis insulis in suam ditionem redactis, illarū principes,*

Excitatur sententia D. Hieronymi.

Theodoretus,

A principes, imperio abdicatos, eiusmodi reddidit, qui ludibrio haberentur; verū, nec ipse opprobrii quo alios affecit, expers fuit. Romani. n. illo ad Thermopylas debellato, compressa eius ingenti audacia, mille imposuere talentorum tributum, quod sibi in annos singulos soluere coegerunt; & filium eius Antiochum, cognomento Epiphane, acceptum obsidem, Romæ habuerunt, quod etiam narrat prior liber Machabæorum capite primo. *§ Sic Theodoretus,*

Quod autē Theodoretus dicit, de annuo tributo mille talentorū ab Antiocho Romanis pendēdo, idē tradit Eusebius in chronicis: apud Iustinū in libro trigesimo primo, inter cōditiones pacis factæ a Romanis cū Antiocho, nullū de eo tributo est verbum: quanquā proxime sequenti libro non obscure id significatur; cū dicitur, Antiochum fuisse tributo Romanorum valde grauatum & oppressum. Appianus in Syriaco scribit, Romanos imposuisse Antiocho, ad rependendos belli cum ipso gesti sumptus, talenta Euboica, statim quidem soluenda, quingēta: dum vero fœdus a senatu approbaretur, duo millia & quingēta: annis præterea duodecim subsequētib; decem millia & quingēta, quæ per partes, singulis annis Romæ deferrentur. Titus Liuius libro trigesimo octauo scribit, tributum Antiocho iniunctū, fuisse argenti probi, attica talenta duodecim millia, intra duodecim annos, æquis pensionibus persoluenda: ita vt quodlibet talentum, nō minus penderet octoginta pondo. Ita Liuius. Ex quo sumptum videtur, quod Eusebius & Theodoretus de tributo mille talentorum prodiderunt. At enim, videtur tributum illud fuisse duum millium talentorum; sic enim legitur in octauo capite posterioris libri Machabæorum: *§ Constituit Nicanor, vt regi Antiocho Epiphani, tributū, quod Romanis erat dandum, duo millia talentorum, de captiuitate Iudæorum supplet. § nisi credere volumus, illud tributum fuisse postea, vel in ipso Antiocho Magno, vel in eius filijs duplicatum: aut fortasse Nicanor voluit duo millia talentorum colligere; vt haberet rex pecuniam in promptu, & tributo Romanis soluendo, & alijs sumptibus faciendis, sufficientem. Illud porro quod in supradictis verbis Danielis positū est *§ et cessare faciet cum eo, vt euertat illud, §* hanc habet sententiam: Antiochum Magnum, collocatā in matrimonium filia sua Ptolemæo Epiphani, & data ei nomine dotis Cœlesyria, & Iudæa; præ se tulisse, bonā fide, rectoque animi sensu pacē se facere cū Ptolemæo, cum tamen id dolose ac malitiose fecisset; ratus eo matrimonio, meliorem sibi datum iri occasionem, ad Ptolemæi regnum inuadendum. Simili dolo aliquot post annis vsus fuisse Ptolemæum Evergetem, septimum Ægypti regem, data in vxorem Alexandro regi Asiæ, filia sua Cleopatra, in priori libro Machabæorum capite 10. & 11. scriptum est; vbi sic est. *§ Exiit Ptolemæus in Syriam verbis pacificis, & aperiebant ei ciuitates, & occurrebant ei; quia mandauerat eis rex Alexander, vt exirent ei obuiam, eo quod focer suus esset, cum autem introiret ciuitates Ptolemæus, ponebat custodia militum in singulis ciuitatibus: & ingressus Antiochiam, imposuit duo diademata capiti suo, Ægypti, et Asiæ.**

Quantum fuerit tributum, a Romanis Antiocho Magno imposuit. Iustinus. Appianus.

Titus Liuius.

Locus ex 8. ca. lib. 2. Machabæorum.

Doli & fraudes regum.

Ceterum illa verba quæ proxime sequuntur, *§ cessare faciet principem opprobrii sui, & opprobrium eius conuertetur in eum, §* variam habent lectionem, variaque interpretatio. nes, ob id que perobscurum intellectum. Nicolaus de Lyra, huiusmodi memorat nostræ lectionis expositionem: *§ cessare faciet principem opprobrii sui: §* id est seipsū: quia inuadēdo multas insulas & ciuitates, procurauit sibi opprobriū suū: nā illæ ciuitates & insulæ cōfœderatæ erāt Romanis, quamobrē missus in Asiā cōtra Antiochiū Scipio, eū debellauit: ingētiq. dāno & dedecore affecit; vnde subditur, *§ et opprobriū eius conuertetur in eum. §* Verum hanc interpretationē non probat Lyranus, dicens eā contrariā esse textui: quia per hoc Antiochus non fecit opprobrium suum cessare; sed magis illud fecit augeri. Quo circa, inquit, recurrendum est ad litteram hebraicam, quæ talis est: *§ et reducet Dominus opprobrium eius super eum §* videlicet, propter blasphemias contra Deum ab ipso iactas, incurrit Antiochus dictum opprobrium. *§ Et absque opprobrio suo reddet ei; quia nimirum propter blasphemias Antiochi, nihil Deo damni, nihil dedecoris acceferat. §* Hæc Lyranus. Cuius explanationē videtur adiuuare translatio Pagnini, quæ sic habet hoc loco: *§ et cessare faciet princeps, probrii afficientem Deum, ne quispiam probrium suum inferat ei. §* Sed propterea hæc mihi interpretatio non videtur probabilis, quod nullus modo

Variā lectionis & interpretationis Lyra

D *§ et cessare faciet principem opprobrii sui, & opprobrium eius conuertetur in eum, §* variam habent lectionem, variaque interpretatio. nes, ob id que perobscurum intellectum. Nicolaus de Lyra, huiusmodi memorat nostræ lectionis expositionem: *§ cessare faciet principem opprobrii sui: §* id est seipsū: quia inuadēdo multas insulas & ciuitates, procurauit sibi opprobriū suū: nā illæ ciuitates & insulæ cōfœderatæ erāt Romanis, quamobrē missus in Asiā cōtra Antiochiū Scipio, eū debellauit: ingētiq. dāno & dedecore affecit; vnde subditur, *§ et opprobriū eius conuertetur in eum. §* Verum hanc interpretationē non probat Lyranus, dicens eā contrariā esse textui: quia per hoc Antiochus non fecit opprobrium suum cessare; sed magis illud fecit augeri. Quo circa, inquit, recurrendum est ad litteram hebraicam, quæ talis est: *§ et reducet Dominus opprobrium eius super eum §* videlicet, propter blasphemias contra Deum ab ipso iactas, incurrit Antiochus dictum opprobrium. *§ Et absque opprobrio suo reddet ei; quia nimirum propter blasphemias Antiochi, nihil Deo damni, nihil dedecoris acceferat. §* Hæc Lyranus. Cuius explanationē videtur adiuuare translatio Pagnini, quæ sic habet hoc loco: *§ et cessare faciet princeps, probrii afficientem Deum, ne quispiam probrium suum inferat ei. §* Sed propterea hæc mihi interpretatio non videtur probabilis, quod nullus modo

A

B

C

D

E

Theodore-
ti lectio &
interpreta-
tio.

Glossa inter-
linearis.

modo probatus auctor tradat, Antiochum iniuriosa & contumeliosa verba in Deum Iudeorum dixisse; quin contra, fuisse eum beneuolum ac benignum Iudæis, libro duo decimo antiquitatum Iudaicarum affirmat Iosephus. Theodoretus, legens, numero multitudinis, *§ cessare faciet principes opprobrij sui*, *§ interpretatur de principibus varia- rum gentium, quos Antiochus a se bello victos, tanta clade & dedecore affecerat, vt non solum eos ad sibi resistendum inualidos, sed etiam ad ignominiam & probriū in- signes atque notabiles fecerit. Vatablus sic legit hunc locum: *§ et princeps compescet eius probra; retorquens in eum sine omni suo dedecore*; & ita exponit *§ princeps* id est Scipio A- fricanus, coget eum desistere in capto. Cessare faciet eius probrum, quo afficiebat Ro manum populum, socias eius insulas, & ciuitates inuadendo, *§ sine omni suo dedecore* hoc idem valet, quod, in dedecus illius, quasi diceret, ignominiam eius reuerti faciet in caput ipsius. Nec mihi displicet interpretatio, quam habet glossa interlinearis, se- cundum quam, Antiochus ab Aegypto conuertens se ad Asiam, & insulas, cessare fe- cit, id est fecit quiescere principem, id est, Ptolemæum Epiphanem, a quo, probro est af- fectus, ademptis sibi per Scopam duces eius, plurimis ciuitatibus; maxime a pa- tre ipsius, Ptolemæo Philopatore, a quo iuxta Raphiam, vt supra diximus, magno cū dedecore & vitæ periculo victus est. Illud autem, *§ et opprobrium eius conuertetur in eum* sic exponi potest: probra & damna quibus gentes a se victas afficiebat: vertentur & redundabunt in ipsum; similibus enim malis ipse, victus a Romanis, afficietur.*

Conuertet faciem suam ad imperium terræ suæ, & impinget, & corruet, & non inuenietur:

De morte
Antiochi
Magni.
Variæ sen-
tentia,

D. Hierony-
mus.

Strabo.

Iustinus.

Lyræ, Châr-
thufianus.
Canus.

ICTVS a Romanis Antiochus, intra Taurum regnare iussus est. & inde fu- git ad Apamiam & Susam, & vltimas regni sui penetrauit vrbes: cumq; aduersus Elymæos pugnaret, cum omni est deletus exercitu. Et hoc est, quod nunc scriptura dicit, Antiochum cum multis cepisset insulas, vi- ctum a Romanis, regnum Asiæ perdidisse; & sic opprobrium eius conuer- sum esse in caput ipsius: denique fugientem de Asia, reuersumque ad imperium ter- ræ suæ, impingisse & corruisse; videlicet, cū vniuerso exercitu suo cæsum ab Elymæis. sic D. Hieronymus. Cui simillima, in libro decimosexto tradit Strabo: nā loquens de potentia Elymæorum, propter quam tam Parthorum, quam Macedonum dominatio nem detrectabant, subdit. *§ Antiochum Magnum, qui Beli templum spoliare conatus est, finitimi Barbari, ex sese adorti, interemerunt; Paulo secus mortem Antiochi ma- gni, describit Iustinus libro trigesimo secundo. *§ Antiochus, inquit, cum graui tribu- to pacis, a Romanis premeretur, & victus oneratusque esset; seu inopia pecuniæ com- pulsus, seu auaritia sollicitatus, qua sperabat se, sub specie tributariæ necessitatis, excu- satius sacrilegia commissurum, adhibito exercitu, noctu templum Dindymæi, (vel vt alij codices habent) Dodonei Iouis aggreditur: qua re prodita, concursu incolarum cum omni militia interficitur. *§ Nicolaus de Lyra, & Carthusianus super primum ca- put posterioris libri Machabæorū, & Melchior Canus in libro secundo de locis Theo- logicis, capite vndecimo, censuerunt, Antiochum Magnum fuisse eum, cuius interi- tus narratur in libri secundi capite primo Machabæorum. Sed hanc opinionem esse falsam, supra in libro nono manifestis argumentis conuicimus. Nescio equidem, vn- de acceperit Plinius, quod prodidit in libro de viris illustribus, Antiochum Magnum a sodalibus suis, quos in conuiuio temulentus pulsauerat, esse occisum.***

Et stabit

A Et stabit in loco eius vilissimus, & indignus decore regio, & in paucis diebus conteretur, non in furore, nec in prælio.

NON recte Theodoretus hæc verba refert ad Antiochum Epiphanem. Si quidem, proxime post, de eo loquitur Daniel; quem prædicit huic, de quo nunc verba facit, in regnum esse successurum. Verum, remotior a veritate, atque absurdior est interpretatio Porphyrij; qui, sicut hoc loco testatur diuus Hieronymus, exposuit hæc de Ptolemæo Epiphane, rege Aegypti, qui Seleuco, regi Syriæ, & filio Antiochi Magni, sit molitus insidias; & aduer- sus eum præparauerit exercitum; & idcirco a suis ducibus ueneno sit interemptus. Nam cum vnus ab illo quæreret, tantas res moliens, vnde habiturus esset pecuniam: respondit, sibi amicos esse diuitias: quod cum diuulgatum esset in populis, timuerunt duces, ne suis illos bonis atque opibus spoliaret; quapropter illum maleficis artibus interfecerunt. Sic explanauit hunc locum Porphyrius. Sed quomodo, inquit beatus Hieronymus, potuit in loco Magni Antiochi stare Ptolemæus, qui nec illi successit in regnum; nec fecit quod narrat Porphyrius? Præsertim autem cum septuaginta inter- pretes, pro eo quod nos vertimus, *§ Et stabit in loco eius*, *§ transtulerint*, *§ Et stabit de radice eius plantatio* id est, de stirpe, & semine eius. Constat autem, Ptolemæum Epiphane non fuisse de semine Antiochi Magni. Hebræi, referente eodem Hieronymo, hunc de quo loquitur Daniel, interpretantur Thriphonem, qui tutor pueri Antiochi cum ef- set, occiso eo, arripuit imperium: & quia non erat regali genere, & animo, propterea vilissimum & indignum decore regio, hic a Daniele appellari: lege quæ de hoc Tri- phone scripta sunt apud Iustinum libro trigesimo sexto, & in extremo priore libro Machabæorum. Sed non congruit Thriphoni quæ hic dicuntur. Non enim stetit Tripho in loco Magni Antiochi, vt ait hoc loco Daniel: neque enim proxime succes- sit illi in regnum, sed septimo demum loco, sex nimirum regibus ipsum prægressis, Seleuco, Epiphane, Eupatore eius filio, Demetrio, Alexandro, & filio eius Antiocho. Quod si lectionem septuaginta interpretum hoc loco sequimur, qui verterunt, *§ Stabit de radice eius plantatio* manifestum apparet, hæc Danielis verba non posse in Tripho- nem competere; quippe qui ex magno Antiocho genus minime duxerit. Vera igitur & germana huius loci interpretatio ea est, quam in suo commentario ponit sanctus Hieronymus; significari a Daniele his verbis, Seleucum cognomento Philopatorem, filium Magni Antiochi, proximumque in eius Asiæ regna successorem. Qui, quoniã nullis rebus præclare gestis, nec patris nomini, nec imperij magnitudini respondens, inglorius periit, a suis interfectus; propterea Daniel vocat eum vilissimum, & decore regio indignissimum; prædicitque eum non in furore, nec in prælio, id est, fortiter di- micando, periturum. Cuius Seleuci mortis genus, docet nos Appianus in Syriaco: ita scribens. *§ Decessit Antiochus Magnus, cum regnum tenuisset triginta septem an- nos, relictis duobus filijs. Quorum maior natu Seleucus, annis duodecim, exiliter ta- men, & infirme, ob paternam cladem, regno præfuit; & ex insidijs Heliodori, cuiusdã ex suis, incaute occisus est. Heliodorum porro regnum suscipere conantem, Eumenes & Attalus reges, vi pepulere, Antiocho Epiphane in regem substituto? Consideret le- ctor, an is a quo Seleucum esse occisum scribit Appianus, fuerit Heliodorus ille, qui missus a Seleuco, vt traditur in capite tertio posterioris libri Machabæorum, ad expi- landum templum Hierosolymitanum, mirabili animaduersione Dei castigatus, incoe-pto desistere coactus est. Sed illud difficilem habet explicatum, quomodo hic dicat Daniel, hunc Seleucum in paucis diebus contritum iri; cum ex Seuero Sulpitio in li- bro secundo sacræ historiæ, Eusebio in chronicis, & Appiano in Syriaco, Seleucum per duodecim annos regno positum esse constet? Nisi forte, quia nihil magnum & me- morabile gessit, & ignauus atque indignus imperio iudicatus est; propterea vel non regnasse, vel ad breuissimū tempus regnasse dicatur. Nec euadunt ex hac difficultate, qui locum hūc, de Ptolemæo Epiphane, vel Antiocho Epiphane interpretatur, vt pote quos etiam complures annos regnasse, ex antiquis & probatis historijs manifestū est.*

Refellitur
Theodore-
tus.
Refellitur
interpreta-
tio Porphy-
rij.

Contra He-
bræorū in-
terpretatio-
nem.

Vera in-
terpretatio
D. Hierony-
mi.

Mors Seleu-
ci ex Appia-
no.

Heliodorus

Dubitatio
de annis re-
gni Seleu-
ci.

BENE.

430
BENEDICTI PERERII
SOCIETATIS IESV
COMMENTARIORVM
IN DANIELEM
LIBER XIV.

Explicatur reliqua pars capituli vndecimi, vbi fufe de Antichristo difputatur.

P R A E F A T I O.

VSQVE ad hæc verba, *§ & stabit in loco eius deſpectus, & non tribuetur ei honor regius, &c.* § de historico, & germano prophetiæ Danielis ſenſu, inquit D. Hieronymus, mira eſt interpretū concordia, ne ipſo quidem Porphyrio a noſtris doctōribus diſcrepante. Superiora enim omnia Danielis verba, ad reges Perſarum & Græcorum, maxime vero, ad reges Syriæ & Aegypti pertinere, conſeſu omnium, manifeſtum & indubitatum eſt. Cetera vero, quæ ab hoc loco Danielis ſequuntur, vſque ad finem capituli duodecimi, non æque perſpicuam conſeſſamque habent expoſitionem. Siquidem Porphyrius, ea omnia interpreta- tur de perſona Antiochi Epiphaniſ, qui filius fuit Magni Antiochi, & poſt Seleucum fratrem, regno Syriæ, vndecim annos eſt potitus; maximis que calamitatibus Iudæos afflixit, atque contriuit, ſicut duobus in libris Machabæorum diſer- tiſſime narratur. At vero doctōres eccleſiaſtici, & fere antiqui patres, hæc omnia de Antichriſto prophetari arbitrantur, qui vltimis mundi temporibus futurus eſt. Si quis autem quærat, cur tot reges in medio reliquerit ſermo propheticus, a Seleuco videlicet, vſque ad conſummationē mundi: reſpondendum eſt idem, quod ſupra reſponſum eſt, cum hiftoriam de regibus Perſarum tractarem, & cauſā aperirem, cur Daniel, poſt Cyrum, quatuor tantum reges poſuerit, & decem alios ſilentio tranſiliens, repente venerit ad Alexandrum Magnum. Nimirum, hæc eſt conſuetudo ſcripturæ ſanctæ, non vniuerſa narrare, ſed ea quæ maiora & inſigniora videantur, quæque ad rem ſuam ſpectent, exponere. Nec officiit huic ſententiæ, multa eorum quæ ſequuntur, in perſonam Antiochi conuenire. Cenſent enim patres, Antiochū geſſiſſe figuram Antichriſti; & quæ in illo ex parte præceſſerunt, in Antichriſto ex toto eſſe complenda. Solet enim diuina ſcriptura, futurorum veritatem, in varijs typis ac figuris præmittere, atque præſignificare. Cuius rei luculentum habemus exemplum in pſalmo ſeptuageſimo primo: qui cum prænotetur nomine Salomonis, quædam tamen continet, quæ Salomoni, aut vix, aut nullo modo; Chriſto autem Domino noſtro, veriſſime perfectiſſimeque conueniunt. Neque enim regnum & nomen Salomonis, cum ſole, & ante lunam fuit: nec ille imperium ſuum extendit ad terminos vſque orbis terrarum: neque omnes gentes ſerui, erunt ipſi; neque benedictæ ſunt in ipſo omnes tribus terræ: verum, quia Salomon figura fuit Chriſti, hæc in illo ex parte & adumbrate acta ſunt, in Chriſto perfectiſſime implenda. Sicut igitur Saluator noſter, habet Salomonem & alios ſanctos in typum aduentus ſui: ſic & Antichriſtus, peſſimum regem Antiochum, qui ſanctos perſecutus eſt, templumque violauit, typum ſui habuiſſe credendus eſt. Sequamur igitur expoſitionis ordinem; & iuxta

D. Hieronymus de ſententia reliquæ partis huius capituli vndecimi.

Conſuetudo ſcripturæ.

Ata vtramque explanationem, quid aduerſarijs, quid noſtris videatur, breuiter adnotemus. Hactenus ex D. Hieronymo, quæ diximus, ſere ſumpta ſunt. Simillima horū docet Theodoretus, ſuperiora illa verba Danielis, quæ ſunt paulo poſt initium huius capituli, declarans, *§ lacerabitur regnum eius, etiam in externos.* § Docet enim, regnum Græcorum, multis rebus fuiſſe perquam ſimile imperio Romanorū. Illud enim, ſupra in octauo capite, ſimilitudine hirci ſignificatum eſt: hoc, ſub figura truculentiffimæ cuiuſdam beſtiæ, cuius nec nomē, nec forma expreſſa eſt. Illud regnante Alexandro Magno, florentiſſimum & potentiſſimum fuit; poſt eius vero interitum, multos in principes diuiſum, valde imminutum, & debilitatum, & ante trecentos annos ad nihilum pene redactum eſt: hoc, longo tempore, per maximam orbis partem dilatato dominatu, maxima gloria potentiaque præcelluit: ſed paulatim, quaſi magnitudine ſua laborans, & labascens, in varios principatus & regna diſcerptum, claritatē & potentiam, maiorem in modum perdidit. Et ſicut conſtracto magno illo cornu hirci, id eſt, mortuo Alexandro, apparuerunt in hircu quatuor cornua, id eſt, quatuor ſucceſſores regni Alexandri; ex quorum vno, extitit cornu modicum, id eſt, Antiochus Epiphaneſ, qui maximis malis Iudæos percuffit; ſic prope finem mundi, diuiſum erit Romanum imperium in decem reges; quo tempore Antichriſtus exiſtet, peſſimus omnium mortalium, qui poſt orbem conditum fuerunt; & crudeliſſimus omnium Chriſtianorum hoſtis: a quo maior, quam ante id temporis vnquam fuerit, contra Eccleſiam Chriſti, concitanda eſt perſecutio. Quoniam igitur, in regno Græcorū & Romanorum multa ſunt ſimilia; ideo mixte de illis Daniel loquitur, miſcens & confundēs ea, quæ conueniunt Antiocho, cum his, quæ pertinent ad Antichriſtum. Oportet igitur lectorē ad ea diſtinguenda perſpicacem eſſe, vt ſciat, quid, & de quo, proprie dicatur vnumquodque. Simile huius cernere licet in doctrina euangelica apud Matthæū cap. 24. Cum enim Chriſtus dixiſſet, templum Hieroſolymitanū vſque adeo deſtrictum iri, vt non eſſet relinquendus lapis ſuper lapidem, interrogantibus illum diſcipulis, *§ quando hæc erunt, et quod ſignum aduentus tui;* § duplici eorum interrogationi, duplex item Chriſtus, ſed promiſcuum miſtumque, dedit reſponſum: ſimul ea dicens, quæ Hieroſolymis euentura eſſent; & quæ in conſumatione ſæculi futura erāt. Inter eſt autem eorū, qui rite ſunt diuinis initiati myſterijs, quæ his & illis ſunt congruentia temporibus & perſonis, bene diſcernere. Sic Theodoretus.

DNos igitur Theodoretum, diui Hieronymi, aliorumque patrum perſequendis veſtigijs, noſtram interpretationem, a vera Danielis verborum ſententia, minime aberraturam exiſtimamus. Quapropter, in explanandis vaticinijs, quæ reliqua parte huius capituli vndecimi, & toto capite duodecimo, perſcripta ſunt a Daniele, ſic interpretationem diſtinguemus: vt quæ ſoli Antiocho Epiphani conueniunt, quæ item ſoli competunt Antichriſto, nec non etiam, quæcunque vtrique communiter aptari poſſunt, diſtincte, expreſſeque lectori oſtendamus. Verum; quia dum non indiligenter interpretari volumus oracula Danielis, quorum non pauca proprie ſpectant ad Antichriſtum, neceſſe fuit ſparſe in hoc libro multa de Antichriſto, nec ieiune, nec incurioſe tractari; viſum nobis eſt, ante ingreſſum interpretationis, non nulla de Antichriſti nomine præloqui: ſimul etiam præmoſtrare, præcipuos auctores, eorumque ſcripta, e quibus potiſſimū exprompta ſunt, quæ de Antichriſto docere inſtituimus. Videlicet, hoc fecimus, tum ne ſæpius eadem memorando arque inculcando, ſuperuacue prolixiorem tractationem, non ſine ſtudio legentium, faceremus: tum etiam, vt vel ex ipſa tam grauium & nobilium ſcriptorum auctoritate, que poſtea fuſius de Antichriſto dicenda ſunt, fidem apud lectores præſumerent: ne quiſpiam fortaffe, vel ex noſtro ſenſu ficta, vanaque hominum commenta, vel incertis auctōribus temere vulgata, creditaque ſuſpicaretur. Atque ab hoc, quod poſteriore loco propoſuimus, quia breuius expeditur, ordiri placet. Quæcunque igitur in hoc libro de Antichriſto tractanda ſunt, ea nos ſere ſumpſimus, partim ex ſacris, partim ex eccleſiaſticiſ ſcriptoribus. Ex ſacris, velut ex capite ſeptimo, vndecimo, & duodecimo Danielis: quibus locis dupliciter agitur de Antichriſto: partim hiftorice, narrādo

Theodoretus.

Regnū Græcorum, multis rebus ſimile fuiſſe imperio Romanorum.

Cur hic nō nulla de Antichriſto præſari oporteat.

Vnde ſumpta ſunt, quæ de Antichriſto tractanda ſunt.

do ea quæ soli Antichristo vere proprieque conueniunt: partim per typum & figurâ; **A** sub persona scilicet Antiochi Epiphani: nam multa quæ de illo rege secundum historiam dicuntur, etiam per figuram competunt Antichristo. Etenim, quæ gessit Antiochus aduersus Iudæos, simillima eorum, contra Christianos, in consumatione mundi facturus est Antichristus. Deinde, ex verbis Domini nostri, quæ sūt apud Ioannem cap. 5. & apud Matthæum cap. 24. quæ suo loco infra commemorabuntur: ex doctrina beati Pauli quæ ab eo traditur in posterioris epistolæ ad Thessalonicenses cap. 2. denique, ex variis locis Apocalypsis beati Ioannis, maxime vero ex capite decimo tertio. Scriptores autem ecclesiastici, e quibus pleraque mutuati sumus, plurimi sunt, omnesque melioris notæ auctores: sed in primis Irenæus, qui de Antichristo scripsit in libro quinto aduersus hæreses: Cyrillus Hierosolymitanus in Catechesi decima quinta; interpretes Danielis, præsertim vero diuus Hieronymus & Theodoretus; interpretes quoque libri Apocalypsis, & beati Pauli, super secundum caput, posterioris epistolæ **B** ad Thessalonicenses: beatus Ephrem in sermone de Antichristo; Hippolytus martyr in oratione quæ inscribitur de consumatione mundi & de Antichristo: Lactantius in libro septimo diuinarum institutionum: Seuerus Sulpitius in dialogo cui nomē Galus: diuus Gregorius in variis libris moralium: beatus Augustinus diuersis in locis: Prosper in libro de promissionibus & prædictionibus Dei; Damascenus in libro quarto de fide orthodoxa, capite trigesimo septimo. Taceo nunc alios; nam quia vel inferrius sunt classis, vel quia rarius nobis auctoritate eorum vtendum est, suis locis illi nominabuntur.

De nomine Antichristi.

Sed veniamus ad id, quod propositum erat priori loco, & latius explicari oportet. Nomen Antichristi, si notionē eius vocis perpendas, generale est, & dicitur de omnibus, qui contrarij sunt Christo Domino. Nam & Ioannes prioris epistolæ suæ capite **C** secundo dixit, *Et nunc Antichristi facti sunt multi*; & Apostoli, atque eorum discipuli, Antichristos vocare solebant, principes hæreticorum, & eos maxime, qui negabant Dominum nostrum, esse Deum; aut esse verum hominem; aut esse Messiam illum a Deo promissum: vnde Ioannes primæ epistolæ cap. 4. *Omnia, inquit, spiritus, qui confitentur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo est: & omnis spiritus, qui soluit Iesum ex Deo non est; & hic est Antichristus*. Verum, nomen Antichristi, ex illa generali significatione contractum, proprie assignatum est ei, qui in fine mundi, super omnes qui ante ipsum fuerint, Christo, & omnibus sectatoribus eius contrarius est futurus. Sed quibus rebus erit ille Christo contrarius? multis sane, atque his maxime insignibus & notabilibus. Christus natus est ex purissima virgine; Antichristus ex impurissima femina, & per fornicationē sic aiunt Hippolytus, & Damascenus. Corpus Christi in utero virginis formatum est **D** opera spiritus sancti: corpus Antichristi, in utero matris, op̄era diaboli tale formabitur, vt ex naturali temperamento sit propensissimū ad vitia. Nec desunt qui putent illum generatum iri a Dæmone incubo, non quidem proprio, sed alieno semine, ad vitiosum illud corpus fingendum accommodatissimo. Atque hic maxime cauendum est lectori, ne fortasse permotus auctoritate Hippolyti, in errorem eius, a patribus damnatum, impingat. Putauit ille, Antichristum non alium fore quam ipsummet diabolū, sub specie simulata humani corporis & naturæ; non enim verum fore, hominem. Verba eius ita se habent. *Christus Dominus ex immaculata virgine natus, in figura carnis humanæ, hostem conculcauit, suæ diuinitatis propria potentia. Ad eundem modum diabolus, ex impura muliere prodibit super terrā, sed falso nascetur ex virgine: nam Christus veram carnem, & præter peccatum, nostræ per omnia similem assumpsit; diabolus carnem secundum visionem tantum & opinionem assumet, & phantastica carnis substantia, organi vice, vtetur. Propterea edetur ex virgine, veluti spiritus, qui quidem tum reliquis apparebit caro*. Sic Hippolytus. Quam opinionem, tacito eius nomine, damnat D. Hieronymus; aduersus eam vtens illis verbis Danielis, quæ sunt in capite septimo: *Et ecce oculi, quasi oculi hominis, erant in cornu isto*. Hoc, inquit Hieronymus, propterea dictum est, ne putemus Antichristum, iuxta quorundam opinionē, diabolū esse futurum; sed vnū de hominibus, in quo totus sathanas habitaturus

Antithesis Christi & Antichristi.

Error Hippolyti, Antichristum non alium fore, quam diabolum sub specie humanæ naturæ.

A rus sit corporaliter. Et Damascenus, *non, inquit, diabolus fiet homo, instar humanationis, absit enim, sed nascetur homo ex fornicatione, & suscipiet omnem operationem sathanæ: vnde Paulus dixit, aduentum eius futurum secundum operationem sathanæ. Nam præsciens Deus irrationabilitatem futuræ eius voluntatis, permittet, vt illum inhabitet diabolus*. Quod autem dixit Hieronymus, totum sathanam in Antichristo habitaturum corporaliter; non significat, diabolum coniunctum iri Antichristo, secundum vnionem personalem; aut penitus animæ ipsius illapsurum; hæc enim præter Deum, nulli sunt possibilis: sed illis verbis significare voluit Hieronymus, diabolum habiturum omnino, id est, tam secundum animam quam secundum corpus, Antichristum in sua potestate; ita vt in ipso & per ipsum omnem malitiæ suæ vim exerat atque exerceat. Sed Antichristum fore verum hominem, non autem ipsum Diabolum, sub figura hominis, vt credit Hippolytus, præter ecclesiasticos auctores, confirmat etiam beatus Paulus, appellans eum hominem peccati, & filium perditionis: hoc est, hominem, qui & futurus est ipse maximus omnium peccator, & in grauissimos errores atque peccata quam plurimos inducturus: & vocat filium perditionis, quod futurus ipse sit perditissimus, miserimeque periturus; quique multos a se deceptos, æterna perditione secum trahet in tartarum. Subdit etiam Paulus, aduentum Antichristi, futurum secundum omnem operationem sathanæ; quo non dubie significatur, eum fore diuersum sathanæ. Denique Paulus inquit, de Antichristo, *Quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui*: hoc autem minime competit in diabolum, in quem videlicet mors & interitus non cadit. Verum persequamur cœptam Christi & Antichristi, in rebus omnino contrariis, comparisonem. Christus plenus spiritu sancto, eius ductu ad omnia facta, dicta, & cogitata mouebatur ac dirigebatur; itaque nihil ab eo proficisceretur nisi sanctum, Deoque gratissimum: Antichristus, totus a dæmone obsessus atque possessus, quamquam non ob id vsu liberi arbitrij priuatus, eius incitatu, ad omnia flagitia impelletur; adeo vt nihil, quod vel moraliter bonum sit, acturum esse eum, non temere liceat existimare. Iam vero, vita, moribus, & conuersatione, Christo erit maxime contrarius. Christus, fuit humilis, vsq. ad formam serui, seipsum abiciens: Antichristus superbissimus erit, vsq. ad vsurpationem diuini nominis & honoris, se ipsum extollens. Christus, placidus & mitis, velut agnus & columba: Antichristus vt leo, & serpens, atque draco, ferox & truculentus; horum enim animalium scæuissimorum nominibus, scelestus ille in diuinis litteris insignitus est. Christus mire pius & religiosus erga Deum, eiusque voluntati per omnia obsequentissimus: Antichristus contumeliosus in Deum & blasphemus erit; quā ob causam, in Apocalypsi dicitur esse plenus inominibus blasphemiarum. Christus, integerrimus ac simplicissimus, sine fuce & dolo, veracissimus, ac fidelissimus: Antichristus, fraudulentissimus, callidissimusque simulator & hypocrita, mendax pariter atq. fallax. Christus, gaudebit & sociabitur humilibus & simplicibus, & timentibus Deum: Antichristus versabitur cum ijs, qui improbitate & impietate præter ceteros insignes erunt, cum magis, incantatoribus, quiq. maleficis & abominatis artibus studebūt. Sane, quales futuri sint Antichristi sectatores, amici, & ministri, mirabiliter expressit Ioannes in apocalypsi cap. 9. ad similitudinem locustarum, proprijs eos coloribus depingens, si quis proprietates earū locustarū allegorice intelligens, ad sectatores Antichristi sciēter accommodet. Age vero, quā diuersum erit Christi & Antichristi propositū, quā diuersus, immo aduersus vtriusque, finis? Christi finis fuit, docere homines veritatē: in hoc, dixit ipse apud Ioannē, ego natus sum, & veni in mundū, vt testimonium perhibeam veritati: venit ille, vt omne genus hominum, peccati & mortis necessitate constrictum, exolueret atque liberaret; vt Deum verum, paucissimis mortalium cognitū, per vniuersum orbem manifestaret; & ad eū rite colendū, omnes adduceret: deniq. venit, vt imperiū diaboli, quo cūctos mortales tenebat oppressos, penitus euerteret. Finis Antichristi erit, plane contraria docere & facere: sed in primis, suadere hominibus, Dominum Iesum non fuisse verū Messiam, nec Dei filium; nec legem eius esse bonam & vtilem hominibus; se autem esse Deum, promissumque

Quomodo sathan corporaliter habitabit in Antichristo, vt dixit D. Hieronymus.

Cur homo peccati & filius perditionis, a D. Paulo dicitur sit Antichristus.

Sectatores Antichristi quam belle præsignentur in Apocalypsi.

missumque Iudæis Messiam Christum contempserit, & contemnere docuit, omnes mundi huius diuitias, delicias, honores, atque dignitates: quin, cum regem ipsum facere vellent Iudæi, fugit, testatusque Pilato est, regnum suum non esse de hoc mundo. Contra, super omnes homines, Antichristus erit ambitiosissimus, cupidissimusque laudis, gloriae, & imperii, quas res per summam vim acquirere conabitur, atrocissima gerens bella, plurimum fundens humanum sanguinem, maximasque bonorum, qui ei parere recusabunt, faciens strages. Christus caput fuit omnium bonorum: at Antichristus caput erit malorum. Verum, non omnino simili ratione: illud simile in utroque; quod sicut omnium bonorum & sanctorum hominum, Christus fuit optimus & sanctissimus, ideoque merito caput, & perfectum exemplar omnium virtutum omnique sanctitatis censetur: sic Antichristus, quia omnes improbos, qui post orbem conditum fuerunt, suntque, & usque ad extremum mundi erunt, nequitia, impietate, crudelitate, omnique genere improbitatis longe superabit; propterea recte ponitur malorum caput, & exemplum. Verum, illud dissimile est; quod Christus verissime caput est bonorum: nam quemadmodum ex capite, motus & sensus defluit, & per omne corpus dispensatur: sic ex Christo, quidquid boni est in sanctis viris, profluit: ipse enim omnis gratiae, omniumque bonorum, ad aeternam vitam pertinentium, causa fuit, non tantum exemplaris, sed meritoria & efficiens. Hoc autem dici non potest de Antichristo: neque enim ipse eorum hominum, qui ante ipsum fuerint, nequitiae & improbitatis causa esse poterit.

Sed concludamus tandem hanc comparisonem. Christus Dominus eo tempore natus est, quo tempore maxima toto orbe pax erat, & Romanum imperium ab uno principe Augusto, tranquillissime ac florentissime regebarur. Hoc nempe fuerat a Davide praedictum in psalmo septuagesimo primo, *Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis.* At cum veniet Antichristus, exitium bellorum incendijs, totus deflagrabit orbis: & Romanum imperium a decem regibus disceptum ac dilaceratum, non tantum robur & dignitatem, sed etiam nomen suum prorsus amittet. Tertullianus in libro ad Scapulam, & in libro de resurrectione carnis, & in Apologetico; Optatus etiam Mileuitanus in libro secundo contra Donatistas; Lactantius quoque libro septimo diuinarum institutionum, capite vigesimo quinto, docent fuisse antiquissimam & Apostolicam traditionem, Romanum imperium pariter cum ipso mundo staturum & caturum; eundemque futurum utriusque finem & interitum: mansurum namque Romanum imperium, usque ad aduentum Antichristi. Id quod visum est nonnullis, significasse Paulum illis verbis, quae sunt in capite secundo posterioris epistolae ad Thessalonicenses: *Nisi venerit primum discessio, & reuelatus fuerit homo peccati, &c.* discessionem namque interpretantur isti, defectionem hominum ab imperio Romano. Ponam hic verba Lactantij; quippe hoc breuiter diserteque ostendit; cum enim dixisset, finem mundi non longius a sua aetate ducentis annis abesse; subiicit haec; *Etiam res ipsa declarat, lapsum ruinamque rerum breui fore. Nisi quod incolumi vrbe Roma, nihil istiusmodi videtur esse metuendum. At vero, cum caput illud orbis occiderit, & ipsum esse ceperit, quod Sybillae fore aiunt, quis dubitet venisse iam finem rebus humanis, orbique terrarum? illa est enim ciuitas, quae adhuc sustentat omnia: precandusque nobis & adorandus Deus caeli, si tamen statuta eius & placita differri possunt, ne citius quam putamus, tyrannus ille abominandus veniat, qui tantum facinus moliat, ac lumen illud effodiat, cuius interitu mundus ipse lapsurus est.* Haec Lactantius. Tradunt illi ipsi auctores, quos supra nominavi, solitos olim Christianos assidue religioseque Deo supplicare, pro conseruatione ac felicitate Romani imperij: videlicet, persuasum illi habebant, quoad stare & florere Romanum imperium, non esse venturum Antichristum; & differri atrocissimam illam Ecclesiae persecutionem quam aduersus Christianos in fine seculi, Antichristus concitabit.

Adnotauit diuus Hieronymus in suis commentarijs super hoc caput vndecimum Danielis, quosdam scriptorum ecclesiasticorum opinatos esse, non alium fore Antichristum, quam ipsum Neronem, qui in fine mundi venturus est; ut qui Ecclesiam

Quomodo
Antichri-
stus, caput
sit malorum.

Sententia
multorum
fuit, Roma-
num impe-
rium, usque
ad tempora
Antichristi
permanitu-
rum.

Lactantius.

Antichristum
fore Nero-
nem, quidam
putant.

A desiam Christi, in eius exordio, primus crudeliter persecutus est; idem sub finem eius, & prope mundi interitum, eandem crudelissime persequatur. Scilicet, hoc illos putasse verisimile est, propter magnitudinem crudelitatis & turpitudinis, quae cunctos mortales Nero superauit. Certe, id memorat etiam Seuerus Sulpitius in libro secundo sacrae historiae, cum de Nerone scribit. Nero, inquit, creditur, etiam si se ipse gladio transfixerit, curato vulnere eius, seruatus: secundum illud quod de eo scriptum est in Apocalypsi, capite decimotertio; *Et plaga mortis eius curata est.* Idemque putatur sub finem seculi mittendus, ut mysterium iniquitatis exercent. Verum, idem Sulpitius, in dialogo secundo, haec de Nerone & Antichristo, a beato Martino prodita, Gallum facit referentem: ante finem seculi, Neronem & Antichristum esse venturos: Neronem in occidentali plaga, regibus subactis decem, imperaturum: persecutionem autem ab eo eatenus exercendam, ut idola gentium coli cogat. Ab Antichristo autem, orientale imperium esse capiendum: qui quidem, sedem & caput regni, Hierosolymam sit habiturus: ab illo urbem & templum esse reparandum: illius eam perfectionem futuram esse, ut Christum Dominum cogat negare, se potius Christum esse confirmans: omnemque secundum legem Moysi circumcidi iubeat: & ipsum denique Neronem ab Antichristo esse perimendum: atque sub illius potestate, vniuersum orbem, cunctasque gentes esse redigendas: donec aduentu Christi, impius opprimatur. Non esse autem dubium, quin Antichristus malo spiritu conceptus, esset etiam in annis puerilibus constitutus, aetate legitima sumpturus imperium. Religio mihi esset, hic praeterire silentio, quod fuerit beati Augustini de istiusmodi opinione iudicium: cum enim in libro vigesimo de ciuitate Dei, & in capite decimonono tractaret locum illum Pauli, ex secundo capite posterioris epistolae ad Thessalonicenses, sane obscurissimum, & ex quo praedicta opinio, quasi caput sustulit, *Et nunc quid desineat scitis, ut reuelatur in tempore suo: iam enim mysterium operatur iniquitatis. Tantum qui modo tenet, teneat, donec de medio fiat.* subdit Augustinus. Ego prorsus quid his verbis dixerit Paulus, me fateor ignorare: suspiciones tamen hominum, quas vel audire, vel legere de hac re potui, non tacebo. Quidam putant, hoc de imperio dictum fuisse Romano: & propterea Paulum non ita aperte scribere voluisse, ne calumniam videlicet incurreret, quod Romano imperio male optauerit, cum speraretur aeternum: ut hoc quod dixit, *Iam enim mysterium iniquitatis operatur,* Neronem voluerit intelligi: cuius iam facta, velut Antichristi, videbantur. Vnde nonnulli ipsum resurrectionem, & futurum Antichristum suspicantur. Alii vero, nec eum occisum putant: sed subtractum potius, ut putaretur occisus: & occultari in vigore eius aetatis, in qua fuit, cum crederetur extinctus; donec suo tempore reuelatur, & restituatur in regnum. Sed multum mihi mira est, haec opinantium tanta praesumptio? Sic Augustinus. Est igitur ea opinio, Augustini iudicio, temeraria: sed est praeterea omnino improbabilis. Nam siue Nero non sit mortuus, sed viuat, victurusque sit usque ad finem seculi: siue mortuus fuerit, & in finem mundi, ante generalem hominum resurrectionem, sit in vitam reuocandus: neutrum profecto sine maximo diuinae omnipotentiae miraculo fieri potest. Deum autem tanto miraculo, Neronem, aut viuum tot secula conseruare, aut mortuum ad vitam esse reuocandum; scilicet, hominem flagitiosissimum, & pestilentissimum humano generi, futurumque, ut illi dicunt, Antichristum, Christianus animus plane respuit credere. Cui etiam fidem illud addit, quod secundum antiquam traditionem, futurus Antichristus creditur Hebraeus, & ex Hebraeis generandus; quod ad illam de Nerone opinionem, minime quadrat.

Ceterum, haec de Antichristo legenti, illud fottasse mirandum accidet, cur passurus sit Deus, horrendum illud omnis nequitiae atque improbitatis monstrum, & illam Ecclesiae suae calamitatem ac pestem, in terris existere. Verum, exploratis cognitisque causis, diuini circa eam rem consilij ac prouidentiae, protinus excidet admiratio. Nimirum, aduentus Antichristi, multum proficiet in bonum & in gloriam electorum, pariterque ad improborum confusionem atque condemnationem. Principio, ea re pernotescet hominibus, quanta sit malitia diaboli, quantum odium

Oo 2 generis

Seuerus
Sulpitius.

D. Augusti-
ni senten-
tia.
Locus Pau-
li ex 2. cap.
epistol. ad
Thessalon.

Neronem
no fore An-
tichristum.

Cur permittet
Deus ad-
uentum An-
tichristi.

generis humani, quam insatiabilis cupiditas perdendi bonos: tunc enim omnem malitiam suam atque crudelitatis vim ostendet, effundet, & per Antichristum exercebit. Deinde, ex eo clarissime agnoscitur beneficium providentiae Dei; qui diabolum tam potentem, & perniciosum hominum hostem, ab exordio mundi, usque ad finem eius, tenet, quasi vincitum, repressa eius potestate, ne possit, quantum vellet, nocere homini. Si enim solutus esset, fecisset omni tempore, & faceret nunc, similiter ut extremo seculo facturus perhibetur. Postea, quanto maior ceteris, futura est illa persecutio, tanto illustrior erit bonorum fides, & admirabilior in tantis malis ferendis superandisque patientia & constantia. Quapropter arbitratur Hippolytus, martyres illius temporis, omnibus superiorum temporum martyribus fore praestantiores. Sicut igitur ultima Ecclesiae persecutio, erit omnium atrocissima; sic erit victoria illa ecclesiae, omnium triumphorum eius clarissima. Ad hoc, tanta erit illius nouissimi temporis, in omni flagitiorum & scelerum saeditate immanitas, ut Antichristi aduentum promeritura sit. Solet enim Deus pro varijs hominum meritis, varios illis principes imponere; qui vel consolentur eos, vel affligant. Quanta sit futura illo tempore nequitia & improbitas hominum, satis ostendit Dominus noster, cum dixit, vix repertum iri tunc in terris fidem; & fore, ut refrigescat tunc charitas, & abundet iniquitas multorum. Et quales scripsit Paulus in capite quarto prioris epistolae, & in tercio posterioris ad Timotheum, futuros homines nouissimis temporibus, tales plane tunc erunt. Audi, quid Hippolytus de moribus illius seculi scriptum reliquerit. Omnes, inquit, tunc suo arbitratu viuent: filij manus iniicient in parentes: vxor virum suum tradet in mortem: vir vxorem suam, ut ream trahet in iudicium: domini crudeles erunt in seruos: serui aduersus dominos contumaces erunt atque infideles: senes nemo reueretur, nemo pauperum miserebitur: vigeunt tunc incantationes & magia: pastores euadent in lupos: monachi concupiscent & sectabuntur quae sunt mundi: nulla erit reuerentia rerum sacrarum: nulla religio, temerare, ac violare diuina. Haec & plura alia Hippolytus. Sicut igitur, auctore Iob, Deus facit regnare hypocritam propter peccata populi: ita propter multitudinem & magnitudinem scelerum illius temporis, sinet regnare, & aliquandiu viribus prepolleat Antichristum. Postremo, id permittitur Dominus, ad redarguendam, & conuincendam perfidiam Iudaeorum, qui verum Christum noluerunt recipere, vltro recepturi Antichristum. Hoc praedixit Christus Iudaeis apud Ioannem capite 5. Ego veni, inquit, in nomine patris mei, & non receperitis me: veniet alius in nomine suo, & eum recipietis. Illum alium, in nomine suo venturum, & a Iudaeis recipiendum, fere patres interpretantur Antichristum. Consona his sunt, verba illa Pauli in cap. 2. posterioris epistolae ad Thessalonicenses: Quia, inquit, charitatem veritatis non receperunt ut salui fierent, ideo mittet illis operationem erroris, ut credant mendacio; ut iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. Quam enim excusationem tunc afferent Iudaei, cur Christum Dominum ut verum Messiam non receperint? Cauillabuntur illi, Domini nostri miracula; blasphemum ore dicentes, in principe Beelzebub esse facta: at veniet Antichristus, reuera in principe demoniorum faciens, non vera sed falsa & fallacia miracula; & illum tamen recepturi sunt. Negabant illi, Dominum nostrum esse Messiam, quod non esset ex stirpe David, nec in Bethleem natus: quod tamen falsissimum erat: at recepturi sunt Antichristum, natum Babylone, ut mox dicam, & ex tribu Dan. Blasphemabant illi Christum, quod se Dei filium faceret, & aequali Deo: Antichristus se solum Deum adorari faciet ab omnibus, sibi quoque templum dicari, erigi altaria, & publice sacrificia fieri coget; nec ob id tamen non eum recipiet Iudaei. Erunt igitur prorsus inexcusabiles.

Sed illud praeterea videtur, iis quae de Antichristo sunt dicenda, esse praerendum: Antichristum esse nasciturum Babylone, e gente Hebraeorum, & ex tribu Dan. Hoc enim ex antiquissima traditione accepimus: hoc ab Irenaeo, Hippolyto, Cyrillo, Hieronymo super hoc caput vndecimum, Augustino in libro quaestionum in Iosue, quaestione vigesima secunda, Prospero in libro de promissionibus & praedictionibus Dei, Gregorio in libro trigesimo primo moralium, capite decimo, Ambrosio, & Rufino, in libris quos scripserunt de benedictionibus patriarcharum, &

item

Martyres futuri tempore Antichristi, erunt ceteris illustriores,

Quanta sub finem mundi futura sit hominum improbitas Hippolytus

Locus Ioannis in capite quinto. Iudaei recepturi sunt Antichristum.

Antichristus nasciturus Babylone, ex Hebraeis, ex tribu Dan.

item a Beda super 49. cap. Geneleos, & Ruperto in libro nono cap. 2 de Trinitate & eius operibus. Ab his enim, in explanando vaticinium illud Iacob de Tribu Dan, fiat Dan sicut coluber in via, &c. pro certo traditur, ex tribu Dan futurum esse Antichristum. Sicut igitur post diluuium, gigantes aedificare voluerunt turrem Babel usque ad caelum: sic extremo mundi tempore, Antichristus aedificare conabitur & stabilire imperium suum, etiam usque ad Dei contemptum. Et quemadmodum rex Babylonis, maximis calamitatibus affixit & contriuit populum Hebraeorum: ita populum Christianum vexabit & pessumdabit Antichristus. Et quidem Antiochus Epiphanes, qui insigniter praefigurauit Antichristum, rex fuit Babylonis, ubi nasciturum diximus Antichristum. Fore autem eum ex tribu Dan, praedicti auctores ostendunt, ex verbis illis Hieremiae, quae sunt in capite octauo: Ex Dan fremitus equorum eius, & a voce pugnatorum eius, commonebitur omnis terra. Et ex eo vaticinio, quod Iacob in capite quadagesimo nono libri Geneleos edidit de tribu Dan, quod sic habet: fiat Dan coluber in via, cerastes in semita, mordens ungulas equi, ut cadat ascensor eius retro. Quae verba luculente tractans, supra dicto loco Gregorius, hoc, inquit, vaticinium, praecipue pertinet ad Antichristum: qui futurus creditur ex tribu Dan. In cuius rei figuram, in libro numerorum capite secundo scriptum est, tribum Dan posuisse castra ad Aquilonem: videlicet, Babylonem Antichristi patria, comparatione Iudaeae, Aquilonaris est. Appellatur autem Antichristus in hoc vaticinio Iacob, coluber in via, & cerastes in semita; quia dupliciter perdet homines: nam mundanae felicitatis amatores, latamque huius mundi viam ingredientes, mordebit: id est, decipiet, atque corrumpet lenocinijs, & blanditijs suae praedicationis, & amplissimis promissis terrenorum bonorum. At vero, qui angustam terunt semitam virtutis & perfectionis; eos ille adoriatur tanquam cerastes; qui serpens geminum capite praetendit cornu. Solet autem scriptura vocabulo *serpens* denotare fortitudinem & potentiam. Duplici vero potentia ad subiugandos sibi homines, utetur Antichristus: nam vel fucatis blanditijs, & speciosis promissis alliciet: vel terrificis minis ad se pertrahet. *Mordens ungulas equi.* Equus animal ambitiosi fastus & superbiae, designat hunc mundum: equi ungula, quae extremum eius corporis est, significat Antichristum, nouissima mundi aetate venturum. *Ascensor eius,* indicat potestates & principes huius mundi, qui ei quodammodo insident & praesident: quique omnes suas cogitationes, cupiditates, curas, & spes in huius mundi bonis locatas & fixas habent. Hos igitur mundi praesides & amatores, maxime decipiet & deiiciet Antichristus. *Ut cadat retro.* Hoc indicat, qualis futurus sit exitus reproborum. Cadunt boni, & cadunt mali: sed longe dissimilis est utrorumque casus. Cadunt quidem boni, sed in faciem suam: nam etiam peccant nonnunquam boni, sua tamen peccata agnoscunt, & dignis poenitentiae lamentis eluunt. Audi Dauidem: quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper. Lauabo per singulas noctes, lectum meum, & lacrymis meis stratum meum rigabo. Cadunt etiam mali, sed retro; non enim vident quantum peccent: nam ut ait Salomon impij ambulat in tenebris, & nesciunt vbi corruant: neque enim considerant, quantum malum sit in peccato; nec quantum supplicii cuiuslibet peccato mortali, sit in inferno comparatum. Illud porro etiam a praedictis auctoribus traditum est, in odium & execrationem Antichristi; Ioannem in Apocalypsi capite septimo, recensitis omnibus alijs tribubus Israel, solam tribum Dan, quod ex ea futurus esset Antichristus, omisisse. Nam etiam si, nec tribum Ephraim eo loci numerauerit, tamen pro ea posuit tribum Ioseph: siquidem postea in locum vnius tribus Ioseph, duae tribus ex duobus filijs eius, Manasse, & Ephraim, suffectae sunt. Atque haec visum nobis est hoc loco, de Antichristo praefari. Nam cetera quae ad eundem spectant, deinceps, in explanatione verborum Danielis, suo quaque loco, opportunius reddemus.

Locus ex capite quadagesimo nono Geneleos, luculente tractatus a Gregorio.

Cur Antichristus dicatur coluber & cerastes.

Dissimilis casus bonorum, atque malorum.

Locus ex cap. 7. Apocalypsis, ubi in enumeratione tribuum Israel, taceat tribus Dan, unde nasciturus est Antichristus.

Et stabit in loco eius despectus, & non tribuetur ei honor regius: & veniet clam, & obtinebit regnum in fraudulentia. &c.

NON est dubium, quin hæc verba Danielis, secundum historiam, & vt vocant, secundum litteralem sensum, pertineant ad regem Antiochum Epiphanem. Hic enim stetit in loco fratris Seleuci: quia ei proxime in regnum successit, clam & fraudulenter regnum præripiens Demetrio filio Seleuci; maxime ipsum Epiphanem adiuantibus, sicut inquit Appianus in Syriaco, Eumene & Attalo, Asiæ regibus. Epiphanes igitur, vt ex Porphyrio & Sutorio refert hoc loco diuus Hieronymus, a primo, non est acceptus vt rex; quippe ab ijs qui in Syria Ptolemæo fauebant, nõ ei dabatur honor regius: sed postea simulatione clementiæ, obtinuit regnum Syriæ: & in tantum præualuit potentia, vt brachia Ptolemæi, id est, exercitus & vires omnes expugnarit atque contriuerit. Cũque ipse, dux & auctor foederis fuisset percussus cum Ptolemæo, & vltro pacem ei obculit, postea tamen insidias ei molitus est. Ptolemæum autem hoc loco intelligimus, non Epiphanem, sed eius filium Philometorem, qui filius etiam fuit Cleopatrar, sororis huius Antiochi Epiphani. Cum autem post mortem Cleopatrar, Lenæus, & Eulalius eunuchus, nutritus Philometoris, Ægyptum regerent: & repeterent Syriam fraude occupatam ab Antiocho, ortum est inter ipsum & Ptolemæum, bellum. Ceterum vt prædicta Danielis verba, secundum historiam, verissime conueniunt Antiocho Epiphani: ita, quia is fuit multis in rebus figura Antichristi, eadem verba per typum, rectissime intelliguntur de Antichristo. Hic enim a principio, erit valde obscurus, abiectus, & nullius potentie aut nominis: quamobrem Daniel capite septimo appellauit eum, & cornu modicum, velut in eius loci expositione, Theodoretus & Hieronymus tradiderunt. Ioannes quoque in Apocalypsi, de Antichristo loquens, ait se vidisse bestiam de terra ascendentem: id est, Antichristum, qui primum humili & infimo loco iuturus erat. Latinorum enim prouerbio, ignobiles & obscuri homines, appellantur filij terræ. Paulatim tamen Antichristus vires acquireret, & potentiam auget. Principium autem crescendi faciet, conciliando sibi multos, qui eum sectentur & prædicent, & potentiam eius quoquomodo extendant.

Sed quibus modis tantam potentiam, quantam habiturus est, sibi comparabit Antichristus? Enimuero, cum sit futurus omnium callidissimus & vaferrimus, prout varia erunt hominum ingenia & studia, varijs ipse artificijs vtetur ad circumueniendos homines, sibiq. subiiciendos. Equidem sex modos colligo, ex Patrum doctrina, quibus ille innumerabiles sui sectatores efficiet. Principio, eos qui studebunt virtuti, ac religioni, capiet specie ac simulatione sanctitatis: præcipue trium virtutum, castitatis, abstinentiæ, & pietatis. Et vero, Antichristum egregium fore simulatorem, & hypocritam, testantur patres: Cyrillus, Ephrem, Damascenus; sed in primis Hippolytus, qui adhuc modum scribit. In primordiis suis Antichristus, clemens erit, quietus, religiosus, odio habens iniustitiam, detestans munera, idololatriam non admittens, amans scripturas, obseruans sacerdotes, honorans senes, scortationes & adulteria repudiâs, non dans aures obrectatoribus, hospitalis, studiosus pauperum, pupillos & viduas defendens, dissidentes inter se pacificans & concilians, nullum diuitiarum studium præferens. Atque hæc omnia faciet consilio simulato, ac fraudulento, quo circumueniet omnes, vt se regem creent. Nã vbi populi tantas eius virtutes perspexerint, vno consensu conueniet omnes vnum in locum, ad creandũ illum regem. Sic Hippolytus. Deinde, homines sciendi cupidos & curiosos, trahet ad se, mira ostentatione scientiæ. Dæmon enim, docebit eum scientiam rerum multarum & admirabilium, quæ nimirum vel nullis mortalium, vel paucissimis notæ sunt. Harum rerum, duo sunt genera. Sciet namque occultas vires rerum naturalium, quibus inuicem rite applicatis & compositis,

Antichristus, ab initio obscurus & inuidus erit.

Quibus modis potentiam sibi comparaturus sit Antichristus.

Antichristus, maximus simulator & hypocrita. Hippolytus.

Antichristus, professor curiosarum artium.

A positis, mirifica perficiet opera. Alterum est genus rerum futurarum, quas noscendi, incredibili, mortales ardent cupiditate. Huc spectat, quod sub figura Antiochi, de eo supra dixit Daniel capite octauo, & erit intelligens propositiones: vel, vt alii verterunt & enigmata: quosignificatur, eum fore intelligentissimum rerum obscurarum, ad quarum scilicet intelligentiam, ceteri homines adspirare minime possint. Postea, maxime omnium sibi Iudæos adiungat Antichristus, mentiendo se esse Messiam, & promittendo facturum se omnia, quæ sancti vates prædixerunt, Messiam esse facturum. Sed eo præcipue Iudæis placebit, quod profitebitur se acerrimũ hostem Christi & Christianorum. Iudæos autem recepturos esse Antichristum pro Messia, tradunt Patres: & probat illis verbis Christi, quæ sunt apud Ioannem capite quinto: Ego veni in nomine patris mei, & non recepistis me, veniet alius in nomine suo, & illum recipietis. Lege Irenæum ac Damascenum prædictis locis, & Chryostomum homeliã quadragesimã in Ioannem; & item D. Hieronymum: qui verba illa Danielis in hoc capite vndecimo simulabit se duces fœderis, & pertinere ait, ad Antichristum, qui faciet se principem fœderis & testamenti Iudæorum, id est, Messiam. Verum præter ceteros, diserte hoc tradit Hippolytus. Potissimum, inquit, gens Hebræorum præ omnibus, Antichristo cara erit: dicentque alij alij: numquid in generatione nostra, talis, & tam bonus, iustusque homo, inueniri potest? Iudæi igitur, sperantes illum amplissimo potiturum imperio, his verbis eum alloquentur: omnes tibi obtemperare volumus; agnoscimus enim te iustum super omnem terram: omnes a te salutem consecuturos nos speramus, & ex ore tuo iustum & incorruptum iudicium accipiemus. Atque initio quidem, mendax & iniquus ille, subdole gloriam hanc repudiabit: at perseverantes homines, & obsecrantes, illum declarabit regem. Hactenus ex Hippolyto. Ad hæc, quos viderit Antichristus terrenorum honorum cupiditatibus incensos, quæ maxima pars mortalium est, eos pelliciet magnorum largitione munerum, & ampliorum præmiorum promissione. Hoc indicauit Daniel in hoc ipso capite, cum paulo infra dixit: Multiplicabit scilicet Antichristus gloriam illis, id est, sectatoribus suis, dabit potestatem multis, & terram gratuito diuidet; Quæ verba explanans beatus Hieronymus, quos Antichristus, inquit, minis & terroribus non subiciet, eos subiugabit auaritia. Largietur enim deceptis munera, & terram suo diuidet exercitui. Habiturum vero esse Antichristum immensam vim auri & argenti, ac diuitiarum, præsignificauit Daniel extremo hoc vndecimo capite, illis verbis: Dominabitur thesaurorum auri & argenti, & in omnibus pretiosis. Tantas has diuitias comparabit sibi Antichristus, ex plurimis gentibus & prouincijs, quas a se debellatas & suo imperio subiectas, bonis omnibus spoliabit. Diabolus insuper, ingentem copiam auri & argenti, ei suppeditabit, ex naturalibus venis vbi nascitur, ipsum eruens: id enim faciendi, dabitur tunc ei a Deo potestas: nunc autem eius rei facultas non illi permittitur; esset enim vehemens malorum omnium illecebra, & maximum hominibus ad peccata incitamentum, si posset, Dæmon arbitrato suo, quibuscumque vellet, diuitias ei largiri. Præterea, quos aliter non poterit Antichristus suos facere, eos minis terroribusque concussos atque tremefactos, ad sui obedientiam compellet. Etenim, tanta est futura eius persecutio, sicut infra docebimus, vt pauci, etiam de probatissimis viris, futuri sint, qui non succumbant. Atque hoc Daniel supra prænucciavit capite septimo dicens, & præualebit aduersus sanctos. Ioannes quoque in Apocalypsi capite decimotertio, datum est, inquit, ei bellum gerere cum sanctis, & eos vincere.

B num prædictis locis, & Chryostomum homeliã quadragesimã in Ioannem; & item D. Hieronymum: qui verba illa Danielis in hoc capite vndecimo simulabit se duces fœderis, & pertinere ait, ad Antichristum, qui faciet se principem fœderis & testamenti Iudæorum, id est, Messiam. Verum præter ceteros, diserte hoc tradit Hippolytus. Potissimum, inquit, gens Hebræorum præ omnibus, Antichristo cara erit: dicentque alij alij: numquid in generatione nostra, talis, & tam bonus, iustusque homo, inueniri potest? Iudæi igitur, sperantes illum amplissimo potiturum imperio, his verbis eum alloquentur: omnes tibi obtemperare volumus; agnoscimus enim te iustum super omnem terram: omnes a te salutem consecuturos nos speramus, & ex ore tuo iustum & incorruptum iudicium accipiemus. Atque initio quidem, mendax & iniquus ille, subdole gloriam hanc repudiabit: at perseverantes homines, & obsecrantes, illum declarabit regem. Hactenus ex Hippolyto. Ad hæc, quos viderit Antichristus terrenorum honorum cupiditatibus incensos, quæ maxima pars mortalium est, eos pelliciet magnorum largitione munerum, & ampliorum præmiorum promissione. Hoc indicauit Daniel in hoc ipso capite, cum paulo infra dixit: Multiplicabit scilicet Antichristus gloriam illis, id est, sectatoribus suis, dabit potestatem multis, & terram gratuito diuidet; Quæ verba explanans beatus Hieronymus, quos Antichristus, inquit, minis & terroribus non subiciet, eos subiugabit auaritia. Largietur enim deceptis munera, & terram suo diuidet exercitui. Habiturum vero esse Antichristum immensam vim auri & argenti, ac diuitiarum, præsignificauit Daniel extremo hoc vndecimo capite, illis verbis: Dominabitur thesaurorum auri & argenti, & in omnibus pretiosis. Tantas has diuitias comparabit sibi Antichristus, ex plurimis gentibus & prouincijs, quas a se debellatas & suo imperio subiectas, bonis omnibus spoliabit. Diabolus insuper, ingentem copiam auri & argenti, ei suppeditabit, ex naturalibus venis vbi nascitur, ipsum eruens: id enim faciendi, dabitur tunc ei a Deo potestas: nunc autem eius rei facultas non illi permittitur; esset enim vehemens malorum omnium illecebra, & maximum hominibus ad peccata incitamentum, si posset, Dæmon arbitrato suo, quibuscumque vellet, diuitias ei largiri. Præterea, quos aliter non poterit Antichristus suos facere, eos minis terroribusque concussos atque tremefactos, ad sui obedientiam compellet. Etenim, tanta est futura eius persecutio, sicut infra docebimus, vt pauci, etiam de probatissimis viris, futuri sint, qui non succumbant. Atque hoc Daniel supra prænucciavit capite septimo dicens, & præualebit aduersus sanctos. Ioannes quoque in Apocalypsi capite decimotertio, datum est, inquit, ei bellum gerere cum sanctis, & eos vincere.

C rabunt regem. Hactenus ex Hippolyto. Ad hæc, quos viderit Antichristus terrenorum honorum cupiditatibus incensos, quæ maxima pars mortalium est, eos pelliciet magnorum largitione munerum, & ampliorum præmiorum promissione. Hoc indicauit Daniel in hoc ipso capite, cum paulo infra dixit: Multiplicabit scilicet Antichristus gloriam illis, id est, sectatoribus suis, dabit potestatem multis, & terram gratuito diuidet; Quæ verba explanans beatus Hieronymus, quos Antichristus, inquit, minis & terroribus non subiciet, eos subiugabit auaritia. Largietur enim deceptis munera, & terram suo diuidet exercitui. Habiturum vero esse Antichristum immensam vim auri & argenti, ac diuitiarum, præsignificauit Daniel extremo hoc vndecimo capite, illis verbis: Dominabitur thesaurorum auri & argenti, & in omnibus pretiosis. Tantas has diuitias comparabit sibi Antichristus, ex plurimis gentibus & prouincijs, quas a se debellatas & suo imperio subiectas, bonis omnibus spoliabit. Diabolus insuper, ingentem copiam auri & argenti, ei suppeditabit, ex naturalibus venis vbi nascitur, ipsum eruens: id enim faciendi, dabitur tunc ei a Deo potestas: nunc autem eius rei facultas non illi permittitur; esset enim vehemens malorum omnium illecebra, & maximum hominibus ad peccata incitamentum, si posset, Dæmon arbitrato suo, quibuscumque vellet, diuitias ei largiri. Præterea, quos aliter non poterit Antichristus suos facere, eos minis terroribusque concussos atque tremefactos, ad sui obedientiam compellet. Etenim, tanta est futura eius persecutio, sicut infra docebimus, vt pauci, etiam de probatissimis viris, futuri sint, qui non succumbant. Atque hoc Daniel supra prænucciavit capite septimo dicens, & præualebit aduersus sanctos. Ioannes quoque in Apocalypsi capite decimotertio, datum est, inquit, ei bellum gerere cum sanctis, & eos vincere.

D imperio subiectas, bonis omnibus spoliabit. Diabolus insuper, ingentem copiam auri & argenti, ei suppeditabit, ex naturalibus venis vbi nascitur, ipsum eruens: id enim faciendi, dabitur tunc ei a Deo potestas: nunc autem eius rei facultas non illi permittitur; esset enim vehemens malorum omnium illecebra, & maximum hominibus ad peccata incitamentum, si posset, Dæmon arbitrato suo, quibuscumque vellet, diuitias ei largiri. Præterea, quos aliter non poterit Antichristus suos facere, eos minis terroribusque concussos atque tremefactos, ad sui obedientiam compellet. Etenim, tanta est futura eius persecutio, sicut infra docebimus, vt pauci, etiam de probatissimis viris, futuri sint, qui non succumbant. Atque hoc Daniel supra prænucciavit capite septimo dicens, & præualebit aduersus sanctos. Ioannes quoque in Apocalypsi capite decimotertio, datum est, inquit, ei bellum gerere cum sanctis, & eos vincere.

E Vltimus modus, & quidem omnium efficacissimus ad seducendos homines, quo vtetur Antichristus, erit, faciendo plurima & admiranda prodigia. Nec solum ipse faciet, sed etiam in eius nomine facient ea, ipsius ministri atque sectatores. Nec de hoc vlla ratione dubitandum est: nam Dominus noster apud Matthæum capite vigesimo quarto, loquens de tempore Antichristi, dixit: Erit surgens pseudochristi & pseudoprophete, & facient signa & prodigia magna. Sed quam magna? Erit, inquit Dominus, vt si fieri potest, inducantur in errorem etiam electi. Hoc luculenta oratione declarat beatus Gregorius, in libro trigesimo secundo moralium, capite duodecimo. Nam explanas illa verba Iob, quæ sunt in capite quadragesimo de Behemot, stringis caudam suam tanquam cedrum; ait, per

Iudæos in primis, sibi conciliabit Antichristus.

Hippolytus

Largitiones Antichristi.

Opulentia Antichristi.

Prodigia quæ faciet Antichristus.

Insignis D. Gregorii de prodigijs Antichristi sententia.

per caudam significari extremum mundi tempus, quo venturus est Antichristus : & quia hoc tempus breuissimum erit, breuiabuntur enim, vt ait Dominus ; dies illi propter electos ; propterea dæmon stringet caudam , breuitatem temporis, magnitudine persecutionis compensans, veniet enim tunc magnam iram habens, vt est in Apocalypsi capite duodecimo, sciens quia modicum sibi tempus superest. Illud autem *quasi cedrum* significat extremi illius temporis persecutionem, omnibus alijs, quæ fuerant antea persecutionibus, fore maiorem. Sed quid est, inquit Gregorius, quod illa persecutio, maxima omnium futura est ; nisi quia tunc diabolus, non solum per ministros suos tormenta adhibebit, sed etiam miracula faciet? Nunc enim fideles, mira faciunt cum peruersa patiuntur, tunc autem diaboli satellites, etiam cum peruersa inferent, mira facturi sunt. Pensemus ergo, quæ erit humanæ mentis illa tentatio, quædo pius martyr, & corpus tormentis subiicit, & tamen ante eius oculos, tortor miracula facit. Cuius tunc virtus, non ab ipso cogitationum fundo quatiatur, quando is qui flagris cruciatur, signis coruscatur? Dicatur igitur recte, *stringet caudam quasi cedrum* quia nimirum, & altus tunc erit veneratione prodigij, & durus crudelitate tormenti. Non enim sola tunc potestate erigetur, sed etiam signorum ostensione fulcietur. Vnde & per Dauid dicitur, *insidiatur in occulto, quasi leo in cubili suo* Nam quia hic antiquus hostis, in cunctis suis viribus effrænatur, sæuire per vtraque permittitur, vt contra electos in certamine, & fraude, & virtute laxetur: virtute per potentiam; fraude, per signa. Recte ergo, & leo, & insidians dicitur: insidians per miraculorum speciem, leo, per fortitudinem secularem. Vt enim eos, qui aperte iniuri sunt pertrahat, secularem potentiam ostendat: vt verò iustos etiam fallat, signis sanctitatis simulat. Illis enim suadet elationem magnitudinis; istos decipit ostensione sanctitatis. Hæc beatus Gregorius.

Sed quæ signa faciet Antichristus? Audi Hippolytum. Leprosos mundabit, paralyticos sanabit, dæmones expellet, longinqua non aliter quam presentia denunciabit, mortuos suscitabit, transferet montes, ante oculos spectantium, suis pedibus ambulabit super mare, deducet ignem de cælo, conuertet diem in tenebras, & noctem in diem, solem circumaget quocumque libuerit: denique omnia elementa sibi obtemperare demonstrabit. Adstabit illi innumerabiles dæmones, in specie splendida angelorum, parati ad eius iussa capeffenda; ipsumque varijs canticis, & hymnis celebrabunt. Sic Hippolytus. Verum, nos hæc ipsa paulo distinctius dicamus. Faciet per simulationem Antichristus, imprimis ea miracula, quæ facturum olim Messiam, sancti vates prædixerunt. Deinde, faciet ea, quæ maximi, facere solent iudæi, velut sunt prodigia, quæ in cælo fiunt. Iudæi namque non contenti tot & tantis miraculis a Christo factis, quærebant ex eo signum aliquod de cælo videre. Addit præterea Lactantius libro 7. cap. 17. Antichristum etiam iussurum, solem a suo cursu stare, & imagines loqui. Talia igitur faciet Antichristus; iubebit enim ignem de cælo descendere, tum ad vindictam sibi repugnantium; sicut Helias de cælo deuocauit ignem aduersus illos quinquagenarios; tum ad declarandum grata sibi esse & accepta eorum sacrificia, qui sacrificabunt ipsi; quemadmodum legimus in veteri testamento, Deum saepenumero sacrificia, quæ ipsi erant gratissima, igne cælitus misso consumpsisse. Testificatur hoc ipsum de Antichristo Ioannes in Apocalypsi, scribens de Antichristo in capite decimotertio: *fecit, inquit, signa magna, vt etiam ignem faceret de cælo descendere in terram, in conspectu hominum; & deducet habitantes in terra, propter signa quæ data sunt illi facere in conspectu bestiarum.* Faciet præterea signa, quæ vulgo, & curiosis hominibus, ingentem facient admirabilitatem: huius generis sunt, facere animalia loqui humano modo; pueros & idiotas varijs linguis vti, & de rebus abstrusiorum disciplinarum docte disputare; eijcere dæmonia ex humanis corporibus, clamantia, ipsum esse Messiam, & Deum. Iussu eiusdem, videbitur cælum aperiri, & spiritus, forma, splendoreque angelorum, descendere ad ipsum adorandum; mortuos etiam verbo ad vitam reuocabit.

Ceterum, quia diuus Paulus, in secundo capite posterioris epistolæ ad Thessalonicenses, eiusmodi signa Antichristi appellat mendacia, dicens ipsum esse venturum secundum

Qualia sint futura prodigia quæ faciet Antichristus.

An omnia prodigia quæ faciet Antichristus, erunt ficta & simulata.

A eundem operationem sathanæ, in omni virtute, & signis, & prodigijs mendacibus; ideo beatus Augustinus in libro vigesimo de ciuitate Dei capite decimonono, ponit hanc quæstionem, vtum propterea intelligendum sit, signa quæ faciet Antichristus, fore mendacia, quia non sint futura vera, sed tantum simulata, & ficta, sensusque humanos fallentia: an potius, ideo dicta sint mendacia, quod etsi vera sint futura, his tamen vsurus sit Antichristus ad fallendos homines, & in errorem inducendos. Augustinus quæstionem in medio relinquit, quasi iudicio lectoris, solutionem eius existimandam permittens. Verum tamen, non est arduum, propositam quæstionem discutere. Duo quippe genera sunt miraculorum, quæ facturum est Antichristus: quædam enim, eiusmodi sunt, vt vere fieri nequeant nisi per Dei omnipotentiam, superat enim omnis creatæ naturæ potestatem: cuiusmodi est, resurrectio mortuorum. Huiusmodi miracula, non poterit reuera facere Antichristus: & si quæ faciet, erunt ficta & plane mendacia. Alia sunt prodigia, quæ possunt fieri potentia naturalium causarum; præsertim cooperante dæmone, & ad id omnem suam operam nauante. Hoc dixi, quia, vt docte disputat beatus Thomas in libro secundo aduersus Gentes, multi effectus admirabiles, fieri possunt a causis naturalibus, si illis cooperentur vel angeli boni, vel dæmones, qui sine eorum cooperatione, nullo modo existerent: quemadmodum arte atque industria hominū, multa efficiuntur, velut a pharmacopolis, alchymistis, & stillatoribus, ex variarum rerum naturalium mixtione ac temperatione, quæ citra hominum operam, nullo modo ad effectum peruenirent. Quoniam autem vires naturalium causarum, quas ad agendum inuicem applicabunt & temperabunt dæmones, ad voluntatem & imperium Antichristi, erunt ceteris hominibus occultæ & ignotæ, & modo quodam inuisibili adhibebuntur; propterea quæ ex ipsis efficiuntur, prodigiosa, & quasi miracula existimabuntur. Hæc igitur signa, per se vera erunt: sicut illa magorū Pharaonis, vera fuisse arbitrat̃ur Augustinus: nihilominus tamen, etiam hæc, intelligere possumus dicta esse a Paulo mendacia; quod ea falso atque mendaciter profitebitur & iactabit Antichristus, se facere miraculose ac supernaturaliter, & diuina potestate. Et vt verbo dicam, omnia signa Antichristi, cuiuscunque modi fuerint, appellari debent mendacia; ob finem videlicet, propter quem fient ab Antichristo; qui non erit alius, quàm vt eiusmodi miraculis contestetur ipse ac probet, Dominum nostrum Iesum, non fuisse Messiam, nec Dei filium, nec bonam esse ipsius legem: se vero verum esse Messiam, verumque Deum, quem adorare omnes debeant. Sed pergamus, verba

Danielis quæ sequuntur, interpretari.

Et abundantes, & vberes vrbes ingredietur: & faciet, quæ non fecerunt patres eius, & patres patrum eius usque ad illud & cor eius aduersus testamentum sanctum, &c.

DIXIMVS supra, exortum fuisse bellum inter principes Ægypti, qui nutritij & tutores erant Ptolemæi Philometoris, atque inter Antiochum Epiphanem, propter Syriam occupatam ab Antiocho, quam illi regno Ægypti restituere volebant. Cum igitur inter Pelusium & montem Casium, commissum fuisset prælium; victi sunt duces Ptolemæi. Porro Antiochus, parcens puero, & amicitiam simulans, ascendit Memphim; & ibi ex more Ægypti, regnum accipiens, puerique rebus se prouidere dicens, cum modico populo omnem Ægyptum subiugauit sibi, & abundantes, atque vberimas ingressus est ciuitates: fecitque, quæ non fecerunt patres eius, & patres patrū illius. Nullus enim regum Syriæ, ita vastauit Ægyptū, & omnes eorū diuitias dissipauit; & tam callidus fuit, vt prudentes cogitationes eorū, qui duces pueri erant, sua fraude subuerteret. Et hoc est, quod hic dixit Daniel, *contra firmissimas cogitationes inibit.* Quod sequitur *conciabatur fortitudo eius, &c.* significat, Antiochum profectum fuisse cum magno exercitu aduersus regem Ægypti, sororis suæ filium. Huius etiam regis Ægypti duces, magnas

Locus Pauli ex 2. cap. 2. epistolæ ad Thessalon.

Potentia dæmonum ad producos effectus occultos & mirabiles.

Historicus sensus de Antiocho Epiphane.

magnas congregarunt copias, & amplissimum coegerunt exercitum: sed non poterunt resistere fraudulentis Antiochi consilijs; qui simulans pacem cum rege Ægypti, comederit simul cum eo panem, id est, inierit cum eo conuiuia, & regnum eius capere tentauerit: verum nihil profecerit, a militibus Ptolemæi eiectus. Quanquam quod subiungitur *§ duorum illorum regum fuisse cor fraudulentum, ut sibi mutuo male facerent, § id non videtur congruere regi Ægypti, qui cum esset tunc puerili admodum ætate, non videtur malitiose quidquam machinari potuisse, aduersus Antiochum. Nisi forte, quod nutritij & tutores eius, qui administrabant regnum nomine eius, fecerunt, id fecisse regem dicatur.*

Ecclesiastici autem scriptores, & hoc, & superiora, referunt ad Antichristum; qui ante omnes, regem Ægypti superaturus est. Horum nos exemplo, supra dicta Danielis verba, de Antichristo, cuius typum gessit Antiochus, interpretabimur. Antichristus igitur, comparata, sex illis modis quos supra enarraui, ingenti auctoritate, potentia, & sectatorum turba; aggredietur ad inuadendum & occupandum Romanum imperium; quod extremo illo tempore, diuisum erit in decem reges; hoc enim supra, capite septimo, designauit Daniel per decem cornua, quæ habebat quarta bestia, significans Romanum imperium. De quibus, primo quidem tria cornua euellit Antichristus; hoc est, de illis decem regibus, tres primum vincet, regem dico Ægypti, Africæ, & Æthiopiæ: quibus debellatis, reliqui septem, falces ei & colla submittent. Atque hoc quod diximus, tenuisse, & tradidisse scriptores ecclesiasticos, super septimo capite Danielis, confirmat D. Hieronymus. Tantam porro consequetur potentiam. Antichristus, & tam longe lateque dominatum & imperium suum extendet, ut maximus omnium, qui fuerint ante ipsum, monarcha futurus sit: maximam namque orbis terrarum partem, sub ditionem suam & potestatem subiiciet. Hæc prænucciavit Daniel in capite hoc vndecimo, hoc ipso loco quem nunc tractamus. Enarrans enim nobiles viatorias, prosperosque successus Antichristi, sub figura regis Antiochi, ita dixit: *§ faciet, quæ non fecerunt patres eius, & patres patrum eius. § Quem locum explanans diuus Hieronymus, § nullus, inquit, Iudæorum, præter Antichristum, toto orbe regnavit. § & Chrysostomus super secundo capite, posterioris epistolæ diui Pauli ad Thessalonicenses, § quemadmodum, ait, monarchiam Assyriorum destruxerunt Medi; & Medorum, Persæ; & Persarum, Macedones, seu Græci; denique Græcorum, Romani: ita Romanorum monarchiam euertet Antichristus; eius vero imperium delebit Christus Dominus, cuius regnum manebit in æternum. § Daniel præterea, capite septimo, inquit, regem illum, quem significabat cornu modicum, potentiorum ac maiorem fore prioribus regibus: quod nequaquam competit in Antiochum Epiphanem; quippe, multo potentior eo, fuit pater eius Antiochus Magnus, priusquam belligerasset cum Romanis. Nec tædeat lectorem audire, quid super hæc Lactantius libro septimo, capite decimosexto, ex vetustis, opinor, traditionibus mutuatus, prodiderit. § Multiplicabitur, ait ille, extremis mundi temporibus, imperium, & summa rerum potestas, per plurimos dissipata & concisa, minuetur. Tunc discordiæ in perperuum ferentur; nec vlla requies bellis exitiis erit; donec reges decem pariter existant, qui orbem terræ, non ad regendum, sed ad consumendum partiatur. Hi exercitibus in immensum auctis, & agrorum cultibus destitutis, quod est principium euerisionis & cladis, disperdent omnia, & comminuent, & vorabunt. Tum repente aduersus eos, hostis potentissimus, ab extremis finibus plagæ septentrionalis orientur; qui tribus ex eo numero deletis, qui tunc Asiam obtinebunt, assumetur in societatem a ceteris, ac princeps omnium constituetur. Hic insustentabili dominatione; vexabit orbem: diuina & humana miscebit: infanda dictu, & execrabilia molietur: noua consilia in pectore suo volutabit, ut proprium sibi constituat imperium: leges commutabit aliorum, suas sanciet; contaminabit, diripiet, spoliabit, occidet. Denique, immutato nomine, atque imperij sede translata, confusio, ac perturbatio humani generis consequetur. § Sic Lactantius.*

Mythica interpretatio de Antichristo.

Superabit Antichristus priores omnes reges, imperij amplitudine.

D. Hieronymus. Chrysostomus.

Lactantius.

Sta-

A. Statuto tempore reuertetur, & veniet ad Austrum: & non erit priori simile nouissimum. Et venient super eum trieres, & Romani, & percutietur, & reuertetur.

T Daniel hoc loco significat, & in cōmentario huius loci confirmat D. Hieronymus, nec nō & latina græcaq. narrat historia, bis venisse Antiochum in Ægyptum, ut eius gentis regnum sibi assereret. Primum enim prælio inter Pelusium, & montem Casium commisso, deuictis Ptolemæi ducibus, Antiochus, ut supra diximus, simulans amicitiam cum puero rege, eius rebus se providere dicens, facile omnem sibi Ægyptum subiugauit. Non tamen quod intendebat, omnino consequi potuit: nam detecta eius fraude, consilijsq. perspectis, non potuit eius propositum ad effectum peruenire. Reuersus igitur est, sed tanta victoria gloriosus, & ut dicit hoc loco Daniel, reuersus est in terram suam cum opibus multis. Iterum vero cum magno exercitu rediit in Ægyptum; nec iam dissimulans consilium suum, directo petijt caput Ægypti Alexandriam, quo rex se præsidij causa incluserat, vel statim expugnaturus eam, vel arctissima durissimaque obfidiōne ad deditōnem coacturus. Sed omnes eius conatus, legatio Romanorū, qui iusserunt eū protinus obfidiōnem soluere, & Ægypto discedere, plane fregit, & ad nihil lum rededit. Et hoc est quod hic ait Daniel, hanc posteriorem eius aduersus regem Ægypti expeditionem, non fuisse similem priori: id est, non æque, atque illam, bene ipsi celsisse. Et causam mox subdit, *§ venient, inquit, super eum trieres, & Romani, & percutietur, & reuertetur. § Legatus enim Romanorū, nauibus, seu trirēibus appulsus Alexandriā, regem Antiochum, conatibus incaptisque suis desistere coegit. Sed præstat, quod nos strictim nunc diximus, explicatius id narrantem audire Iosephum: cuius in libro duodecimo antiquitatum, hæc sunt verba. § Antiochus domi vsus fortuna prospera, expeditionem Ægyptiam tentare statuit, captus eius regionis cupidine, cōtemptaq. Ptolemæi filiorum ætate, rebus administrandis nondum idonea. Profectus igitur cum magno exercitu Pelusium, astu circūuento rege Philometore, Ægyptū occupat; & redacta prius in potestatem Memphi, locisque circumuicinis, Alexandriā duxit exercitum, & urbem, & regem subiugaturus. Sed omnes eius conatus, vna Romanorum denunciatione repressi sunt, ita ut iā occupata relinqueret. § Sic Iosephus. Quemadmodum vero id factum sit, narrat Iustinus libro trigesimo quarto. § Pulsus, inquit, regno Ptolemæus, ab Antiocho, ad fratrem minorem, Alexandriam confugit; participatoque cum eo regno, Romam legatos ad senatum mittunt, auxilia petunt, fidem societatis implorant. Mouere senatum preces fratrum: mittitur legatus Publius Popilius ad Antiochū, qui abstinere eū Ægypto, aut si iam incessisset, excedere iuberet. Cum in Ægypto eum inuenisset, osculumque ei rex obtulisset; nam coluerat inter ceteros Popilium Antiochus, cum Romæ obses esset: tum Popilius, faceffere interim priuatam amicitiam iubet, cum mandata patriæ intercedant: prolatoque senatus decreto, & tradito, cum regem cunctari cerneret, & ad amicos referre vellet; ibi Popilius, virga, quam in manu gerebat, amplo circulo inclusum, ut amicos etiam caperet, consulere iubet; nec prius inde exire, quam responsum senatui daret: aut pacem, aut bellum cum Romanis habiturum. A deoque hæc asperitas, animum regis fregit, ut paritūrum se senatui responderet. § Hæc Iustinus. Illud porro mandatū Senatus ad Antiochum, refert Appianus in Syriaco, fuisse in tabella scriptum in hæc verba: *§ Non pugnare in Ptolemæos Antiochum. §**

Ceterum verba illa Danielis, quæ supra posuimus, *§ & venient super eum trieres & Romani, &c. §* subobscuram habent sententiam: & similis quidem locus legitur in extremo capite vigesimo quarto libri numerorum, vbi sic est: *§ Venient in trieribus de Italia, & superabunt Assyrios. §* Vtroque autem in loco, pro voce, *§ trieres, & Romani, seu Italia §* sunt duæ voces hebrææ, quarum propria vis & notio, necdum vsquequaue explorata, &

De legatione Romano rum ad Antiochum Epiphanem, cum obsideret is Alexandriam. Iosephus.

Publius Popilius legatus Romanorum ad regem Epiphanem.

per-

perfecta est. Vna vox est ξ *Sium*, quam diuus Hieronymus latine vertit trieres, alii naues. Tradunt Hebræi, radicem eius vocis esse a ξ *Saiab*, unde descendit vox ξ *Sium*, cuius singulare est ξ *Si*, proprie significans auem, præfertim eam, quæ deferta incolit loca; atque hinc per translationem trahitur ad significandam nauem, vel triremem; quod propter vela & remos, & celeritatem, qua fertur per aquas, referat auem passis alis per aera volantem. Hoc igitur loco Daniëlis, quidam vertunt triemes, alij naues, veluti Pagninus. Altera vox est, ξ *Chittim*, quam Hieronymus, & ipso referente, Hebræi, Romanos seu Italos interpretantur. Certe prædictum locum libri numerorum, paraphrastes Chaldæus, vt eius verba latine exprimamus, sic reddidit, ξ *naues venient a Romanis*. ξ Thargum vero Hierosolymitanum, eundem locum ita couertit, ξ *egredientur copie multæ ex prouincia Italia, vna cum multis legionibus Romanorum*. ξ Alij, ξ *Chittim* significare aiunt insulam Cyprum; & huius sententiæ est hoc in loco Theodoretus: ad quam confirmandam eo vtitur argumento, quod ad vsque suam ætatem, oppidum quoddam Cypri Chittim appellaretur. Suffragatur Theodoro Iosephus, in primo libro antiquitatum scribens, Chittim filium Iauan, a quo dicta est Ionia, occupasse insulam primo nominatam ex ipso Chittim, postea Cyprium, atque ex eo factum esse, vt tum insulas omnes, tum pleraque loca maritima, Hebræi, gentili voce Chittim appellent. Nec dissimile est, quod scribit D. Hieronymus super vigesimo tertio capite Esaiæ: ξ *Cethim* inquit, quidam Cyprium interpretantur: vsque hodie enim est apud eos vrbs Citium, de qua Zeno, Stoicæ sectæ hæresiarches fuit, quamquam plerique nostrorum, Cethim, Italia, Macedoniæque insulas arbitrentur. Certe Hieremias capite secundo: ξ *transite, inquit, ad insulas Cethim*: & in exordio prioris libri Machabæorum, dicitur rex Alexander, egressus esse de terra Cethim, id est, Græciæ, vel Macedoniæ. Et auctor prioris libri Machabæorum, capite octauo duos Macedoniæ vltimos reges, Philippum & Persen, appellat Ceteorum reges. Collatis igitur inter se varijs scripturæ locis, videtur hæc vox significare, tum insulas maris mediterranei, præsertim Ægypto, & Syriæ obiacentes, quæ græco sermone, & institutis vtebantur, vt est Cypus, Rhodus & c. tum etiam vltiora maris mediterranei loca maritima, præcipue vero Græciam & Italiam. Et quæquam naues, seu triemes Cethim, existimat Theodoretus, venisse in auxilium regi Antiocho, contra Ptolemæum regem Ægypti, sicut etiam indicare videtur translatio græca & ipsius Pagnini; similis tamen vero est, eas venisse aduersus Antiochum, missas a Romanis, sicut ostendit versio & commentarius D. Hieronymi: & hæc est Hebræorum sententia.

Et reuertetur, & indignabitur contra testamentum sanctuarij &c.
 ξ vsque ad illud? eleuabitur, & magnificabitur
 aduersus omnem Deum.

Iosephus.

ALET ad illustrandum hunc locum Daniëlis, quod scribit Iosephus in libro duodecimo antiquitatum. Reuersus, inquit, ab Ægypto, quam metu Romanorum reliquerat rex Antiochus, ad urbem Hierosolymitanam mouit exercitum. Ingressus autem eam centesimo quadragesimo tertio anno, ex quo primum ad Seleuci familiam, Syriæ regnum deuenerat: sine vilo negotio dominus eius factus est; admissus apertis portis, per suæ factionis homines: quam dominationem crudeliter exercuit, necatis permultis, qui diuersarum erant partium, direptisque pecunijs, & asportatis Antiochiam. Sic Iosephus. Bis autem rex Antiochus ingenti clade Iudæos afflixit: primum veniens ipse Hierosolymam, anno regni Græcorum centesimo quadragesimo tertio. Quæ tunc mala Iudæi sint passi, recenset auctor prioris libri Machabæorum, in exordio primi capituli: eademque narrantur in capite quinto posterioris libri. Et inter alia traditur, id tēporis, fuisse solo triduo, interfectos Iudæos ad octoginta millia; victos autem, ad quadraginta millia: nec pauciores venūdatos. Illud, ξ *cogitabit de his, qui dereliquerunt testamentum sanctuarij*

ca

Aeam reddit sententiam, vt censet diuus Hieronymus, Antiochum multa machinarum, & moliturum aduersum eos, quos volet legem Dei derelinquere. Et hoc significantius & apertius Aquila interpretatus est, hunc in modum. ξ *Et cogitabit, vt deseratur pactum sanctuarij, & brachia ex eo stabunt, et polluent sanctuarium foriuitudinis*: ξ pro brachijs, alij verterunt, semina, vt significarent stirpem & progeniem Antiochi: siquidem filius eius Antiochus cognominatus Eupator, duce exercitus Lyfia, sicut in prior libro Machabæorum scriptum est, bella gessit cum Iudæis. Sed probabilior est versio beati Hieronymi: & per brachia, significantur duces & principes missi ab Antiocho contra Iudæos. Maxime vero, biennio post, quam ipse rex Hierosolymam vastauerat, & omnibus bonis & rebus pretiosis Iudæos spoliauerat, misit principem tributorum in ciuitates Iudæ, & Hierusalem; cuius aduentus longe funestior, & exitialior fuit Iudæis, quam fuerat ipsius regis Antiochi: lege caput primum prioris libri Machabæorum. Et quia tunc in templo Hierosolymitano positum est Iouis Olympij simulachrum, & statuæ regis Antiochi, sublato iugi sacrificio, videlicet, quod fiebat quotidie mane, & vespere; ideo hic dicitur, ξ *Auferent iuge sacrificium, et dabunt abominationem in desolationem*. Idola enim, scriptura vocat abominationes. Addit, ξ *in desolationem*, quia illa regis Antiochi simulachra, posita sunt in templo Dei expilato, profanato, & desolato. Atque hunc locum Daniëlis expressit auctor prioris libri Machabæorum, in capite primo; cum dixit, anno centesimo quadragesimo quinto, die decima quinta mensis casleu, regem Antiochum ædificasse abominandum idolum desolationis, super altare Dei. Non enim his verbis spectauit ad illa verba eiusdem Daniëlis, quæ sunt in capite nono, ξ *erit in templo abominatio desolationis*, quemadmodum male Caictanus existimauit. Patet enim ex capite vigesimo quarto Matthæi, ea verba ad aliud tempus longe posterius rege Antiocho pertinere. Iudæi autem, huius loci verba Daniëlis, non de rege Antiocho, sed de Romanis intelligi volunt, de quibus supra dictum est, ξ *et uenient super eum trieres, et Romani, et humiliabitur*. Post multa, inquit Iudæi, tempora, de Romanis qui Ptolemæo venere auxilio contra Antiochum, confurget rex Vespasianus, surgentque brachia eius, vel semina, id est Titus filius eius cum exercitu, & polluent sanctuarium, auferentque iuge sacrificium, & templum tradent æternæ solitudini. Sic illi. Verum, consideranti antecedentia & consequentia huius loci Daniëlis verba, luce clarius fit, quæ hic dicuntur a Daniele, & ad regem Antiochum propriissime, ad Vespasianum & Titum, nullo modo pertinere. ξ *Et impij in testamentum simulabunt fraudulenter*. Hoc etiam in libris Machabæorum legitur, quosdam simulasse legis Dei se esse cultores, & postea cum gentibus mixtos, abdicatisque patrijs legibus & moribus, fuisse proditores patriæ, bonorumque ciuium hostes, & insectatores, sicut de Alcimo traditur in capite septimo prioris libri Machabæorum: ξ *Cenenerunt, inquit, ad Alcimum congregatio scribarum, requirentium ab eo pacem, & quæ iusta sunt. Dixerunt enim, homo sacerdos de semine Aaron venit, non decipiet nos. Et locutus est cum eis verba pacifica, & iurauit illis dicens: Non inferemus vobis malum, neque amicis vestris: & crediderunt ei, Et comprehendit ex eis sexaginta viros, & occidit eos in vna die*. Similia narrantur in posteriori libro de Simone, Iasone, & Menelao.

ξ *Et docti in populo docebunt plurimos, & ruent in gladio, & in flamma, & in captiuitate*. Palam est hæc dici in probos, & pios Iudæos: qui tempore illius persecutionis Antiochi, quiduis pati maluerunt, quam a lege Dei recedere. De his ita scribit Iosephus libro duodecimo antiquitatum. ξ *Et maxima quidem Iudæorum pars, vel sponte, vel metu supplicij, parebat edictis regis Antiochi: qui vero probatiores erant, & generosæ indolis, maiorem rationem habuerunt legis patriæ, quam pœnæ propositæ sibi ab aduersarijs. Quamobrem quotidie necabantur, crudelissimis torti cruciatibus. Nam flagris vehementer cæsi, & lacerati corpore, viui etiam nudi, spirantesque suffigebantur crucibus. Vxores item, & circumcisos liberos strangulabant, & suspendebant a crucifixorum parentum ceruicibus; sacros libros comburebant, & apud quos reperti erant eos, neci dabant. Sic Iosephus. Similia horum prodita sunt*

Iosephus

Pp ta sunt

Oratio Antichristi ad sui sectatores,

Cunctis autem populis ad eum congregatis, & fausta ei acclamantibus, grandi & magna voce, ita ut moueatur locus, in quo turbæ consistent, ita eos alloquitur. Perpicite populi ac gentes omnes, incomparabilem gloriam meam, atque imperij potentiam, & magnificentiam. Quis princeps tam potens, ut ego sum? Quis Deus magnus præter me? Potentiæ meæ quis resistet? Assistent præterea ipsi, dæmones, spirituum angelorum speciem referentes, eumque diuinis laudibus & honoribus celebrantes, & aliquando in cælum euehentes, deinde ingenti pompa, & spectantium stupore, de cælo in terras deducentes: Sic Hippolytus.

Et Deum patrum suorum non reputabit; & erit in concupiscentiis feminarum.

EC priora verba huius sententiæ, nec quod postea subiicitur, & Deum quæ ignorauerunt patres eius, colet, & possunt vere competere in regem Antiochum: sed necessario referenda sunt ad Antichristum. Nam, ut docent hoc loco Hieronymus & Theodoretus, & perspicuis verbis tradit historia Machabæorum, rex Antiochus Deos Græcorum colebat, & ad eorum cultum etiam Iudæos compellebat. Quin, templum Hierosolymitanum, Iouis Olympij, & templum quod erat in Garizim, Iouis hospitalis cognominari iussit. Quadrant igitur hæc in Antichristum, qui gente Iudæus cum sit futurus, & a primo simulaturus magnam pietatem & religionem aduersus Deum Iudæorum; postea in tantam procedet impietatem & superbiam, ut se solū ab omnibus credi, adorari, & prædicari Deum velit ac iubeat. Quod autem sequitur, & erit in concupiscentiis feminarum, videtur non ad Antichristum, sed ad regem Antiochum pertinere. Etenim Antichristus, ut fertur, quo plurimos decipiat, simulaturus est castitatē. At rex Antiochus, & priuata, & publica omnium libidinum obscenitate infamis fuit: & in tantū dedecus, ut refert diuus Hieronymus, post supra & corruptelas, venit regis dignitatis, ut mimis quoque & scortis publice commiseretur, & libidinem suam etiā populo præsentem compleret. Cuius rei etiam illud argumentum, ex quarto capite posterioris libri Machabæorum, affert Theodoretus, quod vni concubinæ suæ, dono dederit Tarsenses, & Malleotas populos, unde turbulenta inter eos concitata fuit seditio.

An sit Antichristus futurus libidinosus.

Variale-ctio huius loci apud Græcos.

Verum scire oportet, Theodoretum prædicta verba Danielis, legere per negationē hoc modo, & super concupiscentias feminarum non intelliget: quo significatur, eum veneris voluptatibus nequaquam fore deditum. Atque huic lectioni fauet translatio septuaginta interpretum, & Theodotionis, nec non & nouæ versiones ex Hebræo, velut Pagnini, & Vatabli. Secundum hanc vero lectionem, liquido apparet, verba Danielis in regem Antiochum, foedissimarum libidinum turpitudine insignem atque famosū, quadrare non posse; sed referenda esse ad Antichristum. Hæc autem lectionum varietas, nata est ex ambiguitate scripturæ hebraicæ; quæ, si verbum ex verbo exprimas, hunc reddit sensum: & super Deum patrum suorum non intelliget; & super concupiscentias feminarum, & super omnem Deum non intelliget: in his verbis, negatio illa, & non intelliget potest referri ad primum tantum membrum orationis; ita ut secundum membrum proxime consequens & super concupiscentias feminarum relinquantur affirmatum, & subintelligatur verbum & intelliget. Potest etiam illa negatio & non intelliget extendi ad proximè sequens membrum, & super concupiscentias mulierum, & ipsumque pariter atque primum membrum negare. Ex hac igitur lectionis ambiguitate, duplex, quam supra posui, lectio & interpretatio extitit. Adnotarunt quidam, magno spiritus sancti consilio, scripturam hebraicam huius loci ambiguum esse factam, itaque constructā, ut etiam de ipso Antichristo, contrarias sententias reddere posset: videlicet ipsum, & futurum esse mulierosum; & a muliebribus deliciis & voluptatibus sibi

A sibi temperaturum: vtrumque enim vere conueniet in Antichristum. Nam intimis animi sensibus, super omnes, voluptuarius & libidinosus erit: externa vero conuersatione, castimoniam mentietur. Et item, a principio simulabit continentiam, quoad sibi potentiam & imperium comparat: sed postea, in omni genere voluptatum & libidinum volutabitur. Atque huius sententiæ, Carthusianus, auctorē laudat D. Augustinū.

Deum autem Maozim in loco suo venerationis: & faciet, ut muniat Maozim cum Deo alieno.

RRIDE T Porphyrium hoc loco D. Hieronymus, quod per & Maozim interpretatus sit vicum Modin, quæ patria fuit Mathathie & filiorum eius: & in eo loco ait duces Antiochi posuisse statuam Iouis, & complisse Iudæos, ut ei victimas immolarent, tanquam Deo Maozim, id est, Modin. Sed sciendum est, vocabulum hebræum & Maozim si spectetur eius etymologia, significare præsidium, fortitudinem, auxilium; & inde, arcem, siue propugnaculum. Unde Theodotio vertit, præsidia, Symmachus, confugia. Intelligi autem possunt verba hæc de rege Antiocho, qui in vrbe Hierosolymitana firmissimā extruxit arcem; & tum in ea, tum in alijs ciuitatibus valida posuit præsidia, Iudæos cogens adorare Deos alienos, id est, Iouem. Quem cum illis ostendisset, & adorandum esse persuasisset, tunc tribuebat deceptis, magnum honorem & gloriam, eosque faciebat ceteris Iudæis dominari; & pro præuaricatione, locupletes possessiones & ampla dona illis largiebatur. Nicolaus de Lyra, & quidam alij recētiores existimant, & Maozim esse nomē propriū significans propriū Deū, quæ Antichristus colet. Nā licet in propatulo & publice, nullū se Deū colere ostendet, & se solū ut Deū adorari volet: attamen priuatim, & clam, pro Deo colet certū quendam dæmonem, in cuius ipse tutela erit: qui appellatur & Maozim quia in eo robur omne suum, & præsidium Antichristus locatum habebit, eique omnem suam potentiam & felicitatem, acceptam feret. Theodoretus sic interpretatur hunc locum. Cum maiores Antichristi, agnita propriæ naturæ conditione, Deum, qui omnibus præest, seiplos nominare ausi non fuerint; ipse Antichristus, Deum fortem & potentem, hoc enim significat Maozim, seipsum appellabit. Nam illud & in loco suo glorificabit, & positum fuit, pro se ipsum glorificabit. Glossa interlinearis, vtrūque sensum prædictū cōplexa, indicat verba hæc intelligi posse, vel de diabolo, quem Antichristus, ut fortem & potentem Deum colet: vel de ipsomet, qui se ut potentem & fortem Deum ab omnibus coli iubebit. Auctor historiæ scholasticæ, super Danielelem, capite duodecimo, hunc locum paraphrasticè perstringens, ita scribit. Quod vero sequitur, & Deum Maozim in loco suo venerabitur, & tam Antiocho, quam Antichristo congruit. & Maozim enim præsidium sonat; & Antiochus in Hierusalem præsidium posuit, atque idolum Iouis: Antichristus vero, diabolus, ut Deum, roboris & potentiæ suæ auctorem, venerabitur.

Quisnam futurus sit Deus ille Maozim, quem colet Antichristus.

Lyra.

Theodoretus.

Et in tempore præfinito præliabitur aduersus eum rex Austri, & cetera usque ad illud, & fama turbabit eum ab Oriente & Aquilone, &c.

TIAM hæc verba refert Porphyrius ad regem Antiochum Epiphanem, quem ait vndecimo regni sui anno, rursus contra Ptolemæum Philometorem regem Austri, id est, Aegypti, dimicauisse: qui audiens aduersum se cum numerosissimo exercitu venire Antiochum, contra ipse, quantum maximum potuit, congregauit exercitum. Sed Antiochus, quasi vehemens quadam tempestas, ingenti curruum, equitum, & naualis classis apparatu, & præsidiis fretus, ingressus Aegyptum, plurima loca cepit, omnia vastauit, magnamque vim auri, argenti, & rerum pretiosarum deprædatus, venit in terram inclytam.

Refertur & resellitur interpretatio Porphyrii.

ram seu gloriosam, id est, Iudæam; quam incredibiliter vexavit, gentemque eius innumerabilibus malis contriuit. Verum facile est Porphyriū mendacii arguere. Etenim, Antiochus vndecimo regni sui anno mortuus est, longissime ab Ægypto & Iudæa, id est, vel in Perside, vel in Media, vel, ut aliis visum est, Babylone. Quinimo, postquā Antiochus ex mandato Romanorum, Ægypto decedere iussus est, nunquam postea eam bello tentare aggressus est. Decedens autem Ægypto, primum venit in Iudæā, quē admodū conijci potest, ex quinto capite posterioris libri Machabeorum; & apertissime id tradit Iosephus libro duodecimo antiquitatum. Quæ igitur Daniel hoc loco narrat, factum iri a rege Aquilonis, contra Ægyptios & Iudæos, ea cum vndecimo imperij regis Antiochi anno, minime competunt.

Quocirca Ecclesiastici scriptores ea verba referunt ad Antichristum, qui aucta mirandum in modum potentia & imperio, decem reges, qui tunc præcipue in orbe regnabunt, bello aggredietur. Quorum tres, sibi nempe viciniore, regem inquam Ægypti, Æthiopiæ, & Libyæ, seu Africæ, primum debellatos, sibi parere coget. Et hoc est, quod Daniel in quadam visione vidisse se, supra retulit, capite septimo; visa esse sibi decem cornua cuiusdam bestię; & postea vnum cornu modicum; quod postmodum in tantum ceteris prævaluit, ut tria illorum frangeret atque euelleret. *Hæ autem solæ saluabuntur de manu eius, Edom, Moab, & principium filiorum Amon.* Antiochus, inquit Porphyrius, festinans contra regē Ægypti Ptolemæum, Idumæos, & Moabitas, atque Ammonitas, qui ex latere Iudææ erant, non tergitur ne occupatus alio bello, Ptolemæum contra se redderet fortioerem. Vel isti dicuntur euasuri manus Antiochi, quia ultro se illi dederunt, eiusque partes contra Iudæos secuti sunt. Quapropter, illis Antiochus, ut a micis & subditis, nihil detrimenti afferri passus est. Sed Theodoretus negat hæc conuenire in regem Antiochum: quippe qui istis populis a se bello subactis, & oppressis, ducem præfecerit Timotheum. Ipse refert ad Antichristum; & duas ponit huius loci interpretationes: vnam historicam; propterea istis populis Antichristū nihil esse nociturum, quia eo tempore futuri sint sceleratissimi, & studiosissimi sectatores Antichristi. Altera interpretatio mystica est, ex significatione illorum vocabulorum exprompta: Edom significat rufum; Moab, quasi dicas de patre: Amon, populū eius significatur igitur, in persecutione Antichristi, eos fore constantes & inuictos, ideoque saluos, qui virtute sanguinis Christi, quasi purpurati, & in electum populum eius adscripti, neque ex sanguinibus, aut ex voluntate carnis, sed ex Deo patre nati fuerint. Communior est Patrum interpretatio, quam refert hoc loco Hieronymus: in regionibus istarum gentium esse præruptos mōtes, inuias solitudines, profundosque specus, & occultissimos ad latendum secessus. Huc igitur multi sanctorum, fugientes persecutionem Antichristi, sese conferent & abdent; atque ea ratione Antichristi manus effugient. Et ad hanc interpretationem recte accommodari possunt, quæ vaticinatus est Isaias de Moabiti de regione; sic enim est in cap. 16. *Absonde fugietes, & vagos ne prodas: habitabunt apud te profugi mei: Moab esto latibulum eorum a facie uastatoris; sinitus est puluis, consummatus est miser, defecit qui conculcabat terram.*

Circa illud quod sequitur, *per Libyas quoque & Æthiopias transibit,* sic ait Hieronymus. Hoc nostri magis asserunt Antichristo, quam Antiocho conuenire. Siquidem, Antiochus neque Libyam, quam plerique Africam intelligunt, neque Æthiopiam tenuit: nisi forte, quia in eodem climate sunt, prouinciæ Ægypti, & longe per deserta vicinæ, ideo captis Ægyptijs, etiam istæ prouinciæ conturbatæ sint. Vnde non dicit, quod ceperit eas, sed quod per Libyas Æthiopiasque transferit. Antichristum vero, fertur, primo debellaturum Ægyptum, atque Libyam, Æthiopiāque vastaturum. Similia super hoc ipso Danielis loco scribit Theodoretus. Hæc, inquit, minime conueniunt Antiocho: quippe qui neque Libya, neque Æthiopia, quin etiam nec Ægypto potitus est. Iussu namque Romanorum, ea prouincia decedere coactus est. Hoc igitur declarat, quod supra cap. 7. in visione, demonstratū fuerat Danieli; ex decē cornibus cuiusdā bestię, tria ab vno cornu modico destrui & reuelli: hoc est, sicut hic apertius dicitur, tres reges, Libyæ, Æthiopiæ, & Ægypti, superatum iri ab Antichristo.

Et fama

Interpretatio huius loci secundū patres.

D. Hieronymus.

Theodoretus.

Et fama turbabit eum ab oriente, & ab Aquilone.

TIAM hoc loco, ait diuus Hieronymus, nescio quid de Antiocho somniat Porphyrius. Pugnans, inquit, aduersus Ægyptios, & Libyas, Æthiopiaque pertransiens, audiit, contra se ab Aquilone, & ab Oriente bella concitari. Vnde regressus, cepit Aradios resistentes, & omnem in littore Phœnicis vastauit prouinciam; confestimque perrexit ad Artaxiā regem Armeniæ, qui de Orientis partibus mouebatur: de cuius exercitu interfectis quamplurimis, victor euasit. Sic Porphyrius. Cuius tamē interpretationem, Theodoretus eo redarguit argumento; quod non Orientis, vel Aquilonis fama, coegerit Antiochum ab Ægypto recedere: sed Romanorum decretum, ab Occidente, non ab Oriente missum. Ergo ad Antichristum hoc pertinet: qui audiens Orientis vel Aquilonis reges aduersum se comparare bellum, vel proceres Christianorum, eius decreta iussaque aspernari, omnique contentione sese illi opponere, incredibili rabie ac furore ad illos profligandos & delendos rapietur.

Somniat hoc loco Porphyrius

Et figet tabernaculum suum in Apadno, inter duo maria, super montem inclytum, & sanctum.

T hoc Porphyrius refert ad Antiochum; qui profectus ad compescendas Orientis & Aquilonis seditiones, deinde tabernaculum suū posuit in quodam loco, cui nomē erat Apadno; qui inter duo flumina, Tigrim & Euphratem situs est. Verum, figmenta sunt hæc Porphyrij: nam nec ostendere potuit, quis locus inter Euphratem & Tigrim, fuerit vnquā vocatus Apadno: & ridiculū est, quæ vocat scriptura hoc loco duo maria, ipsum duo Mesopotamiæ lumina interpretari. Theodoretus existimat, Apadnum, vel, ut ipse græcam translationem secutus, vocat, Apadanum, fore certum quendam locum, non procul Hierosolymis: in quo ad extremum residebit Antichristus; atque inibi supremo perdetur exitio. Verum, nemo diligentius hunc locum enucleauit, quam D. Hieronymus. Primo, is memorat varias huius loci interpretum translationes. Symmachus ita vertit: *Et extendet papiliones equitatus sui inter maria, super montem sortitudinis sanctum: & veniet usque ad verticem montis.* Theodotio sic reddidit: *Et figet tabernaculum suum in Aphadano inter maria, & in monte Sabin sancto, & veniet usque ad partem eius.* Aquila vero hunc in modū transtulit: *Et plantabit tabernaculum pratorij sui Aphadano, inter maria, in Sabin glorioso & sancto, & veniet usque ad finem eius.* Soli septuaginta interpretes, omni se nominis quaestione liberantes, hoc modo interpretati sūt: *Et statuet tabernaculum suum tunc inter maria, & montem voluntatis sanctum.* quos Apollinarius secutus, de nomine Apadno plane conticuit. Hæc ideo, inquit Hieronymus, posui, ut & Porphyrij ostenderem calumniam, qui hæc omnia aut ignorauit, aut nescire se finxit: & scripturæ sanctæ difficultatem indicaret, cuius intelligentiam, absque Dei gratia, & maiorum doctrina, sibi imperitissimi vel maxime vendicant. Notabilis sane studiosis diuinarū litterarū, & digna Hieronymo, nec non ad contundendam superbiam hæreticorū nostri temporis, validissima sententia. Vocabulum autem, Apadno, eodem auctore Hieronymo, compositum est ex voce *Apad* quæ significat solium, seu thronum, seu palatium; & particula *no* quæ sonat idem quod sui; & est sensus, figet tabernaculum suum, & thronum suum, inter duo maria, hoc est, mare mortuum ab Oriente, & mare magnum, seu mediterraneum ab Occidente: in quorum medio, sita est Hierosolyma. Montem autem sanctum & inclytum, appellat, vel montē Syon, vbi erit templum, in quo sessurus est Antichristus: vel montem oliueti, ex quo Dominus ascendit in cælum: quo in loco fertur, periturū esse Antichristum. Porphyrius interpretatur montem, qui est in Elimaide prouincia, quæ est vltima Persarum ad orientem regio. Sed ridiculum est, montem Elimaidis, hoc est gentis superstitiosæ, & cultricis idolorum, hic ab angelo, sanctum, inclytum, vel gloriosum appellari.

Figmentum Porphyrij.

Quid sit, Apadno, vbi Antichristus fixurus dicitur tabernaculum suum. D. Hieronymus.

Difficultas diuinæ scripturæ sine dei gratia & maiorū doctrina superari non potest.

Ridicula Porphyrij interpretatio.

Et

Et nemo auxiliabitur ei.

SEPTUAGINTA, teste D. Hieronymo, sic verterunt, *§ & veniet hora consummationis eius* Theodoretus ita legit, *§ & nemo erit, qui liberet eum* Porphyrius, ut fuit aduersus manifestam veritatem contumax, hoc etiam interpretatur de rege Antiocho: quem ait in Elimaide prouincia, quæ est vltima Persarum ad Orientem regio, cum templum Dianæ, infinitis donarijs opulentissimum, spoliare vellet, fugatum esse a barbaris, qui mira veneratione famum illud suspiciebant, & paulo post, mærore consumptum, in Tabes, oppido Persidis esse mortuum. Sic Porphyrius, ut hoc loco refert D. Hieronymus. Verum de loco vbi mortuus est rex Antiochus, supra in libro nono, satis copiose & accurate dictum est. In præfens autem, patet esse falsum quod ait Porphyrius. Nam, cum extrema verba huius capituli, cum proximè antecedentibus omnino cohæreant; & illa non dici de Antiocho, manifestis argumentis ostensum sit; necessario sequitur, hæc quoque ad Antiochum referri non posse.

Pertinent igitur, ut interpretantur omnes scriptores ecclesiastici, ad Antichristum, cuius interitus, his verbis describitur. Sciendum autem est, Antichristum, ad extremam prouectum impietatem ac superbiam, in finem simulatum se mori, & rursus ad vitam redire. Hoc tradunt Haymo & Beda, super decimum tertium caput Apocalypsis: idque colligi putant, ex illis verbis Ioannis, quæ sunt in eo capite, *§ & vidi vnum de capitibus bestiarum* id est, vnum de principibus ministris diaboli, ipsum videlicet Antichristum: *§ quasi occisum in morte*: id est, videbatur esse mortuus, quia mortem simulabat: *§ & plaga mortis eius curata est*, id est, finxit se rursus quasi extincta morte reuiuiscere. Cuius rei spectaculo, ceu ingenti miraculo obstupere omnes: vnde sequitur, *§ & admirata est vniuersa terra post bestiam: & adorauerunt eam, dicentes, quis similis bestiarum, & quis poterit pugnare cum ea?* Habeo eiusdem sententiæ grauissimum testem & auctorem, beatum Gregorium: qui libro vndecimo epistolarum, ex Registro, indicationis sextæ, capite tertio, ad hunc modum scribit. *§ Veniens in mundum Antichristus, diem sabbati, & diem Dominicum ab omni iubebit opere custodiri. Nam, quia simulaturus est mori se, ac resurgere, ideo diem Dominicum in veneratione haberi præcipiet. Quia vero iudaizare populum compellet, ut ritus Mosaicæ legis reuocet, & iudeorum sibi subdat perfidiam, diem sabbati obseruari coget.* Hæc Gregorius.

Post simulatam igitur resurrectionem, spectante infinita hominum turba, ascendet in verticem montis Oliueti, vnde Dominus assumptus est in cælum, sic enim hoc loco præsignificauit Daniel, & simulabit se in cælum redire velle, vnde ad homines descenderat; atque ipsum extollentibus, specie angelorum, daemonibus, per aera euehetur in cælum; cunctis admirantibus, & diuinitati eius acclamantibus. Sed eo ipso temporis puncto, Dominus Iesus, ut Paulus docet, in capite secundo posterioris epistolæ ad Thessalonicenses, interficiet eum spiritu oris sui: id est, verbo, vel imperio suo. Ad quod confirmandum, affert Hieronymus verba Isaïæ ex capite vigesimo quinto, secundum translationem, non septuaginta interpretum, ut hic putauit Carthusianus, sed Symmachi; ut in commentario eius loci tradit D. Hieronymus. Quod autem Antichristus, ait Hieronymus, venturus sit vsque ad summam montis sancti & inclyti, & ibi periturus, Isaïas plenius loquitur, dicens; *§ præcipitabit Dominus in monte sancto, faciem dominatoris tenentem super omnes gentes, & eum qui dominatur cunctis populis, & vntionem quæ vnctæ est, contra vniuersas nationes.* Tunc ergo nullus, ut ait Daniel, auxiliabitur Antichristo: tunc, quem admodum idem supra dixit capite octauo, impius ille, sine manu conteretur: id est, non bello, non ferro, non humanis viribus, sed inuisibili Christi potentia exanimatus interibit.

Quoniam autem Paulus dixit, eum Christi verbo occisum iri, quæri posset, quali Christi verbo sit occidendus. Solus, omnium, quos adhuc legerim, auctor scholasticæ historiæ, id expressit; *§ Ascendete, inquit, per aera Antichristo, audietur vox Christi de cælo*

Contumacia porphyrii.

Locus ex 13 cap. Apocalypsis. quod Antichristus simulabit se mori, & postea, ad vitam redire.

D. Gregorii sententia, cur Antichristus obseruaturus sit diem Dominicum & diem sabbati.

Interitus Antichristi

Quo verbo Christi, occidendus sit Antichristus.

A cælo missa, *§ morere*: & confestim, fulmine percussus interibit. Hæc, non ut mihi explorata certa que, sed ut ab alijs prodita, nec iniucunda lectori futura, hic referre volui. Lactantius capite decimo septimo, & decimo octauo libri septimi diuinarum institutionum, Antichristi exitum, & interitum secus enarrat. Non pigebit ex eo loco verba eius hunc in locum transcribere. *§ Cum hæc ita, inquit, gerentur, iusti, & sectatores veritatis segregabunt se a malis, & fugient in solitudines. Huc impius rex, inflammatus ira, veniet cum exercitu magno, & adnotis omnibus copijs, circumdabit montem, in quo iusti morabuntur, ut eos comprehendat. Illi vero, vbi se clausos vndique, atque oblectos viderint: exclamabunt ad Deum voce magna, & auxilium cælesti implorabunt. Quorum ancipiti periculo & miseranda comploratione commotus Deus, mittet protinus liberatorem. Tunc aperietur cælum medium in tempesta nocte, & tenebrosa, ut in orbe toto, lumen descendens Dei, tanquam fulgur appareat. Qui priusquam descendat, hoc signum dabit, caderet repente gladius de cælo, ut sciant iusti, ducem sanctæ militiæ descensurum: & descendet ille comitantibus angelis in medium terræ. Virtus autem angelorum tradet in manus iustorum, multitudinem illam, quæ montem circumfuderit, & concidetur ab hora tertia vsque ad vesperum; & fluet sanguis more torrentis: deletisq. omnibus copijs, impius solus effugiet, & peribit ab eo virtus sua. Hic est autem qui appellatur Antichristus; sed se ipse Christum mentietur, & contra verum dimicabit, & victus effugiet, & bellum sæpe renouabit, & sæpe vincetur, donec quarto prælio, confectis omnibus impijs, debellatus & captus, tandem scelerum suorum luet poenas.* Hæc Lactantius.

BENE-

Sententia Lactantii de Antichristi exitu & interitu.

454
BENEDICTI PERERII
SOCIETATIS IESV
COMMENTARIORVM
IN DANIELEM
LIBER XV.

CAPVT DVODECIMVM.

N tempore autem illo, cōsurget Michael princeps magnus, qui stat pro filiis populi tui: & veniet tempus, quale non fuit ab eo, ex quo gentes esse cœperunt, vsque ad tempus illud. Et in tempore illo saluabitur populus tuus, omnis qui inuentus fuerit scriptus in libro. Et multi, de his qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt: alii in vitam æternam, & alii in opprobrium, vt videant semper. Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: & qui ad iustitiam erudiūt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Tu autem Daniel, claude sermone, & signa librum vsque ad tempus statutum: plurimi pertransibunt, & multiplex erit scientia. Et vidi ego Daniel, & ecce quasi duo alii stabāt: vnus hinc, super ripam fluminis: & alius inde, ex altera ripa fluminis. Et dixi viro, qui erat indutus lineis, qui stabat super aquas fluminis, vsquequo finis mirabilium? Et audiui virum qui indutus erat lineis, qui stabat super aquas fluminis, cum eleuasset dexteram & sinistram suam in cælum, & iurasset per viuentem in æternam, quia in tempus & tempora, & dimidium temporis. Et cum completa fuerit dispersio manus populi sancti, complebuntur vniuersa hæc. Et ego audiui, & non intellexi. Et dixi, Domine mi, quid erit post hæc? Et ait, vade Daniel: quia clausi sunt, signatique sermone, vsque ad præfinitum tempus. Eligentur, & dealbabuntur, & quasi ignis probabuntur multi: & impie agent impii, neq. intelligent omnes impii: porro docti intelligent. Et a tēpore, cum ablatum fuerit iuge sacrificium, & posita fuerit abominatio in desolationem, dies mille, ducenti, nonaginta. Beatus qui expectat, & peruenit vsque ad dies mille trecentos triginta quinque. Tu autem vade ad præfinitum: & requiesces, & stabis in forte tua in finem dierum.

Huc usque Danielem in Hebræo volumine legimus. Quæ sequuntur, vsque ad finem libri, de Theodotionis editione translata sunt.

§ap. 3. 6. a.

Mat. 13. f. 43.

dixit r.

Apoc. 10 b. 5.

A

PERGIT angelus Gabriel prænunciare Danieli, ea, quæ tam ipso tempore persecutionis Antichristi, quam transacto eo tempore, sub finem mundi ventura sunt. Porphyrius quidem, vt superiora, ita quæ traditur hoc capite, de rege Antiocho Epiphane interpretari, quoquo modo contendit: verum, tam inscienter, tam insulse, denique tam absurde, vt ridere magis libeat, & contemnere tantam hominis, vel inscitiam, vel impudentiam, quam confutare sententiam. Sed nimirum, vsque adeo mentem eius occæcauerat odiū Christiani nominis & doctrine, vt clarissimam veritatis lucem, aut non viderit; aut vidisse se dissimulans, eam, peruersarum interpretationum offusis tenebris, obscurare, atque aliis eripere conatus fuerit. Audi, quemadmodum hoc loco eum D. Hieronymus scite derideat. § Haftenus, inquit, Porphyrius vtcumque se tenuit, & tam nostrorum imperitis, quam suorum male eruditus imposuit. De hoc capitulo quid dicturus est? in quo mortuorum describitur resurrectio; aliis suscitatis in vitam æternam, & alijs in opprobrium sempiternum? nec potest dicere, qui fuerint sub Antiocho fulgentes quasi splendor firmamenti: & alij quasi stellæ in perpetuas æternitates. Sed quid non facit pertinacia? Quasi contritus coluber, eleuat caput, & moriturus, in eos qui morituri sunt venena diffudit? Sic Hieronymus. Nos fictitias eius interpretationes, suo quamque loco prodentes, refellemus.

Contumacia & cæcitas Porphyrii.

D. Hieronymi in Porphyrium sententia.

B

C

In tempore autem illo, cōsurget Michael princeps magnus, qui stat pro filiis populi tui.

SIGNIFICATVR his verbis illud tempus, quo vigebit persecutio Antichristi, appropinquante iam mundi huius fine. Tunc enim Michael, qui summus creditur ordinis archangelorū, & olim præses fuit Synagogæ, custosque ac defensor populi Hebræi; postea vero propter necem Messia, reprobata reiectaque Synagoga, in tutelam & defensionem, transiit Ecclesiæ, hic inquam Michael, extremis illis mundi temporibus, omnem suam vim atque potentiam intendet atque conferet (hanc enim vim et notionem habet verbum illud *cōsurget*) in auxilium bonorum, qui in illa persecutionis acerbitate, in summis constituti angustiis, maioribus quam credi possit malis consistabuntur. Nec solus Michael, inuisibilis erit defensor Ecclesiæ, sed etiam ipsorum hominum quidam, præter ceteros sanctitate præstantes, sese opponent Antichristo, & ceterorum erunt fortissimi duces, accerrimique propugnatores Ecclesiæ. Horū duo erunt principes & antesignani, christianæ veritatis testes ac præcones: de quibus Ioannes in Apocalypsi capite vndecimo, prænunciata extremi illius temporis vexatione Ecclesiæ, hæc subiungit. § Dabo duobus testibus meis § os nēpe, & sapientiam, cui nō poterunt resistere aduersarii. § & prophetabunt § vel breui futurum prædicentes finē illius persecutionis, extincto Antichristo, & mox venturo ad iudicandum mundum Christo domino: vel prædicantes fidem Christi, & diuinam scripturam interpretantes, & Antichristi mendacia detegentes ac redarguentes. § diebus mille ducentis sexaginta. Hoc tempus continet tres annos circiter & dimidium annum: rāto enim tempore prædicaturos Eliam & Enoch, antiqua traditione proditum, & a patribus confirmatum est. § Amicci facis § vt non solum verbo, sed etiam habitu ipso, pœnitentiam prædicet. Deinde Ioannes comparat eos duobus candelabris & duabus oliuis. Candelabra dicuntur, quia in densissima illa persecutionis caligine, lucem veritatis hominibus ostēdent. Oliuæ appellantur, quasi oleo spiritus sancti, per gratiam, largissime vncti: uel quia magnam exercebunt misericordiam, afflictos consolando, infirmos roborando, nutan-

Enoch & Elias, testes futuri veritatis aduersus Antichristum. Locus apocalypsis ex capite vade.

nutantes in fide fulciendo, denique sustentando omnes promissione diuini auxilii, mox ipsis, Antichristo perempto, affuturi.

Sed qui erunt illi duo testes? De Elia non video dubitari. Nam & hunc videtur Ioannes significasse eo ipso loco cum subiicit, *ignis exiet de ore eorum, & deuorabit inimicos eorum* & rursus *hi habent potestatem claudendi caelum, ne pluat diebus prophetiae ipsorum.* qui, his verbis haud dubie indicauit Eliam, de quo legitur Ecclesiastici capite 48. *Et surrexit Elias propheta quasi ignis, & verbum ipsius quasi facula ardebat: verbo domini continuit caelum, & deiecit a se ignem terrae.* Nota est lectori historia, ex libro tertio regum cap. 17. & ex libro quarto regum cap. 1. Ex his quae dicta sunt palam est, non recte Lactantium libro 7. cap. 17. vnum dumtaxat prophetam venturum contra Antichristum, memorare. Theodoretus hoc loco scribit, sciens in bonos Antichristo, Michaellem omnia moliturum, vt Elias adueniens, domini nostri praenunciet aduentum; quo Iudaei qui tunc extiterint salutem consequentur. Beatus Augustinus libro 20. de ciuitate Dei. Cap. 29. *per Eliam, inquit, magnum mirabilemque prophetam, exposita sibi lege, vltimo tempore ante iudicium, Iudaeos in Christum dominum nostrum esse credituros, celeberrimum est in sermonibus, cordibusque fidelium. Ipse quippe ante aduentum iudicis saluatoris, non immerito venturus creditur. Cum venerit ergo, exponendo legem spiritualiter, quam nunc Iudaei carnaliter sapiunt, ad Christum verum eos conuertet.* Nec modo quod diximus de Elia, & proditum est a patribus, id sola ex traditione fidem capit; sed etiam ex ipsa scriptura. Nam Malachias extremis verbis suae prophetae, hoc ipsum vaticinatus est de Elia; facit enim Deum haec loquentem. *Ecce, ego mittam vobis Eliam prophetam, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis: & conuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum, ne forte veniam & percutiam terram anathemate.* Loqui Malachiam proprie & secundum litteralem sensum, de Elia propheta. & non de Ioanne Baptista, vt putauit Iansenius, explanans quadragesimum octauum caput ecclesiastici, indicant verba illa Malachiae, *Antequam veniat dies domini magnus & horribilis.* quo, haud dubie significatur secundus Domini aduentus, qui futurus est magnus & horribilis, cuiusque testis & praeco futurus est Elias. Confirmat hoc auctor libri ecclesiastici in capite quadragesimo octauo: ubi laudans Eliam prophetam, & de ipso commemorans praedicta verba Malachiae, sic ait: *Qui inscriptus est in iudicij temporum, lenire iracundiam domini, conciliare cor patris ad filium, et restituere tribus Iacob.* Nam quod ait Iansenius super his verbis, auctorem libri Ecclesiastici, securum esse receptam suo tempore Iudaeorum opinionem, qui existimabant, vaticinium Malachiae pertinere ad personam Eliae prophetae, qui antecessurus esset Messiam: cum id tamen non esset implendum in propria persona Eliae, sed in Ioanne Baptista, qui praenunciens primum Christi aduentum, in spiritu & virtute Eliae venturus erat, sicut ab angelo Gabriele, & a Christo domino declaratum est in Euangelio: hoc, inquam, nec mihi placeat, nec opinor, doctis & pijs viris placebit. Quale enim est, sacrum & canonicum scriptorem, in scriptura canonica secutum esse, vel falsam, vel incertam hominum opinionem: in quo ipse, vel falsus sit, vel alios sibi absque dubitatione, vt par erat, credentes, sefellerit, atque in errorem induxerit. Verum de Elia satis.

Quis futurus sit alter ille testis, & Eliae socius, deinceps excutiamus. Victorinus in commentariis suis in Apocalypsim, enarrans caput vndecimum, affirmat alterum illum testem domini aduersus Antichristum, fore Hieremiam; idque colligi ex illis verbis domini, quae sunt in capite primo Hieremiae, *Antequam exires de vulua sanctificauit te, et prophetam in gentibus dedi te.* Sed Hieremias, adhuc non prophetauit gentibus; nam olim cum vixit, solis Iudaeis prophetauit: ergo venturus etiam nunc est, vt prophetauit gentibus, scilicet tempore Antichristi. Verum, leue est hoc argumentum. Nam propterea Hieremias dicitur prophetauisse gentibus, quia non tantum prophetauit in Iudaea, sed etiam in Aegypto, & in Babylonia, videlicet per scribam suum Baruch, & per epistolam qua scripsit ad Iudaeos, qui in Babylonia morabantur. Vel quia non tantum praedixit exitium Iudaeorum; sed etiam aliarum gentium, vt Aegyptiorum, Moabitum, Ammonitarum, Philistinorum, denique Chaldaeorum.

Ioachimus

D. Augustinus.

Animaduersio in Iansenium.

Quis futurus sit Eliae socius aduersus Antichristum.

Locus ex capite primo Hieremiae; & an Hieremias venturus sit cum Elia.

- A** Ioachimus Abbas in commentariis suis in Apocalypsim, alterum testem & socium Eliae futurum esse censet Moesem. Nam sicut ambo in transfiguratione domini apparuerunt, tanquam testes prioris Christi aduentus: sic idem in consummatione seculi, testes ac praecones venturi sunt, posterioris domini aduentus. Huic opinioni accessit Gagnæus in scholiis suis super vndecimum caput Apocalypsis: neque putat huic opinioni officere, quod Moyses sit mortuus. Nam sicut tempore transfigurationis, reuocatus est ad vitam, vt priori aduentui Christi testimonium perhiberet: ita rursus in consummatione seculi, ad praenunciandum Christi posteriorem aduentum, ex mortuis excitabitur. Aduuare videtur hanc sententiam, Ioannes in Apocalypsi, capite vndecimo scribens, duos illos testes, potestatem habituros super aquas, conuertendi eas in sanguinem, & percutiendi terram omni plaga. Cum enim hoc in Aegypto Moyses fecerit, videtur
- B** Ioannes his verbis eum ipsum significare voluisse. Sed verior est communis, & ab antiquis temporibus recepta in populo Christiano, sententia; duos illos testes, futuros Eliam & Enoch. Lege Chryostomum, super secundum caput posterioris epistolae ad Thessalonicenses, & B. Gregorium libro decimo quarto moralium, capite vltimo, & in homelia duodecima super Ezechielem. Neque caret communis hic populi Christiani sensus, vel testimonio scripturae, vel ratione probabili. Siquidem in quadragesimo quarto capite Ecclesiastici, sic est, *Enoch placuit Deo, & translatus est in paradysum, vt det gentibus penitentiam:* id est, vt sub extrema mundi tempora veniens, sua praedicatione, & bonos confirmet, & malos ab Antichristo seductos, corrigat, atque ad penitentiam adducat. Sane, cum adhuc viuere Enoch, certum sit, vt docet Augustinus libro secundo de natura & gratia, contra Caestium & Pelagium, capite vigesimo tertio, nulla profecto alia idonea ratio esse potest, cur is, tot millia annorum, tanto diuinæ potentiae miraculo seruetur in vita, nisi quia instante mundi huius dissolutione, testis veritatis Christianae venturus est, aduersus Antichristum.

- Hippolytus autem in oratione de consummatione seculi, & Ambrosius Catherinus, super secundum caput Geneseos, his duobus, tertium adiungunt. Ioannem Euangelistam; quem existimant non esse mortuum, sed translatum esse in paradysum terrestrem: ibique simul cum Enoch & Elia mansurum, vsque ad tempus Antichristi. Videtur enim valde congruum esse, vt quemadmodum tres floruerunt in mundo leges, prima fuit lex naturae, sub qua vixit Enoch: altera, lex Moisaica, cuius ardentissimus praedicator fuit Elias: tertia lex Euangelica & Christiana, quam Ioannes verbis pariter atque scriptis per totum orbem publicauit; ita ex vna quaque earum trium legum, vnus aliquis existeret grauissimus testis, aduersus Antichristum. Areta, qui ex Graecorum patrum sententijs, commentarios composuit in Apocalypsim, explanans vltima illa verba capitis decimi *oportet te ierum prophetare gentibus, populis, linguis, & regibus multis.* nonnullos refert, ex hoc loco Ioannis argumentari voluisse, Ioannem viuere adhuc, & venturum extremo seculo ad prophetandum contra Antichristum. Postquam enim rediit ex insula Pathmos, nusquam legitur Ioannes prophetauisse multis regibus, & gentibus: nondum igitur illud vaticinium completum est, sed in posterum impleri debet. Verum, infirma haec est argumentatio. Illis namque verbis significatur, Ioannem, praeter visiones propheticas, quas habuerat vsque ad illud tempus, alias complures, pertinentes ad varias gentes, deinceps habiturum; quae nimirum visiones, in sequentibus capitibus descriptae sunt. Vel significatur, & hoc similius veri multis videtur, Ioannem, postquam fuit ab exilio reuocatus, id est, post scripturam Apocalypsis, prophetaturum, id est, scripturum Euangelium, per quod ipse, plurimis regibus, populis, & gentibus prophetauit, & vsque in finem mundi prophetabit. Neque verum est, quod isti sumunt quasi verum & certum, diuum Ioannem adhuc viuere: nam eum esse mortuum, vetus est, & multorum grauium ac nobilium auctorum sententia: ita enim tradunt Hieronymus in libro de scriptoribus Ecclesiasticis, Augustinus in tractatu vltimo super Euangelium Ioannis, Eusebius item libro tertio historiae Ecclesiasticae, capite vigesimo quinto, citas ad hoc probandum verba Polycratis, qui fuit Apostolorum discipulus. Neque contemnendum videri debet huius rei argumentum; non esse morē

Ioachimus Abbas. An Moyses venturus sit cum Elia.

Cum Elia venturum esse Enoch.

Secundum Hippolytum & Catherinum, cum Enoch & Elia etiam Ioannem venturum esse.

Locus ex capite decimo Apocalypsis

Ioannem esse mortuum

Q q

Ecclesiae

Ecclesiæ, eorum qui nec dum vita decesserunt, sed mortuorum duntaxat, festos dies anniversarios agere; eorumque memoriâ in templis publice, sacris officiis atque sacrificiis recolare; quod tamen per singulos annos facit erga Ioannem. Illi ergo duo testes, Enoch & Elias, prædicabunt per tres annos & dimidium: quo expleto tempore, occisi ab Antichristo, martyrij gloriam consequentur. Hoc docet Hippolytus; & plane significat Ioannes cap. 11. *Testimonium, inquit, dicent, dies mille ducentos sexaginta.* Quod tempus cõtinetur tres annos & sex menses, minus quindecim dies. Post eorum necem, sæuissima existet persecutio Antichristi, quâ significauit angelus iis verbis, quæ proxime sequuntur.

Veniet tempus, quale non fuit ab eo, ex quo gentes esse cœperunt, vsque ad tempus illud.

Infamia Porphyrij.

Comparatio persecutionis Antiochi cõ persecutione Nabuchodonosor.

Quanta futura sit persecutio Antichristi.

Duplex persecutio Antichristi, corporalis, & spiritualis.

Locus Apocalypsis ex capite 13. Quomodo Antichristus vincet sanctos. Quinque genera persecutionum Ecclesiæ.

INTERPRETATUR hæc Porphyrius de tribulatione Iudæorum, quam ipsi a rege Antiocho Epiphane passi sunt: quam ipse arbitratur fuisse maximam omnium, quæ vsque ad illud tempus Iudæis acciderant. Verum, ignorantia temporum, & historiarum infamia, falsus est Porphyrius. Siquidem, persecutio & tribulatio, quæ septuaginta & quadringentos annos ante regem Antiochum, passi sunt Iudæi a rege Chaldæorum Nabuchodonosor, illam regis Antiochi dupliciter superauit; & duratione, quia septuaginta annos perdurauit: Iudæis toto eo tempore extra patrias sedes, miserima oppressis feruitute: & magnitudine atque acerbitate; omnibus enim Iudæis, vel ferro caesis, vel captiuis Babylonem abstractis, incenso templo, euerfa ciuitate, vastataque omnifaria regione, nullus fuit, qui tunc restiterit Chaldæis, aut eorum manus euaserit. In persecutione autem regis Antiochi, non tantum, nec tam diuturnum malum fuit: intra sex enim annos constitit. Et quauis magna fuit clades Iudæorum; non sunt tamen illi patriis sedibus exterminati; quin etiam fuere multi, & horum principes atque duces Machabæi, qui non tantum audacter & fortiter ducibus Antiochi obstiterunt; sed etiam sepe, parua manu, numerosissimos eorum exercitus profligarunt, gentique suæ ademptam libertatem, armis vindicarunt. Ergo supradicta verba angeli, non de tribulatione regis Antiochi, sed de persecutione Antichristi aduersus Christianos, interpretanda atque intelligenda sunt. De qua nimirum tribulatione, similiter dixit dominus noster in euangelio Matthæi capite vigesimo quarto, *erit tribulatio, qualis non fuit ab initio, neque erit.* Tradunt patres, tantam fore persecutionem Antichristi, ut eo tempore omnes Christiani, aut futuri sint martyres, aut eieraturi sint fidem Christi; aut, qui nec volent fidem deserere, nec tamen fortes erunt tantis perferendis cruciatibus, hi more ferarum, latitaturi sint in solitudinibus, & speluncis.

Erit autem duplex persecutio Antichristi, una quidem corporalis, altera vero spiritualis. Corporalis quidem erit omnium grauissima, tum multitudine, tum magnitudine tormentorum. Nam, quæ vel audiuius, vel legimus fuisse vlllo tempore Christianis admota tormenta, ea fertur, velut ludum & iocum fuisse, præ ut erunt tormenta, quibus Christianos torquebit Antichristus. Indicauit hoc Daniel capite septimo illis verbis, *ecce corpus illud faciebat bellum aduersus sanctos, & præualebat eis, & sanctos altissimi conteret.* & capite undecimo, *ruent, inquit plurimi in gladio, in flamma, in captiuitate, & in rapina.* Ioannes quoque in Apocalypsi cap. 13. prædicat datum iri Antichristo, ut bellum faciat cum sanctis, & vincat eos. Vincet autem sanctos, vel corporaliter; quia multi manus ipsius non poterunt effugere, sed ab eo crudelissime necati, gloriosæ mortis triumphum in cælis agere: vel etiã spiritualiter; multi enim Christianorum, qui generali vocabulo nominantur sancti, aut etiã qui habebuntur tunc sancti, & fortasse eo tempore sancti erunt, Antichristi, vel allecti muneribus, vel tormētis deterriti, a fide Christi deficiēt. Denique, persecutionum & tribulationum quas diuersis temporibus passa est Ecclesia, quinque insigniora & nobiliora genera numerare ac distinguere licet. Primo enim, passa est ecclesia in ortu & infamia sua persecutionem a Iudæis, nascētis christianæ religionis primordia, opprimere & extinguere conatibus. Deinde, a Gentilibus, christianorum corpora exquissimissimis & acerbissimis cruciatibus varie torquebuntur. Decem imperatorum Romanorum aduersus

Auersus Christianos, videlicet a Nerone vsque ad Constantinum Magnum, persecutiones, vide de apud D. Augustinum in lib. 18. de ciuitate Dei cap. 52. Tunc, ab hæreticis, veritatem & sinceritatem fidei catholicæ impugnantibus. Postea, a schismaticis, unitatem Ecclesiæ disceptantibus, & obedientiam vnus capitis atque pastoris abiicientibus. Postremo, a malis christianis, integritatem disciplinæ Christianæ, probitatemque morum, quantum in ipsis est, dissoluere ac labefactare volentibus. Hæc autem omnia persecutionum ac tribulationum genera, vnus persecutionis Antichristi magnitudo & atrocitas cõtinebit. Verum tamen longe atrocior & exitiosior erit persecutio spiritualis: in qua quæ mala futura sint, multis verbis enarrat Hippolytus in oratione de consummatione seculi. Tolle enim de medio Antichristus omnes sacras imagines: prohibebit omnes cantus, preces, & officia Ecclesiastica: templa omnia aut funditus euerteret, aut in usum tabernarum & stabulorum conuerteret. Cõburet omnes libros sacros, quoscunque inuenire poterit: & ut scribit Lactantius cap. 17. lib. 7. viros iustos, libris prophetarum obuolutos cremabit. Verabit administrationem usumque sacramentorum, præcipue vero baptismi & Eucharistiæ: quemadmodum Antiochus vetuit Iudæos circumcidere, & iuge sacrificium eorum abstulit. Fore autem eo tempore maximam baptizandi infantum Christianorum difficultatem, indicat B. Augustinus lib. 20. de ciuitate Dei cap. 8. Per tres porro annos & dimidium, Eucharistiæ sacramentum non erit in locis publicis, nec publice debitus ei honor & cultus adhibebitur; sed priuatim & occulte seruabitur & honorabitur a Christianis. Ad hæc, verabit Antichristus, quemquæ signare se signo crucis: & hoc signum ex omnibus vbicunque erit, auferri præcipiet. Pro signo autem crucis Christianorum, dabit ipse sui amatoribus & sectatoribus, suum characterem & signum; quod qui non gestauerit, aut in fronte, aut in dextera, ut Ioannes inquit in Apocalypsi cap. 13. non poterit emere quicquæ, vel vendere, vel alia quæ ad commoditatem humanæ vitæ pertinent commercia tractare. Quod autem Antichristi futurum sit in signo, varie traditur: sed inter plures tamen conuenit, fore vel hoc, *Nego Baptistam.* vel, *Nego Iesum.*

Persecutio spiritualis.

Antichristus præcipue conabitur, de medio tollere Baptistam, Eucharistiã & signum crucis.

Symbolum & in signe Antichristi.

In tempore illo saluabitur populus tuus, omnis qui inuentus fuerit in libro.

ALVI erunt ex Iudæis, inquit hoc loco angelus Danieli, extremo illo mundi tempore, fauente in bonos Antichristo, non quidem omnes Iudæi, sed, interprete Theodoreto, quicumque Eliæ prædicationi obtemperantes, salute digni erunt: scilicet, quos Deus iam inde a principio præcognouit. Dei quippe cognitionem, librum angelus nuncupauit. Ergo notitia Dei qua prædestinavit eos, quibus præsciuit se daturum vitam æternam, per quandam similitudinem, & hic, & compluribus aliis scripturæ locis, liber appellatur. Audi B. Augustinum in libro vigesimo de ciuitate Dei, capite decimo quinto, de huiusmodi libro, in quo scripti dicuntur electi, ad hunc modum scribentem. *Non Deum liber iste commemorat, ne obliuione fallatur: sed prædestinationem significat eorum, quibus æterna dabitur vita. Neque enim nescit eos Deus, & in hoc libro legit, ut sciat: sed potius ipsa eius præscientia de illis, quæ falli non potest, liber est vitæ, in quo illi sunt scripti, id est, prædestinati.* Varie autem scriptura describit hanc Dei præcognitionem electorum: namque hic eos appellat scriptos in libro, præcise; in epistola ad Philipenses cap. 4. dicuntur eorum nomina scripta in libro vitæ: apud Lucam cap. 10. dicuntur eorum nomina scripta in cælis: Ioannes vero in Apocalypsi, dixit eos scriptos esse in libro vitæ agni. Tanti porro est hic liber, ut qui in eo scriptus non fuerit, vitam æternam consequi nequaquam possit. Etenim Ioannes in Apocalypsi cap. 21. cum locutus esset de cælesti ciuitate, subdit, *non intrabit in eam, nisi qui scripti sunt in libro vitæ agni:* & vltimis verbis cap. 20. *quicunque, inquit, non est inuētus in libro vitæ scriptus, missus est in stagnum ignis:* & hoc loco angelus dixit, eos dumtaxat in persecutione Antichristi fore saluos, qui scripti fuerint

Liber Dei in quo scripti sunt electi.

fuerint in libro. Omnes autē qui in hoc libro nō sūt scripti, eos omnino perituros, æternisq; maclandos supplicijs declarat Ioannes in Apocalypsi cap. 13. 17. & 20. Quin pro maximo præmio pollicetur Deus iustis, apud Ioannem in Apocalypsi capite tertio, non deleturum se nomina eorum de libro vitæ: & Dauid in psalmo sexagesimo octauo, vt maximam poenam, imprecatus & minatus est impijs hominibus, dicens, *deleantur de libro viuientium, & cum iustis non scribantur.*

Verū, hi duo posteriores scripturæ loci, ferunt secū non nihil quæstionis, quomodo qui scripti sunt in hoc libro, deleri vnquā possint? Siquidem qui semel prædestinatus est, non potest non semper esse prædestinatus: neq; is gratia illa prædestinationis potest vnquam excidere. Hanc quæstionem posuit & explicuit Augustinus, tractans prædictā in psalmo sexagesimo octauo sententiam: sic enim scribit. *Frates, nō debemus intelligere, quod Deus quenquam scribat in libro vitæ, & postea deleat ipsum; si homo dixit, quod scripsi, scripsi, de titulo in quo scriptum erat, sicut Iudæorum, & Deus quenquam scribit & delet? Præscijs est, prædestinauit omnes ante cōstitutionem mūdi, regnatos cum filio suo in vita æterna. Hos conscripsit, ipsos continet liber vitæ. Et in Apocalypsi scriptum est, consentient illi? id est Antichristo, omnes qui non sunt scripti in libro vitæ. Ergo non consentient quicumque in libro vitæ scripti fuerint. Quomodo igitur de libro vitæ delentur, qui in eo nunquam scripti sunt? Hoc dictum est secundum spem ipsorum, quia ibi se scriptos putabant. Quid est deleantur de libro vitæ? nisi, etiam ipsis constet, non se in libro esse. Sicut Iudæi qui sperabant se, tanquā merito iustitiæ suæ, in libro Dei esse scriptos, quibus dixit dominus, *seruatamini scripturas, in quibus putatis vos vitam æternam habere?* cum perducta fuerit dampnatio eorum, ad ipsorum etiam cognitionem, delebuntur de libro viuientium, id est, non ibi se esse scriptos agnoscent. Nam versus sequens, exponit quod dictum est, *et cum iustis non scribantur.* Dixi ergo, deleantur, secundum spem eorum: secundum autem æquitatem tuam, quid dico? non scribantur. Hætenus ex Augustino. Voluit igitur Dauid vt Deus ita tractaret impios homines, vt & ipsimet, & alii omnes liquida intelligerent, ipsos nunquam fuisse scriptos in libro vitæ: id est, non fuisse ex eorum numero, quos Deus ab æterno elegerat; & ad vitam æternam prædestinauerat.*

B. Thomas in prima parte, quæstione 25. disputans de libro vitæ, docet, quosdam esse in hoc libro scriptos simpliciter, & hos esse, qui secundum Dei propositum, ad consequendam æternam vitam prædestinati sunt: atque hos nequaquā deleri posse. Alios esse qui tantummodo, secundum quid, in libro vitæ scripti sunt: hoc est, secundum solam gratiam præsentis iustitiæ, in qua nonnunquam & aliquandiu permanent. Sed quia isti nō sunt de prædestinatis, non enim permansuri sunt in gratia, & ad extremū, cum peccato mortali decessuri sunt; propterea non simpliciter, sed secundum quid, dicitur in libro vitæ scripti. Ergo & prædestinati secundum quid dici possunt deleri de libro vitæ; videlicet ea ratione vt versantur aliquando in peccatis; & habita ratione huius temporis atque status, indigni sunt vita æterna, rei que æternæ damnationis. Similiter etiam reprobi, & vt vocantur in scholis, præsciti, dici possunt secundū quid, scribi in libro vitæ, quia nonnunquam, & quidam sane ad longum tempus, sūt in gratia Dei, & secundum quem statum, sunt filii Dei, & digni vita æterna; quam, si in eo statu perseverarent, proculdubio consequerentur. Huius rei figuram putat fuisse nonnulli librum illum Ezechieli ostensum, qui erat scriptus intus & foris: & interior quidē scriptura eius, cōtinebat electos ac prædestinatos, qui vere & corā Deo scripti sunt in libro vitæ: exterior autē scriptura, cōtinebat alios, qui ad aliquod tēpus sūt in gratia Dei; & vel suo, vel aliorū iudicio scripti esse in libro vitæ existimantur.

D. Euthymius, super psalmo 68. & 138. triplicem in sacra scriptura reperiri librū affirmat. *Liber Dei, ait ipse, est summa eius sciētia; scriptura vero, perpetua memoria. Per libros enim, variā & multiplicē Dei cognitionē diuinę litterę figurat & intelligit. Est autē triplex diuinę sciētia liber: & vnus quidē magis est vniuersalis, in quo omnes tā iusti quam peccatores in hanc mortalem vitam venturi, & postea morituri, scribuntur: quem Dauid insinuaui in psal. 138. dicens, in libro tuo omnes scribentur; hoc est, tā perfecti*

E. Ego, vt meum quoq; iudicium ac sensum lectori aperiā, ita sentio. Non omnes Iudæos, qui extremo illo mundi æo futuri sunt, conuersum iri ad fidem Christi; aut æternę salutis fore participes. Hoc enim expresse declarauit angelus, cū dixit Danieli, in illo tēpore saluū esse futurū omnē populū Hebræū, qui inuentus fuerit scriptus in libro. Illud enim, *qui inuentus fuerit scriptus in libro,* restringit ac contrahit signū illud vniuersale, *omnes.* Si enim omnes Iudæi tūc futuri essent salui; angelus simpliciter ac præcise dixisset, *in illo tēpore saluabitur omnis populus tuus;* præsertim cū id audire ac nosse, lætissimū ac iucundissimū futurū esset Danieli. Atq; id ipsū etiā Theodoretū & B. Gregorium

Locus psal. mi. 68 explicatur.

Quomodo possit aliquis deleri de libro viuientium. D. Augustinus.

D. Thomas.

Liber Ezechielis, scriptus foris & intus.

Euthymius.

Triplex Dei liber.

A. facti quam imperfecti. Alter liber scientiæ Dei, est magis priuatus, in quo soli iusti scribuntur, quos etiam solos Deus nosse dicitur, scilicet cognitione approbationis; vnde cecinit Dauid psalmo primo, *et nouit Dominus viam iustorum;* & Paulus secundæ ad Timotheum secundo, *firmum inquit, fundamentum Dei stat: nouit dominus qui sunt eius;* & hūc librum significauit Dauid psal. 68. cum dixit de impijs: *et cum iustis non scribantur.* Tertius liber est, in quo peccatores scribuntur: de quo libro supra cap. 7. scripsit Daniel, *iudicium sedet, et libri aperti sunt;* & ex his iudicati sunt viuentes & mortui, vt ait Ioannes in Apocalypsi capite vigesimo. Sic Euthymius. Verum de libro vitæ, quatenus ad loci huius Danielis explicationem pertinebat, satis dictum sit. Quamquam illud quoq; monere lectorem volumus, locum hunc Danielis, valere ad confutandam opinionem Ambrosij Catherini, qui in libro suo de prædestinatione, eos qui æternam vitam consecuturi sunt, in duas tribuit classes; in priorem reponit prædestinatos, id est, insignes quosdam viros sanctos; in posteriorem numerat complures alios, qui etiam si nō fuerint prædestinati, id est, sola Dei gratia, nō ob præuifa eorum merita, electi ad vitam æternam, nihilominus tamen, æternam felicitatem consequentur. Hanc inquam opinionem excludunt verba Danielis, qui hoc loco scripsit, eos tantum qui scripti fuerint in libro, id est, velut interpretati sumus, qui prædestinati fuerint, esse saluandos. Danieli consona loquitur Ioannes in Apocalypsi, in capite. vigesimo, & vigesimo primo affirmans, fore, vt quicumque inuenti non fuerint in libro vitæ scripti, hi omnes mittantur in stagnum ignis, negans item, vllum, cælestem Hierusalem intraturum, qui in libro vitæ scriptus non fuerit.

B. Habet præterea hic locus Danielis quæstionem, sane dignam, quæ tacita minime relinquatur: an in fine mundi, omnes Iudæi conuertendi sint ad fidem Christi. Videtur Daniel id negare; refert enim dixisse sibi angelum, eos dumtaxat saluandos esse ex populo Hebræo, qui scripti in libro vitæ inuenti fuerint; id est, tantum prædestinatos. Præterea, Theodoretus in commentario huius loci, & D. Gregorius homilia duodecima in Ezechielem, tradunt, non quidem omnes, sed multos tamen Iudæorū, Eliæ & Enoch prædicatione doctos atque permotos, fidem Christi suscepturos. Ad hoc, Ioannes in Apocalypsi ait, eos qui consentient Antichristo, eumque adorabunt, miserimo exitu perituros: constat autem ex relatione Patrum, vt nos præcedenti libro cōmemorauimus, Iudæos fore primos, maximeque studiosos Antichristi sectatores. Diuus quidem Augustinus in libro vigesimo de ciuitate Dei cap. 29. indefinite dixit, Iudæos in fine seculi credituros in Christum. Per Eliam, inquit, exposita sibi lege, ultimo tempore, ante iudicium, Iudæos in Christum verum esse credituros, celeberrimum est in sermone cordibusque fidelium. Ex aduerso autem, omnes Iudæos tunc amplexaturos fidem Christi, non dubie videtur nos docere D. Paulus in vndecimo capite epistolæ quam scripsit ad Romanos; sic enim ait. *Nolo vos ignorare fratres mysterium hoc, quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel saluus fiet.* Vult igitur Paulus, omnem Israel, ultimo illo tempore, futurum esse saluū. Chrysostomus itē homilia decimanona in hanc ipsam epistolam Pauli, explanans illa eius verba, quæ sunt in eodem capite, *Quod si delictum illorum diuitia sunt mundi, et diminutio eorum, diuitia gentium; quanto magis plenitudo eorum,* nō dixit Paulus, ait Chrysostomus, quanto magis conuersio, vel correctio ipsorum, sed quanto magis plenitudo ipsorum, hoc est, quando vniuersi ad fidem accessuri sunt. Hoc vero dicens, ostendit tunc plus fore gratiæ donique Dei, ac prope totum. Ita Chrysostomus.

C. Ego, vt meum quoq; iudicium ac sensum lectori aperiā, ita sentio. Non omnes Iudæos, qui extremo illo mundi æo futuri sunt, conuersum iri ad fidem Christi; aut æternę salutis fore participes. Hoc enim expresse declarauit angelus, cū dixit Danieli, in illo tēpore saluū esse futurū omnē populū Hebræū, qui inuentus fuerit scriptus in libro. Illud enim, *qui inuentus fuerit scriptus in libro,* restringit ac contrahit signū illud vniuersale, *omnes.* Si enim omnes Iudæi tūc futuri essent salui; angelus simpliciter ac præcise dixisset, *in illo tēpore saluabitur omnis populus tuus;* præsertim cū id audire ac nosse, lætissimū ac iucundissimū futurū esset Danieli. Atq; id ipsū etiā Theodoretū & B. Gregorium

D. Ego, vt meum quoq; iudicium ac sensum lectori aperiā, ita sentio. Non omnes Iudæos, qui extremo illo mundi æo futuri sunt, conuersum iri ad fidem Christi; aut æternę salutis fore participes. Hoc enim expresse declarauit angelus, cū dixit Danieli, in illo tēpore saluū esse futurū omnē populū Hebræū, qui inuentus fuerit scriptus in libro. Illud enim, *qui inuentus fuerit scriptus in libro,* restringit ac contrahit signū illud vniuersale, *omnes.* Si enim omnes Iudæi tūc futuri essent salui; angelus simpliciter ac præcise dixisset, *in illo tēpore saluabitur omnis populus tuus;* præsertim cū id audire ac nosse, lætissimū ac iucundissimū futurū esset Danieli. Atq; id ipsū etiā Theodoretū & B. Gregorium

E. Ego, vt meum quoq; iudicium ac sensum lectori aperiā, ita sentio. Non omnes Iudæos, qui extremo illo mundi æo futuri sunt, conuersum iri ad fidem Christi; aut æternę salutis fore participes. Hoc enim expresse declarauit angelus, cū dixit Danieli, in illo tēpore saluū esse futurū omnē populū Hebræū, qui inuentus fuerit scriptus in libro. Illud enim, *qui inuentus fuerit scriptus in libro,* restringit ac contrahit signū illud vniuersale, *omnes.* Si enim omnes Iudæi tūc futuri essent salui; angelus simpliciter ac præcise dixisset, *in illo tēpore saluabitur omnis populus tuus;* præsertim cū id audire ac nosse, lætissimū ac iucundissimū futurū esset Danieli. Atq; id ipsū etiā Theodoretū & B. Gregorium

Contra Catherini opinionē de prædestinatione.

An in fine mundi, omnes Iudæi sint ad Christi fidem conuertendi. Theodoretus, D. Gregorius.

D. Augustinus.

Locus Pauli ad Romanos vndecimo capite.

D. Chrysostomus.

Auctoris sententia.

goriū sēfisse supra ostēdimus. Illud præterea censeo, licet nō omnes Iudeos, plerosq. ta
 men, eo tempore fidem Christi accepturos: ita vt tāta eius populi credentiū futura sit
 multitudo, vt propter eorū qui non sunt credituri paucitatē, omnis populus Hebræus,
 crediturus esse, vere dici possit. Nam quod plurimum est in aliquo genere, id, huma-
 no quodam loquendi modo, simpliciter, *§ omne* appellamus. Quam loquēdi ratio-
 nem, ne ipsa quidem diuinæ scripturæ grauitas & veritas respuit: solet enim genera-
 les quasdam sententiā enunciare, quæ tamen non ex toto, sed plurimum maximaq.
 in parte veræ sunt. Atque hanc ob causam dominus noster dixit, vt Matthæus refert
 cap. 17. *§ Elias quidem veniet, et restituet omnia* & Paulus, dixit, *§ cum intrauerit plenitudo
 gentium, tunc omnis Israel saluus erit*. Quin eo ipso loco Paulus ad id cōprobādū citat verba
 Dei, quæ sunt apud Isaiam capite quinquagesimo nono, secundum translationem sep-
 tuaginta interpretum, *§ veniet ex Sion, qui eripiat et auertat impietatem a Iacob*. Quorū ver-
 borum hæc est sententia. E gente Iudaica secundum carnem nascetur Messias, qui sit
 liberator eius gentis; hoc est, qui deleat peccata populi Hebræi, qui secundum carnē
 ex patriarcha Iacob descendit. Hæc autem abolitio peccatorum populi Hebræi, eiuf-
 que ad fidem conuersio, cum neque ad Christi & Apostolorum prædicationem, neq.
 adhuc quidem peracta sit; non enim propter paucos Iudæos, qui cōuersi sunt ad Chri-
 stum, innumerabilibus, omni seculo, in sua impietate cæcitateque permanentibus, ve-
 re diceretur, populum Hebræum fuisse ab impietate liberatum, & ad Christi fidem
 conuersum: cum inquam, illud vaticinium Isaiæ adhuc completum non fuerit, neces-
 sario sequitur, complendum esse in fine seculi, quo tempore videlicet tanta sit futura
 Hebrææ gentis, ad fidei Christianæ, æternæque salutis participationem conuersæ, fre-
 quentia, vt propter eius numerosissimam multitudinem, omnis populus Hebræus ab
 impietate liberatus, & ad æternam salutem perductus, vere dici queat.

Locus Isa-
 iæ ex capi-
 te. 59.

Et multi de iis, qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt: alii
 in vitam æternam, & alii in opprobrium,
 vt videant semper,

D. Augusti-
 nus.

R

ECTE monuit Augustinus libro vigesimo de ciuitate Dei cap. 23. hu-
 ius sententiæ Danielis, perquam similem esse illam domini nostri, quā
 memorat Ioannes capite quinto, *§ venit hora, in qua omnes qui in monumentis
 sunt, audient vocem filij Dei, & procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ, qui
 vero mala egerunt, in resurrectionem iudicij*. Nam pro eo quod Christus di-
 xit, *§ qui in monumentis sunt* angelus dixit, *§ qui in puluere terræ dormiunt* si quidem illud
§ dormire significat, hominis mortui viuacem esse animum, licet eius vita, sensus ho-
 minum lateat: corpus autem humatum, vel sepulchro conditum, paulatim in terre-
 num puluerem resoluitur. Illud igitur, *§ dormiunt* dicitur de mortuis, propter ani-
 mas superstites morti, sed quarum vita mortales lateat: illud autem *§ in terræ puluere*
 propter corpora dictum est, quæ paulatim in puluerem dissoluntur. Hic præterea di-
 citur, *§ euigilabunt* illic dictum est *§ audient vocem filij Dei, & procedent*. Denique hic di-
 citur *§ alii in vitam æternam, & alii in opprobrium vt videant semper* id est, non tantum afficiē-
 tur opprobrio, verum etiam illud ipsi ante oculos semper habentes, semperq. intuē-
 res, incredibiliter cruciabuntur. Pro hoc dictum est a Domino nostro, *§ qui bona fece-
 runt, procedent in resurrectionem vitæ, qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicij*. Communis
 enim omnium hominum erit resurrectio ad vitam incorruptibilem; differentia vero
 erit honorum & improborum, quod illi procedent ad resurrectionem vitæ, vt ait Do-
 minus; vel vt hic dixit angelus, resurgent ad vitam æternam, vel vt dixit Paulus, nō
 tantum resurgent, sed etiam immutabuntur: hi autem procedent ad resurrectionem
 iudicij, id est, resurgent, vt iudicio Dei, æternis suppliciis condemnentur; vel vt inquit
 Daniel, resurgent ad opprobrium sempiternum: vel secundum Paulum, resurgent tā-
 tum, & non immutabuntur.

At

A At enim, videtur illud in vtraque sententiā dissonum ac diuersum, quod Dominus
 illic dixit, omnes resurrecturos: hoc autem loco angelus inquit, multos euigilatu-
 ros. Etenim præter illam Domini sententiā, idē quoque testificatur Paulus in prio-
 ris epistolæ ad Corinthios cap. 15. dicens; *§ Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in
 Christo omnes viuificabuntur* & paulo infra, *§ omnes quidem resurgetur, sed non omnes immutabi-
 mur*. Solut hunc nodum D. Augustinus eo loco quem proxime posui. *§ Non pute-
 tur, inquit, diuersum, quod cum ibi positum sit, § omnes qui sunt in monumentis* hic non
 dicat propheta omnes, sed multi dormientium in terræ aggere. Ponit enim aliquādo
 scriptura, pro *§ omnibus* vocabulum *§ multos* propterea & Abrahæ dictum est, *§ pa-
 trem multarum gentium posui te* cui tamen & alio loco dicitur: *§ in semine tuo benedicentur
 omnes gentes*. Idem docet Theodoretus, & alio exemplo confirmat, sumpto ex capite
 quinto epistolæ ad Romanos: vbi Paulus, cum prius dixisset, propter peccatum Adæ
 factos esse omnes peccatores: posterius subdit, propter eius inobedientiam, multos ef-
 se constitutos peccatores: manifeste vsus vocabulo, multorum, pro voce, omnium. Hu-
 ius loci Danielis de resurrectione mortuorum, similia leguntur in libro quarto Esdræ,
 capite septimo. *§ Excitabitur, inquit, quod nondum vigilat seculum, & morietur cor-
 ruptum; & terra reddet quæ in ea dormiunt; & puluis, qui in eo silentio habitant; &
 promptuarie reddent quæ eis commendatæ sunt animæ. Et reuelabitur altissimus su-
 per sedem iudicij, & pertransibunt miseræ, & longanimitas congregabitur. Iudiciū
 autem solum remanebit, veritas stabit, & fides conualescet, & opus subsequetur, &
 merces ostendetur, & iustitiæ vigilabunt, & iniustitiæ non dominabuntur.* Sic est illic.
C Nec mirandū accidat lectori, me vsus esse sententiæ libri quarti Esdræ, qui non modo
 non est canonicus, verum etiā, vt apocriphus, a patribus reiectus est. Equidē secutus
 in hoc sum D. Ambrosium, qui in libro de bono mortis, eum ipsum locū Esdræ, quē
 nunc memorauī, sub nomine Esdræ, & cū magna laude sententiæ, ad confirmandā fidei
 nostræ doctrinā, quæ est de resurrectione mortuorum, adhibuit. Quin idem in epistola
 vigesima prima quā scripsit ad Horontianum, suadet, librum quartum Esdræ legendū
 esse, quod in ipso, anima, cælestis esse naturā demōstretur, & philosophorū nugæ de ip-
 sius substantia cōfutantur. Sed quid ego eius libri, Ambrosiū, Cyprianū, aliosque patres
 probatores & laudatores memorē, cū eius libri sententias aliquot, etiā catholica Ec-
 clesia in sacrosanctæ Missæ mysterio, & in publicis suis precationibus vsurpet? siqui-
 dē per singulos annos in feria tertia pentecostes, missam orditur ab ea sententiā, quæ
 in secūdo capite lib. 4. Esdræ legitur? Accipite iucunditatē gloriæ vestræ, gratias agē-
 tes Deo, qui vos ad cælestia regna vocauit? Et ex eodē capite in solennitatibus marty-
 rum decantat illud, *§ modo coronantur & accipiunt palmam*. Atque ob hanc cau-
 sam factum arbitror, vt hi duo posteriores libri Esdræ, cum alijs sacris & canonicis
 libris coniuncti, ederentur & circumferrentur. Verum, quia hic ipse liber, sicut mul-
 tas habet ad veritatem Christianæ fidei pietatemque commēdandam, insignes & ad-
 modum probabiles sententias: ita quoque non paucos permiste continet errores ac
 fabulas, quibus maxime libri fides & auctoritas eleuatur; propterea is liber & a diuo
 Hieronymo, & a multis patribus, non tantum vt apocriphus repudiatur; sed etiam
 vt fabulosus contemnitur, ac deridetur.

Dubitatio
 quo modo
 angelus di-
 xit, multos
 ex mortuis
 resurrectu-
 ros, cum
 omnes sint
 resurrectu-
 ri.

Multos,
 pro omni-
 bus, & om-
 nes pro
 multis, vsur-
 pat scrip-
 tura.

Locus ex
 quarto li-
 bro Esdræ.

Sententias
 aliquot li-
 bri quarti
 Esdræ, non
 solum pa-
 tres, sed ip-
 sa Ecclesia
 vsurpat.

E Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: &
 qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ
 in perpetuas æternitates.

A

NGELVS proxime docuerat, de resurrectione iustorum, id quod est omniū
 commune, eos scilicet ad vitam æternam resurrecturos. Nunc, nonnullam
 eorum diuersitatem, secundum gloriam accidentalem, fore indicat: docens,
 qui aliorum fuerint magistri & doctores, eosque ad iustitiam, id est, ad omnem virtu-
 tem

tem, prout ad Deum refertur, colendam & capiendam erudierint, atque induxerint; eos præcipuo quodam & singulari gloriæ splendore, ceteris clariores fore; comparādo eos cum splendore cæli, & stellarum fulgore. Cuius simile quid scripsit Paulus in posterioris epistolæ ad Corinthios capite decimo quinto. *Alia est, inquit, claritas solis, alia claritas lunæ, alia claritas stellarum: stella enim a stella differt claritate: sic & resurrectio mortuorum.* Sed quia duas sententias, supradictis verbis complexus est angelus, priorem illis verbis, *qui docti fuerint, fulgebunt ut splendor firmamenti;* posteriorem illis, *qui ad iustitiam erudiunt multos;* differt inter ipsos interpretes: alijs consentibus, diuersos gradus beatorum his duabus sententiis insinuari: alijs vero affirmantibus, vnum eundemque gradum doctorū, vtraque sententia, diuersis verbis indicari. Carthusianus igitur Albertum secutus, priori sententia ait significari omnes electos, qui non excellunt scientia, vt alios docere & possint, & pro officio debeant: & istos vocat hic angelus doctos, vñtione nimirum spiritus sancti, qui nota facit eis, quæcunque ad salutem consequendam, nosse illis opus erat: de quibus Dominus dixit Ioannis sexto, *Et erunt omnes docti Deo.* Omnes enim iusti, simul cum gratia habent septem dona spiritus sancti, in quibus numerantur, intellectus, scientia, & sapientia. Ita que docti appellantur hoc loco, quicumque simplici, & quæ priuatim ipsorum tantum vitæ regendæ ac moderandæ sufficiat, doctrina sunt præditi. Horum gloria comparatur cum firmamenti splendore; qui non est lux condensata; quoniam horum gloria, præsertim accidentalis, minor est, quam eorum qui in docendis alijs, & ad vitam æternam perducendis versantur. Posteriori vero sententia, putat Carthusianus, declarari gloriam eorum, qui in ecclesia, munus & dignitatem doctorum atque magistrorum obtinent; de quibus lege Paulū ad Ephesos quarto. Hi plurimos iuuant; seruituteque, dæmonis & peccati eripros, veræ libertati, & gloriosæ seruituti iustitiæ ac Dei afferentes: idque præstant verbis, exemplis, scriptis, denique quoquomodo possunt. Horum magnam esse in cælis gloriam, ostendit Dominus noster apud Matthæum capite septimo, dicens, *qui fecerit hæc, & docuerit homines, magnus vocabitur in regno celorum.* Horum gloriam, fecit angelus similem claritati stellarum: quarum videlicet lux, densior est, & ad res alias collustrandas efficacior. Sane, si ex astris cælestibus, multa & magna commoda in terram deluunt; non minora, ex doctis sanctisque magistris, in ecclesiam, populūque christianum redundant. Ac isti quidem, in omnium, quos erudiunt ad iustitiam, meritis, quodammodo merentur, atque in eorum omnium coronis, & ipsi coronantur. In hos verissime competit, quod prodidit beatus Dionysius, diuinarum omnium perfectionum, diuiniissimam esse perfectionem, Dei cooperatorem esse, in reductione animarū ad creatorem. Hactenus ex Carthusiano. At vero glossa interlinearis, & Lyranus, contra censent. Priori enim sententia, magistrorum gloriam, posteriori autem, eorū qui non sunt magistri, & sanctitate magis vitæ, quam præstantia doctrinæ, prædicatores sunt, significari arbitrantur. Horum opinionem adiuuat versio Theodotionis, & græca editio vulgata, quam hic sequitur Theodoretus, & refert diuus Hieronymus: ea vero sic habet, *Et intelligentes, fulgebunt sicut splendor firmamenti: & a iustis multis, quasi stelle in secula, & ultra.* Quam lectionem memorans hoc loco Hieronymus, *iuxta Theodotionem, inquit, significatur hoc loco, quod docti, similitudinem cæli habeant; & absque doctrina iusti, stellarum fulgore comparentur: tantumque sit inter eruditam sanctitatem, & sanctam rusticitatem, quantum cælum distat, & stellæ.* Theodoretus tamen hanc ipsam translationem, aliter interpretatur. Nam priori sententia, significari putat, insigniores omnes sanctos & beatos: posteriori vero, alios, qui sunt inferioris meriti, & gloriæ: sic enim scribit. *Probatissimi electorum, splendori firmamenti, & solis lumini similes sūt: inferiores illis, hos enim significauit per multos, stellarum lumen imitabuntur. Similiter etiam Paulus, beatorum ordines distinxit, dicens: quemadmodum alia est claritas solis, alia lunæ, alia stellarum; ita diuersitatem fore in resurrectione mortuorum.*

Sed mihi videtur simplicior, atque planior, ob idque probabilior huius loci explanatio, quam habet commentarius diui Hieronymi: vt per vtramque sententiam, idem & hoc

A & hoc frequentissime fit in sacris litteris, diuersis verbis significatum sit; id est, singularis quædam excellentia gloriæ eorum, qui multos docuerunt veritatem, & ad studium cultumque virtutum instruxerunt. Itaque in supradictis sententijs, qui prius appellantur docti, post dicuntur erudire multos ad iustitiam; vt hac diuersitate verborum, idem munus & meritum significetur eorum, qui sunt aliorum magistri & doctores. Idemque significari putandum est, splendore firmamenti, atque stellarum fulgore: neque enim alius est splendor cæli, & alius stellarum. Enim vero, omnis cæli lux, & claritas, ex astris est. Audi Hieronymum. *Magistri habebunt similitudinem cæli, & qui alios erudierunt, stellarum fulgore comparabuntur. Non enim sufficit scire sapientiam, nisi & alios erudias; tacitusque sermo doctrinæ, alium non ædificans, mercedem operis recipere nō potest; iuxta illud sapientis in libro ecclesiastici capite 41.*

B *Sapientia abscondita, & thesaurus inuisus, quæ vtilitas in vtrisque? Sed hoc Hieronymi dictum, de ijs accipiendum est, quorum interest alios docere: vt sunt pastores, & doctores Ecclesiæ. Nam monachū & qui solitariam vitā agit, nihil prohibet esse doctum sacrarum litterarum, cuius tamen non est, auctore beato Dionysio, alios purgare, illuminare, & perficere; & cuius est, vt quodam loco dixit Hieronymus, lugere potius, quam docere. Hunc ipsum locum Danielis commemorans, & tractans D. Hieronymus in epistola centesima tertia, quæ scripra est ad Paulinum, Daniel, inquit, in fine sacratissimæ visionis ait, iustos fulgere sicut stellas; & intelligentes id est doctores, quasi firmamentum. Vides, quantum inter se distent iusta rusticitas, & docta iustitia? Alii stellis, alij cælo comparantur. Quanquam iuxta Hebraicam veritatem, vtrumque de eruditjs possit intelligi. Ita enim apud eos legimus: *qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stelle in perpetuis æternitates.* Ponit item Hieronymus hoc loco quæstionem. *Solent, inquit, nonnulli quærere, vtrū doctus sanctus, & simplex sanctus, eandem mercedem habeant, & vnā in cælestibus māsionem? Quā ipse videtur soluere secundū translationē Theodotionis; dicens, quantum differt inter cælum & stellas, tantū distare inter eruditam sanctitatem & sanctam rusticitatem. Idem in epistola, quam scripsit ad Paulinum, sancta, inquit, rusticitas sibi tantum prodest; & quantum ædificat ex vitæ merito ecclesiam Christi, tantum nocet, si eam destruētibus non resistat. Verum ea quæstio, facile soluitur hac distinctione scholastica: si comparatio docti & indocti hominis, & vtriusque iustitiæ sancti, fiat in gloria essentiali, mensura meriti & præmij sanctorum, non aliunde, quam ex magnitudine gratiæ, & charitatis eorum æstimari debet. Maior tamen occasio sese offert, vberiorque suppetit materia, augendæ gratiæ, gloriæque amplificandæ, doctoribus Ecclesiæ, quam idiotis: eorū quippe munus, & officij est, in docendis iuuandisque hominibus, Deique nomine atque honore illustrādo, perpetuo versari. Quod si non agatur de gloria essentiali, sed de accidentali, non dubium est, quin præcipua quædam, & singularis huiusmodi gloria, sanctos ecclesiæ doctores in cælis maneat; quam Theologis appellare libuit, aureolam; eamque triplicem distinguere, vnā doctorum; alteram martyrum; tertiam virginum.**

Ceterū, vera superiorum verborum angeli interpretatione posita & constituta, iuuat etiam hoc loco, deridendam propinare lectori, insulsiſsimā Porphyrii interpretationem; qui superiora verba, quæ angelus de resurrectione omnium hominum aperte & expresse dixit, ea conatus est ad regis Antiochi, & Machabæorum tempora & gesta detorqueere. *Parta, inquit, victoria a Machabeis, & cæsis Antiochi ducibus, ipsoque Antiocho in Perside mortuo; saluatus est populus Israel, qui scriptus erat in libro Dei; hoc est, qui legē Dei fortissime defenderat. E contrario, deleti sunt de libro, illi nimirum qui præuaricatores fuere legis, & partes Antiochi secuti sunt. Tunc, qui in puluere terræ dormiebant; id est, operati erant malorum pondere, & tanquam in sepulchris miseriarū reconditi iacebant; ad insperatam victoriam, de terræ puluere surrexerunt, & de humo eleuauerunt caput suum: custodes quidem legis, resurgentes in vitam æternam; præuaricatores autem, in opprobrium sempiternum. Magistri autem & doctores, qui legis notitiā habuerunt, fulgebunt quasi cælum; & qui inferiores*

An sanctus indoctus, & sanctus doctus, parem habituri sint mercedem in cælo

Ridicula interpretatio Porphyrii.

res populos, exhortati sunt ad custodiendas ceremonias Dei, ad instar astrorum splē debunt. **A** Ponit quoque Porphyrius historiam de Machabæis, in qua dicitur, multo Iudæorum sub Mathathia, & Iuda Machabæo, ad eremum cōfugisse, & latuisse in speluncis atque cauernis petrarum: & post victoriam, processisse. Et hæc nunc metaphoricè, quasi de resurrectione mortuorum esse prædicta. Hæc Porphyrius. Cuius interpretationem, meras esse nugas, ineptias, atque figmenta, facile est, vel nullo docente aut dicente, cuius intelligere. Si enim quod proxime antecessit de tribulatione illius temporis, quæ tanta dicitur esse futura, quanta nunquam antea post orbem conditū fuerit, id nullo modo intelligi potest, vt supra ostendimus, de tribulatione quæ ab Antiocho Iudæis accidit; quanto minus eo referri hæc poterunt, quæ tam euidenter de resurrectione mortuorum prædicta sunt? Quod si per dormientes in puluere terræ, intelligere oportet, secundum Porphyrium, Machabæos, & eorum socios, qui vt fugerēt persecutionem Antiochi, in specus, & subterranea loca sese abdiderant, atque inibi tanquam mortui in sepulchris versabantur; cum isti ea calamitate premerentur propter pietatem erga Deum, & obseruantiam diuinæ legis, eos profecto, viros bonos & pios fuisse necesse est. Quomodo igitur de istis loquens angelus dixit, aliquos eorum resurrecturos ad vitam æternam, alios vero ad opprobrium sempiternum? Sed præstat hic adscribere, quemadmodum hanc Porphyrii, contumaciter veritati repugnantis explanationem, refellat Theodoretus. **B** Dicant, inquit, qui hæc Antiocho aptare conantur, quinã resurrexerint illo regnante, quorum alij vitam æternam, alij sempiternum dedecus perceperint? Quod si istis verbis significari dixerint Machabæos, qui e speluncis exierunt, maiori risu dignerunt, siquidem eosdem fuisse pios, & impios necesse erit: cum prophetia dicat, eorum qui dormiebant in puluere terræ, alios resurrexisse ad vitam æternam, alios ad opprobrium sempiternum: at hoc minime quadrat in Machabæos; pius quippe fuit omnis eorum cætus. Neque in eos competit, quod dicitur de vita æterna; siquidem illi omnes, etiam post victoriam, vel per fraudem, vel in prælio interfecti, præsentem vitam perdiderunt. Igitur anilibus fabulis relictis, communem hanc mortuorum resurrectionem, & post resurrectionem, iudicium futurum discamus: quo iudicio, alij æterna vita, alij sempiternis opprobriis digni declarabuntur? Hactenus ex Theodoro.

Theodoretus.

Tu autem Daniel, claude sermones, & signa librum vsque ad tempus statutum: plurimi pertransibunt, & multiplex erit scientia **D**

In hæreticos nostri temporis

AVDIS hæretice, quid hic dicat angelus? Iubet enim Danieli, vt prophetiam suam obscuret, atque occultet; ita vt fiat tanquam scriptura, quæ clausa est & signata, legere volenti. Ex quo apparet, & Danielē auctorem fuisse huius libri; & librum ipsius esse perobscurum, & perdifficile ad intelligendum. Atque hoc ipsum de compluribus aliis diuinis scripturis, alibi traditum est. Idemque proditum est a patribus, de libro geneleos, Iob, canonicorum; de primis & vltimis visionibus Ezechielis, de Apocalypsi Ioannis, cuius tē esse mysteria, quot sunt verba, dixit Hieronymus; denique de Pauli epistolis, in quibus quædam esse difficultia intellectu, diuus Petrus affirmavit. I nunc igitur hæretice, perfrica frōtem, & audacia vtens pro sapientia, in concionibus imperitorum, & perditorum, tuique similibus hominum, tua ista circulatoria loquacitate & iactantia, licet reclamantibus sacris libris, cunctisque patribus repugnantibus, dic nihilominus tamen confidenter, omnem diuinam scripturam, cui libet, etiam de vulgo, facilem esse intellectu, ac peruiam. Sic profecto est ingenium hæreticorum; piget eos recte ac modice mentiri. Nam quia semel veritatis fines transferunt, insigniter atque impudenter iuuat esse mendaces. Nimirum, similes isti sunt Heroftrato: quem ferunt, incendio Ephesini Dianæ templi, toto orbe celeberrimi, nomen suum nobilitare voluisse: sic isti, ruina

A ruina catholice religionis & doctrinæ, gradum sibi struunt ad gloriam. Sed nos verba Danielis, quæ proposita sunt, excutiamus.

A Tu, inquit, Daniel, claude sermones, & signa librum &c. **A**ngelus qui Danieli multiplicè reuelauerat veritatem, occulta esse significans quæ ipsi locutus est, præcepit, vt sermones suos inuolueret. Librumque ita signaret, vt quamuis plurimi eum legerent, at tamen obscuritatis eius profunditate minime penetrantes, diuersa admodum de libri eius intelligentia opinarentur. Et hoc est quod ait, **A** pertransibunt plurimi, **A** id est, plurimi tuum librum perlegent. solemus enim dicere, percurri librum, pertransiui historiam. Vel, illud **A** pertransibunt plurimi? significat fore plurimos, diuersis temporibus & omni æuo, qui lecturi sint has prophetias. Quod autem sequitur, **A** multiplex erit scientia? significat, obscuritatem libri, causam fore, vt eum legentes atque interpretantes, plurimas, maximeque diuersas interpretationes afferant: quæ res, multiplicem diuinæ scripturæ scientiam parit. Tanta enim est sacræ scripturæ vbertas & fecunditas, vt multorum, & inter se discrepantium, verorum tamen omnium, sensuum, non modo capax, sed ferax etiam sit. Nam, vt omittam, quod idē scripturæ locus, multos sensus etiam literales habere potest, habet præterea sensus mysticos: quorum natura & tractatio multiplex est, parem vtilitati iucunditatem habens. Quod autē subditur, **A** vsque ad tempus statutum, **A** triplicem habet intellectum: vel, quoad veniat tempus a Deo præfinitum, quo tempore euentura sunt, quæ in hac visione angelus prænunciavit Danieli: tunc enim, quæ nunc obscura sunt, ipso euentu patefacta & comprobata, liquido intelliguntur. Nam, vt recte Ireneus dixit, omnis propheta, priusquam impleatur, ænigma est: cum autem impleta est, manifestam habet expositionem & intelligentiam. Vel significat, tempus consummationis seculi: nam Pagninus vertit, **A** vsque ad tempus finis? Græce autem est **A** vsque ad tempus consummationis. **C** Nam quia multa hic prædicta sunt de persecutione Antichristi, & resurrectione mortuorum, quæ in fine mundi futura sunt, eorum perfecta vsquequaque cognitio, ante illud tempus percipi non poterit. Postremo, illud **A** vsque ad tempus statutum? referri potest ad tempus legis euangelicæ, & aduentus Messias: tunc enim per illuminationem spiritus sancti, omnia diuinarum scripturarū mysteria, erant referenda. Vnde, Ioannis capite decimosexto, Dominus dixit discipulis suis, se missurum spiritum sanctum, qui omnia ipsis suggereret, omnēque ipsos doceret veritatem. Et post resurrectionem, aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas. Atque in huius rei signum, moriente Domino, velum templi discissum est: videlicet, quia per Christi mortem, impletis Dei promissis, vatumque oraculis ad exitum effectumque perductis, diuina mysteria, quæ ante id temporis velata tecta que fuerant, extoto sunt patefacta. In hanc tertiam interpretationem consentiens Theodoretus, ita scribit. **B** Præcipit angelus Danieli, vt libro suo sigilla obscuritatis imponat, neque perspicua omnibus faciat, quæ scriptis mandauerit; donec multiplicetur scientia, & impleatur omnis terra scientia Domini, vt prædixit Isaias capite vndecimo. His enim omnibus signis & sigillis, diuini spiritus gratia, post nostri saluatoris aduentum, ablatis, quæ prius obscura erant, credentibus fecit manifesta. **C** Obseruanda porro est in præsentia, phrasia diuinæ scripturæ satis frequens: nam cum cavult significare librum aliquem, vel scripturam obscuram, & ab intelligentia hominum remotam, clausam, vel signatam, appellare consuevit. Exemplum habes luculentum apud Isaiam capite vigesimo nono. Sic enim de obscuritate sui voluminis loquitur. **E** Et erunt sermones libri huius, quasi verba voluminis signati: quod si dederint homini nescienti litteras, dicentes ei, lege, respondebit, nescio litteras: si autē dederint illud homini scienti litteras, & dixerint, lege librum; respondebit, non possum legere, signatus enim est. **C** Ioanni quoque in Apocalypsi ostēsus est liber signatus sigillis septem, intus & foris scriptus: & quia nullus inueniebatur, qui posset signacula illa soluere, propterea Ioanni fletu dictum est, **A** ne plores, ecce viciit leo de tribu Iuda, radix David, aperire librum & soluere signacula eius. **C** Signatos autem libros sacros, inquit D. Hieronymus, potest soluere, qui scripturarum sacramenta cognouit; & intelligit ænigmata, & verba tenebrosa, propter mysteriorum magnitudinem

Fecunditas sacræ scripturæ.

Notabilis sententia Irenæi.

Quis idoneus sacræ scripturæ interpret.

nē; & interpretatur parabolas: quique occidentem litteram transferre potest in spiritum viuificantem. Et vero, quemadmodum diuina scriptura non humano ingenio & arte adinuenta & elaborata, sed diuino spiritu condita est: sic ad eā intelligendā, & interpretandam, eodem spiritu Dei, super omnia, opus est; eo inquam spiritu Dei, cuius Ecclesia illuminatione illustratur, magisterio docetur, ductu regitur, instructu mouetur, denique gratia viuificatur.

Et vidi ego Daniel, & ecce, quasi duo alii stabant, vnus hinc super ripam fluminis, & alius inde, ex altera ripa fluminis, &c.

NARRAT Daniel, vidisse se in utraque fluminis ripa, duos angelos stantes; & tertium angelum stantem super aquas fluminis: atque eos tres, sub virili forma & habitu. Se autem quæsisse de illo tertio angelo, qui stabat super aquas fluminis, vsque quo finis esset futurus earum rerum mirabilium, quas ipse in ea visione audisset. Quibus verbis significauit, se nosse cupere, quamdiu duratura, & quando finem habitura esset persecutio Antichristi. Breuitas enim tribulationis, si nota sit, magna est leuatio doloris, magnūq. eā sustinētibus, solatium. Quocirca, Paulus secūdæ ad Corinthios quarto capite, quo præsentis vitæ tribulationes, magno animo ferrent christiani, docet, quantumcumque sit, quod in præsentī vita toleratur, momentaneum esse ac leue: id tamen immensum gloria pondus in æternitatē operari. Duos illos angelos, stantes in duabus fluuii ripis, putat diuus Hieronymus fuisse principem regni Persarum, & principem regni Græcorū, aduersantes Hebræis, & liberationi eorum renitentes: angelum vero stantem super aquas fluminis, esse Gabrielem, peramantem ipsius Danielis, & populi Hebræi patronum ac defensorem. Quapropter Daniel non illos, sed hunc interrogauit. Quamquam lectio quam hoc loco sequitur Theodoretus, & commentarius eius habet, non significat Daniele, sed duos illos angelos, interrogasse tertium angelū, qui stabat super flumen. Quam lectionem si admittimus, consequenter dicendum erit, duos illos angelos fuisse bonos angelos, nec aduersarios Danieli, aut Iudæis. Atque huic lectioni magis quam nostræ, congruit Pagnini & Vatabli translatio. Flumen autem, cuius nomen hic non est expressum, recte existimat D. Hieronymus, intelligendum esse Tigrim, scilicet quem supra, capite decimo, nominauerat. Quod sane secundum nostrā sententiam verissimum est: quippe qui, vnā eandemque visionem, his tribus capitibus continenter narrari, arbitramur. Per duos illos angelos stantes in ripis fluuij, significatur, stetisse tunc & floruisse imperium Persarum, & Græcorum, quarum gentium illi angeli præsidēs ac tutores erant: Gabriel vero, qui patrocinium Iudæorum gerebat, stans super aquas fluminis, significauit, gentem Iudæorum, magnis calamitatibus, & ærumnarum procellis, sæuisq. malorū fluctibus fuisse tunc agitatam, & diuexam. Vel significauit, omnium gentium & populorum imperia, ad modum aquæ, fluxa & fugacia esse, & in finem, plane interitura.

Et cum iurasset per viuentem in æternum, quia in tempus, & tempora, & dimidium temporis,

VAESIVIT Daniel ex Gabriele, qui sub forma & habitu virili stabat super aquas Tigris, quousque duratura esset illa persecutio Antichristi: respondit angelus, adhibito iureiurando, duraturam in tempus, & tempora, & dimidium temporis. Iurat Deus per semetipsum, vt legitur in deuteronomii capite 32. & in psalmo centesimo nono: iurat etiam angelus, & hoc loco, & in Apocalypsi capite decimo: sed iusurandum eorum, non aliud est, nisi magna eius quod dicitur confirmatio; videlicet, significādo id esse immutabilem Dei

Quidnam denotet angelum iurare, & manus in cælum tollere.

A Dei sententia, & decreto ratum, fixum, & prorsus irreuocabile. Eleuatio autem tam sinistra quam dexteræ manus angeli in cælum, significabat, immutabilia esse decreta Dei, siue quæ in bonum hominum, siue quæ in malum spectant; siue quæ ad res temporales, siue quæ ad æternas pertinent: vel omnium rerum, siue bonarum siue malarum, siue temporalium, siue æternarum dispositionem atque dispensationem, ex immutabili æternoque Dei consilio & prouidentia, pendere. Illud autem, *in tempus, & tempora, & dimidium temporis*, & phrasis est vsitata Danieli, & ad eius imitationem, etiam Ioanni in Apocalypsi, significans tres annos, superque, dimidium annum. Nam tempus significat vnum annum, tempora duos annos, dimidium tempus, dimidium anni. Et de hac quidem phrasi diximus supra in libro quinto, quod lectorem scire conuenit, cum explanaremus verba illa, quæ sunt in quarto capite, huius libri, *in septem tempora mutabuntur super te*.

B Ceterum in quætionem vocari posset, an his verbis significetur omne tempus, quo regnaturus est Antichristus: an tempus dumtaxat, quo sæuissima aduersus sanctos persecutio eius duratura est. Verū, in promptu est respondere huic quætionem. Nā quamdiu simpliciter regnaturus sit Antichristus, a nullo, quod ego sciam, traditur; & nulli opinor mortaliū fuisse compertū: quādiu vero regnaturus sit, ex quo tēpore incipiet atrociter & crudeliter insectari sanctos, ipsiq. præualebit; & ex hoc loco, & ex aliis, tam ipsius Danielis, quam beati Ioannis in Apocalypsi, exploratum habetur. Daniel supra in capite septimo, similiter vt hic, loquens de persecutione Antichristi, dixit, sanctos traditum iri in manus eius, vsque ad tempus, & tēpora, & dimidium temporis. Et in hoc ipso capite paulo infra, *in tempore, inquit, quo ablatum fuerit iuge sacrificium*; id est, ex quo atrocissima Christianorum persecutio sub Antichristo cœpta fuerit; *transibunt dies mille ducenti nonaginta*; qui efficiunt tres annos & dimidium, additis insuper, duodecim diebus. Similia Danieli vaticinatus est Ioannes in Apocalypsi: siquidem in capite duodecimo sic ait. *Calcabunt gentes civitatem sanctam, per menses quadraginta duos*; in capite duodecimo, *Mulier* inquit, id est Ecclesia Christi, *fugiet in solitudinem; & abscondet se a facie serpentis*; id est, a persecutione Antichristi; *per tempus, & tempora, & dimidium temporis*. Denique in capite decimotertio, loquens de Antichristo, *data est illi, ait, potestas facere, & bellum gerere cum sanctis; & vincere eos, per menses quadraginta duos*. Quamobrem tempus hoc Antichristi, nominatur in scriptura modicum tempus. Ioannes enim in Apocalypsi capite duodecimo ita scribit: *in terra, & mari: quia descendit diabolus ad vos, habens iram magnam, sciens quia modicum tempus habet*. Et in capite vigesimo ait, post aduentum domini nostri, vsque ad finem mundi, quod tempus denotat ipse mille annis, ligatum esse diabolum, id est, potentiam eius repressam atque frænatam: expletis autem mille annis, id est, prope finem seculi, solum iri diabolus; quia tunc amplissimam habebit facultatem impugnandi & insectandi homines: sed ad breue tamen tempus, *Post hæc, inquit, oportet illum solui modico tempore*; id est, vt dixit angelus Danieli, per tres annos & dimidium; quo videlicet tempore, per Antichristum, quibuscunque modis poterit, crudelissime insectabitur bonos, & eos perdere quoquo modo conabitur. Huc spectat etiam, quod dixit Dominus, referente Matthæo capite vigesimo quarto: *nisi breuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro: verumtamen breuiabuntur propter electos*. Dixit, *breuiabuntur* pro eo quod est, breues & pauci erunt: quippe non amplius tres annos, præterque, sex menses. Atque hic licet admirari, summisque laudibus prædicare prouidentissimam Dei misericordiam: qui vim dæmonis, in oppugnandis & insectandis hominibus, mirabiliter temperet, ad vtilitatem electorum suorum. Si quidem, omni hoc tempore præsentis seculi, vsque ad finem mundi, longissimum dæmoni concessit spatium oppugnandi hominem, sed exiguam dedit ei potestatem eum lædendi: at vero prope finem mundi, amplissimam is accipiet a Deo potestatem vexandi & affligendi homines, & maxime, per ipsum Antichristum: sed ad id tamen, angustissimum ei tempus præfinietur, nempe, non plus tribus annis & dimidio. Ita que

Quamdiu durabit persecutio Antichristi.

D *in terra, & mari: quia descendit diabolus ad vos, habens iram magnam, sciens quia modicum tempus habet*. Et in capite vigesimo ait, post aduentum domini nostri, vsque ad finem mundi, quod tempus denotat ipse mille annis, ligatum esse diabolum, id est, potentiam eius repressam atque frænatam: expletis autem mille annis, id est, prope finem seculi, solum iri diabolus; quia tunc amplissimam habebit facultatem impugnandi & insectandi homines: sed ad breue tamen tempus, *Post hæc, inquit, oportet illum solui modico tempore*; id est, vt dixit angelus Danieli, per tres annos & dimidium; quo videlicet tempore, per Antichristum, quibuscunque modis poterit, crudelissime insectabitur bonos, & eos perdere quoquo modo conabitur. Huc spectat etiam, quod dixit Dominus, referente Matthæo capite vigesimo quarto: *nisi breuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro: verumtamen breuiabuntur propter electos*. Dixit, *breuiabuntur* pro eo quod est, breues & pauci erunt: quippe non amplius tres annos, præterque, sex menses. Atque hic licet admirari, summisque laudibus prædicare prouidentissimam Dei misericordiam: qui vim dæmonis, in oppugnandis & insectandis hominibus, mirabiliter temperet, ad vtilitatem electorum suorum. Si quidem, omni hoc tempore præsentis seculi, vsque ad finem mundi, longissimum dæmoni concessit spatium oppugnandi hominem, sed exiguam dedit ei potestatem eum lædendi: at vero prope finem mundi, amplissimam is accipiet a Deo potestatem vexandi & affligendi homines, & maxime, per ipsum Antichristum: sed ad id tamen, angustissimum ei tempus præfinietur, nempe, non plus tribus annis & dimidio. Ita que

Mira dei clemētia in moderādis diaboli tentationibus.

R r cum

cum diabolus longum habet tempus tentandi, parum potest nocere: cum autem plurimum nocere poterit, tunc is breuissimo tempore, a Deo erit coarctatus. **A**

Et cum fuerit completa dispersio manus populi sancti, completuntur vniuersa hæc.

NLLVD *§ completa* *§* vel significat idem, quod transacta & finita, vt sit sensus, postquam sancti, qui propter Antichristi persecutionem multifariam dispersi fuerant, destructa potentia Antichristi, & ipso interfecto, rursus ad suas sedes reuersi, publice ac libere fidem & religionem christianam prædicabunt, tunc uentura esse, quæ hic prædicta sunt de resurrectione mortuorum, & honorum præmiis, atque improborum suppliciiis sempiternis. Vel potius, vt interpretatur diuus Hieronymus, illud *§ completa dispersio* *§* significat tempus, quo sancti declinantes Antichristi persecutionem, dispersi fuerint complete, id est generali quadam dispersione, vt intelligamus non paucos aliquos, sed fere omnes, id temporis, per varias regiones dispersum iri, vt Antichristi, ad tempus, cedant furori. Illud vero uocabulum *§ manus* *§* vel significat multitudinem, vel robur & fortitudinem: vt sensus sit, eo tempore, non tantum infirmiores Christianos, sed etiam fortiores, & sanctitate insignes, subducturos se furentis Antichristi persecutioni, non quidem metu tormentorum, aut mortis, sed quo se, ad tempus cedentes Antichristo, maiori Ecclesie utilitati, & gloriae Dei seruent. Est autem futura hæc generalis sanctorum dispersio, vt hic significat angelus, velut signum quoddam & iudicium eius temporis, quo, ea quæ ab ipso hic Danieli prænnunciata sunt, compleri debent. Sed est tamen signum, partim nonnulla eorum comitans, veluti est, quod dixit de tribulatione illius temporis, & de remotione iugis sacrificii: partim uero aliqua eorum antecedens, scilicet resurrectionem mortuorum, & ultimum ac generale iudicium. Sciendum porro est, Theodoretum aliam huius loci habuisse lectionem: sic enim legit. *§ Cum perfecta fuerit dispersio populi sanctificati, cognoscent sanctum, & perficientur omnia hæc* *§* Explanans autem ipse illud *§ cognoscent sanctum* *§* ita scribit: Magnum Eliam hic innuit; nam circa finem imperii Antichristi, cum apparuerit magnus Elias, secundum saluatoris nostri, prædicans, prænnunciabit aduentum. Græci codices qui nunc sunt, pro illo *§ completuntur vniuersa hæc* *§* habent: *γνώσονται τὰ πάντα*, id est cognoscent omnia; vt sit sensus, homines illius temporis cognoscent, uera fuisse omnia, quæ tibi, o Daniel, prænnunciaui, ipso nimirum uenturo rerum, mirifice cum meis prædictis congruente. **B**

Etego audiui, & non intellexi: & dixi, Domine mi, quid erit post hæc.

MVLTA eorum, quæ in hac uisione Daniel ab angelo audierat, nequamquam satis intellexerat. Audierat enim, inquit Hieronymus, regum bella diuersa, & inter se prælia, & multiplicem historiam; sed nomina non audierat singulorum. Si autem tantus propheta audiuit & non intellexit, quid facient hi, qui signatum librum, & usque ad tempus consummationis, multis obscuritatibus inuolutum, præsumptione mentis edisserunt. Itaque Daniel, multorum quæ in hac uisione audierat, singulares quasdam circumstantias, velut personarum, locorum, temporum, nominum, & negotiorum, ignorabat. Quarum autem rerum, eiusmodi circumstantiæ sunt ignotæ, fieri non potest, vt earum rerum explicata & perfecta cognitio habeatur. *§ Et dixi*

A *§ Et dixi Domine mi, quid erit post hæc* *§* Quia Daniel erat vir desideriorum, propterea, quæcunque ad res, in hac uisione sibi patefactas pertinebant, scire cupiebat; in primis autem tempus consummationis seculi, resurrectionis mortuorum, & generalis iudicii: nam hoc significat, quod hic sciscitatur ab angelo, *§ quid erit post hæc* *§* Siquidem tempus persecutionis Antichristi, & generalis Christianorum dispersionis, de quo tempore, paulo ante locutus est angelus, subsequetur finis & renouatio mundi, resurrectio omnium, ac generale iudicium. Hinc discite, quam sit naturale & commune omnium hominum, sciendi desiderium. Enimvero, quanto quis plura nouit, tanto is ardentiori alia sciendi cupiditate inflammatur. *§ Et ait, uade Daniel, quia clausi sunt signati que sermones, usque ad præfinitum tempus* *§* Reprimit angelus intempestiuum Danielis sciendi desiderium: & sensus horum uerborum est: abi Daniel, & desine plura sciscitari super hac uisione; neque enim plura a me nunc docendus es: nec uult Deus, te, quæ nunc audisti, ea dilucidius & explicatius scriptis prædere, & legenda posteris tradere: sed uult ea Deus esse obscura, & incomprehensibilia, quoad ipso rerum euentu patefacta & comprobata, sub finem mundi per se innotescant. Similiter Dominus noster, discipulis curiose interrogantibus, tempus secundi aduentus sui, quo tempore restituendum erat regnum Israel, immoderatam eorum sciendi cupiditatem comescens, dixit: *§ Non est uestrum scire tempora & momenta, quæ Pater posuit in sua potestate* *§* Sequitur, *§ Eligetur & dealbabuntur, & quasi ignis probabuntur multi* *§* Hoc dictum est de bonis, & piis uiris, quorum sub Antichristo incredibilis erit vexatio & afflictio: sed ea multum eis proderit, ad omnes animi sordes penitus abstergendas, ad roborandas augendæque virtutes, ad nomen nobilitandum & illustrandum; denique ad uerberiorum cælestis gloriæ, ac sempiternæ felicitatis segetem & materiem. Explorat autem Deus, rebus aduersis piorum animos, non quo eos ipse agnoscat; quippe cui ex omni æternitate sunt ipsi quam notissimi; sed potius, vt ea ratione & sibi ipsi, & aliis, pernotescant: vt in malis quæ ipsos premunt, discant & asuescant, ad Deum, quasi tutissimum perfugium, firmissimumque præsidium confugere; atque in eo omnes spes suas collocare: de se humiliter sentire: suisque diffusi uiribus, solius Dei potentia & misericordia confidere. Huius loci alterum plane similem, superioris undecimi capituli, supra, in libro decimoquarto interpretati sumus.

§ Et impie agent impii, neque intelligent omnes impii: porro docti intelligent *§* Quia paulo supra dixerat angelus, hos sermones suos fore clausos, & signatos usque ad tempus præstitutum, id est, usque ad consummationem seculi; potuisset fortasse quispiam existimare, eos sermones, omnibus qui eo tempore, id est, sub finem mundi futuri sunt, qualescunque illi fuerint, siue boni siue scelerati, tunc fore perspicuos atque manifestos. Hanc igitur remouens opinionem, dixit angelus, etiam illo ipso tempore, quo hæc implenda sunt, non omnes, quæ hic a se prænnunciata sunt, esse intellecturos. Siquidem, impii, id est, hostes fidei & ueritatis, Deique contemptores, in sua impietate obfirmati, & ice lera sceleribus cumulantes, nihil plane intelligent; sed ut cæci, clarissimam ueritatis lucem non uidebunt. At, qui diuinitus eruditi, & uocatione sancti spiritus edocti fuerint, his patefcent omnia, & quæ nunc latent futurarum rerum mysteria, tunc ipsis patefacta enotescant. Similia horum, leguntur in aliis scripturæ locis. Nam Paulus in tertio capite posterioris epistolæ ad Timotheum, *§ homines inquit, mali, proficient in peius; errantes, & in errorem mittentes* *§* & in capite tertio Ecclesiastici scriptum est, *§ peccator adijciet ad peccandum* *§* Simile est, quod legitur in Apocalypsi capite uigesimo secundo, *§ qui nocet, noceat adhuc, & qui in sordibus est, sordescat adhuc* *§* Atque hinc natum est, illud apud Iudæos olim tritum prouerbium, & ab ipso Dauide, vt in primo libro Regum, capite uigesimo quarto traditur, usurpatum: *§ in prouerbio, inquit, dicitur, ab impio egredietur impietas* *§* Quod autem dixit angelus, impios diuina mysteria non esse intellecturos, idem alibi testatur scriptura. Nam Paulus in capite primo epistolæ ad Romanos, cum de Philosophis, & sapientibus huius seculi loqueretur, *§ obscuratum est, inquit, insipiens cor eorum: dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt* *§* Idem in secundo capite prioris epistolæ ad Corinthios, sic ait: *§ animalis homo, non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei, stultitia est enim illi, &*

An impro-
bium di-
uinarum sci-
entiarum habe-
re possint.

non potest intelligere. Denique, in exordio libri sapiētiā, celebris illa ponitur sententia, *in maleuolam animam non intrabit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis.* Possunt quidem etiam improbi, multa de rebus diuinis intelligentiā consequi; nam & in summis flagitiis, sępe fidem diuinam retinent, quę velut quędā lux est humanę menti, ad intelligendas aliquatenus res sacras: & scientia sacrarum litterarum, inter gratias gratis dātas numeratur, ideoque sceleratis etiam hominibus donari potest. Verū isti diuinis quidem res intelligunt, sed nō vt par est. Nuda enim est, & ieiuna, ipsiq; infructuosa ea cognitio: quippe, principali effectu & fructu caret: hic autē est, Dei amor & obedientia, vitiorum curatio, emendatio vitę, recta morū institutio, studium iuuandi quā plurimos, & ad salutem æternā adducendi; & vt vno verbo dicam, intenta & frequens in omnium virtutum cultu, honestarūq; rerū tractatione exercitatio. Quāquā quod angelus hoc loco dicit; proprie spectat ad intelligentiā eorum mysteriorum, quę circa finem mundi manifestanda & complenda sunt, & in hac visione prænunciata sunt ab angelo: horū enim cognitionē affirmat angelus, impijs fore occultā & abstrusam, diuino autem spiritu eruditā, apertam & promptam. Nec videtur angelus de quibuslibet improbis loqui, sed tantum de impijs, hoc est, diuini luminis fidei non solum expertibus, sed etiam hostibus: quibus, ob eam causam, præclusus est aditus, ad scientiā diuinorum mysteriorum capeffendam.

Et a tempore, cum ablatum fuerit iuge sacrificium, & posita fuerit abominatio in desolationem, dies mille ducenti nonaginta.

A initio sequissimę persecutionis Antichristi, vsque ad eius finem, qui erit interitus Antichristi, transibunt tres anni, & insuper sex menses, additis præterea decem diebus: tantum enim temporis denotant dies mille ducenti nonaginta. Sed vnde obseruandum erit principium illius atrocissimę persecutionis? Ab eo videlicet tempore, quo Antichristus, fere orbis tenens imperium, tollet e medio iuge sacrificium, vel, vt est gręce, *ἐν τῷ λειψομένῳ* endelechismum; quod vocabulum sonat continuitatem, nimirum, diuini cultus, qui in ecclesia omni tempore Deo exhibetur: sic enim interpretantur Hieronymus, & Theodoretus: & hunc Dei continuum cultum appellauit angelus iuge sacrificium. Quāquam id nominis præcipue referri posset ad sanctissimum Missę sacrificiū: hoc enim, super omnia, odio prosequetur, insectabitur, & omnino tollere conabitur Antichristus. Et hoc rite nominatur iuge sacrificiū: nam nō vno duntaxat in loco, nec bis tantum per singulos dies, mane & vesperi, vt illud iudaicū, sed in omni loco, vt ait Malachias cap. 1. & omni tempore agitur, & offertur Deo. Cū enim Ecclesia Christi per omnes orbis partes sparsa sit, nullū est tēpus diei, quod non alicubi terrarū, sit antemeridianum tempus, id est, peragendo Missę sacrificio idoneum. Abominatiō appellat Iudæi, idolū, cui diuinus cultus impie stulteq; ab hominibus adhibetur. Quare recte significatur eo vocabulo Antichristus, qui sedebit in tēplo Dei, & iubebit se ab omnibus quāsi Deū adorari. Additur *in desolationem* quia impius ille, erit non tantum diuini cultus, sed etiam bonorum omnium calamitas, perniciēs, desolatio, & exitium. Tollet autē iuge hoc sacrificium Antichristus, non quidē omnino, sed quatenus eius notitia vel potentia pertinere poterit. Nam sancti, perpetuo ipsum custodiēt & colent, nec vnquam agere desinent: non tamen vbique aut publice: sed priuatim & occulte, atque in locis secretis, & a cognitione Antichristi remotis.

Beatus

Beatus qui expectat, & peruenit vsque ad dies mille trecentos triginta quinque. Tu autem vade ad præfinitum, & requiesces, & stabis in sorte tua, in finem dierum.

BEATVS erit, inquit angelus, qui vixerit vsque ad finem mille ducentorum & nonaginta dierum, id est, trium annorū & sex mensū, quibus duratura est atrox illa persecutio Antichristi, & in cuius temporis extremo, occidēdus est Antichristus: & præterea superuixerit per dies quadraginta quinque; per quos dies, inquit D. Hieronymus, Christus Dominus in sua maiestate venturus est. Sed cur post necem Antichristi, datum sit spatium horum quadraginta quinque dierum, later mortales, & solius Dei scientiā est, vt putat Hieronymus: nisi forte, inquit ille, dilatio regni sanctorum, patientiæ eorum comprobatio futura sit. Theodoretus tradit, per eos dies, occiso iam Antichristo, magnū Eliam, esse prædicaturum. Sed reclamatione Ioannes, qui in Apocalypsi, capite vndecimo significat, Enoch & Eliā occisum iri ab Antichristo. Quin Hippolytus affirmat, Enoch & Eliam prædicaturos per tres annos & dimidium, & occisum iri ab Antichristo, eumque post illorum necem, tribus annis & dimidio regnaturum. Denique, communis est omnium sensus, Enoch & Eliam, martyres sub Antichristo futuros. Similior vero est Lyrani & Carthusiani, aliorumq; coniectura, qui existimant, id temporis, summa Dei clementia concessum iri, ad agenda videlicet pœnitentiā, ijs, qui vel per ignorantiam, vel per infirmitatem carnis, Antichristo consenserant. Nec tam credendum est, omnes qui eo tempore fuerint, acturos pœnitentiā. Si quidem multos in sua nequitia permanentes, repentinus Christi aduentus, & mundi interitus opprimeret. Scilicet, non secus quam diluuium, eos qui fuerunt tempore Noe; sicut dominus noster testatur in Euangelio Matthæi, vigesimo quarto capite, & Lucę decimo septimo, Paulus item prioris epistolę ad Thessalonicenses capite quinto. Refert hoc loco Lyranus, quosdā Iudęos prodidisse, per hosce mille trecentos triginta quinque dies, designatum esse tempus, quo Iudæi expectaturi sunt aduentū Messię: & positum esse diem pro anno, sicut ponitur etiam apud Ezechielem capite quarto: eorum vero annorum sumendum esse initium ab eo tempore, quo positum fuit idolum in templo Hierosolymitano: ita vt post id temporis, transactis mille trecentis triginta quinque annis, venturus sit Messias. Verum hanc opinionem, & ipse rerū euentus, & ratio temporum manifeste redarguit. Ab eo namque tempore, quo Antiochus idolum posuit in templo. (id quod signauit Eusebius in chronicis, in olympiade centesima quinquagesima tertia) vsque ad præsentem annum, præterierunt anni plus mille septingentis. Ex quo autem tempore, postremum sub Adriano Romanorum imperatore, in loco templi, posita fuit statua equestris ipsius Adriani, quod factum est, secundum Eusebium, circa annum Domini centesimum quadagesimum. transiere vsque ad hodiernam diem, amplius quam mille quadringenti & quadraginta anni: vt, vel hinc palam sit, quam facile gens Iudęorum, signentis & mendacis capiatur, deletetur, pascatur.

E Verba quę sequuntur apud Danielem, hanc habent sententiā. Tu Daniel vade, pro vades: id est, secundum tempus tibi præfinitum, morieris. *Et requiesces* quasi dixerit angelus Danieli, morieris tu quidem Daniel, sed morte iustorū, quę nimirum est requies ab omni labore: de qua dixit Ioannes in Apocalypsi, beati qui in domino moriuntur: amodo enim dicit spiritus, vt requiescant a laboribus suis, opera enim illorum sequuntur ipsos. *Et stabis*, videlicet inter electos, qui in illo tremendo iudicio, stabunt a dextris Dei: nam improbi, primum sua ipsorum conscientia, deinde, iustissimo dei iudicio condemnati, non stabunt neque consistant, sed in profundissimas inferni tenebras præcipitabuntur. *In sorte tua*, id est, in parte, gradu, loco, & ordine beatitudinis, quę tibi dabitur pro mensura tuorum meritorum.

R r 3 Sortem

Refellitur
Theodoretus.

Confutatur
delirium
Iudęorum.

Qui se
fors sancto
ruat: & que
genti pre-
dicatione
nis, appelle-
tur in scri-
ptura fors.

Sortem appellat, gratiam æternæ prædestinationis, qua Deus sanctos eligit ad participationem æternæ gloriæ. Ea dicitur fors, quæ significat aliquid, non ex propria virtute & facultate proueniens, sed quod incerto & improuiso cõtingit euentus: sic gratia prædestinationis, contingit electis, nullo ipsorum merito, sed gratuita solius Dei beneuolentia & charitate. Atque hæc significatione, appellatur in scriptura fors sanctorum, vt videre licet in libro sapientiæ capite quinto, in actis Apostolorum capite vigesimo sexto, & apud Paulum in capite primo epistolæ ad Colossenses. Denique, illud *in fine dierum* idem significat, quod in fine mundi: quando erit resurrectio mortuorum, & generale iudicium. Simile est quod scripsit Paulus prioris epistolæ ad Corinthios, capite decimoquinto, *unusquisque, inquit, resurget in ordine suo.*

BENE-

BENEDICTI PERERII
SOCIETATIS IESV
COMMENTARIORVM
IN DANIELEM

LIB XVI.

CAPVT DECIMUM TERTIVM.

T erat vir habitans in Babylone, & nomen eius Ioacim: & accepit vxorem nomine Susannam; filiam Helciæ, pulchram nimis, & timentem Deum. Parentes enim illius cum essent iusti, erudierunt filiã suam secundum legem Moysis. Erat autem Ioacim diues valde, & erat ei pomarium vicinum domui suæ: & ad ipsum confluabant Iudæi, eo quod esset honorabilior omnium. Et constituti sunt duo senes iudices in illo anno, de quibus loquutus est Dominus, quia egressa est iniquitas de Babylone, a senioribus iudicibus, qui videbantur regere populum. Isti frequentabant domum Ioacim, & veniebant ad eos, omnes qui habebant iudicia. Cum autem populus reuertisset per meridiem, ingrediebatur Susanna, & deambulabat in pomario viri sui. Et videbant eam senes quotidie ingredientem & deambulantem: & exarserunt in concupiscentiam eius: & euerterunt sensum suum, & declinauerunt oculos suos, vt non viderent cælum, neque recordarentur iudiciorum iustorum. Erant ergo ambo vulnerati amore eius, nec indicauerunt sibi vicissim dolorem suum: erubescabant enim indicare sibi concupiscentiã suã, volentes concumbere cum ea. Et obseruabant quotidie sollicitius videre eam. Dixitque alter ad alterum, eamus domum, quia hora prandii est. Et egressi recesserunt a se. Cumque reuertissent, venerunt in vnum: & sciscitantes ab inuicem causam, confessi sunt concupiscentiam suam: & tunc in communi statuerunt tempus, quando eam possent inuenire solam. Factum est autem, cum obseruarent diem aptum, ingressa est aliquando, sicut heri & nudius tertius, cum duabus solis puellis; voluitque lauari in pomario, æstus quippe erat: & non erat ibi quisquam, præter duos senes absconditos, & contemplantes eam. Dixit ergo puellis, afferte mihi oleum & smigmata, & ostia pomarii claudite, vt lauer. Et fecerunt sicut præceperat; clausuruntque ostia pomarij, & egressæ sunt per posticum, vt afferrent quæ iusserat: nesciebantque, senes intus esse absconditos. Cũ autem egressæ essent puellæ, surrexerunt duo senes, & accurrerunt ad eam, & dixerunt; ecce ostia pomarij clausa sunt, & nemo nos videt: & nos in concupiscentia

pifcentia tui fumus: quamobrem assentire nobis, & commiscere nobis-
 cum, quod si nolueris, dicemus contra te testimonium, quod fuerit tecum
 iuuenis, & ob hanc causam miseris puellas a te. Ingemuit Susanna, & ait,
 angustia sunt mihi vndique. Si enim hoc egero, mors mihi est; si autem
 non egero, non effugiam manus vestras. Sed melius est mihi absque ope-
 re incidere in manus vestras, quam peccare in conspectu Domini. Et ex-
 clamauit voce magna Susanna: exclamauerunt autem & senes aduersus
 eam, Et cucurrit vnus ad ostia pomarii, & aperuit. Cum ergo audissent
 clamorem, famuli domus in pomario, irruerunt per posticum, vt vide-
 rent quidnam esset. Postquam autem senes locuti sunt, erubuerunt serui
 vehementer: quia nunquam dictus fuerat sermo huiuscemodi de Susanna.
 Et facta est dies crastina. Cumque venisset populus ad Ioacim virum eius,
 venerunt & duo presbyteri, pleni iniqua cogitatione aduersus Susannam,
 vt interficerent eam. Et dixerunt coram populo, mittite ad Susannam fi-
 liam Helciae, uxorem Ioacim. Et statim miserunt. Et venit cum parenti-
 bus, & filiis, & vniuersis cognatis suis. Porro Susanna erat delicata nimis,
 & pulchra specie. At iniqui illi, iusserunt vt discooperiretur (erat enim co-
 operata) vt vel sic satiarentur decore eius. Flebant igitur sui, & omnes qui
 nouerant eam. Consurgentes autem duo presbyteri in medio populi, po-
 suerunt manus suas super caput eius. Quae flens suspexit ad caelum, erat
 enim cor eius fiduciam habens in Domino. Et dixerunt presbyteri: cum
 deambularem in pomario soli, ingressa est haec cum duabus puellis, &
 clausit ostia pomarii, & dimisit a se puellas. Venitque ad eam adolescens,
 qui erat absconditus, & concubuit cum ea. Porro nos cum essemus in an-
 gulo pomarii, videntes iniquitatem, cucurrimus ad eos, & vidimus eos
 pariter commisceri. Et illum quidem non quiuimus comprehendere,
 quia fortior nobis erat, & apertis ostiis exiliuit: hanc autem cum appreh-
 endissemus, interrogauimus quisnam esset adolescens, & noluit indicare
 nobis: huius rei testes sumus. Credidit eis multitudo, quasi senibus, & iudi-
 cibus populi, & condemnauerunt eam ad mortem. Exclamauit autem vo-
 cem magna Susanna, & dixit, Deus aeternae, qui absconditorum es cognitor,
 qui nosti omnia antequam fiant, tu scis, quoniam falsum testimonium
 tulerunt contra me: & ecce morior, cum nihil horum fecerim, quae isti ma-
 litiose composuerunt aduersum me. Exaudiuit autem Dominus vocem
 eius. Cumque duceretur ad mortem, suscitauit Dominus spiritum sanctum
 pueri iunioris, cuius nomen Daniel: & exclamauit voce magna, mundus
 ego sum a sanguine huius. Et conuersus omnis populus ad eum, dixit,
 quis est iste sermo, quem tu locutus es? Qui cum staret in medio eorum
 ait: sic fatui filii Israel, non iudicantes, neque quod verum est cognoscentes,
 condemnastis filiam Israel? Reuertimini ad iudicium, quia falsum te-
 stimonium locuti sunt aduersus eam. Reuersus est ergo populus cum festi-
 natione, & dixerunt ei senes, veni, & sede in medio nostrum, & indi-
 ca nobis: quia tibi Deus dedit honorem senectutis. Et dixit ad eos Daniel,
 separate

A separate illos ab inuicem procul, & diiudicabo eos. Cum ergo diuisi essent
 alter ab altero, vocauit vnum de eis, & dixit ad eum, inueterate dierum
 malorum, nunc venerunt peccata tua, quae operabar prior, iudicans iu-
 dicia iniusta, innocentes opprimens, & dimittens noxios, dicente Domi-
 no, innocentem & iustum non interficies. Nunc ergo, si vidisti eam, dic,
 sub qua arbore videris eos, colloquentes sibi. Qui ait, sub schino. Dixit au-
 tem Daniel, recte mentitus es in caput tuum: ecce enim angelus Dei, acce-
 pta sententia ab eo, scindet te medium. Et amoto eo, iussit venire alium, & di-
 xit ei: semen Chanaan, & non Iuda, species decepit te, & concupiscentia
 subuertit cor tuum: sic faciebatis filiabus Israel, & illae timentes, loqueban-
 tur vobis: sed non filia Iuda sustinuit iniquitatem vestram. Nunc ergo dic
 mihi, sub qua arbore comprehenderis eos loquentes sibi. Qui ait, sub pri-
 no. Dixit autem ei Daniel, recte mentitus es & tu in caput tuum: manet
 enim angelus Domini, gladium habens, vt secet te medium, & interficiat vos.
 Exclamauit itaque omnis ceterus voce magna, & benedixerunt Deum, qui
 saluat sperantes in se. Et consurrexerunt aduersus duos presbyteros, con-
 uicerat enim eos Daniel, ex ore suo, falsum dixi se testimonium, fecerunt-
 que eis, sicut male egerant aduersus proximum, vt facerent, secundum le-
 gem Moysis, & interfecerunt eos: & saluatus est sanguis innoxius in die
 illa. Helcias autem & uxor eius, laudauerunt Deum, pro filia sua Susanna,
 cum Ioacim marito eius, & cognatis omnibus; quia non esset inuenta in
 ea res turpis. Daniel autem factus est magnus in conspectu populi, a die
 illa & deinceps. Et rex Astyages appositus est ad patres suos, & suscepit
 Cyrus Perfes regnum eius.

Exod. 23. 2.

7.

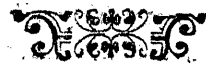
Deu. 9. 19.

19.

PRAEFA-

P R A E F A T I O .

DIVVS Athanasius in synopsis, exorsus est librū Danielis ab historia Susannæ, quæ narratur hoc capite. Fortasse quod cum hæc historia contigerit, puero adhuc Daniele, quo tempore, is primum habere se spiritum Dei propheticum declarauit: propterea visa est hæc historia, primum locum libri Danielis tenere debere. Sed profecto, rem ipsam bene consideranti manifestum erit, quæ traduntur in primo capite huius libri, de Danielis captiuitate, educatione, atque institutione, ea ceteris omnibus, quæ in eodē libro scripta sunt, esse præponenda. Verum, de historia Susannæ, & Belis, quæ sequenti capite traditur, & a multis, & diuersis temporibus, dubitatum est, utrum eiusmodi historie, fidem & auctoritatem sacræ & canonicę scripturæ habeant. At enim, si forte olim de his, quibusdā licuit ambigere; nunc tamen, nulli plane licet. Siquidem in nouissimo concilio Tridentino, sessione quarta, constitutum est, librum Danielis, cum omnibus suis particulis, prout legitur publice in Ecclesia, & continetur in latina translatione vulgata, pro sacro & canonico libro esse recipiendum. Nec leue ad id confirmandum pondus habet, Ecclesiæ auctoritas: quippe quæ ab ortu suo, ut tradit Origenes in epistola quam scripsit ad Iulium Africanum, & in tractatu trigesimo primo in Mattheum, publice in conuentibus fidelium, hanc Susannæ historiam, ut sacram & diuinam scripturam, recitare consuevit. Non sum nescius, multa recitari publice, in ecclesiasticis precationibus, aliisque ceremoniis, quin etiam in ipso Missæ sacrificio peragendo, quæ, ut vera esse existimare conuenit: ita liquet, ea ex sacræ & canonicis scripturis non esse deprompta. Legitur in Missa, quæ in honorem diuæ Catherinæ celebratur, corpus eius super montem Syna, ministerio angelorum esse collocatum: hoc ex veris historiis & traditionibus sumptum esse, extra controuersiam est: fidem tamē & auctoritatē, qualis nempe diuinis historiis, & scripturis canonicis debetur, nequaquam habet. Ante Pium quintum, publice legebatur in Ecclesia, officium & Missa, de immaculata conceptione beatæ Virginis Mariæ, cum tamen eam fuisse absque originali peccato conceptam, non sit adhuc in Ecclesia secundum catholicam fidem definitum. Quinimo superiore libro decimo quinto docuimus, quædam ex quarto libro Esdræ, utique apocrypha, vsurpari ab Ecclesia. Sed ut hæc non ignoro, ita scio & contendo, quæ Ecclesia publice, ut sacræ & diuinæ proponit, in quo numero hæc historia reponenda est, ea sacræ & diuinæ auctoritatis, apud omnes esse debere. Accedit ad hoc ipsum persuadendum, auctoritas septuaginta interpretum: qui, ut refert Origenes in epistola ad Africanum, & indicat beatus Hieronymus in commentario huius capituli, historiam Susannæ in sua translatione posuerunt: quo licet intelligere, fuisse eam illo tempore, id est, annos circiter trecentos, ante Saluatoris nostri ortum, maximæ in Synagoga auctoritatis, & fuisse scriptam, vel hebraico vel chaldaico sermone. Quid plura? patres tam Græci quam Latini, historiam hanc Susannæ, & frequenter, & ut sacram scripturam vsurpant. Lege Athanasium in synopsis, Chrysostomum in homilia de Susanna, quæ est in fine primi tomi: duos item sermones diui Augustini, ambos de tempore: alterū quidem centesimum decimum octauum; alterum vero, ducentessimum quadragesimum secundum.

Verum, qui auctoritatem huius historie oppugnant, tria nobis contra eam obiciunt. Primum, non esse aiunt eam in libris hebræis, ob idque in sacrorum librorū numero

An historia Susannæ & Belis, auctoritatem canonicę scripturæ habeant.

Tres obiectiones, contra auctoritatem historie Susannæ, diluuntur.

Amero, non esse ponendam. Sed responderet Origenes, multa pro sacræ & canonicis scriptis, venerari & vsurpare catholicam Ecclesiam, quæ non sunt in canone Hebræorum. Nos, exempli causa, afferre possumus librum Iudith, Tobie, Sapientie, Ecclesiasticum, librosque Machabæorum. Ad hæc, responderet Origenes, accepisse se a doctissimis Hebræorum, hanc historiam contineri ab Hebræis in arcanis, nec velle eam publicari, & in vulgus efferri: videlicet, ne propter execrandam presbyterorum, qui memorantur in hac historia, nequitiam, dignitas & potestas atque auctoritas iudicum, senum, & sacerdotum, populo in odium & contemptum veniret. Adde, quod, ut hæc historia non fuerit scripta hebraice, nihil tamen id officit eius auctoritati: potuit enim scripta esse chaldaice, ceu magna huius libri pars: potuit etiā fieri, ut græce scripta fuerit, nõ a Daniele, sed ab alio quopiam Iudæo sapienti, & græce lingue perito, & cui in scriptione huius historie, spiritus Dei affuerit: quemadmodum cõtingit Iesu Syrach, qui librū ecclesiasticum græce conscripsit: neque enim ad auctoritatem diuinæ scripturæ refert, vel qua lingua, vel a quo scripta sit. Deinde, opponitur nobis auctoritas Iosephi, qui in libro decimo antiquitatum Iudaicarum, reliquas omnes, quæ sunt in hoc libro, enarrans historias, has duas, Susannæ & Belis, scilicet ut apocryphas, referre supersedit. At enim, Iosephus ipse profiteretur, se in illis libris antiquitatum, multa prætermisisse; nec nisi quæ in sacræ hebræorum annalibus, hebraice scripta & prodita essent, commemorare voluisse. Ac ne hæc quidem omnia persequutus est: nam de historia Iob, tã illustri, & memorabili, nullum ipse verbum fecit. Verum, vrgent nos Eusebii & Apollinarij testimonio; qui, ut refert in præfatione commentariorum suorum in librum Danielis, diuus Hieronymus, Porphyrio has historias calumniati, propterea non esse respondendū dixerunt, quia eiusmodi historie, nec sunt in libris hebræis, nec diuinę scripturæ auctoritatem habent. Verum nobis curæ non sit, quid isti senserint, quidue scriptis prodiderint. Mihi pluris est diuus Ignatius martyr, Athanasius, Chrysostomus, Augustinus, alique inter scriptores ecclesiasticos quamplurimi, primæ nobilitatis auctores, qui his duabus historiis, fidem & honorem diuinæ scripturæ detulerunt. Miror equidem auctorem historie scholasticę, super hoc loco Danielis, non esse veritum insimulare falsitatis hanc historiam; quod in ea scriptum sit, duos illos presbyteros fuisse lapidatos a populo; cum constet ex capite vigesimo nono Hieremię, eos fuisse a rege Babylonis frisos, & igne combustos: quam eius futilissimam aduersus veritatem ratiocinationem, infra dissoluemus. Miror magis Nicolaum de Lyra, & Dionysium Carthusianū, qui non negant has historias esse veras; sed negant eas tamen ad canonicam scripturam, sicut nec librum Tobie, Iudith, & Machabæorum, pertinere. Verum, hoc fortasse istis condonari possit, quorum tempore non adeo erat veritas hæc, ut nunc est, discussa omni dubitatione, sacri Tridentini concilii sententia & constitutione, declarata, sancita, & confirmata.

Erat vir habitans in Babylone, & nomen eius Ioachim.

ET græci codices, & latini emendatiores habent Ioachim: alij tamen habent Ioachim, & sic legunt Lyranus & Carthusianus. Ex hoc loco arripuit Iulius Africanus, ad refellendam hanc historiam, factis firmum, ut ipsi videbatur, argumentum. Eam namque fabulosam esse hoc modo argumentabatur. Vel ille Ioachim maritus Susannæ, fuit rex Iuda, alio nomine dictus Iechonias; sed huius regis vxorem non ausi fuissent senes illi, aut sollicitare ad tantum scelus; aut eam morte condemnare: vel fuit alius quidam homo priuatus; at quomodo credibile est, hominem priuatum & captiuum, in suo exilio & captiuitate, tantam habuisse palatii magnificentiam, tantamque apud omnes Iudæos auctoritatem? Sed facile repellitur hoc telum Africani. Non enim ille Ioachim, fuit rex Iechonias: siquidem ille, ex quo tempore ductus fuit Babylonem, semper in carcere fuit, vsque ad mortem regis Nabuchodonosor, ut scriptum est in fine libri quarti regum, & in fine libri Hieremię, id est, per septem & triginta

2. obiectio.

3. obiectio.

Obiectio Iulii Africani contra historiam Susannæ.

Refutatio.

mero

ginta annos: post cuius mortem, eductus est e carcere Ioachim: cum iam eo tempore maior quinquagesimo anno esset Daniel, qui tamen tempore huius historiarum, puer fuisse dicitur. Nec fuit maritus Susannae, Ioachim, etiam rex Iudae, pater Iechoniae: is namque, vel non fuit Babylone, vel breuissimo tempore fuit, & dum fuit, semper in custodia & vinculis fuit; quibus solutus, confestim remissus est Hierusalem. Fuit igitur Ioachim maritus Susannae, non rex, sed vir priuatus; inter omnes tamen Iudaeos praediues, & maxime honoratus, ac Iudaeorum qui morabantur Babylone, facile princeps. Nec mirum est, fuisse eum in captiuitate adeo magnificum & opulentum, cum legamus multos alios in captiuitate, & abundasse diuitiis, & gratia floruisse apud barbaros reges, & insuper publicis atque regalibus muneribus & honoribus fuisse ornatos: id quod de Tobia, Esdra, Nehemia, Mardocheo, ipsoque Daniele atque eius sodalibus, in sacris litteris proditum est.

Et constituti sunt duo senes, iudices in illo anno: & veniebant ad eos, omnes qui habebant iudicia.

Tres obiectiones Africani.

X hoc loco tria contra historiam Susannae, Africanus obijcit. Primo, quomodo, inquit, credibile est, Iudaeos in captiuitate habuisse proprium tribunal, propriosque iudices, & auctoritatem ac potestatem cognoscendi & decidendi causas, etiam criminales, & poenam capitis inferendi? Deinde, si tempore Christi Domini, quo tempore Iudaei non erant captiui, & in patriis sedibus morabantur, & secundum leges suas libere vivebant: at tamen, quia erant sub imperio Romanorum, & Iudaea per procuratores & praesides a Caesare missos regebatur, non erat Iudaeis licitum, quenquam interficere: sicut ipsi dixerunt Pilato, *nobis non licet interficere quenquam*: quanto minus verisimile est, Iudaeis, sub durissima Chaldaeorum seruitute miserime viuentibus, factam esse potestatem suo arbitrio interficiendi, quos secundum leges suas, mortis supplicio dignos esse iudicassent? Ad haec, videtur historia haec Susannae, iis, quae narrat Hieremias capite vigesimo nono, plane aduersari. Cum enim antiqua sit Hebraeorum traditio, quam Origenes, Hieronymus, & fere omnes interpretes, approbasse & sequi videntur, hos presbyteros accusatores Susannae, fuisse eos ipsos, quos praedicto loco Hieremias nominat Achab filium Coliae, & Sedeciam filium Maasiae; genus tamen mortis, quo eos fuisse mulctatos refert Hieremias, longe diuersum est ab eo, quod in hac historia traditur. Illic enim dicitur, eos fuisse a rege Babylonis in igne frixos: hic autem scriptum est, eos fuisse a populo lapidatos.

Responsio ad tres Africanas obiectiones.

D. Hieronymus.

Sed non erit magni negotii, has obiectiones discutere. Ad primam respondet Origenes, etiam suo tempore, Iudaeis, qui variis in regionibus sub imperio Romanorum captiui erant, permixtum fuisse uti propriis legibus. Et vero, solent nonnunquam principes, gentibus a se debellatis, etiam quas in ditione sua captiuas tenent, propriarum legum usum, propriaeque cultum religionis concedere: vel quo aequitatis & clementiae laudem ac famam colligant: vel potius, quo eas gentes quietiores, sibi que obsequentiores atque fideliores habere possint. Ad secundam responderi potest, quod respondet hoc loco Hieronymus, explanans illa verba *et consurrexerunt aduersus duos presbyteros, et interfecerunt eos*. sic enim scribit. Si interfecit eos omnis synagoga, videtur illa opinio refutari, de qua supra diximus, quod secundum Hieremiam, ipsi essent presbyteri, Achab & Sedecias, qui ab ipso, in vigesimo nono capite nominantur. Nisi forte hoc quod scriptum est, *interfecerunt eos*, sic interpretamur, ut ita dictum sit, pro eo quod est, regi Babylonis occidendos tradiderunt. Sicut & nos dicimus, quod Iudaei interfecerint saluatorem: non quod ipsi eum percusserint; sed quod eum tradiderint occidendum: & succlamantes dixerint, *crucifige, crucifige eum*. Haec tamen sunt Hieronymi verba. Ergo, quia Iudaei, secundum leges suas iudicarunt eos presbyteros esse reos mortis, & lapidari debere, & ministris regis occidendos tradiderunt, propterea dicuntur eos interfecisse, & lapidasse. Vel fortasse, in aliquo casu permixtum fuisse fuerat

A fuerat a rege Babylonis, in suos populares sententiam mortis pronunciare, & exequi. Ad tertiam, ita respondent Lyranus & Carthusianus: vocabulum ignis nonnunquam in sacris litteris significare quamlibet grauem & acerbam afflictationem, poenam & cruciatum: sic enim sumi hoc vocabulum in psalmo sexagesimo quinto, in eo loco, *Quoniam probasti nos Deus: igne nos examinasti, sicut examinatur argentum: induxisti nos in laqueum, posuisti tribulationes in dorso nostro: imposuisti homines super capita nostra. Transiimus per ignem & aquam, & eduxisti nos in refrigerium*. Idem igitur genus supplicij significatur ab Hieremia per ignem, atque in hac historia, per lapidationem. Verum, nisi ego fallor, hoc responsum nec difficultatem exhaurit, nec intelligentis lectoris animum explebit. Nam, ut concedatur, nonnunquam poenam ignis poni pro quacunque poena corporali; at tamen, nimis durum & insolens est, qui igne combusti dicuntur, interpretari eos fuisse lapidibus interemptos. Praesertim vero, cum Hieremias singularem designans eorum combustionis modum, dixerit, eos fuisse a rege Babylonis in igne frixos. Quid enim minus probabile est, quam dicere, idem significari per frixonem in igne, atque per lapidationem? Quo circa expeditius videtur responsum, negare veram esse illam Hebraeorum traditionem: & profecto potest ea sine aliqua religione negari: quippe quae nulla probabili ratione, aut coniectura fulciatur.

Sed melius est mihi absque opere incidere in manus vestras, quam peccare in conspectu Domini.

ROMANI pudicitiam suae Lucretiae, tamquam incomparabilis exempli, non sine causa, sed sine modo laudarunt. Illa tamen apud intelligentes rerum aestimatores, vere pudicitiae & castitatis laude, cum beata Susanna, nullo modo est comparanda. Et enim Lucretia, vel mortis metu, vel (quod malunt Romani) timore de decoris, cessit alienae libidini: minatus enim ipsi fuerat Sextus Tarquinius, nisi suae voluntati obsequeretur, se non tantum eam interfectorum, sed etiam positurum iuxta eam, iugulatum seruum, ut in sordidissimo adulterio necata existimaretur. Verum, quocumque illa sensu animi, aut perturbatione, Tarquinio consenserit, consensit tamen. At Susanna, nec mortis timore, nec horrore futuri de decoris & infamiae, de custodienda castitatis firmissimo proposito dimoueri potuit: nec vllatenus flecti, ut illorum sensum libidini, vel minimum preberet obsequium. Itaque pudicitiae honestate, & vitae, & famae anteposuit. Porro, Lucretia in vno illo suo facto, tria peccauit. Nam se ipsam, contra legem naturalem occidit; neque criminis excusatio est, sed exaggeratio potius, fuisse innocentem. Deinde, admisit in se libidinem Tarquinij, cuius consensui, vel ipsa mors praeposita fuit. Denique, plures fecit existimationem hominum & famam, quam honestatem pudicitiae, & suae conscientiae ac veritatis testimonium. Audiat lector, quid B. Augustinus de hoc Lucretiae facto, in cap. 19. lib. primi de ciuitate Dei scriptum reliquerit: *quod Lucretia, inquit, se ipsam, quoniam adulterium pertulit, etiam non adultera occidit; non est pudicitiae charitas, sed pudoris infirmitas. Puduit enim eam turpitudinis alienae in se commissae, etiam si non secum: & romana mulier, laudis auida, nimium veritas est, ne putaretur, quod violenter est passa, cum viueret, liberer passa, si viueret. Vnde ad oculos hominum, quibus conscientiam demonstrare non poterat, illam poenam, quasi metis suae testem adhibendam putauit: sociam quippe facti, se credi erubuit; si quod alius in ea fecerat turpiter, ferret ipsa patienter. Non hoc femine christianae fecerunt, quae passae similia, viuunt. Nec in te vltima sunt crimen alienum, ne aliorum sceleribus adderent sua: si quoniam hostes in eis concupiscendo supra commiserant; illae in seipsis homicidia erubescenda committerent. Habent quippe intus gloriae castitatis, testimonium conscientiae, habent autem coram oculis Dei sui; nec requirunt amplius: ne deuiant ab auctoritate legis diuinae, cum male deuiant offensionem suspicionis humanae.* Sic Augustinus.

Comparatio Lucretiae Romanae cum sancta Susanna

Diui Augustini iudicium de facto Lucretiae.

Est autem solida & perfecta laus christianae pudicitiae, quae vere virtutis nomen, & gloriae sola meretur, duabus in rebus posita. Primum, in interiori sensu oblatam voluptatis, nullo modo capi oportet, nec impure libidini vlla ratione consentire, etiam vitae prelata pudicitia.

Sf cta.

citia. Deinde, si forte per vim corpus oppressū, & alienā libidinē passum sit, etiā fada to corpore, nihilominus tamen pro certo habendum est, integrā, atq. illibatā manere castitatem. Nimirum, ratio virtutis & vitij, non in corpore, sed in animi studio, & proposito versatur. Recte igitur Augustinus in eius libri, quem proxime nominavi, capite decimo octauo admonet, cuius corpus violentia alienā libidinis oppressum fuit, ei nequaquam periisse animi, aut etiam corporis sanctitatem; ita enim non amitti corporis sanctitatem, manente animi sanctitate, etiam corpore oppresso; sicut amittitur corporis sanctitas, violata animi sanctitate, etiam corpore intacto.

Cumq. duceretur ad mortem, suscitauit Dominus spiritum sanctum pueri iunioris, cuius nomen Daniel: & exclamauit voce magna.

Mundus ego sum a sanguine huius.

IS verbis ostenditur, inquit diuus Hieronymus hunc locum explanās, non tunc primum intrasse in Daniele spiritum sanctum; sed eum, qui iam erat in illo, & quiescebat propter ætatis infirmitatem, nec sua poterat opera demonstrare, data occasione, pro sancta scemina a Domino esse suscitatu. Sed quod ait D. Hieronymus, mansisse prius in Daniele spiritu sanctu, quā ipse cœpit prophetare: si intelligatur de mansione spiritus sancti, secū dum gratiam gratum facientem, procul dubio verum est: sin autem intelligatur de mansione eius, secundum donum prophetiæ, non est simpliciter verum: siquidem supra in primo libro horum commentariorum docuimus, donum prophetiæ, nec Danieli, nec alijs prophetis datum esse a Deo, ad modum cuiusdam qualitatis, firmiter in animis prophetarum in hærentis, nec quasi habitum permanentē; sed modo cuiusdam diuinæ motionis, afflatus, & illuminationis breui transeūtis. Quod sane indicat non obscure diuina scriptura, cum ait; *factum est verbum Domini ad Oseam vel Isaiam: vel irruit spiritus Domini in Heliseum, vel, raptus in spiritu, vel, suscitauit spiritum eius.* Quamquam Daniel, & iam priusquam prophetare orsus est, dici potest habuisse spiritum prophetiæ, ex electione, & prædestinatione Dei, qui eum ad hoc munus elegerat & prædestinarat; & miris in puerili ætate virtutibus, ac donis cælestibus præcultum & præparatu ad id muneris rite obeundum habilem, atque idoneum fecerat. Atque hac ratione Deus dixit Hieremæ: *præquam te formauit in utero, noui te: & antequam exires de vulua, sanctificauit te, & prophetam in Gentibus dedi te.*

Sed quia dicitur hoc loco Daniel fuisse eo tempore puer, quo tempore hæc Susannæ historia contigit, queritur, cuius ætatis tunc eum fuisse, intelligendum sit. Etenim, vocabulum pueri, non semel in sacris litteris ponitur in eo, qui iuuentutem iam exegit. Siquidem, in libro exodi, cap. 3. Iosue administrator Mosis, appellatur puer, quem tamen multi existimant, nec temere, non fuisse id temporis minorem quadagesimo anno. Et Saluator noster, vt refert Ioannes cap. 21. discipulos suos post resurrectionem appellauit pueros. Verum, sine dubitatione dicendum est, fuisse Daniele tempore huius historię, in ætate puerili; aut certe fuisse eum perquam adolescentem: id enim significari videtur supradictis verbis huius historię; & pro certo traditū est a grauissimis auctoribus. Augustinus quidē certe in sermone ducētesimo quadagesimo secundo de tēpore, Danielē scribit nondū fuisse tūc pubescētis ætatis; Seuerus Sulpicius in libro secūdo sacre historię, & qui hūc plus ducētis annis præcessit, & discipulus Apostolorū fuit, beatus martyr Ignatius, in epistola, quā scripsit ad Magnesianos, tradūt, duodecim annorū fuisse Danielē eo tempore, quo hæc gesta narratur: nec istis dissentit Theodoretus, qui super primo capite Ezechielis, in commentariis suis scriptum reliquit, duodecim annis cœpisse Daniele vaticinari ante Ezechielem: cuius principium prophetię, ab ipsomet, in anno quinto transmigrationis Iechoniæ signatum est; is autem duodecimus annus præcedens quintum transmigrationis Iechoniæ, cœpit cum quarto, vel quinto anno Ioacim regis Iudæ, cuius regis anno tertio captus est

An reuera Daniel, tūc fuerit in ætate puerili

est & ductus Babyloem Daniel, annum agens circiter decimum, vt ostēsum a nobis est in primo libro. Ex his concluditur, cum Daniel cœpit prophetare, cœpit autem in hoc casu Susannæ, fuisse eum annorum circiter duodecim.

At enim, opponit nobis Africanus clausulam huius historię, & extrema illa verba huius capituli decimertii: *Et rex Astyages appositus est ad patres suos, & suscepit Cyrus Perses regnum eius.* Ex quibus verbis significatur, quod in hac historia narratur, id contigisse circa exordiū regni Cyri; quem supra, libro vndecimo probauimus, iniisse imperiū, eo ipso anno, quo Babylonica Iudæorum captiuitas soluta est. Quo licet argumentari, fuisse id temporis Daniele, iam senio confectum; id est, centesimo anno affinem. Ductus enim est Babyloem, decem natus annos, & tertio anno regis Ioacim; a quo tempore vsque ad captiuitatem Sedechiæ, numerantur vnde viginti anni: hinc vero vsque ad solutionem Babylonicæ captiuitatis, & Cyri exordiū imperiū, anni septuaginta transferunt. Ad hanc obiectionem Africani, plerique respondent, clausulam illam huius decimi tertii capituli de rege Astyage & Cyro, non pertinere ad tempus historię Susannæ, sed eam potius referendam esse ad historiam Belis, & draconis, quæ sequenti capite narratur. Verum, id non esse probabile, nos, cum ad proxime sequentis capituli explanationem ventum erit, ostendemus. In præsens, illud dicere satis sit, eā clausulam, ad tempus historię Susannæ nullo modo pertinere; sed præter ordinem tēporum, & rectam seriem historię Danielis, vt quædā alia huius voluminis, fuisse hoc loco positam. Verum hoc iterum paulo infra excutiemus. Porro, illud etiā quod hic dicitur, Deum suscitasse spiritum Danielis, calumniari non prætermisit Africanus; ait enim, consuetudinem Danielis fuisse, vaticinari per somnia, vel per visiones angelorum; non autem per subitum Dei afflatum, atque instinctum. Sed hoc futile, ac friuolum est: respondemus enim, Danieli fuisse, a Deo datum tribus modis vaticinari; per somnia, per visiones angelorū, & per repentinam sancti spiritus incitationem, & inspirationem. Cur enim hoc negetur Danieli concessum, quod legimus in libro Geneseos, Iacob patriarchæ contigisse? Is enim prophetauit per somnia, quando vidit in somno mysticam illam scalam; prophetauit per visiones angelorum, cum fortiter luctatus est cum angelo: denique prophetauit sancti spiritus afflatu, & incitatu, cum morti proximus, filiis suis, quæ nouissimis diebus ventura erant, prænunciavit.

Et dixit ad eos Daniel, separate illos ab inuicem procul, & diiudicabo eos. Cum ergo diuisi essent alter ab altero, vocauit vnum de eis, & dixit ad eum: inueterate dierum malorum, nūc venerunt peccata tua quæ operaberis prius. Nunc ergo dic mihi, sub qua arbore videris eos colloquentes simul: qui ait, sub schino. Dixit autem Daniel, recte mentitus es in caput tuum: Ecce enim angelus Dei, accepta sententiā ab eo, scindet te medium. Et amoto eo, iussit venire alium, & dixit ei, semen Chanaan, & non Iuda, species decepit te, & concupiscentia subuertit cor tuum: nunc ergo dic mihi, sub qua arbore comprehenderis eos loquentes sibi. Qui ait, sub prino. Dixit autem ei Daniel, recte mentitus es & tu in caput tuum: manet enim angelus domini gladium habens, vt fecet te medium & interficiat vos.

HOC iudicium & factum Danielis, separatim, & cum graui quadam increpatione senes illos interrogantis, atque ex discrepātibus eorum responsis, manifeste eos falsi testimonij conuincētis, cum id non potuerit in ea ætate, ex humani animi solertia, & prudentia, sed ex sola Dei inspiratione proficisci; magno esse debet omnibus exemplo pariter atque documento. Nimirum, eo plane intelligitur, in iudicandis causis

Obiectio Africani aduersus historiam Susannæ, ex clausula decimertii capituli.

Ratio seruanda in examinandis testibus.

maxime vero capitalibus, nulli testi, licet is propter ætatis reuerentiam, dignitatq. A ac potestatis excellentiam, dignissimus fide videatur, nisi legitimo prius examine ad- hito, esse credendum. Tria vero in examinandis testibus seruanda esse, facti suo do- cuit, & probauit Daniel. Primo enim cõuenit alterũ ab altero separare, ne cõmunica- to inuicẽ consilio, ad vnũ idemq. testificandum conueniant. Tum, expedit non nun- quam eos vehementer increpari ac terreri, quo scilicet incussus terror, omnẽ ex eo- rum animis simulationem excutiat. Denique, interrogandi sunt artificiose & apte ad eliciendum uerum: uidelicet, ut ex constantia, vel inconstantia, & ex concordia vel di- scordia respõsionum, ueritas aut falsitas eorum, quæ ab ipsis dicta testataque sunt, li- quidius exploretur.

De nomini
agnomina-
tione & al-
lusione, qua
hic vsus est
Daniel.

Circa illam uero agnominationem, & allusionem uocabulorum, quæ in latina trãf- latione latet, in Græca uero conspicua est; sciendum primo est, eiusmodi agnomina- tiones, etiam alibi uisitas esse in sacris litteris. Nam in libro Geneleos, capite secun- B do, Eua appellata est hebraice, Iffa, quod ex viro, qui hebraice dicitur Is, sũpta, & for- mata esset: et in euãgelio saluator noster dixit Petro, *Tu es Petrus, & super hanc petrã edi- ficabo ecclesiam meam.* Huc etiã pertinet illud Pauli dictũ aduersus quosdam, qui Gala- ras ad Christum conuersos, ritu Iudæorum circuncidi iubebant, sicut in quinto capi- te eius epistolæ scriptum est: *¶ Vinam, inquit, abscondantur siue concidantur, qui uos conturbant:* allusio enim est in uerbo concidendi, ad uerbũ circũcidendi. Porro duarũ arborũ uoca- bula Græca, quæ hic ponũtur, sunt hæc, *πῖνος*, pinos, quæ latinis uocatur ilex, arbor- glandifera, magnitudine roboris, folio aculeato, læui cortice: cuius duo genera in lib. 16. capite sexto enarrat Plinius; ad hoc nomen, agnominationem habet uerbũ græ- cum *σχίζω*, prio, quod significat scindere, & diuidere. Alterum uocabulũ est *χῆνος*, schi- nos, significans arborem, quam latini nominant lentiscum, magnitudine roboris: for- C bi folio, terebinthi odore, acinis, dum maturescunt, rufis, ubi maruerint, nigris: sudat resinam, quam in Chio insula mastichen uocant. Hanc Cicero in libris de diuinatione, adductis ex uetusto quodam poeta uersibus, testatur perpetuo uirere, terque in an- no fructus proferre. Ad hoc nomen, habet agnominationem uerbum Græcum *σχίζω* schizo, idem significans, quod latinis dirumpo, & quasi terra seco. De huiusmodi a- gnominationibus ita scribit D. Hieronymus in epistola centesima uigesima, quæ est præfatio quædam in Daniele: *¶ Audiui ego, inquit, quendam de præceptoribus Iu- deorum, cum Susannæ derideret historiã, & a Græco nescio quo, eam diceret esse cõ- fictam; illud opponere, quod Origeni quoque Africanus opposuit, etymologias has, *ὁ δὲ τὸ σκίσις οὐκ ἔστι, ἀλλὰ τὸ σκίσις ὁπλοῦν, de Græco sermone descedere, cuius rei nos in- telligentiam hanc nostris dare possumus, ut, uerbi gratia, dicamus de arbore ilice dixisse cum illico pereas: & de arbore lentisci, dixisse, in lentem te comminuat ange- D lus, uel non lente pereas, aut lætus, id est, flexibilis, ducaris ad mortem: siue aliud quid ad arboris nomen conueniens. ¶ Sic Hieronymus. D. Augustinus in sermone duce- tesimo quadragesimo secundo de tempore, per uocem, pinos, intellexit, sed non re- cte, prunum. Possent autem similis agnominatione in pruno & malo exprimi, ut de pru- no diceretur, recte dixisti sub pruno, quia mox ardentibus prunis ab angelo creman- dus es. Et itẽ de malo, recte dixisti: uenit enim iam tẽpus, ut digna sceleribus tuis ma- la & supplicia, a Deo recipias.**

D. Hierony-
mus.

D. Augusti-
nus.

Ex hac uocabulorum agnominatione, firmissimum existimauit Africanus duci ar- gumentum, ad hanc historiã refellendam. Hęc, inquit ille, uocum allusio, plane græca est, nec in Hebræo sermone inuenitur: auctor igitur huius historiæ non fuit E Daniel; quapropter eã, uel hoc solo cõuincitur, esse fictitiã. Verũ hæc obiectionem nõ erit operosũ, etiã multis modis dissoluere. Principio, an eiusmodi agnominatione fuerit quondã in libris hebræis, incõpertũ est, nec sciri potest: tũ quia hæc historia Susannæ, ne que nũc est scripta hebræo sermone, nec erat in ecclesia, tẽpore Origenis: tum etiam quod nomina earum arborum, non inueniuntur in sacra scriptura; quo circa, nec ea nunc habet lingua hebræa, utpote, cuius non sunt alia uocabula proprie Hebraica, nisi quæ in sacris uoluminibus reperiuntur: ad ea namque expli- canda

A canda quæ non sunt in diuinis libris, utuntur Hebræi uocabulis, uel Chaldaicis, uel Arabicis, uel aliarum gentium, apud quas aut nati, aut diu multumq. uersati sunt. Sed esto, non fuerit ea nomen agnominatione in sermone Hebræo, at potuit esse in Chal- daico, quo fortasse vsus est Daniel. Ac licet nec in Hebraico, nec in Chaldaico sermo- ne fuerit, id tamen non eleuat fidem, & auctoritatem huius historiæ. Potuit enim fie- ri, ut in Hebræo, uel in Chaldaico sermone, fuerit agnominatione aliarum arborũ, quæ in Græcum sermonem translata, omnem illam agnominationis gratiam & vim per- derent. Constat enim, & in Hebræa lingua, & in Græca, multas esse uocabulorũ agno- minationes, multasque uerborum figuras, quæ, si in latinum sermonem transferantur, vim, proprietatem, & uenustatem suam amittunt. Quamobrem, Græcus, huius histo- ria uel interpres, uel scriptor, ut similem in græco sermone agnominationem expri- meret, loco earum arborum, quæ erant in scriptura Hebraica siue Chaldaica, posuit alias arbores, in quibus simili expressa agnominatione, eadem Danielis seruaretur sententia. Consueuisse autem sacrorum uoluminũ, tam Græcos quam Latinos inter- pretes, uocabula Hebraica, uel arborum, uel lapidum, uel locorum, ignota gentibus, quarum lingua scribebant, in uocabula aliarum rerũ, quæ illis tamen similes essent, ac ratione quadam responderent, commutare; quia satis liquet peritis diuinarum lit- terarum, propterea hic exemplis declarari superuacuum est. Denique, non abhorret a fide, has extremas historias, non esse scriptas a Daniele, sed ab alio quopiam linguæ Græcæ perito; scilicet eo tempore, quo gens Iudaica sub Græcorum imperio fuit. Hęc autem scriptura, & afflatu spiritus sancti composita est, & Synagogæ auctoritate an- tiquitus fortasse probata; & quoniam ad res gestas Danielis pertinebat, tanquam ap- pendix, libro eius adiuncta est. Nõ recte igitur argumentatur Africanus, hæc historiã esse fictitiã, quod Græco sermone constet, uel quod nõ fuerit a Daniele conscripta.

Et consurrexerunt aduersus duos presbyteros, ut facerent eis secundum legem Moysis; & interfecerunt eos, & salua- tus est sanguis innoxius in die illa.

D EX Mosis, ut scriptum est Deuteronomii decimonono, iubebat, ut qui conuictus esset, falso accusasse proximum suum alicuius criminis, is pu- niretur eadem pœna, quæ esset ei crimini a lege constituta. Eadem lex capite uigesimo secundo, eiusdem libri, & capite uigesimo Leuitici, præ- cipiebat, adulterium morte utriusque adulteri uindicari. Verum, quod esset illud genus mortis, non uidetur expressum lege: nisi quod, prædicto loco Deute- rononij scribit Moses, si quis uirginem desponsam alii viro compressisset; & uirginẽ, & corruptorem eius, extra ciuitatem lapidibus obrui debere. Similis pœna infertur puellæ, quæ in domo patris sui, uoluntarie perdidit uirginiratem, ut eodem loci tradi- tur. Fuisse tamen pœnam adulterorum, secundum legem Mosaicam, lapidationẽ, nõ finit nos dubitare, quod scribatur, & Pharisei, ut refert Ioannes capite octauo, dixerunt Saluatori nostro, adducentes ad eum mulierem in adulterio deprehensam: *¶ Magister, inquit, hæc mulier modo deprehensa est in adulterio: in lege autem Moyses mandauit nobis, huiusmodi lapidare.* Ezechiel quoque capite decimosexto satis indicat, id genus supplicij in adulteros, fuisse apud Iudæos constitutum; sic enim inducit Deum loquentem: *¶ Iudi- dicabo te in iudicijs adulterarum, adducens super te multitudinem, & lapidabunt te lapidibus, &c.* Ceterũ ante legem Moysis, adulterium fuisse pœna ignis apud Hebræos uindicatum, patet ex trigesimo octauo capite libri Geneleos. Cum enim apud Iudam, nurus eius Thamar, accusata esset adulterij, is eam iussit ad ignem duci. *¶ Producite, inquit, eam, ut comburatur.* An hoc genus supplicij, tunc Hebræis in more & instituto fuerit, an id potius illi usur- pauerint, secundum leges & instituta earum gentium, quibus cum mixti uiuebant, mi- hi quidem nequaquam exploratum est. Sacerdotis quidem filia, deprehensa in stu- pro, flammis exurebatur; ut est in leuitico, capite uigesimo primo,

Quæ pœna fuerit in a- dulterio, secundũ legem Moysis, constituta.

Locus ex capite tri- gesimo octa- uo libri ge- neleos.

Apud varias
gentes, varia
fuisse
adulterorū
supplicia.

Valerius
Maximus.

Iulius Cæ-
sar.

Augustus.
Macrinus.

Aurelianus

Constanti-
nus Magnus

Parthi.
Ægyptij.

Memorabi-
le scilicet
Zaleuci.

Insignis fe-
licitas Hip-
pomenis in
filiam, adul-
terii com-
pertam.
Salæus.

Turcæ.

Illud equidem scio, apud varias gentes, varia fuisse adulterorum supplicia: quin etiam apud eandem gentem, non semper idem, sed alias mitius, alias vero grauius, & feuerius. Dicam primum de Romanis. D. Augustinus libro tertio de ciuitate Dei, capite quinto, § Romani inquit, antiqui, in stupro detectas Vestales, viuas etiam defodiebant: adulteras autem feminas, quamuis aliqua damnatione, nulla tamen morte plecebant. Fuit igitur apud ipsos varia, diuersis temporibus, adulterorum poena: vel nota publicæ ignominia, vel poena pecuniaria, vel exilium, vel verbera, vel confusio neruorum, vel castratio, vel etiam mors, Valerius Maximus libro sexto capite primo, commemorans eos, qui in vindicando adulterio, publica poena vsi sunt, § Sempronius inquit, Musca, C. Gallium deprehensum in adulterio, flagellis cæcidit. C. Menius L. Octauium similiter deprehensum, neruis contudit. Carbo Aetienus a Bibieno, item Pontius a P. Cernio deprehensi, castrati sunt. § Iulius Cæsar, libertum sibi gratissimum ob adulteratam equitis Romani vxorem, quamuis nullo accusante, capitali poena affecit. Augustus, Proculum carissimum libertum, ob idem facinus, poena eadem puniuit. Lege Suetonium in vtriusque vita. Iulius Capitolinus scriptum reliquit, Macrinum imperatorem, adulterii reos, viuos simul incendisse, iunctis corporibus. Aurelianus quoque imperator, referente Vopisco, militem, qui adulterium cum hospitis vxore commiserat, ita puniuit, vt duarum arborum capita inflecteret, quas ad pedes militis deligatas, subito dimitti iussit, vt discissus ille vtrinque penderet. Constantinus Magnus legem sanciuit, qua violatores coniugii gladio plecebantur. Tempore D. Hieronymi, qui Constantio imperante natus est, adulterium morte puniri solitum, patet ex ipsius epistola ad Innocentium, de muliere septies icta. Transeo ad alias gentes. Parthos, nulla delicta quam adulterium grauius vindicasse, auctor est Iustinus libro 41. Apud Ægyptios, in adulterio deprehensus, virgis cadebatur ad mille plagas: mulier naso mutilabatur. Si quis præterea mulierem liberam violasset, virilia ei amputabantur, quoniam vno crimine, tria non parua damna intulisset, iniuriam, corruptelam, & liberorum confusionem. Vide Diodorum Siculum libro secundo Bibliothecæ. cap. 2. Zaleucus Locrensium legislator, in primis nobilis, legem tulit, vt adulteris vterque oculus eueretur: cum autem filius eius in adulterio esset deprehensus, & tota ciuitas in honorem patris, poenam ei remitteret, aliquamdiu repugnauit: ad vltimum victus populi precibus, suo prius vno, deinde filij altero oculo eruto, debitum supplicii modum legi reddidit: mirabili equitatis temperamento, sese inter misericordem patrem, & iustum legislatorem partitus, velut scite scribit Valerius Maximus libro sexto cap. quinto, & Ælianus in libro decimotertio varia historia. Ac licet apud Athenienses, ex lege Solonis, vt in eius vita tradit Plutarchus, is qui liberam mulieri vim attulisset, decem tantum drachmarum poena multaretur: attamen Hippomenes Athenarum princeps, cum filiam in adulterio deprehendisset, eam cum equo iunxit; qui clausus, cum alimentis careret, dentes in puellam ingessit: adulterum vero testatur Suidas, per regionem Atticam fuisse ab equis tractum, atque discerptum. Salæthus Crotoniensium princeps, legem tulit, vt mœchi cremarentur viui. At, cum ipse fratris vxorem polluisset, & ciues oratione eius permoti, poenam illam in exilium commutare vellent, ille magnitudinem culpæ cum animo suo reputans, in ignem sponte insiliit: sicut refert Lucianus in apologia, pro ijs, qui mercede conducti feruiūt. Apud Turcas, ex lege impurissimi Mahumetis, adulterii conuictus, centū ictibus flagellatur.

Et rex Astyages appositus est ad patres suos: & suscepit Cyrus
Perfes regnum eius.

Æ C clausula, terminans decimumtertium caput huius libri, licet cum historia Susannæ coniuncta sit, ad eius tamen historiae tempus minime pertinet. Etenim, historia Susannæ, contigit puero admodum Daniele, primisque annis regni Nabuchodonosor: Cyrus autem regnare cœpit eo ipso anno, quo finita est septuagenaria Iudæorum captiuitas, vt postremis

- A strems verbis libri secundi paralipomenon, primisque libri Esdræ testatum est. Ab initio autem regni Nabuchodonosor, vsque ad principium regni Cyri, numerantur anni octoginta nouem. Nam decimonono anno regni Nabuchodonosor, cœpta est captiuitas, quæ per septuaginta annos durauit, vsque ad exordium imperii Cyri: atque eo quidem tempore, Daniel erat prope centenarius. Hæc igitur clausula, præter rectam historiae seriem, atque ordinem temporum, hoc loco posita est: quemadmodum alia nonnulla in hoc libro præpostere, confusoque temporum ordine collocata sunt. Idonea vero huius clausulae sedes, atque opportunus locus fuisse videtur, aut in fine capituli noni, aut in exordio decimi. Quod autem hoc loco tradunt, Lyranus & Carthusianus, scholasticam historiam secuti, hanc clausulam, denotare tempus historiae Belis & draconis, quæ sequenti capite narratur, quamobrem ea rectius poneretur in principio capituli decimiquarti, quam in fine decimotertii; hoc inquam quod ab illis traditur, mihi quidem neutiquam probatur. Historia namque Belis & draconis, accidit, cū staret regnum Babylonis, & suæ gentis proprios haberet reges: at Cyrus iniuit principatum eo anno, quo, soluta captiuitate, Iudæi libertate ab ipso donati sunt, videlicet post necem Baltasaris, ac Babylonici regni euersionem. Nihil magis probabile est, quod Hector Pintus hoc loco scriptum reliquit: ait per verba huius clausulae, non aliud significari, quam quo tempore contigit historia Susannæ, eo ipso tempore regnasse in Media Astyagem, auum Cyri; eoque vita defuncto, regnum peruenisse ad Cyrum: propterea vero mentionem Cyri esse factam, quod eius nomen Iudæis notissimum, & celebratissimum esset. Verum hæc interpretatio, nimis dura & violenta est. Non enim hic dicitur, tunc regnasse, aut regnare cœpisse Astyagem, sed tunc fuisse mortuum, & regnum ipsius suscepisse Cyrum. Sed vt hoc donemus Pinto, nihilominus tamen, interpretatio eius non procedet: falsum enim in chronologia sumit, casum illum Susannæ, fuisse eo tempore, quo regnum Medorum tenebat Astyages. Historia enim Susannæ, vt non semel diximus, euenit in principio regni Nabuchodonosor, qui regnauit tres & quadraginta annos: decem autem annos post eius mortem, regnare cœpit Astyages. Quod ita colligo: Cyrus proxime regnauit post Astyagem; & regnauit in fine septuagenariæ Hebræorum captiuitatis. Porro Astyages, vt in libro primo confirmat Herodotus, quinque & triginta annos regnauit: cœpit igitur regnare, trigesimo quinto anno captiuitatis Babylonice, qui fuit annus decimus post mortem Nabuchodonosor: illa enim captiuitas cœpta est, anno decimonono regni eius: & cum constet, eum regnasse integros quadraginta tres annos, necesse est, mortem eius, in vigesimum quintum annum eius captiuitatis incidisse. Mirabitur fortasse lector, multa nos hic sine probatione posuisse, & quasi certa sumpsisse; cum ea tamen sint inter viros doctos controuersa. Sed cum ea fuerint a nobis supra, in libro decimo, & in quæstione secunda, copiose tractata, & confirmata; nolimus, quod veteri prouerbio veratur, actum agere, & superuacua earundem rerum repetitione, tedium hæc lecturis afferre.

CAPVT DECIMUM QVARTVM.

RA T autem Daniel conuiuia regis, & honoratus super omnes amicos eius: erat quoque idolum apud Babylonios nomine Bel: & impendebatur in eo per dies singulos, similæ artabæ duodecim, et oues quadraginta, viniq; amphoræ sex. Rex quoque colebat eum, & ibat per singulos dies adorare eum: porro Daniel adorabat Deum suum. Dixitque ei rex, quare non adoras Bel? Qui respondens ait ei: quia non colo idola manu facta, sed viuentem Deum, qui creauit cælum & terram, & habet potestatem omnis carnis. Et dixit rex ad eum: non videtur tibi esse Bel viuens Deus? An non vides quanta comedat & bibat quotidie? Et ait Daniel arridens, ne erres rex, iste est enim intrinsecus luteus, & forinsecus æreus, neque comedit aliquando. Et iratus rex vocauit sacerdotes eius, & ait eis: nisi dixeritis mihi, quis est qui comedat impensas has, moriemini: si autem ostenderitis quoniam Bel comedat hæc, morietur Daniel, quia blasphemauit in Bel. Et dixit Daniel regi, fiat iuxta verbum tuum. Erant autem sacerdotes Bel septuaginta, exceptis vxoribus, & paruulis, & filijs. Et venit rex cum Daniele in templum Belis. Et dixerunt sacerdotes Belis, ecce nos egrediemur foras: & tu rex pone escas, & vinum misce, & claude ostiū, & signa annulo tuo: & cum ingressus fueris mane, nisi inueneris omnia comesta a Bel, morte moriemur, vel Daniel, qui mentitus est aduersum nos. Contemnebant autem, quia fecerant sub menta absconditum introitū, & per illū ingrediebantur semper, & deuorabant ea. Factum est igitur, postquam egressi sunt illi, & rex posuit cibos ante Bel, præcepit Daniel pueris suis, & attulerunt cinerem, & cribrauit per totum templum coram rege: & egressi clauserunt ostium: & signantes annulo regis, abierunt. Sacerdotes autem ingressi sunt nocte, iuxta consuetudinem suam, & vxores, & filii eorum: & comederunt omnia, & biberunt. Surrexit autem rex primo diluculo, & Daniel cum eo. Et ait rex, saluane sunt signacula Daniel? Qui respondit: salua rex. Statimque cum aperuisset ostium, intuitus rex mensam, exclamauit voce magna: magnus es Bel, & non est apud te dolus quisquā. Et risit Daniel; & tenuit regem ne ingrederetur intro: & dixit, ecce pauimentum, animaduerte cuius vestigia sint hæc. Et dixit rex, video vestigia virorum & mulierum, & infantium. Et iratus est rex. Tunc apprehendit sacerdotes, & vxores, & filios eorum: & ostenderunt ei abscondita ostiola, per quæ ingrediebantur, & confumebant, quæ erant super mensam. Occidit ergo illos rex, & tradidit Bel in potestatem Danielis: qui subuertit eum, & templum eius. Et erat draco magnus in loco illo, & colebant eum Babylonij. Et dixit rex Danieli: ecce nunc nõ potes dicere, quia iste non sit Deus viuens: adora ergo eum. Dixitq; Daniel, Dominū Deū meū adoro: quia ipse est Deus viuens. Tu autem

Confidebāt

*Iste autem non est Deus viuens.

A autem rex da mihi potestatem, & interficiam draconem, absque gladio & fuste. Et ait rex, do tibi. Tulit ergo Daniel picem & adipem, & pilos, & coxit pariter: fecitque massas, & dedit in os draconis, & diruptus est draco. Et dixit, ecce, quem colebatis. Quod cum audissent Babylonij, indignati sunt vehementer: & congregati aduersum regem, dixerunt, iudæus factus est rex: Bel destruxit, draconem interfecit, & sacerdotes occidit. Et dixerunt cum venissent ad regem, trade nobis Danielem, alioquin interficiemus te, & domum tuam. Vidit ergo rex quod irruerent in eum vehementer, & necessitate compulsus tradidit eis Danielem. Qui miserunt eum in lacum leonum, & erat ibi diebus sex. Porro in lacu erant leones septem, & dabantur eis duo corpora quotidie, & duæ oues, & tunc non data sunt eis, vt deuorarent Danielem. Erat autem Habacuc propheta in Iudæa, & ipse coxerat pulmentum, & intriuerat panes in alueolo: & ibat in campum, vt ferret messoribus. Dixitque angelus Domini ad Habacuc, fer prandium quod habes, in Babylonem Danieli, qui est in lacu leonum. Et dixit Habacuc, Domine, Babylonem non vidi, & lacum nescio. Et apprehendit eum angelus Domini in vertice eius, & portauit eum capillo capitis sui, posuitque eum in Babylonem, super lacum, in impetu spiritus sui. Et clamauit Habacuc, dicens: Daniel, tolle prandium quod misit tibi Deus. Et ait Daniel, Recordatus es enim mei Deus, & non dereliquisti diligentes te. Surgensque Daniel comedit. Porro angelus Domini restituit Habacuc confestim in loco suo. Venit ergo rex die septimo, vt lugeret Danielem: & venit ad lacum, & introspexit, & ecce Daniel sedens. * Et exclamauit voce magna rex, dicens: Magnus es Domine Deus Danielis. Et extraxit eum. Porro illos qui perditionis eius causa fuerant, intromisit in lacum, & deuorati sunt in momento coram eo.

Daniel.

Exc. 8. a. 3.

Serue Dei

Querentes.

* In medio leonum

D

Erat Daniel conuiuia regis, & honoratus super omnes amicos eius.

E

VIS fuerit rex, cuius Daniel conuiuia fuisse dicitur, non tam facile est liquido docere, quam promptum est, quorundam ea de re sententias refellere. Si vera esset sententia D. Chryostomi, qui in prima homilia super psalmum quinquagesimum affirmat, Danielem fuisse puerum duodecim annorum, cum is in lacum leonū coniectus est: in promptu esset scire, sub quo rege id euenisset: non enim alius esse potuisset, quam Nabuchodonosor: huius enim in exordio regni, captus est Daniel, & decem circiter annos natus, Babylonem ductus est. Verum, opinionem Chryostomi, principium huius capituli manifeste refellit. Scriptum enim est, Danielem fuisse eius regis conuiuam, & honoratū super omnes amicos regis: quod utique in puerum duodecim annorum minime competit. At dicit aliquis, Chryostomum de altero coniectu Danielis in lacum leonū, qui supra, capite sexto, descriptus est, esse locutū. Verum, multo minus in illo procedit

Sub quo rege, historia huius capituli accidit. Animaduerso in Chryostomi sententiam.

An hæc historia contigerit sub rege Cyro.

Contigisse, quæ narratur hoc capite, aut sub rege Nabuchodonosor, aut sub filio eius Iulmerodach.

Lapsus Theophilus & Lactantius in chronologia Belii

dit Chrysofostomi sententia: ille namque, longo tempore, eum qui memoratur hoc capite, consequutus est. Siquidem ille fuit sub Dario Medo, post euerfionem scilicet regni Babylonici, quo tempore Daniel, ab anno centesimo proxime aberat: hic autem, stante regno Babylonis, contigit. Irenæus libro quarto aduersus hæreses, capite vndecimo, & Theodoretus in suis commētariis in Daniele, & hos auctores sequuti complures alii, existimant, regem illum fuisse Cyrum; propterea quod, proxime ante, in fine decimitertij capitis, eius regis mentio facta fuerit. Verum, hoc illos mouere non debuit. Supra enim ostendimus, clausulam decimitertij capitis, neque ad tempus historię Susannæ, neque ad tempus historię, quæ hoc capite narratur, pertinere; sed præter ordinem temporum, & rectam historię seriem, inibi esse positam. Non fuisse autem, quæ traduntur hoc capite, sub rege Cyro acta, eo maxime probatur argumento: quod hic rex colebat idolum Beli, vt hic dicitur: Perse vero, non solum nõ colebat Belum, sed nulla etiam habebant templa, nulla Deorum idola. Quin magnus ille Xerxes (teste, in libro decimo sexto, Strabone) sepulchrum huius Beli demolitus, funditus destruxit. Adice, quod in principio regni Cyri, Daniel non erat minor centesimo anno, qua ætate, nequaquam regis conuiuia frequentasset: non enim ea ætas conuiujs idonea est. Siquidem plus quingentos annos ante. Berzel' ai, vir tantum octogennarius, dixit Dauidi, sicut in decimonono capite libri secundi regum proditum est: *O octogenarius sum hodie, numquid vigent sensus mei, ad discernendum suauem & amarum? aut delectare potest seruum tuum cibus aut potus? vel audire possum ultra, vocem cantatorum atque cantatricum?* Probabilius igitur est, regem illum, quia colebat Belum, quod erat proprium, summumque Chaldæorum numen, & quia regnabat Babylone, fuisse Chaldæum. Sed quisnã fuit ex regibus Chaldæorum? Necessè est fuisse, aut Nabuchodonosor, aut aliquem successorum eius. Et sub ipso quidẽ Nabuchodonosor, postquã Daniel est interpretatus ei somnium illius mirabilis ac terribilis statuæ, maxima fuit in gratia & honore apud eum regem; ad altissimum dignitatis & potestatis gradum ab eo prouectus, constitutusque princeps, super omnes principes Babylonis, & præfectus magistratuum, super cunctos sapientes Babylonis. Quod si non fuit Nabuchodonosor, propensior equidem sum, vt credam fuisse filium eius, appellatum Euilmerodachum: hunc enim, ex historia sacra palam est, fuisse aduersus Iudæos beneuolum, ac benignum. Nimirum, is regem Iudæorum Iechoniam, qui sub Nabuchodonosor per triginta septem annos fuerat in custodia, & contra fidem ipsi datam, regalemque dignitatem, abiecte & aspere tractatus; statim vt in regnum demortui patris successit, eduxit e carcere, & regali cultu honoreque affecit, sicut extremis verbis libri quarti regum, & libri Hieremiæ scriptum est. Danielem præterea, ob singularem eius sapientiam, & propter maxima ipsius erga parentem suum officia & merita, summe dilexit & honorauit.

Erat quoque idolum apud Babylonios, nomine Bel.

BNC Belem, seu Belum, fuisse illum ipsum quem historia Geneleos cap. 10. appellat Nembroth, fundatorem regni Babylonici, patremque Nini, Assyriorum monarchiæ conditoris, ab Eusebio, Hieronymo, Augustino, Cyrillo, aliisque traditum est, & a nobis supra, libro quinto confirmatum. Lactantius quidem, extremo primo libro diuinarum institutionum, Theophilum sequutus auctorem, affirmat, Belum, & Saturnũ eius equalem, non plus viginti duos & trecentos annos, fuisse ante bellum Troianum. Sed vterque lapsus est in chronologia. Etenim, Belo proxime successit Ninus, cuius quadragesimo tertio regni anno, vt scripsit in chronicis Eusebius, multis idem censentibus, natus est Abraam. Ab huius ortu, vsque ad tempora Heli pontificis, simul & iudicis Hebræorum, in cuius principatum incidisse casum Troianum, supra ostendimus, libro vndecimo, quæstione secunda, anni circiter nongenti numerantur. Verum de idolo Belis hic nominato, non nihil dicendum est, ex antiquitatis monumentis expromptũ

Simil-

A Simillimum vero est, illud Belis simulachrum, fuisse in templo Iouis Beli, quod extructum magnificentissime fuerat a Semiramide: cuius templi amplitudinem & magnificentiam, exposuit Diodorus Siculus, libro tertio, capite quarto, præcipue autem Herodotus libro primo, quem, hic ipse Diodorus, capite nono, eiusdẽ libri, claruisse scribit eo tempore, quo Xerxes transfuit in Græciam, id est, circa septuagesimam quintã olympiadem. Quo licet intelligere, fuisse Herodotum, ipso Daniele, minus centum annis posteriorem. Scribit igitur Herodotus, fuisse in medio Babylonis, Iouis Beli templum, eræis portis, duorum vndecunque stadiorum amplitudine, figuraque quadrata. Fuisse præterea in sacri medio, turrem solidam, crassitudine simul & altitudine stadij, cui alia rursus erat superimposita turris, & huic subinde alia, ad octauam vsque. Hic ego fuisse crediderim sepulchrum Beli, operis magnitudinẽ structuraque mirandum. Erat pyramis (Strabo inquit, libro decimosexto) quadrata, ex latere coctili constructa, stadij altitudine, quolibet eius latere, pariter vnus stadij spatiũ cõplexo. Hæc demolitus est atque subuertit Xerxes: eamque reparare voluit Alexander Magnus: sed morte occupatus, id perficere non potuit: res enim magnæ molis erat: nimirum ad expurgandam tantummodo terram, decem millibus hominum, duorumque spatij mensium opus erat. In hoc templo, cum alia idola, tum præcipue Iouis Beli statua erat aurea, longitudine pedum quadraginta, mille Babyloniorum talentorum pondere: cui dicatus ex auro erat crater, mille & ducentorum talentorum, sicut refert Diodorus. Atque hoc ipsum fuisse idolum Belis, quod hic memoratur, satis probabili cõiectura credi potest. Herodotus, inquit, ad suã vsque ætatem, steterisse templum illud Beli. Plinius vero, quinquaginta & quingentos annos recentior Herodoto, etiam suo tempore templum Beli extare, in libro sexto, capite 26. scriptum reliquit. Porro Ninum regem, scribit diuus Hieronymus super caput secundum Osee, ad tantam peruenisse potentiam & gloriam, vt patrem suum Belum, in Deos retulerit. Quin Plinius libro trigesimo septimo, capite decimo indicat, Belum fuisse apud Assyrios, deorum omnium sacratissimum.

Atque hinc primam originem duxit idololatria: videlicet post diluuiũ, annos minus trecentos. Nam licet Tertullianus in libro de idololatria significat, etiam ante diluuium coepisse coli ab hominibus idola: mihi tamen, ac plerisque viris doctis, propior vero sententia diui Cyrilli Alexandrini videtur: qui in libris quos scripsit aduersus Iulianum, primo & tertio sine dubitatione tradit, idololatriã non fuisse ante diluuiũ; sed post diluuium, amplius ducentos annos, initium sumpsisse a patre regis Nini, quẽ ipse nominat Arbelũ, sed is a plerisque appellatur Belus. Atque huius rei illud nec obscurũ signũ, nec leue argumentũ existimari debet, quod pleraque idola variarũ gentiũ, & præcipue orientaliũ, ex hoc Belo, qui in scriptura dicitur Bel, vel Beel, appellationem traxerint; velut Beelzebub Deus Accarõ, cuius mētio fit in primo capite libri quarti regum: Beelphegor, Deus Moabitarum, quem nominauit Moses in capite vigesimo quinto numerorum: Baal, Deus Sidoniorum: Belial, cuius frequens in sacris libris mētio est, denique Baalfames, quem diuus Augustinus in quæstionibus super libros iudicum, quæstione decimasexta, Deum Punicorum fuisse docet. Est item hæc Cyrilli opinio, cui nos accessimus, satis consentanea diuinis litteris; siquidem in decimoquarto capite libri sapientiæ legimus, idola nec fuisse ab initio, neque in perpetuum, nec in finem mansura.

Et impendebantur in eo per dies singulos, simillæ artabæ duodecim, oues quadraginta, vini que amphoræ sex.

ARTABA, inquit Herodotus lib. i. mēsuram est Persica, capiēs vnũ medimnũ Atticũ, & præterea tres chœnices. Chœnix vero, secundũ Budeũ lib. 5. de asse, est octaua pars modii, & quadragesima octaua medimni, cõtinēs duos sextarios: & putatur fuisse mēsuram frumētũ, in vnus diei victum, homini sufficiens. Continebat igitur artaba, vnũ & quinquaginta

De idolo Beli.

Descriptio tēpli Beli, ex Herodoto.

Sepulchrũ Beli, ex Strabone.

Origo idololatriæ ex Belo, multis annis post diluuium.

Quæ mensura fuerit artaba.

ginta chœnices, vel centum, superque duos sextarios. Epiphanius in libro de ponderibus & mensuris ait, chœnicem paulo plus quam duos sextarios capere: vult autem artabam, mensuram esse Ægyptiacam, duorum & septuaginta sextariorum. Isidorus libro decimosexto etymologiarum, capite vigesimo quinto, arbitratur chœnicem capere quatuor sextarios: de artaba vero idem sentit quod Epiphanius. Sed artaba Epiphanius continebat triginta sex chœnices: Isidoro autem non plures decem & octo. Verum, vt difficultas quæ lectori possit accidere ex varietate artabæ, quam disparis mensuræ atque capacitatis faciunt auctores, scire oportet, triplicem fuisse quondam in vsu artabam; & vnam quidem fuisse Persicam, capaxem, vt diximus, vnius medimni, & præterea trium chœnicum; alteram Medicam, cuius meminit in quinto libro Polybius, non plus vno medimno Attico continentem, vt Suidas, & Hesychius, memoriæ ac litteris prodiderunt: tertiam Ægyptiâ, quæ capiebat modios quinque: quapropter vno modio minor erat, medimno Attico, qui sex modios continet. Sane diuus Hieronymus libro vndecimo commentariorum in Esaiam, pro eo quod septuaginta interpretes verterant, sex artabas, ipse reddidit, triginta modios; haud dubie ratus, vnam artabam, quinque modios capere. Ex his apparet, magnam fuisse vim & copiâ simillæ, quæ illi simulacro Beli impendebatur, duodecim quippe ad illû, per singulos dies, artabæ simillæ deferebantur.

Circa id quod sequitur (vini quæ amphoræ sex) scire oportet, mensuras liquorum apud Romanos fuisse has: culeum, amphoram, vrnâ, congium, sextarium, heminam, quartarium, acetabulum, cyathum, ligulam, seu cochlear. Apud Hebræos vero liquorum mensuræ, quârum ex sacris litteris intelligi potest, tres fuere: bath, hin & log. Culeus, erat omnium maxima mensura liquorum, capiens viginti amphoras. Siquidem Plinius lib. 14. cap. 4. scribit, septenos culeos, capere centenas quadragenas amphoras. Amphora, græca vox est, significans vas vtrinque habens ansas, quibus capi, & portari possit; significabat etiam mensuram liquorum, quæ capiebat duas urnas, vt indicat Columella cap. 20. lib. 12. & Fannius in versibus, quos de mensuris & ponderibus scriptos reliquit. Pro voce græca, amphora, antiqui Romani, auctores, cito Pompeio, & Volutio Metiano, vsurparunt latinam vocem, quadrantal, sic dictam a figura quadrata: erat enim mensura vnius pedis, vsque quaque quadrati, continens sextarios quadraginta octo. Vrna capit quatuor congios: nam Metianus ait, amphoram capere duas vrnas, & octo congios. Congius capit sextarios sex. Etenim Metianus scribit, quadrantal, quod idem est atque amphora, congios capere octo, et sextarios quadraginta octo. Et a congio quidem nomen sextarij ductum est, quod videlicet is pars sexta sit congi, vt in versibus suis scripsit Fannius. Epiphanius in libro de ponderibus, & mensuris ait, congium simpliciter dictû, capere octo sextarios: congium vero sanctum, sex duntaxat. Sextarius quem diximus sextam esse partem congi, continet duas heminas, seu cotylas, vnde Fannius.

*At cotylas, quas, si placeat, dixisse licet
Heminas, recipit geminas, sextarius vnus.*

D. Hieronymus super quartum caput Ezechielis, facit duplicem sextarium, vnum castrensem, æqualem sextario iudaico, qui hebraice vocatur hin, continentemque duos choas, seu congios atticos; alterum Italicum, æqualem ipsi congio Attico: quæ si vera sunt, necesse est triplicem fuisse sextarium, vnum communem, sextam nempe congi partem; alterum Italicum, congio Attico parem; tertium castrensem, duorum congiorum capacitatem. Epiphanius tradit, sextarium continere sex tantum cyathos: sed vere, vt mox dicturi sumus, duodecim continet. Hemina duos quartarios capit. Nâ Metianus, qui apud duos Antoninos, Pium, & Philosophum, vt refert Iulius Capitolinus, gratia & auctoritate plurimum valuit, scribit, quadrantal, siue amphoram, continere duas vrnas, congios octo & quadraginta, heminas sex & nonaginta, quartarios centum nonaginta duos, cyathos quingentos septuaginta sex. Quartarius, sic appellatus, quod sextarii quarta sit pars, continet duo acetabula: id plane intelligitur ex ijs, quæ scribit Plinius cap. vltimo libri vigesimi primi, dicens, mensuram acetabuli esse

Triplicis artaba.

Mensuræ liquorum apud Romanos. Culeus.

Amphora.

Quadrantal.

Vrna.

Congius.

Epiphanius

Sextarius.

D. Hieronymus.

Hemina.

Quartarius

A esse quartam heminæ partem. Sed quartarius, vt diximus, est dimidia pars heminæ, is igitur duo acetabula continebat. Acetabulû continebat sesquicyathû, Fannius enim dicit, cyathû capere decem drachmas, acetabulû vero, quem ipse appellat vocabulo græco oxybaphû; capere drachmas quindecim. Dictum est acetabulû, quod primo fuerit vas in quod acetum infundebatur, vt in id panis intingeretur, cum ad carnes acorem addere placebat. Postea id nominis ad mensuram translatum est, Cyathus, vt ex supraddictis patet, duodecima pars erat sextarij, continens quatuor ligulas seu cochlearia. Ligula, seu cochlear, vt colligi potest ex Columellæ 21 cap. lib. 20, quarta pars erat cyathi. Quod, si placet prædictarum mensurarum capacitatem, ad rationem ponderum redactam considerare, scire licet, ligulam capere tres drachmas & vnum scrupulum: cyathum, sesquunciam, addita drachma & scrupulo: acetabulum, duas drachmas cum dimidia: quartarium, quinque heminam, decem; sextariû viginti: congium, libras decem: vrnâ, quadraginta libras, amphoram octoginta: culeum, mille & sexcentas.

Transeo ad mensuras liquorum hebraicas. Bath, seu latina inflexione, Barhus, secundum Iosephum libro octauo antiquitatum iudaicarum, continet sextarios septuaginta duos, seu congios duodecim. Itaque æqualis mensura est metreta, ceramio, & cado, de quibus infra dicemus. Hin, secundum Iosephum in libro tertio antiquitatum, & D. Hieronymum super quartû caput Ezechielis, capiebat duos choas, seu congios atticos, id est, duodecim sextarios: quapropter erat sexta pars Bathi, log, duodecima pars erat Hin: & quia illud, vt diximus, continebat duos congios, congi vero sexta pars erat sextarius, ex eo licet intelligere, eandem mensuram fuisse log, atque sextariû. Quo circa D. Hieronymus, leuitici cap. 14. vbi hebraice legitur, log, recte vertit latine sextarium. Sed redeo ad amphoram. Cuius, vt explicatam aliquam lectori cognitionem traderem, ob idque, non nihil de mensuris liquorum strictim attingerem, hic me Danielis locus inuitauit. Præsertim autem, cum animaduertentem, procul vero esse, quæ super hunc locum Danielis, de artaba, & amphora, tû auctor hystoriæ scholasticæ, tum Lyranus & Carthusianus in suis commentariis prodiderunt. Amphora igitur duplex erat: altera dicebatur amphora simpliciter & præcisè, vel amphora romana, octo scilicet congiorum; vt supra docuimus, capax: altera vero appellabatur amphora attica, quatuor nimirum congiis priore maior. Ea namque capiebat duodecim congios, vel, quod idem valet; duos & septuaginta sextarios. Atque id sane liquet ex illis Fannii versibus.

*Attica præterea dicenda est amphora nobis,
Seu cadus: hanc facies, nostra si adieceris vrnâ.*

D Si enim attica amphora, capit amphoram romanam, & præterea vnam vrnâ; cû romana amphora capiat octo congios, & vrnâ quatuor; nonne sequitur, amphoram atticam duodecim congios capere? Porro, nomē amphoræ in hoc loco Danielis positum esse, non pro amphora romana, sed pro attica, patet ex lectione græca; quæ, pro eo quod nos legimus, *Vinique amphoræ sex*, sic habet hoc loco, *Vinique metretæ sex*. Nomen vero metretæ, significare mensuram liquorum, duodecim congiorum, siue quod est idem, septuaginta duorum sextariorum capacitatem, præter confessionem omnium qui de mensuris & ponderibus, verius atque diligentius scripserunt, etiam probari potest auctoritate septuaginta interpretum; qui in libro Esdræ capite septimo, cum hebraice bis ponatur vocabulum Bath, ipsum græco vocabulo metretæ reddiderunt. Et D. Hieronymus libro secundo paralipomenon capite quarto, vbi est hebraice, tria millia Bath, vertit latine, tria millia metretas. At hebraicû Bath, capacitatem fuisse septuaginta duorum sextariorum, vel duodecim congiorum, supra auctore Iosepho confirmauimus. Si igitur in hoc loco Danielis, amphora idem est quod metreta, & metreta fuit capax duodecim congiorum, id est, æqualis amphoræ atticæ, reliquitur, nomen amphoræ hoc loco, non pro romana, sed pro attica amphora esse positum,

Acetabulû

Cyathus.

Ligula. seu cochlear.

Mensuræ liquorum apud Hebræos. Bath seu Bathus. Hin. Log.

Duplex amphora.

Metreta.

Et

Et erat draco magnus in loco illo, & colebant eum Babylonij.

MIRVM atque incredibile videri posset, Babylonios, ceteroqui omnium gentium, id temporis, sapientissimos iudicatos, serpentē siue draconē, horrendum scilicet animal, & homini, naturali quodam odio inimicissimum, atque infestissimum, pro Deo coluisse: nisi certis ex historiis constaret, Romanos, gentem omnium, vt fortitudine, sic prudentia præstantissimam, ad triēnalem pestilentiam, quæ urbem vehementer affligerat, depellendam, misisse legatos Epidaurum, & inde serpentem Æsculapij, magna religione deuectum Romā, diuinis honoribus affecisse. Sed iuuat historiam eius rei, illis ipsis verbis referre, quibus eam Valerius Maximus, vir romanæ nobilitatis, & scriptorum laude clarus, in primo libro, capite octauo scriptam reliquit. Is enim cum narrasset legatos Romanorum benigne admodum fuisse ab Epidaurijs acceptos, deductisque illis in templum Æsculapij, quinque millia passuum ab eorum vrbe distans, amplissimam esse factam copiam, inde, pro suo iure, arbitrataque fumendi, quicquid salubre Romanis futurum existimarent: cum hæc dico narrasset, subiungit & Anguis, quem Epidaurii raro, sed nunquā sine magno ipsorum bono visum, in modum Æsculapii venerari solebāt: eo tempore, per vrbs celeberrimas partes, mitibus oculis, & leni tractu labi cæpit, tri duoque, inter religiosam omnium admirationem conspectus, non dubiam præ se appetitæ clarioris sedis alacritatem ferens, ad triremem Romanam perrexit: pauētibusque inusitato spectaculo nautis, eo cōscendit, vbi Quinti Ogulini legati tabernaculū erat: inque multiplicem orbem per summam quietem est conuolutus. Tum legati, perinde atque exoptatæ rei compotes, expleta gratiarum actione, cultuque anguis a peritis excepto, læti inde soluerunt: ac prosperam emensi nauigationem, postquam Antium appulerunt, anguis, qui vbi que, in nauigio remanserat, prolapsus in vestibulo ædis Æsculapii, myrto frequentibus ramis diffusæ, super eminentem excelso altitudinis palmam circumdedit: perque tres dies, postis quibus vesci solebat, nō sine magno metæ legatorum, ne in triremem reuerti noller, Antienis templi hospicio vsus, vbi se nocte ad vehendum restituit: atque in ripam Tyberis egressis legatis, in insulam, vbi templum dicatum est, tranauit: aduentuque suo, tempestatem, cui remedio quaesitus erat, dispulit. Hæc Valerius.

Hic ego cuperem, vt diligenter secum lector cogitaret ac perpenderet, quanta fuerit cæcitas earum gentium, quæ veri Dei notitia caruerunt. Ecce, Romani, ad alia omnia perspicacissimi atque prudentissimi, in religione tamen & cultu Dei, fatissimis erroribus, execrandisque superstitionibus misere implicati tenebantur, etiam vt serpentem, instar numinis colerent: eiusque aduentu & præsentia, pestilentiam ex vrbe profligatam & discussam esse crederent. Ludouicus Viues Valentinus, cuius meus, in cōmētariis quos edidit in libros beati Augustini de ciuitate Dei, super vndecimo capite libri decimi quarti, auctorem laudat Pherecydem Syrum, a quo scriptū sit, dæmones e cælo fuisse a Ioue deturbatos, quorū princeps dictus sit Ophioneus, id est, serpētūnus. Sane, quia Diabolo, primorum hominum tentatio per serpentem facta, bene processerat, exinde frequenter ipse ministerio serpentium ad ludificandos & fallendos homines varie abusus est. Atque id magno Dei consilio ei permiffum est: scilicet, tanta dæmonum cum genere serpentium confociatio, non obscura est significatio, nec leuis testificatio eius, quod scriptum est in libro Geneseos, parentes humani generis, primum fuisse a Diabolo per serpentem tentatos; atque deceptos. Quam, ne quis putet, meam esse coniecturam, Augustini ea fuit sententia: qui in libro vndecimo de Genesi ad litteram, capite vigesimo octauo, ita scribit: & Quod magis habeat vsus, serpentes moueri carminibus hominum, quam vllum aliud genus animantium; etiam hoc non parua testificatio est, naturam primitus humanam, serpētis seductam esse colloquio. Gaudent enim dæmones, hanc sibi potestatem dari, vt ad incantationem hominum, serpentes moueant, vt quolibet modo fallant quos possunt. Hæc autem

Valerius Maximus, de serpente Epidaurio Romam aduecto, & diuinis honoribus affecto.

Notabile dictum.

Cur Diabolus serpentium ministerio, potius quam ceterorum animalium ad homines decipendos abutatur.

D. Augustinus.

A autem permittuntur, ad primi facti memoriam commendandam, quod sit eis quædam cum hoc genere animantium familiaritas. § Sic Augustinus

Erat autem Habacuc propheta in Iudæa, & ipse coxerat pulmentum, & intriuerat panes in alueolo, & ibat in campum, vt ferret messoribus.

SI quo tempore contigerunt ea, quæ hoc capite narrantur, eo tempore iam pridem destructis Hierosolymis, Iudæisque Babylonem in seruitutē abstractis, omnis ea regio vastata, & ad solitudinem redacta fuerat: quo modo, id temporis, Habacuc in Iudæa commorari, & culturæ agrorum vacare potuit? Verum, hanc dubitationem plane tollit, quod scriptum est in extremo libro quarto regum, regem Chaldæorum, ita plerosque Iudæos, aut interfecisse, aut captiuos duxisse Babylonem, vt non paucos tamen de pauperibus terræ, agricolas dico, & vitatores, inibi reliquerit. Ex horū numero fuisse Habacuc existimandum est. Multos namque post generalem illam captiuitatem ibi remānisse, manifesto est argumento, quod tradit Hieremias cap. 52. Nabuzardan magistrum militiæ regis Nabuchodonosor, in anno vigesimo tertio regni eius, id est, quarto vel quinto anno post excidium Hierusalem, & captiuitatem Iudæorum, transtulisse ex Iudæa Babylonem, septingentos quadraginta quinque Iudæos. Si quis porro insistat vrgeri nos, eo quod scriptum est in vigesimo quinto capite libri quarti regum, post necem Godoliæ, quæ septimo mense post captiuitatem facta est, omnes Iudæos, a paruo vsque ad magnum, relicta Iudæa, fugisse in Aegyptum: respondebimus, post eā fugam, non paucos de illis qui fugerant, reuertisse in Iudæam: alioqui, quatuor annis post, non tam multos in Iudæa, vt diximus, Nabuzardan inuenisset. Sed quia hoc a nobis supra in libro tertio, super illis verbis: *§ non est in tempore hoc princeps & propheta, neque holocaustum* pluribus verbis declaratum est: superuacaneum fuerit, hoc loco fuis explicare. Quod autem hic dicitur, Habacuc fuisse translatum ab angelo in impetu spiritus sui, hanc habet sententiam; angelum efficacia potentiæ suæ, vt appellant theologo, motiue secundum locum, vehementi & concitato motu atque impetu, eum tulisse. Nam magnitudinem potentiæ angeli ad mouendum quodlibet corpus secundum locum, motus primi mobilis, cuius comparatione, omnis terræ simul & aquæ globus, instar puncti censeretur, quatuor & viginti horis ab angelo confectus, manifeste declarat. Non erit alienum, pro huius capitis, & libri quædam clausula, ponere hic, quæ de hoc propheta Habacuc Dorotheus in Synopsi, & Epiphanius in libro de vita & interitu prophetarum, tradiderunt. § cum Nabuchodonosor, inquit, postremum venit, Hierusalem cum exercitu oppugnaturus, Habacuc fugit in terram Ismaelitarum; postea vero reuersus est in terram suam. Et cum aliquando messoribus suis pulmentum præparasset, apud suos prophetauit, dicens: proficiscor in terram longinquam, ac cito reuertar; si autem tardauero, ferte messoribus escam. Cum autem Babylone fuisset; & prandium dedisset Danieli, astitit messoribus vescentibus, nec quicquam dixit eorum, quæ ipsi contigerant. Sciebat autem, populum breui reuerturum in Babylone: & biennio priusquam populus reuertetetur, mortuus est, ac le-

Dubitatio

Historia Dorothei & Epiphani de Habacuc.

E pulsus in agro suo § Hæc ab illis de Habacuc, litteris mandata sunt. Fuisse autem hunc Habacuc, eum ipsum qui inter duodecim prophetas ponitur, præter Dorotheum & Epiphanium, etiam in præfatione suorum commentariorum in prophetiam Habacuc, affirmat D. Hieronymus.

FINIS.

Laus Deo Optimo Maximo, ac Beatissima Virgini Mariæ.

INDEX RERVM, ET VERBORVM, QVAE IN HOC OPERE
continentur, perquam locuples.

A		Angelus.
<i>Breuitas esse septuaginta hebdomadae, quid significet.</i>	pag. 291	<i>Angelus cur vigil vocetur.</i> 164
<i>Abditio desolationis status in loco sancto, quid sit.</i>	329 & 333	<i>Quid de angelis christiani sentiant.</i> 45
<i>Abraham cur dilectus Deo vocetur.</i>	808	<i>Angeli regni praesunt, & quomodo inter se pugnare dicantur, & cur ventis comparentur.</i> 222
<i>Abstinenciae usus in religione.</i>	105	<i>Eorum aspectus, primo homines terrere solent.</i> 387, 389
<i>Abstinencia ad sapientiam conducit.</i>	149	<i>Ab alijs docentur & de eorum nominibus.</i> 263
<i>Abstinencia Christiana octo generibus.</i>	166	<i>Deum semper laudant.</i> 105
<i>Abstinencia damnatae quatuor generibus.</i>	ibidem	<i>A Deo creati sunt, & cur eorum creationem Moyses in Genesi praetermisit, & quibus rebus reliquas antecesserunt creaturas.</i> 106
<i>Abstinencia in Ecclesia olim consuevit septem gradibus.</i>	167	<i>Eorum officium.</i> 107 & 236
<i>Eiusdem laudes apud omnes gentes.</i>	167 & 168	<i>Quantus eorum sit numerus.</i> 235
<i>Abyssus quid, & quomodo Deus innotuit abyssum.</i>	164	<i>Eorundem distinctio in assistentes & ministrantes, & in simplices.</i> 236
<i>Adam ubi sit sepultus.</i>	130	<i>Boni angeli quomodo inter se dissideant, & praeliantur.</i> 394 & 396
<i>Adam in statu innocentiae, per arborem illam visam regi Nabuchodonosor significatus.</i>	165	<i>Facies angeli fulgurans; brachia, & pedes ex aere cadentis; vox multisona, &c. quidnam denotent.</i> 387
<i>Adorare Deum cadendo, & humi procumbendo, an sit tantum impiorum hominum, & non sanctorum, ut tradit Diuus Hieronymus.</i>	79	<i>Aliquando angeli in scriptura Dei, vel Deorum filij sunt vocati.</i> 96 & 98
<i>Adulter tria damna infert.</i>	486	<i>Angeli tollere in caelum manus quid denotet.</i> 469
<i>Adulterii poena ex lege Moysis.</i>	485	<i>Sunt illis per se nota hominum somnia; & possunt tamen impediri ab eorum cognitione.</i> 45
<i>Eiusdem poena apud alias gentes.</i>	486	<i>Malus angelus quomodo angelo bono resistere audeat, & aliquando praeualeat.</i> 392
<i>Aegyptij, Christi natalem quando celebrabant.</i>	363	<i>Cur sepe hominibus, specie humana apparuerint.</i> 99
<i>Aeris qualitates, Graecorum consonant imperio.</i>	57	<i>Angelicæ potentiae magnitudo.</i> 495
<i>Aeris natura.</i>	114	<i>Animantium, maiorane an minorae, maiorem habeant admirationem.</i> 144
<i>In aere prodigia visa.</i>	115	<i>Amphora quae fuerit liquorum mensura.</i> 492
<i>Aetas prolem generandi potens.</i>	280	<i>Quam fuerit varia.</i> 493
<i>Agnominatio nominum illarum duarum arborum apud Danielem, cap. 13 diligenter explicatur.</i>	484	<i>Annibalis somnium.</i> 29
<i>Agrippa Iudaeorum rex, se iungit Romanis.</i>	314	<i>Annorum varietas modica, pro nulla ducenda in chronologia.</i> 350
<i>Alexander Magnus.</i>	254	<i>Annus recte appellatur tempus simpliciter, & praecise.</i> 169
<i>Alexander Magnus hirco comparatus.</i>	57	Antichristus.
<i>Eius corpus cur efflabat suauem odorem.</i>	412	<i>Antichristus per bestiam significatur, & quomodo in eo Diabolus sit habiturus.</i> 231
<i>Mors eius.</i>	256, 342	<i>Cur dictus sit a S. Paulo homo peccati, et filius perditionis, & quales sint futuri sectatores eius.</i> 433
<i>Vbi sepultus.</i>	414	<i>Quomodo sit caput malorum.</i> 434
<i>Eius vita breuiter descripta.</i>	256	<i>Ex Iudaeis generandus.</i> 435
<i>Quos habuit successores.</i>	257	<i>Cur Deus aduentum eius permittitur est.</i> ibidem
<i>Eius imperij diuisio, quando facta, an eo viuentis, an post eius mortem.</i>	258	<i>Futurus ex tribu Dan.</i> 437
<i>Eius statua a Lysippo formata, & qualis ab Apelle depictus, & tulmini similis.</i>	58	<i>Babylone nascetur.</i> 436
<i>Pardo similis; eius virtutes; diuinitatis vesana cupiditas.</i>	226	<i>Dupliciter perdet homines, & dicitur coluber & cerastes.</i> 437
<i>Pontificem Iudaeorum adorauit.</i>	226 & 227	<i>Initio futurus obscurus, simulator, & curiosarum, professor artium, & quibus modis potentiam consequetur.</i> 438
<i>Eundem, res decem mirabiliter illustrarunt, ubi multa de Alexandro.</i>	57	<i>Eius opulencia, & largitiones, & qualia futura sint eius miracula.</i> 439
<i>Eiusdem somnium.</i>	30	
<i>Persica praeda Alexandri, quanta fuerit, & eius intemperantia.</i>	56	
<i>Allegoria, historiae ordinem sequi debet.</i>	207	
<i>Aman in Iudaeos crudelitas.</i>	253	
<i>Americae regionis mira.</i>	128	

I N D E X.

Mendacia eius miracula.	441	Odoriferæ diturniores, & quæ in scripturis lauda-	134
Regni eius amplitudo.	442	radices & natale solum cuiusque.	132
Superbia eius; legum quos ad omnes gentes mittet;	447	Aetas.	133
in quo templo sit sessurus.	448	In arbore, fulminis effectus varij.	126
Castitatem simulabit.	448	Arietes cur mactentur. Cur Persarum regnum arietii	252
Eius libido.	449	comparetur.	252
Eius tempore iusti latebunt; & reges sibi subiciet.	450	Arioli.	43
Simulabit se mortuum, & postea resurgere.	452	Artabæ mensura triplex.	492
Observabit diem sabbathi, & Dominicum.	ibidem	Artaxerxes Mnemon fuit maritus Esther.	419
Eius persecutio Christianorum duplex.	458	Artaxerxes, sub quo templum Hierosolymitanum re-	309. 310. & 346
Quo modo vincet sanctos.	ibidem	stauratum.	309. 310. & 346
Eius interitus.	453	Aruspices, & augures.	43
De Antichristo disputatio, 430. vnde desumpta.	431	Asphaltitis lacus mirabilis natura.	135
Crudelissimus Christianorum hostis.	431	Assueri tres nomen in scriptura.	274
De eius nomine, & antitibi inter eum, & Christum	432. & 433	Assueri nomen quædã Hebræis significet.	273
Nō est futurus Diabolus, ut putavit Hippolytus.	432	Quis maritus Esther.	273
Eius symbolum seu insigne; & persecutio spiri-	459	Auari ingenium.	56
tualis quanta erit.	459	Avaritia per Nabuchodonosor statuam designata.	77
Eius regnum quam sit diturnum futurum.	469	Augurium Vespasij de duratione Romani imperij.	63
Eiusdem figuram quomodo prætulit Antiochus Epi-	269	Augusti Cesaris ortus imperij, & obitus chronologia	348
phanes.	269	Augustum de eleemosyna obscura declaratur sententia.	177
Antiochus Epiphanes.		Aureola triplex.	463
Antiochus Epiphanes lapidibus petitus a sacerdotibus.	269	Auium, & piscium inter se similitudo.	140
Ægyptum occupavit.	441. 443. & 349	Australis pars cæli minus quam aquilonaris, astris ful-	113
Eius avaritia repressa.	446	get.	113
Libido.	448	B.	
Sacrilegia, & regnum.	261. & 265	Babylon.	
In Iudæos odium.	265	Babylon cur inexpugnabilis visa suis.	190
In eisdem crudeliter sævit.	444	Quomodo repente capta sit.	202
Mors.	265. & 267	A quo capta.	203
Antiochus Magnus.		Eius amplitudo, &c.	178
Antiochus Magnus Iudæis benevolus.	263. 428	Eius conditor.	180
Bello superæius a Ptolemæo.	420	De turri Babel.	179
Vincit Scopam.	424	Babylone nascetur Antichristus.	436
Eius filia.	326	Babyloniorum lex turpissima.	191
Eius exitus.	428	Crimina illorum vltius est, imperij eorum excidio, de	205
Antiochus Pius Iudæorum amicus, prius hostis.	263	us.	205
Apudno locus, ubi dicitur sedem fixurus Antichristus.	451	Babylonicæ regni initium, & exitus.	62
Apostoli, Christi & Ecclesiæ pedes fuerunt.	388	Babylonica Iudæorum captivitas fuit triplex.	47
Aqua.		Tempus eiusdem.	279
Aqua Eulæi stuvij, sola Persarum regibus potus.	252	Balena cum vectoribus naues absorbet.	138
Aqua super cælos, quæ esse dicantur.	109	Baltasar.	
Aquarum miracula ex scripturis, & naturalia.	134	Baltasar alius fuit, de quo Baruch primo capite, loqui-	195
& 135		tur, & alius de quo Daniel cap. quinto.	195
Quando aqua in vinum a Christo conuersa.	363	Diversus fuit Baltasar a Labosardach.	215
Aquila fulmine non feritur.	125	Varijs nominibus vocatur.	187
Eius natura.	140. & 224	Cur quartus post Nabuchodonosor regnaverit.	195
Eius iuventus quomodo renouetur.	141	Baltasaris coniuij causse.	189
Arbores.		Quo gradu consanguinitatis attingerit regem Nabu-	192
Arborum usus & utilitas.	131	chodonosor.	192
Varietas.	132	Cur de pœnitentiâ is nõ fuerit a Daniele mœritus.	200
		Cur illi bellum a Dario Medo, & Cyro illatum sit.	204
		Eius mors.	201
		Beatorum gloriæ discrimen.	463
		Bel.	

I N D E X.

Bel, seu Belus.		Quomodo sit intelligendum, quod scripsit B. Lucas	
Bel, seu Belus Chaldeorum Deus.	490	cap. 2. Christum post consumatos dies octo, fuisse	
Princeps Deorum Babylonis.	189	circumcisum.	276. & 355
Eius historia quando accidit.	487	Tempus incarnationis Christi Danieli significatum.	288
Eius templi descriptio.	491	Christus genus humani a captivitate liberavit.	189
A b ipso denominata Gentium idola.	491	Quandiu prædicavit euangelium.	326
Bella, & clades principum, ex intemperantia orta.	60	Scipsum in hostiam obtulit.	ibidem
Berenices reginæ mors, bellorum causa.	416	Quibus argumentis probaverit se esse Messiam, &	
Bestijs cur monarchie comparatæ.	223. & 227	suam doctrinam veram.	328
Bibliæ sacra quando septuaginta interpretati.	304	De Christo quæ prophetarunt antiqui vates.	301
Bonis, tribulatio Antichristi proderit plurimum.	471	Quomodo prophetias implevit.	299
Breviarium temporum falso affectum Pbiloni.	339	Christi aduentus duplex.	240
Brevitas tribulationum, levatio doloris est.	468	Regnum eius quale.	ibidem
		Quomodo corruptibile sit regnum Christi.	241
		Quomodo Christus regnum Romanum destruxit.	241
		Quibus rebus præstat regni Christi alijs regnis.	242
		Christi nomina ex Isaia declarantur.	243
		De secundo Christi aduentu.	243
		Christi regnum a Daniele præannunciatum.	64
		Anima Christi descendit ad inferos.	302
		Quo anno orbis conditus natus.	347. & 349
		Quota olympiade.	350
		Quibus consuevit sit Christus natus.	348
		Vicitur vinctus, & cur.	305
		Quomodo dicitur dignus accipere diuinitatem.	238
		Quomodo suo aduentu regna destruxerit.	64
		Eius figuram gessit Salomon.	430
		Christus est lapis, & cur lapis dicatur.	65. & 241
		Quomodo est caput bonorum.	434
		Per se, & per suos tripliciter idololatriam evertit.	66
		Initio parvus lapis, deinde maximus, & quomodo	
		implevit universam terram.	67
		Morte illius, vatum patefacta oracula.	467
		Filio hominis cur a Ioanne in Apocalypsi Christus	
		dicitur similis.	387
		Quo tempore mortuus.	355. 358. & 359
		Eius mortem Gabriel Danieli præannunciavit.	315.
		& 316.	
		Sacerdos in æternum.	315
		Septem Christi prædictiones.	329
		Christus dux populi declaratus, & quæ Daniel ducē	
		vocet.	312
		Christi vicarius summus pontifex, quanto sit a Deo	
		honore dignatus.	65
		Chronologiæ lapsus facilis.	10. & 208
		Chronologiæ quatuor.	336
		Optima quæ sit.	340
		Chrysolitis lapis describitur.	385
		Chrysoliti de Iudæis testimonium.	320
		Clementis in mari sepulcrum.	135
		Cælum, Dei templum dicitur.	103
		Quomodo homini sit subiectum.	151
		Cælorum numerus, & præstantia.	108
		Cælestium aspectus parit terrenorum contemptum.	114
		Cogitatio præcedens, quando est causa somni.	48
		Colossi magnitudo.	76
		Columbarum oculi simplicitatem denotant.	141
		Earum pudicitia.	142
		Computandi ratio duplex in scriptura exclusiva, & in-	
		clusiva.	377
		Quæ auctoribus frequens.	42
		Christus.	
		Christus, quo anno mundi conditus, natus.	351. & 363
		Quando baptizatus.	353

I N D E X.

Concupiscentiam scriptura appellat peccatum. 85
 Contemplatio diuinorum, exteriorum debilitat hominē
 & docet, ut homo se ipsum norit. 389
 Conuiuia, quae in primis magnifica,
 Mos in eis seruatus. 188
 Cornua arietis, quid significarint. 243
 Cornua decem bestiae, quid denotent. 229. & 231
 Corona vocabulum, & verbum coronandi quid in scri-
 ptura significet. 151
 Corporis humani omnium partium iusta mensura. 77
 Creaturae ratione carentes, quomodo ad Deum laudan-
 dum promouentur. 104
 In creaturis sex spectantur, quae earum creatorem
 maxime commendant. 105
 Croesus Lydorum rex diuissimus, victus. 45
 Cruciferi stellae figura. 113
 Culicis elegans descriptio. 114
 Cyrilli in chronologia ortus Christi, lapsus. 350

Cyrus.

Cyrus cur semisimus appellatus. 162
 Ipsi somnium. 27
 Quando regnare cepit. 275. 341. & 344
 Eius parentes. 255
 Cur ei Babylonis expugnationem Graeci tribuāt. 203
 Cyri Persarum principis encomium. 407
 Opulentia eiusdem. 35

D

D. in tribus cur in Apocalypsi cap. 7, in enumeratione
 aliarum tribuum, praetermissa. 437

Daniel.

Danielis liber obscurus propter quatuor causas. 1
 In Daniele frequens hystorologia. 2
 Daniel variam Graecorum, & latinorum requirit le-
 xiconem. 2
 Illius libri, et prophetiarum praestantia. 2. Varietas. 3
 Vilitas. 3
 Tempore Danielis, quae res insignes, gestae sint in or-
 be terrarum. 4
 Auctor huius libri, Daniel est; licet id Porphyrius
 negarit. 4. 221. 466
 Ipsi patria, genus. 5. Cur haec in scriptura non indi-
 cantur. 5
 An plures vno, Danieles fuerint. 5
 Quo etatis anno in captiuitatem ductus. 6
 Ultra centum annos vixit, ubi sepultus. ibidem
 Prophetis Danielis obscura, in epist. nuncupatoria.
 Cur regis Nabuchodonosor collega dicatur. 163
 Cur Baltasar appellatus. ibidem
 Cuius regis conuiuia fuerit. 489
 Danielis lucus caussa. 381
 Senior, laetius vixit. 382
 Cur abstinuit cibis regijs. 16. Caussa dantur. ibidem
 Puer duodecim circiter annorum, Susannam libe-
 rauit. 482
 Tribus modis vaticinatus est. 487
 Virgo fuit, & an fuerit emuchus. 15

Socij Danielis, quae etate erant, cum sunt in fornacē
 coniecti. 79
 Eius liber, totus canonicus. 1
 Cur Deus est passus, illum in captiuitate abstrahi. 10
 Cur Daniel cum Iudaeis non sit regressus in patriā. 7
 Eius sanctitas, & sapientia, diuino ore commendata. 7
 Eius liber diuiditur trifariam. 9
 Cur Daniel non est vocatus ad statuae Nabuchodo-
 nosor adorationem. 80
 Cur Daniel regem Nabuchodonosor impietatis non
 arguerit. 80
 Cur Daniel sociorum patrocinium non suscepit, dum
 in ignem essent mittendi. 80
 Cur Daniel non est cum sapientibus Chaldaeis ad Na-
 buchodonosor accersitus. 44
 Cur Daniel dubitanter promittebat regi Nabucho-
 donosori veniam peccatorum, etiam si ageret poe-
 nitentiam. 174
 Qualium somniorum erat interpret. 22
 An Daniel nouerit distincte tempus aduentus Chri-
 sti. 311
 In Mediam adductus. 40. 212
 Non tentauit Deum, abstinendo in decem dies, a cibis
 regijs. 18
 Quomodo inter leones seruatus est. 217
 Quod eius in scribendo propositum. 221
 Quo pacto promeruit angelum videre. 379
 Daniel suam visionem non satis intellexit. 470
 Quo fuerit a reliquis prophetis diuersus. 89

Darius.

Cur Darius a Daniele, Babylonis expuginator dicatur
 203
 Dary regis cervical. 56. scabellum, pergula. 56
 Eius exercitus contra Alexandrum. 57
 Eius infelix felicitas. 25
 Darius Medus quis fuerit. 212
 Quandiu regnauerit. 274. & 275
 Darius i iustis, quis. 213
 Darius alius a Cyro. ibidem
 Deletur aliquid tripliciter, & sic a Deo peccata delentur.
 296
 Denarij duo Samaritani. 296
 Denarius numerus, indefinitam multitudinem signifi-
 cat. 231

Deus.

Quae sit Deo grata hominum petitio. 38
 Deus optata suorum, cumulate complet. 38
 Cur Deus regi Nabuchodonosor pepercerit, & non
 Baltasari. 198
 Filius Dei in scriptura angelus vocatur. 98
 Deus quaedam somnia etiam improbis dabat, & cur.
 34
 Cur Deus improbis interdū sua reuelat mysteria. 49
 Mire Deus temperauit, ad vires, & vtilitates bono-
 rum, tentationes Diaboli. 469
 Quomodo Deus mutet tempora, & etates. 46
 Omnia ponderat. 197
 Cur Deus interdū suo cultui vasa dicata, ab impijs
 sinat contaminari. 13

Deus

I N D E X.

Deus in docendo, hominibus potentior. 33
 Trifariam potest laudari. 104
 Promissa Dei duplicia. 288
 Conferit maiora, quam promittit. ibidem
 Non semper facit, quae potest. 80
 Deo, non mercedis gratia, sed amore ipsius seruien-
 dum. 81
 Cur Deus seruos suos non semper malis, quibus assi-
 ciuntur, eripiat. 81
 Supplicia differit, ut poenitentiam agamus. 181
 Quid sit Deus, secundum Senecam. 114
 Cur antiquus dierum dicatur. 233
 Cur in throno flammeo sessurus sit. ibidem
 Temporum legibus alligatus non est. 36
 Deus varie homines afficit per somnia. 31
 Eius promissa patriarchis facta. 88

Diabolus.

Diaboli officium secundum Platonem. 27
 Diabolus cum hominibus esse cōmercij, probatur. 46
 Diabolus habet librum mortis, in iudicio, proferen-
 dum. 237
 Potest varie hominem in igni seruare. 95
 Is interdū per naturalia operatur. 139
 In fine mundi quae faciet miracula. 440. & 441
 Quae somnia rerum futurarum dormientibus impi-
 mat. 49
 Quorundam somniorum est auctor. 29
 Quid sit Diabolum a Deo ligari & solui. 469
 Eius tentationes Deus mire temperauit. 469
 Serpentū ministerio saepe, ac libenter, cur vititur. 494
 Dæmones somnia imperitis cur dabant. 33
 Dianae templum Antiochus spoliare voluit. 266
 Diei, & noctis vtilitates. 121
 Diei naturalis quantitas. 291
 Dignū status decem quid denotent. 61
 Diluuij nomine quid significet scriptura. 325
 Dimidiū vltimae hebdomadae quomodo explicetur. 334
 Discordia quadruplex Romanorum insignis. 61
 Diuinos honores superbi, sibi usurparunt. 76
 Doctores manet in caelo anreola. 465
 Idem in caelo praesens alijs fulgebunt. 464
 Forum munus. ibidem
 Doctrina rerū naturalium tripliciter cōparari potest. 19
 Dominicus dies, cur a nobis festus habetur, & de multis
 eius diei prerogatiuis. 123
 Dona homines, quibus de causis magis, minusue estima-
 re soleant. 150
 Dormientium somnia, naturaliter sciri non possunt. 45
 Dormientibus, cur multa diuinitus reuelentur. 32

F

Ebrietas.

Ebrietatis quantum sit vitium, & exitium. 190
 Ebrietatis insigne exemplum. 56
 Ebrietatis deplorandum exemplum. 266
 Ecclesia in suis precibus permulta habet non ex sacris
 litteris. 478

Ecclesiae persequutionum quinque genera. 458
 Ecstasis quomodo accidit. 388
 Eleemosyna.
 Eleemosyna vtilitas. 174
 Cur ex operibus satisfactorijs, sola eleemosyna, Da-
 niel suaserit regi Nabuchodonosori. 173
 Quomodo tollat peccata. 175
 Quibus, nihil conferat. 176

Elephantus.

Elephantum robur, & quae animalia horreat. 147
 Docilitas, & quod hominem metuat. 148
 Eum domandi ratio. ibidem
 Longaevitas. ibidem
 Eius magnitudo. 345
 Eius dentium magnitudo. 146
 Homini perfemilis. 146
 Elias, & Enoch ante iudicium prodibunt aduersus An-
 tichristum. 455. & 457
 Enceniorum festum. 262
 Enoch, & Elias ab Antichristo perimendi. 473
 Epicurus abstinentiae laudator. 17
 Epiphaniae dies, tribus miraculis insignis. 363
 Equus animal ambitiosum. 437
 Esdrae in scribendo propositum. 7
 Eius libri tertius, & quartus, cur apocryphi. 463
 A patribus saepe citati. ibidem
 Esther reginae maritus, fuit Artaxerxes Mnemon. 410
 Evangelicae legis praestantia. 328
 Eunuchorum heresis. 14
 In quos vsus olim principes eos habuerint. ibidem

F

Femora statuae vise in somno Nabuchodonosor, lasci-
 uiam denotabant. 57
 Festus dies simpliciter ac praecise quis a S. Ioan. cap. 5
 euangelij vocetur. 360
 Festa Iudeorum, & Christianorum. 123
 Fidei praestantia charitas. 299
 Figuram cum figurato non est necesse in omnibus conue-
 nire. 183
 De floribus, & folijs arborum mira. 132
 Flumen igneum, & rapidum a Deo egrediens quid adū
 brabat. 234
 Fons mirus apud Garamantas, & alius iuxta Larium
 lacum. 136
 Formicarum naturae descriptio. 145
 Fortuna varij euentus. 49
 Franciscus Turrianus. 143
 Fraxini umbræ vis admirabilis contra serpentes. 133
 De fructibus, & floribus arborum. 133

Fulmen, & fulgur.

Fulminis, & fulguris differentia. 125
 Miri effectus fulminum. ibidem
 Tria eorum genera, eodem loco.
 Fulmen cur dicatur igneum. 126

G.	Hebdomadæ.
Gabriel.	
Gabriel Archægelus, quâtus inter cælestes spiritus.	379
Pugna Gabrielis cum principe Persarum.	396
Iudeorum tutor.	384
Aduentum Messie & Danieli prænuñciauit.	273
Generatio, quantum spatium temporis notes.	279
Gentiles.	
Gentiles non habuerunt veros somniorum interpretes.	50
A Gentilibus non est indecorum christianis, sciētias mutuari & addiscere.	21
Gentilium conuuiuiorum ratio.	304
De Gentilium somnijs, quæ ut diuina recensentur, quid sentiendum.	48
Gigantes vbi turrim Babel adificare aggressi.	76
Græci.	
Græci miracula fingunt.	202
Regibus Persarum semper fauerunt.	203
Cur Græcorum imperium fuerit ventri simile.	56
Cur Græci a simulantur capris.	254
Græcorum bibliorum erratum.	314, 380, & 405
Græcorum imperij ortus & exitus.	63
Eorum scelera.	255
Regni initium.	259
Græcorum princeps Gabrieli aduersatus, quis fuerit.	399
Gratia prophetarum, flumine significatur.	384
Gratia Christi, efficacitas.	206
H.	
Habacuc.	
Habacuc Iudæe incolæ.	495
Ab angelo trinitus Bithyonum.	ibidem
Quod scribitur, qui inter 12. prophetas numeratur.	ibidem
Breuis vita, obitus, & prophetie eius expositio.	ibid.
Hæretici.	
Hæreticorum vana fiducia.	175
Negunt Christi animam ad infernum descendisse, & de eo refelluntur.	302
In quo hæretici regis Nabuchodonosor imitentur.	14
Peccata vera tolli per Christi gratiam, negant; sed confutantur.	296
Eos Augustinus conuincit.	297
Contra eorum iniūritiam imputatam.	298
Verbis Hieronymi abutuntur.	81
Hæretici puniendi ex sententia Augustini.	100
Eos piget modice mentiri: scripturam facilem esse iactant: similes Herostrato.	466
Eorū doctrina per auream statuam significatur.	73
Eorum qualis doctrina.	192
Sacrilegia.	205
Hebdomas quid significet.	290
Hebdomadarū 70. unde sumendū initium.	306, 309, & 311.
Earum interpretatio difficilis.	335
Hebdomadū septē, & 62. tempore, quæ acciderūt.	313
De computatione 70. hebdomadum, variæ aliorum opiniones refutantur.	367
De eis sententia auctoris.	375
Quæ sint in hac disputatione certa, & quæ controuersa.	374
Terminus hebdomadum duplex.	375, & 377
Herodis regnum, sub quo Christus natus.	351
Hebræi chronologiam varie ordiuntur.	350
Eorum ad superstitiones lubricum ingenium.	112
Hæctoris Pini lapsus in historia.	487
Herodotus.	
Herodotus pater mendaciorum dictus.	215
Multiplex discrepantia historie eius de Cyro ab historia Xenophonis.	ibidem
Arguitur mendaciorum.	278
Hieremias ante iudicium venturus a quibusdam fingitur.	456
D. Hieronymus.	
D. Hieronymus Iudæis insultat.	323
Eius mendosus locus corrigendus.	264
In D. Hieronymi lectione quid obseruandum.	391
Hierosolyma.	
Hierosolymorum excidium, quo tempore factum.	365
Hierosolymitanū templum, quāto restauratū.	344
Hierosolymis, locus olympi simulacrum.	445
Hierusalem cur ciuitas sancta dicta.	85
Eius vrbis conditor quis fuerit.	ibidem
A Davide mirifice ædificata, & ornata.	86
Locus, in quo templum Hierosolymitanum ædificatum, sanctus.	86
Hierosolymis lux euangelicæ veritatis effulsit.	86
Vrbis Hierusalem nomina.	ibidem
Fius suus.	87
Hippomenes in filiam adulteram seueritas.	486
Hirco Alexander quare comparatus sit.	254
Historia gentiles, cur non meminerint somnijs Nabuchodonosoris, quod cap. 4. describitur, & transformatiōnis eius in bestiam.	160
Homo.	
Homo in somnijs non habet perfectum liberi arbitrii vsum.	37
Hominis ætas.	179, & 280
Quam varie Deum possit laudare.	149
Ei quinque genera bonorum a Deo concessa.	ibid.
Quæ necessario sive debeat.	20
Homo Dei gratia præfente, longe alius, quam ea priuatus.	76
Quo-	

Quo angelis paulo minor dicatur a Davide.	150
Eius naturalis dignitas in duobus constituitur.	151
Humani corporis iusta mensura.	77
Humani corporis temperamentū varie variatur.	172
Honoris summi insignia, quæ olim apud principes habitata.	199
Hyacinthus lapis qualis.	386
Hyrcanus vltimus Iudeorum legittimus pontifex.	312, & 324.

I

Iacob patriarcha tribus modis est vaticinatus.	483
Iacob cur sanctus dicatur.	88
Iamblichus quid de tempore diuinorum somniorum senserit.	36
In Ianseniū ammaduerso.	456
Idololatriæ primus inuentor quis.	180
Eius origo a Belo.	491
Iechomias a S. Matthæo in Christi geneologia nominatus, non vnus fuit, sed duo.	11
Ignatii Loyolæ, cælum subinde intuentis, affectus.	114

Ignis,

Ignis, vincula iuuenum exussit, ipsos non ledens.	92
Ignis, citra miraculum, nullum corpus mortale intergrum conseruat.	94
Ignis generaliter in scriptura, afflictiōe significat.	481
Ignis, & æstus quo differant.	119
Eius vires & affectiones.	119
Eius copiosa, & multigena generatio.	120
Per ignem a Deo patrata miracula.	ibidem
Ignis Dei thronus, quæ denotat.	233
Imaginaria visio, accidit bifariam.	250
Imaginum cultus, quis sit prohibitus.	81
Impij an possint diuina mysteria intelligere.	471, 472
Arboribus comparantur.	164
Imperia, more fluentis aquæ fugiunt.	468
Indiæ occidentalis mira.	128
Inferni ignis dupliciter miraculosus.	121
Intelligentiam nostram tria excedunt.	47
Intemperantia exemplum.	56
Interpretes septuaginta quando vixerunt.	478
De eorum interpretatione sacra scripturæ.	304
Ioacim regis impietas, & crudelitas.	11
Ioachim maritus Susannæ, quis fuerit.	479
Ioannis Annij de libris Machabæorum, temeraria sententia.	260
Eiusdem chronographia qualis sit.	337, & 338
Ioannes Vargara laudatur.	338
Ioannes Euangelista mortuus est, nec cum Elia expectandus.	457
Eius euangelium vltimum.	366
Iobitæ tempus.	290
Ionæ a pisce deuorati miraculum expenditur.	138
Isaac verus Christi typus.	88

Iosephus Iudæus

Iosephi Iudæi laus.	314, & 337
---------------------	------------

Eiusdem commendatio.	314
In Iosephi lectione quid aduertendum.	423
Iosephus parum in Hebræis doctus.	87
Iosephi Scaligeri variæ sententiæ discutiuntur.	215, & 276.
Iridis natura mirabilis.	117
Iudas Machabæus Iudeorum libertatis vindex.	264

Iudæi.

Iudæi Antichristum sunt recepturi.	436, & 437
Eorum in Christum blasphemie.	ibidem
Progenitores Antichristi.	ibidem
Eorum vana Messie expectatio.	473
Eorundem vana spes regni terreni.	64
Iudæis cur pauci angeli patrocinabantur.	398
Iudeorum chronologia, mendosa conuincitur.	336
Eorum improbitas, & pernicacia.	381
An omnes Iudæi sint ante finem mundi conuertendi.	461
Potius superstitiosi, quam religiosi.	60
Quomodo occiderunt accusatores Susannæ.	480
Eorum Babylonica captiuitas.	281
In Iudæos probiores, Antiochi tyrannis.	445
Sub Adriano clades memorabilis illorum.	366
Quando Babylone liberati.	275, & 276
Ante iudicium plerique conuertentur.	456
Quomodo scripturæ libros distinguant.	1
Cum Græcis quando conuersari cœperunt.	401
Eorum in Antiochum Magnum fauor.	425
Iudæi, inscitie & inconstantiæ arguuntur.	337
Eos bene arguit Theodoretus.	382
Eorum ingenium.	394
Quomodo eorū liberatio ab angelis procurata.	395
Illorum cæcitas.	300, & 333
E Iudæis, cur tantum tres pueri ob non adoratam statuam accusari.	80
Prærogatiua Iudeorum olim, decem.	152
Omni virtutū genere, qui fuerint inter eos clari.	153
Scelera eorum horret Iosephus.	332
Eorum persecutio sub Nabuchodonosor.	458
Cur per mundum dispersi.	304
Eorum scelera & pœna.	295
Cur in suis præcibus, trium patriarcharum sepius meminerunt.	88
Quomodo impugnent Christum, & regnū eius.	239
Impugnantur.	240
Exales per totum orbem.	242
Quos libros scripturæ non habeant, & cur Susannæ historiam non admittant.	479
Iudiciarias leges apud Chaldæos retinuerunt.	489
Eorum in seruanda Dei lege, de non adorandis Gentiliū imaginibus, constantia.	81
Caput aureum asini adorasse, falso a quibusdam finguntur.	82
Iudæi, singularibus septem beneficijs, post captiuitatem Babylonicam caruerunt.	322
Quæ perfugia inuenerint ad se ipsos in perpetuo exilio consolandos.	322

I N D E X.

Quomodo illis. S. Hieronymus insulite	323	Liquorum mensura apud Romanos, & Hebræos.	492. & 493
Duo supplicij Iudaici genera.	324	Longimanus rex Persarum, cur ita vocatus.	409
Quando eorum sacrificia defecerunt. 3 6. & 327	327	Lucis encomium, & proprietates.	123
Iudæi cuiusdam Rabini de nate Christi iudicia. 315	315	Eiusdem nominis, & similitudinis usus frequens in scriptura.	124
Eorum calamitates ob Christum occisum.	316	Lucretiæ cum Susanna comparatio.	481
Quæ a Tito, & Vespasiano passi.	317. & 320.	Eiusdem, in sui eade tria fuisse peccata.	ibidem.
Quomodo conuincendi, calamitatum suarum non fore aliquando finem.	318	Ludonicus Viues Valentinus.	494
Frustra Hierosolyma restaurare corat.	319	Luna præstantia, & descriptio.	112
Prodigia, quibus ab instauratione tēpli repressi. 319	319	Eiusdem in mari, operatio.	135
Comparatur calamitas eorum vltimæ, cū prioribus. 321.	321.	Lunaris annus quantus.	293
Iudæa mediâ inter Syriam, & Aegyptum.	413	Luxus regna emertit.	422
Eius laus.	425		
Iudicandi potestas cur potius filio Dei tribuatur.	147		
Iudicia Dei in quatuor rebus incomprehensibilia. 83	83		
Iudicij extremi sex notabiles circumstantiæ. 232. vsque ad 237.	232. vsque ad 237.		
Inglandum, pinorumque vmbra venenum.	133		
Iuliani apostata, in instauratione Hierosolymorum fano, nani conatus.	319		
Iulius Cæsar alter Alexander, sed sobrius.	57		
Iulius Cæsar Scaliger laudatur.	146		
Iuramentum Dei, & angeli quid notet.	468		
Iustitia Christi cur nostra dicatur.	298		
Iustitiæ legalis, & Euangelicæ discrimen.	298		
Iustini errores; seu Trogi Pompeij, circa historiam Iudæorum.	161		
L			
Laodice virum veneno sustulit.	416		
Lapis.		Martyr.	
Lapis sine manibus excisus de monte, Christum significat.	64. & 66	Martyres tēpore Antichristi, ceteris illustriores. 436	436
Qui lapides, in veteri testamento Christum figurabant.	65	Martyry tria genera.	95
Laurus non tangitur fulmine.	125	Ad eius perfectam rationem quæ necessaria. ibidem.	ibidem.
Leonæ cur imperium Chaldæorum comparatum. 224	224	An tres iuuenes in fornacē missi, fuerint merites. ibidem.	ibidem.
		Mare magnum quod dicatur in scriptura.	222
		Mundum apposite denotat.	223
		Mari fluxus, & refluxus causæ.	135
		Medi fuerunt inferiores Chaldæis, tempore Nabuchodonosor.	54
		Mere tricum digna præmia.	422.
		Messia præclara facinora.	294
		Messis quo tempore in Palestina.	361
		Meteorologicæ res, maxime diuinam testantur prouidentiam.	115
		Metreta, quæ mensura.	493
		Michael, ex quo angelorum sit ordine, & quomodo Gabrieli dicatur in auxilium uenisse. 397. & 399	397. & 399
		Militia liber, tria complectitur.	437
		Miracula.	
		Miracula complura elucet in conseruatis iuuenibus in fornace Babylonia.	92. & 93
		Duo præcipua Dei potentie miracula in scriptura celebrari.	116
		Mira-	

I N D E X.

Miraculorum duo genera.	441	Nagus cum aue similitudo.	444
Miraculis Christi quomodo conuincendi Iudæi. 3 29	3 29	Nebemæ in Hierosalem studium.	309. & 319
Milvus arti nauigandi dedit initium.	140	Nembroth & Belus, idem.	180
Missæ iuge sacrificium tollet ex parte Antichristus. 472.	472.	Nero a quibusdam immerito putatur Antichristus futurus.	434
Monachi, secundum D. Hieronymum, potius est lugere quam docere.	465	Noctu plerumque fulgurat.	125
		Noctis, & diei uilitates.	121
		Contra peruerentes diei noctisque usum & officia.	122
		Nubes, in quibus Christus apparebit, quorsum de seruieni.	244
		Numeri alicuius summam, quomodo exprimant Hebraei.	313
		Nuptiæ in Cava Galilææ, quando celebratæ.	363
		Nycticoracis natura.	143
Monarchia.		O	
Monarchia Persarum diuturnitas.	411		
Monarchiæ magnis cum tumultibus incipiunt. 2 23	2 23		
Bestijs cur comparantur.	ibidem.		
Earum exordia parua.	ibidem.		
Mors, non omnem tollit homini scientiam.	33		
Mons.			
Mons B. Virginem significat.	66. & 241.	Obrizum aurum, cur ita vocetur.	384
Montes in scriptura memorabiles ac celebres. 131	131	Obscuri hominis prouerbium.	336
Vsus & uilitas montium.	129	Ogygis diluuium, quando accidit.	345
Quæ in eis maxime miranda.	130	Olei post fulmen tetæ odor.	125
Ob altitudinem, qui ab antiquis celebrati, ibidem.	ibidem.	Olympiadis nomen, origo, usus.	341
Morum improbitas insignis in hominibus vltimi seculi, Antichristum præcedet.	436	Omnes & omnia, prout plurimi & plurima, ponuntur in scriptura.	273
Moses dicitur a quibusdam venturus ante iudicij. 457	457	Ouis, quo animo in Aegypto extruxerit templum. 89	89
Mundi infida fiducia.	225	Eius templum in Aegypto.	422. & 423
Mundana felicitatis in statua Nabuchodonosoris exemplum.	78	Opera satisfactoria pro peccatis, tria.	173
Musæ quid.	235	Oratio Aaræ est canonica, & pars libri Danielis. 82	82
		Orationibus, a Deo, promissa, quare petantur. 287	287
		Orationes nostræ, cur sæpe a Deo non exaudiantur. 394	394
		Ordo prophetarum Danielis.	48
		Ordo capitum a Daniele cur non seruatur.	187
		Origenistarum opinio.	159
		Error.	160
		P	
		Panis desiderabilis, qui vocetur.	382
		Papias quis & qualis fuerit auctor Chiliasitarum. 245	245
		Papilionum origo qualis.	170
		Pardi proprietates, & cur ei Alexander Magnus similis.	219
		Pascha, simpliciter ac præcise in scriptura, dies festus dicitur.	362
		Pascha Iudæorum tempus.	293
		Passeris natura.	143
		Paullus cur se plus cæteris laborasse dicat.	300
		Peccatum.	
		Peccatum quomodo a Christo delatum.	296
		Cur regi dicantur posita.	297
		In peccato sunt quatuor.	ibidem.
		Peccato quomodo Christus finem imposuit.	295
		Peccatoribus non esse promittendâ temere ueniâ. 174	174
		Peccatoribus, securitas suspecta esse debet.	190
		Sine fructu uerbum Dei audiunt.	200
		Pelicanus quæ auis, & eius mirabilis natura.	142
		Perdica, successor Alexandri.	258
		Persepoleas nobilissima Persarum ciuitatis per Alexandri Magni temulentiam, incendiump.	266

I N D E X.

Persequutio Antichristi duplex. 358
 Pes ferreus illius status in digitos ferreos, & terreat
 deficiens, quid significet. 62

Perlae.

Perfarum, & Chaldaeorum imperia quandiu floruerint. 55
 Perfarum regnum cur argento comparatum. 55
 Eorum opulentia, quanta fuerit. ibidem.
 Perfarum princeps, nominatus in decimo cap. Da-
 nielis, bonus ne, an malus angelus fuerit. 390. 364
 Quis fuerit ille rex Perfarum, iuxta quem Gabriel
 angelus remansisse dicitur. 398
 Perfarum regnum cur arietis comparatum. 252
 Eorum quam late patens imperium. 254
 Eorum monarchia reges, quot, & qui, & quadiu singu-
 li regnauerunt. 406. & 408
 Illorum regnum cur verso simile. 225
 Persicum regnum pectori, & brachijs comparatum. 56
 Persici imperii ortus, & finis. 63
 Phantasia vis, & usus. 172
 Pharaon, & Nabuchodonosor, quibus in rebus similes,
 & dissimiles. 132
 Pherecydis vetustissimi philosophi notabile dictum de
 principe demonum de celo eiecto. 494
 Philosophia, quanam a D. Paulo vituperetur. 22
 Philosophi quomodo regem Nabuchodonosor imitentur. 14
 Quid de commercio Deorum cum hominibus senserint. 45
 Phoenicis admirandae avis ex S. Ambrosio, Tertulliano,
 & alijs descriptio. 143
 De planetis septem, & stellis in caelo fixis. 113
 Piscis, in cuius ore stater est inuentus a S. Petro, expe-
 ditur miraculum. 138
 Piscium & auium similitudo. 140.
 Piscium quorundam mira moles. 138
 Platani umbra, iucundissima, et quam olim aestimata. 133
 Pluvia prodigiosa. 115
 Penitentiae perfectae utilitas & efficacitas. 168
 Pontificis Romani monarchia qualis. 241

Porphyrius.

Porphyrius nugatur. 465
 Eius figmenta. 451
 Contumacia. 455
 Refellitur. 230. & 238
 A S. Hieronymo redarguitur. 68
 Ab eodem, mendacii arguitur. 267
 Praedestinatio electorum, varie in scriptura descri-
 bitur. 459
 Praedictionis divinae duplex genus. 174. & 183
 Praescitii, secundum quid, sunt in libro vitae. 460
 Praevaricatio hominum, quomodo per Christum dica-
 tur consummata. 294

Principes.

Principum omnium, qui apud varias gentes floruerint,
 clarissimi fuerunt duodecim. 407
 Principes, plus exemplo, quam peccato nocent. 78
 Officia optimi principis. 100

Ad imperandum, quae res maxime necessaria prin-
 cipi. 243
 Mundi principes, facile ad illicita inducuntur. 78
 Prinus, seu illex. 484
 Propositiones in scriptura de toto dicta, sed de parte
 intelligenda. 462. & 463
 Prosperitas, inducit eorum, qui de nobis sunt bene meri-
 ti, oblivionem. 162

Prophetæ.

Prophetae sunt obscuri. 513
 Multa inuoluntate loquuntur. 294
 Eorum auctoritas. 300
 Qui dicantur prophetae. 23
 Apud prophetas frequens personarum mutatio. 404
 Illorum de Christo oracula. 301
 Quo ab historicis differant. 291
 Debent, ut proprie dicantur prophetae, visiones in-
 telligere. 380

Prophetia.

Prophetia non est qualitas, velut habitus scientiae, aut
 virtutis, in prophetis permanens. 482
 Eius spiritus aliquando deest prophetis. 23
 Quomodo Christus impleuit prophetias. 299
 Omnis prophetia, secundum Irenaeum, priusquam im-
 pleatur, enigma est. 300. & 467
 Omnia tempora, prophetia complectitur. 48
 Protagoras, omnia somnia, & quaecumque viderentur ho-
 mini, vera esse putavit. 25

Ptolemæi.

Ptolemæi Philadelphi opulentia. 414
 Bene de Iudæis meritis. 415
 Ptolemæus Philopater. 419
 Victor, eius mores, & exercitus. 420
 Ignauus. 421
 Ptolemæus Euergetes. 417
 Ptolemæi Lagi felicitas. 413
 Eius in Iudæos diuersa studia. 414
 Publius Popilius Romanorum legatus ad Antiochum. 443
 Pudicitia Christiana in duabus maxime rebus confi-
 sit. 481
 Puer in scriptura, nonnumquam dicitur quicumque senex
 non est. 79
 Pythagoræ dormituro, qui mos fuit, quo bona somnia si-
 bi ascisceret. 28

Q

Quadrantal, quod mensurae genus. 497

R

Raphael angelus, a Tobia quomodo Dæmonem ex-
 pulit. 339
 Quomodo non sit mentis, cum dixit se esse merce-
 narium, & vocari Azariam, & esse filium magni
 Ananiae. ibidem

Reges

I N D E X.

Reges.

Reges diuersos Deus populis, pro diuersis eorum meri-
 tis confixit. 47
 His honor debitus seruetur, nec tamen veritas ta-
 ceatur. 166
 Eos salutandi vetus formula. 192
 Regiae felicitatis, quam sit inanis fiducia, pulchre de-
 claratur. 68

Regnum.

Regnorum mundi volubilitas mira. 49. & 55
 Deus ab vna gento ad aliam transfert regna, propter
 hominum impietatem. 47
 Regna quatuor, per illam Nabuchodonosor statnam
 significata. 52
 Romanorum, & Graecorum regna, multis rebus simi-
 lia. 431
 Doli, & fraudes in regnis. 426
 In regno esse tertium apud reges, quid significat. 199
 Religio quaedam in arboribus. 131
 Remora piscis, vix credibilis potentia. 109
 Renes, voluptatum carnalium sedes. 385
 Resurrectio phoenicis. 143
 Resurrectio duplex in Apocalypsi declaratur. 246
 Resurrectio proborum, & improborum, quo dispart.
 462.
 Reuelationes diuinae pleraque iuxta flumina cur factae.
 384
 Roma quando condita. 342
 Romana chronologia triplex. 347

Romani.

Romanorum origo. 223
 Imperium eorum, bestiae innotuit, cur in cap. 7.
 comparatur. 227
 Antiocho Magno victo quantum tributum impo-
 nunt. 427
 Cur eorum imperium tibijs duabus comparatur. 60
 Serpentem instar numini coluerunt. 494
 Omnes fere gentes subegerunt. 60
 Eorum discrimina amittenda libertatis. ibidem
 Romanus pontifex cur sanctissimus, & sanctitas di-
 citur. 306
 Romanum imperium per Barbaros quando defor-
 mari cepit. 61
 Romanum imperium quandiu duraturum quidam
 augurati sunt. 434
 Romani imperii ortus, & finis. 63
 Romani imperii amplitudo, potentia, & pecunie
 vis. 228
 Qua ratione imperium auerint. ibidem
 Multa iuste, plurima iniuste possederunt. 229
 Rota igneae throni Dei, quid significant. 234

S

Sabbaticus fluuius, miri ingenij. 136
 Sacerdotum Iudaicorum duplex munus. 154

Sacerdotij Iudaici, & Christiani comparatio. 154
 Sacrilegiorum vltor Deus. 447. 187. & 196
 Salatus panam in adulteros a se latam, vltro ipse subi-
 uit. 486
 Salamandra, an igne resinguat, & an in ipso viuat. 94
 Salomon in somno petiuit sapientiam a Deo, & an in
 somno meruerit eam accipere. 37
 Salomon Christi figuram gessit. 430
 Saraballa, quid. 91

Sancti.

Sancti libros gentilium legerunt. 20
 Sancti recte dicuntur libri. 237
 Sanctus sanctorum cur dicitur Christus, tam vt
 quam vt homo. 305
 Sancti, a postolicae vitam emulati, cum Christo mu-
 dum sunt iudicaturi. 232
 Sancti, tempore Antichristi sese occidant. 470
 Sancti viri, an vere se peccatores, & iniquos, vocare
 poterint. 84
 Scaligeri sententia. 276
 Impugnatur. 277. & 215
 Schinus, seu leuiscus quae arbor. 484
 Scientias recte discendi, & tractandi modus, a sancto
 Bernardo praescriptus. 21
 Scientia, quam Deus Danieli, & socijs dedit, partim
 naturalis, partim supernaturalis erat. 19
 Scopas dux Ptolemæi, ab Antiocho magno vincitur.
 424

Seleucus.

Seleucus Philopater inglorius interijt. 429
 Cur paucis diebus regnasse dicatur. ibidem
 Eius regni initium. 259
 Seleucidae imperarunt Iudæis. 260
 Septenarius, postius pro indelinito numero. 280
 De septuaginta annis captiuitatis Babylonicæ. 279
 Quando sint finiti. 283
 Serpens æneus quid significabat. 51
 Serpentibus fraxinus inimica. 133
 Signa Dei quatuor quibus futura significat. 50
 Societatis Iesu patres, Indiam Euangelij praedica-
 ti adierunt, & peragrarunt. 128
 Socij tres Danielis, quo anno Nabuchodonosoris regni,
 diuinitus in fornace seruari. 75

Sol.

Solis magnitudo. 111
 Eius praesentia. 111. & 124
 Pro Deo habitus. 112
 Solymi populi qui fuerint, & an ex ipsis Iudæi oriundi
 87.

Somnia.

In somnijs saepe est liber rationis usus. 36
 Aliqua somnia vera, pleraque falsa. 26

Som-

I N D E X.

Somniorum verorum causa.	27. & 48.	T
Ea interpretandi qualis facultas erat in Daniele.	23	
Somnium Nabuchodonosor diuinum erat.	34	Templo Hierosolymitano destructo, non superest in-
Somnia diuina, cur multa obscura.	34	deis sacrificandi licitus locus. 89
Somnia diuina varie afficiunt homines.	31	Tempora quatuor maxime insignia a pud chronologos.
Cognoscendi diuina somnia duplex ratio.	30	342
Eorum interpretatio, penes quos sit.	46	Temporum angustia, dupliciter intelligitur. 309
Somnium, capite quarto Danielis descriptum, quan-		Tenebrae quomodo Deum laudent. 125
do accidit.	158	Tentationes Diaboli, mire Deus temperauit. 469
Somnia, quae sine vitio obseruari possunt.	35	
Quae somnia obseruare est vitiosum.	35	Terra.
Quaedam somnia obseruare maior vanitas est, quam		
astra.	35	Terra encomium. 126
Somniorum verorum, qui sint interpretes.	36	Corpori humano persimilis. ibidem
Somno cur egeant homines.	165	Cur mater hominum dicta. ibidem
In somno, habilior aliqua ratione animus ad perci-		E terra nascentium species. 131
pienda diuina.	32	Terra miracula. 127
Sors sanctorum, gratia praedestinationis vocatur. 473		Quae in terra, scriptura sacra maxime praedicet. 128
Spiritus, pro uento in scriptura usurpatur. 117		Terra, a quis non supernat. 129
Spiritus sanctus, igneus dicitur. 246		Causa immobilitatis terrae. ibidem
		Tertullianus, pbœnicis nomine est abusus. 144
Scriptura.		Tertulliani lapsus. 350
Scriptura diuina sine Dei spiritu non intelligitur. 197		Testamenti vox in scriptura quomodo sumatur. 327
Scriptura, paucorum annorum nonnumquam non ha-		In testibus examinandis, quenam exemplo Danielis
bet rationem. 376		seruanda ratio. 483
Scriptura ponit omnes pro multis, & contra. 53		Thaidis temulentæ consilium. 266
Quid spectet scriptura in percensendis Genilium hi-		Tharsis vox in scriptura, quid significet. 385
storius. 337		Themistocles capiti damnatus fugiens in Asiam, uene-
Quis eius interpres idoneus. 467		rit ad Xerxem regem Persarum, an ad Artaxer-
Quid est esse signata, uel clausam scripturam. ibidem		xem. 373
Scripturae, quam uidit Baltasar, interpretatio. 197		Theodoretii sententia refutatur. 418
Scripturae loquendi mos familiaris. 54		Eius lapsus. 315
ius consuetudo. 430		Tibiarum status Nabuchodonosor describitur quali-
Scriptura sacra difficilis intellectu. 466		tus, & officium. 60
Fœcunda sensuum. 467		Tigris fluminis nomen unde ductum & cur magnum flu-
Scriptura sacra sine Dei gratia, & maiorum doctri-		men dicatur. 384
na non intelligitur. 451		Tomiris Scytharum reginae notabile dictum de Cyro. 226
Scriptura sacra, ceteris doctrinis, quinque rebus an-		De transfigurationis Domini tempore. 377
tecellit, & sanctimoniam tres fontes aperit, monti		Transformationum genera quatuor. 170
Sinai similis, in epistola nuncupatoria.		Transmigratio Iudeorum in Babylonem, ter fuit facta. 47
		Transformatio regis Nabuchodonosor in bestiam qua-
Statua Nabuchodonosor.		lis fuerit. 171
Statua Nabuchodonosor, quam varias res significare		Tribulationes, bonis ad multa conducunt. 471
potuit. 50		Tribulationum breuitas, leuamen doloris est. 468
Fius moles, & materies. 76. & 77.		Tribulationes, bonis multum conferunt. 446
Cur illa, hominis similitudinem referebat. 51		Troianum excidium quando accidit. 343
Cur erat terrificata. ibidem		Turcarum, quantum imperium. 230
Fius materia quadruplex quid signabat. ibidem		Turris fabricata à Daniele, regum fuit sepulchrum. 6
Stellarum numerus, magnitudo, uires. 113		Turturum castitas. 142
Subditi maiorum malo exemplo pereunt. 78		
Susan regina Persarum. 250. & 251		V
In qua regione fuerit. ibidem		Vagoæ duo fuerunt. 411
Sufanna.		Velum scissum in Christi morte, quid significet. 467
Sufannæ historia, etiam si forte Danielis non esset, non		Venenum consumitur in uenenatis, si fulmine tangun-
ideo fictitia censenda. 485		tur. 125
Comparatio Sufannæ cum Lucretia. 481		Venialis peccati effectus. 85
Eius historia canonica. 478. & 479		Venti.
		Ventorum quattuor pugna in mari, descripta cap. 7.
		Quid

I N D E X.

quid significet. 222	Vingentorum antiquitas, & usus. 383
Ventorum comoda. 117	Vnus pro primo, ponitur in scriptura. 275
Eorum rector & dispensator Deus. 118	Urbes olim clarissimæ deletæ. 206
Quae in ventis cogniti difficilia. 119	Vrforum proprietas. 225
Eorum mirabilis in regione Americana noui orbis	Persarum regnum vrfo simile. 225
128	Vulgus, suorum principum mores sequitur. 78
Veritas diuinorum iudiciorum triplex. 84	
Veritatis obliuio uelox. 75	X
Vespere, & mane quid notent in scriptura. 264	
Vestis linea angeli, quam significationem habeat. 384	Xauerii, e Societate Iesu, celum intuentis affectus. 114
Virtus tenuior, facit homines formosiores, propter quin	Xenophanes, omnia falsa putauit esse somnia. 25
que causas. 18	Xerxes Græcis infestus. 405
Vini fulmine gelati, qualis virtus. 125	Eius exercitus & mors. 409
Virtutum nomine, in puerorum cantico, quid denote-	Sepulchrum Beli demolitus. 490. & 491
tur. 109	
Visio triplex. 163	Z
Visio Nabuchodonosor, quae est in 2. cap. quo differt a vi-	
sione Baltasaris, quae describitur in cap. 7. 52	Zaleuci Loquentium legislatoris æquitas. 486
Visiones vigilantibus, somnia dormientibus accidunt. 22	Zelotæ qui fuerint apud Iudæos, & quomodo crudeli-
Visus potentia, tribus de causis priuatur effectum. 47	tatis suæ penas dederunt. 332
Vmbra arborum varia. 133	Zona aurea angeli, & Christi, quid significet. 385. &
Vnctionis usus apud Hebræos. 305	387.

F I N I S.

ERRATA, QUAE INTER IMPRIMENDVM
obpreperunt, sic corrigi poterunt.

Pag. Linea.	Errata.	Correptiones.
3	37	Extasim
4	33	Porphyrus
11	47	Sygnata
14	27	Hoc est ex diuina scriptura furati.
19	7	Ecclesiastes
20	48	addi fecere
29	5	Præterea
33	4	representatio
Ibid.	31	Befelecis
44	11	eglaucunt
Ibid.	40	Rafacem
46	17	Aristoteles
49	40	inclita
51	5	mosayez legis
52	18	Charaguenfium
53	15	Megasthene
Ibid.	16	Polythore
55	50	xerxes
56	7	Amyntas
59	23	Ptolomæus
60	48	mænia
65	19	confumate
66	2	herinacis
76	32	Symmacus
77	23	oâtuagefima
82	27	eccelesia
86	37	decere
87	25	ceperant urbem
89	30	Euthymius
91	12	Sallustius
92	32	Verum enimvero
94	34	Matthiolum
95	48	At enimvero
102	24	Ruffius
Ibid.	37	profundissimo
104	17	in penetrabilis
110	12	aquatam
111	45	hæc in
112	15	læc fqualidum
115	22	clipeos
116	40	in magnitudine
120	42	Ephæfion
123	20	imprimis
Ibid.	22	Deuteronomii
127	11	enclimæto
Ibid.	48	Hoc autem
133	19	quæ idem
134	17	tefricum
137	40	vt naturinas
138	37	Quæ Hælionem
139	9	& infra
140	13	quem pinnotherem, seu pinnothylacem
142	22	Euthymius
147	34	quater atque subuerteret
Ibid.	42	guannitu
159	31	vt Berofus, Megasthenes
165	21	vt appareat,
168	50	fignicabatur
176	45	fili peccati
178	53	Babylouis
179	8	turres autem
181	32	ei ad
191	35	exprobrant
196	1	in regem
Ibid.	53	Chaldaicæ, & Hebraicæ
197	9	Quod si quis
200	8	& cydarim byffinam
201	16	fic Hieronymus
Ibid.	30	Polythor Megasthenes
Ibid.	38	esse
205	45	irreuerenter
206	29	fibillabit
Ibid.	49	in Boetia

pag. lin.	errata	correptiones
208	24	Halicarnaficus
Ibid.	39	Enneadis
217	20	Getuli
222	9	zephyrus
226	20	Thomyrim Scytharum
229	38	Bithiniam
Ibid.	46	cornubus
233	40	finceritatem
239	50	Ramamanum
246	15	damnationem
Ibid.	51	contemplatiuum
247	28	diximus
251	9	Policletus
253	39	Ilefter
255	10	Paleffina
Ibid.	30	& catenis
256	25	Hecatombeonis
257	5	Eratofthenes
259	1	faceret
262	29	quadringentos
Ibid.	40	commemorata
268	39	Tryphonem
269	43	Grægorius
274	26	catechifi
Ibid.	50	Babylonicæ
282	2	rabi
283	14	accidit
Ibid.	53	annos
301	28	de femore
Ibid.	38	cacorum
303	23	cum vultu
304	45	Pythagoram
305	44	nomina tum
309	33	& Dionyfius
311	5	aduertat ur
318	23	prophecia
319	45	effia
320	53	delucentem
324	19	intelligimus
327	19	teaus
Ibid.	45	igitur
228	29	res ille
336	1	chronologias
Ibid.	51	argumentis
345	26	gazophylacium
346	9	adificatoris
349	52	Decembre
357	31	ocallum
359	26	fundamenta
363	26	infra regionem
367	26	eccliefialticorum
Ibid.	37	feptuaginta
370	32	H ierofolyma cepit
374	1	Thucydides
377	4	Myridem
385	52	chryfolithi
390	13	ocallio
397	46	videlicet
402	51	nimis
410	16	H yftafpis
Ibid.	40	opioni
411	53	imponeret
Ibid.	1	regnavit
416	21	tradidit
418	30	fuffite ranslatio
423	40	vsque
428	48	in libro
430	48	feruierunt
432	41	Antichriftum
433	38	gaudebat, & fociabatur
435	17	potestatem
438	40	hypocritam
Ibid.	47	circumueniet
442	21	potentiam. Anti-
		chriſtus
446	46	interpretatur
447	1	Elymaide
451	52	ſuperſtitioſe

Malaackie

pag. lin.	Errata	Correptiones.
456	26	Malaackie
Ibid.	30	Mlachie
457	7	conuſumatione
Ibid.	52	fuit
458	39	prout
459	21	ex omnibus
462	41	diſſoluntur
463	6	omnes quidem
Ibid.	24	vt apocryphus
764	40	ſtella in ſecula
470	42	quid erit
472	43	Quare tece
478	31	diuz Catharine
485	10	amittunt

Correptiones.
Malaackie
conſumatione
fuit
prout
ex omnibus locis
diſſoluntur
omnes quidem
vt apocryphus
ſtella in ſecula
quid erit
Quare tece
diuz Catharine
amittunt

pag. lin.	Errata.	Correptiones.
486	10	cæcidit
491	8	eræis portis
494	35	perſpicaciſſimi

Errata numerorum.

Post paginam 48 94. corrige 49.
Post paginam 334.235 corrige 335.
Post paginam 352.453 corrige 353.
Post paginam 414.115 corrige 415.
Post paginam 463.446 corrige 464.

Quædam alia breuitatis studio, corrigere superſedimus, tum quod eſent, eorum
quæ correximus, ſimilia, tum quod, vt leuiſſima, ſine lectoris
offenſione, præteriri poſſe viderentur.

F I N I S.

REGESTVM.

a b c A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z
Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt.

Omnes ſunt terniones, præter b, & c, qui ſunt quaterniones, &
Ss, Tt, qui ſunt quaterniones.

L A V S D E O.

